

A

MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMVASUTAK

ÉS AZ ÜZEMÜKBEN LEVŐ

HELYI ÉRDEKŰ VASUTAK

ÁRUFORGALMI VISZONYAI

(KERESKEDELMI MONOGRAFIA)

A M. KIR. ÁLLAMVASUTAK IGAZGATÓSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL, HIVATALOS ADATOK FELHASZNÁLÁSÁVAL

IRTA

EDVI ILLÉS SÁNDOR

MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTI HIVATALNOK.

A KERESKEDELEMÜGYI MAGYAR KIRÁLYI MINISZTER UR MEGHAGYÁSÁBÓL

KIADJA

A MAGY. KIR. ÁLLAMVASUTAK IGAZGATÓSÁGA.

II. KÖTET.

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1896

A II. KÖTET TARTALMA.

Püspök-ladány—kőrösmezői vonal.

A) Püspök-ladány—királyháza—kőrösmezői vonal és szárnyvonalai:

	Oldal
a debreczen—szerencsi és a nyiregyháza—csapi vonal	1
I. Földrajzi fekvés	3
II. Lakosság	3
III. Földművelés	4
IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés	7
V. Kertészet	8
VI. Állattenyésztés	9
VII. Állati termékek	11
VIII. Erdőgazdaság	11
IX. Östermelés az ásványországból. Ásványvizek	14
X. Ipar	15
XI. Kereskedelem	19
XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	20

B) Debreczen—hajdu-nánási, debreczen—füzes-abonyi, nyiregyháza—mátészalkai és debreczen—derecske-nagylétai h. é. vasutak

I. Földrajzi fekvés	35
II. Lakosság	36
III. Földművelés	36
IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés. Kertészet	37
V. Állattenyésztés. Állati termékek	38
VI. Erdőgazdaság	39
VII. Ásványi termékek. Ásványvizek	39
VIII. Ipar	39
IX. Kereskedelem	40
X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	41

C) Szilágysági és szatmár—nagy-bányai h. é. vasutak

I. Földrajzi fekvés	51
II. Lakosság	51
III. Földművelés	52
IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés	52
V. Állattenyésztés. Állati termékek	53

I*

VI. Erdőgazdaság	53
VII. Őstermelés az ásványországból. Érczkohászat. Ásványvizek	55
VIII. Ipar	56
IX. Kereskedelem	56
X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	57

D) Taracsvölgyi h. é. vasút. Máramarosi sóvasút

I. Földrajzi fekvés	63
II. Lakosság	63
III. Földművelés. Gyümölcsstermelés	63
IV. Állattenyésztés	63
V. Erdőgazdaság	64
VI. Őstermelés az ásványországból. Ásványvizek	64
VII. Ipar	65
VIII. Kereskedelem	66
IX. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	67

Szajol—arad—tövisi vonal.

A) Szajol—arad—tövisi vonal és szárnyvonalai:

a mezőtúr—szarvasi,	
a békés-földvár—békési,	
az arad—temesvári,	
a piski—vajda-hunyadi és	
a piski-petrosényi vonal	69

I. Földrajzi fekvés	71
II. Lakosság	72
III. Földművelés	74
IV. Szőlőművelés	78
V. Gyümölcsstermelés	79
VI. Kertészet	80
VII. Állattenyésztés	80
VIII. Állati termékek	82
IX. Erdőgazdaság	83
X. Őstermelés az ásványországból	87
XI. Ipar	91
XII. Kereskedelem	97
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	99

B) Pusztá-tenyő—kun-szt.-mártoni, kun-szt.-márton—szentesi, szentes—hódmező- vásárhelyi, mezőtúr—türkevei, kisujszállás—dévaványa—gyomai, békés- vármegyei és békés-csanádi h. é. vasutak

I. Földrajzi fekvés	116
II. Lakosság	117
III. Földművelés	117
IV. Szőlőművelés. Kertészet	119
V. Állattenyésztés	120
VI. Állati termékek	122

VII. Erdőgazdaság	Oldal
VIII. Ipar	122
IX. Kereskedelem	122
X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	123
	124

C) Petrosény—livazeny—lupenyi h. é. vasut

I. Földrajzi fekvés	134
II. Lakosság. Földművelés. Állattenyésztés	134
III. Erdőgazdaság	134
IV. Őstermelés az ásványországból	135
V. Ipar	135
VI. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	136

Budapest—verciorovai vonal.

A) Budapest—verciorovai vonal és szárnyvonalai:

a czepléd—szolnoki,	
a félegyháza—csongrádi	
a valkány—varjasi	
a temesvár—báziási	
a vojtek—német-bogsáni és	
a jassenova—aninai vonal	139

I. Földrajzi fekvés	141
II. Lakosság	143
III. Földművelés	145
IV. Szőlőművelés	150
V. Gyümölcsstermelés	152
VI. Kertészet	153
VII. Állattenyésztés	154
VIII. Állati termékek	158
IX. Erdőgazdaság	160
X. Őstermelés az ásványországból	163
XI. Ásványvizek	168
XII. Ipar	169
XIII. Kereskedelem	182
XIV. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	185

B) Nagy-kikinda—nagy-beckereki, versecz—kubini és zsebely—csákovári h. é. vasutak

I. Földrajzi fekvés	232
II. Lakosság	233
III. Földművelés	233
IV. Szőlőművelés. Gyümölcsstermelés. Kertészet	235
V. Állattenyésztés	236
VI. Állati termékek	237
VII. Erdőgazdaság	237
VIII. Ipar	237
IX. Kereskedelem	238
X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	239

C) Uj és épülő h. é. vasutak	Oldal 248
------------------------------	--------------

Budapest—zimonyi vonal.

A) Budapest—zimonyi vonal és szárnyvonalai:

a kis-körös—kalocsai,	
a szabadka—bajai és	
az india—vinkovci vonal	251
I. Földrajzi fekvés	253
II. Lakosság	253
III. Földművelés	254
IV. Szőlőművelés	256
V. Gyümölcsstermelés	257
VI. Kertészet	257
VII. Állattenyésztés	258
VIII. Állati termékek	259
IX. Erdőgazdaság	260
X. Östermelés az ásványországból	261
XI. Ipar	261
XII. Kereskedelem	265
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	266

B) Budapest—lajos-mizsei h. é. vasut

I. Földrajzi fekvés	287
II. Lakosság	287
III. Földművelés	287
IV. Szőlőművelés	288
V. Gyümölcsstermelés	288
VI. Állattenyésztés	288
VII. Állati termékek	289
VIII. Erdőgazdaság	289
IX. Ipar	289
X. Kereskedelem	289
XI. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	290

C) Bács—bodrog vármegyei h. é. vasut

I. Földrajzi fekvés	293
II. Lakosság	293
III. Földművelés	293
IV. Állattenyésztés	294
V. Állati nyerstermékek	294
VI. Erdőgazdaság	294
VII. Ipar	294
VIII. Kereskedelem	295
IX. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	295

D) Ruma—vrđniki h. é. vasut

I. Földrajzi fekvés	298
II. Lakosság	298
III. Földművelés	298
IV. Östermelés az ásványországból	298
V. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	298

E) Uj és épülő h. é. vasutak	Oldal 299
------------------------------	--------------

Nagyvárad—villányi vonal.

A) Nagyvárad—villányi vonal	303
-----------------------------	-----

I. Földrajzi fekvés	303
II. Lakosság	303
III. Földművelés	304
IV. Szőlőművelés és gyümölcsstermelés	306
V. Kertészet	307
VI. Állattenyésztés	307
VII. Állati termékek	309
VIII. Erdőgazdaság	309
IX. Őstermelés az ásványországból	310
X. Ipar	310
XI. Kereskedelem	312
XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	313

B) Szlavoniai h. é. vasut. Szent-lőrincz—slatina-nasici h. é. vasut	325
---	-----

I. Földrajzi fekvés	325
II. Lakosság	325
III. Földművelés	326
IV. Szőlőművelés Gyümölcsstermelés	328
V. Állattenyésztés és állati termékek	329
VI. Erdőgazdaság	330
VII. Őstermelés az ásványországból	331
VIII. Ipar	331
IX. Kereskedelem	332
X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	333

Dálja—sziszeki vonal.

A) Dálja—sziszeki vonal és szárnyvonalai:

a vukovár—borovói,	
a striživojna - vrpolje—samaci,	
a bród—boszna—bródi és	
a sunja—doberlini vonal	337

I. Földrajzi fekvés	339
II. Lakosság	339
III. Földművelés	340
IV. Szőlőművelés	340
V. Gyümölcsstermelés	341
VI. Konyhakertészet	341
VII. Állattenyésztés	341
VIII. Állati termékek	342
IX. Erdőgazdaság	342

X. Őstermelés az ásványországból	Oldal 343
XI. Ipar	344
XII. Kereskedelem	346
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	347

B) Vinkovce—brekai h. é. vasút

I. Földrajzi fekvés	359
II. Lakosság	359
III. Földművelés	359
IV. Gyümölcsstermelés	359
V. Állattenyésztés	359
VI. Állati termékek	360
VII. Erdőgazdaság	360
VIII. Őstermelés az ásványországból	360
IX. Ásványvizek	360
X. Ipar	360
XI. Kereskedelem	361
XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	361

Budapest—lajta-brucki vonal.

A) Budapest—lajta-brucki vonal

I. Földrajzi fekvés	365
II. Lakosság	365
III. Földművelés	366
IV. Szőlőművelés	367
V. Gyümölcsstermelés és konyhakertészet	367
VI. Állattenyésztés	368
VII. Állati termékek	369
VIII. Erdőgazdaság	369
IX. Őstermelés az ásványországból	370
X. Ásványvizek	371
XI. Ipar	371
XII. Kereskedelem	374
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	375

B) Esztergom—almás-füzitői h. é. vasút

I. Földrajzi fekvés	388
II. Lakosság	388
III. Földművelés	388
IV. Szőlőművelés és gyümölcsstermelés	388
V. Állattenyésztés	389
VI. Állati termékek	389
VII. Erdőgazdaság	389
VIII. Őstermelés az ásványországból	389
IX. Ipar	391
X. Kereskedelem	393
XI. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	393

C) Dunántuli h. é. vasút

I. Földrajzi fekvés	396
II. Lakosság	396
III. Földművelés	397

IV. Szőlőművelés	Oldal
V. Gyümölcsstermelés és konyhakertészet	398
VI. Állattenyésztés	399
VII. Állati termékek	399
VIII. Erdőgazdaság	400
IX. Őstermelés az ásványországból	401
X. Ipar	402
XI. Kereskedelem	402
XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	403

D) Új és épülő helyi érdekű vasutak	419
-------------------------------------	-----

Győr—gyanafalvi vonal.

A) Győr—gyanafalvi vonal	423
--------------------------	-----

I. Földrajzi fekvés	423
II. Lakosság	423
III. Földművelés	423
IV. Szőlőművelés	425
V. Gyümölcsstermelés és konyhakertészet	425
VI. Állattenyésztés	425
VII. Állati termékek	426
VIII. Erdőgazdaság	427
IX. Őstermelés az ásványországból	427
X. Ásványvizek	428
XI. Ipar	428
XII. Kereskedelem	429
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	430

B) Szombathely—pinkafői h. é. vasút	439
-------------------------------------	-----

I. Földrajzi fekvés	439
II. Lakosság	439
III. Földművelés	439
IV. Szőlőművelés	440
V. Gyümölcsstermelés	440
VI. Állattenyésztés	440
VII. Állati termékek	440
VIII. Erdőgazdaság	441
IX. Őstermelés az ásványországból	441
X. Ásványvizek	441
XI. Ipar	442
XII. Kereskedelem	442
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	443

C) Szombathely—rumi h. é. vasút	447
---------------------------------	-----

I. Földrajzi fekvés	447
II. Lakosság	447
III. Földművelés	447
IV. Állattenyésztés és állati termékek	448

V. Erdőgazdaság	O'dal
VI. Ipar	448
VII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	448

D) Uj helyi érdekű vasut	451
--------------------------	-----

Székesfejérvár—kis-czelli vonal.

I. Földrajzi fekvés	455
II. Lakosság	455
III. Földművelés	455
IV. Szőlőművelés	456
V. Gyümölcsstermelés	456
VI. Állattenyésztés	456
VII. Állati termékek	457
VIII. Erdőgazdaság	457
IX. Östermelés az ásványországból	458
X. Ásványvizek	458
XI. Ipar	458
XII. Kereskedelem	460
XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	460

Budapest—fiumei vonal.

A) Budapest—fiumei vonal és szárnyvonalai:

a rétszilás—szegzárdi	
a dombovár—báttaszéki és	
a dombovár—baranya-szt.-lőrinczi vonal,	
továbbá	
a pécs-bacsi vasut	467

I. Földrajzi fekvés	469
II. Lakosság	470
III. Földművelés	472
IV. Szőlőművelés	477
V. Gyümölcsstermelés	478
VI. Kertészet	479
VII. Állattenyésztés	479
VIII. Állati termékek	482
IX. Erdőgazdaság	483
X. Östermelés az ásványországból	486
XI. Ásványvizek	489
XII. Ipar	490
XIII. Kereskedelem	495
XIV. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	498

B) Hidegkut—tamási, kaposvár—mocsoládi, balaton-szt.-györgy—somogy-szobbi, somogy-szobb—bacsi és körös—belovári h. é. vasutak

I. Földrajzi fekvés	525
II. Lakosság	525
III. Földművelés	526

IV. Szőlőművelés. Gyümölcsstermelés	527
V. Állattenyésztés. Állati termékek	528
VI. Erdőgazdaság	529
VII. Östermelés az ásványországból	530
VIII. Ipar	530
IX. Kereskedelem	531
X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	532

C) Csáktornya—zágrábi és varasd—goluboveci h. é. vasutak

539

I. Földrajzi fekvés.....	539
II. Lakosság	539
III. Földművelés	539
IV. Szőlőművelés. Gyümölcsstermelés	541
V. Állattenyésztés.....	541
VI. Állati termékek	542
VII. Erdőgazdaság	542
VIII. Östermelés az ásványországból	543
IX. Ásványvizek	544
X. Ipar.....	544
XI. Kereskedelem	545
XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése	546

D) Uj h. é. vasutak

551

E) Fiume

552

I. Földrajzi fekvés	552
II. Lakosság	552
III. Földművelés. Állattenyésztés. Erdőgazdaság	553
IV. Östermelés az ásványországból	553
V. Ipar	553
VI. Kereskedelem	556

Az állomások és vonalak betűsoros jegyzéke

589

PÜSPÖK-LADÁNY—KÖRÖSMEZŐI VONAL.

A) Püspök-ladány—királyháza—körösmezői vonal és szárnyvonalai:

a debreczen—szerencsi és

a nyiregyháza—csapi vonal.

B) Debreczen—hajdu-nánási, debreczen—füzes-abonyi és nyiregyháza—máté-szalkai h. é. vasutak.

C) Szilágysági és szatmár—nagy-bányai h. é. vasutak.

D) Taracsvölgyi h. é. vasut és máramarosi sóvasut.

A.

PÜSPÖK-LADÁNY—KÖRÖSMEZŐI VONAL.

I. Földrajzi fekvés.

A budapest—predeáli vonal Püspök-Ladány állomásából ágazik ki s Hajdu, Szaboles, Szatmár, Ugocsa és Mármaros vármegyék területén át, a gács határig vezet az immár stratégiai jelentőséggel is bíró püspök-ladány—körösmezői vonal.

Ebből a vasuti vonalból Debreczennél szakad ki a Szerencsig vezető vonal s ez utóbbiból Nyiregyházánál a Csapig vivő szárnyvonal.

A püspök-ladány—debreczen—nyiregyháza—szerencsi, nyiregyháza—csapi és a debreczen—szatmár—királyházi vonalak a nagy magyar medence síkján haladnak át s csak Tokajnál emelkedik ki a Tisza síkjából az Eperjes—Tokaji hegyláncz legvégső trachit kupja s N.-Torna, Batarecs és Turecz körül olvadnak be a lapályba az Avas nyugoti előhegyei. A Nyírség homokbuczkás fensíkja, a Rétköz, a Sárköz s a Szamos és Kraszna vizenyős, mocsáros alsíkja alkotják e vonalak tápláló területét.

A vonal Királyházától további útjában a Tiszának, a Máramarosi havasok és az Avas által határolt völgyébe lép s mindenütt annak folyását követi. Nagy-Bocskótól tovább, a Szvidovecz és Csernahora, D-nek és DNy-nak csapó hegylánczaitól mindjobban összeszűkített, erdős Tisza völgyben, Körösmezőig megyen a vonal, majd a Lazeszczena patak völgyében halad előre s csakhamar eléri az ország határát.

Az itt tárgyalt vasuti vonalak általában gyéren lakott területen mennek át. Hajdu- és Szaboles-vármegyében kevés, de elég népes község van. Ezeket többnyire terjedelmes határok veszik körül, melyek, sok esetben elpusztult községek határainak összevonásából nőtték oly nagyra. Így Debreczen város nagy erdőbirtokainak s pusztáinak helyén

még 1550—1560 körül Szepes, Ebes, Hegyes, Elep, Macs, Pallag, Monostor, Haláp, Bánk, Fancsika, Csere nevezetű önálló községek voltak.

Szatmár nyugoti része szintén gyéren lakott síkság; keleti részében s Ugocsában már több a község, de ezek jobbára apróbb helyek.

Mármaros egyike a magyar birodalom legnépesebb részének. A vármegye területének legnagyobb része (6800 □ km.) lakatlan, havasi legelő és erdő. A jobbára apró községek a Tisza és mellékvízeinek völgyében, a művelhető területen verődtek össze.

A vonalnak a Nyírségen s az avval szomszédos sík vidéken vezető része körül van néhány népesebb hely, mint Debreczen, Nyiregyháza, Hajdu-Böszörmény, Nagy-Károly, Szatmár, ámde sem ezekben, sem a többi kisebb helyeken nem ütt tanyát fejlettebb iparüzés vagy kereskedelem s a vasut áruforgalmát csak a mezőgazdaság s az állattenyésztés szolgáltatja.

Szatmártól keletre a földművelés és állattenyésztés mellett az erdőgazdaságnak jut fontos szerep az áruforgalom alimentálásában.

II. Lakosság.

A püspök-ladány—halmi, debreczen—szerencsi és nyiregyháza—csapi vonalrészek körül fekvő városokat s községeket tiszta magyar nép lakja. A törzslakosság mellett itt csak kisebb foltokban találunk betelepített idegen elemeket. Így Nyiregyházán tótok, Szt.-György-Ábrány, Reszege, Piskolt, Kis-Majtény, Zsadány községekben oláhok, Szaniszlón oláhok és németek s N.-Károly körül fekvő néhány községben németek laknak vegyesen a törzslakossággal.

Halmitól keletre már csak kevés községnek van tisztán magyar lakossága s a magyar mellett kisebb-nagyobb arányszámban rutének, németek s

oláhok is laknak. Máramarosban a Tisza völgyén még a magyar elem van túlsúlyban, de a Tisza mellékvizeinek völgyében már csaknem kizárólag rutén a lakosság.

Hajdu, Szabolcs, Szatmár és Ugocsa vármegyékben a vonal tápláló területének lakossága csaknem kizárólag a föld külterjes műveléséből s kisebb mérvben állattenyésztésből és gyümölcstermelésből él. Máramaros völgyi részeiben is foglalkozik a nép földműveléssel, de a szűken kimért szántóföldek magukban nem elégségesek a nép táplálására s így ennek egyéb foglalkozás után is kell látni. Az erdőkben végzett napszámos munka, a fuvarozás, a bányászság, a gyümölcstermelés és a tutajozás szolgál itt a lakosság jó részének kereset forrás gyanánt.

A sík vidéken a földbirtok megoszlása általában véve kielégítő, sőt Hajdu vármegyében kedvezőnek is mondható. E vármegyében a községek s a községi közbirtokosság a nagyobb területek tulajdonosai. Ezek mellett számos más nagybirtokos is van, de az összterület tekintélyes része a közép- és kisbirtokosok közt oszlik meg. Legnagyobb birtoka van itt *Debreczen városnak* s a debreczeni birtokosoknak. A városnak és a lakosságnak, Debreczen és a szomszédos községek határában, összesen 45,290 h. erdeje, 82,880 h. szántó, 20,068 h. rét és kaszáló s 47,295 h. legelő földje van. Ebből 94,237 hold a városé, a többi az egyes birtokosoké.

Szabolcsban, Ungban és Szatmárban a kisbirtok aránya kedvezőtlenebb. Különösen a nyírségen sok az uri birtok. A lakosság zöme e vidéken már nem oly jómódu, mint Hajdu vármegyében, de azért szegénységgel itt sem találkozunk.

A *püspök-ladány—nyíregyháza—szerencsi és nyíregyháza—csapi vonalrészek* körül *Debreczen város*on kívül a *kabai közbirtokosság*, *Stern J.*, a *nádudvari közbirtokosság*, *Fischbein*, *Forrai*, *Hartstein*, *Lukács*, *Nagy*, *Szatmári Király Pálné*, *Vay br.*, *Zichy gr.*, a *földesi közbirtokosság*, a *nagyvárad*i r. k. *püspökség*, a *hajdu-szoboszlói*, a *szováti* és az *angyalházi közbirtokosság*, *Gyulag gr.*, *Rikke*, *Steinfeld*, a *hadházi közbirtokosság* és *Hadház község*, *Degenfeld gr.*, *Gacsi*, *Gencsy*, *Károlyi gr.*, *Dessewffy gr.*, *Nyíri*, *Kállay*, *Jármy*, *Szamueli*, *Leveleki*, *Bleuer*, *Ibrányi*, *Lónyai gr.*, *Molnár*, *Bethlen gr.*, *Wesselényi br.*, *Tokaj község*, *Graeft*, *Tarcal város*, *Patay*, *Vecsei*, *Oldh*, *Hadik-Barkóczy gr.*, *Madách*, *Ferenczy*, *Wahrmann*, *Neumann*, *Sesztina*, *Horváth*, *Zoltán*, *Bay*, *Forgách gr.* a nagyobb birtokosok. Ezekon kívül főleg Nyíregyháza, Demecser és Kemece vidékén számos 100—800 holdas középbirtokot találunk.

A *debreczen—királyházi* vonal mentén elterülő földekből a számos kisebb uri birtokos mellett *Vécsey br.*, *Pucher*, *Reviczky*, *Farkas*, *Weisz*, *Windisch*, *Károlyi gr.*, *Patay*, *Bagamér község*, a *nagyvárad*i rom. kat. *káptalan*, *Szlávy F.*, *Bujanovich A.*, *Stubenberg gr.*, *Szunyogh Zs.*, *Drávetzky*, *Jasztrabszky*, *Gorove*, *Rhédey grófné*, *Degenfeld gr.*, *Börvely község*, *Csándos község*, *Domahidy*, *Erdőd község*, a *fényi gazdák*, *Kálmánd község*, *Nagy-Majtény község*, *Szerdahelyi A.*, *Nagy B.*, *Hessenstein grófné*, a *túr-terebesi közbirtokosság*, *Turcz* és *Kis-Gércze községek*, *Perényi br.* birnak nagyobb területeket.

A *Királyháza—Körösmezői* vonalrész mentén kevés a művelhető föld, az erdőbirtok pedig vagy kincstári vagy községi és közbirtokossági tulajdon.

A lakosság zöme itt szűk anyagi viszonyok közt él. E vonalrész körül a *kir. kincstár*, *Jármy*, *Kricsfalusy*, *Vetési*, *Gernyes*, *Herincse*, *Iza*, *Keselymező*, *Dolha*, *Veléte községek*, a *lipcsei úrbérese*k, *Teleky gr.*, *Ujhelyi*, *Novák*, *Pogány*, *Visk* és *Técső városok*, *Equeville gr.*, a *szaploneczai birtokosok*, az *alsó-, felső- és közép-apsai birtokosok*, *Brenner K.*, a *gyulafalvi birtokosok*, *Kis- és Nagy-Bocskó* és *Kis-Lonka községek* a nagybirtokosok.

III. Földművelés.

A püspök-ladány-királyházi, debreczen-szerencsi és nyíregyháza-csapi vonalrészek körül elterülő sík vidéken majd mindenütt a kor színvonalán álló földművelést üznek. A nagy- és középbirtokosok s a Szatmárban és Szabolcsban nagy számmal található bérlők mezőgazdasági gépekkel pótolják a munkás kéz hiányát. A szabolcsi és szatmári uradalmakban a gözekén kívül majd minden fajta gazdasági gép képviselve van. Az uradalmak példáját a kisbirtokosok is kezdik követni s a kettős és hármas ekék, a vető, cséplő, szénagyűjtő s más egyéb, kisebb fajta gépek már ezeknél sem ritkák.

A művelés általában a gabonaneműek termelésére irányul. Ez a fő jövedelemforrás, mi mellett még a kapásnövények s kisebb mértékben a kereskedelmi növények termelésével foglalkoznak.

Királyházától keletre eső területen a földművelésnek a vasuti áruforgalom szempontjából alig van jelentősége.

A püspökladány-debreczeni vonalrész körül általában dúsan termő, televényben gazdag, lösz talaju, mélyen fekvő szántóföldek terülnek el, helyenkint rétekkel váltakozva.

Debreczen már a Nyír szélén van s a város mellett folyó Tuczó medre a határ az emelkedett homok földek s a televényes, fekete agyag között. A debreczen—rakamazi, nyíregyháza—thuzséri s debreczen—nagy-károlyi vonalrészek körül a *Nyírség* néven ismert negyedkori homok fensík terül el.

A Nyírség talaja finom szemcséjű kvarcshomok, többnyire sárga s a szerint, a mint korhanyal kisebb-nagyobb mértékben van keveredve szürkés vagy barna.

A korhanyal nem kevert homokból buczkák s laponyagokat alkot a szelek szeszélye. A futó homoktól az iszapos, televényes, fekete homokig a homok talaj minden változata képviselve van a Nyíren. A buczkák között számos kisebb-nagyobb vizállás, tócsa, náddal, sással, csátával, gyékény-kárával benőtt, vagy tiszta vizű tó, holt meder, semlyékes, kotu és zsombékos van. A mélyebb tekvésű helyeken s az álló vizek közelében jó fekete, televényes földfoltok is akadnak a homoktengerben. Ahullámos magaslatokon itt-ott silány erdők és cserjések zöldelnek, de a Tisza völgye felé s bent a Nyírben egyes helyeken szép erdőt is találunk.

A Nyírség talaja még nem édesült ki egészen, sok benne a só, mely egyes helyeken salétrom és szikso kivirágzásokban s a homokszik és vakszik talajban mutatkozik, más helyeken a sós tavakban feloldva fordul elő.

A Nyírségnek csak álló vizei vannak. A nyíri belvizek lecsapolását 1886-ban fejezték be. E munkálatokkal jókora területeket biztosítottak a rendszeres művelésnek. A Nyírvíz szabályozása által nyert területek talaja növénykorhanyban gazdag, iszapos, barna homok.

A Nyír déli széle és az Ér medre közt fekvő területen televényes, félig kötött, s agyagos, fekete földek vannak.

A nyíri homoktalaj általában véve nem ad bő termést, de termése nem függ annyira az időjárás viszonyosságaitól, mint a környező fekete agyagos földeké. A homokföldek majdnem egyforma termést adnak nedves és száraz években, míg a fekete agyagtalaj majd dúsan terem, majd csak éppen a belé vetett magot fizeti vissza.

Rakamaztól és a kemecse-csapi vonalrészről északra, a Tiszaig terjedő területen a Nyír homokja a Tisza áradmányi síkjának iszapképleteibe megy át s a homokot a *Rétköz* mély fekvésű, agyagos, televényes földje váltja fel. A Rétközt hajdan a Tisza árja évente elborította s az árvízvédelemnek

még mindig sok tenni valója van e vidéken. Az általában véve termékeny szántóföldeket morotvák, lápok, zsombék és nádtőzeg telepek, turfás rétek, kaszálók és nádasok szakgatják meg.

A kisvárda-csapi vonalrészről keletre a Tiszaig fekete, homokos agyag s televényes réti földek terülnek el.

A nagy-károly—királyházi vonaltól nyugatra és északra eső területen egész a Tiszaig alluvial völgytalaj az uralkodó. E területet a Tisza, Szamos, Túr és Kraszna gyakori kiöntései látogatják s kisebb-nagyobb lápok, mocsarakat s tócsákat alkotván, nagy területeket állandóan vagy időszakosan elvonnak a művelés alól.

A legnagyobb lápterület e vidéken az *Ecsedi* láp, mely Kaplony, Domahida s Kis-Majténytől a Kraszna és Szamos között É-i irányban Máté-Szalka s Fehér-Gyarmat tájékaig terjed. Ezt a közel 10 □ mérföld nagyságu lápot a Sospatak, Homoród és Balkány patakok vizével gyarapodott Kraszna és a föld fakadó árja táplálja; 6 millió forintba kerülő (problematikus értékű) levezetését 1894. év végén határozták el.

A mocsarak és lápok környékén dús kaszálók, rétek, sásos, kákás és nádas területek, zsombék és nádtőzeg telepek s kövér, kotús fekete földek váltakoznak.

A nagy-károly—királyházi vonaltól D-re és K-re jobbra agyagos földek terülnek el. Ezeket az Avas és Gutin erdőborított ágaiából a lapályra lesiető számos vízer barázdálja. A vizek és ezek közelében televényes szántók és árterek váltakoznak. Egyebütt a sovány agyag az uralkodó. A hegyek lejtőin trachittufa és nyírok alkotja a szántóföldek talaját.

Máramarosban csak a Tisza völgyében, Huszt és Visk között, a Borsa mentén, Dolhán alul és a Szigeti medenczében vannak terjedelmesebb szántóföldek. Ezek talaja, áradmányi kavics altalajra települt homokos, kavicsos agyag. A kisebb patakok völgyében csak keskeny szalag gyanánt húzódik el a művelt föld, míg a völgy többi részében s a hegyek lankáin gyümölcsfákkal beültetett legelők vannak. A gyors eséssel lerohanó hegyi vizek hóolvadáskor s záporosók alkalmával gyakorta kötörmelékkal s iszappal borítják az amúgy is sovány völgyi földeket.

Hajdu vármegyében az összterületnek 50. Szabolcsban 60, Szatmárban 45, Ugocsában 44 és Máramarosban 12 százalékát használják szántóföldnek.

A *mezőgazdasági termények* közül a vonal tápláló területén legkiterjedtebb mértékben termelik a *rozst* és *burgonyát*. A nagy terjedelmű homoki földekben e két növény tenyész legelőnyösebben, míg a mély fekvésű, fekete, televényes földekben a *buza* és *tengeri* fizeti meg dúsán a földműves fáradozását. Árpát és zabot nem sokkal többet termelnek, mint mennyi az egyes gazdaságok szükségletét fedezi.

Máramarosban *tengerit*, *rozst*, *zabot* és *pohánkát* termelnek, de mind ezt oly kis mértékben, hogy a nép létszükségletét sem képes a termelés kielégíteni s így az Alföldről kénytelenek a szükséges gabonaműveket beszerezni.

A vonal gabonatermő részei körül egy k. holdon átlag 5—8 q. *roz*s, 8—12 q. *buza*, 9—15 q. *tengeri* s 40—50 q. *burgonya* terem.

A termésnek piacra kerülő feleslegét a nagybirtokosok jobbra maguk adják vasutra, míg a kisebb gazdáktól közvetítők gyűjtik össze s vagy közvetlenül a rendeltetési helyekre küldik el vagy Debreczenben, Nyíregyházán, Kis-Várdán, Nagy-Váradon és Miskolczon raktározzák be.

A *roz*s nagy részét budapesti s bécsi kereskedők veszik meg s részint Budapestre, Bécsbe, Debreczenbe, Nyíregyházára, Kis-Várdára, Soroksárra, Nagy-Sárosra, részint Morva- és Csehországba s Porosz-Sziléziába szállítják el. Ez utóbbi országokba szállítják el a rozst az előbb felsorolt raktározó helyekről is. A rozsküldemények leggyakoribb külföldi rendeltetési állomásai: Olmütz, Reichenberg, Zwickau, Teschen, Göding, Pardubitz, Prága, B.-Leipa, M.-Ostrau, Sternberg, Jägerndorf, Biala, Friedeck-Mistek, Zauchtl, Aussig, Schluckenau, Hruschau, Troppau, Karwin, Dombrau, Ziegenhals, Ohlau, Zabrze, Poeplewitz, Brieg, Kattowitz, Boroszló, Ratibor, Gleiwitz, Rybnik. Kisebb mennyiségeket szállítanak még Bereg, Zemplén, Máramaros és Sáros vármegyék különböző helyeire.

A *buzatermés* főfogyasztói a debreczeni, szatmári, szolnoki, nagyvárad, miskolci, iglói, nagy-sárosi, egri, hatvani, losonci, besztercebányai, szegi, kassai és ungvári mő- és gőzmalmok. A mőbuzakészlet e malmok szükségletén felül még marad, azt Budapestre, Svájcba, Cseh- és Morvaországba, Máramarosba s Északmagyarország különböző helyeire szállítják el.

A *zabot* Nyíregyháza, Kassa, Debreczen, Nagy-Károly állomásokra s Gácsországba, az *árpát* pedig Bécsbe, Bajorországba, Württembergbe és Svájcba s kisebb részben hazai állomásokra adják fel.

A *tengeritermés* feleslegét Morva-, Gács-, Cseh- és Poroszországba, Budapestre s Győrbe szállítják el. A termés kisebb része Gömör, Ugocea, Szatmár, Szepes, Máramaros vármegyék különböző helyei s néhány alföldi állomás közt oszlik meg. A nagyobb tengeri küldemények rendeltetési helyei, Boroszló, Ratibor, Gorlice, Jägerndorf, Budapest, Győr, Máramaros-Sziget, Munkács, Szerencs, Ungvár, Huszt, Técső, Bustyaháza, Nagybánya, Kis-Várda, Beregszász, Nyustya-Likér, Kaba, Püspök-Ladány.

A Nyír homokjában nagy mennyiségben termelt, kitűnő minőségű *burgonyát* Szabolcs és Szatmár számos szeszgyárában s az almás-füzitői keményítőgyárban dolgozzák fel, takarmányozásra használják s emberi tápszer gyanánt, részint az ország hegyes vidékeire s a buzatermő Alföldre, részint Cseh-, Morva-, Gács és Poroszországba szállítják el. A burgonyaküldemények gyakoribb rendeltetési helyei: Kassa, Miskolcz, Almás-Füzítő, Budapest, Máramaros-Sziget, Ungvár, Eperjes, Ózd, Munkács, Diósgyőr, Rimaszombat, Homonna, Huszt, Szerencs, Mező-Kövesd, Kisujszállás, Püspök-Ladány, Karczag, Kaba, Szarvas, Szolnok, Dévaványa, Turkeve, Gyoma, Mező-Túr, Török-Szt.-Miklós, Nagyvárad, Zimony, Krakó, Karvin, Teschen, Oderberg, Brieg stb.

Az egyéb mezőgazdasági termények közül még a *bükköny* és *kőles* érdemel említést. Mindkét növényt főleg Szatmárban és Máramarosban termelik nagyobb mértékben. A bükkönnyt Debreczen, Budapest, Galánta, Győr, Diószeg, Gyöngyös, Kassa, Máramaros-Sziget s Szatmár állomásokra s néhány osztrák és morva állomásra adják fel. Kőlest jobbra már hántolt állapotban Budapestre s Bécsbe szállítanak.

A hüvelyesek közül csak a *babot* termelik oly mértékben, hogy az a vasuti áruforgalomban is számot tesz. A közvetítő kereskedők útján feladásra kerülő árut Fiuméba, Porosz-Sziléziába, Gács-, Morva- és Csehországba, Budapestre, Debreczenbe, Bécsbe s északi és keleti tengeri kikötőkbe szállítják el.

A *kereskedelmi növények* termelése az utóbbi években szép lendületet vett s ma már nem csak az uradalmak, hanem a kisbirtokosok is kellő figyelemben részesítik a mezőgazdasági termelés ez ágát. Legnagyobb mértékben termelik a cukorrépát, olajmagvakat és a dohányt.

A *cukorrépatermést* kizárólag a szerencsi gyárnak szállítják el a termelők.

Az olajmagvak közül *repcze*, *kendermag* és *napraforgómag* kerül vasuti elszállításra. A repcét Győr, Buda-

pest, Nyiregyháza, Palota-Ujpest, Debreczen, Bécs állomásokra, a napraforgó magot Kis-Várda, Nyiregyháza, Szatmár, Fekete-Ardó, Királyháza állomásokra s Boroszlóba, a kendermagot pedig Fiuméba küldik. A napraforgómag nagyobb részét a vonal körül működő számos kisebb olajütőben dolgozzák fel.

Az utóbbi időben a nagyobb uradalmakban csaknem kivétel nélkül termelnek *luczerna* és *lóhere-magot*. A fejlett szemű és szép színű áru könnyen talál vevőre. E cikket jobbára budapesti magkereskedők veszik meg, de közvetlenül Boroszlóba s Darmstadtba is történnek eladások és szállítások. Kisebb küldeményeket Nyiregyházára s Szatmárra adnak fel.

A *dohánytermeléssel* is jobbára csak a nagyobb birtokokban s az uradalmakban foglalkoznak, de a termelés ez ága nem sok tápot nyújt az áruforgalomnak, mert a dohányt majd minden termelő saját alkalmazosságán fuvarozza el beváltás végett Debreczenbe, Ér-Mihályfalvára, Nagy-Létára, Hajdu-Dorogra, Nyiregyházára, Rakamazra, Kis Várdára és Nagy-Károlyba. A beváltó hivatalok raktáraiban kezelt s válogatott nyers dohányt évenként felváltva hazai dohánygyáraknak, Budapest, Kassa, Debreczen, Pozsony, Temesvár állomásokra és osztrák dohánygyáraknak, Sedletz-Kuttenberg, Göding, Neutitschein, Hallein, Schwatz, Hainburg, Rovigno, Schlackenwerth, Landskron, Fürstenfeld, Krakó, Monasterzyska, Zablatow, Lemberg, Budweiss, Sternberg, Bautsch, Tabor, Stein és Linz állomásokra adják fel.

Szoboszló környékéről, az Ér mentéről s az Ecsedi és bőrvélyi lápokról *nádat* adnak fel vasuti elszállításra. E cikket jobbára Kisujszállítás, Kaba, Gyula, Gyoma, Debreczen, Hódmező-Vásárhely, Szarvas, Ecseg, Mező-Tur, Szentés, Karczag, Nyiregyháza állomásokra szállítják el, mely helyeken a náddal való fedés szokása még erősen tartja magát.

A Kraszna folyását környező dús kaszálókról s Máramaros vármegye terjedelmes havasi rétjeiről szép mennyiségű *szénát* szállítanak el Páris, Majna-Frankfurt, Budapest, Bécs, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Szaniszló s még néhány más állomásra.

A *gyógyfűvek* közül csak a székfűvirág szedésével foglalkoznak, de ebből is csak alig számbavehető mennyiséget szállítanak el Németországba.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés.

A Hajdu városok határában s a nyiri homokdombokon terjedelmes homoki szőlők virulnak. Az Avasnak nyugoti és délnyugoti lankáin, Szatmár

körül s az Eperjes—Tokaji hegyláncz déli végén agyagos és köves talajban hegyi szőlőket művelnek.

Debreczen, Hadház, Téglás, Ujfehértó, Kemece, Demecser, Mándok, Bezdéd, Eperjeske, Vámos-Pércs, Uj-Léta, Ér-Mihályfalva, Piskolt, Reszege, Szaniszló, Csomaköz, Nagy-Károly határában, részint régi *homoki szőlőket* művelnek, részint a filloxéra terjedése óta létesítenek a fensík-fekvésű, szemcsés homok talajon újabb és újabb szőlős kerteket. Így Nyir-Adonyban Károlyi gr. uradalmában, Szakolyban Tisza Kálmán birtokán, Ujfehértó körül, Demecser, Uj-Léta, Ér-Mihályfalva, Piskolt, Szaniszló határában egyenkint 100—400 holdas területeket ültettek be az utóbbi években nemes francia vesszőkkel s több más község határában telepítettek kisebb-nagyobb homoki szőlőket. E szőlők némelyike már termést is hoz s néhány év múlva valamennyi szép mennyiségekkel fogja a vasut áruforgalmát gyarapítani. A homoki szőlőkben néhány év óta sok kárt okoz a peronoszpóra, de e baj ellen mindenütt erélyesen védekeznek a szőlősgazdák.

A homoki szőlők termését legnagyobb részben mint bort s kisebb részben mint csemegeszőlőt adják piacra. A bort vagy közvetlen fogyasztásra, vagy erősebb hegyi borokkal való keverésre, vagy végre cognac-gyártásra használják. A borküldemények gyakoribb rendeltetési helyei, Budafok, Promontor, Villány, Sátoralja-Ujhely, Sáros-Patak, Gyöngyös, Miskolcz, Kőbánya, Nyiregyháza, Mező-Tur, Szoboszló, Hajdu-Nánás, Eperjes, Rozsnyó, Debreczen, Szerencs, Nagy-Károly, Munkács, Lemberg, Bécs.

A *Hegyaljának* e vonal körébe eső részén, ép úgy, mint a hatvan—beszkidi vonal leírásánál ismertett többi részekben is a szőlőket végpusztulás fenyegeti. Tarczal határában még 12 év előtt 1070 holdon 2800 hl. közönséges, 1420 hl. szomorodni s 450 hl. aszu bor termett; Tokajnak 952 h. szőlőjében ugyanakkor 4000 hl. közönséges, 3200 hl. szomorodni s 500 hl. aszu bort szüreteltek. A filloxéra pusztítása következtében Tarczalon jelenleg vagy 270 hold s Tokajban mintegy 530 hold ad még silány termést. A két község határában most összesen csak vagy 950 hl. közönséges, asztali bor terem. A még el nem pusztult területeken gyéritéssel s szénkénegezéssel védekeznek, a kipusztult területeket pedig lassan bár, de fokozatosan újraültetik. E téren üdvös hatást fejt ki a tarczali vinczellériskola. Tokajról s Tarczalról jelenleg csak a régi készletből szállítanak el bort kisebb külde-

ményekben az ország különböző helyeire, osztrák, gács, porosz és orosz állomásokra.

Szatmár környékén, az agyagos magaslatokon s az Avas aljában, Halmi, Túr-Terebes, Akli, Turcz, Tamásváralja, Kis- és Nagy-Gércze s Gyula községek határában szintén nagy pusztítást vitt véghez a fillokszera. A védekezés és utánültetés itt is folyik, de csak évek leforgása után várható ismét a régi bor- és szőlőfeladás visszatérte.

A homoki szőlőkben, a Nyírségben, az Avas napos nyulványain s déli és délnyugoti magaslatain s Máramarosban a völgyek oldalain sok *gyümölcsfa* diszlik, melyeknek termése, főleg Máramarosban egyik számottevő jövedelemforrása a népnek.

A Hajduság és a Nyír szőlőiben leginkább cseresznyét, meggyet, kajszin- és őszibaraczkot kisebb mértékben szilvát, körtét és diót termelnek.

A kis-várda—királyházi vonalrész mindkét oldalán, a Tisza mentén, Örmező, Örladány, Komoro, Fényes-Litke, Thuzsér, Bezdéd községek határában körtét s különösen sok, de többnyire igen közönséges almát (füzfá alma) termelnek.

Tarcal s Nagy-Károly gyümölcsöseitől baraczkot, körtét s almát adnak piacra.

E vidéken a gyümölcsaszalás nincs divatban s az egész termést friss állapotban értékesítik.

Szatmártól keletre és északkeletre, az Avas aljában részint a szőlőkben, részint külön gyümölcsösökben almát, körtét, szilvát és diót termelnek. Máramarosban a szilva, alma, dió és mogyoró a legelterjedtebb gyümölcsnemek.

Ugocsa vármegyében Halmi, Tur-Terebes, Turcz, Tamásváralja, Batares, Kis- és Nagy-Gércze, Gyula, Akli, Gödényháza, Nagy-Tarna, Csarnató, Veréce, Máramaros vármegyében Huszt, Baranya, Lipcse, Dolha, Visk, Técső, Bedő, Taraczköz, Felső- és Alsó-Apsa, Fejéregyháza, Szarvaszó, Krácsfalu határában termelnek legtöbb gyümölcsöt, de az itt fel nem sorolt községekből is szép mennyiségeket adnak jó termő éveken piacra.

A gyümölcstermelést, kivált Máramarosban az utóbbi években már kellő figyelemben részesítik s az aszalásra is több gondot fordítanak, mint régebben.

Több helyen találni nemes gyümölcsfákkal beültetett új gyümölcsösöket s remélhető, hogy az államilag kiosztott francia aszaló kemenczék is hováhamarább meghonosulnak. A gyümölcsök közül leginkább szilvát aszalnak, míg a többi fajokat jobbára frissen szállítják el. A szilvatermés selejtesebb részéből szilvaizt főznek.

A vasuti elszállításra kerülő *friss gyümölcsök* közül a *szőlőt* Bécsbe, Lembergbe, Przemyslbe, a *kajszin- és őszibaraczkot, meggyet, körtét* és a *nemesebb fajta almát* Budapest, Bécs, Lemberg, Przemysl, Dobromyl, Stryj, Rzeszów, Chyrow, Lisko-Łukavica, Sanok, Jaroslau, Jaslo, Krosno, Drohobycz, Kiew állomásokra, kisebb részben a kassa-oderbergi vasut és az osztrák államvasut társaság állomásaira adják fel.

A tiszavidéki (nyíri) *közönséges almát* s a máramarosi almatermés nagyobb részét németországi gyümölcskereskedők veszik meg s almborkészítés végett porosz, bajor és württembergi állomásokra szállítják ki. A termés kisebb részét a Tiszán és vasuton az Alföld különböző helyeire valamint Gácsországba szállítják el.

Az *aszalt szilvát* és *szilvaizt* Budapest, Temesvár, Szolnok, Debreczen, Munkács, Érsekújvár, Baja, Máramaros-Sziget, Nyíregyháza, Bécs, Stanislaw, Lemberg, Tarnopol, Podgorze, Skole, Teschen, Wal. Mese ritsch állomásokra adják fel.

Az *aszalt almát* Budapest, Hamburg, Stanislaw, Debreczen, a *mogyorót* Budapest, Debreczen és a *diót* Szatmár, Debreczen, Budapest, Baja, Nyíregyháza, Bécs, Lemberg, Teschen, Stanislaw, Iwonitz, Przemysl állomásokra szállítják el nagyobb mennyiségekben.

Ugy a friss mint aszalt gyümölcsből az ország majd minden vidékére s számos külföldi állomásra adnak fel kisebb szállitmányokat.

V. Kertészet.

Belterjesen üzött kereskedelmi konyhakertészetet csak kevés helyen találunk a vonal mentén. Ujfehértó határában egy bolgár kertész csapat 20 holdon termel hagymát, répát, petrezselymet, zellert, retket, paprikát stb. Demecser és Székely mély fekvésű, televényes földjeiben s a Tisza kotús árterében, Dombrád határában sok konyhaveteményt termelnek, de ezekből csak igen keveset szállítanak vasuton. A termés legnagyobb részét a termelők saját fuvarszekereiken hordják be Debreczen, Nyíregyháza, Nagy-Kálló piacára s a népe-sebb nyíri községekbe eladás végett. Debreczenből évente vagy 6—7000 q zöldséget szállítanak el vasuton az ország északkeleti részébe.

Szaniszló határában Tótvölgyi Titusz rendezett be legutóbb kereskedelmi kertészetet, honnan az első évben 8—10 q zöld főzeléket, epret, ugorkát stb. szállított kisebb küldeményekben, gyorsáru gyanánt Máramaros-Szigetre.

A vasuti áruszállítást főleg csak a külterjesen üzött kertészkedés két fő czikke: a dinnye és a káposzta gyarapítja számbavehetően.

A Hajdúvárosok határában s a Nyírségen, különösen Debreczen, Sámson, Hadház, Uj-Fehértó, Kis-Várda, Thuzsér, Vámos-Pércs, Nagy-Károly, Szaniszló, s számos más község határában kitünő *görög- és sárgadinnyét* termelnek eladásra szánt feleslegben. A piacra kerülő dinnyét többnyire közvetítő kereskedők szedik össze s Máramaros-Sziget, Nagy-Szölös, Técső, Deés, Halmi, Huszt, Kolozsvár, Zilah, Nagybánya, Szamos-Ujvár, Szatmár, Munkács, Beregszász, Ungvár, Brassó, Maros-Vásárhely, Kassa, Eperjes állomásokra s kisebb küldeményekben Gácsországba szállítják el.

A mély fekvésű televényes földekben s a Tisza árterében, Hadház, Téglás, Bököny, Demecser, Gégény, Beszterecz, Halász, Rád, Berkesz, Laskod, Tass, Pátroha, Dombrád, Kanyár, Döghe, Veresmart, Nagy-Károly határában sok *káposztát* termelnek és azzal élénk kereskedést üznek. A vasuton elszállított káposztaküldemények gyakoribb rendeltetési helyei: Abony, Czepléd, Szalonta, Kaál-Kápolna, Losoncz, Turkeve, Tisza-Füred, Körös-Ladány, Mező-Tárkány, Szentes, Kisujszállás, Püspök-Ladány, Karczag, Debreczen, Dévaványa, Nagyvárad, Gyoma, Mező-Tur, Török-Szt.-Miklós, Szarvas, Ujszász, Kaba, Szoboszló, Füzes-Abony, Eger, Miskolcz, Ungvár, Szerencs, Mező-Kövesd, Sátoralja-Ujhely, Diósgyőr, Beregszász, Sajó-Szt.-Péter, Bátyu, Munkács, Zilah, Keresztes-Nyárad, Mező-Keresztes, Saáp stb.

VI. Állattenyésztés.

A püspök-ladány—körösmezői vonal körül úgy a sík vidéken, mint a hegyes tájakon majd mindenütt fejlett állattenyésztéssel találkozunk. Debreczen város határának nagy részét tevő terjedelmes legelők s Máramaros tápdús havasi és hegyi legelői a külterjes tenyésztésnek kedveznek, míg a Nyírség korlátolt mérvű és sovány közlegelői mellett a belterjes tenyésztés van fejlett fokon.

Debreczen körül a szarvasmarha-, juh- és lótenyésztést, a Nyírségen a juh-, a Tisza, Kraszna és a Szamos mentén a sertés- és Máramarosban a szarvasmarhatenyésztést üzik kiterjedt mérvben. A vasuti áruforgalomban leginkább a nagy- és középbirtokokon üzött tenyésztés eredménye tesz számot. A jobbmodu kisbirtokosok közül is tenyész-

tenek egyesek piaczképes árut, de a kis- és apróbirtokosok túlnyomó részének állatállománya nem sokkal mulja felül a háztartás és gazdaság szükségletét.

A *szarvasmarhatenyésztésben* a sík vidéken mindenütt az erdélyi magyar fajta az uralkodó. E faj felfrissítésére és tiszta állapotban való fenntartására szolgál Debreczen város hortobágyi gulyája, Dessewffy A. gr. királyteleki, Forgách L. gr. mándoki, Lónyai G. nagy-lónyai, Degenfeld gr. ujfehértói, Dessewffy M. gr. basahalmi, Mandel nyirbélteki, Tisza Kálmánné kocsordi magyar gulyája s számos középbirtokos magyar fajtenyészet.

Máramarosban a szarvasmarha-állomány $\frac{2}{3}$ része erdélyi magyar fajta, $\frac{1}{3}$ része idegen fajta, jobbára kis testű, korcs, havasi mokány. A borzderes hegyi fajta nemesítésére s állandósítására szép tenyészállatokat nevel a Zürcher-Herczog-féle tenyészet Szaploneczán és Nagy-Láz telepen, valamint a központi tejcsarnok borjunevelő telepe Szarvaszón. A máramarosi szarvasmarhatenyésztést kellő támogatásban részesíti az állam is. Az egyes tenyészetekből a szebb apaállatokat az állam veszi meg és szétosztja a községek között.

Idegen fajokat csak egyes nagyobb uradalmakban tenyésztnek. Így Forgách L. gr. mándoki uradalmában simmenthali, Szápáry gr. halmi uradalmában allgauti tehenészetet tartanak fenn.

Szarvasmarhahizlalással első sorban a szeszgyárak foglalkoznak. Az uradalmak a kimustrált ígás állatokat hizlalják meg. A középbirtokosok, bérlők és jobb módu gazdák javított, félkövér marhát adnak piacra. A Hortobágyról s Máramaros vármegyéből jobbára csak legelőn táplált marha jön forgalomba.

A hortobágyi gulyákból, a Hajdúvárosokból s a Nyírség nagy részéről a szarvasmarhát Debreczen marhavásárain értékesítik.

A legelőn tartott, félhusu szarvasmarhát Arad, Budapest, Debreczen, Nagyvárad, Bécs állomásokra, s az ország különböző vidékeire szállítják el.

Az uradalmakból s szeszgyárakból kikerülő hizott és javított szarvasmarhát Budapestre, Bécsbe, Salzburgba s M.-Ostrauba küldik.

Az ígás- és tenyész-állatokat Budapest, Czepléd Debreczen, Liptó-Ujvár, Miskolcz, Bicske, Nagy-Szaláncz állomásokra, Ausztriába s a Dunántúl és a Vág völgyén fekvő uradalmaknak szállítják el.

A *juhtenyésztéssel* ugyan országgszerte mindinkább felhagynak a gazdák, de azért Hajdu,

Szabolcs és Szatmár vármegyék sovány, szikes legelőin még mindig nagy juhnyájakat találunk. A tenyésztés célja gyapjunyerés és husjuhok tenyésztése. A Hortobágyon általában raczkajuhot tenyésztenek, egyebütt az egy- és kétnyiretű hazai, fésűs juh fajok a túlnyomók. Az uradalmakban francia irányu merino juhokat is tartanak. A Hortobágyról s a kisebb birtokosoktól leginkább csak legelőn tartott juhok kerülnek forgalomba, míg az uradalmak teljesen kihizott ürüket adnak el. A legelőn tartott juhokat Budapestre, Bécsbe, Aszódra, a kassa-oderbergi vasut állomásaira s Gácsországba szállítják el. A hizott ürüket Budapestre s Bécsbe adják fel s Bécsen át Párisba viszik ki. A bárányokat Budapestre szállítják.

Lótenyésztéssel főleg csak az uradalmakban foglalkoznak, de az utóbbi időkben a kisbirtokosok is kezdik felkarolni a nemes félvér lovak tenyésztését s e célra mind sürűbben veszik igénybe az állami méntelepek s a nagyobb uradalmak nemes apaállatait. A nagyobb tenyésztők közül felemlítjük Debreczen sz. kir. város hortobágyi ménesét (Nonius irány), Degenfeld gr. téglási uradalmának félvér tenyésztését, Dessewffy Alajos gr. királyteleki keleti faju ménesét és Forgách L. gr. mándoki uradalmának angol félvér ménesét és igásló tenyésztését. A hortobágyi ménesből s a Hajdúvárosok környékéről a lovakat többnyire a debreczeni vásárokon értékesítik. Az uradalmak fajtenyésztéséből egyes darabonként versenylovakat szállítanak a budapesti és bécsi gyepe s tenyészállatokat Budapestre s az ország különböző helyeire. Az egyes gazdák tenyésztéséből kikerülő szebb csikókat a loavató bizottságok szerzik meg a katonaság részére. Hátas és kocsillovakat leginkább Bécs, Grác, Lemberg, Budapest és Debreczen rendeltetéssel adnak fel a vonal állomásain.

A vasuti tömegáruszállítás szempontjából legjelentősebb tenyésztési ág a vonal környékén a *sértésenyésztés*. A hortobágyi és nyíri belvizek környékén s az Ér, Tisza, Szamos, Kraszna és mellékvezeik mentén elterülő semlyékes, zsombikos rétek s Máramaros tiszavölgyi részén a tölgyesek makktermése kedvező feltételei a külterjes sertésenyésztésnek. A törpe birtok tulajdonosától kezdve a nagy uradalmakig mindenütt kellő figyelemben részesül a sertésenyésztés s bár a sertés árak ismétlődő hanyatlása folytán a tenyésztési kedv időszakonként alább hagy is, mégis állandóan szép mennyiségű élő sertés kerül vasuti elszállításra.

A tenyésztésben kevés kivétellel a fehér, kondor szőrű hazai s a fehér és fekete mangalicza faj az uralkodó. Egyes uradalmakban kísérletkép angol keresztezéseket is tenyésztenek.

Az uradalmak s bérlők többnyire nagyobb sertésállományt hizlalnak, a kisebb gazdák pedig a házi szükségleten felül 2—10 sőt több sertést is fognak be hizlalóba. Legtöbb sertést hizlalnak Debreczenben, Kis-Várdán s Nagy-Károlyban. Máramarosban a sertéseket makkon javítják s úgy szállítják el üzletszerű hizlalókba, teljes kihizálás végett. A Debreczenben hizlalt sertéseknek csak mintegy 10%-át szállítják el, 60%-át pedig az ottani hentesek dolgozzák fel, míg 30% a helyi fogyasztásra marad.

A *sovány sertéseket*, süldőket s malaczkákat Köbánya, Kassa, Debreczen, Berettyó-Ujfalu, Cséffa, Gyula, Török-Szt.-Miklós, Czegléd, Szabadka, Liszka-Tolcsva, Mező-Keresztes, Nagyvárad, Nyíregyháza, Kecskemét, Eger, Szatmár, Győr, Bécs-Ujhely, Steinfeld, Salzburg, Zwettl-Schwarzenau állomásokra szállítják el vasuton, de sokat hajtának lábon is Debreczenbe.

A *javított és makkolt sertéseket* Debreczenbe, Köbányára, Steinfeldre, Győrbe, Sopronba, Kemezsére és Szatmárba adják fel.

A *hizott sertések* gyakoribb rendeltetési helyei Köbánya, Bécs, Palota-Ujpest, Debreczen, Kassa, Ungvár. Kisebb szállítmányokat morva, sziléziai és gács állomásokra is adnak fel.

A magyar vidékeken majd mindenütt szép eredménnyel üzik a *baromfitenyésztést* s Debreczen környékéről és a Hajdúvárosokból élő és leölt baromfival, az egyéb helyekről pedig jobbára tojással gyarapítják annak révén a vasuti áruforgalmat.

A tenyésztésben csak hazai fajokat találunk. Debreczenben, Szoboszlón, Kabán, Hadházon baromfihizlalással is foglalkoznak. A tenyésztőktől összedett baromfit Debreczenben, Ér-Mihályfalván, Nagy-Károlyban és Szatmáron gyűjtik. A Debreczent környező községekből s tanyákról tengelyen szállítják oda a baromfit.

A vasuti feladásra kerülő élő csirkét, hizott ludat és kacsát, a már felsorolt gyűjtőhelyekre, Budapestre és Miskolcra szállítják. A leölt hizott lud, kappan és pulyka Budapest és Bécs piacára kerül.

Élő sovány ludat s pulykát Budapest, Nagy-Körös, Debreczen s Máramaros-Sziget állomásokra adnak fel leggyakrabban.

VII. Állati termékek.

A kiterjedt mérvben üzött juh- és baromfi-tenyésztés következményeképpen az állati termékek forgalmában a gyapju és a tojás áll első helyen.

A *gyapju* csaknem valamennyi állomás forgalmában szerepel kisebb-nagyobb küldeményekkel. Ezek legnagyobb részét a budapesti gyapjumasóba rendelik s csak kisebb részét szállítják el közvetlenül Bielitz, Reichenberg, Jägerndorf és Zilah állomásokra.

A *tojásküldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Bécs, Püspök-Ladány, Kassa, Poprád-Felka.

A nyers *marhabőröket* Budapest, Szatmár, Debreczen, Arad, Máramaros-Sziget állomásokra s egyéb belföldi helyekre, a *juh- és báránybőröket* Budapestre, vágvölgyi állomásokra, a Szilágyságba s a Királyhágón tuli részekbe s az *enyvbőrt* Palota-Ujpest állomásra szállítják el.

A *csontküldeményeket* Debreczen, Nagy-Károly, Szatmár és Máramaros-Sziget gyűjtőhelyekről Budapest, Pozsony, Ruttká, Liptó-Szt.-Miklós, Bécs, Bielitz és M.-Ostrau rendeltetéssel szállítják el.

A *gytollat* Budapest, Debreczen állomásokra és Svájcba, *marhaszőr*t pedig Budapestre, Bécsbe és Nagy-Szebenbe adnak fel.

A *Friss húst* kisebb küldeményekben Szatmáról és Máramaros-Szigetről Bécsbe és Budapestre szállítanak.

A *Zsirt* és *szalonnát* nagyobb mennyiségben csak Debreczenben és Hadházon adnak fel. A szalonnát a gömöri és szepesi Bányavárosokba és a Hegyaljára, a zsirt és *hajat* pedig Budapestre és Bécsbe küldik.

A *Füstölt asztali szalonnát, füstölt húst* és *kolbászt* Debreczen hentesei adnak fel kisebb küldeményekben az ország minden részébe s a szomszédos idegen országokba, főleg azonban Bécsbe.

A *Tejet* Ujfehértóról Debreczenbe szállítanak.

A Hajduságban, a Nyírségben, az Ér mentén s Szatmár, Ugocea és Máramaros vármegyékben több helyen foglalkoznak okszerű *méhészettel*. A Debreczenhez közel eső helyekről a debreczeni mézeskalácsosoknak szállítják be a *méz*et, az egyéb helyekről pedig Budapest, Bécs, Berlin, Friedland, Wels, Tornalja, Máramaros-Sziget rendeltetéssel adják vasutra. A *sonkolyt* jobbára gömör vármegyei sonkolyosok szedik össze s vasuton Rimaszombatra szállítják el.

VIII. Erdőgazdaság.

A Tisza balpartjától az Avas—Guttin—Bükk—Réz hegységeknek az Alföld rónájára ereszkedő lejtőéig elterülő sík vidéken kisebb nagyobb erdőfoltok, a halmi—körösmezői vonalrész körül pedig összefüggő rengeteg erdőségek termékei gazdagítják az itt leírt vonalak áruforgalmát.

A Tisza balpartjától az Alföld lapályaig hajdanta elhuzódó rengeteg tölgy, bükk, nyír és gyertyán erdőségek helyét napjainkban már csak a nyíri dombokokon itt-ott tengődő gyér erdőfoltok és silány cserjék, a Debreczen, Hadház, Sámson, Vámos-Pércs körül elterülő nagyobb erdők és a Tiszát szegélyző alsík erdőségei jelzik. Ezen őserdő maradványok mellett a nyíri homok megkötésére több helyen ültettek ujabban akáczosokat.

A régi síksági erdőkben a kocsányos tölgy az uralkodó faem, de mellette a nyír, nyár, mezei juhar, köris, szil és akác is számot tesz. A szálas állabok általában már igen ritkák; az erdők nagy része fiatal sarj, új ültetés és legelőnek használt ritkás. A televényes talajon nőtt erdőket lassankint kivágják s szántófölddél alakítják át.

A *Tiszáig* és *Szatmárig* terjedő vonalrészek körül Debreczen sz. kir. városnak s az ottani birtokosságnak van legnagyobb erdőbirtoka. A debreczeni Nagyerdő Monostor és Pallag közt terül el; a Nagy-Csere, Fancsika, Haláp, Bánk, Gut nevű többi erdők a várostól keletre és délre fekszenek. Az erdőségnek egy része Sámson határába is átnyulik. A város és a birtokosság összes erdőterülete 45,290 k. hold, de ebből csak 23,497 hold a tulajdonképeni erdő, míg a többi cserjés ritkás legelő. A guti erdő termékeinek elszállítására a bérlő keskeny vágányú iparvasutat épített Debreczenig.

A *Hajduságon* még csak egy számottevő erdőség esik a vonal tápláló területébe, a hadházi cserebirtokosság és közbirtokosság 3338 hold tölgyerdeje, melyben már szintén több a sarj, mint a szálas állab.

A *Nyírségben* Gyula, Nyír-Bakta, Kárász, Nyír-Acsád, Szt.-Ábrány, Nyír-Adony, Nyír-Lugos, Reszege, Piskolt, Fény, Mérk, Vállaj, Szaniszló határában, a Tisza mentén pedig Tisza-Dob, Veresmart, Tornyes-Pálcza, Tisza-Szt.-Márton és Mándok községek körül vannak nagyobb erdők. A nyíri és tiszamenti erdők nagyobb része tölgy sarjerdő, kisebb része pedig új ültetésű akác és fenyves. Ez erdők közül Andrassy, Károlyi, Forgách grófok, Patay

Ferencz s az ungvári káptalan bir 1000 holdnál nagyobb részleteket; a többi nagy és középbirtokosoknak jobbára csak kisebb erdőterületei vannak.

A nagy-károly—szatmári vonaltól északra, a Tiszaig terjedő mély sikon Fehér-Gyarmat, Nagy-Ecsed s Szamos-Dob határában van mintegy 3000 hold, jobbára csak tűzifát szolgáltató tölgyerdő. Ez erdők Hadik-Barkóczy és Károlyi grófok uradalmához tartoznak.

Debreczen nagy erdőbirtokából jóformán semmit sem szállítanak vasuton. Az évi vágás eredménye még a város tűzifaszükségletét sem fedezi. Hadházról 4—5 kocsirakomány törzset szállítanak el Hortobágyra vályuknak s Kisujszállásra szélmalomokhoz való bálványfának. A tűzifát ugyanonnan Debreczenbe s a cserhéjat Hidas-Németire szállítják el.

A nyíri és tiszai erdőségek csak hasáb- és dorongtűzifát szolgáltatnak, melynek javarészt az uradalnak s a szeszgyárak használják el. A Nagy-Károly állomáson feladott talpfa és donga a Bükk és Réz erdő vidékéről kerül oda. Ez állomásról a dongát a páris—lioni, a hesseni Lajos- és a kassa—oderbergi vasutak állomásaira, Kőbányára, Győrbe s Bécsbe, a talpfát pedig a m. kir. államvasutak különböző állomásaira szállítják el.

A nagy-károly—szatmári vonalrészről délre, a Bükk keleti és északi ágain, egész a síkságig lenyúló erdőségek diszlenek. Ezeknek a vasutvonalhoz közel eső részeit már rég kihasználták, de az utak hiányában hozzáférhetlen, magasabb részekben még szép szálas tölgy állabok vannak. Az egész erdővidék Károlyi gróf birtoka, kinek Tőke-Terebes, Erdőd, Madarász, Alsó-, Felső- és Közép-Homoród, Oláh Medgyes, Száldobágy, Szinfalu, Oláh-Gyűrűs, Kis-Szokond és Lopágy községek határában fekvő, egyenkint ezer holdon felüli erdőbirtoka együttvéve meghaladja a 25.600 holdat. Ezen tölgyerdők termékeit a nagy-károly—nagysomkúti vasuton szállítják Nagy-Károlyra s ott a Lamarche cég fűrésztelepén dolgozzák fel.

A síksági és a hegyvidéki erdők közt átmenet gyanánt tekinthetők azon erdőségek, melyek a Nagy-Szölösi és az Avashegység legnyugatibb hajtatain s lankáin Szatmár, Mikola, Halmi állomások környékén terülnek el. Itt Szatmár város 7852 h. erdeje érdemel különösebb említést, mely a szatmári gőzfűrésznek szolgáltatja a tölgytörzseket.

Tovább keletre, a hegyvonulat gerince felé az erdők mind nagyobb területet foglalnak el. A *Túrjorras vidéke körül* Kis- és Nagy-Gércze, Turcz,

Batares, a Batár mentén Nagy- és Kis-Tarna, a Tisza közelében Veléte, Rakasz s a Borsa mentén Nagy- és Kis-Rákócz községek határában Perényi bárónak, Ujhelyi Andrásnak s a községeknek van 1000 holdnál nagyobb erdőbirtoka, melynek összege megközelíti a 11.500 holdat. Az erdők többi része 50—600 holdas parcellákra oszlik meg. Az itteni erdők állaba $\frac{2}{3}$ részben tölgy s $\frac{1}{3}$ részben bükk és egyéb lombfa. A tölgyállabokat kivált a kisbirtokosság és községek erdőiben igen megritkították. A vágás alá kerülő tölgy és bükk törzseket részint az erdőkben működő fűrészek dolgozzák fel, részint Szatmárra, Budapestre és Tisza-Ujlakra szállítják el feldolgozás végett. Termelnek még talpfát hasáb és dorong tűzifát s a sarjerdőkben cserhéjat és faszenet. A nagy-tarnai erdőségből keskeny vágányu iparvasuton viszik az erdőgazdaság termékeit a Királyháza állomással sinösszekötésben álló rakhelyekre. A tűzifát a magyar kir. államvasutak raktáraiba, továbbá Budapest, Debreczen. Nagy-Károly, Nyiregyháza, Szatmár állomásokra szállítják el. A talpfát majd mind a m. á. v. veszi át. A faszenet Debreczenbe s Budapestre s a cserhéjat Hidas-Németi, Máramaros-Sziget, Berlin, Oderberg, Bécs, Eppingen, Walterhausen, Waibstadt, Brühl, Weida s több más külföldi állomásra adják fel.

Máramaros vármegyének 1,584,135 k. holdnyi összterületéből 929.550 k. h. esik az erdőkre. Ezek a Máramarosi havasok, a Szvidovecz és a Csernavora oldalain, a Polyána havas keleti oldalán, a Borsa, Nagy-Ág, Talabor, Taracz és Tisza völgyei közt É-ről D-re elágazó hegylánczokon, a Tisza, Vissó, Vaszer és az Iza völgyei közt s a Radnai havasoknak az Iza és Vissó völgyére hajló oldalain terülnek el. Máramaros vármegye területén csak egyes hegycsucok és gerinczek emelkednek túl az erdők tenyészeti övén s hogy a hegytetőkön mégis több a havasi legelő, mint az erdő, annak az erdőpusztítás és nem a természet az oka.

A hegyek alját bükk, juhar és köris erdők borítják, a felsőbb övekben azonban csak tülevelű növényzet tenyész. Leggyakoribb az erdei fenyő, ritkább a jegenye-, lucz- és vörösfenyő, míg a czirbolyafenyő csak szorványosan fordul elő. A Tisza völgyére hajló hegyoldalakon, Huszt és Lonka közt, valamint a Szigeti medenczét körítő hegyeken tölgy állabok is diszlenek.

A községi és magán erdőket csak ott kimélte meg a pusztító ember fejszéje, hol a ledöntött törzsek továbbszállítására hiányzott a vizi- vagy kocsit. Egyebütt a pusztítás kiáltó nyomaival találko-

zunk. A pásztorok, hogy legelőiket nagyobb és nagyobb körre terjesszék s a földesurak, hogy jövedelmeiket fokozzák, terv nélkül irtották az erdőt. Kivált a Taracz felső völgyében s az Izavölgy oldalain jelelik kopár sziklák, vízmosások, elárkosodások és csuszamlások az erdőpusztításokat. A letarolt tölgy és bükk szálerdők helyein sarjerdők diszlenek. Jókora területen pótolják szorgos utánültetéssel is a kipusztított erdőt. A hegyoldalakat sok helyen mogyoróbokrok s egyéb cserjék és bozótok fedik.

A kincstári és nagy uradalmi erdőkben szép szálas, tölgy, juhar és fenyő állabok vannak.

A máramarosi erdők legnagyobb része kincstári birtok s nagy uradalmak tartozéka. A községeknek is jókora erdőbirtoka van, de a közép- és kisbirtokra aránylag kevés erdő esik.

Ezer holdnál nagyobb erdőterületeket a *Borsa* mentén Dolha község, a Teleky grófi család, Kereczke község, Schönberg br. s a berezniki urbéresek bírnak. Ez erdők Dolha, Szucha-Bronyka Kusnicza, Kereczke, Rókamező és Bereznik községek határában vannak s együtt véve közel 55.000 holdat tesznek.

A *Nagy-Ag* völgyére hajló hegyoldalokon s annak forrásvidéke körül Huszt, Iza, Lipcse, Gernyes, Herincs-Monostor, Berezna, Lipcse-Polyána, Vučskómező, Ökörmező, Tyuska, Ripinye községek, határában összesen vagy 54.000 k. holdnyi erdőterületet bírnak a bereznai szabadosok, a lipcsei, herincsi és lipcse-polyánai urbéresek, Gernyes, Vučskómező, Ökörmező, Majdánka, Ripinye-Majdánka és Tyuska községek, a kir. kincstár, Jármí, Kricsfalusi, Vetési, Laczkó, Chorinszky és Teleky grófi családok, Ágoston, Izsák, Rapaport és Krausz nagybirtokosok.

A *Talabor* mentén a kir. kincstárnak Sófálva, Kalocsa, Színvér és Színvér-Polyána községek határában 44.000 k. hold, Mihálka, Uglya, Kövesliget, Kalocsa, Kricsfalva községek határában pedig a községeknek s Pogány birtokosnak összesen 33.200 k. h. erdőbirtoka van.

A *Tisza huszt-szigeti szakaszától délre* eső területen a kincstár a legnagyobb erdőbirtokos. Az egyenkint ezer holdnál nagyobb kincstári erdők Visk, Remete, Técső, Krácsfalu, Sugatagfalu, Felső-Róna, Rónaszék és Máramaros-Sziget határában összesen vagy 51.400 holdat tesznek. E területen még Budfalu községnek, a szaploneczai és gyula-falui birtokosoknak és Equeville grófnak van összesen vagy 22.600 hold erdőbirtoka.

A *Taracz- és Tisza között*, a Szvidovecz északi és déli ágain csak Alsó-, Felső- és Közép-Apsa birtokosainak s Kis-Lonka községnek van mintegy 31.000 hold erdeje, a többi mind a kir. kincstáré. A nagyobb terjedelmű kincstári erdők Körtvélyes, Borkut, Kabolya-Polyána, Kaszó-Polyána, Kis-Lonka, Körösmező, Nagy-Bocskó, Bocskó-Ráhó, Trebusa községek határában vannak s együttvéve meghaladják a 138.000 holdat.

A *Tisza és Fekete-Tisza völgyétől keletre* Alsó-Bogdán és Fehérpatak községek határában 73.000 hold erdeje van a kir. kincstárnak.

A *Vissó és mellékvizei* mentén összesen vagy 100.000 holdnyi nagy erdőbirtok van Alsó-, Felső és Közép-Vissó. Borsa, Leordina, Mojszén, Petrova Ruszkova és Ruszpolyána községek határában. Ebből legtöbbet bir a borsai, ruszpolyánai s petrovai közbirtokosság, a Teleky grófi család, Müller és Gruber nagybirtokosok. A többi a községek, a kir. kincstár, Pap, Paszternák, Steinmetz, Stern, Vider, Mán, Pellády, Mihálka, Müller, Ziszel s több más birtokos közt oszlik meg.

Végül az *Iza* mentén Batiza, Dragomérfa, Felső-Szelistye, Jód, Szacsal községek határában van a községeknek, a közbirtokosságnak és Schulz és Pollák cégnek összesen mintegy 25.700 h. erdőbirtoka.

Az itt ismertetett erdőterületen levágott bükk törzsekből talpfát, gerendát, padlót s hasáb tűzfát készítenek. A tölgytörzsek nagyobb részét feldolgozatlan állapotban hozzák forgalomba, de készítenek tölgydongát, talpfát, gerendákat s német kádárfát is. A cserüzemben termelt dorongfát jobbára szénégetésre használják. A fenyőt részint mint szálfát értékesítik, részint a számos kisebb nagyobb fűrész-épületfának, deszkának, lécznek, zsindelynek és szitakéregnek dolgozzák fel. A juhartörzseket a kéregtől s bétől megtisztítva, mint nyers hangszerfát adják piacra. A letarolt hegyoldalakat borító mogyoró s egyéb bokrok fiatal ágaiból sétatotoknak s esernyőnyélnek való nyers botokat készítenek. Az erdőüzem egyéb termékei közül még a cserháj, fenyőkéreg és télizöld gyarapítja az állomások feladási forgalmát.

A máramarosi erdők termékeinek elszállítására leginkább a Tiszába siető, nagy esésű hegyi vizeket használják. E célra a vizek forrásvidékéhez közel mesterséges vízmedencéket létesítettek s az azokban összegyűlt víz lebocsátásával szállítják le a fenyőszálakból összerótt s tüzi- és épületfával, deszkával s bükk gerendákkal és törzsek-

kel megrakott tutajokat a Tiszához. A Fekete-Tisza vizkörnyékén 6, a Fehér-Tiszaén 7 s a Vissóén 4 ilyen vízfogó van. A Fekete-Tisza vízfogóiban 590.000, a Fehér-Tiszaéban 436.540 s a Vissóéban 204.630 m³ vizet gyűjtenek 24—120 óra alatt. A fenyő épület- és szálfából s a bükk tűzifából csak elenyésző csekély mennyiséget szállítanak el vasuton. Máramaros-Szigetre évente mintegy 415.000 m³ fenyőszálát hoznak vízi uton, mely csekély kivétellel a Tiszán megy tovább s Tokaj, Poroszló, Szolnok, Szeged rendeltetési helyek közt oszlik meg.

A vasuton elszállított erdőgazdasági termékek közül a *tölgy* és *bükktrözskeket* és a *tuskókat* Kis-Várda, Nagy-Károly, Szatmár, Debreczen, Budapest, Fiume, Técső, Bécs, Szalonta, Erdőszáda stb. állomásokra szállítják el.

A *juhar trözskeket* Budapestre, Bécsbe, Hamburgra s Voithersreuthra adják fel.

A *szitakérget* kisebb küldeményekben Szatmár, Nagy-Károly, Versecz, Kassa, Munkács, Ungvár, Kis-Várda, Beregszász, Nyiregyháza, Liszka-Tolcsva állomásokra küldik el.

A *faragott tölgyfát és tölgy gerendákat* Fiume, Bécs, Görlitz, Berlin, Nagy-Bocskó, Huszt, Szatmár, Debreczen, Kassa, Budapest stb. rendeltetéssel adják fel.

A *bükk és tölgytalpfát* jobbra a M. Á. V. veszi át s a szükséglet szerint különböző helyekre szállítja el.

A *tölgydongát és német kádárfát* Fiume, Arad, Győr, Budapest, Munkács, Soroksár, Szolnok, Ujvidék, Pilsen, Bécs, Nussdorf, Düsseldorf, Romanshorn állomásokra szállítják el.

A *fiatal fenyőszálakat* és a *tűzifát* alföldi állomásokra s Budapestre, a *faszinet* Budapestre, Debreczenbe, Máramaros-Szigetre s több más állomásra adják fel.

A *fenyőkérget* Budapestre kerül, míg a *cserhét* Beregszász, Királyháza, Liszka-Tolcsva, Máramaros-Sziget, továbbá délnémet és rajnavideki állomások közt oszlik meg.

A *nyers botokat* Budapestre, Bécsbe, továbbá Hamburgon, Stettinen és Lauben át tengerentúli helyekre szállítják el.

A *télizöld* egyedüli piacza Budapest, hova Mindenszentek napjára szállítanak ily küldeményeket.

IX. Östermelés az ásványországból.

Ásványvizek.

Máramaros vármegye gazdag sótelepein kívül, melyek a püspök-ladány—körösmezői vonal áruforgalmát átmenetileg gyarapítják, csak igen kevés

ásványkincs található e vonal környékén s a bányászat még ott sem foglal el jelentősebb helyet a vasuti áruforgalom alimentáló tényezői között, hol a hegyek méhében értékesíthető ásványok rejlenek.

A sík vidéken a salétrom és a sziksó az egyedüli ásványanyagok. Ezek részint kivirágzásokban, részint a sós tavakban feloldva fordulnak elő. *Salétrom kivirágzások* Nyiregyháza és Szoboszló határában vannak, a *sziksó* pedig Berczel és Gáva irányában a Tiszánál kezdődő s 90 km. hosszúságban és 30—35 km. szélességben É-D-i irányban Nyiregyháza, Ujfehértó, Debreczenen s Derecskén keresztül, a Berettyóig terjedő *sziksóterületen* található nagy bőségben. E területen Gáva, Buj, Halász, Rád, Kemecse, Nyiregyháza, Oros, Napkor, Ujfehértó határában elszórva, számos sós tó fordul elő, dús sziksó tartalommal, partjaikon pedig vastag rétegű kivirágzások vannak. Európa ezen legdúsabb sziksó területén hajdan szorgosan seprték a sziksót s a természet ezen ajándékának tudható be a debreczeni szappanosipar felvirágzása. Ma már a Leblanc eljárása szerint gyárilag termelt sziksó csaknem teljesen kiszorította a használatból a seprött sziksót.

A nagy magyar medence északi és északkeleti szélén emelkedő trachit hegyek közetét néhány kőbányában útépitési célokra fejtik. Ilyen kőbányák vannak Tokaj, Királyháza és Rakasz közelében.

A *tokaji kőbányákból* évente átlag 128.000 q koczka és zúzott követ adnak fel Hadrász, Ujfehértó, Nyiregyháza, Mátészalka, Nagy-Kálló, Debreczen, Balmaz-Ujváros, Hajdu-Böszörmény és Vámos-Pécs állomásokra és 10.000 q koczka követ Lembergbe.

A *Királyháza* állomástól 4-7 km.-re eső két kőbányában csak utak fentartására szolgáló zúzott követ termelnek s abból átlag 150.000 q-t szállítanak el.

A *Rakasz* határában művelt *kőbányákban* utak fentartására s vízvédművekhez való zúzott követ, lépcsőfokokat s faragott épületkövet termelnek. Az évi elszállítás 562.000 q. A királyházi és rakaszi kőbányákba iparvágány vezet a fővonalból. A kőküldeményeket Szatmár, Beregszász, Nagy-Károly, Som, Vámos-Pécs, Ér-Mihályfalva, Mikola, Szakácsi, Tasnád és Csap rendeltetéssel adják fel. E bányákból fedezi a M. Á. V. is pályafentartási szükségletét.

Turczon (Halmi) *ezüstércbányát* művelnek s a terméket helyben dolgozzák fel.

Nagy-Tarnán porcellánföldet s barnaszemet találtak.

Máramarosban több rendbeli ásványanyagot tártak eddig fel, de azoknak nagyobb mértékben való kiaknázása még a legtöbb esetben a jövő feladata.

Visken ezüst- és ólomérczet bányásznak és barnaszemet tártak fel. Kabolya-Polyána, Dolha és Rókamező környékén vasérczet fejtenek. Budfalu határában, a zöldkőtrachit kőzetben egy hatalmas brecciatelér van, melyben kivált rézkéneg és vas-kéneg, valamint cink- és ólomfényle fordul elő. Ugyanott kékes agyagpalában települt aranyérczet bányásznak. Felső- és Közép-Visó közelében, a Glimboka völgyben barnakőbányát művelnek s ugyanott a Gurgojata völgyben 0.6 m. vastag antimon-telért fejtenek. A Visóvölgyben, a csillámpalás lejtőkön, egyközű érczetelerek vannak, melyek arany-tartalma vas- és rézkéneg, fakóérczet s ólomfénylét tartalmaznak. Ezeket Borsabányán aknázzák. Körösmező környékén, Szacsalon s Dragomérfalván kőolajat találtak.

Az ásványkincsek sokasága ellenére is a Máramarosban üzött bányászat a konyhasón kívül, melyről a máramarosi sóvasut leírásánál lesz szó, csak igen keveset juttat a vasuti áruforgalomnak.

A vasérczeket a dolha-rókamezői s kabolya-polyánai olvasztók dolgozzák fel.

A budfalui István király bts. bányájából, ha üzemben van évente 260 q. ólomérczet és 1200 q. cinkfénylét adnak fel Máramaros-Sziget állomáson Morgenrothra.

Az északmagyarországi bányamű r. t. viski bányájából évente 150 q. ólomérczet adnak fel Bustyaháza állomáson Budapestre s 50 q. ezüstérczet Nagy-bányára.

A borsabányai bányá-összletnél 19000 q. kénkovandot és 11200 q. rézkovandot termelnek, melyet az első magyar vegyészeti ipar r. t. kisbocskói telepén dolgoznak fel.

A felső-vissói barnakőbányában évente átlag 3 q. barnakövet (50—82 % mangán tartalommal) termelnek.

A szacsali kőolajforrások ez idő szerint vagy 150 q. nyers olajt szolgáltatnak.

Ásványvíz forrásokban és sósvizekben igen gazdag a vonal tápláló területe, de ép úgy, mint a bányászatnak, ezeknek sincsen nagyobb gyakorlati jelentősége.

A sziksóterületen előforduló sóstavak vizét néhány kezdetleges fürdőben értékesítik.

Nagy-Tarnán vasas savanyuvíz forrás van, kis fürdővel.

Visk-Várhegy fürdőn szénsavas alkalis, vasas forrás fakad, melynek vizét kis mennyiségben vasuton is szállítják.

A Taracz és mellékvizei mentén számos helyen, továbbá Szaploneza, Kabolya-Polyána, Bilin, Bor-kut községek határában többnyire kisebb fürdőkben használják a dúsan elötörő szénsavas vasas savanyuvizeket.

Az Iza völgyén lépten nyomon konyhasós forrásokat találunk, de vannak kénsav-sókat s kénhydrogént tartalmazó vizek is. Ezeket mind csak a közeli környék lakossága használja.

A Vaszér völgyében fekvő Suliguli fürdő mellett három savanyuvíz forrás van. A fürdő jelentéktelen, de a szénsavdús, égvényes, konyhasós, vasas vizet kisebb mennyiségekben messze vidékre elszállítják. Az évi feladás alig 60—70 q. Ezt Budapest, Beregszász, Huszt, Szatmár, Nyíregyháza, Kolozsvár, Kassa, Kis-Várda, Debreczen stb. állomásokra szállítják el Máramaros-Szigetről.

A brébi Olga forrás hideg, kénes, alkalis, szénsavas vize csak kis mértékben kerül szállításra. Brében is van egy kisebbszerű fürdő.

X. Ipar.

A különben is gyéren lakott sík vidéken a földművelés köti le a munkás kezek nagy részét, s így ott nagyobb szabású ipari tevékenység nem fejlődhetett. A sík vidéken üzött nagyipar majdnem kizárólag a mezőgazdaság termékeinek feldolgozására szorítkozik s csak elvétve találunk egyéb gyáripari telepeket is.

A hegyvidéken a nagy esésű patakok olcsó munkaereje, a rengeteg erdők és a sokféle ásványi kincsek kedvező előfeltételeket nyújtanak a nagyipar kifejlődésére, ámde a tőke és a vállalkozási kedv eddigelé csak kevés figyelemre méltatta hazánknak e félreeső részét. Az itt észlelhető nagyipari tevékenység, néhány ipartelep leszámítva, csakis az erdőgazdaság termékeinek feldolgozására irányul. A szomszédos Gácsországgal, Bukovinával és Oláhországgal előnyös közlekedést biztosító körösmezői összeköttetés kiépülte bizonyára már a közel jövőben e téren is éreztetni fogja kedvező hatását.

A mezőgazdasági termékek feldolgozását számos kisebb-nagyobb gőz-, szél-, szárazmalom és kásamalom mellett nagyobb mértékben a debreczeni,

tarczali, nagy-károlyi, szatmári, huszti, bustyaházi gőzmalmok végzik. A Nyírségen számos kisebb gőzmalom működik, melyek olajütővel is fel vannak szerelve. Ugyancsak a Nyíren sok mezőgazdasági szeszgyár dolgozza fel a bő burgonya termést. E csoportba tartoznak még a debreczeni s kemecsei keményítőgyárak, a tokaji cognacgyár, a debreczeni dohánygyár s az érmihályfalvi pótkávégyár.

Állati termékeket dolgoznak fel a debreczeni szappangyárak és a máramaros-szigeti és szaplonczai sajtgyárak.

Az erdőgazdaság termékeinek feldolgozására szolgálnak a nagy-károlyi, nagy-tarnai, bereznai, bustyaházi, técsői, máramaros-szigeti, batizai, jódi nagyobb gőzfűrészek, a nagy számú, kisebb-nagyobb fűrészmalomok és a máramaros-szigeti asztalos ipartelep.

Az ásványi termékek feldolgozását a szoboszlói, debreczeni és nagy-károlyi téglagyárak, a debreczeni érczkoporsógyár és gépműhelyek, a dolharókamezői vasgyár s a ferenczvölgyi üveggyár végzik.

Az egyéb ipartelepek közül a debreczeni szalámi-, meszelő-, kefe-, légszesz- és kocsigyárat a técsői czirokseprőgyárat és a tokaji gyufagyárat említjük fel.

A kisipar termelése kevés tápot nyújt a vasuti áruforgalomnak. Debreczenben a mézeskalácsosok, nyergesek, eczetgyárosok, timárok és szappanfőzők adnak fel készítményeikből kisebb-nagyobb mennyiségeket a közeli helyek országos vásárait. A Nyírségen számos kisipari olajütő dolgozza fel a napraforgó magot s a helyi fogyasztást meghaladó *olajt* Kis-Várda, Nyíregyháza, Huszt, Máramaros-Sziget, Munkács, Ungvár állomásokra s Gácsországba szállítják el. Nagy-károlyi kádárok évente vagy 1200 drb *hordót* adnak fel Fiume, Kassa, Debreczen állomásokra. Huszton vagy 20—25 timár dolgozik, de csak elenyésző csekély mennyiségű *bőrt* szállítanak el vasuton. Királyháza állomásról egy nagy-tarnai iparos szállít el néhány száz drb. összehajtható kerti butort s Husztról néhány ottani iparos targonczákat.

A háziipar termékei közül a kabai kenyérsütők szállítanak vagy 1000 q. *kenyeret* Debreczenbe s az Ecsedi láp környékén fekvő falvak lakói vagy 600 q. *gyékényt* Budapest, Kis-Várda, Léva, Máramaros-Sziget állomásokra s Gácsországba. Huszt környékén a *kosárfonást*, Máramaros számos helyén a durva faáruk készítését, *szilvaiz* főzést és a sző-

vészetet üzik háziiparilag. A kosarakat kereskedők gyűjtik össze s kisebb mennyiségekben adják fel különböző helyekre. A durva faárukból főleg a *falapátok* kerülnek vasuti elszállításra Bécs és Budapest rendeltetéssel. A szilvaiz elszállításáról már a IV. fejezet alatt szóltunk. A Máramaros-Sziget vidékén készült katrineczák, függönyök, asztalterítők leginkább házalás útján kerülnek forgalomba.

A vasuti áruforgalom szempontjából jelentősebb ipartelepeket alább ismertetjük.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

Az István gőzmalom részvénytársaság gőzmalma Debreczenben, 200 munkással dolgozik s évente 480,000 q lisztet és korpát termel. Ebből 177,000 q lisztet szállít el bel-állomásokra, továbbá Cseh-, Porosz-, Francia-, és Angolországba (Fiumén át), valamint 36,000 q korpát tulnyomólag német állomásokra s kisebb részben Ausztriába és Északmagyarországba, végül 250 q darát belföldi állomásokra. A megőrölt búzát részint a helyi piacon szerzi be, részint a közeli állomásokról s a Tiszavidékről hozatja. Magyar állomásokról 180,000 q, Oláhországból 20,000 q buza érkezik vasuton a malom czimére. Tüzelésre karwini és salgó-tarjáni szenet használ.

Kohn Jónás tarczali gőzmalma évente mintegy 500 q. őrlményt szállít Miskolczra.

Kaufmann Márk gőzmalma Fényes-Littleén, főleg a helyi szükséglet fedezésére dolgozik. Vasuton csak 1000 q lisztet szállít Ungvár állomásra.

Az első nagy károlyi mőgőzmalom évente átlag 5000 q őrlményt ad fel Debreczen, Nyíregyháza, Nagy-Szőlős, Zilah, Szatmár, Ér-Mihályfalva, Szaniszló, Tasnád stb. állomásokra. A malom szénszükségletét Putnokról, Salgó-Tarjántól s Vadnárról szerzi be.

A szatmári gőzmalom r. t. gőzmalma az állomással sinősszekötötésben áll, 140 munkással dolgozik, évente 155,000 q őrlményt termel s ebből 87,000 q-t, Beregszász, Bustya-háza, Ér-Mihályfalva, Halmi, Fekete-Ardó, Huszt, Kassa, Máramaros-Sziget, Técső, Nagybánya, Munkács, Örmező, Kis-Várda, Királyháza, Kaba, Nagy-Károly, Nagy-Szőlős, Nyíregyháza, Ruttká, Szinyér-Váralja, T-Ujlak, Fiume, Volócz, Lavoczne, Szolyva-Hársfalva, Kis-Bocskó stb. állomásokra, 41,600 q-t Asch, Eger, Kutenberg, Reichenberg, Troppau, Friedeck-Mistek, Teschen, Bielitz, Skole, Prerau, Brünn, Karlsbad, Passau, Rzeszow, Tarnow, Krosno állomásokra, végül 13,200 q-t Berlin, Boroszló s több más külföldi helyekre szállít el. Feldolgozás végett vasuton 87,600 q búzát hozat a környező vármegyék különböző helyeiről. A többi a helyi piacon szerzi be. Tüzelésre salgó-tarjáni szenet használ.

Farkas testvérek vízüzemű hengermalma Huszton, évente átlag 2300 q lisztet szállít el Máramaros-Sziget, Nagy-Szőlős, Szatmár, Técső, Bustyaháza és Alsó-Nereznicze állomásokra. Feldolgozás végett 8300 q búzát és rozst hozat Szatmár, Beregszász, Thuzsér, Nagy-Károly, Ujfehértó, Nagy-Szőlős és Csap állomásokról.

Schreter, Wolf és társai vízüzemű hengermalma Bustyaházán, évente átlag 12,300 q-t szállít Máramaros-Sziget, Técső,

buzát, rozstot, tengerit a Nyírségről, Hajdu és Szatmár vármegyékből hozatja.

A hadházi gőzmalomtársulat olajütője, Feldheim, Sieger és Jäger nyíregyházi olajmalma, a Haas-féle kemecsei szeszgyár olajütője, a kisvárdai és szaniszlói olajütők, Grünbaum S. nyír-acsádi gőzmalomnak olajütője s a nyír-lugosi gőzmalom olajütője adnak fel nagyobb mennyiségű olajt Debreczen, Nyíregyháza, Huszt, Máramaros-Sziget, Ungvár, Munkács állomásokra s Gácsországi különböző helyeire, továbbá olajpogácsát Debreczen, Máramaros-Sziget, Bécs, Grammat-Neusiedel állomásokra.

Ujfehértó állomás környékén, Pusztá-Fövényesen, Kemecse állomás üzletkörében, Kotajon, Hugyajon és Kemecsen, Demecser állomás körül, Székelyen, Nyír-Madán, Kis-Várda állomás üzletkörében, Anarcsón, Ereszvényen, Komorón, Jékén, Mándokon, Kékesén, Karászon, Nagy-Doboson, Thasson, Tornyes-Pálcán, Lövön és Vaján, Rakamaz közelében, Balsán Nyíregyháza körül Leveleken, továbbá Thuzséron, Fényes-Litkén és Nagy-Károly mellett, Vállajon vannak mezőgazdasági szeszgyárak. Ezek együtvéve közel 15.000 hl. szeszt termelnek s azt részint helyben adják el, részint a nyíregyházi és kisvárdai szesz-szabadraktárba, a budapesti szeszfinomítóknak, továbbá Sátoralja-Ujhely, Ungvár, Szatmár állomásokra szállítják el. Minden egyes szeszgyár 100–200 drb szarvasmarhát s több száz ürüt hizlal. A kemecsei szeszgyár keményítőt is gyárt s abból évente átlag 200 q-t szállít Budapestre.

A mezőgazdasági szeszgyárak jobbára az illető uradalom terményeit dolgozzák fel, de nem ritkán Fényes-Litke, Pátroha, Demecser és Királytelek állomásokról hozatnak burgonyát feldolgozás végett.

Bignio Antal keményítőgyára Debreczenben, 30 munkással dolgozik, terményét leginkább helyben értékesíti, vasuton 1250 q buzakeményítőt szállít a közeli vármegyek különböző helyeire s igen kis részben Bécsbe.

Beck Mór pótkávégyára Ér-Mihályfalván, Magdeburgból és B.-Bródról beszerzett katánggyökekből s aszalt répaszelethből mintegy 1000 q pótkávé gyárt, melyet az Alföld és a Királyhágon tuli vidék állomásaira szállít el.

Az első tokaji cognacgyár 10–15 munkással dolgozik, évente 450 hl. cognagot párol, melyet Magyarország és az osztrák tartományok nagyobb helyeire küld szét. A bort Aradról s az alföldi homokszőlőkből szerzi be.

A m. kir. dohánygyár Debreczenben, az állomással szösszeköttetésben, 800 munkást foglalkoztat. Vasuton elszállít 75.662 q dohánygyártmányt hazai dohányrudák részére.

2. Állati termékek feldolgozása.

Debreczenben egy részvénytársaság s három ottani lakos szappangyárai mellett több kisiparos termel közönséges mosó szappant, melyből 3–8 q-nyi küldeményekben összesen vagy 9830 q-t szállítanak el az ország különböző helyeire.

Máramaros-Szigeten Müller Albert s Szaplonczán Zürcher Alajos telepén emmenthali és gróji módszer szerint csemege-sajtot gyártanak s a terményeket jobbára postacsomagokban szállítják el. Vasutra e gyártmányokból igen kevés kerül.

Edvi Illés: Kereskedelmi monografia, II.

3. Erdőgazdasági termék k feldolgozása.

Lamarche Albert gőzfűrészze Nagy-Károlyban, az állomással vágányösszeköttetésben, 8 kerettel felszerelve, a nagy-károly-nagy-somkúti h. é. vasut mentéről származó tölgytörzsekből deszkát, parkétát, mű és butorfát fűrészsel. Gyártmányaiból évente 25.000 q nyers parkétát szállít Passaun át Délnémetországba s 7500 q-t Klein-Schwechatra. A butorkészítéshez való tölgy műfából 17.300 q-t Fiumén át Angol- és Franciaországba szállít, 2100 q-t pedig közvetlenül vasuton küld el Paris, Lyon, Soissons, Meaux, Epernay s Bois le Roi állomásokra. A fűrészport Debreczenbe adja fel a gyár.

Ugyanezen cég a szinfalui erdőben termelt tölgy dongából vagy 5000 s a tölgytalpfából vagy 8100 q-t ad fel Nagy-Károly állomáson.

Stern József és testvére kefe- és fadrugyára Debreczenben, 35 munkással dolgozik s kefefákat, meszelőnyeleket és fejeket, műdeszkát és parkétát gyárt. Terményeinek nagyrésztét a kefégyárban s a helyi piacon értékesíti. Vasuton csak vagy 50 q-t szállít belállomásokra. Évente 1200 m³ bükk- és ugyanannyi nyárfát dolgoz fel.

Göbel Jakab fűrészze Szatmáron, 2 kerettel dolgozik s legin ább ablakramákat, turóbödönöket és ládákat készít. A turóbödönökből és ládákból vagy 460 q-t szállít Ér-Mihályfalva, Nagy-Surány, Munkács és Bécs állomásokra. Ablakkeretet mintegy 300 q-t küld Nagy-Károlyba, Munkácsra, Nagyváradra s Szabadkára.

Kohn Jakab és József nagyfarnai fűrésztelepe. Királyháza állomással 13,3 km. iparvasut köti össze, 50 munkással dolgozik hajlitott butorokhoz való bükkfaléczet és parkétát gyárt. Évi elszállítása 18.000 q. A bükkfaléczetet Teschenbe, Graniczára és Wsetinbe, a parkétákat pedig Bécsbe küldik el. A gyár 1894. év folyamán csődbe került és üzemét beszüntette.

Spitz Arnold bereznai fűrészmalma, Huszt állomástól 19 km.-re, bükkfaléczet és parkétát készít. Az előbbiből 20.000 q-t Ernsdorfra, az utóbbiból 10.000 q-t Bécsbe és Budapestre szállít.

Frutelli Perusich fiumei cég fűrésztelepe Lipcse-Polyánán (Huszt), 200 munkással dolgozik, évente 30.000 bükk deszkákát (tavoletti) termel, melyet Fiuméba való rendeltetéssel ad vasutra.

Dobrovits cég gőzfűrészze Herincse-Monostoron (Huszt), 80 munkással dolgozik, hajlitott butorok készítésére szolgáló bükkfaléczet termel, évi elszállítása 10.006 q, melyet Turóc-Szt.-Márton rendeltetéssel ad fel.

A m. kir. kincstár gőzfűrészze Bustyaházán, ujlaki Hirschler és fia alsó-domborui cég bérletében, 8 fűrészkerettel s 4 körfűrészszel fenyőfából műfát, deszkát, léczet, zsindelet és szőlőkarót készít. Évi termelése 20.000 m³. Ebből 14.500 q-t szállít el Szatmár, Nagy-Károly, Szeged, Szentés, Szolnok, Nyíregyháza, Tokaj, Miskolcz stb. állomásokra.

Pfeifer Lipót gőzfűrészze Técsőn, tölgy és bükk deszkát, bükk pallót és parkétát készít. Évi elszállítása 28.600 q jobbára tölgyfűrészárú, melynek $\frac{2}{3}$ részét Ausztriába, $\frac{1}{3}$ részét pedig Fiuméba s belföldi állomásokra adja fel.

Weisz Hers furnírvágója Ferenczválygyben (Técső), évente 700 q furnírt ad fel Budapestre és Bécsbe.

A szaplonczai fűrésztelepről évente 2800 q parkétát, 150 q botot, 400 q dongát s 1200 bükk rönköt hoznak Hosszu-

mező állomásra feladás végett. A parkétát, rönköket és dongát Budapestre és Fiuméba s a botot Bécsbe szállítják el.

Haasz Miksa gőzfűrésze Máramaros-Szigeten, az állomással sinösszekötésben, 100 munkással dolgozik s 3 kerettel és ugyanannyi körfűrészszel évente 20.000 m³ fenyődeszkát, pallót, léczet, épületfát és zsindelet termel. Mellékgyártmánya 200.000 drb. szélideszka s 600.000 drb. szőlőkaró. Vasuton átlag 18.000 m³ fűrészárut szállít.

Ugyanazon cég gőzfűrésze Máramaros-Sziget állomás Hosszúmező felőli végén (volt Müller-féle gőzfűrész) hét kerettel s ugyanannyi körfűrészszel puhafa fűrészárut termel.

Schultz és Pollák batizai gőzfűrésze (Máramaros-Sziget) 4 kerettel, 3 körfűrészszel és egy gyaluval dolgozik. Puhafa fűrészárut termel.

Szilberhercz és társai jódi gőzfűrésze (Máramaros-Sziget) 2 kerettel és egy körfűrészszel puhafát fűrész.

A két utóbbi gőzfűrész, a fejrípataki nagyobb és a számos kisebb vízi fűrészek évente közel 400.000 q fenyőfűrészárut szállítanak be Máramaros-Szigetre, de ennek átlag csak egyharmada kerül vasuti elszállításra, Máramaros-Szigetről évente mintegy 154.000 q fűrészárut szállítanak el Budapest, Nagy-Károly, Szatmár, Debreczen, Ér-Mihályfalva, Beregszász, Püspök-Ladány, Szaniszló, Som, Halmi, Hadház, Kecskemét, Kaba, Kis-Várda, Nagy-Szölös, Nagyvárad, Nyíregyháza, Arad, Tisza-Ujlak, Tasnád, Tisza-Lucz, Putnok, Vámos-Pércs, Perbenyik, Szilágy-Somlyó, Huszt, Pécs, Győr, Nyírbátor, Hajdu-Nánás, Margitta, Erdőszáda állomásokra s kisebb mennyiségekben az Alföld csaknem minden helyére.

Schwarz Vilmos asztalos telepe Máramaros-Szigeten, épületasztalos munkát, s butorokat gyárt a közeli környék szükségletére. Évente átlag 1600 q butort szállít Szatmár, Budapest, Nagy-Szölös, Huszt, Bécs, M.-Weisskirchen s több más állomásra és vagy 1000 q ablak- és ajtókeretet a környéken folyó építkezésekhez.

4. Ásványi termékek feldolgozása.

Tóth Kálmán téglagyára Szoboszlón, főleg a helyi szükséglet fedezésére dolgozik, de Debreczenben folyó építkezésekhez is szállít évente vagy 2500 q fali téglát.

Debreczen város téglá- és cserépgyára Debreczenben, évente 2.750.000 drb. fali, 17.000 drb. sajtolt és 120.000 drb. kongó téglát és 520.000 drb. fedőcserepet gyárt.

Tóth, Sesztina és Simonffy cég gőztéglagyára Debreczenben; évi termelése 2 millió drb. fali téglá.

Szikszay Lajos téglagyára Debreczenben, évente 1.600.000 drb. falit téglát termel.

Rösztler, Berger és Horváth cég téglagyára Debreczenben, mintegy 1.5 millió drb fali téglát termel.

A debreczeni téglagyarak együttvéve 32.500 q téglát szállítanak el évente a közeli 4—5 állomásra.

A Bauer-féle nyíregyházi téglagyár évente átlag 15000 q fali téglát ad fel Szerencsre, Nyírbátorba s néhány más közeli helyre.

Tóth János és Nagy János téglavetője és Nonn Gyula kőrkemenczéje Nagy-Károlyban, évente átlag 3500 q fali téglát szállít el vasuton Huszt, Sarmaság, Tasnád-Szántó, Halmi, Ér-Selind, Tasnád és Kis-Majtény állomásokra.

Gebauer Károly érckoporsógyára Debreczenben, 40 mun-

kással dolgozik s évente 2600 darab (1040 q) koporsót szállít az ország különböző részeibe.

Irányi Béla gépjavitó műhelye s Bauer és társa gépműhelye Debreczenben, a környékről beszállított mezőgazdasági gépek javítását végzik. Évente 40 drb nagyobb s közel 1000 darab (11.400 q) kisebb gépet javítanak s küldenek el vasuton a közeli környék állomásaira.

Göbel és Wagner cég vasöntője Nyíregyházán, 15 munkással dolgozik, többnyire ócska vas felhasználásával öntött vaskályhákat, takaréktűzhely lemezeket és karikákat, ekeföket, kisebb gazdasági gépek öntött vas alkatrészeit s egyéb öntvényárakat gyárt. Terményeiből évente vagy 1700 q-t ad fel Szatmár, Nagyvárad, Nagy-Károly, Debreczen, Kis-Várda állomásokra és szórványosan a környék egyéb helyeire. Az ócskavasat az ország különböző részeiből szerzi be.

A dolha-rókamezői vasmű társulat vasolvasztója és vasgyára Dolhán, Huszt állomástól 31 km-re, 200 munkást foglalkoztat. A környéken termelt barnavasközből, a különböző helyekről beszerzett ócskavasból és Bessemer aczéliből 6000 q öntvényt (mű és kereskedelmi öntvények, kályhák, takaréktűzhelyek), 3000 q kovácsvasat és 120.000 drb ást, kapát, lapátot termel. Állandóan mintegy 200 zsidó fuvaros hordja hegyen, völgyön, vizeken (hid sehol sincs) keresztül a gyártmányokat Huszt állomásra és Gácsországba. A gyártmányok fele részét Huszt állomásról Szatmár, Csernowitz, Debreczen, Kolomea, Máramaros-Sziget, Itzkany, Miskolcz, Nagy-Szölös, Gyula, Sátoralja-Ujhely, Kassa, Csaba s több más állomásra szállítják el. A gyár faszén szükségletét a környék erdőségeiből szerzi be.

Fülöp Mihály ferencvölgyi üveghutája, Técső állomástól 5 km-re, 2 közönséges és 1 nyújtó kemenczével felszerelve, 50 munkással dolgozik s évente 1080 q közönséges s 30 q finom öblösüveget s 400 q táblaüveget gyárt. Az öblösüveg nagyobb része savanyuvizes palaczk. A gyártmányokat jobbra fuvarszekéren hordják szét, vasuton mintegy 800 q-t szállítanak el különböző belállomásokra. Vasuton 600 q kvarczhomokot hozat a gyár Hohenbockáról.

5. Egyéb ipartelepek.

Vidoni testvérek szalmagyára Debreczenben, 48 munkással dolgozik, évente 780 q szalámit ad fel Budapest, Bécs, Brünn Prága stb. állomásokra.

Stern József és testvére meszelő és kefégyára Debreczenben, 140 munkással dolgozik, 500.000 drb. meszelőt s 200.000 drb kefét gyárt. A kefefát, meszelőfejeket s nyeleket saját ipartelepén készíti. A sertét a helyi piacon szerzi be.

Falk Ármin és Rosenberg Dávid kefégyára Debreczenben, 210 munkással dolgozik s 960.000 darab finom s középfinom kefét gyárt.

A két kefégyár együttvéve évente 3800 q gyártmányt szállít el vasuton. E mennyiség nagyobb részét kisebb küldeményekben mintegy 200 különböző belállomásra, kisebb részét a Balkán államokba s Fiumén át egyéb külföldi helyekre küldik el.

Neubauer Lajos nádszövet gyára Nyíregyházán, menyezet vakolat tartására szolgáló nádszövetet gyárt s abból évente 1000 q-t szállít el Kis-Várda, Sáros-Patak, Rozsnyó, Debreczen, Petrozsény stb. állomásokra.

A debreczeni világítógázgyár 2000 q kokszot és 1100 q, kőszénkátrányt szállít belföldi állomásokra.

Riesz testvérek és Gáll Ferencz kocsigyártótelepei Debreczenben, egyenkint 30—35 munkást foglalkoztatnak s évente különböző belállomásokra és Gácsországba 420—450 drb hintót szállítanak el.

Grosz Izrael eczet- és gyufagyára Tokajban, jobbára a helyi szükséglet fedezésére dolgozik, évente vagy 60 q gyufát ad fel Thuzsér, Miskolcz, Pátroha, Nyíregyháza állomásokra s a nyíregyháza—mátészalkai h. é. vasut állomásaira.

Az eczetből átlag 600 q-t szállít vasuton Pátroha, Fényes-Littke, Kemecse, Kis-Várda, Demecser, Thuzsér, Nyíregyháza stb. állomásokra.

A Rosenberg-féle técsői czirokseprőgyár évente mintegy 90—100 q czirokseprőt szállít vasuton kisebb nagyobb küldeményekben Szatmár, Nagy-Károly, Munkács, Máramaros-Sziget, Ungvár, Beregszász stb. állomásokra.

XI. Kereskedelem.

A püspök-ladány—körösmezői vonal mentén több helyen élénk üzleti szellem észlelhető s Debreczen, Nyíregyháza, Kis-Várda, Nagy-Károly, Szatmár és Máramaros-Sziget kereskedőinek tevékenysége a vasuti áruforgalomban is jelentős számot tesz.

Debreczenben legnevezetesebb az élő állatokkal és állati termékekkel való kereskedés. A Hortobágyról, a Hajdúvárosokból s csaknem az egész Nyírségből Debreczen országos vásáraitra hajtják a szarvasmarhát, lovat, juhot és sovány sertést. A négy országos vásárra átlag 21,100 drb lovat, 59,000 drb szarvasmarhát, 210,000 drb juhot és 165,000 drb sertést hajtának és szállítanak Debreczenbe. Ebből vasuton érkezik átlag 9700 drb ló, 13,000 drb szarvasmarha, 7000 drb juh és 26,000 drb sertés. A vasuton elszállított élők és nyers állati bőrök csaknem kizárólag a vásári forgalomból kerülnek feladásra.

A debreczeni országos vásárok kézmű- és szövetárakra nézve hajdani jelentőségüket már majdnem egészen elvesztették.

A helyi kereskedelem főleg tüzi- és hasznofával, kézmű- és vasárukkal, növényolajjal, fűszerrel s ruházati cikkekkel üz élénk üzérkedést s fedezi a körülfekvő vármegyék e fajta szükségletének jó részét. A helyi kereskedelem útján közel 20,000 q kézműáru, 14,000 q vasáru és 3200 q növényolaj kerül Debreczenben feladáshoz Hajdu, Bihar, Heves, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Ung, Bereg és Máramaros vármegyék különböző helyeire.

Figyelemre méltó üzérkedés folyik még Debreczenben gabonaneműekkel, liszttel, zsirral, szalonnával, csonttal, ronggyal s egyéb hulladékokkal.

Nyíregyházán terményekkel s szeszszel üzérkednek. E czélt szolgálja az ottani termény- és áruraktár részvénytársaság, melynek áruraktárai az állomással vágányösszeköttetésben állnak. Az áruraktár 50,000 q gabona, a szesz-szabadraktár 3 tartánya pedig 1600 hl. szesz befogadására szolgál. Itt gyűjtik és tárolják be további értékesítésig a környék gabonatermésének feleslegét s a mezőgazdasági szeszgyárak termelését. Az 1894. év folyamán, 105,120 q gabonát s egyéb árut (2570 q bab, 340 q gyapju, 210 q olajpogácsa) tároltak az áruraktárban. A közeli környékre nézve Nyíregyháza bevásárlási központ gyanánt szolgál.

Hasonló jellege van Kis-Várda kereskedelmének is. A termény- és szeszraktár r. t. szesz-szabadraktárában gyűjtik a szeszt, az áruraktárban a gabonaneműeket. Élénk kereskedést üznek gabonaneműekkel, burgonyával, szeszszel, olajjal, olajpogácsával, sertéssel s hizott szarvasmarhával. Országos vásárain főleg az élőfelhajtás igen élénk. A szesz-szabadraktárból s terménycsarnokból évente 7800 q szeszt és 560 q növényolajat adnak vasutra, de jóval többet szállítanak el fuvarszekéren a közeli környékre.

Nagy-Károlyban épületfával, gabonával, olajmagvakkal sertéssel, lóval, szarvasmarhával, mézzel, gyékénynyel, olajpogácsával, hulladékokkal üzérkednek. Az ottani kereskedők 700 q rongyot szállítanak Bécsbe, 1200 q olajpogácsát belállomásokra, 600 q napraforgómagot Bécsbe és Fiuméba, 200 q kendermagot Fiuméba, 800 q ócska vasat Ózd, Német-Bogsán, Budapest, Zólyom-Brezó állomásokra és 1200 q kőolajat Szilágy-Somlyó, Szatmár, Zilah és Tasnád állomásokra. A közeli környék népe itt vásárolja be a czukrot, fűszert s az egyéb fogyasztási cikkeket.

Szatmáron öt pénzüintézet támogatása mellett főleg a fa-, gabona- és állatkereskedés virágzik. Ott van az Union bank donga raktára, hol a szatmár—nagybányai vasut állomásairól és Halmiról származó német kádárfát ($\frac{1}{2}$ —100 akós) raktározzák s osztályozás után Fiuméba küldik. Szatmár gyűjtőhelye a környékről behordott hulladékoknak, dongának, talpfának s látogatott országos vásáraitól szép mennyiségű szarvasmarhát és sertést adnak vasutra.

Máramaros-Sziget az egész vármegye üzleti központja, 6 pénzüintézettel, áruraktárral s több nagyobb kereskedőházzal. A helyi kereskedelem üzletköre felöleli mindazt, mire a lakosságnak szüksége lehet s gyűjti és összevásárolja annak termelési feleslegét. Itt szerzik be a vidéki kis keres-

kedők az összes élelmi, élvezeti és ruházati cikkeket. Itt gyűjtik a terményeket, fát, hulladékokat. A helyi kereskedelem útján feladott áruk közül a vasárak, köolaj, só, vegyes fűszerárak említhetők fel különösen, melyeket Huszt, Bustyaháza, Técső, Nereznicze, Hosszmező és Taraczköz állomásokra szállítanak el.

Szoboszlón buzával, sertéssel, baromfival, Hadházon és Ujfehértón rozsossal, burgonyával, dinnyével, Ér-Mihályfalván és Szaniszlón gabonával folytatnak számbavehető kereskedést. Az ottani gabonakereskedők részint saját számlájokra, részint meg-

bizásból összeszedik a kisebb gazdák termelési feleslegét s azt a debreczeni, nagy-károlyi, szatmári, busztyaházi és máramaros-szigeti malmoknak szállítják el.

Huszt-on fogyasztási cikkekkel kereskednek s hulladékokat gyűjtenek. Utóbbiak közül a rongyot Besztercebányára, a csontot és bőrt Budapestre szállítják el.

Tokaj hajdani élénk borkereskedése a fillokszeravész fellépte óta rohamosan hanyatlak. Az ottani borkereskedők jelenleg csak a régi készleteket értékesítik s a könnyebb homoki borok feljavításával foglalkoznak.

XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Kaba $\frac{7}{10}$ m. Kaba 2·0 Nádudvar 11·0 Tétetlen 7·0 Földes 13·0 törvényhatósági utak.	A kabai közbirtokosság 2156 h., a kabai legeltető közbirtokosság 1200 h. és Stern Jakab 2699 h. kabai ; a nádudvari közbirtokosság 1210 h., Fischbein Ignác 1728 h., Forrai Henrik 3559 h., Hartstein Péter 2164 h., Lukács Dezső 1511 h., Nagy Ignác örök. 2285 h., Szathmáry Károly Pál 1562 h. és Vay Miklós br. 2156 h. nádudvari ; Zichy Géza gr. 4109 h. tetétleni ; a földesi közbirtokosság 2732 h földesi birtoka.	buza rozs árpa tengeri sertés kenyér leölt lúd gyapju tojás	20000 5000 4000 10000 500 1000 250 300 400	3000 — 1000 — — — — 100 —	2000 — — 5000 — — — — —	só épületfa..... tüzifa köszén	5000 22000 2500 5500	Sziget-Kamara. Gácsországi állomások. Bucsa, Mező-Telegd. Salgó-Tarján, Karolinengrube.
Szoboszló $\frac{7}{10}$ m. Hajdu-Szoboszló 3·0 Szovát 11·0 Köselyszeg puszta 18·0 Kis- és Nagy-Hegy-pusztá..... 11·0 Angyalháza puszta 22·0 törvényhatósági és rossz mezei utak	A hajdu-szoboszlói közbirtokosok 4492 h. és az angyalházi közbirtokosság 6332 h. hajdu-szoboszlói ; Debreczen város 5130 h. és a szováti közbirtokosság 1031 h. szováti birtoka.	buza árpa..... rozs nád sertés leölt lúd élő baromfi tojás tégla	32000 31200 — 1200 500 600 160 30 2500	— 4000 2000 — — — — 50 —	— 1300 — — — — — — —	épületfa..... tüzifa bor sör pálinka köszén	10800 5000 1000 160 80 12000	Csáca, Drág-Cséke, Bánffy-Hunyad, gácsországi állomások. Mező - Telegd, Csucs, Drág-Cséke. Pécs, Fiume, Hadház, Villány. Kőbánya. Arad. Sajgó-Tarján.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Debreczen <i>Debreczen</i> — — — <i>Mike-Pércs</i> — 11'0 <i>Sámson</i> — 11'0 részben jó állami, részben homokos mezei utak.	<i>Debreczen szab. kir. város</i> 84130 h. <i>Gyulai Samu gr.</i> 1983 h., <i>Hartstein Péter</i> 2118 h. <i>Rikl Józsefné</i> 1390 h. és <i>Steinfeld Ignác</i> 1841 h. debreczeni; <i>a nagyv. r. k. képtelen</i> 1668 h. <i>mikeszécsi</i> ; <i>Debreczen városa</i> 2343 h. <i>sámsoni birtoka</i> .	buza — — — 3420 árpa — — — 7000 rozs — — — 28800 zab — — — 700 tengeri — — — 700 czukorrépa — — — 13000 bab — — — 600 repcze — — — 300 dinnye — — — 10000 friss gyümölcs — — — 150 zöldség — — — 7000 szalma — — — 200 szarvasmarha — — — 3900 sertés — — — 113170 juh — — — 2650 ló — — — 790 élő baromfi — — — 130 gyapju — — — 900 disznósir — — — 1300 szalonna — — — 4700 füstölt hus — — — 470 nyers bőr — — — 3580 ágytoll — — — 1040 faggyú — — — 50 szőr — — — 380 növényolaj — — — 3200 kátrány — — — 1060 kézműáru — — — 19280 kikészített bőr — — — 2020 vásáru — — — 13870 pirszén — — — 2000 csont — — — 410 rongy — — — 650 liszt — — — 110700 dara — — — 230 korpa — — — 26230 kefekötő áru — — — 3760 keményítő — — — 1150 dohány és dohány-gyártmány — — — 101700 érezkoporsó — — — 1040 kikészített bőr — — — 2160 hintőésjármű — — — 430 db téglá — — — 32500 homok — — — 26850 szappan — — — 9830 szálami — — — 50 eczet — — — 2340	3420 2750 57450 — 700 — 600 300 — — 550 — 1800 870 1184 6380 240 — 100 840 970 200 100 — 480 — 					

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Debreczen (folytatás).						kőszén	50200	Porosz-Szilézia, Karwin, Dombrau, Salgó-Tarján, Putnok. Técső, Huszt. Csány. Zernest, Alvincz, Körmöczbánya. Nagyvárad. Közel fekvő állomásokról. Trieszt, Budapest.
						faszén	4400	
						kőedény	1455	
						papír	6000	
						élesztő	470	
						élő baromfi ...	400	
						déli gyümölcs...	960	
Hadház $\frac{7}{10}$ m	<i>A hajdú-hadházi csere birtokosság 1329 h., a hajdú-hadházi közbirtokosok 6137 h. és Hajdú-Hadház község 1363 h. hajdú-hadházi; Degenfeld Gusztáv gr. 3785 h. téglási; Károlyi Tibor gr. 4923 h. nyíradonyi és Degenfeld Imre gr. örök. 1157 h. szakolyi birtoka.</i>	buza	3500	—	—	liszt... ..	5000	Nagyvárad, Debreczen, Miskolcz.
<i>Hajdú-Hadház</i> —		árpa... ..	100	—	—	korpa	1000	Debreczen.
<i>Téglás</i>	3.5	rozs	14700	16500	—	szesz	1600	Nagyvárad, Nyírbátor.
<i>Bököny</i>	8.5	zab	200	—	—	só	600	Máramaros-Sziget.
<i>Szakoly</i>	25.0	tengeri	600	—	—	zab	1000	Kaba, Nagy-Károly.
<i>Nyír-Adony</i> ...	22.0	burgonya ...	8000	3000	—	mész	800	Élesd.
részint állami út,		bab	—	—	700	széna	1500	Munkács, Frigyesfalva.
részint esős időben		dinnye	2400	—	—	tégla	500	Debreczen.
járatlan, községi utak.		bor	3060	—	—	épületfa	13400	Volócz, Ungvár, Gácsország.
		káposzta ...	24300	—	—	ló	90	Budapest.
		gyümölcs ...	130	—	—	sértés	900	Munkács, Miskolcz.
		zsiradék ...	400	—	—	kő és kavics ...	10000	Tokaj.
		ló	60	—	—	szőlővessző ...	300	Kecskemét.
		szarvasmarha	160	—	—	kőolaj	200	Nyíregyháza.
		hízott sertés	1000	—	—	kőszén	10300	Salgó-Tarján, Putnok, Karwin.
		sovány sertés	400	—	—	vasárú	400	Debreczen.
		gyapju	300	—	—	ásványvíz	230	Szolyva-Hársfalva.
		szalonna ...	500	—	—	gépek	300	Budapest.
		tüzifa	5000	—	—			
		szerszámfa ...	600	—	—			
		olajpogácsa	300	—	—			

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Ujfehértó $\frac{70}{m}$	<i>Degenfeld Imre gr.</i>	buza	20000	—	—	tengeri	4000	Nyiregyháza, Debreczen
<i>Ujfehértó</i> ... 2·5	6291 h. uj-fehértói;	rozs	10000	50000	—	rozs	5000	{ Debreczen.
<i>Hugyaj</i> ... 5·0	<i>Dessewffy Gyula gr.</i>	tengeri	2000	—	—	árpa	500	Mátészalka,
<i>Balkány</i> ... 11·0	örökösei 1905 h. és	burgonya	30000	—	—	liszt	1000	Nagyvárad, Mis-
<i>Geszteréd</i> ... 9·0	<i>Dessewffy Ottó</i> 2115	czukorrépa	4500	—	—			ken, Szatmár.
csak száraz időben	h. hugyajai; <i>Gencsi</i>	gyümölcs	500	1500	—	só	800	Sziget-Kamara.
járható utak.	<i>Patay Margit</i> 1135 h.	dinnye	6000	—	—	bor	200	Nagyvárad, Vác.
	és <i>Nyíry János</i> 1037	szarvasmarha		200	—	sör	600	Nyiregyháza,
	h. geszterédi; <i>Gacsi</i>	(hizott)		3000	—	eczet	200	Debreczen.
	<i>Béla</i> 1049 h. és	hizott sertés		2000	—	czukor	200	Miskolcz, Nagy-
	<i>Gencsy Ferencz</i> 1201	juh				hagyma	400	várad.
	h. balkányi birtoka.					déli gyümölcs	100	Szerencs.
						vasárúk	300	Makó.
						rövid- és szövött áru és egyéb vegyes áru	2000	Budapest,
						épületfa	5800	Debreczen,
						tüzifa	600	Nagyvárad,
						szőlőkaró	800	Nyiregyháza.
						terméskő	3500	Ungvár, Volócz,
						tégla	2000	Skole, Kros-
						mész	1000	cienko, Vygoda,
						szén	12500	Stanislaw,
								Lavoczne.
								{ Liszka-Tolcsva.
								Tokaj, Bodrog-
								Keresztur.
								Nyiregyháza.
								Rév.
								Salgó-Tarján,
								Putnok,
								Emanuelsegen.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Tokaj $\frac{7}{100}m$ Tokaj 1·5 Tisza-Ladány 7·0 Tisza-Lök 14·0 Tadós 10·0 jó utak.	Tokaj község 1841 h. tokaji ; Graefl József örök. 1984 h. tiszaladányi ; Kállay Ákos 1119 h. és Vay Arnold br. 1099 h. tiszalöki birtoka.	buza árpa rozsa tengeri repcze zab lóheremag szarvasmarha sertés terméskő cognac gyufa eczet	8200 300 2000 300 3000 1800 — 55 670 128000 500 55 580	— — — — 1500 — — — 10000 — — — —	— — — — — — 500 — — — — — —	liszt bor sör fa só szén	5660 4410 960 7510 4970 1800	Debreczen, Eger. Arad. Kőbánya. Máramaros-Sziget. Máramaros-Sziget. Salgó-Tarján.
Tarcal $\frac{7}{100}m$ Tarcal 0·5 Csobaj 9·0 Báj 9·0 elhanyagolt utak.	Tarcal mezőváros 3452 h. tarcali ; Patay Gyula 1274 h. csobaji és Patay Ferencz 2107 h. baji birtoka.	repcze bab bor gyümölcs gyapju liszt	800 — — — 300 500	— 1000 15000 1500 — —	— — — — — —	köszén szénkénég cukor- és egyéb fűszerárú liszt	12400 500 30 50	Vadna, Putnok. Gyulafehérvár. Szerencs, Miskolcz. Szerencs.
Kemecse $\frac{7}{100}m$ Kemecse 0·5 Nyír-Bogdány 6·0 Nagy-Halász 6·0 Vas-Megyer 4·0 Rád 6·0 Tura 8·0 esős időben járhatlan utak	Gencsy Ferencz örök. 1978 h., Kállay Andrásné 2171 h. és Lónyay Menyhért gr. örök. 3021 h. nagyhalászi ; Vecsey Öldi Károlyné 2137 h. vasmegyeri birtoka.	buza rozsa repcze árpa cukorrépa burgonya sertés hizott juh szarvasmarha (hizott) keményítő olaj gyapju nyers bőrök szesz	25000 — 4000 2000 3000 4000 1000 500 — 200 100 150 250 5000	— 30000 — — — — — 500 200 — — — — —	— — — — — — — — — — — — — —	burgonya tüzifa épületfa sovány sertés liszt sör bor mész szén kő só tengeri	2000 11000 10500 5000 4000 400 400 1000 18000 5000 2000 300	Fényes-Littke, Pátroha. Ungvár, Bereg-Szt.-Miklós. Gácsország, Máramaros-Sziget. Munkács, Beregszász. Debreczen. Debreczen. Villány, Fiume. Rév. Putnok, Czenter, Vadna, Karwin. Bodrog-Keresztur. Máramaros-Sziget. Királytelek.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Demecser $\frac{7}{10}$ m	<i>Hadik Barkóczy gr.</i>	rozs	—	18000	—	tüzi- és épületfa	4000	Ungvár.
<i>Demecser</i>	1072 h. demecseri;	buza	20000	—	—	szén	2000	Vadna, Putnok.
<i>Gégény</i>	<i>Madách Károly</i> 1178	árpa	3000	—	—	fűszer-, kézmű- és egyéb vegyes-áru	800	Debreczen, Niregyháza, Kis-Várda.
<i>Keék</i>	hold székelyi; <i>Vay</i>	czukorrépa ...	15000	—	—			
<i>Székely</i>	<i>Ádám gr.</i> 1688 h.	burgonya ...	3500	—	—			
<i>Levelek</i>	berkeszi; <i>Jármay Jor-</i>	káposzta ...	40000	—	—			
<i>Berkesz</i>	<i>dán</i> 1283 h. ibronyi;	gyapju ...	200	—	—			
<i>Ibrony</i>	<i>Molnár Gyula</i> 1192	nyers bőr ...	100	—	—			
<i>Beszterecz</i> ...	h. tét; <i>Lónyay Meny-</i>							
<i>Téth</i>	<i>hért gr. örök.</i> 1258 h.							
<i>Kérész</i>	dombrádi; <i>Molnár</i>							
<i>Apagy</i>	<i>György</i> 1014 h. le-							
<i>Dombrád</i>	veleki; <i>Leveleki</i>							
földutak.	<i>Mayer</i> 1798 h. apagyi birtoka.							
Pátroha $\frac{7}{10}$ m	<i>Lónyay Gábor gr.</i>	buza	6700	1200	800	tüzifa	800	Ungvár.
<i>Pátroha</i>	1869 h. pátrohai;	rozs	6000	10000	3000	sör	300	Debreczen.
<i>Thass</i>	<i>Vay Ádám gr.</i> 1045	tengeri	1000	—	—	terméskő	3000	Bodrog-Keresztur.
<i>Berencs</i>	h. berenczi; <i>Feren-</i>	burgonya ...	2400	4000	1000	répaszelet	1000	Szerencs.
<i>Karász</i>	<i>czy Antal örök.</i> 2327	repce	700	—	—	szén	3800	Putnok, Czenter, Karwin, Poroszs-Szilázia.
<i>Laskod</i>	h. kárászi; <i>Degen-</i>	czukorrépa ...	5000	—	—	kézmű- és rövid-áru	100	Debreczen, Budapest.
<i>Petneháza</i> ...	<i>feld Imre gr.</i> 2198	káposzta ...	39600	—	—			
<i>Jákó</i>	h. nyir-baktai bir-	zab	600	—	—			
<i>Nyir-Bakta</i> ...	toka.	gyapju	100	—	—			
esős időben járhat-								
lan utak.								
Kis-Várda	<i>Wahrmann Mór örök.</i>	rozs	11900	37300	7800	épületfa	23700	Ungvár, Vócsi, Bereg-Szent-Miklós, Gácsország.
<i>Kis-Várda</i> ...	2648 h. kisvárdai;	buza	22670	3623	310	tüzifa	77380	Ungvár, Szolva-Hársfalva, Pászika.
<i>Döghe</i>	1230 h. döghei és ajaki	tengeri	3220	2900	—	faszén	700	Ungvár, Máramaros-Sziget.
<i>Ajak</i>	1092 h. veresmarti;	zab	1160	410	—	haszonfa	8900	Ungvár, Sztrabicsó-Gorond.
<i>Anarcs</i>	<i>Neumann Salamon</i>	burgonya ...	24690	7420	7760	répaszelet	1710	Szerencs.
<i>Jéke</i>	2572 hold kékcsei;	dohány	10260	6930	—	kő	23000	Bodrog-Keresztur, Perbenyik.
<i>Veresmart</i> ...	<i>Sesztina Lajos</i> 1799	repce	1070	—	—	czukor	960	Szerencs.
<i>Kékcse</i>	h. lövő-petrii és nagy-	árpa	700	—	—	vasáru	1800	Zólyom-Brezó, Ungvár, Budapest.
<i>Lövő</i>	bákai; <i>Horváth Ge-</i>	dinnye	1350	—	—	tégla	1820	Ungvár.
<i>Nagy-Báka</i> ...	<i>deon br.</i> 1236 h. papi;	czukorrépa ...	950	—	—	rizs	610	Fiume.
<i>Gyulaháza</i> ...	<i>Vay Ádám gr.</i> 1659	szarvasmarha	—	—	—	liszt	10040	Ungvár, Debreczen, Nagy-várda.
<i>Lövő-Petri</i> ...	h. és <i>Vay Dénesné és</i>	(hizott)	465	485	—	mész	7310	Rév.
<i>Gemze</i>	<i>Zoltán Ferencz örök.</i>	igásmarha ...	120	—	—	czement	610	Órmező, Budapest.
<i>Kanyár</i>	1165 h. vajai; <i>Gyula-</i>	juh	740	2740	—	só	5100	Máramaros-Sziget.
<i>Gyüre</i>	<i>lay Sámuel gr.</i> 1032	lő	—	120	—	sör	830	Kassa.
<i>Pip</i>	hold nagy-varásnyi;	sovány sertés	10010	—	—	köszén	13990	Putnok, Vadna, Salgó-Tarján, Karwin, Laura-hütte.
<i>Vaja</i>	<i>Bay Ferencz</i> 1197 h.	hizott sertés	7410	50	—			
<i>Nagy-Varsány</i>	nyir-madai birtoka.	gyapju ...	710	—	—			
<i>Nyir-Mada</i> ...		tojás	180	80	—			
<i>Vásáros-Námény</i>		szesz	7820	—	—			
esős időben járhat-		növényolaj ...	460	100	—			
lan utak.								

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Fényes-Litke $\frac{7}{m}$ Fényes-Litke ... 0·9 Tornyos-Pálcza 5·9 elhanyagolt utak.	Forgách Kálmán gr. 5343 h. tornyos-pálczai birtoka.	buza... .. rozs... .. tengeri... .. burgonya... .. czukorrépa... .. gyümölcs... .. gyapju... .. liszt... .. dorongfa... ..	14730 5600 1230 30000 8240 — 500 1000 1000	1500 2000 — 3200 — 150 — — —	1500 — — 1000 — — — — —	szalonna, bor és egyéb élelmi cikkek	100	Debreczen, Sárospatak, Som.
Thuzsér $\frac{7}{m}$ Thuzsér ... 0·9 Bezédél ... 3·8 Komoró ... 4·7 Tisza-Szt.-Márton ... 9·5 Eperjeske ... 7·6 Mogyorós ... 9·5 Győröcske ... 6·6 Órmező ... 11·4 Ór-Ladány ... 11·4 Mándok ... 5·7 esős időben járhatlan utak.	Lónyay Menyhért gr. örök. 1121 h. thuzséri; Forgách László gr. 2035 h. tiszaszt.-mártoni és 3105 h. mándoki birtoka.	buza... .. rozs... .. burgonya... .. bab... .. czukorrépa... .. dinnye... .. alma... .. ló... .. gyapju... .. sajt... .. szesz... ..	4500 5500 8000 — 800 1000 — 25 200 160 1600	— 16300 20500 1000 — — — — — — —	— — — — — — 600 — — — — —	szén só	10000 500	Putnok, Poroszsizlézia. Sziget-Kamara.
Vámos-Pércs $\frac{7}{m}$ Hajdú-Vámos-Pércs ... Uj-Léta ... 7·0 Mártonfalva ... 7·0 Nyír-Acsád ... 11·0 Nyír-Lugos ... 15·0 rossz utak.	Vécsey József br. 1186 h., Darvas Albert örök. 1000 h., Pucher József 1042 h., és Reviczky József 1088 h. mártónfalvai; Farkas László és Weisz József 1492 h., Vécsey József br. 2709 h. és Vindisch József 1137 h. nyír-acsádi; Károlyi Tibor gr. 2486 h. és Patay Ferencz 2954 h. nyír-lugosi birtoka.	buza... .. rozs... .. bab... .. napraforgómag... .. dinnye... .. bor... .. szőlő... .. burgonya... .. szarvasmarha ürü... .. hizott sertés... .. sovány sertés... .. cserháj... .. gubacs... .. olajpogácsa... .. olaj... ..	1500 3300 — 900 600 400 50 300 60 1330 340 500 150 500 150	— 18000 — — — — — — 100 300 — — — — 350 360	— — 400 200 — — — — — — — — — — —	kőszén... .. fűrészelt fa és deszka... .. sör... .. liszt... .. kőolaj... .. só... ..	2300 1800 40 160 80 150	Putnok. Máramaros-Sziget, Sziget-Kamara, Bustyaháza. Debreczen. Nagy-Károly, Debreczen. Ér-Mihályfalva, Debreczen. Ér-Mihályfalva, Debreczen.
Szt.-György-Ábrány $\frac{7}{m}$ Szt.-György-Ábrány ... 4·3 Bagamér ... 5·0 Ér-Kenéz ... 4·0 rossz utak.	Bagamér község 1313 h. és a nagygyárdi r. k. káptalan 5122 h. bagaméri; Szilágy Ferencz 2046 h. ér-kenézi birtoka.	buza... .. rozs... .. hizott szarvasmarha... .. hizott sertés... ..	3000 4500 200 2000	— 7800 — —	— — — —	szén	1200	Putnok.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Ér-Mihályfalva $\frac{7}{10}$ Ér-Mihályfalva 2.0 « Semjén 4.0 « Keserű 10.0 « Tarcsa 8.0 « Adony 12.0 Ottomány 14.0 Gálos-Petri 7.0 Vasád 10.0 Ér-Körtvélyes 6.0 Penészek 19.0 Bánháza pusztá 16.0 kezdetleges községi utak.	<i>Bujanovich Agoston</i> 1371 h. és <i>Stubenberg József gr.</i> 2205 h. ér-mihályfalvai; <i>Szunyogh Zsigmond</i> 1516 h. ér-semjéni; <i>Drávetzky Gyula</i> 1031 h. gálos-petrii; <i>a nagyváradi r. k.</i> <i>káptalan</i> 2277 h. vasadi birtoka.	buza ... 34600 rozs ... 15300 tengeri ... 18700 dohány ... — nád ... 600 hizott szarvasmarha ... 330 süldő sertés ... 5860 sovány « ... 3020 hizott « ... 650 juh ... — élő baromfi ... 100 pótkávé ... 910	— 14100 — 18000 — 55 — 100 1350 — —	— 3100 — — — — — — — — —	katánggyökér ... 200 répaszelet ... 600 épületfa ... 29000 tüzifa ... 9000 só ... 6200 szesz ... 1500 köolaj ... 800 rizs ... 400		Magdeburg. Bosna-Brod. Máramaros-Sziget. Máramaros-Sziget, Margita. Máramaros-Sziget. Nagyvárad. Nagyvárad. Fiume.	
Reszege-Piskolt $\frac{7}{10}$ Reszege ... 2.0 Piskolt ... 4.0 Ér-Endréd ... 8.0 Dengeleg ... 10.0 esős időben járhatlan mezei utak.	<i>Jaszttrabszky Ignác</i> 1897 h. reszegei; <i>Gorove János</i> 1093 h. és <i>Rhédey Jánosné grófné</i> 4435 h. piskolti; <i>Latinovics László</i> 1077 h. ér-endrédi és <i>Gorove János</i> 1033 h. dengelegi birtoka.	buza ... 17200 rozs ... 900 tengeri ... 3900 gyapju ... 210	— 3100 — —	— 1000 700 —	fűrészelt fa ... 60 szén ... 300		Máramaros-Sziget. Salgó-Tarján, Putnok.	
Szaniszló $\frac{7}{10}$ Szaniszló ... 1.8 Mező-Petri ... 2.9 Csomaköz ... 3.7 Bere ... 4.6 Pörtelek ... 9.6 Vezend ... 10.5 Károlyi ... 8.0 esős időben járhatlan mezei utak.	<i>Károlyi Gyula gróf</i> örök. 9859 h. szaniszlói; <i>Dégenfeld József gróf</i> 2870 h. csomaközi birtoka.	buza ... 10768 rozs ... 5750 tengeri ... 7650 zab ... 120 báh ... 1410 burgonya ... 200 dinnye ... 780 lóheremag ... 350 napraforgó mag ... 400 büköny ... 1170 sovány sertés ... 1800 hizott sertés ... 500 ürü ... — szarvasmarha (hizott) ... 100 méz ... 100 gyapju ... 100 tojás ... — olaj ... 200 olajpogácsa ... 400	— 5360 510 — 200 — — — — 200 — — 600 50 100 — 600 100	— 1730 — — 700 — — — — — — — — — 100 — —	épületfa ... 7300 széna ... 4000 korpa ... 1300 faszén ... 200 kőszén ... 200 szesz ... 300 bor ... 80 sör ... 200 egyéb vegyesáru ... 5000		Máramaros-Sziget, Skole. Kis-Majtény. Nagy-Károly, Szatmár. Huszt. Salgó-Tarján. Arad. Arad. Debreczen. Budapest, Debreczen, Bécs.	

Az állomás neve; az állomás üzletköréhez tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Nagy-Károly 7/1m	<i>Károlyi István gróf</i>	buza	40000	1500	—	ásványviz	150	Eperjes.
<i>Nagy-Károly</i>	4095 h. és <i>Károlyi</i>	rozs	4800	2900	2300	agyagáru	210	Bécs, Skalic-Boskowic.
<i>Börvely</i>	<i>Tibor gróf</i> 1038 h.	tengeri	5000	10000	—	bor	1600	Medgyes, Fiume.
<i>Csanádos</i>	nagy károlyi; <i>Börvely község</i> 1944 h.	zab	4500	2200	—	kikészített bőr	360	Budapest, Bécs.
<i>Domahida</i>	és <i>Károlyi Alajos gr. hitbiz.</i> 5670 h.	bab	3100	—	2700	nyers bőr	1200	Budapest, Debreczen, Kolozsvár.
<i>Erdőd</i>	<i>gr. hitbiz.</i> 5670 h.	burgonya	5000	—	—	buza	13600	Ákos, Tasnád, Kis-Majtény.
<i>Erdőd</i>	börvelyi; <i>Csanádos község</i> 1326 h. csanádosi; <i>Domahida</i>	dinnye	600	—	—	czukor	2580	Szerencs.
<i>Nagy-Ecsed</i>	<i>gr. hitbiz.</i> 1326 h. csanádosi; <i>Domahida</i>	repce	2300	—	—	fűszeráru	300	Budapest, Bécs.
<i>Ér-Gyólt</i>	<i>István</i> 1647 h. domahidai; <i>Erdőd község</i>	bükköny	3000	9700	—	épületfa	31520	Istvánhuta, Máramaros-Sziget, Bánffy-Hunyad, Gácsország.
<i>Fény</i>	1276 h. és <i>Károlyi</i>	dohány	2200	—	—	tüzifa	59800	Alsó-Szopor, Királyháza, Ákos, Tasnád.
<i>Kaplony</i>	<i>Alajos hitbiz.</i> 8962 h.	bor	300	—	—	nyers szálf	301950	A nagykároly-somkúti h. é. vasutállomásai.
<i>Kálmánd</i>	erdődi; <i>a fényi gazdák</i>	káposzta	1600	—	—	talpfa	2030	
<i>Merk</i>	1027 h. és <i>Károlyi</i>	alma	100	—	—	donga	5000	
részint jó utak, részint mezei utak.	<i>Gyula gr. örök.</i> 3151 h. fényi; <i>Károlyi</i>	nád	4500	—	—	fonal	1620	Debreczen, Budapest, Bécs.
	<i>György gróf örök.</i> 1181 h. kaplonyi; <i>Kálmánd község</i> 1086 h. kálmándi; <i>Károlyi</i>	ló	310	—	—	gépek	1500	Budapest.
	<i>György gróf örök.</i> 2528 h. és <i>Károlyi</i>	szarvasmarha (hizott)	2000	100	—	gyarmatáru	1500	Fiume, Trieszt.
	<i>István gr.</i> 1869 h. mérki birtoka.	juh	700	350	—	gyapju	500	Gácsország.
		hizott sertés	—	900	—	kézműáru	1930	Debreczen, Bécs, Budapest.
		sovány sertés	—	2900	—	kőolaj	6150	Budapest, Nagyvárad.
		süldő	9000	—	—	olaj	300	Budapest.
		malacz	4300	—	—	mész	9600	Élesd, Mező-Telegd, Rév.
		méz	—	200	—	örlemény	5600	Debreczen, Szatmár.
		gyapju	1250	—	—	pálinka	160	Bécs, Promontor, Kassa.
		nyers bőr	1100	—	—	sör	3520	Kőbánya.
		ágytoll	250	—	—	szesz	1100	Kolozsvár, Nagyvárad, Arad.
		marhaször	—	100	—	terméskő	56000	Szerencs, Huszt, Királyháza.
		csont	800	100	—	vas és aczél	7000	Debreczen, Huszt, Budapest, Salgó-Tarján, Kassa, Villach.
		nyers parkéta	—	7540	24820	szén	6100	Salgó-Tarján, Vadna, Putnok.
		donga	—	4500	800			
		tölgy műfa	17320	—	2100			
		talpfa	8100	—	—			
		fűrészpor	900	—	—			
		liszt	5140	—	—			
		szesz	400	—	—			
		tégla	2100	—	—			
		gyékény	570	—	—			
		rongy	—	700	—			
		olajpogácsa	1200	—	—			
		na, raforgó	—	—	—			
		mag	200	400	—			
		kendermag	200	—	—			
		ócska vas	800	—	—			
		kőolaj	1250	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Kis-Majtény $\frac{7}{10}$ <i>Kis-Majtény</i> ... 6·0 <i>Nagy-Majtény</i> ... 3·0 <i>Szamos-Dob</i> ... 8·0 <i>Tőke-Terebes</i> ... 8·0 <i>Szent-Miklós</i> ... 10·0 <i>Király-Daróc</i> ... 11·0 <i>Csenger-Bagos</i> ... 9·0 <i>Csenger-Ujfalu</i> ... 10·0 nagyobb részt rossz utak.	<i>Károlyi Alajos gróf hitbiz.</i> 1104 h. kis-majtenyi és 2832 h. tőke-terebesi ; <i>Nagy-Majtény község</i> 1451 h. nagymajtenyi ; <i>Károlyi Gyula gróf örök.</i> 3260 h. szamosdobi ; <i>Károlyi S. gróf</i> 2713 h. királydaróczi birtoka.	buza... ..	19300	—	—	kő	24500	Szerencs, Nagy-Szöllős.
		tengeri	2500	—	—	tajpfa	10100	Nagy-Károly, Szatmár, Margita.
		rozsa	500	—	—	tégla	7300	Nagy-Szöllős, Nyiregyháza, Nagy-Károly.
		zab	2100	—	—	mész	1200	Ujvidék, Élesd.
		nád	6000	—	—	épületfa	1900	Máramaros-Sziget, Gácsország.
		széna	4000	—	—	tüzifa	2000	Sikarló, Királyháza.
						dongafa	400	Máramaros-Sziget.
						vasáru	1300	Budapest.
Gilvács $\frac{7}{10}$ <i>Gilvács</i> 2·7 gondozatlan mezei út.		buza... ..	2500	—	—			
		ló	10	20	—			
		szarvasmarha	30	—	—			
		lúd	80 drb	—	—			
		A nagy-károly-somkuti h. é. vasutáról a magy. kir. államvasutakra átment				A magy. kir. államvasutakról a nagy-károly-somkuti h. é. vasutra átment		
		á r u c z i k k		q		á r u c z i k k		q
		buza	15400	tengeri	500			
		zab	400	köszén	600			
		alma és dió	3000	fenyő deszka	400			
		aszalt szilva	650	különféle kereskedelmi és vegyes áru	400			
		szarvasmarha	60					
		gyapju	400					
		nyers talpfa	139000					
		donga	103000					
törzsfa	16000							
tölgy- és bükk tűzifa... ..	72000							
bányafa	7000							
deszka	40000							
parkéta	20000							
pálinka	400							
Zsadány $\frac{7}{10}$ <i>Zsadány</i> 1·0 <i>Vetés</i> 4·0 csak száraz időben járható utak.	<i>Szerdahelyi Ágoston</i> 1126 h. vetési birtoka.	buza	2900	400	—	szén	1320	Putnok.
		zab	850	—	—	épületfa	860	Szatmár.
		árpa	250	—	—	tűzifa	300	Károlyi-Erdőd.
		tengeri	1000	—	—	korpa	100	Szatmár.
		lóheremag	50	—	50			

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Szatmár $\frac{7}{10}$ Szatmár-Németi 1:4 Pálfalva 1:5 Ombod 7:2 Pettyén 9:0 Kak-Szt.-Márton 6:5 Lázári 7:4 Kak 8:9 Amacz 10:3 Sár 12:4 Berend 14:8 Nagy-Peleske 14:0 részint jó műutak, részint mezei utak.		Szatmár-Németi város 11771 h. szatmár-németi; Nagy Béla 1512 h. lázári birtoka.	buza --- --- 22600 tengeri --- --- 45800 zab --- --- 35100 rozs --- --- 6000 bab --- --- 4700 repcze --- --- 6250 lóheremag --- --- 2000 köles --- --- 2400 bükköny --- --- 1800 szarvasmarha --- --- 2880 sovány sertés --- --- 17325 juh --- --- --- élő baromfi 3840 méz --- --- 250 gyapju --- --- 7425 disznózsir --- --- 135 tojás --- --- 1140 friss hús --- --- 170 nyers bőr --- --- 700 csont --- --- --- donga --- --- 14500 talpfa --- --- 4000 liszt és korpfaárúk (ablakeretek, sajt- és vajbödönök) --- --- 87000 640	34700 8000 11000 8500 5600 --- --- --- --- 3260 7580 2235 --- --- --- 110 430 110 --- 1050 --- --- 41600 13200 100 ---	--- 14000 --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	bor --- --- --- 6860 épületfa --- --- 21000 só --- --- --- 11250 czement --- --- 8700 kő --- --- --- 17500 tüzifa --- --- 188200 bőraru --- --- 9000 czukor --- --- 12300 gépek --- --- 6900 kőolaj --- --- 14800 szén --- --- 22500 mész --- --- 8500 szesz --- --- 4250 kézmű-, rövid- és egyéb vegyes áru --- --- 187900 buza --- --- --- 87590	Ér-Diószeg, Budapest, Tasnád, Máramaros-Sziget, Skole, Lawoene, Sziget-Kamara. Sziget-Kamara. Budapest, Látatlan. Feketehegy, Rakasz. Királyháza, Sikárló, Buság-Misztótfalu. Budapest, Bécs. Szerencs, Nagy-Surány, Lundenburg. Budapest, Bécs. Zagorzány, Nagyvárad, Fiume, Budapest. Salgó-Tarján. Élesd, Rév. Arad, Nagyvárad, Budapest. Budapest, Fecs, Késmárk, Nagyvárad, Debreczen, Nagy-Károly, Rumburg, Berlin, Brunn, Bielitz, Aussig. Különféle bel-földi állomások.		
Mikola $\frac{7}{10}$ Mikola --- --- 1:0 Egri --- --- 5:0 Homok --- --- 6:0 Szávaz-Berek --- --- 9:0 Garbolez --- --- 13:0 Méhtelek --- --- 14:5 Kis-Peleske --- --- 11:0 Zajta --- --- 16:0 Sárköz --- --- 17:0 esős időben járhatatlan utak.		Vécsey Miklós br. 14086 h. sárközi birtoka.	buza --- --- 10670 zab --- --- 1540 tengeri --- --- 3360 rozs --- --- 330 repcze --- --- 700 köles --- --- 380	700 500 --- 100 --- ---	--- --- --- --- --- ---	só --- --- --- 50 liszt --- --- --- 50	Halmi. Debreczen.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Huszt $\frac{7}{10}$ m Huszt ... 1·8 Alsó-Szelistye 16·9 Berezna ... 19·3 Baranya ... 11·4 Csebrény ... 4·7 Gernyes ... 20·7 Husztköz ... 13·1 Herincse-Monostor ... 15·5 Iza ... 5·5 Keselymező ... 8·3 Lipce ... 12·0 Rakasz ... 11·1 Tisza-Kirra ... 5·3 Veléte ... 16·7 Dolha ... 31·1 az utak általában rosszak ; a folyókon és patakokon nincsenek hidak.	A kir. kincstár 6909 h. huszti ; a bereznai szabadosok 1904 h., Jármay Dániel és József 1554 h., Kricsfalusi Vilmos 3245 h. és Vetési Dávid örök. 999 h. bereznai ; Gernyes község 2137 h. gernyesi ; Herincse község 2055 h. és a herincsei urbérések 2448 h. herincsei ; Iza község 1026 h. és a kir. kincstár 2795 h. izai ; Keselymező község 1171 h. keselymezői ; a lipcsei urbérések 1754 h. lipcsei ; Dolha község 2022 h. és a gróf Teleki család 7579 h. dolhai ; Ujhelyi András és társai 1357 h. rakaszi ; Veléte község 2598 h. velétei birtoka.	széna ... 6000 dió és mo- gyoró ... 3000 asfalt szilva 200 és szilvaiz 250 alma ... napraforgó- mag ... 350 sertés ... 170 mész ... 400 nyers bőr ... 150 csont, rongy 100 és szőr ... 30 juharfarönk 320 szitakéreg 150 tavoletti ... 5000 donga ... 1000 talpfa ... 110 faszén ... 200 nyers 2000 mogyorófabot 1730 télizöld ... 2310 kő ... 10000 vasöntvény 8000 liszt és korpa 2000 butorlécz parkéta ...	6000 3000 200 350 170 400 150 30 320 150 5000 12500 2400 1000 300 200 562000 1730 2310 10000 8000	3000 250 — — — — 100 — — 1000 200 — — — — — — — — — 20000 2000	6000 3000 200 350 170 400 150 30 320 150 5000 12500 2400 1000 300 200 562000 1730 2310 10000 8000	buza és rozs ... 83000 liszt ... 3300 sör ... 1000 czukor ... 200 só ... 450 szesz ... 220 kőolaj ... 230 kő és tégl ... 2500 vas- és aczéláru 3000 tengeri ... 700 burgonya ... 160 bor ... 800 dohány ... 200 gépek ... 250	83000 3300 1000 200 450 220 230 2500 3000 700 160 800 200 250	Szatmár, Beregszász, Nagy-Károly, Thuzsér. Debreczen, Nagyvárad, Szatmár, Temesvár. Kassa, Kőbánya, Szolyva-Hársfalva. Szerencs, Brassó, Nagy-Surány. Sziget-Kamara. Máramaros-Sziget. Fiume, Orsova, Gácsország. Nagy-Szőllős, Beregszász. Kassa, Budapest. Ujfehértó. Nagy-Szőllős, Csap. Thuzsér, Szatmár. Nagy-Szőllős, Beregszász, Tokaj. Debreczen. Budapest.
Bustyaháza $\frac{7}{10}$ m Falu-Bustya- háza ... 3·0 Úrmező ... 4·0 Vajnágy ... 3·0 Szálldobos ... 5·0 Visk ... 9·0 állami s törvényhatósági utak ; a Tisza magas vizállása gyakran igen hátráltatja a közlekedést.	Novák Dániel 1338 h., Pogány Ödön 1148 h. és Pogány Sándor 1000 h. urmezői ; a kir. kincstár 10230 h. és Visk város 1710 h. viski birtoka.	lóheremag ... 60 alma ... 570 asfalt szilva 100 és szilvaiz ... 100 mész és viasz 5000 tölgyfatörzsek 400 donga ... fenyő-szálfák 5000 fűrészelt fa és deszka ... 14200 botfa ... 200 cserhég ... 2000 ólomércz ... ásványviz ... liszt ... 12300	60 570 100 100 5000 400 5000 14200 200 400 150 20 12300	— — — — — — — — 200 — — — —	— — — — — — — — 2000 — — — —	b za és tengeri 22000 kézmű- és egyéb vegyes áru ... 300	22000 300	Beregszász, Ér-Selind, Szatmár, Mikola, Nagy-Károly, Kis-Majtény, Halmi, Szaniszló. Debreczen, Kassa, Bpest.
Técső $\frac{7}{10}$ m Técső ... 2·0 Bedő ... 8·0 Remete ... 6·0 Kerekhegy ... 15·0 állami és mezei utak.	Técső község 1037 h. és a kir. kincstár 10420 h. técsői és ez utóbbinak 1236 h. remetei birtoka.	alma ... 12000 asfalt szilva ... 400 széna ... 1500 szarvasmarha 260 sertés ... 200 fűrészelt 730 tölgyfa ... 9200 furnir ... 13100 tüzifa ... 6350 faszén ... czirokseprő 400 üveg ... 300 800	12000 — 1500 260 590 9200 400 9600 1200 100 800	— 400 — 200 730 13100 300 — — — — —	— — — — — 6350 — — — — — —	gabona ... 11000 liszt ... 2700 tölgyfarönk ... 20000 furnirfa ... 1400 üveghomok ... 600	11000 2700 20000 1400 600	Szatmár, Nagy-Károly, Halmi, Tisza-Ujlak. Szatmár. Tarackköz, Máramaros-Sziget. Tarackköz, Máramaros-Sziget. Hohenbocka.

B.

DEBRECZEN—HAJDU-NÁNÁSI, DEBRECZEN—FÜZES- ABONYI, NYIREGYHÁZA—MÁTÉ-SZALKAI ÉS DEBRECZEN—DERECSKE—NAGY-LÉTAI H. É. VASUTAK.

I. Földrajzi fekvés.

Az év minden szakában járható közutak elégtelenségében szűkölködő Hajdúság, Hortobágy és Nyírvidék közlekedési viszonyainak javítását célzó h. é. vasutak a magyar kir. államvasutak Debreczen és Nyiregyháza állomásából indulnak ki.

A Debreczentől elágazó három h. é. vasut egyike a népes hajdu városok határán vezet keresztül s Szabolcs vármegye területén, Büd-Szt.-Mihály-nál végződik. A másik h. é. vasut az előbbinek Debreczen-vásártér állomásából indul ki s a Hortobágyon át nyugotnak tart, majd Heves vármegye területén Tisza-Fürednél átmegy a Tiszán s útját Borsod érintésével folytatva, a m. kir. államvasutak Füzes-Abony állomásába ágazik be. Ebből a vasutból Ohát-Kocs állomáson szárnyvonal ágazik ki, mely Hajdu és Szabolcs vármegyék területén, Polgár községig megyen.

A harmadik h. é. vasut Debreczentől délnek tart, majd elhagyva Hajdu vármegye területét, Bihar vármegyében Derecskéig, e vonal Sáránd állomásától pedig keletre Létaig vezet.

A Nyiregyházától kiinduló h. é. vasut keleti irányban átszeli Szabolcs vármegye területét s Szatmárban, az ecsedi láp szélénél, Máté-Szalka határában véget ér.

A debreczen—hajdu-nánási h. é. vasut a Nyírségnek a Tisza völgye felé lejtősödő szélén, részint negyedkori homoktalajon, részint a Tisza áradmányi mély síkján megyen. Útjában csak kisebb-nagyobb homokbuczkák, erek és pocsolyák zavarják meg a vidék egyhanguságát.

A nyiregyháza—máté-szalkai h. é. vasut nagyobb része a Nyír homokbuczkás területén vezet át, számos belvizet s néhány nagyobb vizállást találván útjában. A vasut kisebb része a Nyírnek az Ecsedi láp felé mind alacsonyabb laponyagokká simuló buczkái közt halad s a Kraszna mély síkjának széléig megyen.

A debreczen—derecske—nagy-létai h. é. vasut a Nyírség déli szélén sorakozó Mike-Péres, Sáránd, H. Bagos, Hosszu-Pályi, Monostor-Pályi, Vértés, Nagy-Léta, Kokad, Álmosd községeknek, részint a Nyír homokján, részint már az erdélyi határhegységgel ölelkező síkságon elterülő határát érinti.

A debreczen—füzes-abonyi h. é. vasut kezdetben szintén a Nyírség szélét érinti, de csakhamar kiér a Hortobágy sivár lapályára s egész a Tisza völgyéig ezen megyen. A Tisza mindkét oldalán vizekben gazdag lapályt szel át a h. é. vasut s csak Füzes-Abony táján akad útjába kissé emelkedettebb terület.

Az itt ismertetett négy helyi érdekű vasut igen gyéren lakott területen megyen át. A debreczen—büd-szt. mihályi, debreczen—derecske—nagy-létai és a nyiregyháza—máté-szalkai h. é. vasutak körül kevés, de elég népes községeket találunk, de már a debreczen—füzes-abonyi h. é. vasut mentén Debreczentől a Tiszáig, az egy Balmaz-Ujvárost leszámítva, tulajdonképeni lakott helyről vagy állandó lakosságról nem lehet beszélni. Ez utóbbi vasut körül a XIV. században elpusztult oháti és zámi apátságok s Mátá község terjedelmes határából keletkezett *Hortobágy* terület, melyen a gulya- s ménészgazdálkodás körül foglalatossá

pásztor, gulyás, kanász és csikós népségen kívül csak elenyésző csekély számban tartózkodnak állandó tanyások. Az ohát—polgári vonal körül Csege és Polgár községek lakosságán kívül nincs más népség, mint az egri főkapitány 108.000 kat. hold birtokán elszórva élő uradalmi cselédség és tisztikar. Tisza-Füreden túl apró községek esnek a vonal útjába.

A h. é. vasutak mentén fekvő községeket túlnyomóan földművelő parasztság lakja, csak a Nyírségen találunk nagyobb számú értelmiséget s ugyanott némileg figyelemre méltó ipari és kereskedelmi tevékenységet is.

II. Lakosság.

A négy h. é. vasut tápláló területén kizárólag magyar nép lakik. A lakosság zöme földművelésből s állattenyésztésből él. Az ipari munka csak a lakosság elenyésző csekély részének ad kenyeret.

A földbirtok megoszlása Hajdu és Bihar vármegyéknek a h. é. vasut mentén fekvő részeiben kielégítő. Van ugyan itt is elég nagybirtok, de a dúsan termő földek jólétet biztosítanak a kisebb gazdák zömének is.

Szabolcsban a lakosság vagyoni helyzete már nem ily kedvező. Itt a nagybirtokok mellett számos középbirtokos osztozik a határon. A jómódú birtokos parasztság mellett sok az uradalmi cselédség, bérmunkás és napszámos elem.

Legkedvezőtlenebb a lakosság vagyoni helyzete a Hortobágyon s a Tisza mindkét oldalán. Itt a h. é. vasut körül jóformán csak uradalmi cselédséget s pásztornépet találunk. Az apró községekben is elenyésző csekély a jobb módú gazdák száma.

A debreczen—büd-szt.-mihályi vasut környékén Debreczen sz. kir. város, Wahrmann, Hajdu-Böszörmény község és az ottani közbirtokosság, Hajdu-Dorog község, Hajdu-Nánás község, az ottani ref. egyház és a közbirtokosság, Dessewffy grófok, Edelsheim-Gyulay gr., Andrássy grófok, Kállay, Vaj és Dogály családok birnak 1000 holdnál nagyobb területeket.

A debreczen—füzes-abonyi h. é. vasut körül Debreczen sz. kir. város és az egri főkapitány a legnagyobb birtokosok. Ezek mellett a Semseyek, Forrai, Hartstein, Lukács, Nagy, Vay br., Szatmáry Király Pálné, a csegei urbérese, a kisujszállási közbirtokosság, Csávolszky L., Schwarz, Egyek község, Blau, Gencsi, Lederer, Lipcsey, Heunel, Györgyei, Székely, a kassai

kapitány, Borbély, Wodiáner, Holitscher, Graefl K., a kassai és szatmári püspökség, Mocsáry s Mező-Tárkány község nagyobb birtokai közt oszlik meg az összterület tekintélyes része.

A debreczen—derecske—nagy-létai h. é. vasut környékén Derecske község, a derecskei közbirtokosság, Mandel, Klobusiczky, Weisz, Gózon, Csekonics gr., Zay gr., Nagy-Léta község s a nagyváradi róm. kath. kapitány birtokában vannak nagyobb földterületek.

A nyiregyháza—máté-szalkai h. é. vasut környékén számos 200—700 holdas uri birtok mellett Degenfeld, Majláth, Károly, Vay, Pallavicini grófoknak, Gacsy, Gencsy, Kállay, Szegedi, Zoltán, Mandel családoknak, Odescalchi Gyuláné hercegazszonynak, Tisza Kálmánnénak, Főtvös és Perényi báróknak van ezer holdat meghaladó birtoka.

III. Földművelés.

A h. é. vasutak tápláló területén majd mindenütt fejlett fokon álló földművelést üznek; csak a Tisza mentén fekvő kisközségek apró birtokain s a Hortobágy legelői közé beékelte szántóföldeken nem tört még utat magának a modern művelési mód. Egyebütt a nagy- és középbirtokosok gözzel, a kisbirtokosok pedig löerővel mozgatott gépeket használnak s a gabonaneműek s kapás növények mellett mind nagyobb figyelmet szentelnek a kereskedelmi növények termelésének is.

A debreczen—hajdu-dorogi s a nyiregyháza—hodászi vonalrészek körül homokos nyiri földek vannak. Hasonlóképp nyiri homok talaja van azon szántóföldeknek is, melyek a debreczen—sáránd—nagy-létai vonaltól északra terülnek el.

Hajdu-Dorogon felül a Tisza alsíkjának fekete, televényes földjei következnek, míg Máté-Szalka táján a Nyír homokja a Kraszna lápvídekét körítő, kótus iszapképletekkel olvad össze.

A sáránd—nagy-létai vonaltól délre fekete televényes, agyagföldek vannak, helyenkint szikós kivirágzásokkal és sós tavakkal. A lassu folyású Kállo is alkot itt-ott semlyékeket.

A debreczen—füzes-abonyi vonalnak Balmaz-Ujvárostól a Tiszáig terjedő része kevés szántóföldet érint. A 47.000 holdnyi Hortobágyból csak alig 5.000 hold van művelés alatt s ez is homokszikkal s vakszikkal váltakozó, agyagos terület. A Hortobágy többi része szikes talaju, sovány legelő, mely mióta a Tisza árja nem járja, nyaranta egészen kiég. Egy kisebb erdőfoltot leszámítva, alig van rajta árnyat adó fa. A Hortobágy,

Kösel, Kadárcs, Papér és Sárosér öntözik a sivar legelőt s számos kisebb-nagyobb tócsa, vízfolyás, lapos és morotva barázdálja össze-vissza.

Tisza-Füred és Füzes-Abony között termékeny, iszapos, növénykorhanyban dús, löszföldek vannak, melyeket a Tisza jobboldalán, elhagyott folyó medrek s a Mátrából és a borsodi Bükkből a Tiszába igyekvő kisebb vizek szeddelnek.

Az ohát—polgári vonal körül mélyen fekvő, termékeny, agyagos, helyenkint szikes és homokos földek terülnek el, melyeket az árvízvédelmi munkálatok befejezése előtt évente víz alá borított a Tisza árja.

A *gabonaneműek* közül a homoktalajú földekben a rozsot, a televényes mély fekvésű fekete földekben pedig a búzát és tengerit termelik túlnyomóan. Árpát keveset, zabot pedig csak az uradalmak termelnek.

A gabonaneműekből átlag 5—7 q rozs, 7—10 q buza s 8—12 q tengeri terem egy k. holdon. A gabonaneműek eladásra szánt feleslegét részint közvetlenül, részint a nyiregyházi terménycsarnok közvetítésével juttatják a gabonakereskedők a fogyasztó helyekre s a külföldi piacokra. A debreczen—derecske—nagy-létai vasut környékéről a termények egy részét ma még fuvarszekéren szállítják be Debreczenbe.

A h. é. vasutak környékéről vasuton elszállított *rozsot* Budapest, Debreczen, Nyiregyháza, Bécs gyűjtőhelyeken kívül leginkább Teschen, Zauchtl, Göding, Schluckenau, Przemyśl, Rzeszów, Karwin, Bielitz, Jägerndorf, M.-Ostrau, Segen-Gottes, Olmütz, Rumburg, Brieg, Neise, Boroszló, Ratibor, Leobschütz, Cosel, Zabrze, Gotha, Gogolin, Kattowitz, Ottmachau, Landshut, Gleiwitz, Freiburg, Neurode, Königshütte külföldi állomásokra, Nyirbátorba, Besztercebányára, Losonczra, Gyöngyösre s a kassa—oderbergi vasut állomásaira adják fel.

A *búzát* jobbra a debreczeni, budapesti, kassai, csányi, egri, miskolci, hatvani, ungvári, nagysárosi, besztercebányai malmok dolgozzák fel. Azonkívül a csehországi malmoknak, a nyiregyházi terménycsarnoknak, a budapesti és bécsi közraktáraknak, valamint Heves, Nyék-Ládháza, Füzes-Abony, Gyöngyös, Tisza-Füred állomásokra s Porosz-Sziléziába, Gács- és Morvaországba szállítanak buza-küldeményeket.

A *tengeri küldemények* leggyakoribb rendeltetési helyei: Debreczen, Berettyó-Ujfalu, Kőbánya, Eger, Emőd, Losoncz, Bécs, a kassa-oderbergi vasut állomásai s az előbb felsorolt porosz-sziléziai városok.

Az *árpát* Fiume, Kassa, Budapest, Debreczen, Nyirbátor, Nyiregyháza, Eger, München, Bécs, Laube és gács állomásokra s a kassa-oderbergi vasut néhány állomására adják fel leggyakrabban.

A *zabküdeményeket* Debreczenbe, Miskolcra, Kassára s néhány gács állomásra szállítják el.

A *kapás* és *kereskedelmi növények* közül a homokföldek a burgonya és cukorrépa, a televényes kövér földek pedig a repce, napraforgó és dohány termelésének kedveznek különösen. E növényeken kívül főleg az uradalmakban luczerna és lóheremagot s kisebb mértékben babot és kölest, a Tisza közelében, az egri főkapitányi uradalom földjein s Máté-Szalka környékén pedig kendert is termelnek.

A *burgonyatermés* legnagyobb részét a nyiri szeszgyárak dolgozzák fel, a még fenmaradó feleslegét pedig a püspök-ladány—körösmezői vonal leírásánál felsorolt helyekre adják fel a termelők.

A *cukorrépát* a szerencsi és hatvani cukorgyár részére szállítják el.

A *lóhere* és *luczernamagot* Budapestre, a *repce*t ugyanoda, Győrbe és Bécsbe, a *babot* Budapestre Nyiregyháza, Stettinbe, Boroszlóba s Brémába, a *napraforgómagot* Nyirbátorba s Máté-Szalkára és a *kendert* Budapestre s a *kenderkórót* Szegedre való rendeltetéssel adják fel.

A *dohányt* a termelők jobbra saját fuvarszekereiken küldik be a nagy-létai, hajdu-dorogi, debreczeni, tiszaroffi, nyirbátori és nyiregyházi beváltókba. A beváltó hivatalok a h. é. vasutak Nagy-Léta, Hajdu-Dorog, Nyirbátor állomásairól egyik évben magyar, másik évben osztrák dohánygyáraknak szállítják el a nyersdohányt. A gyakoribb rendeltetési helyek: Budapest, Pozsony, Debreczen, Temesvár, Kassa, Kolozsvár, Hainburg, Fürstenfeld, Linz, Zwittau, Hallein, Kolomea, Budweiss, Krakó, Göding, Bautsch, Landskron, Neutitschein.

A tiszai árterekről *szénát* s a hortobágyi szikes legelőkről *székfűvirágot* adnak fel vasuti elszállításra. A szénát Budapestre s a székfűvirágot Brunnbe küldik.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcsstermelés. Kertészet.

A Hajduvárosok környékén, Derecskén, Sáránodon, s a Nyírségben, Kálló-Semjén, Pócs-Péteri, Kis-Léta, Nyirbátor s még több más község határában régi időktől terjedelmes *homoki szőlőket* művelnek. Ezek főleg a fillokszeravész rohamos elterjedése óta jutottak nagyobb jelentőségre s azóta több helyen új telepítésekkel szaporítják a régi

homoki szőlőket. A szőlőkben a peronoszpóra kisebb-nagyobb mértékben majd mindenütt fellépett, de e baj ellen szorgos permetezéssel védekeznek a termelők.

A homoki szőlőkben termelt könnyű asztali borokat részint hegyi borokkal való keverés czéljából, részint cognacgyártásra veszik meg. A *bor-küldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Budafok, Gyöngyös, Bécs, Debreczen, Kolozsvár, Promontor, Pécs, Sátoralja-Ujhely, Miskolcz, Szolnok.

A homoki szőlőkben a legtöbb helyen igen sok *gyümölcsfa*, nevezetesen *kajszinbarack*-, *cseresznye*- és *meggyfa* virul, melyeknek termését jobbra gácsországi és budapesti gyümölcskereskedők veszik meg s többnyire Lembergbe és Budapestre szállítják el.

Tisza-Füred állomás üzletkörében, *Tisza-Igaron fenyő*- és *gyümölcsfa-iskolát* tartanak fenn, honnan évente 180 q csemetét és oltványt szállítanak el kisebb küldeményekben az ország alföldi helyeire.

Derecske és Monostor-Pályi határában, a Kálló mentén elhúzódó televényes földekben nagyban üzik a *konyhakertészeti* növények termelését. Leginkább sárgarépat, petrezselymet s élénk keresletnek örvendő vöröshagymát termelnek. E czikkeket többnyire saját fuvarszekereiken szállítják el a termelők Debreczen és Nagyvárad piaczára, de ugyanoda s az ország északkeleti részeibe, valamint Gácsországba vasuton is számot tevő mennyiséget szállítanak.

A Hajduvárosok határában s a debreczen—derecske—nagy-létai vasut környékén *görög*- és *sárgadinnyét*, Nagy-Kálló környékén, főleg Biri község határában pedig *káposztát* termelnek eladásra. A dinnyét Máramaros-Sziget, Kassa, Miskolcz, Eperjes, Budapest, Kolozsvár állomásokra, a káposztát pedig jobbra Miskolczra szállítják el.

V. Állattenyésztés. Állati termékek.

A Hortobágyon üzött külterjes szarvasmarha-, ló-, sertés- és juhtenyésztésen kívül a h. é. vasutak egyéb vidékein főleg csak az uradalmak állattenyésztése érdemel különös figyelmet.

A Hajduságon és a Nyirben kevés a közlegelő, s hol nagyobb legelőterületek vannak, ott azok többnyire szikes talajuk s így csak a szerény tápigényű juhoknak szolgálhatnak legelő gyanánt.

A lakosság zömének *szarvasmarha állománya* alig haladja meg a gazdaság szükségletét. A tenyésztésben az erdélyi magyar fajta a tulnyomó;

idegen (simmenthali) fajt és keresztezést csak az egyes uradalmakban tartanak.

A *lótenyésztés* az állami ménék igénybevételével mellett örvendetesen fejlődik. Többnyire a Nonius törzsből leszármazó apaállatokat használnak és hadi czélokra igen alkalmas, szép csikókat nevelnek. Büd-Szt.-Mihályon, Dessewffy Aurel gr. uradalmában angol félvér ménest tartanak fenn.

A *juhtenyésztésben* a hazai fésűs gyapjas, hizékony faj a legelterjedtebb. A juhokat javítva s teljesen kihizlalva adják piacra.

Igen fejlett fokon áll a *sertésenyésztés*. A nép fehér és fekete mangaliczát és fehér, kondorszőrű hazai fajt tenyészt. Az uradalmakban Polland-China és hosszú testű, Milos-mangalicza keresztezésű sertéseket is találunk. A sertéseket részint házilag hizlalva, részint soványan adják el.

Szarvasmarha hizlalással az uradalmakban s a szeszgyárakban foglalkoznak.

A *hortobágyi állattenyésztés* a magyar birodalom legnagyobb külterjes tenyésztése. A Hortobágyon 1894. évben 83,813 drb háziállat legelt. Ez a szám az egyes állatnemek közt következőleg oszlott meg:

14,328 szarvasmarha, 5337 ló, 4629 sertés és 61,519 juh.

A ló- és szarvasmarha-állomány tekintélyes része Debreczen sz. kir. város tulajdona, míg az egyéb állatokat, a Hortobágyon legeltetési joggal bíró debreczeni gazdák hajtják oda.

A *városi ménesben* spanyol, erdélyi, besszarábiai és Nonius keresztezések vannak, de az uralkodó jelleg eddig a spanyol vér volt. Ezentúl csak tiszta Nonius apaállatokat alkalmaznak. A szaporulatot Debreczenben elárverezik.

A *gulyákban* magyar erdélyi fajt tenyésztnek. A szép czimeres, magas termetű, fehér fajta, idők folytán elkorcsosodásnak indult. Jelenleg a tiszta, nemes magyar fajta felfrissítésén és állandósításán fáradoznak.

A *hortobágyi juhászatban* a raczkajuh a tulnyomó, míg a rövid fésűs gyapjas faj alig jön számba.

A *sertésfajok* közül leginkább fehér mangaliczát tenyésztnek. A nyomott sertésárak következtében a sertésállomány az utóbbi években igen megcsappant. Tíz évvel ezelőtt 9—10.000 drb. sertés legelt a Hortobágyon.

A h. é. vasutak áruforgalmában előforduló *hizott* és javított *szarvasmarhát* Budapestre, Debreczenbe, Bécsbe s Aradra, a *sovány, igás és tenyész*

marhát Debreczenbe, Budapestre s Tisza-Luczra adják fel.

A *hizott ürület* Bécsbe, Budapestre és Párisba s a *javított raczka juhokat* Debreczenbe, Zombolyára és Egerbe szállítják. Az élő bárányokat Budapestre küldik.

A *sovány sertéseket* Kőbányára, Debreczenbe, Egerbe, Kecskemétre, Nyiregyházára, Steinfeldre, Czeglédre szállítják el.

A *hizott és javított sertéseket* Kőbánya, Debreczen, Miskolcz, Eger, Győr, Gölniczbánya, Bécs, Kassa állomásokra adják fel.

A *baromfitenyésztés* alig tesz számot az áruforgalomban. A Tisza mentéről adnak fel kisebb küldeményekben élő csirkét, kacsát és ludat Kőbányára és Budapestre. A tenyésztés feleslegének nagyobb részét fuvarszekéren viszik Debreczen, Nyiregyháza s Eger piacára.

Méhészettel kisebb-nagyobb mérvben a legtöbb helyen foglalkoznak, de csak a Nyírségről kerülnek méhészeti termékek feladásra. Gömöri sonkolyosok kaszáért, sarlóért, fenőköért cserélik be a sonkolyt és azt Rimaszombatra szállítják el. A mézet Debreczenbe és Nyiregyházára szállítják.

Tisza-Füredről kisebb küldeményekben *friss halat* szállítanak Budapestre és Gyöngyösre s a vadász évad alatt az uradalmakból néhány száz q *lőtt vadat* Bécsbe és Budapestre.

Az egyéb állati termékek közül a gyapju és tojás érdemel első sorban megemlítést. A *gyapjút* majdnem kizárólag a budapesti gyapjumosó részére adják fel s csak igen keveset szállítanak el Debreczenbe, Raspenauba s Kassára is. A *tojásküldemények* rendeltetési helye Budapest és Bécs.

Tollat, csontot, bőrt Budapestre, Miskolczra és Debreczenbe, s *szalonnát* a bányavárosokba szállítanak kisebb mennyiségekben.

VI. Erdőgazdaság.

A Hajdúvárosok határában, a Nyírség egyes helyein s a Tisza árterében kisebb-nagyobb erdőterületek esnek a h. é. vasut üzletkörébe, mindaz által az erdőgazdaság csak alig figyelemre méltó mértékben gyarapítja a h. é. vasutak áruforgalmát.

Hajdu-Szt.-György határában vagy 900 hold akácös és fiatal tölgyerdő teng. Hajdu-Böszörmény községnek 2121 h. tölgy és akácz erdeje van. Hosszu-Pályi határában, Csekonics Endre grófnak van 965 h. erdeje. Nyir-Bátorban, Károlyi gróf uradalmába tartozik vagy 1340 hold, Ó-Fehértó határá-

ban Majláth gr. uradalmához 1820 h. erdő s az ohát—polgári vonal mentén a Tisza árterében vannak terjedelmes füzesek.

A tölgy és akáczerdők állaba többnyire silány, az erdők ritkák s főleg csak legelőnek használják. A mi dorongtüzfát évente termelnek, azt jobbára a fában szegény vidéken használják el. Mindössze Debreczenbe szállítanak néhány kocsirakomány dorongfát vasuton.

A tiszaparti füzesekből kosárfonó rőzsét adnak fel a debreczeni s h.-böszörményi fogház részére, továbbá Budapest, Gyöngyös, Kolozsvár, Püspök-Ladány, Salgó-Tarján és Szombathely állomásokra.

VII. Ásványi termékek. Ásványvizek.

Értékesíthető ásványi anyagokban igen szegény a h. é. vasutak környéke. A Nyírségnek még ki nem édesült talajában több rendbeli ásványi só van, melyek kivirágzásokban jönnek napfényre, de ezeket ma már alig értékesítik. Így Nagy-Kálló, Szt.-Mihály, Hajdu-Nánás, Mike-Pércs, Monostor-Pályi s több más község határában *salétrom* kivirágzások vannak. Konyár körül *kénsavas natrium* és *timó* tartalma homok található. A Tiszától E—D-i irányban a Berettyóig terjedő sziksóterületen, Derecske, Konyár és Nagy-Léta körül vannak nagyobb szik-sós tavak és ezek partjain dus kivirágzások.

A szódának gyári uton, konyhasóból való előállítására óta a sziksó seprésnek ma már alig van gyakorlati jelensége. Az alkaliás Sóstó mellett, Konyár határában fürdőtelepet tartanak fenn.

VIII. Ipar.

A négy h. é. vasut mentén a gyáripari tevékenység kizárólag a mezőgazdasági termékek feldolgozásában nyilvánul. Néhány kisebb-nagyobb gözmalom, olajütő s több mezőgazdasági szeszgyár alimentálja a h. é. vasut áruforgalmát számbavehető küldeményekkel.

A *kisipar* terményei közül az olaj és a Hajdu-Böszörményben készült szórórosták érdemelnek említést. A Nyírség majd minden községében s a Tisza mentén működő kis méretű olajütők, a helyi szükséglet fedezésén kívül fenmaradó olajat s olajpogácsát Nyiregyházára, Gyöngyösre s a közel fekvő egyéb állomásokra szállítják el. A szórórostákból évente vagy 100 drbot adnak fel Nagy-Károlyba s Szabolcs és Szatmár különböző helyeire.

Figyelemre méltó *házipart* csak Hajdu-Nánáson üznek. Itt évente vagy 2 millió drb. szalmakalapot készítenek házilag s azt Debreczen, Arad, Szatmár, Nagybánya, Máramaros-Sziget, Nagyvárada, Karczag, Kis-Várda és Bécs állomásokra szállítják el.

A jelentősebb ipartelepeket alább soroljuk fel.

Hajdu-Dorog községben működő két kisebb gőzmalom *olajütője* napraforgó magból sajtol olajat s azt Debreczen, Búd-Szt.-Mihály és Neu-Sandez állomásokra, az olajpogácsát pedig a két előbbi helyre és Porosz Szilézia több állomására adja fel.

Mandel Ede és társai cég szeszgyára, olajgyára és gőzmalma *Nyírbátorban* az állomással vágányösszeköttetésben. Évente átlag 6000 hl. nyers szeszt termel s azt a vidéki mezőgazdasági szeszgyárakból, a gyárteleppel kapcsolatos szesz-szabadraktárba beszállított nyers szeszszel együtt, saját ipartelepén finomítja. A gyár évente 6500 q szeszt, 3600 q napraforgó-mag olajt, 2000 q olajpogácsát és 4500 q *örleményt* szállít el vasuton. Tüzelésre 16.000 q salgótarjáni, putnoki és czernitzi szenet használ. A telepen hizlalt sertéseket Kőbányára szállítják.

Feldolgozás végett kap a gyár 9200 q gabonát Császári, Hodász, Nagy-Kálló, Mária-Pócs, Kálló-Semjén állomásokról, 800 q napraforgó magot Máté-Szalkáról és Hodászárról, továbbá 4500 q burgonyát Mária-Pócsról és Hodászárról.

Schwarz Mór gőzmalma, szesz és olajgyára *Máté-Szalkán*, az állomással sinösszeköttetésben. Évi elszállítása 1000 q szesz, 660 q olaj és 1400 q *örlemény*. Salgótarjáni és putnoki szénnel tüzel.

E két ipartelepről a szeszt Debreczen, Gyöngyös, Homonna, Budapest, Nyiregyháza, Szerencs, Tokaj, Ungvár, Sátoralja-Ujhely, Tisza-Ujlak, Kis-Várda, Huszt, Hadház, Dobsina, Kassa, Miskolcz, Polgár állomásokra s kisebb mennyiségekben számos más helyre szállítják el. Az *olajküldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Stanislau, Krosno, Neu-Sandez, Tarnopol, Czernowitz, Krakó, Lemberg, Stryj, Bécs, Komotau, Linz, Kassa, Kis-Várda s kisebb küldeményekkel a nyiri állomások. Az *örleményeket* Nyiregyháza, Ujfehértó, Kis-Várda, Kassa, Szerencs, Tiszolcz állomásokra s Gácsországba adják fel s az *olajpogácsát* Uj-Szőnybe, Lissára, Bécsbe, Brankowitzra, St.-Johannra s több más osztrák és gács állomásra szállítják el.

A fentebb ismertetett két nagyobb szeszgyáron kívül több *mezőgazdasági szeszfőző* gyarapítja a nyiregyháza—máté-szalkai h. é. vasut *áruforgalmát*. A nyírbogáti szeszfőző *Mária-Pócs*, a kerekhalmi, császári és nyírbélteki szeszfőző *Nyírbátor* s az Ujfalusy-fele m. g. szeszgyár *Máté-Szalka* állomás üzletkörébe tartozik. Ezek együttevén évente átlag 4000 hl. nyers szeszt termelnek. A nyers szesz nagyobb részét vasuton szállítják el a nyírbátori szesz-szabadraktárba s a nyiregyházi termény-csarnokba. A szesztermelés kisebb részét fuvarszekéren viszik tovább.

A nagyipari és mezőgazdasági szeszgyárak a moslékot saját istállóikban, szarvasmarha hizlalásra használják fel.

Köppel Károly gőzmalma és mezőgazdasági szeszgyára *Derecskén*, évente 100 q nyers szeszt ad fel Ó-Buda-Filatorigát rendeltetéssel és ugyanannyi tengeri darát Debreczenbe. A hizott és javított szarvasmarhát lábón Debreczenbe vagy Berettyó-Ujfaluba hajtják feladás végett.

Tisza-Füreden egy kisebb gőzmalom évente vagy 300 q *örleményt* szállít el Gyöngyösre.

A *hajdu-nánási* gőzüzemű szalmakalapgyár vagy 250.000 drb. kalapot termel, de vasuton semmit sem szállít el.

A *poroszlói* gőzmalom gőzfűrésze a Tiszán leusztatott fenyőtörzsekből vagy 50.000 m³ deszkát, léczet s épületfát fűrészel a közel környék szükségletére.

IX. Kereskedelem.

A Hajduvárosokban, Tisza-Füreden s Nyírbátorban figyelemre méltó üzérkedés folyik gabona-neműekkel, sertéssel, baromfival s tojással. E czikkeket jobbára a nevezett helyek heti vásárai forgalma szolgáltatja a vasuti feladásnak.

Mező-Tárkány lakossága marhakereskedést folytat, s e czélból rendszeresen látogatja a környék országos vásárait, Hajdu-Nánáson pedig szalmakalapokkal üznek élénk kereskedést.

A közeli községekre nézve bevásárlási központ gyanánt Tisza-Füred és Nyírbátor szolgál.

X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Debreczen-Vásártér <i>Debreczen</i> $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ 0		czukorrépa ... 21000 dohány ... 40 kender ... 120 kender-kóró ... 400 széna és szalma ... 4740 zöldség ... 440 aszalt gyümölcs ... 140 vadrepce- és napraforgómag ... 1270 bor ... 60 sör ... 1000 szesz és pálinka ... 50 nyers bőr ... 170 szalonna ... 80 csont ... 2760 czement ... 200 liszt ... 1000 korpa ... 530 vasáru ... 300 ócska vas ... 3000 kézmű- és fűszeráru ... 580 kőolaj ... 100 hintó ... 50 db.	— 					

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Hajdu-Dorogh $\frac{7}{m}$ <i>Hajdu-Dorogh</i> ... 1 kövezett ut.	<i>Hajdu-Dorog község</i> 3578 h. hajdu-dorogi birtoka.	buza ... rozs ... dohány ... dinnye ... tojás ... gyapju ... olajpogácsa ...	14700 3300 9100 400 — 600 400	— — 24400 — 110 — —	— — — — — — 200	szesz ... szén ... só ... liszt ... rizs ...	710 5860 710 1000 200	Arad, Budapest. Salgó-Tarján. Máramaros-Sziget. Szatmár. Debreczen.
Hajdu-Nánás $\frac{7}{m}$ <i>Hajdu-Nánás</i> ... 1 kövezett ut.	<i>A hajdu-nánási közbirtokosság</i> 6692 h.; a <i>cáro</i> s 2861 hold és a <i>ref. egyház</i> 1593 hold hajdu-nánási birtoka.	buza ... árpa ... rozs ... tengeri ... zab ... czukorrépa ... sertés ... szalmakalap ... gyapju ...	23200 4200 1200 3000 1100 5000 6200 650 300	— — — — — — — — —	— 3400 — — — — — — —	szesz ... kő ... gép ... kézműáru ... tüzifa ... pirszén ... kőolaj ... épületfa ... köszén ... mész ... só ... őrlemények ... répaszelet ... zsiradék ...	400 210 250 300 12800 2000 700 4500 6580 2000 2000 2600 2000 300	Arad, Budapest. Budapest. Budapest. Budapest. Debreczen. Debreczen. Debreczen. Máramaros-Sziget, Gácsország. Putnok, Czenter, Porosz-Szilézia. Élesd. Máramaros-Sziget. Nagyvárad. Szerencs. Debreczen.
Büd-Szt.-Mihály $\frac{7}{m}$ <i>Szt.-Mihály</i> ... 0.5 <i>Tisza-Büd</i> ... 1.5 « <i>-Löki</i> ... 7.0 « <i>-Dada</i> ... 10.0 « <i>-Dob</i> ... 12.0 <i>Kashalma puszta</i> 3.0 <i>Forgácsút</i> « 6.0 <i>Takaros</i> « 8.0 <i>Lóraháza</i> « 10.0 <i>Józsefháza</i> « 12.0 esős időben járhatlan utak.	<i>Özv. gr. Dessewffy Emilné és Dessewffy Aurél gr.</i> 8129 h. szentmihályi; <i>Dogaly Julianna</i> 2459 h. tiszabüdi; <i>Edelsheim-Gyulay Lipót br.</i> 2232 h. tiszadada; <i>Andrássy Aladár gr.</i> 4940 h., <i>Andrássy Gyula gr. örök.</i> 4191 h. és <i>Andrássy Manó gr. örök.</i> 1293 h. tiszadobi; <i>Kállay Akos</i> 1119 h. és <i>Vay Arnold br.</i> 1099 h. tiszalöki birtoka.	buza ... dohány ... sovány sertés ... gyapju ...	20000 2400 800 250	— — — —	— — — —	szén ... liszt ...	6400 100	Karwin, Putnok, Debreczen.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Macs $\frac{7}{m}$ Macs pusztája ... 0'8 mezői ut.	Debreczen sz. k. város 94237 k. holdnyi birtokának egy része.	buza árpa tengeri zab repcze lóheremag cukorrépa	14000 2000 600 500 1000 200 30500	— — — — — — —	— — — — — — —	répaszelet korpa épületfa műtrágya szén	7920 1000 500 400 200	Szerencs. Debreczen. Ungvár. Igló-Löcse. Salgó-Tarján.
Balmaz-Ujváros $\frac{7}{m}$ Balmaz-Ujváros 0'0 esős időben járhatatlan ut.	Semsey András 7130 h., a balmaz-ujvárosi közös legelő-birtokosság 2559 h., Semsey Jenő 4348 h., Semsey László 11615 h., Semsey Lajos 7248 h., Semsey Livia gr. Croy-Chanell Endréné 2075 h., Semsey Róza 2582 h., Semsey Szibill gr. Szizzo Noris Kristófné 2136 h., és Steinfeld Ignác 1017 h. balmaz-ujvárosi birtoka.	buza repcze lóheremag székfűvirág szarvasmarha sovány sertés juh gyapju	45000 2000 200 — — 2000 — 300	3000 — — 100 150 — — 400	20.0 — — — — — 4000 —	gépek bor tégla épületfa tüzifa tengeri szén kő	1900 160 2400 3800 900 500 9000 7000	Budapest. Királyháza, Eger. Királyháza. Máramaros-Sziget, Gácsország. Margita, Ungvár. Nyíregyháza. Salgó-Tarján. Putnok. Tokaj.
Nagy-Hortobágy $\frac{7}{m}$ Nádudvar ... 16'0 Nagy-Iván ... 14'0 esős időben járhatatlan utak.	Debreczen sz. k. város 47281 k. h. hortobágyi ; a nádudvari közbirt. 1210 h., Fischbein Ignác 1728 h., Forrai Henrik 3559 h., Hartstein Péter 2164 h., Lukács Dezső 1511 h., Nagy Ignác örök. 2285 h., Szathmáry Király Pál 1562 h. és Vay Miklós br. 2156 h. nádudvari birtoka.	buza árpa nád sovány sertés juh	1320 — 100 140 60	— — — — —	— 210 — — —	épületfa zab mész tégla	470 200 100 600	Debreczen. « « «
Ohát-Kócs $\frac{7}{m}$ Ohát pusztája ... 2'5 esős időben járhatatlan ut.	Debreczen sz. kir. város 47281 k. h. hortobágyi birtokának egy része.	buza repcze lóheremag sovány sertés juh szarvasmarha gyapju fűzfavessző	15000 2300 200 1300 — — 50 500	1000 — — — 640 100 — —	— — — — — — — —	tengeri szén szerszámfa	300 700 160	Balmaz-Ujváros. Salgó-Tarján. Mező-Kövesd.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint									
Csege $\frac{7}{m}$ Csege 2·0 száraz időben járható mezei ut.	A csegei urbéresel: 1527 h., a kis-újszállási közbirt. 4438 h., Csávolszky Lajos 4667 h., Schwarcz Sámuel 4995 h. és Vay Béla br. 5126 h. csegei birtoka.	buza... .. dohány... .. lóheremag... .. szarvasmarha (hizott)... .. sovány sertés... .. juh... .. friss hal... .. gyapju... .. tojás... ..	18000 1700 270 200 700 — 40 300 —	— — — — — 600 — — 150	— — — — — — — — —	liszt... .. só... .. cukor, kávé és egyéb fűszeráru... .. szalonna... .. zsír... .. egyéb vegyesáru... ..	450 500 700 200 300 900	Debreczen, Eger, Debreczen. Debreczen, Eger, Miskolcz, Debreczen. “ Budapest, Debreczen, Miskolcz.	
Szt.-Margita	Az egri főkáptalan 108000 k. h. uradalmának egy része.	buza... .. kenderkóró... .. repcze... .. hizott sertés... .. juh... .. gyapju... ..	12500 700 500 300 — 50	— — — — 400 —	— — — — — —	szén... .. kő... .. liszt, só és fűszeráru... ..	700 3000 40	Salgó-Tarján, Mező-Kövesd, Debreczen.	
Folyás	Az egri főkáptalan 108000 k. h. uradalmának egy része.	buza... .. kenderkóró... .. szalma... .. szarvasmarha (hizott)... .. juh... .. gyapju... ..	19100 400 660 30 200 420	100 — — — — —	— — — — — —	szén... .. liszt... .. czement... .. épületfa... .. tűzifa... .. szerszámfa... .. kő... .. sovány sertés... ..	700 100 110 810 300 710 2600 160	Czenter, Budapest, “ Eger, Taraczköz, Vadna, Ózd, Mező-Kövesd, Kétegyháza.	
Polgár $\frac{7}{m}$ Tisza-Polgár... 2·0 esős időben járhatlan ut.	Az egri főkáptalan 108000 k. h. uradalmának egy része.	buza... .. kenderkóró... .. élő baromfi... .. gyapju... .. tojás... ..	4600 2000 3500 drb 400 —	1800 — — — 200	500 — — — —	sör... .. szesz... .. bor... .. kőolaj... .. liszt... .. kőszén... .. fűszer- és kézműáru... ..	20 260 35 100 40 4500 50	Kőbánya, Kemecse, Eger, Miskolcz, Eger, Debreczen, Salgó-Tarján, Putnok, Bécs, Budapest, Eger, Debreczen.	
Egyek $\frac{7}{m}$ Egyek... .. 3·0 Nagy-Idő... .. 15·0 esős időben járhatlan utak.	Az egri főkáptalan 4130 h. egyeki és 3261 h. nagy-iváni; Egyek község 1657 h. egyeki birtoka.	buza... .. rozs... .. árpa... .. zab... .. tengeri... .. repcze... .. cukorrépa... .. olajpogácsa... .. hizott szarvasmarha és borju... .. hizott sertés... .. juh... .. tűzifa... ..	12700 1170 450 130 700 630 2400 — 70 550 150 4500	— — 100 — 300 — — 900 — — 150 —	— — — — 1210 — — — — — — —	szesz... .. szén... .. bor... .. cukor, fűszer- és gyarmatárú... ..	220 4600 100 300	Arad, Salgó-Tarján, Poroszló-Szilécia, Eger, Eger, Debreczen.	

2013.03.22. 21:40:25

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Két-Utköz <i>Két-Utköz tanya</i> 1'0 rossz út.	<i>Graeff K.</i> poroszlói uradalma.	buza... árpa...	2730 —	— 700	— —			
Eger-Farmos <i>Eger-Farmos</i> 1'4 <i>Szemere</i> 4'6 rossz utak.	<i>Mocsáry Miklós</i> 1202 h. szemerei birtoka.	buza...	700	—	—	szén	100	Salgó-Tarján.
Mező-Tárkány <i>Mező-Tárkány</i> 2'0 rossz út.	<i>Mező-Tárkány község</i> 1812 h. mező-tárkányi birtoka.	buza... árpa... zab... repce... tengeri... cukorrépa...	2000 300 200 200 — 3000	— — — — — —	— — — — 500 —	sör... szesz és pálinka bor... eczet... kőszén...	100 70 20 40 300	Kőbánya, Budapest. Eger, Gyöngyös. Eger. Miskolcz. Salgó-Tarján.
Nagy-Kálló <i>Nagy-Kálló</i> 2'0 <i>Kis-Kálló</i> 4'0 <i>Balkány</i> 10'0 <i>Biri</i> 7'0 <i>Napkor</i> 10'0 <i>Harangod-pusztá</i> 5'0 részben jó kövezett, részben homokos, községi utak.	<i>Gacsi Béla</i> 1049 h. és <i>Gencsy Ferencz</i> 1201 h. balkányi; <i>Kállay Béni</i> 1845 h. birii birtoka.	buza... rozsa... tengeri... árpa... káposzta... burgonya... szarvasmarha (hizott)... juh...	5800 4100 900 700 900 6830 40 —	700 4600 — — — 1300 70 420	— — — — — — — —	kőszén... fűrészelt fa... tüzifa... mész... terméskő... korpa... eczet... cukor... kidolgozott bőr... szesz... bor... agyagáru... kézműáru... vasáru... szappan...	4000 6900 3230 1400 630 500 300 120 150 420 160 150 380 460 170	Putnok, Vadna, Karwin, Poroszló, Szilénia. Bátyu, Rimabánya, Ungvár, Volóc, Skole. Liszka-Tolcsva, Ákos. Nyustya-Likér, Rév, Dobrest. Bodrog-Keresztur, Liszka-Tolcsva, Técső. Beregszász, Frigyesfalva, Ungvár. Miskolcz, Tokaj. Szerencs, Budapest. Bécs, Brunn, Budapest. Nyirbátor. Hadház, Kőbánya, Miskolcz, Szerencs, Vác, Nagyvár. Munkács, Debreczen, Budapest. Debreczen, Budapest, Bécs. Budapest, Debreczen, Kassa, Ózd, Salgó-Tarján. Debreczen, Budapest, Munkács, Nagyvár.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Kálló-Semjén $\frac{7}{100}$ <i>Kálló-Semjén</i> ... 1·0 <i>Pócs-Petri</i> ... 6·4 <i>Kis-Léta</i> ... 6·4 <i>Mihálydi</i> ... 10·0 homokos mezei utak.	<i>Kállay András</i> 1068 h. és <i>Kállay Ödön örök.</i> 1176. h. kálló-semjéni; <i>Eötiős Loránt br.</i> 1032 h. mi-hálydi-i birtoka.	buza... 4000 rozs... 2500 cukorrépa... 6000	— 2500 —	— — —	korpa... 800 szén... 3000	800 3000	Putnok. Putnok.	
Mária-Pócs $\frac{7}{100}$ <i>Mária-Pócs</i> ... 3·2 <i>Kis-Léta</i> ... 3·0 <i>Nyir-Bogát</i> ... 8·2 <i>Ó-Fehértó</i> ... 9·0 homokos rossz utak.	<i>Pscherer József</i> 1969 h. és <i>Reviczki Izabella</i> 2356 h. bogáti; <i>Majláth József gr.</i> 5557 h. ó-fehértői birtoka.	rozs... 11700 burgonya... 1500 szesz... 1000	— — —	— — 500	szén...	5600	Putnok, Loslau.	
Nyir-Bátor $\frac{7}{100}$ <i>Nyir-Bátor</i> ... — <i>Bakta</i> ... 17·1 <i>Bétek</i> ... 13·3 <i>Császári</i> ... 5·0 <i>Encsencs</i> ... 9·5 <i>Gyulaj</i> ... 5·7 <i>Piricse</i> ... 7·6 <i>Pillis</i> ... 5·7 <i>Vasvári</i> ... 4·7 homokos utak.	<i>Dégenfeld Imre gr.</i> 2198 h. nyirbaktai; <i>Mandel Mór</i> 1176 h. piricsei; <i>Mandel József és Pál</i> 1286 h. pillisi; <i>Károlyi Viktor gr.</i> 3469 h. encsencsi; <i>Szegedi Béla és György</i> 1358 h. és <i>Károlyi Tibor gr.</i> 1353 h. gyulaji birtoka.	buza... 750 rozs... 8800 bab... 500 dohány... — lóheremag... 530 luczernamag... 450 szesz... 6500 olaj... 600 liszt... 1200 olajpogácsa... 200 sovány sertés... 3280 hizott sertés... 6640 szarvasmarha (hizott)... — juh... 40	— 1760 — 25500 — — — 2900 3100 2000 — — 440 1840	— — — — — — — — — — — — — —	épületfa... 11600 liszt... 1300 só... 2100 rizs... 600 bor... 500 köszén... 16500 gabonanemű és hüvelyesek... 9200 napraforgómag... 800 burgonya... 4500 kő... 1800 gépek és gépalkatrészek... 400	Máramaros-Sziget, Ungvár, Volócz. Csaba, Miskolcz, Nagyvárad, Debreczen. Máramaros-Sziget. Fiume, Bréma. Margita, Beregszász. Salgó-Tarján, Karwin, Putnok, Czernitz. Hodász, Nagy-Kálló, Mária-Pócs, Kálló-Semjén. Mátészalka, Hodász. Mária-Pócs, Hodász. Bodrog-Keresztur. Budapest.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Hodász $\frac{h}{m}$	<i>Odescalchy Gyuláné</i>	rozs ...	12000	13000	6000	sör ...	240	Debreczen.
<i>Hodász</i> ... 2·7	1633 h. gebei ;	bab ...	—	—	600	szesz és pálinka	40	Kőbánya, Budapest, Kassa, Tokaj.
<i>Nyír-Megyes</i> ... 4·7	<i>Degenfeld Imre gr.</i>	burgonya ...	5000	—	—			
<i>Gebe</i> ... 5·8	<i>örök. 1840 h., Mandel</i>	czukorrépa ...	4000	—	—	bor ...	100	Tokaj, Som, Miskolcz.
<i>Derzs</i> ... 4·7	<i>Ignác 1524 h. és</i>	olajmag ...	1200	—	—	szalonna és zsír	50	Debreczen.
<i>Időd</i> ... 9·5	<i>Pallaviciny Hyppolit</i>	tojás ...	—	50	—	kézműáru ...	40	Budapest, Debreczen.
<i>Kántor-János</i> ... 9·4	<i>örgróf 1711. h.</i>					köszén ...	9000	Putnok.
<i>Éör</i> ... 9·4	kántor-jánosii ; <i>Vay</i>							
<i>Vaja</i> ... 13·0	<i>Ádám gr. 1659 h. és</i>							
homokos utak.	<i>Vay Dénesné és Zoltán</i>							
	<i>Ferencz örök. 1165 h.</i>							
	vajai birtoka.							
Mátészalka $\frac{h}{m}$	<i>Tisza Kálmán 1349</i>	buza ...	8600	—	—	köszén ...	16000	Putnok, Salgó-Tarján, Osztrau, Karwin.
<i>Máté-Szalka</i> ... 1·0	h. kocsordi ; <i>Perényi</i>	rozs ...	6700	—	2300	kő ...	15000	Tokaj
<i>Ó-Pályi</i> ... 5·0	<i>Péter br. 1195 h.</i>	bab ...	800	—	700	liszt ...	450	Debreczen,
<i>Kocsord</i> ... 7·0	nagy-dobosi ; <i>Károlyi</i>	zab ...	1000	—	—	czukor ...	360	Budapest, Szerencs.
<i>Nyír-Csaholy</i> ... 7·0	<i>György gr. örök. 1259</i>	tengeri ...	1400	—	—	kőolaj ...	470	Sandec
<i>Tunyog</i> ... 15·0	h. és <i>Károlyi Viktor</i>	repce ...	2900	—	—	só ...	150	Sziget-Kamara.
<i>Szaniósszeg</i> ... 10·0	<i>gróf örök. 2408 h.</i>	burgonya ...	500	—	—	kávé, rizs és	650	Budapest, Trieszt, Fiume.
<i>Papos</i> ... 7·0	nagyecsed birtoka.	kender ...	100	—	—	és egyéb fűszer		
<i>Nagy-Dobos</i> ... 15·0		lóheremag ...	170	—	—			
<i>Nagy-Ecsed</i> ... 18·0		szarvasmarha (hizott) ...	—	330	—			
<i>Járm</i> ... 8·0		sértés ...	1500	—	—			
<i>Győrtelék</i> ... 10·0		juh ...	—	7700	—			
<i>Matócs</i> ... 16·0		tojás ...	—	40	—			
Nagyobbbrészt homokos utak.		gyapju ...	700	100	—			
		szesz ...	990	—	—			
		olaj ...	360	300	—			
		liszt ...	1400	—	—			
Sáránd $\frac{h}{m}$	<i>A nagygyéradai róm. kath. káptalan 1668</i>	buza ...	—	300	—	bor ...	60	Kőbánya, Debreczen, Szegzárd, Nagyvárad.
<i>Mike-Péres</i> ... 1·0	h. mike-pécsi	rozs ...	1240	100	—	sör ...	50	Debreczen.
<i>Sáránd</i> ... 1·0	birtoka.	árpa ...	100	—	—	köszén ...	1280	Loslau, Ostrau.
<i>Bodóháza puszta</i> 2·0		tengeri ...	30	—	—	burgonya ...	100	Debreczen.
részben homokos, részben jó kavicsolt utak.		czukorrépa ...	800	—	—	tengeri ...	450	Margita, Cséffa, Ér-Selind, Pap-Tamási.
		burgonya ...	50	—	—	szesz ...	100	Nagyvárad.
		dinnye ...	100	—	—	tüzifa ...	400	Margita, Ér-Mihályfalva.
		bor ...	200	—	—	olajpogácsa ...	200	Ósi, Kaba.
		gyapju ...	25	—	—	buza ...	230	Nagy-Léta.
						korpa ...	200	Nagyvárad, Ósi.
						műtrágya ...	400	Várad-Velencze.
						szőlőkaró ...	600	Lawoczne.
						mész ...	160	Debreczen.
						szörplé ...	100	Hatvan.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Monostor-pályi $\frac{7}{m}$ Monostor-Pályi 0·5 Pocsaj... 7·0 Esztár — 6·0 elhanyagolt dülő utak.	<i>Klobusitzky István</i> 1056 h. és <i>Weisz Dávid</i> 2554 h. monostor-pályi ; a nagyváradi róm. kath. püspökség 1566 h. és <i>Zichy Ferencz gr.</i> 2949 h. pocsaji ; <i>Szunyogh Szabolcs és Zoltán</i> 1807 h. esztári birtoka.	buza ... 1800 rozs... 6400 árpa... 300 zab... 400 tengeri... 600 zöltség... 20				köszén ... 300	Putnok, Vadna.	
Nagy-Léta-Vértess $\frac{7}{m}$ Nagy-Léta ... 1·0 Kakad ... 2·5 Álmosd ... 3·0 Vértess ... 0·8 kövezetlen rossz utak.	<i>Nagy-Léta község</i> 2780 h. nagy-létai ; <i>Zay Albert gr.</i> 1498 h. álmosdi ; <i>Gőzön János</i> 1304 h. vértessi birtoka.	buza és rozs ... 9000 dohány... 1700 sertés... 500 egyéb darab-áru... 1500	7200			buza ... 200 épület- és haszonfa... 6000 tüzifa ... 600 szesz ... 100 dohány ... 600 sör ... 200 liszt és korpa... 640 kőolaj ... 200 só ... 500 gépek és gépalkatrészek... 100 egyéb vegyesáru 5400	Püspök-Ladány. Bánffy-Hunyad, Máramaros-Sziget, Grodek. Bihari h. é. vasut állomásai. Debreczen. Bihari h. é. vasut állomásai. Debreczen, Köbánya. Debreczen. » Máramaros-Sziget. Budapest, Debreczen. M. államvasuti állomások.	

SZILÁGYSÁGI ÉS SZATMÁR—NAGYBÁNYAI

H. É. VASUTAK.

I. Földrajzi fekvés.

Szilágysági és Szatmár vármegyék hegyes vidékét a vasuti hálózat fővonalával összekötő szilágysági és szatmár—nagybányai h. é. vasutak közül az első a m. kir. államvasutak Nagy-Károly állomásától Zilahig s egy szárnyvonallal Szilágysomlyóig vezet, a második pedig Szatmártól—Nagybányáig megyen.

A *szilágysági* vasut Nagy-Károly állomást elhagyva a Nyírség nyugoti szélét érinti, majd Szilágysági vármegye területére lép s itt a Réz hegység északi peremén halad egész odáig, hol a Kraszna a hegyek közül a sikra kiér. Ákos és Kraszna-Béltek között befordul a pálya a Bükk Ny-i és DNy-i elágazásai és a Réz K-i és ÉK-i láncolatai közé, hol a Kraszna, majd a Zilah völgyében megyen előre s a Meszes hegység aljában, Zilahnál a szamosvölgyi vasut vonalába ágazik be. A fővonalból Sármaságnál kiinduló szárnyvonal a Kraszna völgyében vezet Szilágysomlyó végállomásig.

A *szatmár-nagybányai* vasut Szatmártól keleti irányban indul ki s kezdetben az Avas és Bükk alján elterülő erdős, vizenyős lapályon halad. Apa állomáson túl már a hegyek közé jut s azon széles völgyben közeleg a végállomáshoz, melyet a Szamos és a Szaszar az Avas, a Bükk és az Ilosvai hegyesoportok egymással érintkező nyulványai közt vájtak.

A szilágysági h. é. vasut gyéren lakott vidéken halad át. Utjában jobbra csak apró községek esnek s a népesebb Tasnád, Szilágysomlyó és Zilah sem bír a vasutra különösebb jelentőséggel.

A szatmár—nagybányai vasut kezdetben szintén gyéren lakott területet érint, de a Szamos, Szilágysági és Szaszar egyesülése körül már sűrűbben sorakoznak az apró községek. E h. é. vasut mentén Szinyér-Váralja és Nagybánya említhetők fel, mint népesebb helyek.

Mindkét vasut általában véve szegény vidéken halad át. Az áruforgalom fő táplálója az erdőgazdaság, kisebb mérvben a mezőgazdaság és állattenyésztés. Az egyéb termelési ágaknak alig van jelentősége.

II. Lakosság.

Az államalkotó elem mellett mindkét h. é. vasut mentén feles számmal laknak nemzetiségek is. A szilágysági h. é. vasut mentén, valamint az Avas aljában, részint tisztán, részint a magyar törzslakossággal keverve az oláhság él nagy tömegekben. Mező-Teremen, Balotafalun és Barlafalun a Károlyi grófok elődei által behozott német telepítvényesek szaporodtak el.

A nép általában véve földművelésből és állattenyésztésből él, de az erdei munka, fuvarozás és bányászat is elég sok embernek ad kenyeret. Hajdan a szőlőművelés is jövedelmező foglalkozás volt, de a fillokszer a jobbára magyar szőlőműveseket nagyon szűk anyagi helyzetbe juttatta.

A földbirtok a két h. é. vasut környékén kedvezőtlenül oszlik meg. Egyes helyeken, hol vagy a földek jobbák, vagy nagyobb határresz oszlik meg a kisbirtokosok között, találunk jómódu kisgazdákat is, de általában véve a nép zöme korlátozott vagyoni viszonyok közt él, sőt ott, hol a

hajdani virágzó szőlők elpusztultak, a lakosság nagyobb része szegény.

A szilágysági h. é. vasut mentén a *Károlyi grófok*, *Mikó gr.*, *Radák br.*, *Degenfeld gr.*, *Wesselényi br.*, *Kemény br.*, *Szilágy-Somlyó község*, *Kraszna község*, a *Bánffy bárók*, a *kárádszlatki kath. egyház* és *Zilah város* a nagyobb birtokosok.

A szatmár—nagybányai vasut mentén a föld- és erdőterület nagyobb része *Karacsay gr.-nő* *Telkey gr.*, *Wesselényi br.*, *Avas-Ujváros község*, az *avas-i közbirtokosság*, az *avas-ujfalui közbirtokosság*, *Kőszeg-Remete község*, a *Károlyi grófok*, a *királyi kincstár*, *Miszt-Tótfalu község*, *Nagybánya város*, *Degenfeld gr.*, és *Felsőbánya város* nagybirtokosok közt oszlik meg.

III. Földművelés.

A két h. é. vasut mentén csak az uradalmakban üznek fejlett földművelést, míg a nép zöme részint szegénysége, részint elmaradottsága következtében csak nehezen kezd megbarátkozni az újabb keletű eszközök és gépek használatával, valamint a jövedelmező kereskedelmi növények termelésével.

A szilágysági vasut Nagy-Károly közelében, kezdetben homokos szántóföldeket érint, de a homokot csakhamar az agyagos homok s a hegyekből lehordott agyag váltja fel. Az Ér, Csaholy és Szakácsi patak által öntözött televényes, agyagos, helylyel közszikes lapályi földek, majd a Zilah és Kraszna völgyének hasonló összetételű földjei következnek a vasut mentén. Szilágy vármegye dombos, hegyes belső részében mindenütt az agyagtalaj az uralkodó, mely a vizek mentén, a magaslati viszonyok szerint több kevesebb korhánnyal van keveredve. Szilágy vármegyében az összerületnek 40 % -a szántóföld.

A szatmár—nagybányai vasut szatmár—apai vonalrészétől északra az Avasból lesiető vizektől öntözött, lapályos, vizenyős *Sárköz* terül el. Itt a talaj ép úgy, mint a Szamos völgyében, túlnyomólag televényes agyag. A Szamos, Lápos és Szaszar egyesülésénél elterülő völgy-medence talaja trachittufás agyag, jókora vizenyős területekkel váltakozva. Az Avas magasabb részein a szilikatok túlnyomók.

A két h. é. vasut környékén leginkább *tengerit* és *buzdát* termelnek. A rozs-, árpa- és zabtermelés csekély jelentőségű. Az utóbbival jobbra csak az uradalnak foglalkoznak. A két fő ter-

ményből a jobb földekben átlag 6—7 q, a gyengébb földekben 4—5 q terem egy holdon.

A piacra kerülő gabonaneműeket csaknem kizárólag az uradalmak s a nagyobb birtokosok termelik. A kis gazdáknak kevés feleslege van s azt is ritkán szállítják vasuton.

A vasuti forgalomba kerülő *tengerit* és *buzdát* Szatmár, Debreczen, Hosszmező, Budapest, Kolozsvár, Nagy-Károly, Besztercze, Huszt, Bustyabáza, Máramaros Sziget, Nagybánya állomásokra s kisebb mértékben Stryj, Sambor, Drohobycz és egyéb gács állomásokra szállítják el. A rozs Cseh- és Poroszországba kerül; a zabot jobbra a katonai kincstár részére Budapestre, Lembergbe, Przemyslbe küldik, az *árpát* pedig osztrák és délnémet állomásokra adják fel.

A kis gazdák termésük feleslegét tengelyen szállítják Zilah, Szatmár, Nagy-Károly, Kapnikbánya, Felsőbánya Ferenzely, Nagybánya, Szinyér-Váralja piacára, továbbá Csucsá és Margitta állomásokra vasuti továbbszállítás végett.

A hüvelyesek közül egyedül a *babot* termelik nagyobb mértékben, mely a kipusztult szőlők köves talajában elég jól megterem. Ebből a felesleget különböző gács állomásokra, Fiuméba, Szatmárra s kisebb mértékben Porosz-Sziléziába szállítják el.

A nagyobb birtokosok 1892. óta mind nagyobb mértékben termelik a *lóhere-* és *luczernamagot*. E cikket részint Szatmárba, részint közvetlenül a budapesti magkereskedőknek küldik el.

Az egyéb kereskedelmi növények közül még csak *repezt* szállítanak Palota—Uj-Pest állomásra s kisebb küldeményekben *mákot* Szatmárra és Budapestre.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés.

A Szilágyság szelid emelkedésű hegyeit s napos domboldalait még nem is oly rég virágzó szőlő ültetvények fedték s az Avas és Bükknek, az északi s keleti szelektől védett lankáin, dúsan termő gyümölcsösökkel, viruló szőlők váltakoztak. Ámde a filokszera mindkét h. é. vasut környékén oly mérvű pusztításokat okozott, hogy ma már a szőlőművelésnek alig van valamelyes jelentősége a vasuti áruforgalomban.

A kipusztult szőlők felujtása igen lassan halad előre s ha évek múlva itt-ott lesz is újra szőlő, az nem annak a szorgalmas kisbirtokos elemnek érleli majd a nemes gerezdet, melynek hajdan a szőlőművelés első rendű kenyérkereseti

forrása volt, hanem a hosszadalmas telepítés költségeit fedezni képes, jómódu osztály vagyonát gyarapítja.

Figyelemre méltó új ültetések Akos, Szilágy-Balla, Szilágy-Somlyó és Szinyér-Váralja környékén találunk.

Még aránylag legkevesebb kárt tett a filokszera Nagybánya környékén. Itt is pusztít ugyan, de gyérítéssel, szénkénegezéssel s amerikai alanyokba való oltással védekeznek ellene. Az ottani szőlőkben termelt bort Miskolcz, Tiszolcz, Debreczen, Nagy-Károly állomásokra szállítják el.

A Szilágyságban s Szatmár vármegye hegyes vidékein kellő gondot fordítanak a *gyümölcs-termelésre* és *aszalásra*. A majd minden község határában található szilvásokon kívül sok cseresznye-, meggy-, alma-, körte-, őszi barack-, bírsalma- és diófa virul a kertekben és a házak körül, az erdőkben pedig gesztenyefák fordulnak elő szép számmal.

A szilvatermést leginkább iznek és pálinkának főzik ki, egy részét pedig megaszalják. Az *aszalt szilvát* Budapestre, Debreczenbe, gács állomásokra, Lauben át Hamburgba s közvetlenül Stettinbe adják fel.

A *körte- és almatermés* javát friss állapotban értékesítik. Ezt, valamint a *meggyet, cseresznyét* és az *őszi barackot* Debreczen, Szatmár, Máramaros-Sziget, Nagy-Károly, Kecskemét, Budapest állomásokra, Gácsországba és Württembergbe szállítják el.

A fergesedésnek induló és a szélről levert *almát* és *körtét* megaszalják s azt részint élvezeti czélokra, részint almabor készítés végett Laube, Hamburg, Stettin kiviteli állomásokra szállítják el.

A *diót* Debreczen, Budapest, Bécs, Hamburg, Lemberg, Rzeszow, Przemysl, Tarnow, Drohobycz állomásokra s kisebb küldeményekben Csehország különböző helyeire szállítják el.

A *gesztenyét* Budapestre, Debreczenbe és Gács állomásokra adják fel.

Sok friss és aszalt gyümölcsöt, diót és gesztenyét szállítanak szekéren is Szatmár állomásra.

V. Állattenyésztés. Állati termékek.

A két h. é. vasut mentén az állattenyésztésnek sem általában, sem különösen a vasuti áruforgalom szempontjából nincsen nagyobb jelentősége. A kis gazdák csak a legszükségesebb állatállomány felett rendelkeznek s csakis a sertés-tenyésztést üzik kissé nagyobb mértékben. Az

uradalmak nagyobb állatlétszámot tartanak ugyan, de legtöbb esetben nem saját tenyésztésük fedezi a szükségletet, hanem más vidékről szerzik be az ígás állatokat. Nagyobb állattenyésztés csak Hadadon van az egész Szilágyságban. Itt Wesselényi báró uradalmában angol félvér ménest és magyar-erdélyi gulyát tartanak fenn s hazai fésűs juhokat és fekete, kondor sertéseket tenyésztene. Általában erdélyi magyar szarvasmarhát s fehér, kondorszőrű sertést tenyésztene. A szarvasmarha állománynak egy kis része korcs hegyi faj.

Az uradalmakban és a szeszgyárakban *hízott szarvasmarhát* Budapestre és Bécsbe adják fel.

A *sovány és javított sertéseket* Köbányára, Czeglédre, Nagyváradra, Gyulára s Debreczenbe, a *hízott sertéseket* pedig Köbányára és Máramaros-Szigetre küldik. Mindez azonban csak kis része a piacra kerülő élő állatoknak, míg a nagyobb részt lábon hajtják el Csucsára, Nagy-Károlyba, Debreczenbe és Szatmárra feladás végett.

A *baromfi-tenyésztést* főleg csak a tojás végett üzik. Élő baromfit ritkán adnak fel, ellenben tojást kisebb-nagyobb küldeményekben gyakran szállítanak Bécsbe.

A Szilágyságban, de még inkább az Avas alján több helyen foglalkoznak *méhészettel*. A *méz* Nagy Károlyba, Bécsbe s gácsországi állomásokra adják fel kisebb küldeményekben.

A *gyapju* is csak kisebb küldeményekben kerül vasuti forgalomba, jobbára Budapest és Szatmár rendeltetéssel.

A *bőr, csont, szaru* és a *körnök* alig tesznek számot. A mi keveset feladnak, az többnyire Budapestre kerül. A *báránybőr* küldemények Budapest és Máramaros-Sziget közt oszlanak meg. Az *enyébőrt* Debreczenbe s Budapestre s a *marhaszőrt* Nagy-Szebenbe szállítják el.

VI. Erdőgazdaság.

A Réz, Meszes, Ilosvai, Bükk és Avas hegy-ségek magaslatait s a folyók és patakok völgyére ereszkedő oldalait, valamint az Alföld síkjával ölelkező lankáit tölgy, cser és bükk erdők borítják. Szatmár vármegye 260381 k. h. és Szilágy vármegye 186502 k. h. erdőségeinek legnagyobb része e két h. é. vasut tápláló területébe esik.

Az erdők nagyobb része nagy uradalmakhoz tartozik, kisebb része pedig a községek, a kincstár és 50—600 holdas részletekben számos kis és közép birtokos közt oszlik meg.

A szilágysági h. é. vasut mentén Degenfeld gr., Károlyi gr., Latinovics, Kemény br., Szilágy-Somlyó község, Bánffy br., a jázi birtokosság, a rezi birtokosság, Kraszna község, Tompa, a vallásalapítvány, Holczinger, Wesselényi br., Zilah város és Kőd község a nagyobb erdőbirtokosok. Ezeknek Tasnád, Usztató, Nagy-Bajom, Kegye, Sármaság, Szilágy-Kövesd, Szilágy-Somlyó, Váralja, Nagy-Falu, Tusza, Jáz, Gyümölcsénes, Halmosd, Kraszna, Oláh-Keczel, Kásapatak, Mojgrád, Nyírsid, Zilah, Kőd, Solymos, Zsibó községek határában együttvéve 53000 k. hold erdőbirtoka van. E h. é. vasut üzletkörébe esik még a Károlyi grófi uradalomnak Alsó-Boldád, Felső-Boldád, Dobra, Kraszna-Bélték és Rákos-Terebes szatmár vármegyei községek határában fekvő mintegy 6250 k. h. erdőbirtoka.

A szatmár-nagybányai vasut környékén a kir. kincstár, az avasi közbirtokosság, Vécsey br. és a Károlyi grófi család a legnagyobb erdőbirtokosok. A kincstárnak a bányavidéken, Alsó-Ferenzely, Dióshalom, Kapnikbánya, Felsőbánya, Nagybánya környékén, továbbá Miszt-Tótfalu határában összesen közel 56000 k. h., ezer holdon felüli erdői vannak. Az avasi közbirtokosság erdői Avas-Felsőfalu, Bikszád, Komorzán, Tartolecz, Vámfalu községek határában terülnek el s együttvéve meghaladják a 19400 k. holdat. Vécsey bárónak Sárközön 10851 hold s a Károlyi grófoknak Iloba, Mogyorós, Ó- és Uj-Huta, Válaszut, Miszt-Tótfalu, Nagy-Sikarló, Oláh-Ujfalu községek határában 13400 k. h. erdőbirtoka van. E vasut körül még Wesselényi br., Józsefháza község, az avas-ujfalusi közbirtokosság, Avas-Ujváros község, Teleky gr., Kőszeg-Remete község, Felsőbánya és Nagybánya városok, Dióshalom község, Degenfeld gr., a felsőferenzelyi úrbérések és Miszt-Tótfalu község a nagyobb erdőbirtokosok. Ezek erdői Aranyos-Medgyes, Józsefháza, Avas-Felsőfalu, Avas-Ujváros, Iloba, Kőszeg-Remete, Nagybánya, Felsőbánya, Dióshalom, Erdőszáda, Felső-Ferenzely, és Miszt-Tótfalu községek határában vannak s együttvéve megközelítik a 29000 holdat. Fehérszék, Hosszufalu, Jéder, Kovás községek határában az egyes községeknek, a kir. kincstárnak és Teleky grófnak mintegy 8000 h. erdeje van, mely terület előbb szintén a h. é. vasutat alimentálta, de ezentúl, előreláthatólag a nagy-károly—nagy-somkuti h. é. vasut áruforgalmát fogja gyarapítani.

A szilágysági h. é. vasut üzleti körébe eső erdőket már sok helyen erősen kihasználták. Különösen a szálas tölgy állabokon látszik a kihasz-

nálás nyoma. Általában több a sarj, mint a szálerdő. A bükkerdők aránylag még jobb karban vannak, de a vasuthoz közel eső területen már azt is megritkították. A szilágysági erdőkben a kocsányos és erdei tölgy és a cser mellett a bükk foglal el jókora területeket, de az egyéb lombfák nem képeznek zárt pagonyokat, hanem csak a tölgygyel és bükkal keverve fordulnak elő. Az erdőkben túlnyomólag cserhéjat és tűzifát s kisebb mértékben talpfát, dongát és faszenet termelnek.

A szatmár-nagybányai vasut környékén kedvezőbbek az állapotok. A községi és közbirtokossági erdőket s a magánosok erdeit itt is erősen kihasználták már, de a kincstári és uradalmi erdőkben, főleg a vasuttól távol eső területeken, még igen sok, szép, szálas erdőt találunk, melyek még hosszú időre biztos tápot nyújtanak a h. é. vasut áruforgalmának. A sík vidéken s az alacsonyabb dombokon a tölgy az uralkodó, de az ily tölgyeseknek túlnyomó része már csak sarj vagy új ültetés. A magaslatokon a bükk tenyész szép szálas állabokkal. Az itteni erdőkben ledöntött fákat részint mint rönkfát értékesítik, részint mint tölgytalpfát, dongát, tölgy gerendát, bányafát, túlnyomóan azonban mint hasáb és dorong tűzifát adják piacra. A sarjerdőkben cserhéjat és faszenet termelnek.

Az erdőgazdaság termékeit kisebb részben fuvarszekereken Szatmárra szállítják, nagyobb része azonban e két h. é. vasuton kerül forgalomba.

A talpfát s a tűzifa és a faszen tekintélyes részét a M. A. V. veszi át s ezeket a szükséglet mérvadása szerint különböző szertáraiba szállítja el. A magánosoknak feladott tűzifát Debreczenbe, Nagy-Károlyba, Mező-Teremre, Szatmárra, a faszenet Debreczenbe s a talpfát Eperjesre és Klein-Schwechatra szállítják.

A 35—115 ctm. hosszúságban s 26—46 mm. vastagságban készült német kádárfát Bécs, Trieszt, Fiume, Budapest, Penzing, Passau, Genf, Berlin, Boroszló, Zwickau, Znaim, Königsberg, Cosel állomásokra adják fel.

A különböző méretű francia dongát majdnem kizárólag Fiuméba szállítják el.

A tölgygerendákat Fiumén át viszik ki. A bányafát a környék fémbányászatánál használják fel.

A cserhéjat részint kötegekben, részint zúzott állapotban adják vasutra. Ennek gyakoribb rendeltetési helyei Bautzen, Altenburg, Malmedy, Mühlheim, Barmen, Wernigerode, Friedeberg, Frank-

furt, Plauen, Aschersleben, Trebitsch, Oderberg, Bécs-Ujhely, Crefeld, Berlin, Neudamm, Hall, Iglau, Bécs.

Nagybánya környékén az erdőkben *butorpír-názásra alkalmas*, lágy *fűvet* kaszálnak s azt Budapest, Máramaros-Sziget, Debreczen, Szatmár és Nagy-Károly állomásokra küldik el kisebb szállítmányokban.

VII. Őstermelés az ásványországból. Érczkohászat. Ásványvizek.

A szilágysági h. é. vasut környékén semmi nemű iparilag értékesíthető ásványanyag nem fordul elő. Itt tehát bányászati tevékenységgel nem találkozunk s csakis a Kraszna folyó medréből aknáznak Ákosnál kavicsot és homokot. E két czikkből évente 8000 q-t adnak fel Nagy-Károly, Tasnád-Szántó és Tasnád rendeltetéssel. A szatmár-nagybányai h. é. vasut végállomása körül sokan élnek a nemes fémeket s ólmot és rezet tartalmazó érczek bányászatából, de a vasuti áruforgalmat a bányászatnak ez ága, természeténél fogva csak alig figyelemre méltó módon befolyásolja.

Szinyér-Váralja, Iloba, Miszt-Tótfalu községek határában *andesit* (syenit) követ fejtenek. E kövekből durván faragott tömböket szállítanak Lemberg, Pozsony, Kolozsvár, Nagy-Károly, Munkács, Szatmár, Debreczen állomásokra. A jobbára sirköveknek való feldolgozásra szánt kövekből évente alig haladja meg a feladás az 1400 q-t.

Szinyér-Váraljától 6 km-re *homokkő* bányát művelnek. Ebben kifaragott épületkövet, kutkövet, kilométer jelző követ és sirkő alapzatokat termelnek. Ezeket Nagy-Károly, Debreczen, Huszt, Máramaros-Sziget rendeltetéssel adják vasútra.

Ugyancsak Szinyér-Váralja határában utak fentartására szolgáló zuzott *trachitot* is termelnek, de ezt jobbára fuvarszekéren viszik el a rendeltési helyekre.

Nagybánya közelében, Blidár község határában *bazaltot* fejtenek. A természettől sima felületű kemény kőzet kitünő utca burkoló anyagot szolgáltat, de ezt most még csak a közel vidéken értékesítik.

Az Északkeleti Kárpátok nyugoti szélén, Ugocsa, Szatmár és Máramaros vármegyék határán elhúzódó, nagy trachit hegyláncz gazdag érczeléreket rejt méhében, melyeket már ősidők óta számos bányában aknáznak. A legnevezetesebb bányákat

Nagybánya, Felsőbánya és Kapnikbánya környékén, zöldkőtrachit kőzetben művelik.

A telérek tölteléke mindenütt kvarcz, barnapát, sulypát és gipsz, érczeik pedig aranytartalmu vaskéneg, termés arany, vörös ezüstércz, fakóércz, melánfényle, polybasit, ezüsthényle, termés ezüst, ólomfényle, rézkéneg, termés arsen, antimonfényle, cinkfényle, realgar, auripigment, bournonit, termés réz, termés antimon.

A nemes érczeket részint a kincstár, részint magánosok bányásszák. A kincstári bányaművek Felsőbányán, Kapnikbányán, Nagybányán és Veresvizen, a kohók és lugzóművek Alsó- és Felső-Ferenzelyen és Kapnikbányán vannak. A rézérczeket a felsőbányai kincstári rézkohó és pöröly dolgozza fel. Felsőbánya, Alsó- és Felső-Ferenzely, Nagybánya, Laposbánya, Misztbánya, Sikárló, Iloba és Kapnikbánya határában mintegy 126 bányatulajdonos magánbányájában termelnek arany-, ezüst-, ólom- és rézérczeket. A kincstári bánya és kohóművek évi termelése 256—300 kg. arany, 4700—5000 kg. ezüst, 320—350 q réz és 7600—8000 q ólom.

A magánosok bányáiban együttevve évente átlag 140 kg. aranyat, 610 kg. ezüstöt és 170 q ólmot termelnek.

A kisebb bányák tulajdonosai az aranyos ezüstöt, a marát, zúzóérczet és a különböző kénegeket a kincstári kohó-, lugzó- és pörölyműveknek adják át feldolgozás végett. A kincstári bányákban termelt kénegeket, mara alakjában Selmeczbányára küldik további feldolgozás végett.

Az aranyat és ezüstöt postán szállítják a kör-möczbányai pénzverőbe, a rezet és ólmot pedig részint az országban adják el, részint Bécsbe viszik ki.

A ferenzelyi kohóból kikerülő *ólmogéletet* (mázagot) egy nagybányai kereskedő, teljes kocsirakományokban Kassára, Nagyváradra, Radna-Lippára s kisebb küldeményekben Huszt, Beregszász, Munkács, Ungvár, Homonna, Királyháza, Karánsebes, Német-Bogsán s Arad állomásokra küldi szét. Az évi elszállítás átlag 2000 q.

Az Ávas aljában nagy bőségben fordulnak elő a különböző *ásványvíz források*. Bikszádon 4, Turvékonyán 6, Vámfaluban, Ávas-Ujvárosban, Büdesváron egy-egy, Baj, Grabonicza községek és Nagy Bánya határában több ily forrás fakad. E források vizében többnyire konyhasó, szénsavas natron és szabad szénsav van. Majd mindeniket csak a közeli környéken értékesítik s kisebb fürdőkben hasz-

nálják. Egyedül a bikszádi vizet szállítják el meszszebb vidékre is, bár ennek palaczkozását sem mondhatjuk kifogástalannak.

A bikszádi vízből Budapest, Debreczen, Nyíregyháza, Nagy-Károly, Nagyvárád s több más állomásra évente vagy 2500 q-t szállítanak el.

VIII. Ipar.

A nemes és nemtelen fémek bányászatával összefüggő kohászaton és a számos mezőgazdasági szeszgyáron kívül a két helyi érdekű vasut mentén csak egy köfaragó műhely és egy üveggyár képviselik a nagyobb arányú ipari tevékenységet.

A *kohászat*, mint már előbb említettük, csak igen kis mértékben gyarapítja a vasut árufogalmát.

Az Iloba község közelében fejtett andesit egy részét Szinyér-Váraljára, fuvarozzák be, hol *Kohn Dávid és fivére cég köfaragó és csiszoló* telepén sirköveknek dolgozzák fel. A sirköveket részint vasuton szállítják el Budapest, Kolozsvár, Pécs Ungvár, Szatmár állomásokra, részint fuvarszekéren viszik be Szatmárra. A telepen 50—60 munkás dolgozik.

Klein Lipót gazdasági szeszgyára *Szinyér-Váralján*, szeszt nem, hanem csak *élesztőt* szállít vasuton, évi 600 q összmennyiségben Sátoralja-Ujhely, Nagy-Károly, Nagy-Bocskó, Nagy-Mihály, Szatmár, Perbenyik, Beregszász, Máramaros-Sziget és Skole állomásokra.

A *nagybányai műmalom és szeszgyár r. t.* ipartelepéről 10,000 q örleményt adnak fel Nagy-Károlyba, Szinyér Váraljára, Szatmárra és gács állomásokra.

Mindkét szeszgyár szarvasmarha hizlálásra is be van rendezve.

A *zilahi téglagyár részvénytársaság* ipartelepéről évente 5000 q fedő cserepet szállítanak vasuton Deés és Kolozsvár állomásokra.

Károlyi Alajos gr. örökösei zelestyei üveggyárja, Szinyér-Váraljától 14 km.-re, Rényi Árpád bérletében. Fennáll 1801 óta, egy közönséges tűző és egy nyújtó kemenczéje van, 50 munkással dolgozik s 3500 q közönséges öblös üveget és 500 q táblaüveget gyárt. Termékeiből átlag 600 q-t ad felkisebb küldeményekben Debreczen, Huszt, Nagy-

várád, Máramaros-Sziget, Nagy-Károly, Ér-Mihályfalva, Nyirbátor, Nyíregyháza, Munkács, Ungvár állomásokra. A gyár a szódát a kis-bocskói gyárból hozatja.

A *kisipar* majd mindenütt csak a helyi szükség fedezésére termel. Kivételt képeznek a tasnádi és nagybányai *fazekasok*, kik a környéken található jó minőségű agyagból keresett cserépedényeket gyártanak. A gyártmányokat mindkét helyről jobbra fuvarosok hordják szét, de vasuton is szállítanak edényeket Hajdu-Böszörmény és Debreczen országos vásárait. Tasnádon még a *timárokat* említhetjük fel, bár a vasuti áruforgalmat ezek sem igen gyarapítják s csak néhány q enyvbőrt adnak fel Debreczenbe.

A szilágyság és az Avas vidék bő szilva-termelésének nagyobb részét *háziparilag* *iznek* és *pálinkának* főzik ki. A szilvapálinkát jobbra Szatmárra és Nagy-Károlyba viszik be eladás végett. A szilvaízt alföldi s gácsországi állomásokra adják fel. Zilah és Nagybánya környékén *kosárfonást* üznek s *durva faárakat* faragnak. A kosarakból Szatmár, Nagy-Károly s Debreczen rendeltetéssel adnak fel néhány q-t.

IX. Kereskedelem.

Számbavehető kereskedelmi tevékenységet csak Szilágysomlyón, Szinyér-Váralján és Nagybányán találunk. E három helyen gyűjtik a kereskedők a környék gabonatermésének feleslegét, a gyümölcsöt, szilvaízt és szilvapálinkát, az állati hulladékokat s az ócska anyagokat. E helyek hetivásárait 20—30 község népe látogatja, szükségleteinek beszerzése és feleslegének eladása végett. Mindazáltal a vasutra az ottani heti- és országos vásároknak alig van valamelyes jelentősége. Az árukat szekéren viszik oda s az élöket úgy a vásárra, mint arról lábon hajtják, sőt a vasuti elszállításra szánt élők java részét is a M. Á. V. távoli állomásaira hajtják el feladás végett.

Még Tasnádon és Zilahon van némi nyoma a kereskedelmi életnek; az előbbi helyen mezőgazdasági termények és tűzifa, az utóbbin kereskedelmi áruk és fogyasztási cikkek teszik az üzérkedés tárgyát.

X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Mezőterem 7/10 Mező-Terem ... 1.5 Ér-Hatvan ... 5.4 Genes ... 4.7 esős időben rossz utak.	Károlyi Sándor gróf 1606 h. mező-teremi birtoka.	buza ... 2500 zab ... 500	—	—	—	tüzifa ... 7000 szesz ... 100 szén ... 500		Szakácsi. Arad. Putnok, Salgó-Tarján.
Tasnád-Szántó 7/10 Tasnád-Szántó ... Ér-Kőrös ... 5.0 Szó-Demeter ... 5.0 Fele ... 9.0 Ér-Szodoró ... 5.0 Bajom ... 10.0 rossz utak.	Mikó Anna grófnő 1811 h. és Radák Ádám báró 1994 h. tasnád-szántói birtoka.	buza ... 14000 tengeri ... 5000 tüzifa ... 4000	400 400 —	—	—	kőolaj, fűszer- és kézműáru ... 40 mész és téglák ... 130 gépek ... 260 vas- és aczélaru ... 50 sör ... 140 szesz ... 150 műtrágya ... 50 épületfa ... 1200		Budapest, Debreczen. Rév, Beregszász Budapest, Miskolcz. Budapest. Debreczen. Debreczen, Kolozsvár, Nagyvárad. Szeged. Ér-Mihályfalva, Jánoshegy, Lawoczne, Sziget-Kamara, Skole.
Tasnád 7/10 Tasnád ... 2.5 Tasnád-Szarvadás ... 5.6 Magyar-Csaholy ... 11.0 Oláh-Csaholy ... 16.5 Orbó ... 15.5 Balázsháza ... 6.0 Csány ... 9.0 Usztató ... 14.2 Zálmok ... 19.5 Ér-Kávás ... 9.0 dülő utak.	Degenfeld Imre gr. 2767 h. tasnád-szarvadi ; Károlyi György gr. utód. 1541 h. usztatói birtoka.	buza ... 7200 lóheremag ... 200 szarvasmarha ... 80 sertés ... 500 gyapjú ... 60 tojás ... — húslás ... 100 tüzifa ... 17000 faszén ... 100 agyagáru ... 250	— — — — — 50 — — — —	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	szesz ... 500 liszt ... 400 bor ... 500 sör ... 250 só ... 4800 gazdasági gépek ... 150 épületfa ... 2500 kő ... 30000 kézműárúk ... 250		Szilágy-Somlyó, Arad. Debreczen, Szatmár. Zilah, Kocsárd. Kőbánya, Debreczen. Deés. Budapest. Máramaros-Sziget. Királyháza. Budapest, Bécs, Debreczen.
Szakácsi 7/10 Szakácsi ... 4.5 Csög ... 2.0 Kegye ... 7.5 rossz utak.	Károlyi Sándor gr. 5515 h. kegyei birtoka.	buza ... 3200 zab ... 2000 tüzifa ... 6600	— — —	— — —	— — —	bor és szesz ... 50 cukor, kőolaj, fűszer-, kézmű- és rövidáru ... 100 liszt ... 80 egyéb vegyesáru ... 60		Nagyvárad, Nagy Károly. Nagyvárad, Nagy-Károly, Debreczen. Nagy-Károly. Debreczen, Nagy-Károly, Nagyvárad.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Ákos Ákos Kraszna-Mihályfalva Újmező Kraszna-Bétek Kraszna-Cségeny Dobra Géres Gyöngy Sándorfalu Szakasz esős időben járhatlan utak.	Károlyi György gr. örök. 1375 h. kraszna-béltéki birtoka.	buza lóheremag talpfa tüzifa cserhéz homok és kavics	13000 100 35000 15000 6000 8000	— — — — — —	— — — — — —	czukor, kőolaj, fűszer, gyarmat- és kézmű-áru liszt szesz eczet bor sör vasáru épületfa	320 120 150 100 200 80 60 14000	Nagy Károly, Szatmár, Debreczen, Bécs, Budapest. Nagy-Károly, Szatmár, Debreczen. Arad, Szilágy-Somlyó. Nagyvárad, Debreczen. Miskolcz, Tövis, Nagy-Károly. Debreczen, Nagy-Károly. Debreczen, Nagy-Károly. Máramaros-Sziget, Skole, Szatmár.
Alsó-Szopor Alsó-Szopor Hadad Korond Girókuta Felső-Szopor Nántú Rákos-Terebes Kis-Dersida nagyobb részt jó utak.	Wesselényi Miklós báró 1811 h. és Wesselényi Teréz bárónő 3241 h. hadadi; kisk Kemény Horna báró 1127 h. girókutai; Károlyi György gróf örök. 1029 h. rákos-terebesi birtoka.	buza bab gyapju tüzifa	1600 200 200 50000	— — — —	— — — —	szesz czukor, fűszer, kőolaj liszt és egyébáru gazdasági gépek	150 70 20 20	Arad. Szatmár, Nagy-Károly. Szatmár, Nagy-Károly. Budapest.
Sarmaság Sarmaság Hidvég Szilágy-Kövesd Szilágy-Sziget Ökörítő Somlyó-Győrttelek Ilosca Lompért nagyobb részt jó utak.	Kemény Ödön br. 2136 h. sarmasági; Kemény Albertné bárónő 2517 h. szilágykövesdi és 1379 h. szilágy-szigeti birtoka.	buza tengeri nyers talpfa dorongfa tüzifa zuzott cser	3000 900 15000 35000 10000 10000	— — — — — —	— — — — — —			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Szilágy-Somlyó <i>Szilágy-Somlyó</i> <i>Perecsen</i> <i>Varsolcz</i> <i>Récsé</i> <i>Kraszna</i> <i>Nagyfalu</i> <i>Zorány</i> <i>Kárásztelek</i> <i>Ipp</i> <i>Bagos</i> <i>Magyar-Valkó</i> <i>Borzás</i> <i>Kémer</i> esős időben rossz utak.	<i>Szilágy-Somlyó város</i> 2977 h. szilágy-somlyói ; <i>Kraszna község</i> 1768 h. krasznai ; <i>Bánffy Albert br.</i> 2959 h. nagyfalui, 1122 h. kárászteleki és 1204 h. kémeri ; <i>Bánffy Zoltán br.</i> 2158 h. nagyfalui és 1601 h. bagosi ; <i>a kárászteleki róm. kath. egyház</i> 1358 h. kárászteleki birtoka.	buza... .. rozs... .. zab... .. bab... .. lóheremag... .. alma... .. szilvapálinka... .. szarvasmarha (hizott)... .. méz... .. tojás... .. bőr-hulladék... .. csont-, szarv- és köröm-hulladék... .. nyers bőr... .. talpfa... .. tüzifa... .. donga... .. cserhéz... .. szilvaiz... ..	8000 600 — 500 300 400 4700 50 — — 100 200 70000 16000 — — 200	— — 1000 — — — — 300 350 1200 — — — — — — —	500 — — — — — — — — — — — — 13000 16000 — — —	örlemények... .. czukor... .. sör... .. szesz... .. só... .. dohány... .. kőolaj... .. zsiradék, szappan és olajok... .. gyarmat- és csemegeáru... .. gyógy-, festék- és fűszeráru... .. kézmű-, rövid- és diszműáru... .. nyers bőr és bőr-árak... .. butorok... .. gépek és gépalkatrészek... .. papír és papír-áru... .. vas és aczél... .. épület- és haszonfa... .. kövek és mész... .. egyéb vegyesáru... ..	200 110 400 230 3800 510 90 250 160 450 270 200 250 200 160 400 2700 750 50	Budapest, Debreczen. Debreczen, Nagy-Várad, Szatmár, Szerencs. Debreczen, Nagy-Várad, Kőbánya. Nagy-Várad, Erdély. Erdély. Erdély. Debreczen, Szatmár, Nagy-Károly. Debreczen, Erdély. Budapest, Debreczen, Szatmár, Erdély. Debreczen, Nagy-Várad, Szatmár, Miskolcz. Budapest, Debreczen, Nagy-Várad, Szatmár, Bécs. Debreczen, Budapest, Bécs. Budapest, Bécs. Budapest, Szatmár. Budapest, Debreczen, Erdély. Erdély, Máramaros-Sziget. Erdély. Budapest, Debreczen.
Szilágy-Balla <i>Balla</i> <i>Diósd</i> <i>Kusaly</i> <i>Mocsolya</i> <i>Óldh-Baksa</i> <i>Magyar-Goroszló</i> nagyobbrészt kövezetten mezei utak.	<i>Bánffy Dániel báró</i> 1816 hold ballai és magyar-goroszlói birtoka.	bab... .. alma és dió... .. tojás... .. tüzifa... ..	500 220 — 20000	— — 100 —	— — — —	czukor, szalonna és zsir, fűszer- és rövidáru... .. kavics... ..	50 10000	Szatmár, Debreczen. Zsibó.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint									
Haraklány <i>Haraklány</i> ... 2'0 <i>Szilágy-Pamit</i> ... 4'5 <i>Czigányi</i> ... 6'0 jó utak.		bab ... 200 gyapju ... 15	— —	— —	terméskő ... 6000	Zsibó.			
Zilah <i>Zilah</i> ... 2'0 <i>Szilágy-Cseh</i> ... 26'0 <i>Magyar-Egreggy</i> 36'0 jó utak.	<i>Zilah város</i> 3092 h. zilahi birtoka.	gyümölcs ... 500 tojás ... — nyers bőr ... 100 talpfa ... 16000 kosárfonó áru ... 25 fedő cserép ... 5000	— 300 — — — —	— — — — — —	szesz ... 500 liszt ... 1400 eczet ... 400 vas ... 5300 nyers bőr ... 1000 cukor ... 1000 rizs ... 500 fűszer-, kézmű- és papíráru ... 2000 kőolaj ... 1400 cement ... 800 sör ... 1350 szappan ... 350 üvegáru ... 400 épületfa ... 900 só ... 10000	Arad. Debreczen, Szatmár. Miskolcz. Budapest, Debreczen, Dobsina, Gavosdia, Huszt. Ózd, Kassa, Szatmár, Ungvár, Anina. Budapest, Debreczen, Szatmár. Budapest, Szerecs, Mezőhegyes. Fiume. Budapest, Bécs. Debreczen. Budapest, Brassó. Nagyvárad, Debreczen. Lábatlan, Ungvár. Kőbánya, Debreczen, Nagyvárad. Budapest, Debreczen. Budapest, Debreczen. Kézdi-Vásárhely. Deés.			
		A szamosvölgyi vasutról átment a szilágysági h. é. vasutra.				A szilágysági h. é. vasutról átment a szamosvölgyi vasutra.			
		á r u c z i k k		q	á r u c z i k k		q		
		só ...		12400	gépek ...		300		
		mész ...		1800					
		épületfa ...		1500					

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Udvari $\frac{7}{m}$ Udvari Berend 2·0 Kak 3·0 Kak-Szt.-Márton 5·0 Batiz-Vasvári 7·0 esős időben járhatlan utak.		buza	6000	—	—			
Aranyos-Medgyes $\frac{7}{m}$ Aranyos-Medgyes 2·1 Patóháza 1·7 Berencze 2·5 rossz mezei utak.	Bernáth Albertné 1757 h. Karacsay Klementin gr.-nő 1265 h., Teleki Sámuel gr. 2100 h. és Wesselényi Ferencz br. 1679 h. aranyos-medgyesi birtoka.	buza rozs lóheremag bab méz gyapju	11500 1600 140 200 — 70	— — — — 130 —	— — — — — —	liszt... .. szesz bor és sör... .. só gépek és vasáru fűszer, kőolaj és egyéb vegyesáru	60 50 70 30 50 70	Szatmár. Szatmár. Kőbánya, Szatmár. Szatmár. Szatmár. Szatmár.
Apa $\frac{7}{m}$ Apa 1·5 Szamostelek ... 8·0 rossz utak.		buza zab rozs tengeri repce lóheremag tojás gyapju	3200 — 300 200 200 140 — 20	400 200 100 — — — 90 —	— — — — — — — —	szesz kőolaj, fűszer és egyéb vegyesáru	50 50	Szatmár. Szatmár, Nagyvárad.
Szinyér-Váralja $\frac{7}{m}$ Szinyér-Váralja 1·0 Avas-Ujváros 12·0 Avas-Felsőfalu 25·0 Bikszád 30·0 Vámfalu 20·0 Avas-Ujfalu ... 35·0 Kőszeg-Remete 20·0 Türrékonya ... 26·0 nagyobbrészt jó utak.	Avas-Ujváros község 1465 h. avas-ujvárosi; az avasi közbirtokosság 11533 h. és az avas-ujfalusi közbirtokosság 9446 h. avas-felsőfalui; az avasi közbirtokosság 3120 h. bikszádi; Kőszeg-Remete község 1135 h. kőszeg-remetei; Vay Ádámné gr.-nő 1078 h. és az avasi közbirtokosság 3586 h. vámfalusi birtoka.	alma szilvaiz aszalt gyümölcs dió kövér sertés sovány sertés szarvasmarha (hízott) gyapju tojás tüzifa donga cserhéz syenit épületkö ásványviz üveg	200 400 4000 1500 400 700 — 200 — 25000 — 1000 1000 2000 2000 2500 600	— — 4000 1500 — — 400 — 150 — — 2000 200 — — —	— — 4000 — — — — — — 25000 3000 — — —	liszt... .. szesz	300 100	Szatmár. Nagyvárad.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Sikarló $\frac{7}{m}$ Kis- és Nagy-Sikarló ... 1:0 Hoba ... 6:0 jó törvényhatósági utak.	Károlyi Alajos gr. hitb. 1977 hold és Teleki Miksa gr. örök 2506 h. ilobai birtoka	friss gyümölcs ... 240 aszalt gyümölcs ... 540 tüzifa ... 65000 cserhéz ... 1000 faszén ... 4000				szesz ... 100	100	Szatmár.	
Buság-Misztótfalu $\frac{7}{m}$ Buság ... 2:0 Misztótfalu ... 3:0 Mező-Aranyos ... 3:0 Láposbánya ... 3:5 nagyobb részt rossz utak.	Károlyi Alajos gr. hitb. 1609 h., a m. kir. kincstár 7753 h. és Misztótfalu község 1360 h. misztótfalusi birtoka.	friss gyümölcs ... 1200 tüzifa ... 40000 fatörzsek ... 5000 faszén ... 6000 hustás ... 150				nyers bőr ... 200 szesz ... 150	200 150	Szatmár. Nagyvárad.	
Nagybánya $\frac{7}{m}$ Nagy-Bánya ... 1:5 Felső-Bánya ... 9:5 Kapnikbánya ... 30:4 Kápolnok-Monostor ... 24:0 Alsó-Fernezely ... 6:0 Nagy-Nyires ... 32:7 Hosszúfal ... 15:5 Pribékfalva ... 16:0 jó állami és törvényhatósági utak.	A m. kir. kincstár 27400 h. és Nagy-Bánya város 4126 h. nagy-bányai ; a m. kir. kincstár 2437 h., Felső-Bánya város és a m. kir. kincstár 2489 hold és Felső-Bánya város 5447 h. felső-bányai ; Teleki Miksa gr. örök 1789 h. hosszúfalui ; a m. kir. kincstár 3708 h. kapnikbányai és 5829 h. alsó-fernezelyi birtoka.	zab ... 1000 bab ... 300 bor ... 3000 alma és dió ... 6000 aszalt gyümölcs ... 400 erdei fű ... 200 szarvasmarha (igás) ... 40 szarvasmarha (hizott) ... — sovány sertés ... 1200 hizott sertés ... 180 tojás ... — méz és v asz talpfa ... 24500 donga ... 4000 fatörzs ... 4000 faszén ... 4500 cserhéz ... — gesztenye ... — kénegmára ... 1000 mázag ... 2000 ólom ... 3000 fazekas áru ... 300 liszt és korpa épület, asztalos- és parkétafa ... 18400 szilvaiz ... 400				buza ... 6000 tengeri ... 9000 burgonya ... 900 bor ... 1100 szesz ... 1600 sózott hal ... 1000 ezüstércz ... 1000 vas ... 3000 cukor ... 700 kézműáru ... 1400 pírszén ... 12000 fenyődeszka ... 2200	6000 9000 900 1100 1600 1000 1000 3000 700 1400 12000 2200	Szatmár, Nagy-Károly, Tasnád, Székelyhid, Aranyos-Medgyes, Udvari. Aranyos-Medgyes, Udvari. Szatmár, Nagy-Károly. Budafok, Villány, Fiume, Medgyes. Arad, Kolozsvár. Stettin. Selmeczbánya. Budapest, Salgó-Tarján, Bécs, Ózd, Diósgyőr, Kassa, Zólyom-Brezó, Huszt. Szerencs. Budapest, Bécs, Debreczen, Nagyvárad. Karwin. Gácsország, Máramaros-Sziget.	

D.

TARACZVÖLGYI H. É. VASUT. MÁRAMAROSI SÓVASUT.

I. Földrajzi fekvés.

Máramaros vármegye erdőgazdasági termékeinek és dús ásványkincsének a fővonal állomásaihoz való szállítására szolgál a taraczvölgyi keskenyvágányu h. é. vasut és a máramaros-sziget—sziget-kamara—bocskói és sziget—kamara—szlatinai vasut.

Az első vasut Taraczköz állomásból indul ki s a Taracz, majd a Tereselpatak völgyén hatol be a Máramarosi havasok erdőborított hegyrengetébe.

A második vasut a Szigeti medenczében halad s egyrészt a bocskó—körösmezői vonalat, másrészt a sóbányák vasuti vágányait köti össze a m. kir. államvasutak törzshálózatával.

A két helyi érdekű vasut mellett egyetlen nagyobb hely sincs. A vasuti forgalom szempontjából legfontosabb állomás Sziget-Kamara, hol a sóbányák termékei kerülnek vasutra és Kis-Bocskó a nagyszabású vegyi gyárral. A többi állomás forgalmát joformán csak az erdőgazdaság termékei gyarapítják.

II. Lakosság.

A két h. é. vasut tápláló területén legnagyobb számmal lakik a ruténség, de magyarok, oláhok s németek is szép számmal vannak. Így Német-Mokrán Gmunden, Ebense és Ischl vidékéről betelepített németek, Akna-Szlatinán és Akna-Sugatagon magyarok, Nagy- és Kis-Bocskón magyarok, németek és oláhok laknak. Az Apsicza völgyében németek és rutének, oláhok és németek, oláhok, rutének és németek vegyesen lakják a községeket.

A lakosság általában szegény. A sovány föld szűken termi meg a táplálékot. A terjedelmes erdő-

ségek egy része a kincstáré, másrésze pedig már erősen kihasznált községi vagy közbirtokossági vagyon. A nép sovány földecskéjének műveléséből, erdőmunkából, tutajozásból, fuvarozásból, bányászságból s gyári munkából él.

III. Földművelés. Gyümölcsstermelés.

A kopár hegyoldalokról kötörmelékkal telehordott, sovány, agyagos, völgyi földekben tengerit, babot, burgonyát termelnek, de a nép létszükségletének fedezésére elégséges mennyiség sem terem meg s így a földművelés termékei csak a leadási forgalomban szerepelnek.

A napos lankákon s kaszálókon alma- és szilvafák diszlenek. Jó termés esetén e két gyümölcsből elszállításra is kerül. Az irtványokat sűrű mogyoró bozót veri fel, termésével gyarapítván a népnek különben is szűken csurranó-cseppenő jövedelem forrását. Az almát friss állapotban, a szilvát pedig részint frissen, részint aszalva szállítják el. Szilvaizt is főz a nép s azt Máramaros-Szigetre viszi be eladás végett. Ugyanoda szállítják el vasuton az *almát, diót, mogyorót, friss és aszalt szilvát* is. Egyéb állomásokra csak kisebb mennyiségekben szállítanak aszalt szilvát.

IV. Állattenyésztés.

Apró termetű, korcs, hegyi fajta (piros, fehér, borzderes) szarvasmarhát tart a nép, de csak annyit, mennyi a fuvarozáshoz okvetlen szükséges s mennyi a háztartás tejszükségletét fedezi. Eladásra keveset tenyésztene s azt is lábon hajtják Máramaros-Sziget piaczára.

A juhtenyésztés sem gyarapítja a h. é. vasutak áruforgalmát.

V. Erdőgazdaság.

A Taracz, Luzanka és Tersel völgyét szegélyező magaslatokat, fel egész az országhatáraig és a Szigeti medenczét körítő hegyeket terjedelmes bükk, helyenkint tölgy és fenyves erdők borítják. A bükk tenyészővében szép szálás gyertyán, köris, szil és juhar állabok is diszlenek.

Az erdőknek több mint fele része kincstári. Ezeket régi idők óta rendes üzemterv szerint vágják és gondosan utánültetik. A közbirtokossági és községi erdők jó részében még csak nem is oly rég tervszerűtlen erdőpusztítást üztek. Ezekben igen megritkultak a szálás állabok. A Taracz völgyén sok helyen látni az erdőpusztítás szomorú következményeit.

A Taracz és Luzanka mentén Kőkényes, Irholcz-Gánya, Széles Lonka, Dombó, Német- és Orosz-Mokra községek határában vannak ezer holdnál nagyobb erdőterületek. Ezekből 44530 h. kincstári vagyon, 4200 h. Kőkényes és Gánya községek, 32350 hold pedig az irholczi, széleslonkai és dombói közbirtokossága.

A Szigeti medenczét körítő erdőségeket, már a püspök—ladány—körösmezői vonal leírásánál ismertettük; azokból különben sem sokat adnak vasutra, mert a fenyőszálakat vizen szállítják el, a tölgy- és bükkfákat pedig nagyobb részt a sóbányák és boeszkói vegygyár használják el.

A taracz-luzankai erdővidéken vágott fenyőszálakat s puhafafűrészárut jobbára szintén vizen szállítják. Vasutra bükktüzifát, köris, juhar és szil rönköket s tuskókat adnak fel. A fák elszállítására a többrendbeli iparvágányon s rakodón kívül, nagy arányu egyéb berendezések, mint vízgyűjtő medenczék, gerebek s usztató csatornák szolgálnak. A taraczvölgyi vasut mentén, a Stinka völgyben s a Kobila aljában van egy-egy ilyen farakodó hely, melyekről iparvágány vezet a h. é. vasut vonalához.

A vasuti elszállításra feladott fák közül a *szil*, *juhar*, és *köris rönköket* Bécsbe és Budapestre, a tüzifát az Alföld különböző állomásaira s a M. A. V. szertárainak, a *tölgy* és *bükk* pallókat s *gerendákat* Budapestre és Fiuméba, a *talpfát* a M. A. V. részére s a *faszenet* Budapest, Debreczen, Máramaros-Sziget, Szatmár állomásokra szállítják el.

VI. Őstermelés az ásványországból. Ásványvizek.

A taraczvölgyi h. é. vasut tápláló területére kevés jutott azon sokféle ásványi anyagokból,

melyekben Máramaros vármegye egyéb része bővelkedik. Mindössze Pudplessa mellett van egy kőbánya, hol kristályos kőzetekben, kékes-zöld erezésű követ fejtettek, sűrűkőveknek s épületkőveknek való feldolgozás végett. A bányából iparvasut vezet a h. é. vasut vonalához. Jelenleg a tulajdonos csődje miatt szünetel a kőtermelés.

A máramarosi sóvasut üzletkörébe sokkal jelentősebb ásványi termelő helyek tartoznak. Ezek közt első hely illeti a sóbányákat; jóval kisebb jelentősége van a vasércz és mészkőtermelésnek.

Máramaros vármegye DK-i határától kezdve az Iza völgyén a Tiszaig s ennek jobb partján, egész Husztig nagy kiterjedésű *sólerakodás* fordul elő, mely messze felnyulik a Mára, Róna, Talabor és Taracz völgyeibe is.

A máramarosi sóképződmény harmadkori homok- és agyagképletek közé települt, medenczékben lerakodott tömzsökből áll, melyek helyenkint kapcsolatban állnak egymással.

A sőtömzsöket, mint azt a szlatinai és rónaszéki fensíkon látható terjedelmes süppedések s a földből előkerülő kelta bronz eszközök tanúsítják, már ősidők óta bányásszák; a rónaszéki bányákat már a XV. század derekán terjedelmesen művelték. A máramarosi sóbányák 1726-ban kerültek vissza az állam birtokába s az új művelési korszak 1776-ban vette kezdetét.

Jelenleg Szlatinán két, Rónaszéken egy és Sugatagon két bányában termelnek kősót.

Szlatinán, a sótelep átlag 120 m. vastag, egész kiterjedése még ismeretlen. A művelés alatt levő hat akna sómennyiségét 180 millió q-ra becsülik.

Rónaszéken szintén hat akna van s a telep sómennyisége vagy 220 millió q.

Sugatagon a sótelepet csapásuk irányában 1600, dülésük irányában 500 m-re tárták fel három aknában. Az itteni telep sómennyiségét 250 millió q-ra becsülik.

Az összes sőtömzsöknél azonban sem számát, sem terjedelmét nem ismerjük teljesen, csak az az egy bizonyos, hogy a máramarosi sótelepülés beláthatlan hosszú időre biztos tápot nyújt az ottani sóbányászatnak.

A feltárt sőtömzsök közvetlen fedője fekete-kékes, vízáthatlan agyag (pallag). Ennek vastagsága néhány cmtől 34—37 m-ig váltakozik. Mélyebb szintekben a fedő agyag finom, szemcsés sóval van keveredve. A fedő agyag felett, agyaggal váltakozó csillámos homokkő, ezek felett kavics és televény fekszik.

A máramarosi sóbányászatnál a csarnok-rendszert — réselő talpművelettel — alkalmazzák.

A bányatalpon 2—3 m. hosszú, 0.6 — 1 m. széles és 0.3—1 m. vastag sótáblát csákánnyal körülvágunk s vasékekkel felfeszítik. Az így fel-emelt táblát 50 kg. súlyu alaksó darabokra vagdadják. E műveletnél nyert 8—20 kgos darabokat megörlik és zsákokban hozzák forgalomba.

Az évi átlagos termelés:

	<i>Szlatinán,</i> ezer q.	<i>Rónaszéken,</i> ezer q.	<i>Akna- Sugatagon</i> ezer q.
alak só ...	250—280	120—140	117—160
darab só ...	23—30	22—28	15—20
örölt só ...	85—100	23—36	24—34
ipari só ...	40—50	—	3—4

A rónaszéki és akna-sugatagi bányákban termelt sót a 75 cm. nyomtávu sziget-kamara—rónaszéki és sziget-kamara—sugatagi gőzmozdonyu h. é. vasuton szállítják Sziget Kamara állomásra, hol a sót a nagy vasuti kocsikba rakják át. A Szlatinán termelt sót közvetlenül a m. á. v. kocsikba rakják s az akna-szlatina—sziget-kamarai rendes nyomtávu h. é. vasuton át szállítják tovább.

A sziget-kamarai m. kir. sószállító hivatal évente átlag 780—800 ezer q étel-sót és 5—8 ezer q ipari sót szállít el vasuton csaknem kizárólag hazai állomásokra s csak 3300 q-t a Ferdinánd császár északi vasut és 300 q-t a szerb kir. államvasutak állomásaira. A hazai állomások közül legtöbb só megy Budapestre (106.000 q), Kis-Bocskóra (41.650 q), Győrbe (32.674 q), Miskolcra (25.822 q), Pozsonyba (21.745 q), Losoncra (20.731 q), Zimonyba (20.600 q), Szolnokra (19.510 q), Debreczbe (18.347 q), Vág-Ujhelyre (16.935 q), Ungvárra (12.823 q), Komáromba (11.928 q), Munkácsra (11.624 q), Szatmárra (11.278 q) és Körmendre (11.114 q).

Sziget-Kamarán két cég foglalkozik sóörléssel. Ezek a kincstári só egy kis részét finomra örölve hozzák forgalomba.

Vasérczet Trebusa, Kabolya-Polyána, Lonka, Ráhó és Kaszó-Polyána környékén tártak fel. Az itt termelt érczet a kabolya-polyánai vasgyár dolgozza fel.

Trebusa közelében *mészkövet* alnáznak s azt fuvarszekéren szállítják el a bocskói vegygyár részére.

A Taracz, Teresel és Szoporka völgyében számos *ásványforrás* fakad, melyek jobbára sós, szén-savas vasas és kénes, alkaliás alkatrészeket tartal-

maznak. Ezek vizét a források közelében épült kisebb-szerű fürdőkben használják s a környék népe élvezi, de elszállításra egyik sem kerül.

VII. Ipar.

A számos apró fűrészmalom mellett két nagyobb gőzfűrész, a kabolya-polyánai vasgyár és bocskói vegygyár képviselik a h. é. vasutak mentén az ipart.

Hubert Lajos gőzfűrész Krasznisorán (Nereznicze). 1894. június havában kezdte meg üzemét, bükkfa deszkát és butorléczet gyárt. Az előbbiből 10.000 q-t szállít Budapestre, az utóbbiból 5000 q-t Turóc-Szt.-Mártonba.

A m. kir. kincstár gőzfűrész Sziget-Kamarán, Grödel testvérek bérletében, 300 munkással dolgozik s a kir. erdőkincstártól átvett lucz- és jege nyefenyőszalakat deszkává, pallóvá, léczzé stb. dolgozza fel. Mellékgyártmánya a széldeszka és szőlőkaró. Évi termelése 250.000 q. E mennyiségből mintegy 110.000 q t szállít vasuton, a többit pedig a Tiszán tutajozzák el. A vasuton elszállított mennyiség az Alföld és a Tiszavidék számos állomása közt oszlik meg. Nagyobb mennyiségek mennek Beregszász, Berettyó Ujfalu, Budapest, Czegléd, Debreczen, Ér-Mihályfalva, Kaba, Kecskemét, Kis-Bocskó, Kis-Majtény, Nagy-Károly, Nyiregyháza, Sátoralja-Ujhely, Szaniszló, Szatmár, Szoboszló, Tisza-Ujlak, Vámos-Pécs, Turkeve állomásokra. Bécsbe vagy 1500 q fenyődeszkát szállítanak évente.

A m. kir. vasgyár Kabolya-Polyánán, a környéken termelt vasérczből nyersvasat olvaszt s azt, valamint a hazai vasolvastókból beszerzett nyersvasat öntvényekké s kovácsolt árukká dolgozza fel. Évi termelése: 1500 q kereskedelmi és gépöntvény, 1100 q szerszám és kapa (csákányok, malomalkatrészek, banyaékek, balták, fejszék, furók, lánczok, villák, lapátok, sinszegek, kapák, ásók, marokvasak) 50 q szegáru, 400 q gépgyártmány, 6.500 q kereskedelmi, vert és hengerelt vas. E gyártmányokból évente 2100 q-t szállít el vasuton: Nagybányára, Vajda-Hunyadra, Budapestre, Deésre, Beszterczére, Vaskohra, Szatmárra, Husztra, Alkenyérre, Tiszolcra, Técsőre, Tisza Ujlakra és Ungvárra. A gyártmányok többi részét fuvarszekereken vizsik ki Gácsországba.

A vasgyár részére Zólyom-Brezóról, Vajda-Hunyadról és Tiszolcáról évenként 7200 q nyers- és bugavas érkezik feldolgozás végett.

Az olvasztásnál szükséges faszenet a környékről szerzi be a gyár.

Az első magyar vegyipar r. t. gyártelepe Kis-Bocskón; szódagyártásra, falepárlási termények előállítására és e két művelettel összefüggő egyéb vegyi készítmények gyártására van berendezve; 500 munkással dolgozik.

A máramarosi sóbányákból beszerzett 27000 q iparsóból kristályos és égetett szódát és marólugot gyárt. Az e célra szükséges kénsavat a Borsabányán aknázott és a Szomolnok hutáiról beszerzett kovandokból készíti. A konyhasó szétbontásnál felszabaduló chlorból sósavat és chlormeszet gyárt. A kénkovand pörkből és a rézkovandokból réz- és vasgáliczot s a Beregszász vidékéről beszerzett timsókból timsót készít. A szódagyártás céljára készült csodasó egy részét további feldolgozás nélkül hozza forgalomba.

A gyártelep másik része a fa szárazon való lepárlására van berendezve. Itt eczetsavat, eczetsavas meszet, eczetsavas nátront, fakátrányt, faszest stb. gyártanak.

Gyártanak még a telepen kénsavas agyagföldet papírgyárak részére, melyhez a nyers agyagföldet Borsabányán termelik. továbbá salétromot és a falepárlásnál melléktermény gyanánt faszenet is.

A gyár évente

- 18.000 q faszenet,
- 17.000 q csodasót,
- 7.000 q sósavat,
- 6.000 q kristályos szódát,
- 4.000 q maró nátront,
- 6.000 q kénsavas agyagföldet,
- 4.200 q timsót,
- 10.000 q chlormeszet,

600 q salétromot,

1.200 q eczetsavat,

900 q methyl alcoholt,

600 q kátrányt

400 q rézgáliczot hoz forgalomba.

A gyártmányok közül a szódát Bécs, Budapest, Szeged, Nagyvárad, Temesvár, Élesd, Csaba, Nagy-Kikinda, Rimabánya, Szinyér-Váralja, Szolyva-Hársfalva állomásokra teljes kocsirakományokban, majdnem valamennyi hazai állomásra pedig kisebb mennyiségekben szállítják el.

A kénsavas agyagföldet Grác, Bielitz, Gloggnitz, Zernest, Eszék, Alvincz, Grammat-Neusiedel, Peggau és Horka állomásokra küldik.

A chlormeszet Gloggnitzra és Tordára, a kátrányt Budapestre, a faszenet Budapestre és Debreczenbe, a sósavat Körös, Mezőhegyes, Zólyombrezó állomásokra, a timsót Oláhországba és hazai állomásokra, az eczetsavat Lemberg, Stanislau, Stryj, Kolomea állomásokra s különböző belföldi helyekre szállítják el.

Az egyéb gyártmányokat kizárólag hazai állomásokra szállítják el.

A Sziget-Kamaráról szállított ipari són kívül még Élesdről 2000 q meszet, Beregszászról 6000 q timsókövet, Szomolnok-hutáról 8000 q kénkovandot kap a gyár vasuton.

VIII. Kereskedelem.

A két h. é. vasut környékén nagyobb mérvű kereskedelmi tevékenységnek nyoma sincs. Az egész vidék feleslegét Máramaros-Szigeten értékesíti s ott vásárolja be szükségleteit is.

IX. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Nereznice ^{7/10} <i>Alsó-Nereznice</i> 15 <i>Dombó</i> --- 150 <i>Irholez</i> --- 40 <i>Gánya</i> --- 40 <i>Felső-Nereznice</i> 40 rossz utak.	<i>Felső-Nereznice község</i> 1011 h. felső-nereznice; <i>adombói közbirtokosság</i> 16544 h. dombói; <i>Gánya község</i> 3072 h. és a <i>kör. kincstár</i> 10772 h. gányai; az <i>irholezi közbirtokosság</i> 1225 h. irholezi birtoka.	mogyoró és dió --- frissgyümölcs --- aszalt szilva --- bükkfa deszka --- butorléc ---	400 200 100 10000 5000	---	---	liszt --- buza --- tengeri --- burgonya --- bor --- sör --- vas- és fűszerárú --- kőolaj ---	500 100 3000 500 100 70 420 240	Bustyaháza, Szatmár, Huszt. Reszege-Piskolt. Mikola, Tisza-Ujlak, Szaniszló, Szatmár, Halmit. Nagy-Károly. Beregszász. Kassa, Kőbánya. Budapest, Máramaros-Sziget, Técső. Máramaros-Sziget.
Tereselpatak <i>Tereselpatak</i> --- víznél sáros rossz út.		tűzifa --- faszén ---	202000 1300	---	---	tengeri --- liszt --- sör --- vas- és fűszerárú --- egyéb vegyes áru ---	480 130 20 40 30	Máramaros-Sziget, Huszt. Szatmár. Máramaros-Sziget, Técső, Szatmár. Kassa. Máramaros-Sziget, Técső, Szatmár, Técső. Máramaros-Sziget.
Szigetkamara a 2 km. távolságra fekvő Máramaros-Szigethez állami út.		só --- épületfa és deszka ---	830000 106200	3310 1500	300 ---			
Akna Szlatina ^{7/10} <i>Akna-Szlatina</i> --- jó út.						kőszén --- bor ---	4600 20	Salgó-Tarján. Afad, Kolozsvár.

SZAJOL—ARAD—TÖVISI VONAL.

A) Szajol—arad—tövisi vonal és szárnyvonalai:

a mező-túr—szarvasi,
a békés-földvár—békési,
az arad—temesvári,
a piski—vajda-hunyadi és
a piski—petrosényi vonal.

*B) Pusztá-tenyő—kun-szt.-mártoni, kun-szt.-márton—szentesi, szentes—
hódmező-vásárhelyi, mező-túr – túrkevei, kisujszállás—dévaványa—
gyomai, békés vármegyei és békés—csanádi h. é. vasutak.*

C) Petrosény—livazeny—lupenyi h. é. vasút.

D) Új helyi érdekű vasutak.

A.

SZAJOL—ARAD—TÖVISI VONAL ÉS SZÁRNYVONALAI.

1. Földrajzi fekvés.

A budapest—predeáli vonal Szajol állomásából ágazik el s Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Békés, Arad, Hunyad és Alsó-Fehér vármegyék területén át, ugyanazon vonal Tövis állomásába szakad be a tiszántuli Alföld mezőgazdasági s a Marosvölgy erdőgazdasági és ásványi termékeinek elszállítására szolgáló szajol—tövisi vonal.

Ebből a vonalból a Körösök lapályán két szárnyvonal ágazik el, az egyik Mező-Túrtól Szarvasig, a másik a békés-földvári, pusztai állomástól Békésig megyen.

Arad állomástól déli irányban halad az arad—temesvári vonal, mely a szajol—tövisi és budapest—verciarovai vonal két legfontosabb állomását köti össze.

A Cserna, Zsil és Sztrigy medenczejében üzött vasérc- és kőszénbányászat, valamint a virágzó vasipar termékeinek elszállítására szolgál azon két szárnyvonal, mely a fővonal marosvölgyi szakaszából, Piskinél egyik irányban Vajda-Hunyadig, a másik irányban Petrozsényig vezet.

A fővonal Szajoltól délkeleti irányban, néptelen vidéken megyen előre, majd a lassu esésű, kanyargó Berettyó és az egyesült Körösök árterét és mély lapályát átszeli s nagyjában a Fehér-Körös irányát követve Csabáig halad. Ez állomásnál keresztezi a volt alföld—fiumei vasutat, további útjában pedig Kétegyházánál az aradi és csanádi egyesült vasutak egyik vonalát. Innen tovább, jobbára pusztákon s elszórt tanyák közt, teljesen sík terepen jut a vasut Arad állomásig, hol az aradi és csanádi egyesült vasutak másik vonalával találkozik.

A szajol—aradi vonalrészről kiágazó szárnyvonalok közül az egyik az egyesült Körösök ter-

mékeny lapályán a népes Szarvasig, a másik a Fekete-Körös partján fekvő Békésig, mély fekvésű, sík vidéken megyen keresztül; a harmadik, a volt arad—temesvári vasut kezdetben szintén mély fekvésű terepen, a Maros síkján megy előre, de Német-Ságon és Vingán túl már alacsony dombhátak alakjában jelentkeznek a Béga és a Maros közt emelkedő hegyek legnyugotibb elágazásai. E hullámos dombvidéken Szt.-Andrásig megyen a vonal, onnan tovább pedig a Beregszó, Béga és Temes mély síkjára jut ki s Temesvárnál a budapest—verciarovai vonallal egyesül.

Aradtól további útjában a Marossal egyközűen, de attól jó távol, az alföldi medence sík vidékén Gyorokig megy előre a vonal. Gyoroknál a Drócsa-Hegyesnek az Alföldre kiszögellő meredek előhegye mellett délre, majd ismét keletre fordul s a Maros völgyébe lép be a pálya.

Paulistól kezdve a Maros völgyében halad előre a vasut. E völgyet Radnán túl majd annyira összeszorítják az északról és délről a folyó medenczéjéig nyulakodó hegyek, hogy a pályát csaknem a Maros hullámai mossák, majd ismét jókora medenczévé szélesül ki a völgy. Zámon alul Maros-Illyéig s Dévától keletre a völgy mindinkább kitágul. Szászvárostól kezdve a termékeny Kenyérmező terül el a pálya mindkét oldalán. Branyicskánál a Maros balpartjára megy át a vonal s csak Gyulafehérvárnál kerül ismét a jobbpartra; itt termékeny, széles völgylapályon megyen előre Tövisig, hol a budapest—predeáli vonallal egyesül.

A piski—vajdahunyadi szárnyvonal a Polyana-Ruszká keleti oldalán fakadó Cserna völgyén vezet az állami vasművekig.

A piski—petrozsényi vonal a Sztrigy tágas medenczejében megyen előre Hátszegig. Itt a rakoncátlan Lepuzsnik, valamint a Reteczát oldalá-

ból eredő számos egyéb hegyi patak által öntözött Hátszegi medencze terül el a vonal nyugoti oldalán, mely kissé megszükülve Pujon alul nyulik el a vonal mentén. Pujtól kelet felé a Hunyadi-Havasok és a Retyezát keleti oldalágai közt kigyózik a hegyi pálya s több hosszabb alaguton át keresztül-megy a Sztrigy és Zsil vízvázasztóján, majd Petrosényinél az utóbbi viz völgyében véget ér.

A szajol—tövisi vonal általában gyéren lakott területen halad át. A vonal jász-nagy-kun-szolnoki és békés vármegyei része körül kevés, de népes község fekszik. Ezeket terjedelmes határok körítik, melyek a tulnyomóan földműves népnek jólétet biztosítanak, de a vasut áruforgalmát a mezőgazdaság termékein kívül alig gyarapítják egyébbel. A szajol—aradi vonal állomásainak egy része nem is községek közelében, hanem pusztákon s tanyák közt van elhelyezve. A vonal mentén Arad az egyetlen nagy város, melyben az iparüzés és kereskedelera fejlődésképes otthonra lelt.

Míg az Aradig terjedő vonal körül a jólétet biztosító termékeny pusztákban és külterjesen művelt tanyai gazdaságokban rejlik a gyér benépesülés oka, addig az Aradtól keletre haladó vonal körül az erdős hegyvidék szolgált akadályul népesebb községek alakulásának. A Paulistól Zámig haladó vonalrész mentén, még a községek alakulására aránylag legalkalmasabb Marosvölgyben is csak elszórva verődtek össze apró, szegény községek, az északra és délre elterülő hegyvidék pedig csaknem lakatlan. Zámon felül, hol a Maros völgye már termékenyebb, mindkét parton számos kisközség van elszórva s nem egy hely tekintélyes lélekszámra gyarapodott fel idők folytán. A nemes érczeket rejtő Erdélyi Érczhegységben is némileg sűrűbben követik egymást a helységek, de ezek mind apró szegény községek.

A Sztrigy völgyén s a hátszegi medenczében aránylag legsűrűbb a lakosság. Itt a sebes hegyi patakok által maladékkal és iszappal termékenyített medencze művelhető földje s a környező magas hegyek által szelídített éghajlat kedvező feltételek gyanánt hatottak közre a Havas-Alföldről bevándorolt oláh pásztor- és jobbágy-nép letelepedésénél. A Zsil völgyén csak igen jelentéktelen s csekély számú község húzódik meg a hegyek aljában.

A sik vidéken fekvő állomások nagyobb része egyedül a mezőgazdasági termelés és állattenyésztés feleslegének felvételére szolgál. Az ipar és kereskedés főleg csak Arad állomás forgalmában tesz jelentős számot. A vonal e része körül az egyéb

állomások forgalmát legfeljebb a téglagyártás s a kismérvű malomipar gyarapítja némi csekélységgel.

A marosvölgyi vonalrész állomásainak forgalmát a szűkebb keretek közt mozgó mezőgazdasági termelés mellett az erdőgazdaság, erdőipar, bányászat és mészégetés, a cserna-, sztrigy- és zsilvölgyi vonal forgalmát pedig a vasérczbányászat, vaskohászat, mészégetés és szénbányászat alimentálják számottevő mennyiségekkel.

II. Lakosság.

A szajol—arad—tövisi vonal által érintett területen az államalkotó magyar elem s az oláh nép lakik nagyobb tömegekben. E két nép elhelyezkedésére nézve általánosságban áll az, hogy a magyarok az Alföld sik vidékén, az oláhok pedig a Világos—Kovaszincz—Gyorok—Paulis községeken át képzeletben húzott vonaltól keletre, a hegyvidéken és a Maros völgyén laknak. A hátszegi medencze és Zsilvölgy hajdani magyar községei ma már teljesen eloláhosodtak. A magyar- és az oláhlakta vidék érintkező vonalán természetesen oláh és magyar, valamint vegyes nyelvű községek vannak, sőt az oláhok a sik vidékre is számos rajokat bocsátottak.

Ugy a magyar, mint az oláh vidéken a számban tulnyomó két nemzetiség mellett az ország egyéb nemzetiségei is képviselve vannak kisebb-nagyobb számmal.

Békés vármegye területe a XVII. században majdnem teljesen elnéptelenedett. Haruckern, kinek a vármegye jókora része a XVIII. század elején birtokába jutott és annak leányágon leszármazó örökösei a nagy területek műveléséhez nélkülözhetlenül szükséges munkás elemet a felvidékről s s Délnémetországból telepíték be. Arad vármegye nagybirtokosai a közel fekvő hegyvidékről oláhokat hoztak birtokaikra. Arad körül a Mercy-féle telepítés útján idekerült németek, az önként bevándorolt bolgárok és oláhok népesíték meg a kiüzött törökök nyomán néptelenül maradt községeket. Ez a népkeverék kevés kivétellel napjainkig fentartá magát s csak a Mercyfalván letelepített olaszok olvadtak be teljesen a környező német népbe. Így Szarvas lakossága magyar és tót, Gyomáé tulnyomólag magyar s kisebb részben német, Mező-Berényé magyar, német és tót, Csabáé tót és magyar; Kétegyházán a magyarokkal kevés számú oláh lakik vegyesen; Kurtics lakossága majdnem

egészen oláh. A magyar jellegű Arad lakosságában számot tesz az oláh, szerb és a német elem. Új-Aradon magyarok és németek, Vingán bolgárok, Mercyfalván németek, Szt.-Andráson németek s egy negyedrészt arányban oláhok laknak.

Az arad—tövisi vonal mentén a tulnyomó oláh lakosság csak kis mértékben van egyéb elemekkel keveredve. Glogovácson németek, Gyorokon magyarok, és oláhok, Radnán magyarok, németek, oláhok, Lippán ezek mellett még bolgárok laknak, de a többi község lakossága már majdnem kizárólag oláh s csak a nagyobb községekben lakó kisebb-nagyobb számú értelmiség magyar. Így Soborsinon, Déván, Piskin, Hátszegen, Petrozsényban s Gyulafehérváron találunk említésre méltó számban magyarokat s Szászvárosban németeket. Az erdélyi bányavárosok magyar lakosságát a Hora és Kloska, majd a Janku-féle lázadások alkalmával az oláh hordák iszonyu kegyetlenséggel majdnem teljesen kiirtották. Itt ma oláh, német és magyar a lakosság.

Alsó-Fehér vármegye nyugoti csuczában, az Aranyos forrásvidékétől, annak mentén Offenbányáig húzott képzeleti vonaltól délre az Ompoly völgyéig, valamint Gajnádtól Alsó-Fehér és Hunyad vármegye határán le Zalatnáig képzelt vonaltól keletre Ompolyiczáig elterülő hegyvidéken az oláh-ság egy sajátos fajta, a többek által eloláhosított székelőknek tartott mócz, vagy havasi oláh nép lakik.

A nép a vonal alföldi részei körül, a Maros völgyében s a Hátszegi medenczében majdnem kizárólag földművelésből él s részben mint kis- és középbirtokos, részint pedig mint uradalmi bér-munkás keresi kenyerét. A magyar vidéken a még oly kis földbirtok is türhető vagyoni helyzetet biztosít tulajdonosának s itt a kisbirtokos elem általában jómódu, ellenben a földdel nem bíró, napszámos nép többnyire szerény viszonyok közt él. Mezőtur napszámos népe jó kubikosok hírében áll. Aradon a földműves elem mellett feles számmal lakik a kereskedő kisiparos és gyármunkás nép. Új-Arad népe a külterjes földművelés mellett szorgosan kertészkedik s fuvarozással is szép pénzt keres. Vinga lakosságának egy negyedrésze zsellér s bár a kiterjedt mértékben üzött konyhakertészet jövedelmező foglalkozást nyújt a bolgár napszámos elemnek, ezek közt mégis élénk hajlandóság nyilatkozik az őshazájukba való visszavándorlásra.

Gyorok, Paulis, Kuvin, Ménes, Kovaszincz népe a kipusztult szőlők újraültetésénél talál napszámos munkát.

A Marosvölgyet szegélyező hegyvidéken az erdei napszám, fuvarozás és helyenkint a kötörös szolgál a földhözragadt szegény oláh népnek megélhetési forrás gyanánt.

Hunyad és Alsó-Fehér vármegyékben az erdőgazdaság mellett az aranybányászat, vasérczejtés, vaskohászat s szénbányászat is igen sok munkás kezét foglalkoztat. A havasi oláh nép szűk keretek közt mozgó állattenyésztéssel s puhafaáruk készítésével s az azokkal üzött házaló kereskedéssel tengeti életét. A móczok faárúikat egészen a Tiszáig s Dunáig elhordják. Temesvár, Szeged, Debreczen, Orsova, Bukarest stb. heti és országos vásárain rendes alak a puhafa edényekkel kereskedő havasi oláh.

A birtokmegoszlás a vonal mentén sehol sem egyenletes. Mindenütt sok a nagybirtok. Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyének a vonal körül elterülő részében a földbirtok nagyobb része 50—600 holdas középbirtokok közt oszlik meg, kisebb része nagy uradalom és apró birtok. Itt tehát sok a jómódu gazda, de ezek mellett éles ellentét gyanánt feles számmal vannak az egészen vagyontalan zsellérek és bér-munkások.

Békés vármegyében a 634155 k. h. összterületből 366310 k. h. esik a 100 holdnál nagyobb birtokokra s így a kis birtokok alig 43%-át teszik ki az összterületnek. A 100 holdon felüli birtokok közt 62 birtok 1000—3000 holdas, 12 birtok 3000—5000 holdas, 11 birtok 5000—10000 holdas, 4 birtok pedig felül van 10000 holdon. Bár ilyen egyenlőtlen birtokmegoszlás mellett nagyon eltérők is a lakosság különböző osztályainak vagyoni viszonyai, mégis a közép- és kisbirtokos osztály általában jómódu s a napszámos elem és uradalmi cselédség is csak viszonylag nevezhető szegénynek, mert míg az előbbi a számos középbirtok körül állandóan jó napszám mellett talál munkát, addig a szerződött munkásoknak a nagy uradalmak biztosítanak tisztességes megélhetést.

A vonalnak jász-nagy-kun-szolnoki és békési része körül az *Almássy grófok*, *Blaskovits M.*, *Har-kányi br.*, *Herzfelder*, a *török-szt.-miklósi földrevő társaság*, *Po'gár*, *Schiffbeck*, *Szapáry gr.*, *Török-Szt.-Miklós község*. *Bagi J.*, *Gencsi F.*, *Herzfeld*, *Kállay B.*, *Mészáros L.*, *Mező-Tur város*, a *mező-turi alsó részi birtokosok*, *Csáky Albinné grófasszony*, *Bolza grófok*, a *kákai társulat*, *Mitrovsky gr.*, *Szarvas város*, *Lederer*, *Königswarder gr.*, *Trefor Á. örökösei*, *Vigyázó Sándorné grófasszony*, *Wodianer br.*, az *Apponyi grófok*, *Andrássy Gyuláné grófasszony*, *Bánffy A. br.*,

a gyomai földesgazdák, Gyoma község, a Károlyi grófok, Kornis, Lamberg Fülöpné grófasszony, Mező-Berény község, a Wenckheim grófok, Blankenstein gr., Fejérváry Celesztina urasszony, Békés község, D'Orsay gr., Kárász J., Inkey Zsigmondné grófasszony, Békés-Csaba község és Trautmannsdorf gr. az ezer holdnál nagyobb földbirtokok tulajdonosai.

Arad vármegyében jóval kedvezőtlenebbek a nép vagyoni viszonyai. A vármegye 1059863 k. hold összterületéből 790730 k. h. esik a 100 holdon felüli birtokokra. Ezek közül a berzovai és radnai kincstári birtokok területe meghaladja a 10000 holdat s 21 birtok van 5—10000 hold között. Ezen nagy birtokok tulnyomó része erdő. A kis- és törpe-birtokok között csak 25%-a oszlik meg a földterületnek. De míg az előbb ismertetett vidéken a terület csekélyiségeért kárpótolt a földek dus termőképessége, addig e vármegyének közel fele hegyes, erdős terület, hol a szűken kimért völgyi földek csak igen szerény megélhetési forrást nyitnak a művelő kisbirtokos elemnek. A kétegyháza-gyoroki és arad—temesvári vonal körül a nagybirtokosok mellett jómódu kis- és középbirtokosság és nagy számu cseléd és napszámos nép él. A hegyes vidéken a kisbirtokos vagyoni viszonyai alig jobbak a bér munkás népeinél; mindkettő kevés kivétellel földhözragadt szegény.

A kétegyháza—zámi és arad—temesvári vonalrész mentén az 1000 holdnál nagyobb területek a kir. kincstár, a Bohus br. család, Almássy gr., József kir. hg., Ypsilanty herczegasszony, Dulovics, Jakabffy, Vagyon, Lázár, a Mocsonyiak, Purgly, Károlyi gr., Nádasdy gr., Szt.-Márton község, Arad város, Zselinszky gr., Deutsch, Vinga város, Sina Simon br. örökösei, Iszdenczy, Manasy, Fejér, Szt.-András és Uj-Bessenyő községek, a glogováczi urbérések, Edelsheim-Gyulai br., Kovaszincz, Lippa és Szabadhely községek, Latour gr., Solymos, Konop és Berzova községek, Kinczig János, Kaprucza, Dumbrovicza, Gross, Tótvárad és Baja községek, Munk H. és fiai, Wodianer br., Fábry, Házy, Lichtenstein hg., Prónay István és Petris községek birtokában vannak.

Hunyad vármegyében sincsenek jobb viszonyok, mint Arad hegyes részén. A földbirtok nagyrészen, az erdők pedig csaknem kizárólag uradalmakhoz tartoznak vagy kincstári és községi birtokok. A nép zöme mindenütt nagyon szegény. Hunyadban, Szászváros környékén s Alsó-Fehérben, a Maros széles medenczejében némileg jobbak a viszonyok, a dologtalanságra hajló oláh korántsem tud oly jólétet biztosítani magának, mint hasonló

természeti viszonyok között a magyar vagy német lakta vidékeken találunk.

A zám—tövisi, piski—petrozsényi és piski—vajda-hunyadi vonalak körül a kir. kincstár, Kun gr., Velicska L., Nagy-Rápolyt és Bós községek, Zeyk br., Hátszeg város, a Kendeffy család, Lónyay M. gr. örökösei, Rekettyefalva és Mező-Hegyalja-Livadia községek, Bota János, Dilsa és Petrozsény községek, Szászváros város, az erdélyi magyar közművelődési egylet, Berény, Kasztó, Romosz, Romosz hely és Vajdej községek, Balia Ignác, Telkenyér, Kudzsir, Alvincz, Borberek és Sibisán községek, Makray S., a gyulafehérvári róm.-kath. püspökség, Gyulai S. gr., Krakkó, Királypatak, Sárd és Tibor községek az ezer holdnál nagyobb föld- és erdőterületek tulajdonosai.

III. Földművelés.

Az itt ismertetett vonalak körül mindenütt, hol a domborzati talaj és éghajlati viszonyok erre alkalmas előfeltétel gyanánt kínálkoznak, magas fejlettségi fokon álló földművelést üznek.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Békés vármegyékben valamint Arad vármegye sík részein s Temes vármegyének itt figyelembe jövő részén, úgy az uradalmak, mint középbirtokosok gözzel s állati és emberi erővel mozgatott több fajta mezőgazdasági gépet használnak s a földek termőképességét rendszeresen alkalmazott állati- és műtrágyával fokozák. A kisbirtokosok is többféle géppel igyekeznek magukat a gyakori munkáshiány hátrányos következményei ellen, a lehetőséghez képest megóvni. A költségesebb gőzgépeket többnyire összeállva, egyesült erővel szerzik be s tehetségükhöz mértén igyekeznek az uradalmakban siker koronázta újtásokat meghonosítani.

Arad hegyes részében, Hunyadban s Alsó-Fehérben csak az uradalmak üznek fejlettebb földművelést. A népet részint szegénysége, részint apathikus hanyagsága akadályozza a tökélesbülés útján. A szász vidéken a földművelés jóval fejlettebb. Szászváros környékén egy-két mintagazdaságot is találni.

A földművelés jellege általában külterjes s iránya a gabonaneműek és kapásnövények termesztése. A hajdani téres legelők s parlag földek egymás után tűnnek el s jól művelt szántóföldeknek s tanyáknak engednek helyet. Kereskedelmi növényeket csak az utóbbi években termelnek nagyobb mérvben. E téren az uradalmak járnak elől jó péld

dával, melyet a középbirtokosság dicsérendő igyekezettel követ. A kisbirtokosság a kalászosok s kapás növények termelése mellett is oly jómódban él, hogy nem érzi annak szükségét, hogy a jövedelmezőbb, de hagyományaival ellenkező újabb művelési ágakra térjen át.

A vonal kiinduló pontja körül, Pusztá-Tenyőn s a szomszédos határokon mély fekvésű, televényes, fekete agyag földek váltakoznak réti földekkel s lazább, homokos agyaggal. A szajol-paulisi vonal egyéb része körül a sárga agyag altalajra települt, vastag rétegű, televényes fekete agyagföldek a túlnyomók. Ezeket a Körösök árterében s a Szárazér és Maros környékén réti földek váltják fel. A kitünő termőföldhöz mértén ugyan nem épen nagy területen, de azért majd mindenütt elég sok szikes foltot, sőt nagyobb szikes legelőket is találunk. A szik majd mint homokkal elegyes porszik, majd mint nehéz agyagos mocsárszik fordul elő. Az előbbi mindig, az utóbbi csak különös kedvező időjárás mellett használható buzatermelésre. Gyoma határában sok ilyen szikes talaj van. Az egész határnak közel egyharmada szikes legelő s kaszáló.

Az arad-temesvári vonaltól keletre kissé emelkedett, termékeny agyagos földek, nyugatra ellenben mélyebb fekvésű televényes szántóföldek terülnek el.

Paulistól keletre csak a Maros völgyében vannak számbavehető szántóföldek. Govosdiáig a Marostól északra terül el az a keskeny völgyalap, melynek alluvial talaja mezőgazdasági művelésre alkalmas. A folyótól délre eső vidéken a fiatal harmadkori rétegekből s jura mészből álló magaslatok egészen a víz medréig tolazkodnak. A völgyet szegélyező hegyoldalokon elpusztult szőlők, letarolt erdők s kopár sziklák váltakoznak sovány agyagos, silikatos, elparlagosodott szántóföldekkel s legelőkkel. A hegyoldalak magasabb részét s gerinczét rengeteg erdők fedik.

Govosdiától Soborsinig a Maros déli oldalán jókora termékeny medenczévé tágul ki a völgy; ebben termékeny völgyi földek ölelkeznek a Maros árja által lehordott törmelékekkel s a hegyoldalak kötött, soványabb agyag talajával. A Maros északi oldalán Zámig s azon túl keletre Guraszáráig oly kevés a művelhető föld, hogy annak termése a lakosság legszűkebben mért élelmére sem elégséges.

A Marosnak Jlyétől keletre mind jobban kiszélesedő medenczéjében termékeny, könnyen munkálható alluvial völgytalaj az uralkodó. A Maros közelében a talaj homokos, kavicsos, a hegyek szélén

agyagos, kötöttebb s kevésbé jó. A völgyi földet tavasszal rendszeren elborítja a medréből kilépő Maros, mi miatt sokszor nagy kárt szenved az őszi vetés és késedelmet a tavaszi munka. A Kenyérmező egyike az erdélyi részek termékenyebb vidékeinek.

A Sztrigy völgyén s a Hátszegi medenczében, a kissé hullámos lapályon homokos, agyagos áradmányi földek a túlnyomók, de a Sztrigy rakoncátlan mellékvizeinek évente ismétlődő áradásai sokszor kavicsos s görgeteggel borítják a szántóföldek és rétek egy részét. A vizek közvetlen közelében kavicsos kaszálók és füzesek huzódnak el. A magaslatokon irtványok s hegyi legelők váltakoznak terjedelmes erdőségekkel. Krivádiától tovább már oly kevés a művelhető föld, hogy még a szerény igényű oláh nép létszükségletének fedezésére elégséges tengerit sem termi meg.

A szajol-tővisi vonalaak sík vidékeket érintő részei körül, a mély televény réteggel borított talajban, a *kalászos növények* közül főleg Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében még mindenütt a *buzát* termelik legkiterjedtebb mértékben. A külföldi erős verseny nyomása azonban már élénken nyilvánul a búzával bevetett területek csökkenésében. Arad vármegye területén 7128 holddal s Békésben 34306 holddal kevesebb területet vetettek be 1894-ben búzával, mint az előző évben.

Rozsot főleg Hunyad vármegyében termelnek, de az időjárás viszonyaitól szemben a búzával jóval ellenállóbb rozs termelése már Aradban is kezd tért hódítani. E vármegyében 1894-ben 17.734 holddal több területen termeltek rozsat, mint 1893-ban.

A buzaárak rohamos hanyatlása lassankint arra indítja a gazdákat, hogy az *árpatermelésre* is több figyelmet fordítsanak. A legutóbbi években, gondosan megválasztott vetőmag alkalmazása mellett oly szép eredményeket értek el e téren, melyek bizvást engedik remélni, hogy az aradi és békési árpa már legközelebb élénk versenyt támaszt a német piacokon, a cseh és morva árpának. A próbaképen termelt, nehéz szemű, fehér *ilmiczi* árpa helyenkint egy holdon 22—24 q termést adott. Az 1894. évben Békés és Arad vármegyékben 7113 holddal több volt árpával bevetve, mint az előző évben.

Zabot leginkább Hunyad vármegye silikatos, kavicsos földjeiben termelnek. Arad, Békés és Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyékben jobbára csak az uradalmak vetnek zabot, de a termés nem sokkal mulja felül a szükséglet mérvét.

A főbb gabonaneműek termelésére fordított területek 1894. évi nagyságát, valamint a holdankinti termés 3 évi átlagát az alábbi táblázatban foglaljuk össze.

A röviddel ezelőtt rohamos fejlődésnek indult *czukorrépa*termelésre káros hatással volt az a pangás, melyet az osztrák czukorgyárak túltermelése a czukorpiaczen előidézett. A vonal mentén leg-

Termelő terület	Buza		Rozs		Árpa		Zab	
	bevetett terület k. holdban	egy k. hold termése q-ban	bevetett terület k. holdban	egy k. hold termése q-ban	bevetett terület k. holdban	egy k. hold termése q-ban	bevetett terület k. holdban	egy k. hold termése q-ban
Arad vármegyében...	178303	7·1	27231	7·57	22616	7·58	29361	6·8
Békés „	189391	6·9	6060	7.—	72649	7·36	23060	7·1
Hunyad „	72686	6.—	19669	7·1	2008	6·1	22567	6·14
Az alkenyér—tövisi vonal mentén	—	6·4	—	7.—	—	6·6	—	6·7

A *kapásnövények* közül egyedül a *tengeri* termelik a vasuti áruforgalom szempontjából figyelemre méltó mérvben. A sík vidékeken a buza után első sorban a tengeri következik, míg a Maros mentén, Hunyad és Alsó Fehér vármegyékben ez az elsőrendű művelési ág. Arad vármegyében 120—130.000, Békésben 80.000—100.000 és Hunyadban 75.000—80.000 k. hold területet fordítanak tengeri termelésre. A holdankinti átlagos termés kedvező időjárás mellett Aradban 12, Békésben 12·6 és Hunyadban s Alsó-Fehérben 9·5 q-ra becsülhető.

A *burgonyatermelésre* nem alkalmasak a vonal körül nagy területeken előforduló, televényes, fekete földek s így e czikkből alig termelnek többet, mint mennyi a helyi szükséglet fedezésére elegendő. Egy k. holdon 18—35 q burgonya terem rendes években.

Az egyéb mezeti termények közül Alsó-Fehérben s Hunyadban a *bükkönyt* termelik némileg nagyobb mértékben, de vasuton e terményből alig szállítanak el valamit.

Hüvelyeseket aránylag keveset termelnek az itt ismertetett vasuti vonalak körül. Lencsét és babot leginkább az arad-temesvári vonal környékén, a Marosvölgy kavicsos földjeiben s a Kenyérmezőn termelnek eladásra szánt feleslegben.

A *kereskedelmi* növények közül első sorban a *czukorrépa*-, *repcze*- és *dohánytermelés* érdemel említést. A *katáng* kender és *cirok*, valamint a *lóhere*-, *lucerna*- és *muharmag* termelése lassan terjed s leginkább csak a nagyobb uradalmak végeznek szép eredményű kísérleteket e termelési ágakkal.

többet termelnek Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Békés vármegyékben s Arad vármegye nyugati részében. A holdankinti termés 78—110 q közt változik.

A *repczetermelés* nem tud megerősödni az itt ismertetett vonalak tápláló területén. Az 1894. évben Aradban 3567 holdon, Békésben 5126 holdon s Hunyadban csak 182 holdon termelték ezt az olajnövényt. A holdankinti termés 3—9 q közt változik.

A *dohánytermelés*, az engedélyek korlátozása következtében mind szűkebb térre szorul. Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Arad és Békés vármegyékben egyenkint átlag 2700 holdon termeltek dohányt, míg Hunyadban ezt a termelési ágat egyáltalán nem üzik. Egy hold átlagos termése 6·8—7·3 q közt változik. Hogy a dohánytermelés terén visszaesés állott be, azt legélénkebben megvilágítja az a körülmény, hogy míg 1892. évben Arad vármegyében termelt dohányért 476.126 forintot, a Békésben termelt dohányért pedig 468.507 forintot fizettek ki, addig 1894-ben az előbbi vármegye termelői már csak 281.526 forintot, az utóbbi vármegyeé pedig 172.939 forintot kaptak a dohányért.

Katángot Békés vármegyében termel néhány birtokos, de a szükséges aszaló készülékek hiánya nagy akadálya e termelési ág nagyobb fejlődésének.

A *cirok* termelése még igen kezdetleges, pedig úgy a buga (5—8 q holdankint), mint a magtermelés bőven jutalmazza a ráfordított fáradságot.

Kendert jobbra csak háziipari célra, helyesebben mondva szükségletre termelnek. Aradban s Hunyadban egyenkint átlag 3300 holdon termelnek kendert, melynek eredménye 27.000 q fonal és

24,000 q kendermag. Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Békés termelése az utóbbi években némi lendületet vett, bár a csapadékviszonyok szertelen szélsőségei nem kedveznek az alföldön e termelési ágnek.

A *luczerna*-, *muhar*- és *heremag* termelésére évente nagyobb területeket fordítanak a nagyobb birtokosok. A szép nagyszemű áru 100 kgkint 45—50 forinton mindig könnyen talál vevőre.

A vonal alföldi része körül termelt *búza* legnagyobb részét ügynökök és kereskedők adják vasútra. E terményt Budapestre, Hatvanba, Zentára, Aradra, Szolnokra, Nagy-Körösrre, Czeplédre, Besztercebányára, Csabára, Losoncra és Temesvárra a malmok és szeszgyárak részére szállítják el, továbbá Gyulafehérvár, Brassó, Szászváros, Derestye-Hétfalu, Szász-Régen, Berzova, Vajda-Hunyad, Petrozsény s több más erdélyrészi állomásra, valamint az osztrák örökös tartományokba, Fiumébe, Észak-Németországba és Svájcba viszik ki. A gyakoribb külföldi rendeltetési helyek Bécs, Prága, Brünn, Saaz, Olmütz, Leitmeritz, Romanshorn, Buchs, Bregenz, St. Margrethen, Rorschach, Zürich, Bern, Chabowka, Podgorž, Przemyśl, Troppau, Boroszló, Stettin, Hamburg stb.

Az arad—tővisi vonal és szárnyvonalai környékéről a búzatermés feleslegét leginkább Budapest, Arad, Szászváros, Vajda-Hunyad, Kolozsvár, Déva, Alkenyér, Szászrégen, Petrozsény, Predeal, Váralja-Hátszeg, Bécs, Brünn, Prága, M. Ostrau stb. állomásokra szállítják el.

A *rozsküldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Bécs, Cseh-, Morva-, Gács- és Poroszország különböző vasúti állomásai, Felsőmagyarország és az erdélyi ércz- és szénbányavidék.

Az *árpát* München, Linz, Königshofen, Kőbánya, Budapest, Arad, Temesvár állomásokra szállítják el leggyakrabban.

A *zabküldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Szászváros, Vajda-Hunyad, Arad, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Petrozsény, Bécs, Raasdorf, Krakó, Lemberg s még néhány osztrák, cseh és gács állomás.

A *tengerit* leginkább a kelet német vasúti kötélekben részes külföldi állomásokra, osztrák Sziléziába, Svájcba, Cseh-, Morva- és Gácsországba, a kecskeméti, szegedi és kőbányai hízalókba, Észak-Magyarországba, az aradi és temesvári szeszgyáraknak, a piski—petrozsényi és a radna—lippa—alkenyéri vonal állomásaira szállítják el.

A *burgonyatermés* csekély feleslegét Csaba, Mezőberény, Arad, Temesvár állomásokra adják fel.

Bükkönyt igen keveset adnak fel. Ez majd mind Bécsbe, és Bécs-Ujhelyre megy.

A hüvelyesek közül a *babot* Budapestre, Bécsbe, Fiumébe, Triesztbe, Aradra, Svájcba és poroszországba, a *lencsét* pedig leginkább Budapestre küldik el.

A *czukorrépa* legnagyobb részét a hatvani cukorgyár dolgozza fel s jobbára csak az arad—temesvári vonal környékén termelnek a birtokosok a mezőhegyesi gyár részére. A marosvölgyi vonal keleti részéről s a Kenyérmezőről a botfalui gyárnak szállítják el a répatermést.

A *repczét* Budapest, Győr, Prága, Körmend és Palota-Ujpest állomásokra s kisebb részben Kolozsvárra szállítják.

A *kender*- és *lenmagot* Szeged, Miskolcz, Palota-Ujpest, Budapest és Bécs állomásokra küldik el.

A *dohányt* részint fuvarszekéren részint vasúton Aradra és Csabára küldik beváltás végett. A beváltókból a dohányt Debreczen, Kassa, Budapest, Kolozsvár, Temesvár, Szeged, Zágráb, Pozsony dohánygyárjai részére s az osztrák kincstár különböző gyárjai címére, nevezetesen Landskron, Fürstenfeld, Bautsch, Budweiss, Iglau, Schlackenwerth, Roveredo, Hullein, Monasterzyska, Lemberg, Göding, Hainburg, Laibach, Sedletz Kuttendorf állomásokra adják fel.

A *katángot* kizárólag a kassai pótkávégyár részére szállítják el.

A *czirkot* kisebb küldeményekben az ország különböző helyeire küldik.

A mi *kender* és *lenkóró* feladásra kerül, azt Szegedre küldik a szegedi kender és lenipar részvénytársaságnak. Kisebb küldeményekben Budapestre és Bécsbe szállítanak tilott lent és kendent.

A *luczerna*-, *muhar*- és *heremag* nagyobb részét budapesti magkereskedők szerzik meg, csak kisebb küldeményeket szállítanak közvetlenül Boroszló, Erfurt s még néhány más német állomásra is.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Békés vármegyének szajol—tővisi vonal által érintett részében s Arad vármegye sik vidékein sem a vadon növény, sem a termelt *takarmánynövényekből* nincs oly felesleg, mely a vasúti árruforgalmat is alimentálhatná. Ma már nemcsak a hajdani legelők és kaszálók, de még a nádasok helyén is búzát és tengerit termelnek. Csak a Maros, Sztrigy és Zsil völgyéről s a völgyeket határoló hegyekről kerül *széna* vasúti forgalomba. A radna lippa—tővisi és a piski—petrozsényi vonal majd minden állomásának forgalmában jelentős tényező e czikk. A szénát leginkább

Aradra, kisebb mértékben Gyulafehérvárra és Lupényra szállítják el. Néhány állomáson lóherét is adnak fel, hasonlóképen Aradra való rendeltetéssel.

A vonal alföldi részei körül, a szűk határok közé szorított szikes legelőkön kevés székfűvirágot s egyéb vadon termő *gyógyfüvet* gyűjtenek. Ezeket a községi szatócsok küldik el Budapestre.

Az átmeneti forgalomban az aradi és csanádi egyesült vasutak Batonya, Mezőhegyes, Kovácsháza, Bánhegyes, Bánkut, Elek, Simánd, Pankota, Csermő és Borosjenő állomásairól Kétegyházán a m. kir. államvasutak vonalaira átmenő gabonaszállítmányok Nagy-Szeben, Nagy-Talmács és Gyulafehérvár állomásokra, továbbá Svájczba és az osztrák örökös tartományokba mennek tovább.

IV. Szőlőművelés.

A nemzeti vagyon tetemes részét megsemmisítő fillokszerapusztításnak majdnem kivétel nélkül áldozatul estek azon virágzó szőlőültetvények, melyek a Drócsa meredek nyugati párkányán s a Marosra ereszkedő déli lejtőjén, Radna, Paulis, Kládova, Ménés, Gyorok, Kuvin, Kovaszincz, Világos, Galsa, Muszka, Magyarád, Pankota, Agris és Aranyág községek határában virultak s a messze földön híres ménés-magyarádi nemes borokat szolgáltatták.

Hasonlóképen elpusztultak azok a szőlők is, melyeket Aradtól s az arad—temesvári vonaltól keletre részint emelkedett talajon, részint sík területen, de kötött talajban műveltek.

A Maros-völgy keleti részében s a Sztrigy alsó folyása körül fillokszeramentes szőlők állandóan jól értékesíthető termést szolgáltatnak.

Az *Aradi hegyalja* elpusztult szőlőit az új ültetések sikerébe vetett remény s a tetemes állami támogatás együttes hatása alatt nagy erélyvel ültetik be, de hogy mikor érik el ismét a régi virágzó állapotot, azt alig lehetne biztosan megmondani.

Az egyedül célravezető, amerikai alanyokba való nemesítés még igen költséges. Egy hold átlag ezer forint költséget is felemészt, míg termést hoz.

Az Aradi hegyalja felújításának egyik lényeges tényezője a paulis—baraczkai állami szőlőtelep, melyet az 1893. évtől kezdve az arad-hegyaljai szőlőbirtokosokból alakult *Baraczkai szőlőoltvány-telep részvénytársaságnak* ötven üzleti évre ingyenes használatra engedett át a földművelésügyi miniszter. A paulis—baraczkai és lipa—baraczkai állami telep együtt 240 hold. A nevezett társaság e területen s a szükséghez képest a csalai erdőből kiirtandó

800 holdnyi területen az első két évben egyenkint 2—2 millió, a 3—6 évek mindenikében 5—5 millió, a 7-ik évtől kezdve pedig évente legalább 10 millió fás oltványt köteles készíteni s azokat az első 3 évben ezrenként 110 frt, a második 3 évben 100 frt s azontul 90 frt árban a termelőknek átengedni. A társaság az első két évben évi 10,000 frt, a 3—6 években évi 25,000 frt állami segélyben részesül. Az oltványok készítésénél az ország minden vidékének jellegzetes bortermő fajtáira kellő figyelemmel vannak, hogy ekként nemcsak a szűkebb környék, de az ország fillokszerapusztított összes szőlőinek felújításához is segédkezet nyújthassanak.

E társaság az 1894. év folyamán 1054 q gyökeres oltványt adott fel kisebb küldeményekben gyors-áru gyanánt, az ország összes termelő vidékeire.

A *Gyorok-ménés vidéki szőlőoltványtelep szövetkezet* évente több százezer fás gyökeres oltvánnyal járul a Hegyalja sikeres felújításához.

Az Aradi Hegyalja elpusztult és felújításban levő szőlőinek jelen állapotát az alábbi tábla tünteti fel.

K ö z s é g	Mezőgazdasági művelés alá vont, vagy paria- gon heverő el- pusztult szőlők területe	Újra ültetett, kisebb rész- ben épen maradt szőlők	
		terület 1894-ben	termése 1894-ben
		k. h o l d b a n	hektóliterben
Radna ---	200	22	14
Paulis ---	613	61	90
Boros-Jenő ---	53	113	250
Ménés ---	433	92	340
Gyorok ---	424	75	150
Kuvin ---	385	72	306
Kovaszincz ---	626	78	200
Világos ---	1324	100	200
Galsa ---	436	30	120
Muszka ---	261	85	364
Apatelek ---	343	221	270
Pankota ---	640	227	460
Agris ---	211	5	70
Drancz ---	116	10	30
Borossebes ---	116	9	28
Silingyia ---	75	2	8
Összesen :	6256	1202	2900

Az itt ismertetett vasuti vonalra utalt területen legfejlettebb a felújítás Gyorok, Paulis és Kuvin szőlőiben. Az egyéb helyeken is szépen halad a rekonstrukció. Az uri szőlők nagy része be van már ültetve, de az apró birtokos nem képes a felújítás magas költségeit fedezni.

Az új ültetvényeken termett borok csak alig valamivel állnak a régi szőlők termése megett, de a termés mennyiségileg még nagyon gyenge.

Az Aradi Hegyalja termését jobbára aradi és gyoroki borkereskedők hozzák forgalomba s részint Budafokra, Kőbányára, Pozsonyba, részint az ország minden vidékére s kisebb mennyiségekben az osztrák örökös tartományokba szállítják el.

Békés és Aradvármegyében több helyen, különösen Csaba és Arad környékén vannak nagyobb szőlőkertek. A televényes kötött talajban művelt szőlőket már majd mindenütt megtámadta a filokszera. E szőlőkből kevés csemege-szőlőt szállítanak Bécsbe s könnyű asztali borokat az ország nagyobb borkereskedő helyeire.

Az arad-temesvári vonaltól keletre elterülő vidék kipusztult szőlőit lassan bár, de a biztos siker reményével rekonstruálják. Uj-Arad, Vinga, Orczyfalva, Merczyfalva, Szt.-András határában évente nagyobb területeken virul a nemesített amerikai vessző. E szőlők termése azonban jelenleg még nem kerül számbavehető mennyiségben vasutra. A régi termésből való készleteket s az új termést Arad, Bécs, Temesvár, Veszprém, Budafok stb. állomásokra szállítják el vasuton.

A gyorok-tővisi vonal mentén s attól délre eső vidéken művelt szőlők az *alsó-marosi* s kis részben a *középmarosi borvidék*hez tartoznak.

Az előbbi borvidéken Zám, Godinesd, Déva, Kis- és Nagy-Rápoly, Maros-Solymos, Lesnek, Kis- és Nagy-Barcsa, Haró, Láz, Dál, Kelnek, Készó, Rákosd, Alsó-Szilvás, Szászváros, Szászeső, Akmár, Szászsebes, Lámkerék, Péterfalva, Algyógy, Szarakszó, Bábolna, Alvincz, Karna, Kútfalva, Borberek, Nádorválya, Magyarórsd, Vajda-Hunyad, Russ, Nagy-Oklós, Macsó, Alsó- és Felső-Nádasd, Vár-alja, Bajesd, Rusor községek határában összesen mintegy 5500 k. holdnyi szőlőt művelnek, melyet eddig a fillokszera csak igen kis mértékben támadott meg.

A közép-marosi borvidéknek nagyobb részét már a budapest-predeáli vonal leírásánál ismertettük. Az itt tárgyalt vonal üzleti köre Gyulafehérvár, Magyar- és Oláh-Bocsárd, Borbánd, Magyar-Sárd, Krakó, Magyar-Igen, Czelná, Királypataka, Alsó-Gáld s még néhány más község szőlőire terjed ki.

A marosi borvidék termését leginkább Gyulafehérvár, Kőbánya, Arad, Budafok, Budapest, Bécs, Petrozsény, Pécs, Sopron, Komárom-Ujszöny, Aszód, Beszterce, Losoncz, Pásztó, Herczeghalom, Deb-

reczen, Merczyfalva, Nagy-Káta, Tiszolez, Kolozsvár, Ménes, Déva, Vác, Brassó, Lajta-Szt.-Miklós, Gödöllő, Kl.-Schwechat, Szászrégen, Maros-Vásárhely stb. állomásokra s kisebb mennyiségekben az ország majd minden részébe szállítják el. E vidéken Gyulafehérvár és Alvincz a borkereskedés legjelentősebb székhelyei.

V. Gyümölcstermelés.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Békés vármegyékben, valamint Arad vármegye sik vidékein a gyümölcstermelés csak a legutóbbi években vett nagyobb lendületet, ellenben a Maros völgyén, az Aradi Hegyalján s Hunyad és Alsó-Fehér vármegyéknek régi, de azért még folyton fejlődő gyümölcstermelése van.

A vármegyei gazdasági egyletek fáradozása s az állami támogatás rövid idő alatt szép virágzásra juttatják a sik vidékek ma még kezdetleges gyümölcstermelését. A vármegyék által alkotott községi faiskolai szabályrendelet, valamint a hernyók pusztításáról intézkedő szabályrendelet lelkiismeretes betartása egyrészt a nemes oltványok elterjedését és az utak, dülők és terek gyümölcsfával való beültetését, másrészt a termés megóvását kellőképpen biztosítja.

Aradban kivált a szőlőtermő vidéken vannak nemes gyümölcsöt termő gyümölcsösök, melyeket új ültetvényekkel bővítenek. Így a kipusztult és amerikai alanyok termelésére alkalmatlan hegyaljai szőlőkben csontos magu gyümölcsfajokkal ültettek be legutóbb jókora területeket s a Sulkowsky hercegi uradalom Aranyágon létesített száz holdas nemes gyümölcsöst.

A sik vidéken, úgy a csontos magu gyümölcsöket, mint az almát és körtét is egyaránt termelik. A Hegyalja nyugoti részében néhány uri birtokon keresett fajtisza almát termelnek; a keleti részekben a csontos magu gyümölcsök a túlnyomók.

A Maros völgyén majd minden községben vannak gyümölcsösök. A gyümölcstermelés itt mennyiségileg kielégítő, de minőségre még sok kívánni valót hagy. A nemes fajok általában csak lassan terjednek a nép közt s az aszalványokat nem tudják kellő piaczképes állapotban előállítani. Az üdvös szabályrendeletek s az állami támogatás e vidéken is nagyban hozzájárul az állapotok javításához. A Kun gr. féle algyógyi székely földműves iskolában legutóbb létesített állami faiskola s a

községi és magán faiskolák lassankint fedezni fogják a kisebb termelőknek oltványokban való szükségletét. Az állam gondoskodása legujabb rendszerű aszalókemenczékkel s almazúzó malmokkal látják el a községeket, hogy ekként az aszalványok tökéletesebb előállítását és az almaborkészítés ismeretét népszerűvé tegye.

A magánosok nagyobb gyümölcsösei közül felemlítjük a Nádasdy grófi uradalom soborsini gyümölcsösét, melyben főleg nemes fajú almát és körtét termelnek. Kun Géza gróf maros-németi gyümölcsös kertjét többnyire nemes almafákkal és Lokisch Alfonz zámi gyümölcsfaiskoláját és gyümölcsösét, mely főleg nemes oltványokat s csemetéket hoz forgalomba.

Arad hegyes vidékein, Hunyadban s Alsó-Fehérben a szilvatermelés a túlnyomó. A legtöbb község határában van kisebb nagyobb szilvás. E mellett termelnek még sok almát, körtét és diót is. A szilvatermés legnagyobb részét saját szükségletére és eladásra pálinkának főzi ki a nép, kisebb részét friss állapotban és aszalva hozza forgalomba. Az almát és körtét mint friss gyümölcsöt értékesítik.

Az *almát, körtét és friss szilvát* leginkább Budapest, Bécs, Prága, Arad, Makó, Szolnok, Déva, Petrozsény, Radna, Grác, Wildon, Studenzen stb. állomásokra szállítják el. A *diót* gyűjtés végett Szászvárosra és Dévára adják fel s onnan, valamint közvetlenül a termelő helyekről is Budapestre, Bécsbe, Prágába küldik el. Az *aszalt szilva és az egyéb friss gyümölcs* (őszi barack) java része Aradra és Budapestre kerül.

Oltványokat és gyümölcsfa csemetéket leginkább Zámoról küldenek el kisebb szállítmányokban, Déva, Piski, Szászváros, Alvincz, Gyulafehérvár, Tövis, Maros-Vásárhely, Szász-Régen, Brassó, Nagy-Szeben, Vajda-Hunyad, Szamosujvár, Kolozsvár, Soborsin, Radna-Lippa, Arad, Szeged, Gyoma, Hatvan stb. állomásokra.

Megemlítjük itt még a marosmenti cserjés hegyoldalakon gyűjtött *szamoczá*t és *földiepret*, melyet kisebb küldeményekben Arad és Budapest piacára szállítanak.

VI. Kertészet.

Oly mérvű kertészetet, mely a vasuti áruforgalmat számbavehetőleg gyarapítaná, csak kevés helyen üznek az itt tárgyalt vasuti vonalak mentén.

Vinga környékén bolgár kertészek sok vöröshagymát, salátát, paprikát s egyéb konyhaveteményt termelnek. Ennek nagyobb részét szekéren hordják be Aradra és Temesvárra, de főleg hagymát vasuton is szállítanak ugyanoda és Nagyváradra.

Piski körül szerbek kertészkednek, de ezek semmit sem szállítanak vasuton, mert terményeiket a piacról élő, nagyszámu hivatalnok népség helyben fogyasztja el.

A hátszegi medenczében itt-ott, főleg Váralja és Hátszeg környékén, (Nagy-Oklos, Macsó) termelt konyhakertészeti terményeket Petrozsényba szállítják vasuton.

Arad környékén, Uj-Arad, Mondorlak, Glogovác, Csicsér községek határában, a Maros mély fekvésű réti földjeiben sok és jó káposztát termelnek. A terményt az Alföld népesebb helyeire, Csaba, Gyoma, Mezőtúr, Gyula stb. állomásokra szállítják el vasuton.

A Nádasdy uradalom soborsini kertészete csak a közeli környéknek konyhakertészeti terményekben való szükségletét fedezi.

Az átmeneti forgalomban Makó hagymatermelői gyarapítják Kétegyháza feladását Gácsországba rendelt vöröshagymaküldeményekkel.

VII Állattenyésztés.

Azon súlyos veszteséggel szemben, mely a gabonaáraknak a külföldi verseny nyomasztó hatása alatt beállt, fokozódó hanyatlásában a kalászosok termelésre fektetett, külterjes gazdálkodást érte, a birtokosok a többtermelésben keresnek kárpótlást. Évről-évre nagyobb legelőterületeket törnek fel s vonnak rendszeres művelés alá és így az okoszerű állattenyésztés egyik lényeges előfeltételét semmisítvén meg, nagy akadályt gördítenek a jövődelmező állattenyésztési ágak kellő kifejlődésének útjába.

Az itt ismertetett vonalak mentén a gazdák állatállománya alig haladja meg a gazdaságban nélkülözhetlenül szükséges számot s még ezt a korlátolt állatlétszámot is nem egy helyen vetett takarmányon kell tartani. Az uradalmak majd mindenikében örvendetes kivétel konstatálható. A hatóságok és gazdasági egyesületek is mindent elkövetnek az állattenyésztés előmozdítására.

A *szarvasmarha-tenyésztésben* a vonal körül mindenütt az erdélyi magyar fajta a túlnyomó, de a hajdani ezimeres, nagy termetű mar-

hát már csak elvétve találni. A sovány legelőn való nyaraltatás és a penészes izéken való nyomorúságos teletetés idők folytán nagyon alászállította a magyar szarvasmarha minőségét. A tiszta faj terjesztésére s az állomány feljavítására számos nagy uradalom fajgulyája szolgál, melyből egészséges tiszta fajú apaállatokat szereznek be lassankint a községek.

Hunyad vármegye 134.000 k. h. havasi legelője igen kedvező a szarvasmarha tenyésztésére, mindazáltal a tenyésztés e vármegyében igen elmaradt állapotban van. A marhaállomány nagy %-a csenevész riska. Az állomány átalakítására csak a legújabb időkben szereznek be a községek nagy gonddal megválasztott fajtiszta apaállatokat.

A magyar erdélyi faj mellett kisebb számban idegen, tiszta és kevert fajta marhát is tartanak. Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében a marhaállomány $2\frac{1}{2}\%$ -a, Békésben $3\cdot2\%$ -a, Aradban 13% -a és Hunyadban 18% -a idegen fajta. Az idegen fajta szarvasmarhát Jász-Nagy-Kun-Szolnokban és Békésben főleg az uradalmak tartják; e két vármegyében az idegen szarvasmarhának 59, illetve 63%-a nagybirtokos kezén van. Aradban és Hunyadban az idegen fajta szarvasmarha 79—80%-a kisbirtokosoké.

Az alföldi sik vidéken a kisbirtokosnak általában sokkal kevesebb marhája van, mint a hegyes vidéken. Jász-Nagy-Kun-Szolnokban, Békésben s Arad sik részében a szarvasmarha állomány 59—64%-a kisbirtokosoké, ellenben a hegyes vidéken 79—81%-a van kis- és középbirtokos tulajdonában.

Az uradalmi fajtenyészetek közül megemlítjük itt Wenkheim Frigyes gróf békés-földvári és Wenkheim Dénes gróf dobozi tisztavérű magyar törzgulyját, Wenkheim V. gr. berni tehenészetét Pusztá-Kamuton, Nádasdy gr. pinzgaui tehenészetét Gyorokon, Vásárhelyi L. és Friebeisz M. nyugoti fajú tehenészetét Lökösházán és Kurticson, Barcsay Károly és Lekisch Viktor pinzgaui tehenészetét Déván és Zámon.

A nagybirtokosok és uradalmak az igás állatok nagyobb részét erdélyrészi állomásokról szerzik be; ugyanonnan hozatják az aradi szeszgyárak is a hizlalásra szánt szarvasmarha jó részét. A szeszgyárakon kívül a nagy- és középbirtokosok is foglalkoznak hizlalással, s rendszerint ekként értékesítik a gazdaságból kimustrált igás állatokat.

Az itt tárgyalt vonalak mentén feladott hizott szarvasmarha majdnem kizárólag Budapest és Bécs

vágóhidjára kerül s csak az aradi szeszgyárak szállítanak München, Drezda és Mainz állomásokra is.

Az igás és sovány mustramarhát Budapest, Arad, Temesvár, Szeged, Bécs, Prága állomásokra szállítják el. Alvincz, Gyulafehérvár, Tövis vidékéről Lipa állomásig vasuton szállítják a szarvasmarhát s onnan kezdve lábon hajtják Temesvárra, Lugosra és Aradra a hizlalókba.

A *lótenyésztés* állandó fejlődésben van az itt ismertetett vonalak mentén. Az állami mén-telepek a vidék tenyésztési viszonyainak legmegfelelőbb méneket bocsátják a községek rendelkezésére. Ezeknek nemesítő hatása évről évre szembeötlőbb. A sik vidékeket érintő vonalak jómódu kisbirtokosai már mind gyakrabban vezetnek meglepő szép példányokat a loávitó-bizottságok elé. Arad hegyes vidékein s Hunyadban nem ily kielégítő az állapotok. Az állami ménnek sem állnak elegendő számmal rendelkezésre, meg a szegény nép sem mutat nagy kedvet azok igénybevételére.

Az uradalmak majd mind szép félvér s helyenkint telivér példányokat nevelnek s több helyen nagyobb méneseket is tartanak fenn. Ezek közül különös megemlítésre méltó Almácssy K. gróf angol-arabs félvér ménese Kétegyházán, Wenkheim Frigyes gróf angol-arabs félvér ménese Kigyóson, Wenkheim K. gróf angol félvér ménese Gerlán, Wenkheim Dénes gróf angol félvér ménese Dobozon, Jurenák és Lederer félvér lótenyésztése Pusztá-Tenyőn.

Az uradalmi és magán tenyésztésből kikerülő lovak szebb példányait a loávitó-bizottságok veszik meg s a szükség mérve szerint a monarchia különböző helyőrségei részére szállítják el. A katonai czélokra nem alkalmas állatokat részint lábon hajtják vásárról vásárra, részint vasuton szállítják el Budapest, Arad, Temesvár, Szeged stb. helyekre.

A vonal mentén üzött állattenyésztési ágak közt a *sértésenyésztés* a legelterjedtebb. Ugy a nagy- és közép-, mint a kisbirtokosok szükségletüket messze felülmúló sértésállományt tartanak. Az uradalmak a faj nemesítésére sokat tesznek s különböző keresztezési kísérletekkel igyekeznek az éghajlati viszonyoknak megfelelő, lehetőleg szapora és hizékony tájfajtát előállítani. A kisbirtokosok e téren jóformán egy lépéssel sincsenek előbbre a százados megszokás útján meghonosult, rendszer és czéltudatosság híján szűkölködő tenyésztési módnál. A nagyobb tenyésztők Poland China fajt ennek mangaliczával való keresztezését, fehér kon-

dor szőrű fajt, kis-jenői fajt és tiszta mangaliczát tenyésztene leggyakrabban. A nagyobb tenyésztők közül megemlítjük Herzfelder fehér kondor szőrű sertéstenyésztését Pusztá-Pón, Wenkheim Károly gr. fehér kondor szőrű tenyésztését Gerlán és Weidenfeld szőke mangalicza tenyésztését Kunágotán. Arad vármegye sík vidékén, néhány helyen a fecske hasu, barna Jurenák fajt, a Maros mentén pedig a kis-jenői fajt tartják a nagyobb birtokosok számottevő mérvben.

A sertések hizlalásával és javításával minden gazda és birtokos egyaránt foglalkozik. Azonkívül Aradon két nagyobb rendszeres hizláló is van. E városban évente 8000 s Kétegyháza 4000 sertést hizlalnak eladásra. Néhány helyen oly mérvben üzik az uradalmak a hizlálást és javítást, hogy e célra saját tenyésztésükön felül még más vidékekről is szereznek be süldőket. Rendszeres kereskedelmi hizláló azonban csak kevés van a vonalak mentén. A Maros völgyére ereszkedő hegyoldalak tölgyeseiben, jó makktermő években sok sertést javítanak makkon is.

Az egyes gazdaktól összeszedett és az uradalmakból kikerülő, valamint Arad, Pusztá-Poó, Mező-Berény és Békés nagyobb hizlálói által piacra adott hizott és javított sertést Kőbányára, Bécsbe, Prágába, Budweisra, Brünnbe, Ruttkára, Fehértemplomra s kisebb részben Poroszországba szállítják el.

Elek és Pankota hizlálóiól vagy 3000 drb. hizott sertést szállítanak Kétegyháza állomáson át Kőbányára és Bécsbe.

A makkolt sertést Gyulára, Kőbányára, Bécs-Ujhelyre s Prágába adják fel.

A sovány sertések és süldők gyakoribb rendeltetési helyei Kőbánya, Kecskemét, Temesvár, Cegléd, Orosháza, Abony, Nagyvárád, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Déva, Prága, Bécs stb.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Békés vármegyékben, a nagy területű szikes legelők csakis oly szerény tápígyényű állatot képesek táplálni, minő a juh, azért is e két vármegyében a *juhtenyésztés*, az általános pangás ellenére is még mindig számottevő ága az állattenyésztésnek.

Aradban jobbra csak a nagyobb uradalmak foglalkoznak e csekély jövedelmezőségű tenyésztési ággal, ellenben a Hunyadi havasokon még mindig nagyszámu juhnyájak hajtanak aránylag szép jövedelmet a tenyésztő gazdáknak. Az alföldi sík vidéken a juhtenyésztés főcélja a talajjavítás és gyapjunerés, a hegyes vidékeken a gyapju és a tej.

A tenyésztésben általában a középfinom fésűs gyapjas hazai faj s a merinó-faj különböző keresztezései, a hegyes vidéken pedig a raczka a túlymó.

Az uradalmak az ürüket meghizlalva, vagy feljavítva bocsátják áruba. Az ily állatokat többnyire Budapest és Bécs piacára szállítják el.

A *baromfitenyésztés* úgy, mint az ország magyarlakta vidékein általában, e vonalak körül is magas fejlettségi fokon áll. A tenyésztésben kevés kivétellel csak a közönséges hazai fajokat találjuk, de már az irányban is történtek sikerrel kecsegtető lépések, hogy a kis gazdák közönséges baromfiállománya jobb fajokkal való keresztezés útján javíttassék. E célra alakult az *Arad vármegyei első fajbaromfi tenyésztési és baromfi kiviteli vállalat*. A vármegyei gazdasági egyletek is buzgó tevékenységet fejtenek ki a baromfiállomány javítására és a kivitel előmozdítására.

A sík vidéken a baromfitenyésztés fő célja fogyasztásra alkalmas javított és hizlatt csirke, kacsza és lud tenyésztése, ellenben a hegyes vidéken a tenyésztés inkább a tojástermelést tekinti főcél gyanánt.

Baromfi hizlalással Mező-Tur, Mező-Berény, Békés, Csaba, Soborsin állomások körül foglalkoznak kiterjedtebb mértékben. A sík vidéken a baromfi minden nemét javítják és hizlalják; a Marosvölgyön jobbra csak lud-hizlalással foglalkoznak.

A vonal mentén feladott élő baromfit ketrecekben, többnyire gyorsáru gyanánt, olykor teljes kocsirakományokban Budapestre, Aradra, Bécsbe s a ludakat Orosházára és Szentésre szállítják el leggyakrabban.

A hizott ludat, kacsát, kappant, csirkét és pulykát jobbra télszakán s ősszel, leölve és fel-tisztítva hozzák forgalomba. Az ily nemű küldemények főbb rendeltetési helyei Bécs és Budapest, de kisebb küldeményeket az osztrák örökös tartományokba, Porosz-, Szász- és Bajorországba, Hollandiába és Belgiumba is küldenek szórványosan.

VIII. Állati termékek.

Az aránylag eléggé elterjedt juhtenyésztés és fejlett baromfitenyésztés mellett természetesen a gyapju és tojás szerepel első helyen a vonal áru-forgalmában számottevő állati termékek között. Az egyéb állati termékeknek, minők a tej, selyemgubó, zsír és szalonna, méz, viasz, bőr, toll, friss és száritott hal, hus és leölt vad a teheráru-forgalomban nincs nagyobb jelentősége.

A *gyapju* kisebb-nagyobb küldeményekben majd minden állomás forgalmában szerepel. Az ily küldemények nagyobb részét Budapestre szállítják megmosás végett. Kisebb szállitmányokat Raspenau, Bécs, Nagy-Szeben, Nagy-Disznód, Déva stb. állomásokra küldenek.

A *tojással* való kereskedés évről-évre emelkedik s bár a külföldi fogyasztó piacokon az orosz és olasz verseny mind nyomasztóbban lép is fel, a tojás szállítás állomásainkról állandóan növekszik. A vidéki termelőktől összeszedett tojás fő gyűjtő-helyei Arad, Soborsin, Mező-Berény, Csaba, Maros-Illye és Zám. A tojást 1440 darabot tartalmazó ládákban hozzák forgalomba s leginkább Bécsbe, kisebb mennyiségben Budapestre, Berlinbe és Antwerpenbe szállítják el. Kisebb-nagyobb tojásküldeményeket a fent megnevezett gyűjtőhelyeken kívül Temesvárra, Dévára és Kolozsvárra is adnak fel.

Az átmenetben Uj-Szt.-Anna és Ternova-Kurtakér állomásokról szállítanak tojást Kétegyházán át Bécs és Budapest rendeltetéssel.

Tejet Paszta-Póóról Budapestre, Kurticsról és Lökősházáról Aradra és Gyulafehérvárról Tövisre adnak fel rendszeres küldeményekben. Az arad-vármegyei nagybirtokosok által alakított aradi tejtejszarnok a környék nagyobb gazdaságaiban termelt tejet értékesíti.

Zsirt és szalonnát az alföldi állomásokon adnak fel említésre méltó mennyiségben. A zsirt többnyire Bécsbe és Németországba küldik ki, a szalonna pedig a nógrádi és mátrai bányavidéken, Gömörben és Szepességben s kisebb részben a zsilvölgyi bányahelyeken talál kelendőségre.

Nyers bőrt Budapest, Bécs, Tata-Tóváros, Temesvár, Nagy-Szeben, Diósgyőr, Jászberény, Maros-Illye, Mező-Berény, Nagyvárad, Orosháza, Radna-Lippa, Soborsin, Szarvas, Szászváros, Török-Szt.-Miklós, Temesvár, Zám, Versecz, Vámos-Györk, Kis-Sebes, Nagylak, Pankota, Csaba, Gyula, Brassó, Déva, Szamos-Ujvár stb. rendeltetéssel adnak fel a vonal mentén. A juh- és kecskebőrök nagyobb része erdélyrészi állomásokra megy.

A vadbőrt (nyul-, róka-, őz-, vidrabőr stb.) Budapestre szállítják.

A *selyemtenyésztés* lassan, de állandóan terjed. A nép közönyét a mennyire annyira már sikerült a selyemtenyésztési felügyelőség fáradhatlan agitációjának legyőzni, de a tenyésztés még mindig inkább a kezdet stadiumában van, sem hogy azt a vasúti áruforgalom rendes tényezői

közé sorozhatnók. Az eperfák elégtelensége is nagy akadálya a selyemtermelés általános elterjedésének. Arad vármegyében 1350 család 17592 kg., Békésben 204 család 446 kg. s Hunyadban 16 család 141 kg. gubót termelt az 1894. évben. A gubókat a kisebb termelők postán szállítják el, a nagyobb termelők pedig vasuton küldik Temesvárra és Szegzárdra beváltás végett.

Csontot, szarut és tollat keveset adnak fel e vonal állomásain. A csont és szaru gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, M.-Ostrau, Peček stb. A tollat Budapestre és Félégyházára szállítják el gyűjtés végett.

A *méhtenyésztést* főleg Hunyad vármegyében üzik kiterjedt mérvben. Itt a hivatalos adatok tanúsága szerint több mint 12000 méhesládót tartanak, de ezek közül csak 1167 család van mozgó kaptárakban elhelyezve s így a termelés nem áll arányban a méhesládok számával. Arad vármegyében közel 9000, Békésben pedig közel 4000 méhesládót tartanak. Az előbbi vármegyében 3734, az utóbbiban 1972 család volt az 1894. évben mozgó szerkezetű kaptárakban. E három vármegye 1894. évi méztermelése 741 q volt. A nagy számu régi kasok használata mellett még mindig szép mennyiségű sonkolyt és viaszt is termelnek. A mézet Budapestre, Aradra, Temesvárra, Bécsbe, a sonkolyt pedig Rimaszombatra szállítják el.

Leölt vadat többnyire az alföldi sík vidéken, a nagy uradalmakban télszakában tartott körvadászatok alkalmával, valamint a nagyobb gyűjtőhelyekről a kereskedők adnak fel Budapest, Bécs, Berlin, M.-Frankfurt s Antwerpen állomásokra.

Friss húst egyes állomásokról Budapestre s *ludmájat* Csabáról Bécsbe szállítanak.

A *halban* gazdag Körösből és Marosból kifogott halakból a szebb példányokat friss állapotban — vízben s jég közt — Budapestre és Aradra szállítják el. A selejtesebbet szárítják s a görög-keletiek hosszú nagybőjtje idejében Arad, Déva, Nagy-Szeben, Kolozsvár, Nagyvárad stb. állomásokra adják fel.

Végül megemlítjük, hogy Szászváros állomáson évente néhány ezer q *istállótrágyát* ad fel az ottani szeszyár Piski rendeltetéssel.

IX. Erdőgazdaság.

A szajol—arad—tövisi vonal élesen elhatárolt erdős területet és erdők híján szűkülködő sík vidéket érint útjában. Ez utóbbi vidék a szajol—aradi és arad—temesvári vonal körül terül el. Itt

többnyire csak kisebb ligetek, füzesek, akáczosok vannak s a tulajdonképeni erdők is kizárólag viszonzlagos erdőtalajon állanak.

A valódi erdővidék ott kezdődik, hol a vonal befordul a Maros völgyébe. E viz völgyét északról és délről szegélyező hegyeket s a Hátszegi medencét bekerítő hegyvidéket, valamint a Zsil völgyét határoló magaslatokat rengeteg erdőségek borítják, melyeknek faanyaga egyik számbavehető tényezője, az illető vonalrészek feladási áruforgalmának.

A sik vidéket érintő vonalrészek körül Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében csak Mező-Tur határában van egy 430 holdas erdőbirtok, a többi mind apró pagony. Békés vármegyében több helyen találni 100 holdon felüli erdőket. Így Békés határában a városnak és Wenkheim Frigyes grófnak van 600—600 hold erdeje. Gerlán és Kigyóson ugyancsak Wenkheim Frigyes grófnak, Dobozon Wenkheim R. grófnak s Gyula-Várin Almássy grófnak van nagyobb erdeje. A dobozi erdő 1537 hold, a gyulavári pedig 2528 hold.

Jász-Nagy-Kun-Szolnokban rendszeres erdőkezelésről alig lehet szólni. Az egész vármegye 4800 holdnyi erdejéből csak 480 hold van köteles tervszerű kezelés alatt. Békésben a 8901 holdnyi erdőnek mintegy fele köteles tervszerű kezelésben van.

A síksági erdőkben a kocsányos tölgy a tulnyomó, mely az állaboknak majdnem kétharmadát teszi ki. A többi bükk, nyár, szil, fűz és akác. Az artéri erdők majdnem mind füzesek. Glogovác környékén egészen új ültetésű erdők vannak.

A síksági erdőkben többnyire az illető uradalom alkalmazottjainak tűzifajárandóságát vágják s a gazdaságban szükséges szerszámfát termelik. Több helyen a letarolt erdők területét mezőgazdasági művelés alá vonják.

Arad vármegye hegyes részeiben s Alsó-Fehérben és Hunyadban, valamint Krassó-Szörénynek és Temesnek e vonal körébe tartozó részeiben az erdőgazdaságnak ugy a vidék gazdasági életében, mint a vasut áruforgalmában első rangú jelentősége van.

Arad vármegyének 329,116 k. hold erdősége van. Ebből 38,290 k. h. véderdő, 230,905 k. hold feltétlen erdőtalajon, 59,921 k. hold pedig viszonzlagos erdőtalajon áll. E vármegyében a vonal üzletkörébe eső területen Kladova, Radna, Solymos, Odvos, Konop, Berzova, Monorostia, Dumbrovicza, Gross, Szlatina, Baja, Lupest, Govosdia, Gyulicza, Szorosság, Pernyest, Trojás, Temesest, Vinyesd,

Tok, Iltyó, Soborsin, Rossia, Petris és Korbest községek határában vannak 1000 holdnál nagyobb erdőbirtokok. Ezek területe együttvéve közel 93,000 hold. E területből a kir. kincstár erdőire 56,546 hold esik, míg a többi Nádasdi gr., Lichtenstein hg., Prónay István, Kintzig J., Konopy K., Munk H. és fiai és Trojás község birtokában van. A kincstári erdők nagyobb része Kladva, Solymos, Berzova, Gross, Monorostia, Pernyest községek határában terül el.

A paulis—zámi vonaltól északra eső ezen erdőkben a tölgy az uralkodó fafajta. Az erdőknek több mint fele tölgyes és csererdő, míg a többi részben az uralkodó bükk mellett a szil, gyertyán és juhar borít jókora területeket. Az egyéb lombfák csak szóróványosan fordulnak elő; a tűlevelű növényzet is igen ritka.

Az állabok $\frac{2}{3}$ része régi, szálas törzsekből áll, $\frac{1}{3}$ része új ültetés és sarj. Erősen megritkított tölgyeseket s oktalanul elpusztított erdőket leginkább csak a Maros közelében találni; beljebb a hegyek közt valóságos öserdők várnak kihasználásra.

Arad vármegye erdőségeiből 108,906 k. hold van köteles rendszeres üzemben, de az üzem-kötelezettség alá nem eső erdők legnagyobb részében is okszerű erdőgazdaságot üznek. Az erdőket rendszeres vágási fordákban, részint a tulajdonosok saját üzemükben, részint vállalkozók vágják s a fa jobb értékesítésére s könnyebb elszállítására minden lehetőt megtesznek. Így a Milova és Odvos közt s attól északra fekvő erdőségekből Mairovitz Mór vállalkozó 21 km. hosszú iparvasuton szállítja le a fákat. Kintzig J., konopi erdőségeiből 13 km. iparvasut vezet Konop állomáshoz. A Berzova körül fekvő kincstári erdők bérlője Seidner B. 21 km. hosszú iparvasuton szállítja ki az erdösségből a ledöntött törzseket s az egyéb erdei termékeket. Munk H. és fiai szlatinai erdőiből s a musai erdőkezelőség erdőiből Munk czég 19 km. hosszú iparvasutján szállítják az erdőgazdaság termékeit Tótvárad állomásra; Nádasdy gróf uradalmának erdőségeiből 16 km. hosszú vasuton szállítják a törzseket és faárukat Soborsinra, honnan azok tekintélyes részét a Maroson szállítják tovább Aradra és Szegedre. Prónay István petrissi erdőbirtokának termékeit 10 km. hosszú iparvasuton szállítják be Zám állomásra, illetőleg a Maroshoz, melyen az áruk egy része tovább megy.

Az aradvármegyei erdők hozamának nagyobb részét tűzifa alakjában értékesítik. Kisebb részét a szlatinai és soborsini fűrészekeken dolgozzák fel

parkétának, deszkának, szegletfáknak s dongának. Készítenek még vasuti talpfát, faragott pallókat, gerendákat, oszlopokat, szerszámfát és bognárfát is. A selejtesebb bükk anyagból szenet égetnek. A törzsek egy kis részét feldolgozatlanul szállítják tovább.

Ez erdőségekből a *tüzifa* legnagyobb részét Aradra, Mező-Túr-ra, Orosházára, Hódmező-Vásárhelyre, Szegedre szállítják; jókora küldemények mennek még Uj-Arad, Csaba, Pécska, Glogovác, Budapest, Temesvár, Gyoma állomásokra s a tiszántúli sík vidék számos más helyére is.

A *talpfát* Aradra s az aradi üzletvezetőség egyéb állomásaira adják fel.

A többnyire 10 akón felüli méreteken készült német *küdfát* és a különböző méretű francia *dongát* Arad, Budapest, Bécs és Fiume állomásokra küldik.

A *bányafát* Petrozsénybe szállítják el.

A *bognárfát, szálfa, a kinagyított tölgy- és bükkgerendák, pallók és oszlopok* gyakoribb rendeltetési helyei Arad, Temesvár, Nagy-Kikinda, Szeged, Jász-Kisér, Mező-Berény, Gyula, Budapest.

A *faszenet* kis részben Aradra, legnagyobb részt pedig Vajda-Hunyadra és Kalán-Zeykfalvára küldik el.

Temes és Krassó-Szörény vármegyéknek e vonal üzletkörébe eső részében az ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok Aljos, Keszincz, Sistarovecz, Kövesd, Labasincz, Buznik, Lippa, Hosszuszó, Kelmák, Dorgos, Petris, Belotincz, Lalasincz, Zabalecz, Batta, Czella, Dubest, Birkis, Kápolnás, Kapriora, Pozsoga, Szelesova, Gross, Bulza községek határában vannak. Ez erdőségekből 14.500 k. hold a Mocsonyi családé, 2868 k. hold Wodiáner báróé, közel 43.000 k. hold a kir. kincstáré, 5092 k. hold Latour és 3111 k. hold Zselinszky grófoké.

Ez erdőségekben a kocsányos és kocsánytalan tölgy a túlnyomó. A felsőbb övekben a bükk gyertyánnal, szillel és szórványosan juharral vegyesen fordul elő. A Marosra hajló magaslatokon a tölgyállabokat már igen megritkították. Sok a sarjerdő és új ültetés. Az erdőt rendszeres üzemből kezelik s jobbára hasáb és dorong tűzifát termelnek. A vasuti vonalt az erdőségektől elválasztó Maros folyó nagyban akadályozza az erdőgazdasági termékeknek a vasúthoz való szállítását, azért is a termékek nagyobb része vizen usztatva kerül az Alföldre. Soborsinnál a Maros át van hidalva és így a Soborsinnal szemben fekvő erdőségek termékei nagyobb mérvben kerülnek vasuti elszállí-

tásra. A tölgytörzsek egy részét a kápolnási fűrészben dolgozzák fel.

A *tüzifa, talpfa, bányafa, donga, kinagyított fa és faszén* elszállítási viszonyai teljesen azonosok az aradvármegyei erdőségeknél leírtakkal.

A *zám—tővisi vonalrészről északra, Hunyad- és Alsó-Fehér vármegyék területén* rengeteg erdőségek tartoznak a vonal üzleti körébe. E területen az egyes községek, a kir. kincstár, Bornemissza és Jósika bárók, Kovács Ödön, Grabowszky gróf, Schweiger J., a gyulafehérvári püspökség és káptalan, Velicska L. s Gyulafehérvár város a nagyobb erdőbirtokosok. Ezeknek s még néhány más birtokosnak Almás-Szelistye, Füzesd-Bogár, Viszka, Lunksora, Szirb, Kazanesd, Csungány, Tataresd, Birtin, Riszkulicza, Obersia, Bulzesd, Czebe, Bápata, Beregszó, Vormága, Felső-Csértés, Hondol, Szelistye, Bukurest, Válea-Brád, Sztanisza, Dupapiatra, Herczegány, Mihelény, Bábolna, Bulbuk, Voja, Alkmár, Karna, Alvincz, Borsómező, Gyulafehérvár, Zalatna, Fenes, Pojána, Petrosán, Preszáka, Metesd, Igenpatak, Krakó, Magyar-Boros-Bocsárd, Belső-Gáld, s Benedek községek határában van egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtoka. Ez erdőbirtokok összege meghaladja a 101.100 kat. holdat.

Hunyad, Alsó-Fehér és Szében vármegyék területén, a *zám—tővisi vonaltól délre, illetve keletre* Tisza, Felső-Lapugy, Batrina, Mihalesd, Roskány, Sztancsesd, Ohaba, Szakamás, Lesnek, Vulcesd, Veczel, Déva, Száraz-Almás, Popesd, Szászváros, Felkenyér, Romosz, Vajdej, Romoszhely, Kudsir, Berény, Ó-Sebeshely, Kasztó, Felső-Városvíz, Alcsora és Szászsebes községek határában vannak ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok. Az összesen 136.000 holdat kitevő ily birtokok az illető községek és városok, a kir. kincstár, Bornemissza, Szereday s Barcsay családok tulajdonát képezik.

A *piski-petrozsényi vonaltól nyugatra* Erdőhát, Erdőhát-Runk, Cserisor, Lelesz, Feresd, Gyalár, Nagy-Runk, Hosdó, Hátszeg, Alsó-Szilvás, Boricza, Rekettyefalva, Alsó- és Felső-Nyiresfalva, Demsus, Malomviz, Kékesfalva, Nuksora, Korojesd, Farkaspatak, Serét s Dilsa községek határában a kir. kincstárnak, Makray Lászlónak, Lónyay M. gróf örököseinek, Simény, Kendeffy, Mara és Bágya birtokosoknak és az egyes községeknek van ezer holdnál nagyobb erdőbirtoka; ezek összege meghaladja a 64.800 holdat.

Ugyane vonaltól keletre Teleky gr., Buday, Kendeffy, Kenderessy, Bóta, Török, Mikes A. gr., továbbá

Ponor, Ohaba, Hegyalja-Livadia, Petrosz, Petrilla, és Petrozsény községek a nagyobb erdőbirtokosok. Ezeknek Balomir, Lunkány, Fegyver, Nagy-Bár, Ponor-Ohaba, Petrosz, Banicza, Petrilla és Petrozsény községek határában egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtokai összesen közel 67,000 k. holdat tesznek ki.

Hunyad vármegye erdőségei összesen 626,113 k. hold területet foglalnak el. Ebből 128,208 k. hold véderdő, 483,938 k. hold feltétlen erdőtalajon álló és 13,966 k. hold viszonylagos erdőtalajon álló erdő.

Hunyad vármegye erdőségeiből 121,021 k. holdat tölgy, 395,402 k. holdat bükk és egyéb lombfa és 109,690 k. holdat fenyő állabok borítanak. Az állabok nagyobb része régi szálas, helyenkint túlkoros törzsekkel, de a hol az elszállítás nem ütközött akadályokba, ott már a szálas állabok igen megritkultak. Különösen áll ez a tölgyerdőkre, melyeknek túlnyomó része jelenleg sarj erdő vagy fiatal új ültetés. Így Maros-Ilye környékén 10 km. körben alig van már egyéb, mint új ültetés és sarj. Ezen távolságon túl, kivált a Maros balpartján valóságos őserdők vannak, melyeket az utak hiánya miatt csak a legkezdetlegesebb módon lehet értékesíteni. Alig érintett bükk, juhar és fenyőerdők terülnek el a Déva állomás üzletkörebe eső vidéken is. A piski-vajda-hunyadi és piski-petrozsényi vonal körül a magánosok és községek erdőiket már nagyon megritkították s csak a kincstári erdőkben alkotnak még a régi szálas törzsek zárt pagonyokat. Váralja-Hátszegtől lefelé már csak bükk és tülevelű erdők vannak. Kivált Puj és Banicza körül sok az új ültetés és a sarj. A bükkön kívül figyelemre méltó mérvben a juhar, szil, éger és gyertyán fordul elő a lomberdők övében. A magasabb tetőkön az erdők már rég áldozatul estek az oláh pásztornép erdőpusztításának s helyüket jelenleg téres havasi legelők foglalják el.

Hunyad vármegyében 421,476 k. hold erdő áll az erdőtörvény 17. §-ában előírt kezelésben, míg 204,637 k. hold korlátozatlan magántulajdont képez.

E vármegye erdőségeiben, ott hol erre alkalmas állabok vannak s a hol az elszállítás nagy nehézséggel nem jár, bognárfát, oszlopot, rudat, szerszámfát, kiácsolt pallót, bányafát, tűzifát, távirka póznát, német kádárfát s talpfát készítenek a levágott törzsek egy részéből, más részét pedig fűrészárúnak dolgozzák fel. A vasipari telepek környékén, valamint a nehezen megközelíthető erdők-

ben faszenet égetnek. A sarjüzemben kezelt erdők cserhéjat és dorongfát szolgáltatnak; a ledöntött diófátörzseket feldolgozatlan állapotban szállítják tovább.

Alsó-Fehér vármegyének e vonal üzletkörebe eső részébenős bükk- és fenyőerdők s megritkított tölgyesek vannak. Az erdők $\frac{2}{3}$ részét köteles tervszerű üzemben kezelik. Abrudbánya környékén s az Ompoly forrásvidéke körül fekvő erdőket csak a gyulafehérvár—zalatnai vasut fogja hozzáférhetővé és kihasználhatóvá tenni. A mi csekélységet e vidéken jelenleg termelnek, azt az Ompolyon usztatják le a Marosra. Ez erdőkben jobbra tűzifát és faszenet termelnek.

Hunyad és Alsó-Fehér vármegye erdőségeinek termékeit nagy részben a Maroson tutajokon szállítják az Alföld fogyasztó piacaira. A vasuton elszállított termékek közt, a *tűzifa* áll az első helyen. E cikket Déva, Kurtics, Gyoma, Paulis, Arad, Gyorok, Budapest, Piski, Gyulafehérvár rendeltetéssel a magy. kir. államvasutak és magánosok czimére szállítják el leggyakrabban.

A tölgy- és fenyőfából készült *bányafát* Petrozsényba s a Telek és Gyalár környékén művelt vasérczbányákba szállítják el.

A *faszen* legnagyobb részét a vajda-hunyadi, kaláni és kudsiri vasművek használják el s aránylag csak keveset szállítanak az Alföld tisztántuli részének különböző helyeire.

A *tölgytalpfát* a szükséglet mérve szerint a m. kir. államvasutak különböző állomásaira s a bükk-talpfát tölítés végett Nagyváradra szállítják el.

A faragott tölgy és bükk *pallókat*, *gerendákat* s *oszlopokat* a m. kir. államvasutak műhelyei részére, továbbá magán czégeknek Aradra, Budapestre, Bécsbe és Temesvárra adják fel.

A *bognárfát* és *távirka póznákat* Temesvárra, a *szerszámfát* Bécsbe, a *diófátörzseket* és *dorongfát* Budapestre, a *rőzseseprőt* az Alföld különböző helyeire s a *német kádárfát* Bécsbe és Budapestre szállítják el.

Az aprított és köteges *cserhéjat* porosz, württembergi és németalföldi állomásokra s kisebb részben osztrák és hazai bűrgyárak részére adják fel.

Az erdőgazdaság termékei közül még csak a *fűzfavesszőt* említjük meg, melyből néhány q-t adnak fel a Maros mentéről Uj-Aradra. Az egyéb termékek csak alig észrevehetőleg befolyásolják a vasut áruforgalmát.

Az aradi és csanádi egyesült vasutakról tekintélyes mennyiségű faszállítmányok gyarapítják Két-

egyháza állomás átmeneti forgalmát. Bokszeg-Bélről tölgyrönköket szállítanak Szalontára; Gurahonczról bükkfaléczet Bécs, Budapest és Beszterczbánya állomásokra; Gurahoncz, Ternova és Nagy-Halmágy környékéről tűzifát Hódmező-Vásárhely, Gyula, Gyoma, Dévaványa, Budapest rendeltetéssel végül Kisjenő—Erdőhegyről tölgytalpfát a m. kir. államvasutak részére.

X. Őstermelés az ásványországból.

Az ásványi kincsek előfordulása igen egyenlőtlenül van megoszolva a fővonal és szárnyvonalak mentén. Míg a vonalnak az Alföld síkján áthaladó része körül ugyszólván semmi nemű ásványanyag sem fordul elő, addig a Marostól északra és délre emelkedő hegyvidék gazdag tárháza a nemes érczet rejtő kőzeteknek, vasérczeknek, iparilag értékesíthető kőveknek és dus rétegekben települt barna szénnek.

A szajol—paulisi vonal mentén egyedül a homok, agyag és az áradmány kavics járul némi részben a vonal áruforgalmának gyarapításához.

Békés vármegyében a negyedkori rétegekre majd mindenütt homok, erre pedig sárga agyag települt. E két földnemet helyi szükségletre jobbra minden község határában fejtik, de elszállításra csak kevés jut belőle.

Mező-Berény határában ásott *homokból* évente átlag 3500 q-t szállítanak vasuton Turkeve, Dévaványa és Gyoma állomásokra.

Györök állomás közelében művelt *homokbánya* az állomással sinösszeköttetésben áll; e bánya a m. kir. államvasutak tulajdona s benne évente átlag 300,000 q jobbra üzemi czélokra szolgáló homokot termelnek, de magánosoknak is adnak el mintegy 7—8000 q-t. Ez utóbbi mennyiséget többnyire Békés vármegye sárréti vidékére szállítják el.

Paulisnál kijut a Maros a magas hegyek által körülhatárolt völgyből s a mint az Alföld rónáján már jóval lassabb eséssel tovább kigyózik, hatalmas rétegekben rakja le a hegyi útjából magával ragadt kötőrmelékét, kavicsot s homokot. E lerakódásokat Arad és Uj-Arad között részint a Maros medréből, részint annak partjairól két nagyobb vállalkozó aknázza figyelemreméltó mértékben.

Roheim és Stanger czég 20 kocsiból álló vonatokban évente 35,000 q kavicsot szállít el Szt.-András, Merczyfalva, Kurtics, Saágh, Lökősháza, Gyertyámos, Zsebely, Szakálháza állomásokra.

Wertheimer Vilmos czég a vármegyei utak kavicsolására évente átlag 43,600 q kavicsot ad fel. Ennek nagyobb része Temesvár, Gyula, Mezőtur, Turkeve, Szarvas, Gyoma, Hódmező-Vásárhely állomások közt oszlik meg.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok s Békés vármegye területén, közvetlenül a termő televény réteg alatt előforduló sárga agyagot ott, a hol az kis mérvben van homokkal és mészszel elegyedve, háziiparilag cserépedények készítésére s téglagyártásra használják. A homokos és meszes sárgaagyagot, mint tapasztó földet a házi szükséglet fedezésére fordítják.

A Moma-Kodru és a Bihar hegységhez csatlakozó *Drócsa-Hegyes* hegyláncz, mely a Maros völgyét északról beszegi s Paulis, Ménés, Kuvin, Kovaszincz, Világos közt meredek párkánnyal könyököl ki az Alföld rónájára, legnagyobb részben kristályos palákból, mészkővekből, kvarcból, granitból, gnájszból s eruptív kőzetekből áll.

Azon alacsony hegyhátakban, melyek a Marostól délre huzódnak, majd többé-kevésbé emelkedve a Polyána Ruszkához és tovább keletre a Hunyadi havasokhoz csatlakoznak a fiatal harmadkori képletek a tulnyomók s csak kisebb területeken fordul elő jura és kréta formációból való mész és itt-ott trachit és bazalt. E két hegyvidéken leginkább utak fentartására szolgáló terméskövet és zuzott követ, valamint kiégetésre szánt mészkövet termelnek.

Sokkal fontosabb ezeknél a Drócsa-Hegyes keleti végéhez csatlakozó *Erdélyi Érczhegység*. E hegységben a mészkövek, homokkövek s kristályos palák jókora tömegekben fordulnak elő, de a hegység zömét eruptív kőzetek alkotják. Ezek közül kivált a trachitok rendkívül gazdagok nemes fémekben s már évezredek óta dusan jutalmazták arany- és ezüstérczeikkel a kutató bányász veritékes munkáját.

A Polyána-Ruszka gerinczétől a Sztrigy völgyéig terjedő hegyek méhében részint feltárt és művelt, részint kiaknázatlan *vasércztelések* nyújtanak biztos alapot a már meglevő vasérczbányászat és vasipar nagyarányu kifejlődésének.

A Zsilnek a Retyezát és a Vulkán közt s a Parengi hegycsoport nyugoti oldalán bevágódott völgyében dus *szénlerakodást* tártak fel már eddig mintegy 40 helyen.

A Hunyadi Havasoknak a Sztrigyre dülő oldalán a különböző mészkövek fordulnak elő nagyobb tömegekben. Banicza környékén s egyéb

helyeken nagyobb terjedelmű vörös és tarka márványbreccia van. A Sztrigy völgyét szegélyező hegyekben több helyen találni kristályos mészköveket (márvány).

Puj állomás üzletkörében, Ponor-Ohaba község határában cementgyártásra alkalmas márga, Kis- és Nagy-Bár, valamint Petrosz községek határában fehér és sárga agyag s finom kvarcshomok fordul elő nagy bőségben. Mindez azonban jelenleg paragon hever s csak az agyagot használja néhány fazekas kezdetleges gyártmányaihoz.

A vonal mentén üzött bányászati ágak közül a nemesércz- és szénbányászat nyújt legtöbb embernek kenyeret, de a vasut áruforgalmát, főleg az utóbbi és a kőbányászat gyarapítja tekintélyes mértékben.

1. Kőbányászat.

Paulis állomástól 1·5 km.-re *Baraczká* község határában két *kőbányát* művelnek; az egyik Pellegrini József radnai, a másik Pellegrini és Campi aradi czégé. E két bányában évente átlag 1400 m³ terméskövet termelnek, melyet jobbra Aradra s az állami utak részére különböző helyekre szállítanak el. Az évi vasuti elszállítás 54,000 q-ra tehető.

Paulis állomás közelében még egy harmadik *kőbánya* is van, melyet az 1894. év folyamán *Tauszig D.* szegedi vállalkozó nyitott. A bányát évi 400,000 q kő termelésére rendezték be. Az első üzemévben 79,600 q terméskövet adott fel Nagy-Kikinda és Arad állomásokra, valamint az aradi és csanádi egyesült vasutak több állomására.

A *Radna* környékén fejtett darabos és zuzott *kőből* évente átlag 20,000 q-t adnak fel Arad, Kurtics, Hódmező-Vásárhely és Szeged állomásokra.

Berzovával szemben, a Maros bal partján, *Lalasinczon* *mészkőbányát* művelnek. A termelt követ kizárólag az ottani mészkemenczékben égetik ki.

A Bisztra völgyéből a hátszegi medenczébe vezető ut mentén, a Vaskapu hegyszoros közelében, *Bukova* határában (Váralja-Hátszeg) *márványt* fejtenek. Ebből évente vagy 1000 q durván kinagyolt tömböt szállítanak el aradi és szegedi kőfaragók czimére.

Puj állomástól 2 km.-re Szeleczky és Klein aradi czég *kőbányát* művel. Ebben durván faragott kölapokat erkély- és folyosótartó gyámköveket, s egyéb építési köveket termelnek, melyekből évente 1500 q-t szállítanak el Aradra.

Banicza állomás közelében építésre szánt *mész-követ* fejtenek.

Szászváros állomás üzletkörében, Romoszhelyen *gipszkövet* aknáznak, melyet két czég dolgoz fel s hoz forgalomba.

Arány és *Kis-Rápol*t községek határában *gránit* és *mészkőbányákat* művelnek s ezekben durván kidolgozott és darabos terméskövet termelnek, melynek nagyobb részét a m. kir. államvasutak veszik meg. Évente átlag 25,600 q faragott és darabos követ adnak fel Piski állomáson az aradi üzletvezetőség különböző állomásaira, valamint magánosok részére Szolnok, Alsó-Barbatyén, Maros-Ujvár s több más állomásra.

2. Vasérczbányászat.

A Királyhágón tuli vasércz lelőhelyek közt kétségtelenül legfontosabbak azon vasércztelepek, melyek a Polyana-Ruszká oldalából a Marosba siető Cserna mindkét oldalán Telek, Gyalár és Ruda határában rendszeres kiaknázás alatt állanak. Itt a vasércz település vastagsága helyenkint 160 m.; az ércz 50% vasat tartalmaz, s minthogy mangánban gazdag, ellenben foszfortól és kéntől teljesen ment, a belőle olvasztott nyersvas az aczélkészítéshez a legkitünőbb anyagot szolgáltatja.

A vasérczeket a m. kir. kincstár, a nadrági vasipari r.-társaság és a brassói bánya és kohó részvényegylet aknázza.

A *kir. kincstár vasérczbányái* Gyaláron, Teleken és Vadu-Dobin vannak. A vasércz előfordulása Teleknél veszi kezdetét és Plotzka, Gyalár, Alun, Vadu-Dobri és Krivina határán át Ruszkiczáig halad. A telepek határoló közei: kristályos mész és csillámpala. Gyaláron a vaskő hatalmas tömzsűs tömörül, mely 160 m. vastagságban terül el az altárna fenekén. E bányákból 100 éven át évente 15 millió q vasércz termelhető.

A kincstári bányákban az utóbbi években átlag 950,000 q vasérczet termelnek. Az érczet részint drótkötélpályán Vajda-Hunyadra, részint gurítókon, 600 m. alaguton át, majd 4·5 km. vasuton Govasdiára szállítják kiolvasztás végett.

A *nadrági vasipartársulat* Ploszka-bányán üz vasérczbányászatot. Az ott aknázott 37,000—40,000 q barna-, vörös-, pát- és mágnesvasérczet a társulat nadrági vasgyárába szállítják el kohósítás végett.

Az érczet Vajda-Hunyadon adják fel Gavosdia rendeltetéssel.

A *brassói bánya és kohó részvényegylet*. Telek határában aknáz vaskövet. Az érczek kristályos palákban, fekvetszerű telérek és tömzsűk alakjában,

nagyobbára mész kíséretében fordulnak elő. Az évente termelt 230,000 q vasérczet a kaláni nagyolvasztóban kohósítják.

A *nadrági vasipartársulat* *Petirsén* művelt bányájából eddig évente 10,000 q vasérczet adott fel Radna-Lippa állomáson Gavosdia rendeltetéssel. Utóbbi időben e cikk szállításában tetemes hanyatlás állott be.

3. Nemesércz bányászat és kohászat.

A Drócsa-Hegyes keleti végétől az Aranyos termékeny völgyéig s a Gyalui Havasoktól délre a Marosig elterülő Erdélyi Érczhegység nemcsak az ország aranybányászatában áll első helyen, de egyuttal egész Európa leggazdagabb aranyelő helye.

Az Erdélyi Érczhegység legrégibb kőzetei a kristályos palák; ezeket törték át a trachit, zöld kötrachit, dacit s egyéb eruptiv-kőzetek. Az aranytelérek főleg az eruptiv-kőzetekben fordulnak elő, de nem ritkán a kristályos palákban, homok- és mészkőben is fellépnek. E vidék nemes érczei között különösen az arany és ezüst tartalmu tellurérczeknek (Nagyágit) van nagy jelentősége, melyek más vidékeken a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Az aranytartalmu tellurérczek Nagyág és Offenbánya vidékén fordulnak elő, míg termésaranyat Verespatak bányáiban találnak gyakrabban.

Hunyad vármegye területén Nagyág, Füzesd, Csértés, Hondol, Magura, Kuréty, Cerecel, Meszták, Toplicza, Kis- és Nagy-Almás, Pojana, Tekerő, Boicza, Tresztia, Herczegány, Kajanel, Ormingya, Szelistye, Pestyera, Czébe, Karács, Brád, Porkura, Ruda, Kristyór, Bukurest, Sztanizsa, Dupapiatra, Bucsesd, Felső Lunkuj, Kercsunesd, Prihodes, Pogyele, Alsó- és Felső-Vácza, Birtin, Valea-Jepi és Brusztur községek határában művelnek arany- és ezüsthányákat.

Alsó-Fehér vármegyében Faczebája, Trimpoel, Zalatna, Bucsum, Korna, Verespatak, Valea-Doszlui községek határában emelkedő Nagy- és Kis-Kirnik, Affinis, Zeus-Gaur, Csetalye, Karpin, Orlea, Igren, Lety és Vajdoja nevű hegyek méhében kutatták fel és aknázzák az aranyat s ezüstöt tartalmazó érczeket.

A bányászatot e vidéken már a rómaiak is kiterjedt mértékben üzték. A rómaiak a legtöbb helyen csak a teléreket követve, aknákat és tárnákat vájtak a hegyek belsejébe; találni azonban nagyobb szabásu bányaművelés emlékeit is, így az Affinis méhében 120 m. mélységben egész szikla-tömegeket fejtettek ki, melyek helyén, meghagyott

sziklaoszlopokon nyugvó tágas üregek tátonganak. A Kirnik és az Affinis tömegét össze-vissza furkált vájatok jó része még a rómaiak korából való.

A későbbi időkben úgy az állam, mint a magánosok kiterjedt mérvben üzték az aranybányászatot, de a nagyobb eredmények eléréséhez a magánosoknál sem a kellő szakértelem, sem a szükséges tőke nem volt meg. Jelenleg is közel 200 bányában turkálnak nemes érczek után, de szám-bavehető eredményt főleg csak a kincstári bányaművek s az utóbbi években idegen tőkével üzemben tartott bányák képesek felmutatni.

A kir. család, a m. kir. kincstár és több magános birtokában levő *nagyági m. kir. és társulati bányamű* Nagyág község határában vájt aknáiban 1894. évben 31,322 kg. arany- és ezüsttartalmu tellurérczet, 100·8 kg. aranyat és 148·6 kg. ezüstöt termeltek. Az érczeket Selmezbányára szállították el kohósítás végett. A telepen 622 munkás dolgozik.

Az *első erdélyi aranybánya r. t. boiczai*, kercsunesdi és herczegányi telepein 484·75 kg. aranytartalmu ezüstöt és 5900 q marát termeltek. A telepen 669 munkás talál foglalkozást.

A *rudai 12 apostol bányában*, mely Ruda-Barza, Valemori, Valea-Orsulii, Valea-Talpiler területekre terjed ki, a zöldkő-trachitban fekvő telér 4 szintben van feltárva, a nyílámok hossza 12,800 m. A bányát 1884 óta a gothai Harkort-féle bányaművek és vegyészeti gyárak részvénytársaság tartja üzemben s állandóan 1060 munkást foglalkoztat. Az 1894. év folyamán 530·76 kg. nyersaranyat termeltek, melyet a budapesti fémbevaltó hivatalnál váltottak be. A színport és a felkészítésnél megmaradt jobb anyagot Selmezbányára szállítják kohósítás végett.

A *muszári bányatársulat* Brád, Ruda, Alsó- és Felső-Lunkoj községek határában fekvő bányáiban 280,000 q érczet termelnek s abból a társaság brádi zúzóműveiben 369·145 kg. nyers aranyat és 7177 kg. színport választottak ki. A nyersaranyat Budapestre, a színport Selmezbányára szállítják el. Az üzemnél 390 munkást alkalmaznak. Ugyane társaság barnaszén után is kutat.

A *német nemzeti bank sztanizsa-fericselli aranybányában* Sztanizsa, Almás, Tekerő, Pojana és Dupapiatra községekben e munka megírásakor még jobbra csak feltárási munkákat végeztek s csak 1895-ben kezdik meg a rendszeres termelést.

A *berlini kereskedelmi társaság kajaneli fém-bányaműveinél* 171 munkást alkalmaznak s 44·572

kg. nyersaranyat és 926,300 q marát termelnek. A nyersaranyat az állami beváltó hivataloknak adják el.

Landau Jakab berlini cég füzesd-tresztiai aranybányáiban, Füzesd, Tresztia, Barbura, Magura és Csértés községekben 59·51 kg. ezüstös aranyat és 20,730 q marát termelnek. Mindezt Selmezbányára küldik beváltás végett. A telepen 203 munkás foglalkozik.

The Magyar Gold-Mining Co. Limited tekerői aranybányáiban e munka megírásakor nagy költséget felemésztő feltárási és fémkiválasztási kísérletek folytak, melyeknek eredménye már a közel jövőben várható.

Hunyad vármegyében a fent elősoroltakon kívül még igen sok magános foglalkozik aranybányászattal. Az ily bányák üzeménél a szükséges töke elégtelensége állja útját a fejlettebb berendezések térfoglalásának. A legtöbbször csak kezdetleges szerkezetű erdélyi, vagy kaliforniai zúzókát találunk. Az ezek segítségével szétzúzott érczekből kézi széreken vonják ki a fémeket. A tehetősebb bányabirtokosok foncsoroznak is és az így kiválasztott aranyos ezüstöt vagy ezüstös aranyat váltják be. A még nemes fémeket tartalmazó érczlisztet és a marát Zalatnára, Verespatakra vagy Selmezbányára küldik kohósítás végett.

Alsó-Fehér vármegyében a kisebb bányák termelése és fémkiválasztási eljárása teljesen meg egyez az előbb leírtakkal. A nagyobb tökeerővel dolgozó alsó-fehervármegyei bányavállalatok közül alább soroljuk a jelentősebbeket.

A vulkói Péter Pál bányatársaság és a vulkói Mihály bányatársaság arany- és ezüstbányája Bucsum község határában 374 munkást foglalkoztat, évente 130,250 q zuzóérczet szolgáltat, melyből 138·35 kg. aranyezüstöt és 36 q aranymarát termelnek. A marát a zalatnai kohóba szállítják be.

A Szt. Háromság, Mária Magdolna és Salisbury bts. bucsumi bányájából 30,000 q aranyezüsttartalmu érczet hoznak napfényre és vagy 400 q kohósítandó terményt szállítanak Zalatnára.

A m. kir. és magántársulati Verespatak—Orlai altárna bts. bánya- és kohóműveiben 338 munkás talál foglalkozást, kik évente 76,800 q zuzottérczet, 2850 q középérczet és 17 q aranyérczet hoznak napvilágra. Ez érczekből valamint a beváltott zuzott érczből 57·165 kg. nyers arany-ezüstöt s 774 q arany-ezüstmarát termelnek.

A m. kir. arany- és ezüstkohó, kénsav- és szénkéneggyár Zalatnán, a Hunyad és Alsó-Fehér vár-

megyék kisebb bányáiban termelt zuzott érczek, marák és kénegék feldolgozására szolgál. A kén-tartalmu érczeket és marákat kénsavgyártással összekötött pörkölés után kénlére olvasztják be. A kénléket kénsavval kezelik s a visszamaradt arany-ezüsttartalmu iszapból a nemes fémeket ólommal kivonják, majd olvasztás útján az arany-ezüstöt az ólomtól elválasztják. A nemes fémeket Körmöczbányára szállítják el. A telepen évente 13,200 q érczet olvasztanak meg, s ebből 5120 q kénlet termelnek. A fémkiválasztási és pörkölési műveleteknél évente átlag 1000 q vasgáliczot, 800 q olvasztott kén, 2500 q kénsavat s 1800 q szénkénegyet termelnek. Az aranytermelés 170—200 kg., az ezüsttermelés 220—240 kg. közt változik. Az évi beváltás 340—400 kg. arany és 160—180 kg. ezüst. A kénkovandpörkből vasuton átlag 10,000 q-t adnak fel Selmezbányára. A vasgáliczot Bukarest, Arad, Budapest, Kolozsvár, Nagyvárad, Szász-Régen, Maros-Vásárhely, Brassó, Nagy-Szeben, Déva stb. állomásokra adják fel. A szénkénegyet Tiszolczra, Budafokra, Gyorokra és Promontorra küldik.

A nemes fémeket rejtő kőzetekben gyakorta fordulnak elő ólom-, antimon-, réz-, cink- és tellur-érczek is, mindazáltal ezeknek a vasut áruforgalmára jóformán semmi jelentősége sincs. Tellurt leginkább a nagyági dús érczekből Zalatnán állítanak elő, mely átlag 10—20% ólmot, rezet, antimon és cinket is tartalmaz.

4. Szénbányászat.

A Zsil völgyében nagy területen előforduló oligocén képződményekben kimeríthetetlennek látszó barnaszénrétegek települtek, melyek virágzó bányászati tevékenységnek nyújtanak tápot.

A széntelepülés a völgy hosszában vagy 30 km. hosszban s átlag 3 km. szélességben ismeretes. A szénlerakódás a völgy-medence szélein a felszínre tolódott s a völgy közepén is nem egy helyen elmosták már a patakok a fedő rétegeket. A szénkibuvások leggyakoribbak Petrilla, Petrozsény, Zsil-Vajdej, Macsesd, Lupény és Urikány községek határában. Az Anyinyora patak teljesen barnaszénben vájta ki medrét s barnaszén-partok között csörtető gyors esésű vize barnaszén-tuskókat hőmpölyget.

A széntelepét valami 40 helyen tárták fel eddig s a réteg vastagságát 0·6—38 m.-nek találták. Az eddigelé furt legmélyebb kutató akna 730 m., de a telepek feküjét még itt sem érték el.

A szénlelőhelyek e vonal mentén részint a m. kir. kincstár, részint a brassói bánya és kohó részvényegylet birtokában vannak. Ugyane társaság bérelte a kincstári bányákat is. E társaság a petrozsényi kőszéntelepeket az összes befektetésekkel és jogokkal együtt az 1894. év folyamán 3·5 millió forintért eladta a *salgó-tarjáni kőszénbánya részvénytársaságnak*. Ez utóbbi társaság az 1894. év folyamán a Petrozsény, Petrilla, Livazeny, Iszkrony, Vulkán, Lupény és Urikány határában művelt bányákban 1560 munkással 2,420,082 q szenet termelt.

A petrozsényi szén legnagyobb vevője a m. kir. államvasutak igazgatósága, mely üzemszén szükségletének részbeni fedezésére átlag 800,000 q szenet vesz át. Kedvező piaczviszonyoknak örvendő e szén az erdélyi részek s az Alföld számos helyén valamint Oláhországban és Szerbiában is. A hazai fogyasztó-helyekre elszállított petrozsényi szénből Arad, Mezőhegyes, Kolozsvár állomásokra s az aradi és csanádi egyesült vasut állomásaira mentek évi 10,000 tonnánál nagyobb mennyiségek. Ezer tonnát meghaladó évi mennyiségeket szállítanak Torda, Botfalva, Brassó, Kocsárd, Nagyvárad, Vajda-Hunyad, Alvincz, Alkenyér, Csaba, Gyula, Nagy-Szeben, Orosháza, Radna-Lippa, Szeged, Szalonta, Tövis, Szolnok, Temesvár állomásokra és a szamosvölgyi vasutra.

A társaság több más intézmény mellett 6 osztályú elemi iskolát és kórházat tart fenn.

Alkenyér és Kudzsir között a kincstári birtokon már több év óta kutatnak szén után, de eddig gyakorlati eredménye a kutatásnak nem volt.

Nagy-Halmágy vidékéről kénkovand Selmeczbányára s Boros-Sebesről salak Könighüttére való rendeltetéssel megy át Kétegyháza állomáson a m. kir. államvasutak vonalára.

XI. Ipar.

A szajol—arad—tövisi vonal üzletkörébe eső terület nem tartozik hazánk azon vidékei közé, hol a gyáripár nagyobb fejlettségre s elterjedtségre jutott volna. Az alföldi sík vidéken a gyér lakosság még a föld külterjes művelése körül előforduló munkára is csak alig hogy elégséges s így a gyáripár tevékenység, mely csakis olcsó munkaerő mellett kecsegtet sikerrel, a vonal e része körül nem találta meg a fejlődés előfeltételeit.

A szajol—radna—lippai vonalrész és az arad-temesvári vonal környékén működésben levő ipartelepek túlnyomó nagy része csak a mezőgazda-

sági termékeknek a helyi szükséglet részére való feldolgozásával foglalkozik. Kivételt csak Arad képez, melynek nagy ipara tekintélyes számot tesz a vasut áruforgalmában.

A hegyes-erdős vidéken ugyan jobbára szintén csak a közvetlen környék nyerstermékeinek ipari feldolgozásával találkozunk, de a terjedelmes erdők faanyaga s a nagy bőségben előforduló vasérczek e vidéken figyelemre méltó ipari tevékenységnek nyújtanak tápot. Nagy ipari központok, hol a termelés egyéb ága is képviselve volna, a radnalippa—tövisi vonalrész mentén sincsenek.

Mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkoznak a számos kisebb gözmalmon kívül a mezőturi, békési, csabai, aradi és szászvárosi gözmalomok, az aradi, alvinczi, gyulafehérvári és szászvárosi szeszgyárak, az aradi keményítőgyár és az uj-aradi és lippai sörfőzők.

Az *állati termékeket* csak kisipari terjedelemben dolgozzák fel.

Az *erdőgazdaság termékeinek feldolgozására* a Maros északi és déli oldalán s a piski—petrozsényi vonal mentén több-kisebb nagyobb göz- és vízüzemű fűrész szolgál. Ezek főleg Arad, Tótvárad, Soborsin, Váralja-Hátszeg, Puj, Petrozsény, Alkenyér és Alvincz állomások feladási forgalmát gyarapítják rendszeres küldeményekkel.

Az *ásványi termékek feldolgozására* a sík vidéken áthaladó vonalrész mentén csak néhány téglagyár szolgál, ellenben Aradon és az arad—tövisi vonal és szárnyvonala mentén számos nagyszabású ipartelep működik. Ilyenek az aradi gép- és waggongyár és vasöntő, a nadrági, vajda-hunyadi, kaláni és kudsiri vasművek, a zalatnai és verespataki fémkohók, a lalasinczi, trojási, kapriorai és baniczai mészégetők, a szászvárosi gipszmalom s a tomesi üveggyár.

A fenti négy csoport egyikébe sem tartozó iparágakat a zalatnai kénsv- és szénkéneggyár, a maros szlatinai vegyészeti gyár, az aradi gyújtózsineg- és robbantószergyár, a trágyagyár és gázgyár s a péterfalvi papirgyár képviselik.

Alább részletesen ismertetjük azon ipartelepeket, melyek termelése rendszeres tápot nyújt a vasuti áruforgalomnak.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

a) Malomipar.

Özegey Fülöp Ferenczné gözmalma Mező-Turon, évente átlag 2000 q lisztet ad fel Békés, Csanád és Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye különböző helyeire a pékeknek és

lisztkereskedőknek czimezve. A felőrlendő búzát helyben szerzik be; a szenet Salgó-Tarjánból és Putnokról hozatják.

A *mező-berényi gőzmalom r.-t. műmalma* az 1894-ben történt átalakítás óta elszállításra is dolgozik s évente 3500—4000 q örleményt ad fel Szeged, Gyula, Szarvas, Szalonta, Sarkad stb. állomásokra.

Békésen 4 gőzmalom működik; ezek közül legnagyobb a Wenkheim Frigyes gróf gőzmalma, mely rendes üzem mellett évente vagy 8000 q lisztet ad fel Hódmező-Vásárhely, Orosháza, Szabadka, Szarvas, Szolnok, Zsebely, Vercs állomásokra s 7000 q-t az osztrák örökös tartományokba, nevezetesen Bécsbe és Brünnebe.

Az *Első Békés-Csabai gőzmalom, Rosenthal Márton* czég csabai gőzmalma, fennáll 1870 óta, 100 munkással dolgozik, évente 180,000 q búzát őröl. Az örleményekből évente átlag 100,000 q-t szállít el Felsőmagyarországba, a Királyhágón tuli részekbe, Bécs, Linz, Salzburg, Prága, Brunn, Romanshorn, Zürich állomásokra, Morva- és Csehország, valamint Svájc egyéb helyeire s Fiumén át Angolországba. A megőrlendő buza nagyobb részét a környékről fuvarszekéren és vasuton hozatja. Tüzelésre 20,000 q salgótarjáni szenet használ.

A *Széchenyi gőzmalom r.-t. gőzmalma Aradon*, évente 150,000 q gabonát dolgoz fel.

A *Neumann testvérek aradi műmalma*, fennáll 1851 óta, évente 280,000 q különféle gabonát őröl.

Az aradi két gőzmalom összesen 17,000 q lisztet szállít a vámsorompón tuli külföldre, míg a többi részint az országban marad, részint az osztrák örökös tartományok közt oszlik meg. A vámsorompón tuli külföldre szállított liszt nagyobb része Svájcba s Angol- és Németországba, kisebb része Franciaországba és Fiumén át Braziliába megy. Az osztrák örökös tartományokba szállított liszt nagyobb része Bécs, Prága, Brunn, Klagenfurt, Jablunkau, Igla, Troppau, Teschen, Reichenberg, Aussig, Zauchtl, Klattau, Rumburg, Laibach, Deutsch-Brod, Triest, Kutenberg, Pilsen, Karlsbad állomások közt oszlik meg. A hazai rendeltetési helyek között Pozsony, Déva, Budapest, Gyula-Fehérvár, Sziszek, Ujvidék, Alkenyér, Kassa, Győr, Petrozsény, Uj-Arad, Csáca stb. szerepelnek nagyobb mennyiségekkel.

A malmok a gabona egy részét a helyi piacon szerzik be, mintegy 350,000 q-t pedig Arad, Csanád és Békés vármegyék különböző helyeiről vasuton hozatnak. Tüzelésre zsílvölgyi szenet használnak.

Kaes Rezsőné gőzmalma Szászvároson, évente vagy 3000—4000 q örleményt szállít el a piski-petrozsényi vonal állomásaira.

Gyulafehérvár állomás mellett, azzal sinösszeköttetésben az 1895. év folyamán egy nagyobb szabású gőzmalom épült, mely az első üzemében 80,000 q búzát és rozsot hozatott az alföldről. A termelt lisztből és korpából ugyanaz időben 57,000 q-t adott fel erdélyrészi állomásokra.

Neumann testvérek aradi szeszgyára, az állomással vágányösszeköttetésben, fennáll 1851 óta. Az 1893. évben a Gutjahr-féle szeszgyárat is átvette s az egyesített telepeken 600 munkást alkalmaz. Évi termelése 86000 hl. szesz és 3600 q sajtolt élesztő. Istállóiban 5200 drb erdélyi származású szarvasmarhát hizlal. A nyersanyagot legnagyobb részben Pécska, Battonya, Uj-Szt.-Anna, Bánhegyes, Pan-

kota, Kovácsháza, Csaba, Lökösháza, Kurtics, Uj-Arad, Vinga, Orczfalva, Szt.-András, Temesvár, Delta, Gattaja, Zsebely, Vojtek stb. állomásokról szerzi be a gyár.

Mittelmann és társai czég aradi szeszgyára, 80 munkással dolgozik, 22,000 hl. szeszt gyárt. Feldolgoz 120,000 q tengerit, árpát és rozsot, melyet a környék termelőitől vásárol össze s vagy 3000 q tengerit, melyet Oláhországból hozat. Hizlalással nem foglalkozik. A moslékot szárítva hozza forgalma. Évi feladása 8000 q száraz moslék. A nyersanyagot a helyi piacon szerzi be s részben ugyanazon állomásokról hozatja, mint a Neumann-féle gyár.

Az *első aradi gyártelep részvénytársaság aradi szeszgyára* 150 munkást alkalmaz, 35,000 hl. szeszt termel, 3000 drb ökröt hizlal. Feldolgoz 100,000 q gabonaneműt, melyet főleg Arad, Csanád, Békés és Temes vármegyék-ből szerez be. Nyersanyagbeszerzése azonos a két előbbi gyárával.

Az aradi szeszgyarak által termelt szesznek átlag 20%-a helyben marad s a közvetlen környék fogyasztását fedezi. A többi vasuton szállítják el és pedig 40%-ban belföldi s 60%-ban külföldi rendeltetési helyekre. A belföldi rendeltetési helyek között Fiume, Miskolcz, Szatmár, Gyöngyös, Tornalja, Pécs, Sajó-Szt.-Péter, Hatvan, Salgó-Tarján, Pelsöcz, Budapest, Rozsnyó, Temesvár, Kassa, Orsova szerepelnek nagyobb évi mennyiségekkel. A külföldre rendelt szeszszállítmányok gyakoribb rendeltetési helyei Konstantinápoly, Zaribrod, Saloniki, Dedeagats, Drinápoly, Sofia, Philipoppel, Komanova, Veneciano, Kuprily, Üsküb, Vidolin, Cospoli, Verona, Milano, Firenze, Genova, Burgas, Adrianopol, Trieszt, Laibach, Bozen, Bécs, Klagenfurt, Brunn, Marburg, Troppau, Pettau stb. A közös vámterület határán tul fekvő külföldi helyekre 1894. év folyamán 26,676 q szeszt szállítottak el az aradi szeszgyarak.

A sajtolt élesztőt erdélyi és délmagyarországi állomásokra küldik el.

A szárított moslékot majdnem teljesen Porosz-Sziléziába viszik ki.

A hizott szarvasmarhát Bécs, München, Augsburg, Maina-Frankfurt, Mainz, Basel stb. állomásokra adják fel.

A Neumann-féle gyár évente 30,000 q szárított marhatrágyát hoz forgalomba, melyet zsákokba csomagolva jobhára erdélyrészi, délmagyarországi, dunántuli és felső magyarországi vármegyékbe szállít el.

Glück Mór mezőgazdasági szeszgyára Alvinczen és Maros-Alsó-Váradján a környéken bevásárolt tengeriből egyenkint átlag 1400 hl. szeszt termel. A szeszt nagyobb részben a közeli vidéken értékesítik. Vasuton mindkét gyárból csak kevés szeszt szállítanak.

Jonász Adolf iparüzleti szeszgyára Gyulafehérváron, évente 3500 hl. szeszt termel.

Glück Rezső mezőgazdasági szeszgyára ugyanott, évente 1400 hl. szeszt hoz forgalomba.

E két szeszgyárból, valamint a maros-alsó-váradjai m. g. szeszgyárból átlag 700 q szeszt adnak vasutra Vizakna, Karácsonfalva, Maros-Vásárhely stb. rendeltetéssel. A szeszgyarak együttesen vagy 350—400 drb hizott szarvasmarhát szállítanak el évente Budapest és Bécs vágómarha-vásárjára.

Schulleri Frigyes iparüzleti szeszgyára Szászvároson évente 204,000 szeszfokot adóztat meg. Termeléséből 1500 q-t szállít el vasuton Alvincz, Déva, Gyulafehérvár stb. állomásokra.

másokra. A moslékot hizlalásra használja s évente vagy 250 drb hizott szarvasmarhát ad fel Bécsbe.

Deutsch és Lusztig cég Pannónia keményítőgyára Aradon, 45 munkással dolgozik, évente 200,000 frt értékű buzakeményítőt és csirizt gyárt. Gyártmányainak kétharmadrészét külföldre szállítja el, a még fennmaradó egyharmadrész megoszlik a helyi piac és a belföldi piacok közt. A keményítő és csiriz gyakoribb rendeltetési helyei Fiume, Mező-Telegd, Temesvár, Braunau, Prága stb. A csirizt Stanislauba szállítják el.

Zselénzky R. gr. uradalomának sörfőzője Uj-Aradon, 50 munkással dolgozik. Évente átlag 18000 q-t szállít el nagyjából Temesvár, Radna-Lippa, Fehértemplom, Nagy-Kikinda, Nagyvárad, Nagy-Becskerek, Nagy-Ényed, Szászváros, Gyoma, Debreczen Baja, Szalonta, Vajda-Hunyad, Váralja-Hátszeg állomásokra s kisebb küldeményekben a tiszántuli vidék s az erdélyi részek különböző helyeire. Termelésének számottevő részét Aradon értékesíti a gyár. A gyár az árpát részint a környéken vásárolja össze, részint Losoncra, Csabáról és erdélyi állomásokról hoztatja; a komlót Saazból, a tüzelőt Petrozsényből szerzi be.

Popovics Pártány sörfőzője Lippán főleg a közeli környék és a helyi fogyasztás szükségletére termel. Vasuton csak apróbb küldeményeket szállít a vidékre.

2. Erdészeti termékek feldolgozása.

Waller S. és fia első szászrégeni tulajkereskedő társulat cég aradi gőzfűrész, 110 munkást foglalkoztat, 4 kerettel és ugyanannyi körfűrészszel van felszerelve. A Felső-Maros erdővidékéről leusztatott fenyőtörzseket minden fajta épületfának, lécznek, deszkának és zsindeynek dolgozza fel. Évi termelése 39,000 m³ puhafafűrészáru.

Czukor László aradi fűrésztelepe 22 munkással dolgozik. 3000 m³ deszkát, léczet és zsindelet termel.

E két ipartelep terményeinek nagy részét helyben adja piacra s az aradi és csanádi egyesült vasutak állomásaira szállítja el. A m. kir. államvasutakon évente átlag 22,200 q fűrészáru szállítanak, melynek zöme Czegléd, Temesvár, Csaba, Csorvás, Paulis, Gyula. Lőkősháza, Sarkad, Orosháza, Orczifalva, Dévaványa, Kétegyháza, Szolnok, Kurtics, Vinga stb. állomásokra megy. A szállítványok kisebb része 200 km. távolságon belül fekvő alföldi állomások közt oszlik meg.

Munk H. és fia cég maros-szlatinai, madrizestyi és szakácsi gőzfűrészai Tótvárad állomással gőzmozdonyüzemű vasutal összekötve. A maros-szlatinai telepet 19 km-es iparvasut köti az állomáshoz. E vasut maros-szlatinai végállomásához sikló segélyével újabb 12 km. hosszú mozdonyüzemű vasut csatlakozik. A telepeken 200 ipari és 400 erdei munkás foglalkozik. A környező erdőségekben döntött fenyő és bükk törzsekből épületfát, pallót, deszkát, parkétát, fűrészelt szőlőkarót, fagyapotot s bükkfa tekeresforgácsot (eczetgyártáshoz) gyártanak. A feldolgozott faanyag 11,200 m³. A gyár a fenyő épületfát és deszkát Arad, Temesvár, Budapest, Szabadka, Ujvidék, Versecz, Szeged, Bécs és Prága állomásokra, a szőlőkarót az Aradi Hegyalja állomásaira és Délmagyarországba, a bükk deszkát Fiuméba, a parkétát Arad, Budapest, Bécs, Prága, Grác, Berlin, Zürich állomásokra s a bükkforgácsot hazai eczetgyáraknak s kis részben olasz állomásokra szállítja el vasuton.

Pollacsek Ede gőzfűrész Soborsin állomás mellett tölgyfa pallót és parkétát gyárt. Évi termelési képessége 60,000 q.

Wiener Adolf és fia gőzfűrész Kápolnáson (Soborsin), tölgyfa pallót és parkétát gyárt. Évi termelési képessége 6,000 q fűrészáru.

E két fűrésztelepről évente 120,400 q gyártmányt adnak fel tulnyomólag Bécsbe való rendeltetéssel.

Váralja-Hátszeg állomás üzletkörében *Boldogfalván és Malomvizen* van egy-egy fűrészmalom. Az egyik Peccol G., a másik Thoroczky Viktor gr. tulajdona. Mindkét fűrész fehér- és vörösfenyőből deszkát és pallót s kisebb mértékben bükk- és tölgy-deszkát gyárt. A Peccol-féle fűrész 1895. évi június hó 10-én történt üzembe helyezésétől 1895. év végéig 10,700 q fűrészáru adott fel Arad, Temesvár, Battonya, Orosháza, Déta, Tót-Komlós, Bécs és Budapest rendeltetéssel. A malomvizi gyár évente 3000 q fűrészáru szállít ugyanazon helyekre.

Inkey Emil és Fischer Mór fűrésztelepe Pujon, 4 kerettel és egy körfűrészszel fenyődeszkát, léczet s 6—7 m. hosszú épületfát fűrész. Mig a készlet tart, mely a fűrész fennállását biztosítja, addig évente átlag 21,000 q fűrészáru szállítanak el vasuton Aradra s a tiszántuli vidék számos más állomásaira.

Kendeffy Samu és társa petrozsényi fűrésztelepe, az állomással sinösszeköttetésben, 30 munkással dolgozik, épületfát, deszkát, zsindelet s gyufaszálat gyárt. Évi termelése 5500 m³ fűrészáru.

Maderspach Viktorné iszkronyi gőzfűrész (Petrozsény) évente 6000 m³ fenyő fűrészáru termel.

E két fűrésztelep termelésének nagyobb részét (7000 q-t) vasuton szállítja el Arad, Radna-Lippa, Szeged, Déva, Paulis, Váralja-Hátszeg, Temesvár, Cséffa, Szarvas, Orosháza állomásokra, az aradi és csanádi egyesült vasutakra s az ujszász—jász-apáti és petrosény—livazeny—lupenyi h. é. vasutakra.

Bayersdorf és Biach cég alkenyéri gőzfűrész, évente 6000 m³ fenyő-pallót, épületfát, zsindelet, fadrót, deszkát és léczet termel, melyet nagyobb részben a Tiszántul és a Tisza-Marosszög állomásaira s kis részben Oláh- és Szerbországba és Bulgáriába szállítanak el. Évi feladása 29,000 q, melynek nagyobb része Arad, Ujvidék, Lugos, Budapest, Székesfehérvár, Déva, Lupény, Csákovár, Petrozsény, Temesvár, Maros-Ujvár, Radna-Lippa, Vajda-Hunyad, Orosháza, India, Orczifalva, Fiume, Belgrád, Bécs, Sofia állomások közt oszlik meg. A fadrót Szegedre szállítják.

Bayersdorf és Biach cég szászébesi fűrésztelepe (Alvincz), 150 munkással dolgozik, puha épületfát, deszkát, gyufaszálat, tölgyparkétát és épületasztalos munkát gyárt. Évente 45,000 q fűrészáru szállít el Budapestre és alföldi állomásokra és 5000 q-t Bécsbe. Az épületasztalos munkákat leginkább az épülő helyi érdekű vasutaknál használják fel.

3. Ásványtermékek feldolgozása.

a) Téglagyártás.

Oláh Péter és Oláh Lajos egy-egy téglagyára Gyomán, együttvéve évenként mintegy 5000 q fali téglát szállít el Szolnok, Körös-Ladány s még néhány más állomásra. Néhány ezer darabot a vasut önkezelési céljaira is szállít. Mindkét téglagyár salgó-tarjáni szénrel tüzel.

Kaiser Ádám, Nun Mihály és München József egy-egy tégláégetője Mező-Berényben, együttvéve 5000 q falitégglát és fedőcserepet szállít Gyula, Gyoma és Turkeve állomásokra. Mindhárom tégláégető salgó-tarjáni szenetet használ.

Jantyk József téglagyára Békés-Földvár állomás közeliében, a vasut szükségletére 4000 q falitégglát és lapos fedőcserepet ad fel elszállításra.

A békés-csabai gőztégglagyár 50 munkással dolgozik, évente 100,000 q fali téglát és fedő cserepet szállít Arad, Kétegyháza, Sarkad, Szalonta stb. állomásokra. Tüzelésre petrozsényi, lupényi és salgó-tarjáni szenetet használ a gyár.

Az aradi közuti vaspálya és téglagyár r.-t. téglagyára fennáll 1869 óta, körkemenczéiben évente 4-5 millió különleges falitégglát gyárt. Ebből vasuton csak igen keveset szállítanak el.

Sokkal jelentősebb szerepe van azonban a részvénytársaság *közuti vasutjának*, mely a pályaudvar sinhalózatával összeköttetésben áll s a várost egész hosszában átszelve, minden jelentősebb ipartelepét vágányösszeköttetésbe hozza az állomással. Így a közuti vasut közvetíti a Széchenyi gőzmalom, a Meisztrovits-féle sertéshizlaló, a Walder-féle gőzfűrész, a Mittelmann-féle szeszgyár és a gyártelep r.-t. szeszgyára feladásra kerülő kocsirakományu küldeményeinek az állomáshoz való szállítását s a nevezett ipari vállalatok részére érkező tömeg-árúknak a czimzettekhez való kiszállítását.

b) Mészégetés. Gipszgyártás.

Seidner Bernát czég, a lalasinézi kőbányák bérlője, 5 kemenczéiben éget meszet s abból évente 124,000 q-t szállít lőüzemü iparvasutján Berzova állomásra feladás végett. A mész Arad, Temesvár, Új-Arad, Pécska, Makó, Bánhegyes, Zsombolya, Nagy-Kikinda, Perjámos, Csaba, Mező-Berény, Gyula, Gyoma, Hódmezővásárhely, Orosháza, Szeged, Szabadka, Battonya, Mezőhegyes, Szarvas, Nagy-Becs-kerek, Zenta, Nagylak, Nagy-Kikinda, Nagy-Szt.-Miklós, Orczyfalva, Zsombolya, Pancsova, Ó-Becse stb. állomások közt oszlik meg.

Nádasdy Ferencz gróf mészégető telepe Trojádson, Soborsin állomástól 11-3 km. távolságban, 7 kemenczéivel s a

Wodianer br. mészégető telepe Kapriorán, évente együttesen 82,000 q meszet ad fel, melynek nagyobb része Aradra kerül, kisebb része pedig Erdély, a Tiszántul és a Tisza-Maros szög különböző helyei közt oszlik meg.

Banicza állomás üzletkörébe eső területen Páljános Zsigmond és társa meszet égetnek, melyből évente 22500 q-t adnak fel Petrozsény, Szászváros, Déva, Vajda-Hunyad és Arad állomásokra.

Kaes Rezsőné gipszmalma Szászvároson, 44 munkással dolgozik, évente 30,000 q gipszet őröl, melyet Budapest, Debreczen, Temesvár, Nagyvárad, Seps-Szt.-György, Alvincz, Vajda-Hunyad, Sofia, Maros-Ludas, Lugos, Czegléd, Maros-Vásárhely, Nagy-Szeben, Nagy-Kikinda, Versecz, Eszék, Kassa, Arad, Brassó, Gyula-Fehérvár, Kolozsvár állomásokra s kisebb küldeményekben a Királyhágón tuli vidék egyéb helyeire szállít el.

Fabiny Klára gipszmalma ugyanott, nincs állandóan üzemben. Évente 4000—5000 q trágyagipszet szállít jobbára erdélyrészi állomásokra.

c) Vaskohászat. Vas- és gépgyártás. Fémipar.

A m. kir. vasgyár Govasdián, egy skót nagyolvasztóban és Vajda-Hunyadon 3 skót nagyolvasztóban dolgozza fel a gyalári vasércbányák termelését. Vajda-Hunyadon egy Martin-aczél kohót is tartanak üzemben. Az 1894. év folyamán feldolgoztak 1.131,850 q vasérczet, 16,323 q faszenet, 80,812 q kokszt, 75,568 q kőszent, 23,523 q ócska kovácsvasat. Ugyanakkor az össztermelés 490,844 q nyers és öntött vas és 55,717 q nyers Martin-aczél tuskó volt. A faszen egy részét a szomszédos erdőségekből fuvarszekéren s lóháton szállítják Vadu-Dobriba s onnan 30-542 km. hosszú drótkötélpályán a kohókhoz. A kokszt Karwinból, Ostrauból és Zabrzből, a kőszent Petrozsényből, a faszenet Váralja-Hátszeg, Krivádia, Puj, Szászváros, Ágostonfalva, Maros-Ilye, Garam-Berzencze, Ungvár stb. állomásokról s az ócska vasat az ország minden részéből hozatják. Az egyéb szükségletek közül megemlítjük a tűzálló agyagot és téglát, melyet Losonczról s a cementet, melyet a beocsini művekből hoztatnak.

A nyersvasat Diósgyőr, Alkenyér (Kudzsir), Gavosdia, Budapest, Kis-Bocskó, Zólyom-Brezó állomásokra s a Martin-aczél ugyancsak ez utóbbi helyre szállítják el. Oláhországba 1600 q nyersvasat vittek ki 1894-ben.

Megemlítjük itt, hogy Vajda-Hunyadon az 1894. év folyamán egy új nagyolvasztó építését kezdték meg s a fokozott mérvben termelt vasércz odaszállítására 10 km. hosszú drótkötélpályát építettek. Ezen újabb berendezések segélyével az 1895. év folyamán a nyersvastermelés az eddiginek közel kétszeresére fog emelkedni.

A gyártelepen, a bányáknál és a drótkötélpályánál összesen 1500 munkás keresi kenyerét.

A m. kir. vasmű Kudsiron (Alkenyér) Siemens regenerátorokkal működő vasfinomítóból, fatüzelésű aczélfinomítóból, aczél hengerműből, tégely-aczélöntődeből, nyújtott tégely-aczél gyárimányok készítésére szolgáló berendezésekből s kassa- és szerszámgyárból áll. A kudsiri telepen évente 300 belső munkás dolgozik. Az évi termelés:

38000 q kereskedelmi rudvas és bányasin,
400 q kereskedelmi kavart- és tégelyöntetű aczélárú,
1550 q gépgyártmány és szerszám,
800 q aczélöntvények,
8000 drb. új reszelő és
8000 drb. átvágott reszelő.

E gyártmányok készítéséhez 50,000 q nyersvasat használnak fel, melyet a vajda-hunyadi és govasdiai olvasztók szolgáltatnak.

A termelvények nagyobb részét a Királyhágón tul fekvő városokban adták piacra. A kereskedelmi rudvas egy részét Bécsbe, a kavart-aczélgyártmányok kisebb részét pedig a Balkán államokba vitték ki. A gyártmányok rendeltetési állomásai között főleg Brassó szerepel nagyobb évi mennyiségekkel.

A brassói bánya és kohó részvényegylet vasgyára Kalánban, Kalán-Zeykfalva állomással sinösszeköttetésben, fennáll 1870 óta, a teleki vasércbányában és kaláni vasgyárban 627 munkást foglalkoztat. Első sorban nyersvastermeléssel foglalkozik, másodsorban gép- és kereskedelmi öntvényeket gyárt. A bányatelep főbb berendezése a két nagyolvasztóból és az öntőműből áll. Az 1894. év folyamán termeltek:

80,065 q nyersvasat, ebből

652 q kereskedelmi öntvényt,

16,117 q kályhát és tüzhelyt

7,238 q építkezési öntvényt, géprészt és vasuti kocsikhoz való féktuskót, valamint

1,175 q különféle egyéb öntvényt.

Ugyanazon évben feldolgoztak a telepen 188,197 q vasérczet, melyet a társaság Alsó-Felek határában művelt saját bányáiban termelt, 170,329 q kokszot, kőszent és faszenet, valamint 3587 q ócska vasat. A kokszot Dombráur, Karwin, Zabrze állomásokról, a kőszent Petrozsényből, a faszén egy részét Maros-Illye, Alkenyér és Tótvárád állomásokról, más részét fuvarszekéren a környék erdőségeiből, végül az ócskavasat az ország különböző helyeiről szerzik be. A fent ismertetett üzletévben 58,500 q nyersvasat szállítottak el Diósgyőrré, Aradra és Brassóba. Az öntvények tulnyomó része a magyar birodalomban marad s annak főleg keleti s délkeleti részeiben talál jó piacot. A külföldi államok közül a déldunai fejedelemségek tartoznak a gyártmányok nagyobb fogyasztói közé. Szerbia különböző helyeire 374 q, Bulgáriába 296 q és Oláhországba 818 q kályhát, tüzhelyt és egyéb öntött vasárut vittek ki a mondott üzletévben.

A vállalat alsó-teleki vasérczbányáját 15·89 km. hosszú mozdony üzemű vasut köti össze az olvasztó teleppel.

Wiedermann Vilmosné vasöntője Aradon, Kalánról és Vajda-Hunyadról beszerzett nyersvasból kisebb méretű gépjöntvényeket gyárt, melyekből évente 4—500 q-t szállít el Arad, Békés, Csanád és Csongrád vármegyék különböző helyeire.

Ifju Hönig Frigyes harangöntő telepe Aradon, évente feldolgoz 98 q vörös és 10 q sárgarézet, valamint 40 q vasat. A megrendelések mérve szerint 80—120 q harangot szállít leginkább Horvát-Szlavonországba és a megszállott tartományokba.

A nadrági vasipar-társulat, melynek telepét a budapest—verciorovai vonal leírásánál ismertetjük, évente vagy 6000 q öntött és hengerelt vasárut, szeget és lemezárut ad fel Soborsin állomáson, kizárólag Királyhágón tuli helyekre való rendeltetéssel. A vasgyár czime alatt évente átlag 10,000 q vasércz érkezik Vajda-Hunyadról Soborsin állomásra, melyet onnan fuvarszekereken szállítanak tovább Nadrágra.

Weitzer János gép- waggongyár és vasöntőde részvénytársaság ipartelepe Aradon, 1891. végén létesült az Arad város közönsége által ingyen átengedett 15 holdnyi területen. A tiszántuli vidék egyik legnagyobb ipartelepe, 1225 munkással, tanulóval és napszámossal dolgozik s 35 tisztviselőt alkalmaz. A waggongyár mindennemű teher- és személyszállító vasuti kocsik készítésére van berendezve. A gépgyárban gyári berendezéseket, erő átviteleket, a mezőgazdaság és nagyipar céljaira szolgáló gépeket és eszközöket, valamint mindenféle nyersen kikovácsolt és kidolgozott kovácsmunkát készítenek. A vasöntő minden fajta kemény és lágy öntvényeket készít részint megrendelésre, részint a telep üzemszükségletének fedezésére. Készítenek vízvezetéki csöveket s a vízvezeték és csatornázáshoz szükséges egyéb vasöntvényeket, építészeti öntvényeket, oszlopokat, lépcsőket stb. Az 1894. év végével mozdonyok és szerkocsik s hidak és egyéb vasszerkezetek gyártását vették tervbe. Az 1894. év folyamán a gyár 44,000 q vas- és

acélanyagot, nyersvasat és nyersfémeket, waggonkereket és rugókat s mintegy 6000 m³. kemény- és puhafát dolgozott fel. Az 1895. évben a gyár 1007 különféle vasuti kocsit szállított a m. kir. államvasutak s az aradi és csanádi egyesült vasutak részére, valamint 220 drb. katonai tábori kocsit Przemyslbe. Vasöntvényekből és hídreszekből összesen 6000 q-t adott fel magyar állomásokra.

d) Egyéb ipartelep.

A zalatnai és verespataki fémkohók működéséről, melyek a vasut áruforgalmát különben sem gyarapítják feltűnő módon, már az előző fejezetben volt szó.

Losch József üvegyára Tomesten (Soborsin), fennáll 1850 óta, 2 regenerátoros kemenczével van felszerelve, 100 munkással dolgozik, évente 5000 q közönséges és 500 q csiszolt, fuvott és sajtolt öblösüveget gyárt. Különlegessége a lámpaüveg, melyből 1½ millió darabot képes piacra adni. A gyár évente 2500 q üveget ad fel Medgyes, Brassó, Ágostonfalva, Nagy-Szeben, Felek, Piski, Vajda-Hunyad, Szászváros stb. rendeltetéssel. A gyártási nyersanyagok nagyobb részét a környéken szerzi be. Vasuton csak az újabb időben hozat vagy 500 q üveghomokot Hohenbockáról. Az üvegcserepet Budapestről s a szódát Hruschauból szerzi be.

Bokszeg-Bél állomásról Bécsbe való rendeltetéssel mennek át üvegcszállítványok a m. kir. államvasutak vonalára.

4. Egyéb iparágak.

A zalatnai kénsav- és szénkéneggyár termeléséről már a nemes fémeket tartalmazó érczek bányászatának és kohászatának ismertetésénél szólottunk.

Dobiaschi József halozyltn- és biztonsági gyujtózsinegyára Aradon, az egyik telepen 23, a másikon 30 munkást foglalkoztat, évente átlag 200,000 frt értékű gyártmányt termel. Gyártmányaiból évente átlag 1100 q-t szállít el kisebb küldeményekben a hazai bányavállalatok részére és a vaskapu szabályozási munkálataihoz.

Az aradi világítógyár évente 6300 q kokszot és vagy 560 q kátrányt ad piacra, melynek nagyobb része helyben kerül felhasználásra, míg kisebb részét délmagyarországi és erdélyrészi állomásokra küldik el. A gyár az 1894. év folyamán megkezdte az ammoniakgyártást, mely cikket előreláthatólag a legutóbb keletkezett műtrágyagyár fogja tovább értékesíteni.

Singer, Zweig és társa aradi trágyagyára évente 65,000 q nyers trágyát szállít Ötvenes, Zimánd, Pankota, Mácsa állomásokra és 7500 q szárított, örölt trágyát Napagedl, Nagy-Szombat, Pernhofen, Angern, Nagy-Tapolcsány, Tornócz, Mislitz, Lóczy-Bresztovány, Lachowice, Drohobyc, Szered, Kosztolány, Cseklész, M.-Kromau, M.-Ostrau, Malaczka állomásokra s Cseh- és Morvaország itt fel nem sorolt számos helyére.

A Neumann-féle aradi szeszgyár által forgalomba hozott szárított marhatrágyáról már előbb szólottunk.

A prágai Union vegyészeti iparrészvénytársulat maroszlatinai vegyészeti gyára (Tótvárád), bükkfából száraz lepárlás útján különböző vegyi termékeket, mint eczetsavat, eczetsavas meszet, eczetsavas agyagföldet, eczetsavas ammoniakot, acetint, acetont, faszeszt, fakátrányt stb. gyárt. A telepen 70 munkás foglalkozik s évente 72,000 m³ bükk

hasábfát dolgoznak fel. A gyártmányok összes értéke 200,000 frt. Az eczetsavból és methyl-alkoholból vagy 1800 q-t s a kátrányból 650 q-t szállítanak el Zbirowba. Az eczetsavas meszet s az egyéb termékek legnagyobb részét (évi 3500 q mennyiségben) Prágába és Bubenčebe küldik el. A retortákban visszamaradó faszénből évente 40000 q-t szállítanak el Kalán-Zeykfalva, Budapest és Arad állomásokra.

Gyulafehérváron az 1894. évben egy kisebb szabású *kocsikenőcsgyár* létesült, mely néhány 100 q áruval gyarapítja az állomás feladási forgalmát.

A *nezsideri papírgyár részvénytársaság péterfalvi papírgyára* (Alvincz), fennáll 1868 óta, 150 munkással dolgozik, faanyagból mindennemű író, nyomda, távirka szalag és csomagoló papírt gyárt. Főfogyasztója a m. kir. dohánykincstár, melynek papírban való szükségletét jó részben fedezi. Évi termelése 12,000 q faanyag és 22,000 q papír. A faanyag szükséglet egy részét Ratimau, M.-Ostrau, Zernest és Torda cellulose gyáraiból hozzák. A kénsavas agyagföldet Kis-Bocskórról és Znaimból, a gyantát Fiuméből és Triesztből s a tüzelőanyagot Petrozsényből szerzik be. A gyár egész termelését vasuton szállítja el. A csomagoló papír nagy részét a hazai dohánygyáraknak küldik el s az írópapírt erdélyi és délmagyarországi állomásokra adják fel. A gyártmányokból mintegy 700 q-t Bulgáriába és Oláhországba szállítanak.

5. Kísipar. Háziipar. Rabmunka.

A *kísipar* a vonal mentén majdnem kizárólag a helyi szükséglet fedezésére termel. Kivételt képez a timárság Mező-Túron és Szarvason és a szappanfőzés Gyulafehérváron. E két iparág termeléséből a helyi szükséglet fedezésén túl vasuti elszállításra is jut némi kevés.

A vonal alföldi része körül a televény réteg alatt előforduló képlékeny sárgagyag s a Marosra ereszkedő lankák agyagrétege a fazekasiparnak vetette meg alapját, melyet részint kis-, részint háziiparilag Mező-Túron és Lippán többen üznek.

A *háziipari tevékenység* Békés vármegyében háziipari szövészetben, az Arad-Hegyalján s a keleti vármegyék szilvatermő vidékén pedig törköly-, szilvorum- és szilvaifőzésben nyilvánul. Ugyane vidéken kosárfonó árukat, rőzseboronát, rőzse- és czirokseprőt s durva faárukat is termelnek eladásra szánt mennyiségben.

A *gyulafehérvári kir. törvényszék fegyházában* a rabok kosárfonó árukat készítenek, melyet egy vállalkozó juttat piacra.

Mező-Túron vagy 10 timár felső bőrök cserzésével foglalkozik s árujából átlag 150 q-t szállít el vasuton Aradra és Budapestre.

Szarvasról az odaváló timárok kisebb szállítványokban vagy 80 q felsőbőrt küldenek el a békés vármegyei és mátrai h. é. vasutak állomásaira.

Gyulafehérvárról Zsigmondy Béla *hidegvíz-szappangyára* és Maros-Portusról Breckner J. V. ottani szappanfőző néhány 100 q szappant szállít el a közeli környék állomásaira.

Horvát János és társai a pénzügyi miniszter támogatásával az 1894. évben alakították a *mezőberényi házi szövőiparvállalatot*, mely a házi szövőszékeken készült zsákvászon és csomagoló vászon értékesítésével s a nyersanyag beszerzésével foglalkozik. Évente 1500 q kőcfonalat hozat a vállalat Rzesowból s az abból télszakán szőtt zsákvásznat részint zsáknak feldolgozva hozza forgalomba, részint, mint csomagoló vásznat értékesíti. Az előbbiből vagy 50 q-t szállítanak el Mezőhegyesre a ménésuradalomnak, az utóbbit pedig kizárólag a dohánybevéltő hivatalok veszik át s ezek czimére Csaba, Battonya, Csongrád, Felegyháza, Nyíregyháza, Szeged, Temesvár, Szolnok állomásokra küldik el.

A finomabb minőségű békési szövött áruk nem gyarapítják számbavehetőleg a vasut áruforgalmát.

Az *aradi Hegyalja* községeiben, míg a szőlők áldozatul nem estek a fillokszera pusztításának, virágzó háziipar volt a törkölynek és borseprűnek kis üstökben *pálinkává való kifőzése*. Ez iparág terjedelméből a fillokszera vész óta sokat veszített ugyan, de azért még mindig elég sokan foglalkoznak vele, s hogy régi megrendelőiket el ne veszítsék, más vidékről beszerzett törkölyt dolgoznak fel, vagy más vidéken főzött pálinkát hoznak forgalomba a hegyaljai pálinkafőzők.

A Maros mentén s Arad, Hunyad és Alsó-Fehér hegyes vidékein a *szilvaiz-* és a *szilvapálinkafőzés* egyik számbavehető jövedelmi tényezőnek tekinthető.

A törkölypálinkát és szilvorumot nagyobb mennyiségben Arad, Budafok, Budapest, Bécs, Győrök, Radna-Lippa, Makó, Priglevicza-Szt.-Iván állomásokra s kisebb mennyiségekben az ország számos helyére küldik szét.

A szilvaizt Aradra, Bécsbe, Budapestre, Szolnokra, Szarvasra s néhány más alföldi állomásra szállítják el.

Mező-Túron vagy 200 család foglalkozik *cserépedények* és mázos agyagedények háziipari előállításával. Ezek a szükséges agyagot jobbára helyben szerzik be, az egyéb gyártási kellékeket pedig Bleier testvérek bizományos czég útján kapják, ki a kész áruk értékesítéséről is gondoskodik. Évente átlag 10,000 q cserépedényt szállítanak vasuton Hajdu, Heves, Szatmár, Jász-Nagy-Kun-Szolnok,

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun, Békés és Csongrád vármegyék különböző helyeire. Ugyane fogyasztó területre hordják szét fuvarszereveken a termelés többi részét is. Néhány fazekas igen sikerült s izléses majolika utánzatokat gyárt és a fent felsorolt vármegyékbe szállítja el vasuton. A fazekasok részére évente vagy 300 q olómmáz Villach, Krumpendorf és Grác állomásokról, s 550 q agyagföld Pécsről és Ternovárról érkezik. Tüzelésre Konop, Radna-Lippa és Tótvárad állomásokról 18,000 q tüzfát hozatnak.

Lippán több *fazekas* iparos foglalkozik közönséges háztartási mázos és máztalan agyagedények készítésével. Ezek áruikat többnyire fuvarszekéren hordják szét Arad és Temes vármegye országos vásárait. Vasuton csak vagy 500 q-t szállítanak el évente Arad és Békés vármegye néhány állomására.

*Mező-Túr*on néhány iparos összesen vagy 800—1000 drb. *rokkót* ad fel vasuti elszállításra Hajdu és Szatmár vármegyék különböző helyeire.

Kosárfonó árukat Szépfalu lakói Uj-Aradon adnak fel Versecz, Szabadka, Pécska, Ujvidék rendeltetéssel. Konop községből Szeged, Versecz, Orsova állomásokra s a gyulafehérvári fegyházból Szászváros, Balázsfalva, Maros-Vásárhely, Karácsonfalva és Medgyes állomásokra szállítják el a kosarakat.

Radna-Lippáról, Konopról és Soborsinból vésetti *teknőt, taligát, villát, lapátot, kapanyelet és czirokszeprőt* s Zámról *rőzseseprőt* szállítanak vasuton Aradra s egyéb alföldi állomásokra.

A kis- és háziipari termelés egyéb ágai, mint a szövészet, pokróczkészítés stb. leginkább csak a helyi fogyasztásra, vagy az illető háztartás szükségletének fedezésére szolgálnak.

XII. Kereskedelem.

A szajol—tővisi vonalnak az Alföld sik vidékét átszelő része körül, a föld bőséges termésének értékesítése több helyen élénk kereskedelmi tevékenységnek nyújt tápot. Mező-Túr, Szarvas, Gyoma, Csaba, Békés mind számottevő, gabonakereskedő helyek, hol részint a helyben lakó önálló czégek, a budapesti nagyobb gabonakereskedő házak képviselőitében működő ügynökök, valamint az aradi és budapesti malmok számlájára vásárló gabonakereskedők fejtenek ki figyelemre méltó tevékenységet. A közép- és kisbirtokosok gabonatermésének eladásra szánt feleslegét majdnem kizárólag ezek

szedik össze és szállítják el a megrendelések vagy piaczi konjunkturák mérvadása szerinti időben és helyekre.

Mező-Turon és Szarvason 3—3 pénzintézet támogatja a helyi kereskedők tevékenységét.

Az előbb felsorolt gabonakereskedő helyeken élénk heti és országos vásárokat is tartanak, melyeken a környék állattenyésztésének feleslegét s az eladásra szánt állati és egyéb termékeket hozzak forgalomba. Kivált Csaba és Szarvas országos vásárait hajtanak fel tekintélyes számban sertést, lovat és igás szarvasmarhát.

A tiszántuli vidék legfontosabb kereskedelmi központja *Arad*, mely egyuttal a magyar birodalom vidéki kereskedelmi gócpontjai közt is első rangu helyet foglal el. Arad kereskedőinek tevékenységi köre a tiszántuli vármegyékre. Alsó-Fehér, Torda-Aranyos, Maros-Torda vármegyékre s a Tisza-Maros szög jókora részére terjed ki s felölel mindent, mi adás-vétel tárgyát képezheti. Arad kereskedelmének jellegzetes czikkei a bor, fa, sör és pálinka.

Mig az arad-hegyaljai szőlőket a fillokszera el nem pusztította, addig Arad egyike volt az ország első borkereskedő helyeinek. A fillokszera-vész hatása a borkereskedés menetén is érezhető volt, de a szőlők örvendetesen haladó felújításával lépést tart a kereskedelmi ág fokozatos fellendülése is.

Domány József, Andrényi Kálmán, Bing Ede, Ransburg M. és fia, Friedmann testvérek s még számos más kisebb czég foglalkozik Gyorok, Paulis, Ménes, Kúvin, Muszka, Magyarad, Világos, Pankota s több más hely bortermésének értékesítésével. E helyekről a bort kis részben vasuton, nagyrészt pedig fuvarszekereken szállítják be a kereskedők pinczéibe. Jelenleg az aradi Hegyalja termése egyedül még nem elégséges arra, hogy a kereskedők a keresletnek eleget tehessenek, miért is tetemes mennyiségű bort hozatnak erdélyi termőhelyekről, nevezetesen Alvincz, Gyulafehérvár, Segesvár, Erzsébetváros, Medgyes stb. állomásokról, valamint Fiumén át Olaszországból s az alföldi homoki szőlőkből. Az 1895. év folyamán 12,000 q bor érkezett Arad állomásra s ugyanaz évben 17,200 q bort szállítottak el onnan az ország különböző helyeire s kisebb részben az osztrák örökös tartományokba.

A fakereskedés terén legnagyobb czég az első szászrégeni tutajkereskedő-társulat, melynek gőzfűrészeről már az előző fejezetben szoltunk. Említést érdemel még Kohn Jakab fakereskedő. Ugy e két

ezég, mint a kisebb fakereskedők is jobbra a Maroson leosztott épületfával, tűzifával, dongával és egyéb hasznofával folytatnak élénk kereskedést. A fenyő épületfát, deszkát, pallót, léczet, zsindelyt Aradtól 200 km.-en belül fekvő majdnem valamennyi állomásokra küldik szét. Talpát az aradi és csanádi egyesült vasutak állomásairól szállítanak Aradra a m. kir. államvasutak részére. Dongát Vuk M. és fia budapesti ezég hoz nagyobb mennyiségben forgalomba. E ezég Segesvár, Medgyes, Ágostonfalva, Nagy-Károly, Szilágy-Somlyó, Nyáradló, Szász-Régen és Erzsébetváros állomásokról mintegy 10,000 q dongát hozat az állomás mellett fekvő rakhelyére. A donga jókora részét helyben adja el s csak mintegy 6900 q-t szállít el Budapest, Radna Lippa, Versecz, Zombolya, Temesvár, Fehértemplom, Nagy-Kikinda, Orosháza, Gyoma, Mező-Berény, Tisza-Földvár, Világos, Nagy-Lak, Mezőhegyes, Merczifalva stb. állomásokra.

Sörrel főleg Deutsch J. M. és Éles Ármin folytatnak nagyobb szabású kereskedést. A kőbányai sörfőzők terményeiből e két ezég évente átlag 6000 q-t szállít el jobbra palaczkokban az aradi és csanádi egyesült vasutak állomásaira és a Királyhágón túli részekre. Az új-aradi sörfőző is számottevő mennyiségeket hoz Aradon forgalomba.

A szilvapalinka Zám, Maros-Illye, Szászváros, Boros-Sebes-Butyin állomásokról, a törkölypalinka Alvincz, Gyulafehérvár, Medgyes, Erzsébetváros állomásokról, valamint Fiumén át Dalmátiából érkezik Aradra, hol e czikkel főleg Bing E. kereskedő üzérkedik. Az aradi kereskedők évente átlag 7000 hl. szilvapalinkát s 2000 hl. törkölypalinkát hoznak forgalomba. A szilvapalinka nagyobb részét Bécs, Linz, Krems, Prága, Troppau, Krakó állomásokra, kisebb részét, valamint a törkölypalinkát hazai rendeltetési helyekre adják fel.

Kiterjedt vidékre nézve szerepel Arad bevásárlási központ gyanánt, honnan nemcsak a fogyasztók, hanem a kisebb kereskedők is szükségleteik nagy részét fedezik. Nagy tömegekben érkezik e czélből Aradra petroleum, cukor, fűszer és mindenemű fogyasztási, ruházati és egyéb szükségleti czikk. A fiumei és budapesti kőolajfinomító gyárak nagy raktárt tartanak az állomáson, hol a tartánycsíkban érkezett kőolajt hordókba huzzák le s így küldik el kisebb mennyiségekben az aradi és csanádi egyesült vasutak, az arad—temesvári és arad—tövisi vonal különböző állomásaira.

Az arad—tövisi vonal és szárnyvonalai mentén az üzleti tevékenység jóval kisebb mérvű. E vidé-

ken főleg a fával, élő állatokkal, palinkával való kereskedés érdemel említést.

Az erdélyi tutajkereskedés egyik legfontosabb pontja Zám. Itt rakják meg tűzifával a tutajokat, rendezik, osztályozzák a szálákat stb. Ugyancsak Zámon élénk üzérkedés folyik tojással és szilvapalinkával is.

A szarvasmarha-, juh-, ló- és sertés kereskedést Gyulafehérváron, Szász-Sebesen, Vajda-Hunyadon s több más helyen üzik kiterjedt mértékben. Alábbiakban összeállítjuk a vonal üzletkörébe eső nagyobb helyek országos vásáraitra felhajtott élő állatok évi mennyiségét.

Helység	országos vásáraitra 1894. évben felhajtott			
	szarvasmarhák	lovak	juhok	sertések
	s z á m a			
Vajda-Hunyad	11176	340	2000	—
Szászváros	7565	726	540	595
Lippa ...	9851	3640	27900	4477
Hátszeg ...	8427	741	8000	891
Gyulafehérvár	13095	1616	48	471
Szász-Sebes	18124	1345	13700	900

Az illető állomások feladási forgalmában előjövő élő állatok nagyobb része az országos vásárok alkalmával kerül feladásra. Ez azonban csak elenyésző csekély része a fent kitüntetett vásári forgalomnak, mert az állatokat ép úgy a vásárokra, mint azokról többnyire lábon hajtják.

Jókora vidékre nézve szolgál bevásárlási központ gyanánt Déva, Gyulafehérvár és Hátszeg. A két előbbi hely az aranybányavidékre, az utóbbi a tágas hátszegi medenczére nézve szerepel gyűjtő- és bevásárlási piacz gyanánt. Ide hordja be a nép eladásra szánt feleslegét, főleg terményeket, babot, szilvát, szilvapalinkát, baromfit, állati termékeket, fát, esert stb. s itt szerzi be csaknem minden oly szükségletét, melyet nem képes saját maga előállítani.

Petrozsény is jó nagy vidék központja, de a ráutalt vidéket igen szegény, kisigényű oláh nép lakja, mely sem feleslegével sem szükségleteivel nem képes nagyobb kereskedelmi tevékenységnek tápot nyújtani.

Alvinczen borral, fával és cserrel, Szászvároson tojással, gyümölcszel, állati hulladékokkal, az Aradi-Hegyalján (Paulis, Gyorok) pedig borral, cognaccal és törkölypalinkával üzérkednek. Az egyéb helyeken üzött kereskedésnek alig van számottevő befolyása a vasuti áruforgalomra.

XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Pusztá-Tenyő <i>Tenyő-pusztá</i> rossz dülő utak.	(lásd Török-Szt-Miklós állomást)	buza	9500	3000	300	répaszelet	5000	Hatvan.
		tengeri	3300	—	—	szén	6300	Salgó-Tarján,
		árpa	1900	—	—			Pulnok, Szabolcs,
		zab	1900	—	—			Poroszló-Szilécia.
		repeze	1220	—	—	tengeri	3000	Csaba, Mezőtúr,
		czukorrépa	5000	—	—			Homok.
		sovány sertés	3950	—	—	korpa	4000	Budapest, Szolnok.
		hízott sertés	70	—	—	süldő	1240	Gyula, Szalonta, Sárad.
						olajpogácsa	800	Budapest.
						vetőmagvak	600	Tisza-Földvár,
						épületfa	600	Homok.
								Szolnok, Gyula.
Pusztá-Póó <i>Pusztá-Póó</i> pusztá rossz dülő utak	(lásd Mező-Túr állomást)	czukorrépa	30000	—	—	köszén	4000	Poroszló-Szilécia.
		buza	27000	9000	4000	épületfa	1000	Szolnok.
		árpa	22000	6000	1000	sovány sertés	5000	Debreczen, Nagyvárad.
		tengeri	5000	—	—			
		repeze	500	—	—			
		szarvasmarha	—	—	—			
		hízott	130	110	40			
		hízott sertés	3000	—	—			
		len- és kenderkóró	28000	—	—			
		töltött len és	—	—	—			
		kender	200	400	200			
		czirok	100	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson	feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Mező-Túr ^{7/10} <i>Mező-Túr</i> kövezett út.	<i>Gencsi Ferencz</i> , 1302 h., <i>Harkányi Károly br.</i> 1959 h., <i>Herczföld Dianora</i> 3090 h., <i>Herczföld Maró</i> 1249 h., <i>Kállay Béni</i> 1448 h., <i>id. Mészáros Lajos</i> 1730 h., <i>Mező-Túr alsó részi birtokosság</i> 2467 h., <i>Mező-Túr város</i> 2724 h. mező-túri birtoka.	buza	65000	5000	4500	káposzta	2000	Hadház, Új-fehértó.	
		árpa	800	—	1000	máz	300	Villach, Grác.	
		tengeri	10000	—	5800	tüzifa	15000	Konop, Radna-Lippa, Tótvárad.	
		zab	—	500	—	agyagföld	400	Pécs, Ternova-Kurtakér.	
		repce	1500	—	—	szén	15000	Putnok, Salgó-Tarján, Porosz-Szilézia.	
		lucernamag	500	—	—	alma	1600	Tiszolcz, Maros-Vásárhely.	
		szarvasmarha (hizott)	—	180	—	burgonya	1000	Czepléd, Kis-Várda.	
		szarvasmarha (sovány)	450	—	—	bor	2000	Arad, Gyula, Gyöngyös.	
		hizott sertés	—	1130	—	cukor	800	Budapest, Szerencs, Mezőhegyes.	
		sovány sertés	5600	—	—	mész	2000	Élesd, Berzova, Rév.	
		lő	80	—	—	épületfa	8000	Szolnok, Máramaros-Sziget, Bukovina.	
		leölt baromfi	1600	—	—	nád	1200	Kis-Majtény, Bács-Bodrog vármegye.	
		élő baromfi	7500	—	—	szesz	1000	Arad, Nagyvárad.	
		nyers bőr	200	—	—	só	3000	Máramaros-Sziget.	
		kikészített bőr	100	—	—	fenyő-hosszfa	4000	Felső-Magyarország.	
		hal	600	—	—	fali téglá	16000	Csaba, Gyoma, Mező-Berény.	
		liszt	1800	—	—				
		fedőcserép	2500	—	—				
		cserépedény	4000	—	—				
		faáru	100	—	—				
		lőtt vad	100	—	—				
Szarvas ^{7/10} <i>Szarvas</i> <i>Békés-Szt.</i> <i>András</i> <i>Öcsöd</i> részben kavicsolt utak.	<i>Csáky Albinné grfné</i> 1123 h., <i>Bolza Antal gr.</i> 1017 h., <i>Bolza Mária grfné</i> 1155 h., <i>Kékai társulat</i> 2719 h., <i>Mitrocszky Vladimír gr.</i> 2694 h., <i>Szarvas város</i> 2364 h. szarvasi; <i>Lederer Bernátné</i> 2054 h., <i>Vigyázó Sándorné grófasszony</i> 1764 h., <i>Wodianer Albert br.</i> 3453 h. öcsödi; <i>Lederer Rudolf</i> 1502 h. szent-andrási birtoka.	buza	90000	65000	10000	tüzifa	15000	Radna-Lippa, Gurahoncz-Jószáshely, Soborsin, Berzova.	
		árpa	16000	—	—	épületfa és deszka	10000	Szolnok, Kovászna.	
		tengeri	14000	—	—	szén	16000	Salgó-Tarján, Putnok, Petrosény, Porosz-Szilézia.	
		lucernamag	4000	—	—	só	3600	Máramaros-Sziget.	
		szarvasmarha (hizott)	500	—	—	cserlő	1000	József-gőzfűrés, Kolozsvár.	
		lő	150	—	—	nád	15000	Gombos-Bogojeva, Szonta.	
		juh	—	2000	—				
		hizott sertés	5000	—	—				
		gyapju	400	—	—				
		tojás	150	—	—				
		előbaromfi	1300	—	—				
		leölt baromfi	500	—	—				
		eczet	1000	—	—				

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Gyoma $\frac{7}{10}$ Gyoma ... 1'0 Eendrőd ... 5'0 jó törvényhatósági utak.	Özv. gr. <i>Andrássy Gyuláné</i> 1552 h., <i>Bánffy Ádám br.</i> 1548 h., a <i>gyomai földes gazdák</i> 5317 h., <i>Gyoma község</i> 1088 h., gr. <i>Károlyi Edéné</i> 1492 h., Özv. gr. <i>Korniss Miklósné</i> 1745 h., <i>Wodianer Albert br.</i> 10057 h. gyómai és ez utóbbinak 11313 h. endrődi birtoka.	buza...	70000	18000	—	szén	60000	Petrozsény, Salgó-Tarján, Lupény.
		tengeri	2000	1000	—	liszt	700	Arad, Budapest, Temesvár.
		repce	2000	—	—	szesz	1900	Arad, Budapest, Temesvár.
		hízott sertés	1300	—	—	sör	7000	Kőbánya, Új-Arad.
		sovány sertés	5700	—	—	épületfa	17000	Szolnok, Kovászna, Máramaros-Sziget, Gácsország.
		juh	2200	—	—	czukor	1000	Mezőhegyes, Budapest, Szolnok.
		szarvasmarha (sovány)	220	—	—	kőolaj	1500	Budapest.
		lő	100	—	—	só	1800	Máramaros-Sziget, Deés.
		élő baromfi	10000 db	—	—	vasáru	1800	Anina, Ózd, Kassa.
		friss hal	200	—	—	káposzta	4000	Glogovác, Kis-Várda.
		tojás	500	—	—	burgonya	4000	Kis-Várda.
		toll	150	—	—	friss gyümölcs	600	Maros-Illye, Hadház.
		fali- és cseréptégla	4500	—	—	mész	3400	Élesd, Berzova.
						nád	1500	Dinnyés, Gombos-Bogojeva.
		Mező-Berény $\frac{7}{10}$ Mező-Berény ... 1'5 Kőrös-Tarcsa ... 8'0 kövezett utak.	Gr. <i>Lamberg Fülöpné</i> 3065 h., <i>Mező-Berény község</i> 2093 h., br. <i>Wenckheim Viktor</i> 1005 h. mező-berényi; <i>Blankenstein Károly gr.</i> 1058 h., <i>Fejérváry Miklósné örökösei</i> 1786 h. kőrös-tarcsai birtoka.	buza...	70000	20000	15000	kőszén
árpa	5000			—	5000	tűzifa	8000	Berzova, Radna-Lippa, Tótvárad.
tengeri	10000			—	—	épületfa	16000	Brassó, Szolnok, Lucsivna.
czukorrépa	5000			—	—	mész	1800	Élesd, Mező-Telegd.
hízott sertés	1500			2500	—	só	1500	Deés.
sovány sertés	3500			—	—	káposzta	3200	Glogovác.
szarvasmarha (sovány)	600			—	—	burgonya	1400	Pátróha, Kis-Várda.
lő	100			—	—	sör	900	Kőbánya.
élő baromfi	450			—	—	cserhéz	400	Rózsáhegy.
szalonna	300			—	—	csepű fonál	1500	Rzeszów.
tojás	500			800	—			
homok	3500			—	—			
tégla és fedél-cserép	5000			—	—			
liszt	3600			—	—			
új zsákok	50			—	—			
vászon	1450			—	—			
Békés-Földvár	(Lásd Békés állomást.)	buza...	2200	2400	500			
		fali téglák és tetőcserép	4000	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Kétegyháza <i>Kétegyháza</i> ... 1'5 jó karban tartott út.	<i>Almássy Kálmán gr.</i> 2220 h. kétegyházi birtoka.	buza	10000	—	—	kőszén	2500	Petrozsény.
		tengeri	2500	—	—	tüzifa	1500	Tótváradi, Gurahonez-Józsás-hely.
		czukorrépa ...	3000	—	—			Arad, Szolnok.
		szarvasmarha (hízott) ...	1000	—	—	épületfa	1000	Csaba.
		sértés (sovány) ...	800	—	—	tégla	2000	
		Az arad-csanádi egy. vasutakról átmént a magy. kir. államvasutakra				A magy. kir. államvasutakról átmént az arad-csanádi egy. vasutakra		
		á r u c z i k k		q		á r u c z i k k		q
		buza	160000			mészke	50000	
		tengeri	90000			kőszén	46000	
		hagyma	40000			czukorrépa ...	6000	
		élő baromfi ...	1000			épületfa	10000	
		sovány sertés ...	3000					
		tojás	1000					
		tölgy haszonfa ...	15000					
		tölgytönk	180000					
		bükkfaléc	10000					
		talpa	20000					
		tüzifa	50000					
		kénkovand	600					
		közönséges üveg ...	4000					
		vassalak	5000					
Lökösháza <i>Lökösháza pusztja</i> ... <i>Elek</i> 19'0 <i>Kevevényes</i> 6'0 <i>Dombegyháza</i> ... 13'0 <i>Dombiratos</i> 12'0 jól fentartott utak.	<i>Bohus Zsigmond br.</i> 1063 h., az elek közlegelőbirtokosok 1044 h., <i>Almássy Kálmán gr.</i> 2612 h., <i>József kir. hg.</i> 6563 h. elek ; <i>Ypsilanti Ilona hgné,</i> 7663 h. kevermesi ; <i>Dulovics András örök.</i> 1374 h., <i>Jakabffy István</i> 1626 h., <i>Vagyon István</i> 1038 h. dombegyházi birtoka.	árpa	3000	—	—	kő	11300	Arad, Borossebes-Buttyin
		rozsa	2000	—	—	tüzifa	1900	Borossebes-Buttyin.
		zab	4000	—	—	mütrágya	200	Egeres.
		buza	30000	—	—	répaszelet	4500	Hatvan, Mezőhegyes.
		tengeri	16000	—	—			
		dohány	300	—	—			
		czukorrépa ...	25000	—	—			
		kenderkóró ...	5000	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk					
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei			
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi						
			állomások								
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint											
Arad (folytatás).						nyers vas	25000	Fiume, Kalán-Zeykfalva, Vajda-Hunyad.			
						fűszer és gyarmatárú	900	Trieszt, Budapest			
						sovány szarvasmarha	13000	Erdélyrészi állomások.			
						bor	12000	Alvincz, Budafok, Bicske, Fehért templom, Fiume Gyulafehérvár, Maros-Illye, Radna-Lippa, Szolnok, Nyitra, Szeged, Pankota Szilágy-Somlyó, Trieszt, Bécs, Pécs, Tapolcza, Sopron.			
						sör	29800	Budapest, Budafok, Kőbánya, Temesvár, Nagy Szt.-Miklós, Pilsen, Karwin.			
						szesz	10400	Alvincz, Budapest, Bicske, Fiume, Gyula, Marosvásárhely, Maros-Illye, Radna-Lippa, Paulis, Temesvár, Nagy-Károly, Világos, Gurahonecz-Jószáshely, Deés, Trieszt, Szentes			
						Az arad-csanádi egy. vasutakról átmént a m. kir. államvasutakra			A m. kir. államvasutakról átmént az arad-csanádi egy. vasutakra		
						árucikk		q	árucikk		q
						buza		247	buza		3662
						árpa		1216	rozs		1725
						tengeri		3765	árpa		5317
						répa		1296	zab		3210
						alma		408	tengeri		956
						káposzta		701	kendermag		101
						bor		498	répa		2266
						szilvaiz		435	alma		208
						lő		62	dió		81
						sertés		426	hagyma, zöldség		140
						malacz		411	élőfa		258

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Arad (folytatás).		Az arad-csanádi egy. vasutakról átmegy a m. kir. államvasutakra			A m. kir. államvasutakról átmegy az arad-csanádi egy. vasutakra.			
		á r u c z i k k		q	á r u c z i k k		q	
		borjú...		247	tenyészt-szarvasmarha ...		95	
		diófa törzs ...		100	ló ...		45	
		épületfa ...		6036	sertés ...		1709	
		talpfa ...		3661	juh ...		205	
		tüzifa...		3236	fagygyu ...		120	
		deszka ...		12331	selyemgubó ...		20	
		zsindely ...		550	épületfa ...		2091	
		léc ...		1662	talpfa ...		12390	
		szőlőkaró ...		810	tüzifa ...		9338	
		faszén ...		359	deszka...		155	
		só ...		4706	parkéta ...		206	
		kő ...		10563	szőlőkaró ...		284	
		tégla ...		1580	donga ...		313	
		szén ...		246203	faszén ...		116	
		mész ...		11312	só ...		140	
		agyag ...		416	kő ...		3791	
		homok ...		526	márvány...		375	
		kőolaj ...		308	koksz ...		290	
		kén ...		200	szén...		105	
		czement ...		184	föld ...		260	
		szesz ...		156	pálinka ...		41	
		pálinka ...		243	szesz ...		148	
		liszt ...		238	liszt...		804	
		korpa ...		1418	olajpogácsa...		99	
		sör ...		2156	czukor ...		5733	
		czukor ...		2806	spodium ...		190	
		mosléc ...		1005	géprész ...		278	
		vasuti sinek ...		27768	rudvas...		358	
		vasárúk ...		441	nyers vas ...		2339	
		géprészek ...		1310	üvegáru ...		180	
		cserépedény ...		3318	cserépedény ...		4181	
		üveg ...		905	üres hordó ...		242	
		műtrágya...		1328				
		hamuzsir ...		103				
		üres hordó ...		314				
kosár ...		231						

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Uj-Arad $\frac{m}{m}$ <i>Uj-Arad</i> 2·0 <i>Kis-Szt.-Miklós</i> 2·0 <i>Zsigmondháza</i> 3·0 <i>Zádorfalva</i> 8·0 <i>Réthát</i> 11·0 <i>Szépfa</i> 15·0 jól fentartott utak.	<i>Zselénzky Róbert gr.</i> 1138 h. uj-aradi és 1788 h. kis-szent-miklósi ; <i>Deutsch testvérek</i> 1230 h. szép-falui ; <i>gr. Nádasdy Ferencz</i> 1246 h. zsigmondházai birtoka	buza 116000 tengeri 25800 zab 600 repce 1300 lóheremag — lenese 350 czukorrépa 3500 káposzta 1000 gyapju 600 nyersbőr 200 kavics 35000 vesszőkosár 2400 sör 10300	5000 — — 1500 300 — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —	czukor 1000 kőolaj 800 mész 12000 czement 2000 épületfa 12000 szikso 500 földfesték 400 liszt 6000 szén 6000 árpa 4000 komló 100	 <		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban : állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Szt.-András <i>Szt.-András</i> ... 1·5 <i>Uj-Bessenjó</i> ... 5·5 <i>Korúcsi</i> ... 6·9 <i>Hodony</i> ... 8·5 nagyobbrészt rossz községi utak.	<i>Szt.-András község</i> 1315 h. szt.-andrási ; <i>Uj-Bessenjó község</i> 1295 h. uj-bessenjó birtoka.	buza ... 13400 tengeri ... 3500 czukorrépa ... 3700	— 400 —	— — —	terméskő ... 32000 kavics ... 12400 pálinka ... 120 tüzifa ... 600 bor ... 80 sör ... 50 só ... 500 eczet ... 30 tégla és tető-cserép ... 1700 szén ... 200	Topolovecz, Belincz-Kiszető. Gyorok, Uj-Arad. Német-Bogsán, Lugos. Topolovecz, Radna-Lippa. Arad, Fehértemplom. Uj-Arad Maros-Ujvár. Temesvár. Gyertyámos, Szt.-Hubert. Segen-Gottes.		
Glogovác <i>Glogovác</i> ... 2·5 <i>Uj-Panót</i> ... 5·5 <i>Mondorlak</i> ... 6·5 <i>Csicsér</i> ... 8·0 jó karban tartott utak	<i>Glogováci urbérese</i> 1105 h. glogováci ; <i>Edelsheim-Gyula br.</i> 1139. h. uipanóti birtoka.	buza ... 1500 rozs ... 300 árpa ... 300 zab ... 300 tengeri ... 500 káposzta ... 15000 burgonya ... 1000	— — — — — — —	— — — — — — —	tüzifa ... 20000 cserép ... 2000 mész ... 1000	Radna-Lippa, Konop, Tót-várad. Makó, Apátfalva Soborsin, Berzova.		
Gyorok <i>Gyorok</i> ... 1·0 <i>Ménés</i> ... 2·5 <i>Kurán</i> ... 2·3 <i>Koraszincz</i> ... 6·7 <i>Szabadhely</i> ... 5·0 állami utak	<i>Koraszincz község</i> 1505 h. koraszinczi és Szabadhely község 1447 h. szabadhelyi birtoka	czukorrépa ... 600 bor ... 6000 pálinka ... 2000 homok ... 300000	— — — —	— — — —	szesz ... 3000 bor ... 10000 tüzifa ... 4000	Arad. Erdély, Fiume. Budafok. Radna-Lippa, Konop, Berzova.		
Paulis <i>Paulis</i> ... 1·5 <i>Baraczkai pusztá</i> ... 8·5 állami utak	<i>A m. kir. kincstár</i> 10917 h. kládovai birtoka.	szőlővessző ... 2000 tüzifa ... 5000 kő ... 133000 pálinka ... 1200 bor ... 800	— — — — —	— — — — —	szesz és pálinka ... 700 bortörköly ... 3000 bor ... 900	Arad, Maros-Ilye különféle magyar állomás. Alvincz.		
Radna-Lippa <i>Radna</i> ... 1·0 <i>Lippa</i> ... 2·0 <i>Solymos</i> ... 5·0 <i>Ujfalva</i> ... 13·0 <i>Hidegkút</i> ... 10·0 <i>Hosszúszó</i> ... 16·0 nagyobbrészt jól fentartott utak.	<i>A m. kir. kincstár</i> 1842 h. radnai, 8300 h. lippai, 1000 h. hidegkúti és 12456 h. solymosi ; <i>Lippa község</i> 1190 h. lippai ; <i>Solymos község</i> 1816 h. solymosi ; <i>Latour Károly gr.</i> 1890 h. hosszúszói birtoka	buza ... 20000 tengeri ... 2000 bab ... 1000 széna ... 1000 tüzifa ... 120000 falpfa ... 12000 vasércz ... 15000 kő ... 20000 pálinka ... 2500 rongy ... 1500 csont ... 500 cserép edény ... 500	— — — — — — — — — 1500 — —	— — — — — — — — — — — —	bor ... 1000 borszesz ... 1000 pálinka ... 2000 cserhéz ... 500 épületfa ... 12000 kőszén ... 10000	Erdélyrészi állomások. Arad, Temesvár. Erdélyrészi állomások. Rozsnyó, Poprád-Felka. Erdélyrészi állomások. Petrozsény		

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Konop $\frac{7}{10}$ m Konop 0.5 Kelmák 2.5 Belotincez 6.5 Odvos 4.5 Milor 6.5 jó mezői utak.	Konop község 1279 h. és Kintzig János 7572 h. konopi; Latour Károly gróf 3375 h. belotincezi; Konop Kálmán 2104 h. odvosi birtoka.	tüzifa	80000	—	—	liszt szesz	300 200	Arad. «	
Berzova $\frac{7}{10}$ m Berzova 1.0 Batta 8.0 Kaprucza 4.0 Dumbrovecza 6.0 Gross 8.0 Monorostia 2.0 Lalasinéz 4.0 jól fentartott utak.	Berzova község 1356 h. és a kir. kincstár 6269 h. berzovai; kir. kincstár és a község 1304 h. kapruczai; kir. kincstár és Dumbrovecza község 1167 és a kir. kincstár 5925 hold dumbroveczai; a kir. kincstár és Gross község 1165 h. és a kir. kincstár 5166 hold grossi; a kir. kincstár 3574 hold monorostiai; Mocsanyi Antal 6581 h. battai birtoka.	haszonfa tüzifa mész széna bab	20000 100000 124000 420 600	— — — — —	— — — — —	liszt tengeri	3000 1600	Arad. Radna-Lippa.	
Tótvár $\frac{7}{10}$ m Tótvár 3.0 Maros-Szlatina 19.0 Gyulicza 3.0 Baja 13.0 Szorosság 4.0 jó karban tartott mezői utak	Tótvár község 1274 hold tótvári; a kir. kincstár 2442 h. gyuliczai és 1917 h. szorossági; a kir. kincstár és Baja község 1195 hold és a kir. kincstár 3073 h. bajai; Munk II és fia 4110 h. szlatinai birtoka.	tüzifa talpfa bányafa faszén távirádoszlop tölgyfadeszka kerítés oszlop parkétafa szőlőkaró trágyasó eczetsavas mész faszesz kátrány pálinka	205000 34600 7000 2500 350 — 1100 — 1100 — — — — — 1000	— 17600 — — — 30000 — 15000 — 5000 — 3500 1800 650 —	— — — — — — — — — — — — — — —	liszt szesz bor sör cukor	1000 300 600 150 150	Arad. « « « «	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk megnevezése	főbb rendeltetési helyei			Az állomásra érkező főbb tömegárúk megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
állomások								
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Soborsin $\frac{7}{10}$ Soborsin ... 1·2 Kapriora ... 4·7 Facsét ... 13·0 Birkás ... 10·0 Rumnyesi ... 14·0 Tomest ... 32·0 Kápolnás ... 4·7 Bules ... 18·0 jó karban tartott utak	Nádasdy Ferencz gr. 1338 h. soborsini ; br. Wodianer Mór 3626 h. kapriorai ; a kir. kincstár 4662 hold facseti ; Fábry Adolf 2118 h. rumnyesti ; Háy Zsigmond 1326 hold toimesti ; Mocsonyi Antal 5123 hold bruzniki és bulesi ; Mocsonyi György 2441 hold birkási ; Mocsonyi Sándor 6348 h. kápolnási birtoka.	buza ... 3000 tengeri ... 6000 bab ... 400 széna ... 6000 szarvasmarha ... 80 sovány sertés ... 400 hízott sertés ... 200 tüzifa ... 12200 talpfa ... 18800 faszén ... 4000 bányafa ... 1500 parkétafa ... 4200 vasöntvény ... 6000 mész ... 82000 üveg ... 2500 faáru ... 200	—	—	—	sör ... 1000 liszt ... 600 szesz ... 240 bor ... 600 cukor ... 100 vasáru ... 320 burgonya ... 200 só ... 12000 vaskő ... 10000 üvegcserep ... 900 szóda ... 600 hamuzsir ... 40 üveghomok ... 600	Kőbánya. Arad. Temesvár. Gyórok. Szerencs Arad. Nyiregyháza. Maros-Ujvár. Vajda-Hunyad. Budapest. Hruschau. Kis-Bocskó. Hohenbocka.	
Zám $\frac{7}{10}$ Zám ... 2·0 Petrís ... 10·0 Rossia ... 20·0 Buzsuk ... 10·0 Szelesora ... 7·0 Pozsoga ... 6·0 Godinesd ... 8·5 Glodgilesd ... 4·7 Korbest ... 13·3 Csabá ... 4·7 Almasel ... 12·3 Almás-Szelistye ... 13·3 Bradaczel ... 12·3 Brassó ... 19·9 Petresd ... 11·0 Poganesd ... 6·0 Tamasesd ... 1·9 Tataresd ... 14·2 Tok ... 10·0 Mikanesd ... 8·5 Iltyó ... 8·0 jól fentartott utak.	Prónay István 5448 h. petrísi, 3855 h. rossiai és 2204 h. korbesti ; Prónay István és Rossia község 1521 h. rossiai ; Petrís község 1168 h. petrísi ; a m. kir. kincstár 2324 h. szelcsovai és 3396 h. pozsogai ; Lichtenstein hg. 4309 h. toki és 1341 h. iltyói birtoka.	buza ... 1800 tengeri ... 700 bab ... 300 széna ... 3000 friss gyümölcs ... 750 sertés ... 600 tojás ... 500 talpfa ... 3000 szerszámfa ... 1400 tüzifa ... 45500 gömbfa és oszlop ... 3000 diófa törzs ... 300 szőlőkaró ... 500 távirda oszlop ... 700 fűzfavessző ... 100 gyümölcsfa-csemete ... 340 szilvapálinka ... 350 Hl. fűzfaseprő ... 100 mész és téglá ... 1800	—	—	—	liszt ... 3600 szesz ... 1500 pálinka ... 400 Hl. vasáru ... 1000 bor ... 400 szén ... 300 zsiradék ... 300 kőolaj ... 500 sózott hal ... 200 sör ... 150 épületfa ... 800 nyers bőr ... 160 fonal ... 300 cukor ... 200 széna ... 300	Arad. Arad. Maros-Illye. Arad. Budapest. Gyórok, Arad. Petrozsény. Arad. Déva. Arad. Szász-Régen. Arad. Bécs, Arad, Budapest. Arad. Maros-Illye, Széchenfalva.	
Maros-Illye $\frac{7}{10}$ Maros-Illye ... 2·0 Lapusnyok ... 6·7 Branyicska ... 15·2 Guraszáda ... 7·1 Maros-Brettye ... 5·7 Hunyad-Dobra ... 10·5 Ullyes ... 3·8 állami utak.		bab ... 1800 zab ... 1500 buza ... 2000 cukorrépa ... 8000 szilva ... 2000 széna ... 3000 tojás ... 300 szilvaíz ... 1000 szilvapálinka ... 3000 süldő ... 1000 tüzifa ... 25000 faszén ... 20000 talpfa ... 15000 épületfa ... 6000 bányafa ... 4000 távirda oszlop ... 3000	—	—	200	liszt ... 2000 fűszeráru ... 50 sózott hal ... 100	Arad, Pécska. Arad, Déva, Budapest. Arad, Budapest.	

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak					Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint									
Déva η_{lm} Déva 1:0 Maros-Solymos 5:7 Maros-Németi 7:6 Szt.-András 6:8 Árkai 7:6 Alpestes 12:0 Nagy-Ág 24:9 Beregszó 14:3 Bezsán 16:5 nagyobbrészt rossz utak.	A kir. kincstár 2011 h. dévai; Kun Géza gróf 1178 h. bezsáni birtoka.	buza 160 gyümölcs 3500 juh 3500 sertés 3000 szarvasmarha 670 zsír 100 nyers bőr 300 csont 400 cserhéz 4200 arany-ézezt 3400 érecz 470 pálinka 1400	— — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —	szén 20000 liszt 33600 épületfa 24600 só 20000 vasáru 8000 tüzifa 15000 hagyma 3000 tégla 16000 dohánygyártm. 8000 sör 7000	20000 33600 24600 20000 8000 15000 3000 16000 8000 7000	Petrozsény, Lupény, Vulkán. Arad, Szeged, Pécska, Alkenyér, Petrozsény, Maros-Ujvár. Kalán-Zeykfalva, Budapest. Zám, Maros-Illye, Szászváros. Makó, Szászrégen. Aussig, Fiume, Temesvár Kőbánya.		
Piski η_{lm} Piski 3:0 Bácsi 6:0 Nagy- és Kis-Bácsi 10:0 Bábolna 12:8 Dédács 1:3 Arany 4:1 Kis-Rápolc 11:6 Nagy-Rápolc 8:8 Sárfalva 4:7 Szentőhalma 6:0 jó törvényhatósági utak.	Velicska Lajos 2591 h. bábolnai; Nagy-Rápolc község 999 h. nagy-rápolci birtoka.	buza 700 tengeri 400 rozsa 100 széna 2200 szarvasmarha 50 sertés 700 ló 30 terméskő 25600	— — — — — — — —	— — — — — — — —	liszt 2700 korpa 200 árpadara 600 különféle fogyasztási cikk 800 tüzifa és műfa 14000 szén 158000	2700 200 600 800 14000 158000	Temesvár, Szászváros. Temesvár. Temesvár. Budapest. Tótvár, Zám, Soborsin. Berzova, Maros-Illye. Ágostonfalva, Petrozsény, Lupény, Dombrav.		
Vajda-Hunyad η_{lm} Vajda-Hunyad 2:0 Bós 9:5 Bujtor 4:7 Csérna 12:3 Csolnacos 11:4 Erdőhát 15:2 Felső-Pestes 10:6 Gyalóc 20:9 Gyosádia 15:2 Hosdát 4:5 Kis-Almás 10:6 Nándor-Válya 7:9 Nándor 12:7 Fárosza 15:2 Plop 20:0 Ploszkabánya-telep 12:4 Rákost 3:8 Ruda 21:7 Szent-Király 10:4 Zalas 4:7 Zsoszány 12:9 jó törvényhatósági és községi utak.	Bós község 1447 h. bói; Makray László 1165 h. erdőháti; m. kir. kincstár 3198 h. gyalári; Kis-Almás község 1036 h. kis-almási birtoka.	káposzta és egyéb zöldség 800 széna 2000 bor 3000 cserhéz 8000 bányafa 3000 vaskő 15000 nyers vas 490000 Martin-aczél 55000	— — — — — — — —	— — — 8000 — — 10000 —	liszt 3800 tengeri 6000 hagyma 1200 deszka 5000 só 1000 szesz 400 szén 127000 pírszén 100000 faszén 420000 tűzálló tégla 80000 tűzálló agyag 30000 ócska vas 32000 czement 1000 dolomit homok 2000 kvarczkő 1000 sör 300 czukor 200	3800 6000 1200 5000 1000 400 127000 100000 420000 80000 30000 32000 1000 2000 1000 300 200	Arad. Apahida, Maros-Vásárhely. Szászrégen. Púj. Maros-Ujvár. Arad. Petrozsény, Karwin. Zabrze, Ostrau, Karwin. Váralja-Hátszeg, Ungvár, Maros-Illye. Losoncz, Bécs-Ujhely. Losoncz. M. Á. V. állomások. Ujvidék. Oderberg. Petrozsény. Kőbánya. Botfalva.		

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Krivádia $\frac{7}{10}$ <i>Krivádia</i> ... 2·0 <i>Petrosz</i> ... 3·0 <i>Nagy-Bár</i> ... 4·0 <i>Kis-Bár</i> ... 6·0 <i>Farkaspatak</i> ... 10·0 rossz mezői utak.	<i>Petrosz község</i> 11574 hold és <i>Kenderessy Árpád</i> 1379 hold petroszi; <i>Kendeffy Sámuel</i> 1900 h. nagybáki; <i>Farkaspatak község</i> 1668 h. farkaspataki birtoka.	faszén ...	1210	—	—	bor, sör, liszt és egyéb fogyasztási cikkek...	200	Arad, Déva, Gyoma, Petrosény, Piski, Váradija-Hátság.
Banicza $\frac{7}{10}$ <i>Banicza</i> ... 4·0 <i>Merisor</i> ... 2·0 jól fentartott utak.	<i>Mező-Hegyalja-Livádia község</i> 2973 h. baniczai bitroka.	tüzi a ... faszén ... mész ...	4000 200 22400	— — —	— — —	szén ...	6000	Petrozsény.
Petrosény <i>Petrosény Dilsa</i> ... <i>Petrilla</i> ... 7·5 <i>Livazeny</i> ... 3·8 jó törvényhatósági utak.	<i>Bota János</i> 2482 h., <i>Dilsa község</i> 1681 h., <i>Petrozsény község</i> 7625 hold, <i>Török Árpád</i> 1482 hold petrosény-dilsai; <i>a Kendeffy család</i> 6403 hold, <i>Kendeffy Farkasné</i> 998 hold, <i>Petrilla község</i> 24814 h. petrillai; <i>Livazsény község</i> 8488 h., <i>Puj Zs. örökösei</i> 1515 h., <i>Török Árpád</i> 6703 h. livazsényi birtoka.	szén... gyapju ... épületfa és deszka... sör ... vasáru ... fűszeráru ...	2377000 600 68700 1500 250 60	— — — — — —	22600 — — — — —	gabonanemű ... liszt ... szesz ... bor ... sör ... bányafa ... cukor ... gépek ... kőolaj ... friss gyümölcs... só ... dohány... élő baromfi ... kikészített bőr... zsiradék ... vasáru ...	8600 16000 1000 800 4500 15000 650 360 500 700 2400 700 300 250 1000 970	Arad, Szászváros, Váralja-Hátság, Arad, Zombolya, Pécska, Csaba, Szeged, Nagy-Kikinda, Arad, Temesvár, Szeged, Győrök, Alvincz, Arad, Kőbánya, Nagy-Szeben, Puj, Tótvár, Zám, Arad, Nagy-Surány, Botfal, Budapest, Brassó, Déva, Váralja-Hátság, Szászváros, Russ, Maros-Ujvár, Kocsárd, Déva, Erdélyrészi állomások, Budapest, Bécs, Nagy-Szeben, Karánsebes, Szeged, Budapest, Arad, Déva.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Szászváros <i>Szászváros város</i> 3294 h. szászvárosi ; az erdélyi magyar köz-művelődési egyesület 1121 h. algyógyi ; <i>Berény község</i> 2345 h. berényi ; <i>Kasztó község</i> 2065 hold kasztói ; <i>Romosz község</i> 2193 hold romoszi ; <i>Romoszhely község</i> 3357 hold és <i>Romosz község</i> 1471 hold romoszhelyi ; <i>Vájdéj község</i> 1629 h. vájdéji birtoka.	tüzifa ... dongafa ... talpfa ... szarvasmarha ... hízott ... hízott sertés ... sovány sertés ... tengeri ... széna ... bor ... bab ... csont ... rongy ... trágya ... cserhéz ... arany- és ezüst-ércz ... fősz ... liszt ... szesz ... szilvaiz ... nyers bőr ... tojás ... friss gyümölcs ... gyapju ...	2500 — 2500 200 1200 5000 1000 2000 1000 — 600 500 4000 — — 13120 1000 1800 300 400 300 400 100	— — — 300 600 —	— 6000 — — — — — — — 600 — — — 300 200 100 — — — — — — — —	szén ... buza ... tengeri ... kőolaj ... liszt ... só ... sör ... mész ... káposzta ... burgonya ... czukor ... kikészített bőr ... vas és aczél ...	6000 7500 200 250 350 460 1100 800 1500 2000 140 120 140	Petrozsény, Lupény, Alvincz, Gyulafehérvár, Alvincz, Brassó, Kolozsvár, Arad, Maros-Ujvár, Kőbánya, Nagy-Szeben, Berzova, Soborsin, Szász-Régen, Glogovác, Szász-Régen, Glogovác, Botfalu, Brassó, Petrozsény, Kalán-Zeykfalva, Kolozsvár.	
Alkenyér <i>Alkenyér</i> ... <i>Balomir</i> ... <i>Felkenyér</i> ... <i>Szarakszó</i> ... <i>Bokaj-Alfalu</i> ... <i>Kudzsir</i> ... <i>Benczencz</i> ... jó karban tartott utak.	<i>Felkenyér község</i> 2185 h. felkenyéri és 1876 h. kudzsiri ; <i>Balia Ignác és Makray Sándor</i> 1210 h. Kudzsir község 10374 h. és a kir. kincstár 60537 h. kudzsiri birtoka.	bor ... dió ... széna ... faszén ... tüzifa ... épületfa, lécz és deszka ... fasodrony ... vas és aczél ...	70 120 400 12600 8000 25600 400 34700	20 — — — — 1400 5000	— — — — — 2000 — 300	liszt és korpa ... nyers vas ... czukor, fűszer és egyéb fogyasztási cikkek ...	2400 55000 300	Arad, Vajda-Hunyad, Arad, B assó, Botfalu.
Alvincz <i>Alvincz</i> ... <i>Szász-Sebes</i> ... <i>Szerdahely</i> ... <i>Péterfalva</i> ... <i>Drassó</i> ... <i>Felső-Pián</i> ... <i>Alsó-Pián</i> ... <i>Tartaria</i> ... <i>Csóra</i> ... <i>Karna</i> ... <i>Almár</i> ... <i>Kútfalva</i> ... jól fentartott kavi-csolt utak.	<i>Alvincz, Borberek és Sibisán községek</i> 4346 h. alvinczi ; <i>Szász-Sebes város</i> 5591 h. szász-sebesi ; <i>Szerdahely község</i> 1409 h. szerdahelyi ; <i>Péterfalva község</i> 1785 h. péter-falvai ; <i>Teleki Arvéd gróf</i> 1443 h. drassói ; <i>Felső-Pián község</i> 3474 h. felső-piáni ; <i>Alsó-Pián község</i> 3969 hold alsó-piáni ; <i>Barcsay Anna</i> 1000 hold tartariai ; <i>Barcsay Gábor</i> 1266 h. csórai ; a <i>gyulafehérvári káptalan</i> 1678 és a <i>község</i> 1157 hold karnai birtoka.	tengeri ... lóheremag ... czukorrépa ... buza ... bor ... szarvasmarha (sovány) ... talpfa ... tüzifa ... épületfa ... cserhéz ... papír ... parkétfa ... nyers bőr ... száritott hal ...	500 150 14000 300 38000 400 5000 10000 45000 — 30000 — 100 100	— — — — 20000 — — — — 3900 — 5000 — — —	— — — — — — — — — 1100 700 — — —	tengeri ... kőszén ... fascjt ... caolinföld ... gyanta ... liszt ... só ... szesz ... czukor ...	1200 50500 30000 4000 2000 500 600 300 200	Uj-Arad, Petrozsény, M.-Ostrau, Zernest, Znaim, Nagy-Bocskó, Trieszt, Fiume, Szeged, Nagyvárad, Kocsárd, Maros-Ujvár, Arad, Brassó, Botfalu.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Gyulafehérvár ^{7/10}	<i>Gyulafehérvár város</i>	buza	20100	—	—	ásványviz	1000	Kovászna, Földvár.
<i>Gyulafehérvár</i> 2·0	1057 h. és a <i>gyulafehérvári</i> róm. kath. püspökség 1050 hold	bükköny	—	200	—	kész bőrök	160	Budapest, Bécs, Brünn.
<i>Alsó-Maros-Váradja</i> 4·7	gyulafehérvári ;	rozs	600	1400	—	czukor-, fűszer- és gyarmatáru	1020	Botfalva, Arad, Budapest, Bécs, Trieszt.
<i>Felső-Maros-Váradja</i> 5·7	<i>Gyula Sámuel gróf</i>	bab	500	—	500	dohány	450	Déva.
<i>Berve</i> 30·0	1158 hold bervei ;	bor	16000	1650	—	fonalak	130	Dugaresa, Bécs, Palota-Ujpest.
<i>Borbánd</i> 6·0	<i>Krakkó, Királypatak</i>	csukorrépa	7100	—	—	kézmű- és rövid-áru	880	Budapest, Bécs, Brünn.
<i>Bucsum</i> 15·0	<i>s Tibor községek</i> 2279 h. krakkói ; <i>Sárd község</i> 1439 h. sárdi ;	szarvasmarha sertés	840	1050	—	kőolaj	6800	Brassó, Nagyvárad, Orsova.
<i>Maros-Csüged</i> 9·0	<i>Gyula Sámuel gróf</i>	(sovány)	2830	2200	—	örlemények	11450	Szeged, Nagyvárad, Arad, Debreczen, Szász-Régen.
<i>Czelna</i> 13·9	<i>Bucsum község</i> 5350 h. és a <i>kir. kincstár</i>	tojás	360	—	—	buza, rozs és tengeri	95000	Nagy-Enyed, Tövis, Maros-Ludas, Karácsonfalva.
<i>Drombár</i> 3·8	<i>sárdi</i> ; <i>Bucsum község</i> 5350 h. és a <i>kir. kincstár</i>	nyers bőr	460	—	—	épületfa és deszka	7400	Maros-Vásárhely, Szász-Régen, Kovászna.
<i>Kisfalud</i> 4·7	<i>2850 hold bucsumi ;</i>	csont	—	670	—	tüzifa	2000	Alvincz, Alkenyér.
<i>Krakkó</i> 15·5	<i>Poklos község</i> 1364 h. poklosi ; a <i>zalatnai</i>	faszén	420	—	2860	szén	12400	Petrozsény.
<i>Limba</i> 6·6	<i>urbéresek</i> 4529 h. és a <i>kir. kincstár</i> 9233 h. zalatnai birtoka.	cserhéz	—	—	700	széna	3200	Szászváros, Alkenyér.
<i>Magyar-Igen</i> 10·6		kénkovand	6000	—	—	szesz	2200	Arad, Brassó.
<i>Oldh-Herepe</i> 7·6		vasgálicz	2630	—	—	olaj	1800	Budapest, Zagorány, Mszanadolna.
<i>Poklos</i> 6·6		szénkéneg	920	—	—	dynamit	600	Pozsony.
<i>Sárd</i> 7·8		kosáráru	50	—	—	kén	720	Nagy-Bocskó.
<i>Vajasd</i> 12·3		szesz	700	—	—	salétrom	800	Budapest.
<i>Zalatna</i> 35·2		szappan	260	—	—	só	8400	Kocsárd.
jól fentartott kavicolt utak és közlekedés.		liszt	57000	—	—	üveg és porcelán	120	Budapest, Kolozsvár, Parád, Belohrad.
		kocsikenőcs	1000	—	—	gyufa	100	Maros-Vásárhely Budapest.
						vas és aczél	3400	Kalán-Zeykfalva Vajda-Hunyad.
						pamut- és posztószövet	140	Brünn, Reichenberg, Frankstadt.

B.

PUSZTA-TENYŐ—KUN-SZENT-MÁRTONI, KUN-SZENT-MÁRTON—SZENTESI, SZENTES—HÓDMEZŐ-VÁSÁRHELYI, MEZŐ-TUR—TURKEVEI, KISUJSZÁLLÁS—DÉVAVÁNYA—GYOMAI, BÉKÉSVÁRMEGYEI ÉS BÉKÉS—CSANÁDI H. É. VASUTAK.

I. Földrajzi fekvés.

A szajol—aradi vonalrész körül elterülő termékeny sík vidéken az utóbbi időkben egész hálózata épült a helyi érdekű vasutaknak, melyek hivatva vannak a járható utak és utépitő anyagok hiányában szűkölködő, sík vidék közlekedési viszonyait javítani s a föld dus termését, valamint az állattenyésztés feleslegét a fő vonalakra, azon pedig a világpiacokra juttatni.

E h. é. vasutak közül a három első összefüggő vonalat alkot s Pusztá-Tenyőtől a Tisza balparti mély fekvésű, termékeny vidékén Hódmező-Vásárhelyig vezet.

A mező-tur—turkevei h. é. vasut a volt Nagy-Kunság egyik népes és vagyonos helyét köti össze a fővonallal.

A kisujszállás—dévaványa—gyomai és békésvármegyei h. é. vasutak a Berettyó és Körösök lapályán Kisujszállástól Gyomáig, Dévaványától Füzes-Gyarmatig s Szeghalomtól a bihari h. é. vasut Kót állomásáig vezetnek.

Végül a békés—csanádi h. é. vasut a mező-tur—szarvasi vonal meghosszabbítása gyanánt a terjedelmes pusztákon keresztül Orosházáig, majd tovább az aradi és csanádi egyesült vasutak Mezőhegyes állomásáig vezet, e vasutat a m. kir. államvasutak két vonalával kötve össze.

Az itt felsorolt hét helyi érdekű vasut az Alföld legmélyebb fekvésű részét hálózza be.

A Pusztá-Tenyőtől Hódmező-Vásárhelyig vezető h. é. vasutak a Tisza fő irányával párhuzamosan, annak árterében vezetnek. Itt az emelkedettebb helyek alig néhány méterrel magasabbak a viz által gyakorta elöntött ártereknél s nemcsak a Tisza, de a keleti hegyövből lesiető s az Alföld síkján meglassuló vizek áradásai is állandóan fenyegetik e vidék jó nagy részét. A terepviszonyoknak s részben a múlt évszázadok történelmi eseményeinek tudható be, hogy a helyi érdekű vasutak aránylag kevés községet és várost találnak útjukban, a községek alakulására alkalmas kevés ponton azonban mindenütt népes községek és városok verődtek össze, melyek földművelő lakosságának a terjedelmes határ általában jólétet biztosít.

A békés—csanádi h. é. vasut emelkedettebb területet szel át s csak az Orosháza és Mezőhegyes közt vezető vonalrész útjába esnek a Szárazér körül mély fekvésű területek. E vasut mentén a kiinduló és végállomásokat leszámítva egyedül Orosháza a népesebb hely, míg a terület többi részén a puszták és az elszórt tanyák szolgálnak az igen gyér lakosság lakóhelyéül.

A kisujszállás—dévaványa—gyomai és a békésvármegyei h. é. vasutak is igen néptelen vidéken vezetnek át. A Sebes-Körös és Berettyó az alföldi

nagy mélyedvényen irány és esés nélkül csavarogtak s nagy terjedelmű sárréteket, ingoványokat, nádasokat és zombikosokat alkottak, melyek nem voltak hívogatók állandó lakóhelyek alapítására. Ez magyarázza meg, hogy e két h. é. v. nem számítva a fő vonalak csatlakozó állomásait, csak három népesebb községet érint, ú. m. Dévaványát, Szeghalmot és Füzes-Gyarmatot.

Az itt ismertetett hét h. é. vasut tápláló területén a lakosság csaknem kizárólag külterjes földműveléssel foglalkozik s az állomások forgalmának zömét is a mezőgazdasági termelés feleslege teszi ki. Az állattenyésztés másodsorban jöhet figyelembe az áruforgalom tényezői között, míg az ipari termelésnek csak alig számot tevő jelentősége van a h. é. vasutak forgalmában.

II. Lakosság.

A pusztá-tenyő—kun-szt.-mártoni, kun-szt.-márton—szentesi, mező-tur—turkevei, kisujszállás—dévaványa—gyomai és a békésvármegyei h. é. vasutak üzletkörébe eső terület lakossága kizárólag magyar. A békés—csanádi h. é. vasut körül is magyar a lakosság zöme, de itt már a községekben majd mindenütt vegyesen lakik a magyarság a múlt században betelepített tót néppel, sőt nem egy helyen ez utóbbiak vannak többségben. Így Ambrózfalva és Pitvaros egészen tót községek, ellenben Nagy-Szenáson, Kardoskuton, Nagy-Majláton és Mezőhegyesen kizárólag csak magyarok laknak. A többi község lakossága vegyes nyelvű.

A földbirtok megoszlása a h. é. vasutak mentén igen eltérő. A pusztá-tenyő—kun-szt.-mártoni és kun-szt.-márton—szentesi h. é. vasutak környékén számos nagy birtok van ugyan, de azért a földterület oly tekintélyes része oszlik meg a kisebb gazdák közt is, hogy azok nagyobb része rendezett viszonyok közt él, sőt jómódnak örvend. Itt a vagyontalan elemet az összlakosság kis százalékát kitevő napszámos nép és az uradalmi cselédség képviseli. E két h. é. vasut környékén *Bökönyi, Gorove, Beniczky, Blaskovics, Kövér, Vigyázó Sándorné grófasszony, Lederer, Bagi, Wodiáner br., Keszlerffy, Bolza gr., Györgyei, Vay br., Jurenák, Almássy gr., a sárospataki ref. collegium, Szontagh, Bánhidóy br., Fechtig br., Szentes r. t. város és Károlyi grófok* az ezer holdon felüli birtokokok tulajdonosai. Ezek mellett főleg Szelevény, Tisza-Földvár, Tisza-Vezseny, Tisza-Derzs és Kun-Szt.-Márton határában számos

100—600 holdas középbirtok képviseli a fokozatos átmenetet a 100 holdon aluli parasztbirtokokra.

A mezőtur—turkevei h. é. vasut mentén Turkeve város 2035 holdas birtokát leszámítva nincs egyetlen nagy birtok sem. A határ tulnyomó része 100 holdon aluli birtokrészek közt oszlik meg, mindazáltal úgy Mezőtur mint Turkeve határában szép összterület esik a számos 100—500 holdas középbirtokokra is. Ilyen egészséges vagyonomegosztás mellett a lakosság zöme jómódu.

A szentes—hódmező-vásárhelyi és békés—csanádi h. é. vasutak körül korántsem ily kedvezők a vagyoni viszonyok. Kivált Békés vármegyeiben a földbirtok nagyobb része nagybirtokosok kezén van. A *Károlyi grófok, Pallavicini örgróf, Lederer, Königswarder br., Trefort utódai, Apponyi gr., Bolza gr., Geiszt, Mitrowszky gr. Tót-Komlós község, Wenckheim gr., Trautmannsdorf gr., s a mezőhegyesi ménésbirtok* ezer holdon felüli birtokai mellett fennmaradó területek többnyire apró parasztbirtokokra tagolódnak, melyek csak közepes anyagi helyzetet biztosítanak tulajdonosuknak. E vidéken sok a szegény tanyás és zsellérnép, valamint a teljesen vagyontalan uradalmi cselédség.

A kisujszállás—dévaványa—gyomai és békésvármegyei h. é. vasutak körül kedvezőbb a birtokmegoszlás. Főleg Dévaványa, Füzes-Gyarmat, Körös-Ladány és Szeghalom határában sok a 100—500 holdas középbirtok, de a kisbirtokos elem itt is csak kisebb részben örvend jómódnak, mert a nagy- és középbirtokok mellett fennmaradó földterület jókora részét sok helyen nádasok, víz-állások s terméketlen foltok csökkentik értékükben. E két h. é. vasut üzletkörébe eső területen *Borbély, Grósz, Hunyady gr., a Losonczy család, Magyar, Ócskay, Baldácsy-féle alapítvány, a vallásalapítvány, Herczeg, Arenberg hgné, Földvály, Dessewffy grné, Körös-Ladány község, Lamberg grófné, Wenckheim-Hoyos gróf, Kállay, Kárász, Péter, Petri, Szeghalom község, a szeghalmi urbéresék, Csáky gr., a nagyváradi r.-k. káptalan, Blankenstein gr., Fehérváry, Vécsey grófné, Wenckheim grófok és Schwarz A.,* az ezer holdnál nagyobb birtokok urai.

III. Földművelés.

Az itt ismertetett hét h. é. vasut környékén majdnem kizárólag a gabonaneműek és kapásnövények külterjes művelése alkotja a lakosság egyedüli foglalkozását. Az uradalmakban s nagy birtokokon a kor színvonalán álló földművelést üznek.

Az emberi kéz elégtelenségét számos gép pótolja s a kenyéradó magnövények mellett olajveteményeket s egyéb kereskedelmi növényeket is termelnek. A köznép úgy mint általában mindenütt, itt is csak nehezen szakít hagyományos szokásaival, de azért a gépek használata a kisbirtokosok körében is mind nagyobb elterjedésre tesz szert. Nagy része van ebben az uradalmak által mutatott jó példának s a hazai gépgyárosok és ügynökök agilitásának, kik részletfizetési feltételek nyújtása mellett még a kis főkével rendelkező birtokosnak is lehetővé teszik a legszükségesebb gépek beszerzését. Kettes és hármasszárúakat, sorvető gépeket, konkolyozókat, triőröket, szecsavágókat, tengerimorzsolókat majd minden udvarban találni már s alig van község, melynek ne volna szövetkezeti uton beszerzett gőzszélő-készlete.

A számos nagyobb uradalom mintagazdasága közül itt csak a Wenkheim grófok gazdaságainak s a mezőhegyesi ménes uradalmának felemlítésére szorítkozunk. Ez utóbbi birtok területe 27933 k. hold, melyből 16458 k. hold szántó, 2930 k. h. vetett rét, 3030 k. h. legelő s 1585 k. h. erdő, míg a többi az udvarok, utak, árkok stb-re esik. E mintabirtok területét 4 km. mezei vasút s 50 km. telefon- és táviróvezeték hálózza be. Az uradalom termékeit 7 mezőgazdasági szeszgyár, egy szeszfinomító s egy kendertiloló dolgozza fel.

A Pusztá-Tenyőtől Hódmező-Vásárhelyig vezető h. é. vasutak környékén, mély fekvésű televényes, helyenkint homokos, majd homokos agyagos szántóföldek terülnek el. Közvetlenül a Tisza közelében, Tenyő, Tisza-Ugh, Tisza-Sas, Csépa határában, valamint Kun-Szt.-Márton, Szentés, Szegvár, Mindszent környékén nagy területeket foglalnak el a rendszeres műveléstől a holt erek és terjedelmes mocsárok. Ezeket jobbra a Tisza és Körös kiöntései táplálják, de a Tőkei, Veker, Magócs, Kurcza és Korogy erek is jókora darabokat elmocsárosítanak medrük mentén. A homoktalaj főleg a Tisza közelében, Tisza-Földvár, Inoka, Tisza-Kürt, Czibakháza határában mutatkozik nagyobb területen, hol azt homoki szőlőkkel telepítik be.

A homok szik és vakszik, valamint nagy terjedelmű nádas, rét és legelő Csépa, Tisza-Sas, Tisza-Ugh, Tisza-Kürt és Szentés határában a kövér aluviális fekete, agyagos földekkel váltakozva fordul elő. A szikes területeket többnyire legelőnek használják.

A mezőtúr—turkevei h. é. vasut területén a fekete agyag talaj a túlnyomó. Az összterületnek

alig $\frac{1}{10}$ része esik a homok- és agyagszik területekre, de az utóbbiaknak is csak igen kis része műveletlen terület.

A békés—csanádi h. é. vasut tápláló területén sárga agyag altalajon vastag televény réteg települt, melyet csak itt ott szakítanak meg homokszik és vakszik foltok. Csanád vármegye területén a televény réteg 0.75—2 m. vastag. Ugy itt mint Békés vármegye déli részén a felszíni alluviumos réteg bőven van keveredve iszappal s korhanyával egyes fekete homokkal. Mindkét vármegyében jókora területű szikes legelők szakgatják meg a dúsan termő fekete földet. E h. é. vasutak vidéke vízben igen szegény. Szarvastól kezdve le egész Tót-Komlósig egyetlen élő víz sem táplálja a vidéket s itt is csak a lassu eséssel kanyargó Szárazér akad a vasut útjába.

A kisújszállás—dévaványa—gyomai és a békés vármegyei h. é. vasutak körül a mély fekvésű, televényes, kotus, iszapos, korhanyban gazdag fekete agyagos földek a túlnyomók. Ezek homokos agyagos, zsombikos és szikes területekkel váltakoznak. A szik általában $\frac{1}{5}$ részét teszi a területeknek, de nem egy község határának $\frac{1}{3}$ része buza-termő homokszik és meddő vakszik talaj. Körös-Ladány, Szeghalom, Füzes-Gyarmat határának nagy része a Körösök és a Berettyó sárrétjébe esik. E községek határában sok a vizenyős legelő, rét, mocsár, tócsa, nádas és zsombikos.

A helyi érdekű vasutak mentén kisebb-nagyobb mértékben a *gabonaneműek* minden szokásos fajtát művelik, de eladásra szánt feleslegben még is a búzát termelik a területek túlnyomó részén. Az egyéb termények közül a talajviszonyok szerint váltakozva, majd az árpa, majd a rozs következik a buza után másodsorban.

A főtermelési ágból a földek és a művelés minősége szerint 8—12 q terem egy k. holdon.

A *kapásnövények* közül a tengeri és a burgonya a legfontosabb. A tengerit csaknem ép oly nagy területeken művelik mint a búzát. Általában a kis gazdáknál a felszántott terület 48%-át buza- és 45%-át tengeri termelésre fordítják. Az uradalmakban átlag 45% esik búzára, 25% tengerire s a még fenmaradó rész kereskedelmi növényekre, árpára, rozsra, zabra és takarmánynövényekre. A tengeriből a jobb földekben 9—13 q terem egy k. holdon.

Kereskedelmi növények termelésével jobbra csak a közép- és nagybirtokosok foglalkoznak. Majd minden nagyobb birtokon termelnek rep-

ezét, dohányt, cukorrépát, kölest, luczernamagot, czirkot s az utóbbi időben mind nagyobb mérvben kendent is. Babot inkább csak a kisbirtokok termelnek.

A termés eladásra kerülő feleslegét leginkább csak a nagyobb uradalmakból adják közvetlenül vasútra, míg a kistermelő feleslege csak másod, harmad kézből kerül elszállításra.

A termények elszállításánál a h. é. vasutaknak élénk szekér- és viziversenynyel kell megküzdeni. Így a Szolnok, Hódmező-Vásárhely, Szarvas, Orosháza, Kovácsháza, Mező-Berény és Csánád-Palota közelében fekvő termelő helyekről, kivált a kisebb termelők majd mindent ezen állomásokra, illetve az ottani piacokra hordanak be saját fuvarszekereiken. A vízi verseny főleg Szentés, Szegvár, Mindszent s Mártély környékén érvényesül.

A vasuton elszállított termények közül a *buzát* Budapestre, Vorarlbergbe, Lindaura, Svájcba, Franciaországba, Würtembergbe, Bécsbe, Salzburgba, Prágába, Szentésre, Czeplédre, Aradra, Hatvanba, Szolnokra, Szegedre s kisebb részben az ország északkeleti vidékén működő malmok részére adják fel. Az *árpat* Kőbányára, Bécsbe, Bajorországba s Würtembergbe szállítják el. A *tengeri* jó részét a termelők sertéshizlálásra használják, kisebb részét az ország északi részébe, továbbá Kecskemét, Dorozsma, Makó, Orosháza, Arad, Czepléd, Kőbánya, Bécs, Győr állomásokra, Porosz-Sziléziába, Gács- és Morvaországba szállítják el. A *rozsa* túlnyomó része Cseh-, Morva- és Gácsországba s Budapestre, a *zab* pedig Budapestre és Bécsbe kerül.

A Pusztá-Tenyőtől Hódmező-Vásárhelyig vezető h. é. vasutak mentén, valamint a kisújszállás-déaványa—gyomai és békés vármegyei h. é. vasutak mentén termelt *cukorrépát* a hatvani s kis részben a selypi gyárnak szállítják el. A békés-csanádi h. é. vasut üzletkörében termelt *cukorrépát* a mezőhegyesi cukorgyár dolgozza fel. A *repezt* Budapestre, Palota-Ujpestre, Győrbe és Bécsbe, a *luczerna-* és *lóhere-magot* Budapestre, Bécsbe, Boroszlóba, Erfurtba, a *dohányt* Szolnokra és Csabára, a *kenderkórót* Szegedre, a *czirokszalmát* Kassára, Szegedre és Budapestre s a *czirokszalmát* Schönbeckbe szállítják el leggyakrabban. A tiszamenti helyeken termelt dohány egy részét fuvarszekereken hordják be Szolnokra beváltás végett. A *kölest* Budapestre és Szentésre s a *kender-* és *lenmagot*, valamint a *burgonyát* többnyire Budapestre való rendeltetéssel adják vasútra.

IV. Szőlőművelés. Kertészet.

A kötött agyagos talajon művelt szőlőket a fillokszera kevés kivétellel mindenütt kipusztította. Az egyéb termelési ágak művelésére is alkalmas ily szőlők nagyobb részét jelenleg hüvelyesek és takarmánynövények termelésére használják s csak egyes vagyonosabb birtokok ültetik be amerikai vesszőkkel a kipusztult területeket.

Homoki szőlők telepítésére alkalmas teljesen immunis homok talaj kevés van az itt tárgyalt h. é. vasutak tápláló területén. A Tisza közelében nagyobb területeken előforduló homoktalaj sem felel meg teljesen a vészmentes homoki szőlők minden követelményének. De azért a vidéken még is jókora terjedelmű szőlők körítik a községeket. Így Czibakháza, Tisza-Kürt, Inoka, Szelevény, Csépa, Tisza-Sas és Tisza-Ugh homoki szőlői a termelők saját szükségletének fedezésén felül évente szép mennyiségű bort szolgáltatnak eladásra is. A Vésztő határában művelt szőlők termése is gyarapítja néhány száz hektoliterrel a vasut áruforgalmát.

Az itteni homoki szőlők termését leginkább Budafok, Gyöngyös, Kőbánya, Pécs és Bécs borkereskedői veszik meg s hazai nemesebb, vagy olasz borokkal való keverésre használják. Azonkívül Vác, Hódmező-Vásárhely, Győr, Mező-Túr, Tornalja, Szolnok, Bánréve, Miskolc és Bécs-Ujhely állomásokra adnak fel borküldeményeket.

A szőlőművelés terjesztésére s tökéletesítésére Kun-Szt.-Mártonban, Türkevén, Füzes-Gyarmaton, Körös-Tarcsán, Körös-Ladányban, Szeghalmon és Vésztőn közczélu szőlőtelepeket, Mezőhegyesen pedig amerikai szőlőtelepet tartanak fenn.

A szőlőkben, főleg azonban a homoki szőlőkben mindenütt sok cseresznye-, meg-, barack- és szilvafa díszlik, melyek jó termő években számottevő mennyiségeket szolgáltatnak a termelőknek, mindazáltal a friss gyümölcsből néhány kosárnyi küldeményt leszámítva mi sem fordul elő a kis helyi érdekű vasutak áruforgalmában.

A *konyhakertészet* sem szerepel a vasutak áruforgalmát alkotó tényezők közt jelentős mennyiségekkel. Szentés város kereskedelmi-, konyha- és gyümölcskertet tart fenn, mely hivatva van a birtokokkal ezen jövedelmező művelési ágakat megkedveltetni. E mintakertből évente néhány száz q gyümölcsfacsemetét szállítanak el kisebb küldeményekben az Alföld különböző helyeire, sőt Budapestre is. Nagy-Majlát lakói hagymát, sárgarépát, petrezselymet s egyéb konyhakertészeti növényeket

termelnek. A termények nagyobb részét fuvarszerkén hordják szét, kisebb részét Mező-Túrra szállítják vasuton.

A Tisza mentén s Békés vármegye néhány helyén jó fajta *görögdinnyét* termelnek, melyet kisebb-nagyobb küldeményekben Budapestre, Bécsbe az ország északi és északkeleti részébe és Gácsországba szállítanak el.

V. Állattenyésztés.

A h. é. vasutak üzletkörébe tartozó vidék éghajlati és talajviszonyai ugyan minden tekintetben megfelelnek a nagyobb arányu, külterjes állattenyésztés követelményeinek, mégis általában véve az állattenyésztés hanyatlását észlelhetjük a szóban forgó vidéken.

A gazdák minden törekvése odairányul, hogy minél több gabonát termelve evvel tegyék elviselhetővé a földművelésre nehezedő súlyos viszonyokat. Ebbeli igyekezetükben egymás után vonják eke alá a hajdani téres legelőket. A Körösök, a Sárret és az erek szabályozási munkálatai is mind több és több oly területet biztosítanak a rendszeres művelésnek, mely hajdanta a vízáradások veszélyének volt kitéve s így, mint buja legelő a külterjes állattenyésztés céljait szolgálta.

Jelenleg a kis- és középbirtokosok túlnyomó része csak annyi *szarvasmarhát* tart, mennyi a gazdaságban mint igás és mint tejelő barom feltétlenül szükséges. Ez a szűken kimért állomány is nagy részben korcs. A nép az apaállatok megválasztásában nem nagy gonddal jár el. A nagyobb uradalmak az igásmarha egy részét nem saját tenyészetükből fedezik, hanem erdélyrészi piacokon vásárolják be.

A tenyésztésben általában a magyar szarvasmarha az uralkodó faj. Ennek fentartására és felfrítésére szolgálnak a magyar uradalmak gulyái és a mezőhegyesi méneshirtok magyar fajtenyésztete. A magánosok tenyésztetei közül különös említést érdemel Wodiáner A. br. pusztaszandai és Jakabffy pusztacsegi magyar gulyája. A mezőhegyesi gulyából évente ősszel nyilvános árverésen adják el a tiszta fajú tenyész apa- és anyaállatokat, melyeket egy-két darabnyi menyinyiségben az ország majd minden részébe szállítanak el. Ugyancsak a méneshirtok uradalom kühlandi tehenészetet is tart fenn, tenyészállatok nevelése és tejelés céljából.

Ugy az uradalmak, mint a középbirtokosok a gazdaságból kiselejteztet igás és tejelő szarvas-

marhát részint a saját gazdaság terményein, részint a hatvani, selypi és mezőhegyesi czukorgyártól visszakapott répaszeleten felhizlalják s Budapest, Brunn és Bécs vágóhidjára szállítják el. Az igás marhát leginkább Budapest marhavásárait s dunántuli uradalmaknak küldik el vasuton.

A *lőtenyésztés* terén általános haladás észlelhető. A magántenyésztők és az állami ménestelepek telivér vagy félvér apaállatait mind szélesebb körben veszik igénybe a kisebb gazdák, minek hatása lóállományuk fokozatos javulásában szembetűnőleg nyilvánul. Majd minden uradalomban foglalkoznak nemes telivér és félvér lovak tenyésztésével. Nevezetesebb tenyésztések a helyi érdekű vasutak mentén Harkányi K. br. angol félvér és normandi lőtenyésztése Kengyelen, Károlyi gr. ménese Nagyszénáson, Königswarder br. ménese Csaba-Csüdön s Geiszt G. versenystállója és ménese Csákon. Ez utóbbi istállóból Középeurópa majd minden versenypályájára szállítanak versenylovakat. A kiskis- és közismertebb példányait a ló- és kocsizás bizottságok katonai célokra veszik meg. A remondának be nem váló, de azért piaczképes állatokat budapesti és bécsi lókereskedők vásárolják össze. A h. é. vasut állomásain általában kevés lovat adnak fel; az elszállítandó állatokat inkább a legközelebbi fővonal állomására hajtják feladás végett. A magántenyésztők méneseit jelentőségeire nézve messze felülmúlja a *mezőhegyesi állami méneshirtok*, mely nem csak e vidék, de az ország legelső ilyenmű tenyésztő telepe.

A mezőhegyesi ménest az 1775. évben alapították s a tenyésztést évtizedeken át szabad méneseiben üzték. Itt a magyar, erdélyi, beszarábiai, lengyel, meklenburgi s számos egyéb fajta kanczákat minden rendszer nélkül arab, spanyol, erdélyi, moldvai, magyar, lippizzai, holsteini, meklenburgi és normann ménekkel párosították. Midőn a magyar kormány a méneshirtokok kezelését átvette, első feladatának tekinté a tenyésztésbe rendszert hozni s csak oly törzseket tartani meg a méneshirtokban, melyek fejlődésére az ottani éghajlati és talajviszonyok legkedvezőbbeknek bizonyultak. Jelenleg a méneshirtokban öt törzs képezi a tenyésztés anyagát: az arab eredetű *Gidran*, a francia származású *Nagy-Nonius* és *Kis-Nonius* és az angol *Furioso* és *North Star* híres mének leszármazói.

Bár a típus és leszármazás szerint a törzseket angol félvér vagy angolarab fajtához lehet is sorozni, ezek ma már tulajdonképpen egyik fajhoz sem tartoznak. Az utolsó 25 évben üzült czéltu-

datos tenyésztési eljárás, valamint az apa- és anyaállatoknak 3 nemzedéken át tiszta angol vérrrel történt nemesítése olyan állandó jellegű *angol félvér válfajoknak* vetette meg alapját, melyeket egész határozottan különleges *magyar törzseknek* nevezhetünk.

A mezőhegyesi ménes létszáma az utóbbi években 1465 drb körül mozgott. Ebből volt 18 törzsmén (közte 9 angol telivér), 4 próbamén, 436 anyakancza, 51 három éves kancza, 96 két éves kancza, 225 egy éves mén s 124 egy éves kancza. A fennmaradó szám az elválasztott és szopós csikókra esett.

A Nagy-Nonius törzsből nehezebb hintós lovak, a többi négy törzsből középnagy, hámos és háts lovak tenyésztésére szolgáló apaállatokat bocsájtanak a tenyésztők rendelkezésére.

A *sértéstenyésztést* a helyi érdekű vasutak mentén mindenütt nagy mértékben üzik. A köznép főleg a mennyiségre fektet súlyt s daczára a nagy tenyésztők jó példaadásának s a gazdasági egyletek fáradhatlan igyekezetének, a minőség javítására nem sokat tesz. A kis gazdák mindenféle vegyes korcsfajokat tenyésztene, ellenben az uradalmakban a fehér kenderszőrű fajta a túlnyomó, de e mellett kisjenői, Polland-China és angol fajokat is tartanak. Nevezetesebb tenyészetek Basch A. gyügeri, Nagy Ferencz czibakházi, Károlyi gróf nagy szénási, Geiszt csákói s a ménesuradalom mezőhegyesi fehér kondorszőrű fajtenyészte.

A kisgazdák a saját tenyészetükből vett s Gyula, Orosháza, Békés és Szalonta vásárain beszerzett sertéseket házilag hizlalják vagy legalább is javítják. A házi és tanyai hizlalókból kikerülő hizott állatokat sertéskupeczek szedik össze s részint a helyi érdekű vasutak, részint a fővonalak állomásain Kőbányára és Bécsbe adják fel.

A nagyobb tenyésztőktől már süldő és sovány sertés is kerül eladásra. Ezek a süldőket részint a gyulai, orosházi, hódmező-vásárhelyi vásárookra hajtják, részint vasuton szállítják el Kőbányára, Kecskemétre, Czeplédre és Kaál-Kápolnára, Bajmokra, Szegedre és Bajára. Egyes uradalmakból a sovány sertést Govasdiára küldik el vasuton makoltatás végett.

Az uradalmak majd mindenikében rendszeres nagyobb szabású sertéshizlalást üznek. A saját csürhéikből kikerülő sertésekhez nem ritkán Gyula, Orosháza, Szalonta stb. vásáraitól hajtanak süldőket. Turkevén, Kondoroson, Nagy-Majláton, Kéthalmón s néhány más helyen üzletszerű hizlalókat

is találunk. Mindezen hizlalókból a teljesen kihizalt példányokat Bécsbe és Kőbányára, a javított sertéseket pedig Kőbánya, Szeged, Kecskemét, Czepléd, Dorosma, Győr hizlalóiba szállítják el.

A h. é. vasutak üzletkörébe eső vidéken jókora terjedelemben előforduló sovány szikes legelők, a *juhtenyésztés* terén országszerte észlelhető hanyatlás ellenére, e vidéken még számottevő juhtenyésztés fennmaradását biztosíták. A sovány legelők kihasználása, trágya- és gyapjunyerés az itt üzött tenyésztés első rendű céljai. A kisgazdák juhállománya jobbára durva fésűs gyapjas hazai fajokból áll. A nagyobb tenyésztőknél különböző árnyalatú merino keresztezéseket találunk túlnyomóan, de egyes birtokosok az angol husfajokkal is kísérleteznek.

A helyi érdekű vasutak állomásain többnyire csak hizott ürüket adnak fel Budapest, Bécs és ritkábban Páris rendeltetési állomásokra.

A nagyszámú tanyai gazdaságokban s a népeesebb magyar községekben mindenütt nagy mértékben foglalkozik a nép *baromfitenyésztéssel*. A Pusztá-Tenyőtől Hódmező-Vásárhelyig vezető helyi érdekű vasutak mentén különösen a ludtenyésztés ért el fejlett fokot, melynek a Tisza mentén elhúzódó vízállások kedvező előfeltételét képezik. Ugy ezen a vidéken mint a többi helyi érdekű vasutak mentén nagyban üzik az egyéb házi szárnyasok, mint a csirke, kacs és pulyka tenyésztését is. A csirke, kacs és pulyka legnagyobb része úgy kerül piacra, a mint a mezőről összefogják. A sovány vagy kissé feljavított szárnyasokat részint a tenyésztők maguk, részint kofák élő állapotban, ketreczekben Budapest piacára és a magyar kiviteli és csomagszállító részvénytársaság kőbányai hizlaló telepére szállítják el vasuton. A békés—csanádi helyi érdekű vasut környékéről sok hizott és sovány baromfit szállítanak el a tenyésztők saját alkalmatosságukon Orosházára, hol is közvetítők Bécs és Budapest rendeltetéssel adják vasutra.

A baromfiak hizlalásával főleg Szentesen, Dévaványán, Turkevén s Nagy-Szénáson foglalkoznak. Szentés a tiszántuli vidék egyik legjelentősebb baromfi kereskedő és hizlaló helye. Ide fuvarozzák be és szállítják el vasuton, falkákban a sovány ludak legnagyobb részét. A ludakat itt rendszeres hizlalóba fogják s a kihizott ludakat nyáron élve ketreczekben, télszakan pedig leölve és feltisztítva hozzák forgalomba. A szentesi kofák összeszedik a környéken hizlalt ludakat is s azokat részint kocsikra részint vasu-

ton szállítják a gyűjtőhelyre. Turkeván nem csak ludak hizlalásával foglalkoznak, hanem nagy számban hizlalnak pulykát, kacsát és kappant is. Mind ezt vagy élve, vagy leölve s feltisztítva adják piacra. Dévaványa a Berettyó és Körös közti vidék baromfitenyésztésének gyűjtőpiacza. Ugyanott ludat s egyéb baromfit is hizlalnak üzletszerűen. A hizott élő baromfit a fentebb említett gyűjtőhelyekre s Budapestre szállítják el. A leölt hizott szárnyasok fő rendeltetési helye Bécs s kisebb részben Budapest.

A Tiszában, Körösben és a Berettyóban üzött *halászat* is igénybe veszi szórványosan a vasuti szállítást friss halküldeményeivel, melyeket Tisza-Földváron és Szeghalmon Budapest és Nagyvárad rendeltetéssel adnak fel.

VI. Állati termékek.

A helyi érdekű vasutak áruforgalmában számottevő állati termékek legnagyobb részét a juh-tenyésztés és baromfitenyésztés szolgáltatja.

A kisebb gazdától közvetítők, a nagyobb tenyésztők pedig maguk adják fel a *gyapjút* vasuti elszállításra. A mosatlan gyapju rendeltetési helye Budapest. A háton mosott gyapjút Debreczenbe, Bécsbe s Jägerndorfba szállítják el.

A *tojást* ugyanazon helyeken gyűjtik, melyeket előbb a baromfi gyűjtő állomásai gyanánt felsoroltunk. E helyekről valamint a tenyésztőktől közvetlenül Budapest és Bécs piacára szállítják el a tojásküldeményeket.

A nagyobb községekben összegyűjtött *tol-lat*, *bőrt*, *csontot*, *frisshest*, *fagygyut*, *zsirt* és *szalonnát* tulnyomólag Budapestre szállítják el s csak a bőrből kerül aránylag kevés Csabára, Nagyváradra, Szarvasra és Török-Szt.-Miklósra, a szalonnából számottevő mennyiség a gömöri bányavárosokba és a friss sertés husból Győrbe.

Az uradalmak nagy hajtóvadászatain elejtett *vadlat* Bécs és Budapest vadkereskedői veszik meg.

Méhészettel kisebb nagyobb mértékben majd mindenütt foglalkoznak, de csak kevés helyen termelnek annyi mézet és viaszt, hogy az eladásra kerülő felesleg a vasut áruforgalmát érezhetőleg befolyásolná. A mi kevés mézet vasuti elszállításra feladnak, az jobbra Budapest piacára kerül. A sonkolyt Rimaszombatba szállítják el a vándor sonkolyosok, kik azt a termelőktől eserekereskedés útján és pénzért összevásárolják.

VII. Erdőgazdaság.

Erdőségekben nagyon szegény az a vidék, melynek közlekedési szükségletét az itt tárgyalt hét helyi érdekű vasut van hivatva kielégíteni. Békés és Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében egyetlen ezer holdas erdőbirtok sem esik a vasutak üzletkörébe. Az előbbi vármegyében Nagyszénás és Körös-Ladány határában Károlyi és Wenckheim grófoknak van egy 300 és egy 500 holdas erdeje. Jász-Nagy-Kun-Szolnokban a Tisza mentén vannak nagyobb erdőfoltok, itt Bolza gr. tiszakürti és Fechtig br. tiszaughi birtokához tartozik egy 150 és egy 110 holdas erdő. Csanád vármegyében legnagyobb erdeje van a m. kir. ménes uradalomnak; ennek területe 1574 k. hold s köteles tervszerű kezelésben van.

A nagyobb erdőkben igen kevés tölgyet leszámitva főleg nyár, szil, köris, éger, fűz s bükk törzsek diszlenek. Az erdőkben az illető uradalom szükségletére tűzifát s oszlopfát termelnek. Vasuti elszállításra egyik helyi érdekű vasut állomásán sem adnak fel faküldeményeket.

VIII. Ipar.

A majdnem kizárólag földművelő néptől lakott gyér népességű vidéken a nagyipart néhány nagyobb vállalatól eltekintve jóformán csak azon gőzmalmok képviselik, melyeket télszakán a cséplőgépek gőzmozgonyjai tartanak üzemben. A fekvő gőzgépekkel dolgozó malmok is legfeljebb a gőzfejlesztéshez szükséges szén-szükségletük beszerzésénél veszik igénybe a vasutat.

A malmok közül csak a tiszaföldvári és a szentesi gőzmalmok gyarapítják a vasut feladási forgalmát figyelmet érdemlő mennyiségekkel.

Tisza-Füreden Kis Orbán és Auer cég gőzmalma az egyik üzlettárs pékműhelye részére Szolnokba vagy 400 q lisztet szállít évente. Gyártmányai többi részét helyben értékesíti.

A turkevei első műmalom és gőzfűrdő részvénytársaság malma évente vagy 5000 q örleményt ad fel Cseh- és Gácsország, valamint egyéb osztrák tartományok állomásaira. A szenet Czernitzről, Salgó-Tarjánból és Lupényről hozatják.

A szentesi hengermalom részvénytársaság gőzmalma évente 36000 q lisztet termel; ebből 25000 q t szállít el Klein-Neusiedel, Bécs, Prága, Teplitz, Elba-Aussig, Leitmeritz, Friedland, Bodenbach, Komotau, Rohrschach, Zürich, Bregenz, Buchs

stb. állomásokra, valamint Szolnokra, Gyöngyösre és Jászberénybe. A kőszent Salgó-Tarjánból, a zsákokat Budapestről szerzi be a malom.

A mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkozó nagyipari vállalatok közt legjelentősebb a

Mezőgazdasági ipar részvénytársaság cukorgyára Mezőhegyesen. E telepen a nyers cukorgyártás ideje alatt, szeptembertől decemberig 750, a finomítási munkálatok tartama alatt 350 munkás dolgozik. Az évi termelés 55000 q nyerscukor, melyhez hazai cukorgyárakból még 20000 q-t hozatnak. A nyerscukor feldolgozásánál 70000 q finomított cukrot, 20000 q szörplét és 6000 q osmosevizet termelnek. A *finomított cukrot* a magyar birodalom és az okkupált tartományok különböző helyeire szállítják el. A fogyasztási terület határa észak felé: Cegléd és Debreczen; délfelé: Orsova, Zimony, Mitrovicza, Ujvidék, Sarajevó; nyugat felé: Kalocsa, Pécs, Bród, Doberlin, Sziszek, Zágráb, Károlyváros; kelet felé: Kolozsvár, Besztercze, Gyulafehérvár, Petrozsény. A *szörplét* és *osmosevizet* Győrbe, Budapestre és Aradra szállítják a szeszgyárak czimére. A méssziszapot és a répaszeletet a ménésuradalom s a szomszédos nagybirtokosok gazdaságaiban használják fel s részben vasuton szállítják el a répa feladó állomásaira.

A gyárban évente 650000 q répát dolgoznak fel; ebből 420000 q-t a ménésbirtokon termelnek s fuvarszekéren és Pereg és Kamarás állomásokról vasuton szállítanak be. A többi az aradi és esanádi egyesült vasutak állomásairól s a m. kir. államvasutaknak a Tisza-Maros szögben fekvő állomásairól vasuton hozatják. A gyártásnál felhasznált 70000 q mészkövet Élesdről és Borossebes-Buttyin állomásokról; a 170000 q szent pedig Petrozsényből hozatják. A mintegy 11000 q-ra menő papírt, csontszent, kenőolajt s számos egyéb szükségletet nagyjórészt Magyarországon, kisebb részben pedig Ausztriában szerzik be.

A *ménésuradalom* hét *mezőgazdasági szeszgyára* a nyers szeszt az uradalom központjában működő finomítóba szállítja be. A finomító évi termelése 2800 megadózott szeszfok. A finomított szeszt Gyöngyösre szállítják el.

A *ménésuradalom kenderfőre* a gazdaságban és a környéken termelt kenderkórot dolgozza fel. A kikészített kenderből, csepüből és kőzből évente

2100 q-t szállítanak vasuton Szegedre a kender és lenfeldolgozó gyár czimére.

Kövér Miklós gőztéglaágyára Martfü állomástól 2-3 km.-re, termékeinek nagyobb részét a Tiszán szállítja el, vasuton csak mintegy 80000 q téglát küld Budapestre s kisebb részben a közeli környék állomásaira. Tüzelésre 12000 q szent használ.

Freund Lajos olajütője Szentesen, évente vagy 250 q repezoilajt szállít Hódmező-Vásárhelyre és Orosházára és vagy 900 q olajpogácsát Mezőhegyesre.

Zsoldos Ferencz téglagyára ugyanott, évente 2500 q fedő cserepet ad fel Debreczenbe, Nagy-Körös, Cegléd, Maglód stb. állomásokra.

Dobos András és társai betéti társaság téglá- és cserepégető telepe Nagy-Majláton évente 700 q téglát és cserepet szállít Orosházára.

A *kisipar* csak a helyi szükséglet fedezésére dolgozik. A népesebb helyek csizmadiai, szücei és szabói országos vásárok alkalmával vásári ládáikat és sátoreszkeiteket szállítják vasuton a közeli környék állomásaira. Különös megemlítést érdemel Kalmár Zsigmond turkevei asztalos működése, ki jó minőségű *gabonatisztító rostákat* készít s azokból egyes darabonként vagy 50-et szállít el az Alföld különböző részeibe. Gyártmányával rendszeresen felkeresi a szakkiallításokat is. Így legutóbb a filippopoli kiállításra küldött rostákat.

Említést érdemel még a *taliga-készítés*, melyet Szentesen üznek. Évente vagy 400 q-nyi összszuliban adnak fel kubikos-taligákat az ottani bognárok a közeli környék állomásaira való rendeltetéssel.

IX. Kereskedelem.

Ha felemlítjük, hogy Kun-Szt.-Mártonban és Turkevén sertéssel és gabonaneműekkel, Szentesen gabonával és baromfival, Dévaványán baromfival s mind e helyeken kereskedelmi és fogyasztási cikkekkel élénk kereskedést üznek, úgy jóformán ki is merítettük, a mit e fejezet alatt mondani lehet. Szentesen 3 pénzügyi szolgálat a kereskedelmi tevékenység támogatására. E helyen különösen élénk ló- és szarvasmarhavásárokat is tartanak. Ezekre egy éven át 2800 lovat, 1600 ökröt s 2500 tehenet hajtanak fel. A nagyobb helyeken összehordott ócskavasat Vajda-Hunyadra, a csontot és rongyot pedig Budapestre és Bécsbe szállítják el a kereskedők.

X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Kengyel $\frac{7}{10}$ <i>Kengyel puszta</i> — rossz mezei ut.		buza... — — — dohány... — — — repcze... — — — czukorrépa... — — — szarvasmarha (hizott)... — — — hizott sertés... — — — sovány sertés... — — — gyapju... — — —	22000 1500 5000 6000 100 1200 600 400	— — — — 100 — — —	— — — — — — — —	kőszén... — — — vasáru és gépek	4800 300	Salgó-Tarján, Karwin, Putnok. Budapest.
Martfű $\frac{7}{10}$ <i>Martfű puszta</i> — <i>Tisza-Vezseny</i> 6·5 <i>Alsó-Varsány puszta</i> 6·0 kövezetlen rossz utak.	<i>Bökönyi Viktor</i> 1516 hold, <i>Gorove István</i> örök. 2466 hold és <i>Kaul Irma</i> 1304 h. tiszavezsenyi birtoka.	buza... — — — árpa... — — — tengeri... — — — repcze... — — — czirok... — — — köles... — — — tégla... — — —	25000 — — 2100 2000 400 80000	1700 2400 — — — — —	1400 — 1500 — — — —	szén... — — —	12000	Salgó-Tarján.
Tisza-Földvár $\frac{7}{10}$ <i>Tisza-Földvár</i> 3·5 <i>Czibakháza</i> 6·0 <i>Öcsöd</i> 9·0 <i>Öcsőhalom puszta</i> 4·0 <i>Kunhalom</i> 3·5 <i>Jókut</i> 4·0 <i>Nagyhat</i> 5·0 <i>Sárvíz</i> 7·0 kövezetlen rossz utak.	<i>Beniczky Géza</i> 1875 h., <i>Blaskovits Miklós</i> 1187 h., <i>Kövecz János</i> 1922 h., <i>Kövecz Károly</i> 2273 hold, <i>Vigyázó Sándorné grófasszony</i> 1926 h. és <i>Lederer Bernát</i> 1092 h. tiszaföldvári ; <i>Bagi Imre</i> 1194 hold czibakházi ; <i>Lederer Bernátné</i> 2054 hold, <i>Vigyázó Sándorné grófasszony</i> 1764 h. és <i>Wodáner Albert br.</i> 3453 h. öcsödi birtoka.	buza... — — — rozs... — — — árpa... — — — tengeri... — — — hizott sertés... — — — sovány sertés... — — — hizott juh... — — — szarvasmarha (hizott)... — — — liszt... — — — tojás... — — — friss hal... — — —	11000 800 400 5800 9840 400 — — 400 200 40	1000 — — — — — 240 550 — — —	9000 — — — — — — — — — — —	szesz... — — — tüzifa... — — — épületfa... — — — liszt... — — — mész... — — — káposzta... — — — vas... — — — sör... — — — só... — — — szén... — — — kőolaj... — — — gépek... — — — egyéb vegyesáru	100 2200 3700 460 2120 200 300 1280 100 12600 380 100 4700	Arad. Berzova, Radna-Lippa, Konop Szolnok, Csáczsa Tótvárad. Szolnok, Cegléd. Eled, Mező-Telegd. Glogovác Kassa, Ózd, Salgó-Tarján. Kőbánya. Máramaros-Sziget. Salgó-Tarján, Putnok. Budapest. Budapest. Budapest, Bécs. Csehország.
Homok $\frac{7}{10}$ <i>Tisza-Inoka</i> 16·0 <i>Tisza-Nagy-Rév</i> 13·0 <i>Gyűgér puszta</i> 4·5 <i>Sáp puszta</i> 10·0 rossz utak.	<i>Br. Vay Béláné</i> 1415 hold tiszainokai ; <i>Jurenák József</i> 1141 h. tiszánagy-révi birtoka.	buza... — — — rozs... — — — árpa... — — — repcze... — — — tengeri... — — — szőlő... — — — czukorrépa... — — — bor... — — —	19400 900 3100 300 3400 100 7000 1500	4300 600 1000 — — 50 — —	8000 — — — — — — —	szén... — — —	3600	Salgó-Tarján, Putnok.

[illegible]

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Szegvár $\frac{7}{10}$ <i>Szegvár</i> ... 2·5 kövezetlen törvényhatósági ut.	<i>Károlyi Alajos gr. örök. 1830 hold és Károlyi László gr. 4397 hold szegvári birtoka.</i>	buza... .. árpa... .. tengeri	200 900 800	500 100 —	— — —	köszén örlemények ... sör fűszer és cukor bor szesz és pálinka kőolaj vasáru	3600 180 90 50 20 120 30 30	Petrozsény, Karwin, Salgó-Tarján. Szentes, Hódmező-Várárhely. Szeged, Szentes. Hódmező-Vásárhely. Szatymaz. Arad, Szeged, Ujvidék. Hódmező-Vásárhely. Budapest.
Mindszent $\frac{7}{10}$ <i>Mindszent</i> ... 2·0 kövezetlen mezei ut.	<i>Pallavicini Sándor örökf. 3455 h. mindszenti birtoka.</i>							
Mártély $\frac{7}{10}$ <i>Mártély telep</i> ... — rossz mezei ut.						szén	700	Petrozsény.
Pusztá-Tur-Pásztó $\frac{7}{10}$ <i>Tur-Pásztó puszta</i> ... — rossz mezei ut.		buza... .. árpa... .. tengeri cukorrépa... .. ló szarvasmarha (hízott)... .. hízott sertés	21000 1500 1000 8000 10 300 1600	2000 500 1000 — — — —	2000 500 100 — — — —	gazd. gépek ... korpa répaszelet ... szén épületfa tűzifa bor	100 1000 3000 500 200 500 100	Budapest. Arad, Csaba. Hatvan. Karwin. Szolnok. Tótvárad. Arad, Vác.
Turkeve $\frac{7}{10}$ <i>Turkeve</i> <i>Kérsziget puszta</i> 13·8 <i>Csorba puszta</i> 11·0 rossz mezei utak.	<i>Turkeve város 2035 h. turkevei birtoka.</i>	buza... .. repce hízott sertés szarvasmarha (hízott)... .. élő baromfi... tojás nyers bőr ... toll liszt gabona rosta	26000 2000 2000 40 200 240 240 100 1500 300	— — — — 20 240 — — 3500 —	4000 — — — — — — — — —	káposzta burgonya alma sör bor tűzifa haszonfa épületfa szén mész pírszén... ..	400 400 400 400 200 5000 300 2000 10000 2000 100	Glogovác. Hadház. Rozsnyó, Rimaszombat. Kőbánya. Szegzárd, Villány. Tótvárad, Berzova. Gyula. Szolnok. Salgó-Tarján, Czernitz, Petrozsény. Élesd. Gleiwitz.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	os: trák	egyéb külföldi			
			állomások					
ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Csaba-Csüd <i>7¹/₂ m</i> Csaba-Csüd puszta ... — Békés-Szt.-András ... 14 ⁵ / ₁₀ Mezei utak.	Lederer Rudolf 1502 h. szent-Andrási; Königsvarter Mór br. 5264 h. és Trefort Agoston utódai 1515 h. csaba-csüdi birtoka.	buza... árpa... zab... tengeri... kender... szarvasmarha... gyapju...	25000 300 100 150 2500 300 1000	— — 100 — — 600 —	1000 — — — — — —	köszén... szesz... bor... sör... liszt... korpa... gépek és gép-részek... vasáru... fűrészelt fa...	1500 200 400 150 150 2500 1000 1000 600	Salgó-Tarján, Petrozsény, Arad, Kecskemét, Mező-Berény, Kőbánya, Szeged, Csaba, Budapest, « Szolnok.
Kis-Szénás		buza... tengeri... árpa... hízott sertés... szarvasmarha...	7000 300 500 250 30	— — — 250 —	3000 — — — —	szén...	400	Petrozsény.
Nagy-Kondoros <i>7¹/₂ m</i> Nagy-Kondoros — Jól fentartott törvényhatósági ut.	Apponyi Gyuláné grófné 1218 h., Bolza Péter gr. örök. 1317 h., Geiszt Gáspár 1704 h., Geiszt Gyula 2519 h. és Mitrovsky Vladimír gr. 3456 h. nagy-kondorosi birtoka.	buza... tengeri... árpa... zab... szarvasmarha (hízott)... hízott sertés... élő baromfi... gyapju... tojás...	11000 5600 1600 1200 80 550 220 20 110	900 1000 — — 90 1300 — — —	800 — — — — — — — —	köszén... tüzifa...	4700 1300	Petrozsény, Salgó-Tarján, Lupény, Konop, Gurahoncz-Jószáshely, Almás-Alesill.
Csákó Az egyes tanyákról mezei utak.		buza... tengeri... czukorrépa...	3500 1800 1200	— — —	— — —	köszén...	500	Petrozsény.
Tót-Komlós <i>7¹/₂ m</i> Tót-Komlós ... 1 ⁰ / ₁₀ rossz községi út.	Tót-Komlós község 1520 h. tót-komlósi birtoka.	buza... árpa... tengeri... zab... czukorrépa... dohány... juh... szarvasmarha... őcska vas... rongy és csont... talpfa...	17700 900 2300 200 600 1460 — 50 600 580 100	— — — — — — 5540 — — — —	— — — — — — — — — — —	tüzifa... épületfa és deszka... köszén... káposzta... mész... gazdasági gépek... buza... árpa... szesz és pálinka... sör... bor...	1820 4430 4200 1840 1230 100 100 200 1200 Hl. 200 Hl. 400	Gurahoncz-Jószáshely, Borosjenő, Radna-Lippa, Szeged, Lupény, Salgó-Tarján, Bács-Bodrog vármegye, Élesd, Budapest, Orosháza, Orosháza, Arad, Paulis, Szeged, Arad, Szatymaz, Nagyvárad.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Nagy-Majlát--Ambróztalva $\frac{7}{m}$ Nagy-Majlát ... 1·8 Ambróztalva ... 2·5 jó törvényhatósági utak.		buza	400	—	—	kőszén	1300	Petrozsény, Lupény.
		tengeri	400	—	—	tüzifa	800	Gurahoncz-Jószáshely, Borosjenő, Baraczkai.
		vöröshagyma	400	—	—	szesz és pálinka	50	Arad, Paulis.
		tégla és fedélcserép	700	—	—	sör	30	Szeged, Arad.
						fűszer- és kézműáru	70	Budapest, Orosháza.
Pitvaros $\frac{7}{m}$ Pitvaros 1·5 Alberti 4·5 rossz utak.		czukorrépa...	200	—	—	fűszer- és kézműáru	130	Arad, Csaba, Orosháza, Nagyvárad, Budapest, Bécs.
						bor	90	Arad, Baja, Gyórok, Szentes, Szeged.
						sör	130	Szeged.
						szesz	110	Arad, Szeged.
						tüzifa	2000	Borosjenő, Gurahoncz-Jószáshely.
						kőszén	1100	Lupény, Petrozsény, Loslau.
						egyéb vegyes áru	170	Arad, Csaba, Orosháza, Kécskemét, Nagyvárad, Szeged, Szarvas, Ujvidék.
Pálmátér az egyes majorok és lányákból gondozott utak.		buza... ..	24000	—	—	épületfa	4300	Szász-Régen, Csáca, Vyhoda, Székely-Udvarhely, Orosháza, Arad.
		árpa... ..	400	—	—	répaszelet	8000	Hatvan.
		zab	1400	—	—	széna	1000	Kis-Majtény.
		tengeri	500	—	—	korpa	1300	Budapest.
		repcze	—	500	—	kőszén	500	M.-Ostrau, Petrozsény.
		dohány	900	—	—	mész	1200	Soborsin, Berzova.
		czukorrépa...	20100	—	—	vasáru	150	Budapest.
		kenderkóró...	3000	—	—	szerszámfa	200	Gyula.
		szarvasmarha	100	—	—	czement	100	Ujvidék.
		sertés	600	—	—	kőolaj és zsíradék	50	Budapest.
		gyapju	300	—	—	zab	700	Kurtics... ..
		száritott bőr	30	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Nagy-Szénás 7 ¹ / ₂ m Nagy-Szénás ... Bánfalva ... 6·6 közvetlen törvényhatósági utak.	Károlyi Alajos gr. örök. 3023 h., Károlyi István gr. 1707 h., Károlyi Gyula gr. örök. 6669 hold és Trautmannsdorf Nándor gr. 4023 h. nagyszénási birtoka.	buza ... tengeri ... zab ... dohány ... czukorrépa ... szarvasmarha ... sertés ... juh ... leölt baromfi ... gyapju ... nyersbőr ...	6300 2200 600 3000 1300 52 1230 300 260 100 100	— 1000 — — — 60 — 860 640 — — —	2500 — — — — — — — — — — —	kőszén ... fűrészelt fa ... szesz ... bor ... sör ... mész ...	6700 1700 130 80 450 600	Petrozsény, Salgó-Tarján, Szaboles. Lugos, Maros-Ilye, Szeged, Tótvárad, Zám. Lawoczne, Skole. Arad. « Szeged, Ajka, Élesd, Mező-Telegd.
Kardoskut		hizott sertés	42	—	—	tüzifa ...	100	Soborsin.
Mezőhegyes 7 ¹ / ₂ m Mezőhegyes ... Kamarás major 4·5 Pereg ... 5·0 jól fentartott utak.	A 27933 h. mezőhegyesi állami ménesbirtok.	buza ... tengeri ... árpa ... zab ... ló ... hizott és tenyész szarvasmarha ... bika ... sertés ... juh ... czukor ... szörplé ... osmose víz ... finomított szesz ... kender és kőcz répaszelet ...	60000 10000 5000 5000 1200 400 300 3800 400 70000 20000 6000 1500 2100 25000	— — — — — 2400 — — 10000 — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — —	kőszén ... tüzifa ... szesz ... bor ... sör ... liszt ... kőolaj ... só ... száritott moslák sörélesztő ... kénsav ... sósav ... pirszén ... czukorrépa ... mészke ... papír, csontszén, kenőolajok, géprészek ... egyéb vegyes áru	340000 35000 600 2350 1750 500 200 800 5000 250 500 600 150000 456000 70000 11000 1300	Petrozsény. Gurahonez-Jószáshely. Arad. Györök, Villány Kőbánya, Arad, Szeged. Arad. Budapest. Maros-Ujvár. Lugos. Budapest. Bazin. Budapest. Osztrau. Varjas,Perjámos, Lázárföld, Bánhegyes,Pankota, Arad, Vinga, Szt.-András, Kigyós, Lökös-háza, Tótkomlós, Zimánd, Kétegyháza,Kovács-háza, Kis-Zombor, Gurahonez-Jószáshely, Megyes-háza. Borossebes-Buttyin. Belföldi és osztr állomások. Makó, Szeged, Arad.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezés	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Pusztá-Ecseg $\frac{7}{m}$ <i>Ecseg-pusztá</i> ... — <i>Borz</i> » ... 4 0 <i>Kérsziget-pusztá</i> 7 0 <i>Barnasziget</i> » 10 0 <i>Kerek-sziget</i> » 14 0 rossz mezei utak.	(Lásd Dévaványa állomásnál.)	buza ... 52000 rozsa ... 4300 árpa ... 5000 heremag ... — ló ... 50 szarvasmarha ... 100 sertés ... 4000 juh ... 600 gyapju ... 400	12000 3000 — 300 — 100 — 700 —	— — — — — — — — —	sovány sertés ... 4400 szén ... 6000 tégla ... 7000 homok és kavics ... 4000 tengeri ... 13000 gépek és gépalkatrészek ... 2400 kőolaj és egyéb olajok ... 800 vas és vasáru ... 660	Gyula, Nagyvár- rad, Debreczen. Dombráur, Karwin, Rosdzin. Mező-Berény. Arad, Nagyvár- rad. Csaba, Mező-Berény, Déva- ványa, Kis-Uj- szállás. Budapest, Teschen. Budapest. Budapest.		
Dévaványa $\frac{7}{m}$ Dévaványa ... 2 0 Cséfan pusztá 15 0 Akasztó » 17 0 mezei utak.	<i>Borbély Géza</i> 1727 h., <i>Grosz Zsigmond</i> 1025 h., <i>Hunyady Imre gr.</i> 1716 h., <i>Losonczy Antal</i> 1101 h., <i>Losonczy Gyula</i> 1055 h., <i>Magyar K. István</i> 1126 h., <i>Ócskay Ignác</i> 1987 h., <i>a Baldácsy-féle reform. alapítv.</i> 1459 h., <i>a vallásalapítvány</i> 10578 h., <i>Hercegy Péter</i> 1878 h., <i>Arenberg Károlyné hrgné szül. Hunyady Julia grfnő</i> 2118 h. és <i>Földvárny Emilia</i> 1320 h. dévaványai birtoka.	buza ... 49000 árpa ... 4800 repce ... 700 rozsa ... 600 tengeri ... 800 zab ... 400 köles ... 500 dohány ... 600 kenderkóró ... 1650 tök ... 300 lucernamag ... 120 heremag ... — szarvasmarha ... 280 félíg hizott sertés ... 1850 juh ... 1050 baromfi ... 700 élő lúd ... 1200 db leölt lúd ... 120 gyapju ... 60 tojás ... 200 toll ... 50	6200 — — — — — — — — — — — 200 180 —					

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Kéthalom ^{7½ m} <i>Kéthalom puszta</i> 1·0 <i>Vermes</i> » 4·0 <i>Korhány</i> » 4·0 törvényhatósági és mezői utak.		buza	10400	2000	1600	tüzifa	300	Berzova.
		rozs	500	—	—	pirszén	200	Nagyvárad.
		árpa	600	—	—	köszén	600	Salgó-Tarján, Petrozsény.
		zab	700	—	—	olajok	30	Budapest.
		dóhány	500	—	—	kőolaj	30	Szolnok, Budapest.
		repeze	500	—	—	malacz	700	Apahida, Balázsfalva.
		kender- és lenmag	100	—	—	szarvasmarha	45	Órmező.
		bükköny	300	—	—			
		heremag	30	—	—			
		hizott sertés	900	—	—			
		hizott juh	900	—	—			
		bárány és borjú	70	—	—			
		gyapju	50	50	—			
		élő baromfi	460	—	—			
		Körös-Ladány ^{7½ m} <i>Körös-Ladány</i> 1·0 <i>Sebesér puszta</i> 6·0 jól fentartott utak.	<i>Dessewffy Emilné grófnő</i> 1798 h. ; <i>Körös-Ladány község</i> 2148 hold ; <i>Lamberg Fülöp grófnő</i> 2149 h. ; <i>Wenckheim Hoyos Fülöp gr.</i> 3260 hold ; és <i>Wenckheim Viktor báró</i> 1746 hold. ; körös-ladányi birtoka.	buza	16000	1000	800	só
tengeri	1500			—	—	bőr	50	Nagyvárad.
zab	800			—	—	gyümölcs	50	Nagyvárad.
sertés	1200			—	—	épületfa	2000	Nagyvárad, Arad.
baromfi	30			—	—			Nagy-Szeben, Berzova.
gyapju	250			—	—	tüzifa	1100	Nagy-Szeben, Berzova.
nyers bőr	30			—	—	fűszer és gyarmatáru	240	Nagyvárad, Budapest.
						sertés	500	Nagyvárad.
						gazd. gépek	100	Budapest.
						czement	150	Budapest.
						czukor	100	Budapest.
						kőolaj	150	Budapest.
						kézműáru	260	Budapest, Debreczen, Szeged.
						vas és aczél	250	Budapest, Debreczen.
						olajok	100	Budapest.
						szesz és pálinka	250	Arad.
						bor	50	Arad.
						liszt	150	Szeged, Csaba.
						mész	300	Élesd.
						sör	500	Kőbánya.
						káposzta	600	Hadház, Glogovác.
						köszén	3500	Petrozsény, Lupény, Poroszló, Szilécia.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Szeghalom ^{h/m}	<i>Kállay Béni</i> 1273 h.,	buza...	17700	600	300	bor ...	180	Nagyvárad, Arad.
<i>Szeghalom</i> ... 3·0	<i>Kőrász Imre</i> 5942 h.,	rozs ...	9000	800	300			Gyula, Szabadka, Tapolca.
<i>Fokköz puszta</i> ... 7·0	<i>Péter András</i> 1558	zab ...	1500	—	—	bőr ...	70	Budapest.
<i>Halas-Simánd</i>	hold, <i>özv. Petri</i>	repce ...	500	—	—	czukor ...	70	Budapest, Nagyvárad, Csaba, Nagy-Surány.
<i>puszta</i> ... 7·5	<i>Mihályné</i> 1286 hold,	sovány sertés	700	—	—	dohány...	90	Nagyvárad.
<i>Csükmő</i> ... 11·0	<i>Szeghalom község</i>	juh ...	—	400	—	épületfa ...	1500	Bánffy-Hunyad, Máramaros-Sziget.
kövezetlen rosz utak.	1921 h. és a szeghalomi urbérések 2690	szarvasmarha	360	—	—	tüzifa ...	2000	Brátka, Dobrest.
	h. szeghalomi; gr.	sovány elő	270	—	—	gépek ...	130	Budapest.
	<i>Csáky örökösök</i> 1946	gyapju ...	470	—	—	fűszeráru ...	450	Budapest, Debreczen, Csaba.
	h. és a nagyváradi	tojás...	100	60	—	kézmű ...	500	Budapest, Nagyvárad, Debreczen, Csaba, Bécs.
	<i>r. kath. káptalan</i> 8661	nyersbőr ...	90	—	—	gyufa ...	20	Gyula, Szeged.
	h. csükmői birtoka.	toll ...	54	—	—	kender ...	90	Gombos-Bogójeva.
		friss hal ...	70	—	—	kőolaj ...	360	Buda est. Nagyvárad, Csaba.
						mész ...	1600	Élcsd, Rév, Mező-Telegd.
						olaj...	40	Budapest.
						só ...	700	Máramaros-Sziget.
						sör ...	900	Kőbánya. Nagyvárad, Uj-Arad. Csaba.
						szesz és pálinka	300	Budapest, Arad. Nagyvárad.
						tégla ...	340	Csaba, Gyoma.
						vas ...	160	Nagyvárad, Budapest.
						szén ...	2200	Petrozsény, Salgó-Tarján.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Füzes-Gyarmat $\frac{7}{10}$ Füzes-Gyarmat 2·0 Hagymás 9·5 Pázmán puszta 9·0 Maesklás puszta 1·4 Gara puszta 1·5 kövezetlen rossz utak.	Blankenstein György gr. örök. 4139 h., Blankenstein Károly gr. 2533 h., Fehér váry Celestina 1740 h., a füzes-gyarmati gazdák 2519 hold, Vécsey Edéné grófnő 7580 h., Wenckheim Ferencz, Henrik, István és Dénes grófok 1507 hold és Wenckheim Viktor br. 1872 h. füzes-gyarmati birtoka.	buza... .. 39000 rozs... .. 2300 tengeri... .. 100 árpa... .. 1100 repce... .. 1700 zab... .. 1000 sertés... .. 2030 szarvasmarha juh... .. 140 gyapju... .. 230 nyersbőr... .. 160	8300 — — — — 300 680 — 820 — —	— — — — — — — — — —	bor... .. 400 épületfa... .. 4200 tüzifa... .. 4600 czukor... .. 230 gépek... .. 360 gyarmat- és fűszeráru... .. 530 kézműáru... .. 330 vásáru... .. 580 sör... .. 550 örlemény... .. 1400 tengeri... .. 1300 szesz... .. 360 kő és homok... .. 118000 mész... .. 200 szén... .. 5000	Pécs, Nagyvárad. Medgyes. Volócz, Bánffy-Hunyad, Belényes. Nyárlók, Mező-Telegd. Budapest. Budapest, Nagyvárad. Budapest, Nagyvárad. Köbánya, Nagyvárad. Nagyvárad, Cegléd. Vésztő. Nagyvárad. Körös-Ladány, Kis-Sebes. Élesd. Petrozsény, Lupény.			
Vésztő $\frac{7}{10}$ Vésztő 1·2 Okány 7·5 Mágór puszta 4·0 Szecső 4·0 Mezei utak.	Wenckheim Antal gr. örök. 3740 h., Wenckheim Károly gr. 5113 h. és Wenckheim Rudolf gr. 7154 h. vésztői; Schwarcz Ábrahám 6131 h. okányi birtoka.	buza... .. 40700 rozs... .. 2600 árpa... .. 700 tengeri... .. 2600 bor... .. 100 hizott szarvasmarha... .. 40 hizott sertés... .. 3700 hizott juh baromfi... .. 340 gyapju... .. 580 tojás... .. 150 gazd. gépek... .. 260	1200 3200 700 — — 80 — 140 — — — —	— — — — — — — — — — — —	szesz... .. 130 ásványvíz... .. 20 fűszeráru... .. 50 sör... .. 300 bor... .. 50 czukor... .. 40 köolaj... .. 30 örlemények... .. 1500 só... .. 660 kőszén... .. 5000	Arad. Budapest. Nagyvárad, Budapest. Köbánya. Nagyvárad. « « « « Salgó-Tarján.			

C.

PETROSÉNY—LIVAZENY—LUPENYI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A piski-petrosenyi szárnyvonal folytatása gyanánt a Retyezát aljában fekvő Lupenyig megyen a gazdag széntelepek jobb kihasználását biztosító petroseny-livazeny-lupenyi h. é. vasut.

E vasut kezdetben a Magyar-Zsil völgyén déli irányban halad, majd a két Zsil egyesülésétől kezdve nyugoti s délnyugoti irányt vesz és azon völgyben megyen a végállomás felé, melyet az Oláh-Zsil a Retyezát délkeleti ágai és a Vulkán-hegység északi ágai között mélyített ki magának.

A helyi érdekű vasut igen gyéren lakott vidéken halad át. Az alig 3·5 km. széles völgyben a pálya egész hosszára alig 8—9 szegény kis község esik. A legnépesebb Lupeny, de ezt is csak a közel 700 bányamunkás emelte lakosság dolgában a többi apró község fölé. A helyi érdekű vasut áruforgalmát első sorban a szén s e mellett alárendeltebb mérvben az erdőgazdaság termékei s a mészégítés teszik ki.

II. Lakosság. Földművelés. Állattenyésztés.

A Zsil völgyében s az azt határoló irtványokban Oláhországból lassankint beszállingózott szegény oláh pásztornép vert tanyát s idők folytán a mai községeket alkotá.

A félig-meddig nomád oláh nép fatörzsekből összerótt kunyhókban lakik s csekélyke földjében tengerit termel, de azt is oly keveset, hogy még saját táplálékára sem elégséges. A nép nagyobb részének csak az a kevés föld a tulajdona, mely kunyhója körül elterül, a többi néhány nagybirtokosé, a kincstáré és a községké.

A völgy mindkét oldalán messze elhuzódó irtványosok s a terjedelmes hegyi legelők kedvező

feltételei a szarvasmarha- és juhtenyésztésnek. A nép jobbára erdélyi magyar és kevert tarka faju szarvasmarhát és raczka juhot tart. E két tenyésztési ág és a fuvarozás jóformán az egyedüli jövedelemforrások, melyekből a nép szerényen megszabott létszükségleteit fedezi.

A vasut áruforgalmát az állattenyésztés ép oly kevésbé gyarapítja, mint a földművelés, mert a tenyésztés feleslegét rendszerint lábon hajtják be a Hátszegi medencze nagyobb helyeinek heti és országos vásáraitra.

III. Erdőgazdaság.

A Parengi hegycsoport oldalát s a Retyezát és Vulkán hegység ágait még mindig rengeteg erdők borítják, bár az oláh pásztornép évszázadokon keresztül tüzzel-vassal irtogatta az erdőt. A hegyek oldalát 1000 m. magasságig bükk, gyertyán és juhar fedi; 1000 m.-től 1580—1600 m.-ig a tülevelűek öve lucz- és jegenyefenyő állabokkal, ezen felül már csak havasi rétek vannak, míg a legnagyobb ormok és tetők jobbára meztelen, vagy csak mohfedte sziklák.

Az erdők csaknem kivétel nélkül községi vagyont képeznek s ezekhez mérten elenyészően csekély a magán erdőbirtok. A régi szálas erdőknek több mint felét állami felügyelet alatt rendszeres üzemterv szerint használják ki s a törzseket fűrészárúnak feldolgozva adják piacra.

Egyenkint ezerholdnál nagyobb erdőbirtokok Livazeny, Alsó-Barbatyen, Iszkrony, Felső-Barbatyen, Hobicza-Urikány, Kimpubynyák, Lupeny, Zsil—Macsésd—Paroseny és Zsil—Vajdej—Vulkán községek határában vannak. Ezeket a megnevezett községek, Puj Zs. örökösei, Török Árpád, Mező- és Hegyalja-Livádia és Borbátviz községek s a galaczi görög

katholikus egyház birják. Az ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok összege közel 30,000 k. hold.

Jelenleg csak lucz- és jegenyefenyő törzseket vágnak, melyeket az iszkrónyi fűrészzen dolgoznak fel.

IV. Őstermelés az ásványországból.

Ezt a valóban szegény vidéket a természet gazdagon ajándékozta meg a föld méhébe rejtett ásványi kincsesel, mely hivatva van az éghajlat és a föld felszínének mostohaságáért bő kárpótlást nyújtani.

A Parengi hegycsoport kristályos palákból áll, itt tehát nem talál értékesíthető ásványanyagra a bányász csákánya. A Vulkán egy részét krétaformációból való mészkő alkotja: ez kiegészítve jó meszet szolgáltat.

A vidék legnagyobb kincse azon nagyterjedelmű barnaszén település, melyről már a szajol—arad—tövisi vonal leírásánál bőven szólottunk. Az oligocénbe tartozó barnaszén egyike az ország legjobb barnaszeneinek. A széntelepülést általában csekély vastagságú fedőréteg takarja, sőt nem egy helyen már a felszínre került a szén. Így Zsil—Vajdej, Macsesd, Lupeny, Urikány határában a vizek teljesen elmosták a szenek fedőrétegét.

A réteg vastagsága igen különböző, 0,6—7,8 m. közt változik. Egymás felett fekvő számos réteget tártak eddig fel, de nem mind alkalmas a felajtásra.

Az itt ismertetett h. é. vasut üzletkörébe eső területen két vállalat, a brassói bánya és kohó részvény-társulat jogutóda, a *salgó-tarjáni kőszénbánya r. t.* és az Urikány—Zsilvölgyi magyar kőszénbánya r. t. aknázzák a természet pazar kézzel kiosztott cme kincsét.

Az előbbi társaság saját és bérelt bányái Iszkrony, Vulkán és Lupeny község határában vannak. Az aninoszai völgyből drótkötélpályán, Vulkánról és Lupenyről pedig a helyi érdekű vasuton szállítják a szenet Petroseny állomásra. E társaság termelését a szajol—arad—tövisi vonal leírásánál ismertettük.

Az Urikány—Zsilvölgyi kőszénbánya r. t. Urikány és Lupeny környékén 14.442,600 □ méternyi és a Transsylvánia részv. társaságtól bérben birt 12.689,900 □ méternyi bányaterületen aknázza a barnaszénét. E társaság bányaterületén Lupeny a központ, mely rövid idő alatt egyike lett az ország legelőkelőbb bányatelepeinek. Az Urikány—Zsilvölgyi társaság 1892-ben 345,670 q szenet hozott napfényre, 1893-ban már 499 embernek adott munkát s 917,740 q szenet termelt, míg az 1894. évben a telepen 643 munkás összesen 1.204,070 q szenet aknázott ki, melyből 1.164,570 q-t szállítottak el vasuton. A szén gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Botfalva, Torda, Csaba, Gyoma, Zernest, Kis-Kapus, Alvincz, Predeal, Orsova, Arad, Brassó, Kolozsvár, Kisujszállás, Szászváros, Maros-Vásárhely, Nagyvárad, Püspök Ladány, Piski, Segesvár, Székelyhid, Tövis, Vajda-Hunyad, Craiova, Plojesti, Azuga és Bukarest. Egyik legnagyobb szénfogyasztó a m. kir. államvasutak, mely üzemszén szükségletének egy részét a zsilvölgyi termelő helyekről szerzi be.

V. Ipar.

A h. é. vasut környékén egyedül az iszkronyi gőzfűrész és a kezdetleges mészégetés képviselik az iparüzés azon ágát, mely a vasuti áruforgalomra érezhető befolyást gyakorol.

Maderspach Róza vízzel hajtott két fűrészmalma Iszkronyban, Alsó Barbatyentől 1 km-re, 1879 óta működik. A környék erdőségeiben döntött luczfenyő törzseket deszkává, léczczé, épületfává és zsindelyé dolgozza fel. Évente a két fűrész átlag 23,400 q árut ad fel elszállítás végett, mely mennyiségnek $\frac{1}{3}$ része Aradra megy, a többi pedig megoszlik a Tisza-Maros szögének különböző helyei között.

A Vulkán környékén fejtett mészkőből tábori kemenczékben meszet égetnek. A környéken folyó nagyobb építkezések alkalmával 1800—1900 q meszet szállítanak el évente Hunyad vármegye különböző helyeire.

VI. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomás-tól való távolsága, az állomáshoz ve-zető utak minősége	Az állomás környé-kén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyi-sége q-ban : állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyar-országi	oszlrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Alsó-Barbatyen ^{h/m} <i>Alsó-Barbatyen-Isztrony</i> --- jól fentartott út.	<i>Alsó-Barbatyen köz-ség</i> 1445 hold alsó-barbatyeni birtoka.	épületfa, deszka, lécz és zsindely faszén --- ---	23500 25000	— —	— —	liszt és korpa --- sajt --- --- bor --- --- --- szilvapálinka --- kőolaj --- --- szalonna --- ---	1750 30 100 10 20 20	Arad. Ausztria. Arad, Villány, Versecz, Kis-Kapus. Puj, Arad. Oravicza. Szeged, Arad.
Vulkán ^{h/m} <i>Zsily-Vajdej-Vul-kán</i> --- gyalogút.	<i>Zsily-Vajdej-Vulkán község</i> 1341 h. zsily-vajdej-vulkáni bir-toka.	szén--- --- faszén --- --- mész --- ---	89000 8000 2000	— — —	— — —	tengeri --- --- ---	2000	Arad és vidéke.
Lupeny ^{h/m} <i>Lupeny</i> --- <i>Zsily-Macsesd-Paroseny</i> 3·0 kövezett út.	<i>Lupeny község</i> 2172 h. és <i>Borbátotz köz-ség</i> 1536 h. lupenyi ; <i>Zsily-Macsesd-Paroseny község</i> 2782 h. zsily-macsesd-paro-senyi birtoka.	szén--- --- ---	675,400	—	128,000	czukor --- --- --- zsir és szalonna --- liszt --- --- --- bor --- --- --- sör --- --- --- szesz --- --- ---	50 50 300 300 Hl. 50 Hl. 200 Hl.	Botfalu. Szeged. Arad. Gyorok, Arad. Arad. »

D.

ÚJ HELYI ÉRDEKŰ VASUTAK.

A m. kir. államvasutak Gyulafehérvár állomásából kiágazva nyugotra az Ompoly völgyén Zalatnáig megyen az 1895. év folyamán megnyílt *gyulafehérvár—zalatnai h. é. vasut*. E vasut a Zalatnai hegycsoport erdőgazdasági termékeinek jobb értékesítését czélozza s egyuttal az aranybányavidék bányászati és kohászati termékeinek elszállítására szolgál.

E keskeny vágányu vasut már a közel jövőben számbavehető mennyiségekkel fogja az átmenetben Gyulafehérvár állomás feladási forgalmát gyarapítani. A h. é. vasut környékén termelt mészkőből 500 q s a fokozott mérvben termelt kénkovandból 1000 q napi átmenet várható. Hasonlóképen jelen-

tős mennyiségekkel fognak e vasut forgalmában az erdőgazdaság termékei is szerepelni.

Az itt tárgyalt vasuti vonal forgalmi körébe eső területen ujabban felmerült h. é. vasuti tervek közül legközelebb áll a megvalósuláshoz a *hát-szeg—karánsebesi vasut*, mely hivatva van a hunyadvármegyei vasércz és szén lelőhelyek terményeinek gyorsabb és olcsóbb elszállítását biztosítani, a Bisztra völgyet szegélyző erdők s a Vaskapu erdősségeinek kihasználását előmozdítani s a zsilvölgyi nagy munkástelepeknek a dusan termő temesi vidékről élelmiszerekkel való ellátását megkönnyíteni.

BUDAPEST—VERCIOROVAI VONAL.

A) Budapest—verciorovai vonal és szárnyvonalai:

a czepléd—szolnoki,
a félegyháza—csongrádi,
a valkány—varjasi,
a temesvár—báziási,
a vojtek—német-bogsáni és
a jassenova—aninai vonal.

B) Nagy-kikinda—nagy-becskerek, versecz—kubini és zsebely—csákovári h. é. vasutak.

C) Uj és épülő h. é. vasutak.

A.

BUDAPEST—VERCIOROVAI VONAL ÉS SZÁRNYVONALAI.

I. Földrajzi fekvés.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun, Csongrád, Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyéken vonul keresztül az Alföld dús lapályát átszelő, majd a Temes és Cserna erdős hegyektől bekerített völgyében haladó budapest—verciorovai vonal, mely az ország szívéből közvetlen összeköttetést létesít az oláh kir. államvasutak Verciorova határállomásával.

E hosszú fővonalból hat szárnyvonal ágazik ki; ezek közül a Duna és Tisza közti részen a czegléd—szolnoki és a félegyháza—csongrádi vonalak, valamint a Maros és Duna közén a valkány—varjasi vonal a jó utakat nélkülöző sík vidék terményeit juttatják a fővonalra.

Temesvártól déli irányban ágazik el a temesvár—báziási vonal, Délmagyarország egyik legjelentékenyebb helyét, termékeny, gazdag vidéken át a Dunával kötve össze.

Ettől a vonaltól keletre emelkedő hegyvidék erdészeti és ásványi kincseinek elszállítására két szárnyvonal szolgál. Az egyik a temesvár—báziási vonal Vojtek állomásától Német-Bogsánig vezet s ott az osztrák-magyar államvasutársaság német-bogsán—resiczai iparvasútjában folytatódik.

A temesvár—báziási vonal másik szárnyvonala Jassenovától Anináig megyen.

A budapest—szolnoki vonal, a magyar birodalomnak korra nézve második vasutja, Budapest-nyugoti p. u. állomást elhagyva egész Czeglédig a Cserhát délkeleti legvégső nyulványainak szélén, esekély emelkedésű, hullámos terepen megyen. Czegléd-től további útjában csakhamar a Tisza mély alsíkjára jut a vonal s ezen át Szolnokig vezet, hol a budapest—predeáli vonallal egyesül.

A Czegléd-től délre elágazó fővonal Félegyházaig terjedő útjában a Duna és Tisza közt emel-

kedő homokos földhát keleti szélét érinti, de innen kezdve úgy a csongrádig vezető szárnyvonal, valamint a fővonalnak Szegedig vezető része már állóvizekben s holt medrekben bővelkedő, mély fekvésű áradmányi síkon megyen át.

Szegednél a volt alföld—fiumei vasuttal találkozik a fővonal s a Tisza áthidalása után bejut azon nagy sík területre, melyet a Tisza, Maros és a Duna. keletről pedig a Polyana-Ruszká és Krassó-Szörényi Érczhegység nyugoti előhegyei határolnak. Az ország legdúsabban termő és folyóvizektől erektől és csatornáktól össze-vissza szeldelt eme lapályán vezet át a szeged—temesvári vonalrész és a valkány—varjasi vonal. Ez utóbbi nagyjában az Aranka szeszélyesen csavargó útját követi kelet felé lassan emelkedő terepen végződik.

A temesvár—báziási vonal Temesvártól Vojtekig a Temes és Jaruga lassu esésű vizeitől öntözött dús lapályon megyen át. Vojtektől Verseczig a vonaltól keletre több helyen mutatkoznak az Érczhegység nyugoti nyulványai s a Karas és a Paulis csatorna között, Versecz felett már jókora magasságot érnek el. E magaslatok közé, a Berzava és Moravicza völgyén messze felnyulik az Alföld termékeny síkja. A Verseczig terjedő vonaltól nyugotra sík vidék terül el, melyen csak az E.-K.-rő D.-NY.-i irányban csapó homokos dombocskák emelkednek ki némileg a lapályból.

Versecztől tovább a Karas és Néra közt kevésbé emelkedett területet szel át a vasut, de Fehértemplomnál, a dombos hegyes vidék után ismét jókora lapályos területet érint, míg a Nérán túl közvetlenül a Lokva palás hegytömegének nyugoti szélén vezet a Dunáig. A versecz—báziási vonaltól nyugotra, a Karas árterén túl a deliblati kietlen homoksivatag buczkái emelkednek.

A vojtek—német-bogsáni szárnyvonal kezdetben a Berzava mindkét partján elterülő, csekély emelkedésű sík területen halad át. Mőriczföldtől keletre az Érczhegység nyulványai mind magasabbra emelkednek a Berzava völgye körül, melyben a vonal, a folyócska kanyargásait követve Német-Bogsánig megyen, onnan pedig az Érczhegység északi részében nyíló szűk Berzava völgyben, mint iparvasut folytatódik.

A jassenova—aninai vonal a Karas völgyén halad Jámig, onnan további útjában az Érczhegységnek a Karas és Néra közt emelkedő, fensík fekvésű elágazásain megyen át, majd mind jobban emelkedve a majdáni völgyön s ezen túl a Karas egy kisebb mellékvízének völgyén a stájerlakai medenczeszerű fensíkra vezet.

A fővonal Temesvártól keletre Rékásig a Béga és Temes, valamint ezek mellékvizei által öntözött mély síkon megyen keresztül. Rékástól Lugosig a vonaltól északra alacsony dombhátak emelkednek, de délre még jó messze nyúlik el a Temesbe besiető vizektől termékenyített sík terület. Lugostól Teregováig a Temes völgyében halad a vonal. A Temesvölgy Karánsebesig terjedő részét különösen nyugot és délnyugot felől csak lassan emelkedő magaslatok határolják s a Polyána-Ruszka hegytömege is jókora távolságban emelkedik a folyó medrétől. Kavarántól Karánsebesig tág medenczévé szélesül ki a Bisztrával gyarapodott Temes völgye, de már Karánsebesen alul mind jobban összeszűkítik a völgyet a Godján-Szarkó és a Szemenik Plessuva hegység oldalágai.

Teregoa és Domasina közt 600 m. magasra emelkedik a Temes és Cserna vízvidékét elválasztó hegyhát. Ezt áthágja a vasut és azon mélyen bevágódott völgyelésben folytatja útját, melyet a Béla, Réka, a korniai és mehádiai patak s a Cserna vájtak a Godján Szarkó, Szemenik, Kraku-Almás és Szretinye ölelkező hegyágai között. E völgyelés Topleczen alul kiszélesedik s Orsovánál már tágas völgymedence terület el a vonaltól nyugatra, mely itt a Domagled délnyugoti párkányán siet a Duna medenczéje felé s rövid futás után Verciorovánál elhagyja a magyar birodalom területét.

A budapest—verciorovai vonal, valamint az abból kiágazó szárnyvonalak általában nagyon gyéren lakott területen mennek át. A budapest—czeplédi vonalrész körül aránylag sűrűn sorakoznak a népes helységek, de a vonalnak a Duna—Tisza között haladó egyéb része már nagy kiterjedésű pusztákon s térségek határaiton megyen keresztül, míg

nagyobb községet vagy várost talál útjában. Az ország viharos multjában aránylag legtöbbet szenvedett Alföldön a súlyos eseményeket túlélt városok, minők Nagy-Körös, Kecskemét, Szeged, az elpusztult községeknek nemcsak határát kerítették magukhoz, de felvették azoknak földönfutóvá lett népét is és idők folytán az ország legnépesebb helyeivé nőttek ki magukat s egyuttal jókora vidék kulturális és kereskedelmi központjaivá lettek.

A Maros—Tisza—Duna között a sík vidéken szintén nagy határok körítik a lakott helyeket, de míg a Duna—Tisza között tulnyomólag népes helyeket érint a vasut, addig itt csak igen kevés nagyobb hely élte túl a törökök 164 éves rablóuralmát. A török hódoltság alatt elnéptelenedett vidéken csak a mult század óta telepedtek le nagyobb számmal jobbára idegen gyarmatosok s alakítanak kisebb-nagyobb községet. A vonal e része körül Temesvár az egyetlen nagy város, melynek falai közt az ipar és kereskedelem örvendetes virágzásra jutott, míg Versecz és Fehértemplom jelentőségre messze mögötte maradtak.

A vojtek—német-bogsáni, jassenova—aninai s lugos—verciorovai vonalra utalt hegyvidék erdőborított magaslatain nem verődhetek össze népes községek. Itt jobbára csak a Berzava, Poganis, Karas, Néra s a Temes völgyében vannak emberlakta helyek, de ezek is tulnyomólag jelentéktelen, apró községek, melyek közül csak a bányavidék népesebb helyei és Karánsebes emelkednek ki némi mérvben. Domasinától a Cserna torkolatáig még kedvezőtlenebbek a népességi viszonyok. A vonaltól nyugatra Ó-Moldováig s a Néra völgyétől délre a Dunáig alig akad állandó emberi lakhely s csak nyár évadján keresik fel a pásztorkodó oláhok nyájaikkal a Kraku-Almás és Szretinye pásztifedte magaslatait.

Megemlítjük itt, hogy Temesben 54·6, Torontálban 60·7 s Krassó-Szörényben 42 lélek esik egy □km. területre.

A sík vidéken fekvő állomások zöme a külterjesen üzött földművelés s kisebb mértékben az állattenyésztés feleslegének elszállítására szolgál. A Duna—Tisza között ezenkívül még a szőlőművelés és gyümölcstermelés szerepel a vasut áruforgalmában számbavehető tényező gyanánt.

A Krassó-Szörényi Érczhegységben s a lugos—verciorovai vonal mentén az erdőgazdaság, a vasérc-, kő- és szénbányászat s a vasipar termékei teszik ki a vasuti áruforgalom zömét.

II. Lakosság.

A Duna—Tisza között s a volt Temesi tartomány sík és hegyes vidékeit átszelő vonal körül nagyon vegyes nép lakik, s egyedül a budapest—czeplédi vonaltól délre Szegedig elterülő vidéken találunk egységes nyelvű törzslakosságot.

A budapest—czepléd—szolnoki vonal aliméntáló területén a lakosság zöme ugyan magyar, de a községek egy részében bevándorolt német s a hegyes Felföldről leszállingózott tót települők laknak vegyesen a magyarokkal. Így Pilist, Albertit és Irsát magyar és kisebb részben tót nép lakja; Vecsés német, Üllő, Monor, Czepléd, Abony stb. tiszta magyar községek.

A czepléd—szegedi vonal körül elterülő vidék magyar lakossága a sok viszontagság közt is megőrizte faji s nyelvi jellegét. Az itt fekvő népes városok mindenhá erős várai voltak a magyarságnak s az azokból kibocsájtott rajokban nyomtalanul enyészett el azon csekély számu idegen elem, mely a török hódoltság megszűnte után az elnéptelenedett vidéken az új városok és községek alapításánál segédkezett.

A Maros—Tisza—Duna közén lakik az ország legvegyesebb eredetű s nyelvű lakossága. Tizenhárom különböző nemzetiség keveréke él itt és folytat változó eredményű küzdelmet az életképebb faj beolvasztó törekvéssel szemben, s e küzdelemben már nem egy nemzetiség teljesen elveszté ősi nyelvét és jellegét.

A hajdan virágzó s népes országrészt mint néptelen pusztát s terméktelen avart hagyták hátra az 1716-ban kivonult török hadak. A magyarság csaknem egészen kiveszett a Temesi tartományból. Az előbbi magyar községek vagy elpusztultak, vagy a török uralom alatt lassankint bevándorolt szerbek s a keleti hegyekről leereszkedett oláhok húzódtak meg azokban. A XIV. században még csak Karánsebesen, Rékason, Krassován, Szlatinán, Lipán, stb. letelepedett bolgárok a XVI., XVII. és XVIII. századok folyamán újabb bevándorlókkal szaporodtak s a hegyekből aláereszkedének a Béga és Berzava völgyére, valamint a sík vidékre is. A síksági bolgárság manapság legerősebben van képviselve Ó-Bessenő környékén. Az oláh elemekkel keveredett hegyi bolgárok, a krassovánok a Szemenik vidékén s a Karas forrásvidéke és felső folyása körül szaporodtak el.

A XVIII. század áldatlan kormányzati rendszerében rejlik az oka, hogy a kipusztult országrész

benépesítésénél miért nem jutott nagyobb szerep a magyar elemnek. A bécsi kincstár gondjaira bízott tartomány kormányzója, Mercy gr., olasz, francia, spanyol, különösen pedig német jövevényekkel népesíté be a községeket. Ezek közül a németek terjedtek el legjobban, míg a többiek vagy visszavándoroltak hazájukba, vagy a Lotharingiából és Württembergből folyó újabb rajokkal szaporodó németiségbe olvadtak be teljesen. Charleville, Seultour, Szt. Hubert, Kis-Jécsa, Máriaföld, Nagy-Ösz, Zsombolya stb. helységek németül beszélő népénél csak a francia családnevek árulják el az eredetet. De nem csak a kisebb tömegekben bevándorolt olasz, francia és spanyol gyarmatosokat olvasztá magába a németiség, hanem az oláh, szerb, bolgár és magyar elem rovására is erősen terjeszkedett. Így 1718-ban még csak 10 német helység volt a Temesi tartományban s jelenleg 98 községben kizárólag, 101-ben vegyesen s vagy 200 helységben elszórta laknak németek.

A különböző nemzetiségek keveredése s hullámzása még napjainkban sem szűnt meg teljesen, de most már nem oly nagy arányu, mint az elmúlt században volt. Legfelebb a nyugtalan természetű bolgárság változtatja időnkint lakóhelyét s elforgcsolódva az oláh, szerb, horvát és német elembe olvad be s a németiség lassu terjedése mellett még a délvidéki telepítések változtatják a vonal tápláló területén a nemzetiségek elhelyezkedési viszonyait.

Jelenleg a lapályos vidék középső részén a németek vannak túlnyomó többségben. A magyarság a Maros és Tisza összefolyása felé van erősebben képviselve. Az oláhok északkeleten és keleten emelkedő hegyes vidéket lakják. A szerbek délen s délnyugaton telepedtek le nagyobb számban.

Az egyes nemzetiségi területek határvonalán mindenütt igen vegyes népet találunk. Így pl. Szőregen, Oroszlámoson s a Tisza közelében egyéb helyeken magyarok és szerbek laknak vegyesen. Nagy-Szt. Miklós lakossága oláh, német, magyar és szerb, Sárafalvái oláh és szerb, Rácz-Szt. Péteré, Mokriné és Varjasé német és szerb, Lovriné elnémetesedett bolgár, Nagy-Kikindái szerb, német és magyar. Kelet felé az oláh községek német helységekkel váltakoznak. Így pl. Szakálháza német, Beregszó oláh. A Béga mentén magyar, német, szerb, oláh helységek vannak. A temesvár—báziási vonal mentén még vegyesebb a lakosság. Ságón pl. német, oláh, magyar, cseh és horvát nép él vegyesen. Zsebelyt, Gattaját, Gertenyest magyar, német de leginkább oláh nép lakja. Zsidovin lakossága

oláh, tót, német, magyar szerb, cseh. A bányavidéken az oláh és bolgár lakosság mellett az osztrák magy. államvasut társ. által betelepített német, cseh és tót elem is számot tesz.

A lakosság a fővonal és a szárnyvonalak körül első sorban mindenütt földmíveléssel foglalkozik. E foglalkozás szolgál a budapest—szolnoki, czepléd—lugosi, valkány—varjasi, félegyháza—csongrádi és temesvár—báziási vonalak környékén a nép csaknem kizárólagos jövedelemforrása gyanánt. E vonalak körül a nép legnagyobb része saját birtokán gazdálkodik s csak kisebb része van arra utalva, hogy a nagyobb uradalmakban mint bér munkás keresse kenyerét. A Duna-Tisza közén a szőlőművelés és gyümölcstermelés, a temesvár—báziási vonal környékén néhány helyen az erdőmunka és fafuvarozás is számbavehető jövedelmet biztosít a lakosságnak.

A vojtek—német-bogsáni és jassenova—aninai vonal körül a földmívelés mellett az erdőmunka, fuvarozás, kötörés, bányászat, ipar és kisebb mértékben az állattenyésztés szolgál megélhetési forrás gyanánt. A földművelést, a hegyes vidéken oly kis mértékben üzik, hogy még a nép megélhetésére szükséges gabonanemű sem terem meg.

A lugos—verciorovai vonal körül is igen csekély eredménnyel üzik a földművelést s e mellett mindenütt a kis mérvű állattenyésztés, az erdőmunka, bányászat, fuvarozás, és helyenkint az ipar szolgáltatja a nép számottevő részének megélhetési eszközét.

Kis- és gyáriiparral a bányavidéken kívül még Szegeden, Temesváron, Verseczen, Lugoson. Gavosdián, és Karánsebes környékén foglalkoznak nagyobb mértékben.

A Duna-Tisza közének élelmes magyar népe igen fejlett kereskedést üz gyümölcsessel, borral, baromfival, tojással, tollal, gabonával, sertéssel, sertéshussal. Szegeden paprikával, gyékénnyel, szappannal, stb. kereskednek. Számos ember foglalkozik kereskedéssel Temesváron, Zombolyán, Lugoson, Verseczen, Karánsebesen is.

A földbirtok megoszlása és így a lakosság vagyoni viszonyai is az egyes vonalrészek körül igen eltérők. Általában mondható, hogy a sík vidéket érintő vonalrészek körül a vagyoni viszonyok kedvezők, a hegyes vidéken ellenben a nép tulnyomó nagy része szegény, mi nem csak a szűken kimért és sovány szántóföldeknek, hanem első sorban annak a következménye, hogy e vidéken a föld- és erdőbirtok nagy része uradalmakhoz tartozik, vagy közbirtokossági vagyoni.

A budapest—szolnoki vonal környékén Cséry Lajos, Andrássy gr., Deutsch, Viegner, Patay, Liehner, Szapáry gr., Irsay, Rakovszky J., Muzsik, Coburg kir. hg., Schlesinger, Szirmai, Buday Mária, Harkányi és Neppel birtokosoknak, az egri főlkáptalannak, Nagy-Kőrös városnak, Czepléd városnak, a vallásalapítványi uradalomnak és Tószeg községnek van 1000 holdnál nagyobb fekvése. Abony, Jász-Karajenő, Tószeg, Törtel, Dán-Szt.-Miklós, Irsa, Nyáregyháza, Vasad s néhány más község határában számos 100—800 holdas uri birtok van. E községekben a kisbirtok igen elaprózódott és számos a bér munkás vagyontalan ember. Egyéb helyeken azonban a kisbirtokosok vagyoni helyzete is kielégítő.

A czepléd—szegedi vonal körül a földterülethez mérten kevés a nagybirtokos. A vagyon megoszlása itt igen kedvező. Ezer holdnál nagyobb területeket jobbra csak a községek és a közbirtokosság birnak. A terjedelmes határok jókora része 100—600 holdas birtoktestek közt oszlik meg, de tulnyomó részét mégis a 100 holdig terjedő parasztbirtokok teszik ki, melyek általában véve jó módot biztosítanak az összlakosság zömének. A vonal e része körül Nagy-Kőrös, Kecskemét, Kis-Kun-Félegyháza és Szeged városok, Csongrád nagy község, Kistelek, Majsa és Dorosma községek, valamint a kis-kun-félegyházi, jászberényi, majsai, dorosmai közbirtokosság terjedelmes birtokai mellett Farkas E., Szapáry J. gr., Vigyázó S. gr., Farkas J., az egri főlkáptalan, Kovács, Szappanos, Szentkirályi, a váci püspökség, Károlyi J. gr., Coburg kir. hg., Desseffy Ottóné, Sváb, Pallavicini úrgr. birnak 1000 holdnál nagyobb területeket.

A szeged—temesvári s valkány—varjasi vonalak mentén is igen kedvező a birtoktagolódás. A nép tulnyomó része jó módnak örvend s a dusan termő föld még a törpebirtokok tulajdonosainak is kielégítő anyagi helyzetet biztosít. Itt csak az uradalmi cselédség és a bér munkás nép képviseli a vagyontalan elemet, de ennek száma sehol sem éri el az összlakosság $\frac{1}{3}$ részét. Nagy birtok aránylag kevés van e vidéken. A 100 holdon felüli birtokok száma is elenyésző csekély a kisebb birtokokhoz képest. E vonalak körül a királyi kincstár, Gerliczy br., Lederer Arthur és Károly, Szapáry G. gr., Szerb-Keresztur község, Batthyány gr., Wimpfen gr., Feilits báróasszony, Grünberger, Sulpe, Tallián, Török-Kanizsa község, Weiszhut L., Ó-Bessenyő község, Nákó gr., Szerb-Nagy-Szt.-Miklós község, Gyulai gr., Sárafalva, Szerb-Szt.-Péter, Egres, Perjámos, Billéd, Var-

jas, Tisza-Hegyes, Basahid, Beregszó, Szakálháza, Kis-Becskerek községek, a zágrábi érsekség, Sina báró örökösei, a bezdini görög kel. zárda, a közalapítványi uradalom, József kir. hg., Nagy-Kikinda és Temesvár városok, a nagy-kikindai görög kel. egyház, Budisin, Révay br., Bayer, Hertelendy, Taffler, Csekonics E. gr., Csávossy, Kussevich br., Damaszkín, Űrményi, Jeszenszky, Ehrenfeld, Gyürky gr., vallásalapítványi uradalom, Desseuffy gr., Manasy és Deutsch az ezer holdnál nagyobb birtoktestek urai.

A temesvár—báziási és az abból kiágazó vonalak mentén már nem ily kedvezők a vagyoni viszonyok. Itt jóval több az uradalom s a nagybirtok. A lapályon általában véve a német és magyar lakosság képviseli a vagyonos birtokos elemet. A többi nemzetiségek kevésbé kielégítő viszonyok közt élnek, de azért felöltő szegénységgel csak a két szárnyvonal körül, a hegyes, erdős vidéken találkozunk. E vidéken a szegény lakosság $\frac{2}{3}$ része a szab. osztr. m. államvasut társaság uradalmában s ipari vállalatainál keresi kenyerét. A temesvár—báziási vonalra utalt vidéken a *csanádi káptalan, a vallásalapítványi uradalom, a kir. kincstár, Kinszky Iphigenia grófasszony, Wolfinger és társa, Zsebely község, Wenkheim A. gr., Sina báró örökösei, Nikolich br., Melzer H. urasszony, a zárda-szt.-györgyi kolostor, Karácsonyi gr., Malenicz, Pejacevics gr., Winterberg, Nákó Berta grófasszony, Gyertyánffy L., Nyéky A. urasszony, Onossy, Nagy-Zsám község, Versecz város, Ormos Zs., Alibunár, Károlyfalva, Ulma, Duplaj, Grebenácz, Izbistye községek, Heinrich, Mikes gr., Mocsonyi Gy., Vracsevgáj, Kussics, Najdas, Rebenberg községek, a langenfeldi, leszkoiczai, nájdasi és szokolováci birtokosok* birnak ezer holdnál nagyobb uradalmakat.

A vojtek—német-bogsáni és a jassenova—aninai vonalaknak völgyi része körül *Gorove Bis-singen gr., Sebestyén, Bayersdorf és Biach, Lo Presti báróasszony, Sina br. örökösei, Nikolich báró és Rakasdia község* a nagyobb birtokosok. A két szárnyvonal hegyvidéki része körül a *szab. osztrák magyar államvasut társaság* a legnagyobb birtokos. E társaságnak összesen 231.616 k. h. birtoka van. Ebből szántóföldre, rétre, legelőre s művelés alatt nem álló területekre 70564 k. h. esik, a többi vagyis 161070 k. h. erdő és erdősitett, valamint nem erdősitett produktív talaj. E nagy birtokon kívül még a *közalapítványi uradalmak, Raffna, Román-Bogsán, Kölnik, Nagy-Zorlencz, Román-Csiklova és Bozo ics községeknek, a kir. kincstárnak, Athanasievits Baich br. és Jagodics birtokosoknak* van számottevő nagy birtoka.

Edvi Illés: Kereskedelmi monografia. II.

A temesvár—verciorovai vonal mentén a földbirtok nagy része uradalmakhoz tartozik. Az erdőbirtok pedig majd mind községi, kincstári és uradalmi birtok. Az igénytelen, szegény nép elaprózott sovány földcskéjére s pár darab háziállatára van utalva. E mellett napszám munkával szerzi meg a szűk határok közt mozgó szükségleteit. A vonal felső része körül *Ambrózy br., Desseuffy gr., Károlyi Istvánné grófasszony, Ormos Zs., a csanádi káptalan, Gál, Janicsáry, Sina br. örökösei, a közalapítványi uradalom, Csernovics, a kir. kincstár, Lugos város, Potyanszky, Huszár, Dinu, a lugosi takarékpénztár, Schossberger, Űrményi, Zeyk, a nadrági vasgyár, Markovics, Házy, a brassói bányá és kohó r. t., Theodory, Litssek, Sulyok és Koronghy* az 1000 holdnál nagyobb területek birtokosai. Karánsebesen alul a területek legnagyobb része erdő, mely a határörvidék polgárosítása alkalmával a volt *határörvidéki községek* és a *kincstár* közt oszlott meg. Itt tehát ezek és a *községi közbirtokosságok* a nagybirtokosok. A kincstári, községi és közbirtokossági birtokok mellett még *Kapra Mangiarly, Bösz, a szab. osztrák m. államvasut-társaság* és *Grabovszky* nagyobb birtokait említhetjük fel a vonal e része körül.

III. Földművelés.

A budapest—verciorovai vonal és a szárnyvonalak nagyobb része hazánk legtermékenyebb vidékeit szeli át s így a földművelés, főleg a vonalnak sík területeken haladó része körül magas fejlettségi fokot ért el. Az uradalmak mind a kor színvonalán álló módon és eszközökkel művelik földjeiket s kellő figyelmet fordítanak az ok-szerű talajjavításra. A közép- és kis birtokosok sem maradnak e téren hátra s részint az egyesek saját erejükből, részint összeállva, szövetkezeti uton szerzik be a nagyobb, költségesebb gazdasági gépeket. A Temes felső folyása körül és a szárnyvonalak mentén a talaj, éghajlat s a domborzati viszonyok állják útját a földművelés fejlődésének, mihez még a hegylakó bolgár és oláh nép ismeretes hanyagsága is járul. E vidékeken csak a nagyobb birtokosoknál találunk feljegyzésre méltó földművelést.

A fővonal és a szárnyvonalak körül mindenütt külterjes földművelést üznek. A művelés czélja csaknem kizárólag gabonaneműek és kapásnövények termelése. Kereskedelmi s takarmánynövényeket főleg csak az uradalmakban termelnek.

A hüvelyeseket az erre alkalmas talajban több helyen szép eredménnyel művelik.

A budapest—czeplédi vonaltól északra a kissé emelkedett, hullámos terület uralkodó földneme a homok.

Ez helyenkint vékony rétegben települ a kavics és agyag altalajon, a legtöbb helyen azonban mély réteget képez. A művelés és talajjavítás nagy mértékben megváltoztatta már a homokföldek eredeti összetételét s a vizek közelléte is lényegesen befolyásolja a homoktalaj minőségét. A szélhordta futóhomoktól kezdve a televényes, kotus agyaggal keveredett homokig, a homok minden változata képviselve van a vonal e része körül. Monor, Káva, Csév környékén fekete televényes földek is akadnak. Czepléd határának jókora része Varjas mély fekvésű környékén terül el s ott már a televényes laza fekete föld a túlnyomó.

A czepléd—szolnoki vonalrész mindkét oldalán a Tisza áradmányi mély síkja terül el, hol a Tisza hajdani medrét jelző turjánok és örjegek, valamint a Gerje és Perje erek lassu folyásu, helyenkint semlyékké terjengő vize jókora területeket vonnak el. Itt a talaj majdnem kivétel nélkül fekete televényes, korhanyban gazdag homokos lösz, melyet kevés szikes folt és zsombikos tarkít.

A budapest—czeplédi vonaltól délre, azon földhátan, melyen a vasut Kis-Kun-Félegyházaig halad, mindenütt a homok, a földhát keleti lejtőződése felé pedig a nagyon homokos lösz márga alkotja a szántóföldek és legelők talaját. Nagy-Köröstől délre, Szabadka irányában a homokos földhátan nem ritkák a földpátok bomlásából származó édesvízi mésztelepülések sem. Nagy-Körös 87,923 k. h. területmű határa részben a Tisza árterébe esik s kis részét a Gerje és Körös ér termékenyíti. A határ e részében barna homok, fekete, homokos löszmárga és zsombikos, nádas vizállások és tócsák váltakoznak. A határ északi, nyugoti és déli részében sovány, homokos földek vannak. Kecskemét város 151,696 k. h. határában 49,812 h. immunis homok s csak 65,409 k. h. a szántóföld; ez is jó nagy részben sovány homokos talaj. Nyir, Ballószeg, Bugacz-Monostor puszták nagyrésze silány legelő, melyen külterjes állattenyésztést üznek. Kis-Kun-Félegyháza 71,791 k. h. határának több mint fele a Tisza áradmányi síkjában terül el, kisebb része pedig a homokos, löszmárgás földhátan fekszik. A mélyebben fekvő földek talaja televényes homok, lazán kötött televényes lösz, igen sok vizállástól, pocsolyától, zsombikos semlyéktől s itt-ott édesvízi

mész lerakódásoktól s szikes területektől hasonló talajú földek terülnek el a kis-kun-félegyháza—csongrádi és kis-kun-félegyháza—szegedi vonal mindkét oldalán is. Különösen Pusztá-Péteritől kezdve, a vonal és a Tisza közötti területen a turjánok és örjegek igen nagy számmal fordulnak elő s az összterületnek közel felét elfoglalják. A vasuti vonaltól nyugotra is sok a vizállás és posvány. A vizállások és semlyékek környékén mindenütt buja legelők, dús kaszálók s kövér rétföldek huzódnak el. Szeged város határában a futóhomok, aprószemű televényes homok, homokos, meszes agyagföldekkel, réttel, legelővel nádasokkal s füzesekkel változik. A város 141,875 hold határából 9943 hold adómentes terület, 63,253 h. szántó, 20,388 h. rét, 32,098 h. legelő, 6658 h. erdő, 1286 h. nádas.

A szeged—temesvári és a valkány—varjasi vonal mindkét oldalán s a temesvár—verseczy vonaltól nyugotra Magyarország legtermékenyebb vidéke terül el. Torontál vármegyének a vasuti vonal közélébe eső része 100 m.-en alul fekvő mocsáros mélyedvény, melyet még a múlt század elején a Béga és Aranka terjengős vize nagy részben állandó rétté s nádassá változtatott át. Bár a Béga, Temes, Aranka, Beregszó szabályozása s esaternázása több mint száz éve, kevés megszakítással állandóan nagy összegeket emészt fel, még csak a közel múltban is nagy területeket borítottak víz alá e vidéken a tavaszi áradások. A folyton tökélyesülő védművekkel a rendszeres művelésnek biztosított mély fekvésű területeken az altalaj homok, erre meszes sárga agyag, majd vastag korhanyréteg következik. Ez a legfelső réteg ugy Torontálban, mint Temes vármegyében a Rékásig és Vojtekig terjedő vonalrész körül 1—1,3 m., sőt 2—4 m. vastagságot is elér s valódi Kánaán földjévé teszi az ország e részét. E vidéken a szikes és az egyéb kevésbé termékeny vagy kizsárolt földek csak elenyésző kis részét teszik ki az összterületnek. Torontál vármegyének 1.682,342 k. hold összterületéből 1.196.749 k. h. szántóföld, mely után a 271,144 k. h. legelő és a 109,191 k. h. rét következik nagyságra nézve. Temes vármegyében az 1.288,971 k. h. összterületből 704,432 k. h. esik szántóföldekre, 273,716 k. h. pedig rét és legelő. A rétek és legelők, melyekről a B. szakaszban szólunk részletesen; ugy e vármegyében, mint Torontálban leginkább a Duna közelében terülnek el, míg az itt tárgyalt vonalakra túlnyomólag szántóföldek vannak utalva, melyeket csak kisebb területű, kövér rétek, legelők és homokos földek szakítanak meg.

A vojtek —báziási vonaltól keletre eső területen az agyag az uralkodó földnem. A keleti hegyvidék folyóinak völgyén alluvial, termékeny völgytalaj hatol be az agyagos földek közé. Az agyag a magaslati viszonyok szerint több kevesebb tele-vénynyel elegyes s főleg a völgyekre hajló, 200 m.-t meg nem haladó dombvidéken sok helyen dusan termő szántóföldek gyanánt szolgál. A fehértemp-lomi medenczén alul a délmagyarországi palás hegyek egész a vasutvonalig előnyomulnak. A versecz —báziási vonaltól délnyugotra a homok lép fel nagyobb területen. Az egyik szárnyvonal körül Román-Bogsántól, a másik körül Rakasdiától keletre kezdődik az a vidék, hol a mezőgazdasági termelés már csak alig fedezi a vidék fogyasztását. Román- és Német-Bogsán körül a terület legnagyobb része erdő és legelő. Rakasdia, Oravicza, Majdán körül jókora kiterjedésű fensík fekvésű, sovány, száraz, szilikátos, talaju földeket művelnek. Ezen felül már csak a szűk völgyekben vannak művelésre alkal-mas, alluvial talaju földcsékék.

A Temes tágas völgyében Karánsebesig, a folyó két oldalán televényes homokos sárga agyag s egyéb hordalék rétegek települtek; a völgyet sze-gélyző domboldalokon az alluvial rétegekre, lépcső-zetesen emelkedve, az agyag s még felebb a szili-kátok következnek. Karánsebestől délre a Temes völgyén s még tovább a Cserna medrében egyesülő patakok mentén csak igen kevés művelhető völgy-talaj talál helyet a mélyen bevágódott völgyek fenekén. Körpától délre már sehol sem termi meg a föld a nép létszükségletének fedezésére elégséges tápnövényeket. Krassó-Szörény vármegye 1.851,766 holdnyi összterületéből csak 334,155 hold esik a szántóföldekre, míg 979,177 k. hold erdő 275,213 h. pedig legelő és 155,494 k. h. rét.

A *gabonaneműek* közül, a talajnemeknek megfelelően a rozsot és búzát termelik a vonal mentén legkiterjedtebb mértékben.

A budapest-czeplédi és czepléd-kis-kun-félegy-házi vonal mentén a homokos földeken első sorban rozsot termelnek eladásra szánt feleslegben. Az árpa- és búzatermés jóformán csak a házi szük-séglet fedezésére elegendő. Zabot itt csak az ura-dalmakban s a közbirtokokon vetnek.

A czepléd—szolnoki vonal mentén, a televényes fekete földek már jó búzatermést hoznak; hasonló-képen jókora területeket használnak búzaföldek gyanánt Kis-Kun-Félegyháza határában s a kis kun-félegyháza—szegedi vonalrészről a Tiszaig elterülő határookban is.

Torontál vármegyében és Temes vármegye lapályos részén a buza a legelterjedtebb mérték-ben művelt gabonanem. Az előbbi törvényhatóság területén 1893/94. évben 627,583 k. h., Temes vár-megyében pedig 375,100 k. h. volt búzával be-vetve. E két vármegyében terem a legtöbb s egy-uttal a legjobb buza, mely a külföldi piaczkon régi idők óta megállapította a magyar termés rendületlen jó hírnevét. A Tisza-Maros szögön az egyéb gabonaneműek közül még a zabot, árpát és rozst művelik helyenkint számbavehető mértékben. Torontálban a buza után a zab és árpa, Temesben pedig a zab és rozs következik.

A *kapásnövények* közül a tengeri és a burgonya áll az első helyen. A tengeri művelésre ugyanazon vidékeken fektetnek nagy súlyt, a hol a buza a fő termelési cikk. Itt a televényes földeken majdnem akkora területeket fordítanak a tengeri termelésére, mint a búzára; Krassó-Szörény vár-megye hegyes vidékein ez az egyedüli termék, de az ott termelt tengeri oly kevés, hogy a vasuti áruszállítást legkevésbé sem befolyásolja.

A Duna-Tisza közén a homokos földekben sok és jó burgonyát termelnek. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyében az 1893/94. évben 54,332 k. holdon termeltek burgonyát. E területből 5400 hold esett Kecskemét határára s a többinek is jókora része az itt ismertetett vonal forgalmi körébe tar-tozott. Csongrád vármegyében a réti iszapos és parti homokos földekben vagy 8000 hold területen termelnek burgonyát.

Hüvelyeseket, főleg fehér babot a Duna-Tisza közén, az Érczhegység nyugoti lejtőin és a Temes völgyén termelnek számbavehető mértékben.

Kereskedelmi növények termelésével leg-inkább csak a nagyobb birtokosok foglalkoznak. A régebben művelt ágak közül a repce és dohány ér-de-mel különös figyelmet. Az elsőt a budapest—szolnoki, szeged—temesvári és temesvár—vojteki vonalrészek körül termelik figyelemre méltó mennyiségben. A dohánytermelési engedélyek korlátozása követke-zében e cikk mindinkább veszít jelentőségéből a vasuti teheráru forgalomban. Jelenleg főleg a Duna-Tisza közén s kisebb mértékben a Tisza-Maros szög néhány nagyobb uradalmában termelik a dohányt. A művelésben a tiszai, szegedi, és a kapa-dohányfajok a leggyakoribbak. Muskotály csak kevés terem e vidéken. Kendert és lent Csongrád vár-megyében közel 1300 holdon termelnek; a szeged—temesvár—verseczi vonal körül több birtokos fog-lalkozik kender termeléssel, de a vasuti áruforga-

lomban előjövő kenderszállítmányok zömét a Csekonics grófi uradalomnak a hajdani Béga rétség helyén elterülő televényes földjei szolgáltatják. Kölesel a Duna-Tisza közén s a Tisza balpartján vetnek be nagyobb területeket. Az újabb időben meghonosult termelési ágak közül különösen a cukorrépa és a lóheremag részesült az uradalmaknál s a közép birtokosoknál nagyobb figyelemben. Mindkét cikket főleg a Tisza-Maros szögén szép eredménnyel termelik. A gabonatermő vidékeken, a főbb gabonanemekből s kapásnövényekből egy k. holdon az alább felsorolt átlagos mennyiségek teremnek:

Az alant megnevezett vonalrész környékén	Egy k. holdon terem átlag				
	q				
	buza	rozs	árpa	tengeri	zab
budapest-szolnoki és czegléd-szegedi ...	7·—	6·8	6·—	8·—	6·4
szeged-temesvári valkány-varjasi temesvárbáziási temesvár-lugosi	10·2	—	7·3	10·1	7·—
lugos-karánsebesi vojték-zsidovini jassenovarakasdiai ...	7·8	5·9	5·8	8·5	5·7

Burgonyából átlag 24—40 q terem egy holdon, de Csongrád vármegyében több helyen 70—100 q is termelt már jó években. A dohány átlag 9 q, a repce 6 s a köles 6·2 q termést ad holdankint.

A gabonatermés feleslege majdnem kizárólag kereskedők közvetítésével kerül piacra. A kisebb gazdák termését a vidéki nagyobb helyek gabonatermelői szedik össze, az uradalmak termését pedig budapesti és bécsi cégek megbízottjai vásárolják meg. A gabonanemek elszállításánál a vasutnak több helyen élénk versenynyel kell megküzdeni. Így a székes főváros, Szeged és Temesvár közelében termelt gabonanemek javarészt fuvarszekereken szállítják be ezen központok piacára. A szeged—nagykikindai vonal állomásairól a Tisza, Temesvár és Zombolya környékéről a Béga-hajózás von el sok terményt a vasuti szállítástól s Perjámosról évente vagy 80,000 q. terményt uszatnak le a Maroson.

A budapest—szolnoki czegléd—szegedi és félegyháza—csongrádi vonal üzleti körébe eső területen termelt buza feleslegét nagyjából a budapesti, hatvani, monori és szegedi gőzmalmok részére és a rozstermő vidék nagyobb központjaiba, mint Nagy-Körösre, Kecskemétre, Czeglédre, továbbá kereskedők részére Félegyházára adják fel leggyakrabban. A piacra kerülő felesleg kisebb részét Budapest

és Bécs tárházaiba, Prágába, Drezdába s néhány más külföldi helyre szállítják el. Félegyháza és Kecskemét állomásról, a közeli környéken és a Tisza közelében termelt s az ottani kereskedők által gyűjtött buza gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Nagy-Körös, Soroksár, Bécs, Götzendorf, Brüssau-Brünnlitz, Brünn, Prága, Segen-Gottes, Altwasser, Liebenau, Falgendorf, Schwadowitz, Politz, Königinhof, Trübenwasser, Pardubitz, Trautenau, Reichenberg, Freiheit-Johannisbad, Gablonz, Parschnitz, Opočno, Sviján-Podol, Klein-München, Znaim, Zwittau, Salzburg, Josefstadt, Starkenbach, Langenbruck, Hohenmauth, Reichenau, Raspenau—Liebwerda, Kolin, Schatzlar, Strassnitz, Zwickau, Rabstein, Niemes stb.

A rozstot ugyane vonal állomásairól Budapest, Soroksár, Monor, Vác, Czegléd, Félegyháza, Bosna-Bród állomásokra s az osztrák örökös tartományokba küldik el. Ez utóbbi területen Brünn, Bécs, Prága, Pardubitz, Königinhof, Reichenberg, Aussig, Rudolfsdorf, Landskron, Wildenschwert, Brüssau-Brünnlitz, Segen-Gottes, Sviján-Podol, Opočno, Parschnitz, Freiheit-Johannisbad, Pardubitz, Trautenau, Matlig, Trübenwasser, Rothkostelez, Politz, M. Neustadt, Arnau, Tyništ, Zamrsk, Matha-Mohren, B.-Leipa, Bodenbach, B.-Skalitz, Hermsdorf-Ölberg, Brandeis, Niems, Nachod a gyakoribb rendeltetési helyek.

A Duna-Tisza közén termelt tengeri nagyobb részét a czeglédi, kecskeméti, szegedi (Szatymáz) és köbányai hízalókban fogyasztják el. A mi ezenfelül még piacra kerül, azt Északmagyarország különböző helyeire, Oderbergen át Porosz-Sziléziába s kisebb részben Cseh- és Morvaországba szállítják el.

A burgonyatermés feleslegét e vidékről Almás-Füzitőre, a buzatermő Tisza-Maros szög nagyobb helyeire, Békés és Csanád vármegyékbe, Felső-Magyarországba, kisebb részben Porosz-, Gács-, Morva- és Csehországba küldik el. A gyakoribb rendeltetési helyek: Budapest, Czegléd, Kassa, Zólyom, Besztercebánya, Lőcse, Stryj, Lemberg, Stanislau, Oderberg atm. M.-Ostrau, Krakó, Temesvár, Mezőtúr, Mező-Berény, Gyoma, Hódmező-Vásárhely, Vercs, Zombolya, Nagy-Becske, Szőreg, Zimony, Félegyháza, Máramaros-Sziget stb.

A babot leginkább Kis-Kun-Félegyháza kereskedői gyűjtik s Budapest és Bécs tárházaiba, Münchenbe, Drezdába, Fiuméba s Lauben és Hamburgon át Németalföldre, Angliába és Belgiumba, valamint Svéd és Norvégiába és Dániába szállítják el.

A *dohányt*, a termelőhelyek fekvése szerint Budapestre, Szolnokra s Félegyházára fuvarozzák be és szállítják el vasuton beváltás végett. Halas, Kecskemét, Majsza, Alpár stb. termelői Félegyházára, a kocsériak pedig Szolnokra fuvarozzák a dohányt. A beváltott osztályozott és kellő módon kezelt dohányt 0.6 részben magyar s 0.4 részben osztrák dohánygyáraknak küldik el.

Az *árpaszállítmányok* Bécs, Kőbánya, Czepléd s Kecskemét rendeltetési helyek közt oszlanak meg. A *zabot* Tata-Tóváros, Göd, Palota-Ujpest, Budapest és Bécs állomásokra küldik. A *repce* gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Győr és Bécs. A *kölest* Budapestre s a *lóheremagot* ugyanoda és Boroszlóba adják fel.

Tisza-Maros szög mezőgazdasági termelésének fölöslegét részint közvetlenül a végleges rendeltetési helyekre szállítják el, részint Nagy-Kikinda, Zenta, Temesvár, Szeged, Perjámos, Zsombolya, Fehértemplom, Versecz, Karánsebes gyűjtő helyekre fuvarozzák be. E helyekről, valamint a termelőktől közvetlenül elszállított *buzát* Győr, Szeged, Temesvár, Nagy-Kikinda, Lajta-Ujfalu, Körmend, Budapest, Nagy-Szt.-Miklós, Perjámos, Pozsony, Zsombolya, Csány, Arad, Lugos, Saágh, Német-Bogsán, Vojtek, Oravicza, Gyertyámos, Bázias, Békés-Földvár, Gyöngyös, Kecskemét, Szalonta, Zólyom, Ruttka, Poprád-Felka, Eperjes, Liptó-Szt. Miklós, Zsolna, Ungvár, Toplecz, Mehádia, Körpa, Kornia, Gavosdia, Karánsebes, Orsova stb. állomásokra, Alsó-Ausztriába, Cseh- és Morvaországba, Sziléziába, Svájcba s Poroszországba való rendeltetéssel adják vasutra. A magyar birodalom határán túl szállított buza gyakoribb rendeltetési helyei: Baden, Bécs, Bécs-Ujhely, Buchs, Budweiss, Brünn, Brüsau-Brünnlitz, Bielitz, D. Bród, Eger, Ebenfurt, Gloggnitz, Hadersdorf, Himberg, Hohenstadt, Halbstadt, Klein-Neusiedel, Kenty, Lanzendorf-Pellendorf, Lindau, Lundenburg, M.-Ostrau, Marchegg, M.-Trübau, Ober-Waltersdorf, Olmütz, Ober-Eggendorf, Pilsen, Pottendorf, Pöchlarn, Pardubitz, Prága, Rossitz, Segen-Gottes, Sternberg, Saaz, St. Egiden, St. Pölten, Saybusch, Starkenbach, Trautmannsdorf, Traiskirchen, Tabor, Troppau, Teschen, Unter-Waltersdorf, Wittmannsdorf, Boroszló, Beuthen, Kosel, Ratibor, Kattowitz, Romanshorn, Rorschach, Berlin, Magdeburg, Erfurt, Hannover, Laube, Gustavsburg, München, Köln, Dortmund, Hamburg, Stettin stb.

A *tengerit* részint az Érczhegység és Északmagyarország szegény lakossága fogyasztja, részint az

alföldi hizlalókban használják el. A felesleg tekintélyes részét az osztrák örökös tartományokba s Porosz Sziléziába viszik ki. A tengeri szállítmányoknál az alább felsorolt állomások szerepelnek leggyakrabban rendeltetési helyek gyanánt: Kőbánya, Csongrád, Kecskemét, Szőreg, Dorosma, Nagy-Körös, Szeged, Horgos, Arad, Lugos, Losoncz, Gyöngyös, Eger, Zsebely, Karánsebes, Oravicza, Német-Bogsán, Anina, Versecz, Temesvár, Saágh, Temes-Rékás, Kolozsvár, Déva, Sárafalva, Besztercebánya, Füle, Somos-Ujfalu, Diószeg, Holics, Kassa, Igló, Csáca, Zsolna, Ruttka, Bécs, Sternberg, Prága, Bielitz, Chotzen, Zwardon, Olmütz, Prossnitz, Jungbunzlau, Biala, Saybusch, Saaz, Troppau, Krakó, Sucha, Freudenthal, Wittmannsdorf, M.-Ostrau, Uhersko, Starkenbach, Czortkow, Kreuzburg, Ratibor, Beuthen, Jauer, Posen, Czempin, Oppeln, Glatz, Dombrau, Neusse, Schwientochlowitz, Lissa, Kamenz, Kattowitz stb.

Rozsot igen keveset adnak fel a vonal e részén, A mi kevés szállításra kerül, azt Temesvár, Karánsebes és Arad piaczára küldik.

Burgonyát jobbára csak Nagy-Kikindáról s Nagy-Szt. Miklósról szállítanak Budapest, Nagy-Becskerek, Bécs, Ostrau, Krakó, Oderberg rendeltetéssel.

Az *árpát* Budapest, Győr, Temesvár, Német-Bogsán, Bázias, Fehértemplom, Zebely, Detta, Gálgócz-Lipótvár, Versecz állomásokra s kisebb részben Cseh- és Bajorországba szállítják el.

A *zabküdemények* gyakoribb rendeltetési helyei: Bécs, Erlach, Szeged, Budapest, Temesvár, Nagy-Kikinda, Német-Bogsán, Anina, Oravicza.

A *repcezt* Budapest, Győr, Palota-Ujpest, Temesvár, Bécs, Laibach rendeltetéssel adják fel.

A *lóhere- és luczernemag* jobbára budapesti magkereskedőkhöz kerül, de szállítanak keveset Erfurtba és Györbe is.

A *babot* Budapestre, Metzbe, Kölnbe, Essenbe s a Rajnavidék számos más helyére szállítják el.

A *dohányt* jobbára Szegedre és Zsombolyára küldik beváltás végett s onnan Temesvár, Szeged, Hamburg és Grác stb. dohánygyárak részére szállítják tovább.

Len- és kendermagot csak szórványosan adnak fel vasuti elszállításra. Az ily küldeményeket jobbára az újpesti és győri olajgyár czimére adják fel. A *kendert* Szeged rendeltetéssel adják vasutra.

A *kölest* Budapestre s a *czukorrépat* Mezőhegyesre adják fel. Mig azonban az előbbi csak alig tesz számot a vasuti teheráru forgalomban, addig

az utóbbi évről-évre nagyobb mennyiségekkel szerepel az áruszállításnál.

A nem szoros értelemben vett művelési termények közül a széna, szalma, szecska s kisebb mértékben a vadon növő gyógyfüvek és a kukoricahéj fordul elő az itt ismertetett vonal és szárnyvonalak áruforgalmában.

Szalmát és *szecska*t a gabonatermő sík vidékéről leginkább Budapestre és Német-Bogsnba szállítanak.

A Tisza árterében s a Béga, Aranka és Temes, valamint ezek mellékvízeinek mentén fekvő rétek dús *szénaterméséből* s a krassó-szörényi havasi kaszálókön gyűjtött szénából, mely ez utóbbi vidéken ugyyszólván az egyedüli értékesíthető termény, évente szép mennyiségeket szállítanak el vasuton. Alpár, Csongrád, Gyertyámos, Beregszó vidékéről Budapestre, Temesvárra s Nagy-Kikindára adnak fel szénaküldeményeket. Krassó-Szörény vármegyéből Orsova, Temesvár, Arad, Lugos, Budapest, Fehértemplom, Nagy-Kikinda és Bécs állomásokra szállítják el a szénát.

A közlegelők általános megfoghatkozása s a hivatalos gyógyszerkönyv rendelkezései mind szűkebb határok közé szorítják a szegény néposztály által régebben nagyban üzött *gyógynövény* gyűjtést. Ma még csak a Duna-Tisza köze s a Tisza-Maros szög szikes, sovány legelőin tenyésző székfűvirágot (*Chamomilla* vulg.), a buzavetések tarkító pipacs szirmait (*Papaver rhoeadas*), a községek körül elterülő legelőkön a beléndeket (*Hiosciamus nig.*) és a pemetét (*Marubium album*) gyűjtik nagyobb mennyiségben. A községi szatócsok által összevásárolt árut jobbára Budapestre küldik el.

Zsombolya állomásról külföldi szivarok beburkolására szolgáló válogatott *tengeri héjat* (fosztalék) szállítanak Hamburgba.

IV. Szőlőművelés.

A Duna-Tisza közén, az immunis homoktalajon s a Maros-Tisza szög sík vidékén, a televényes kötött földekben nagy területeket fordítottak s fordítanak ma is szőlőművelésre, míg a temesvár—báziási vonal mentén a keleti hegyvidék előhegyein terjedelmes hegyi szőlőket műveltek. Bár az e vidékeken termett bor jóságra nézve nem is versenyezhetett a Tokaj-Hegyalja, vagy a ménesmagyarádi borvidék és a Marosvölgy boraival, mindazáltal a termelt bor mennyisége s kivitelképes minősége hazánk egyik elsőrangú bortermelő

vidékévé avatta az itt ismertetett vonalak tápláló területét.

Homoki szőlőket a Duna-Tisza közén már a XVI. s XVII. században nagy területeken műveltek. Az Alföld értelmes magyar népe részint jövedelmezőségi szempontból, részint saját élvezetére már akkor is nagy gonddal s kellő szakértelemmel ültette be a határ homokbuczkáit nemes gerezdet termő vesszővel, midőn még sejteni sem lehetett, hogy a fillokszeravész a homoki szőlőket mai jelentőségükre juttatja. Az országos csapás terjedése óta a régi ültetvények határát mind messzebb tolják előre és a sivó homokhalmokat üde szőlőskertekké varázsolják. A budapest—czeglédi, de még inkább a czegléd—szegedi vonal mentén fekvő helységeket s városokat évről-évre szélesedő szőlőöv veszi körül, nem csekély jövedelmet biztosítván az amugy is jómódu magyar népnek.

A homoki szőlőtelepítés előmozdítására magánosok és községek közczélú szőlőtelepeket tartanak fenn s az állam vesszők kiosztása és vándor-tanárok kiküldése által igyekszik a czélt elősegíteni. A közczélú telepeken az ampelográfia követelményeinek legjobban megfelelő fajtisza, nemes vesszőket termelnek s gyakorlatilag ismertetik meg az érdeklődőkkel a peronoszporával és a szőlő egyéb ellenségeivel szemben követendő óvó és védekező eljárásokat. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyében 23 községben szolgálja a szőlőművelés czéljait illetén szőlőtelep.

Vecsés, Üllő, Monor, Pilis, Alsó-Nyáregyháza Abony, Berczel, Irsa, Alberti, Czegléd határába egyenkint több száz holdnyi régi ültetetésű, jól gondozott homoki szőlőskertet művelnek. Az utóbbi években a peronoszpóra mindezekben sok kárt tett s helyenkint majd az egész termést tönkre juttatta. E szőlőkben jobbára asztali csemegefajokat termelnek. A termés jókora részét, mint csemege szőlőt nagy-marosi kereskedőknek adják el s Bécs és Budapest piaczára szállítják. A bort Budapest, Budafok, Sopron, Szolnok, Bia-Torbágy, Érd, Kőbánya, Karczag, Kunhegyes, Mezőtúr, Nagyvárad, Palota-Ujpest, Török-Szt. Miklós, Tarna-Szt. Miklós stb. állomásokra s kisebb részben Cseh- és Morvaország különböző helyeire küldik el.

Nagy-Körös várost minden oldalról szőlők s gyümölcsösök veszik körül. Ezek terjedelme meghaladja a 4300 k. holdat. Ujabb ültetések úgy a város körül, mint a tanyák közt folyamatban vannak. Legutóbb Oppenheim czég ültetett be a határ

Nyársapát nevű sovány, homokos részében 150 holdat szőlővel. Nehány év múlva már ez is termést hoz.

Kecskemét határában a régi szőlőültetvények terjedelme közel 6000 hold. Itt is lépten nyomon új ültetvényekkel találkozunk. Legnevezetesebb új telepítés a Helvétia r. t. telepe, melyet az 1890 év folyamán Weber Ede és Eötvös Károly, svajci és magyar tőkével alapítottak. Ez 412 k. hold homokbuczkás területen létesült s a Balaton vidékéről oda költöztetett 63 telepes család végzi a ültetés és gondozás munkáját, mely teljesítményért 32 év múlva a betelepített terület fele részét kapják tulajdon gyanánt.

E telepet 1904 év végeig 1200 holdra szándékozik a társaság kiterjeszteni. A terület kövi dinka, chasselas, czerjő, gohér, oportó, rizling stb. fajokkal van beültetve. A termést átlag $\frac{2}{3}$ részben mint bort, $\frac{1}{3}$ részben mint csemegeaszőlőt értékesítik.

Félegyháza és Alpár határában nagy területeket ültettek be újabban szőlővesszővel.

Csongrád határában 1808 k. h. régi ültetésű s 2300 h. újabb homoki szőlőt művelnek. Még mindig vagy 17,000 h. ültetésre alkalmas terület van a város határában, melynek betelepítése szépen halad előre. A már termőképes szőlők középjő években 60,000 hl. bort szolgáltatnak. Kistelek határában 600, Dorozsma körül 1400, Sándorfalva határában közel 500 hold régibb és újabb ültetésű homoki szőlőt művelnek.

Szeged körül közel 8000 hold régibb ültetésű homoki szőlő mellett vagy 2000 hold újabb ültetésű terület el s a határnak 52,000 holdnyi immunis homok talaju részén serényen folyik az új telepítés.

Szegeden, Szatymázon s a szegedi felső tanyákon a város telepén kívül számos mintaszerűleg berendezett magán telepet tartanak fenn, melyekből fajtisztá vesszőket hoznak forgalomba.

Az újabb telepítésű homoki szőlőkben borfajok gyanánt leginkább a nagy burgundi, oportó, nemes kadarka, magyarka, olasz rizling, zöld sylváni, kövi dinka és piros veltelini fajokat termelik. A csemegeaszőlőt a chasselas, rouge, croquant, muskat lunel, alexandriai fehér és a frontignau fajok szolgáltatják.

A Duna—Tisza közén művelt homoki szőlők termését csak igen kis részben értékesítik mint szőlőt, hanem többnyire bornak dolgozzák fel. Az itt termett könnyű asztali boroknak nagy kelete van az

osztrák örökös tartományokban s a hazai nagyobb borkereskedő helyeken, hol azt részint hazai nemes borokkal, részint olasz borokkal keverik s így hozzák további forgalomba. A hazai cognacgyárak is szép mennyiségű bort vesznek e vidéken. A czepléd—szegedi vonal állomásain feladott bort leginkább Szeged, Mezőhegyes, Budapest, Sopron, Palota-Ujpest, Arad, Promontór, Budafok, Kőbánya, Galgóc-Lipótvar, Soroksár, Szerencs, Szolnok, Forró-Encs, Világos, Bécs, Prága, Brünn, Karlsbad stb. állomásokra szállítják el. A szegedi szőlőskertek bortertermését többnyire Budapest, Gyertyámos, Budafok, Nagy-Szt.-Miklós, Oroszlámos, Szöreg, Világos, Mezőhegyes, Horgos, Ujvidék, Hódmező-Vásárhely rendeltetéssel adják fel Szeged két vasuti állomásain.

A csemegeaszőlőt a vonal e részéről többnyire Budapestre és Bécsbe szállítják el.

A szeged—temesvári vonal mentén a szőlőművelésnek akkor sem volt nagy jelentősége, midőn a fillokszera még nem támadta meg a kötött talajba ültetett tőkéket. E vidéken kisebb nagyobb szőlőskerteket műveltek régebben, melyeket jelenleg csaknem kivétel nélkül elpusztított a fillokszera. A helyenkint homokos talajon művelt szőlőket az utóbbi évek peronoszpóra csapása sanyargatja erősen. Új telepítést vagy utánültetést csak kevés helyen találni. E téren csak Temesvár környéke képez kivételt, hol már jókora kipusztult területet ültettek be amerikai oltványokkal. Torontál vármegyében 1893. év végével 7982 h. szőlőből csak 4736 hold volt teljes termő állapotban, míg a többi elvénült és fillokszera lepott.

A Béga és Marosvölgye közt emelkedő alacsony hegyvidék délre csapó dombjain, Gyarmata, Janova, Hernyakova, Rékás, Petrovoszellő, Lugos, Kricsova stb. községek határában, az Érczhegység nyugati előhegyein és lejtőin, főleg Buziás, Gattaja, Móríczföld, Detta, Sztamora, Moravicza, Versecz, Fehértemplom, Szuboticza, Krusicza, Lagerdorf, Nikolinez, Csukics, Kussics, Duplaj, Rothkirchen, Vracsevgáj, Szokolovác, Rakasdia, Jaszenova, Oravicza, Jásu, Básiás határában, valamint a Lokva hegységnek a Dunára néző oldalán, Divics, Belobreska, Moldova stb. községek határában a fillokszerezavész elterjedése előtt virágzó szőlőültetvények termése rendszeres, nagy szállítmányokkal gyarapítja a vasut áruforgalmát s egyuttal tekintélyes tényezője volt a közvagyonosodásnak is. A Mehádiai patak és Csernavoda völgyét szegélyező hegyeken, Mehádia és Toplecz közt szintén dúsan termő szőlők fedték a ma kopár hegyoldalakat.

E borvidéken, de kivált Versecz könyékén rendkívül sok bor termett hajdan, melyet szüret után egész vonatrakományokban szállítottak ki külföldre, leginkább Franciaországba. Egyedül Verseczen több mint fél millió hl. bor termett a jobb esztendőkből, míg jelenleg ott alig 3—4000 hl-t szüretelnek. A fillokszera fellépte előtt Alsó Temes és Krassó ezen borvidékén 61,556 hold szőlő hozott dus termést, míg jelenleg az egész Temes és Krassó-Szörény vármegye területén, beleértve a homoki és kerti szőlő területeket is, alig 10,000 hold termőszőlő van.

A fillokszera sujtotta vidéken nagyban fáradoznak a szőlők újra beültetésén. Temesváron, Verseczen, Saágon, Gyarmatán, Izbistyén s Temes vármegye több más helyén, valamint Mehádián, Börzán, Lugoson és Topleczen középzélu szőlőtelepeket tartanak fenn. A fehértemplomi állami szőlőiskola évente több mint egy millió amerikai vesszőt termel és szolgáltat a termelőknek; ugyanez iskolából a községi anyaiskolák létesítésére évente közel egy negyedmillió vesszőt osztanak szét. Versecz város 14 holdas szőlőiskolájában évente közel 200.000 zöldőjtást végeznek. Ez intézkedések s az állami fillokszera-felügyelő fáradozása oly szép eredménnyel jártak, hogy az anyaiskolák vesszőtermésével 1895-től kezdve már évente 3000 hold területet lehet majd beültetni s így 8—10 év alatt az egész elpusztult terület teljes helyreállítása bizvást várható.

A hegyi szőlők helyreállításával egyidejűleg megkezdték a Deliblat futóhomok talajának szőlővel való beültetését. A homoksivatagnak Fehértemplom közelébe eső részéből mintegy 2000 holdat engedett át a kincstár 10 évi törlesztésre méltányos áron a fehértemplomiaknak. E területből az ottani szőlőbirtokosok 812 hold homokterületet ültettek eddig be, mely a 3-ik évben már bő szüretet adott.

Egyéb helyeken, így Detta körül is telepítenek újabban homoki szőlőket, melyek termése már a közeli években érezhető lesz a vasuti áruforgalomban.

A jelenleg termő szőlőkben szüretelt s a régi termésből még fenmaradt bort Jägerndorf, Bécs, Prága, Línz, Salzburg, Nussdorf, Budapest, Budafok, Soroksár, Nagy-Becserek, Zsombolya, Orsova, Karánsebes, Lugos, Temesvár, Arad stb. állomásokra szállítják el.

Az átmeneti forgalomban negotini bort adtak fel régebben Báziás állomáson, Svájczba való ren-

deltetéssel. Mióta a fillokszera ott is pusztit, azóta a nehéz édes szerb bor csaknem egészen eltűnt az átrakodási forgalomból.

V. Gyümölcsstermelés.

A Duna-Tisza közén művelt homoki szőlőkben mindenütt sok gyümölcsfa diszlik, sőt a fillokszera fellépte előtt nem egy helyen a szőlők inkább gyümölcsös kerteknek, mint tulajdonképeni szőlőknek voltak tekinthetők. A budapest—szolnoki vonal környékén leginkább a csontos magu gyümölcsök különböző fajtáit, mint a cseresznyét, spanyol meggyet, kajszin és őszi barackot és a szilvát termelik túlnyomóan, míg a czepléd—szegedi vonal mentén az alma, barack és körte a termelés főága.

A nemes fajok megválasztására s a fák gondozására, mindenütt nagy súlyt helyeznek. A gyümölcsstermelés fellendítésére magánosok és községek nagyszabásu gyümölcsösöket létesítenek, melyekből nemcsak a közeli környék szükségletét fedezik, de az ország különböző helyeire is küldenek szét gyümölcsfa csemetéket és oltványokat.

Czepléden Unghváry László 121 holdas *gyümölcsfaiskolát* tart fenn, melyben 400,000 drb nemes csemete és 600,000 drb szemzés mellett 2·8 millió vadoncz vár nemesítésre. Ez iskolából kisebb nagyobb küldeményekben évente mintegy 425,000 drb gyümölcsfa csemetét szállítanak el vasuton bel-földi állomásokra.

Nagy-Körös városnak 152 hold terjedelmű *minta kertje* van. Ennek nagyobb részét gyümölcsstermelésre használják, kisebb részén pedig konyhakertészetet üznek. E minta kertben nyilvános előadásokat tartanak a gazdáknak, megismertetvén őket az okszerű kereskedelmi kertészet és gyümölcsstermelés terén elért legujabb vívmányokkal. Innen kapnak a termelők nemes oltóvesszőket s e kert szolgáltatja a nemes gyümölcsfajok gazdag választékát, főleg azonban spanyol meggyet, barackot, számtalan fajta almát, körtét, szilvát és őszi barackot. A várost környező gyümölcsösök termése a lakosság egyik legfontosabb jövedelemforrását képezi.

Kecskemétet és Kis-Kun-Félegyházát széles övben körítik a nemes gyümölcsfákkal beültetett szőlőskertek. Itt a helyi termelésen kívül még a környék gyümölcsstermelésével is élénk kereskedést üznek.

Csongrád, Alpár, Szatymáz, Dorosma határában szintén igen sok sárga barack, spanyolmeggy, cseresznye, alma, szilva és őszibarack terem, Szatymáz lakossága több jövedelmet húz a gyümölcstermelésből, mint a külterjes földművelésből.

A budapest—abonyi vonal állomásairól a szőlőt és a friss gyümölcsöt legnagyobb részben Budapest és Bécs piacára szállítják. A czepléd—szegedi vonal állomásain feladott friss gyümölcs és szőlő gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Szeged, Nagy-Maros, Pozsony, Kőbánya, Bécs, Prága, Berlin, Krakó, M. Ostrau, Oswiecim, Lipcse, Boroszló, Brünn, Trautenau, Reichenberg, Bozen, Teschen, Grác, Bielitz, Dzieditz, München, Drezda, Bromberg, Gleiwitz, Kattowitz, Posen, Ratibor, Hamburg, Magdeburg, Aachen, Chemnitz, Eger, Lemberg, Pilsen, Przemyśl, Salzburg, Jaroslau, Stanislaw, Sucha, Jordanow, Rymanow, Saybusch stb.

A Tisza—Maros szögön a gyümölcstermelés nem oly általános. Itt csak Fehértemplom vidékén, a homoktalajon vannak nagyobb rendszeres gyümölcsösök s a Béga és a Temes völgyében, valamint az Érc-hegység számos helyén kisebb nagyobb szilvasok. A temesvár—karánsebesi vonal mentén több község határában sok piaczképes alma terem.

Szilvát Nagy-Szt.-Miklósról Berlinbe és Nürnbergbe szállítanak. Zsidovin, Rafna, Barbosza, Valepáj községek terjedelmes szilvásainak termése keresett cikk Bécs, Brünn és Prága piacain, hova a friss szilva nagyrészt elszállítják. Lugostól lefelé majd mindenütt vannak ugyan szilvasok, de ezeket nem gondolják eléggé. Az elvéhdedett fák termését a hernyók sokszor teljesen tönkreteszik. Ha van is termés, azt sem adják piacra, hanem pálinkának főzik ki.

Almát Temesvár, Gavosdia, Kricsova, Zsena, Szákul, Kavarán, Karánsebes stb. környékéről adnak fel kisebb küldeményekben Török-Becse—Aracs, Nagy-Kikinda, Zombolya, Fehértemplom, Versecz, Szeged, Temesvár, Arad, Ulm, Stuttgart, Bécs stb. állomásokra. A Deliblati homokszivatag egy részén gyümölcsösök létesítését is megkísérelték, az eddigiekből ítélve kielégítő eredménnyel. Az elfuvás ellen rőzse- és szalmakötésekkel védett homokon már eddig több mint 100,000 db nemes gyümölcsfát ültettek, mely néhány év múlva már termést hoz. Fehértemplom környékén a kötött talajon is szép gyümölcsösök vannak, melyekben rendes körülmények közt szép mennyiségű

cseresznye, meggy, körte, alma, barack és birs-alma terem. A friss gyümölcsöt Verseczre, Temesvárra szállítják vasuton és a közeli Szerbiába viszik ki.

VI. Kertészet.

Rendszeresen üzött konyhakertészetet keveset találunk a vasuti vonalak mentén, de az arra alkalmas földekben főleg a nagy fogyasztó városok körül többféle konyhakertészeti terményt, dinnyét és paprikát termelnek, mely cikkek a vasuti áruforgalomban is számot tesznek.

Vecsés, Szatymáz, Remete, Kiszetó, Bélincz határában a mélyebb fekvésű televényes földekben sok *káposztát* termelnek, Vecsésről a székesfővárosba és Egerbe, Szatymáztól Orosházára, Remetéről és Bélincz-Kiszetőről Zombolyára, Hódmező-Vásárhelyre, Orsovára, Karánsebesre, Mehádiára szállítják vasuton a káposztát.

Dinnyét Alberti-Irsa, Abony, Czepléd határában, Félegyháza, Alpár, Csongrád mély fekvésű réti földjeiben a Tisza és Béga hajdani árterében, Nagy-Szt.-Miklós, Zombolya, Kis-Ösz, Temesvár határában termelnek nagy mértékben. A dinnyét leginkább Budapest, Bécs, Trautenau, Brassó, Kolozsvár, Lugos, Karánsebes, Anina stb. állomásokra szállítják el.

Különböző *konyhakertészeti termékeket* Abony, Nagy-Körös, Szeged, Valkány és Bélincz-Kiszetó határában termelnek. Abonyból jobbra fuvarszekéren hordják be Szolnokra a terményeket. Nagy-Körösön a városi minta kerten kívül magánosok is jókora területen kertészkednek s a korai zöldfélék minden fajtáját szállítják Bécs és Budapest piacára. Legterjedtebb mértékben mégis az *ugorkát* termelik. Ebből kedvező termésű években 28—30,000 q-t szállítanak el Budapest, Chemnitz, Mähr.-Ostrau, Krakó, Prága, Oderberg, Bécs, Berlin s más egyéb állomásokra. Egyéb zöldség vagy 2000 q megy évente Nagy-Körösről Bécsbe és Budapestre. Valkányról hagymát adnak fel Bécs, Budapest és Prága állomásokra, Bélincz—Kiszetó állomásról Karánsebes, Mehádia, Orsova állomásokra szállítják el vasuton a konyhaveteményeket, de sokat fuvaroznak be Temesvár piacára is.

Kis-Kun-Dorosma és Szeged mély fekvésű televényes iszapos réti földjeiben terem az ország határán túl is messze földön híres szegedi *paprika*. Évente közel 2000 holdon mintegy 3000 termelő családnak főleg asszonynepe átlag 20,000

q paprikát termel Szeged, Dorosma, Röske stb. határában. A paprika szárítását és őrését részint a termelők maguk végzik, részint Szegedre szállítják be a terményt értékesítés végett. A termelők részéről Szatymázon és Szegeden feladott csöves és őrölt paprikát Arad, Temesvár, Zombolya, Kecskemét, Félegyháza s Budapest állomásokra szállítják el leggyakrabban. A szegedi paprikamalmok termeléséről alább szólunk.

Szeged és Temesvár határában több holdnyi terjedelmű virág és rózsakertészeteket tartanak, melyekből a közeli vidék fedezi e fajta szükségletét. E két hely kertészei a székes fővárosba, Bécsbe és Belgrádba is szállítanak rózsát és egyéb virágokat, de e szállítmányok zöme a dolog természetéből folyólag a posta forgalmát gyarapítja.

Az átmeneti forgalomban Makóról *hagymát*, *petrezselyem-gyökeret* és *sárgarépat* szállítanak a vonalon Szőreg állomásról tovább. A hagymát Brünn, Prága, Bodenbach, Krakó, Gleiwitz, Kattowitz, Hamburg, Beuthen, Zabrze, Antwerpen, Amsterdam stb. állomásokra küldik el. Az egyéb zöldséget többnyire Temesvárra, Verseczre, Dettára, Oraviczára és Lugosra szállítják.

VII. Állattenyésztés.

Az itt ismertetett vasuti vonalak forgalmi körébe eső területeken az állattenyésztés csak szóróványosan s leginkább Krassó-Szörény vármegye hegyes vidékén szerepel jövedelmezőségre számított önczél gyanánt. Más egyéb helyen, kivált a szarvasmarhatenyésztést csak mint a külterjes mezőgazdaság üzésénél nélkülözhetlen mellékágot tekintik. A lótenyésztés jóval több figyelemben részesül, de a juhtenyésztés évről-évre veszít jelentőségéből. Pedig főleg a Duna-Tisza közén elterülő sovány homokföldek trágyázása egyenesen indokolná a szarvasmarha és juhtenyésztés nagyobb arányú felkarolását. A baromfitenyésztést kivált a magyar-lakta vidékeken széles körben nagy előszeretettel üzik.

A *szarvasmarhatenyésztésben* úgy a fővonal, mint a szárnyvonalak mentén az erdélyi magyar fajta a legelterjedtebb. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyében, különösen a székes főváros közelében nagy tejgazdaságokat tartanak fenn az uradalmak. Ezekben idegen, nyugoti fajokat tartanak. Szapáry J. grófnak Albertin freiburgi tehenésze van, a többi tehenészetekben jobbra simmenthali, kuhlandi és pinzgauai fajokat tartanak. E vár-

megyében a szarvasmarha állomány 19%-a idegen fajta. A magyar fajta igás szarvasmarhát az uradalmak nem saját tenyészetükből nyerik, hanem jobbra Debreczenből s erdélyrészi állomásokról hozzátják. Külterjes nagyobb arányú tenyésztést Kecskemét pusztáin, Nagy-Körös, Félegyháza, Csongrád stb. határában üznek. Egyebekben a kisgazdák marhaállománya a minimumra van szorítva. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyében pl. a szarvasmarhaállomáynak csak 55%-a van kisbirtokosok kezén.

Csongrád és Torontál vármegyében szintén az erdélyi magyar fajtát tenyésztik. Itt kevesebb tehenészetet találni s így az idegen fajok számaránya is jóval kisebb, mint az előbb említett vármegyében. Torontálban csak 6%, Csongrádban pedig 2% az idegen fajta szarvasmarha. A kis gazdák marhaállománya itt jóval gazdagabb. Így Csongrádban a szarvasmarha létszámnak 73%, a Torontálban pedig 86%-a van kisbirtokosok kezén. A szarvasmarha szükségletnek legnagyobb részét azonban itt sem a saját tenyésztés szolgáltatja, hanem más vidékről szerzik be.

Temesben a sík vidéken magyar, a hegyes vidéken idegen kevert fajokat tartanak. E vármegyében a szarvasmarhaállomány 22%-a idegen piros-tarka, hegyi fajta, de ebből mintegy 10% van a kisbirtokosság kezén, míg ellenben a magyar fajta szarvasmarha 80%-a a kisbirtokosoké.

Krassó-Szörény vármegyének 130,000 k. holdnyi havasi legelője kedvezően befolyásolja a szarvasmarhatenyésztést. E vármegyében a létszám 45%-a piros-tarka hegyi faj, a többi erdélyi magyar fajta. Itt kivált a közép- és nagybirtokosoknak szép állománya van. Ugy ezek, mint a községek tiszta fajú berni, pinzgau, simmenthali és helyenként hollandi bikákat vásárolnak. A községek apaállatait hatósági felügyelet mellett szerzik be s a szegényebb községeknek a hatóság ingyen oszt ki tenyész-apaállatokat. Ez intézkedések hatása félreismerhetlenül észlelhető az állomány javulásán, de azért a nép állományának túlnyomó része kevert, korcs hegyi fajta.

A vonal mentén fentartott nagyobb tenyészetek közül Szapáry J. gr. freiburgi tehenésze Albertin, Csekonics Endre gr. magyar gulyája és simmenthali tehenésze Zombolyán, Baich báró folyai uradalmának simmenthali és bonyhádi tehenésze, az állami földmives iskola simmenthali tehenésze Nagy-Szt.-Miklóson és Ambrózy báró simmenthali tehenésze Remetén említhető meg különösen.

Az uradalmak és a középbirtokosok úgy a sík, mint a hegyes vidéken szarvasmarhahizlalással is foglalkoznak. E célra a tehenészetből s az ígás állományból kiselejtezett állatokat használják. Tekintélyes létszámot hizlalnak a szegedi, pészaki, nagyszurduki, temesvári, verseczi, lugosi szeszgyárak és a nagy-teremiai keményítő gyár is.

A budapest—szolnoki vonal mentéről, úgy a kiselejtezett ígásmarhát, mint a tehenészetek növedékét és a hizott marhát jobbra lábön hajtják be a székes főváros piacára. E vonal állomásain feladott hizott és javított szarvasmarha rendeltetési helye Bécs és Budapest.

A czegléd—szegedi vonal körül üzött gulyatenyészetekből Czegléd, Nagy-Körös, Kecskemét országos vásárait hajtják a sovány szarvasmarhát. E vásárokon a felhajtott állatok legnagyobb részét gazdasági czélokra veszik meg s ugyancsak lábön hajtják tovább, de a messzebb vidékről való vevők vasuton szállítják el az ígásmarhát. Ily szállitmányokat többnyire Félegyházáról, Nagy-Körösről és Kecskemétről küldenek Budapest, Galánta, Nagy-Szombat, Salgó-Tarján, Veszprém, Győr, Komárom-Ujszöny Sárosd, Bécs, Soroksár, Székesfejérvár stb. állomásokra. A hizott és javított szarvasmarha e vonalrész állomásairól is Bécsbe és Budapestre kerül leggyakrabban.

A szeged—temesvári és temesvár—báziási vonal, valamint a szárnyvonalak állomásairól az uradalmi és gyári hizlalókból kikerülő szarvasmarhát Bécsbe, Passaura és Budapestre, az egyes gazdák tenyészetéből kimustrált vágóteheneket s a borjukat Budapestre és Szegedre szállítják el. A sovány és javított marha nagyobb részét lábön hajtják Temesvár, Versecz, Fehértemplom, Német-Bogsán, Arad és Oravicza országos és heti vásárait. Temesvárról kisebb mennyiségben Berlinbe is adnak fel hizott ökröket. A vásári forgalomból Budapest, Bécs, Galgócz-Lipótvár, Trencsén, Nyitra, Galánta, Érsekújvár, Nagy-Szombat stb. állomásokra szállítják el az ígásmarhát.

A temesvár—vercziorovai vonal mentén üzött szarvasmarhatenyésztés feleslegét részint lábön hajtják be Temesvár, Lugos és Karánsebes piacára. A behajtott áru egyrésze a hizlalókba kerül, más részét Aszód, Arad, Szeged, Nagy-Szt.-Miklós, Vág-Ujhely, Galgócz-Lipótvár állomásokra küldik tovább. A tinókat Arad, Budapest, Alberti-Irsa, Aszód, Félegyháza, Jászberény, Vác, Mokrin stb. rendeltetéssel adják fel. A szopós borjukat Budapestre küldik. A gyári és gazdasági hizlalókból

leginkább Budapestre és Bécsbe küldik a hizott szarvasmarhát, de gyakori szállitmányok mennek Bodenbachba, Drezdába, Münchenbe, Berlinbe és Görlitzbe is.

A *lótenyésztés* terén a vonalak mentén majd mindenütt fellendülés tapasztalható. A kisebb gazdák állományából évente szép növendék kerül ki, melyen meglátszik a tiszta és félvér apaállatok használata.

A Duna-Tisza közén főleg Nagy-Körösön, Félegyházán s Kecskeméten nevelnek sok és jobbra szép lovat. Ezeket jobbra e helyek vásárait értékesítik. A vásári forgalomból az elkelt lovakat részint lábön hajtják tovább, részint Bécs, Budapest, Heves, Tisza-Füred, Szered, Perbete, Hatvan, Kaál-Kápolna, Győr, Dorosma, Temesvár, Szabadka, Pozsony stb. állomásokra adják fel.

A szegedi loavató bizottság által átvett remondákat az osztrák örökös tartományok nagyobb lovassági helyőrségei részére szállítják el.

A Duna-Tisza közén Coburg kir. hg. vacsi birtokán, Tápió-Szt.-Mártonban Blaskovics Ernő birtokán és Harkányi Frigyes br. sashalmi birtokán tartanak fenn nagyobb arányu nemes és félvér tenyészetet. Az előbbi helyen félvér kocsi és hátsólovakat, az utóbbin angol telivér, verseny és fényüzési lovakat nevelnek.

Torontálban és Temesben a lótenyésztés általában fejlett fokon áll, de kivált az uradalmak és a német kisbirtokosok rendelkeznek szép loállomány felett. Főleg könnyű és félnehéz ígás lovat, könnyű kocsilovat s katonai czélokra alkalmas tűzérségi és hátsó lovat tenyésztnek. Említést érdemel Csekolics Endre gr. zombolyai angol-arabs félvér ménese és ígás ló tenyészte, továbbá Kinszky gr. gyűlvészi versenyistállója. A kis gazdák a mező-hegyesi ménes apaállatait veszik igénybe, de már nem egy közép- és kisbirtokosnak szép tenyész apaállatai vannak. A tenyésztés feleslegét jobbra lábön hajtják Arad, Nagy-Kikinda, Zombolya, Temesvár országos vásárait. Itt a lovak egy részét a katonai bizottságok veszik meg, más része kereskedők kezébe kerül. Az itt felsorolt helyekről s a termelőktől közvetlenül a használati és ígás lovakat többnyire Budapestre, Szegedre, Zombolyára, Kis-Zomborra, Györbe szállítják el. A könnyű kocsilovakat Marienbadba, Györbe, Budapestre, Bécsbe, Karlsbadba, Égerbe, Franzensbadba küldik el. A kincstári remondákat Nagy-Szebenbe, Szeretfalvára, Welsre, Linzbe, Olmützbe, Brunnbe, Krakóba, Lembergbe, Brassóba s több más helyre szállítják el. A lókereskedők révén néhány ezer

darab lovat Briegbe, Berlinbe s Bolgár- és Törökországba is visznek ki.

Krassó-Szörény vármegye lótenyésztése kevés tápot nyújt a vasuti áruforgalomnak. A piaczképes árut jobbára Lugosra hajtják, honnan kereskedők közvetítésével Budapest, Szeged, Arad, Detta, Temesvár, Orsova állomásokra szállítják el vasuton.

A *sértés-tenyésztést* a fővonal és szárnyvonalak körül mindenütt kiterjedt mértékben üzik ugyan, de azért a tenyésztés aránylag csak kevés szállítmányt biztosít közvetlenül a vasuti áruforgalomnak

A Duna—Tisza közén Monor, Alberti, Irsa, Abony, Kecskemét határában s a Tisza közelében elterülő zombikos réteken többnyire fehér göndör szőrű magyar sertést s kis mértékben mangaliczát és szalontait tenyésztnek. A kis gazdák a tenyésztésből nyert felesleget jobbára házilag hizlalják. Nagyobb számú sovány sertést Monorról, Vecséről és Alberti-Irsáról az uradalmak szállítanak Czeplédre, Kőbányára és Kecskemétre hizlalóiba. A Duna—Tisza közén egyéb helyeken tenyésztett süldőt Czeplédre, Kecskemétre s Dorosmára hajtják el hizlalás végett.

A Maros—Tisza szögében a sertés-tenyésztés jóval fejlettebb. A sok uradalom s nagyobb birtokos majdnem kivétel nélkül sok sertést tenyészt. A tenyésztésben a hazai göndörszőrű fehér a tulnyomó, de több helyen találni mangalicza-tenyésztést és jénői fajt is. A Temes völgyében, kivált a kis gazdák oláh—magyar kevert fajt tenyésztnek. A tenyésztés feleslegét jobbára lábon hajtják be a vonal körül nagy számmal található hizlalókba s Temesvár, Versecz, Lugos, Zombolya, Oravicza piaczára. A közeli környék hizlalóinak szükségletén felül fennmaradó felesleget többnyire Zombolya, Detta, Temesvár, Szörög, Oroszlámos, Rácz-Szt.-Péter, Mokrin, Nagy-Kikinda, Gyertyámos, Saágh, Rakasdia, Remete, Topolovecz, Lugos állomásokon adják fel. A többnyire 1—2 éves süldőket ez állomásokról Dorosma, Czepléd, Kecskemét, Kőbánya, Perjámos, Temes Kubin, Versecz, Szabadka, Szeged, Barcs, Győr, Makó állomásokra szállítják el vasuton, többnyire az ott levő nagyobb hizlaló telepek részére.

Sértés-hizlalással úgy egyesek, mint társulatok, házilag és üzletszerűleg nagyban foglalkoznak. A jómódu kisbirtokosok mindenike hizlal saját szükségletén felül 2—4, helyenkint több drb. sertést s az uradalmak és középbirtokosok is a sertés-hizlalás útján értékesítik tengeri termékük egy részét. Üzletszerű, rendszeres nagyobb hizlalók

Monoron, Albertin, Czepléden, Abonyban, Nagy-Körösön, Kecskeméten, Félegyházán, Dorosmán (Szeged), Nagy-Szt.-Miklóson, Perjámoson, Nagy-Kikindán, Detta környékén, Verseczen, Fehértemplomon és Lugoson vannak.

Monoron a budapest—monori gyártelep részvénytársaság az 1894. évben nagyszabású hizlalót rendezett be; e telepről a sertésvész kitörése előtt 6—8000 drb. sertést szállítottak Kőbányára és Bécsbe.

Czepléden a sertés-hizlaló telep r.-t. hizlalója emlithető meg különösen. E telepen állandóan 4500 drb. sertés hizlik. A telepnek külön daramalma van. A sovány sertést többnyire Karczag, Török-Szt.-Miklós, Debreczen, Jászberény, Szalonta, Gyula, Szatmár, Jász-Ladány, Tasnád, Belényes, Mezőtur, Baranya-Szt.-Lőrincz, Berettyó-Ujfalú, Gyoma, Kunhegyes, Karczag, Kisujszállás, Komádi, Orosháza, Ohát-Kocs, Váradi-Velence, Csermő, Csaba, Fegyvernek, Ér-Mihályfalva, Beregszász, Kaba, Nagyvárad stb. állomásokról hozatják vasuton. A telep évi elszállítása 12,000 drb. hizott sertés.

Kecskeméten legnagyobb telep a *kecskeméti sertés-hizlalók r.-társaságának* hizlalója, mely az állomással vágányösszeköttetésben áll. Van külön daramalma, mely gőz- és kádfürdővel van összekötve. A r.-t. telepén állandóan 12,000 drb. sertés hizlik. A sertésvész kitörése óta azonban 1400 drb.-ra csökkent a hizók száma. A telepről, valamint a város körül levő 28 kisebb hizlalóból rendes körülmények közt évente átlag 49,000 drb. hizott sertést szállítanak el. A sovány sertéseket Nagyvárad, Debreczen, Szalonta, Gyula és Detta állomásokról hozatják és a környék tenyésztéséből szerzik be. A magán-hizlalók évente vagy 8500—10,000 drb. hizott sertést adnak piacra.

A *szegedi sertés-hizlalók akoltelepét* szárnyvonal köti össze Szeged és Kis-Kun-Dorosma állomásokkal. A telepen állandóan 12,000 drb. sertés hizlik. Az évi elszállítás átlag 45,000 drb. A sovány sertést jobbára Zombolya, Detta, Temesvár, Debreczen, Bánréve stb. állomásokról hozatják.

Az *alberti* hizlaló évente 4—500 drb., Hay és társa abonyi hizlalója 2500 drb., a nagyköriási gazdák 3600 drb., a félegyházi két nagyobb hizlaló és a kisebb hizlalók együtt 9—10,000 drb., a kisteleki gazdák 800 drb., a nagy-szt.-miklósi hizlalók 3000 drb., a perjámosiak 800—1000 drb., a nagy-kikindaiak 1800—2000 drb., a birdai (Detta) hizlalók 1000—1100 drb., a versecziek 6000 drb., a fehértemplomiak 500 drb. sertést szállítanak el

évente vasuton. Lugoson vagy 2000 drb. félig hizott sertést adnak fel.

A sovány sertéseket a kisebb hizlálók részint a környékről szerzik be, részint e vonal állomásairól és Gyula, Nagyvárad, Debreczen állomásokról hozzadják.

A teljesen kihizlalt sertések legnagyobb részét Kőbányára, Budapestre és Bécsbe szállítják el, kisebb küldemények mennek Érsekújvárra, Sopronba, Lévára, Nyitrára, Miskolcra, Győrbe, Trencsénbe, Pozsonyba, Nagy-Szombatra s az ország északnyugati részének egyéb helyeire. Az osztrák örökös tartományokba Bécs után legtöbb megy Prágába s Brünnebe. A vámsorompón tuli külföldön Porosz- és Szászország a legnagyobb fogyasztó. Itt Gleivitz, Drezda, Neisse, Lipcse, Berlin, Beuthen, Boroszló a gyakori rendeltetési helyek.

A félig hizott és javított sertések nagyobb részét Győr, Zúrány, Kőbánya, Bécs, Temesvár, Nagy-Becskerek, Mokrin, Arad, Aszód, Szabadka stb. állomásokra szállítják el.

Nagy-Körösön, Kecskeméten, Szegeden, Zsidovinon s Verseczen a hizott sertések egy részét levágva, részint mint friss hust és szalonnát értékesítik, részint a szalámi gyárakban dolgozzák fel. A hizott sertések ily módon való értékesítéséről alább lesz szó.

Az átmenetben Szőregen át Makóról szállítanak évente 4—5000 darab hizott sertést Bécs piacára.

A *juhtenyésztés* mint az országban mindenütt, úgy itt is hanyatlóban van. A Duna-Tisza közén a sovány homokos legelőkön, a Maros-Tisza szögben a szikes földeken s Temes és Krassó-Szörény hegyes vidékein tartanak még számottevő juhnyájukat s általában a nagyobb uradalmak foglalkoznak ezen már alig jövedelmező tenyésztési ággal. A sik vidékeken általában rövid fésűs gyapjas hazai fajokat, s kevés cigáját, a hegyes vidékeken többnyire raczkát tartanak. Az uradalmak juhnyájában leggyakoribbak a hazai fésűs, merino, electoral negretti és merino keresztezésű fajok. A karánsebes—orsovai vonal körül a juhokat tej- és gyapjunyerés végett tartják, a sik vidéken a juhászat célja a sovány legelők kihasználása és javítása, husjuhok nevelése és gyapjunyerés.

A közép- és nagybirtokosok a juhokat többnyire felhizlalva vagy legalább javítva adják el. Ezeket főleg Bécs és Budapest piacára szállítják el. A legelőn tartott juhokat többnyire lábon hajtják vásárról vásárra, de vasuton is szállítanak

juhokat Budapest, Zólyom, Besztercebánya, Vág-Ujhely, Bécs, Kistelek, Valkány, Nagy-Szt. Miklós, Temesvár s több más állomásra.

A *baromfitenyésztés* az itt tárgyalt vonalak alföldi részei körül igen virágzó állapotban van. Alig van az országnak még egy oly vidéke, honnan oly nagy mennyiségű élő és leölt baromfit szállítanak a hazai és külföldi nagyvárosok piacaira, mint a Duna-Tisza közt elterülő vidéknek itt figyelembe jövő részéről. A magyar népnek a baromfitenyésztés iránt való nagy előszeretete és szakértelme különösen kedvező működési tért talál a Nagy-Körös, Kecskemét, Félegyháza, Csongrád és Szeged határában folytatott tanyagazdaságokban. Ugy a tanyákon, mint a községekben s a városokban a házak körül tulnyomólag csak hazai fajta csirkéket és ludakat tenyésztnek, de ezt oly nagy számban, hogy a piacra adott állatok után több százezer forint bevétel jutalmazza a tenyésztés körül szorgoskodó asszonyok munkáját s nem csekély mértékben járul hozzá a nép vagyoni állapotának javításához. A két fő tenyésztési ág mellett még kacsát és pulykát tenyésztnek számbavehető mértékben. A Duna-Tisza közén a tenyésztés célja első sorban a baromfi s csak másodsorban a tojás.

A Tisza-Maros szögén jóval kisebb mérvű a baromfitenyésztés. De itt is folytonosan fejlődik. A nagy-szt. miklósi földműves iskola tenyésztete hivatva van a tenyésztési kedvet fokozni s a tenyésztésre legalkalmasabb nemes fajokat elterjeszteni. A tenyésztésben itt is a csirke és a lud a legelterjedtebb. Kacsát és pulykát jóval kevesebbet tenyésztnek.

Ugy a tenyésztők, mint a baromfikereskedők hizlalással is nagyban foglalkoznak, különösen Kecskeméten, Félegyházán és Nagy-Körösön hizlálnak sok ludat, kappant, pulykát és csirkét. A vasuti elszállításra kerülő baromfinak több mint fele hizott, részint élő, részint leölt állapotban.

A Duna-Tisza közén tenyésztett baromfi nagyobb részét czeplédi, kecskeméti, nagy-körösi, félegyházi és szegedi kofák szedik össze s feljavított vagy sovány állatokat ketreczekben, ritkábban falkákban adják vasutra. Az élő baromfit a budapest—szolnoki és czepléd—szegedi vonalak mentéről leginkább Budapest, Bécs, Prága, Leschnitz, Eger, Brunn, Mödriz, Grác, München, Darmstadt, Berlin, Boroszló, M. Frankfurt, Köln, Erfurt, Hannover, Chemnitz, Plauen, Drezda, Schandau, Stuttgart,

Ludwigshafen stb. állomásokra s Kecskemét, Nagy-Kőrös, Félegyháza és Szolnok gyűjtőhelyekre küldik.

Hizott ludat, pulykát, kacsát, kappant a téli hónapokban leölve, feltisztítva, München, Würzburg, Eger, Prága, Bécs, Budapest, Schandau, Drezda, Antwerpen, Ostende, Hamburg, Berlin, M. Frankfurt stb. állomásokra szállítanak sokat.

A szeged—verciorovai vonal és szárnyvonalai mentéről Szeged, Nagy-Kőrös, Kecskemét, Félegyháza, Szt. Hubert, Budapest, Versecz, Temesvár, Zombolya, Herkulesfürdő állomásokra szállítják el s Szegedre és Temesvárra fuvarozzák be. Temesváron egy nagyobb czég állandóan 2000—2500 drb csirkét, kacsát és libát hizlal. A hizlalóból kikerült baromfit leölt állapotban adják vasutra. Versecz, Vojtek, Szt. Hubert, Zombolya gyűjtő helyekről a sovány és hizott élő baromfit Kőbánya, Kecskemét, Budapest, Bécs, Saale-Halle, Mödritz, Jägerndorf, Hamburg, Drezda, Esslingen, Berlin, Bromberg, Dieburg, Antwerpen stb. állomásokra küldik el. A leölt hizott baromfi gyakoribb rendeltetési helyei München, Bécs, Budapest, M. Frankfurt, Berlin, Ostende, Hamburg, Plauen, Drezda, valamint Szász-, Bajor- és Poroszország, Württemberg, Hessen és az osztrák örökös tartományok különböző helyei:

Az átmeneti forgalomban Makóról leölt hizott lud jön át Bécs rendeltetéssel.

VIII. Állati termékek.

A fővonal és a szárnyvonalak mentén üzött állattenyésztési ágaknak az előző fejezetben való ismertetése nagy vonásokban már kijelöli azon állati termékeket, melyek e vonalak áruforgalmában számot tehetnek.

A budapest—abonyi vonal körül fekvő uradalmak és nagybirtokosok tehenészkete *tejjel* járul a vasuti áruforgalom gyarapításához; a czegléd—szegedi vonal állomásain a fejlett baromfitenyésztés és sertéshizlalás eredményeként *tojást, tollat, zsirt, szalonnát, friss sertéshúst* adnak fel nagy mennyiségben. Ugyane vonal állomásainak áruforgalmában számot tesz a *gyapju, bőr* és a nagy vadászatokon elejtett *nyul* is.

A Tisza-Maros szögén a majd mindenütt található juhászatokból *gyapjút* adnak fel vasuti elszállításra. E területen a méhészet és selyemtenyésztés is az áruforgalom tényezői közé tartozik. A *tojás, toll, bőr, csont*, a sik vidék majd minden

állomásainak forgalmában szerepel kisebb-nagyobb mennyiségekkel. *Viaszt, vaját, szalonnát, zsirt, fagygyut* és *friss halat* csak néhány állomáson adnak fel.

A *tejet* a székes fővároshoz közel fekvő tehenészetekből Budapestre, Temesvár környékéről oda és nyárszakán Herkulesfürdőre, Zombolyáról pedig Nagy-Kikindára szállítják el.

Turót Budapestre, *vaját* ugyanoda és Herkulesfürdőre küldenek kisebb mennyiségekben.

A *tojást* leginkább Kecskemét, Félegyháza, Szeged, Zombolya, Temesvár, Detta gyűjtőhelyekre szállítják be, de közvetlenül is adnak fel küldeményeket külföldi rendeltetéssel. A gyűjtőhelyekről a kereskedők Budapest, Bécs, Antwerpen, Hamburg, M. Frankfurt, Aussig, München, Ludwigshut, Olmütz, Prága, Berlin piaczára s kisebb részben a német birodalom és az osztrák örökös tartományok egyéb különböző helyeire szállítják el.

A *gyapju* jobbára csak kisebb küldeményekben fordul elő. Ezek gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Bécs, Szatmár, Palota-Ujpest, Nagy-Szeben állomások. Szeged gyűjtőhelyről leginkább Brassó, Szabadka, Zombolya, Szászvármáza, Károlyváros, Eszék, Vág-Ujhely, Jägerndorf, Boroszló állomásokra szállítják el a gyapjuküldeményeket.

Zsirt és *szalonnát* Kecskemét, Nagy-Kőrös, Szeged, Temesvár gyűjtőhelyekre s közvetlenül Budapest, Debreczen, Losoncz, Bécs, Tiszolcz, Bánréve, Salgó-Tarján, Vadna, Putnok stb. állomásokra szállítanak. A gyűjtőhelyekről részint ugyan e rendeltetési állomásokra, részint Baja, Detta, Fiume, Hódmező-Vásárhely, Kőbánya, Nagy-Kikinda, Orsova, Karánsebes, Lugos, Herkulesfürdő, Gavosdia, Anina, Resicza, Német-Bogsán állomásokra és Ausztria és Délnémetország különböző helyeire adják fel a zsirt és szalonnát. A Szegedről elszállított ily küldemények legnagyobb részét az ottani szalámi gyárak adják piacra.

Friss sertéshúst, sertés máját és *friss marhahúst* leggyakrabban Czepléd, Nagy-Kőrös, Kis-Kundorosma, Kecskemét állomásokról Budapest, Temesvár, Debreczen, Bécs rendeltetéssel szállítanak vasuton. Zsidovin lakosai a házilag hizlalt sertéseket télszakán leölve és feltisztítva szekéren fuvarozzák el a bányavidékre.

Faggyút Karánsebes, Német-Bogsán, Temesvár, Versecz és Lugos állomásokra szállítanak leggyakrabban.

Csontot és szarut Budapest, Temesvár, Ratibor rendeltetéssel adnak vasutra.

A nagy-szt.-miklósi timárok *enyebőrt* szállítanak vasuton Budapestre.

Nyersbőrt (ló-, marha- és juhbőr) Budapest, Baja, Vác, Szeged, Nagy-Kikinda, Makó, Gyula, Félégyháza, Temesvár, Karánsebes, Lugos stb. rendeltetéssel szállítanak a vonal különböző állomásairól.

Lud- és pulykatollat a baromfitenyésztő vidékről közvetlenül Budapestre, Bécsbe és Prágába valamint Lugos, Szeged, Nagy-Szt.-Miklós, Nagy-Becskerek, Nagy-Kikinda, Temesvár gyűjtőhelyekre szállítanak. E helyekről a közönséges toll nagyobb része Budapest piacára kerül, a disztollaknak szánt válogatott pulykatollakat pedig Bécsbe és Prágába küldik el.

Lőtt vadat, leginkább azonban nyulat, a vadászévad idejében Szabadka, Szeged, Nagy-Körös gyűjtőhelyekre s a két utóbbi helyről és több más állomásról Budapest, Bécs, Antwerpen, Ostende, Hamburg, állomásokra szállítanak.

Halat Orsováról szállítanak Budapest piacára. A tiszai halászat az árterek nagy mérvű megszorítása folytán hanyatlóban van s leginkább csak a közeli környék szükségletét fedezi.

A temesvári szeszgyárak istállóiból a *marha-trágyát* szárítva s megőrölve hozzák forgalomba. Erről alább a XII. 2. fejezet alatt lesz szó.

A *méhtenyésztést* a Duna-Tisza közén nem üzik sem oly kiterjedt mérvben, sem oly rendszeresen, hogy annak eredménye a vasut áruforgalmát nagyobb szállítmányokkal gyarapíthatná. Albertin, Monoron, Abonyban s még néhány helyen találni 180—400 törzsből álló méheseket, Dzierdzon és Ambrózy kaptárakkal, de a legtöbb helyen a régi köpü rendszer van még most is divatban. A nagyobb tenyésztők jobbára kisebb szállítmányokban Budapestre, Bécsbe és Délnémetországba küldik el a mézet. A sonkolyt Rimaszombatba és Rimabányára szállítják el.

A Tisza-Maros szögén jóval fejlettebb a méhészet. A vándortanítók rendszere és a kamatmentes állami kölcsönök mellett az okszerű méhészet folyton szélesebb körökben terjed. A méhészet tekintetében jelenleg Temes és Torontál vármegye áll az egész országban az első helyen. Az előbbi vármegyében 12,364 az utóbbiban 19,611 méhes család mozgó szerkezetű (Grand által módosított) kaptárban, 9537 illetve 7856 család pedig közönséges köpükben végzi szorgos munkáját. Krassó-Szörény vármegyében is sok méhet tartanak, de itt még nehezen tud tért hódítani a mozgó kaptár-rendszer.

Eddig csak mintegy 5600 méhes család van ilyen kaptárakban, míg közel 15,000 család közönséges köpükben dolgozik.

Nagyobb méhesek vannak Nagy-Ósz, Perjámos Nagy-Kikinda, Zombolya, Rácz-Szt.-Péter, Temesvár, Buziás, Topolovecz, Gavosdia, Kricsova, Nadrág, Karánsebes, Versecz környékén s több más helyen. A sik vidékeken nagy akadálya a méhészet még nagyobb arányu fejlődésének az, hogy sem kellő terjedelmű virágzó rétek nincsenek, sem az aránylag kis területre szorított repce-, luczerna-, hajdina stb. vetések nem elégségesek a méhek táplálására s azok leginkább csak az akáczosokra vannak utalva. A Temesvölgyet körítő erdők nagy hársállaba a jelenlegi méhes családok háromszorosának is kellő tápot nyújthatna.

A *mézet* nagyobb részben kicsorgatott állapotban hozzák forgalomba s Szeged, Arad, Orsova, Karánsebes, Versecz, Temesvár, Lugos, Budapest és Bécs gyűjtőhelyekre, valamint közvetlenül Szász-Bajor-, Cseh- és Poroszország, Baden és Württemberg különböző állomásaira szállítják el.

Viaszt az okszerű termelés mellett nem sokat hoznak forgalomba. A mi keveset feladnak, az jobbra Budapest, Versecz, Nagy-Szt.-Miklós, Krajova és Turn-Severin állomásokra megy.

A Mercy gróf által a múlt század elején betelepített olaszok Mercyfalván, Temesvárott, Verseczen, Fehértemplomban, Dettán, Gyarmatán, Girodán, Csákováron, Hidegkuton, Uj-Besenyőn, Kudriczon és Moldován meghonosították a *selyemtermelést*. Bár az olaszok csakhamar visszatértek hazájukba, a selyemtermelés nem szűnt meg, hanem idővel a Tisza-Maros szög egyéb helyiségeiben is elterjedt s főleg a jelen század első felében szép lendületet nyert. A selyem termelés újabb felkarolása a 80-as években kezdődött s azóta évről évre több szegény család foglalkozik ezen jövedelmező termelési ággal. Temes vármegyében 9266 termelő család 102,526 kg. gubót, Torontálban 11,316 család 144,473 kg. gubót s Krassó-Szörény vármegyében 3974 család 55,062 kg. gubót váltott be az 1894. évben.

A Duna-Tisza közén futó vonalrész körül a selyemtermelés még igen kezdetleges állapotban van. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye egész területén 20,868 kg. gubót termeltek az 1894. évben. A vonal e részéről Temesvárra küldik a gubót bevitel végett.

A Temes vármegyében termelt gubót, a temesvári, dettai, fehértemplomi, verseczi, kubini és orczy-

falvi beváltóba szállítják el. A torontál vármegyei termelők Nagy-Becskerekre, Pancsovára, Nagy-Kikindára, Módosra és Török-Kanizsára, a krassó-szörény vármegyei termelők pedig Lugosra, Karánsebesre, Orsovára és Ó-Moldovára szállítják a gubókat beváltás végett. A beváltó hivatalok a gubók nagyobb részét Bécs, Grác, Udine állomásokra s kisebb részben a pancsovai selyemfonó gyárba szállítják el.

IX. Erdőgazdaság.

Az itt ismertetett vonalak környékén jókora terjedelmű siksági erdők és rengeteg hegyvidéki erdőségek terülnek el.

Az előbbieket a budapest—czeplédi és czepléd—szeged—temesvári vonal körül kisebb nagyobb erdőfoltokat képeznek s bár helyenként több ezer holdnyi összefüggő területeket is találni, e vidéken tulajdonképeni erdőgazdaságról alig lehet beszélni.

A hegyvidéki erdőségek a temesvár—báziási vonaltól keletre emelkedő hegyek oldalait s gerinczét borítják s keletre a Temes és Sztrigy vidéke közt emelkedő hegységig s az ország határáig, délre pedig a Béga völgyétől le a Dunáig terjednek.

A siksági erdők nagyobb része a homok megkötésére ültetett akáczos, de vannak régibb és újabb tölgy és cser állabok is. A nagyobb területű erdők tulnyomó része községi vagy közbirtokossági vagyon, de a nagyobb uradalmokon is jókora akácz ligeteket találni.

A vonalnak a Duna-Tisza közén haladó része körül Alberti határában Szapáry J. grófnak, Monoron az egri főkáptalannak, Üllön a váci káptalannak, Czepléd határában a vallásalapítványi uradalomnak, Kis-Kun-Félegyháza határában az ottani közbirtokosságnak, Kecskemét határában az egri főkáptalannak, Farkas Györgynek és Szappanos Jánosnak, Csongrád határában a nagyközségnek és Károlyi J. grófnak, Dorosma határában az ottani közbirtokosságnak vannak 2—900 holdas erdőbirtoka. Ezer holdon felüli erdőbirtok csak kevés határban van. Ilyenek Nagy-Körös város 1993 holdas, Kecskemét város 10755 k. holdas és Szentkirályi István 2462 holdas erdőbirtoka Nagy-Körös és Kecskemét határában, valamint Pallavicini örgróf 2359 holdas sövényházi és Szeged város 6300 holdas szegedi erdőbirtoka.

A homok megkötésére ültetett akáczosokat 15—20 éves korukban többnyire kivágják s a növénykorhanyban gyarapodott homoktalajt kalá-

szosok vagy kapásnövények termelésére használják. Az ily erdők kiirtása alkalmával durván kinagyolt szerszámát szállítanak el vasuton Budapestre s akácz- és nyártörzseket ugyanoda és Czeplédre. Nagy-Körös és Kecskemét erdőségei még a helybeli tűzifa szükségletet sem fedezik. A cserhéjat ottani timárok használják el. Csongrád, Sövényháza és Szeged határában, az erdők állába akácz, fűz és nyár. Nagy-Körös erdeiben szappangyökeret ásnak s kisebb évi mennyiségben Budapestre és Bécsbe szállítják el.

Szőreg határában jobbra csak ártéri füzesek vannak, melyekből semmit sem adnak vasutra; az állomás átmeneti forgalmában Kornyestről talpfa és tűzifa jön át Szabadka rendeltetéssel.

A szőreg—temesvári vonal mentén szintén nincsenek nagyobb erdőterületek. Kisebb pagonyokat, akácz, nyír s tölgyesligeteket több helyen találni, de ezek még a közvetlen környék tüzi- és szerszámfa szükségletét is alig fedezik s nagyobb részük közel van a teljes letaroláshoz. Szerb-Nagy-Szt.-Miklós, Perjámos, Német-Czernya s Szakálháza környékén 2—500 holdas erdők vannak, melyekből, míg az irtás tart, tölgytalpfa, kerítésoszlopokat és tűzifát adnak vasutra. Az előbbi Kis-Körös, Kalocsa, Keczel, Ruma állomásokra, a két utóbbit Szt. Hubert, Zombolya, Nagy-Kikinda, Kecskemét, Temesvár stb. állomásokra szállítják el.

Temes és Krassó-Szörény vármegye erdőségeiben a bükk és gyertyán az uralkodó fajok. A tölgyállabokat főleg a vasutakhoz és a jó közlekedési utakhoz közel eső erdőterületeken már erősen megiritították. Az Érczhegység magasabb részén luczfenyő is diszlik. Temesben az erdők legnagyobb része a vallásalapítványi uradalomé és a kir. kincstáré. Ezeket gondosan kezelik s a régi letarolt tisztásokat s az új vágások helyét gondosan utánültetik.

Krassó-Szörény vármegye erdőségének mintegy fele része a volt oláh bántági ezred területén fekszik. A határörvidék polgárosítása alkalmával 478,523 k. h. erdőterületet osztottak szét a volt határörvidéki községek és a m. kir. kincstár között. E megosztásnál a kincstár 214,225 k. hold erdő, 3196 h. erdő-tisztás, 3200 h. terméketlen terület és 7311 h. havas jutott. A többit a községek kapták, Krassó-Szörény vármegye összes erdőinek területe 922,753 k. hold. A szab. osztrák-magyar államvasut társaságnak 161,071 k. hold erdőbirtoka van e vármegyében. A tölgy a sikon és a hegyek nyugoti és déli lejtőin 600 m. magasságig található nagyobb

tömegekben; 350—1000 m. magasságban a bükkfa diszlik nagy területeken, a legtöbb helyen tüleve-lüekkel és juharral, gyertyánnal, hárssal, szillel, körissel elegyesen; a jegenye- és lucz fenyő a 600—700 m. tenyészeti övben alkot zárt pagonyo-kat. Az erdők 8%-a kocsánytalan tölgy és cser, 86%-a bükk és egyéb lombfa s 6%-a lucz- és jegenyefenyő.

Az erdőkben szál- és sarjüzemet folytatnak. Ez utóbbit főleg a községi erdőkben alkalmazzák nagy területeken, melyeket régebben rendszertelenül pusztítottak. Ennek a rendszertelen erdőgaz-dálkodásnak a nyomait a nagy területű kopár, vagy csak hitvány cserjékkel fedett hegyoldalakon számos helyen láthatni. Jelenleg Krassó-Szörény vármegyé-ben az összes erdők 84%-a tervszerű kezelésre van kötelezve. A kipusztult tölgyesek helyére újból tölgyesemetéket ültetnek, de a letarolt bükkösök helyén többnyire fenyőerdőket telepítenek. Temes vármegyében a Temes és Béga lapályán elterülő erdőkből a legutóbbi időkben jókora területeket irtottak ki, melyek helyén Makó és Szentés vidé-kéről odatelepített értelmes magyar földművesek, a szép jövővel kecsegtető Vadászerdő, Ötvösfalva, Uj-Szentés, Gizellafalva és Uj-Szt. Anna községeket alapítottak.

A fákat részint műfának feldolgozva, részint törzs, tuskó, tűzifa és faszén alakjában értékesítik. A szab. osztrák-magyar államvasut társaság erdőiben főleg a társulati bányák részére bányafát s a kohók szükségletének fedezésére faszénet termelnek. A fa kisebb részét mint törzset, tuskót, tűzifát és talpfát hozzák forgalomba. Ott, hol még nagyobb tölgy szálerdők vannak, dongát és talpfát is szép meny-nyiségben készítenek. A fákat jobbra usztatva, csusztatva és keskenyvágányu vasutakon juttatják a feldolgozás vagy raktározás helyére.

A *temesvár—karánsebesi vonaltól északra és keletre eső területen* Mehala, Temes-Rékás, Sztan-csova, Oláh-Szerbaszka, Melynadas, Buzád, Kizdia, Aranyág, Babsa, Bukovácz, Hisziács, Hódos, Bresztovác, Susanovecz, Panyova, Kostej, Tergovestye, Fadinak, Ohaba-Lunga, Kladova, Nebrinesa, Klicsova, Szudriás, Valea Lunga, Zsuppány, Rakita, Leokozest, Bazest, Bozsúr, Facset, Zold, Nemesest, Branyest Német- és Román-Gladna, Tomest, Forasest, Pojen, Petrosza, Homosdia, Kossova, Marzina, Tordia, Felső-Krivna, Kurtya, Rumaneșt, Hanzest, Lun-kány, Botyest, Drinova, Szilha, Cserestemes, Har-madia, Zsurest, Szarazán, Szákul, Krivnia, Nadrág, Pestyere, Vár, Macsova, Ohaba-Bisztra, Obrezsa,

Glimboka, Csirésa, Savoj, Vaiszlova, Mörul, Marga, Alsó- és Felső-Bauczár községek határában van-nak egyenkint ezer holdat meghaladó erdőbirtokok. Ezek összege meghaladja a 256.100 k. holdat. Ez erdőkből legtöbbet bír a kir. kincstár, a brassói bánya és kohó r. t. és a nadrági vasgyár társ.; e nagybirtokosokon kívül Sina Simon br. örökösei, Janicsáry, Litsek, Tormássy, Csernovics, Winkler, Sztojanovics, Gyika, Ludwig, Fábry, Házy, Billot báró, Pausz, Mocsonyi, valamint Csiresa, Glimboka, Marga, Mörul, Obrezsa, Ohaba-Bisztra, Savoj és Vár községek s a márgai birtokosok közt oszla-nak meg az ezer holdnál nagyobb erdőterületek.

A *Bisztra völgyétől délre s a karánsebes—orszói vonaltól keletre* a Godján-Szarko és Damoglet hegy-ségek nyugoti elágazásain és oldalain elterülő ren-geteg erdőkből Borlova, Turnul, Vercserova, Hova, Uj-Szadova, Örményes, Fényes, Ruszka, Domasina, Kornyaréva, Bogoltin, Valea-Bolvasnicza, Mehádia, Pecsényeska, Börza s Toplecz községek határára esnek 1000 holdnál nagyobb erdőbirtokok. Ezek az illető községek, az ottani közbirtokosság és a kir. kincstár birtokában vannak s összegük megközelíti a 101.000 holdat.

A *temesvár—bélincz-kiszetói vonaltól délre s a temesvár—báziási vonaltól keletre, Temes vármegye területén* Gyirok, Mosnicza, Medves, Parác, Kadar, Hittyás, Szirbova, Kepet, Bázos, Nagy-Köveres, Szilas, Liget, Soósd, Denta, Nagy-Zsám, Meszics, Szolsicza községek és Versecz város határában vannak ezer holdnál nagyobb erdőterületek. Ezek nagyobb része a vallásalapítványi s a közalapít-ványi uradalmak, a kir. kincstár, Bayersdorf és Blach, a esanádi káptalan, Ambrózy br. a meszicsi zárdá, Versecz város, Karácsonyi gr. és Jovanovics birtokában vannak. Ez erdővidéken az ezer holdon felüli erdők összege közel 30.000 k. hold.

A *szab. osztrák m. államvasut társaság 161.071 k. hold erdőbirtoka* a móríczföld-soósd—resicza-bányai s a jassenova—aninai vonalak körül s kisebb részben Moldova és Teregoa környékén terül el. Az előbbi vonal környékén Német-Bogsán, Ferenczfalva és Dognácska határában vannak a legnagyobb területű erdők, míg a kisebb területek Rafna, Királykegy, Monio, Binis, Román-Bogsán Doklin, Lupak, Vaiszova, Barbosza, Klokodics, Román-Resicza, Resiczabánya, Domán, Ezeres, Szocsány, Tirnova, Valeadeny, Kuptore, Prebul, Nagy-Zorlencz, Vaskő községek határai közt osz-lanak meg. A jassenova—aninai vonal üzletköré-ben Krassova, Potok és Anina-Steierlak a nagy

kiterjedésű erdők központja. Jókora társulati erdők vannak ezenkívül Szlatina, Petrilova, Bogodinez, Jeladia, Szokolár, Majdan, Agadics, Székás, Csudanovecz, Zsurzsova, Kalnik, Jabalesa, Csiklova, Oravicza, Forotik, Kalina, Kis-Tikván községek határában is. A Néra folyótól délre eső hegyvidéken Szászkabánya és Uj-Moldova határában s végül a Temesvölgy erdővidékén Teregoa határában vannak a társaságnak nagyobb erdői.

A *lugos—verciorovai vonaltól nyugatra* a Szemenik-Plesouva keleti oldalán, s a Krakú-Almás és Szrebinye hegységeknek a Dunára hajló oldalain elterülő rengeteg erdőből Honoris, Olság, Ohaba-Mutnik, Ruzsinosz, Valeaboul, Ruza, Zgribest, Pojana, Lindenfeld, Bukosnicza, Petroznicza, Golecz, Temes-Petnik, Szlatina, Teregoa, Lunkavicza, Mehadika, Jablanicza, Tuffier, Zsupanek, Jeselnicza, Ó Gradena, Dubova, Plavisevicza, Ebenthal, Tiszovicza, Szivinicza, Schnellersruhe, Berzászka, Szikevicza, Weitzenried, Lupkova-Dolnja, Ó-Moldova, Macsevics, Radimna, Román-Pozsezsna, Szerb-Pozsezsna, Divics, Szokolovác községek határára összesen 206.000 k. holdnyi egyenkint 1000 holdnál nagyobb erdőbirtok esik. Ez erdők nagy része az illető községek, az ottani birtokosság és a kir. kincstár tulajdonát képezik, de Huszár, Dinu, Sulyok, Petrovics, Bösz, Erdődy gróf, s még néhány más birtokosnak is vannak szép terjedelmű erdői.

A *Szemeniknek s a Krakú-Almásnak a Nera völgyére hajló oldalain* Ravenszka, Uj-Sopot, Mocseris, Lapusnik, Bozovics, Dalbosecz, Ó-Sopot, Gerbovecz, Rudaria, Prilipecz, Patas, Uj- és Ó-Borlova, Putna, Sumicza, Banya, Pernova, Prigor községek határában vannak egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok, melyek kizárólag a községek, a birtokosság és a kir. kincstár vagyonát képezik. Ez erdők összege meghaladja a 128.000 k. holdat.

Az itt ismertetett vonalak áruforgalmában számottevő erdőgazdasági termékek közül a *tűzfát* Temes, Torontál, Csanád, Csongrád, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Bács-Bodrog vármegyéknek erdők hiányában vagy elégtelenségben szűkölködő vidékeire szállítják el. A gyakoribb rendeltetési állomások Félégyháza, Kecskemét, Nagy-Kikinda, Nagy-Beeskerek, Zsombolya, Szeged, Nagy-Szt.-Miklós, Temesvár, Budapest, Vinga, Versecz, Arad, Detta, Szabadka, Perjámos, Fehértemplom, Jassenova, Oravicza, Czegléd, Gyertyámos, Kistelek, Lugos, Nagy-Körös, Óroszlámos, Szt.-András, Szt.-Hubert, Karánsebes, Mokrin, Szt.-Lőrincz stb. Temesváron, Lugoson és Karánsebesen nagy tűzifakészleteket

halmoznak fel az ottani tűzifakereskedők. A szab. osztrák-magyar államvasut társ. erdőiben termelt tűzifa nagyobb részét a társaság bánya-, kohó- és gyárüzeménél használják el.

A *talpfa* túlnyomó részét a m. kir. államvasutak veszik meg és a szükséglet mérvadása szerint különböző helyekre szállítják el, kisebb részét pedig az osztrák vasutak pályafentartási céljaira és az országban épülő helyi érdekű vasutaknál használják fel. A magán talpfa küldemények gyakoribb rendeltetési helyei Temesvár, Versecz, Nagy-Kikinda, Budapest, Jaszenova, Köhid-Gyarmat, Késmárk, Visk, Nyitra, Ipoly-Pásztó, Szakálos, Zalaba, Uj-Zsolna, Szeged, Marchegg, Bécs stb.

A *bányafát* a vonalak körül üzött szén- és vasérczbányászatnál használják fel s részint közvetlenül a termelő helyekről viszik oda, részint vasuton szállítják Zsidovin és Német-Bogsán állomásokról Aninára és Oraviczára.

A *tölgy-, kőris-, bükk- és hársfa törzseket* részint durván kifaragva, részint természetes állapotban Anina, Arad, Budapest, Nagy-Kikinda, Palota-Ujpest, Német-Bogsán, Temesvár, Temes-Szlatina, Bécs stb. állomásokra szállítják el.

A *durván kinagyolt fákat, a szerszám- és bognárfát* Nagy-Kikinda, Temesvár, Topolovecz, Bécs, Detta, Ercsi, Gyertyámos, Kecskemét, Temes-Rékás, Arad, Baja, Bélincz-Kiszető, Csákovár, Hódmező-Vásárhely, Lugos, Mokrin, Nagy-Szt.-Miklós, Német-Bogsán, Temes-Kubin, Remete, Szeged, Szolnok, Sztamora-Moravicza, Versecz, Zsebely, Zsombolya, Budapest állomásokra adják fel.

A *francia dongákat* 1,5, 2, 3, 3,5, 3,6 m. hosszúságban s a német kádárfát 1/4—8 akós méreteken készítik. E két árut Temesvár, Bécs, Budapest, Német-Bogsán, Versecz, Fiume állomásokra adják fel.

Az erdőkben égetett *faszén* legnagyobb részét a szab. osztrák magyar államvasut társaság vasműveiben s a nadrági vasöntőben s hengerműben használják fel. A kereskedelmi forgalomba kerülő faszenet Czegléd, Csongrád, Detta, Fehértemplom, Félégyháza, Gyertyámos, Kecskemét, Oravicza, Szabadka, Szeged, Temesvár, Versecz, Zsombolya, Csákovár, Bécs, Pancsova, Budapest, Gattaja, Jám, Hódmező-Vásárhely, Nagy-Kikinda, Szt.-Hubert, Valkány, Zsebely, Marchegg, Bécs stb. állomásokra szállítják el.

A *távirda póz ákat* túlnyomólag belföldi rendeltetéssel, az állami távirda anyagraktárai részére és épülő hazai vasutak czimére adják fel, kisebb

részét pedig Marcheggen át osztrák állomásokra küldik el.

Tölgycesemetéket az állami erdőkből, akác-, fenyő-, tölgy- és eperfacsemetéket pedig a vadász-erdei állami faiskolából szállítanak nagyobb mennyiségben Ipolyság, Ajnácskő, Trencsén-Isztebnik, Nagy-Bélicz, Kis-Kapus, Kalocsa, Maros-Vásárhely, Losonez, Ungvár, Szomorfa, Hidas-Németi, Balla, Imecsfalva, Keczel, Boglár, Kis-Korpád, Velejte, Léva, Galgóc-Lipótvár, Feled, Szt.-Mihálytelke, Pilis, Töke-Terebes, Kis-Terenne, Balassa-Gyarmat, Pálfalva, Hidas-Németi, Fehértemplom, Szentes stb. állomások környékén folyó erdősítés céljaira. *Makkot* Pankota, Rákos, Saágh, Budapest stb. rendeltetéssel adnak fel.

Kéreg küldeményeket Zsombolya, Nagy-Szt.-Miklós, Budapest, Oravicza, stb. rendeltetéssel adnak fel.

Fehértemplomról *boróka-bogyót* szállítanak Bécsbe.

Az átmeneti forgalomban Báziáson és Szőregen jönnek át az itt ismertetett vonalra faküldemények. Az előbbi állomáson, a Dunára hajló hegyoldalon vágott és vizen odaszállított bükk tűzfát, távirat póznát, bükk dongát, szil törzseket, tölgytalpfát és bükk szőlőkarót adnak fel, többnyire Fehértemplom, Jám, Versecz, Simmering, Chotzen stb. rendeltetéssel. Szőregen az aradi és esanádi egyesült vasutról donga, talpfa, tűzifa jön át Fiume, Trieszt, Szabadka stb. rendeltetéssel.

A Temes és Béga közelében fekvő erdőkből sok fát usztatnak le a két folyón Temesvárra és Toplecze.

X. Őstermelés az ásványországból.

A budapest—temesvári és temesvár—báziási vonal forgalmi körébe eső terület majdnem teljesen hiával van mindennemű ásványi termékeknek, ellenben a temesvár—verciorovai vonaltól nyugatra és keletre s a temesvár—báziási vonaltól keletre elterülő hegység különböző értékesíthető ásványokat s érczeket rejt magában, melyek virágzó bányászati tevékenységnek nyújtanak tápot.

A Cserhát legdélibb dombnyulványainak aljában vastag kavicsréteget sodort össze a vizek árja. E *kavics lerakodást Pusztá-Szt.-Lőrincz* határában, Cséry Lajos birtokán *Klauber* és *Vajda* cég aknázza s részint a vasutnak adja el pályafentartási czélokra, részint magánosoknak, az Alföld különböző helyeire szállítja el. A m. kir. államvasutak részére termelt kavicsot teljes vonatrako-

mányokban a Vecséstől Szegedig és Veröczéig terjedő vonal állomásaira szállítják el. A magánosoknak eladott kavicsot többnyire szintén teljes vonatokban Üllő, Monor, Pilis, Alberti-Irsa, Czegléd, Nagy-Körös, Keeskemét és Félégyháza városok megrendelésére szállítják el. A szt.-lőrinczi kavicsbánya évi elszállítása 414.400 q.

Roheim és *Stanger* építési vállalkozók *Perjémosnán* a Maros medréből *folyamkavicsot* aknáznak ki. A környék törvényhatósági utainak karbantartására szolgáló apró kavicsot Varjasra, Nagy-Szt.-Miklósra és Nagy-Kikindára szállítják el. Az évi feladás átlag 12 500 q.

Fehértemplom állomás környékén, a Néra medencéjében termelt *kavicsból* évente átlag 970.000 q-t adnak fel Detta, Jassenova, Stamora-Moravicza, Versecz, Vojtek, Zsebely, Györgyháza, Kanak, Bóka stb. állomásokra. A homokból átlag 1500 q-t küldenek Jassenova, Jám, Ó-Lécz stb. helyekre. A kotrótelepet ipavágány köti össze az állomással.

A temesvár—verciorovai, vojtek—német-bogsán és jassenova—aninai vonalak környékén a magasabb hegyek főtömege kristályos palákból, gnájszból és csillámpalából áll. E kristályos palák Dognácska környékén piriteket, a Berza és Pogamis forrásvidéke körül mangántartalmu barnavaskövet, Resicza és Majdan között antimonitot foglalnak magukban, Ott hol a másodkori mészkövön trachitok tódultak ki, a vasérczeken kívül még más egyéb érczek is előfordulnak, így Kusics, Vaskő, Ruszkicza, Tinovicza, Ujbánya és Ó-Gradena közelében, valamint a Nera folyó és a Lapusnik, Prigor, Mönis és Valea-Sopotulni patakok mentén vas-, arany-, ezüst- és rézérczeket, Csiklova környékén ólom- és rézérczeket s különböző helyeken chrom-, cink-, bismut- és arzénos rézérczeket találni.

A Moldovától Német-Bogsánig húzódó üledékes medenczében gazdag köszén és barnaszén lerakódásokat fejtenek. A Szarkó hegység aljában, a Sebes medenczéjében, a Szemenik és Krakú-Almás aljában, a Duna, Néra és ennek mellékfolyói mentén ásvány- és barnaszén telepeket tártak fel. Több helyen találni kiégetésre alkalmas mészköveket, cementgyártásra alkalmas márgákat, építési czélokra s utak fentartására szolgáló köveket, itt ott kevés tűzálló agyagot, fehér kristályos meszet, szerpentin, vörös amorf márványt stb. Anina környékén bitumenes köszénpalát tártak fel.

A Polyána-Ruszkának a Bisztra, Temes és Béga közt emelkedő részében vasérczek, barnaszén,

tűzálló agyag bitumenes palák rejlenek s kristályos ösközetek szolgáltatnak kitűnő kövező anyagot.

A Bégától északra elterülő alacsony hegyvidék jobbára fiatal harmadkori rétegekből áll. E rétegeken helyenkint eruptív kőzetek tolakodtak elő, melyeket kövező anyag gyanánt értékesítenek. E hegyvidéken a jura- és kréta formációból való mészkő és helyenkint a réteges kristályos mészkő is számot tesz.

Végül említést érdemel a Temes széles medrében lerakódott vastag kavicsréteg, melyet helyenkint utépítési és karbantartási célra, tetemes mennyiségben aknáznak ki.

A temesvár — verciorovai, vojtek — németbogsáni és jassenova — aninai vonalak mentén üzött bányászati ágak közül a szén és a kővek bányászásának van nagyobb jelentősége, ellenben az egyéb ásványanyagok csak alig számot tevő mérvben befolyásolják a vasút áruforgalmát.

1. Kő és kavicsbányászat.

A kőbányászatnak első sorban azon tetemes eruptív kőzetek nyújtanak tápot, melyek a kristályos palákon, a mészköveken s a fiatal harmadkori rétegeken keresztül a felszínre tódultak. A Szemenik és Érczhegység nyugoti oldalán, Moldovától Ferenczfalvaig, 70 km. hosszú s 2800 m. széles gránit vonulat fordul elő. A Polyána-Ruszkának a Temesre dülő előhegyeiben, Zsidóvár határában s egyéb helyen is nagy gránit tömegek vannak. A Kizdia völgyében Lukarecz és Susanovecz határában bazalt bányákat művelnek. Az eruptív kőzetek közül legnagyobb területen a trachitok fordulnak elő. Legszelesebb a trachitkitódulás Román-Bogsán és Ezeres között. Moraviczától délre, többé kevésbé a gránit vonulattal párhuzamosan húzódik el a trachit.

Másodszorban a mészkövek s az egyéb kőzetek szolgáltatják a bányászatnak az anyagot. A trachit kitódulások közelében a jura és kréta mészkő jó széles övben, mint durva szemcsés, kristályos mészkő s helyenkint mint valóságos márvány fordul elő. A gránit kitódulástól keletre porfir és szerpentin tömegek vannak, de előfordul a szerpentin a Karas forrásvidéke, valamint Resicza és Agadies környékén is. Oraviczától keletre a szenet tartalmazó liasz formation nyugvó krétamész nagy mennyiségű márgatelepet foglal magában, melyből cementet égetnek. Krassova mellett tömör és félig kristályos mészkövet fejtenek kiégetési célokra. Oravicza és Anina között a predetti fensíkon szürke már-

ványt, Ruszkicán fehér kristályos márványt és Szviniczán sötét vörös amorf márványt s Kussics mellett finom szemcséjű homokkövet fejtenek.

Az e csoportba tartozó bányák termeléséről alább számolunk be.

Temesvár sz. kir. város bazalt kőbányájában Susanoveczen (Bélinecz-Kiszetó és Topolovecz), a város utcáinak és gyalogjáróinak burkolására szolgáló, kiváló keménységű bazalt kockákat s darabos és zúzott követ termelnek. Az évi termelés átlag 120,000 drb. kockakö, 1000 m³ darabos kő és 600 m³ zúzott kavics. A kockakövet kizárólag Temesvárra, az egyéb kőanyagot pedig nagyrészt ugyanoda s kisebb részben Szt.-András, Mercizfalva, Vinga, Versecz stb. állomásokra szállítják el vasuton.

Gáll József bazalt kőbányájában Lukareczen (Topolovecz), mely az állomással görpályával van összekötve burkoló kockakövet és darabos terméskövet termelnek. A kockaköből évente 50,000 q-t szállítanak el Temesvárra. A termés és zúzott követ a környék utainak fentartására használják, s évente átlag 182,500 q-t adnak fel Temesvár, Versecz, Remete, Szt.-András, Orcizfalva, Vinga, Zsebely, Detta, Sztamora-Moravicza, Vojtek s Lugos állomásokra.

Roheim és Stanger bazalt kőbányái Józseffalván (Topolovecz) főleg kőutak fentartására szolgáló darabos terméskövet és zúzott követ termelnek. Az előbbi bányából és e bányákból évente átlag 30,000 q terméskövet és 26,000 q zúzott követ adnak vasutra Temesvár, Rékás, Remete, Zsombolya rendeltetéssel.

A *zsidóvári gránit kőbányát* 1891-ben nyitották, s akkor vagy 200 q kockakövet adtak fel Gavosdia állomáson. A telepet az 1895. évben a kisbesi gránit kőbánya részvénytársaság vásárolta meg s nagy mérvben szándékozik a kőfejtést megkezdeni. Az első évben vagy 3000 q jelző-, kocka- és épületkövet adtak fel Budapest, Szeged és Temesvár állomásokra.

Az *Istvánhegy és Pestyere* határában (Kavarán-Szákul) fejtett *mészkő* legnagyobb részét az ottani mészkemencékben dolgozzák fel. Vasuton évente mintegy 5300 q zúzott és darabos mészkövet szállítanak el Gavosdia és Topolovecz állomásokra.

Bibél János márványbányája Ruszkicán (Karánsebes), a carrarai márványhoz hasonló, szép fehér kristályos márványt szolgáltat. A márvány összefüggő tömzsekben fordul elő. A sziklafalról leválasztott tömbök 4 m. hosszúságot, 1-8 m. szé-

lességet és 2 m. magasságot is elérnek. A tömböket a termelési hely közelében levő telepen, vízerővel hajtott angol rácsfűrészszel készítik elő a további megmunkálásra. A szélfűrészelt márványdarabokat Karánsebesre szállítják, hol egy részük a faragó és csiszoló telepre kerül, más részüket pedig kidolgozatlan állapotban szállítják el. Az évi termelés 1200 m³ tömb. A nyers márványból évente mintegy 750 q-t Bukarestbe, 160 q-t Bécsbe, 150 q-t Erlurtba s 1500 q-t Budapest, Temesvár, Szeged, Arad, stb. állomásokra adnak fel.

Örményes állomáson a közelben termelt *darabos és zúzott terméskőből* évente átlag 6000 q-t adnak fel Kornia, Körpa és Szeged rendeltetéssel.

Ó-Szadova község dolomitbányájából (Temes-Szlatina) évente átlag 43,000 q dolomitmövet szállítanak a resiczai vasművek részére.

Rudaria község határában (Jablanicza) Breuton Simons londoni ezég bányabirtokán az előbbi években aszbesztet aknáztak. Jelenleg a bánya nincs üzemben.

Román- és Német-Bogsán állomások forgalmában számot tesz a *zúzott és darabos mészkő*, melyet a szab. osztrák m. államvasut társaság birtokán, a Kolzán nevű erdőben fejtenek. A termelés helyén fel nem dolgozott mészkövet a társaság vasutján hozzák Német-Bogsánra, hol évente átlag 180,000 q kerül feladásra.

Román-Bogsán község kavics- és kőbányájában Kovács M. vállalkozó évente vagy 30,000 q zúzott sienitet és 400,000 q rostálatlan kavicsot termel. A zúzott követ Delta, Gattaja, Vojtek, Ság, Zsebely, Temesvár, Versecz, Sztamora-Moravicza stb. állomásokra szállítják el s a közutak karbantartására használják fel. A kavicsot a Tisza—Maros szögben épülő helyi érdekű vasutak részére küldik el.

Bibel János granit kőbányája az anina—oravicza vonalrész mentén *Majdán* község felett, a vasuttal 1 km. hosszú görpályával összekötve. E bányában fehéres-kék gránitot fejtenek s azt részint kockakönek dolgozzák fel, részint mint darabos és zúzott követ hozzák forgalomba. Oravicza állomáson évente átlag 20,000 q kockakövet, 48,000 q terméskövet, 7000 q zúzott kavicsot és 4—5000 q épületkövet adnak fel leginkább Versecz, Nagy-Kikinda, Temesvár, Fehértemplom rendeltetéssel.

Ugyanezen cég márványbányája Oravicza és Anina között a predetti fensíkon, finom szemcséjű, világos szürke, egyenletes színű, jól csiszolható, vízszintes rétegekben települt márványt szolgáltat,

mely főleg lépcsőfokoknak, folyosó és erkélylapoknak igen alkalmas; 6 m. hosszú s 1·5 m. széles lapok is fejthetők. A kész árut 4·5 km. szállító pályán viszik Krassova állomásra. Az évi termelés 4000 m³. A kidolgozott márványt Arad, Krajova, Básiás, Fehértemplom, Jablanicza, Mehádia, Nagy-Kikinda, Temesvár, Oravicza, Orsova, Szabadka, Szeged stb. állomásokra szállítják el.

A szab. osztrák m. államvasut társaság krassovai és polombi *kőbányájában* fejtett tömör szürkés jura *mészkövet* és szemcsés fehér mészkövet a termelési hely közelében mésznek égetik ki.

Ugyanezen társaság kolzáni mészkőbányájában a német-bogsán—resiczai vonal mentén, kiégetésre és utak fentartására szolgáló mészkövet termelnek. Az évente termelt 150,000 q zúzott kavicsból vasuton vagy 12,000 q-t szállítanak el Gattaja, Vojtek, Ság, Zsebely, Temesvár, Delta, Versecz és Sztamora-Moravicza állomásokra. A többiit fuvarszekéren hordják szét a környék utaira.

Ugyane társaság krassovai mészkőbányájában s lisszavai birtokán *cementmárgát* is fejtenek, melyet az ottani mészkemenczékben égetnek ki s további feldolgozás végett Oraviczára szállítanak el. Évente átlag 8350 q égetett márgát adnak fel Krassova és Lissava állomáson Oravicza rendeltetéssel.

Braun József budapesti vállalkozó bukini kőbányájából a megnyitás évében, 1895. évben 5500 q épületkövet szállítottak el Körpa állomásról Orsovara és Topleczre.

Az *oravicza márványtelepen* fejtett sötét-vörös amorf márványból lépcsőket, lapokat, kockákat s egyéb épületköveket faragnak. A kész árut 400 m. hosszú drótkötél pályán szállítják a völgybe, innen pedig 1 km. görpályán a Dunához. A kövekből vagy 2—300 q-t Básiáson át az Alföld különböző helyeire szállítanak el, a többiit, 4—600 m³-t Oláhországba viszik ki a Dunán.

A szab. osztrák magyar államvasut-társaság birtokán a szén képződményekben előforduló *tűzálló agyagot* a vállalat jobbára saját üzeménél szükséges tűzálló tégláknak dolgozza fel s csak néhány ezer q-t szállít el abból Szegedre s néhány más helyre.

Bibel János vállalkozó *Csiklován*, a nagy esésű patak árja által az Érczhegységből lehordott *kavicsot* aknázza ki a patak ágyából s azt Jánra és Jasszenovára szállítja el. Az évi termelés 146,000 q.

Lugoson a Temes medréből, valamint annak hordalékkal feltöltött árteréből *folyamkavicsot* aknáznak ki s abból évente vagy 94,000 q-t adnak

vasutra. A kavics nagyobb részét Nagy-Kikinda, Temesvár, Szakálháza, Rékás állomásokra, kisebb részét pedig Zombolyára, Remetére, Zsebelyre, Szt.-Andrásra, Beregszóra s Nagy-Szt.-Miklósra szállítják el.

Gavosdia közelében, a Temes és mellékvizői által összehordott kavicsot szintén aknázzák üzletszerűleg s abból évente vagy 40,000 q-t adnak fel Temesvár rendeltetéssel.

A *Karánsebes* közelében termelt *folyamkavicsból* és rostált homokból évente vagy 12,500 q-t szállít Bibel vállalkozó a m. kir. államvasutak részére.

Körpa állomáson 90,000 q *folyamkavicsot* adnak fel a magyar kir. államvasutak s a helyi érdekű vasutak részére.

2. Vasércbányászat.

A délmagyarországi kristályos palás hegységben a Temes és Karas forrásvidéke körül feltárt vasérc lelőhelyek jelentőségükre nézve közvetlenül a sajó—rimavölgyi vasérczvidék után következnek. A krassó szőrény vármegyei vasérc- és nyersvas-termelés ugyan mennyiségileg jóval megette marad az előbb említett vidék termelésének, mindazáltal az érczek feldolgozására szolgáló berendezések tökélye a gazdag feketeszen telepek s a rengeteg bükkerdők faanyaga első rangú helyet biztosít e vidék vasiparának.

A délmagyarországi vasérczvidéken Vaskő, Dognácska, Ruszka, Oravicza, Tirnova, Moravicza, Anina, Szászka, Rudaria, Domán, Resicza, Bania, Kuptove-Szekul, Istvánhegy, Lunkány, Nadrág, Zsidovin, Forazest, Pestyere, Goizest, Zold, Petris, Gladna, Bozovics, Jablanicza stb. községek határában tártak fel vasércztelepeket, melyeknek nagyobb részét rendszeresen művelik is.

A vas mint mágnesvaskő, vörös- és barnavaskő, agyagvaskő, vaspát és mangánban gazdag érc fordul elő.

Anina határában a szénvaskő (blackband) 16—20 cm. vastag rétegekben fordul elő, de gyakran találni kenyérialaku sphäorsideriteket is a palás agyagban. E vaskövek oly mennyiségű bitument tartalmaznak, hogy az az érczek pörkölésére teljesen elégséges.

Dognácska és *Vaskő* határában a trachit kitódulás és a mészke érintkezési vonalán fordul elő azon gazdag mágnes- és vörösvaskő település, mely a szab. osztrák m. államvasut-társaság fejlett vas- és aczéliparának a legfontosabb nyersanyagot szolgáltatja. A vasércztelepülés zöme Dognácska

alatt kezdődik s Vaskőn át 15 km. hosszban északkeleti irányban húzódik el. Ennek folytatásaként a Berzava völgyében már jóval szegényebb ércztelepeket találni. Az érczek telérközeti kristályos mész, trachit, granit és különböző palák. A vasércztömzsöket és telepeket külfejtés és földalatti művelés útján aknázzák. Az érczeket Német-Bogsánra, Resiczára vagy Aninára szállítják el.

Ruszkabányán, Loznán, Istvánhegyen s Lunkányon a barna-, pát- és mágnesvasérczek s a vörös vaskövek kristályos palában, fekvetszerű telérek és tömzsök alakjában nagyjából mész kíséretében fordulnak elő.

A *nadrági vasipar-társulat* 15 vasércz fekhelyen aknázt barna-, vörös- és mágnesvasköveket, melyek kristályos palákban, mész kíséretében jönnek elő.

A *szab. osztrák-magyar államvasut-társaság* Resicza, Domán, Kuptore-Szekul és Tirnova községek határában évente átlag 5600—6000 q mangántartalmu barnavasérczet termel.

Ugyane társaság vaskő-dognácskai bányáiban évente átlag 1,220,000 q nyers vasérczet, 52,000 q mosott érczet és 82,000 q pörkölt érczet termel.

A *nadrági vasipar-társulat* Nadrágon, Forazesten, Pestyeren, Goizesten, Zoldon, Detrisen, Gladnán vagy 40,000 q vasérczet termel.

A *brassói bánya és kohó r. egylet* Ruszkabányán, Lunkányon, Istvánhegyen, Loznán évente mintegy 70,000 q vasérczet aknázt.

A *rudariai vasérczbányatársaság* Rudaria és Bania határában fekvő bányáinak évi termelése 2000 q mangánvasércz.

A többi bányatulajdonosok jelentéktelen mennyiségű vasérczet termelnek.

A délmagyarországi vasérczfekhelyeken termelt érczet többnyire a termelési hely közelében kohósítják s így a bányászati termelés ez ága jobbra csak iparilag feldolgozott állapotban gyarapítja a vasut áruforgalmát.

A *szab. osztrák-magyar államvasut-társaság* vaskő-dognácskai bányáiban termelt érczből évente átlag 40,000 q-t szállítanak el vasuton Aninára, a többit pedig részint Német-Bogsánban, részint Resiczán dolgozzák fel.

Ugyane társaság a szászkabányai telepről évente átlag 12,000 q érczet ad fel Rakasdián, Anina rendeltetéssel.

A *rudariai vasércztársulat* rudariai és baniai és Bibel J. jablaniczai bányáiból évente vagy 5000 q vasérczet szállítanak Gavosdiára.

3. Szénbányászat.

A kristályos palákból és régi tömegközetekből álló hegység zömét körülvevő, vagy azt borító fiatalabb formációk közül jelentősége van a mezozói és paläozói képződményeknek, különösen pedig az előbbibe tartozó liasz rétegeknek. Ezek tartalmaznak ugyanis a gazdag feketeszen lerakódásokat, melyek a Dunától Német-Bogsánig terjedő vonalon több helyen fejlett bányászati tevékenységnek szolgálnak alapul.

A paläozói *produktív kőszénformációba* tartoznak a szab. osztrák m. államvasutársaság bányabirtokán Szekul és Resicza határában, valamint a The Danube Collieris and Minerals-Company Ltd bányatársaság újbányai birtokán feltárt és művelt feketeszen települések. E szének képviselik hazánkban a legrégebb szénképződményeket s a legjobb minőségű kokszot szolgáltatják.

A szekuli völgyben négy széntelep ismeretes, melyeket egykor tárnák útján műveltek, jelenleg azonban aknák útján fejtik a rétegeket. A telepek vastagsága 0·8, 1—1·4 és 2 m. A telepek a csapás irányában 1200 m.-nyire ismeretesek. A rétegek feküje gnájsz, fedője vörös homokkő, szenet tartalmazó homokkő és palás agyag. A porszénből kokszot készítenek.

Az *alsó liaszba* tartoznak a szab. osztr. magyar államvasutársaság dománi és stájerlaki birtokán feltárt szénrétegek s a középső liaszba a Guttman-testvérek berzászkai bányáiban fejtett feketeszen.

A dománi szénlerakódást két telepen 0·7—3 m. vastag rétegekből fejtik, három akna segítségével. Ez aknákat 2 km. hosszú altárna köti össze Resiczával. A dománi szén, pala és homokkőrétegek közé van települve. E szén igen tiszta, de lágy és így csak kevés darabos szenet lehet belőle termelni.

A stájerlak-aninai fekete szénréteg vörös homokkővön települt, gyakori vetődésektől megzavart padokban lerakódva. A szenet elválasztó közbeneső rétegeket palásszen, agyagvaskő és palásagyag alkotja. A szenet három fekütelepen számos aknával művelik. Az I. fekütelep 1·5 m. vastag és három padból áll. Ebben porhanyós és így kevés darabos szenet termelnek. A II. fekütelep 1·5—2 m. vastag szilárd tiszta szénrétegekből áll. Ebben sok darabos szenet termelnek. A III. fekütelep legnagyobb vastagsága 3·2 m. A vékonyabb rétegekben a szén igen porhanyós.

A berzászkai széntelepülés 10 km. távolságban ismeretes, 3 telepből áll, melyeknek feküje

neocom mészkő, fedője finom szemű homokkő. A bányászatot a Kozla és Sirina bányákban üzik.

Kisebb feketeszen-bányákat művelnek még Klokodics, Kuptore, Ó-Sopot, Szozisicza, Ó Gradena, Bania, Rudaria, Tiszovicza községek határában is.

A *barnaszén-lerakódásokat* a Nera völgyében s a Temes folyótól keletre eső területen Verescrova, Borlova, Bozovics, Jablanicza, Cseres-Temes, Mehadia, Bolvasnicza, Illova, Golecz, Laposnicse, Verendin közelében tárták fel.

A nagyobb szénbányák termelési és elszállítási adatait alább ismertetjük.

A *szab. osztrák m. államvasut társaság resicza-domán—szekuli* bányáiban az utóbbi években évente átlag 1.600.000 q fekete szenet termelnek. E mennyiség azonban nem állandó, hanem évről-évre nő. Így 1855-ben 160.480 q, 1865-ben 288.210 q, 1875-ben 658.230 q, 1885-ben 1.223.210 q s 1890-ben 1.336.770 q szenet termeltek.

Ugyane társaság anina—stájerlaki bányáinak átlagos évi termelése 2.500.000 q. A termelés itt is fokozódik, bár egyes években csökkenés is tapasztalható. A termelés 10 évenkénti emelkedését az alábbi számok tüntetik fel:

1855-ben termeltek	568,290 q-t
1865 „ „	1.193,800 „
1875 „ „	1.669,180 „
1885 „ „	2.322,200 „
1890 „ „	2.529,600 „

A termelt szén legnagyobb részét a társaság saját vasgyáraiban s kohóinál használja fel, sőt a dománszekuli termelés nem is képes fedezni a bogsáni és resiczai művek szükségletét. Az anina—stájerlaki bányákból évente átlag 1.180.000 q szenet szállítanak el, mely mennyiség az alább felsorolt állomások közt oszlik meg:

Arad	600 q
Budapest	56,300 „
Detta	3200 „
Fehértemplom	7000 „
Gyertyámos	4500 „
Karánsebes	2300 „
Krassova	16,500 „
Kecskemét	3000 „
Lugos	6000 „
Mokrin	3200 „
Nagy-Kikinda	15,000 „
Nagy-Szt.-Miklós	4000 „
Német-Bogsán	650,000 „
Orosháza	2000 „
Oroszlamos	10,000 „

Oravicza --- --- ---	36,000 q
Szlamora-Moravicza --- ---	900 «
Szeged --- --- ---	27,600 «
Ság --- --- ---	5300 «
Szőreg --- --- ---	1500 «
Temesvár --- --- ---	186,200 «
Versecz --- --- ---	42,200 «
Verciorova --- --- ---	600 «
Valkány --- --- ---	900 «
Zsombolya --- --- ---	15,000 «
Zsebely --- --- ---	900 «
Fejér-Zichyfalva --- ---	800 «
Nagy-Becskerek --- ---	3000 «
Torontáli h. é. vasut --- ---	5000 «
Egyéb állomások --- ---	69,000 «

Guttman testvérek kőszénbányája Berzászkán évente 350,000 q fekete szenet termel, melyet legnagyobb részben a Dunán szállít el Oláhországba. Báziás állomáson évente vagy 1000—1200 q szenet adnak fel e bányából délmagyarországi helyekre.

A vonal tápláló területén feltárt barnaszén lelőhelyeken évente átlag 120,000 q barnaszén termelnek. A barnaszéntermelők közt első helyen áll a *Délmagyarországi kőszénbánya r.-t.*, mely Gauss bécsi czégnek Verceserova határában fekvő barnaszén bányáit műveli. A verceserovai bánya idővel, ha a társaság a széntermelést nagyobb erővel fogja folytatni tekintélyes tényezőjévé válik Körpa állomás feladási áruforgalmának. Az 1894. év folyamán a nevezett állomáson 18,300 q szenet adtak fel Lugos és Temesvár állomásokra.

Gauss József bécsi czég *mehádiai és bolvas-niczai barnaszénbányáit* az 1893. évben a szab. osztrák magyar államvasut társaság vette üzembe s nagy arányban kezdte meg a szén kiaknázását. Az 1895. évben 308,700 q szenet aknáztak ki, melynek legnagyobb részét 267,300 q-t Resiczára szállítottak el. A többi Lugos, Orsova, Temesvár, Nagy-Kikinda, Arad, Gavosdia, Versecz, Verciorova, Szt.-Hubert, Nagy-Becskerek, Szécsány, Alibunár, Nagy-Szt.-Miklós stb. állomásokra való rendeltetéssel adták fel Mehadián.

Miletics Gábor és Matesseran Jenő örökösei jablaniczai barnaszénbányájában a legutóbbi évben 7100 q szenet termeltek s azt Lugos, Karánsebes, Orsova állomásokra szállították el.

Nikolics testvérek és Oberdorfer czég jesele-niczai kőszéntelepét (Orsova) a múlt év folyamán a szab. osztrák magyar államvasut társaság vette meg s már legközelebb nagy mértékben kezdi meg a szén kiaknázását.

4 Egyéb ásványanyagok termelése.

A krassó-szörény vármegyei érchegység számos helyén fordulnak elő nemes érczeket tartalmazó kőzetek s azoknak kiaknázásával számos czég foglalkozik, mindazáltal e nemesércztermelés, nem is tekintve a vasuti áruforgalomra, melyet a bányászat ez ága tudvalevőleg alig érint, nem bir nagyobb jelentőséggel.

A *szab. osztrák magy. államvasut társaság* a birtokain található nemes érczeket egyáltalán nem aknázza.

A Vaskő környékén előforduló arany- és ezüst tartalmú érczek bányászására alakult a *The Árpád Gold Syndicate Ltd London*, a *Szt.-Demeter bányatársaság* és a *South Hungarian Goldmining Syndicate London* című bányatársaság. A *kussicsi* aranytartalmú alluvium és diluvium telep kiaknázásával foglalkozik a *The Alluvial Concession Ltd* című társaság. Mindezen társaságok a vasut áruforgalmát semmivel sem gyarapítják.

Gauss József chromérczbányáiban Ó-Ogradina, Dubova és Plavisevicza határában, évente mintegy 1000 q chromérczet termelnek s azt mind hajóval szállítják tovább.

A *szab. osztrák m. államvasut társaság* a birtokain aknázott *vas- és rézkocandokat* moldovai kénsavgyárában dolgozza fel.

Az átmeneti forgalomban Boros-Sebes-Buttyin állomásról Szőregen tört és darabos terméskő jön át a m. kir. államvasutak vonalaira. E küldeményeknek gyakoribb rendeltetési helye Nagy-Szt.-Miklós és Szabadka.

XI. Ásványvizek.

Az itt tárgyalt vonalnak főleg a hegyes vidéket érintő részei körül nem egy helyen fakadnak ásványos alkatrészekben bővelkedő források, mindazáltal az élvezetre vagy fogyasztásra szolgáló ásványvizek szállítása csak igen alárendelt tényezője az áruforgalomnak.

Szegeden Masa István birtokában két gyógyforrás van, az egyiknek vizét *József főherczeg*, a másikat *Petőfi keserűvíz* néven hozza forgalomba a tulajdonos. E szagtalan, keserű ízű, alkalis vizek közül az első kénsavas natront és magneziát, az utóbbi jókora mennyiségű konyhasót, kénsavas natront és magneziát tartalmaz. Különösen a *Petőfi vizet* nagy mennyiségben — akó számra — hordja szét a város és a környék népe fürdési célokra. E két vízből évente átlag 200,000 üve-

get adnak el, melynek jelentékeny része helyben talál fogyasztót. Vasuton átlag 2500 q-t szállítanak Budapest, Kecskemét, Félegyháza, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek, Perjámos stb. állomásokra s az aradi és csanádi egyesült vasutak állomásaira s vagy 250 q-t Bécsbe.

Buziás határában öt ásványos forrás fakad. Ezek vasas, szénsavas alkalis vizét a tanulmányi alap szépen berendezett fürdőjében használják fel, de palaczkokban is árusítanak belőle némi keveset. Az évi elszállítás alig több 200 q-nál, mely mennyiség kisebb küldeményekben Arad, Szeged, Budapest, Bécs, Lugos, Karánsebes, Herkulesfürdő, Orsova stb. állomások közt oszlik meg. Mehádiától keletre, a Cserna szakadékos völgyében fakad az ország legbővebb vizű konyhasós hévvize, a Herkules forrás. Ez és még 8, részint konyhasós, részint kénes hévforrás táplálja a mintaszerű berendezésű, látogatott *Herkulesfürdőt*. E források vizét nem szállítják vasuton.

Az egyéb helyeken lakadó ásványos vizeket, mint pl. az ó-bébai keserűvizet s a Karánsebes környékén található savanyu vizet csak a közeli környéken fogyasztják.

XII. Ipar.

A gyér népességű sík vidéken a mezőgazdaság kötvén le a munkáskezek nagy részét, még akkor sem fejlődhetnék ki nagyobb szabásu ipari tevékenység, ha annak az olcsó tüzelőanyag hiánya már eleve nem szolgálna gátul. A vonal alföldi részei körül a nagy ipart jobbra csak a gőzmalmok, néhány szeszgyár, keményítőgyár s egy-két téglagyár képviselik.

A hegyes vidéken a szűken kimért sovány szántóföld az ipari munkára utalja a lakosság jókora hányadát, mely itt a gazdagon előforduló vasérczek és erdőgazdasági termékek feldolgozása körül állandó foglalkozást talál.

A *mezőgazdasági termékek feldolgozásával* számos kisebb nagyobb gőzmalom foglalkozik a vonal körül. Ezek nagyobb része, kivált az Alföldön, a régi szél-, száraz- és vizimalmokat pótolja, kizárólag bérőrlést végez s legfeljebb a beszedett és elszállított vámbuzával és a szükségelt szénnel gyarapítja a vasut áruforgalmát. Nagyobb gőzmalmok működnek Monoron, Czepléden, Abonyban, Nagy-Körösön, Kecskeméten, Félegyházán, Szegeden, Szőregen, Oroszlámoson, Nagy-Szt.-Miklóson, Mokrinban, Nagy-Kikindán, Zsombolyán, Temesváron,

Román-Bogsánban, Dettán, Sztamorán, Verseczen, Oraviczán, Fehértemplomban, Lugoson, Karánsebesen és Topleczen.

A vasut áruforgalmában számottevő szeszgyárak Szegeden, Temesváron, Verseczen, Lugoson vannak. Kisebb szeszgyárak termelnek Üllön, Pészakon, Csókán s Nagy-Szurdukon. Az árpatermés feleslegének feldolgozására szolgálnak a nagy-szt.-miklósi, temesvári, német-bogsáni, verseczi, csiklovai és fehértemplomi sörfőzők.

A mezőgazdaság termékeinek feldolgozására szolgálnak még a szegedi és temesvári dohánygyár, a nagyteremiai és verseczi keményítőgyár s a zombolyai és jasszenovai olajmalom.

Az *állati termékek feldolgozásával* jobbra csak a kisipar foglalkozik. E csoportban a tímárok, az első bánáti viaszgyertyagyár s a temesvári és szegedi csontszén- és csontlisztgyárak termelése említhető meg.

Az *erdőgazdaság termékeinek feldolgozására* szolgálnak a fűrészmalmok és gőzfűrészek Szegeden, Temesváron, Soósdon, Oraviczán, Topoloveczen, Bélinczen, Pojana-Mörulban, Temes-Szlatinán, Fényesen, Topleczen, Szászkabányán s az épületasztalostelep Szegeden.

Az *ásványországból nyert termékek feldolgozását* számos ipartelepen végzik a vonalak körül. Számra nézve első helyen állnak a téglagyárak, melyek Szt.-Lőrincz-nyaraló, Monor, Czepléd, Szeged, Nagy-Kikinda, Szt.-Hubert, Zsombolya, Gyertyámos, Temesvár, Ság, Német-Bogsán, Fehértemplom és Lugos áruforgalmát gyarapítják kisebb nagyobb mennyiségekkel. A kövek és érczek feldolgozására szolgálnak a szab. osztrák-magyar államvasut társaság vas-, aczél és kohóművei Resiczán, Aninán, Dognácskán, Német-Bogsánban, továbbá ugyanazon társaság csiklovai hámorai, oraviczai cementgyára és krassovai s kolczáni mészke-menczje. E csoportba tartoznak a ruszkiezai, ruszskabányai és nándorhegyi vasművek, a nadrági hengermű és vasöntő, a karánsebesi márványsesizoló telep, az istvánhegyi és pestyerei mészégetők, a temesvári vasöntő és gépgyár, harang- és érczöntő, műlakatos- és bádigosgyár, gépjavitó műhely és malomfelszerelő telep, továbbá a gazdasági gépgyár és hámor Topleczen.

Élelmi és élvezeti cikkek gyártásával foglalkoznak a gőzkenyérsütő Monoron, a cognacgyárak Kecskeméten és Verseczen, az eczetgyárak Albertin és Temesváron, a szalámigyárak Szegeden és Verseczen, a paprikamalmok és a tarhonyagyártók

Szegeden, a likörgyár Szegeden és Temesváron s a pálinkagyárak Német-Bogsánban és Verseczen.

A *vegyipar* képviselik a gyufagyárak Félégyházán, Temesváron és Szegeden, a műtrágyagyár Szőregen, a koesikenőcs- és vegyszerek gyára Temesváron, a kénsavgyár Ó-Moldován, a kőolajfinomítók Orsován és Oraviczán s a világító gázgyárak Szegeden és Temesváron.

Az *egyéb iparágak* közül felemlítjük a szegedi kenderfonó és szövőgyárat, a fehértemplomi kötélverést, a temesvári kártyagyárat és a perjámosi kalapanyaggyárat.

A *kisipar* a legtöbb helyen csak a közvetlen környék fogyasztásának fedezésére termel s a vasuti áruforgalom gyarapításához főleg csak azon néhány lada kész áruval járul, melyet a környéken tartott országos vásárok alkalmából vasuton elszállítanak. A kisipar terén a bognárok és tímárok tesznek kivételt; az előbbieket Alberti-Irsa, Czegléd, Versecz állomásokról 4—500 q árut szállítanak el a közeli környék vasuti állomásaira. A tímárok is többnyire csak a helyi szükséglet fedezésére dolgoznak, csak a nagykörösiek szállítanak vagy 450 q felső bőrt Félégyházára, Budapestre s több más helyre és a nagy-szt.-miklósiak vagy 400 q-t Budapest, Temesvár, Szeged, Zsombolya, Zimony, Nagy-Becs-kerek, Török-Becse-Aracs, Makó stb. állomásokra. A tímárok a nyers bőrt a közeli vidékekről s oláhországi állomásokról szerzik be. Nagy-Becs-kerekről egy czég néhány száz q szalonboeskort szállít el az ország déli részeibe. Oraviczán egy szappanos ad fel néhány q szappant a közeli helyekre s Nagy-Körösön egy czég drótszövetű ágyceteket készít a környék szükségletére. Szeged kisiparosai közül az asztalosok, szappanosok, paprikaörölők és hentesek járulnak rendszeres, kisebb küldeményekkel a feladáshoz.

A *háziipar* termelése is meglehetősen szűk határok között mozog. A vonal alföldi része körül egyedül Szegeden találunk e téren némileg élénkebb tevékenységet. Itt a házilag végzett paprikaörlés, a szappanfőzés, a kenyérsütés és tarhonyakészítés számos munkáskezet foglalkoztat s a vasuti áruforgalmat is rendszeres szállítványokkal öregbíti. Ugyanitt a kosárfonás, czirokseprő- és taligakészítés és Tápén a gyékényfonás érdemel még figyelmet.

A *Szegeden* készített háziipari termékek közül évente átlag 6000 q paprikát (A nagyobb paprikamalmok feladását l. a XII. fejezet 5. pontja alatt), 560 q czirokseprőt, 180 q vesszőseprőt, 900 q

taligát, 1800 q gyékényt, 500 q kosárfonó árut és 1100 q tarhonyát adnak évente vasutra. A kis- és háziipar együttes termeléséből 5600 q szalonna, 2800 q zsir, 450 q szalámi, 3000 q szappan és 5500 drb talicska gyarapítja a vasut áruforgalmát. Mind e czikkek nagyobb részét Budapest, Szabadka, Hódmező-Vásárhely, Zenta, Csaba, Kolozsvár, Brassó, Déva, Alvincz, Maros-Vásárhely állomásokra küldik el, de szállítanak a belső egyéb helyekre, Bécsbe és egyéb osztrák állomásokra is gyakori küldeményeket.

Nagy-Körösön gyümölcsök csomagolására szolgáló kosarakat kötnek s azokból néhány 100 q-t Félégyházára szállítanak el.

Csongrádon kaszanyelet és taligát készítenek. Az előbbiből vagy 5—6000 darabot szállítanak Kecskemét, Kun-Szt.-Miklós-Tass, Budapest, Ujvidék, Nagy-Körös és Czegléd állomásokra, az utóbbiból vagy 1000 darabot többnyire ugyanazon helyekre.

Torontálban a szerb és oláh lakosság télzárkán házi szövöszékein, több községben durva posztót és egyéb szöveteket készít. E szövetekből évente 100—120 q-t adnak fel Rácz-Szt.-Péter állomáson Krassovára való rendeltetéssel, hol a házi ipari terméket tömitik, vasalják és fehérítik. Az ekként kikészített árut újból a termelési helyekre küldik vissza.

Szakállházán szalmafonatu lábtörlőket s kenyérszakajtókat készítenek. E czikkeket kisebb szállítványokban Arad, Uj-Arad, Oravicza, Zsombolya, Lugos, Fehértemplom, Versecz, Orsova, Nagy-Becs-kerek, Radna-Lippa, Valkány, Karánsebes, Budapest stb. állomásokra küldik el.

Kra-sován és *Gerlistyén* házi szövöszékeken szűrposztót készítenek s ugyanitt végzik a Temes és Torontál egyéb helyein gyártott szűrposztó kikészítését is. E czikkből évente vagy 200 q-t szállítanak vasuton, a többi fuvarszekereken hordják szét a környékre.

Temes-Rékáson szűrposztót, durva vásznat és szőlővenyegéből sétatokat készítenek, de mindezekből csak említésre alig méltó mennyiségeket szállítanak el vasuton.

Temes és *Krassó-Szőrény* vármegye hegyes vidékén szilvaizt és kis üstökben szilva- és egyéb gyümölcs-pálinkát főznek. Különösen Oraviczáról szállítanak el számottevő mennyiségben szilvaizt és Lugosról szilvapálinkát. A termelőktől kereskedők által összeszedett szilvaizt Budapestre, a szilvapálinkát pedig Nagy-Kikinda, Ó-Bessenyo,

Temesvár, Ujvidék, Mokrin, Mellencze, Török-Becse-Aracs, Nagy-Szt. Miklós, Ruma, Párdány, Karlova stb. állomásokra adják fel.

Durva faárukat, mint vályut, lapátot, villát, valamint vesszőseprőt, boronát és vesszőkosarat Topolovecz, Lugos, Bélinez, Babsa, Kiszetó, Kustély s más egyéb szomszédos helyeken készít a nép. E czikkeket Temesvár, Nagy-Becskerek, Zsombolya, Nagy-Szt.-Miklós, Versecz országos vásáraitra küldik el vasuton.

Vajat és turót Lugosról a fürdőévadban Herkules fürdőre szállítanak.

Rubmunkát a fehértemplomi és a temesvári fogházban üznek. Mindkét helyen csak szalmatokat és vesszőkosarat készítenek megrendelésre. Vasuton a két fogházból csak igen kevés gyártmányt szállítanak el.

A vonal üzletkörébe tartozó nagyobb ipar-telepeket alább ismertetjük:

1. Mezőgazdasági termények feldolgozása.

a) Malomipar.

Csik József gőzmalma Üllőn, első sorban a helyi szükséglet fedezésére termel. Vasuton csak vagy 1000 q örleményt ad fel, fele részben Budapestre, fele részben Bécsbe és Grussbach-Schönaura.

A Budapest-Monori gyártelep r.-t. gőzmalma Monoron, az állomással sinösszeköttesben, napi termelési képessége 400 q buza- és rozsliszt. A malom a feldolgozandó ro sot és buzát részint a környékről szerzi be, részint Nagy-Körös, Pilis, Kecskemét, Ér-Mihályfalva, Debreczen, Pusztacség, Karczag, Kisujszállítás, Fegyvernek, Csaba, Mezőtúr, Szarvas, Alberti-Irsa és Félégyháza állomásokról vasuton hozatja. A malom címére e helyekről évente átlag 50,000 q buza és rozs érkezik. A szénét évi 6400 q mennyiségben Salgó-Tarjánról hozatja. A malom évi elszállítása 48,000 q örlemény, melyből 18,000 q Magyarország északi és északkeleti részeibe, 28,000 q az osztrák örökös tartományokba, 3000 q pedig Porosz-Szilóziába és kis részben Franciaországba megy.

A termelt liszt egy részét a társaság gőzkenyérsütőjében dolgozzák fel.

Czeplédén öt gőzmalom működik, u. m.

a *Czeplédi gőzmalom r.-t.* malma,

a *Gazdasági gőzmalom r.-t.* malma,

az *Ujvárosi gőzmalom*,

az *Árpád gőzmalom* és a

a *Sertéshizlalók gőzmalma*. Ezek közül csak az elsőnek van nagyobb jelentősége, mely évente 165,000 q buzát és 33,000 q rozst dolgoz fel. Ebből 128,900 q buzalisztet, 25,700 q rozslisztet és 39,600 q korpát termel. A gyártmányokból átlag 150,000 q-t szállít el a malom magyar, osztrák és német állomásokra. A gyakoribb rendeltetési helyek Alberti-Irsa, Budapest, Eperjes, Hatvan, Kecskemét, Kassa, Losonc, Máramaros-Sziget, Miskolc, Nagy-Körös, Pozsony, Szeged, Szolnok, Salgó-Tarján, Tápió-Györgye, Austerlitz, Bécs, Brünn, Boryslaw, Lajta-Bruck, Dombrau,

Gaya, Jaslo, Kleinmünchen, Lissa, Lisko-Lukavica, Lemberg, Příbram, Prága, Rzesow, Sanok, Skole, Stryj, Strakonitz, Sternberg, Turnau, Zwittau stb. Fiumén át Angolországba való rendeltetéssel vagy 4000 q lisztet ad fel a malom. A buzát Abony, Berettyó-Ujfalu, Mezőberény, Nagyvárád, Szalonta stb. állomásokról, a szénét pedig Salgó-Tarjánból és Putnokról hozatja a malom.

Harkányi és Léderer, valamint *Lavotka Béla* egy-egy gőzmalma Abonyban, első sorban a helyi szükséglet fedezésére dolgozik s évente együttesen csak mintegy 2500 q lisztet ad fel Czepléd és Szolnok rendeltetéssel.

Wladár Károly, Horvát Miksa és Nemesik Gusztáv egy-egy gőzmalma Nagy-Körösön, együttvéve évente 65—70,000 q örleményt termel, melynek nagy részét helyben értékesíti. Évente csak 9.0—1000 q lisztet szállít Jász-Ápáti, Jász-Ladány, Kecskemét, Poprád-Felka stb. állomásokra. A három malom együtt évente 31,300 q salgó-tarjáni szénét fogyaszt.

A *Kecskeméti sertéshizlalók gőzmalma részvénytársasága gőzmalma Kecskeméten*, csak a hízalókban szükséges dara őrlését végzi s így a vasuti áruforgalmat egyedül a feldolgozandó gabonaneműek és az üzemi szén beszerzésénél gyarapítja. E malom címére évente átlag 90,000 q tengeri és 30,000 q árpa érkezik az Alföld különböző helyeiről és 17,000 q szén Salgó-Tarjánból.

A *Kecskeméti gazdasági gőzmalom* évente 120,000 q gabonát s vagy 5000 q kölest dolgoz fel örleménynek és kásának. A lisztet helyben értékesíti s vasuton csak hánztolt kölest ad fel évi 3500 q mennyiségben Karczag, Kisujszállítás, Mezőtúr, Szarvas, Orosháza, Nagy-Bicsé-Predmér stb. állomásokra. Vasuton évente 2000 q kölest és 13,000 q szénét kap. Az előbbi a közeli állomásokról, az utóbbit Salgó-Tarjánból hozatja.

A *Kecskeméti József gőzmalom r.-t. gőzmalma* évente átlag 10,000 q gabonát dolgoz fel; terményeit legnagyobb részben helyben értékesíti. Vasuton csak néhány 100 q gyártmányt szállít közeli állomásokra. Évi 10,000 q szén-szükségletét $\frac{1}{3}$ részben Dombrauból s $\frac{2}{3}$ részben Salgó-Tarjánból hozatja.

A *Félégyházi egyesült gőzmalom r.-t. 3 gőzmalma* általánosan 40 munkással dolgozik; évente 75,000 q lisztet, 35,000 q darát s 800 q köleskását termel. Évi szén-szükséglete 18,000 q karwini és dombraui aknazsén. A r.-t. a gyártmányok nagyobb részét helyben értékesíti s alig 5—600 q lisztet és korpát szállít vasuton Kecskemétre.

*Krausz József gőzmalma Kis-Kun-Félégyháza*n és a hajdan számos, de jelenleg már csak tizenhatra leolvaszt szelmalmok ugyanott, kizárólag csak a helyi szükséglet fedezésére dolgoznak.

Back Bernát és fia szegedi gőzmalma a Tiszapálya-udvarral vágányösszeköttesben, 1874 óta van üzemben, 170 munkással dolgozik s évente átlag 300,000 q buzát őröl a termelt lisztből és korpából évente átlag 220,000 q-t szállít Bécsbe, Fiuméba, Triesztbe, Svájcba, a megszállott tartományokba, Cseh- és Morvaország különböző helyeire, továbbá Szabadka, Halas, Hódmező-Vásárhely, Brassó és Csaba állomásokra. Vizi uton vagy 18,000 q lisztet szállít Bécs, Lincz, Bares, Vukovár hajóállomásokra s a Duna mentén fekvő hazai fogyasztó helyekre. A buzát Csongrád-Békés, Csanád és Torontál vármegyében szerzi be a malom s $\frac{2}{3}$ részben vasuton hozatja Szegedre. Tüzelésre 35,000 q salgó-tarjáni szénét használ.

A szegedi Victoria gőzmalom, a Tiszapályaúdvarral vágányösszeköttetésben 1890 óta áll üzemben, 130 munkással dolgozik s évente 200,000 q lisztet és korpát termel. Évi feladása átlag 160,000 q örlemény, melyből 50,000 q-t Bécsbe, Cseh- és Morvaországba, s az osztrák örökös tartományok egyéb helyeire, 6400 q-t a német birodalomba, 9000 q-t a megszállott tartományokba, ugyanannyit Fiuméba s vagy 89,000 q-t Északmagyarországba s a közeli nepe-sebb helyekre mint Hódmező-Vásárhelyre, Szabadkára, Csabára, Orosházára, Halasra stb. szállít el. A gabonát a Tisza, Maros és Béga vidékéről részint vizen, részint vasuton hozatja. Évi 28,000 q-nyi szén szükségletét részben Salgó-Tarjánból hozatja. Vízí uton 36,000 q örleményt szállít a malom.

E malom az 1896. év elején leégett, de előreláthatólag még ez év folyamán újból fel fog épülni.

Fodor, Márer, Répás, Dobóczy, Milkó és Pálffy testvérek cézgek lisztmalmai csak a helyi szükséglet fedezésére dolgoznak.

A szegedi malmok szén-szükségletük jókora részét a berzaskai fekete szénbányából hajón hozatják.

Nadelkorics és Politzer gőzmalma Szőregen évente 5000 q örleményt szállít fuvarszekéren Szegedre s vagy 2000 q tengeri darát vasuton Szatymázra. Évi 6000 q szén-szükségletét Salgó-Tarjánból hozatja.

Lipták és Kozma céz gőzmalma Oroszlámoson, a helyi szükségletre dolgozik s évente csak 400 q lisztet ad fel Szeged rendeltetéssel.

Bayer Gyula Első bánati viaszgyertya-gyára és henger-gőzmalma Szerb-Nagy-Szt.-Miklóson, a malom termeléséből évente 12,500 q-t szállít Budapest, Halas, Kis-Körös, Szabadka, Fehértemplom, Nagy-Kikinda, Kistelek, Perjámos, Szeged, Zombor, Kecskemét, Félegyháza stb. állomásokra és 2500 q-t Bécsbe s a nagy-kikinda—nagy-beckerekre és torontáli h. é. vasutakra. A telep évente 4000 q aninai szenet fogyaszt. A viaszgyertya-gyár termeléséről a XII. 2. pont alatt lesz szó.

Tóth Ferenc és társai gőzmalma Mokrinban, főleg a helyi szükséglet fedezésére dolgozik s évente csak 1400 q lisztet és tengeri darát szállít vasuton Nagy-Szt.-Miklós, Szt.-Hubert, Szatymáz és Hódmező-Vásárhely állomásokra. Tüzelésre 5500 q aninai, salgó-tarjáni és pécsvidéki szenet használ.

A Nagy-Kikindai gőzmalom részvénytársaság gőzmalma Nagy-Kikindán, az állomással vágányösszeköttetésben 1873. évben létesült, napi őrlési képessége 1500 q, 30 hengerekre s 12 francia köre van berendezve. A malom évente 518.000 q buzát dolgoz fel; ebből mintegy 230.000 q bánati nehéz buza, míg a többi a Tisza-Maros szög oly helyeiről hozatja, hol olcsóbb és gyengébb minőségű buza terem. Az ipartelepen évente 360.000 q petrosényi és lupenyi szenet használnak fel tüzelésre. A malom gyártmányaiból átlag 467.000 q-t szállít el vasuton, mely mennyiségből mintegy 148.000 q-t Bécs, Karlsbad, Lemberg, Prága, Trautenau, Brünn, Znain, Iglau, Laibach, Linz, Marburg, Reichenberg, Salzburg, Sarajevó s Trieszt állomásokra s Morva-, Cseh- és Gácsország számos más helyeire, 315.000 q-t Fiuméba, Horvát-Szlavonországba, a megszállott tartományokba, az erdélyi részekbe, Észak-Magyarország különböző helyeire s mintegy 4000 q-t a német birodalom északi és déli részeibe adnak fel.

A I. Zombolyai gőzhengermalom részvénytársaság gőzmalma Zombolyán, évente átlag 50.000 q lisztet, korpát, darát és kását ad fel vasuti állomásokra. A liszt többnyire Kecskemét, Budapest, Halas, Szeged, Arad, Radna-Lippa, Temesvár, Lugos, Török-Becse-Aracs, Nagy-Kikinda, Szabadka, Hódmező-Vásárhely állomásokra, a korpa pedig, Boroszló, Posen, Porosz-Lissa, Gogolin stb. porosz állomásokra megy. A malomban aninai és salgó-tarjáni szénnel tüzelnek.

Az Erzsébet gőzmalom társaság temesvári fiókja, fennáll 1880. óta, 180 munkással dolgozik s búzából évente 450.000 q örleményt gyárt. Évi feladása 336.000 q. E mennyiségből 122.500 q-t szállít el Arad, Fiume, Lugos, Orsova, Anina, Bélincz-Kiszetó, Déva, Gyulafehérvár, Gavosdia, Gattaja, Karánsebes, Német-Bogsán, Román-Bogsán, Oravicza, Zsebely, Zágráb, Nagy-Beckerek, Kubin, Delta, Stamora-Moravicza, Terego, Topolovec, Uj-Arad, Versecz, Csákovár, Temes-Rékás stb. állomásokra. Poroszországra 4500 q s Triesztre és az osztrák örökös tartományok egyéb helyeire 109.000 q lisztet szállítanak el vasuton. Feldolgozás végett vasuton hozat 378.000 q búzát közeli állomásokról és 10.000 q-t Oláhországból. Tüzelésre 22.000 q aninai, vercierovai és salgó-tarjáni szenet s a közeli erdővidékről beszerzett fát használ.

A Temesvári Pannónia gőzmalom-társaság malma 1870 óta működik. 30—40 munkást foglalkoztat, évente 120.000 q buzalisztet és 18.000 q korpát és dercét termel. Vasuton átlag 35.000 q gyártmányt szállít el magyar, osztrák, cseh, morva, sziléziai, svájci, francia és angol állomásokra. E két utóbbi országba a szállítmányokat Fiumén át irányítják. Évi búzaszükségletéből 70.000 q-t hozat vasuton a környék különböző állomásairól, 50.000 q-t pedig a helyi piacon szerez be. Petrozsényi és lupenyi szénnel tüzel.

Az első műmalom társaság malma Temesváron, 1863 óta van üzemben, 35 munkással dolgozik, évente 40.000 q búzát őröl meg. Gyártmányai nagy részét helyben és a közeli környéken értékesíti. Vasuton csak 7800 q lisztet szállít Délmagyarországba, Alsó-Ausztriába és Németországba. A búzát a helyi piacon szerzi be. A kisegítő gőzgép fűtésére 2000 q salgó-tarjáni szenet hozat.

A temesvári három malom évente átlag 180.000—200.000 q örleményt szállít el vízi uton Bécsbe, Zimonyba, Barsra, Vukovarra, Gradiskára, Pozsonyba, Nagy-Beckerekre, Ilkora, Brékára, Ujvidékre s egyéb hajóállomásokra. A Vukovarra hajózott küldemények legnagyobb része vasuton Brodra, Sziszekre, Zágrábra, Károlyvárosra és Fiuméba megy tovább.

A szab. osztrák magyar állomavasutársaság víz- és gőzüzemre berendezett műmalma Román-Bogsánban, Német-Bogsán állomással vágányösszeköttetésben; a társulat földjeinek használatára fejében beszolgáltatott búzát dolgozza fel. Évi termelése 40.000 q liszt s 9300 q dara, derce és korpa. Az örleményekből mintegy 3600 q-t szállítanak Pozsonyba, Nagy-Szombatba, Vág-Ujhelyre, Brandeisbe; a többi a resiczai élelmézési raktárba kerül.

Scheirich, Buchmann és Heldenwanger kereskedők gőzmalma Dettán, 16 munkással dolgozik, évente 40.000 q búzát őröl meg kenyérlisztnak.

Jäger Péter gőzmalma Dettán, 1870 óta van üzemben, 10 munkással dolgozik, évi termelése 20.000 q búza-örlemény.

E két malom évente 33.500 q örleményt szállít el teljes kocsirakományokban, Fiume, Versecz, Anina, Oravicza, Német-Bogsán, Brünn, Reichenberg, Nussdorf állomásokra s vagy 5000 q-t kisebb küldeményekben a környékre. A malmok fával tüzelnek.

Az I. Délmagyarországi kiviteli gőzmalom Verseczen, évente 5000 q lisztet járul az áruforgalom gyarapításához. E mennyiség nagyobb része Bécs, Bielitz, Prága, Königinhof, Hohenstadt és Brünn állomások közt cszlik meg.

A szab. osztrák magyar államvasút társaság oravicza-i gőzmalma, 1873 óta áll fenn, 10 hengerekre s 4 pár köre jár s évente 110.000 q búzát és 1500 q tengerit dolgoz fel. Évi feladása átlag 42.500 q, melynek nagyobb részét Bécs, Pozsony, Nagy-Tapolcsány, Nyitra, Vág-Ujhely, Trencsén, Anina, Csáca, Zsolna, Jägerndorf, Prossnitz, Troppau és Marchegg állomásokra szállítja el. A felörlendő gabonát Detta, Sztamora-Moravicza, Versecz és Jám állomásokról, a szenet pedig Anináról hozatja a malom.

Majoros Sámuel műmalma a Néra folyón, Fehértemplom állomástól $\frac{1}{2}$ órányira, évente 3200 q örleményt ad fel Oravicza, Versecz, Anina, Bázias és Jasszenova állomásokra.

A Lugosi szeszgyár és finomító és gőzmalom részvénytársaság gőzmalma és a Gavosdiai hengermalom részvénytársaság lugosi malma együttesen 36.000 q lisztet adnak évente vasútra; e mennyiségnek Aussig, Brandeis, Komotau, D.-Brod, Prága, Reichenberg, Iglau, Schluckenau, Saaz, Bécs, Orsova, Karánsebes, Jablanicza, Temesvár, Oravicza, Bázias, Fehértemplom, Versecz, Német-Bogsán, Budapest, Szeged s még néhány más állomás közt oszlik meg. Az egyik malom aninai szénrel tüzel, a másikat egy vizkerék mozgatja.

Schmidt Ármin gőzmalma Karánsebesen, évente vagy 1000 q lisztet szállít a Temesvölgy különböző helyeire.

Schmidt testvérek műmalma Topleczen, az állomással sinösszekötésben, fennáll 1873 óta, napi örlési képessége 300 q. A termelt örlemény nagyobb részét a Dunán szállítják el. Vasúton 9400 q örleményt ad fel Fiuméba, Marcheggén át Csehországba és a toplecz-karánsebesi vonal állomásaira. Buzaszükségletét évi 30.000 q mennyiségben Versecz, Temesvár, Lugos, Belinez-Kiszetó, Gavosdia, Karván-Szákul és Karánsebes állomásokról hozatja.

b) Szeszgyártás és sörfőzés.

A váradi királyi uradalomnak mezőgazdasági szeszgyára Üllőn, az uradalom terményein kívül még Bajáról és Budapestről beszerzett 2500 q tengerit dolgoz fel. Szesztermeléséből évente 1120 q-t szállít el Budapestre, finomítás végett. A moslékot az uradalom saját hízalójában értékesíti, honnan évente vagy 50 drb hízott szarvasmarha kerül Budapest vágóhidjára. A szenet Salgó-Tarjánból szerzi be.

A szegedi szeszgyár és szeszfinomító r. t. ipartelepe Szegeden, az állomásokkal közúti vasúti összekötésben, 120 munkással dolgozik, évente 46.000 hl. szeszt termel és finomít. A szeszgyári moslékon 3500 drb ökröt és 1500 drb sertést hízal. Évi elszállítása 25.000 q szesz, melynek nagyobb része Fiuméba, Triesztbe, Bécsbe, Szerb- és Bolgárországba megy, kisebb része pedig számos alföldi állomás közt oszlik meg. A hízott marhát Budapestre és Bécsbe, a hízott sertést Bécsbe és Beuthenbe szállítja el. A gabona-

neműeket ugyanazon vidékről szerzi be, honnan a malmok fedezik szükségletüket. A sovány szarvasmarha egy részét Stíriából hozatja. Tüzelésre salgó-tarjáni s kis részben aninai és porosz-sziléziai szenet használ. A gyártás 1894-től 1896-ig szünetelt.

Lederer Arthur és Károly eszaki uradalomnak mezőgazdasági szeszgyára, évente 400 hl. szeszt ad fel Valkány állomáson Szeged rendeltetéssel.

Bajzát István szeszgyára Pészakon (Perjámos), Friedmann Manó bérletében, évente 1400 q szeszt ad fel Detta, Versecz, Újvidék, Bázias, Kistelek, Nagy-Kikinda, Oroszlámos, Temesvár, Zsombolya, Nagy-Becskerek, Török-Becse, Kumán, Módos, Száresa, Bóka, Kanak, Párkány stb. állomásokra. A gyártmány többi részét fuvarszekéren hordják szét a környékre. A gyárral kapcsolatos hízalóban évente 200 drb szarvasmarhát hízalnak; ezeket Bécsbe és Budapestre szállítják el.

Blau testvérek szeszgyára és finomítója Temesváron, évente 21.600 hl. szeszt termel. A moslékot saját hízalójában értékesíti, hol állandóan 1000 drb szarvasmarha hízik. Vasúton évente 18.000 hl. szeszt szállít el az ország tiszántuli és déli részeibe s kisebb részben a Balkán államokba. A trágyát a helybeli trágyagyárnak adja át feldolgozás végett. A gyár évente feldolgoz 82.000 q tengerit, árpát, zabot és rozsot. E gabonaneműeket a Tisza-Maros szögben vásárolják össze s $\frac{2}{3}$ részben vasúton szállítják Temesvárra. A hízott marhákat Bécsbe, Berlinbe s Münchenbe adja fel a gyár. Tüzelésre évente 45.000 q aninai szenet használ.

Schlichting J. és F. szeszgyára Temesváron, fennáll 1859 óta, 50 munkással dolgozik, évente 15.000 hl. szeszt termel. Évi feladása átlag 13.000 hl. szesz. Feldolgoz évente 35.000 q gabonát, melyet részben Detta, Zsombolya, Csákovár, Battonya, Gyertyámos, Saág állomásokról hozat, részben vízen szállít a gyárhoz. Szeszküldeményeit majdnem kizárólag a Tisza-Maros szögben helyezi el. A gyár fával tüzel. A gyár istállóiban évente 1800 drb ökröt hízalnak.

A temesvári szeszgyártó és finomító részvénytársaság szeszgyára, évente átlag 90.000 q tengerit dolgoz fel s közel 200.000 q szeszt termel. Gyártmányából vasúton elszállít 18.600 q-t Délmagyarország és Szlavonia különböző helyeire és Fiuméba. Istállóiban 2200 drb szarvasmarhát hízal, melyet Bécsbe s Simbachon át Bajorországba szállít el. A feldolgozandó nyersanyag egy részét a Tisza-Maros szög állomásairól vasúton hozatja, nagyobb része azonban vízen érkezik. A trágyát a helybeli trágyagyár dolgozza fel.

A temesvári szeszgyarak a sovány szarvasmarhát Temes és Krassó-Szörény vármegyéből s a Királyhágón túli részekből hozatják.

Keil Gyula gazdasági szeszgyára Nagy-Szurdukon (Román-Bogsán) évente 1000 q szeszt hoz forgalomba, melynek felét vasúton Dettára, másik felét fuvarszekéren Verseczre szállítja el.

Frisch Gyula szeszgyára Verseczen, szesz és pálinkagyártást üz. Az előbbi terményt jobbára a helyi piacon s a közeli környéken értékesíti. A pálinkából évente 2000 q-t szállít Detta, Jasszenova, Bázias, Fehértemplom, Ság, Széchenfalva-Ráros-Istvánvölgy, Fejér-Zichyfalva, Györgyháza stb. állomásokra. A szeszgyár évente átlag 500 drb szarvasmarhát hízal és azt Bécsbe küldi el.

A lugosi szeszgyár és finomítórészvénytársaság évente 14.000 hl. szeszt termel s a moslékon átlag 1500 drb szarvas-

marhát hizlal. A szeszből évente 10,000 q-t ad fel Karánsebes, Báziás, Német-Bogsán, Ujvidék, Nagy-Kikinda, Jablanicza, Orsova, Budapest, Kavarán-Szákul, Toplec, Delta, Győr, Ó-Kér, Mehádia, Ság, Zsebely s Temes-Szlatina állomásokra s kisebb küldeményekben a Tisza-Maros szög számos más helyére és Prágába. A hizott és javított ökröket Kőbánya, Bécs, Szabadka, Temesvár, Arad állomásokra szállítja el. A gyár feldolgozás végett Versecz, Zsebely, Zsombolya s Remete állomásokról 20,000 q tengerit hozat. Tüzelésre aninai szenet használ.

A nagy-szt.-mükösi sörfőző és malátagyár v. t. ipartelepe napi 50 hl. termelésre van berendezve, 1894 közepén kezdte meg működését. A gyár 1894 juliustól 1895. évi május hóig 4057 q sört szállított Kőbánya, Budapest, Félégyháza, Nagy-Kikinda, Szentes, Szabadka, Valkány, Orsova, Szatmár, Nagyvár, Német-Bogsán s Csaba állomásokra. Malátát eddig még nem adott fel.

A gyártelep részvénytársaság sörfőzője Temesváron, fennáll 1869 óta 130 munkással dolgozik, évi termelése 35,000 hl. Évi termeléséből átlag 26,000 q-t szállít el vasuton nagyobb részt Arad, Fehértemplom, Lugos, Nagy-Kikinda, Nagyvár, Német-Bogsán, Ujvidék, Versecz, Szabadka, Szeged állomásokra, kisebb részben a Tisza-Maros szög különböző helyeire, a megszállott tartományokba, Szerbiába, Bulgáriába, Oláhországba, Törökországba s Fiumén át Olaszországba. Nyárszakán néhány száz q müjeget szállít a sörfőző Lugosra és Verseczre. Feldolgozás végett 11,000 q árpát hozat Csaba, Vinga, Csorvás, Valkány, Merczifalva, Orczifalva, Hódmező-Vásárhely s Szeged állomásokról. A komlót és gyantát Saazról, a tüzelőanyagot pedig Petrosényből és Lupényből hozatja.

Panažott Mihály sörfőzője Német-Bogsánban, főleg a közvellen környék szükségletére termel s csak alig figyelemre méltó mennyiségeket szállít el vasuton.

Zoffmann Sándor sörfőzője Verseczen, évente 2000 q sört szállít el Német-Bogsán, Sztamora-Moravicza, Delta, Györgyháza, Fejér-Zichyfalva, Széchénfalva-Ráros-Istvánvölgy stb. állomásokra.

Fischer M. G.-né sörfőzője Csiklovabányán, évente 30,000 hl. sört termel, melynek legnagyobb részét a közeli bányavidéken fogyasztják el. Vasuton csak vagy 600 q-t szállítanak Rakasdiára, Verseczre, Dettára, Nagy-Becskerekre és Jámra. Az árpa nagyobb részét Aradról és Csabáról szerzi be.

Felger Lajos sörfőzője Fehértemplomban, évente alig 100-120 q sört szállít Báziásra.

c) Keményítő-, dohány- és olajgyártás.

Dörner, Junker és társai keményítőgyára Nagy-Teremián, (Mokrin) buzakeményítő gyárlásra van berendezve s a közeli környék szükségletének fedezésén felül évente vagy 1700 q keményítőt szállít Zsombolya, Gyertyámos, Temesvár, Török-Becse-Aracs, Nagy-Becskerek, Versecz, Fehértemplom, Szeged, Szabadka, Ujvidék és Kecskemét állomásokra. Tüzelésre 4500 q aninai és dombraui szenet használ.

Pollák és Krausz keményítőgyára Verseczen, évente 1000 q keményítőt szállít el vasuton Budapest, Schönberg, Mödricz, Lemberg, Kolomea, Stryj, Rumburg állomásokra. Tüzelésre aninai és salgó-tarjáni szenet használ.

A m. kir. dohánygyár Szegeden, állandóan 400 munkással dolgozik s 2000 q külföldi és 7000 q belföldi dohány-

levélből összesen 29.750,687 drb cuba-portorico, portorico, vegyes külföldi, hosszú magyar és rövid magyar szivart gyárt. A gyártmányokat a Tisza-Duna közén s a tiszántúli területen árusítják el, de Budapestre és Temesvárra is adnak fel néhány száz métermázsát.

A m. kir. dohánygyár Temesváron, 1820 munkással dolgozik s évente 2.200,000 kg. finom és közönséges pipadohányt, 23.250,000 drb különféle szivart, 172.500,000 drb szivarkát és 50,000 kg. dohánytekereset gyárt.

A gyártmányok nagyobb részét a Tisza-Maros szögben árusítják el. A nyersanyagszükségletet részint ugyanezen vidéken termelt, részint az ország majd minden vidékén termelt dohányból fedezik. Az idegen eredetű dohányt úgy ez, mint az előbbi dohánygyár Cúba szigetéről, Észak-amerikából és Jávából hozatja Fiumén, Trieszten, Amsterdamon, Rotterdamban és Hamburgon át. A papírt jobbra a péterfalui papirgyár szolgáltatja. A szivarládákat Vrbovskóról, a csomagoló rekeszeknek való deszkát pedig Karánsebestől hozatja a gyár.

Pollák Lipót olajmalma Zsombolyán, emberi erővel dolgozik s főleg a helyi szükségletet fedezi. Vasuton csak mintegy 50 q repceolajat és 400 q olajpogácsát szállít Mokrinba.

Eiszer Ferenc olajmalma Jassenorán, csak vagy 200 q olajpogácsát szállít el Báziásra és Verseczre.

2. Állati termékek feldolgozása.

Bayer Gyula első bányai viaszgyertya gyára Szerb-Szt. Miklóson, a környékből összevásárolt sonkolyt viasznak és viaszgyertyának dolgozza fel. Mióta az egyházi szertartásoknál a stearin-gyertya mind nagyobb tért hódít s mióta a méhészek a régi kasokat fokozatosan mozgó szerkezetű kaptárakkal cserélik fel, azóta e gyár termelése állandóan csökken. Jelenleg mintegy 50 q viaszt ad fel évente Bukarest, Krajova és Turn-Severin állomásokra és vagy 30 q viaszgyertyát Budapestre.

Steiner Bernát spódiumgyára Szegeden, jelenleg nem dolgozik.

Singer J. töményített marhatrágygyára Temesváron, a helybeli szeszyarak hizlalóiból átvett marhatrágyát dolgozza fel s évente 13,000 q poralaku marhatrágyát szállít Ruttka, Nagy-Enyed, Versecz, Zsombolya állomásokra s Morvaország és Szilézia különböző helyeire. A szenet Lupényből, Mehadiáról és Anináról hozatja.

Steiner Miksa csontliszt és csontszéngyára Temesváron, 1882. óta áll fenn, évente 9000 q csontot dolgoz fel, melyet Arad, Szászváros, Brassó, Versecz, Zsombolya, Delta, Lugos, Radna-Lippa, Oravicza, Gyulafehérvár, Német-Bogsán, Orsova, Szeged s több más belföldi állomásról hozat. A csontzsir kivonására szükséges benzint Orsováról s a szenet Petrozsényből és Lupényből hozatja. Évi össztermelése 3700 q csontszén, melyet Mezőhegyes, Budapest, Szerencs, Nagy-Surány, Vulka-Pordány, Prerau, Rohrbach-Seelowitz, Kojetein, Ung. Hradisch, Ung. Ostra, Bécs és Hreptschein állomásokra szállít el. A csont hulladékot Bécsbe, a csontzsirt Ujvidékre és Oraviczára, a műtrágyát (1300 q) Ratihorba és a szarvhulladékot Königsberg-Maria-Culmra küldi el.

Rosenthal Izidor szappanfőzője és gyertyaöntője Temesváron, évente 1100 q közönséges mosószappant ad fel Lugos, Versecz, Nagy-Kikinda, Német-Bogsán, Karánsebes, Arad, Temes-Rékás, Orsova, Pécska, Delta, Oravicza, Kis-Jenő-

Erdőhegy, Kurtics, Uj-Arad stb. állomásokra. A gyártáshoz szükséges fagyut Zsombolya, Gyertyámos, Csákovár, Gattaja, Német-Bogsán állomásokról, a gyantát és ásványolajt Fiuméből és Trieszthől s a szódát Lukavacról viszik be.

Klekner János szappanfűzője Oravicán, évente 2300 q községes mosószappant ad fel a közeli állomásokra való rendeltetéssel.

3. Erdészeti termékek feldolgozása.

Winkler Testvérek gőzfűrészje Szegeden, a Tiszapályaudvarral vágányösszeköttetésben, fennáll 1885. óta Évi termelése 174,000 q deszka, épületfa, zsindely és 1100 q gyújtószál. Ez utóbbit helyben értékesíti, a fűrészárúkból pedig 132,000 q-t szállít vasuton és 12,000 q-t vizen.

Milkó Vilmos és fiai gőzfűrészje Szegeden, 1883. óta működik, 85,000 q fenyőépületfát és deszkát termel. Évi feladása 71,000 q fűrészárú.

Löry H. és társa gőzfűrészje Szegeden, 1884. óta dolgozik, évente 77,500 q épületfát és deszkát szállít el vasuton.

Markovics, Melik és Dobribán cég gőzfűrészje Szegeden, 1878 óta van üzemben, évente 60,000 q épületfát és deszkát fűrész, melyből 32,500 q-t ad fel vasuti elszállításra.

A szegedi gőzfűrészek Máramarosból s Erdélyből a Tiszán s a Maroson leusztatott fenyőtörzseket dolgoznak fel, s gyártmányait a Tiszántúlra, a Maros-Tisza szögbe, Bács-Bodrog vármegyébe s kisebb részben a szerb kir. államvasutak belgrád-nisi vonalának állomásaira szállítják el. A hazai állomások közül főleg Hódmező-Vásárhelyre, Szabadkára, Halasra, Topolyára mennek nagyobb küldemények.

A *szab. osztr. magyar államvasutársaság román-oravicai gőzfűrészje* egy kerettel, két körfűrészszel és egy forgácsgyaluval van felszerelve. Évente 2500 m³ fenyő- és tölgyfűrészárut s kisebb részben bükk-, hárs- és juhar fűrészárut, továbbá 300 q eczetgyártásra szolgáló bükkfa forgácsot termel. A deszkát, czölöpöt és épületfát a társasági telepeken használják fel, a tölgy- és juharfűrészárut vasuton szállítják el. Az évi 10,000—13,000 q fűrészárut Bécsbe, Verseczre, Fehértemplomba, Nagy-Kikindára és Aradra szállítják el. A bükkfa forgácsot kisebb küldeményekben, részint hazai eczetgyárak címére adják fel, részint Udinén át Olaszországba viszik ki.

Ugyanazon társaság szécskabányai vízüzemű fűrésztelepén 1 kerettel, 1 körfűrészszel és egy forgácsgyaluval hárs-, bükk-, ritkábban tölgy- és jávorfűrészárut és eczetgyárosoknak való bükkforgácsot termelnek. A fűrészárúkból évente 800 m³-t, a forgácsból 400 q-t hoznak forgalomba. Az itt termelt deszkákat, czölöpöket és egyéb műfákat Bécsbe, Budapestre, Szegedre, Temesvárra és Aradra szállítják el leginkább. A bükkfagorgács az ország különböző helyei közt oszlik meg.

Bayersdorf és Biach gőzfűrészje Topolorecen, 2 kerettel, 1 szallag-, 1 inga és 13 körfűrészszel berendezve, 25—40 munkással dolgozik. A telepet 7 km. hosszú görpálya köti össze a hissiási erdővel, honnan a feldolgozandó törzseket szállítja. A gőzfűrésztelepen tölgyparkétát, tölgydeszkát, pallót s francia dongát készítenek. A gyár évi feladása 11,000 q tölgyparketa Budapestre, Bécsbe és Svájcba, 11,000 q palló és francia donga Fiuméba és 3500 q deszka és palló Temesvár, Szolnok és Körös-Ladány állomásokra.

Ugyanazon cégnek Bálinczon és Babsán is van egy-egy gőzfűrészje, melyeknek termékeit Bálincz-Kiszetó állomáson

adja fel. E két telepen fűrészelt francia dongát, tölgy pallót és deszkát, gyalult és hornyolt szegélyfát és parkétát, talpfát és faragott fákat gyártanak. A francia dongákból 8000 q-t szállítanak Fiuméba, a pallókból, szegélyfából és parkétából 20000 q-t Bécsbe és 2000 q-t Münchenbe. A faragott tölgyfát és a talpfát a m. kir. államvasutak szerelvényeinek és műhelyei részére adják fel, a táviró póznákat pedig Szabadka, Szeged, Temesvár és Szőreg állomásokra szállítják el.

Bibel János pajána-műrudi fűrésztelepe (Karánsebes) évente 35,000 q bükk és fenyő fűrészárut és zsindelyt ad fel Versecz, Orsova, Lugos, Temesvár, Szlamora-Moravicza, Zsebely, Oravicza, Csákovár stb. rendeltetéssel.

Eisler S. és testvére gőzfűrészje Temes-Szlatinán, három kerettel és a szükséges gyalu- és esztergapadokkal felszerelve, hajlított butoroknak való, félig kidolgozott bükkfát termel. Évi feladása 20,000 q, ezt Karánsebes, Lugos, Versecz, Temesvár, Orsova, Oroszlámos állomásokra és Szakolczán, Marcheggen és Vlarapasson át Ausztriába szállítja el.

A *kir. kincstár fűrészmalma Fényesen* (Örményes), fenyődeszkát, léczet, pallót, épületfát, azonkívül körisfa pallókat és műfákat termel. A fenyőfűrészárúkból, 13,000 q-t szállít Orsovára és Lugosra; a körisfűrészárúból átlag 3000 q-t ad fel felerészben Budapestre és Temesvárra, felerészben pedig Bécsbe, Prágába és Klosterneuburgba.

Neuschloss Károly és fia cég fűrésztelepe Toplecen, két kerettel, 6 körfűrészszel és 50—60 munkással dolgozik s évente 2500 m³ parkétát termel. E czikkből 5500 q-t adnak fel Bécsbe s 3600 q-t Budapestre és Fiuméba.

Rainer Károly épületasztalos telepe Szegeden, 1882 óta van üzemben s butor és parkétakészítésre és épületasztalos munkák előállítására van berendezve. Gyártmányából évente 2000 q-t szállít el Délmagyarország különböző helyeire, s Szerb- és Bolgárországba. Nyersanyagszükségletének nagy részét a helybeli fűrésztelepekről fedezi.

Szt.-Lőrincz-nyaraló állomás közelében egy részvénytársaság, az 1895. év őszén nagyszabású *hordógyár* építését kezdte meg, melyben Polke szabadalmazott rendszerével egy darabból álló hordókat fognak gyártani. Az állomástól iparvágány épül a telephez.

4. Ásványi termékek feldolgozása.

a) Téglagyártás.

Az *Első budapest—szt.-lőrinczi téglagyár részvénytársaság* ipartelepén Szt.-Lőrinczen, egy nagy körkemencében, 130—160 munkás segélyével évente átlag 6 millió drb téglát termelnek. E gyár terményeinek legnagyobb részét, a tulajdonát képező budapest—szt.-lőrinczi h. é. vasuton szállítja be a fővárosba.

Szonheitt Lajos örököseinek téglagyára Szt.-Lőrinczen, évente 250,000 drb. téglát termel, melyet majdnem kizárólag fuvarszekéren hordanak be Budapestre.

E két gyár termeléséből évente mintegy 1000—1200 q-t szállítanak el vasuton, Üllő és Monor állomásokra.

Appelhofer Ferencz gőztéglagyára Monoron, évente átlag 30,000 q téglát szállít Budapestre, Palota-Ujpestre, Budaörsre és Vecsésre. A téglagyárban s ugyanazon tulajdonos gözmalmában évente 5000 q salgó-tarjáni szénét használ-nak el.

Az első téglagyár r. t. ceglédi ipartelepén gyártott falitégla és fedőcserepből évente átlag 4000 q-t szállítanak el Abonyba, Alberti-Irsára, Pilisre és Tápió-Györgyére.

A szegedi téglagyár r. t. ipartelepén, évente 6 millió falitégla és fedőcserepet gyártanak.

Mayer Nándor és fia szegedi téglagyárának évi termelése 8 millió falitégla és cserep s 2 millió keramit. E két gyár évente vagy 18,000 q téglát és fedőcserepet s 6000 q keramitot szállít az aradi és csanádi egyesült vasutak állomásaira, a Maros-Tisza szögbe s Halas és Szabadka állomásokra.

A szegedi többi téglagyárak s a cserepkihakésztók és fazekasok jobbára a helyi szükséglet fedezésére dolgoznak.

A téglagyártás és a fazekasipar a nyers anyagot helyben szerzi be s csak vagy 8000 q tűzálló agyagot hoztának vasuton, felerészben Blanskőről s felében Anináról.

Publicsek József téglagyára Nagy-Kikindán, 50 munkással dolgozik, évente 1 millió falitégla, 1-8 millió fedőcserepet és ugyanannyiszabadalmazott hornyolt cserepet gyárt.

Dipony Mihály téglagyára és Bohn Mihály téglagyára Nagy-Kikindán, az előbbihez hasonló termelőképességgel.

E három ipartelepről évente átlag 100,000 q téglát és fedőcserepet szállítanak el Orsova, Lugos, Zsebely, Rékás, Német-Bogsán, Bélicz-Kiszetó stb. állomásokra. A gyárak a tüzfát a szab. osztrák magyar államvasut társaság erdőbirtokáról szerzik be. A nagy-kikindai téglagyárakban készített fedőcserepet használják a m. kir. államvasutak tatarozási és építkezési munkálatainál is.

Bohn István téglagyára Szt.-Huberten, körkemenczében falitégla és fedőcserepet éget. Ugyane cég Károlyligeten egyszerű tábori kemenczében éget téglát és cserepet. Vasuti elszállításra csak fedőcserep kerül. Ebből évente átlag 20,000 q-t adnak fel Temesvár, Remete, Rékás, Bélicz-Kiszetó, Lugos, Kornia, Mehádia, Herkulesfürdő, Arad, Uj-Arad, Vinga, Déva Ság, Zsebely, Vojtek, Anina, Kavarán-Szákul állomásokra és még számos más helyre. A téglagyárak szalmával és fával tüzelnek.

Bohn István és társa téglagyára Zsombolyán, az állomással vágányösszeköttetésben 30—40 munkással dolgozik, falitégla és fedőcserepet gyárt. Gyártmányaiból átlag 23,000 q-t szállít el vasuton Lugos, Karánsebes, Beregszó, Gattaja, Komárom-Ujszöny, Győr, Szt.-András, Saág, Gavosdia, Német-Bogsán stb. állomásokra.

Az első zsombolyai téglagyár r. t. gyárában 20—25 munkás dolgozik. E gyár jobbára a helyi szükséglet kielégítésére dolgozik összesen vagy 2000 q árut ad fel a közeli állomásokra.

Az első gyertyásmosi téglagyár r. t. évente 9000 q téglát és fedőcserepet szállít Rékás, Remete, Bélicz-Kiszetó, Topolovecz, Lugos, Temesvár, Zsebely, Delta, Gattaja állomásokra.

Kuncz József és társa téglagyára, Weisz Lipót és társa téglagyára, és terrakotta kőgyágyára, Latter M. és társa téglagyára, Kuncz és társa téglagyára, Schatteles és társa téglagyára és a temesvári első téglagyár részvénytársaság téglagyára Temesváron, első sorban a helyi építkezések szükségletének fedezésére dolgoznak s vasuton együttvéve csak mintegy 38,000 q téglát és fedőcserepet adnak fel Gavosdia, Merczfalva, Topolovecz, Karánsebes, Német-Bogsán stb.

állomásokra. A szén Petrosényről, Lupényból s a tüzfát Topoloveczról, Soborsinról és Temes-Szlatináról hoztatják.

A temesvári téglagyár r. t. sági gyára a helyi szükséglet fedezésén felül évente vagy 2000 q építő téglát és fedőcserepet termel s azt Bélicz-Kiszetó, Topolovecz, Remete, Nagy-Szeben, stb. állomásokra szállítja el.

A szab. osztrák magyar államvasut társaság téglagyára Román-Bogsánban, Német-Bogsán állomással sínösszeköttetésben, egy szén- és fafűtésre berendezett körkemenczében fél millió építő-tégla, 550,000 drb. fedőcserepet és 150,000 drb. alaktégla gyárt. Vasuton évente átlag 5000 q gyártmányt szállít el Vojtekre, Aninára, Budapestre és Kolozsvárra; a többi saját vasutján Resiczára viszi.

A verseczi téglamű- és építő-társaság téglagyára 1869 óta áll fenn, 60—100 munkással dolgozik, évente 2,250,000 falitégla és 1,000,000 fedőcserepet gyárt. Gyártmányainak nagy részét helyben értékesíti s csak néhány kocsi rakományt szállít Oraviczára és Dettára. Tüzelésre 8000 q salgótarjáni szén használ.

Siegl József téglagyára Fehértemplom'an, jobbára a helyi szükséglet fedezésére téglát, fedőcserepet, csöveket s virágcserepeket gyárt. Évi feladása alig 1000 q a környék közeli állomásaira.

A szab. osztrák magyar államvasut társaság resiczai és aninai tűzálló téglagyártását lásd a XII. 4/c fejezet alatt.

b. Vaskohászat.

A szabad. osztrák magyar államvasut társaság nagy olvasztója Dognácskán, 1857. óta van üzemben, a környéken termelt mágnes-, vörös- és barnavaskövekből, a közelben fejtett mészkő segítségével évente 40,000 q nyersvasat termel. Az érczet előzetesen 4 kemenczében pörkölt. A nyersvasat a társaság Bessemer-acél gyártására használja és saját iparvasutján a resiczai kavaróműhöz szállítja el.

Ugyanazon társaság nagyolvasztója Német-Bogsánban, 1869-ben épült s a 3 aknás pestben, faszen hozzáadása mellett előzetesen pörkölt mágnes-, vörös- és barnavaskövek kiolvasztására szolgál. A faszenet a társasági erdőben égetik, a mészkövet pedig a kolzani bányából hozzák az olvasztóhoz. A nagyolvasztó évi termelése 50,000 q részint tarka, részint szürke és fehér nyersvas. Az egész termelést a resiczai műveknek szállítják el.

Ugyanazon társaság négy nagyolvasztója Resiczán, a vaskői bányákban aknázott mágnes- és vörös-vaskövek s tirnovai és delinyesti mangánban gazdag érczet kiolvasztására szolgál. Az érczet 6 drb aknás pörkölt kemenczében készítik elő. Az olvasztók közül három faszenre, egy pedig kokszra van berendezve. Az érczet, faszenet és mészkövet vasuton, drótkötélpályán és fuvarszekereken hozzák az olvasztóhoz. A három faszen nagyolvasztó évi termelése 180,000, a kokszos nagyolvasztóé 200,000 q szürke Bessemer-nyersvas. Ennek legnagyobb részét helyben dolgozzák fel s évente csak mintegy 33,300 q-t szállítanak el Aninára, Marcheggre és Bécsbe.

Ugyanazon társaság aninai nagyolvasztói a helybeli szénbányászatnál nyert agyagvaskő mellett dognácskai és vaskői mágnesvaskő, szászkai barnavaskő, s rudáriai mangános vaskő és szászkai egyéb vasérczek, valamint a forasztó pestek salakjának kiolvasztására szolgál. Egy fasze-

nes és egy kokszos nagyolvasztó van üzemben, mely utóbbi részére a kokszt helyben termelik. A két nagyolvasztó évi termelése 331,100 q acéls-nyersvas, kavaró-nyersvas és öntésre való nyersvas. A termelt nyersvasat helyben dolgozzák fel s csak vagy 60,000 q-t szállítanak el Budapest, Diósgyőr, Német-Bogsán, Új-Zsolna állomásokra s Mar-chegggen át Ausztriába.

A *Nadrági vasipartársulat* Nadrágon (Gavosdia), 2 nagyolvasztó kemenczében a saját termelésű érczet, saját termelésű mész- és faszén segítségével olvasztja ki. Hasonló célra még a vajdahunyadi s egyéb vasércbányákból is hozat vasérczet. A két nagyolvasztó évi termelése 12000 q nyersvas. Ezt mind a társulat vasműveiben dolgozzák fel.

A vasércz Vajda-Hunyad, Radna-Lippa, Ternova-Kurtakér és Jablanicza állomásokról érkezik a vasolvasztó részére.

A *Brassói bányá- és kohó-részvénytársulat vasgyára Rusz-kiczán*, a saját termelésű vasérczből 2 nagyolvasztó kemenczében évente 29,000 q nyersvasat olvaszt. Ezt a ruszka-bányai, ruszkiezai és nándorhegyi műveknél dolgozzák fel.

c) Vasipar.

A *szabadalmazott osztrák-magyar államvasutársaság acéls- és vasipartelepe Resiczán*, a német bogsáni, dognácskai és resiczai olvasztókban termelt nyersvas feldolgozására szolgálnak. A telep áll egy öntőműből, Bessemer, Siemens-Martin és tégelyöntetű acélskohókból, egy kavaró- és hengerműből s egy gépgyárból. Ezekhez járulnak a kokszkemenczék, briketgyár s a tűzálló tégely- és téglagyár.

a) A *resiczai öntőműben* az öntött árukat két kupol kemencze szolgáltatja. E telepen évente átlag 30,000 q minden nagyságu kemény hengert, nagy szilárdságu, nehéz gépalkatrészt, géprészeket, fordítókorong részeket, csöveket, kereskedelmi árukat stb. öntenek. A tüzelésre használt brikettet helyben állítja elő.

b) A *resiczai Bessemer öntő-acélskohóban* dolgozzák fel a resiczai négy nagyolvasztóból nyert nyersvasat. Az olvasztókból kieresztett folyékony nyersvasat közvetlenül a 80—80 q befogadó képességű két konverterhez szállítják. A másik két konverter tartalék gyanánt szolgál. A Bessemer kohó évi termelése 300,000 q Bessemer-acéltuskó, melyet kizárólag vasuti sineknek dolgoznak fel.

c) A *resiczai Siemens-Martin acélskohó* 6 olvasztóval 300,000 q Martin-acélt termel, melyből keréktalpakokat, tengelyt, lemezt, kovácsolt tárgyakat és öntvényeket készítenek.

d) A *resiczai tégely-öntetű acélskohó*, 1889 óta áll fenn egy Siemens regenerátoros gázkemenczével s a szükséges segélygépekkel van felszerelve. Az évi termelés 7000 q tégelyöntésű acéls s 200 q chrom- és wolfram-vas. Az előbbinek felét alakos öntvényekre, mint ekefőkre, vasuti és fogaskerekekre, mezőgazdasági és egyéb géprészekre, különféle vasuti berendezési tárgyakra, szerszámokra stb. dolgozzák fel, másik feléből lokomotív keréktalpakokat, kovácsolt géprészeket és különféle szerszámacélt készítenek. A chrom- és wolframvasat különleges acélfajok előállítására használják. Az olvasztási munkához évente

30,000 drb grafit tégelyt használnak el, mely szintén Resiczán készül.

A resiczai olvasztó-kohókban termelt Bessemer-, Martin- és tégelyöntetű acéltuskók legnagyobb részét

e) a *resiczai hengerkohóban* dolgozzák fel. Ugyanott használják fel a hengerkohóval összeköttetésben álló *kavarómű* terményeit is. A resiczai telep e csoportja a régi kavaró- és hengerműből, a keréktalpak- és kovácsműhelyből, az acélsin-hengerműből, az alakvas-hengersorból és a lemezgyárból áll. A hengermű évi termelése:

206,100 q Bessemer-acéls vasuti sín,
43,300 q vasuti kerékbabroncs,
46,750 q lemez,
152,430 q különféle vas- és acélsár.

f) A *resiczai gépgyár* a kovácsműhelyből, a mintázó asztalos műhelyből, a gépműhelyből, a kazán-kovácsműhelyből és a hidépítési osztályból áll.

A kovácsműhelyben főleg tengelyeket, kerékesillagokat, ütközőket, ütköző tokokat, vonóhorgokat, csavarkapcsokat, különféle váltókat, fordítókat s egyéb gépek alkatrészeit, továbbá nyers kovácsolt árukat készítenek.

Az asztalosműhely a szükséges minták előállítására szolgál. Itt készítik az iparvasut faalkatrészeit is.

A gépműhely gyártási cikkei mindennemű és nagyságu gőzgépek, alkatrészek, főképen vasutak felszerelésére szükséges tárgyak, évente 4000 kerékpár, tengelyek és kerékesillagok, 3000 ütköző, csavarkapcsok, vonóhorgok, vizgémek, vízállomási berendezések, sorompók, fordulók stb.

A kazánkovácsműhelyben mindennemű kazánt, tartókat, állomási viztartókat, gőz- és légvezető csöveket stb. gyártanak.

A hidépítészeti osztály évi 24,000 q hid- és vasszerkezet, 4000 q kazán és tartány s 800 váltókészülék, váltósín, keresztezés és gépalkatrész előállítására van berendezve.

A resiczai gépgyár évi összes termelése:

3200 vasuti kerékpár és csillagkerék, v.
1200 mozdony- és vasuti kocsitengely,
910 teljes, éles vasuti váltókészülék,
312 váltósín és keresztezés,
6 mozdony fordítókorong,
1000 ütköző és ütközőtok,
15,000 q hid- és telőszerkezet,
2000 q kazán és tartány, vizdaru, gőzgép,
gőzpörölly, mozgony, különböző vasuti
felszerelés és a magániparnál használt
cikkek.

E gyártmányok összsúlya 87,000 q.

g) A *resiczai kokszkemenczék* a társulat dománi és szekuli bányáiban termelt apró szén koksztolására szolgálnak. A kellőképen kimosott szénből 55 Gobiet-rendszerű kemenczében átlag 300,000 q kokszt termelnek évenként, melynek legnagyobb részét a társaság műveiben használják fel.

h) A *resiczai briketgyár* az igen porhanyó dománi szén mintegy 40%-nyi porának feldolgozására

szolgál. Az 1890-ben létesült gyárban évente 120,000 q tojásalakú sajtolt-szenet gyártanak.

2) A nagyolvasztók, aczéltövek kavaró-, kupoló-, hegyesztő-, koks- és mészkemencékhez szükséges tüzállótéglat s egyéb tüzálló anyagokat, továbbá a téglöntetű aczélgyártáshoz szükséges grafit téglalékkal a *resiczai tüzálló téglagyárban* állítják elő. Ennek üzeméhez a kvarcot a patakok medréből s a kőbányákból s a tüzálló agyagot Anináról Blanskórol és Müglitzről szerzik be. Az évi termelés:

50,000 q tüzálló téglá,

5000 q olvasztó téglá (45,000 db) és

17,000 q agyag-, kvarc-, chamotte- és téglaliszt.

Mindezt a társaság saját üzeménél használja el.

A resiczai ipartelepeken előállított gyártmányok nagyobb része az országban marad, kisebb részét pedig az osztrák örökös tartományokba viszik ki. Az egyes főbb gyártmányok elszállítására nézve nem lehet állandó jellegű rendeltetési helyeket felsorolni, mivel a gyártmányok legtöbbje új vasutak felszerelésére szolgál s így az épen folyamatban levő építkezésektől függ, hogy a gyártmányokat hová szállítják el.

Az utóbbi években a *vasúti sínök* nagyobb részét Nagy-Szeben, Bázias, Balaton-Szent-György, Dettá, Fiume, Gurahoncz-Jószáshely, Krassova, Maros-Vásárhely, Nasice, Petrosény, Soroksár, Zsombolya, Ágostonfalva, Arad, Budapest, Déva, Rákos, Szeged, Versecz, Cziffer, Marchegg, Bécs, Simering, Jedlesee, Lavoczne stb. állomásokra szállították el.

A *rastartók* számottevő részét Budapestre, Bécsbe, Marcheggre, Jedlesee, Alibunára, Báziasra, Dettára, Debreczenbe, Fiuméba, Nagyváradra, Szegedre, Segesvárra, Temesvárra, Ujvidékre, Verciorovára, Lavoczne, Medgyesre, Nagy-Kikindára és Nagy-Becskekerekre szállították el. Kisebb küldeményeket Délmagyarország és az erdélyi részek számos helyére adtak fel.

Hídalkatrészeket az országban épülő nagyobb hidakhoz s Marcheggen át Ausztriába szállítottak.

Kazánokat küldtek Budapestre, Aradra, Temesvárra, Szegedre stb.

Különböző méretű *vaslemezeket* Bécs, Marchegg, Jedlesee, Budapest, Arad, Anina, Brassó, B.-Bród, Bázias, Dettá, Eszék, Karánsebes, Mezötur, Nyiregyháza, Nagy-Szeben, Nagy-Becskekerek, Orsova, Oravicza, Ruma, Szolnok, Szeged, Strzivojna-Vrpolje, Szécsány, Szász-Régen, Segesvár, Temesvár, Tótvárad, Ujvidék, Vajda-Hunyad, Vinkovci, Versecz, Zsombolya, Prága, Brünn, Kralup, stb. állomásokra szállítanak.

Az *aczéldörongok* legnagyobb részét Vajda-Hunyadra és Marcheggre szállítják el.

Téglöntetű szerszámcélt a felsőmagyarországi kés. és szerszámhámorok részére s Marcheggen át osztrák tartományokba küldenek.

Fordító korongokat s váltóalkatrészeket különböző magyar állomásokra adnak fel.

Vasúti kocsialkatrészeket nagyobb mennyiségben Budapestre, Bécsbe, Marcheggre, Wagramba, Prágába, Temesvárra, Staudingra s Brünnbe és kisebb mennyiségekben számos más belföldi és osztrák állomásra küldenek.

A szab. osztrák m. államvasutársaság resiczai ipartelepein több mint 4000 gyári munkás és a resiczai tiszt-

tartóság alá tartozó bányáknál több mint 2500 bányamunkás talál foglalkozást, kiknek részére a társaság 8 templomot, 567 munkáslakást, 57 tiszt lakást, 62 szolgálakást, 21 iskolát, 4 élelmezési raktárt, 1 kórházat, 4 fürdőházat és 2 fogyasztási egyletet tart fenn.

Az olvasztóknál szükségelt vasérczeknek és szénnek a termelés helyéről a kohókhoz való szállítására s az anyagoknak a telepeken szükséges helyváltoztatására a társaság egész vasuthálózattal rendelkezik. A keskeny nyomtávu vasutak három csoportra oszthatók. Az első csoportot képezi a 31.3 km. hosszú resicza—német-bogán—vaskői vonal, a másodikat a 12.3 km. resicza—szekuli vonal s a harmadikat a 27.6 km. belső vágányok és mellékvonalak. A 71.2 km. vasuthálózaton 1892-ben 7.186,180 tonnakilométer szállítást teljesítettek.

A *szab. osztrák magyar államvasutársaság aninai tisztartósága* alá tartozó telep a már említett aninai olvasztó kohóból, az öntőműből, a zománczóó műhelyből, az aninai kavaró és hengerből, a tüzálló téglagyárból, a koks-kemencéből és a gépműhelyből áll.

Az *aninai öntőmű* géprészek, vasúti cikkek, tengelycsapágyak, fűtő- és főző-kemencék, kereskedelmi öntvények, ugymint rostélyok, takaréktűzhely lemezek, Meidinger-féle kályhák, gáz- és vízvezető csövek, lámpatartók, lépcső korlátok, mezőgazdasági gépek vasalkatrészei, valamint a kavaró- és hengermű, továbbá a bányászathoz szükséges öntöttvas alkatrészek gyártására van berendezve. Az öntőmű évi termelése 43,300 q öntvény.

Az *aninai zománczóó műhelyben* évente 2500 q kívülről fekete és kék, belülről fehér zománczú konyhaedényeket, háztartási és egészségügyi cikkek gyártanak.

Az *aninai kavaró- és hengermű* eredetileg forrasztott vassin gyártásra volt berendezve, jelenleg azonban rudvas, tartók, U vas és lemezek gyártására szolgál. A hengerkohók évi termelése 110,000 q különböző hengerelt és alakos vasárú.

Az *aninai tüzálló téglagyárban* dolgozzák fel a köszénképződményben előforduló tüzálló anyagot. Az évi termelés 25,000 q tüzálló téglá, melyet a nagyolvasztóknál, kavaró- és forrasztópesteknél, a Whitwell-készülékeknél és a gőzkazán telepeknél használnak el.

A saját üzemhez szükséges koksot mosott aninai szénből, 52 Copée és Gobiet rendszerű *koks-kemencében* állítják elő. Ezek évi termelése 213,000 q.

Az *aninai gépműhelyben* részint a társaság saját ipartelepei részére, részint idegen megrendelőknek évente 7600 q vas- és fémmintát, szállítási berendezéseket, szivattyúkat, géprészeket és 2700 m³ fűrészt faárut és famintát készítenek.

Az aninai tisztartóság területén 3000 bányamunkás és 1700 vasgyári munkás foglalkozik. Ezek anyagi és lelki szükségletére a társaság 3 templomot 11 népiskola-osztályt, két kórházat, 3 fürdőt és 2 élelmezési raktárt tart fenn.

A telepen a mozdonyokkal befutható vasúti vágányok összes hossza 5.65 km., melyeken évente 3 millió q különféle árut szállítanak.

Az aninai ipartelepen előállított vasöntvényekből s egyéb vasárúkból évente 100 tonnánál nagyobb mennyi-

ségeket az alább felsorolt állomásokra szállítanak el: Arad, Budapest, Bázias, Baja, Bród, Debreczen, Párkány-Nána, Eszék, Kecskemét, Monor, Német-Bogsán, Nagy-Szeben, Nagyvárad, Nagy-Becskerek, Oravicza, Pozsony, Pécs, Szabadka, Szeged, Temesvár, Ujvidék, Versecz, Verciovora, Vukovár, Zombolya, Bécs. Nagyobb küldeményeket szállítanak Verciován át Oláhországba s Marcheggen át Ausztriába. Évi 100 tonnánál kisebb mennyiségeket az ország majd minden állomására küldenek.

A koksx legnagyobb részét a társaság saját üzeménél használja fel s csak mintegy 5—6000 q-t szállít Gyoma, Miskolcz, Német-Bogsán, Nagy-Becskerek, Oravicza, Zsebely, Zombolya, Nagy-Kikinda, Versecz, stb. állomásokra.

Az ipartelepek és bányák részére Zsidovinból aknafa, Oraviczáról ezement, Német-Bogsánról és Rakasdiáról vasérc s Oraviczáról petroleum érkezik nagyobb mennyiségben Anina állomásra.

A szab. osztrák magyar államvasutttársaság esiklovai hámorai közül az egyik rézárut, a másik ásó, kapák, csákányok és kalapácsok készítésére szolgál.

A rézhámorban a resiczai hengerművekben előkészített rézlemezekből évente mintegy 500 q takaréktüzhelykazánt, mosdótálat, kacsulát és pálinka üstöt, csölemezt, szallagrezet, fukákat stb. termelnek.

A szerszámhámor termelése 700 q áru.

Mindkét ipartelep terményeit kisebb mennyiségekben az ország különböző részeibe s Szerb- és Oláhországba küldik szét.

A nadrági vasipartársulat vasgyára a már előbb ismertetett nagyolvasztókból, az öntőműből, ályanyozó gyárból, hengerműből, lemezgyárból, gépműhelyből, szeggyárból, hámból, lemezárugyárból és tűzálló téglagyárból áll. A telepen 85 bányamunkás és 534 vasgyári munkás foglalkozik.

Az öntőműben a saját termelésű és Tornaljáról, Vajda-Hunyadról, Tiszolczról, Dobsináról s Diósgyőrről beszerzett nyersvasból évente 18,000 q öntött árut, mint kereskedelmi gépeket, kályhákat, csöveket, sulyokat, ekeföket stb. gyártanak.

A hengerműben és lemezgyárban évente 15,000 q hengerelt vasat és 9000 q lemezt termelnek.

A szöggyár termelése 600 q különféle szög.

A lemezárugyárban évente 150 q kereskedelmi és szöglemezt gyártanak.

A hámban évente 1100 q szerkovács árut termelnek.

A tűzálló téglagyár és a gépműhely csak az ipartelep saját szükségletére termel.

Feldolgozás végett érkezik az ipartelep részére 26,000 q nyersvas a fentebb felsorolt állomásokról s 16,000 q ócska-vas Temesvár, Budapest, Crajova, Pitesti és Bukarest állomásokról.

A terményekből Gavosdia állomáson évente átlag 38,000 q-t adnak fel, melynek nagyobb része az országban marad s Temesvár, Szeged, Arad, Brassó, Kolozsvár, Orsova állomások közt oszlik meg. A kisebb részt Turn-Severin, Crajova, Plojesti, Bukarest, Belgrád, Üsküb, Sofia állomásokra szállítják el.

A gyártmányok többi részét Soborsinba fuvarozzák feladás végett.

A brassói bányá- és kohó-részvényegylet vasipartelepei Ruszkiczán, Ruszkabányán és Nándorhegyen.

A ruszkiczai telep a már említett nagy olvasztókból, ömlesztő és téglyöntő kemencékből áll. E telepen évente 18,500 q kereskedelmi és gépöntvényt termelnek.

A ruszkabányai cashámorban évente 3500 q kovácsolt vasat és 2000 q vas- és aczélárut (földművelési eszközöket, kisebb gépeket stb.) gyártanak.

A nándorhegyi telep a hengerműből és a Martin-aczélkohóból áll. E telepen évente 46,000 q hengerelt vasat, 5200 q vaslemezt s 40,000 frt értékben gazdasági gépeket, ekéket, malomberendezéseket s turbinákat gyártanak.

A három ipartelepen 87 bányamunkás és 620 kohó és vasgyári munkás dolgozik.

Az évi elszállítás átlag 72,000 q áru; ennek tulnyomó része az országban marad s Karánsebes állomásról Arad, Budapest, Kolozsvár, Nagy-Szeben, Nagyvárad, Palota-Ujpest, Szabadka, Szombathely, Szeged, Diósgyőr stb. állomásokra megy szét. Kisebb részét Szerb-, Bolgár- és Oláhországba viszik ki.

Feldolgozás végett 26,000 q nyersvas Kalán-Zeykfalváról, Alsó-Sajórról és Vajda-Hunyadról és 12,500 q ócska-vas Temesvárról, Lugosról, Aradról, Oláh- és Szerbországból érkezik a gyárak részére. Tüzelésre tulnyomólag faszenet és fát használ s csak mintegy 3200 q karvini szenet hozat. A magnesitet Hisnyóvízről kapja a gyár.

Tedeschi J. és társa vasöntője és gépgyára Temesváron, 1884 óta áll fenn, kisebb méretű mezőgazdasági gépek készítésére és javítására s gépalkatrészek öntésére van berendezve. Gyártmányaiából 1700 q-t ad fel évente Arad, Bélincz-Kiszetó, Lugos, Nagy-Szt.-Miklós, Topolovecz, Zombolya, Csongrád, Orsova, Temes-Rékás, Ujvidék s számos más állomásra. Gyártmányainak jókora részét a közeli környékre fuvarszekéren hordják el. Feldolgozás végett hozat 2000 q nyersvasat Gavosdiáról, Karánsebesről, Budapestről és Fiuméből s 600 q ócska-vasat Orczifalva, Német-Bogsán, Teregoa stb. állomásokról. A mintázó anyagot és homokot Buda-Eörsről és Anináról, a szenet Petrosényből és a kokszt Ostrából hozatja.

Novotny Antal harangöntője Temesváron, évente átlag 250 q harangérczet hozat Budapestről és Német-Bogsánból s ebből és a helyi piacon beszerzett rézből és czinkből vagy 100—120 db. kisebb-nagyobb harangot és esengetyüt önt. Az utóbbi években Bélincz-Kiszetó, Kolozsvár, Szászváros, Londjica, Rakamaz, Bokszege-Bél, Bázias, Csongrád, Belgrád és Crajova állomásokra küldött harangszállítmányokat.

Pálfi testvérek kis aránu vasöntője Szegeden ekeföket gyárt s kisebb gazdasági gépek öntvényalkatrészeit állítja elő. E czikkekből vagy 120 q-t szállít Hódmező-Vásárhelyre s egyéb közeli állomásokra.

Gran Ferencz kapa- és lapáthámora Oraviczán, fennáll 1877 óta, évente átlag 50,000 darab kapát, lapátot, eke-vasat és Vidacs-ekét gyárt. A készítmények $\frac{1}{4}$ részét Szerbiába $\frac{3}{4}$ részét pedig Délmagyarország különböző helyeire szállítják el. Feldolgozás végett évente 750 q nyers aczél hozat Resiczáról.

Ullmann Antal reszelőrdő telepe Fehértéplomban, évente 120—130 q reszelőt ad fel az aninai főtisztartóság és a budapest-északi főműhely részére.

Albach Antal kisebb méretű *vashámora* *Fehértemplomban*, csak kevés gyártmányt szállít a szomszédos állomásokra.

Schramm J. A. *gazdasági gépgyára és szerszámhámora* *Topleczen*, egy- és kétvasu ekéket, szélrostatokat, tengeri morzsolókat, valamint lapátot, ásót, kapát, csákányt, fejszét stb. gyárt. A gépekből évente 8–10,000 darabot, a szerszámokból vagy 1500 q-t gyárt. Készítményeinek 80%-át vízi úton és vasuton Oláhországba szállítja el, míg 20%-a az orsova-temesvári vonal állomásaira megy. A vasat Resiczáról és Stiriából hozatja.

Az 1895. év folyamán *Veesés* községben *sarokpatkógyár* kezdte meg üzemét. E gyár évi termelése 950 q sarokpatkó. Az első üzemévben 400 q-t szállított Budapest, Palota-Ujpest, Kassa, Beszterce, Maros-Vásárhely, Érsekújvár, Nagyvárad, Miskolc, Pécs, Zombolya, Kis-Várda s több más hazai állomásra. A vasat Budapestről s a szent Salgó-Tarjánból és Segen-Gottesből hozatja a gyár.

Szt.-Lőrinc-nyaraló állomás közelében *Ohrenstein* és *Koppel* cég 1895. év őszén nagyszabású ipartelep építését kezdte meg, hol *hordozható mezei vasutakat* fognak gyártani. Az ipartelepen előreláthatólag 1896 nyarán kezdik meg az üzemét.

d) Kővek és fémek feldolgozására szolgáló egyéb ipartelepek.

A *szab. osztrák-magyar államvasutársaság* *mészégetője* *Kolozsban*, a német-bogán—resiczi vonal mentén; a helyben termelt mészkből 3 folytonos üzemű, aknás pestben évente átlag 40,000 q jó minőségű meszet éget. Ennek egy részét a társaság saját szükségletének fedezésére fordítja, mintegy 23,000 q-t pedig Temesvár, Nagy-Kikinda, Oroszlános, Nagy-Beckerek, Detta, Vojtek állomásokra s kisebb évi össz mennyiségekben Délmagyarország számos más helyére szállít el.

Ugyanazon társaság *krassovai és csiklovai mészégetője* a Krassován és Polombon fejtett tömör szürkés jurameszet és szemcsés, fehér mészkövet dolgozza fel. Az előbbi helyen e célra egy 14 kamarás körpest szolgál, melyben felváltva, vagy egyidejűleg a kamrák egy részében meszet, más részében márgapalát égetnek. A krassovai kemence évi termelése átlag 40,000 q mész. Csiklovabánya felett 2 mezei pest fa- és 2 pest közszenfűtésre az ott termelt kővek kiégetésére szolgál. A társaság Krassova állomásról évente mintegy 27,000 q meszet szállít el Anina, Arad, Detta, Ellemér, Fehértemplom, Félegyháza, Györgyháza, Kanak, Ó-Lécz, Lázárföld, Módos, Nagy-Kikinda, Nagy-Beckerek, Nagy-Szt.-Miklós, Ó-Bessenő, Oravicza, Szabadka, Széchénfalva-Ráros-Istvánvölgy, Szeged, Sztamora-Moravicza, Ság, Párdány, Temesvár, Versecz, Zsebely stb. állomásokra. Az égetett márgáról már előbb, a X. 1. fejezet alatt szóltunk.

Ugyanazon társaság cementmalma *Román-Oraviczán*, a krassovai körpestben kiégetett márgát dolgozza fel. E malom átlagos évi termelése 15,000 q. Az oraviczai ezement igen keresett cikk s az országban gyártott minden más ezementtel bátran kiállja az összehasonlítást. E ezement széleskörű alkalmazásnak örvend Délmagyarországban s Oláhországban. Főleg az előbbi fogyasztó területen majd minden vízálló építménynél ezt használták s fontos szerep jutott az oraviczai ezementnek Szeged újraépítésénél is. Évente átlag 14,000 q ezementet szállítanak el, a mindenhi építkezések

mérvadása szerint Délmagyarország különböző helyeire s kis részben Oláhországba.

Naschitz Vilmos és Reiter E. M. *mészégető körkemen-
cége* *Kavarában*, a brassói bány- és kohégylet tábori mész-
kemencéje *Istvánhegyen* és *Rudich báró mészkemencéje* *Pes-
tyerén* (Kavarán-Szákul), az istvánhegyi és pestyerei
kőbányákban fejtett mészkövek kiégetésére szolgálnak.
E három telepről évente átlag 42,000 q meszet szállítanak
el vasuton Temesvár, Lugos, Zombolya, Belinez-Kiszető,
Gattaja, Gyertyámos, Móríczföld-Soósd, Nagy-Kikinda, Nagy-
Szt.-Miklós, Remete, Temes-Szlatina, Zsebely stb. állomásokra.

Bibél János kőfaragó és márványeszkészítő telepe *Karán-
sebesen*, a ruszkiczai bányában fejtett s megfűrészelt kővek
további feldolgozására szolgál. A telepen 250–300 munkás
foglalkozik finomabb épületmunkák, sírkövek, szobrászati
cikkék és butormárvány előállításával. Az évi termelés
átlag 1000 m³. A márványárakat, melyek igen alkalmasak
arra, hogy a sziléziai s egyéb külföldi hasonló cikkeket
az országból kiszorítsák, többnyire Bukarest, Belgrád, Bécs,
Brünn, Budapest, Kolozsvár, Pozsony, Kassa, Szeged, Arad
stb. állomásokra szállítják el. Az évi feladás átlag 8000 q.

5. Élelmi és élvezeti cikkek gyártása.

A *Budapest-Monori gyártelep r. t. gőzkennyérsütője* *Mo-
noron*, 1895 óta van üzemben; a tészta előállítására gőz-
gépekkel s a sütésre vízzel fűtött, réteges kemencékkel
van felszerelve. A teleppel kapcsolatban levő rozsmalom
termeléséből naponta 240 q kenyeret képes sütni. A tár-
saság egyelőre naponta 120 q rozskenyeret szándékozik a
főváros piacára szállítani.

Kecskeméti Herz eczetgyára *Albertin*, 1876 óta működik
s évente átlag 2200 q eczetet szállít el Czegléd, Péczel,
Félegyháza, Súly-Sáp, Szolnok, Turkeve, Szentes, Tisza-
Földvár, Kecskemét, Vecsés, Csongrád, Kun-Szt.-Márton,
Jász-Apáti, Dabas, Lajosmizse stb. állomásokra. A szeszt
Budapestről és Szegedről hozatja a gyár.

Lőwinger Ferencz Salamon eczetgyára *Temesváron*, évente
átlag 2000 hl. eczetesszenciát gyárt, melynek átlag egy
harmadát vasuton szállítja el Oravicza, Topolovecz, Fehér-
templom, Belinez-Kiszető, Mokrin, Karánsebes stb. állomásokra.

Hacker Antal első kecskeméti cognacgyára, fennáll 1886
óta, évi termelése 450 hl.

Az *első alföldi cognacgyár r. t.* kecskeméti cognacgyára
1891 óta van üzemben, évente 800 hl. cognacot termel.
Mindkét gyár nagyobbbrészt az országban értékesíti termé-
keit s kisebb szállítmányokban, különböző állomásokra
vagy 1000 hl. cognacot küld szét. A külföldre szállított
cognacküldemények gyakoribb rendeltetési helyei Bécs,
Bécs-Ujhely, Linz, Prága, Lipcse.

A cognacgyarak pálinkafűzéssel is foglalkoznak s
együttvéve évente vagy 600 hl. törköly- és gyümölcspálin-
kát szállítanak az ország különböző helyeire, Bécsbe,
Linzbe, Prágába, Lipcsébe stb.

Lengauer testvérek első délmagyarországi cognacfőzője
Verseczen, évente átlag 75 q cognacot termel s abból 50 q-t
szállít el különböző belföldi állomásokra, valamint Lem-
bergbe Krakóba, Bécsbe és Grácba.

Dobóczy Mihály paprikamalma *Szegeden*, évente átlag
3000 q paprikát őröl.

Pálfi testvérek paprikamalma ugyanott, évente 2000 q paprikát öröl.

Pick Márk paprikamalma ugyanott, évente 3000 q paprikát öröl.

Lábdí és fia paprikamalma ugyanott, évente 2000 q paprikát termel. E négy paprikamalom termelését jobbra kisebb küldeményekben szállítja el az ország minden részébe s az osztrák örökös tartományokba. Nagyobb mennyiségeket Pick Márk, Dobóczy Mihály, Márer Miksa és Lábdí és fia cég ad vasutra. Ezek együttvéve vagy 8000 q paprikát szállítanak el, melynek nagyobb része magyar s kisebb része osztrák állomások közt oszlik meg, de apró küldeményeket a vámvonalon túli külföldre is küldenek szóróványosan.

A többi paprikamalom részben a helyi piacz részére dolgozik, részben posta csomagokban adja fel küldeményeit.

Puczauer Miksa pálinka- és likörgyára Szegeden, évente 1600 hl. különböző szeszes italt gyárt s abból 1080 q-t szállít el Hódmező-Vásárhely, Orosháza és Szabadka állomásokra. A szeszt a helybeli szeszgyárban szerzi be, a czukrot hazai czukorgyárakból s az eszenciákat és illóolajokat Budapestről és Prágából hozatja.

Szegeden öt nagy szalámigyár dolgozza fel a helybeli hizlálókbl beszerzett sertések husát. Ezek közül legtöbbet termel Lábdí és fia, Schwarz E. és fia, Pucher József és Pick Márk. Az öt nagyobb gyár évente együttesen mintegy 1800 q szalámit gyárt, mely ugy az országban, mint az osztrák örökös tartományokban élénk keresletnek örvend s a német birodalomban is lassankint tért hódít. Az áru természetéből folyólag e cikk csak kisebb küldeményekben kerül feladásra. A szalámigyárosok a zsirt és szalonnát többnyire Losoncz, Tiszolcz, Bánréve, Salgó-Tarján, Putnok, Vadna, Karánsebes, Gavosdia, Anina, Resicza, Német-Bogsán, Bécs, Prága, Brünn állomásokra szállítják el.

Andrejonics testvérek szalámigyára Verseczen, évente 200 q szalámit szállít Grácz, Bécs, Szabadka, Zombor, Zimony, Ujvidék állomásokra. A szalonnát és zsirt a krassó-szörény vármegyei bányavidéken értékesíti.

Német, Steiner és társa cég pálinkagyára Német-Bogsánban, szilvaszeszt és egyéb szeszesitalokat gyárt, évente 8000 q gyártmányt szállít el Zsebely, Delta, Temesvár, Nagy Kikinda, Ujvidék, Eszék állomásokra s kisebb mennyiségekben az ország minden részébe.

Bing Ede aradi cég szilvapálinkagyára Körpán, 1895-ben kezdte meg működését. Az első üzletévben 2163 q szilvapálinkát szállított Arad, Lugos, Versecz, Német-Bogsán, Temesvár, Radna-Lippa stb. állomásokra.

6. Vegyészeti ipar.

Kovács Ferencz gyufagyára Kis-Kun-Félegyházán, jobbra csak a helyi fogyasztásra, közönséges kénes gyujtót gyárt. Évi elszállítása 80–100 q, melyet 4–20 q-nyi mennyiségekben Czegléd, Kecskemét, Kistelek, Jász-Ápáti, Jász-Ladány, Jász-Kisér, Nagy-Körös, Szatymaz, Szabadka állomásokra ad fel.

Pálfi Lipót gyufagyára Szegeden, 1857 óta áll fenn, 80–100 munkással dolgozik s évente 200.000 csomag (egyenként 100 kis csomaggal) kénes, szalon, svéd és minden fajta gyufát készít. Évi elszállítása 2000 q, melyet Hód-

mező-Vásárhely, Orosháza, Halas, Ó-Becse, Zenta, Szabadka állomásokra s a Tisza-Maros szög különböző helyeire szállít el. Az üzemnél szükséges ként Budapestről és Triesztből, a fadrótot Petrozsényből és Derestye-Hétfaluról és a helybeli fűrésztelepről s a foszfort Saldenhofenből hozatja a gyár.

Az Első Szegedi cs. és kir. szab. műtrágyagyár részvénytársaság szőregi ipartelepét 1894-ben helyezték üzembe, 50–60 munkással dolgozik s főleg szuperfoszfátokat gyárt. A megnyitás évében 25.000 q műtrágyát termelt, melyből ugyanaz évben 11.000 q-t szállított el Almás-Füzítő, Bazin, Báté, Csanád-Palota, Delta, Döbrököz, Kovácsháza, Keresztes-Nyárad, Kis-Czell, Körmend, Kultí, Ludas, Maros-Ludas, Merczifalva, Mező-Telegd, Mezőhegyes, Miskolcz, Nagy-Káta, Nagy-Szölös, Nemes-Militics, Nyáradtő, Ostli-Asszonyfa, Orsova, Ó-Kér, Ózd, Pusztá-Tenyő, Reszege-Piskolt, Saágh, Saáp, Sajó-Szt.-Péter, Sárosd, Szakály-Högyész, Szatmár, Szeged, Szerencs, Szikszó, Szonta, Takta-Harkány, Tisza-Lucz, Topolya, Tornalja, Ujvidék, Ungvár, Vadna, Vojtek, Zombor stb. állomásokra.

A gyár a Thomassalakot Fiumén át Angliából, a kénsavat Orsováról és Budapestről, a chilisalótromot Budapestről, a gipszet Egeresről s a kénsavas kálit Győrből hozatta.

Az ipartelep 1895 elején üzemét beszüntette s mind eddig nem kezdte meg újból.

Csasznec és társa gyufagyára Temesváron, évente 4400 q fadrótot hozat Eisenstein, Alvincz, Mező-Laborcz, Prosnitz, Lupkow, Bécs, Glognitz állomásokról, 1200 q ként Triesztből, 1400 q gyantát Fiuméből, 800 q kékolt Fiuméből és Orsováról, s 1000 q papirt Budapest, Grodek és Poisdorf állomásokról. Gyártmányainak legnagyobb részét helyben és a közeli környéken értékesíti.

A szab. osztrák magyar államcsuttársaság kénságyára Ó-Moldován, fennáll 1857 óta, a Moldova környékén aknázott vas- és rézkovandókból évente 22.000 q 60 Beaumé fokú kénsavat gyárt, melyet részint ily sűrűségben, részint 66 Beauméra töményítve hoz forgalomba. A pörkölt kovandókból kilugozás útján nyert rezel rézgálicznak dolgozzák fel, a réz kiejtésénél használt ócska vashól pedig vasgáliczot készítenek. Évente átlag 500 q rézgáliczot s vagy 1000 q vasgáliczot termelnek. A gyártmányok egy részét vizen szállítják el, más részét kocsin vagy hajón Báziasra viszik feladás végett. Ez állomáson a kénsavat Budapest, Nagy-Szeben, Kaál-Kápolna, Oravicza, Lugos, Versecz, Temesvár állomásokra adják fel leggyakrabban, de kisebb küldeményeket az ország számos helyére szállítanak. A rézgáliczot a társaság bécsi szertárának küldik el s vasúti táviró telepek fentartására használják fel. A vasgálicz az ország különböző helye közt oszlik meg, nagyobb része azonban Budapestre megy.

A szab. osztrák-magyar államcsuttársaság román-oraviczai ásványolajfinomítója 1859-ben épült az aninai bitumenes kőszénpalából száraz lepárlás útján nyert olaj finomítására; 1882 óta csak oláhországi, majd később kaukázusi nyers olaj finomítására szolgál. Az ipartelep az állomással vágányösszeköttetésben áll. A finomító évi feldolgozása átlag 48.000 q nyers olaj. Ezt Báziasig a Dunán, onnan pedig tartánykocsikban vasuton szállítják Oraviczára. A gyár évi átlagos termelése:

35.000 q 0.825 fajsúlyu kőolaj,

6000 q 0.885–0.906 fajsúlyu nehéz ásványolaj,

1200 q gépolaj,
1000 q különböző merev kenőcs,
600 q különböző más termék.

A kőolajfinomítóval kapcsolatban régebben *casgaliezygyártást* is üztek, hol a társaság vasműveiből származó vashulladékokat dolgozták fel Moldováról hozatott kénsav segélyével.

A világító olajt és az ásvány kenőolajt hordókban Anina, Arad, Delta, Déva, Fehértemplom, Jám, Jasszenova, Lugos, Nagy-Szeben, Német-Bogsán, Temesvár, Versecz, Marchegg, Bécs, Kralup állomásokra s a m. kir. államvasutak temesvári, budapesti, brassói és kolozsvári szertáraiba szállítják.

A kőolajfinomításnál visszamaradó kénsavas hulladékokat a mező-telegdi műtrágya-gyár részére szállítják el.

A kőolajos hordókat részint a gyártelepen készítik, részint ócska állapotban Bécs, Budapest, Temesvár piacznán vásárolják össze.

Az *orsovai petroleumfinomítógyár* 40 munkással dolgozik, Oláhországból tartánykocsikban s Kaukazusból hajón hozatott nyersolajt finomít. Évi termelése 60,000 q világító olaj, melynek nagyobb részét Temesvár, Szeged, Szabadka, Arad állomásokra s kisebb részét Délmagyarország különböző helyeire szállítja el. A kénsavas üledéket a mező-telegdi műtrágyagyár dolgozza fel. A gyár a tüzelőt Anináról s a kénsvat Ó-Moldováról hozatja.

A *Feld Ignác és társa kocsikenőcsgyára Temesváron*, évente 3100 q gyártmányt ad fel Lugos, Karánsebes, Versecz, Fehértemplom, Zsombolya, Nagy-Kikinda, Delta, Arad, Német-Bogsán, Csaba, Nagy-Szeben, Maros-Vásárhely, India, Oravicza, Orsova, Uj-Arad, Károlyfalva, Frassó stb. állomásokra. A gyártáshoz szükséges 830 q gyantát Fiuméből és Triesztből, a 900 q kőolajt Orsováról, Mező-Telegdről és Drohobytzról, az 1300 q kátrányt Maros-Vásárhely, Jasló, Grammat-Neusiedel állomásokról, az 1600 q gipszet Egeresről s a bukkfadeszkácskát Oraviczáról hozatja a gyáros.

A *szegedi légszecsillagítási részvénytársulat világító-gázgyára*, az állomással közúti vasúti összeköttetésben, évente 723,000 m³ világító-gázt, 20,000 q kokszt és 800 q kátrányt termel. A kokszt egy részét Hódmező-Vásárhelyre szállítja el, a kátrányt helyben értékesíti. A gyár porosz-sziléciai, aninai és drenkovai szenet használ.

Az *osztrák légszecsillagítási részvénytársulat világító-gázgyára Temesváron*, a világító-gáz fejlesztésére évente 22,000 q szenet hozat Anináról s tüzelésre 1400 q-t Lupenyről és Petrosényből. Melléktermékeiből, a kokszból 400 q-t szállít el közeli állomásokra.

7. Egyéb iparágak.

A *szegedi kenderfonógyár r. t. ipartelepén Szegeden* 280 munkás dolgozik s évente 7000 q kötő- és varrózsineget, szövőfonalat, vargafonlat, kötelet, kötélárut s könnyebb és nehezebb négyenyűstös heveder szöveteket gyárt. A gyártmányok nagyobb részét Budapestre és Fiuméba szállítják el, kisebb részét az ország különböző helyeire küldik szét s Oláhországba és Szerbiába viszik ki.

Az *első magyar kenderkikészítő részvénytársulat új-szegedi telepe* 380 munkással dolgozik s 15,000 q kender kikészítésére van berendezve. Évi feladása 9000 q kikészített kender és csepű. Mindez az országban, Ausztriában, Németországban s a Balkánállamokban talál piacot

A *Salzmann és társa lenipar és vászongyára Szegeden*, évente 7000 q vásznat és kötélárut gyárt, ebből 4300 q-t magyarországi és 330 q-t oláhországi állomásokra szállít el vasuton.

E három ipartelep részére évente 60,000 q kenderkóró érkezik Folyásról, Mezőhegyesről és Zsombolyáról s egyéb helyekről és 1500 q manilla kender Fiuméből. Tüzelésre a kender kikészítésnél nyert hulladékot használják.

A *Slamár János és társai kalap-angag (Stump) gyára Perjámoson* 1893 óta áll fenn, gyapjuból kalapnemezt gyárt s annak egy részét kalapnak dolgozza fel, más részét pedig mint félégyártmányt évi 55 q mennyiségben alföldi, délmagyarországi és szlavonai állomásokra szállítja el. Gyártmányainak jóval nagyobb részét postán küldi szét.

A *Tipoweller János kenderfonó- és kötélverő telepéről Fehértemplomban* jobbra a környék szükségletét fedezik s a vasuton csak szórványosan szállítanak kisebb küldeményeket.

Az átmeneti forgalomban az aradi és csanádi egyesült vasutakról jönnek át iparcikkek. Cognacot Világosról szállítanak kisebb küldeményekben az ország minden részébe; Mezőhegyesről cukor jön át Temesvárra, Gunjára, Brékára s a pécs—barcsi és mohács—pécsi vasut állomásaira, végül kosárfonó árukat Makóról Temesvárra szállítanak.

XIII. Kereskedelem.

A budapest — verciorovai vonal és szárnyvonalai mentén csak kevés oly kereskedelmi gőczpontot találunk ugyan, hol a körülötte fekvő nagyobb környék gazdasági és kereskedelmi életének minden ága összefutna s mely ekként a földrajzi fekvésből folyólag ráutalt terület termelési feleslegének gyűjtője és a más vidékről vagy idegen országból származó áruk bevásárlásánál közvetítője lenne, mindazáltal főleg az Alföld értelmes, szorgalmas, törekvő népe több helyen oly élénk kereskedelmi tevékenységet fejt ki, mely a vasúti áruforgalom gyarapításában számbavehető tényező gyanánt szerepel.

A kereskedelmi tevékenység, a termeléshez alkalmazkodva első sorban a mezőgazdaság, kertészet, szőlőművelés és állattenyésztés termékeivel való üzérkedésben nyilvánul. Kereskedelmi árukkal s idegen országbeli termékekkel leginkább csak a nagyobb központokban üzérkednek figyelemreméltó mértékben.

A *Gabonaneműekkel* a Duna—Tisza közén s Temes és Torontál számos helyén folytatnak nagy arányú kereskedést. Nagy-Körösön négy nagyobb terménykereskedő gyűjti össze a vidék gabonatermésének feleslegét s részint budapesti kereskedőknek, részint külföldi megrendelőknek küldi tovább. Kecskeméten s Fegyverházán több pénzintézet támogatása mellett szintén élénk gabonakereskedést folytatnak. Szegeden öt, Nagy-Szt.-Miklóson három, Zsombolyán négy s Temesváron öt pénzintézet áll a gabona-

kereskedelemnek s a kereskedés egyéb ágainak rendelkezésére. Ez utóbbi város a Tisza—Maros szög legélénkebb gabonakereskedő helye. Az itt forgalomba hozott gabonaneműeknek azonban csak kisebb része gyarapítja számbavehetőleg a vasut áruforgalmát. A gabona jókora részét a helybeli ipartelegeken dolgozzák fel, nem csekély részét pedig a vízi verseny vonja el a vasuti szállítástól.

Kisebb-nagyobb gabonakereskedők és ügynökök fáradoznak még a gabonaneműek összevásárlásával, tisztításával s továbbküldésével Albertin, Monoron, Oroszlamoson, Csongrádon, Perjámoson, Varjason, Nagy-Kikindán, Szt.-Huberten, Gyertyámoson, Verseczen, Fehértemplomon, Lugoson és Karánsebesen.

Burgonyával Albertin, Czeglédén, Abonyban, Nagy-Körösön, Kecskeméten, Félegyházán üzérkednek nagyobb mértékben.

Az egyéb termények közül a *paprika* és *hagyma* Szeged kereskedelmében tesz számot.

Friss gyümölcsössel főleg Nagy-Körösön, Kecskeméten és Kis-Kun-Félegyházán üzérkednek nagy mértékben. Az ottani gyümölcskofák bejárnak az egész környéket, s Csongrád, Alpár, Szatymaz, Halas, Dorosma stb. helyek termését is e három gyűjtőhelyre szállítják s ott a helybeli terméssej egyesítve osztályozzák. A nemes fajta, szép példányokat gondosan papírba göngyölik s kosarakba rakják, a kevésbé értékes árut pedig hordókba s rekeszekbe csomagolva hozzák forgalomba. Az élelmes üzérszellemű kecskeméti, körösi és félegyházi gyümölcskereskedő elkiséri a szállitmányt Budapest és Bécs sőt távolabb fekvő külföldi helyek piacára is és további közvetítők mellőzésével maga értékesíti áruját.

Nagy-Körös állomáson legtöbb gyümölcsöt adnak fel Benedek J. és M., Birnstingl L., Boros, Deutsch, Fleischmann, Halápi, Halász, Kun F. és I., Nagy, Sarkadi, Steinfeld, Schmied, Szellő S. kereskedők. Ezek az 1894. évben 34,100 q., az 1895. évben pedig 31,300 q. friss gyümölcsöt adtak fel az V. fejezetben felsorolt rendeltetési állomásokra.

A kecskeméti gyümölcskereskedők közül legtöbbet szállítanak Löwy Gyula, Kohn Gábor, Szemerey Zsigmond, Löwy S., Tóth Sándor, Feldmayer J., Aszódi L. és H., Walter J., Kocsis Elekné, Szigeti J., Galvács L., Makula L., Almási K., Lakos A., Zilczér L., Panyik J., Farsang P. kereskedők. Ezek és még vagy 14—15 nagyobb kereskedő évente 51,523 q. friss barackot, dinnyét, szilvát, almát, cseresznyét és szőlőt szállítanak el vasuton. E mennyiségből 5170 q. belföldön marad, míg a többi

az V. fejezetben felsorolt külföldi állomások közt oszlik meg.

Félegyházán főleg Rosenthal M. folytat élénk kereskedést gyümölcsössel. A kivitelben a barack áll első helyen. E cikkből 1894. évben 2100 q-t szállítottak el leginkább Bécsbe és Budapestre.

Borral Monoron, Verseczen s Fehértemplomon üzérkednek. A fillokszeravész előtti időkben Versecz volt Délmagyarország legélénkebb borkereskedő helye s a külföldre való tömeges borkivitel terén az ország legfontosabb borpiacza.

A *szarvasmarhakereskedésnek* Kecskemét, Czegléd, Nagy-Körös, Zombolya, Temesvár, Versecz, Fehértemplom, Oravicza, Lugos és Karánsebes a legfontosabb központjai.

Kecskemét öt országos vásárjára átlag 14,000 drb, Czegléd négy országos vásárjára 8600 drb s Nagy-Körös 4 vásárjára 28,200 drb, jobbra ígás ökröt és tinót hajtának fel. E vásárokat a Dunántúlról és az ország északnyugati részéből való vevők látogatják sűrűn, ígás és növendék marha bevásárlása végett.

Temesvár öt országos vásárjára Temes és Torontál sík vidékéről, a Béga és Temes völgyéről évente vagy 23,000 drb ígás ökröt, nyugoti faju tinót s egyéb szarvasmarhát hajtának. E vásárokon főleg a környék birtokosai szerzik be ígás szükségletüket s a temesvári és aradi szeszgyárak a hízó marhát.

Versecz és Fehértemplom igen kiterjedt marhatenyésztő terület vásári központja. Verseczre évente 14,400 drb, Fehértemplomra 9400 drb ígás fehér ökröt s kisebb mértékben színes fajta marhát hajtának fel.

Az Érczhegység szegény oláh népe tölre eladja ígás jószágját, miért is az oraviczai őszi vásárok igen látogatottak.

Lugos négy országos vásárjára évente 11,000 drb szarvasmarhát hajtának a Temes völgyéből.

Versecz, Fehértemplom, Oravicza, Lugos és Karánsebes országos vásárait főleg budapesti, temesvári, nyitrai, aradi, félegyházi, bécsi, nagy-szombati, galgóczi, vágvölgyi stb. vevők látogatják s a vásári forgalomból az ígás marhát többnyire e helyekre szállítják el vasuton. A felhajtott állatok kisebb része szeszgyári hizlalókba kerül.

A *lókereskedésre* nézve Nagy-Körös, Zombolya és Temesvár a főhelyek, de Kecskemét, Félegyháza, Lugos, Nagy-Kikinda és Fehértemplom vásárain is szép forgalmat bonyolítanak le.

Nagy-Körösre évente 17,000 drb lovat hajtának fel, melyből átlag 12,000 drb parasztló, 4500 drb pedig könnyű és félnehéz ígás.

Temesvár vásárain 7—8000 drb túlnyomóan parasztló fordul meg. Schwimmer temesvári lókereskedő Törökország katonaló-szükségletének egy részét szállítja. E célra részint helyben, részint a környék tenyésztőitől többnyire azon példányokat vásárolja össze, melyeket a lovatató bizottságok hadseregünk részére nem találtak alkalmasnak.

Lugosra 4500 drb lovat hajtának fel évente; ennek fele igás-, fele parasztló.

Kecskemétre 3600 drb, többnyire igás lovat hajtának.

Félegyháza, Nagy-Kikinda, Zombolya országos vásárait jobbra paraszt- és félnehéz igás lovakat hoznak a tenyésztők s a vásári forgalomnak csak kisebb részét teszik a fényüzési lovak és remondák.

A vásári forgalomból a lovakat a VII. fejezetben felsorolt rendeltetési helyekre szállítják el vasúton.

A *sértéskereskedés* legjelentősebb ága az állatkereskedésnek. A vasúti vonal által érintett vidék számos nagy hizlaló telepe nem képes szükségletét a közvetlen környék tenyésztéséből fedezni s így a hizlálók többnyire a kereskedők tevékenységére vannak utalva a hizó állomány beszerzésénél. A sovány sertésekkel üzött kereskedés székhelyei ugyan többnyire más vasúti vonalak üzleti területén vannak, de a kereskedők tevékenysége élénken foglalkoztatja e vonalak áruforgalmát is. A vásári forgalom Nagy-Körösön és Kecskeméten a legélénkebb. Az első helyre évente 16,000 drb, az utóbbira 13,200 drb jobbra 1—2 éves süldőt és kevés kocztát hajtának fel. Czegléd, Temesvár, Versecz, Lugos országos vásárain alig 2500—3000 drb az évi felhajtás. E helyeken a sertésforgalom nagyobb részét a heti vásárokon bonyolítják le.

Sokkal fontosabb a *hizott sertésekkel* való kereskedés. Mindazon helyek, hol sertéshizlálók vannak, egyuttal élénk gócpontjai a hizott sertésekkel való kereskedésnek is. Ezenkívül élénk tevékenységet fejt ki e téren az Alföld élelmes, szorgalmas népe. A gazdák házi hizlálóiból kikerült kövér sertéseket a helyben lakó, vagy a környékről való kupeczek szedik össze s adják tovább bécsi vagy kőbányai kereskedőknek. A házi hizlálókból vasúton elszállított hizott sertések kevés kivétellel mind kupeczek közvetítésével kerülnek feladáshoz.

A *baromfival való kereskedés* egyik jelentős ága a kereskedelemnek. A vasut mentén minden városban s jelentékenyebb községben vannak baromfi kereskedők, kik a környékbéli tenyésztőktől részint saját számlájukra, részint megbízásból a baromfit

összevásárolják s vagy úgy a mint a mezőről bekerültek, vagy rövidebb hosszabb hizlálás után Budapestre, az osztrák örökös tartományokba s a nyugoti külföldre szállítják.

A baromfival való kereskedés a vonal alföldi része körül legfejlettebb Nagy-Körösön, Kecskeméten és Félegyházán. E három hely kereskedői élénk összeköttetést tartanak fenn Észak- és Dél-németország, Anglia, Belgium, Hollandia és az osztrák örökös tartományok baromfi kereskedőivel, valamint a Duna-Tisza köze és a Tisza-Maros szög tenyésztőivel. *Kecskeméten* 16—18 nagyobb kereskedő üzérkedik élő és leölt baromfival; ezek közül legtöbbet kap és szállít el Löwy Gyula, Medák J., Lewy Schwab, Rothbaum J., Feldmayer J., Kecskeméti Herz, Schwáb Kálmán, Fleischer H., Heller és Leitner J. *Félegyházán* Holló József, Szabó Jánosné, Kiss Márta és Feldmayer J. a nagyobb baromfikereskedők. A kecskeméti és félegyházi baromfikereskedők czimére Hódmező-Vásárhely, Csongrád, Zombolya, Kistelek, Dorosma, Szabadka, Kis-Körös, Versecz állomásokról érkeznek nagyobb baromfiszállítmányok. *Nagy-Körösön* Bakó M., Csery A. és Kecskeméty J. kereskednek élő baromfival és tojással, míg a leölt baromfi legnagyobb részét Benedek J. és M., Fleischmann A., Neu Gy. és Steinfeld Gy. hozzák feladáshoz.

Az élő, sovány és javított baromfiak szállítása egész éven át történik, de mégis nyáron van a főevad, midőn naponta több teljes kocsirakományt indítanak utnak. Novemberben kezdetét veszi a leölt hizott lud és pulyka szállítása s tart egész az enyhe idő beálltaig. Decemberben, januárban és februárban a ludon és pulykán kívül igen sok leölt hizott kappant és javított leölt csirkét is szállítanak. A leölt baromfiszállítás főevadja december elejétől január közepéig tart. Csongrádon főleg ludakkal folytatnak élénk üzérkedést. Ugyanott igen sok ludat hizlálnak s azt részint élő, részint leölt állapotban adják piacra.

A Tisza—Maros szögén Versecz, Zombolya, Nagy-Kikinda és Szt.-Hubert a baromfikereskedés és hizlálás élénkebb gócpontjai.

Az *állati termékekkel* való kereskedés főleg a sik vidékeken áthaladó vonalrészek mentén számos embert foglalkoztat. Legélénkebb itt a tojással, zsírral, szalonnával s friss hussal való kereskedés.

Kecskemét, Félegyháza, Szeged, Temesvár, Zombolya, Szt.-Hubert, Delta baromfikereskedői messze vidéket bejárnak s a kis községekből és tanyákról számottevő mennyiségben gyűjtik össze a tojást és tollat.

Kecskemét, Nagy-Körös, Szeged és Temesvár kereskedelmében jelentős hely jut a zsirral és szalonnával való kereskedésnek. Nagy-Körös élénk üzleti szellemmel megáldott népe az évszakok szerint változó cikkekkel üzérkedik s így télszakában zsirral, szalonnával, sertéshussal, tojással, leölt baromfival folytat élénk kereskedést.

A leölt vadnak Szeged és Nagy-Körös a főpiacza. Az utóbbi helyen egy nagyobb cég szerződés-szerűleg átveszi a környéken tartott nagy vadászatokon elejtett összes vadat.

Abony kereskedői a közelfekvő tanyákon szedik össze a tollat, bőrt, tojást és gyapjút s a gyűjtött árut többnyire budapesti kereskedőknek küldik el.

Az egyéb árukra nézve is gyűjtőhelyek gyanánt szereplő Kecskemét, Szeged, Félegyháza, Temesvár, Lugos, Versecz, Nagy-Szt.-Miklós, Karánsebes kereskedői a környező vidékről összegyűjtött bőrt, csontot, szarvakat oda hordják össze, s onnan bocsájtják a további kereskedelmi forgalomba.

Ugyane helyeken gyűjtik az egyéb hulladékokat és ócska anyagokat, mint a *rongyot* és az *ócska vasat* is.

Temesvár kereskedelme a már előbb említett fontosabb árukön kívül kiterjed az élelmi, élvezeti, ruházati és háztartási cikkek minden nemével való üzérkedésre. Élénken látogatott heti és országos vásárain jókora vidék lakossága szerzi be szükségleteinek javarészét és értékesíti termelésének feleslegét. Különösen említésre méltó a *tüzi- és egyéb fával, borral, pálinkával s szővött és fonálárúkkal* stb. való kereskedés.

Szegeden gyékénnyel, épület- és tűzifával s kereskedelmi árukkal, valamint a háziipar terményeivel, minők a tarhonya, szappan, paprika, kikészített kender stb. üzérkednek.

Népes vidékre nézve szolgálnak bevásárlási központok gyanánt *Nagy-Szt.-Miklós, Zsombolya, Német Bogván, Oravicza és Lugos*, valamint *Karánsebes* is. Dettán gabonával, Oraviczán és Lugoson szilvapálinkával folytatnak némileg figyelemreméltó üzérkedést.

Szeged kereskedelmének lebonyolításában nagy része van a *közuti vasut r. t.* tevékenységének, mely 10 km. hálózaton 2 mozdonyral közvetíti a Szeged-Rókus és Szeged-Tiszapályaudvar közötti teheráru forgalmat s egyuttal összeköti e két pályaudvarral a szeszgyárat, légszeszgyárat és sóházat. Az 1895. évben Szeged állomásra 31,000 q. épületfát, deszkát és zsindelyt és 10,800 q. egyéb árut hoztak a közuti vasuton. Ugyanakkor Szeged-Rókusra 15,900 q. különféle áru s 22,700 q. puhafafűrészáru került ez uton. A nevezett évben Szeged állomásról 171,200 q. Szeged-Rókusról pedig 129,400 q. búzát szállítottak a közuti vasut vágányán a Tiszapályaudvarra hajókra való átrakás végett. A közuti vasut vágányán a két pályaudvarról 51,500 q. szenet szállítottak be a gázgyárba és 16,000 q. sót a sóhivatalba. Ezen főbb árucikkek mellett számottevő mennyiségben szállítanak a közuti vasuton mindkét irányban átköltözködési ingóságokat s egyéb árukat is.

XIV. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Szt.-Lőrincz nyaraló ^{7/10} <i>Kis-Pest</i> 5·0 <i>Szent-Lőrincz pusztá</i> 3·0 jól fentartott utak.	<i>Cséri Lajos</i> 2602 h. sztl.-lőrinczi birtoka.	rozs hízott sertés tégla	— 400 1000	2000 — —	— — —	takarmánymagvak kőszén	3500 45000	Budapest. Salgó-Tarján.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Czegléd (folytatás).		sertéshus	8500	—	—	kikészített bőr	500	Budapest, Bécs, Debreczen, Zágráb.
		nyersbőr	130	—	—			
		ágytoll	100	—	—	kézműáru	680	Budapest, Grulich, Nachod, Bécs.
		szarvak, paták és csont	450	—	—			
		liszt	33700	92300	4100	tüzifa	4700	Dobrest, Adony-Szabolcs, Brátka, Szolnok, Rév, Mező-Telegd, Zám, Berzova, Soborsin, Ungvár, Csáca.
		korpa	17800	900	—			
		tégla	4000	—	—			
		kádár- és bogárnáru valamint asztalos munkák	1000	—	—	épületfa	24300	Bánffy-Hunyad, Derestye-Hétfalu, Rév, Szolnok, Radna-Lippa, Stryj, Komancza, Skole, Lwowoczne, Volócz, Wygoda, Topolovecz, Budapest, Abony.
						szén	68300	Petrozsény, Lupény, Bánya, Ostrau, Segen-Gottes, Karoline-Grube, Kleofas-Grube, Morgenroth, Schoppinitz, Salgó-Tarján, Putnok.
						buza	70300	Abony, Csaba, Félégyháza, Kaba, Mező-Berény, Nagy-Körös, Nagyvár, Saáp, Szalonta, Szolnok, Zombor.
						rozs	5000	Abony, Félégyháza, Nagy-Becskerek, Karlova, Nagy-Körös.
						árpa	15500	Békés, Brassó, Csorvás, Homok-Fegyvernek, Nagy-Szénás, Sarkad, Léva, Szolnok.
						tengeri	34300	Csorvás, Csaba, Gyoma, Gyertyámos, Kurtics, Maros-Ludas, Monor, Karczag, Pusztá-Tenyő, Sárosd, Perjámos, Szeged, Uj-Arad, Vinga, Makó, Budapest, Kecskemét.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Abony $\frac{7}{m}$ <i>Abony</i> ... 2.3 <i>Jász-Karajná</i> 19.0 <i>Sashalom pusztja</i> 5.0 <i>Telétlen pusztja</i> 6.0 nagyobb részt jól fenntartott utak.	<i>Harkányi Frigyes br.</i> 1598 h. abonyi birtoka.	buza... .. rozs... .. árpa... .. tengeri... .. zab... .. repce... .. burgonya... .. székfűvirág... .. sertés (hízott) szarvasmarha (hízott)... .. ürü (hízott)... .. élő baromfi... .. hízottleöltlúd méz... .. sonkoly... .. gyapju... .. tej... .. toll... .. nyersbőr... .. liszt... ..	40900 4700 4300 4900 800 1000 400 45 530 — — 40 10 10 10 50 1300 200 50 2500	— — — — — — — — 1480 335 550 — — — — — — 100 — —	— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —	bor... .. szesz... .. liszt... .. füszerárú... .. czukor... .. rizs... .. köölaj... .. olaj... .. szén... .. árpa... .. tengeri... ..	460 360 580 250 400 170 400 150 27000 1100 3700	Györök, Budafok, Villány, Nagyvárad. Budapest, Szeged, Temesvár, Arad, Györök. Budapest, Szolnok, Cegléd, Nagy-Kikinda. Budapest, Szolnok. Budapest, Nagysurány, Poczsony, Mezőhegyes. Budapest. Budapest. Salgó-Tarján, Putnók, Dombrau, Kis-Terenye, Karwin, Ostrau, Laura-hütte. Csaba. Csaba, Orosháza, Mező-Berény.	
Nagy-Körös $\frac{7}{m}$ <i>Nagy-Körös</i> ... 1.9 <i>Kocsér</i> ... 15.0 <i>Nyárs-Apat pusztja</i> ... 8.0 <i>Nyilas-Besnő pusztja</i> ... 8.0 állami és rossz mezei utak.	<i>Nagy-Körös város</i> 6457 h. és <i>Farkas Elek</i> 1070 h. nagy-körösi birtoka.	rozs... .. bab... .. ugorka... .. dohány... .. burgonya... .. szőlő... .. bor... .. zöldség... .. friss gyümölcs... .. szarvasmarha hízott sertés ló... .. élő baromfi... .. leölt baromfi... .. tojás... .. zsír... .. szalonna... .. sertés hus... .. toll... .. liszt... .. kidolgozott bőr... .. kosárárú... ..	19800 500 1900 1300 600 900 6500 1200 9800 713 3020 270 1780 1550 60 100 100 3200 — 900 440 30	11300 1000 15500 — 400 5100 — 600 21500 — 600 12 — 40 1500 50 — — 80 — — —	— —	liszt... .. tengeri... .. szesz... .. gazd. gépek... .. sőr... .. czukor... .. vásáru... .. só... .. köölaj... .. kőszén... .. cserhég... .. mész... ..	7000 3600 1600 1000 7100 2900 7700 1900 2850 35500 200 2000	Zombolya, Nagy-Kikinda, Cegléd. Varjas, Perjámos, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskek Temesvár, Szeged. Budapest. Kőbánya. Diószeg, Nagysurány, Hatvan, Budapest. Anina, Kassa, Budapest, Nemet-Bogsán, Kalán-Zeykfalva, Gavosdia. Máramaros-Sziget. Orsova. Salgó-Tarján, Porosz-Szilécia. A kassa oderbergi vasút állomásai. Mező-Telegd, Élesd.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
						tüzifa	20200	Topolovecz, Radna-Lippa, Rékás, Detta.
						épületfa	3700	Szolnok, Margitfalu,Kroszienko, Skole, Lisko-Lukavica.
						kavics	11600	Vecsés.
						trágyafősz	100	Meidling.
						nyersbőr	2540	Budapest, Monor.
						szarvasmarha	22	Pilis, Félégyháza.
						sovány sertés	1064	Budapest. Debreczen.
Kecskemét <i>n_{im}</i>	<i>Az egri főkapitány 5877 h., Kecskemét város 25610 hold, Kovács András 1013 h., S. Kovács Mihály 1809 h. és Szappanos Elek 1296 h. kecskeméti; Farkas János 1195 h. jász-kerekegyházi; Kecskemét város 15908 hold és Szentkirályi István 6189 h. bugacz-monostori birtoka.</i>	buza	11700	34200	—	tengeri	90000	Nagy-Kikinda, Nagy-Becs-kerek, Mokrin, Topolovecz, Perjámos.
<i>Kecskemét</i> ---		rozs	2500	57000	—			
<i>Jász-Kerekegyháza</i> ---		burgonya	10400	4500	400			
15.0		dohány	700	—	—			
<i>Szent-Király</i>		bor	13000	1000	—	árpa	30000	
<i>puszta</i> ---		friss gyümölcs	5200	42000	4700	zab	1200	Perjámos, Varjas, Detta.
<i>Urvét puszta</i> 6.1		hízott sertés	12500	37400	—	liszt és korpa	15100	Nagy-Kikinda, Zombolya, Budapest, Czegléd, Nagy-Szt.-Miklós, Félégyháza, Mokrin.
<i>Borbás</i> " 14.4		zsir	1800	—	—			
<i>Matkó</i> " 13.3		szalonna	1700	—	—			
<i>Városföld</i> " 6.0		friss sertés	—	—	—			
<i>Gátér</i> " 6.0		hus	2000	—	—			
<i>Szarkás</i> " 16.0		élő és leölt hízott baromfi	2370	7300	14900	köles	20000	
<i>Talfája</i> " 9.0		gyapju	500	—	—	tüzifa	67000	Rékás, Topolovecz, Detta.
<i>Ballószeg</i> " 11.0		tojás	230	230	230	épületfa	46000	Szolnok, gácsországi állomások.
<i>Halesz</i> " 9.0		nyersbőr	500	—	—	cserhég	500	a kassa-oderbergi vasut állomásai.
<i>Bugacz</i> " 28.0		kása	3500	—	—	köszén	80000	Salgó-Tarján, Felső-Szilézia, Dombrau, Anina, Pécs.
jól fentartott törvényhatósági és mezei utak.		kő és kavics	160	—	—	cseréptégla	12000	Szeged, Czegléd.
		ócska vas	1000	—	—	kő és kavics	57000	Somos-Ujfalu, Vecsés.
		üres edények	4400	—	—	mész	14400	Élesd, Mező-Kövesd, Ajka.
		pálinka	440 Hl.	150 Hl.	14 Hl.	czement	6000	Ujvidék, Ilava, Lábattan.
		cognac	1020 Hl.	150 Hl.	22 Hl.	só	6100	Máramaros-Sziget.
						vas	6000	Anina, Salgó-Tarján, Resicza.
						sőr	7000	Kőbánya.
						nyersbőr	200	Félégyháza, Szolnok, Nagy-Körös.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Kecskemét (folytatás).						cukor	5000	Nagy-Surány, Budapest, Mezőhegyes.
						kávé	1150	Trieszt.
						kőolaj	7400	Budapest.
						új üres kosár	300	Felső-Magyarország.
						baromfi	9500	Hódmező-Vásárhely, Félégyháza, Kistelek.
						sertés	50000	Nagyvárad, Debreczen, Szabolcs, Delta, Gyula.
						szarvasmarha	40	Temesvár, Csongrád, Hódmező-Vásárhely, Delta.
						ló	30	Mezőhegyes, Szeged, Szabadka, Zombor, Baja.
						járművek	130	Budapest, Szeged.
						bor	300	Félégyháza, Fiume.
						sze.sz	4500	Szeged, Budapest.
Pusztapáka		(lásd Kecskemét állomást.)						

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Félegyháza 7 ¹ / ₂ m	<i>A kis-kun-félegyházi közbirtokosság</i> 1160	buza	15800	25200	—	köszén	41450	Salgó-Tarján, Dombrau, Karwin, Poroszló, Segen-Gottes, Osztrau, Brčka, Budapest, Gácsország, Margitfalva, Szolnok, Szeged.
<i>Kis-Kun-Félegyháza</i> 1:2	hold kis-kun-félegyházi ; <i>Szapáry István gr.</i> 1450 h. és <i>Vigyázó Sándor gr.</i>	rozsa	5350	14300	—	épü'etfa	16960	Saág, Rékás, Topolovecz, Kavarán-Szék, Mórmező-Föld-Só, Gavosdia.
<i>Ó- és Új-Kécske</i> 19:0	1185 h. új-kécskei ; <i>a váci püspökség</i>	árpa	500	—	—	tüzifa	10950	Mező-Telek, Élesd, Dobrest.
<i>Alpár</i> 16:0	2595 h. alpári ; <i>Károlyi István gr.</i> 9461	zab	100	—	100	mész	6950	Kőhánya, Szeged, Temesvár-Józsefváros.
<i>Újfalva</i> 8:0	1185 h. új-kécskei ; <i>a váci püspökség</i>	tengeri	500	—	10800	sör	4300	Styria, Anina, Karánsebes, Budapest.
<i>Szent-Lőrincz</i> 14:0	2595 h. alpári ; <i>Károlyi István gr.</i> 9461	bab	—	—	—	vasáru	2700	Orsova, Óravicza, Budapest.
<i>Tömörkény</i>	hold újfalvi ; <i>Coburg Fülöp kir. hg.</i> 11539	dohány	5000	8000	—	kőolaj	2400	Kistelek, Csongrád, Ó-Kanizsa, Szeged, Szabadka, Hódmező-Vásárhely.
<i>puszta</i> 22:0	hold szent-lőrinczi ; <i>Kecskemét város</i> 7583 h. felső-pusztaszeri birtoka.	dinnye	60	—	—	elő baromfi	2200	Szolnok, Nagy-Kikinda, Cegléd, Szeged, Budapest.
<i>Monostor</i>		bor	7200	—	—	liszt és dara	1200	Temesvár-Józsefváros, Szeged.
<i>puszta</i> 15:0		szőlő	600	150	—	czukor	1320	Mezőhegyes, Nagy-Surány, Bófalva.
<i>Jakabszállás</i> 10:0		friss gyümölcs	1340	800	—	toll	370	Makó.
<i>Felső-Pusztaszer</i> 11:0		széna	450	—	—	gépek és géprészek	680	Budapest.
állami és kavicsolatlan mezei utak.		gyógyfűvek	20	—	—	tengeri	18000	Zsombolya, Nagy-Kikinda, Gyertyámos, Mokrín, Varjas, Szt.-Hubert, Horgos, Ó-Kanizsa, Vojtek, Verseck, Zsebely, Zenta.
		lő	90	10	—	sovány sertés	1000	Gyula, Nagyváradi, Zsombolya, Soborsin.
		szarvasmarha	770	180	—	juh	100	Nagy-Szalonta.
		juh	300	1700	—	lő	40	Abony, Nagyváradi, Monor, Szeged, Cegléd, Budapest.
		hízott sertés	7880	1680	190	só	25600	Máramaros-Sziget.
		sovány »	350	—	—	kén	200	Trieszt.
		malacz	170	—	—	fadrót	400	Tótváradi, Alkenyér.
		elő baromfi	1900	4200	2300			
		leölt baromfi	2500	2000	700			
		disznósír	754	330	—			
		szalonna	40	—	—			
		tojás	530	1100	—			
		gyapjú	530	—	—			
		száraz bőr	80	—	—			
		toll	1570	20	—			
		liszt és korpa	400	—	—			
		gyufa	80	—	—			
		lőtt vad	90	100	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Gátér	A nagybirtokosokat l. Félégyházánál.	buza rozs zab árpa... .. hízott sertés szarvasmarha (hízott) ... hízott juh ...	8500 600 500 200 1100 — —	— — — — — 200 200	— — — — — — —			Szükségeiket Félégyházáról szerzik be.
Csongrád $\frac{7}{10}$ m. Csongrád... .. Csany... .. 5·0 Félgő-pusztja 11·0 rossz utak.	Károlyi István gróf 5414 hold félgőpusztai és 2576 h. csongrádi ; Csongrád község 10879 hold csongrádi birtoka.	buza rozs zab tengeri köles bab friss gyümölcs ... dohány bor sertés szarvasmarha ürü ... élő baromfi ... leölt baromfi ... gyapju tojás nyersbőr toll liszt talicska kaszanyél ...	12000 — 2000 3000 2000 6000 1000 6000 2000 2500 — 800 320 500 250 200 600 4000 1000 db. 6000 db.	— 1500 — — — — 1000 — — — 120 1400 — — 180 — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — — — —	czukor kávész sör szesz és pálinka cognac és rum bor só fűszeráru hüvelyesek liszt... .. kikészített bőr... kézműáru vászon petroleum gyufa kőszén vas- és aczéláru dohányáru... ..	640 50 1760 1730 30 2600 200 300 240 1700 540 50 180 800 40 5600 2800 250	Budapest, Szeged, Mezőhegyes. Budapest. Kőbánya. Budapest, Szeged. Budapest, Kecskemét. Arad, Budafok. Szeged. Budapest, Szeged. Budapest, Szeged. Szeged. Budapest. " " Morva- és Csehország. Budapest. " " Porosz-Szilézia. Budapest, Anina, Szeged.
Pusztapéteri $\frac{7}{10}$ m. Alsó- és Felső-Pusztapéteri 16·0 Csengele pusztja 7·0 Jász-Szent-László ... 7·0 rossz dülő utak.	Pallavicini örgr. 7016 h. pusztapéteri ; a kis-kunfélegyházi közbirtokosság 1716 h. jász-szent-lászlói birtoka.	A termények feleslegét Félégyházán és Kisteleken adják fel.					A fogyasztási cikkeket Félégyházáról és Kistelekről szerzik be.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Kistelek $\frac{7}{10}$ <i>Kistelek</i> 200 <i>Kis-Kun-Majsa</i> 2000 <i>Kömpöcz puszta</i> 1000 jól fenntartott utak.	<i>Kis-telek község</i> 2176 h. kisteleki; <i>Kis-Kun-Majsa község</i> 1207 h., a <i>kis-kun-majsa</i> i közbirtokosság 5561 h., a <i>jászberényi birtokosok</i> 4234 h. kis-kun-majsa; az <i>egyri főkáptalan</i> 5211 h. kömpöczyi birtoka	rozs 12000 dohány 50 hízott sertés 500 szarvasmarha 300 élő baromfi 700 tojás 70 gyapjú 400 nyersbőr 200 bor 15000 Hl.	8000 — 300 — — — 100 — —	— — — — — — — —	köszén 10000	Salgó-Tarján, Petroszény.		
Szatymáz $\frac{7}{10}$ <i>Sándorfalva</i> 504 jól fenntartott mezei utak.		buza 200 rozs 420 bor 2500 káposzta 5000 friss gyümölcs 2000 hízott sertés 580 liszt 400	— 320 — — 500 2400 —	— — — — — — —	tengeri 4000 köszén 3000 sovány sertés 1200 tengeri dara 2000	Szőreg, Nagy-Kikinda, Zsombolya. Czernitz, Dombrau, Karwin. Gyula. Szőreg.		
Kis-Kun-Dorozsma $\frac{7}{10}$ <i>Dorozsma</i> 200 <i>Atokháza puszta</i> <i>Göböljárás puszta</i> <i>Seregélyes puszta</i> <i>Élcs puszta</i> járható mezei utak.	<i>A dorozsmai közbirtokosság</i> 13762 h. és <i>Dorozsma község</i> 1084 h. dorozsmai birtoka.	bor 650 paprika 520 hízott sertés 15000 ló 100 szarvasmarha 50 bárány 20 friss hus — sertésmáj 80	— — 30000 — — — 30 80	— — — — — — — —	tüzifa 3000 sovány sertés 5000 ménló 50 gabonanemű 7000	Az aradi és csanádi egy. vasutak állomásai. Zsombolya, Detta, Temesvár, Debreczen. Bánréve. Nagy-Kikinda, Nagy-Becskepek, Karlova. Szent-Hubert, Oroszlámos, Sámson, Hódmező-Vásárhely.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Szeged (folytatás)						cukor	4800	Lundenburg, Szerencs, Mezőhegyes.
						fonál	1000	Königinhof, Trautenau.
						faszén	3000	Kavarán-Szákul, Ternova-Kurtakér.
						üveg	3800	Grác, Bokszeg-Bél.
						gyufa	200	Bécs, Félegyháza, Gyula, Temesvár.
						szesz	5140	Kolozsvár, Budapest, Temesvár.
						tüzifa	16390	Az aradi és csanádi egyesült vasutak állomásai.
						buza	690140	Oláhország, Horgos, Orosháza, Hódmező-Vásárhely, Zombolya, Nagy-Szent-Miklós, Perjámos, Varjas és az aradi és csanádi egy. vasutak állomásai.
						tengeri	36980	
						árpa	5800	Perjámos, Varjas, Zombolya
						zab	5100	Orosháza, Baja, Zombolya.
						kén	1100	Trieszt, Budapest.
						fadrót	800	Petrozsény, Derestye-Hétfalu.
						tűzálló agyag ...	4800	Ternova-Kurtakér, Blansko, Anina.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk				
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei		
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi					
									állomások	
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint							
Szeged-Rókus <i>Szeged</i> 2·1 <i>Tápé</i> 4·0 törvényhatósági és községi utak.	(lásd Szeged állomást.)	bor	130	—	—	liszt és egyéb	16800	Hódmező-Vásárhely.		
		paprika	2000	—	—	örlemények ...				
		gyógyfű	200	—	—	bor			840	Pécs, Gyula, Arad.
		zsir és szalonna	—	300	—	épületfa és deszka			13400	Bánffy-Hunyad, Kovászna, Arad.
		lő	26	—	—	talpfa			4440	
		hizott sertés élő baromfi	100	—	—	kő, téglá és kavics			8900	Kis-Szobes, Hódmező-Vásárhely, Homok, Temes-Szlatina.
		gyapju	50	—	—	vasáru			7450	Hisnyóvíz, Bécs.
		nyersbőr	100	—	—	kőolaj			2700	Szabadka, Budapest.
		liszt	5800	—	—	gépek			300	Bécs, Budapest.
		épületfa zsin-dely és deszka	22700	—	—	friss gyümölcs			2000	Székely-Ke-resztúr.
		pirszén	7000	—	—	só			25500	Deés, Kocsárd.
		tégla és keramitlapok	19500	200	—	dohány			11800	Debreczen, Fiume.
		épület asztalos áru	420	—	—	mész			16600	Berzova, Dobrest, Eleds.
		szeszes ital és likör	300	—	—	czement			600	Szolnok.
		dohánygyártmányok	12200	—	—	kender és kóc			4440	Priglevicza-Szl.-Iván, Fiume.
		kézmű-, rövid-, és diszműáru	1000	—	—	szóda			3330	Kis-Boeskö.
		só	1500	—	—	széna			1900	Gácsország.
		sör	7460	—	—	szarvasmarha			600	Déva, Soborsin.
		vas és aczél-áru	160	—	—	sertés			12100	Orosháza, Hódmező-Vásárhely, Szalonta és a békés-csanádi h. é. vasut állomásai.
		egyéb vegyes áru	8300	—	—	lő			40	Rév.
		göngyöletek	9400	—	—	szén			135000	Salgó-Tarján, Petrozsény, Poroszló, Vrdnik, Anina, Szabolcs, Lupény.
						gyufa			30	Gyula.
				szesz	130	Szabadka.				
				tüzifa	16000	Dobrest, Teregova.				
				buza	112300	Hódmező-Vásárhely, Orosháza, Horgos, a békés-csanádi h. é. vasut állomásai.				
				rozs	8600	Horgos, Nagyvárad.				
				tengeri	21800	Bajmok, Csantavér, Mokrin.				
				árpa	10300	Csantavér, Szalonta.				
				zab	13000	Bajmok, Szabadka.				
				fadrót	320	Derestye-Hétfalu.				

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Szőreg $\frac{7}{m}$	<i>A kir. kincstár</i> 2159	buza	15000	5000	---	czukor	40	Mezőhegyes, Budapest.
<i>Szőreg</i> --- 1.5	h. szőregi; <i>Gerliczy</i>	repcze	1000	---	---	bor	160	Pécs, Villány, Arad.
<i>Uj-Szt.-Iván</i> --- 3.2	<i>Félix br.</i> 7248 h.	süldő	1400	---	---	pálinka	120	Ujvidék, Lugos, Budapest.
<i>Ó-Szt.-Iván</i> --- 5.0	deszki; <i>Szapáry</i>	gyapju	50	---	---	szesz	30	Mezőhegyes.
<i>Deszk</i> --- 5.0	<i>Géza gr.</i> 4175 hold	nyersbőr	30	---	---	sör	70	Temesvár, Szeged.
<i>Térvár</i> --- 8.5	gyálai; <i>Szerb-</i>	tengeri dara	2000	---	---	köszén	4600	Salgó-Tarján.
<i>Gyála</i> --- 10.8	<i>Keresztur</i> község					kavics	7000	Borossebes-Buttyin.
<i>Szerb-Keresztur</i> 13.7	4396 hold szerb-kereszturi birtoka.					kenderkóró	34300	Kamarás-Major, Dévaványa, Mezőhegyes, Zombolya, Csaba, Kurtics. Baja.
A Deszk községhez vezető ut kivételével rossz dülő utak.						köolaj és fűszer	50	Budapest, Szeged.
Az aradi és csanádi egy. vasutakról a magyar kir. államvasutakra átment:						A magyar kir. államvasutakról az aradi és csanádi egy. vasutakra átmenet:		
		buza	---	5000	---	czukorkák	20	Prága.
		tengeri	---	---	3000	bor	130	Pécs, Villány.
		hagyma	---	8000	17000	pálinka	50	Lugos.
		zöldség	200	---	---	eczet	70	Ujvidék.
		hízott sertés	---	4500	---	sör	110	Temesvár, Szeged.
		szarvasmarha (hízott)	---	1300	---	gépek	600	Budapest, osztrák állomások.
		leölt lud	---	150	---	fűszer	109	Budapest, Trieszt.
		tojás	15	15	---	köszén	10200	Anina, Felső-Szilézia.
		donga	---	---	6000	köolaj	650	Szeged-Rókus, Oravicza, Orsova.
		talpfa	7000	---	---	liszt	800	Zombolya, Nagy-Kikinda.
		tüzifa	15000	---	---	tégla	2400	Szeged.
		zuzott kő	105000	---	---			
		cognac	10	---	---			
		czukor	3000	---	---			
		kosárfonó áru	20	---	---			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Oroszlámos <i>Oroszlámos</i> ... 1·4 <i>Majdán</i> ... 2·4 <i>Ó-Béba</i> ... 8·1 <i>Kübekháza</i> ... 8·1 <i>Kis-Sziget</i> ... 3·3 <i>Rábé</i> ... 5·7 <i>Imre-puszta</i> ... 8·0 <i>Egyházaskér</i> ... 8·1 <i>Török-Kanizsa</i> 15·0 nyár évadján járható utak.	<i>Batthyányi József gr.</i> 7352 hold oroszlámosi ; <i>Wimpfen gróf</i> 7234 hold ó-bébai ; <i>Grünberger Albertin</i> 1863 h., <i>Sulpe Emil</i> 1928 hold, <i>vizeki Tallián Vilma</i> 2099 hold, <i>Török-Kanizsa</i> község 2161 h, <i>Veiszhut Lajos</i> 2053 h és <i>Feilitzsch Friderika</i> báró asszony 1530 h. török-kanizsai birtoka.	buza ... 45000 rozs ... 1000 árpa ... 800 zab ... — tengeri ... 1000 köles ... 200 vöröshagyma ... 300 szarvasmarha (hizott) ... 100 juh ... 1000 sovány sertés ... 600 élő baromfi ... 50 gyapju ... 300 liszt ... 400 szalma ... 20000 selyemgubó ... 10	6500 — — 4000 — — — 100 1400 — — — — — —	— — 500 — — — — — — — — — — —	liszt ... 3000 szesz és pálinka ... 1060 bor ... 700 sör ... 660 épületfa ... 500 szerszámfa ... 200 tüzifa ... 2500 czukor ... 120 tégla ... 900 homok ... 3360 vasáru ... 430 kidolgozott bőr ... 50 kőolaj ... 430 gépek és géprészek ... 850 só ... 130 burgonya ... 280 mész ... 300 köszén ... 4000	3000 1060 700 660 500 200 2500 120 900 3360 430 50 430 850 130 280 300 4000	Szeged, Nagy-Kikinda. Szeged, Lugos, Temesvár-Gyár-város. Szeged, Arad. Szeged. « « Topolovecz, Belincz-Kiszető, Kavarán-Szákul. Budapest. Szeged, Nagy-kikinda. Kis-Zombor, Budapest. « Szeged, Nagy-Kikinda, Óravicza. Budapest. Szeged. Kecskemét. Német-Bögsán. Loslau.	
Valkány <i>Valkány</i> ... 3·5 <i>Nagy-Kocsóhátpuszta</i> ... 9·7 <i>Ürs-puszta</i> ... 3·0 rossz utak.		buza ... 11300 rozs ... 80 árpa ... 1270 zab ... 800 tengeri ... 300 vöröshagyma ... 300 czukorrépa ... 9240 szesz ... 400 szarvasmarha ... 65 sertés ... 360 juh ... 600 ló ... 10 gyapju ... 80 tojás ... 20	— — — — — 500 — — — — — — — — —	— — 500 — — — — — — — — — — — —	sör ... 550 tégla ... 2000 épületfa ... 2900 tüzifa ... 200 szén ... 3100 mész ... 700	550 2000 2900 200 3100 700	Szeged. Mokrin, Nagy-Kikinda. Csácza, Szeged, Delta, Szabadka. Kovácszna. Zsolna, Salgó-Tarján, Szabolcs, Anina. Krassova.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Sárafalva $\frac{7}{10}$ <i>Sárafalva</i> ... 1'0 <i>Egres</i> ... 7'0 homokos mezei utak.	<i>Gyulai Samu gróf</i> 1915 h. és <i>Sárafalva község</i> 1694 h. sárafalvi ; <i>Egres község</i> 1504 h. egresi birtoka.	buza ... 5000 árpa ... 1000 tengeri ... 1000	5000 1000 1000	9000 — —	— — —	czukor ... 90 kőolaj ... 180 vasáru ... 50 köszén ... 1000 fűszer-, kézmű-, rövid- és egyéb vegyesáru ... 500	Mezőhegyes. Oravicza. Temesvár. Karwin. Budapest, Bécs, Trieszt, Szeged, Temesvár.	
Rácz-Szent-Péter $\frac{7}{10}$ <i>Szent-Péter</i> ... 7'6 <i>Pészak</i> ... 12'0 <i>Lorin</i> ... 11'0 <i>Pészak pusztá</i> ... 7'0 <i>Nagy-pusztá</i> ... 9'0 <i>Kis-pusztá</i> ... 9'0 rossz utak.	<i>Szapáry Géza gróf</i> 1943 h. és <i>Szerb-Szt.-Péter község</i> 1233 h. szerb-szt.-péteri birtoka.	buza ... 3000 tengeri ... 2000 dohány ... 400 gyapju ... 30	3000 2000 400 30	— — — —	— — — —	sör ... 200 bor és szesz ... 50 liszt ... 100 tüzifa ... 600 tisztított gyapju ... 20 köszén ... 2300 fűszer-, kézmű-, rövidáru ... 140	Szeged. Szt.-Lőrincz, Hidas-Bonyhád, Lugos, Gyorok, Karánsebes, Temesvár. Nagy-Kikinda, Nagy-Miklós. Kavarán-Szákul. Szeged. Anina, Loslau. Budapest.	
Perjámos $\frac{7}{10}$ <i>Perjámos</i> ... 12'0 <i>Sándorháza</i> ... 10'0 <i>Székesut</i> ... 13'0 <i>Nagyfalva</i> ... 18'0 <i>Német-Szt.-Péter</i> ... 16'0 <i>Szemlak</i> ... 18'0 <i>Ujhely</i> ... 21'0 <i>Hodony</i> ... 18'0 <i>Billéd</i> ... 15'0 <i>Munár</i> ... 16'0 <i>Sajtlény</i> ... 16'0 jól fentartott törvényhatósági utak.	<i>Perjámos község</i> 1097 h. és <i>a zágrábi érsek-ség</i> 1188 h. perjámosi és 3048 h. sándorháza ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1184 h. nagyfalvi ; <i>a kir. kincstár</i> 2707 h. német-szt.-péteri ; <i>a bozdini g. kel. zárda</i> 2636 h. munári ; <i>a magyar kir. közalapítvány</i> 4997 hold szemlái ; <i>Billéd község</i> 1077 h. billédi birtoka.	buza ... 21800 tengeri ... 26900 hízott sertés ... 800 szarvasmarha (hízott) ... — ló ... — gyapju ... 50 tojás ... 200 kavics ... 12500 szesz ... 1330 lőtt vad ... 60 kalap anyag ... 40	21800 26900 800 — — 50 200 12500 1330 60 40	98300 15000 — 200 60 — — — — 15	— 4100 — — — — — — — —	liszt ... 2600 sör ... 1500 bor ... 700 tüzifa ... 2000 deszka ... 600 fűszeráru ... 120 ásványolaj ... 1700 ásványviz ... 100 kikészített bőr ... 150 anilin festék ... 10 czukor ... 500 posztó ... 70 kénsav ... 100 kézműáru ... 260 köszén ... 10000 gyapju hulladék ... 400	Szeged, Nagy-Kikinda, Nagy-Szt.-Miklós. Szeged. Arad, Gyorok. Temesvár, Topolovecz, Rékás, Kavarán-Szákul. Szeged. Budapest. Orsova, Nagy-Szt.-Miklós, Nagy-Kikinda, Szeged. Szeged. Budapest. Freiburg. Mezőhegyes. Brünn, Reichenberg, Bécs. Budapest. Bécs, Reichenberg, Schönberg, Trübau, Neutitschein. Petrozsény, Segen-Gottes, Dombrau, Czernitz, Laurahütte. Karoline-Grube. Budapest, Temesvár.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson megnevezése	feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Varjas $\frac{7}{10}$ <i>Varjas</i> <i>Kétföld</i> <i>Kis-Telep</i> <i>Kis-Szt.-Péter</i> <i>Knéz</i> rossz utak.	<i>Varjas község</i> 1348 h. és <i>a zágrábi érsekség</i> 2637 h. varjasi ; <i>a magyar kir. kincstár</i> 1932 h. knézi birtoka.	buza tengeri czukorrépa selyem gubó	20900 17600 5200 330	3940 7600 — —	— 9230 — —	kavics épületfa vas tégla sör bor kőolaj liszt szén	10300 1400 900 630 600 450 300 660 1200	Perjámos. Szeged. « Nagy-Kikinda. Szeged. Ujvidék, Gyorok. Budapest. Nagy-Szt.-Miklós Anina, Karwin.
Mokrin $\frac{7}{10}$ <i>Mokrin</i> <i>Nagy-Teremia</i> <i>Kis-Teremia</i> <i>Nyerő</i> <i>Tisza-Szt.-Miklós</i> <i>Szaján</i> rossz dülő utak.	<i>Mokrin község</i> 6112 h. mokrini ; <i>József kir. herceg</i> 8975 h. tiszta-szt.-miklósi birtoka.	buza tengeri hizott sertés sovány « szarvasmarha (hizott) leölt lud élő baromfi gyapju tojás csont toll nyersbőr liszt keményítő	12350 12730 800 600 — — 130 80 120 40 40 15 20 1400 1700	3740 5880 — — 80 390 50 — 40 — — — — — —	— 1700 — — — — — — — — — — — — —	tüzifa épületfa pálinka bor sör szövet és posztó kézműáru fűszeráru butor kőszén	2100 4820 900 260 570 340 190 1180 180 10000	Bélinicz-Kiszető, Topolovecz, Berzova. Szeged, Török-Becse-Aracs, Berzova. Lugos, Arad, Ujvidék. Arad, Ménés, Gyorok, Fiume. Szeged, Kőbánya, Temesvár. Temesvár, Gavosdia. Budapest, Szeged, Temesvár. Budapest, Szeged. Szeged. Anina, Salgó-Tarján, Pécs, Dombrau.
Nagy-Kikinda $\frac{7}{10}$ <i>Nakófalva</i> <i>Kis-Orosz</i> <i>Bocsár</i> <i>Tisza-Hegyes</i> <i>Basahíd</i> jó állami és rossz törvényhatósági utak.	<i>A nagy-kikindai gör. kel. egyház</i> 1312 h. ; <i>Nagy-Kikinda város</i> 8973 h. és <i>Budisín László és testvérei</i> 1005 hold nagy-kikindai ; <i>Révay Gyula br.</i> 1025 h. és <i>Tisza-Hegyes község</i> 1227 h. tiszahegyesi ; <i>Sina Simon br. örökösei</i> 4629 h. kis-oroszi ; <i>Basahíd község</i> 2296 h. basahídi ; <i>Bayer Gyula</i> 1391 h., <i>Hertelendy Gyula</i> 1587 hold és <i>Taffler Kálmán</i> 1392 h. bocsári birtoka.	buza árpa zab tengeri burgonya repcze czukorrépa szarvasmarha hizott sertés ló élő baromfi leölt baromfi selyemgubó tojás csont liszt és korpá tégla és cserép	6200 300 200 43400 2000 1000 1800 — 600 590 330 400 330 400 200 315000 80000	5100 — — 6000 — — — 440 900 — 250 630 — 200 — 147600 —	— — — — — — — — — 1440 670 — — 400 3700 —	buza zab liszt tüzifa cserhéz szén	288000 3000 3000 65000 1500 70000	Perjámos, Oroszlámos, Valkány, Mokrin, Szt.-Hubert, Zsombolya, Gyertyámos, Vojtek, Detta, Versecz, Lugos, Oláhország. Az aradi és csanádi egy. vasutak állomásai. Zsombolya, Nagy-Szt.-Miklós. Topolovecz, Móriczföld-Soósd, Kavarán-Szákul, Saág, Berzova, Gavosdia. Rózsahegy, Liptó-Ujvár, Lúcsivna. Salgó-Tarján, Úszög, Anina, Vrdnik, Segen-Gottes, Laura-hütte, Lupény, Petrozsény.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Nagy-Kikinda (folytatás).						só	5100	Maros-Ujvár.
						vas	2600	Gavosdia, Karánsebes, Anina, Lilienfeld, Wilhelmsburg.
						bor	1400	Arad, Gyorok, Temesvár, Villány, Pécs, Német-Boly, Fiume.
						sör	3700	Temesvár, Kőbánya, Nagy-Szt.-Miklós, Schwechát.
						szesz	3200	Radna-Lippa, Arad, Lugos, Német-Bogsán, Temesvár, Perjámos, Szeged.
						széna	3400	Beregszó, Erdély.
						czukor	700	Mezőhegyes.
						épületfa	25000	Brassó, Maros-Vásárhely, Temes-Szlatina, Kovászna, Török-Becse-Aracs, Szeged.
						mész	6500	Soborsin, Berzova, Német-Bogsán, Rakasdia.
						kőolaj	5600	Fiume, Budapest, Szabadka, Brassó, Oravicza, Orsova.
					gazd. gépek.	1200	Budapest.	
Szent-Hubert $\frac{7}{100}$ <i>Szent-Hubert</i> ... 0.75 <i>Károlyliget</i> ... 1.5 <i>Seultourn</i> ... 1.5 <i>Nagy-Tószeg</i> ... 3.8 <i>Kis-Tószeg</i> ... 5.7 <i>Kis-Komlós</i> ... 7.6 <i>Nagy-Komlós</i> ... 9.5 rossz törvényhatósági és községi utak.	<i>Denni József</i> 1020 h. kis-tószegi birtoka.	buza	29300	3000	—	tüzifa	9600	Kavarán-Szákul, Topolovecz, Móriczföld-Soós, Terego, Konop, Berzova.
		zab	—	300	—			
		tengeri	13000	2600	200			
		czukorrépa	1400	—	—			
		sovány sertés	110	—	—			
		hizott «	—	60	—	épületfa	6800	Szeged, Török-Becse-Aracs, Maros-Vásárhely.
		borju	30	—	—			
		élő baromfi	300	20	10			
		leölt lud	—	90	—	szén	1400	Ostrau, Salgó-Tarján, Anina.
		tojás	—	1100	—	bognárfa	1100	Temesvár, Topolovecz.
		fedő cserép	20000	—	—	donga	400	Temesvár, Arad.
						bor	400	Arad, Német-Boly, Gyorok, Pécs, Villány, Fiume.
						sör	50	Zsombolya.
						szesz és pálinka	400	Temesvár, Német-Bogsán, Lugos.
						czukor, fűszer-és gyarmatáru	200	Budapest.
						gépölaj	90	«
						kőolaj	60	«

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Zsombolya 7 ¹ / ₂ m	<i>Csekonics Endre gr.</i> 16914 hold német-czernyai és 12802 h. magyar-czernyai birtoka.	buza	24000	10000	3000	kő és kavics ...	80000	Paulis.
<i>Zsombolya</i>		tengeri	20000	—	15000	friss gyümölcs ...	800	Lugos, Karánsebes.
<i>Grabács</i>		dinnye	300	—	—			Petrozsény,
<i>Csatád</i>		kender	25000	—	—	szén	30000	Anina, Felső-Szilézia, Salgó-Tarján.
<i>Bogács</i>		dohány	5000	5000	—			Kavárán-Szákul,
<i>Kis-Osz</i>		kukoricza héj ...	—	—	150			Móriczföld-Soósd, Saág, Szakálháza.
<i>Csernya</i>		lő	30	200	—	tüzifa	40000	
<i>Magyar-Czernya</i> ...		juh	650	—	—			
<i>Német-Czernya</i> ...		hízott sertés ...	240	120	—			
<i>Szerb-Klári</i>		élő baromfi ...	150	—	—			
rossz utak.		leölt baromfi ...	250	700	—	épület- és szer-számfa, lécz és deszka	19000	Szeged, Arad, Török-Becse-Aracs, Maros-Vásárhely.
		méz	—	—	10			Lugos, Karánsebes, Delta, Topolovecz.
		gyapju	300	—	—			Mezőhegyes, Fiume, Villány. Kőbánya.
		nyersbőr	70	—	—			
		faggyu	20	—	—	favilla	2300	
		csont	300	—	—			
		tojás	—	—	1500			
		liszt	40300	—	—			
		korpa	—	—	3000			
		tégla és tető-cserép	23000	—	—	czukor	4500	
		repczeolaj	50	—	—	bor	5800	
						sőr	6000	
Gyertyámos 7 ¹ / ₂ m	<i>Csávossy Gyula</i> 1167 h. horvát-csenei és 1688 hold bobdai; <i>Kussevich Katalin br.</i> örök. 1374 h. horvát-kécsai ; a zágrábi érsekség 3048 hold sándorházai birtoka.	buza	12000	—	—	kézmű és rövid-áru	1000	Budapest, Bécs, Temesvár.
<i>Gyertyámos</i>		tengeri	117000	24000	—			Delta, Temesvár, Zsombolya, Nagy-Kikinda.
<i>Kis-Jécsa</i>		széna	1000	—	—	liszt	3000	Nagy-Kikinda.
<i>Nagy-Jécsa</i>		lő	20	10	—			Mezőhegyes, Szerencs, Diószeg, Temesvár, Budapest.
<i>Billéd</i>		sertés	1040	—	—	korpa	100	Arad, Villány, Német-Boly, Györök, Fiume, Eger, Szabadka.
<i>Sándorháza</i>		szarvasmarha ...	170	20	—	czukor	700	Budafok.
<i>Horvát-Csene</i>		leölt baromfi ...	30	—	—			
<i>Szerb-Csene</i>		méz	30	—	—	bor	750	Temesvár, Kőbánya.
<i>Bobda</i>		gyapju	50	—	—			
<i>Horvát-Kécsa</i>		disznósír	30	—	—			
<i>Román-Kécsa</i>		tojás	70	80	30			
<i>Német</i>		tégla	8300	—	—			
<i>Újvár</i>		vaj	70	30	—			
<i>Dávidház</i>						sőr	1500	
<i>puszta</i>						pálinka, szesz, rum, cognac ...	540	Karánsebes, Lugos, Arad, Temesvár, Budapest, Promontor.
jó karban levő községi és mezsei utak.						élő és leölt baromfi	50	Lugos, Zsombolya.
						tüzifa	12000	Topolovecz, Móriczföld-Soósd, Kavárán-Szákul, Saág, Delta.
						épületfa	12000	Szeged, Petrozsény.
						műfa	3000	Temesvár.
						vasáru	800	Temesvár, Budapest.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Gyertyámos (folytatás).						kőolaj	630	Temesvár, Nagy-Kikinda, Oravicza.
						gazdasági gépek	800	Budapest, Bécs.
						bőr	80	Temesvár, Zombolya, Nagy-Kikinda, Budapest.
						só	300	Temesvár.
						porcellán, agyag és üvegáru	40	Budapest, Temesvár.
						fűszer, gyarmatáru, déli gyümölcs	560	Budapest, Temesvár, Zombolya, Nagy-Kikinda, Trieszt.
						szén	5200	Anina, Salgó-Tarján, Ostrau Schoppinitz, Kunigunden-Weiche.
Beregszó $\frac{7}{m}$	<i>Beregszó község 1116 h. és Űrményi Mária</i>	buza	3200	—	—	liszt	50	Temesvár.
<i>Beregszó</i>	1320 h. beregszói ;	rozs	600	—	—	korpa	50	«
<i>Német-Szt.-Mihály</i>	<i>a magy. kir. kincstár</i>	árpa	340	—	—	szesz	40	«
<i>Német</i>	1676 h. és <i>Kis-Becs-kerek község 1075 h.</i>	zab	140	—	—	bor	40	Arad.
<i>Kis-Becs-kerek</i>	<i>kis-becs-kereki ; Damaszkín Arsza és István 1623 h. németi birtoka.</i>	tengeri	2540	—	200	pálinka	30	Német-Bogsán.
rossz utak.		repcze	400	—	—			
		széna	800	—	—			
Szakálháza $\frac{7}{m}$	<i>Szakálháza község 1196 h. szakálházai ; Jeszenszky Béla 1275 h. és a kir. kincstár</i>	buza	19300	100	500	bor és szesz	130	Arad, Segesvár, Temesvár, Radna-Lippa.
<i>Szakálháza</i>	2372 h. román-szt.-mihályi birtoka.	rozs	—	—	100	kőolaj	20	Oravicza.
<i>Román-Szt.-Mihály</i>		árpa	300	—	—	eczet	20	Temesvár.
<i>Utván</i>		tengeri	1240	—	1700	bükköny	500	Temesvár, Fehértemplom, Delta.
rossz utak.		talpfa	3400	—	—	tetőcserép	500	Szt.-Hubert, Zombolya.
		kerítés oszlop	380	—	—	épületfa	180	Szeged, Temesvár.
		tűzifa	1020	—	—	gépek	130	Budapest.
		lábtörő	1480 db.	—	—	tűzifa	200	Temesvár.
		kenyér-szakajtó	240 db.	—	—	szén	800	Anina.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egy b külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Temesvár-Józsefváros <i>Mehala</i> 2·0 <i>Mosnicza</i> 10·0 <i>Kisoda</i> 10·0 <i>Szabadfalva</i> 6·0 <i>Buziás</i> 25·0 állami és rossz törvényhatósági utak.	<i>Temescsár szab. kir. város</i> 2995 h. temesvári és 2163 h. mehalai ; <i>a magy. kir. kincstár</i> 4603 h. mehalai és 4042 hold mosniczai birtoka.	buza	26800	—	—	buza	408700	Zsebely, Vinga, Topolovecz, Gattája, Vojtek, Delta, Merczifalva, Remete, Gyertyámos, Zsombolya, Lovrin, Új-Bessenyő, Oláhország.
		rozs	200	800	—			
		árpa	1300	—	—			
		zab	450	—	—			
		tengeri	3300	200	—			
		facsemete és virág	2100	—	—			
		bor és bormust	4700	120	—			
		szarvasmarhasértés	680	—	—	árpa	6600	Merczifalva, Lőkősháza, Arad, Kigyós.
		lő	550	—	—	rozs	400	Bélinicz-Kiszetó.
		tojás	300	200	—	zab	2700	Delta, Lugos, Sáralfalva, Arad, Szent-Hubert, Vojtek, Csákovár.
		trágya	12700	5800	—			
		friss gyümölcs	1000	—	—			
		épület- és haszonfa	17700	24500	—	tengeri	45800	Móriczföld-Soósd, Zsebely, Vinga, Rékás, Szt.-András, Gyertyámos, Delta, Csákovár, Billéd, Zsombolya.
		tüzifa	8·50	—	—			
		széna és szalma	1150	—	—			
		üres hordó	2400	200	—	köles	100	Budapest.
		üveg és porcellán	2850	—	—	bükköny	500	Brassó, Maros-Vásárhely, Ruttká.
		szesz	23600	—	—	burgonya	4500	Kecskemét, Nyiregyháza, Kisvárd, Nagy-Körös, Horgos, Fogaras, Makó, Rakasdia.
		pálinka és likőr	2700	—	—	dohány	28200	Miskolcz, Fiume, Kolozsvár, Rakasdia, Debreczen, Ujvidék, Szeged, Zsombolya, Vojtek, Eger, Szolnok, Kassa, Barcs.
		sör	7400	—	—			
		czukor	1300	—	—	tüzifa	289400	Topolovecz, Rékás, Remete, Gavosdia, Saág, Karánsebes, Zsebely, Soborsin, Bélinicz-Kiszetó.
		örlemények	134800	126400	4500	épület- és haszonfa, deszka	160700	Alkenyér, Arad, Alvincz, Kovászna, Lugos, Dobsina, Brassó, Zólyom, Soborsin, Lupkow, Dombóvár, Topolovecz, Rakasdia, Szász-Régen, Szabadka.
		dohány és dohánygyártmányok	32500	—	—			
		só	3400	—	—			
		kőolaj	2400	—	—			
		mész és cement	2700	—	—			
		vasáru	10800	—	—			
		tégla és cserép	37600	—	—			
		szurok, gyanta, kátrány és aszfalt	1800	—	—			
		fűszer, vegyi- és festőanyag	3500	—	—			
		robbanó szerrek	110	—	—			
		katonai áruk	10000	—	—			
		göngyöletek	6600	—	—			
		kézmű- és rövidáru	10800	—	—			
		fonalak	8300	—	—			
járművek	148 db.	—	—					
szappan, gyertya és egyéb zsíradék	3500	—	—					
élő és leölt baromfi	150	100	—					
pirszén	4000	—	—					
selyemgubó	1000	—	—					

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Temesvár-Józsefváros (folytatás).						faárú és egyéb faanyagok ---	2900	Bélicz-Kíszetó, Szeged, Arad, Torda, Skole.
						fadról ---	4400	Alvincz, Mező-Laborcz, Prossnitz, Lupkow, Bécs, Gloggnitz.
						butor ---	4000	Budapest, Arad, Szeged, Bécs, Kolozsvár.
						talpfa ---	19000	Margitta.
						donga ---	100	Arad.
						faszén ---	2000	Rakasdia, Kavarán-Szákul, Borossebes-Buttyin.
						szarvasmarha ---	300	Déva, Szeged, Medgyes, Nagyszében, Pécs, Mezőhegyes.
						liszt ---	3800	Detta, Arad, Vojtek, Versecz, Szt.-András, Saág, Szeged.
						korpa ---	800	Nagy-Kikinda, Zombolya.
						széna ---	2500	Terego, Körpa, Temes-Szlatina.
						bor ---	8000	Medgyes, Arad, Pankota, Trieszt, Alvincz, Tövis, Fiume, Gyulafehérvár, Pozsony, Miskolcz, Pécs, Versecz, Győr.
						sör ---	1500	Pilsen, Budafok.
						szesz és pálinka ---	1200	Budapest, Radna-Lippa, Gurahoncz-Jószáshely, Arad.
						ásványviz ---	2000	Budapest, Kassa Szász-Régen, Végles-Szalatna.
						zsiradék ---	2100	Arad, Budapest, Lugos, Szeged, Versecz.
						só ---	27700	Maros-Ujvár.
						friss gyümölcs ---	2300	Kecskemét, Kavaránsebes, Kavarán-Szákul, Szeged.
						déli gyümölcs ---	1900	Budapest, Trieszt, Fiume.
						rizs ---	3000	Fiume, Trieszt.
						pótkáv ---	1200	Kassa, Trieszt, Eger.
						hering ---	850	Krakkó, Stettin.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Temesvár-Józsefváros (folytatás).						czukor, fűszer- és gyarmatáru, vegyi szerek ...	13000	Mezőhegyes, Lundenburg, Budapest, Trieszt, Fiume, Arad, Boroszló.
						szóda ...	2400	Ruttka, Oderberg, Nagy-Károly, Bosna-Brod.
						bab ...	1800	Nagyvárad, Gyulafehérvár, Szamos-Ujvár, Déva, Deés, Zám, Lugos, Félegyháza.
						bőr ...	3000	Budapest, Ujvidék, Déva, Lugos, Bécs, Uj-Arad, Szeged, Brassó, Nagy-Szeben, Nagy-Kikinda.
						üveg és porcelán ...	7500	Párkány-Nána, Bécs, Rimabánya, Zólyombrezó, Prága, Teregoval, Trieszt, Bécs, Budweis, Eger, Herend.
						kő, kavics, tégl, mész és cement ...	497000	Gyertyámos, Nagy-Kikinda, Német-Bogsán, Orsova, Arad, Ujvidék, Krassova, Anina, Berzova, Lédecz, Lábatlan, Paulis, Gyorok.
						kőedény ...	700	Hidas-Németi, Murány.
						kézmű-, diszmű-, rövidáru és fonalak ...	13500	Arad, Budapest, Bécs, Szeged, Szabadka, Kassa, Pozsony, Brassó.
						papirdoboz ...	1300	Budapest.
						szőnyeg ...	110	Bécs, Budapest Nagy-Becske-rek.
						papír ...	5000	Brassó, Alvincz, Budapest, Kassa, Poisdorf.
						vászon ...	2400	Budapest.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint							
Temesvár-Józsefváros (folytatás.)						vas- és aczéláru	17800	Salgó-Tarján, Anina, Oravicza, Német-Bogsán, Gávosdia, Borossebes-Buttyin, Bécs, Szabadka, Grác.	
						aszfalt	3800	Arad, Nagy-Kiskinda, Mező-Telegd, Budapest.	
						kőolaj	11700	Szabadka, Oravicza, Mező-Telegd, Orsova, Fiume.	
						szén	208800	Anina, Mehádia, Petrozsény, Bázsiás, Lupény, Salgó-Tarján, Piski.	
						sirkő	1000	Krassova, Pozsony, Karánsebes.	
						katonai árúk	13300	Különböző állomások.	
						fősz	900	Egeres, Szászváros.	
						keményítő	600	Fiume, Budapest.	
						kén	1100	Budapest, Trieszt, Zombor, Egeres.	
						sósav	170	Saybusch.	
						kátrány	200	Oravicza, Brassó.	
						gyanta	1400	Fiume.	
						kőolaj	800	Fiume, Mező-Telegd, Orsova.	
						földfesték	600	Körmöczbánya, Budweis.	
						olajfesték	270	Budapest, Arad, Szeged, Bécs.	
	Vízi úton érkezett és vasúton tovább ment					Vasúton érkezett és vízi úton tovább ment			
	á r u c z i k k					á r u c z i k k			
	q					q			
	kő, föld, üveg és porcellán					260	liszt		800
	bor és szesz					80	szesz		10000
festék					130	bor		200	
ásványviz, eczet, olaj					280	vasáru		4100	
szappan, szóda, keményítő, enyv és kátrány					150				
zsir, cukor, rizs					100				
vasáru és bádóg					800				
sósav, gálicz és terpentín					20				
egyéb vegyes áru					250				

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Temesvár-Gyárvaros	<i>Gyűrűk Ábrahám gr.</i> 2080 h. girópai; <i>Taffler és Ehrenfeld</i> 1251 h. gyarmatai; <i>a vallásalap</i> 1183 h. török-szákosi, 2288 h. dragsinai és 2667 h. nagy-kővéresi; <i>a közalapító uradalom</i> 1462 h. unipi; <i>Desseoffy Miklós gr.</i> 3506 h. bukoveczi; <i>a kir. kincstár</i> 1980 h. gyiroki, 1208 h. csernegyházi és 1486 h. szécsányi; <i>Manasy Gyula</i> 1218 h. murányi; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1573 h. német- és román-bencseki; <i>Deutsch Bernát</i> 1488 h. szécsányi; <i>Károlyi István</i> 5745 h. janovai birtoka.	buza tengeri árpa zab rozsa repce dinnye és ugorka szarvasmarha (hízott) szarvasmarha (sovány) sovány sertés ló juh élő sovány baromfi leölt hízott baromfi friss hus disznósir ludzsir és egyéb zsiradék szalonna tojás nyersbőr talpbőr toll szarv- és köröm-hul-ladék talpfa bognárfa és fatörzs tüzifa facsemete liszt és korpa szesz sör bor pálinka cognac eczet gépek és géprések harang kocsikenőcs spodium csontzsir műtrágya szappan és gyertya rongy	13500 900 320 300 300 260 600 980 1240 3270 65 280 40 200 100 2500 180 160 100 2500 40 4200 — 9800 11000 44700 9200 4000 29000 25100 2400 8000 100 700 1650 150 3100 1650 130 — 1140 1300	— — — — — — — — — — — 20 70 — 130 380 40 — — — — — — 840 — 500 — — 3800 — — 70 7200 200 — 					

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Temesvár-Gyárvaros (olytatás.)						épülelfa	17000	Brassó, Imecs-falva, Kovászna, Szeged, Petrozsény, Székely-Udvarhely, Púj, Lédecz.
						nyers vas	1900	Fiume, Kalán-Zeykfalva, Budapest, Német-Bogsán, Gavosdia, Karánsebes.
						ócska vas	600	Teregoval, Oravicza, Nagy-Kikinda, Német-Bogsán.
						harangötvény	250	Budapest, Német-Bogsán.
						gépek és gép-részek	350	Budapest, Német-Bogsán, Bécs, Brünn, Prága.
						vasáru	3500	Gavosdia, Karánsebes, Bosna-Brod, Kalán-Zeykfalva.
						homok	250	Budaörs, Anina.
						fősz.	1900	Egeres.
						sírkő	1200	Krassova, Pozsony, Karánsebes.
						üveg és porcelán	900	Bécs, Rimabánya, Zólyombrezó, Prága, Budapest, Herend.
						kő	58000	Topolovecz, Lugos, Karánsebes, Krassova, Paulis, Konop.
						czement és czementtégla	3600	Pétervárad, Ujvidék, Kőbánya.
						mész	17300	Kavarán-Szákul, Berzova, Soborsin, Német-Bogsán, Krassova.
						agyagföld	200	Budaörs.
						aszfalt	1600	Mező-Telegd.
						szurok	100	Saaz.
						gyanta	1000	Fiume, Trieszt.
						kékolaj	1400	Orsova, Mező-Telegd, Drohobicz, Fiume.
						kátrány	1400	Maros-Vásárhely, Jaslo, Grammat-Neusiedl.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezés :	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Temesvár-Gyárvaros (folytatás).						benzin	80	Orsova.
						olaj... ..	600	Fiume, Trieszt.
						szóda	400	Bosna-Brod, Lukavac.
						kőolaj	1100	Orsova, Oravicza, Budapest.
								Mező-Berény, Arad, Szászváros, Brassó, Versecz, Zsombolya, Delta,
						csont	9100	Lugos, Radnallippa, Oravicza, Német-Bogsán, Orsova, Szeged.
						rongy	3600	Zsombolya, Gyertyámos, Csákova, Gattaja, Német-Bogsán.
						toll	1900	
						faggyú	200	
						fűszer-, csemege-, gyarmat-áru és cukor	8000	Mezőhegyes, Szerencs, Botfalú, Budapest, Nagy-Surány, Arad, Brünn, Trieszt, Fiume.
						liszt	8200	Szeged, Nagy-Kikinda, Zsombolya.
						friss gyümölcs papír- és papír-áru	2300	Karánsebes.
						450	Brassó, Alvincz, Budapest.	
					kézmű- és rövid-áru	3000	Arad, Budapest, Bécs, Szeged, Szabadka.	
					kikészített bőr...	1100	Bécs, Brünn, Prága, Czilli, Brassó, Budapest.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Ságh $\frac{7}{10}$ Ságh 2·0 Parác 5·6 Uj-Pécs 10·0 Gyűlés 18·9 Szerb-Szt.-Márton 17·6 Ivánd 21·4 Dinyás 17·6 Karbudár puszta 9·0 Gedeon puszta 7·0 Ujmajor puszta 4·5 nagyobb részt jól fentartott községi utak.	<i>A csanádi káptalan</i> 1247 hold sághi és 4358 hold paráci; <i>a kir. kincstár</i> 1353 h. uj-pécsi; <i>Kinszky Iphigénia grfnő</i> 1738 h. gyűlészi; <i>a kir. kincstár</i> 1357 hold szerb-szt.-mártoni; <i>Wolfinger Sándor és társa</i> 1487 hold ivándai; <i>a kir. kincstár</i> 1904 h. dinyási birtoka.	buza... .. 8500 tengeri 1000 gyapju 450 szarvasmarha — sovány sertés 160 ló 20 méz 14 toll 20 tüzifa 24800 talpfa 5600 makk 300 tégla 1500	8500 1000 450 — 160 20 14 20 24800 5600 300 1500	2500 1000 — 20 10 — — — 5300 — — —	— — — — — — — — — — — —	kő 21600 kavics 6500 czement 600 vashidrészek 3400 építőfa 1600 mész 500 bor 800 szesz és pálinka 150 gazdasági gépek varrógép 200 köszén 5000	21600 6500 600 3400 1600 500 800 150 200 25 db. 5000	Gurahoncz-Jószáshely, Német-Bogán. Uj-Arad. Ujvidék. Budapest. Topolovecz, Moha, Szeged. Orsova. Krassova. Arad, Györök, Versecz. Lugos, Versecz, Arad, Kavarán-Szákul. Budapest. Gross-Wisternitz. Anina.
Zsebely $\frac{7}{10}$ Zsebely 1·0 Liebling 8·6 Sipet 16·7 Rittberg 22·0 Obád 6·4 Gilád 13·5 Liget 4·7 Maczedónia 16·9 jó karban tartott községi és törvényhatósági utak.	<i>A vallásalap</i> 4031 h. ligeti, 2234 hold zsebelyi, 1539 hold lieblingi és 1819 h. giládi; <i>Zsebely község</i> 1195 hold zsebelyi; <i>Wenckheim Antal gr. örök.</i> 3718 h. sipeti; <i>Sina Simon br. örök.</i> 3066 hold rittbergi; <i>Nicolich Mihály br.</i> 2431 h. maczedóniai birtoka.	buza... .. 85700 repcze 200 árpa... .. — zab 4000 tengeri 21000 szarvasmarha 100 juh 2200 tojás 15 tüzifa 1000 talpfa 5000	85700 200 — 4000 21000 100 2200 15 1000 5000	— — — — — 200 1000 — — —	4000 — 1000 — — — — — — —	liszt... .. 3000 sör 2500 bor 1360 tüzifa 2600 építőfa 8100 kő és kavics 31640 tégla 2300 gépek 1130 szesz 2200 mész 1100 fenyőkéreg 200 köszén 12200	3000 2500 1360 2600 8100 31640 2300 1130 2200 1100 200 12200	Temesvár. « Versecz, Arad, Györök, Német-Boly. Móriczföld-Soós. Szeged, Temesvár. Német-Bogán, Lugos, Fehértemplom. Szt.-Hubert. Budapest. Temesvár. Krassova. Rózsahegy. Anina, Salgó-Tarján, Petrozsény, Körpa, Mehádia, Porosz állomások.
Vojtek $\frac{7}{10}$ Vojtek 1·0 Folya 7·0 Etelháza puszta 4·0 Zárda-Szt.-György 9·0 Csákvár 8·0 Bárda 9·0 jól fentartott kavicsolt utak.	<i>Molcsér Henriette</i> 1935 hold birdai; <i>a zárda-szent-györgyi zárda</i> 1230 h. zárda-szt.-györgyi birtoka.	buza 29500 árpa 400 zab 700 tengeri 7700 szarvasmarha — sertés 80 élő baromfi... .. 4200 db. vaj 50 tej 600 méz 12 gyapju 10	29500 400 700 7700 — 80 4200 db. 50 600 12 10	1600 — — 900 60 120 400 db. — — — —	300 — — 3000 — — 500 db. — — — —	sör 200 bor 100 vas 100 kőolaj 150 tüzifa 400 építőfa 2600 tégla 2500 kavics 10800 gazdasági gépek 200	200 100 100 150 400 2600 2500 10800 200	Temesvár. Versecz, Temesvár, Arad, Györök, Német-Boly. Temesvár, Budapest. Oravicza. Móriczföld-Soós. Szeged, Arad, Temesvár. Német-Bogán, Zsombolya, Nagy-Kikinda. Fehértemplom, Német-Bogán. Budapest, Bécs.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Gertenyes $\frac{7}{10}$ Gertenyes... 1·0 Fűzes... 7·0 Kádár... 9·0 Királykegye... 9·0 rossz utak.	Hollósy Gyula 998 h. gertenyesi ; az osztr.-magyar államvasut-társaság 4009 hold földesi ; Nicolich Mihály bíró 2200 h. kádári birtoka.	buza... 4000 zab... 400 rozs... 200 tengeri... 600 szalma... 800 tüzifa... 400	4000 — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	gabonanemű... 600 liszt... 200 szesz... 70 épületfa... 1000 cserép és tégl... 3000 mész... 200 kavics... 50200 só... 100	600 200 70 1000 3000 200 50200 100	Zsebely, Radna-Lippa. Temesvár-Józsefváros. Temesvár-Gyárváros. Arad, Szeged. Gattaja. Temesvár, Német-Bogsán. Német-Bogsán. Gattaja.
Zsidovin $\frac{7}{10}$ Zsidovin... 1·5 Raffna... 8·0 Jerszeg... 13·5 Barbosza... 14·5 Vermes... 15·5 Valeapáj... 16·5 Izgár... 18·0 jó karban tartott homokos utak.	A közalapítvány 1460 hold zsidovini, 4331 h. vermesi és 3136 h. izgári ; az osztr.-magyar államvasut-társaság 4108 h. és Raffna község 1024 hold raffnai ; Athanasievics Emil 1863 h. valeapáji birtoka.	buza... 4000 friss szilva... — tojás... 100 tüzifa... 40000 bányafa... 4000 távirda-oszlop... 700	4000 — 100 40000 4000 700	— 5000 — — — —	— — — — — —	liszt... 800 só... 50 bor... 50 szesz... 300 cukor... 20 kőolaj... 70	800 50 50 300 20 70	Delta, Temesvár Német-Bogsán. Pécs, Győrök. Temesvár. « Oravicza.
Román-Bogsán Román-Bogsán... — Binis... 8·0 Doklin... 14·0 Nagy-Szurduk... 18·0 jó karban tartott utak.	Az osztr.-magyar államvasut-társaság 2155 hold román-bogsáni, 1861 hold binisi és 3445 hold doklini ; Keul Gyula 2064 h. nagy-szurduki ; Román-Bogsán község 1036 hold román-bogsáni birtoka.	szarvasmarha (hizott)... — nyersbőr... 50 faggyu... 40 zuzott kő... 30000 kavics... 400000 szesz... 500	— 50 40 30000 400000 500	100 — — — — —	— — — — — —	liszt... 1200 szesz... 1000 bor... 200 sör... 400 só... 1600 fűszerárú... 60 köszén... 1600	1200 1000 200 400 1600 60 1600	Delta. Temesvár. Arad. Kőbánya. Maros-Ujvár. Temesvár, Budapest. Salgó-Tarján.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Német-Bogsán $\frac{7}{m}$ <i>Német-Bogsán</i> 0·6 <i>Monio</i> 9·0 <i>Kölnik</i> 13·0 <i>Resiczabánya</i> 20·0 <i>Nagy-Zorlencz</i> 25·0 <i>Vaskő</i> 11·0 <i>Dognácska</i> 22·0 Resiczáig 20·2 km. hosszú bányai pályasut, a többi községekhez jó karban tartott törvényhatósági utak.	<i>Kölnik község</i> 1682 h. kölniki és <i>Nagy-Zorlencz község</i> 1365 h. nagy-zorlenczi ; <i>a szab. osztr.-magyar államvasut-társaság</i> 2155 h. német-bogsáni, 1410 h. kölniki, 10289 hold resiczabányai, 2332 hold nagy-zorlenczi, 3494 h. vaskői és 11605 hold dognácskai birtoka.	szarvasmarha	600	—	—	gabona	23460	Gattája, Delta, Zsidovin, Versecz, Mórícz-föld-Soósd.
		nyers bőr	320	—	—			
		csont	220	—	—			
		fatörzs- és tuskó	11730	—	—	liszt	28800	Delta, Nagy-Kikinda, Temesvár, Lugos.
		bányafa	4300	—	—			
		vasércz	409000	—	—	szesz	4840	Lugos, Temesvár.
		zuzott kő és kavics	200000	—	—	bor	2060	Fehértemplom, Versecz, Temesvár, Arad, Gyorok, Alvincz.
		pálinka	7880	—	—			
		liszt és korpa	2700	920	—			
		mész	23100	—	—	sör	7300	Temesvár, Köbánya, Pilsen.
		tégla	5200	—	—	fa	12000	Oravicza, Karánsebes, Temesvár.
		sinék, kazánok, hid- és kocsialkatrészek s egyéb vas és aczélgégyártmányok	272500	108200	—	czukor	4550	Szeged, Saybusch, Arad.
						bőrök	1100	Nagy-Surány, Budapest, Mezőhegyes, Botfal.
						kőolaj	7000	Budapest, Arad, Bécs.
						só	2600	Oravicza, Orsova, Gänserndorf.
				kőszén	636200	Temesvár, Kocsárd.		
				kő, tégla, kavics	20200	Anina.		
				nyersvas	78500	Mehádia, Mittelsdorf.		
				agyagföld	11700	Anina, Budapest, Szeged.		
						Anina, Blansko.		
Delta $\frac{7}{m}$ <i>Delta</i> 0·5 <i>Opaticza</i> 4·4 <i>Denta</i> 4·6 <i>Gilád</i> 10·6 <i>Offszenicza</i> 6·9 <i>Bánlak</i> 8·0 <i>Szóka</i> 6·5 <i>Omór</i> 8·8 <i>Brestye</i> 7·7 <i>Topolya</i> 8·2 <i>Birda</i> 10·2 <i>Szt.-György</i> 8·3 <i>Gyér</i> 12·3 <i>Tolvádia</i> 14·2 <i>Perkoszora</i> 10·0 állami és jó karban levő községi utak.	<i>A kir. kincstár</i> 2911 h. dentai, 1917 h. omóri, 1472 h. kamara-szt.-györgyi ; <i>Karácsonyi Guidó gr.</i> örök. 1398 h. off-szeniczai, 2088 h. szókai ; <i>Nikó Berta grfnő</i> 2052 h. tolvádiai ; <i>Karácsonyi Jenő gr.</i> 2676 h. bánlaki ; <i>Gyertyánffy László</i> 1278 h. gyéri birtoka.	buza	144700	10800	600	kézműárú	1650	Bécs, Reichenberg, Brünn.
		tengeri	10200	—	4100			
		árpa	700	—	—	czukor	1500	Mezőhegyes.
		zab	1100	—	—	szesz	2000	Temesvár.
		lenmag	200	—	—	gépek és gépalkatrészek	1350	Budapest, Bécs.
		javitott sertés	18000	—	—	mész, kő és tégla	10800	Román-Bogsán.
		élő és leölt baromfi	540	—	—	bor	3800	Német-Boly, Arad.
		selyemgubó	20	—	—			
		tojás	1900	400	—	kőolaj	2000	Orsova.
		talpfa	10500	—	—	burgonya	6000	Szeged.
		tüzifa	63000	—	—	dohány	2050	Temesvár.
		liszt	25000	7800	—	sör	3400	Köbánya.
						só	6000	Kocsárd.
						szén	500	Anina.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Sztamora-Moravicza <i>ℓ_m</i> Német-Sztamora ... 1·4 Moravicza ... 2·4 Dézsánfalva ... 4·1 Kis-Zsám ... 12·3 Nagy-Zsám ... 16·1 Klopodia ... 21·6 Wattina ... 8·6 Nagy-Gáj ... 8·9 Kis-Gáj ... 5·4 állami és rossz községi utak.	Nyékly Anna 1107 h. és Onossy Mátyás 1282 h. klopodiai; a m. kir. kincstár 1379 h. moraviczai; Karácsonyi Guidó gr. örök. 5707 h. és Nagy-Zsám község 1147 h. nagy-zsámi; a kir. kincstár 1442 h. wattinai; Malenicz Sándor örök. 2283 h., Pejacsevicsh László gr. 1837 h. és Winterberg Gyula s neje 2760 h. nagy-gáji birtoka.	buza... sertés... ürü... szarvasmarha selyemgubó tojás	37000 3500 — — 25 —	— 1500 8000 80 — 150	— — — — — —	sör... bor... szesz... építőfa... deszka... tüzifa... köszén... műtrágya... burgonya... káposzta...	430 50 40 800 2000 3000 3000 1000 500 200	Temesvár. Arad. Arad. Temesvár. Temesvár, Szeged. Móriczföld- Soósd, Zsidovin. Salgó-Tarján. Budapest. Kecskemét, Sze- ged, Tata- Tóváros. Glogovác.
Versecz <i>ℓ_m</i> Versecz ... 1·5 Kudricz ... 16·0 Izbistye ... 12·0 Podporány ... 10·0 Nagy-Szredistye 18·0 jól fentartott kavi- csolt utak.	Versecz város 12772 h. verseczi; Izbistye község 1195 h. izbis- tyei; Lazarovits Sán- dor 1622 h. és La- zarovits Bazil 1461 h. nagy-szredistyei birtoka.	buza, tengeri, zab és repcze... bor... hizott sertés szarvasmarha (hizott) élő hizott baromfi... selyemgubó disznózsir... szalonna... tojás... csont... száritott juh- bőr... liszt... keményítő... szalámi... sör... cognac... pálinka... bognár árúk	121000 — 1500 — — 400 3000 600 400 600 450 — 300 50 2000 20 2000 100	7000 750 4500 1000 — 250 — — 1100 — 5000 700 150 — 50 — —	— — — — — 850 220 — — — — — — — — — —	fűszer- kézmű- rövid- és egyéb darabárú... tüzifa... épületfa... mész... köszén... sovány sertés...	30000 70000 4800 7000 95400 4000	Budapest, Bécs, Temesvár. Rakasdia, Zsi- dovin, Német- Bogsán, Móricz- föld-Soósd, Kavarán- Szakul. Kovácsna, Ma- ros-Vásárhely, Lábatlan, Szé- kely-Udvarhely, Tótvár. Német-Bogsán, Krassova. Anina, Salgó- Tarján, Karwin. Dombrau. Nagyvárad, Gyula, Eszék.
Jassenova <i>ℓ_m</i> Jassenova ... 1·7 Duplaj ... 2·4 Grebenicz ... 7·8 Gajtasol ... 8·8 Strázsa ... 5·0 Oresácz ... 4·2 Ablián ... 6·4 Párta ... 6·6 Zagajcza ... 9·6 jó karban levő ka- vicsolt utak.	Duplaj község 1099 hold duplaji; Grebe- náz község 1860 h. grebenácsi birtoka.	buza... árpa... tengeri... szarvasmarha juh... olajpogácsa	400 400 2740 100 60 120	200 — 3900 — — —	— — 200 — — —	liszt... szesz... bor... sör... épületfa... tüzifa... cukor... vasárú... kőolaj... gépek... kavics és kő... köszén...	500 400 100 160 800 4000 100 100 300 300 15600 1900	Delta, Oravicza. Temesvár-Gyár- város. Versecz, Arad. Versecz. Maros-Vásárhely. Rakasdia, Ora- vicza. Budapest. Budapest, Te- mesvár. Oravicza, Ver- secz. Temesvár, Buda- pest, Bécs. Fehértplom. Steyrlak, Salgó- Tarján.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Jám $\frac{7}{10}$ m	<i>Bissingen Ernő gr.</i>	buza	21600	6800	—	liszt	200	Detta, Temesvár
<i>Jám</i>	2611 hold udvar-	árpa	1700	—	—	szesz	720	Versecz, Temesvár.
<i>Új-Pusztá</i>	szállási birtoka.	zab	300	—	—	bor	100	Versecz, Arad, Pozsony.
<i>Szuhaj pusztá</i> 3:0		tengeri	1300	—	600	sör	450	Oravicza, Temesvár.
<i>Udvarszállás</i> ... 3:8		repcze	—	1200	—	tüzifa	3150	Rakasdia, Oravicza.
<i>Szoboticza</i> ... 5:7		méz	160	—	—	czukor	20	Temesvár.
<i>Vojvodincez</i> ... 7:5		gyapju	60	—	—	kő és téglá	25140	Rakasdia, Nagy-Kikinda.
<i>Kustély</i> ... 3:8						vasáru és gépek	250	Budapest.
<i>Jabuka</i> ... 6:0						kőolaj	280	Oravicza.
<i>Csorda</i> ... 4:8						rövidáru	190	Temesvár, Budapest.
<i>Mirkordicz</i> ... 3:9						fűszeráru	330	Temesvár, Budapest.
<i>Berlistye</i> ... 5:5						kézműáru	600	Temesvár, Budapest.
<i>Új-Ruszoa</i> ... 10:6						egyéb darabáru	380	Temesvár, Oravicza, Budapest.
<i>Ó-Ruszoa</i> ... 8:6						köszén	3500	Anina.
<i>Vrány</i> ... 9:8								
<i>Vránguez</i> ... 12:0								
<i>Mercsina</i> ... 12:5								
jó karban levő kavicsolt utak.								
Rakasdia $\frac{7}{10}$ m	<i>Rakasdia község 1111</i>	buza	600	—	—	liszt	1200	Detta, Fehértemplom, Oravicza.
<i>Rakasdia</i> ... 1:6	hold rakasdiai ; az	méz	80	—	—	szén	600	Anina.
<i>Csikics</i> ... 6:8	osztr. magyar államv.	nyersbőr	20	—	—	szesz	900	Lugos, Versecz
<i>Hauerdorf</i> ... 9:6	társaság 2951 hold	tüzifa	42140	—	—	bor és sör	50	Oravicza, Temesvár.
<i>Illadia</i> ... 7:8	illadiai, 4645 hold	durván kidolgozott fa	4500	300	—	kőolaj	30	Arad, Versecz, Temesvár.
<i>Makoristye</i> ... 7:2	szokolári és 15418	faszén	6700	3000	—	kő és téglá	800	Oravicza.
<i>Nikolincez</i> ... 7:2	hold szászkabányai	fakéreg	100	—	—	czukor	50	Nagy-Kikinda, Szt.-Hubert, Fehértemplom, Zsebely.
<i>Szokolár</i> ... 11:4	birtoka.	vasércz	11900	—	—	vasáru	30	Nagy-Surány, Budapest.
<i>Vránguez</i> ... 6:4		kavics	98400	—	—	nyersbőr	150	Anina.
<i>Szászkabánya</i> 19:5						épületfa	250	Budapest.
jó karban levő kavicsolt utak.						rézmű	150	Temesvár, Versecz, Budapest.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak		Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk					
				megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei		
					magyarországi	osztrák	egyéb külföldi					
					állomások							
				átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Oravicza ^{76/100} <i>Román-Oravicza</i> ... <i>Oraviczabánya</i> 2·0 <i>Román-Csiklova</i> 3·4 <i>Csiklova-Bánya</i> 6·8 <i>Brostyn</i> ... 3·8 <i>Agadics</i> ... 9·3 <i>Greovácz</i> ... 9·5 <i>Varaúta</i> ... 15·4 <i>Kis-Tikeány</i> ... 10·4 <i>Nagy-Tikeány</i> 13·1 <i>Kakora</i> ... 13·6 <i>Kernyicsa</i> ... 18·3 <i>Székács</i> ... 16·3 <i>Marillavölgy</i> ... 9·9 jól fentartott utak.		<i>A szab. osztr. magy. államv. társaság</i> 7112 h. oraviczabányai, 2053 hold román-csiklovai, 4156 hold csiklova-bányai és 1022 hold székási; <i>Román-Csiklova községe</i> 1119 h. román-csiklovai; <i>Baich Milos br.</i> 1575 hold varadiai; <i>Jagodics Pál</i> 1435 h. kernyicsai birtoka.		buza ... 15000 szarvasmarha ... 1500 gyapju ... 80 selyemgubó ... 200 csont ... 200 nyersbőr és huslás ... 300 épületfa ... 8500 hárs és jávorfa ... 2500 tüzifa ... 8000 hársfa-palló ... bükkforgács ... dongafa ... 3300 épületkő ... 30000 koczkakő ... 20000 terméskő és kavics ... 50000 sör ... 600 liszt ... 34500 kapa, lapát és kalapács ... 1000 rézüstök és kazánok ... 200 czement ... 14100 köolaj és kenőolaj ... 45000 házi szappan ... 2300 kénsav hulladék ... 500 szilva pálinka ... 1200	15000 1500 80 200 200 300 8500 2500 8000 — — 3300 30000 20000 50000 600 34500 1000 200 14100 45000 2300 500 1200	— — — — — — 1500 1500 — — — — — — — 8000 — — — — — — — 50	— — — — — 200 — 100 100 — — — 200 —<					

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Krassova ^{7/10} <i>Krassova</i> ... 20·0 <i>Gerlistye</i> ... 12·0 rossz utak.	<i>A szab. osztr.-magyar államvasút-társaság</i> 16822 h. krassovai birtoka.	mész ... 27000 égetett márga ... 6400 épületkő ... 11900 szűrposztó ... 100	— — — —	— — — —				
Anina ^{7/10} <i>Steyerlak-Anina</i> ... 7·0 <i>Bozovics</i> ... 25·0 jó karban tartott törvényhatósági utak.	<i>A szab. osztr.-magyar államvasút-társaság</i> 23483 h. steyerlak-aninai; <i>a bozovicsi birtokosok</i> 3101 h., <i>a m. kir. kincstár</i> 11381 h. és <i>Bozovics község</i> 6869 hold bozovicsi birtoka.	nyersvas ... 48860 öntött vas ... 90380 ásványzén ... 1049100 pirszén ... 5000	400 13100 — —	200 1060 — —	aczélsodrony ... 300 aknafa ... 5000 burgonya ... 500 cement ... 500 cukor ... 2400 puhafa deszka ... 300 disznózsir ... 120 olaj ... 360 gyapjúárúk ... 380 hering ... 100 kávész ... 250 korpá ... 150 liszt ... 4000 mész ... 150 kenőolaj ... 800 terpentinolaj ... 120 pamutáru ... 200 petroleum ... 2500 pótkávé ... 130 rizs ... 160 sör ... 800 nyers szóda ... 120 tűzálló téglá ... 200 vasércz ... 40000 koks ... 3500 különféle egyéb darabáru ... 500	Wiener-Neustadt. Zsidovin. Kecskemét. Oravicza. Nagy-Surány, Mezőhegyes. Temesvár. Fehértemplom Temesvár. Palota. Temesvár, Bécs. Temesvár, Budapest. Trieszt. Oravicza. Oravicza, Detta. Krassova. Oravicza. Bécs. Bécs, Temesvár. Oravicza. Stadlau, Temesvár. Trieszt, Zombor. Kőbánya, Pilsen. Bécs. Német-Bogsán. Német-Bogsán, Rakasdia. Német-Bogsán. Budapest, Temesvár, Bécs. Trieszt, Szeged. Német-Bogsán, Versecz, Kis-Bocskó.		

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra ékező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	os, trák	egyéb külföldi			
			állomások					
ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Fehértemplom Fehértemplom Krusicza ... 5.0 Vracsevgáj ... 5.0 Kussics ... 6.0 Langenfeld ... 7.0 Zla'icza ... 6.0 Rebenberg ... 10.0 O- és Uj-Palánka ... 12.0 Leszkoricza ... 14.0 Nájdás ... 20.0 Vöröstemplom ... 6.0 jó karban tartott utak.	Vracsevgáj község 1283 h. vracsevgáji; Kussics község 1592 h. kussicsi; a langgenfeldi birtokosok 1011 h. langenfeldi; Rebenberg község 1782 h. rebenbergi; a leszkoriczai birtokosok 1066 h. leszkoriczai; Nájdás község 2094 h. és az ottani birtokosok 1273 h. nájdasi birtoka.	buza ... tengeri ... zab ... heremag friss gyümölcs ... bor ... szarvasmarha sertés ... selyemgubó gyapju ... zsir ... tojás ... nyersbőr faggyu ... szarv és köröm ... csont ... donga ... kavics ... homok ... liszt ... sör ... tégla ... száritott bőr	95000 — — 130 150 — 900 500 — 70 160 100 150 70 30 300 130 970000 1500 3200 50 1000 400	25000 15000 1000 — — 5000 300 — — 140 400 — — — — — — — — — — — — —	— — — — 100 — — 300 — — — — — — — — — — — — — — — — —	épületfa ... tüzifa ... só ... cser ... burgonya ... árpa ... vas ... liszt ... sör ... szesz ... bor ... czukor ... tégla ... széna ... kőolaj ... dohány ... szén ... sertés ... bőr ... komló ...	16500 5400 24300 600 000 800 4100 7900 2300 1300 1100 1600 1000 500 2850 1150 9800 5900 200 20	Kovácsna, Maros-Vásárhely. Rakasdia. Kocsárd. Rózsahegy. Kecskemét. Jám, Sztamora-Moravicza. Anina, Grätz. Delta, Temesvár. Versecz. Kőbánya. Temesvár, Lugos, Versecz, Német-Bogsán. Arad. Mezőhegyes, Ung.-Hradisch, Vulka-Pordány. Zsombolya. Körpa. Oravicza, Temesvár. Temesvár. Anina. Nagyvárad, Gyula, Csaba. Bécs, Budapest. Saaz.
Báziás Szokolovác ... 7.0 jó községi ut.	A szokolováci birtokosok 2823 h. szokolováci birtoka.	szőlőkaró ... különféle darabáru ...	2200 170	— —	— —	szesz ... kőolaj ... liszt és korpa ... kézműáru ... sör ... üveg és porcellán ... gépek és gép-részek ... czukor ... különféle darabáru ... köszén ...	20 80 220 140 30 480 80 20 150 42800	Temesvár, Versecz, Lugos. Oravicza, Lugos, Delta, Temesvár, Fehértemplom. Budapest, Bécs. Temesvár. Budapest, Csehország. Anina, Temesvár, Budapest, Budapest, Csehország. Különféle helyekről. Anina.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Báziás (folytatás).		Áruczikk	Vasuton érkezett és vizen tovább ment			Vizen érkezett és vasuton tovább ment		
			magyar	osztrák	egyéb külföldi	magyar	osztrák	egyéb külföldi
			állomásokra			állomásokra		
			q			q		
		buza	56100	9030	—	—	—	—
		rozs	5650	—	—	—	—	—
		tengeri	3650	—	—	—	—	—
		hizott sertés	—	—	—	8820	—	—
		sovány sertés	—	—	—	1440	—	—
		szarvasmarha	—	—	—	10820	500	—
		selyemgubó	60	—	—	150	—	—
		tüzifa	—	—	—	12500	—	—
		távirtdaoszlop	—	—	—	1500	—	—
		dongafa	—	—	—	3060	—	—
		szálfa	—	—	—	4300	—	—
		talpfa	—	—	—	—	6320	—
		kénsav	—	—	—	6400	—	—
		rézgálicz	—	—	—	—	90	—
		czement	—	—	—	2150	—	—
		czukor	—	—	70	500	—	—
		kövek	—	—	—	100	—	—
		aszfalt	—	—	—	450	—	—
		nyers kőolaj	—	—	—	20000	—	—
		agyagföld	—	—	—	4200	—	—
		vas és aczél	—	—	1250	1630	—	—
		kender	—	—	—	480	—	—
		zsiradék és olajok	—	—	—	300	—	—
		papir	—	—	—	220	—	—
		liszt és korpa	—	—	170	570	—	—
		eczet	—	—	40	1050	—	—
		kőszén	—	—	240	1100	—	—
		nyersbőr	—	—	—	800	700	—
		üveg és porcellán	—	—	2260	220	—	—
		gépek	—	—	320	800	—	—
		különféle darabárúk	—	—	5400	15400	—	—
		szesz	—	—	350	—	—	—
		finomított kőolaj	—	—	200	—	—	—
		kézműáru	—	—	100	—	—	—
		sör	—	—	140	—	—	—
		bor	—	—	20	—	—	—
		dió	—	—	—	—	—	100

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi			
				állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Remete <i>Remete</i> ... <i>Bukorecz</i> ... <i>Jánora</i> ... <i>Erszébetháza pusztja</i> ... rossz utak.	7 ^m / _m 1' 3 5' 2 7' 5 2' 8	<i>Ambrózy Gyula és Lajos br.</i> 1447 hold remetei; <i>gr. Károlyi Istváné</i> 5745 hold jánovai; <i>Serényi János gr.</i> 3506 hold bukoveczy birtoka.	buza ... árpa... zab ... tengeri ... lenmag... repcze ... káposzta ... juh ... sertés ... szarvasmarha ... tüzifa ... nyers talpfa ... szálfa ... kerék külle... bognárfa ...	180' 0 400 400 2000 300 400 350 220 300 — 12000 3000 200 200 500	100 — — — — 200 — — — 25 — — — — —	— — — 100 — — — — — — — — — — —	kő és kavics ... cseréptégla ...	8000 3000	Topolovecz, Lugos, Gavosdia Gyertyámos, Zombolya, Nagy-Kikinda.
Temes-Rékás <i>Temes-Rékás</i> ... <i>Petrocsello</i> ... <i>Jezvin</i> ... <i>Bázos</i> ... <i>Mély-Nádas</i> ... <i>Szlancsova</i> ... <i>Aranyág</i> ... állami és jó törvényhatósági utak.	7 ^m / _m 1' 0 6' 0 4' 0 10' 0 16' 0 10' 0 15' 0	<i>A kir. kincstár</i> 2733 h. temes-rékási és 1888 hold jézsvini; <i>Ambrózy Gyula br.</i> 7708 hold bázsosi; <i>Ormos Zsigmond</i> 1659 hold petrovo-szellői; <i>a csanádi káptalan</i> 4715 hold szlancsovai; <i>Ambrózy Izabella báró asszony</i> 1881 hold aranyági; <i>Dadányi Jenő</i> 1350 hold és <i>Tormássy Erzsébet</i> 1312 h. mély-nádasi birtoka.	buza ... gyapju ... tojás ... nyers talpfa ... durván kina- gyolt fák ... donga ... tüzifa ... makk ...	15700 50 50 3000 800 500 115200 50	— — — — — — — —	— — — — — — — —	szesz ... pálinka ... bor ... sör ...	80 240 420 1700	Lugos, Temesvár » Villány, Pécs, Arad, Temesvár. Temesvár, Uj-Arad.
Topolovecz <i>Nagy-Topolovecz</i> ... <i>Budinéz</i> ... <i>Józseffalva</i> ... <i>Lukarecz</i> ... <i>Marilak pusztja</i> ... <i>Hittiyás</i> ... <i>Dragojest</i> ... <i>Bresztovác</i> ... állami és törvényhatósági utak.	7 ^m / _m 1' 0 5' 0 5' 0 9' 0 5' 0 13' 0 14' 0 14' 0	<i>Gál Anna és József</i> 1530 h. lukareczi; <i>Janicsáry Sándor</i> 2131 h. bresztovácsi; <i>a közalapítvány</i> 4317 h. hittiyási és 1103 h. dragojesti birtoka.	buza ... tengeri ... sovány sertés tojás ... francia ... donga ... talpfa ... fatörzs ... tüzifa ... koczkakő ... terméskő ... kavics ... tölgy parkéta ... tölgy deszka ... pallók ... faárúk, tűske borona ...	14700 2100 420 100 11000 9000 5400 302400 49000 182400 26100 500 300 3600 1500	300 — — — — — — — — — — 9600 — — —	— — — — — — — — — — — 500 — — —	bor ... sör ... szesz ... vas ... puha építőfa ... fatönk ... építő kö ... kavics ... vasáru ...	250 300 350 5000 2200 2700 2800 1400 1800	Arad, Gyorok. Temesvár. Temesvár. Resicza, Gavosdia, Temesvár Karánsebes, Temesvár, Lugos. Kavarán-Szákul, Gavosdia Kavarán-Szákul. Lugos, Bélincez-Kiszető. Resicza, Gavosdia.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Belincz-Kiszetó $\frac{7}{m}$	<i>A magy. kir. kincstár</i>	buza	13100	600	—	rövidárú és fonal	40	Budapest.	
<i>Belincz</i> ... 2·0	997 hold belinczi,	rozs	700	—	—	fűszer és cukor	39	Temesvár.	
<i>Kiszetó</i> ... 4·8	1966 h. babsai, 1607	zab	200	—	—	ásványolaj	150	«	
<i>Babsa</i> ... 13·6	h. susanoveczy, 5921	tengeri	800	—	—	zsír	20	«	
<i>Susanovecz</i> ... 9·2	h. hissiási, 3382 h.	konyhakerté-	—	—	—	szén	700	Anina, Temesvár	
<i>Gizellafalva</i> ... 16·6	kostélyi, 2105 hold	szeti termé-	—	—	—	bor	120	Temesvár, Arad,	
<i>Pangora</i> ... 18·4	<i>Róza</i> 2204 hold pa-	nyek	1500	—	—	tetőcserép	2000	Györök.	
<i>Hissziás</i> ... 15·2	nyovai birtoka.	széna	1000	—	—	kenőolaj	150	Nagy-Kikinda,	
<i>Ohaba-Forgács</i> 7·4		talpfa	24200	—	—	vasárú	150	Szt.-Hubert.	
<i>Fikátr</i> ... 10·0		palló és	—	20700	2000	nyersbőr	100	Temesvár.	
<i>Kis-Kostély</i> ... 7·0		deszka	—	—	—			«	
<i>Szilha</i> ... 8·8		faragott	—	—	—			«	
<i>Gruin</i> ... 5·7		tölgyfa	2500	—	—				
<i>Szapáryfalva</i> ... 10·0		távirda oszlop	1700	—	—				
<i>Bálinéz</i> ... 13·0		donga	8000	—	—				
<i>Perut</i> ... 11·0		koczkakő	900	—	—				
állami és nagyrészt		terméskő	44500	—	—				
jó törvényhatósági		kavics	12000	—	—				
utak.		tüskeborona	400	—	—				
		kosarak	400	—	—				
		rongy	150	—	—				
Lugos $\frac{7}{m}$	<i>Lugos város közön-</i>	buza	117000	400	100	buza	24800	Versecz, Zsebely.	
<i>Hezeres</i> ... 5·0	sége 1907 h. lugosi;	tengeri	2000	—	—			Zsombolya, Re-	
<i>Valealunga</i> ... 8·7	<i>Palyánszky Olga</i> és	rozs	2000	100	—	liszt	13250	mete.	
<i>Bozsúr</i> ... 20·9	<i>Margit</i> 1553 h. sza-	zab	500	—	—	tüzifa	37240	Nagy-Kikinda.	
<i>Tomest</i> ... 52·3	tumiki; <i>Huszdár L.</i>	bab	—	—	500			Gavosdia, Kava-	
<i>Facset</i> ... 33·2	3282 h. honorisi;	pálinka	100	—	—			rán-Szákul, To-	
<i>Zsádbár</i> ... 8·9	<i>Dinn Flore</i> 2925 h.	széna	1500	—	—	épületfa	44600	polovecz.	
<i>Boldur</i> ... 11·4	ollósági; a <i>lugosi</i>	szarvasmarha	—	—	—			Székely-Udvar-	
<i>Hodos</i> ... 9·8	<i>takarékpénztár</i> 2003	(hizott)	150	680	130			hely, Bánffy-	
<i>Herendjést</i> ... 5·7	h. és <i>Palyánszky Elek</i>	szarvasmarha	—	—	—	dohány	1570	Hunyad.Bra só.	
<i>Szatunik</i> ... 5·7	1991 h. vizági;	(sovány)	360	—	—	szén	14100	Imecsfalva, Ka-	
<i>Honoris</i> ... 8·0	<i>Schossberger Henrik</i>	tinó, szopós	—	—	—	cserép és tégl	16240	rán bes,Szeged	
<i>Ollóság</i> ... 10·5	2244 h. daruvári;	borjú	1400	—	—			Temesvár.	
<i>Viszág</i> ... 17·6	<i>Ürményi Pál</i> 1077	sertés	1200	960	—			Anina,Jablancza	
<i>Remete-Pogánest</i> 21·8	h. lugoshelyi; a <i>m.</i>	juh	70	—	—			Temesvár, Szent-	
<i>Lugoshely</i> ... 6·4	<i>kir. kincstár</i> 1357	lő	40	—	—			Hubert, Zsom-	
<i>Tapia</i> ... 5·7	h. lugosi, 1053 h. he-	élő baromfi	1980	—	—	vasárú	3500	bolya.	
<i>Daruvár</i> ... 14·6	zeresi, 2145 h. va-	selyemgubó	60	—	—			Karánsebes,	
<i>Istvánfalva</i> ... 14·5	lealungai, 1595 h.	gyapjú	120	—	—			Anina, Temes-	
<i>Birna</i> ... 14·6	bozsuri, 1319 h. né-	tojás	1400	200	—			vár, Budapest,	
<i>Klicsova</i> ... 13·5	met-facseti, 3343 h.	talpfa	870	—	—			Kassa.	
<i>Zsurest</i> ... 16·7	román-facseti, 1105	fatörzs	—	3000	—	bor	3950	Arad, Fiume,	
<i>Vecseháza</i> ... 9·3	h. zsuresi, 1666 h.	faárúk	6300	—	—	sör	3800	Villány.	
<i>Szudreás</i> ... 17·1	klicsovai és 1108 h.	makk	820	—	—			Kőbánya,	
állami és jó törvény-	szudreászi; <i>Házy</i>	kavics	93500	—	—	szesz	2350	Temesvár.	
hatósági utak.	<i>Zsigmond</i> 1326 h.	liszt	21280	14380	—	czukor	3700	Arad, Temesvár.	
	tomesti; <i>Sina Simon</i>	szesz	9600	200	—			Budapest, Temes-	
	<i>br. örök.</i> 2739 h.	vaj és turó	340	—	—	kézműárú	6000	vár, Mezőhegyes	
	hódosi birtoka.					kőolaj	4000	Budapest, Bécs.	
						rizs és kávé	2100	Orsova, Oravicza.	
						mész	4200	Budapest, Temes-	
						só	3000	vár, Fiume.	
						kőedény	4250	Kavárán-Szákul.	
						tengeri	19540	Kocsárd.	
								Budapest, Temes-	
								vár, Bécs.	
								Versecz, Zsebely,	
								Zsombolya,	
								Remete.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Karánsebes	<i>A karánsebesi birtokosok</i> 3498 hold	frissgyümölcs	35000	200	2000	gabona...	15000	Gyertyámos, Delta, Versecz, Gattaja, Zsombolya, Toplecz, Zsebely, Románia.
<i>Karánsebes</i> ... 2·0	karánsebesi ; <i>a m.</i>	selyemgubó	15	—	—			
<i>Új-Karánsebes</i> ... 3·0	<i>kir. kincstár</i> 3462 h.	tojás	200	—	—			
<i>Szerencse</i> ... 5·7	borlovai, 26702 hold	bükk tűzifa	23000	—	—			
<i>Zsuppa</i> ... 5·7	vojszlovai és 33814	épületfa	15000	—	—			
<i>Jász</i> ... 6·3	h. möruli ; <i>Kapra</i>	deszka és				liszt és korpa...	16000	Lugos, Toplecz, Temesvár, Nagy-Kikinda, Zsombolya.
<i>Szilágua</i> ... 7·6	<i>Sándor</i> 1016 hold	zsindely	20000	—	—			
<i>Borlova</i> ... 8·5	zsupai ; <i>a borlovai</i>	talpfa	1400	32800	—			
<i>Rujen</i> ... 8·5	<i>birtokosok</i> 2724 hold	fatörzs	6800	—	—			
<i>Obréza</i> ... 8·9	és <i>Borlova község</i>	távirtdaoszlop	1200	—	—	sör	2700	Kőbánya, Temesvár, Arad, Versecz.
<i>Dádes</i> ... 9·5	6720 hold borlovai ;	faszén	20	—	—			
<i>Zaguzsen</i> ... 9·8	<i>Obréza község</i> 6233	sértés	800	—	—	szesz	2100	Lugos, Temesvár.
<i>Delinyest</i> ... 11·3	h. és az ottani birtokosok 2030 h. obrézsai ;	szarvasmarha	30	—	—	petroleum	4000	Orsova, Oravicz, Budapest, Győr, Mező-Telegd.
<i>Priszaka</i> ... 11·4	<i>Mangiarly Arisztid</i>	liszt	1000	—	—			
<i>Csutta</i> ... 11·7	3677 h. delinyesti ;	pálinka	1000	—	—			
<i>Valeaboul</i> ... 11·8	<i>Bösz Hedvig Ilona</i>	bőr	300	—	—	dohány	800	Temesvár.
<i>Ruzs</i> ... 12·0	3268 h. valeabouli ;	kavics és	12500	—	—	zsiradék	1100	Temesvár, Budapest.
<i>Vár</i> ... 12·6	<i>Petrovics testvérek</i>	homok						
<i>Glimboka</i> ... 14·3	1732 h. ruzsi ; <i>Vár</i>	csiszolt márvány	8000	—	—	fűszer	2300	Mezőhegyes, Trieszt, Budapest, Bécs.
<i>Csiklány</i> ... 14·8	<i>község</i> 2831 h. és a birtokosok 1547 hold	vasöntvények, földművelési eszközök, hengerekt vas és vaslemezek	71000	—	1700	só	13800	Kocsárd, Maros-Ujvár.
<i>Prebul</i> ... 15·0	vári ; <i>Glimboka község</i> 3940 h. és a birtokosok 1511 hold					bor	2100	Arad, Győrök, Fiume, Medgyes, Pécs, Villány, Versecz.
<i>Apadia</i> ... 19·4	limbokai ; az osztr. magyar államasszisztencia 2463 hold					kézmű- és dísműárúk	1000	Budapest, Temesvár, Bécs.
<i>Nándorhegy</i> ... 19·6	prebuli ; <i>Grabovszky</i>					nyersvas	26000	Kalán-Zeykfalva, Alsó-Sajó, Vajda-Hunyad.
<i>Csirésa</i> ... 20·9	<i>György</i> 1071 hold					ócskavas	12500	Temesvár, Lugos, Arad, Románia, Szeben, Ujvidék, Zimony, Baja, Budapest, Nagy-Kikinda, Miskolcz, Szatmár, Szeged, Fehértemplom, Eszék.
<i>Mál</i> ... 21·0	apadiai ; <i>Zavoj község</i> 1034 hold					szén	58600	Anina, Körpa, Bázias, Dombrau, Lupény, Salgó-Tarján, Temesvár, Úszög, Hisnyóvíz.
<i>Zavoj</i> ... 22·8	<i>Mörul község</i> 21396 hold és a birtokosok 1955 hold möruli ;					magnesit	2300	
<i>Kröcsma</i> ... 22·9	<i>Márga község</i> 4995 h. és az ottani birtokosok 1961 hold							
<i>Valeamare</i> ... 24·0	márgai birtoka.							
<i>Vojszlava</i> ... 26·5								
<i>Mörul</i> ... 29·4								
<i>Vamamarga</i> ... 31·3								
<i>Márga</i> ... 33·1								
<i>Ruszkabánya</i> ... 33·1								
<i>Ruszkicza-telep</i> 43·5								
jó karban tartott utak.								

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak		Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése		főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban : állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
				állomások						
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Körpa $\frac{7}{16}$ Körpa --- 1·6 Priszián --- 1·5 Bukin --- 1·3 Bojána --- 10·8 Lindenfeld --- 19·3 Petrosnicza --- 3·8 Golecz --- 9·4 Bukosnicza --- 6·6 Valisora --- 6·3 Ilova --- 12·9 Valea-Bolvasnicza --- 5·4 Vercserova --- 11·4 jó községi utak.		Bojána község 2523 h. és a községi birtokokok 1982 h. pojánai ; Lindenfeld község 1880 h. lindenfeldi ; Petrosnicza község 2154 h. és az ottani birtokokok 1126 h. petrosniczai ; Golecz község 5132 h. goleczi ; a bukosniczai birtokokok 1722 h. bukosniczai ; Ilova község 2485 h. és a községi birtokokok 1079 h. ilovai ; Vercserova község 5337 h., az ottani birtokokok 2277 h. és a m. kir. kincstár 3906 h. vercserovai ; a magy. kir. kincstár 8591 h., Valea-Bolvasnicza község 2813 h. és a közbirtokosság 2399 h. valea-bolvasniczai birtoka.		szőlő --- 4000 friss gyümölcs --- 300 faszén --- 1150 barnaszén --- 18300 szilvapálinka --- 2160 épületek --- 5500 kavics --- 90000	1600 — — — — — —	— — — — — — —	üres hordó --- 300 tüzifa --- 10000	Arad. Örményes.		
Temes-Szlatina $\frac{7}{0}$ Ó-Szadova --- 0·0 Temes-Szlatina --- 4·0 állami utak.		Temes-Szlatina község 8095 h. és az ottani birtokokok 2141 h. temes-szlatinai birtoka.		műfa és haszonfa --- 9000 dolomitkő --- 42900	11500 —	— —	szesz --- 130 bor --- 180 örlemények --- 560 tengeri --- 1860 egyéb vegyesáru --- 340	Lugos, Temesvár. Mehádia, Temesvár, Arad. Toplecz, Lugos, Karánsebes, Delta. Verciorova, Karánsebes. Temesvár, Lugos.		
Örményes $\frac{7}{2}$ Örményes --- 2·0 Fényes --- 4·0 jó karban tartott utak.		A kir. kincstár 4281 h. örményesi és 4320 h. fényesi ; Örményes község 2127 h. és a birtokokok 2278 h. örményesi ; Fényes község 4051 h. és a birtokokok 2065 h. fényesi birtoka.		tüzifa --- 10000 fűrészelt fa --- 14300 terméskő --- 5200 kavics --- 850	— 1200 — —	— — — —	bor --- 50 sör --- 30 szesz --- 80 szalonna --- 20 rövid és kézműárúk --- 20	Arad. Temesvár. Temesvár, Lugos. Szeged, Temesvár. Temesvár.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Terego $\frac{7}{m}$ Terego ... 2·0 Lunkavicza ... 7·0 Verendin ... 11·0 Ruska ... 6·0 jó utak.	A kir. kincstár 1871 h. teregoi és 12289 h. ruszkai ; Terego község 6131 h., a birtokosok 6373 és az osztr. m. államv. társaság 4521 h. teregoi ; a lunkaviczai birtokosok 1823 h. lunkaviczai ; a verendini birtokosok 1830 h. verendini ; Ruska község 10530 h. és a birtokosok 2954 h. ruszkai birtoka.	széna ... 1500 bükk tűzifa ... 3000	— —	— —	tengeri ... 2000 liszt ... 800 szesz ... 400 bor ... 250	Lugos, Versecz Temesvár. Temesvár, Lugos, Karánsebes, Toplecz. Temesvár, Lugos. Toplecz, Mehádia, Arad, Versecz.		
Kornia $\frac{7}{m}$ Kornia ... 3·2 Krusovecz ... 7·9 Kuptoria ... 9·6 részben törvényhatósági jó, részben községi rossz utak.	A korniai birtokosok 1733 h. korniai birtoka.	széna ... 1000 méz ... 30	— —	— —	szesz ... 400 fűszerárú ... 140 bor ... 150 kőolaj ... 200 épületfa ... 50 tengeri ... 2000	Lugos, Temesvár. Karánsebes, Orsova. Mehádia, Rékás. Orsova, Oravicza. Karánsebes. Románia.		
Jablanicza $\frac{7}{m}$ Jablanicza ... 2·0 Petnik ... 6·0 Lapusnicsel ... 12·0 Ó-Borlorény ... 20·0 Prigor ... 30·0 Prilipecz ... 34·0 Bozovics ... 46·0 Rudaria ... 49·0 törvényhatósági jó utak.	Jablanicza község 7345 h. és a birtokosság 2614 h. jablaniczai ; a petniki birtokosok 1728 h. petniki ; a lapusnicseli birtokosok 1256 h. lapusnicseli ; Prigor község 8698 h. és a birtokosok 2332 h. prigori ; Prilipecz község 2149 h. és a prilipeczy birtokosok 1775 h. prilipeczy ; a kir. kincstár 1265 h. és a birtokosok 2931 h. rudariai ; Bozovics község 6869 h., a birtokosok 3101 h. és a kir. kincstár 11381 h. bozovicsi birtoka.	barna szén... 7100 vasérc ... 10000	— —	— —	szesz ... 600 liszt... 500 kőolaj ... 400 gyapjufonal ... 500 vegy. sáru ... 3000	Lugos. Toplecz. Orsova. Temesvár. Bécs, Budapest, Szeged, Temesvár, Lugos, Karánsebes, Orsova.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalnak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Mehádia $\frac{7}{10}$ <i>Mehádia</i> ... 1.0 <i>Plugova</i> ... 10.0 <i>Globureu</i> ... 14.0 <i>Bogoltin</i> ... 18.0 <i>Kornyaréva</i> ... 18.0 jó utak.	<i>Mehádia község</i> 5371 h. és a <i>közbirtokosság</i> 3208 h. mehádiai ; <i>a plugovai birtokosok</i> 2189 hold plugovai ; <i>a globureui birtokosok</i> 1373 h. globureui ; <i>Bogoltin község</i> 6493 h. és a <i>birtokosság</i> 1855 hold bogoltini ; <i>Kornyaréva község</i> 10062 h. és az ottani <i>birtokosok</i> 3840 hold kornyarévai birtoka.	bor ... 300 száritott bőr csont és faggyu ... 150 szén ... 50 309000	—	—	tengeri ... 12000 liszt és korpa ... 800 szesz ... 350 vasáru ... 500 kőolaj ... 500 fűszer- és kézmű-áru ... 400		Románia. Toplecz. Lugos, Temesvár. Orsova, Karánsebes. Orsova, Oravicza. Karánsebes, Temesvár, Budapest, Bécs.	
Herkulesfürdő $\frac{7}{10}$ <i>Herkulesfürdő</i> ... 5.7 <i>Pecsenyeska</i> ... 2.3 jó utak.	<i>A m. kir. kincstár</i> 3411 hold és <i>Pecsenyeska község</i> 2356 hold pecsenyeskai birtoka.	kereskedelmi áruk butorok, ingóságok, lakberendez sek ... 760	—	—	kereskedelmi áruk. butorok, ingóságok és lakberendezések ... 760 sör ... 1000 bor ... 900 gyümölcs ... 100 zöldség ... 270 vaj ... 10 tej ... 40 tojás ... 20 kőolaj ... 60 liszt ... 300 zsiradék ... 100 pamutáru ... 20 baromfi ... 25 nyers és füstölt hú s ... 50 czukor ... 250 fűszeráru ... 100 szesz és pálinka ... 560 cognac ... 15 ásványvíz ... 340		Arad, Bécs, Orsova, Budapest. Lugos, Temesvár, Karánsebes. Temesvár, Arad, Orsova, Karánsebes. Arad, Temesvár, Fiume, Pécs, Tokaj, Tövis. Temesvár, Lugos, Fehértemplom. Lugos, Temesvár, Orsova, Mokrin, Szeged. Lugos, Temesvár, Temesvár. Zsombolya, Temesvár. Orsova. Zsombolya, Lugos, Temesvár. Temesvár, Szeged, Versecz. Budapest, Bécs. Lugos, Temesvár. Lugos, Karánsebes, Budapest. Karánsebes, Orsova, Budapest. Budapest, Lugos, Orsova, Temesvár, Trieszt. Arad, Zsolna, Temesvár, Lugos, Nagy-Szl.-Miklós. Bécs, Györök. Arad, Budapest, Temesvár.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalnak	Az állomáson feladott főbb tömegárak					Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Toplecz $\frac{7}{10}$ <i>Toplecz</i> --- --- 1·3 <i>Börza</i> --- --- 2·0 jó karban tartott utak.	<i>A m. kir. kincstár</i> 6181 hold ; <i>Toplecz község</i> 4671 hold és <i>a közbirtokosság</i> 1649 h. topleczi ; <i>Börza község</i> 1541 h. börzai birtoka.	tölgy-törzsfa	2000	—	—	buza	50000	Versecz, Temesvár, Lugos, Belincz-Kiszető, Gavosdia, Karaván-Szákul, Karánsebes, Románia.	
		talpfa	2000	—	—				
		örlemények	9200	200	400				
		parketta	3600	5500	—				
		mezőgazdasági kézi szerszámok	1000	—	2260				
		eke	2000 drb.	—	8000 drb.	tengeri és zab	7400	“ “ “	
		szelelő rosta	100	—	300	korpa	1200	“ “ “	
		tengeri morzsoló	400	—	2000	nyers és rúdvas	2800	Német-Bogsán, Anina, Románia.	
		vasáru	900	—	300			Anina.	
						szén	600	Temes-Szlatina.	
				faszén	2000				
Orsova $\frac{7}{10}$ <i>Orsova</i> --- --- 3·2 <i>Ó-Ogradena</i> --- --- 6·0 <i>Jeselnicza</i> --- --- 5·0 <i>Ó- és Új-Zsupane</i> --- --- 3·0 <i>Tuffier</i> --- --- 1·5 jó karban tartott utak.	<i>A m. kir. kincstár</i> 19830 h. ó-ogradenai és 10012 h. jeselniczai ; <i>Ó-Ogradena község</i> 4843 hold és <i>a birtokosság</i> 1247 h. ó-ogradenai ; <i>Jeselnicza község</i> 2214 h. és <i>a birtokosság</i> 1182 hold jeselniczai ; <i>az ó- és új-zsupane</i> <i>község</i> 1405 hold ó- és új-zsupane ; <i>a tuffieri birtokosság</i> 2319 h. tuffieri birtoka.	talpfa	14000	14500	—	üvegáru	1000	Bécs, Budapest.	
		finomított kőolaj	57000	—	—	bőr	260	Arad.	
		benzin	570	—	—	czukor	4400	Nagy-Surány, Chropin.	
		ásványkenőolaj	6100	—	—	sör	300	Kőbánya.	
		friss hal	700	—	—	épületfa	7100	Szeged, Örményes.	
						kézműáru és fűszer	6400	Hamburg, Budapest, Bécs, Szeged, Temesvár.	
						szesz	600	Bécs.	
						buza	3100	Temesvár, Detta.	
						vas	3050	Lugos.	
						só	1500	Gavosdia, Karánsebes.	
				nyers kőolaj	30000	Kocsárd, Románia.			

	A magyar kir. államvasutakról átment az oláh kir. államvasutakra								Az oláh kir. államvasutakról átment a magyar kir. államvasutakra							
	Árucikk	főbb származási helyek							Árucikk	főbb származási helyek						
		Budapest és Kőbánya	Királyhágón túli	Egyéb magyar	Bécsi	Egyéb osztrák	Egyéb külföldi	Összesen		Budapest és Kőbánya	Királyhágón túli	Egyéb magyar	Bécsi	Egyéb osztrák	Egyéb külföldi	Összesen
á l l o m á s o k							á l l o m á s o k									
q.							q.									
Verciorova	agyagáru ...	4	—	—	15	9	7	35	bőr ...	514	—	—	—	56	—	570
	bőr ...	1	—	—	36	6	57	100	bor ...	—	102	100	102	5750	128	7341
	czukor ...	—	—	1832	15	2110	2	3959	gabona ...	24532	4451	13036	4796	305	8303	55423
	dohány ...	—	—	—	126	—	—	126	gyümölcs...	—	2	—	—	—	—	2
	élelmi szer	67	48	3	139	79	188	524	hus ...	—	—	165	—	—	—	165
	fa ...	3	—	515	50	8	170	746	korpa ...	—	806	200	—	—	—	1006
	fémáru ...	15	—	1	178	16	40	250	olaj ...	—	962	—	—	—	7	969
	fonal ...	—	—	39	237	39	482	797	olajpogácsa	—	—	101	101	—	300	502
	gép ...	67	—	—	84	289	667	1107	tojás ...	—	202	101	601	—	—	904
	gyapju ...	1	—	—	518	250	659	1428	vas ...	—	856	205	31	—	—	1092
	hordó ...	—	5	—	—	—	7	12	különféle ...	13	3	2	45	428	143	634
	hüvelyesek	100	1	—	—	—	—	101								
	kézmű ...	—	—	—	79	—	4	83								
	kő ...	23	3	—	88	107	149	370								
	papír ...	18	—	39	191	215	319	812								
	szén ...	—	1752	100	—	—	300	2152								
	üveg ...	130	2	3	243	25	318	721								
	vas ...	5	63	124	463	858	3295	4808								
	vegyiszer ...	39	—	35	356	179	786	1395								
	zsák (üres)	21	6	12	—	—	18	57								
	különféle ...	168	12	46	1199	320	731	2476								

B.

NAGY-KIKINDA—NAGY-BECSKEREKI, VERSECZ—KUBINI ÉS ZSEBELY—CSÁKOVÁRI H. É. VASUTAK.

I. Földrajzi fekvés.

A budapest-verciorovai vonalnak a Tisza-Maros szögén átfutó részéből Nagy-Kikindánál, Zsebelynél és Versecznél egy-egy helyi érdekű vasut ágazik ki, a jó utakban nem igen bővelkedő vidék közlekedési viszonyait tetemesen javítván s így a mezőgazdaság piacra kerülő terméneinek a fővonalakra való elszállítását megkönnyítvén.

Az egyik helyi érdekű vasut Torontál vármegyében Nagy-Kikindától, Török-Becse érintésével Nagy-Becskerekig vezet s ott a Temesi tartomány közép és déli részét behálózó torontáli h. é. vasutal egyesül.

A zsebely—csákovári helyi érdekű vasut Csákovárt köti össze a temesvár—báziási szárnyvonallal s tulajdonképeni jelentőségre a csákovár-bókai helyi érdekű vasut által jutott, mely e vasut folytatása gyanánt időközben már szintén kiépült.

Végül a versecz-kubini helyi érdekű vasut a délmagyarországi nagy homoksivatagon keresztül Temes vármegye területén a Dunáig vezet.

A nagy-kikinda—nagy-becskereki vasut egész útjában a Tisza áradmányi mély síkján megyen át. Az egész vidék csak alig valamivel fekszik magasabban a Tisza mai árterénél s útjában több helyen talál jókora kiterjedésű vízállásokat, melyek részint a Tiszának hajdani medrét jelzik, részint annak szerteáradó kiöntéseiből maradtak vissza.

A zsebely—csákovári h. é. vasut az Ó-Temes és Jaruga mély fekvésű, vízben gazdag lapályán megyen át.

A versecz—kubini h. é. vasut kezdetben a Moravicza csatornától keletre, a krassó-szörényi hegyek nyulványaig elterülő termékeny síkon, a

Deliblati sivatag szélén halad át. Alibunártól a homoksivatagba fordul be s nagyban a római sáncz irányát követi, majd Mramoráknál kijut azon mélyedményre, mely a homoksivatag szélétől a Duna felé lejtősödve, a lassu esési, kanyargó vizeket a szigetek által több ágra osztott fő vízgyűjtőhöz vezeti.

A három helyi érdekű vasut igen gyéren lakott vidéken halad át. Az elmúlt századok történelmi eseményei is nagyban megritkították a régi lakosságot s a természeti viszonyok sem kedveztek a sűrű lakosság összeverődésének. A Tisza áradásai s a Béga terjengős vize évente víz alá boríták a nagy-kikinda—nagy-becskereki vasut körébe eső területet s még ma is csak milliókat felemésztett védművekkel lehet e vidéket a vizek árja ellen a hogy úgy megvédelmezni. A versecz—kubini vasut felső része körül még a közel multban az Illancsai és Alibunári mocsarak egész a homoksivatag széléig terjengtek, ez utóbbin pedig a szelek szeszélyes játéka még jelenleg is folyton változtatja az emberi lakóhelynek alkalmatlan, sovány homoktalaj felszíni alakulását. Ép ily kevésbé kecsgettette a tanyát kereső települöket a Duna mentén, Pancsovától Dubováczig elterülő nagy rétség is, melyen csak az utóbbi időkben vett lendületet a benépesítés munkája.

A hol a helyi érdekű vasutak mentén községek alakulására alkalmas helyek kínálkoztak, ott mindenütt jókora számú lakosság verődött össze. Így a nagy-kikinda—nagy-becskereki h. é. vasut mentén Török-Becse, Nagy-Becskerek, Beodra, Mellencze, a zsebely-csákovári vasut Csákovár állomása, továbbá a versecz—kubini vasut mentén Károlyfalva, Ulma, Alibunár, Bavaniste és Kubin többnyire földművelő néptől lakott népes községek, melyek a vasut áru-

forgalmát a mezőgazdasági termelés és az állattenyésztés feleslegével gyarapítják. Az ipar és kereskedelem csak alárendelt szerepet játszik e h. é. vasutak almentáló tényezői közt. Az előbbi Török-Becsén, Ulmán, Károlyfalván s Mramorákon, az utóbbi Török-Becsén, Nagy-Becskereken, Károlyfalván s Kubinban járul számottevő mérvben a vasuti áruforgalom gyarapításához.

II. Lakosság.

Az itt ismertetett három h. é. vasut tápláló területén, mint általában a Tisza-Maros szögben mindenütt, igen vegyes nép lakik. A budapest—vereciorovai vonal leírásánál rámutattunk azokra a tényezőkre, melyek a népek ily zagyva keveredését előidézték s itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a nagy-kikinda—nagy-becskerei és versecz—kubini h. é. vasutak vidéke nagyobb részben a különböző nemzetiségek nagyobb tömegben való elhelyezkedésének érintkezési vonalába esik és így itt a lakosság még kevertebb, mint a fővonal vidékén.

A Tisza vidékén a szerbség lakik legnagyobb számban. Karlova, Aracs, Mellencze, Kumán lakossága majdnem egészen szerb; Beodra $\frac{2}{3}$ részben szerb, $\frac{1}{3}$ részben magyar és német; Franyován és Török-Becsén szerbek és magyarok, Elleméren szerbek és németek laknak; Nagy-Becskerek lakosságának fele szerb, horvát, oláh, $\frac{1}{4}$ része magyar, $\frac{1}{4}$ része német. A körülfekvő községek lakossága is igen vegyes, így Aradácz tót és szerb, Écska oláh és német.

A versecz—kubini h. é. vasut mentén a szerb, magyar és német lakosság mellett nagyobb számarányban lép fel az oláh elem. Izbistye, Ulma, Temes-Miklós lakossága szerb, Vljakoveczé szerb és német, Károlyfalvái német, Alibunaré felében oláh, egyharmadában szerb, a többi német és magyar. Deliblaton s Bavanisten szerbek és oláhok, Kubinban és Mramorákon németek, oláhok és szerbek s Petrovoselőban tulnyomólag oláhok laknak. Csákovár lakossága vegyesen szerb, német, oláh és magyar.

A birtokmegoszlás nem mondható ugyan kedvezőnek a h. é. vasutak mentén, mindazáltal, főleg a nagy-kikinda—nagy-becskerei vonal körül a dusan termő föld még a kisebb birtokosoknak elég jó anyagi helyzetet biztosít. E vasut mentén *Karlova, Basahida, Beodra, Aracs, Török-Becse, Kumán, Mellencze, Szerb-Ellemér, Orlovát, Perlasz,*

Titel, Torontál-Vásárhely és Torontál-Sziget községek, Bayer Gy., Hertelendy, Taffler, Karácsonyi gr. Bisitz testvérek, Rohonczy G., Lónyay Flóra, a Dániel család, Pap-Simay Anna, Korongi, a m. kir. kincstár, Kis Elemér, a zágrábi főkapitán, Haas és Deutsch, Csekonics gr. s Lázár M. az 1000 holdnál nagyobb földbirtokok urai.

A versecz—kubini vasut környékén a birtoktagolódási viszonyok jóval kedvezőtlenebbek s ehhez járul még az is, hogy a területek jókora része mezőgazdasági művelésre alkalmatlan. E két tényező hatása észlelhető a lakosság zömének általános anyagi helyzetén, mely bár itt is kielégítő, de azért a jómódu elem mégis ritkább, mint a Temesi tartomány egyéb sík részeiben. E vasut üzletkörébe eső területen a kir. kincstár, *Heinrich N., Mikes gr., Mocsonyi Gy., Alibunár, Ulma, Izbistye, Károlyfalva, Nikolincze, Bavaniste, Deliblat, Dubovác, Gája, Mramorák, Osztrovo, Plasicz, Székely-Kere és Temes-Kubin községek* a legnagyobb birtokosok.

A lakosság zöme mind a három h. é. vasut környékén első sorban külterjes földműveléssel foglalkozik. Ez a fő jövedelemforrás. Az állattenyésztés, jelesen a sertésitenyésztés és hizlalás a versecz—kubini vasut környékén járul nagyobb mértékben a nép jövedelmének gyarapításához.

III. Földművelés.

Az itt ismertetett három helyi érdekű vasut környékén a jobbára termékeny földeket tulnyomólag külterjes gazdálkodásra használják s kenyérnek való magnövényeket és kapasnövényeket termelnek. Az uradalmak és nagyobb birtokosok e célra többféle mezőgazdasági gépeket használnak s kisebb mérvben kereskedelmi növények termelésével is foglalkoznak. A kis birtokosok körében a mezőgazdasági gépek használata lassan terjed ugyan, de azért a földművelést a nép is mindenütt kellő szakértelemmel üzi.

A nagy-kikinda—nagy-becskerei h. é. vasut környékén mély fekvésű, dusan termő földek terülnek el. Itt a szántóföldek $\frac{5}{6}$ része első osztályu föld, mély televény réteggel. A régi áradásokból visszamaradt vizállásokat s az elhagyott folyómeder nyomait jelző töcsákat leszámítva e vidéken nincs hasznavehetlen föld. A Tisza és Béga ártereit a folyton tökélesbülő védelmi munkálatok hovatovább teljesen biztosítják a rendszeres művelésnek. A nagy-kikinda—török-becsei vonaltól északnyugotra kisebb homokos foltok terülnek el, hol a televénycs

agyag kisebb-nagyobb mértékben homokkal elegyes. Vannak helyenkint szikes és salétromos földek is, de még ez utóbbiak sem mondhatók rossz földeknek, mert kedvező csapadékviszonyok közt elég jó buzatermést adnak. A sovány szikes-agyagos területeket majd mindenütt legelőnek használják.

A zsebely—csákovári h. é. vasut környékén jól termő televényes mély földek vannak, melyek egy részét majdnem évente meglátogatja az Ó-Temes és Jaruga szerteáradó vize.

A versecz—kubini h. é. vasutnak Alibunárig terjedő szakaszától északra az alibunári mocsár s annak környéke terül el. E nagy mocsár kiszáritására ásták annak idején a Versecz-Paulisi, a Teréz- és a két Moraviczai csatornát s bár az újabb időben is szakadatlanul dolgoznak e cél elérésére, még mindig nincs egészen kiszáritva s jókora területet foglal el a víz, a sásos tócsa és a deget. A mocsártól elhódított területen a növényi korhanyban gazdag agyag s az agyagos homok a tulnyomó; e földnek a még ki nem száritott mocsár szélén korhanyával bőven kevert, kotús agyagba mennek át.

A versecz—ulmai vonaltól délre és délkeletre homokos, lazán kötött földek terülnek el s fokozatosan beolvadnak a délmagyarországi homok-sivatagba.

Ulma, Temes-Miklós, Károlyfalva, Alibunár, Lajosfalva, Bánát-Ujfalva, Dolova, Mramorák, Deliblat, Dubovác, Uj-Palánka, Gajtásol s Grebenacz községek közt terül el Magyarország legkietlenebb homoksivataga, a Bielo-Berdo. Az északnyugotról délnyugoti irányban 52 km. hosszúságban s 11—15 km. szélességben elnyúló sivatag talaja kizárólag gömbölyű szemű kvarcz homok, kevés csillám, földpát, magnetit és mészkeverékkel. A vízben szegény, csekély vízfelvevő képességű homokos földhát teljesen lakatlan, csak szélein, a régi ártér és a diluviumi fokozat találkozásánál vannak helységek. A lakatlan, itt ott silány növényzettől borított pusztán DK—É Ny-i irányban csapó hullámos dombokat s hosszú keskeny homok buczkákat halmoz össze a szelek játéka. A nagyobb részben kincstári birtok betelepítésén s hasznosításán nagyban fáradoznak. A sivatagnak Versecz felé eső részében homoki szőlőt telepítenek, gyümölcsösöket ültetnek s az elfuvás ellen szalma- és rőzsefonással biztosított homokot mindenképp igyekeznek a kultúra szolgálatába hajtani. A sivatagnak egyéb kísérletre alkalmatlan részén akáczosokat létesítenek.

Dolova, Mramorák, Deliblat és Dubovác községetől délre a magas homok fensik mind jobban lejtőssodik s a korhanyban dus fekete homok csakhamar a Duna régi árterének, mély televényes kötött talajába olvad be. Pancsovától Dubovácig a vízjárta aldunai rétföldek terülnek el. A régebben lakatlan kincstári rétföldeken több kevesebb sikerrel folyik a telepítés munkája s az ujonnan alakult községekben, német, magyar, csángó, tót és bolgár telepesek folytatnak a megélhetésért állandó küzdelmet a Duna évente ismétlődő árjaival, a nehezen lecsapolható belvizekkel és az éghajlati viszonyokkal.

Mind a három h. é. vasut környékén a *buza* és a *tengeri* a fő termelési ág. A nagy-kikinda—nagy-becskerei helyi érdekű vasut mentén e két czikken kívül még *árpát* és kevés *rozst* is termelnek eladásra szánt feleslegben. Kereskedelmi növények művelésével főleg csak az uradalmak foglalkoznak. Ezek *repcezt*, *lóhere*, és *moharmagot* termelnek leginkább. *Kendert* és *lent* kisebb mérvben a nép is termel, de feladásra legfeljebb a magból kerül valami, mert a kórót nagyobbbrészt maguk dolgozzák fel s a kőczt háziiparilag fonják s szövik meg.

A nagy-kikinda—nagy-becskerei és zsebely—csákovári h. é. vasutak mentén átlag 10—12 q buza és tengeri terem egy kat. holdon. A versecz—kubini h. é. vasut környékén egy k. hold átlagos termése 8—10 q buza és 7—12 q tengeri.

A Tisza és Béga versenyének kitett *nagy-kikinda—nagy-becskerei h. é. vasut* környékén termelt gabonaneműek nagyobb részét e két vizen szállítják el s részint fuvarszekéren viszik Török-Becsére, Nagy-Becskekre és a moholi révhez, részint vasuton szállítják az előbb nevezett két helyre. Vasuton, messzebb vidékre leginkább csak oly buza kötéseket szállítanak, melyek lebonyolításával tavaszig nem lehet várni. A tengeriből csak a friss termést adják vasutra.

A nagy-kikinda—nagy-becskerei vasut állomásain, majdnem kivétel nélkül közvetítők útján feladott termények közül a *buzát* Bécsbe, Budapestre, Török-Becse Aracsra, Temesvárra, Nagy-Becskekre, Ellemérre, Györbe és Szegedre szállítják el. A friss *tengeri* gyakoribb rendeltetési helyei Török-Becse-Aracs, Beodra, Kőbánya, Kecskemét, Szatymaz, Györ, Eperjes, Szeged, Bécs, Prága, Pržibram, Prossnitz, Jungbunzlau, Prinzensdorf, Aussig, Leinik, Loboschitz, Leitmeritz, Wischau, Znaim, Prerau, Dürnkut, Gorkau, Zauchtel, Marchegg, Boroszló, Oderberg, Ratibor, Jarotschin, Posen,

Gnesen, Odera-Frankfurt, Raudten, Namslau, Neisse, Lieben, Glogau, Czeppanowitz stb. Az *árpát* Bécs, Budapest, Drezda, Olmütz, a *rosszot* Niemes, Prága, Prerau, s a *zabot* Nagy-Kikinda állomásokra szállítják el leggyakrabban.

A kereskedelmi növények közül a *len-* és *kenderkórót* Szegedre, a *len-* és *kendermagot*, a *repçét* s a *lóhere-* és *moharmagot* majdnem kizárólag Budapestre szállítják el e vasut állomásaitól.

A *zsebely*—*csákovári h. é. vasut* környékén termelt gabonaneműek tekintélyes részét a szekérvonás vonja el a vasutól. A temesvári kereskedők által összevásárolt gabonaneműeket majd mind fuvarszekéren szállítják be Temesvárra. A *buzatermés* feleslegének egyéb részét, Kecskemét, Nagy-Kikinda, Temesvár, Német-Bogsán, Arad, Pozsony, Fehértemplom stb. állomásokra s a *tengerit* Lugosra, Aradra, Temesvárra, Karánsebesre, Nagy-Körösrre és Bécsbe szállítják el Csákovár állomásról.

A *versecz*—*kubini h. é. vasut* környékén termelt *buza* és *tengeri* feleslegének elszállításában a *verseczpancsovai* jó karban tartott út által támogatott fuvarozás, a Dunán üzött hajózás és a helyi érdekű vasut osztozkodnak. A *versecz*—*alibunári vonal* rész környékéről *Versecz* piaczára, az *alibunár*—*kubini szakaszról* pedig *Pancsovára* fuvarozzák be a termények egy részét. Vasuton kevés *buzát* és *friss tengerit* szállítanak részint *Verseczre*, *Kubinba* és *Pancsovára*, részint *Temesvár*, *Budapest*, *Bécs* stb. állomásokra. A *repçét* és a kisebb mérvben szállításra kerülő egyéb kereskedelmi növények termését *Pancsovára* szállítják el. Az e vasut környékén termelt *tengeri* tulnyomó részét a gazdák saját sertéshizlalóikban használják fel.

A takarmánynövények közül egyedül a *nagy-kikinda*—*nagy-becskereki* vasut áruforgalmában szerepel a *szalma* számottevő mennyiségekkel. E cikket *Török-Becse-Aracs* állomásról *Budapest*, *Péteri-Gyál*, *Palota-Ujpest*, *Arad* stb. állomásokra szállítják el.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés. Kertészet.

Az e fejezet alatt csoportosított termelési ágak a vasut áruforgalmát egyelőre csak alig figyelemre méltó mértékben gyarapítják. A *Torontál vármegyében* fekvő h. é. vasut környékén a *szőlőművelés* a fillokszeravész előtti időkben sem haladta meg a házi szükséglet mérvét. A *versecz*—*kubini* vasut környékén nagyobb terjedelmű szőlőket műveltek,

jobbára agyagos talajon; ezeket a fillokszerá egészen vagy részben kipusztította s ma nem egy község határában tengerit termelnek a szőlők helyén.

Ujabb időkben az elpusztult szőlők felújítását s az erre alkalmas homokterületek betelepítését e h. é. vasutak vidékén is nagyobb mérvben felkarolták. Különösen a *versecz*—*kubini* vasut környékén több helyen látni már szép reményekre jogosító új ültetvényeket. A szőlőtelepítés és az okszerű szőlőművelés támogatására Nagy-Becsikereken, Csákováron, Izbistyén, Zagaiczán, Temes-Kubinban és Székely-Kevén közczélú szőlőtelepeket tartanak fenn. Különösen említésre méltó *Rohonezy G. 66* holdas szőlőtelepe és gyümölcskertje *Török-Becsén*; ebben jobbára csemegefajokat tenyésztene s a friss szőlőt az ország minden részébe s a külföld számos helyére szállítják el.

A *gyümölcsös kertben* a legkülönbözőbb gyümölcsfajok mellett főleg kajszin- és őszibarackfák virulnak. E gyümölcsös és a szőlőtelep terméséből évente 80,000 kg.-ot szállítanak magyar, 6300 kg.-ot osztrák és 11,700 kg.-ot egyéb külföldi állomásokra. A vámsorompón belüli külföldön Bécs, Brünn, Prága, Linz, M.-Ostrau, Csáca; a vámsorompón tuli külföldön pedig Berlin, Drezda, Hamburg, Lipcse, Stettin, Boroszló a gyakoribb rendeltetési helyek. A *Rohonezy*-féle gyümölcsöst leszámítva, a többi helyeken üzött gyümölcstermelésről alig mondhatunk valamit. A *Deliblati* homoksivatag egy részének gyümölcsfákkal való beültetése most van folyamatban. Eddig több mint 100,000 fát ültettek s néhány év múlva a csontmagu gyümölcsök termése már a vasut áruforgalmában is szerepelni fog.

A *kertészkedést* a Tisza és Duna közelében elterülő televényes ártéri földeken s az *alibunári* mocsárral határos, kövér réti földeken több helyen sikerrel üzik. Így *Török-Becsén* káposztát, virágkelt, paradicsomot, paprikát, *Ulma* határában s *Temes-Miklóson* bolgár kertészek sárgarépát, káposztát, hagymát, retket, paradicsomot, paprikát, spárgát stb. termelnek. Mindebből azonban vasuti elszállításra semmi sem kerül, mert az előbbi hely termését *Török-Becsén* és *Nagy-Becsikereken*, az utóbbi két hely termését pedig *Versecz*en és *Károlyfalván* fogyasztják el.

Jóval fontosabb ezeknél a *Rohonezy*-féle *török-becsei dinnyetermelés*, bár a tömegáru szállítás szempontjából ennek sincs nagyobb jelentősége. A nevezett birtokon termelt különleges sárgadinnye fajokból évente 1000—1200 küldeményt bocsátanak utnak.

E szállítmányokból legtöbb megy Budapest, Arad, Győr, Eperjes, Kassa, Máramaros-Sziget, Kolozsvár, Nagy-Becskerek, Nyitra, Poprád-Felka, Tata-Tóváros, Temesvár, Ungvár, Trencsén, Bécs, Berlin, Boroszló, Drezda és Stettin állomásokra. Évente 1—2 küldeményt Magyarország, Ausztria és a német birodalom számos egyéb állomásaira is adnak fel.

V. Állattenyésztés.

A három helyi érdekű vasut környékének természeti viszonyai ugyan sok tekintetben megfelelnek az állattenyésztés követelményeinek, mindazáltal az állattenyésztés minden ága még sem ért el kellő fejlődési fokot.

Szarvasmarhatenyésztéssel a birtokosság zöme csak oly mértékben foglalkozik, a mint ezt a gazdaság szükséglete megkívánja. Az uradalnak és a nagyobb birtokosok eladásra is tenyésztenek. A tenyészetben az erdélyi magyar fajta a legelterjedtebb. Említést érdemel Karácsonyi gróf beodrai magyar gulyája és a csákovári földművelőiskola pinzgau-i tehenészete, valamint az obádi állami bikanevelő telep. E két utóbbi tenyészetből magyar és pinzgau-i tenyész bikákat szállítanak el Temes és Krassó-Szörény vármegye különböző helyeire. Az uradalmakból és nagyobb birtokosoktól néhány száz darab hizott szarvasmarhát adnak fel Budapest és Bécs rendeltetéssel. A mit ezenkívül vasuti elszállításra feladnak, az jobbára a vásári forgalomból kerül ki s Budapest piacára rendelt igás szarvasmarha.

A *lőtenyésztés* főleg a német lakosság körében szép lendületet vett az utóbbi időkben. Évről évre több szép növésű, hibátlan példányt hoznak a tenyésztők a loavató bizottságok elé s a lókereskedők is értékes anyagot szednek össze. Az állatokat azonban többnyire lábon hajtják el Nagy-Becskerekre s a nagyobb piaci központokra és csak a remondákat szállítják vasuton az osztrák és magyar birodalom helyőrségei részére.

A nagy-kikinda—nagy-becskereki h. é. vasut környékén előforduló szikes foltok s a versecz—kubini h. é. vasut mentén, a Deliblati sivatagon s annak szélein elterülő sovány homokos legelők főleg csak a *juhtenyésztés* céljainak felelnek meg s tényleg az utóbbi vidéken ez a főtenyésztési ág. A kis gazdák tenyészetében cigája és raczkajuhokat találunk, a közép- és nagybirtokosok merinó és durva fésűs gypjas juhokat tartanak.

A tenyésztés célja a gypjunyerés. Az egyes gazdaságokban feljavított ürüket Budapestre és Bécsbe szállítják el. A sovány juhokat Nagy-Kikindára, Verseczre s Pancsovára hajtják be eladás végett.

A *sértésenyésztés* a h. é. vasutak környékén kiterjedt mértékben üzik ugyan, mindazáltal a tenyésztés nem mindenütt képes a hizalók szükségletét fedezni. A helyi tenyészetben fehér kondorszőrű, szerb és oláh sertéseket találunk. Sovány sertéseket csak a nagy-kikinda—nagy-becskereki, h. é. vasut állomásain s Csákováron adnak fel Makó, Szeged, Nagy-Kikinda, Csantavér, Moritzföld-Soósd és Szabadka rendeltetéssel.

A versecz-kubini h. é. vasut környékén a kiterjedt mérvű tengeritermelés nagy arányú *sértés-hizalásnak* vetette meg alapját. Majd minden jobb módu gazda hizlal e vidéken 50—100 drb. sertést, de nem ritkák az oly gazdák sem, kik 300—600 darab hizott sertést adnak évente piacra. Az ulmai hizalókból 3000, a károlyfalvi hizalókból 1600, a mramorákiból 1800, a deliblatiból és dolovaiból 1000—1000, a gájaiból 800, a bavanisteből 2500, a temes-kubini hizalókból 3500 s a kisebb gazdák hizalóiból átlag 1000 drb. hizott sertés kerül évente, eladásra. A hizott sertések egy részét helyben zsirnak, szalonnának, szaláminak dolgozzák fel, nagyobb részét pedig Bécsbe és Kőbányára szállítják el. A hizalók a sovány sertést és süldőt Gyula, Nagyvárad, Csaba, Debreczen állomásokról s a helyi tenyésztésből szerzik be.

A nagy-kikinda—nagy-becskereki h. é. vasut környékén csak Török-Becsén van rendszeres hizaló, de az egyes gazdák itt is szép számú sertést hizálnak. A hizott és javított sertéseket szabadkai és szegedi kereskedők szedik össze a hizalóktól s részint Szabadkára és Szegedre, részint Kőbányára és Bécsbe szállítják el.

A nagy-kikinda—nagy-becskereki h. é. vasut üzletkörébe eső területen a terjedelmes tiszai árterek és belvizek s a Deliblati sivatagtól a Dunáig elterülő vidék számos vizere, folyócskája s tócsája kedvező előfeltételei a nagy arányokban üzőtt *ludtenyésztésnek*, mely főleg a Tisza vidékén a szegény népek elsörendű jövedelemforrása gyanánt szolgál. A ludakat majdnem kizárólag úgy bocsájtják áruba, a mint a mezőről összefogják. Hizlalással s javítással csak kevesen foglalkoznak. A nagy-kikinda—nagy-becskereki h. é. vasut állomásairól a sovány ludakat falkákban, teljes kocsi-rakományokban Nagy-Kikindára, Kecskemétre, Hód-

mező-Vásárhelyre, Szentesre, Makóra, Nagy-Körösre és Vácra szállítják el. A hizott ludak rendeltetési helye Budapest és Bécs. A lúdtenyésztésen kívül, de ennél kisebb mértékben egyéb baromfit, mint *pulykát, csirkét és kacsát* is tenyésztnek a h. é. vasutak mentén. Ezeket részint Nagy-Kikindára, Verseczre, Károlyfalvára, Pancsovára és Kubinba fuvarozzák el, részint vasuton szállítják Nagy-Kikinda, Budapest, Kecskemét, Versecz, Makó, Temesvár, Nagy-Körös állomásokra.

VI. Állati termékek.

A h. é. vasutak áruforgalmában számottevő állati termékek nagyobb részét a fejlett baromfitenyésztés szolgáltatja. A tanyai gazdaságokból s a községi tenyésztőktől összeszedett *tojást* Szabadka, Zombolya, Szt.-Hubert, Budapest, Bécs, Nagy-Kikinda, Szeged, Nagy-Becskerek gyűjtő helyekre s Versecz, Károlyfalva és Temesvár piaczára szállítják el a baromfi kereskedők.

Ludtollat főleg a nagy-kikinda—nagy-becskereki h. é. vasut állomásairól szállítanak Nagy-Kikindára, Budapestre, Szegedre s Bécsbe; a versecz-kubini vasutról Verseczre küldik a tollszállítmányokat.

A *gyapju* elszállítás nem áll arányban a juh-tenyésztés mérvével, minek oka abban rejlik, hogy a kisebb gazdák juhászatában nyert gyapjút a lakosság háziiparilag dolgozza fel szűrposztónak, pokrócznak s szőnyegnek. A nagyobb tenyésztők a gyapjút Budapestre s Vág-Ujhelyre szállítják el.

A *csontot és nyers bőrt* Temesvárra, Verseczre s részben Budapestre adják fel.

A *selymentenyésztést* a helyi érdekű vasutak mentén kisebb nagyobb mértékben majd minden községben üzik s a gubókat leginkább kocsin vagy gyalog viszik be Nagy-Kikindára, Nagy-Becskerekre, Verseczre, Kubinba és Bavanistéra beváltás végett. A beváltó hivatalok a gubót Pancsovára, Udinébe és Szegzárdra szállítják el vasuton.

A mézet többnyire Verseczre a *sonkolyt* és *viaszt* pedig Nagy-Becskerekre küldik vasuton.

Zsirt és szalonnát a versecz-kubini h. é. vasut állomásairól, főleg azonban Károlyfalváról és Temes-Kubinból szállítanak nagyobb mennyiségben a krassó-szörény vármegyei bánya- és iparvidékre.

Friss halat, hordókban Budapestre, Temesvárra, Aradra, Nagy-Becskerekre, Makóra stb. szállítanak a török-becsei halászok.

Végül felemlítjük a *lőtt vadat*, melyből a versecz-kubini vasut állomásain adnak fel kisebb küldeményeket Orsova rendeltetéssel.

VII. Erdőgazdaság.

Temes és Torontál vármegyék sik részében nincsenek oly erdőségek, melyek rendszeres üzeme a vasut áruforgalmában nyomot hagyna.

A Tisza és Béga mentén, a védőtöltések szélén s az árterekben több helyen találunk jókora füzéseket s Nagy-Becskerek környékén kisebb területen tölgy, szil, juhar, éger és fűzes ligeteket, ámde ezekben annyi fát sem termelnek, mennyi a közvetlen környék tűzifa szükségletének fedezésére elégséges lenne. E vidéken az erdőgazdaság — ha ugyan erről egyáltalán szólni lehet — egyetlen elszállításra kerülő terméke a fűzfavessző. Ezt nagyobb részben vizen szállítják el a védőművekhez s csak kis részét küldik vasuton a nagy-kikindai fogháznak, hol azt kosárfonó árukká dolgozzák fel.

Az átmenő forgalomban körösfatörzsek gyarapítják Török-Becse-Aracs állomás feladási forgalmát. Ezeket Szlavóniából vizen szállítják oda s onnan vasuton Elemérre.

A Deliblati sivatagon, Deliblat határában a kir. kincstárnak 7290 k. hold és Mramorák határában a községnek 1024 hold erdeje van. Ez erdők legnagyobb részben a futóhomok megkötését célozzák s túlnyomó részben akáczfákból állanak. Az akáczczal vegyesen fűz, hárs, köris és szil is előfordul. Az újabb akácz erdősítésnek, a homok megkötésén kívül azon további célja van, hogy a deliblati homoki szőlők részére szükséges karókat szolgáltatassa. Bavaniste határában kisebb tölgyes és egy községi faiskola van, mely utóbbi évente pár ezer csemetét szolgáltat a közeli környék erdősítéséhez.

A Duna régi és új árterében terjedelmes füzések s a Duna szigetein, főleg Osztrovón tölgyesek, füzések, nyár- éger-, szil- és egyéb lombfák díszlenek. Osztrovo község határában 2512 k. h. erdeje van a kir. kincstárnak. Ez erdekből semmit sem szállítanak vasuton.

VIII. Ipar.

A három h. é. vasut üzletkörében az ipar még igen fejletlen fokon áll s csak egyes helyeken emelkedik felül a helyi szükségletre dolgozó kisipar színvonalán.

Gőzüzemű gépekkel dolgozó ipartelepeket főleg csak a *mezőgazdaság termékeinek feldolgozására szolgáló iparágak körében* találunk. A régi szél-, vízi- és szárazmalmokat pótló gőzmalmok többnyire vámörlest végeznek s legfeljebb az őrlés díja gyanánt beszedett gabonát szállítják el és a tüzelőanyagot hozzák vasuton. Ilyen kisebb gőzmalom majd minden községben található, sőt a nagyobb helyeken 3—4 malom is van.

A nagyobb malmok közül felemlítjük az ulmai és mramoráki gőzmalmokat. Az *ulmai gőzmalom* 4 pár köre és 8 hengerjáratra van berendezve s évente átlag 1100 q lisztet szállít Verseczre. A többi saját fuvarszekerein hordja szét a környékre.

Az *1-ső mramoráki gőzmalom részvénytársaság gőzmalma* évente 80,000 q őrleményt termel, melynek nagyobb részét helyben s a közeli környéken fogyasztják el. *Huber Frigyes hengermalma* ugyanott évente közel 100,000 q őrleményt termel. E két malom együttesen vagy 150 q őrleményt szállít vasuton Kubin és Pancsova állomásokra.

Alibunáron az egyik malom *olajütésre* is be van rendezve s a környéken termelt repcéből a helyi szükségletre termel olajat. Ebből némi kevés Budapestre és Szegedre megy, az olajpogácsából pedig Temesvárra szállítanak el keveset vasuton.

A nagy-becskerekai sörfőző s az ottani és a királyfalvi malmok a helyi szükséglet fedezésére sem termelnek eleget.

Az *erdőgazdaság termékeinek feldolgozására* két számbavehető ipartelep szolgál. Az egyik *Engel Sámuel gőzfűrész* Nagy-Becsikereken, a Bégán usztatott fenyőtörzsekből épületfát és deszkát gyárt. Ebből vagy 4000 q-t szállít el évente a bégaparti állomásról a torontáli h. é. vasutra. A másik *Milkó Vilmos és fiaai cég török-becsei fűrésztelepe*, usztatott fenyőtörzsekből épületfát, léczet, deszkát és zsindelyt gyárt. Gyártmányaiból évente közel 40,000 q-t szállít Ellemér, Mellencze, Nagy-Becsikerek, Detta, Lugos, Nagy-Kikinda, Szt. Hubert, Zsebely, Zsombolya, Fény, Módos, Párdány, Szárcsa, Szécsány, Zichyfalva, Gattaja, Mokrin, Nagy-Szt. Miklós, Temesvár stb. állomásokra.

Az egyéb ipartelepek közül még a *károlyfalvi téglagyárról* és *szalámigyárról* emlékezünk meg e helyen. Az első évente vagy 1000 q építőteglát és fedőcserepet szállít vasuton a közeli helyekre. *Herz Dávid és fia károlyfalvi szalámigyára* évente 600 q szalámit termel s azt kisebb küldeményekben Délmagyarország különböző helyeire, a megszállott

tartományokba, Németországba, Svájcba, Szerb-, Bolgár- és Oláhországba szállítja el. A zsirt és szalonnát Krassó-Szörény vármegye bánya- és iparvidékén értékesíti.

A kisipar termelése a vasuti áruforgalom szempontjából teljesen jelentéktelen. A háziipar főleg a vászon és gyapju szövetek készítésében nyilvánul. A kisebb gazdák juhtenyésztéséből származó gyapjut kevés kivétellel házi szövőszékeken dolgozzák fel daróczzöveteknek s szőnyegeknek. A szőnyegszövészet fejlesztése újabb időben állami támogatásban részesül s ennek hatása az izlésesebb gyártmányokban már is észlelhető Torontálban, Nagy-Becsikereken és környékén, Temesben pedig Temes-Miklóson készítenek piacképes szőnyeget, de ezek nem gyarapítják számbavehetőleg a vasut áruforgalmát.

IX. Kereskedelem.

A h. é. vasutak környékén több helyen eredményteljes kereskedelmi tevékenység gyarapítja a h. é. vasutak áruforgalmát. Különösen élénken nyilatkozik meg a kereskedőszellem azon helyeken, hol a vasut a vízi utakkal találkozik, így Török-Becsén, Nagy-Becsikereken és Kubinban. E három hely mellett még Károlyfalván, Mramorákon és Csákováron fejtenek ki a kereskedők oly tevékenységet, melynek a vasutak áruforgalmában is nyoma van.

Török-Becse az ötvenes években még jókora vidékre nézve volt a gabonakereskedés élénk központja s bár a vasuti hálózat kiépülte óta sokat vesztett is előbbi jelentőségéből, még mindig igen jelentős gabonapiacz. Az ottani gabonakereskedők összegyűjtik a vasuton és fuvarszekéren elszállított gabonát s azt majdnem kivétel nélkül a Tiszán küldik tovább.

Fontos gabonakereskedő hely *Nagy-Becsikerek* is. A városban és a Béga parton épült nagy gabonarakktárakban gyűjtik össze a helybeli kereskedők a torontáli h. é. vasut környékén termelt gabona jelentős részét. A gabonakereskedés jó részét a fővárosi tekintélyesebb gabonakereskedő házak tartják kezükben, kiknek ott rendszeres képviselője működik. A helyi kereskedelem támogatására 4 pénzintézet tőkéje áll Nagy-Becsikereken rendelkezésre.

Gyűjtőhelyül szolgál Nagy-Becsikerek a környék állattenyésztési feleslegének s az állati és egyéb hulladékoknak is. Az előbbieket az évente 5-ször

tartott országos vásárok forgalmát élénkitik. Ezekre összesen 13,200 szarvasmarhát, 10,200 lovat, 13,500 juhot és 15,500 sertést hajtanak fel.

Károlyfalva élelmes, német lakossága élénk kereskedést űz hizott sertéssel, zsirral, szalonnával, tengerivel s bevásárlási központ gyanánt szolgál e hely a körülötte fekvő falvak lakossága részére.

Alibudáron az országos vásárookra sok sertést, juhot, lovat és szarvasmarhát hajtanak fel.

Mramorákon s *Bavanistén* számos sertés-kereskedő lakik, kik az egyes gazdák hizlalóiból kike-

rülő kövér sertéseket vásárolják össze és adják tovább.

Kubin kereskedői gabonával, sertéssel, szarvasmarhával s kereskedelmi árukkal üzérkednek. E hely kereskedelmének gyors fejlődését nagyban hátráltatja egyrészt azon körülmény, hogy a város jókora távolságra fekszik a Dunától, másrészt Pancsova régi multtal bíró, megizmosodott kereskedelmének erős versenye.

Ósákováron két pénzüintézet támogatása mellett a kereskedők gabonaneműekkel és élőállatokkal üzérkednek.

X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Karlova $\frac{7}{m}$ <i>Karlova</i> 1·0 <i>Bocsár</i> 6·5 <i>Basahid</i> 15·2 rossz utak.	<i>Karlova község</i> 4185 h. karlovai; <i>Bayer Gyula</i> 1391 hold, <i>Hertelendy Gyula</i> 1587 h. és <i>Taffler Kálmán</i> 1392 hold bocsári; <i>Basahid község</i> 2296 h. basahidi birtoka.	buza 2000 friss tengeri... 4000 árpa 400 gyapju 40 tojás..... 50 ludtoll 40	2000 1200 — — — —	— — — — — —	— — — — — —	kőszén 2500 fűrészelt fa 1600 tüzifa 500 szesz és pálinka 550 bor 50 liszt..... 400 gépek és gép- részek 100 vasáru 30 zsiradék 30	Petrozsény, Lupény, Anina, Szeged. Temes-Szlatina, Topolovecz. Temesvár, Szeged, Lugos, Perjámos, Arad. Fiume, Villány, Arad, Versecz. Zombolya, Nagy-Kikinda. Budapest. " Szeged.	
Beodra $\frac{7}{m}$ <i>Beodra</i> 2·0 <i>Nagy-Bikács</i> 10·5 <i>Bélahodáj puszta</i> 4·0 <i>Aladár puszta</i> 8·0 <i>Pukó puszta</i> 4·0 nagyobb rossz utak.	<i>Beodra község</i> 1746 hold beodrai; <i>Karácsonyi Guidó gr. örök.</i> 2000 hold nagy-bikácsi; <i>a m. kir. kincstár</i> 1220 h. bélahodáji birtoka.	buza 2000 rozs — árpa 600 tengeri 800 gyapju 220	2000 — 600 800 220	200 100 200 200 —	— 100 100 100 —	szén 1800 tüzifa 1000 mész 500	Anina, Salgó-Tarján. Kavarán-Szákul. " "	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Török-Becse-Aracs <i>Török-Becse</i> ... 2.0 <i>Aracs</i> ... 2.0 jól fentartott utak.	<i>Aracs község</i> 12174 hold aracs ; <i>Török-Becse község</i> 1222 h., <i>Bisitz tes'vérek</i> 3882 h., <i>Rohonczy Gedeon</i> 1589 h. és <i>Lónyai Flóra</i> 1055 h. török-becsei birtoka.	buza	1750	200	—	üvegáru	200	Rimaszombat, Kivány-Gyetva.
		árpa	500	—	—			
		tengeri	2700	—	—	bor	1200	Arad, Budafok, Fiume, Győrök, Trieszt, Versecz, Villány.
		lenmag	500	—	—			
		dinnye, szőlő és egyéb				bőr	340	Budapest, Nagy-Kikinda, Szeged, Temesvár.
		friss gyümölcs	800	60	120			
		szalma	5800	—	—	dohány	250	Temesvár.
		juh	100	—	—	czukor	440	Budapest, Nagy-Kikinda, Szeged, Mezőhegyes, Temesvár, Bécs.
		szarvasmarha	—	100	—			
		hizott sertés	1280	—	—	donga	580	Arad, Nagy-Kikinda.
		sovány sertés	420	—	—	kosáráru	300	Nagy-Kikinda.
		lő	10	—	—	tüzifa	1000	Soborsin.
		sovány lud	3400	—	—	gyümölcs	100	Kavárán-Szákul.
		gyapju	70	—	—	keményítő	240	Arad, Mokrin, Nagy-Kikinda.
		hal	80	—	—	kézműáru	930	Arad, Budapest, Nagy-Kikinda, Szeged, Temesvár, Bécs.
		kőrisfa tönk	160	—	—	kőolaj	440	Budapest, Nagy-Kikinda, Szeged, Temesvár.
		fűzfavessző	450	—	—	só	500	Szeged, Temesvár.
		épületfa	37400	—	—	őrlemények	14100	Arad, Nagy-Kikinda, Nagy-Szt.-Miklós, Temesvár, Zsombolya.
						sör	400	Arad, Szeged, Temesvár, Kőbánya.
						kőszén	1500	Anina, Petrozsény, Poroszsorház.
						faszén	120	Kavárán-Szákul.
						pirszén	100	Budapest.
						szesz és pálinka	1100	Arad, Budapest, Lugos, Szeged, Temesvár, Versecz.
						burgonya	320	Kecskemét.
						buza	3300	Nagy-Kikinda, Temesvár.
						vasáru	800	Anina, Budapest, Gavosdia, Nagy-Kikinda, Temesvár.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Kumán $\frac{7}{100}$ <i>Kumán</i> 2·0 <i>Tarvas</i> 7·0 jól fentartott községi utak.	<i>Kumán község</i> 6166 h. kumáni birtoka.	elő baromfi tojás	30 100	— —	— —	örlemények tüzifa só bor sör szesz zsír és szalonna cukor kőolaj kézműáru fonalak és gyapoltáru	2400 250 60 160 250 600 50 60 200 30 60	Nagy-Kikinda, Zsombolya. Kavarán-Szákul. Topolovecz. Nagy-Kikinda. Arad, Villány. Nagy-Becskerek. Nagy-Kikinda. Temesvár, Arad, Perjámos. Nagy-Kikinda. Nagy-Kikinda. Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek. Budapest. Szeged, Temesvár, Nagy-Becskerek.
Mellencze $\frac{7}{100}$ <i>Mellencze</i> 1·0 <i>Ittrarnok</i> 17·0 <i>Jankahid</i> 10·0 <i>Torda</i> 15·0 rossz utak.	<i>Mellencze község</i> 6748 h. mellenczei ; <i>Lázár Mária</i> 2598 h. jankahidi és <i>Pejacsevics Fáter gr.</i> 7640 h. tordai birtoka.	buza tengeri sovány liba tojás	100 3600 60 20	— 7000 — 70	— 200 — —	üvegáru bor cukor tüzifa épületfa fonalak kézműáru kőolaj örlemények	110 130 60 900 900 50 360 150 600	Budapest, Nagy-Kikinda, Parád. Szeged, Bécs. Arad, Gombos-Bogojeva, Gyórok, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek, Szőreg, Temesvár, Újvidék, Pécs, Villány, Versecz, Német-Boly. Budapest, Nagy-Becskerek, Nagy-Kikinda. Kavarán-Szákul. Rékás. Török-Becse-Aracs, Nagy-Becskerek. Budapest, Fiume, Temesvár, Bécs. Budapest, Kőbánya, Temesvár, Bécs, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek. Arad, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek, Nagy-Szt-Miklós, Zsombolya.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Mellencze (folytatás).						só	500	Kocsárd.
						sör	440	Kőbánya, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek, Szeged.
						köszén	1230	Anina, Nagy-Becskerek, Wodnik.
						szesz és szeszest italok	380	Arad, Budapest, Kőbánya, Lugos, Nagy-Kikinda, Perjámos, Szeged, Temesvár, Ujvidék, Versecz.
						eczet	200	Nagy-Becskerek, Ujvidék.
						burgonya	190	Nagy-Kikinda, Szeged.
						bab	20	Nagy-Kikinda, Szeged.
						vasáru	70	Budapest, Szeged.
Elemér <i>km</i>	<i>Dániel Auguszt</i>	buza	3700	—	—	sör	500	Kőbánya, Temesvár.
<i>Német-Elemér</i> 1·0	1816 h., <i>Dániel Ernő</i>	tengeri	4450	3450	1000	épületfa	600	Török-Becs-Aracs.
<i>Szerb-Elemér</i> 2·0	1003 h., <i>Pap Simay</i>	árpa	130	—	—	cserép	460	Szt.-Hubert.
<i>Tót-Aradcz</i> ... 7·0	<i>Anna</i> 1052 h. és <i>Szerb-Elemér</i> község	sovány sertés	100	—	—	örlemények	360	Nagy-Kikinda, Zombolya.
jól fentartott utak.	923 h. szerb-eleméri ; <i>Korongi Henrik</i> 1428 h. tót-aradczai birtoka.					mész	200	Krassova.
						gépek	230	Budapest.
						kőolaj	160	Nagy-Kikinda
						árpa	100	Vác.
						ásványszén	100	Anina.
						czukor	100	Budapest, Nagy-Kikinda.
						papir	130	Temesvár.
						bor	160	Arad.
						kézmű-, rövid- és diszműáru	150	Budapest, Bécs.
						vas	60	Budapest.
						egyéb vegyesáru	270	Szeged, Nagy-Kikinda, Nagy-Becskerek.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk	Az állomásra érkező főbb tömegárúk
		főbb rendeltetési helyei magyarországi osztrák egyéb külföldi állomások átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	megnevezése átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint gyakoribb szarmazási helyei
Nagy-Becs-kerek $\frac{7}{m}$ <i>Nagy-Becskerek</i> 1'0 <i>Klek</i> ... 8'0 <i>Béga-Sz. György</i> 17'0 <i>Kis- és Nagy-Torók</i> ... 24'0 <i>Ittebe</i> ... 20'0 <i>Katalinfalva</i> ... 21'0 <i>Istvánföld</i> ... 29'0 <i>Csösztelek</i> ... 29'0 <i>Magyar- és Német-Czernya</i> ... 20'0 <i>Orlovát</i> ... 23'0 <i>Bótos</i> ... 21'0 <i>Jarkovác</i> ... 36'0 <i>Ernesztháza</i> ... 21'0 <i>Német- és Román-Ecska</i> ... 9'0 <i>Perlasz</i> ... 24'0 <i>Zsigmondfalva</i> ... 9'0 <i>Títel</i> ... 31'0 <i>Torontál-Vásárhely</i> ... 46'0 <i>Torontál-Sziget</i> 42'0 jó karban tartott utak.	<i>A m. kir. kincstár</i> 12926 h. nagy-becs-kereki ; <i>Kiss Elemér</i> 2961 h. béga-szent-györgyi és 2306 h. nagy-toráki ; <i>a zágrábi főkeptalan</i> 4697 h. istvánföldi ; <i>Csekonics Endre gróf</i> 10873 h. csöszteleki ; 12802 h. magyar-czernyai és 16914 h. német-czernyai ; <i>Orlovát község</i> 1319 h. és 1788 h. orlováti ; <i>Lázár Mária</i> 3687 h. német-écskai és 2882 h. zsigmondfalvai ; <i>Perlasz község</i> 5328 h. perlaszi ; <i>Títel község</i> 5497 h. titeli ; <i>Torontál-Vásárhely község</i> 1729 h. torontál-vásárhelyi ; <i>a m. kir. kincstár</i> 2284 h. és <i>Torontál-Sziget</i> község 1144 h. torontál-szigeti birtoka.	buza ... 6000 — — köles ... 1000 — — tengeri ... 56000 21000 — zab ... 5000 — — luczerna- és lóheremag sertés ... 200 — — sertés ... 2500 — — ló ... 30 30 — juh ... 300 300 — szarvasmarha ... 100 100 — csirke ... 200 — — gyapju ... 300 — — tojás ... — 140 — nyersbőr ... 700 — — toll ... 500 — — rongy ... 1200 — — ócska vas ... 1300 — —	szén ... 15000 Anina. borszesz ... 800 Versecz. kőolaj ... 5200 Oravicza, Brassó, Fiume, Budapest vásáru ... 4300 Anina, Karánsebes. mész ... 4000 Német-Bogsán, Krassova. liszt ... 14800 Versecz, Nagy-Kikinda, Temesvár, Szeged. kavics ... 2500 Fehértemplom. bor ... 6500 Versecz, Fiume, Arad, Gyorok, Temesvár, Szeg-zárd, Villány. szesz ... 4400 Szeged, Temesvár, Budapest, Nagyváros, Arad. sör ... 3500 Temesvár, Szeged, Budafok, Kőbánya. épületfa ... 12600 Szeged, Török-Becse-Aracs. tüzifa ... 8000 Toplec, Kavarán-Szakul, Temesvár. só ... 3500 Kocsárd, Máramaros-Sziget. gép ... 1200 Budapest. dohány ... 900 Temesvár. kő és tégl ... 8400 Török-Becse-Aracs, Nagy-Kikinda, Fehérttemplon. burgonya ... 4800 Szeged, Nagy-Kikinda. kidolgozott bőr diszmű-, rövid- és kézműáru... 1300 Budapest, Bécs. butor ... 8000 Bécs, Budapest, Trieszt. déli gyümölcs... 7000 Budapest, Fiume.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint				
Temes-Miklós $\frac{7}{m}$ Temes-Miklós ... — községi ut.	Temes-Miklós község 2280 h. temes-miklósi birtoka.	buza ... — hizott sertés ... 120	300 120	—	—	bor, pálinka és egyéb fogyasztási czikk ...	120	Temesvár, Budapest, Versecz.
Károlyfalva $\frac{7}{m}$ Károlyfalva ... — Szent-János ... 16·1 Ürményháza ... 20·0 Vég-Szent-Mihály ... 9·0 állami és mezzei utak.	Károlyfalva község 1901 h. károlyfalvai; a magy. kir. kincstár 2750 hold szent-jánosi; Vég-Szt.-Mihály község 1814 h. vég-szt.-mihályi birtoka.	tengeri ... — buza ... — hizott sertés ... 440 disznózsir és szalonna ... 1650 szalámi ... 80 tégla ... 1000	1800 2500 440 1650 80 1000	—	—	tüzifa ... — épületfa ... 3700 köszén ... 3420 kő és kavics ... 21400 szesz ... 1700 sör ... 2200 bor ... 250 sovány sertés ... 240 liszt ... 900 kőolaj ... 260 czukor és fűszer ... 280 vasáru ... 100	14100 3700 3420 21400 1700 2200 250 240 900 260 280 100	Detta, Gavosdia. Kavarán-Szákul, Móríczföld-Soósd, Rakasdia. Bánffy-Hunyad, Fehértemplom, Kolozsvár, Szeged, Kovászna, Alsó-Árpás. Anina, Bázias, Petrozsény, Lupény, Mehádia. Fehértemplom, Topolovecz. Arad, Temesvár. Kőbánya, Temesvár, Versecz. Szeged, Mokrin. Detta, Orczifalva. Detta, Fehértemplom. Oravicza. Budapest, Mezőhegyes, Szerencs. Budapest.
Alibunár $\frac{7}{m}$ Alibunár ... 1·0 Kevi-Szőllős ... 7·7 Iláncsa ... 11·0 Sándorfalva ... 12·0 Ferdinándfalva ... 15·0 Dobricza ... 19·8 jó törvényhatósági és községi utak.	Alibunár község 3524 h. alibunári; Kevi-Szőllős község 1907 hold kevi-szőllősi; Iláncsa község 1992 h. iláncsai; Ferdinándfalva község 1033 h. ferdinándfalvai; a m. kir. kincstár 1635 h. dobriczai birtoka.	tengeri ... —	1100	—	—	köszén ... 6700 tüzifa ... 7000 épületfa ... 3200 távirda-oszlop ... 200 kavics és kőtörmelék ... 22100 mész ... 300 czement ... 400	6700 7000 3200 200 22100 300 400	Lupény, Mehádia, Petrozsény, Bázias, Anina. Ság, Kavarán-Szákul, Temes-Szalatina, Bázias, Karánsebes, Detta, Móríczföld-Soósd, Rakasdia. Szeged, Bázias. Versecz. Fehértemplom, Versecz, Oravicza. Krassova. Kubin-dunapart.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Torontál-Petrov-szellő $\frac{7}{10}$ <i>Petrov-szellő</i> ... 2·0 <i>Réva-Ujfalu</i> ... 7·0 rossz községi utak.	<i>Petrov-szellő</i> község 2946 hold petrov-szellői; <i>Réva-Ujfalu</i> község 4229 h. réva-ujfalusi birtoka.	tengeri ... hizott sertés	620 50	— —	— —			
Mramorák-Deliblát $\frac{7}{10}$ <i>Mramorák</i> ... 3·3 <i>Deliblát</i> ... 4·3 <i>Dolova</i> ... 11·2 jó törvényhatósági utak.	<i>Mramorák</i> község 5049 h. mramoráki; <i>Deliblát</i> község 2666 h. és a m. kir. kincstár 50036 hold deliblái; <i>Dolova</i> község 2369 hold dolovai birtoka.	buza ... tojás ... hizott sertés szarvasmarha (hizott) ... baromfi (lúd) liszt ...	300 150 3350 40 1840 drb. 100	— — 1200 — — —	— — — — — —	sovány sertés ...	2440	Nagy-Becserek, Debreczen, Gyula, Vinga, Delta, Lugos, Nagyvár, Csaba.
Bavaniste <i>Baraniste</i> ... <i>Bresztovác</i> ... 7·9 <i>Homolicz</i> ... 12·8 <i>Plosicz</i> ... 10·8 állami és törvényhatósági utak.	<i>Bavaniste</i> község 3049 h., 1041 h. és 1236 h. bavanistei; <i>Jani-csárj Sándor</i> 2131 h. bresztováci; <i>Homolicz</i> község 2543 h. homolici; <i>Plosicz</i> község 1023 hold és a plosiczi consortium 2350 h. plosiczi birtoka.	hizott sertés élő baromfi (lúd) ...	2040 500	560 —	— —	szén ... szesz italok ... bor ... sör ... kőolaj ... cukor és fűszer sovány sertés ...	5000 1400 500 800 100 250 1600	Kubin-Dunapart. Versecz, Budapest, Fehértemplom. Arad, Fehértemplom, Versecz. Temesvár, Temes-Kubin. Temesvár, Temes-Kubin. Budapest, Versecz. Gyula, Nagyvár.
Temes-Kubin $\frac{7}{10}$ <i>Temes-Kubin</i> ... <i>Székely-Keve</i> ... 7·5 <i>Gája</i> ... 10·0 <i>Ostrovó</i> ... 13·0 jól fenntartott utak.	<i>Temes-Kubin</i> község 1271 h., 2653 h. és 2446 hold temes-kubini; <i>Székely-Keve</i> község 1413 hold székely-kevei; <i>Gája</i> község 4420 h. gájai; <i>Ostrovó</i> község 1598 h. és a m. kir. kincstár 9342 h. ostrovói birtoka.	buza ... gyümölcs ... hizott sertés szarvasmarha lő ... élő baromfi ... friss hus és disznózsir ... nyersbőr ... toll ...	50 110 2720 65 32 1530 db. 70 30 20	— — 1200 — — — — — —	— — — — — — — — —	bor ... cukor ... épületfa és egyéb faáru ... kézműáru ... mész ... liszt ... szén ... sör ... szesz és pálinka vas ...	500 150 900 100 1200 150 800 1350 480 170	Arad, Fiume, Temesvár, Pécs. Budapest, Versecz, Mezőhegyes. Bánffy-Hunyad, Kovászna, Török-Becse-Aracs, Fehértemplom, Versecz. Budapest, Temesvár, Versecz. Krassova, Oravicza. Delta, Fehértemplom. Anina. Kőbánya, Versecz. Budapest, Temesvár, Versecz, Oravicza. Budapest, Versecz.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlárak	egyéb külföldi			
állomások								
átl. évi mennyisége q ban ; állatok darab szerint								

Kubin-Dunapart ⁷ / _m		Vizi uton érkezett és vasuton tovább szállított		Vasuton érkezett és vizi uton tovább szállított	
		á r u c z i k k	q	á r u c z i k k	q
		épületfa	1750	gabonaneműek	310
		egyéb faáru	120	üres göngyöletek	40
		bor	40		
		ásványviz	30		
		czukor	25		
		mész	1300		
		kavics	7700		
		fűszer- és gyarmatáru	50		
		kézműáru	20		
		festék	20		
		kőolaj és egyéb olajok	40		
		szeszes italok	40		
		vasáru	100		
		szén	11400		
		faszén	50		
		egyéb vegyesáru	140		

C.

ÚJ ÉS ÉPÜLŐ H. É. VASUTAK.

A helyi érdekű vasutak létesítésében termékeny 1895. év folyamán a budapest—verciorovai vonal üzletkörébe eső területen is számos oly helyi érdekű vasut építését kezdték meg, vagy legalább törvényhozási engedélyezését eszközölték ki, melyek feladata leendő a fővonalától oldalt eső területek terményeit a nagy vasutakra s azokon tovább a világpiacokra juttatni.

E vasutak, melyek egy részét a nevezett év folyamán már át is adták a közforgalomnak, első sorban a közutak hiányában szűkölködő Alföld közlekedési viszonyainak javítását czélozzák s a földművelés és állattenyésztés feleslegének jobb elszállítását lehetővé tévén, következményükben közrehatnak a belterjes művelés, az ipar és kereskedelem fejlesztésére is.

A *kecskemét—fűlőpszállási vasut* (megnyílt 1895. évi október hó 26-án) Kecskemétről, a Helvetia szőlőtelep érintésével Izsákon át Fűlőpszállásig vezet. E vasut legnagyobb része Kecskemét városnak Ballószeg és Ágasegyháza nevű pusztáin megy át, melyen sovány homokos földek váltakoznak morotvakkal s posványos rétekkel. A vasut környékén elterülő sovány földek használhatóvá tételét nagyban előmozdítja a szükséges állati trágya könnyebb megszerezhetése, melyet a kecskeméti sertéshizlálókól e vasuton fognak oda szállítani.

A *szolnok—kis-kun-félegyházi h. é. vasut* megvalósítása is a közel jövőben várható. E vasut, melynek engedélyezési tárgyalását 1895. október havában tartották meg, Szolnok személypályaudvarból kiindulva Tószeg, Jász-Karajenő, Új-Kécske és Alpár községeken át Félegyháza állomásig fog vezetni s a termékeny tiszamenti földek gazdag termésének, valamint az újabban lendületet vett szőlőművelés eredményének Félegyházára és Szol-

nokra való elszállítását fogja tetemesen megkönnyíteni.

A Tiszavidék és Kecskemét környékének gazdasági és közlekedési viszonyait nagyban fogja javítani a *kecskemét—tiszauji h. é. vasut* is, melyet Kecskemét állomástól, az előbb említett szolnok—félegyházi vasut keresztezésével a tiszauji révig vezetnek.

A *temesvár—módosi vasutat* 50.8 km. hosszban, a Temes termékeny völgyében Szabadfalu, Utvin, Paracz, Új-Pécs, Gyülvész, Radna, Keresztes községek határán át Módosig vezetik. E vasut a Temes és Béga közti vidék dus terményeinek egyrészt Temesvár piacára, másrészt a torontáli h. é. vasuton át Nagy-Becskerekre való szállítását fogja a jövőben megkönnyíteni.

A *temesvár—buziási h. é. vasutat* a m. kir. államvasutak temesvár—báziási vonalának Kisoda állomásától a Temes lapályán, majd a krassó-szörényi hegyekhez csatlakozó emelkedett talajon Gyirok, Medves, Temes-Ujlak, Török-Szákos, Nagy-Kővéres, Bakovár községek határán át Buziásig vezetik. E vasut úgy a fürdő látogatottságának emelésére, mint a végállomásra utalt terület erdőgazdasági terményeinek könnyebb értékesítésére kétségtelenül jó hatással leendő.

A *temesvár—nagy-szt.-miklósi h. é. vasut* Temesvár állomásából ágazik ki és Új-Bessenyő, Kis-Becskerek, Billét, Sándorháza, Lovrin és Nagy-Ösz községek érintésével a m. kir. államvasutak Nagy-Szt.-Miklós állomásánál találkozik a valkány-varjasi szárnyvonallal. E vasut az érintett vidék bő gabonatermésének értékesítési viszonyainak lesz hivatva lényegesen segíteni.

Az 1895. évi december hó 5-én megnyílt *csákovár—bóka h. é. vasut* a zsebely—csákovári h. é. vasut folytatása gyanánt a Jaruga és

Berzava közt elterülő termékeny vidéken halad át s Gilád, Bánlak, Tolvadia és Gyér községeken át a temesvár—báziási vonalat a torontáli h. é. vasutal köti össze. E vasut, a gabona hiányában szükködő Krassó-Szörényi Érczhegységet könnyebben megközelíthetővé tévén, nagyban hozzájárult az érintett vidék termelési feleslegének előnyösebb elhelyezéséhez.

Temes vármegye keleti részében, a krassó-szörényi hegyek nyugoti lejtője szélén sorakozó Kis- és Nagy-Szeredistye, Kudricz, Kis- és Nagy-Zsám, Klopadia, Ferendia, Kis- és Nagy-Szemlak

községeket a *versecz—gattajai h. é. vasut* kiépülte fogja a vasuti közlekedés előnyeiben részesíteni. E vasut áruforgalmát előre láthatólag a földművelés és kisebb mérvben az erdőgazdaság termékei fogják alimentálni.

A *pancsova—petrovozellői h. é. vasut* a versecz—kubini h. é. vasutat a Délduna egyik legélénkebb kereskedő helyével Pancsovánál köti össze s az Alibunári mocsár és a Deliblati sivatag környékén elterülő gazdag községek terményeit fogja a szekérversenyleküzdesével a Dunához szállítani.

BUDAPEST—ZIMONYI VONAL.

A) Budapest-zimonyi vonal és szárnyvonalai:

a kis-körös—kalocsai,
a szabadka—bajai és
az india—vinkovcii vonal.

B) Budapest—lajos-mizsei h. é. vasut.

C) Bács-bodrog vármegyei h. é. vasut.

D) Ruma-vrdniki h. é. vasut.

E) Uj és épülő h. é. vasutak.

A.

BUDAPEST—ZIMONYI VONAL ÉS SZÁRNYVONALAI.

I. Földrajzi fekvés.

A Tisza-Duna közén, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Bács-Bodrog vármegyék területén át, továbbá Szlavonián keresztül, Budapest-Ferencvároستól Zimonyig vezet a berlini szerződésben megállapított keleti vasuti összeköttetés magyarországi része, a budapest—zimonyi vonal.

A vonal Budapestről Harasziig közvetlenül a soroksári Dunaág mellett halad, majd Laczházától keletre tartva Kis-Körösíգ a régi folyammeder lapályán megyen előre s ugyanily terepen ágazik el belőle a szárnyvonal Kalocsáig. A fővonal Kis-Köröstől további útjában mindinkább keletre tér el a Dunától. Szabadkánál nyugotra Bajáig szárnyvonal ágazik el, a fővonal pedig a Tisza és Duna közti csekély emelkedésű földhát közepén Verbászig délnek tart. Innen újból a Duna lapályába jut s a Dunat Ujvidék és Pétervárad közt áthidalva, egy darabig párhuzamosan megyen a Fruska-Gorának a Dunára csapó lejtőjével, majd a hegyvonulat keleti nyulványán keresztülhatolva Indjijáig jut. Indjijától nyugot felé a Szerémi hegység déli hajlatát követve, Vinkovcziig szárnyvonal ágazik el, a fővonal pedig délkeleti irányban halad Zimonyig, hol a Szávát áthidalva egyuttal átlépi az országhatárt.

A vonal által átszelt terület általában igen gyéren lakott. A Duna árjaitól évszázadokon át meglátogatott terület nem volt kecsegtető sűrűn fekvő, vagy nagyobb községek alakulására, a Tisza-Duna közti földhát hajdan számos és népes községei pedig a török hódoltság alatt egymásután néptelenedtek el s ma már a legtöbbnek létezéséről csak egy-egy puszta vagy szállás elnevezése tanuskodik. Van ugyan a vonal mentén, tulnyomólag földművelő néptől lakott néhány nagyobb hely, de az állomások egy része pusztákon van elhe-

lyezve s a vasuti áruforgalom, kereskedelem, vagy ipar szempontjából egyedül Szabadka Baja és Ujvidék a jelentősebb állomások.

II. Lakosság.

Már maga azon körülmény, hogy a vonal egy része Magyarországon, más része Szlavonián át vezet, elég magyarázat arra, hogy a vonalmenti lakosság egységes nyelv hiányában szűkülködik. De még ezen határozottan körülhatárolt két terület lakossága sem egységes, hanem nyelv dolgában tarka keveréket képez.

A Tisza—Duna közén a törzslakosság és egyuttal a népség zöme magyar, de a volt Kis-Kunság és a hajdani Solt vármegye területét kivéve majd minden egyéb vidéken a török uralom megszűnte után betelepült német, tót, bunyevác, (Dalmát és Szlavonországból bevándorolt r. katolikus szerbek) és szerb elemekkel van kisebb-nagyobb arányban keverve. Így a vonal kiinduló pontja közelében fekvő Soroksár, Haraszi és Taksony községek lakossága német, Csengöd környékén és Kis-Körösön tót néppel van keverve a törzslakosság, melyhez Vadkerten még német elem is járul. Szabadka, Bács-Almás és Bikity lakossága magyar, bunyevác, szerb és német népből, Bajáé magyarok, szerbek és németek keverékéből áll. Verbász lakossága 0.9 részben német, Ó-Kéré magyar, szerb és német, végül Kiszácson és Ujvidéken tótok, szerbek, magyarok és németek élnek együtt.

Szlavonia törzslakossága horvát, de ez tisztán sehol sem alkotja a lakosságot, hanem szerb, német, tót és magyar elemekkel van tarkítva, sőt vannak helységek, hol a horvát elem majdnem teljesen hiányzik, mint pl. Béska, Indjija és Putinci, mely községekben a lakosság csak szerbek-

ből és németekből, s ismét mások, mint pl. Martinci, Sid és Batajnica, hol csaknem kizárólag szerbekből áll.

A lakosság zöme az egész vonal mentén csaknem kizárólag földművelésből él. A nép a földművelést legnagyobb részben saját birtokán üzi és zsellér vagy bérmunkás népség csak a nagyobb uradalmak (Kis-Szállás) területén lakik tömegesebben. A földművelésen kívül csak szórványosan üznek egyéb foglalkozást is, így Soroksáron a kenyérsütés, Kalocsa környékén a kertészkedés, Szabadkán a sertéshizlalás és kereskedés, Kiszács környékén a komlótermelés. Ujvidéken az ipar, kereskedés és halászat, Siden a fuvarozás és Zimonyban a fuvarozás, halászat és kereskedés nyújt még a népnek számot tevő jövedelmet. A szőlőművelés és gyümölcstermelés is több helyen sikeresen gyarapítja a nép bevételeit.

A földbirtok megoszlása a vonal magyarországi része körül nem teljesen kielégítő ugyan, de azért a nép vagyoni viszonyai csaknem kivétel nélkül rendezettek, vagy legalább is türhetők. A vonal e része körül sok az 1000—2000 holdas uri birtok s nem ritkák a 100—1000 holdas közép birtokok sem. Majd mindenütt nagy területek vannak a községek birtokában is, de mindezek mellett jókora része oszlik meg a határnak a kisbirtokosok közt.

A fővonal budapest—kis-körösi része körül az ezer holdnál nagyobb birtokok urai az *uralkodóház*, *Károlyi L. gr.*, *Berchtol R. gr.*, a *váci püspökség*, a *vallásalapítványi uradalom*, *Brüll, Kégel, Förster, Stankovics, Kiss, Coburg kir. hg.*, a *kun-szt. miklósi közbirtokosság*, *Jankovics, Vigyázó gr.*, *Czebrán gr.*, *Révay br.*, *Nemes gr.*, *Wodianer br.*, *Teleky S. gr.*, a *szabadzállási és jakabszállási közbirtokosság*, *Deutsch, Gedeon, Reviczky, Urovics, Viczián, Weiss, Fülöpszállás község, Pejacevich gr.*, *Sass, Degenfeld gr.*, *Lévay, Bethlen gr.* és *Batthyányi gr.*

A kis-körös—kalocsai szárnyvonal körül *Császártöltés község*, a *kalocsai káptalan*, *Wilhelm, Nádlóvár község*, a *kalocsai érsekség* és *Duna-Pataj község* a nagyobb birtokosok.

A kis-körös—szabadkai vonalrész mentén *Beregrás, Bikadi, Farkas*, a *halasi birtokosság*, *Fischer, Greskovics, Sárkány, Sváb, Vigyázó gr.*, *Baghi, Bethlen B. gr.*, *Hofmeister*, a *vadkerti birtokosság*, *Babó, Kis-Kun-Halas város, Halász, Kolozsváry, Szüri*, a *jászberényi földbirtokosság*, *Majsa község*, a *majsai közbirtokosság*, az *egri főkáptalan*, *Puthon br.*, *Jankovacz község*, *Mélykut község*, a *közalapítványi ura-*

dalom, Erml, Geiger, Redl br., Rudics br. örökösei. Szabadka város, Vermes és Vojnics családok birnak ezer holdnál nagyobb területeket.

A szabadka—bajai vonal körül a nagyobb földbirtokok *Rudics br. örökösei, Almás község, Siskovits, Rosenberg, Madaras község, Latinovics család, Pucher, Rév község*, a *régi birtokos társaság, Furó, Müller, Paulovics, Reich, Weidinger. Baja város*, a *bajai kereskedelmi és iparbank*, a *kalocsai érsekség*, a *kir. kincstár* és *Vaskút község* birtokában vannak.

A szabadka—ujvidéki vonalrész körül *Szabadka város, Zichy N. János gr.*, *Vojnich, Fernbach, Pillasszanovics*, a *kir. kincstár, Lelbach, Dungserszky, Szt.-Tamás község, Ó-Szivácz község, Szemző, Petrovác község, Smausz*, a *szerb nemzeti egyházi alap, Chottek gr.*, *Ujvidék város, Temerin, Káty, Felső-Kovily és Szt.-Iván községek, Schumacher*, a *kovilyi görög keleti zárda*, az *anglo osztrák bank*, a *karloviczi érsekség* és *Matyus* birtokosok uradalmainak termése alimentálja a vonal áruforgalmát nagyobb tömegű terményekkel.

Szlavóniában a birtok megoszlás kedvezőtlenebb. Karácsonyi gr., Chottek gr., Odescalchi hg., Pejachevich gr. és Eltz gr. Pétervárad, Beska, Indjija, Martinczi, Kukujevci, Sid, Tovarnik és Gyeletovci körül nagy uradalmakat birnak és ezek mellett a népnek már nem jutnak oly nagy területek, mint Magyarországon, de azért a nép szegénynek még sem mondható, sőt egyes helyeken bizonyos foku jólétnek örvend.

III. Földművelés

A vonal mentén mindenütt kiterjedt mérvű föld művelést üznek. A nagyobb uradalmak a kor színvonalán álló földművelési eszközökkel s gépekkel vannak felszerelve s egy-két minta uradalom is akad a vonal mentén, ilyenek Puthon báró uradalmi Kis-Szállás környékén; ennek többrendbeli gyára mellett 4 kmeteres lóvasútja és telefon összeköttetése van az állomással; továbbá Chottek gróf uradalmi Kiszács környékén, komló- és rizstermeléssel és saját vízi járművekkel; a kir. kincstár péklapusztai birtoka öntözőcsatornákkal s rizstermeléssel. A magyarországi részen a nép is mindinkább megbarátkozik a gazdasági gépek használatával s a hármás- és kapáló ekék, a vető-, szénagyűjtő, arató és cséplőgépek már nem tartoznak a ritkaságok közé. Szlavóniában a földművelés nincs ily fejlett fokon s a szerémi hegység déli és délkeleti dombjain a nép sok helyen csakis saját

szükségletének fedezésére elégséges mérvben műveli a földet.

A vonal magyarországi része egész útjában áradmánya talaju területen megyen keresztül. A homok a vízjárta helyeken kisebb-nagyobb mérvben növényi korhanyával van keveredve és sötétszínű, a magasabb helyeken pedig vagy agyaggal és mészszel keveredve, mint homokos löszmárga foglal el nagy területeket, majd mint sárga futóhomokból alkot a szelek szeszélye többé-kevésbé állandó jellegű dombokat, buczkákat. A magasabb földhátakon édesvízi mészképződmények is előfordulnak s nem ritkán okoz a homok közé zárt földpátok vegy bomlása szikso kivirágzásokat is.

Szlavóniában általában ugyanilyen a talaj szerkezete, csak hogy a szerémi hegység lejtőin több a lösz és az áradmányi alsikon több a humusz, mint a Duna-Tisza közén.

A Duna és Tisza közén nincsenek folyók, de azért nem szűkölködik vízhiányában a vidék, mert a Dunával párhuzamosan annak árterében posványok, turjánok, örjegek, lápok és tőzegtelepek húzódnak el és a buczkák közti teknőforma mélyedésekben is sok álló víz és tócsa van.

A telecskai fensík alján a Ferenczcsatorna húzódik el és a Krivája is jó nagy területen halad át kanyargós útjában. A szlapon terület sokkal gazdagabb vizekben, azt három oldalról veszi körül a Duna és a Száva és ezenkívül a Bossut és több más rövidebb folyású víz öntözi a lapályos síkságot, számos vizállást és mocsárt alkotván.

Budapesttől—Laczházaig futóhomokkal, rétekkel s ingoványokkal váltakozó fekete, homokos szántóföldek vannak, melyekben jó trágyázás mellett elég szép eredménnyel termelnek rozsot, tengerit, burgonyát, babot és Taksony környékén czukorrépat is.

Dömsödtől Csengődig áradmányi alsikban fekszenek a szántóföldek; itt is sok a mocsáringovány és futóhomok. A talajban még sok van a hajdani tengersó tartalmából, itt tehát nem ritkák a sós kivirágzások; így Dömsöd, Nagy-Állás és Szabadszállás határában nagy terjedelmű szikes legelők vannak. Kun-Szt-Miklós határát a Bak-ér Szabadszállás és Fülöpszállását a Kigyós-ér öntözi s az összterületnek 10—50%-át nádasok, rétek és zombék telepek borítják. A mezőgazdasági termények minden fajtát művelik itt s az egyes határ talajviszonyai szerint a buza, tengeri és zab, majd a buza, árpa és rozs, majd ismét a rozs, buza és tengeri a főtermelési ágak. A kövérebb földekben

Dömsöd, Kun-Szt. Miklós és Szabadszállás körül repcét és dohányt is termelnek s a fekete homokban mindenütt dus termést hoz a burgonya. Kis-Körös és Keczel határának nagy része, Öreg-Csertő és Kalocsa határa pedig teljesen a Sárközbe esik. Itt az Örjeg-Sárvíz és Vajasnak árkokba és posványokba szétterjengő, majd álló, majd lassan folyó vizei nagy terjedelmű nádas és sásos sárréteket, álló vizeket és mocsárokat képeznek. A fekete homokos és helyenkint szikes szántóföldeket gyakorta széles zombék-csík, majd terjedelmes zombék rétek szakgatják meg. A fő termények itt is azonosak az előbbi vonalrész terményeivel s némi eltérés csak abban mutatkozik, hogy Kalocsán és környékén a televényes iszapos homokban nagy aranyu kertészkedést üznek.

A Sárköz belvizes, lapályos vidékét kelet felől egymás mellé sorakozó homokbuczkák határolják s Keczel határának keleti része s innen kezdve Kelebiáig az egész vidék már magasabban fekszik. A szántóföldek itt homokbuczkákkal és vizállásokkal váltakoznak. Szabadkától Bajáig és le Kuláig és Verbászig a vonal a Telecskai fensíkon megyen át. Ezen fensíkon a lösz az uralkodó és már jóval kevesebb a homok. Buza, rozs, árpa, tengeri és burgonya, a Telecskai fensíkon pedig buza, zab, tengeri és burgonya a fő termelési ágak, de a jobb földekben Halas és Kis Szállás környékén dohányt, Kis-Szállás, Topolya és Verbász környékén pedig baltaczim-, lóhere-, luczerna- és muharmagot és kendert is termelnek.

Verbásztól délre Ujvidékig áradmányi alsik terül el, termékeny, humuszban gazdag, kötött, fekete földekkel s fekete homokkal. Itt a buza, tengeri és zab a fő termelési ágak, mi mellett még Ó-Kér, Kiszács és Ujvidék környékén kendert, kölest, mákot és Pékla pusztán, továbbá Petrovác és Deszpót-Szt.-Iván határában mintegy 1000 holdon rizst termelnek.

Pétervárad és Karlócza környékén az agyagos szántóföldekben tengerit, búzát és zabot, a Szerémi hegység aljában a Szávaig terjedő dus televényes talaju szántóföldekben tulnyomólag tengerit és e mellett búzát, zabot, árpát, kölest, repcét, kendert, végül az indjija—zimonyi vonal mentén tengerit, búzát, zabot és helyenként rozsot termelnek.

Az egész vonal mentén szép eredménnyel termelik a *hüvelyeseket*, tulnyomólag azonban a babot. A Duna árterében és a Száva mentén elterülő terjedelmes rétek sok szénát s a posványok és sárrétek nádat szolgáltatnak, végül a szikes talajon s

a legelőkön Szabadszállás, Fülöpszállás, Vadkert és Halas környékén székfűvirágot, csalmatokot, ürmet s több más gyógyfüvet gyűjtenek és értékesítenek. Vadkert határában alkannát (buzér) termelnek.

A tulnyomóan művelt mezőgazdasági terményekből egy k. holdon az alább megközelítő átlagban kifejezett mennyiségek teremnek: Soroksártól Laczházaig terjedő területen tengeri 7 q, rozs 5 q, buza 6 q;

Dömsödtől Kis-Körös s Kalocsáig: buza 7·5 q, tengeri 8 q, rozs 6 q, árpa 7 q;

Vadkertől Ujvidékig terjedő területen és Szlavonia lapályos részein:

tengeri 10 q, buza 8 q, zab 7·5 q, rozs 7 q, végül rizs 15—18 q.

A laczháza—szabadkai vonal mentén feladott buza, rozs, árpa, tengeri és zab leggyakoribb rendeltési helye Budapest és Kőbánya, míg a rozsot Soroksárra és Csehországba szállítják. Kisebb mennyiségű buzát és zabot Bécsbe, árpát Münchenbe és nagyobb mennyiségű tengerit Svájcba és Németországba közvetlenül is elszállítanak. A takarmány növények magvát Budapestre, Bécsbe, Boroszlóba és Erfurtba küldik el. A babot leginkább Svájcba és Fiuméba való rendeltetéssel adják fel. Öreg-Cserlőről a termékeket tengelyen Kalocsára fuvarozzák s az ottani termékekkel együtt mintegy fele részben a vízi utnak adják át.

Baján is élénk vízi verseny észlelhető, mely felöleli a szabadka—bajai vonal terményeinek nagy részét. A Szabadka vidékén termelt tengeriből csak keveset szállítanak el, mivel a legnagyobb részt a helybeli hízalókban használják fel, sőt még a közel fekvő állomásokról is oda szállítják a tengeri egy részét.

A vonal további részéről a terményeket Budapestre és Bécsbe és kisebb részben külföldre szállítják, de a Ferenczesatorna s alább a Duna és Száva versenye már erősen érezhető. Itt főleg csak a gyors szállítást igénylő friss tengeri marad a vasutnak, míg az egyéb terményeket majd mind vizen szállítják. A vízi verseny hatásköre élénk szekérversenynyel párosulva kiterjed az india-vinkoveczii vonal legtöbb állomásaira is.

Az egyéb termények közül a *repcét*, *mákot*, *rizst* és *gyógyfüveket* Budapestre, a *czukorrépat* Hatvanba, a *burgonyát* Budapestre s a délibb részekről Belgrádba, Szlavóniába és Boszniába, a *dohányt* Budapestre, Szegedre és Félégyházára, a *kendert* Budapestre, Szegedre és erdélyi állomásokra, a *szénát* és *szalmát* Budapestre, Szegedre és Csehországba, és a *kőlest* Budapestre és Sziszekre szállítják.

Kun-Szt.-Miklós állomásról néhány kocsirakomány *nádat* szállítanak el Budapestre. Vadkert-Tázlár állomásról ugyanoda *buzérgyökeret* adnak fel.

IV. Szőlőművelés.

A Duna-Tisza közti vidék magyar lakossága már régi idők óta nagy előszeretettel ültette be a homokos halmokat s buczkákat szőlővesszővel. A homoki szőlőművelés, mit a nép régebben tulnyomólag csak saját szükségletének fedezésére, sőt sok esetben csak szórakozás gyanánt üzött, ma, midőn a fillokszera a nemes borokat szolgáltató szőlőket egymásután pusztítja el, már mint nagy jövedelmet ígérő művelési ág, folyton növekvő mérvben terjed. Majd minden község határában több száz, sőt helyenkint több ezer holdat ültetnek be szőlővesszővel s így bizvást számítható, hogy a vonal áruforgalmában 2—3 év múlva már jelentős tényező leend a bor.

Ugy a régi, mint az új ültetésű homoki szőlők sokat szenvedtek az utóbbi pár év alatt a peronosporától, de a nép csaknem mindenütt erőteljesen védekezik ezen csapás ellen.

Régi ültetésű, nagyobb homoki szőlők Soroksár, Haraszi, Szabadszállás, Fülöpszállás, Izsák, Keczel, Császártöltés, Hajós, Nádudvar, Vadkert, Halas, Baracska, Madaras, Vaskut, Jankovác, Bács-Almás, Felső-Szt.-Iván, Csávoly, Rém, Bát-Monostor, Baja és Szabadka határában vannak. Bács-Bodrog vármegyében több mint 20,000 k. hold homoki szőlő hoz már termést s még vagy 50,000 hold immunis homokterület vár beültetésre.

Közcélú és minta szőlőtelepeket Szabadkán, Jankovácson, Baján, Baracsán, Madarason, Hegyessen, Feketehegyen, Futtakon, s több más községben tartanak fenn. E telepekről szerzik be a termelők a finom borfajokat szolgáltató nagy burgundi, oporto, kadarka, olasz rizling, zöld szilváni, kövi dinka és piros veltelini vesszőket. Csemege szőlőnek leginkább chasselas, muscatlunel, alexandriai fehér- és frontignan fajokat ültetnek.

A homoki szőlők termését kis részben mint csemege-szőlőt Bécsbe való rendeltetéssel adják fel. A bort főleg Budafok, Kis-Martonszárzavám, Budapest, Budaörs, Villány, Versecz, Kőbánya, Pécs és Gödöllő állomásokra szállítják el.

Az utóbbi 2—3 évben Bugyi, Szabadszállás, Fülöpszállás, Csengőd, Kis-Körös, Kelebia, Csikéria, Vadkert, Szabadka, Baja, Jankovác, Bács-Almás, Vaskut, Bát-Monostor és Ujvidék határában ültet-

tek be nagyobb homok területeket szőlővesszővel. Ujvidék határában a Sándortelepen egy borkereskedő 30 holdnyi területen eladásra amerikai vesszőket és amerikai alanyba oltott nemes vesszőket termel. Ezekből évente 120—150 q-t szállít el az Alföld különböző helyeire, Horvát-Szlavonországba és Szerbiába.

A Fruska Gora hegység lejtőin s napos domboldalain: Kanenice, Čerevica, Ledinice, Beočin, Pétervárad, Ilok, Sarengrad, és Karlócza környékén régtől fogva messze földön híres szőlőművelést űztek, de a szőlőket a fillokszéra ma már majdnem teljesen elpusztította, csak néhány vagyonságos gazda kísérletre meg az amerikai vesszők ültetését, ellenben a szegény nép képtelen szőlőinek utánültetésére.

Ép ily elszomorító képe van a hegység déli részének is. Itt Vogány, Šašinci, Bingula, Gyeletovci és Berak községek határában s a mitroviczai, irigi, sidi, vinkovci, ópázuai és rumai kerületek egyéb községeiben a hajdan virágzó szőlők jobbára mind elpusztultak s a nép vagyontalansága következtében legtöbb helyen még csak kísérletet sem tettek az utánültetésre.

V. Gyümölcsstermelés.

A homoki szőlőkben mindenütt nagy gondot fordítanak a gyümölcsfák ápolására és nemesítésére is, sőt egyes helyeken külön gyümölcsös kertek is diszlenek. Halason a város alapított egy gyümölcsös kertet, melyet újabban a pest-vármegyei gazdasági egyesület vett át és tart fenn. Ez a mintakert üdvös hatást fejt ki a gyümölcsstermelés fejlesztésére. Kelebia környékén Szabadka város 1000 holdnyi területet adott el legutóbb kisebb parcellákban, melyeket gyümölcsfákkal s szőlővel ültettek be. Kiszács környékén, Chottek gróf uradalmában minden pusztán külön gyümölcsös kert van, végül Ujvidéken a város tart fenn jól gondozott, nagyobb gyümölcsös kertet. Ezen gyümölcsös kertekben, valamint Csengöd, Halas, Jankovác, Csikéria és Baja szőlőiben nagy változatokban termelik a csontos magu gyümölcsök (barack, cseresznye, meggy) valamint a körte és alma különböző fajtaí. Ez utóbbiból leghíresebb a «sréika» és a Jankovácson termelt «jeges» alma.

A friss gyümölcsöt vasuton főleg Budapestre, Bécsbe, Gácsországba és kisebb mennyiségekben az ország minden részébe szállítják el.

Szlavóniában a szilvatermelés a legelterjedtebb. Irig, Ilok, Mitrovicza, Ruma, Sid, Ó-Pazua,

Zimony kerületekben közel 5000 k. hold van szilvafával beültetve. Ez ültetvények évi középtermése 180,000 q. Ebből vagy 100,000 q-t friss állapotban adnak el, 40,000 q-ból vagy 8500 hl. szilvorumot s 3000 q-ból szilvaizt főznek. A többit megaszalják.

A szilva mellett Szlavóniában az egyéb gyümölcsfajok termelése is kellő figyelemben részesül. Az almát, cseresznyét, barackot és körtét ugyanazon kerületekben termelik legnagyobb mértékben, melyeket előbb a szőlőművelésnél felsoroltunk. E területről évente átlag 5600 q almát, 4000 q körtét, 4000 q cseresznyét és meggyet és 4000 q barackot adnak piacra; de a termésnek csak kisebb része kerül vasutra, míg a nagyobb részét a Dunán szállítják el.

A friss szilvát Bécsbe és Budapestre szállítják el, míg az aszalt szilvát és szilvaizt s az egyéb friss gyümölcsöt Bécs, Budapest, Ujvidék, Prága s több külföldi állomásra adják fel.

Szerbiából is sok aszalt szilvát, szilvaizt, diót és almát hoznak Mitroviczára, melyet onnan nagyobbbrészt Budapestre, Bécsbe s főleg az aszalt szilvát közvetlenül külföldi helyekre, mint Prága, Pilsen, Troppau, Brünn, Hamburg, Lübeck, Bréma, Stettin, Berlin, Boroszló, Erfurt, Gleiwitz, Saale-Halle, Köln, Magdeburg, Mannheim, Mainz, Strassburg, Brüsszel, Antwerpen, Rotterdam, Majna-Frankfurt, Hannover, München, Nürnberg stb. állomásokra szállítanak el.

VI. Kertészet.

Kertészkedéssel részben betelepült bolgárok foglalkoznak, kik a konyhakertészet összes ágait művelik, részben a magyar nép, de ennek tevékenysége leginkább káposzta-, paprika- és dinnyetermelésre szorítkozik.

Bolgár kertésztelepek Soroksáron és Ujvidéken vannak. Az előbbi helyről a termékeket kizárólag szekéren szállítják a közeli székes főváros piacára, míg az utóbbi helyről a káposztát a közeli állomásokra, a zöldséget Budapestre, a paradicsomot Budapestre, Bécsbe és közeli állomásokra s a zöldbabot főleg Zimonyba szállítják vasuton.

Kalocsa, Uszod, Foktő környékén a nép úgy szolván nem is termel gabonát, hanem iszapos, buja talaju földjét kertészkedés útján gyümölcsözteti. A fő termelési ág a *paprika*, melyet részben örölve, részben zölden értékesítenek. E mellett hagymát, zöldséget, paradicsomot, zöldbabot termelnek

még nagy mennyiségben s ellátják vele a közeli környék- és a székes-főváros piacát.

Kiszács környékén a Chottek grófi uradalom minden pusztáján 30—30 holdas *komlós kert* van s ezen kívül nagy mértékben üzik a *spárgatermelést* is; az ott termelt komlót Bécsbe és Saazba a spárgát pedig Budapestre szállítják.

Végül e fejezet alatt említhető még fel a *dinnye*; ezt Gyeletovci környékén termelik s nagyobb mennyiségben boszniai állomásokra adják fel.

VII. Állattenyésztés.

A tejfogyasztó székes-főváros, a Duna lapályában elterülő dús kaszálók, a magasabb fekvésű sovány, sok helyt szikes legelők, valamint a délibb részek gazdag tengeri termése kijelelik az állattenyésztés természetes irányát.

A székes-fővárostól jókora távolságra egész Nagy-Állásig a birtokosok igyekezete főleg tejelő *szarvasmarha tenyésztésre* irányul. Az uradalmak mindenikében rendszeres tejgazdaságot üznek, s e célra fehér magyar, siementhali s egyéb hegyi fajokat tenyésztnek. A tehenészetekből s a gazdaságból kimustrált állatokat felhizlalva Budapest és Bécs piacain értékesítik.

A Tisza-Duna között az utóbbi évtizedekben mind nagyobb területeket vontak rendszeres művelés alá s a kevesbűlő legelőkkel arányban vesztett a szarvasmarha tenyésztés is külterjes jellegéből, de azért Tass, Szabadszállás, Solt, Izsák, Tetétlen, Jakabszállás, Csengőd, Halas, Fehetehegy, s egyéb községek határában még mindig számos nagy gulya fehérlik a térs legelőkön. Itt csaknem kizárólag a magas termetű, hosszú szarvu fehér magyar fajt tenyésztik. Ez a faj igen alkalmas a hizlalásra s az eladott állatok főleg mint javított vagy hizott vágó marha kerülnek a budapesti és bécsi vágóhidra.

Kiszács környékén, Chottek gróf uradalmában svájci faju tenyész bikákat és teheneket tenyésztnek s az ország különböző helyeire küldik szét.

Szlavoniában a szarvasmarha tenyésztés már korlátoltabb s leginkább csak a gazdaságban szükséges állatok tenyésztésére szorítkozik, sőt ennek is nagy részét a határos Szerbiából s Boszniából fedezi az ott tenyésztett apró fajta szarvasmarhával. Csak egyes helyeken, mint Indjiján és Vogányon találunk rendszeres szarvasmarha hizlalást és tenyésztést; az utóbbi helyen svájci keresztezésű nemesített fajokat tenyésztnek és

hizlalnak. A tenyésztés feleslegét s a hizlalt állatokat ugyancsak Budapesten és Bécsben értékesítik.

Az ausztráliai juhtenyésztés versenye folytán nyomott gyapju árak, a Franciaországban az utóbbi években lábra kapott védvamos irányzat következtében felemelt hus-beviteli vámok és állategészségügyi nehézségek, végül a legelők megfoghatósága mind nagyban hozzájárultak a hajdan virágzó mérvben üzőtt *juhtenyésztés* hanyatlásához. Ma már inkább csak a nagy uradalmak foglalkoznak a tenyésztés ezen ágával s ezeknél is jórészt nem annyira a várható közvetlen haszon, mint inkább a sovány legelők kihasználása és trágyázása a főcél.

A tenyésztésben általában az alföldi rövid gyapjas faj a túlnyomó s csak elvétve találkozunk angol keresztezésű hus-juh tenyésztéssel.

A juhokat részben mint egy éven aluli bárányokat, részben mint üröket felhizlalva a bécsi és budapesti s kis részben a párisi piacon értékesítik.

A hajdani nagy méneseket mindinkább az okszerűbb, belterjes *lótenyésztés* váltja fel s az állami méntelepek által a természeti viszonyok kellő mérlegelésével kiválasztott apaállatok igénybevételével a nép, főleg hadi célokra keresett és jól értékesíthető lovakat tenyészt. Szabadka, Verbász, Ujvidek környékéről több ezer lovat szállítanak el vasuton Olasz-, Szerb-, Bolgár- és Törökországba az ottani lovasság részére, a monarkia különböző helyeire, hadseregünk részére, valamint Budapestre, Győrbe, Székesfejervárra, Bécsbe és Kis-Körösre lókereskedőknek. Budapest környékén üzőtt tenyésztésből a lovakat lábon hajtják a fővárosba.

A *sertésenyésztés* leginkább Szlavoniában van kifejlődve, hol a nedves legelők, a tölgyesek és a nagymérvű tengeri termelés igen kedveznek ezen tenyésztési ágnek. Itt túlnyomólag szerb és bosznia fajokat s e mellett szlavon- (ugynevezett rumai) fajt tenyésztnek. A nagyobb uradalmakban westfáli és angol keresztezésű sertéseket is tartanak. Sok sertést hajtának át a szomszédos Szerbiából s Boszniából is. Az előbbi helyről főleg hizott sertést az utóbbiról pedig leginkább süldőket hoznak be.

Szlavoniában a sertések nagyrészt házilag hizlalják fel s az egyes gazdáktól kereskedők közvetítésével kerülnek a hizott sertések Kőbánya, Bécs és Németország sertéspiaczaira.

Rendszeres hizlalo csak kevés van, így Beška mellett Gladnos pusztán, Rumán, Iregen, Bačinci

és Erdővég községekben s még néhány helyen foglalkoznak szak- és üzletszerűen a hizlalással.

A sovány sertéseket Bács megye különböző helyeire, Steinfeldre és kisebb részben Kőbányára és Győrbe szállítják el, a hol azokat hizlalásba fogják.

A magyarországi vonalrész mentén a sertés-tenyésztést csak korlátozott mérvben üzik, ellenben az üzletszerű hizlalás igen fejlett fokon áll. Az uradalnak és nagyobb gazdaságoknál, úgy az egyes gazdáknál is nagy sertés állomány van hizlalásba fogva. Ezen kívül Halason, Baján, Feketehegyen, Szabadkán, Kiszácon és Ujvidéken nagyobb arányú hizlaló telepek is vannak. Így Szabadkán 31 hizlalóban átlag 15.000 drb., Ujvidéken a Ferencz-esatornából kivezető öntöző esatorna mellett 25 vállalkozónak, egyenként 800 m²-nyi területén átlag 8000 drb., Halason 2000 drb. és Baja mellett hét hizlaló telepen átlag 700 drb. sertést hizlalnak egyszerre. Mindezen helyeken az egyes gazdák is hizlalnak 8—10 söt több sertést is eladásra.

A hizott sertéseket nyolcztized részben Kőbányára és két tizedrészben Bécsbe és a Német birodalom különböző helyeire szállítják el.

A helyi sertés-tenyésztés csak kis részben fedezi a szükségletet és a sovány sertések legnagyobb részét Bihar, Hajdu, Szabolcs, Baranya és Békés vármegyékből, valamint Szlavóniából szerzik be.

A magyar ajku lakosság nagy előszeretettel üzi a *baromfitenyésztést*. Bár nemesített fajokat egyáltalán nem tenyészt a nép, mégis szép jövedelmet húz ezen tenyésztési ágából, úgy hogy az asszony-nép és a gyermekek ruházati kiadásait továbbá a háztartás apró költségeit teljesen a baromfiért és tojásért bevett összegek fedezik. A parasztházak udvarain, de főleg a tanyák körül mindenütt egész falka csirkét, ludat, kacsát és pulykát találni; ezeket az élelmes nép jobbára közvetítők kizárásával maga szállítja az egyes gyűjtőhelyek, söt a főváros és Bécs piacaira is értékesítés végett.

A vasuti szállításban főleg csirke, lud és kacsá fordul elő tömegesebben. Ezeket jobbára javított (etetett) állapotban közvetlenül Budapestre és kisebb részben szabadszállási, nagy-körösi, fél-egyházi, kecskeméti, hódmező-vásárhelyi és laczházi kofáknak szállítják. A hizlalt ludakat és pulykákat Kőbányán, Bécsben és a Németbirodalom különböző helyein értékesítik. A gyakoribb külföldi rendeltetési helyek Dieburg, Schandau,

Drezda, Majna-Frankfurt, Eger, Eisenach, Berlin, Mannheim, Stuttgart, Karlsruhe, Lipcse, Bréma, Magdeburg, Chemnitz, Potsdam stb. Télen át sok *leölt baromfit* szállítanak főleg Szabadkáról Budapest, Bécs, Sarajevo, Brüsszel, Schandau, Frankfurt, Leibnitz, Drezda, Antwerpen stb. piacára is. A sovány ludakat hizlalás végett Vácra, Hódmező-Vásárhelyre s Szabadkára szállítják.

A vonal délibb része körül és Szlavóniában a baromfitenyésztés jóval korlátozottabb mérvű s leginkább csak pulykákat és sovány ludakat adnak fel Czeglédre, Budapestre, Kecskemétre és Szabadkára. Ezeket ott részben feljavítják, részben egészen kihizlalják s ily állapotban értékesítik.

A Duna, Száva és Bossut mentén, de leginkább Ujvidéken és Mitrovicán sok *pákász* és *halász* éldegél; ezek a kifogott halat főleg Budapestre, Szabadkára s a vonal egyéb állomásaira adják fel.

A Száva és Bossut mentén a hal szárításával is foglalkoznak s a szárított halat Arad és Temesvárra szállítják.

VIII. Állati termékek.

A kiterjedt mérvben üzült baromfitenyésztés természetes folyamánként a tojással való kereskedés is igen élénk s még ott is számot tevő mérvben befolyásolja a vasuti szállítás, hol a baromfi feladás alig figyelemre méltó.

A vasuton szállított *tojás* küldeményeket, Budapest, Bécs és Szabadka gyűjtőhelyekre adják fel, de előfordulnak közvetlenül külföldre rendelt szállítmányok is. Szabadkán a környékről összegyűlt tojást osztályozzák, újra csomagolják s Budapestre, Bécsbe, Frankfurtba, Antwerpenbe, Brüsszelbe, Wiesbadenbe, Mannheimba, Laubera, Rohrschachra, s egyéb külföldi helyekre szállítják tovább. Bács-Almás hasonlóképen gyűjtőhelye a közeli környéknek; innen Franciaországba s Belgiumon át Angliába szállítják a tojást.

Bugyi, Szunyog, Szt.-Király, Dömsöd, Tass, Nagyállás községekben s a környező pusztákon az uradalnak nyolcz tized része nagy arányú tejgazdaságot üz s a vonal ezen részén naponta nagyobb mennyiségű *tejet* ad fel gyorsáru gyanánt, részben a budapesti tejcsarnok szövetkezet, részben egyes budapesti tejkereskedők czimére. Ugy a tej, mint a visszamenő üres edények szállítása számottevő mértékben foly be a fővároshoz közeli állomások áruforgalmára.

Gyapjút a vonal majd minden állomásán adnak fel, de tekintettel a juhtenyésztésnél mondotakra e czikk nagyobb tömeggel egy állomás feladásában sem szerepel. A vasuton szállított gyapjút tulnyomólag Budapestre adják fel megmosás és további értékesítés végett.

Az egyéb állati termények közül még a nyers, szárított bőr, toll, csont, zsir, szalonna, selyemgubó és a méz emlithető fel.

A *bőrök* és az *ágytoll* piacza Budapest, hol az országos vásárok alkalmával nagy készleteket halmoznak fel a két czikkből. A vonal mentén feladott toll azonban nem mind megy közvetlenül Budapestre, hanem Szabadkára s Vadkert-Tázlárra is adnak fel küldeményeket.

A disztollnak feldolgozandó, válogatott pulykatollat Szabadkáról Bécsbe szállítják.

Bőrt Budapesten kívül még Bécsbe és Ujvidékre is szállítanak kisebb mennyiségben.

Csontot Szabadka, Ujvidék és Ruma gyűjtőhelyekről Budapest, Eszék, Grác, Schwechat és Szeged rendeltetéssel adnak fel néhány száz q mennyiségben.

A vonal magyarországi részéről a *disznó* és *ludzsirt*, valamint a *szalonnát* főleg Budapestre és Szegedre, a szlavoniai részről pedig leginkább a megszállott tartományokba szállítják.

A *selyemtenyésztést* a vonal mentén három vidéken üzik figyelemre méltó mértékben. Az első tenyésztő vidék központja Baja, itt értékesítik a közeli környéken termelt gubókat, melyet azután mintegy 20 kocsirakomány összmennyiségben Olaszországba szállítanak. A másik termelő terület Topolya, Verbász, Ó-Kér, Kiszács, Ujvidék környéke képezi; az itt termelt gubót az ujvidéki selyemfonó gyárban gombolyítják le, honnan úgy a selyemfonalat, mint a le nem gombolyított gubót Udinebe szállítják. Végül a harmadik termelő vidék Mitrovicza környékén terül el, hova az india-mitroviczii vonal mentén termelt gubókat szállítják be. A Mitroviczán beváltott és ott megfojtott gubókat Ujvidék, Görcz és Udine selyemfonó intézetei részére adják fel.

A *méhészetet* üzletszerűen a vonal mentén nem üzik. Néhány működvelő méhészt telepén találni csak Dzirdzon vagy Ambrózy-féle kaptárakat, míg a legtöbb méhesben még mindig a közönséges kas rendszer divik. Szlavóniában még ilyen kezdetleges módszer mellett is szép mennyiségű mézet termelnek. Ó-Pázua, Sid, Ruma s Mitrovicza feladási forgalmában jön elő a méz Ujvidék, Budapest és Kaproncza rendeltetéssel.

IX. Erdőgazdaság.

A vonal magyarországi része körül ugyan több helyen jókora kiterjedésű erdőségek vannak, de azért az erdőgazdaság termékei még sem foglalnak elsőrendű helyet az áruforgalom alimentáló tényezői között.

A nagy homokterületek megkötésére a községek és nagyobb uradalmak akáczerdőkötet ültetnek, vegyesen egyéb lombfákkal. Ez erdőkötet nem kezelik rendes üzemterv szerint, hanem bizonyos idő leteltével az egész erdőt kivágják s az erdőkörhanylyal megtermékenyített homoktalajt gabonaművek termelésére fordítják. Az időről-időre irtás alá kerülő akácgesztekből az Alföld különböző helyeire tűzifát, oszlopfákat s Budapestre durván kinagyolt szerszámfát adnak fel vasuti elszállítás végett.

A vonalnak Pes-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye területén átfutó része körül Izsák, Orgovány, Jakabszállás, Halas, Bogyiszló, Dúsnok, Fajs, Duna-Szt.-Király, Tázlár, Vadkert, Szent-István-Rezét, Szt.-István-Pandur, Sükösd-Gemencz, Hajós, Császártöltés községek és puszták határában vannak egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok. Ezek a kalocsai érsekség, a kun-szt.-miklósi, jakabszállási, halasi és laczházi közbirtokosság, a vadkerti birtokos társaság, Bethlen és Vigyázó grófok, Császártöltés község, Hofmeister, Kolozsvári, Fischer, Sárkány, Sváb, Vilhelm és Uzovics birtokosok tulajdonát képezik s összes területük meghaladja a 48,000 k. holdat. Az ezer holdas erdőbirtokok mellett több határban vannak 50—600 holdas erdőterületek; így Halas határában 76 birtokosnak van 100 holdnál nagyobb erdeje.

Bács-Bodrog vármegyében, a vonal üzletkörébe eső területen a kalocsai érsekség, Puthon br., a rémi földbirtokos társaság, Reich S., Kohnér, Brüll, Deutsch, a kir. kincstár, Szabadka és Ujvidék városok, Chottek R. gr. és Matyus A. az ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok urai. Az ily erdők Jankovác, Szabadka, Baracska, Kéles, Kis-Szállás, Ré, Ré-Borota, Ré-Zsida, Felső-Kovily, Begecs, Glozsán, Ó- és Uj-Futtak és Ujvidék határában együttvéve mintegy 30,000 k. h. területet borítanak.

A futóhomok területen, ártérben és lapályos sík vidéken fekvő erdőknek csak mintegy 0.35 része van feltétlen erdőtalajon. Az erdőkben legelterjedtebb fánemek a mocsári tölgy; ez borítja az erdőterületnek közel 0.4 részét, az erdők többi részé-

ben vegyesen akác, nyár, fűz, éger, szil, köris és juhar diszlik.

Az erdőknek 0·7 részét köteles tervszerű üzemen kezelik s a rendes fordákban kivágott területeket sarjazással vagy ujltetéssel pótolják. A tervszerű kezelésre nem kötelezett erdők nagyobb részét is kellő gondozásban részesítik, de azért a régi rendszertelen erdőpusztításnak nyomaival ugy ezekben, mint az állami felügyelet alatt álló magán erdőkben is több helyen találkozunk. A szálas állabok mindenütt igen ritkák; kevés az összefüggő zárt pagony s nem egy helyt jókora cserjések és tisztások szakítják meg a szálas erdőket.

A rendszeres üzemterv szerint vágott erdőkben is jobbára csak tűzifát termelnek, mely legtöbbször az illető község, uradalom vagy város szükségletét sem fedezi. Vasuti szállításra Csengőd, Kis-Szállás Csikéria és Ujvidék állomásokon adnak fel *körisfa törzseket, durván kinagyolt fákat*, leginkább azonban *tűzifát* a szomszédos állomásokra és Budapestre való rendeltetéssel.

A Szerémi hegység északi és déli lejtőit hajdan rengeteg erdők fedték; ezeket ma már jobbára letarolták s csak a magaslatokat borítják még szálas erdők, valamint a Duna, Száva és Bossut lapályán terülnek el rengeteg tölgyesek. Pétervárad, Karlócza és Ruma környékén levő ártéri erdőkben csak tűzifát és bányafát termelnek, melyet bács vármegyei községekben s a vrdniki bányában használnak fel. Mitrovicza környékén, a Bossut és a Száva között terül el a határörvidéki vagyonközösség 18,000 holdnyi tölgyerdeje. Az itt vágás alá kerülő tölgyeket főleg 5—10 hektoliteres hordók készítésére szolgáló dongákká, durván kinagyolt fává s az értéktelenebb részeket tűzifává dolgozzák fel. Készítenek azonkívül keréktalpat, talpfát és távirda póznákat is. A *dongát és kinagyolt fákat* főleg Bécsbe és Fiuméba, a *tűzifát* pedig Bács Bodrog vármegye különböző helyeire szállítják.

Északmagyarország fenyveseiből a Dunán Tassig leusztatott fenyőszálfákból s puhafa-fűrészáruból vagy 1000 q t adnak fel Dömsöd állomáson Örkény rendeltetéssel. Ujvidéken és Mitroviczán Északmagyarországból, Szlavóniából és a Krajna fenyveseiből érkező tutajfa, puhafa fűrészáru, valamint köris, szil- és tölgytörzsek gyarapítják a feladási forgalmat. A keményfatörzseket nagyobb részt Görlitz állomásra szállítják el. A puhafa fűrészáru egy részét Ó Kér, Topolya, Szabadka állomásokra küldik.

Ezen erdőkkel összefüggésben a Szerémi hegy aljától egész a Szávaig mintegy 120,000 k. hold tölgyerdő terül el, de ennek termékeit csekély kivétellel a Bossuton és a Száván szállítják el. Vasuton csak néhány száz kocsirakomány *dongát* adnak fel a martinczi—vinkoviczii vonal állomásain Fiume és Bécs rendeltetéssel, valamint szilvaiz csomagolására szánt új *hordókat* a bréd—sziszeki vonal állomásaira.

X. Östermelés az ásványországból.

Ásványi kincsekben nagyon szegény a vonal által átszelt vidék; az egyedüli ásványtermék, mely a vasut áruforgalmát némileg gyarapítja, a homok, folyókavics és kő.

Homokot Szabadkáról Topolyára és Csantavérre, a Szávából meritett *kavicsot* Mitroviczáról a szerémségi utak javítására, végül *követ* Karlóczáról és Sid állomásról szállítanak a közeli állomásokra. Karlócza környékén egy felhagyott szénbánya is van, de nincs kilátás rá, hogy az újból üzembe helyeztessék.

Szerbiában *Topcsider* közelében fejtett *terméskőből* vagy 50,000 q-t hoznak tutajon Zimonyba s ott Batajnicza és Uj-Pázua rendeltetéssel adják vasutra.

XI. Ipar.

A majdnem kizárólag földműveléssel foglalkozó nép által lakott területen hiányoznak a nagyobb irányu ipari tevékenység előfeltételei. A majd minden községben található kisebb nagyobb gőzmalmokat nem számítva, csak egyes helyeken, mint Soroksáron, Szabadkán, Baján, Ujvidéken találunk fejlettebb ipart.

Az ipari tevékenység első sorban természet-szerűleg a *mezőgazdasági termékek feldolgozására* irányul. E czélt szolgálják a kisebb gőzmalmok, melyek a szél- és lóerővel mozgatott régi malmokat már majd mindenütt kiszorították. Ezen malmok jobbára csak a helyi szükséglet fedezésére szorítkoznak s legfellebb szén szükségletük beszerzésében veszik igénybe a vasutat. A vasut feladási forgalmát is befolyásoló malmok Soroksár, Laczháza, Kis-Szállás, Szabadka, Bács-Almás, Baja, Verbász-Kula, Ó-Kér, Ujvidék, Indijja és Mitrovicza állomások környékén vannak. A mezőgazdasági termékek feldolgozására szolgál még két szeszgyár Baján, néhány kisebb sörfőző Ujvidék, Pétervárad

és Mitrovicza állomások környékén, egy keményítő-gyár Szabadkán, a kötél és zsineg-gyár Ó-Futtakon (Ujvidék), a kender kikészítőgyár Verbászon, az olajgyár ugyanott és több kisebb kötélverő telep Soroksáron.

Erdészeti termékeket a Verbász-Kula és Zimony állomásokra utalt 1—1 fűrészmalomban, a mitroviczai tölgyfakivonat-gyárban és Soroksáron egy kádártelepen dolgoznak fel.

Az ásványország nyers terményeinek feldolgozása számra nézve ugyan nem sok, de annál nagyobb terjedelmű ipartelepeket foglalkoztat. A Szabadkán, Topolyán, Baján és Rumán levő téglagyárak, a magyar fegyvergyár és az Ujvidéken üzemben levő mezőgazdasági gépgyár és tüzi fecskendő- s tizedes mérleg-gyár és az ujvidéki malomkő-gyár mellett a beocsini cementgyáraknak jut e csoportban az első hely.

Az állati termékek feldolgozását Erzsébetfalván, Szabadkán és Ujvidéken a szappangyárak és szappanfőzők üzik.

A vegyészeti ipart a vonal mentén a bajai gyufagyár, az erzsébetfalvi gyufa és kocsikenőcs-gyár, a soroksári műtrágya-gyár és a mitroviczai fatermények gyára képviselik.

Élelmi cikkek gyártására csak az ujvidéki cognac- és pálinka-, továbbá a bajai, szabadkai és ujvidéki eczetgyárak szolgálnak.

A szövészeti ipart egyetlen telep, az ujvidéki selyemfonó-gyár képviseli.

A kis-ipar termelése csak néhány cikknél terjed túl a helyi fogyasztás határán, de e cikkek sem nyújtanak számbavehető tápot a vasuti áruforgalomnak. Ó-Kéren és Kiszácson ekéket, szelrostákat és kötélverő árukat, Szabadkán és Ujvidéken szelrostákat, opánkat, harisnyát és asztalos árukat termel elszállításra szánt feleslegben a kis ipar, mely cikkek jobbára Szlavonországban találnak fogyasztó piacot.

Megemlíthető még a rabmunka, mely Kalocsán kosárfonással, Mitroviczán pedig kötél- és zsinegárukkal járul a feladáshoz.

A házi-ipari tevékenység Soroksárott czirokseprők készítésében és kenyérsütésben, Taksonyban kosárfonásban, Kalocsán paprika-örlésben, Petrovácz és Kiszács környékén szerbvászon szövésben nyilvánul, ámde a vasuti áruforgalmat mindez csak kis mértékben gyarapítja.

A vasuti áruszállításra jelentőséggel bíró ipartelepeket alább soroljuk fel.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

«Krieser Gyula első soroksári gőzmalma», fennáll 1873 óta, foglalkoztat 70 munkást, évi termelése 30,000 q rozsliszt és korpa. A telep az állomással sinösszekötetésben áll. Évi elszállítása átlag 9600 q rozsliszt és 4000 q korpa; ezen mennyiségből Bécsbe 8000 q, több csehországi állomásra pedig 5600 q megy. Gyártmányának többi részét jobbára a helybeli kenyérsütők dolgozzák fel. A malom részére 60,000 q rozs érkezik Halas, Kis-Szállás, Szabad-szállás, Dabas, Ócsa, Lajosmizse állomásokról és a budapesti közraktárakból.

Weinberger Lajos gőzmalma Szt. király pusztán, Laczházától 4 km.-re, fennáll 1887 óta, 4 kő és 2 hengerjáratra van berendezve, munkásainak száma 10, évi termelése 18,000 q liszt és korpa; vasuton 3000 q lisztet szállít Soroksárra, az ottani kenyérsütőknek.

Puthon br. uradalmának gőzmalma Kis-Szálláson liszt-örlésre és köleshintolásra van berendezve, ily terményekből évente 4000 q-t szállít Szabadka, Hódmező-Vásárhely, Szeged, Zombor s más egyéb közel eső állomásokra.

Sümeghy Ferencz gőzmalma Szabadkán, fennáll 1891 óta, 7 pár kőre és 9 hengerre van berendezve, évente átlag 90,000 q lisztet, korpát és lisztport termel. Vasuton elszállít 3000 q-t Fiuméba, 3000 q-t Budapestre és mintegy 4000 q-t kisebb mennyiségekben a vonal közeli állomásaira. A többi a helyi piacon értékesíti.

Joó és Stantics gőzmalma Szabadkán, fennáll 1886 óta 3 pár kővel és 4 hengerjáratral évente átlag 20,000 q örleményt állít elő; vasuton jobbára csak rozslisztet szállít évi 8000 q mennyiségben Zombor és Verbász-Kula állomásokra.

Dr. Grauaug Lipót «Rezsinka gőzmalma» Bécs-Almáson, évente átlag 8000 q örleményt termel, melyből 1700 q-t szállít el Morvaországba, Szarajevoba és Bajára.

Tomanovits és Szmolenszky gőzmalma Bikityen, 1894. év második felében helyezték üzembe. Évi 25,000 q örlemény előállítására van berendezve. Első évi üzeme után itélve évente 4000 q lisztet és korpát szállít vasuton Bajára és Szabadkára. A szenet a pécsvidéki bányákból Baján át hozatja.

Baján 38 dunai malom és egy nagyobb gőzmalom van üzemben, de ez utóbbi nem nagy üzletkedvvel dolgozik s évente alig 1500 q örleményt ad fel vasuti elszállításra Zágráb rendeltetéssel. A vízi malmok kizárólag részörlést folytatnak.

Streck Károly gőzmalma Topolyán évente mintegy 1600 q lisztet szállít Bajára.

Verbász-Kula állomás körül három gőz- és két vizimalom van, melyek mind adnak fel kisebb-nagyobb mennyiségű lisztet vasuti elszállításra.

Az új verbászi I. gőzhengermalom r. társaság malma míg üzemben volt, évente átlag 3000 q lisztet szállított Budapest, Ujvidék, Szabadka, Fiume s különböző horvát állomásokra. A malom 1894. év folyamán esődbe került. A torzsai gőzhengermalom r. társaság gőzmalma a budapest — zimonyi vonal állomásaira 3000 q, Hubert J. L. cég új verbászi gőzmalma a szomszéd állomásokra 1000 q, a Ferencz-esatorna r. társaság műmalma Fiuméba, Horvát-, Szlavon- és Csehországba 8500 q, végül Oberländer Fülöp új verbászi gőzmalma 500 q örleményt szállít el vasuton.

A kis-keéri gőzmalom és a deszpót-szt-iváni gőzhenger-malom (Ó-Kér) Zágráb rendeltetéssel átlag 2500 q örleményt adnak fel.

Ujvidéki I. gőzmalom r. társaság gőzmalma, fennáll 1869 óta, 10 pár kő és 46 hengerjára van berendezve, foglalkoztat 100 munkást s évente termel 220,000 q lisztet és korpát. Gyártmányaiból vasuton Bécsbe, Budapestre, Szerém vármegye különböző helyeire, Kassa, Fiume és Vukovár állomásokra összesen 45,000 q-t szállít el. Vizi elszállítása átlag 600,000 q-ra tehető s ez Budapest, Bécs, Barcs, Sziszek, Baja, Kalocsa, Klosterneuburg és Regensburgba irányul.

Häfner Károly fia gőzmalma Ujvidéken, fennáll 1867 óta, 7 pár kőre és 8 hengerjára van berendezve, évi termelése 100,000 q liszt és korpa; gyártmányaiból évente 5000 q-t Budapestre és 15,000 q-t Szerém vármegyébe szállít el vasuton.

Faith Boldizsár gőzmalma Ujvidéken, évente átlag 4000 q örleményt szállít el a budapest—zimonyi vonal állomásaira; ellenben Obermüller Ferencz gőzmalma ugyanott kizárólag a hízaló telepek daraszükségletének örlesével foglalkozik.

Az ujvidéki malmok vrđniki szénnel tüzelnek.

Első indijai gőzmalom részvénytársaság gőzmalma Indiján, 6 hengerjával s 4 pár kővel dolgozik. Nagyobb arányu tevékenységét 1893. év végével kezdte meg. Az 1894. év folyamán 40,000 q örleményt termelt, melyet kevés kivétellel vasuton szállít el Bécs, Fiume, Sziszek, Ujvidék, Zágráb állomásokra s kisebb mennyiségekben az ujvidék—zimonyi és az india-vinkoviczi vonalak állomásaira, valamint Csehország különböző helyeire és néhány küldeményt a Balkán államokba.

A feldolgozandó gabona egy részét a helyi piacon szerzi be a malom, más részét Ruma, Putinczi, Uj-Pázua, Mitrovicza, Beska és Halas állomásokról vasuton hozatja. Tüzelésre csupiai és vrđniki szenet használnak.

Riester F. gőzmalma Rumán évente 1200 q lisztet küld a vrđniki közsébkányának.

Mitroviczai gőzmalom részvénytársaság gőzmalma, fennáll 1867 óta, 4 pár kővel s 6 hengerjával dolgozik, évi termelése 28,000 q liszt és korpa. Vasuton 8000 q-t szállít Vogány, Sid és Brčka állomásokra; vizi elszállítása szintén 8000 q-ra tehető.

Spitzer Benő és társa szeszgyára és finomítója Baján, 20 év óta áll fenn, napi termelése 27 hektoliterben van megszabva. Mellékterménye a szárított moslék. Évente 400 q szeszt szállít vasuton Ujvidék, Losoncz és Besztercebánya állomásokra, valamint 3500 q szárított moslékot osztrák és porosz állomásokra. Terményeinek többi részét vizen szállítja el.

Spitzer Károly szesz- és élesztőgyára Baján évente 1620 hl. szeszt szállít vasuton Budapestre és 700 q élesztőt a baja—zimonyi, baja—temesvári, baja—budapesti és baja—zombor—ujvidéki vonalak állomásaira. A gyár a moslékot szarvasmarha hízalásra használja fel.

A szeszgyárak a gyártási nyersanyagot a helyi piacon szerzik be. Tüzelésre salgó-tarjáni és kisebb részben szilvái szenet használnak.

Puthon br. uradalmának mezőgazdasági szeszgyára Kis-Szöllősen, az uradalom saját termésű burgonyájából s tengerijéből főzi a nyers szeszt s azt tartánykocsikban és

hordókban Ó-Buda—Filatorigát, Szabadka, Hódmező-Vásárhely, Zombor, Szeged és Halas állomásokra szállítja el. A moslékot szarvasmarha hízalásra használják.

Császártöltés községben két kisiparos állandóan foglalkozik szeszes italok készítésével s évente 1800—2000 q szeszes italt szállítanak el kisebb küldeményekben Torontál, Bács-Bodrog, Szerém és Pest-Pilis-Kis-Kun vármegyék különböző helyeire.

Györgyevits és társa sörfőzője Péterváradon, fennáll 1802 óta, évente 8000 hl. sört termel. Ebből 5500 q-t szállít el a vonal közeli állomásaira. Malátát évente 300 q-t ad fel Bécsbe.

Gamirsek Ferencz sörfőzője Mitroviczán, fennáll 1858 óta, évente átlag 3800 hl. sört termel.

Weiss Henrik és fia sörfőzője ugyanott, az előbbinél régeb, évi termelése 8000 hl. Ezen két gyár a vonal közeli állomásaira elszállít évente átlag 12,000 q sört hordókban és üvegekben. A moslékot a városban és a közeli környéken értékesítik.

Löwy M. és társa keményítő gyára Szabadkán, fennáll 1890 óta, buzakeményítőt készít; e czikkből Budapestre 5000 q-t és egyéb belföldi állomásokra kis mennyiségekben átlag 1000 q-t szállít el vasuton.

Első bácskai kötél és zsinegyár (ifju Thiel Konrád tulajdona) Ó-Futtak községben, fennáll 1887 óta, foglalkoztat 40 munkást, 16,000 q zsineget és kötelet gyárt. Vasuton elszállít 6000 q zsineget Bécsbe, Budapestre, Horvátországra s az Alföld különböző helyeire.

Lindenschmidt Frigyes kendergyára és tengeri darálója Verbászon, a környéken termelt és áztatott kenderkóróból 5000 q gerebenezett kendert és kócot termel. Gyártmányait Budapestre és Szegedre szállítja el. Évi feladása 3000 q. A tengeridaráló a helyi szükségletre dolgozik.

Löwy Adolf gőzüzemű olajgyára Verbászon, vasuton és vizi uton hozatott s helyben beszerzett kendermagból és repceből évente 1500 q olajt és 4500 q olajpogácsát termel. Ennek felerészét vasuton szállítja el Szeged, Versecz, Temesvár, Orsova, Budapest stb. állomásokra.

Soroksáron nyolcz nagyobb kötélverő telepen mintegy 100 munkás foglalkozik s évente átlag 4500 q kötélverő-árut gyárt, de ezen mennyiségből csak kevés jut vasuti elszállításra.

2. Erdészeti termékek feldolgozása.

Hubert J. L. és fiai új verbászi czég a Ferenczsatornán usztatott fenyőtörzseket épületfává, deszkává és lécczé fűrészeli fel s mint ilyet évente átlag 10,000 q mennyiségben a közeli állomásokra szállítja el vasuton.

Binder és Polgár czég gőzfűrészke Zimonyban, a Szlavoniából és Felsőmagyarországból vizen érkező fenyőszálakat dolgozza fel és évente 38,000 q deszkát és épületfát ad fel Szerbiába és Szlavoniába. Gyártanak még puskaagyakat is diófából; e czikkből évente 1000 q megy vasuton Bécsbe.

Cérych A. mitroviczai tölgyfakivonat gyára Mitroviczán, a Száva mellett, fennáll 1888 óta, a gyári munkánál 160 embert foglalkoztat. Évi termelése 40,000 q tölgyfakivonat. A gyártmány továbbításához szükséges hordókat szintén a telepen készítik. Évi faszükséglete 70,000 m³, ezt saját hajóival hozza a bossuti erdőségből. Gyártmányából elszállít 32,000 q-t Fiumé a tengerentúli rendeltetéssel, főleg

Angliába, a többi pedig Belgiumba, Svéd- és Norvégországba, továbbá Oláhországba és Németországba. Kisebbségek helyi állomásokra is mennek.

Zwick János kádártelepe Soroksáron, évente 15,000 drb sörös és 3000 drb boros hordót készít, 70 munkás és számos különböző munkagépek segélyével. A hordók nagy részét fuvarszekerekkel szállítják el a kőbányai és promontori sörözők részére; vasuton mintegy 3500 drb hordót szállítanak el Temesvár, Moson-Magyar-Óvár és Kőbánya állomásokra. A dongát Bács, Hosszúrév, Aranyos-Mező állomásokról és Budapestről szerzik be.

3. Ásványtermékek feldolgozása.

A kalocsai téglagyár részvénytársaság ipartelepét 1894-ben helyezték üzembe; ez év végéig 4800 q fali téglát adott fel a gyár Öreg-Csertő, Kis-Körös, Vadkert-Tázlár, Halas, Kun-Szt.-Miklós és Budapest állomásokra. Szenet Salgó-Tarjánból hozatnak.

«Első szabadkai géptéglá- és cementgyár részvénytársaság» ipartelepe, 5 hold területen fekszik, évente 10 millió drb téglá gyártására van berendezve. Vasuton mintegy 5000 q téglát szállít Halasra.

Bodrogh Mór téglagyára Topolyán, körkemenczével és két angol rendszerű égető kemenczével felszerelve; gyártmányait évi 40,000 q mennyiségben az újvidéki—budapesti vonal állomásaira szállítja el.

Schleicher Antal mészégetője és téglagyára Baján; termékeit jobbra vizen szállítja el s vasuton csak mintegy 1500 q fedőcserepet szállít közeli állomásokra. A mészégetésre használt mészkövet Mohácsról vizen szállítja.

Rumpf János körkemenczéjében Verbászon évente 3 millió fali téglát és 2 millió fedőcserepet égetnek.

Gebel Miklós körkemenczéje Verbászon, évente 2,400,000 téglát és 600,000 fedőcserepet hoz forgalomba.

E két gyáros évente 3000 q gyártmányt ad fel Újvidékre s néhány szomszédos állomásra. Mindkét gyár vrdniki és salgó-tarjáni szenet használ.

Rumán öt tégláégető van üzemben, de a vasuti forgalom szempontjából csakis a *Steiner és Wessel* cég és *Jakovljević* gyára érdemel említést. Az első 500 q téglát szállít Indiára, az utóbbi pedig 300 q-t Mitroviczára.

A magyar fegyvergyár r. t. gép- és fegyvergyára Budapest székes főváros határában, a külső soroksári uton. A gyár feldolgozandó nyersanyag szükségletének nagy részét a budapest-haraszti h. é. vasuton hozatja, míg gyártmányait fuvarszekerekkel szállítja be Budapestre. Itt csakis azért említhető meg, mert Soroksár állomáson évente mintegy 3000 q aczéll hulladékot ad fel Asling állomásra, és vagy 600 q fegyvert Steyerba, továbbá, mert szükségletét, a nyersaczélt és a gépeket ugyancsak Soroksár állomástól kapja. Ezen állomásra érkezik a gyár cizme alatt 12000 q karwini szén és 12000 q nyersacézal Neuberg állomásról.

Rottmann Imre drótszövetgyára Szabadkán ágybetéteket, kocsikulcsokat, kerti székeket és padokat gyárt. Kisebbségekben vagy 300 q árut ad fel alföldi állomásokra és vagy 80—100 q-t Szerb-, Bolgár- és Törökországba.

Sigmund és társa cég I-ső újvidéki mezőgazdasági gépgyára, vas- és ércöntődéje, fennáll 1860 óta, foglalkoztat 30 munkást. Cséplőgépet, szecskavágot, kukoriczamorzsolót,

sorvetőgépet s egyéb kisebb fajta gazdasági gépeket és malomberendezéseket gyárt. Évi termelése átlag 200 drb. különböző gép, melyet felerészben vasuton szállít el a vonal különböző állomásaira.

Trogmayer Gyula tűzoltófecskendőgyára Újvidéken, fennáll 1884. óta, 20 munkással dolgozik s évente átlag 400 drb. tűzifecskendőt készít. Ezekből vasuton, különböző helyi állomásokra mintegy 200 drbot szállít el; a többi vízi úton jut rendeltetési helyére. A gyár üzembe 1894. óta szünetel.

Reich Jakab és társa mérleggyára Újvidéken évente átlag 50 drb. tizedes mérleget szállít el vasuton a vonal állomásaira.

Az itt felsorolt újvidéki ipartelepek a vasat s egyéb szükségletüket Karánsebesről és Budapestről szerzik be, tüzelésre pedig vrdniki szenet használnak.

Redlich, Ohrenstein és Spitzer cég cs. és kir. szab. román és portlandi cementgyára Beocsinban, fennáll 1852. óta, 16 kohókemenczével, örlőszerkezetekkel, villanvilágítással, vízvezetékkel és a Dunához vezető iparvasúttal felszerelve. Foglalkoztat 450—500 munkást.

Csik József beocsini cementgyára, üzemben van 1850. óta, 4 kemenczével és örlőkészülékekkel felszerelve, a gyáros elhalálása után Redlich, Ohrenstein és Spitzer cég birtokába ment át. A két ipartelep évi termelése 900000 q cement. Ebből évente 251000 q-t szállítanak el Magyarországon különböző helyeire, 22000 q-t az osztrák örökös tartományokba 15000 q-t Szerbiába, Oláhországba és Bulgáriába. A többi hajókon küldik tovább Belgrád, Vukovár, Budapest állomásokra s a deldunai tartományok vízmentő helyeire. Az országban maradó küldemények gyakoribb rendeltetési helyei: Arad, Besztercebánya, B. assó, Budapest, Déva, Debreczen, Eperjes, Kolozsvár, Losonc, Miskolc, Nagyvár, Nagy-Bocskó, Nagy-Szeben, Szabadka, Szeged, Baranya-Szt.-Lőrincz, Torda, Temesvár, Zágráb, Zimony stb. A külföldre rendelt mennyiségekből Przemysl, Floridsdorf, Bécs, Krakó, Lemberg, Sofia, Bukarest, Nis, Belgrád állomásokra mennek nagyobb szállítmányok.

Az előbbi ipartelep terményeit az iparvasuton a Dunáig szállítja s ott saját dereglyéire átrakva Újvidék állomás dunaparti vágányához állítja, hol is az árut a vasuti kocsikba rakják.

A Csik-féle gyár közvetlenül a Duna mellett fekszik s gyártmányait uszályakon szállítják át Újvidék állomás dunaparti vágányához. E telepről télszakán a gyártmányok egy részét Péterváradra viszik feladás végett.

A cementgyárak vrdniki szenet használnak.

Redlich, Ohrenstein és Spitzer malomgyára Újvidéken, az állomás közelében fekszik s avval sinösszeköttetésben áll; Szerbiából behozott kovaköből 20 köszörlőgép segélyével cement-, gipsz-, csont- és egyéb malmok részére malomköveket készít. Gyártmányait évi 60—70 drb. mennyiségben Budapestre, Bécsbe, Szerb- és Bolgárországba, Svájcba és Németországba szállítja el.

4. Állati termékek feldolgozása.

Az újvidéki szappangyár 8 üsttel dolgozik, de gyártmányával nem, hanem csakis hulladékával: a csonttal veszi igénybe a vasutat. E cikkből évente 2000 q-t szállít Schwechat Klederingre és a szejdi spodiumgyáraknak.

Grazer Rzesó erzsébfalvi szappangyára terményét a fővárosban értékesíti s csakis a budapest—zimonyi vonal állomásaira rendelt kisebb küldeményeket szállítja el vasuton Soroksár állomásról.

Szabadka állomáson *ifjú Geiger Márk* szállít el 80—100 q szappant a közeli környék országos vásárait és a környék szalócáinak. A magánosok által főzött szappant a helyi piacon értékesítik.

5. Vegyi és élelmiszeri ipar.

Stein és Rosenstrausz gyufa- és kocsikenőcsgyára *Erzsébfalván*; évente átlag 160 q gyufát ad fel Boszniába. míg egyéb és többi gyártmányait a közeli fővárosban értékesíti. A gyártáshoz 2000 q kén érkezik Triesztből Soroksár állomásra a gyár czíme alatt.

Spitzer Albert gyufagyára *Baján*, évente átlag 600 q gyufát szállít *Ujvidék*, *Szabadka*, *Topolya* és *Zenta* állomásokra.

Čerch fiaik cég vegyi és élelmiszeri gyára *Mitrovicán*, faszesz és faeczetsavas mész gyártásra van berendezve. A gyár, melynek üzeme 1893. év közepén indult meg, évente 1200 q faszeszt, 3000 q faeczetsavas meszet s melléktermény gyanánt 15.000 q faszenet termel. A faszeszt és fameszet Szomolányba, Kis-Bocskóra és Bécsbe, a faszenet pedig Vajda-Hunyadra szállítják el.

Mogyorossy és Stein első budapest-soroksári műtrágyagyára *Soroksáron*, a soroksár—szé.-lőrinczi kavicsbánya vágányból kiágazó iparvágány mellett fekszik. A gyár szárított állati és műtrágya készítésre van berendezve. Évente vasuton 60000 q műtrágyát szállít el magyar állomásokra. A gyár feldolgoz évente 6500 q kénsavat, 4000 q csontlisztet és 50000 q sertéstrágyát; ezeket Liesingről, Orsováról, Budapestről, Gráczból és Kőbányáról szerzi be. Tüzelésre 8000 q szenet hozat Salgó-Tarjánból.

Itt említhető még fel a *szabadkai gázgyár*, mely évente mintegy 5000 q kátrányt szállít el Budapestre és Szegedre.

6. Szőlészeti ipar.

A m. kir. *selyemfonógyár* *Ujvidéken*, fennáll 1885. óta, 180 fonógéppel s 450 munkással dolgozik. A gyár évente 3340 q selyemgubót vált be, melyet részint vizen, részint vasuton szállítanak *Ujvidékre*. A gubó feladó helyei gyanánt *Szabadka*, *Topolya*, *Verbász-Kula*, *Ó-Kér*, *Zombor*, *Halas* vasuti s *Palánka*, *Ilok*, *Cserevicz* és *Futtak* vizi állomások szerepelnek nagyobb mennyiségekkel. A gyár a selyemgubók egy részét legombolyítja s évente 90 q selyemfonalat szállít el *Udinébe*. Ugyanoda szállít el mintegy 200 q fojtott gubót és 2200 q selyemhulladékot is.

7. Élelmi és élvezeti cikkek gyártása

Adamovics Sándor ujdéki cognac- és pálinka gyára 1888. óta áll fenn. Vasuton csak cognacot szállít évi 300 q mennyiségben, darabárúként az ország különböző helyeire.

Ujvidéken öt eczetgyár működik s a vasut forgalmát is számbavehetőleg alimentálja. Ezek: *Laabstern és fia eczetgyára* 1852. óta áll fenn s évente átlag 7000 q eczetet szállít Bécsbe, a megszállott tartományokba, Szerbiába és Szlavóniába;

Königstädler testvérek 1868. óta működő *eczetgyára* évente 40 0 q eczetet ad fel *Szabadkára*, *Erdélybe* és *Szerém vármegyébe*;

Grausz N. eczetgyára 1000 q-val járul *Ujvidék* feladási forgalmához, mely mennyiség Szlavóniába és Erdélybe megy; az utolsó két eczetgyár üzeme kisebb körű s csak szórványos küldeményeket ad fel vasuti elszállításra.

Pollák Jakab és Fleischmann Benő egy-egy eczetgyára *Baján* átlag 150 hl. eczetet szállít el vasuton a közeli állomásokra.

Metzner Henrik eczetgyára *Szabadkán*, évente 5000 q eczetet gyárt, melyből 3000 q-t ad fel kisebb küldeményekben a vonal közeli állomásaira.

A szomszédos szerb területen kis üstökben *szilvapálinkát* főznek kiterjedt mérvben. Ezen inkább háziipari, mint rendszeres ipari tevékenység eredménye *Mitrovicza* állomás forgalmát gyarapítja évente 250—300 hl. szilvapálinka feladásával.

8. Háziipar.

Bár Budapest közelsége folytán a Soroksáron háziiparilag üzött kenyérsütés a vasuti forgalom szempontjából nem is bír jelentőséggel, mégis érdemes itt felemlíteni, hogy a nevezett községben 500 ember foglalkozik kenyérsütéssel s naponta 180 kemenczében, egyenkint átlag 40—40 kenyeret sütnék. Vasuton csak a m. á. v. fogyasztási szövetséget részére adnak fel mintegy 50 q-t Miskolcz rendeltetéssel.

A *kalocsai paprikaőrők* kezdetleges berendezésűek s lóerővel mozgatva, természetben beszédtől vándorolt meg az egyes termelők paprikatermését. A paprikát jobbra házalók hordják szét s vasuton csak alig számbavehető mennyiségeket szállítanak el.

XII. Kereskedelem.

A vonal mentén általában de főleg a vasuti és vizi út érintkezésénél fekvő helyeken élénk kereskedelmi tevékenységgel találkozunk. Az előbb csak a vizi szállításra utalt *Baja*, *Ujvidék*, *Mitrovicza* és *Zimony* kereskedelme a vasuti hálózat kiépülte óta élénk lendületet vett s míg *Baja* ma is jobbra a vizi szállítást használó gabona kereskedelem egyik nagyobb helye, addig *Ujvidék*, *Zimony* és *Mitrovicza* kereskedői élénk tevékenységet fejtenek ki az áruknak mindkét utról való kölcsönös forgalmában s Szlavónia, Magyarország és Szerbia határszéli kereskedelmének lebonyolításában.

A kereskedelmi tevékenység tárgya a vonal mentén tulnyomólag a föld terményeinek gyűjtése s a fővárosba és a külföld piacaira való juttatása, továbbá élőállatokkal, fával, baromfival és tojással való üzérkedés.

A vízmenti helyeken: *Kalocsán*, *Baján*, *Ujvidéken*, *Verbászon*, *Kulán*, valamint *Feketehegyen*, továbbá Szlavóniában, *Mitroviczán*, *Beskán*, *Kar-*

lőczán és Indiján élénk üzérkedés folyik gabona-neműekkel, de a kereskedelmi tevékenység ezen ága aránylag csak kis mértékben gyarapítja a vasut forgalmát, mert a gabona nemek nagy részét vizen szállítják s csak a friss tengeri elszállítására és a hajózás szünetelése alatt veszik igénybe a vasutat.

A gabonakereskedés után jelentőségre nézve első helyen áll a baromfi és tojáskereskedés. Ennek gőcpontja Szabadka. Itt bécsi és budapesti baromfi- és tojáskereskedők állandó ügynökei s több helybeli önálló czég a vidéken összevásárolt tojást és baromfit megfelelő válogatás és osztályozás után megbízóik utasítása vagy a konjunkturák mérvadása szerint Bécsbe, Budapestre vagy a végleges rendeltetési helyekre szállítják el. A nagy kereskedők mellett számos kisebb czég s maga a nép is élénk üzérkedést folytat e czikkel. Ezenkívül gyűjtőhely gyanánt szolgál még Szabadka a környező vidéken összevásárolt leölt vadra (főleg nyul) nézve is, melyet innen nagyobb küldeményekben Budapest, Bécs és néhány külföldi város vadkereskedőinek szállítanak el. Hasonlóképen élénk üzletet folytatnak tojással és baromfival Halason, Verbászon és Rumán is.

A sertéskereskedés Szabadka, Baja, Bács-Almás, Verbász, Kula, Sid és Mitrovicza állomások forgalmát gyarapítja.

A fa hiányában szűkölködő Alföld városainak és községeinek majd mindenikében üzérkednek tüzi- és épületfával, mely utóbbi leginkább felső-magyarországi helyekről s Karinthia és Krajna fenyveseiből vízi uton érkezik.

Az egyéb czikkekkal, mint Kalocsán a paprikával és zöldséggel, Csikerián burgonyával és káposztával, Kis-Körös környékén a szénával és Mitroviczán a gyümölcsessel való üzérkedés csak alárendeltebb jelentőségű.

Itt említhetők fel a magyar petroleum ipar részvénytársaság és a kőolajfinomító gyár részvénytársaság kőolaj raktárai Szabadkán.

A fumei, brassói és budapesti finomítókból jobbra tartánykocsikban érkezett kőolajat itt vastartályokba eresztik le, a hordókban érkezett árut pedig beraktározzák s később a kereslet mérve szerint egyes hordókban továbbítják a környék kereskedői részére. Ezen raktárakból évente átlag 30—40 ezer q petroleumot szállítanak el különböző állomásokra.

XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Soroksár	<i>Károlyi L. gr.</i> 5086 h. soroksári; <i>a kir. családi uradalom</i>	liszt és korpa	—	13600	—	tüzifa	45000	Tornalja, Ipoly-ság. Józsefgőzfűrész, Turán, Eger, Putnok, Szolnok, Gyöngyös, Vadna.
<i>Soroksár</i> ... 1.5		vas és aczél-hulladék	—	3000	—			
<i>Haraszi</i> ... 5.7	1332 h. csepeli;	fegyver	—	600	—			
<i>Csepel</i> ... 9.0	<i>Berchtold Richárd</i>	szappan	80	—	—			
<i>Kossuthfalva</i> ... 5.7	<i>gróf 1297 h. és a</i>	gyufa	—	160	—	deszka	10600	Volócz, Besztercebánya, Zólyom-Brezó, Komancza, Skole.
<i>Ezresbettefalva</i> ... 5.7	<i>véczi püspökség 1263</i>	mütrágya	60000	—	—			
<i>Alsó-Némedi</i> ... 11.4	<i>h. alsó-némedii birtoka.</i>	hordó	3500db	—	—	bor	3400	Kecskemét, Pécs, Budafok.
jó karban tartott utak.		kenyér	50	—	—	liszt	6500	Palota-Ujpest, Rákos.
						kender	4300	Bukin, Illok, Palánka, O-Kér.
						donga	8100	Barcs, Hosszúrét, Aranymező, Budapest.
						lő	680	Szabadka, Zombor.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk				
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei		
			magyarországi	osztrák	egy b külföldi					
			állomások							
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint										
Soroksár (Folytatás.)						hizott sertés ...	2500	Zombor, Samac		
						sör ...	6040	Bosna-Brod.		
						szén ...	32000	Moson-Magyar-Óvár.		
						rozs ...	60000	Salgó-Tarján, Dombrau, Karwin.		
						kénsav ...	6500	Halas, Kis-Körös, Debreczen, Ér-Mihályfalva, Kis-Szállás, Szabadszállás, Dabas.		
						csontliszt ...	4000	Budapest, Liesing, Orsova.		
						kén ...	2000	Grác.		
						nyers aczél ...	12000	Trieszt.		
						nyers sertés-trágya ...	50000	Neuberg.		
								Köbánya.		
A budapest—haraszti és haraszti—ráczkevei h. é. vasutáról átment a m. kir. államvasutakra.					A m. kir. államvasutakról átment a budapest—haraszti és haraszti—ráczkevei h. é. vasutra					
á r u c z i k k					q	á r u c z i k k				
q						q				
bab ...					6000	—				
szőlő ...					2500	—				
Taksony $\frac{7}{10}$ Taksony ... 2.5 elhanyagolt rossz út.	A vállalat 1568 h. taksonyi birtoka.	tengeri ...	5500	—	—	kőszén ...	4500	Salgó-Tarján, Putnok.		
		rozs ...	2500	2000	—	fűrészelt fa ...	900	Kovácszna, Lucsivna.		
		buza ...	1800	—	—	tüzifa ...	2300	Losoncz, Tornalja, Vadna.		
		zab ...	1200	—	—	szesz ...	30	Budapest.		
		árpa ...	600	—	—	bor ...	1100	Pécs, Fülöp-szállás.		
		burgonya ...	2000	—	—	sör ...	150	Moson-Magyar-Óvár, Köbánya.		
		czukorrépa ...	2000	—	—	liszt ...	800	Budapest.		
		lő ...	50	—	—	korpa ...	1500	Budapest.		
		tej ...	73000	—	—	répaszelet ...	4500	Hatvan, Selyp.		
						mésziszap ...	1500	Hatvan.		
				sertés trágya ...	67000	Köbánya.				
				üres tejes edények ...	2000	Budapest.				
				gépek és géprészek ...	180	Budapest.				

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Laczháza $\frac{7}{10}$ <i>Kis-Kun-Laczháza</i> ... 3·5 <i>Ráczkeve</i> ... 7·0 <i>Szent-Király puszta</i> ... 4·0 <i>Szt. Iván puszta</i> ... 4·0 <i>Szunnyag puszta</i> ... 4·0 <i>Bugyi</i> ... 8·0 kövezetlen rossz utak.	<i>Ráczkeve község</i> 1243 h. és <i>a cs. és kir. családi uradalom</i> 2214 h. ráczkevei ; <i>a kalocsai érsekség</i> 7776 h. sztl.-királyi ; <i>Berchtola Richárd gr.</i> 1537 h., <i>Brüll Mór</i> 1060 h., <i>Ergellet Miksáné brnő</i> 1505 h., <i>Kégl Sándor</i> 1490 h., <i>Forster</i> 1253 h. és <i>Stankovics Sándor</i> 1122 h. bugyi birtoka.	buza ... 5300 árpa ... 6000 rozs ... 300 bab ... — szarvasmarha ... 500 hízott sertés ... 700 juh ... — tej ... 11000 liszt és korpa ... 3000	— — — — — — 2400 — — —	— — — — — — — — — —	köszén ... 1300 fűrészelt fa ... 4000 szesz ... 100 bor ... 450 sör ... 4000 kőolaj ... 100 czukor ... 100 só ... 100 vasáru ... 300		Salgó-Tarján, Dombrau. Kriván-Gyetva. Budapest. Fiume, Budafok, Pécs, Kőbánya. Budapest. « « «	
Dömsöd $\frac{7}{10}$ <i>Dömsöd</i> ... 7·5 <i>Dab</i> ... 9·5 <i>Apaj puszta</i> ... 2·0 kavicsolt utak.	<i>A cs. és kir. családi uradalom</i> 2313. h., <i>Kiss Ferenczné</i> 1239 h. és <i>Coburg kir. herceg</i> 6641 h. dömsödi birtoka.	buza ... 7000 tengeri ... 3000 zab ... 1000 árpa ... 1000 bab ... 500 repcze ... 1000 czukorrépa ... 5200 élő sovány liba ... 100 leölt baromfi ... 200 gyapju ... 1000 tej ... 1800 fenyő szálfa ... 1000	— — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — —	köszén ... 2600 liszt és korpa ... 1000 sör ... 1000 bor ... 200 só ... 200 vasáru ... 600		Salgó-Tarján, Pécs, Rosdzin. Budapest. Kőbánya. Hidas-Bonyhád. Budapest.	
Kun-Szt.-Miklós-Tass $\frac{7}{10}$ <i>Tass</i> ... 4·5 <i>Kun-Szt.-Miklós</i> ... 2·5 <i>Szalk-Szt.-Márton</i> ... 10·0 <i>Duna-Vecse</i> ... 5·0 <i>Apostag</i> ... 40·0 kavicsolt jó utak.	<i>A kun-szt.-miklósi közbirtokosság</i> 7142 h. kun-szt.-miklósi ; <i>Baumgarten Fülöp</i> 1060 h. t ssi ; <i>Jankovich Miklós</i> 2535 h. és <i>Vigyázó Sándor gr.</i> 7901 h. szalk-szt.-mártoni birtoka.	buza ... 10000 árpa ... 15000 széna ... 5000 dohány ... 500 czukorrépa ... 4000 nád ... 200 szarvasmarha ... 400 hízott sertés ... 800 ürü ... — ló ... 10 javított csirke és lúd ... 3000 gyapju ... 100 tej ... 2900	— — — — — — — — — — — — —	— — — — — — 400 — 3000 — — — —	köszén ... 10600 szesz ... 100 dohány ... 1000 bor ... 2000 sör ... 2000 liszt ... 4000 czukor ... 300 gazdasági gépek és géprészek ... 300 vasáru ... 500 tüzifa ... 4000 sovány sertés ... 1000		Salgó-Tarján, Poroszló-Szilézia. Újvidék, Budapest. Budapest. Budafok. Kőbánya. Budapest. Nagy-Surány. Budapest. Budapest. Bátor, P. sztó. Ruma, Sztamora-Moravicza	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Nagy-Állás 7 ¹ / _m Feketehalom puszta 3·6 Fehéregyház puszta 10·0 Homok puszta 8·0 Szt.-Tamás puszta 5·0 Csanád-kehéregyháza puszta 12·0 homokos dűlő utak.	Onody Zsigmondné 1179 h. és Osztró-luczky Géza 1546 h. csanád-kehéregyházai birtoka.	buza 4000 ro s 400 árpa 1300 zab 1400 széna 1000 élő l aromfi 1000 gyapju 1:00 tej 5000	— — — 200 — — — —	— — — — — — — —	— — — — — — — —	köszén 2600 konkoly 4500 korpa 600 bűkköny 600 tengeri 1000	Salgó-Tarján. Budapest, Debreczen. Budapest, Szeged. Szeged. Halas, Kis-Szállás, Kalocsa.	
Szabad-szállás 7 ¹ / _m Szabadszállás 1·0 Solt 18·2 Mária háza puszta 11·1 kavicsolatlan rossz utak.	A szabadszállási közbirtokosság 10078 h. szabadszállási ; a jakabszállási közbirtokosság 9977 h. jakabszállási ; Czele-rián László gr. 1087 h. és Révay György br. örök. 1719 h. solti ; Nemes Vincze gr. 1886 h., Révay György br. örök. 1198 h. és Wodáner Mór br. 3425 h. máriaházai birtoka.	buza 3400 rozs 20000 tengeri — dohány 900 bor 1000 szőlő 30 gyógyfüvek 150 szarvasmarha (hizott) 280 hizott ürü 400 hizott sertés 180 élő hizott baromfi 6700 gyapju 400 tojás 200 lúdszir 20 disznósir 50 leölt baromfi és vad 40	1100 — — — — — — 240 860 70 — — — — — —	— — 600 — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — —	sör 190 liszt és korpa 3130 czukor 270 vasáru 900 só 1390 kőolaj 320 kavics 1900 fa 2850 szén 20670 pírszén 760 gépek és gépalatrészek 1500 tengeri 5200	Kőbánya, Budapest, Zsomboya, Szeged. Budapest, Nagy-Surány. Budapest, Kalán-Zeykfalva, Losonecz. Deés, Szigetkamaras. Budapest. Szt.-Lőrincz. Skole, Szolnok, Tótvárad, Bátony, Héthárs. Zólyom-Brezó, Bánréve. Salgó-Tarján, Szabolcs, Vadna, Vrdnik. Budapest, Rosdzin. Budapest. Halas, Kalocsa, Topolya.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendelkezési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Fülöpszállás <i>Fülöpszállás</i> ... 0·5 <i>Szt.-Imre puszta</i> 6·0 <i>Tetetlen puszta</i> 12·0 <i>Récbér</i> „ 26·0 <i>Mikla</i> „ 14·0 <i>Bojár</i> „ 16·0 <i>Kis-Harta</i> 26·0 <i>Izsák</i> ... 11·0 jó utak.	<i>Fülöpszállás község</i> 1429 h. fülöpszállási ; a <i>Jelenfi-társaság</i> 1023 h. és a <i>Vay-társaság</i> 2042 h. szt.-imrei ; <i>Heiszler Ignác</i> 1014 h. és <i>Teleky József gróf</i> 4979 hold teteltleni ; <i>Teleky Sándor gróf</i> örök. 2800 h. rév-béri, <i>Vigyázó Sándor gr.</i> 3268 h. bojári és miklái s a <i>miklái birtoktársaság</i> 1112 h. miklái ; <i>Deutsch József</i> 1629 h. ; <i>Geon Imréné</i> 2947 h. ; <i>Reiczky István</i> örök. 2572 h. ; <i>Uzovics Pál</i> 4069 hold ; <i>Viczián Ádám</i> 1009 hold és <i>Veisz József</i> 1272 h. izsáki birtoka.	buza 1200 rozs 3700 árpa 2100 burgonya 500 széna 2000 bor 10500 gyógyfüvek 30 szarvasmarha 120 sértés 160 élő baromfi 4000 gyapju 200 disznózsir 100 szalonna 200 tojás 200 toll 30 szalma —	— — — — 3000 2500 —<					

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Keczel $\frac{7}{100}$ Keczel 3.6 Császártöltés 13.4 Hajós 15.0 Nádudvar 21.0 Polgárdi puszta 5.7 Tüskös puszta 6.0 nagyobbrészt jó törvényhatósági utak.	<i>A kalocsai érsekség</i> 9436 h. hajósi és 3840 h. nádudvari ; a <i>kör. gazdaság</i> 2084 h. hajósi ; <i>Nádudvar község</i> 1823 h. nádudvari ; <i>Császártöltés község</i> 3331 h. és a <i>kalocsai káptalan</i> 11184 h. császártöltési ; <i>Vilhelm Lóri</i> 5563 hold polgárdi birtoka.	rozsa bab bor széna sertés (hízott) élő sovány baromfi gyapjú nyers bőr pálinka	12500 1000 30000 1500 1500 300 300 80 1500	— — 10000 — — — — — —	— — 5000 — — — — — —	czukor és fűszer- áru liszt vasáru szövött áru pamutszövet és posztó	150 500 300 180 50	Budapest. Budapest. Budapest. Budapest. Bécs, Frankstadt, Prossnitz, Bielitz.
Öreg-Csertő $\frac{7}{100}$ Kis-Csertő telep 3.0 Alsómégy telep 5.7 Homokmégy telep 6.0 Halom telep 6.0 Csorna puszta 3.8 kavicsolatlan, rossz utak.	<i>A kalocsai érsekség</i> 3136 hold csornai birtoka.	széna, gyógy- és festőnövények sovány sertés élő sovány baromfi	500 400 200	— — —	— — —	köszén	600	Salgó-Tarján.
Kalocsa $\frac{7}{100}$ Kalocsa 2.0 Foktő 7.2 Uszód 11.9 Géderlak 24.7 Szent-Benedek 25.2 Duna-Pataj 29.0 Dusnok 37.5 Fajsz 35.1 rossz törvényhatósági utak.	<i>A kalocsai érsekség</i> 1126 hold kalocsai, 4418 h. új-drágszéki, 2614 h. bödöbakodi és 2226 h. várszegi ; a <i>kalocsai káptalan</i> 1041 h. uszódi és 3037 hold dusnoki ; <i>Kalocsa község</i> 2084 h. kalocsai ; <i>Duna-Pataj község</i> 1388 h. duna-pataji birtoka.	buza tengeri bab zöld paprika zöldség élő baromfi leölt baromfi tojás nyers bőr toll őrölt paprika tégla	20000 6000 2000 4000 2500 500 150 550 100 40 600 4800	7000 3000 2000 — — — — — — — — —	3000 — — — — — — — — — — —	köszén fűrészelt fa szesz dohány bor sör liszt kőolaj czukor só vasáru	28000 2500 560 4000 250 3000 3400 1150 1400 3800 400	Salgó-Tarján, Vrdnik, Petrozsény, Dombrav, Karwin. Szeged, Orló, Máramaros-Sziget, Kriván-Gyeltva. Szeged, Budapest. Budapest, Temesvár, Fiume. Arad, Pécs, Villány. Kőbánya, Budafok. Budapest, Verbász-Kula, Nagy-Szt.-Miklós, Szeged, Szabadka. Budapest, Szabadka. Nagy-Surány. Deés, Kocsárd. Budapest.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Vadkert-Tázlár $\frac{7}{10}$ <i>Vadkert</i> ... 1.5 <i>Tázlár</i> ... 9.5 <i>Csábor-Böszér puszta</i> ... 9.5 <i>Kis- és Nagy-Bócsa puszta</i> 11.5 mezői és kavicsolt törvényhatósági utak.		<i>Özv. Beretvársné</i> 1777 h.; <i>Bikali László</i> 1304 h.; <i>Farkas Imre</i> 1373 h.; a halasi birtokosság 4343 h.; <i>Fischer Sámuel</i> 2576 h.; <i>Greszkovich Pál</i> 1433 h.; <i>Sárkány József</i> 1452 h.; <i>Szab Jakab</i> 4265 h.; <i>Viggyásó Sándor gr.</i> 2578 h.; <i>Baghi Imre</i> 1638 h.; <i>Bethlen Béla gr.</i> 2741 h.; <i>Hofmeister Illés</i> 2000 h. tázlári; a vadkerti birtok-társaság 2554 h. vadkerti birtoka.	rozs ... 9400 buza ... 900 köles ... 300 árpa ... 1300 burgonya ... 5000 bor ... 1000 buzér gyökér 2500	— — — — — — —	— — — — — — —	köszén ... 1400 fűrészelt fa ... 1200	Salgó-Sarján, Vrdnik. Lucsivna, Orló.		
Halas $\frac{7}{10}$ <i>Kis-Kun-Halas</i> 1.0 <i>Kis-Kun-Majsa</i> 17.0 jó karban tartott törvényhatósági utak.		<i>Babó László</i> 1403 h.; <i>Kis-Kun-Halas város</i> 3619 h.; <i>Halász D. Ferencz</i> 1234 h.; <i>Hofmeister Illés és József</i> 2287 h.; <i>Kolozsváry István</i> 1189 h.; <i>Kolozsváry Sándor</i> 2192 h.; <i>Szűri István</i> 1537 h. halasi; a játszberényi közbirtokosság 4234 h.; <i>Kis-Kun-Majsa község</i> 1207 h.; a <i>kis-kun-majnai közbirtokosság</i> 5561 h. kis-kun-majnai; az <i>egri főkapitány</i> kömpöczpusztái 5211 h. birtoka.	buza ... 20000 rozs ... 15000 árpa ... 2000 zab ... 3000 tengeri ... — dohány ... 600 burgonya ... 4000 bor ... 10000 alma ... 250 szőlő ... 75 barack ... 150 széna ... 20000 testőgyökér ... 200 szarvasmarla ... 100 hízott sertés ... 3500 juh ... — élő sovány liba ... 3000 db leölt hizott liba ... 80 élő pulyka ... 2800 db leölt pulyka ... 50 élő kacska ... 1200 db csirke ... 20000 db gyapju ... 700 tojás ... — toll ... 10 nyers bőr ... 120 leölt vad ... 600 db	— 5000 — 2000 — — 2000 — 250 75 150 — — 150 —					

[illegible]

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint							
Szabadka (folytatás).		szappan és fagygyuáru	100	—	—	dohány...	2500	Szeged.	
		kátrány	5000	—	—	üveg és edény	2000	Krivány-Gyetva	
		papucs	—	15	—			Losoncz, Budapest, Pécs,	
		diván	100	—	—			Karlsbad.	
		harisnya	30	—	—	sör	8200	Kőbánya, Temesvár, Schwechat.	
		szélrosta	120	—	—			Verbász-Kula,	
		lőtt vad	—	—	2500	liszt	5000	Szeged, Zsombolya, Nagy-Kikinda.	
		kőolaj	32000	—	—				
						czukor	4000	Mező-Hegyes, Nagy-Surány.	
						déli gyümölcs	2500	Trieszt, Fiume.	
						gépek	2000	Budapest.	
						vasáru	3000	Karáschbes, Anina, Budapest.	
						bőr	500	Hamburg, Bécs, Budapest.	
						fűszeráru	700	Budapest, Trieszt.	
						tojás	6000	Bács-Almás, Baja, Vadkert-Tázlár, Kis-Szállás, Csantavér, Topolya, Hegyes-Feketehegy, Verbász-Kula, Ó-Kér, Kiszács, Bajmok, Zombor, Zenta, Hódmező-Vásárhely.	
						kézmű- és rövidáru	500	Budapest, csehországi állomások.	
						buza	9000	Zenta, Csantavér, Topolya, Verbász-Kula, Ó-Kér, Bajmok.	
	Csikéria $\frac{7}{10}$ <i>Felső-Csikéria</i> <i>puszta</i> 1:4 <i>Alsó-Csikéria</i> 3:9 rossz törvényhatósági utak.		buza	1900	—	—	kőolaj	120	Baja, Szabadka.
			tengeri	1000	—	—	bor	150	Baja.
		zab	300	100	—	szesz	80	"	
		burgonya	2000	—	—	liszt	250	"	
		káposzta	600	—	—	sör	50	Szabadka,	
		tojás	60	—	—	tengeri	210	"	
		tüzifa	300	—	—	szén	1250	Bánya.	

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Bács-Almás <i>Almás</i> 2:0 <i>Kun-Baja</i> 6:0 <i>Mélykut</i> 15:0 <i>Tataháza</i> 6:0 <i>Matheovics</i> 6:0 <i>Madaras</i> 15:0 közvetlen törvényhatósági utak.	<i>Almás-község</i> 2006 h., <i>Rudics József br. örök.</i> 2621 h. és <i>Siskovits Tamás</i> 1279 h. almási; <i>Rudics József br. örök.</i> 4846 h. kun-bajai; <i>Mélykut község</i> 2218 h. mélykúti; <i>Rosenberg Mór és társai</i> 2648 h. matheovicsi; <i>Madaras község</i> 1181 h. madarasi birtoka.	buza 32900 zab 27500 rozs 500 árpa 500 tengeri 600 burgonya 2500 bor 2400 hízott sertés 1000 lő 25 szarvasmarha — borju 30 juh — élő baromfi 350 leölt baromfi 100 selyemgubó 60 gyapju 500 tojás — liszt 300	32900 27500 500 500 600 2500 2400 1000 25 — 30 — 350 100 60 500 — 300	9000 3900 — — — — — 1000 — 170 — — — — — — 1500 1700	— — — — — — — — — 700 — — — — — — 500 —	köszén 12000 fűrészelt fa 1000 dohány 100 bor 300 sör 440 liszt 250 kőolaj 100 cukor 200 só 700 gépek 300 kikészített bőr 30	Bánya, Salgó-Tarján, Dombrau Luisenglück. Kovászna, Máramaros-Sziget Szeged. Pécs, Baja, Arad, Fiume. Kőbánya, Szeged. Ujvidék, Kis-Szálás, Baja, Bpest. Budapest. Nagy-Surány, Budapest. Deés, Maros-Ujvár. Budapest. Baja, Ujvidék.	
Bikity-Borsod <i>Bikity</i> 2:0 <i>Borsod</i> 3:0 <i>Csávoly</i> 10:6 <i>Gara</i> 14:4 <i>Kalmár</i> 10:6 <i>Rém</i> 17:6 <i>Felső-Szent-Iván</i> 10:0 <i>Borota pusztá</i> 18:5 részben állami, részben rossz törvényhatósági utak.	<i>Latinovits Albin</i> 2999 h., <i>Pucher</i> 1332 h., <i>Latinovits Illés örök.</i> 1064 h., <i>Latinovics János (ör.g) örök</i> 2471 h., <i>Latinovics Illés (öreg)</i> 1978 h. és <i>Latinovics János (id.) örök.</i> 1434 h. borsodi; <i>Rém község</i> 1769 h. és a <i>rémi földbir. okos társaság</i> 2012 h. rémi; <i>Furó Lajos</i> 1388 h., <i>Müller János ifj.</i> 1141 h., <i>Paulkovits Ernő</i> 1268 h., <i>Reich Salamon</i> 2988 h. és <i>Veidinger Salamon</i> 1130 h. Borota pusztai birtoka.	tengeri 2000 buza 6000 zab 9200 bab 200 burgonya 200 szalma 5200 hízott sertés 500 szarvasmarha — hízott 100 hízott juh 100 élő hízott — pulyka 1000 db. élő sovány — baromfi 200 db. selyemgubó 15 gyapju 200 tojás 200 tej 600 hasáb- és — dorongfa 700000 liszt és korpa 4000	2000 6000 9200 200 200 5200 500 — 100 100 — 1000 db. — 200 db. 15 200 200 600 — 700000 4000	1000 — 13700 — — 15000 2800 1100 — 200 100 — — — — — — —	korpa 2000 konkoly 800 olajpogácsa 200 köszén 7000	Ujvidék, Nagy-Kikinda, Szeged. Ujvidék, Zenta. Verbász-Kula. Vrdnik, Salgó-Tarján, Pécs.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Baja $\frac{7}{10}$ m	<i>Baja város</i> 4967 h., <i>a bajai keresked. és iparbank</i> 1016 h. bajai ; <i>a kir. kincstár</i> 2629 h. baracs-kai ; <i>Csataalja község</i> 1002 h. csataaljai ; <i>a kalocsai érsekség</i> 1927 h. szeremlei és 2060 józsefházapusztai ; <i>Vaskút község</i> 2944 h. vaskuti birtoka.	árpa	300	—	—	köszén	9000	Salgó-Tarján, Porosz-Sziléczia.
<i>Baja</i>		tengeri	25000	13000	—	gabonanemű ...	40000	Bács-Almás, Békity-Borsod.
<i>Szent-István</i> ...	3-0	zab	500	1000	—	dohány	300	Szeged.
<i>Szeremle</i>	7-5	bab	6000	—	—	bor és bormust	4000	Fiume.
<i>Csanád</i>	7-0	borsó	100	—	—	sör	1000	Kőbánya.
<i>Csataalja</i>	15-0	lencse	200	—	—	liszt	4000	Ujvidék, Szeged, Verbász-Kula, Zenta, Szabadka, Budapest, Hódmező-Vásárhely.
<i>Vaskút</i>	7-5	repce	—	1850	—	kőolaj	800	Szabadka, Fiume.
<i>Bát-Monostor</i> ...	8-0	kősz és csepű	20	—	—	kövek	300	Tárnok.
<i>Baracska</i>	12-0	széna, szalma és szecska ...	200	400	—	czukor	600	Mezőhegyes.
részben jó, részben elhanyagolt törvényhatósági utak.		bor	660	—	—	só	5000	Maros-Ujvár.
		alma, dinnye és szőlő ...	180	—	—	gépek és géprészek ...	4000	Nagy-Beeskerek, Anina, Német-Bogsán, Szabadka.
		lő	150	20	—	vasárú	2000	Német-Bogsán, Anina.
		szarvasmarha hízott	—	1500	—	bőr	150	Szeged, India, Vinkovce.
		űrű	—	700	—	kén, foszfor, enyv ...	120	Trieszt, Saldenhofen, Bécs.
		hízott sertés	3100	10500	—	papir	100	Budapest.
		zsir és szalonna ...	30	—	—			
		tojás	700	—	—			
		selyemgubó ...	—	—	173			
		gyapjú	300	—	—			
		nyers bőr	250	—	—			
		csont és rongy	100	—	—			
		friss hal	200	—	—			
		toll	500	—	—			
		liszt	1500	—	—			
		szesz	2000	—	—			
		száritott moslók ...	—	1500	2000			
		élesztő	700	—	—			
		eczet	150	—	—			
		gyufa	600	—	—			
		tégla és cserép	1500	—	—			
		Vízi úton érkezett és vasúton továbbment				Vasúton érkezett és vízen továbbment		
		szálfá	2000	—	—			
		fűzifa	8000	—	—			
		szén	15000	—	—			
Csantavér $\frac{7}{10}$ m	<i>Szabadka szab. kir. város</i> 4204 h. csantavéri birtoka.	búza	30000	—	—	köszén	20000	Pécs, Szabolcs, Vrdnik.
<i>Csantavér</i>		árpa	5000	—	—	fűrészelt fa ...	8000	Vrdnik.
<i>Zobnatica pusztá</i> 6-8		zab	15000	20000	—	szesz	100	Budapest.
kövezetlen utak.		hízott sertés	250	490	—	bor	500	Pécs, Villány, Szeged.
		szarvasmarha	60	—	—	sör	1000	Szeged.
		elő baromfi	200	—	—	kőolaj	1000	Bécs, Budapest.
		tojás	180	—	—	gépek és géprészek ...	600	Budapest.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Topolya $\frac{7}{100}$ Topolya ... 2·0 Baja ... 6·6 Ó-Moraviczka ... 11·2 Pacsér ... 19·0 rossz törvényhatósági utak.	Zichy Nep. János gr. 2061 h. topolyai; Vojnits József 1365 h. ó-moraviczai birtoka.	buza ... 34000 zab ... 22800 tengeri ... 26000 hízott sertés ... 3000 élő baromfi ... 400 selyemgubó ... 150 gyapju ... 400 tojás ... 1000 nyers bőr ... 400 légla és cserép ... 50000 liszt és egyéb őrlemény ... 1600	2600 15400 1100 3200 600 — — — — — —	3000 — — — — — — — — — —	kőszén ... 25400 tüzifa ... 50000 épület- és fűrészelt fa ... 15000 szesz ... 300 bor ... 3300 sör ... 2200 czukor ... 200 só ... 1000 gépek és géprészek ... 800 vasáru ... 1000 bőráru ... 300 homok ... 10600	Vrdnik, Salgó-Tarján, Bánya, Porosz-Szilézia, Ujvidék, Vrbanje, Berzova. Verbász-Kula, Zenta, Szeged, Szeged, Baja, Temesvár. Fiume, Pécs, Villány, Arad, Kőbánya. Nagy-Surány, Budapest. Deés. Budapest. Anina. Budapest. Szabadka, Verbász-Kula.		
Hegyes-Feketehegy $\frac{7}{100}$ Kis-Hegyes ... 5·0 Feketehegy ... 4·5 Szegehegy ... 3·8 kövezetlen rossz utak.	A. m. kir. kincstár 1718 h. feketehegyi birtoka.	buza ... 10000 tengeri ... 5000 zab ... 5000 szarvasmarha ... — hízott sertés ... 2650 leölt hízott lúd és pulyka ... 2100 db. tojás ... —	— 5000 15000 70 350 — 2100 db. 80	— — — — — — — —	bor ... 1200 szesz ... 320 sör ... 950 épület- és haszonfa ... 4000 tüzifa ... 10000 szén ... 9400	Pécs, Villány, Baja, Szeged, Kőbánya, Temesvár. Kovácszna. Gombos-Bogojeva, Mitrovicza, Ottok. Vrdnik, Szabolcs.		
Verbász-Kula $\frac{7}{100}$ Uj-Verbász ... — Ó-Verbász ... 4·0 Kuczuza ... 7·0 Kula ... 10·0 Szt.-Tamás ... 13·0 Torzsa ... 15·0 Cservenka ... 17·0 Ó-Szivác ... 24·0 részben jól fentartott kövezett, részben mezei utak.	Lelbach Ádám 2045 h. kulai; Szent-Tamás község 2001 h. és Dugygerszky László 1218 h. szenttamási; Ó-Szivác község 1179 h. és a. m. kir. kincstár 4742 h. ó-sziváci birtoka.	buza ... 2500 tengeri ... 8000 zab ... 8500 kender és kóc ... 5000 hízott sertés ... 10000 szarvasmarha ... 400 ló ... 300 juh ... 500 baromfi ... 660 selyemgubó ... 238 gyapju ... 500 tojás ... — nyers bőr ... 500 épületfa, szálfa, deszka ... 10000 olaj ... 1000 liszt ... 12000 olajpogácsa ... 2000 korpa ... 500 tégla és cserép ... 3000	2500 8000 8500 — — — — — — — — 70000 — 					

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson megnevezése	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Ó-Kér $\frac{7}{m}$	<i>Szemző Máttyás</i> 1051 h. kulpini; <i>Petrovác</i> község 1019 h. petrováci; <i>Pienicza</i> község 1459 h. és a magy. kir. kincstár 1099 h. pívniczai; <i>Smausz Ferencz</i> 1142 h. szilbási birtoka.	tengeri ...	50000	5200	2300	kőszén ...	16000	Vrdnik, Salgó-Tarján, Bánya.
<i>Ó-Kér</i> ...		buza ...	1900	2400	—	fűrészelt fa ...	7500	Szeged, Maros-Vásárhely, Szolnok, Verbász-Kula, Ujvidék.
<i>Kis-Kér</i> ...		komló ...	—	60	—			
<i>Kulpin</i> ...		bab ...	—	1140	—			
<i>Petrovác</i> ...		kender ...	1360	—	—			
<i>Pienicza</i> ...		kendermag ...	—	300	—	szesz ...	4000	Temesvár, Budapest, Szeged.
<i>Ó- és Uj-Sóré</i> ...		sértés ...	580	—	—	bor ...	3000	Fiume, Bécs.
<i>Szilbás</i> ...		hizott sertés	—	1200	—	sör ...	3500	Pétervárad, Kőbánya, Ujvidék.
<i>Deszpot-Szt.-Irán</i> ...		szarvasmarha (hizott) ...	400	—	—	liszt ...	500	Budapest.
<i>Bulkesz</i> ...		élő baromfi	1210	—	—	kőolaj ...	800	Mezőhegyes.
<i>Henrika puszta</i> ...		selyemgubó	200	—	—	czukor ...	400	Verbász-Kula, Ujvidék.
<i>Kanendin</i> ...		juh ...	—	1180	—	só ...	1000	Mohács, Baja.
<i>Szőreg</i> ...		tojás ...	2500	800	—	gépek ...	1500	Ujvidék.
kövezetlen törvényhatósági és mezői utak.		tej ...	400	—	—	vasáru ...	1000	
		liszt és korpa	2300	—	—			
		szélrosta	1000 db.	—	—			
		rokka ...	200	—	—			
Kiszács $\frac{7}{m}$	<i>Chottel: Rezső gr.</i> 9611 h. alpár-irmovai birtoka.	tengeri ...	21100	5500	1400	kőszén ...	200	Szabolcs, Karolinen-Grube.
<i>Kiszács</i> ...		buza ...	1300	—	—	pálinka ...	100	Ujvidék, Baja.
<i>Piros</i> ...		árpa ...	400	—	—	bor ...	130	Pécs, Verbász-Kula.
<i>Alpár puszta</i> ...		zab ...	300	—	—	sör ...	40	Pétervárad.
<i>Irmova puszta</i> ...		bab ...	200	—	—	liszt ...	40	Ujvidék.
<i>Ottómajor puszta</i> ...		burgonya ...	500	—	—	eczet ...	30	Ujvidék, Baja.
mezői utak.		mák ...	300	—	—	fűszeráru ...	30	Ujvidék, Budapest.
		köles ...	200	—	—	czukor ...	30	Ujvidék, Budapest.
		rizs ...	30	—	—	só ...	40	Ujvidék, Verbász-Kula.
		kender ...	100	—	—	vasáru ...	120	Ujvidék, Budapest.
		spárga ...	70	—	—	kézmű és rőfös áru ...	400	Bécs, Budapest.
		hizott sertés	—	200	—	kőolaj ...	30	Ujvidék, Verbász-Kula.
		élő baromfi	400 db	—	—	gépek ...	30	Gross-Wisternitz, Szabadka.
		tojás ...	520	—	—	szappan ...	10	Brünn.
		méz ...	30	—	—	búza ...	1000	Ruma, Vogány, Mitrovicza, India, Ó-Pázua, Uj-Pázua, Bataj-nicza.
		lőtt vad ...	—	1500 db	—	folyékony szén-sav ...	24	Budapest.
		eke ...	250 db	—	—			
		szélrosta ...	130 db	—	—			
		vászon ...	—	—	30			
Ujvidék $\frac{7}{m}$	<i>Dunngerszky László</i> 1800 h. és <i>Ujvidék</i> sz. kir. város 6742 h. uvidéki; <i>Temerin</i> község 2359 h. és <i>Fernbach Antal</i> 4164 h. temerini; <i>Káty</i> község 3012 h. kátyi; <i>Schumacher József</i> és társ. 1584 h. alsó-kovili; a <i>kovili gör. kel. zárda</i> 1892 h.	tengeri ...	31500	6200	2000	kőszén ...	40900	Vrdnik, Dombrán, Salgó-Tarján, Petrozsény, Szerbia.
<i>Ujvidék</i> ...		buza ...	9400	3100	—	buza ...	32000	Zimony, Ó-Pázua, Uj-Pázua, India, Putincze, Ruma, Vogány, Beska.
<i>Ó-Futlak</i> ...		zab ...	3100	3000	—	tengeri ...	3900	India, Putincze, Ruma, Beska, Ó-Kér.
<i>Uj-Futlak</i> ...		árpa ...	6500	—	—			
<i>Jarek</i> ...		rozs ...	1000	—	—			
<i>Temerin</i> ...		bab ...	—	—	4500			
<i>Káty</i> ...		dinnye ...	400	600	—			
<i>Alsó- és Felső-Kovil</i> ...		komló ...	3600	—	—			
<i>Kovil-Szt.-Irán</i> ...		kender ...	4000	—	—			
<i>Tisza Kálmánfalva</i> ...		káposzta ...	3000	—	—			
		zöldség ...	4000	—	—			
		paradicsom ...	1600	900	—			

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Ujvidék (folytatás) <i>Begecs</i> 15:0 <i>Begecs-Glozsán</i> 16:0 részben állami, részben kövezetlen törvényhatósági utak.	kovil-zárdai; az <i>anglo-osztr. bank</i> 1358 h., a <i>karlovitzi érsekség</i> 2704 h., <i>Felső-Kovil község</i> 2956 h., <i>Máttyus Arisztid és társ.</i> 2553 h. felső-kovili; <i>Szt. Ióán község</i> 1970 h. kovi-szent-iváni; <i>Chottek Rezső gr.</i> 4121 h. begecsi, 1546 h. glozsáni, 4575 h. ó-futtaki és 2682 h. új-futtaki birtoka.	zöldbab...	150	100	—	zab	1800	Ó-Pázua, Putincze, Ruma, Mitrovicza, Beska, Ó-Kér.
		cseresznye	260	100	—			
		barack...	700	300	—			
		alma	670	600	—			
		hízott sertés	2600	12000	—	fűrészelt fa	37000	Maros-Vásárhely, Bánffy-Hunyad, Kovászna, Szeged, Verbász-Kula, Szabadka, Eperjes, Bártfa, Gácsor-zág.
		ló	—	—	130			
		szarvasmarha	300	60	—			
		borjú	30	—	—			
		juh	—	400	—			
		élő baromfi	300	—	—			
		gyapju	200	300	—			
		disznózsír	600	—	—	szesz	8000	Temesvár, Baja, Arad, Budapest, Győr, Szeged, Lugos, Kis-Szállás, Bosznia.
		szalonna	1000	—	—			
		tojás	400	100	—			
		nyers bőr	500	900	—			
		csont	500	1500	—			
		friss hal	1000	—	—	dohány	7100	Temesvár, Debrecen, Szeged, Budapest.
		durván kinyagolt fa	1000	—	—			
		tüzifa	4000	—	—	bor	14100	Fiume, Pécs, Trieszt, Vadkert-Tázlár, Arad, Villány, Budapest, Alvincz.
		szőlővessző	100	20	15			
		liszt	59000	10000	—			
		cognac	300	—	—			
		zsineg	5000	1000	—			
		ecet	10000	4000	1000			
		kisebb gazdagépek	140 db	—	—	sör	12500	Kőbánya, Budapest, Temesvár, Mitrovicza, Schwechat.
		tizedes mérleg	50 db	—	—			
		malomkő	45 db	18 db	150 db			
		selyem fonál	—	—	90	liszt	21200	India, Verbász-Kula, Szeged.
		feldolgozatlanul maradt selyemgubó	—	—	200	korpa	2400	India.
		selyemhulladék	—	—	2200	kőolaj	7000	Szabadka, Orsova, Bosna-Bród, Santa-Sabba.
		lőtt vad	30	—	—			
						czukor	2850	Mezőhegyes, Szerencs, Nagy-Surány, Szeged.
						friss gyümölcs	2000	Zimony, Mitrovicza, Szerbia.
						só	1900	De's, Maros-Ujvár.
						vasáru	4500	Karánsebes, Anina, Német-Bogsán, Salgó-Tarján, Lónyabánya, Grác.
						pálinka	2500	Német-Bogsán, Baja, Arad, Lugos, Déva, Radna-Lippa, Zám, Fiume.
						üveg	600	Budapest, Uj-Gradiska, Zólyom-Brezó, Bécs, Rimabánya, Élesd.
						dió	1000	Mitrovicza.
						selyemgubó	900	Szabadka, Topolya, Verbász-Kula, Ó-Kér, Zombor, Halas.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Ujvidék (folytatás).		Vízi úton érkezett és va- ut-on tovább ment				Vasúton érkezett és vízen tovább ment			
		Durván kinyagolt fa és tűzifa fenyő szálfa és tölgy törzsfa cement (Beocsinból)	5000 2040 250700	— — 21500	2000 2460 15300				
Pétervárad $\frac{7}{10}m$ <i>Pétersvárad</i> <i>Kamenica</i> <i>Bakorac</i> <i>Izdinci</i> <i>Čerević</i> <i>Beočin</i> állami és kövezetlen törvényhatósági utak.	<i>Gróf Karácsonyi-féle kamenicai és gróf Chotek-féle čerevici birtok.</i>	tengeri bab szilva nád széna szarvasmarha tűzifa fatörzs sör maláta cement	— 40 — 400 150 60 1000 600 5450 — 15500	300 — 800 — — — — — 300 —	— — — — — — — — — 3100	kőszén gabonanemű bor sör liszt czukor gépek és géprészek kikészített bőr	7000 6500 1100 2000 3150 250 400 80	Vrdnik. Beška, Ó-Kér, Ó-Pázua. Fiume, Baranya-vár-Monostor. Kőbánya, Mitrovicza, Schwechat. Verbász-Kula, Ujvidék, India. Szerencs. Budapest. Budapest, Bécs.	
Karlócza $\frac{7}{10}m$ <i>Karlócza</i> <i>Remeta velika</i> <i>Neradin</i> rossz mezei utak.		tengeri buza zab árpa borsó hizott sertés zsir tej tűzifa és törzsfa kövek	5000 1000 500 200 — 500 100 700 4000 300000	— — — — 400 — — — — —	— — — — — — — — — —	kőszén bor sör liszt czukor só	500 1500 500 700 300 300	Vrdnik. Pécs, Fiume. Kőbánya. India, Ujvidék. Mezőhegyes, Nagy-Surány. Zimony.	
Beška $\frac{7}{10}m$ <i>Beška</i> <i>Krčedin</i> <i>Čortanerci</i> <i>Mavradik</i> <i>Krašedol</i> <i>Kladnoš puszta</i> rossz törvényhatósági utak.	<i>Herczeg Odescalchy 2500 h. gladnoši birtoka.</i>	tengeri buza hizott sertés gyapju tojás	35000 5000 — 30 50	10000 — 600 — —	— — — — —	kőszén fűrészelt fa tűzifa pálinka bor sör liszt kőolaj czukor só gépek vasáru fűszeráru rőfös áru	3400 16000 20000 200 1300 1100 200 150 50 150 600 200 200 200	Vrdnik, Szabolcs. Zimony, Ujvidék. Mitrovicza. Ujvidék. Ujvidék, Fiume. Kőbánya, Mitrovicza. Ujvidék. Ujvidék, Szabadka. Ujvidék. Ujvidék, Zimony. Ujvidék, Budapest. Ujvidék. Ujvidék. Ujvidék, Budapest.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
India $\frac{7}{10}$ <i>Indija</i> 0·6 <i>Slankamen novi</i> 16·0 <i>Slankamen stari</i> 15·0 <i>Surdul</i> 15·0 <i>Indija puszta</i> 6·0 <i>Moja volja puszta</i> 7·1 <i>Lidvinci</i> „ 4·0 <i>Golubinci</i> „ 4·3 <i>Ladislanci</i> „ 5·0 <i>Ljukovo</i> 5·8 <i>Agatenhof puszta</i> 10·0 rossz mezei utak.	<i>Gróf Pejačević-féle</i> 25000 h. birtok India, Putinci. Ruma és Vogány állomások mentén.	buza 9000 árpa — zab 5000 tengeri 36000 liszt és korpa 24700 szarvasmarha 325 hízott sertés 700 sovány sertés 1200 élő sovány 5000 lud — tojás 2070	9000 — 5000 36000 24700 325 700 1200 5000 — 2070	4000 2000 6000 28000 15600 325 700 — — —	— 3000 — 7000 100 — — — — — —	buza 22700 rozs 1200 liszt és egyéb 1330 örlemények 1500 bor 1500 sör 1500 cukor 360 kóla 830 délgyümölcs 230 szárnyas 570 só 60 dohány 60 fa 10500 kövek 31000 vasáru 1200 kikészített bőr 260 gépek 4100 szén 35000	22700 1200 1330 1500 1500 360 830 230 570 60 60 10500 31000 1200 260 4100 35000	Ruma, Putinci. Uj-Pázua, Mitrovicza, Beška. Halas. Ujvidék Karlócza, Fiume. Pécs, Arad. Kőbánya, Mitrovicza. Budapest. Budapest. Trieszt. Ruma. Budapest. Ujvidék. Ujvidék, Dobsina. Mitrovicza. Karlócza. Ujvidék, Budapest. Budapest. Budapest. Vrdnik, Csupsia.
Putinci $\frac{7}{10}$ <i>Putinci</i> 1·5 <i>Petrovci</i> 3·4 <i>Dobrinci</i> 6·1 <i>Pečinci</i> 16·1 <i>Popinci</i> 9·8 kövezetlen törvényhatósági utak.	<i>A gr. Pejačević-féle</i> uradalom egy része.	tengeri 75000 buza 150000 zab 5000 árpa 6000 rozs 200	75000 150000 5000 6000 200	25000 — 5000 — —	— — — — —	köszén 50000 bor 2200 sör 600 liszt 1000 kavics 80000	50000 2200 600 1000 80000	Vrdnik. Pécs, Villány, Fiume. Mitrovicza. Ujvidék. Mitrovicza-Szávapat.
Ruma $\frac{7}{10}$ <i>Ruma</i> 2·2 <i>Irig</i> 12·4 <i>Kraljevci</i> 6·6 <i>Pavlovci</i> 6·7 <i>Radinci mali</i> 7·4 <i>Dobrinci</i> 11·2 <i>Budjanovci</i> 14·1 <i>Hopovo</i> 15·8 <i>Jazak selo</i> 15·7 <i>Rivicza</i> 16·0 <i>Bešenovo selo</i> 16·2 <i>Bešenovo manastir</i> 20·5 <i>Stejanovci</i> 12·0 <i>Grigorevci</i> 20·9 <i>Grgeteg</i> 18·4 <i>Brestac</i> 19·6 <i>Subotiste</i> 24·8 részben jól fentartott, részben kövezetlen törvényhatósági utak.	<i>A gr. Pejačević-féle</i> uradalom egy része.	buza 14700 zab 9800 árpa 3500 tengeri 52300 hízott sertés 2500 sovány sertés 8000 élő sovány 1500 baromfi 150 selyemgubó 350 gyapjú 30 zsír 160 tojás 450 nyersbőr 300 liszt 1200 tégla 800	14700 9800 3500 52300 2500 8000 1500 150 350 30 160 450 300 1200 800	— — — 5200 500 2000 — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — —	liszt és egyéb örlemény 7500 bor 3500 szesz 800 cukor 900 vasáru 11800 kikészített bőr 180 köszén 31000 kóla 1400 élő szárnyas 120 dohány 550	7500 3500 800 900 11800 180 31000 1400 120 550	Ujvidék. Fiume, Pécs, Villány. Temesvár, Győr, Baja, Szeged, Budapest. Budapest, Mezőhegyes, Rorbach. Gavosdia, Karánsebes, Anina, Német-Bogsán. Budapest. Vrdnik, Szabolcs. Orsova, Budapest. Mitrovicza. Ujvidék.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Mitrovicza-Szávapart (folytatás)		Vizen érkezett és vasuton tovább ment				Vasuton érkezett és vizen tovább ment		
		buza	16900	—	—	kézmű-, disz-		
		tengeri	4000	—	—	mű- és rövid-		
		repce	600	—	—	árú	20000	
		friss szilva	11.00	4000	—	deszka	600	
		dió és alma	3300	500	—	kőszén	7200	
		aszalt szilva	72000	13200	—	bor	300	
		szilvaiz	1000	—	—			
		tojás	30	50	—			
		nyersbőr	2100	1000	—			
		szőrme	50	—	—			
		száritott						
		belek	100	—	—			
		dongafa	8000	20000	10000			
		fenyődeszka	5000	—	—			
		tüzifa	30000	—	—			
		gesztenye	150	—	—			
		kavics	40000	—	—			
		egyéb						
		darabáru	6500	—	—			
Martinci <i>7/10</i> Martinci ... 1.6 Cidma ... 9.2 Bosut ... 11.6 Kuzmin ... 4.7 Emilienthof puszta ... 3.0 részben kövezett, részben kövezetlen rossz utak.	A hg. Odescalchy féle uradalom 2000 h. kiegészítő része.	tengeri	78000	—	—	kőszén	200	Vrdnik.
		buza	23000	—	—	szesz	20	Temesvár.
		árpa	21000	—	—	pálinka	80	Ujvidék, Vukovár.
		zab	—	3600	—	bor	400	Fiume, Vukovár.
		méz	70	—	—	kőolaj	20	Tovarnik.
		tüzifa	1600	—	—	czukor, fűszer		
		donga	6000	—	—	és gyarmatáru	30	Budapest.
		keréktalp	5000	—	—	pamu'áru	25	Budapest, Bécs.
Kukujevci-Erdővég <i>7/10</i> Kukujevci ... 1.0 Erdevik ... 9.0 Bačinci ... 4.0 jól fentartott utak.	A hg. Odescalchy féle uradalom 3000 h. kiegészítő része.	tengeri	7100	—	—	kőszén	400	Vrdnik, Mohács.
		kender	400	—	—	szesz	200	Vukovár, Ujvidék.
		hízott sertés	870	—	470	bor	350	Fiume, Vukovár, Ujvidék.
		élő sovány lúd	800 db	—	—	sör	80	Mitrovicza.
		gyapju	40	—	—	liszt	90	Vukovár, Ujvidék, Mitrovicza.
		tojás	30	—	—	kőolaj	40	Vukovár, Ujvidék, Mitrovicza.
		nyers bőr	50	—	—	kavics	8000	Mitrovicza.
		tölgy-, gertyán és hársfa	1500	—	—	czukor	30	Budapest, Mitrovicza, Ujvidék.
		durván kinyagolt fa	180	—	—	só	10	Mitrovicza.
		tüzifa	1500	—	—	gépek és gép-részek	320	Budapest, Mohács, Pécs.
						vasáru	30	Vukovár, Eszék.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Jankovci $\frac{\text{t}}{\text{m}}$ Jankovci ... 1.7 Petrovci ... 7.9 Laze ... 4.5 Svinjareci ... 7.9 Stakovci ... 7.3 rossz utak.		donga ... 12000 fatörzs ... 3700	— —	— —	pálinka ... 50 bor ... 120	Ujvidék. Pécs, Villány.		
Ó-Pázua $\frac{\text{t}}{\text{m}}$ Pazova stara ... 1.8 Vojka ... 5.0 Golubinci ... 4.0 Šimanovci ... 24.0 Belegiš ... 15.0 jól fentartott utak.		tengeri ... 20000 rozs ... 5000 zab ... 5000 árpa ... 1000 hízott sertés ... 300 élő sovány baromfi ... 4000 db. selyemgubó ... 100 méz ... 200 liszt ... 400 hordó ... 100	20000 — — — — 1000 db. — — — —	— — — — — — — — —	kőszén ... 6000 fűrészelt fa ... 1500 szesz ... 200 bor ... 2000 sör ... 700 gépek és gép-részek ... 400 kavics ... 5000	Vrdnik. M.-Vásárhely, Ujvidék. Szeged, Temesvár-Józsefváros Fiume, Ujvidék. Mitrovica, Kőbánya. Bécs. Mitrovicza-Szávapart.		
Uj-Pázua $\frac{\text{t}}{\text{m}}$ Pazova nova ... 1.2 Krnjesevci ... 13.6 rossz utak.		tengeri ... 20000 buza ... 14000 árpa ... 5000 zab ... 1500 élő sovány baromfi ... 20 gyapju ... 50 nyersbőr ... 50 liszt ... 150	20000 14000 4000 — 2000 — — — —	— — — — — — — — —	kőszén ... 10000 fűrészelt fa és deszka ... 800 gazdasági gépek ... 2000 vasáru ... 150 fűszer- és gyarmatáru ... 90 pálinka ... 200 liszt ... 440 bor ... 700 sör ... 550 olaj ... 90 kőolaj ... 140	Vrdnik. Alvincz, Maros Vásárhely. Budapest, Ujvidék, Bécs. Ujvidék. Ujvidék, Budapest. Ujvidék. Ujvidék, Pécs, Villány, Budafok. Kőbánya, Mitrovicza, Ujvidék. Budapest, Ujvidék. Ujvidék, Zimony.		
Batajnica $\frac{\text{t}}{\text{m}}$ Batajnica ... 0.6 Ugrinovci ... 8.2 Dobanovci ... 10.1 kövezetlen rossz utak.		tengeri ... 4000	—	—	kőszén ... 4500 szesz ... 30 bor ... 40 eczet ... 20	Vrdnik. Ujvidék. Ujvidék, Pécs. Ujvidék.		
Zimony $\frac{\text{t}}{\text{m}}$ Zimony ... 1.5 Bežanija ... 5.5 Obrež ... 36.5 Bečmen ... 18.0 Jacovo ... 15.5 Boljevci ... 20.5 Progar ... 34.0 Ašanja ... 28.0 Surčin ... 13.0 rossz törvényhatósági utak.		tengeri ... 1800 buza ... 6000 hízott sertés ... 750 gyapju ... 80 nyers bőr ... — deszka és épületfa ... 12700 puskaagy ... —	— — 750 20 100 — 1000	— — — — — 25500 —	kőszén ... 5200 szesz ... 80 bor ... 640 sör ... 360 liszt ... 200 kőolaj ... 770 czukor ... 400 só ... 1460	Vrdnik, Salgó-Tarján. Temesvár. Pécs, Fiume, Villány, Belgrád. Kőbánya. Ujvidék, Szabadka Szabadka. Mezőhegyes. Maros-Ujvár.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Zimony (folytatás).		Vizen érkezett és vasuton tovább ment				Vasuton érkezett és vizen tovább ment			
		tengeri	9. 00	—	—				
		hizott sertés	20000	—	—				
		terméskő	50000	—	—				
		A m. kir. államvasutakról átment a szerb kir. államvasutakra				A szerb kir. államvasutakról átment a m. kir. államvasutakra			
		Árucikk		Suly		Árucikk		Suly	
				q				q	
		agyagáru	1864			ásványvíz	5904		
		ásványvíz	817			bor	796		
		bor	14076			bőr	22885		
		bőr	6175			chromérez	18742		
		czement	5313			csont	5405		
		czukor	33830			élelmiszer	420		
		élelmiszer	3277			fa	5628		
		fa	20519			gabona	35470		
		fémáru	223			gép	460		
		gabona	2018			gubacs	523		
		gép	21198			gyapju	558		
		gyapju	2070			gyümölcs	15022		
		hordó	1297			hagyma	1441		
kézmű	4868			hordó	7162				
kő	4197			hús	5628				
liszt	1435			hüvelyesek	9431				
olaj	14183			kender	220				
papír	17999			kézmű	222				
rizs	1195			kő	17019				
só	4806			olaj	489				
sör	14642			sör	75				
szesz	17172			szesz	484				
szén	112693			szén	16932				
üveg	15385			szilva	102357				
vas	47060			tojás	7891				
vegyszer	5305			vas	4261				
különféle	53109			vegyszer	123				
				különféle	9160				
		összesen	426726	összesen		294708			
		ló	222 kocsi	ló		2 kocsi			
		vasuti jármű	881 db.	szarvasmarha		5005			
				sertés		1531			
				vasuti jármű		10 db.			

B.

BUDAPEST—LAJOS-MIZSEI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A sovány homokos földek jobb gyümölcsöztetéséhez szükséges trágya könnyebb megszerezhetése és a terményeknek gyors elszállítása czéljából létesült budapest—lajos-mizsei h. é. vasut a m. kir. államvasutak Kőbánya-hizlalda állomásából indul ki s egészben Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén haladva, a Jászok pusztá birtokán csak a közel multban alakult Lajos-Mizse község-nél ér véget.

A h. é. vasut egész útjában áradmányi homok-területen vezet át s Dabasnál megközelíti a Dunának turjánokban és belvizekben gazdag régi árterét, Gyóntól kezdve pedig a Cserhát legdélibb nyulványaihoz csatlakozó, hullámalaku dombozaton halad végpontja felé.

A h. é. vasut tápláló területe igen gyér népességű, az állomások egy része pusztákon fekszik s egyedül a végállomás emelkedik a lakosok száma tekintetében némileg a többi állomások fölé.

II. Lakosság.

A lakosság a h. é. vasut mentén magyar s csak Kakucs községben laknak tótok is, de már a vonaltól oldalt eső néhány községben, mint pl. Uj-Hartyánban német ajku népet is találunk.

A nép a h. é. vasut által érintett területen kizárólag földművelésből él s a szőlőművelés, gyümölcs-termelés és állattenyésztés csak alárendeltebb jelentőségű jövedelem forrását képezik a lakosságnak.

A földbirtok megoszlása a h. é. vasut tápláló területén elég kedvezőnek mondható. Több uradalom és nagy birtok van ugyan ezen vidéken, de ezekkel szemben nem ritkák a 100—800 holdas uri- és több száz holdas paraszt birtokok sem s

így a lakosság általában jó módnak örvend. E tekintetben csak a nagy uradalmak és puszták lakói képeznek kivételt, kik mint uradalmi béres munkások keresik kenyerüket.

A kir. család uradalom peszérei és Coburg Fülöp kir. hg. vacsi terjedelmes birtokán kívül Pálóczi Horváth Istvánné örkényi, Pallavicini ögróf p.-péterii, Madas Károly ócsai, sári és babádi, a Földvár testvérek tatár-szt.-györgyi, Dégenfeld József gr. és Zeyk József gr. p. pakonyi, Nemes Nándor gr. sári birtokai érdemelnek említést. Ezen kívül még Nagy-Kőrös város, Halász, Staudinger, Liebner, Röczér, Weisz, Bethlen Istvánné gróf-asszony, Stern, Kolm, Schossberger, Turaszi, Cserna, Ehrenfeld s több más család birnak 1000 holdnál nagyobb területeket.

III. Földművelés.

A h. é. vasut által átszelt vidék földművelési és talajviszonyai nagyban hasonlítanak a budapest—zimonyi vonal felső részét környező vidék viszonyaihoz s így a budapest—zimonyi vonal leírásánál mondottak általánosságban az itt tárgyalt helyi érdekű vasutra is állanak.

A sovány homokos talajon úgy az uradalmakban, mint a kis birtokokban főleg rozsot, burgonyát, árpát és tengerit termelnek. A laza talaj még bőven trágyázva is csak mostohán fizeti meg a földművelő munkáját s rozs, árpa és buza alig 6—7 q terem egy k. holdon.

Hol a homok kissé kötöttebb vagy humuszban gazdagabb, mint pl. Örkény és Vacs határában, ott buzát, dohányt és dinnyét is termelnek. Dabas határának egy részén nagy terjedelmű turjánok és nádasok vannak; ezek csak a legforróbb nyárszakában szikkadnak ki annyira, hogy kaszálókül

szolgálhatnak, a határ más részén pedig, valamint Lajos-Mizse körül is a sivó homok fed be jókora területeket, melyek még legelőre sem alkalmasak.

A túlnyomólag termelt *rozst* és *árpát* az uradalmakból közvetlenül, a kis birtokosoktól pedig a közvetítő kereskedelem segítségével főleg Budapest és Bécs piacára s csehországi fogyasztó helyekre szállítják el vasuton; ugyancsak Budapestre szállítják a *tengerit*, *dohányt*, *dinnyét* és a *burgonyát* is, de ez utóbbi cikkből Csehországba is jut néhány száz q.

Dabas és Tatár-Szt.-György határában a téres kaszálók sok *szénát* szolgáltatnak, ennek feleslegét, valamint a *nádat* Budapestre szállítják el vasuton.

Említést érdemel itt még a *gyógyfüvek* gyűjtése, melylyel Örkény környékének szegény népe foglalkozik. A gyógy- és festő növények Budapesten és Berlinben kerülnek piacra.

IV. Szőlőművelés.

A h. é. vasut mentén majd mindenütt nagy terjedelmű homoki szőlők virulnak; ezek egy része már régibb telepítésű, mint az Ócsa, Kakucs. Uj-Hartján és Jász-Kerekegyháza határában levő szőlők, legnagyobb részt pedig új ültetés. Gyál, Kakucs, Inárcs, Dabas és Örkény határában 2—400 holdas futóhomok területeket fogtak fel újabban szőlőültetésre és a telepítést fokozatosan, buzgón végzik, úgy hogy 4—6 év múlva a h. é. vasut forgalmában a szőlő szállítás számbavehető tényező leend.

A régibb telepítési szőlők termését csak kis részben értékesítik bor alakjában, a termés legnagyobb részét mint csemege-szőlőt hozzák forgalomba, biztos vevőt találván az évente megjelenő nagy-marosi szőlősgazdáknak, kik az uj-hartjáni és egyéb homoki szőlők termését összevásárolva «nagy-marosi szőlő» név alatt juttatják Bécs, Német- és Oroszország piacaira.

V. Gyümölcstermelés.

A homoki szőlőkben a csontos magu gyümölcsök számos faja s több almafaj diszlik. A gyümölcstermés jó termő években szintén hozzájárul a lakosság bevételeinek gyarapításához. Ezen jövődelmező termelési ág fejlesztésére főleg Dabason és Felső-Inárcson nagy gondot fordítanak; ez

utóbbi helyen 29 h. gyümölcsös és 4 h. gyümölcs-faiskola van szakértői kezelés alatt. A friss gyümölcsöt (cseresznye, meggy, barack, alma) leginkább Bécsbe és Budapestre szállítják el.

VI. Állattenyésztés.

A vidék természeti viszonyai minden tekintetben megfelelnek az állattenyésztés követelményeinek s főleg a vonal végpontja körül tényleg nagy arányú külterjes *marhatenyésztést* üznek. A tenyésztett magyar faju szarvasmarha azonban e vasut feladási forgalmát csak kis mérvben gyarapítja, mert a lajos-mizsei vásárokon eladott állatokat leginkább lábon hajtják Kecske-metre s onnan szállítják el a rendeltetési helyekre.

Az uradalmakban majd mindenütt több száz tehénből álló tehenészetet tartanak; ezek állatállománya többnyire hegyi fajokkal való keresztezés eredménye. A kimustrált állatokat az uradalmakban felhizlalják s a budapesti és bécsi marhavásárokon értékesítik.

A *sertés tenyésztéssel* úgy az uradalmakban, mint a kis gazdaságokban nagy mérvben foglalkoznak, de a hizlalás nem áll arányban a tenyésztés mérvével, mivel üzletszerű rendszeres hizlaló csak kevés van a h. é. vasut mentén. A tenyésztett alföldi faju sertések jobbára mint sülők a kőbányai hizlalókba kerülnek. Néhány uradalomban s Lajos-Mizsén, a gözmalom tulajdonosoknál rendszeres hizlalókban, továbbá az egyes gazdáknál házi hizlalókban felhizlalt sertéseket Uj-Péteri, Örkény és Lajos-Mizse állomásokon adják fel Kőbányára és németországi helyekre való rendeltetéssel.

A *juh tenyésztés*, mint az alföldön általában, úgy e h. é. vasut mentén is hanyatlóban van; csak a nagyobb uradalmakban találni számbavehető nyájakat. A hizott juhokat a bécsi vágóhidra szállítják.

A *baromfi tenyésztéssel* ugyan általában mindenütt foglalkoznak a h. é. vasut mentén, de ezen tenyésztési ág csak Lajos-Mizse körül ölt nagyobb mérvet, hol a tanyai gazdaságokban nagy baromfi állomány felett rendelkezik a gazdálkodó nép. Nemesített vagy idegen fajokat Inárcson és Kakucson két nagyobb birtokos tenyészt, a lakosság zömének tenyésztéséből azonban csak a közönséges hazai faju csirke, lúd, kacska és pulyka kerül ketreczekben Kőbányára és Budapestre elszállításához.

VII. Állati termékek.

Az uradalnak nagy arányu tehenészetei figyelemre méltó mennyiségű *tejjel* járulnak a h. é. vasút feladási forgalmához, bár Új-Péteri, Gyál, Ócsa és Ináresről csak akkor szállítanak tejet vasúton, ha az őszi esőzések a különben sem kifogástalan utakat járhatatlanná teszik, egyébként a tejet fuvarszekéren szállítják be a közeli székesfővárosba.

Gyapjút csak Örkény állomáson adnak fel nagyobb mennyiségben Budapestre való rendeltetéssel.

Rendszeres *méhészetet* Ináres-Kakucs környékén a Hajdai majorban üznek, ezen kívül még Lajos-Mizse környékén a tanyákon sok helyen vannak nagyobb méhállománnyal bíró méhesek. Az előbbi helyről a mézet Budapestre és Berlinbe szállítják, míg az utóbb említett méhesek terményét, úgy a mézet mint a sonkolyt a Lajos-mizsei heti vásárokon szedik össze gömör vármegyei sonkolyosok.

Tojást és *ágytollat* csak Lajos-Mizsén adnak fel, hova e czikkeket a tanyai nép a környékről értékesítés végett a heti vásárokra behordja. Ugy a tojás mint az ágytoll rendeltetési helye Budapest,

VIII. Erdőgazdaság.

Tulajdonképi erdőgazdaságról a h. é. vasút környékén alig lehet szó. Majd minden egyes állomásra utalt területen van ugyan több száz holdnyi, többnyire új ültetésű akácös, mely a futóhomok megkötésére szolgál, de ezen akáczligetek faállománya nem szolgál üzemszerű erdőgazdaság folytatására s az évenként kivágott fát a gazdaságok szerszámfa és tűzifa szükségletüknek fedezésére fordítják.

A helyi érdekű vasútra utalt területen Pótharaszti pusztán, Ócsa, Örkény, Peszér-Adaes, Tatár-Szt.-György és Vacs községek határában Nagy-Körös városnak, a kir. családnak, Coburg kir. hg.-nek, Madas K. és Palóczy Horvát Istvánné birtokosoknak van egyenkint ezer holdnál nagyobb erdeje. Ez erdők összege meghaladja a 9000 k.

holdat. Az erdőkben az akác az uralkodó s aránylag csak kis területeken találunk tölgy-, szil- és kőrisfákat.

Ináres-Kakucs környékén több száz hold tölgyes és egy kisebb esenévész akác-geiszt mellett mintegy 50 holdnyi köris-pagony van; addig míg a körislában tart, ezt vágják s fatörzs, szerszámfa és tűzifa alakjában a budapesti piacon értékesítik. Még a vacsi tölgy- és akáczerdéből adnak fel fatörzseket és Dabason akác-tűzifát Budapestre.

IX. Ipar.

A hajdan ló- vagy szélerővel hajtott malmok helyébe lépett kisebb gőzmalmok és egy gazdasági szeszgyár azon telepek, melyek a h. é. vasút mentén az ipart képviselik. A malmok csaknem kivétel nélkül természetben beszédett bérért, a termelők lisztszükségletét állítják elő s csakis Buday Péter gőzmalma Lajos-Mizsén szállít el néhány száz q lisztet vasúton Örkényre.

A gazdasági szeszgyár a Coburg hgi uradalomban van s az uradalom saját termésű burgonyájából évente átlag 900—1000 q nyers szeszt termel; ezt Budapest-Lipótváros rendeltetéssel vasúton szállítják el.

X. Kereskedelem.

A h. é. vasút mentén észlelhető kereskedelmi tevékenység gabonaneműekkel, szénával, élő állatokkal, baromfival és tojással való üzérkedésben nyilvánul. Gabonaneműekkel és szénával Ócsán, gabonával Dabason és Lajos-Mizsén aránylag élénk üzletet bonyolít le a helyi kereskedelem.

Szarvasmarhára nézve Dabas országos vásárai fontosak; a juh, sertés és szarvasmarha felhajtás Lajos-Mizse országos vásárain igen élénk. Ugy ezeket, mint az ugyancsak Lajos-Mizsén hetenkint kétszer tartott hetipiaczokat élénken látogatják a budapesti, köbányai és kecskeméti marha-, sertés- és baromfi kereskedők, s mondhatni, hogy az összes élő baromfi és tojás kizárólag az ily alkalmakkor kötött üzletek folytán kerül feladásra.

XI. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Uj-Péteri $\frac{7}{10}$ <i>Péteri pusztája</i> ... 1·2 homokos mezei utak.	<i>Pallavicini Sándor örökös</i> 7017 h. péteri-pusztai birtoka.	árpa... .. rozs... .. hízott sertés	500 — 400	— 2000 —	— — 600	konkoly korpa sertésrágya köszén süldő árpadara tengeri árpa	8000 1500 18000 800 1500 4000 8000 4000	Budapest. « Kőbánya. Karwin. Gyula, Nagyvárad, Orosháza. Budapest. « «
Gyál $\frac{7}{10}$ <i>Gyál pusztája</i> ... 1·0 <i>Felső-Pakony pusztája</i> ... 4·0 mezei utak.	<i>Degenfeld József gr.</i> 2669 h. és <i>Zeyk József</i> 2670 h. felső-pakonyi birtoka.	rozs burgonya tej	1600 3000 6600	1800 — —	— — —	sertésrágya korpa szőlőkaró szőlő vessző sör... ..	3000 400 350 100 100	Kőbánya. Budapest. Krivány-Gyetva, Zólyom-Brező. Nyitra, Kecskemét, Komárom-Ujszőny. Kőbánya.
Ócsa $\frac{7}{10}$ <i>Ócsa</i> 1·5 <i>Alsó-Pakony pusztája</i> ... 5·7 <i>Babádi pusztája</i> ... 9·0 jól fentartott utak.	<i>Bethlen Istvánné grófasszony</i> 2980 h. ócsai ; <i>Madas Károly</i> 3251 h. ócsai és 1113 h. babádi birtoka.	rozs buza tej	2200 1300 80	— — —	— — —	liszt... .. korpa száritott moslák köszén... .. fűszeráru szesz bor trágya... ..	100 150 150 700 30 15 60 80000	Budapest. « « « Salgó-Tarján, Budapest. Budapest. Ó-Buda-Filatórigát. Budafok, Hidas-Bonyhád, Pécs. Budapest, Kőbánya.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Inárcs-Kakucs $\frac{7}{10}$ m <i>Kakucs</i> ... 5·0 <i>Inárcs-puszta</i> ... 2·5 homokos mezei utak.	<i>Liebner József</i> 1508 h., <i>Röczter Antal</i> 1212 h. és <i>Veisz József</i> 1110 h. kakucsi birtoka.	rozs ...	6700	2300	—	liszt ...	600	Budapest.
		búza ...	800	—	—	korpa ...	500	„
		burgonya ...	1000	—	—	tengeri ...	500	„
		dohány ...	1000	—	—	sör ...	50	Kőbánya.
		bor ...	150	—	—	épületfa ...	200	Budapest.
		gyógyfüvek ...	40	—	—	tégla ...	1000	Kőbánya.
		süldő ...	1000	—	—	szén ...	3600	Salgó-Tarján.
		szarvasmarha (hizott) ...	60	40	—	állati trágya ...	47500	Budapest, Kőbánya.
		ló ...	15	—	—	mütrágya ...	500	Budapest, Egeres.
		élő baromfi ...	20	—	—			
		méz ...	40	—	40			
		tej ...	150	—	—			
		tűzifa ...	19000	—	—			
		talpfa ...	1000	—	—			
		törzsfa ...	2000	—	—			
Dabas $\frac{7}{10}$ m <i>Alsó-Dabas</i> ... 2·0 <i>Felső-Dabas</i> ... 4·0 <i>Sári</i> ... 7·0 <i>Gyón</i> ... 4·0 <i>Új-Hartyán</i> ... 5·5 <i>Tatár-Szt.-György</i> ... 13·0 <i>Peszér-Adacs</i> ... 6·0 <i>Sarlósár-puszta</i> ... 15·0 <i>Hernád</i> „ ... 6·0 <i>Pótharaszti</i> „ ... 6·0 részben jól fentartott törvényhatósági, részben homokos mezei utak.	<i>Madas Károly</i> 1987 h., <i>Nemes Nándor gr.</i> 2594 h. és <i>Stern Simon</i> 2502 h. sári; <i>Halász Béla</i> 1228 h., <i>Staudinger József</i> 1286 h. gyóni; <i>Cserna János (öreg)</i> 1545 h., <i>Ehrenfeld Ignác</i> 2022 h. újhartyáni; <i>Kohn Schossberger Teréz</i> 5777 h., <i>Földvár György örök.</i> 3536 h. tatár-szt.-györgyi; a királyi családi uradalom 29115 h. peszér-adacsi; <i>Nagy-Kőrös város</i> 9793 h. pótharaszti birtoka.	rozs ...	18000	7000	—	állati trágya ...	140000	Kőbánya.
		takarmányrépa ...	3200	—	—	épületfa ...	10000	Tiszolcz, Zólyom-Brezó, Józsefgözfürész Kralován.
		szőlő ...	1500	—	—	liszt és korpa...	6000	Budapest.
		széna ...	2500	—	—	kőszén ...	7000	Salgó-Tarján.
		nád ...	1000	—	—	koksz ...	600	Budapest.
		hizott sertés ...	1400	—	—	szesz ...	1000	Porosz-Szilézia
		hizott szarvasmarha ...	250	—	—	kavics ...	150·0	Budapest.
		hizott juh ...	—	500	—			Szt.-Lőrincz nyaraló.
		tej ...	1800 Hl.	—	—			
		nyers bőr ...	600	—	—			
		szerszámfa ...	800	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Örkény <i>Örkény</i> <i>Pusztavacs</i> <i>Csurgai major</i> <i>István</i> állami és mezői utak.	<i>A es. és kir. hadi kincstár</i> 1493 h. és <i>Pülfői Horváth Istváné</i> 9885 h. örkényi ; <i>Coburg Fülöp kir. hercege</i> 13911 h. pusztavacsi birtoka.	búza rozsa árpa burgonya dinnye dohány gyógy- és festőnövények hizott szarvasmarha hizott juh hizott sertés gyapjú törzsfa nyers szesz	1300 1500 200 800 50 5600 50 63 — 40 110 850 1000	1540 100 — 300 — — — 82 410 — — — —	— — — — — — 50 — — — — — —	bor zab épületfa, deszka és haszonfa		

C.

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A bács-bodrog-vármegyei h. é. vasutak két vonallal Szabadkánál és Horgosnál ágaznak ki a m. kir. államvasutakból; e két vonal azután Zentánál egyesül és a Tisza mentén Ó-Becséig halad.

A Szabadkától kiágazó vonal Szabadka sz. kir. város terjedelmes pusztabirtokain keresztül délkeletre tart s az emelkedettebb homokos területet elhagyva bejut a Tisza termékeny áradmányi alsíkjába.

A Horgostól kiágazó vonal a kanyargó Tisza főirányát követve egész útjában e víz régi árterében vezet.

A szabadka—zentai vonal útjában egyetlen községet sem érint, csak elszórt tanyák s egymástól jó távol fekvő szállások nyújtanak nyugvó pontot a szemnek a terjedelmes pusztákon. A horgos—ó becsei vonal mentén tulnyomólag földművelő néptől lakott, több kisebb nagyobb község fekszik. Ezek közt Zenta, Ó-Becse és Ó-Kanizsa a népesebb helyek, de ipari, kereskedelmi vagy vasut-forgalmi szempontból ezeknek sincs a többinél jóval nagyobb jelentősége.

II. Lakosság.

A h. é. vasut mentén vegyesen laknak magyarok és szerbek (bunyevácok), de mindenütt a magyar elem van számbeli többségben. Adorján és Kis-Hegyes községek, valamint a zentai szállások népe egészben magyar; Ó Kanizsán s a körülötte levő szállásokon a szerb elem az összlakosság $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{5}$ részét teszi ki s még ott is, hol a szerb elem legerősebben van képviselve, az nem emelkedik a lakosság $\frac{1}{3}$ részén felül.

A nép tulnyomó többsége a h. é. vasut területén földművelésből él. Ez a főfoglalkozás, mely

mellett a sertéshizlalás, ipar és halászat csak mellék jövedelemforrás gyanánt szolgál.

A földbirtok megoszlása elég kedvező. Nagyobb uradalmakat csak Zentával szemben a Tisza bal partján s Ó-Becse környékén találunk. Az ezer holdnál nagyobb területek József kir. hg., Léderer A. és K., Szapáry G. gr., Fernbach A., Brüll H. és fia, az angol osztrák bank, a kir. kincstár és a titeli rétkezelőség birtokát képezik. Ezeken kívül még az egyes községek és közbirtokosság tulajdonában vannak ezer holdnál nagyobb területek.

A földterület többi része egyes birtokosok közt oly kedvezően oszlik meg, hogy a lakosság általában vagyonosnak vagy legalább is jómódúnak mondható.

III. Földművelés.

A h. é. vasut tápláló területén a lakosság szorgalommal és kellő szakértelemmel műveli a földet. A vagyonosabb gazdák 3—4 en szövetkezve gözcséplőgépeket, a kevésbé módosak kisebb cséplőgépeket tartanak s a vetőgépek használata is mindjobban terjed. Az Adán levő állami földműves iskola hatása félreismerhetlenül észlelhető a földművelés fejlettségén.

A szabadka—zentai vonal a telecskai emelkedésnek délkeletre elsimuló hajlatán, fekete homokos, löszmárgával elegyes szántóföldek közt halad. Ezen vidék vízben szükölködik s csak délkeletnek tartó szárazérvölgyek szakítják meg itt-ott a sík területet. Mennél jobban közeledik a vonal Zentához, annál inkább növekszik a talaj iszap és televény tartalma, s a horgos—ó-becsei vonal már egészen a Tisza termékeny iszapképletei közt halad. A vonal ezen részét áradmány és iszapos összetételű homokos, agyagos szántóföldek és jó

időjárás mellett dús termést adó ármentesített területek, u. n. «rétek» veszik körül. Egyes helyeken azonban salétromos és sziksós kivirágzások és homokos területek is előfordulnak s a Tisza mocsáros árterében és a lassu folyású erek mentén a nádasok sem ritkák.

A h. é. vasut mentén tulnyomólag *buzát* és *tengerit* termelnek.

A fő termelési ágak mellett még *zabot* s Ó-Kanizsa határában *babot* termelnek oly mértékben, hogy az a vasuti feladási forgalomban is számot tesz.

A fő termelési ágakból egy k. holdon átlag 10—12 q. terem, de a kiterjedt mérvű földművelés és bő terméssel nem áll arányban a vasuton elszállított gabonaneműek mennyisége. A Tiszán üzött élénk magán- és társulati hajózás ugyanis erős versenyt fejt ki a vasuti úttal szemben s a piacra kerülő terményeknek mintegy 8 tized részét elvonja a vasuti szállítástól. Egyedül a *friss tengeri* az, melynek elszállításánál nagyobb mérvben veszik igénybe a vasutat. A vasuton elszállított buza Győr, Zenta, Budapest és Bécs közt oszlik még; a tengerit Martonosra, Szabadkára s Budapestre szállítják, míg a zabot a bécsi, szegedi és a budapesti piacon értékesítik, végül a bab Fiumén át tengerentúli piacokra kerül. Az adai földműves iskola cukorrépat termel, melyet a hatvani cukorgyárban értékesítenek.

IV. Állattenyésztés.

A közlegelők felosztása óta az állattenyésztés a h. é. vasut mentén elvesztette külterjes jellegét s a marha- és juh-állomány annyira megcsökkent, hogy jelenleg alig mulja felül a mezőgazdaság és háztartás körében szükséges mennyiséget. A tenyésztett állatok mind közönséges hazai fajok.

Az állattenyésztési ágak közül egyedül a *sértésenyésztés* és *hizlalás* van fejlettebb fokon, mely a bő tengeritermésben kedvező előfeltételét bírja. Rendszeres és nagyobb arányú sertéshizlalást Bekován, Martonoson és Ó-Becsén üznek; e helyeken állandóan 6—800 darab sertés van a hizlalókban s évente több ezer darabot szállítanak el vasuton s hajtanak be Szabadka sertéspiaczára. A hizlalókba fogott sovány sertéseket jobbra nem e vidéken tenyésztik, hanem Nagyvárad, Gyula, Kalocsa környékéről szerzik be.

A h. é. vasut állomásai közül Ó-Kanizsán adnak fel sovány sertéseket Szegedre és Szabad-

kára, kevés *szarvasmarhát* és *borjut* Budapestre és itt, valamint Moholon *juhokat* Bécsbe. A többi állomás előállat forgalmában csak hizott sertések fordulnak elő Kőbánya, Bécs és Beuthen állomásokra való rendeltetéssel.

A *baromfitenyésztés* csak csekély mérvben befolyásolja a vasut áruforgalmát, mivel a tenyésztett közönséges fajú sovány baromfi egy részét tengelyen Szabadkára és Topolyára fuvarozzák. A vasuton elszállított élő baromfi főleg Kőbányára és Félégyházára kerül, honnan a közvetítő kereskedelem útján a külföld piacaira jut. Ó-Becse és Zenta környékén sok ludat tenyésztnek s azokat leölve s feltisztítva Budapestre s Bécsbe szállítják.

V. Állati termékek.

A belterjesen üzött állattenyésztés, a korlátolt mérvű juhászat és baromfitenyésztés mellett az állati termékek forgalma is csak csekély jelentőségű tényezője a vasuti áruforgalomnak.

Néhány száz q. *gyapju* és *nyerbőr* mellett, mely ezikkeket leginkább Budapestre és Szegedre adnak fel, csak a *tojás* érdemel különösebb figyelmet. E czikk az állomások nagy részének feladásánál Szabadkára, Budapestre és Bécsbe való rendeltetéssel rendszeresen előfordul.

Az Ó-Becse környékén üzött *selyemtenyésztés* eredményeként Udinebe és Görzbe feladatott gubó, Bács-Petrovoszelő és Ó-Kanizsa állomásokról Szabadka, Nemes-Militics és Félégyházára szállított *toltküldemények*, végül Ó-Becséről Budapestre rendelt *friss halszállítmányok* említettek még fel e helyen.

VI. Erdőgazdaság.

A Tisza partjait 60—100 m. szélességben ártéri fűzesek szegélyzik, de ezekben tulajdonképeni erdőgazdaságot nem üznek. A mi kevés fát évente kívágnak, azt az egyes birtokosok házi szükségletének fedezésére fordítják. Értékesítésre csak fűzfárólzse kerül, melyet a tiszai ármentesítő társulatok vízvédelmi munkálatainál használnak fel.

VII. Ipar.

A gyér népességű és dús gabonatermő vidéken az ipari tevékenység első sorban a mezőgazdasági termékek feldolgozására irányul. E czélt

szolgálja 6 tiszai malom, Adán és Ó-Kanizsán 2—2 kisebb gőzmalom, Zentán a hengermalom, Ó-Becsén a keményítő gyár és sörfőző.³

Ezen ipartelepek közül a *Hessler és társa cég zentai hengermalma* évente átlag 180,000 q örleményt szállít Bécsbe és Zólyom-Brezóba. Az *«első bács-bodrogi-megyei keményítőgyár részvénytársaság»* gyára Ó-Becsén 800 q keményítőt szállít Budapest, Szabadka, Verbász-Kula, Nagyvárád, Nagy-Kikinda, Kecskemét, Szolnok és Zombor állomásokra. *Gerler Nándor cég ó-becsei sörfőzője* 1200 q sört Szabadka, Mohol, Bács-Petrovoszelő és Zenta állomásokra szállít el vasuton. Moholon egy kisebb gőzmalom évente vagy 300 q örleményt szállít Zentára és Ó-Becsére.

A h. é. vasut mentén a vasut áruforgalmát is befolyásoló mértékben még a deszka- és épületfa-fűrészelést és zsindelykészítést üzik. A Tiszán leusztatott fenyőtörzseket Ó-Kanizsán az egyik gőzmalommal kapcsolatos *gőzfűrész*en és Ó-Becsén

Fremmer testvérek önálló *gőzfűrész telepén* dolgozzák fel. Az első telepről évente 1000 q épületfát, az utóbbiról mintegy 800 q zsindelyt szállítanak el vasuton Szabadkára és Temesvárra. Ó-Kanizsán kisiparilag is üzik a zsindelykészítést és az ily uton termelt gyártmányból mintegy 500 q-t szállítanak Szabadkára.

VIII. Kereskedelem.

A h. é. vasut mentén, a Tisza mellett fekvő helyeken élénk kereskedelmi tevékenység észlelhető; ennek fő tárgya a gabona és épületfa. A kereskedelmi tevékenység azonban csak alig észrevehető módon gyarapítja a vasut áruforgalmát, mert a helybeli kereskedők a termelőktől összeszedett gabonát nagy részben vizen fuvarozzák el a főváros piaczára, míg az épületfa és zsindely jó részét fuvarszekereken szállítják Szabadkára és a közeli környék községeibe.

IX. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Békova dülő utak.		buza --- zab --- hízott sertés	1200 900 1000	900 800 1760	--- --- 200	tengeri --- szén ---	2000 2000	Zenta. Bánya.
Ó-Kanizsa-Szállás mezői utak.		buza --- zab --- árpa --- tengeri ---	2700 2000 300 400	--- 1400 600 ---	--- --- --- ---	fűrészelt fa --- köszén ---	600 1800	Zenta. Pécs, Petrozsény Vrdnik.
Zentai szállások dülő utak.		buza --- tengeri ---	1500 4500	--- ---	--- ---	bor --- köszén ---	40 800	Baja. Pécs, Brassó.
Bács-Martonos <i>Martonos község 6541 h. martonosi; Szerb-Keresztúr község 4396 h. szerb-keresztúri; Szapáry Géza gróf 4175 h. gyálai birtoka.</i>		buza --- tengeri --- hízott sertés	900 700 ---	--- --- 850	--- --- ---	köszén --- liszt ---	400 600	Salgó-Tarján. Zenta, Nagy-Kikinda, Nagy-Szt.-Miklós.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
áll. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Ó-Kanizsa <i>Ó-Kanizsa</i> 1'0 kövezett ut.	<i>Ó-Kanizsa község</i> 15267 h. ó-kanizsai birtoka.	buza tengeri zab árpa bab szarvasmarha borjú sertés juh élő baromfi gyapjú tojás toll nyersbőr deszka zsindely fűrészelt fa	10000 2000 700 400 2000 10 10 100 — 200 300 250 40 300 1500 500 1000	3000 — 600 — — 10 — — 160 — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — —	kőszén fűrészelt fa szesz bor sör liszt kőolaj cukor gépek vasáru	4000 1000 380 5000 2800 300 300 850 1800 60	Salgó-Tarján, Petrozsény, Pécs. Skole. Temesvár, Baja. Baja, Arad, Villány, Fiume. Kőbánya, Szeged. Zenta. Budapest, Szabadka. Nagy-Surány, Budapest. Ujvidék, Budapest. Karansebes, Budapest, Szeged.
Adorján-Kishegyes <i>Adorján</i> 3'9 <i>Kishegyes</i> 2'8 kövezetlen rossz utak.		buza zab tengeri	600 400 100	— — —	— — —	kőszén pálinka bor sör	620 50 15 15	Szabolcs, Petrozsény. Budapest, Szabadka, Szeged. Horgos, Szabadka. Szeged, Ó-Becse.
Zenta <i>Zenta</i> 1'7 <i>Csóka</i> 7'6 <i>Szaniád</i> 9'0 <i>Tisza-Szent-Miklós</i> 15'5 <i>Jászóra</i> 15'0 részben jól fentartott állami, részben mezei utak.	<i>Zenta város</i> 27969 h. zentai ; <i>Lederer Arthur és Károly</i> 7835 h. csókai ; <i>József kir. herceg</i> 8975 h. tiszaszi.-miklósi birtoka.	buza tengeri zab gyapjú tojás nyersbőr csont liszt	25000 25000 6000 500 1000 700 300 80000	5000 — 4000 — — — — 100000	— — — — — — — —	kőszén szesz sör bor kőolaj cukor só	8000 21000 18000 30800 12000 3500 6000	Salgó-Tarján, Petrozsény-Sziléczia, Bányas. Lugos, Szeged, Arad. Szeged, Kőbánya. Fiume, Pécs, Villány, Arad, Baja, Promontor. Szabadka, Orsova. Mezőhegyes, Nagy-Surány. Maros-Ujvár.
Ada <i>Ada</i> 1'7 kövezett ut.	<i>Ada község</i> 9635 h. adai birtoka.	buza tengeri zab árpa cukorrépa sovány élő baromfi leölt hizott lud hizott sertés tojás	3500 2000 200 500 3000 150 200 300 100	8000 — — — — — — 100 100	— — — — — — — — —	kőszén fűrészelt fa liszt	6000 300 5000	Vrdnik, Salgó-Tarján. Zenta. Zenta, Szeged, Szabadka, Ujvidék.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Mohol $\frac{7}{10}$ Mohol ... 1-7 jól fentartott út.	Mohol község 9403 h moholi birtoka.	buza... árpa... tengeri... zab... liszt...	150 300 200 200 300	50 — 200 — —	— — — — —	bor... fűrészelt fa... liszt... sör... gazdasági gépek szén... sovány sertés és süldő...	800 300 200 400 500 600 480	Horgos, Baja, Arad. Zenta. Zenta. Kőbánya, Szeged. Budapest. Vrdnik, Üszög, Pécs, Petrozsény. Bosna-Brod, Samac, Brčka.
Bács-Petrovoszellő $\frac{7}{10}$ Petrovoszellő ... 1-5 mezsei út.	Petrovoszellő község 9151 h. petrovoszellői birtoka.	buza... repcze... tengeri... toll... tojás...	2700 800 3500 80 100	1000 — — — —	— — — — —	liszt... sör... szesz... kőolaj... kőszén...	1000 500 100 50 700	Zenta. Szeged. Szabadka, Szeged, Ujvidék. Szabadka. Salgó Tarján, Porosz-Szilécia.
Ó-Becse $\frac{7}{10}$ Ó-Becse ... 0-6 Tisza-Földvár 11-4 Csurog ... 19-0 Turia ... 19-0 Zsablya ... 30-4 Temerin ... 31-3 kövezellen utak.	Ó-Becse község 15291 h. ó-becsei ; Tisza-Földvár község 5390 h. tiszaföldvári ; Turia község 2337 h. turiai ; Temerin község 2359 h. és Ferabach Antal 4164 h. temerini ; Brüll Henrik és fia 1498 h. ; Csurog község 2492 h. és a titeli várkezelési bizottság 2748 h. csurogi ; az angol-osztrák bank 2296 h., a m. kir. kincstár 1190 h. és Zsablya község 6285 h. zsablyai birtoka.	buza... hízott sertés leölt lud... selyemgubó tojás... nyersbőr... friss hal... keményítő... sör... fazsindely...	7100 1000 400 — 80 600 100 800 1200 800	15000 1000 — 30 — — — — — —	— — — 50 — — — — — —	bor... pálinka... só... cukor... kézműáru... liszt... sör... gépek és vasárúk	1900 1020 2000 450 5650 4000 1060 3650	Fiume, Arad, Szabadka, Baja, Budafok. Keczel, Baja, Gyórok, Apátfalva, Szabadka. Szeged-Rókus. Mezőhegyes. Budapest, Bécs. Zenta. Temesvár, Szeged, Kőbánya. Budapest, Bécs, Német-Bogsán.

D.

RUMA-VRDNIKI HELYI ÉRDEKŰ VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A magyar kir. államvasutak Ruma állomásától Vrdnikig vezető h. é. vasut a Fruska—Gora hegyvonulat déli oldalán elhúzódó barnaszéntelep kiaknázásának előmozdítására létesült s csak egy állomása Vrdnik és egy szénrakodója van.

II. Lakosság.

A h. é. vasut mentén szegényes szerb nép lakik. A lakosság túlnyomó része földművelésből él, kisebb része pedig a szénbánya körül talál foglalkozást.

III. Földművelés.

A földművelést a lakosság kezdetlegesen űzi, csak annyi tengerit, buzát és zabot termel, a mennyi legszükségtebbre szabott szükségletét fedezi.

A szántóföldek löszmárgás, kötött talajuk; egy holdon átlag 8—9 q tengeri terem. Elszállításra szánt feleslege eddig a vonalmenti lakosságnak nem volt.

IV. Őstermelés az ásványországból.

A h. é. vasut feladási áruforgalmának kizárólagos táplálója azon barnaszén réteg, melyet a vrdniki hegyben legutóbb feltártak. Itt a barna szén, agyagpala és grauvakkos palák közt van települve s hasonló kőzetek fedik, melyekre homokkövek, konglomerátok és fiatalabb rétegek következnek.

A barnaszénbánya Pongrátz zágrábi család birtoka, 5 km. szállítópályával, saját járművekkel és egyéb szükséges berendezésekkel. A bányában állandóan 270 munkás foglalkozik. Évente 565,000 q akna és darabos szenet termelnek.

A vrdniki szén legnagyobb részét a m. kir. államvasutak használják el mozdonyok és helyiségek fűtésére. A magánosoknak eladott szenet főleg Szlavonia és a szomszédos magyar terület ipartelepein fogyasztják el.

A kőszénbánya faszükségletét Párkányról szerzi be. Innen a bányafát a Dunán usztatják le Karlócaig s csak onnan szállítják tovább vasuton. Évente 12,700 q fa érkezik ily uton a bánya részére.

Vrdnik állomás leadási forgalmában előforduló egyéb árukat az alább következő számszerű ismeretében soroljuk fel.

V. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Vrdnik $\frac{7}{10}$ <i>Vrdnik</i> --- --- 20 <i>Jazak selo</i> --- 11½ kövezetlen rossz utak.		kőszén --- ---	565000	—	—	fűrészelt fa ---	12730	Karlócza (Párkányról)
						bor --- --- ---	80	Fiume, Pécs, Villány.
						sör --- --- ---	80	Mitrovicza, Kőbánya.
						liszt --- --- ---	840	Ujvidék, Ruma.
						kőolaj --- --- ---	90	Budapest.
						czukor --- --- ---	110	Szerencs.
						só --- --- ---	20	Ruma.
						vasáru --- --- ---	350	Budapest.
						zsiradék --- --- ---	20	Ruma.

E.

UJ ÉS ÉPÜLŐ HELYI ÉRDEKÜ VASUTAK.

Bács-Bodrog vármegyének a Duna mély síkjában fekvő termékeny lapályán Bajától Zomborig s onnan a Ferencz József-esatorna irányával majdnem párhuzamosan Ujvidékig vezet a *baja—zombor—ujvidéki* h. é. vasut, melyet 1895. év folyamán adtak át a forgalomnak. E h. é. vasut tápláló területének termelési és fogyasztási viszonyait a budapest—zimonyi és a nagyvárad—vilányi vonal leírásánál már ismertettük. A h. é. vasut baja—zombori szakaszának áruforgalmát a vonal által közvetlenül érintett községeken kívül főleg csak a két végpontról a vonalrész állomásaira és viszont szállítandó termények és iparcikkek, valamint a vonaltól keletre fekvő néhány község mezőgazdasági termelésének és állattenyésztésének feleslege fogják kitenni. A vonalrészről nyugatra fekvő terület terményeire nézve ezentul is a vízi ut fogja a legolesőbb szállítást biztosítani. A zombor—ujvidéki vonalrésznek felső szakaszát erősen versenyzik a zombor—gombosi vonal és a Ferencz-esatorna. Jóval nagyobb forgalom várható

azonban a Bresztovácztól Ujvidékig vezető vonal állomásain. E vonalrész ugyanis a Telecskai fensík szelétől a Dunáig terjedő termékeny vidéket nyitja meg a forgalom részére s bizonyára a vidék gabona-, kender-, dohány- és bortermésének jó részét fogja a topolya—ujvidéki vasutvonalról s a dunai hajózástól magához ragadni.

Az 1895. év folyamán nyert törvényhozási engedélyt a *hegyes-feketehegy—palánkai* h. é. vasut. E vasut Hegyes-Feketehegy állomástól indul ki s 56 km. hosszú útjában Telecskán, Kulán, Torzsán, Deszpót-Szt.-Ivánon, Szilbáson és Gajdobrán át Palánkáig megyen. E vasut a hajózási évadban ugy a budapest—zimonyi vonal, mint a baja—zombor—ujvidéki vasut illető szakaszára nézve elterelő hatással leend, mert tetemesen megkönnyíti az áruknak egyrészt a hajózható esatornához, másrészt a Dunához való szállítását. A hajózás szünetelése alatt a budapest—zimonyi vonal áruforgalmának gyarapításához fog e vasut hozzájárulni.

NAGYVÁRAD—VILLÁNYI VONAL.

A) Nagyvárad—villányi vonal.

*B) Szlavoniai h. é. vasut. Szent-Lőrincz—slatina—nasici
h. é. vasut.*

A.

NAGYVÁRAD—VILLÁNYI VONAL.

I. Földrajzi fekvés.

Bihar, Békés, Csongrád, Bács-Bodrog, Verőce és Baranya vármegyék területén át Csabán, Szegeden és Szabadkán keresztül, Nagy-Váradtól, Villányig megyen a hajdani alföld-fiumei vasut, utat nyitva a hazai kikötő felé a termékeny Alföld kivitelre szánt terményeinek.

A vonal Cséffáig az erdélyi határhegységnek, az Alföldre hajló végső lankáján délnyugat felé vezet, majd a Jándi patak, a Kolcsi-ér és a Körösök által öntözött rónaságon megy tovább s Csabánál a szajol-tővisi vonalat keresztezi, Aigyónél pedig áthalad a Tiszán és Horgosig a Tisza árterében ennek folyását követve, később mind jobban nyugotnak tart. Szabadkát elérve délnyugati irányt vesz, áthalad a Telecskai fensíkon s Nemes-Militicsnél a Duna árterébe jut. Ily terepen halad azután Zombortól délre Gombos pusztáig, hol komp összeköttetéssel a Duna jobb partjára jut, s Szlavonia területén Eszékig nyugotnak megyen. Innen a Dráva áthidalása után a Drávaszög vizenyős alsíkját jobbra hagyva, északnyugati irányban halad tovább s Villánynál a mohács-pécsi vasutba szakad be.

A nagyvárad-villányi vonal tápláló területén lakatlan, nagy területek választják el egymástól a községeket. A csekély esésű Fekete- és Fejér-Körös, továbbá a lassan hömpölygő Tisza és a partjait gyakorta áthágó Duna által régente az év nagy részében víz alá borított s árvizektől még ma is gyakran látogatott területeken csak elszórtan verődtek össze a községek s a török járom alatt még ezek közül is sok eltűnt a földszínéről, nevét puszták és szállások elnevezésére, területét pedig a fennmaradt községek határának növelésére hagyván. Villány körül a lakosság némivel sűrűbben települt ugyan, de népes helyeket e vidéken sem találunk.

A vonal mentén Szalonta, Hódmező-Vásárhely, Orosháza, Zombor a nagyobb helyek, de a vasuti áruszállítás szempontjából nem sokban különböznek a többi községektől. Ipari, kereskedelmi s áruforgalmi szempontból Szeged mellett, mely helyet a budapest-verciorovai vonal leírásánál ismerteltjük, csakis Eszék érdemel különösebb megemlítést.

II. Lakosság.

A hat vármegye területén áthaladó vonal mentén vegyes népséget találunk. Az Alföld rónájára hajló hegység aljában Ösi, Less és Cséffa körül oláhok laknak, de a hol a pálya Bihar vármegye síkvidékére kiér, ott már magyar a törzslakosság. Békés vármegyében a lakosság zöme szintén magyar, de a török uralom alatt megfogyatkozott törzslakosság mellé bevándorolt német és felvidékről ideszakadt tót gyarmatosok telepedtek le s kisebb számban oláhok ereszkedtek alá a sík vidékre. Így Gyula lakossága túlnyomólag magyar, német és kis részben oláh, Csorváson pedig magyarok és tótok laknak. Innen kezdve a tiszta magyar lakosságot nem tarkítják idegen elemek, csak Bács-Bodrog vármegyében találunk újból a magyar törzslakosság mellett bevándorolt dalmát, szerb és német népet. Szabadka tanyáin, Palics körül és Nemes-Militicsen magyar és bunyevác a népség; Bajmok és Szonta lakossága magyar, német és sokác; Zomboré szerb, magyar és német és Priglevicza-Szt-Iváné német. Zombor és Szonta környékén a lakosság mondhatni községenként változik, így pl. Kupuszina, Bogojeva és Bezdán magyar, Apatin, Kernyája és Hodság német, s Sztapár pedig szerb községek.

Szlavóniában a lakosság zöme horvát, de tisztán sehol sem fordul elő, hanem mindenütt szerb

és német, a Dráva közelében pedig ezen felül még kis számu magyar nép is lakik vegyesen a horvattal.

Baranya vármegye déli részén szintén nagyon vegyes a lakosság. Itt a vonal mentén majd mindenütt német, szerb és sokaczk lakik együtt a községekben.

A vonal forgalmi körébe eső vidék lakossága első sorban mezőgazdaságból él. Ezen főfoglalkozása mellett Bihar és Békés vármegyékben még a kiterjedt mérvben üzött sertésstenyésztés és hizlalás, Röske környékén a paprika termelés, Zomborban és Eszéken az iparüzés és kereskedelem, a Duna mellett a kendertermelés és kikészítés továbbá a halászat, Gyula, Erdőd, Monostor, Baranyavár és Magyar-Boly környékén a szőlőművelés, végül a Duna terjedelmes árterében a nádvágas nyújt a népnek számbavehető jövedelmet.

A földbirtok a vonal által átszelt nagy területen változatosan oszlik meg. Nagyváradtól Cséffáig a *nagyvárad* latin szertartású püspökség és káptalan, továbbá József kir. hg., Schwarcz, Kohner és Markovics családok uradalmi teszik ki a földbirtok nagy részét; itt tehát sok az uradalmi bér munkás és a nép közepes vagyoni viszonyok közt él.

Bihar vármegye sík részén és Békés vármegyében szintén sok a nagy uradalom; a *nagy-várad* r. k. püspökség és káptalan, Tisza, Móricz, Rédey gr., Beöthy, Szepessy br., Wildberg báróné, Gross, Schwarz, Bors, Markovics, Almásy gr., Beliczay, Wenkheim grófok, Apponyi gr., Wodianer br., Geist, Károlyi és Trautmannsdorf grófok, Schossberger br., Szab és mások nagy területeket bírnak e vidéken, de a községeket és városokat környező terjedelmes határokból elég jut a községeknek és az egyes birtokosoknak is arra, hogy földjeik művelésével maguknak jólétet teremtsenek. Szalontától kezdve egész a Tiszaig mindenütt jómódu földmives nép lakik, csakis Csorváson találunk nagyobb számmal vagyontalan uradalmi bér munkást, Hódmező-Vásárhely környékén elégedetlen napszámos elemeket és Algyő környékén hiúsítják meg gyakran az árvizek a földeket jobbra felében művelő nép fáradságos munkájának eredményét.

A Tisza és Duna között a földbirtok megosztása még kedvezőbb. Itt nem sok a nagy birtok; Pallavicini örgróf, Szabadka város, valamint a kincstár birtokát, továbbá Fernbach, Rédl br., Hunyady Imre gr. és a kalocsai érsekség uradalmait leszámítva, az egész terület az egyes birtokosok közt oszlik meg. Így pl. Zombor körül számos 50—400 holdas kis birtokot találunk.

Szlavoniában és Baranya vármegyében a lakosság vagyoni viszonyai kedvezőtlenebbek, mert az előbbi helyen a *karlócai patriarkatus* dályai zálogos birtoka, Cseh-Adamovics, Pejacsevich és Norman grófok uradalmi, az utóbbi vidéken pedig Schaumburg-Lippe hg. dárdai és Frigyes kir. hg. békési uradalmi foglalják el a földterületek nagy részét.

III. Földművelés.

A földművelést a vonal mentén mindenütt nagy buzgalommal s kellő szakértelemmel üzik. A nagy uradalomnak a legújabb rendszerű gépekkel igyekeznek az Alföldön gyakran jelentkező munkahiánnyon segíteni, de nemcsak ezek, hanem a jobb módu gazdák is már több rendbeli gazdasági géppel munkálják földjüket. A Sack-ekék Bihar és Békés vármegyékben már igen elterjedtek, sőt a Fowler-gözekével végzett mély szántás sem tartozik a ritkaságok közé. Néhány mintagazdaság is van a vonal mentén; ezek közt úgy terjedelmére, mint berendezésére nézve első helyen áll Frigyes kir. hg. békési uradalma. Ennek területe 109062 h., ebből 21463 h. szántóföld, 33204 h. erdő, 13272 h. legelő, 8824 h. rét, 9500 h. terméketlen terület, a többi pedig kert és szőlő közt oszlik meg. Az uradalomban a föld megmunkálását, az aratást, cséplést, kaszálást és szénagyűjtést gőz- és részben lőerejű gépekkel végzik; a mezőgazdasági termékek mellett komlót és többrendbeli kereskedelmi növényt termelnek, erdő- és tejgazdaságot üznek; csatornái, védgátjai, gyárjai, iskolái vannak s esavargőzőse közlekedik a Dunán. Nem kevésbé nevezetese az Almásy, Wenkheim és Károlyi grófok és Kolmer M. mintaszerűen kezelt nagy birtokai és Schaumburg-Lippe hg. dárdai uradalma is.

Kezdetleges földműveléssel csak az oláhok helyeken, a szerb vidéken és Baranyavár körül találkozunk, hol a kis birtokosok indolenciája s részben szegénysége vet gátat a modern művelési módok elterjedésének.

A vonal Bihar és Békés vármegyei része általában áradmány talajon megyen keresztül. Nagyvárad körül neogen-homok és kavics, valamint a hegyekről lehordott málladék réteg takarja az al-talajt, míg Atyás és Geszt körül nagyobb löszterületet találunk.

Csorvástól Csabáig vízben dús, erektől és ármentesítő csatornáktól össze-vissza szeldelt, helyenkint nagy sárrétektől megszakgatott televényes alsó terül el s a szántóföldek mellett térs legelők

is vannak. Ezt a területet hajdan állandóan ár- és vadvizek járták és bár a sok millióba került szabályozások sokat javítottak is a helyzeten, a vizek még mai nap is sok kárt okoznak.

Békés vármegye többi részében is mindenütt végtelennek látszó sík területek veszik körül a vonalat; ezeknek simaságát csak az itt ott domborodó Kunhalmok zavarják meg. A negyedkori homoktalajt itt többnyire jó vastag televény réteg takarja, de nagy területeket foglal el az agyaggal és homokkal elegyes szik és a termékellen vakszik is. Orosháza környékén mésztufalerakodások is vannak.

A vonal csongrádvármegyei része homokos sík talaju és mélyen fekvő rétföldeket érint.

A homok itt dúsan van keveredve növényi korhanyával s általában a jobb földek közé sorozható. Találunk agyagos területeket is és a szem nem ritkán akad meg nádas és tiszta vizű tócsákon, sóstavakon, mocsáros helyeken, gyümölcsös- és szőlőskerteken és ligeteken. A Tisza közelében televényes, kotus agyag, futó homok, homokos agyag és szikes földek váltakoznak terjedelmes ártéri legelőkkel.

A Tisza lapályából kiérve a Telecskai magaslaton löszmárgás-homokos szántóföldek közt halad a vonal, majd Nemes-Militicsnél elhagyja ezen terpet s a Duna mellékágainak és kiöntéseinek száz meg száz érbe, árokba, vízállásba, nádasokba és mocsárba szétágazó vizei által öntözött termékeny rétföldeket és terjedelmes erdők által borított vidéket szel át. Ehhez egészen hasonló a Duna jobb oldalán a Drávaszögben elterülő mocsaras, vízjárta vidék is. Itt a Duna vizén kívül még a Mecsek-hegy aljában fakadó s a szabályozott medrű Karasicában egyesített források vize s a Dráva számos mellékága hálózza be az amugy is mély fekvésű talajt. Az áradmányi homok ugy ezen vidéken, mint a vonal szlavoniai és baranyavármegyei része körül is bőven van keverve televénynyel s általában fekete színű. Baranyavár és Monostor közelében kezdődő emelkedésen lösz és kongeriás homok a tulnyomó földnem; Baán környékén pedig a miocén lerakodáson és a diluvionális takarón eruptív kőzetek (bazalt) tolazkodnak elő.

A vonal mentén Bihar vármegyében a kötöttebb talajban főleg búzát és tengerit, Szalonta és Sarkad környékén ezen fő termelési ágak mellett, főleg az uradalmakban bükkönyt, repcét, árpat, zabot, dohányt és luczernamagot termelnek.

Ezen vidéken egy hold átlagos termése búzából 6 és tengeriből 9 q.

Edvi Illés: Kereskedelmi monografia II.

Békés vármegyében buza, tengeri és árpa, Csongrádban pedig buza, tengeri és rozs a fő termelési ágak, de a nagyobb uradalmakban cukorrépát és dohányt, Csorvás környékén pedig czirokol és Horgos határában babot és burgonyát termelnek eladásra szánt fölöslegben. A fő termelési ágakból egy holdon következő átlagos mennyiségek teremnek: 8 q buza, 9 q tengeri, 6 q rozs és 6 q árpa.

A mezőgazdasági terményeket részben az uradalmak közvetlenül adják vasutra, részben gabonakereskedők közvetítésével szállítják el.

A vonal mentén feladott *buzát* Nagyvárad, Szolnok, Budapest és egyéb magyar állomásokra, Bécsbe, Cseh-, Bajor- és Németországba, továbbá Svájcba; a *tengerit* Budapestre, Kecskemétre, Észak-magyarországra, Sziléziába, Keletnémetországra, Fiuméba és Svájcba; az *árpat* Budapest, Czegléd, Fiume, Nagyvárad állomásokra; a *zabot* Budapestre s Keletnémetországra; a *rozsot* Budapestre és Csehországba; a *dohányt* Csabára; a *cukorrépát* Hatvanba; a *burgonyát* Budapest, Német-Bogsán és Nagy-Becskerek állomásokra; végül a *babot* Fiuméba szállítják el.

A hódmező-vásárhely-horgosi vonalrész mentén termelt nagy mennyiségű gabonából csak elenyésző esekély részt adnak fel vasuti szállításra, míg a többi az erősen kifejtett vízi- és fuvarverseny vonja magához. Hódmező-Vásárhelyről évente átlag 40,000 q búzát visznek a Tiszához hajón való elszállítás végett, Algyő és Röske terményeit pedig fuvarszekéren szállítják be Szegedre. Horgosról Martonosra és Ó-Kanizsára fuvarozzák a terményeket s csakis a friss tengeriből adnak számbavehető mennyiségeket vasutra.

A Tisza-Duna közén levő emelkedett terület termelési viszonyait, a földek termőképességét és a termények szállítási irányát már a budapest-zimonyi vonal leírásánál ismertettük s itt még csak a Ferencz-csatorna versenyére kívánunk rámutatni, mely Pacsér, Ó-Moravicza, Csonoplya és Kernyája dús gabonatermésének nagy részét elvonja a vasuti szállítástól. Ezen községekből Ó-Szivác hajóállomáson, Nemes-Militicsről pedig Zomborban adják hajóra a gabonát. A vasuton szállított gabonaneműek közt itt is a friss tengeri áll első helyen, ezen kívül még kevés zabot, búzát, babot és szalmát szállítanak vasuton. Az utóbbi ezikk Német- és Franciaországban, valamint Liptó- és Turóc vármegyékben talál kelendőségre.

A Duna és Dráva vizenyős, de termékeny alsíkjában a mezőgazdasági termények minden nemét

sikerrel művelik, főleg azonban búzát, zabot és tengerit termelnek. A Duna balpartján szép eredményekkel termelik a kereskedelmi növények különböző neveit, mint dohányt, repcét, kölest, borsót, babot, kendert, sőt a kis sztapári kincstári uradalom Pékla pusztáján még rizst is; Zombor, Szonta, Gombos-Bogojeva állomás forgalmát pedig számbavehető nádküldemények gyarapítják.

A mezőgazdasági termékekből itt egy k. holdon átlag 8 q buza, ugyanannyi zab és 11 q tengeri terem.

A kereskedelmi növények közt jelentőségre nézve első helyen áll a *kender*. Zombortól délre Gombosig a Dunával egyközűen húzódó, továbbá a Ferencz-csatornát szegélyező televénydús, vizenyős talaj, valamint a kenderáztatásra minden lépten-nyomon kínálkozó állóvizek kedvező előfeltételeit alkotják a kendertermelésnek s bár Csongrád és Torontál vármegyében s egyéb helyeken is termelnek kendert, mégis főleg ezen terület tekinthető hazánk kiváltképeni kendertermelő vidékének. Bács-Bodrog vármegye ezen vidékén évente 3 millió forint értékű kikészített kendert hoznak forgalomba s e bevétel még fokozható volna, ha az áztatást nem sáros mocsarakban, hanem tiszta állóvizekben végeznék s ha a kikészítésre és csomagolásra több gondot fordítanának.

Ugy a mezőgazdaság, mint a kereskedelmi növények termését nagy részben itt is a vízi verseny vonja magához s vasuton főleg csak a gyors szállítást kívánó friss tengerit s a határidő-üzlet kötéseinek gyors fedezésére szükséges terményeket szállítják.

A vízi út előnyére szolgát itt, hogy a nagy gabona és kendertermelő Bezdán, Apatin, Szivác, Monostorszeg, Kupuszina előnyösebben fekszenek a vízi, mint a vasúti állomásokhoz, továbbá az, hogy a nagyobb gabonakereskedő cégek, mint Fernbach, Weindl, Fleischmann stb. az összehasárolt gabonát *saját* hajóikkal szállítják fel Budapestre és Bécsbe.

A vasuton elszállított terményeket Budapest és Bécs főrendeltetési helyeken kívül leginkább még az alább felsorolt helyekre adják fel: *búzát* Brod, Győr, Vinkovci, Eszék, Feldkirch állomásokra; *tengerit* Keletnémetországba, Sziléziába, vorarlbergi állomásokra, Fiuméba és Szarajevóba; *zabot* Győrbe; *dohányt* Szegedre; *babot* Párisba, Svájcba, Fiuméba és Eszékre; *rizst* Aninára és Német-Bogsánra; *kendert* teljes kocsirakományokban Budapestre, Szegedre, Oláhországba, Horvát-Szlavonországokba, kisebb küldeményekben az ország különböző helyeire és Ausztriába; *kendermagot* Fiuméba és Romans-

hornba; *repcét* Győrbe; *kölest* Győrbe és Sopronba; *borsót* Leobersdorfra; *nádat* Szarvas, Csorvás, Csongrád, Csaba, Orosháza, M.-Berény, Békés állomásokra; végül *gyógyfüveket* Budapestre. A vonal szlavoniai és baranyavármegyei részéről leginkább a baresi tárházba, Eszékre és Pécsre adják fel a terményeket.

IV. Szőlőművelés és gyümölcstermelés

A vonal mentén a szőlőművelést néhány község határában homoki szőlőkben, Szlavoniában szelid emelkedésű magaslatokon és Baranya vármegyében hegyes talajon üzik.

Gyula város és Gyulavár határában terjedelmes homoki szőlők vannak, hol könnyű kerti borokat termelnek. A bort részben a környéken fogyasztják, legnagyobb részben pedig cognacgyártás s nehezebb borokkal való keverés céljából Budapest, Kőbánya, Világos, Gyöngyös, Temesvár és Budafok állomásokra szállítják el.

Horgos környékén a szegedi alsó tanyákon, Királyhalmon s Palicsan nagy területeken üzik a szőlőművelést. E szőlők terméséből vagy 1500 q csemegeszőlőt szállítanak el vasuton Budapest, Kassa, Lemberg és Bécs állomásokra és mintegy 5000 q bort Budafok, Karlsbad, Budapest, O-Becse, Zenta s Vác állomásokra. A bortermés nagyobb részét a termelők fuvarszekereken viszik be Szegedre és Szabadkára.

Csonoplyán s Zomborban új ültetésű szőlők vannak, de a telepítés lassan megy, mert Zombor város faiskolájából évente eladott 500,000 darab szőlővessző koránt sem fedezi a szükségletet. Zombor állomáson feladott bor nem az ottani szőlőkertekből kerül ki, hanem Kis-Köszegről csolnakon s télen szánon hozzák át a Dunán a közeli állomásokra való feladás végett.

Szonta határában a szikes talajon, Erdőd és Dálja környékén a magasabb fekvésű területeken van mintegy 1000 hold szőlő. Az előbbi vidéken a peronoszpóra, az utóbbi szőlőkben a fillokszera okozott kisebb károkat; ezen bajok ellen permetezéssel s utánültetéssel védekeznek, úgy hogy a borfeladás az előbbi évekhez képest alig csökkent. A bort ezen szőlőkből Vinkovci, Zombor, Baja, Kalocsa, Eszék, Vukovár, Verbász-Kula, Karlócza, Szeged és Pécs állomásokra, a szőlőt pedig kisebb küldeményekben különböző helyekre adják fel.

Monostortól Kis-Köszegig húzódó Baáni hegynek löszszel és kongeriás homokkal fedett olda-

lain Karancs, Baán, Monostor, Baranyavár, Herczeg-Szöllös községek határában és a Mecsek-hegyen Villány körül, valamint M.-Boly környékén szép hegyi szőlők diszlenek. Ezeket a fillokszera kisebb-nagyobb mérvben már megtámadta s főleg a villányi borvidéken okozott nagy károkat. Utánültetés eddig csak szórványosan történt. A baáni hegyvidék szőlőiből a bort főleg Villányra és Eszékre adják fel.

Gyümölcstermeléssel az Alföldön eddig leginkább csak mellesleg, a szőlőkertekben foglalkoztak s csak az újabb időben észlelhető e téren némi haladás. Csorváson a község alapított minta gyümölcsös- és konyhakertet, Algyő közelében Farki majorban pedig az uradalom ültetett mintegy 6000 drb kajszin barack-, körte- és szilvafát. Zombor város is tart fenn nagyobb faiskolát, melyben főleg homoki szőlők telepítésére szükséges vesszők termelésével foglalkoznak.

Szlavóniában a vonal mentén főleg Erdőd és Eszék környékén foglalkoznak oly mérvben gyümölcstermeléssel, hogy annak a vasuti árufeladásban is némi nyoma van. Az előbb nevezett állomáson cseresznyét és barackot adnak fel Zomborba s még néhány más állomásra, az utóbbi feladási forgalmában pedig a szilva tesz számot.

V. Kertészet.

A Tisza és Duna termékeny alsíkjában a vonal mentén több helyen üznek jövedelmező kertészetet. A kertészkedés főtárgya majd mindenütt a *káposzta* és *paprika*. Algyő környékén a szegedi és szatymazi határban, Tavankuton, Kupuszinán és Erdődön sok káposztát termelnek. Ennek jó piacza van Orosházán, Csabán, Hódmező-Vásárhelyen és Tapolyán. Kupuszinán, Erdődön és Zombor környékén *paradisomot*, *salátát*, *zöldbabot*, *petrezselymet* s egyéb konyhaveteményt is termelnek s leginkább Szlavóniába és a megszállott tartományokba szállítják el. Ugyancsak Boszniában fogyasztják el a Zombor környékén nagyban termelt *dinnyét* is, melyet boszniai gyümölcskereskedők szednek össze a heti vásárokon.

Bár természeténél fogva a vasuti szállítást nem gyarapítja is számbavehetően, jövedelmezőségét tekintve mégis figyelemre méltó a vonal mentén üzőtt *paprikatermelést*. Röske körül a tanyai nép apraja-nagyja szorgalmasan foglalkozik ezen fűszernövény termelésével s fáradsága gyümölcsét leginkább Szegeden értékesíti. A Zomborban, Kupuszinán, Apatinban s a környék egyéb helyein ter-

melt paprikát többnyire vizen szállítják el. Vasuton Hódmező-Vásárhelyre és Szabadkára adnak fel paprika küldeményeket.

VI. Állattenyésztés.

A vonal mentén üzőtt állattenyésztés általában véve nem áll azon fokon, mint a különben elég kedvező körülmények között joggal várható volna s egyedül a sertésenyésztés és helyenkint a lótenyésztés érdemel különösebb figyelmet.

Szarvasmarhatenyésztéssel a nép csak oly mérvben foglalkozik, a mint azt saját gazdaságának igásmarha szükséglete megkívánja. Nemes vagy nemesített fajokat nem tartanak s a szarvasmarhákat rosszul táplálják. Almássy, Wenkheim és Vecsey grófok gulyáiból s fajtenyésztéséből kikerülő tiszta magyar fajú tenyészállatok hatása alig észrevehető a birtokosság marhaállományán s csak Hódmező-Vásárhely környékén találnak e tekintetben előnyös kivételt. Wenkheim Viktor gróf csorvási uradalmában a simmenthali fajt is szép sikerrel tenyésztik s Pallavicini örgróf sándorfalvi uradalmában 700 drb gulyamarha és 110 drb nyugoti fajú tehén és növendékmarha van.

Az uradalmakban a kimustrált igavonó marhákat kihizlalják s többnyire Bécsben értékesítik.

A Tisza és Duna között sem jobbak az állapotok; a legelőket jobbára feltörték s a szarvasmarha tenyésztést mindenütt a legszűkebb határok közé szorították. Az igás állatot ezen vidéken Brod, Uj-Kapela-Batrina állomásokról s a békés- és csongrádvármegyei uradalmak gulyáiból hozzák. Nagyobb szarvasmarha hizlálók Kupuszinán és Zomborban vannak, hol átlag 600 drb szarvasmarhát hizlalnak, de egyes gazdák is foglalkoznak a hizlálással. A hizott marhát Zomborból főleg Budapestre szállítják el.

Az erdői, dárdai és béllyei uradalmakban hollandi fekete-fehér és svájci vörös-fehér szarvasmarhát tartanak, míg a népnek apró boszna-fajta igás marhái vannak. A béllyei uradalomban nagyobb mérvű tehenészet is van. A hizott teheneket és ökröket Bécsbe és Svájcba, a tenyészmarhákat Bécsbe és Linzbe szállítják.

A *lótenyésztést* Békés és Bács-Bodrog vármegye egyes helyein sikeresen üzik. Gerendáson Apponyi György gróf uradalmában Gidrán és Furioso fajt, Wenkheim Géza csorvási uradalmában nehéz muraközi fajt és Geist Gáspár csáki pusztáján kitűnő kitartó, félvér háts lovakat tenyésztene.

Hódmező-Vásárhelyen a jobb módu gazdák közép-nagy félvér lovakat tenyésztnek, ezeket többnyire a loavató bizottságok katonalovaknak veszik s Szegedre, Budapestre és Győrbe szállítják, de sokat hajtának az ország különböző helyeire lóvásárokra is.

Stanisics, Kernyája, Csonoplya és Militics községekben a gazdák tüzes, szép fajú, félvér lovakat tenyésztnek leginkább a hadsereg szükségletére, Zombor állomáson pedig jobbára olcsóbb fajta igás lovakat adnak fel Soroksárra.

A vonal mentén elterülő vidék természeti viszonyai legjobban kedveznek a *sertéstenyésztésnek*. Ugy az uradalmak, mint a kisebb birtokosok nagy buzgalmat fejtenek ki e téren s a vonal állatforgalmának jellegét a sertésszállítás adja meg. Bihar és Békés vármegyében általában az ugynevezett szalontai fajt s a fekete és fehér mangaliczát tenyésztik.

A Tisza-Duna közén a tenyésztés nem fedezi a hizlalás szükségletét, hanem azt Bihar, Békés és Hajdu vármegyéből s Szlavóniából szerzik be, csak a dárdai uradalom és a kalocsai érseki uradalom bácsi bérloje tenyészt nagyobb számban sertéseket. Geist esáki és gáspártelki uradalmában 500 koczából álló minta-sertéstenyésztés van, a bélyei uradalomban pedig angol fajú sertések tenyésztésével értek el szép eredményeket.

A sovány sertéseket és süldőket a vonal bihar, békés és csongrád vármegyei részéről leginkább a nagyvárad, gyulai, szalontai s hódmező-vásárhelyi vásárokra hajtják és szállítják; ezen helyekről azután az ország különböző helyeire, de legnagyobb tömegben Kőbánya, Győr, Cegléd, Szabadka, M.-Berény, Sopron és Szeged állomásokra szállítják el vasuton. A bácsi tenyésztetből a sovány sertéseket Bajára, a dárdaiából Bécs-Ujhelyre és Eszékre adják fel, Baranyavár, Monostorról és Eszékről pedig a süldőket Steinfeld, Puntigam, Szombathely, Pécs, Győr és Szabadka állomásokra szállítják.

Sertéshizlalással a vonal mentén mindenütt nagyban foglalkoznak. Sarkad környékén egyes uradalmakban oly arányu a hizlalás, hogy a sovány sertések egy részét vásárolni kénytelenek. Rendszeres, üzletszerű hizlalótelep is több van a vonal mentén. Így Orosházán öt nagyobb czégnak van hizlalója, ezekben évente átlag 8000 drb sertést hizlalnak. A horgosi 800 m² területű hizlaló telep átlagos állománya 400 drb. Bajmokon öt hizlaló telepen 1100, Ó-Moraviczán négy telepen 850, Pacséron, Tavan-kuton és Gyurgyis pusztán 1—1 telepen 100—200 drb sertést hizlalnak. Zomborban négy telepen 2400, Kupuszinán egy telepen 600. Szontán öt és

Bresztovácson egy 2400—2400 m² területű telepen összesen 2400 és Dályán egy telepen 4—500 drb sertés hizik állandóan.

A hizlaló telepeken kívül az egyes birtokosok is mindenütt hizlalnak 5—10, sőt több darab sertést; ezeket az egyes gazdáktól kupeczek szedik össze és nagyobb tömegekben adják fel vasuti elszállításra.

A vonal mentén vasuti elszállításra feladott hizott sertéseknek legalább 75% Kőbánya piacára kerül. A még fenmaradó 25% Bécs, Bécs-Ujhely, Ratibor, Oppeln s néhány magyar és más német állomás közt oszlik meg.

A közlegelők megfogyatkozása óta a *juhletenyésztést* Békés és Csongrád vármegyékben ma már főleg csak az uradalmakban üzik, hol terjedelmes, sovány, szikes legelők vannak, melyek más czélra nem értékesíthetők. Többnyire az alföldi rövid gyapjas fajt tenyésztik, de egyes helyeken merinó juhászatot is üznek. Az uradalmakban hizlalt juhokat főleg a bécsi vágóhidra szállítják.

Bács-Bodrog és Baranya vármegyében Stanisics és Csonoplya környékén, továbbá a dárdai és bélyei uradalmon van még nagyobb juhállomány, de az elszállításra kerülő hizott juhok csak kis mértékben gyarapítják a vasut forgalmát.

A *baromfitenyésztést* Szalonta, Sarkad, Gyula, Orosháza, Hódmező-Vásárhely Palics, Bajmok, Nemes-Militics és Zombor környékén a házak körül, de méginkább a tanyákon a magyar nép nagy előszeretettel üzi és igen sok csirkét és ludat tenyészt.

A nép baromfi állománya jobbára közönséges hazai fajokból áll s csakis Zombor körül találunk fekete-fehér kínai tyukokat, nagyobb fajta ludakat és pekingi kacskákat is. A vonal szlavóniai és baranya vármegyei része körül a magyar nép szám-beli arányához mérten csökken a baromfitenyésztés mérvé is.

A vasuton elszállított *csirkékeket* élve ketreczekben vagy közvetlenül Budapest, Bécs, Kőbánya foggyasztó helyekre, vagy a vidéki baromfikereskedés élénk központjaiba Szabadka, Csaba, N.-Körös, Orosháza, Hódmező-Vásárhely, Gyula, Kecskemét és Fegyverhaza állomásokra adják fel. A közel fekvő községekből és tanyákról tengelyen is sokat szállítanak be ezen helyekre. A gyűjtő állomásokról a csirkéket teljes kocsirakományokban szállítják azután Budapestre, Kőbányára és Bécsbe. *Leölt hizott csirkéket* is adnak fel néhány állomáson Bécs és Budapest rendeltetéssel.

A *ludakat* hizlalva és soványan, élve ketreczekben és falkákban vagy *leölve* adják fel. Legtöbb

sovány ludat Orosháza, Szentés, Szabadka, Hódmező-Vásárhely állomásokra szállítanak. E helyeken sokan foglalkoznak baromfi-hizlalással s ludtöménssel. A kihizott ludakat innen Budapestre és Bécsbe szállítják, ugyanoda küldik a leölt, feltisztított hizott ludakat is.

VII. Állati termékek.

A vonal állomásainak feladási forgalmában az állati termékek közt a *tojás* érdemel első sorban említést. A nagy baromfiállomány mellett az ok-szerű továbbtenyésztés szükségletét levonva is még mindig tekintélyes tojás felesleg mutatkozik. Ezzel a magyar vidékeken élénk kereskedést üz-nek s évente szép mennyiségeket szállítanak el vasuton közvetlenül Bécsbe és Budapestre, továbbá a tojás gyűjtő helyeire: Szabadka, Mező-Berény, Nemes-Militics és Eszék állomásokra.

Frigyes kir. hg. béllyei uradalmának tehené-szetében nyert tejet jobbra vaj és sajt alakjában értékesítik. A *friss vajat* majdnem kizárólag az okkupált tartományokba, a *limburgi sajtot* pedig felerészben szintén oda, felében pedig Barcs, Pécs, Vukovár, Vinkovci és Eszék állomásokra szállít-ják el.

Ugyancsak a megszállott tartományokba ke-rül a Zombor környékén készített sajt, vaj és *juh-turó* nagyrésze is, míg a dárdai uradalom tehené-szete a tejet Pécsre szállítja be.

Gyapjút csak az uradalmakból adnak fel ne-hány száz q-t Budapestre, kisebb mennyiségben Aradra, Pécsre, Nagyszebenbe és Iglaura.

A *nyersbőr* némileg nagyobb mennyiségekkel gyarapítja a feladási forgalmat. A gyulai, szabad-kai és nagyváradai országos vásárookra, onnan pedig Budapestre és a vidéki börgyárak részére szállít-ják el vasuton a nyers állati bőroket. Számbave-hető küldeményeket adnak fel azonban közvetle-nül is Budapestre az országos vásárok alkalmával.

Csontot főleg Szeged, Soroksár, Liptó-Szt.-Mik-lós és Grác állomásokra a spodiumgyárak részére, továbbá néhány gyűjtő állomásra adnak fel.

A *tollat* leginkább Nemes-Militics, Szabadka és Hódmező-Vásárhely gyűjtő helyekre szállítják, ezen helyekről a toll kizárólag a budapesti országos vá-sárookra kerül.

Szalonnát és zsirt csak szórványosan adnak fel; e czikkeket Békés és Csongrád vármegyéből északmagyarországi állomásokra, a bács-bodrog és baranya vármegyei vonalrész mentéről pedig Hor-

vát-Szlavon országokba és a megszállott tartomá-nyokba küldik.

A *selyemtenyésztés* főleg Bács-Bodrog és Baranya vármegyében otthonos, bár az eperfák elég-telensége ott is gátat vet ezen kevés fáradság mel-lett nagy jövedelmet nyújtó foglalkozás kellő lel-lendülésének. A gubókat a bács almási, zombori, bo-gojevai, baranyavári és eszéki beváltó hivatalokba többnyire fuvarszekéren vagy kézi podgyász gya-nánt viszik be a termelők. Zomborban évente át-lag 600 q, Baranyaváron 4000 q és Bogojeván 240 q gubót váltanak be. A zombori beváltó hi-vatal a megfojtott gubókat Ujvidékre és Udinere, a baranyavári pedig Eszékre szállítja el, a bogojevai hivatal ellenben hajón Palánkára szállítja a gubókat, hol fojtó kemenczék vannak. Az eszéki beváltóból Ujvidékre és Pancsovára küldik a gubókat.

A vonal által átszelt területet öntöző Tisza és Duna mentén ösödöktől fogva kiterjedt mérvben üzik a *halászatot*, s bár az utóbbi időkben a göz-hajók járása és a nagy arányú szabályozások, me-lyek a természetes ivási helyeket szűk határok közé szorították, észrevehetőleg megcsappantot-ták is a Tisza és Duna halállományát, mégis a Duna mellett és annak árterében Apatin, Bez-dán, Monostorszeg, Kupuszina, Priglevicza, Szt.-Iván, Szonta és Gombos községekben a halászat nem csekély jövedelmet nyújt a lakosság egy ré-szének. A *friss halat* leginkább Budapestre, gács, osztrák, morva, sziléziai, bajor és boszna állomá-sokra s kisebb mennyiségekben vagy 80 külön-löző magyar állomásra adják fel, míg a *száritott hal* főleg az oláh vidékeken: Arad, Temesvár és Nagyvárad környékén talál kelendőségre.

Végül még a *lőtt vad*: nyul és fácán említhető fel, melyet a nagyobb uradalmakban tartott vadá-szatok alkalmával Budapestre és Bécsbe szállítanak.

VIII. Erdőgazdaság.

Az erdélyi határhegység nyugoti lankáin: Less, Görbed, Csegöd, Árpád határában terjedel-mes erdőségek húzódnak le az Alföld síkjára. Ezek-ben a tölgy, cser és a szil a leggyakoribb fane-mek. A faállomány régi, ép, szálas törzsekből áll. A görbedi erdőkben tűzifát termelnek a közeli kör-nyék szükségletére, míg az árpádi erdőben csak legközelebb kerül 400 h. részlet letarolásra. Egye-lőre a csegödi erdő bérlője Neuschloss czég szállítat 6—7 méteres tölgytörzseket Szalonta állomás

mellé, melyeket vagy az ottani fűrésztelepen dolgoznak fel, vagy Budapestre szállítanak el.

Szalontától kezdve egész a Dunáig tulajdonképi erdők nincsenek. Itt-ott kisebb-nagyobb gesztek, fiatal vagy idősebb akáczosok élénkitik a tájt, de ezek rendszeres erdőüzemre nem alkalmasak. A Horgos környékén levő akáczosokban tűzifát termelnek, mely az Alföld faszegény helyein, Szegeden, Kecskeméten stb. talál piacot.

A Duna bal oldalán elterülő alsókban Bezántól Palánkáig a Drávaszögben s Eszéktől nyugatra rengeteg erdők fedik a mocsáros ártereket. Monostorszeg, Bezdán, Kupuszina, Zombor és Apatin határában több mint 10,000 hold 40—50 éves állami és községi tölgyerdő van. Ezekből jelenleg csak *tölgycesmetéket* és ültetni való *makkot* adnak fel. A makkot Gödöllőre, a csemetéket Bács-Bodrog és Temes vármegyékbe, Felső-Magyarországba és Szlavóniába szállítják.

Priglevicza-Szt.-Iván határában a kincstár régi szálasz tölgyerdejét Windischgrätz herczeg bérlés és főleg a pompás vadállomány ápolására tartja. A vágási parcellákból Neuschloss czég a gömbfát Szalonta és Csuta állomásokra adja fel, a tűzifát pedig Szabadkára szállítják. Ez erdőséget különben 2—3 év alatt teljesen kivágják. Az itt termelt tűzifát Zombor, Militics és Szabadka állomásokra szállítják el; a tölgytörzseket Ipolyságra és Pécsre, a talpfát Zomborra és Aradra s a bányafát S.-Tarljánba és Pécsre adják fel.

Szonta és Doroszló körül mintegy 3200 h. kincstári erdő terül el, ebben vegyesen van tölgy, cser és fenyő; az erdőnek körülbelül 500 holdnyi része új ültetés. A legközelebb vágás alá kerülő részekből mintegy 50.000 q. szálfa, törzs és tuskó várható. Jelenleg csak tűzifát adnak fel Szabadkára, tölgycesmetéket Esztergom, Veszprém és Nógrád vármegyékbe és makkot Lugosra.

A Bogojeva határában levő 1200 hold kincstári tölgyerdőt 1896-ra teljesen kiirtják; a karavukovai 1200 holdas erdőt 10 év alatt tarolják le, míg az érseki uradalom 1000 holdas bácsi erdejét jelenleg nem vágják. A vágás alatt levő erdők faanyagát a hódsági erdőtársaság talpfa, durván kinyagolt fa és tűzifa alakjában értékesíti.

A talpfát Bródra, a *kinyagolt fákat* Bajára és a *tűzifát* Zombor, Szabadka, Bajmok, Topolya, Halas, Verbász-Kula és Csantavér állomásokra szállítja el a társaság.

Gombos-Bogoeva állomáson Szlavóniából vizen érkező talpfát és bükk tűzifát is adnak vasutra;

az előbbi különböző állomásokra a magyar kir. államvasutak saját céljaira, az utóbbit Szabadkára szállítják.

Erdőd, Dálja és Dárda környékén, valamint a Duna jobbparti árterében csak ártéri füzesek s nyárfaerdők vannak, ellenben Eszéktől nyugatra Bizovac és Belisce környékén közel 20,000 hold területet borítanak tölgy-, bükk-, szil-, fenyő- és gesztenyefákból álló erdőségek, ép, szálasz 100—150 éves törzsekkel. A vágás alatt levő részek faanyagát leginkább a Dráván és a Dunán hajózzák el s csak kisebb részét szállítják vasuton. *Szilfa-törzseket* Bécsbe, *német kádárfát* Mainzba és Bécsbe, *fenyőépületfát* Bajmok, Szabadka, Baja, Vinkovce és Bécs állomásokra, végül *tűzifát* és *gesztenyét* Szabadkára való rendeltetéssel adnak fel Eszék állomáson.

A vonal végpontja felé a baáni hegyen, a bere-mendi magaslaton s a *Mecsek-hegy* nyulványain vannak még tölgy-, gyertyán-, bükk-, szil- és juhar-erdők. Az itt ledöntött törzsek nagy részét a bélyei uradalomban s a közel környéken értékesítik s csak tűzifát szállítanak el Szabadkára és juharfa-tuskókat Eszékre.

Felemlithető még, hogy a dunamenti füzesekből néhány száz q. kosárfonó vesszőt adnak fel évente Cormons állomásra.

IX. Őstermelés az ásványországból.

Az ásványi kincsek hiányában szűkölködő vonal mentén alig találunk e fejezet alatt felemlithető termékeket. Gombosnál és Erdődnél a kompátke-lési főnökség *homokot* merített a Duna medréből a vasut saját szükségletére. A homokot a marharkodó állomásokra szállítja el a vasut önköltségben.

A Beremend mellett magánosan kiemelkedő hegyből kővületekben gazdag *mészkövet* fejtenek. A mészkegy részét Bermenden dolgozzák fel, más részét pedig Eszék, Dálja, Vukovár, Vinkovci, Strizvojnna-Vrpolje, Sid és Gombos-Bogoeva állomásokra szállítják el Magyar-Boly állomásról.

X. Ipar.

A tulnyomólag földmivelő néptől gyéren lakott területen az ipari tevékenység csak alig számot tevő mérvben gyarapítja a vasut feladási áruforgalmát. Az egyes községekben levő *gőzmalmok* a hajdani szél-, száraz- és vízi-malmokat pótolják s jobbára vámörlest végeznek. Csak a csorvási, hód-

mező-vásárhelyi, zombori, bresztováci, hódási és eszéki malmok adnak fel örleményeket vasuti elszállításra.

A nagyvárad szeszgyárak a vonal feladási forgalmára csak annyiban folynak be, hogy néha Ősi állomáson is adnak fel szeszküldeményeket.

A *mezőgazdasági termékek* feldolgozásával foglalkozik még Zomborban és Eszéken egy-egy sörfőző.

Az *erdőgazdaság* termékeinek feldolgozására Szalontán egy nagyobb gőzfűrész szolgál s a béklyei uradalomban Főherceglakon van egy kisebb deszkavágó- és zsindelygép, de ez főleg csak az uradalom szükségleteinek fedezésére dolgozik.

Az *ásványi termékek* feldolgozása aránylag sokkal fejlettebb fokon áll. Bezdánban, Apatinban, Priglevica-Szt.-Ivánon, Hódmező-Vásárhelyen, Zomborban és Bajmokon nagy tégláégető telepek vannak; ezeknek gyártmányait vizen és vasuton messze földre elszállítják. A csongrádvármegyei téglavető ügyessége annyira ismeretes, hogy a Balkán államokban is mindenütt örömmel alkalmazzák őket.

Az e csoportba tartozó iparágak közül még az eszéki üvegyár és a bermendi mészégetők érdemelnek említést, végül a *vegyészeti* ipart a gyulai és eszéki gyufagyár képviseli.

A *kisipar* e vidéken is jobbra csak az illető község szükségleteinek kielégítésére dolgozik vagy legfeljebb a közeli környék országos vásárait keresi fel termékeivel s csak egyes cikkek találnak a termelési helyen túl is piacot. Így a Szontán készült rokkákat a dálya—brodi vonal állomásaira szállítják el vasuton. Hódmező-Vásárhelyen és Zomborban fazekasok vannak szép számmal s főleg az előbbi helyen gyártott fehér talak és tányérok keresett cikkei a szomszédos vármegyékben tartott országos vásároknak. A zombori fazekasok készítményei pedig Szlavóniában találnak piacot. Kérnyáján 52 szücs készít szörmeárukat, de ezek főleg fuvarszekereken hordják készítményeiket a vásárokra.

Végül Zomborban fapapucs, papucs, szitakötő és meszelő árukkal s vasalatlan kocsialkatrészekkel járul a kisipar a feladáshoz a zombor—brodi, vinkovce—mitrovicai és szabadka—zimonyi vonal körül fekvő helyek, valamint Szeged, Szabadka és Zenta országos vásárjai alkalmával.

A gyulai fogházban a rabok kosárfonással foglalkoznak s ugyanezen foglalkozást a Tisza vidékén és a Duna árterében, főleg Apatinban házi iparilag is kiterjedt mérvben üzik.

A *házi ipar* egyéb termékei közül említést érdemel még a favillák készítése Árpádon; szerszám-

nyelek, szalmakalapok, faczipők és teknők készítése Apatinban; czirokseprő-készítés Orosházán és Szontán favilla-taliga-, vésett teknő- és gereblyekészítés Szlavóniában Eszék környékén, végül a dunamenti nyárerdőkből a kőbor cigányok által készített vésett teknők.

A fűzfakosarakat Gyuláról részben Bajára a selyemgubó-beváltó hivatalnak, részben szőlőtermelő vidékekre szőlőcsomagolásra adják el. Az apatini kosarak egy része Németországba, más része pedig Szabadka, Szeged, Kecskemét, Fegyverhaza, Csongrád, Hódmező-Vásárhely, Nagyvárad, állomásokra megy, leginkább gyümölcs- és szőlőcsomagolási czélokra.

A durva faárúk, szerszámnyelek, gereblyék, taligák, teknők többnyire az Alföld országos vásárain találnak vevőt, míg a faczipőket a Sokác vidéken s Délmagyarországban értékesítik.

Említést érdemel még a húsvéti laskasütés Zomborban, e cikket Szlavóniába szállítják el a zsidó húsvét ünnep idejében.

A vasut feladási forgalmának tápot nyújtó jelentősebb ipartelepeket alább soroljuk fel.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

Wenkheim Géza gr. gőzmalma Csorváson, főleg a helyi fogyasztásra dolgozik s finomabb lisztfajokat is termel. Mező-Berénybe állandó lisztelárusítójának évente átlag 2000 q lisztet szállít.

Bauer Jakab hengermalma Hódmező-Vásárhelyen, fennáll 36 év óta, 25 munkást foglalkoztat, évente 30000 q örleményt Budweis, Poříč, Linz és Prága állomásokra, és 15000 q-t Fiumén át Angolországba ad fel vasuti elszállításra.

I. zombori gőzmalom és fürdő részvénytársaság gőzmalma Zomborban, fennáll 1872 óta, évi termelése 18,000 q liszt. Vasuton évente 4000 q-t szállít el Zágráb, Kaproncza és Gunja-Brčka állomásokra.

A zombori I. kiviteli gőzmalom r. t. gőzmalma 1895. évi febr. hó 1-én kezdte meg működését s egyelőre naponta 350 q örlemény előállítását tervezik. Napi őrleési képessége 800 q. A termelt örleményeknek eddig a környéken Horvát-Szlavon-, Morva- és Csehországban s Sziléziában szereztek piacot.

Weisz Henrik gőzmalma Zomborban, első sorban a helyi fogyasztás részére dolgozik s vasuton csak mintegy 200 q lisztet szállít közeli állomásokra.

Pauli József gőzmalma és gőzkendertörője Bresztovácson, az eszék—villányi vonalra vagy 100 q lisztet szállít.

Ertl és Scherer gőzmalma Hódgáton (Gombos-Bogojeva), a közeli állomásokra átlag 400 q lisztet szállít; évi termelése 18,000 q.

Az Union gőzmalmi részvénytársaság gőzmalma Eszéken, 1893 óta van üzemben, napi termelése 400 q. Évente átlag 18,000 q lisztet ad fel Fiume, Bécs, Vinkovci, Villány, Vukovar, Budapest, Pécs, B.-Brod, Sziszek állomásokra s Szlavonia és Délmagyarország különböző helyeire.

Krausz József fia czégy gőzmalma Eszéken, Bács-Bodrog vármegyéből s Szlavonországból beszerzett gabonából lisztet és korpát termel. Az előbbiből 17,000, az utóbbiból 2400 q-t ad fel Horvát-Szlavonországba, osztrák tartományokba és Fiumén át külföldre.

Schäffner Károly sörfőzője Zomborban, 1853 óta működik, évente 8000 hl-ter söröt gyárt, ebből elszállít 800 hl-ter Bajmokra, 200 hl-t Militicsre, 1000 hl-t Szabadkára és 100 hl-t Bajára. Évente átlag 8 q komlót hozat Csehországból.

Seper Kajetán sörfőzője Eszéken, fennáll 1883 óta, évi termelése 9000 hl. sör; ebből vasuton elszállít Zombor, Vukovár, Gombos-Bogojeva, Dálya, Brod, Erdőd, Baranyavár-Monostor és Bajmok állomásokra 1500 q sört.

Felémítjük itt még a Gyulán 1893-ban alakult cognac- és pálinkagyárat, mely előreláthatólag a vasuti feladási forgalmat is gyarapítani fogja; szállítási képessége egyelőre még nem ítélhető meg.

2. Erdészeti termékek feldolgozása.

Neuschloss-féle nasici taníngyár és gőzfűrész részvénytársaság gőzfűrész Szalontán, az állomással vágányösszeköttetésben, 1893. év óta működik, évente átlag 200,000 q tölgytörzst dolgoz fel deszkának, pallónak, parkétának, butorfának, furnárnak s különböző műszaki czélokra szolgáló fáknak. A törzseket részint fuvarszekéren szállítja be, részint vasuton hozatja Bokszeg-Bél, Kis-Jenő—Erdőhegy, Somkerék—Udvarhely, Beregszász, Sarkad stb. állomásokról. A gyártmányok egy részét a m. kir. államvasutak műhelyei és szertárai veszik át, más részét pedig Páris, München, Brüsszel, Rouen, Lüttich stb. állomásokra küldi. A hulladékból készült szőlőkarót Nagyváradra, a hulladékfát pedig Orosházára szállítja el.

3. Ásványi termékek feldolgozása.

Kristó és társa téglagyára Orosházán, évente vagy 4000 q gyártmányt ad vasutra a közeli helyekre való rendeltetéssel.

Szűts és Franczisti téglagyára Hódmező-Vásárhelyen, fennáll 25 év óta, fali- és cseréptéglát gyárt. Gyártmányai egy részét a m. kir. államvasutak aradi és kolozsvári üzletvezetősége veszi meg, ezeknek évente átlag 1,000,000 drb fali- és ugyanannyi cseréptéglát szállít. Magánosoknak Egerbe 360,000 drb és Dévára 200,000 drb fedőcserepet ad fel.

Kovács testvérek téglagyára Hódmező-Vásárhelyen; 30 év óta áll fenn, főleg a helyi fogyasztás részére dolgozik. Kolozsvár, Déva és Eger állomásokra évente 300,000 drb fedőcserepet s a kolozsvári üzletvezetőség részére 300,000 drb fali- és 200,000 drb cseréptéglát szállít évente.

A városi téglagyár Hódmező-Vásárhelyen, jelenleg összes gyártmányait helyben értékesíti.

Nyemetz Mátyás téglá- és cseréptéglagyára Bajmokon, évente 200,000 drb fali- és cseréptéglát gyárt; ebből Halas, Szabadka és Palics állomásokra 5200 q-t szállít el.

Zomborban Lukity L., Kukula János, Wagemann János és ifjú Wagemann Ignác czégeknek egy-egy téglagyára van; ezek egyenkint átlag félmillió téglát és ugyanannyi fedőcserepet égetnek. Mindeniknek három körkemenczéje van s a termelés szükség esetén a jelenleginek ötszörösére fokozható. Két téglagyár átlag 7500 q téglát ad fel Szabadkára, Bajmokra és Palicsra, a többit helyben és a közeli környéken használják fel.

Bezdanban és Apatinban nagy arányokban üzik a téglá-

gyártást, az első helyen 15, az utóbbin 18 millió téglát és fedőcserepet égetnek, mely mennyiséget kevés kivétellel a budapesti építkezéseknél használják fel. Ámde ezen tekintélyes mennyiségből semmit sem szállítanak vasuton, hanem kizárólag a Dunán vontatják fel.

Benzinger János apatini czégy körkemenczéje Priglevecza-Szt.-Jván közelében, kizárólag fedőcserepet éget. Évente 7600 q gyártmányt szállít Debreczen, Samacz és Fülöp-szállás állomásokra.

Első szlavonai üvegygyár részvénytársaság üvegygyára Eszéken, fennáll 1883 óta, 1 regeneratoros kemenczéje, 8 tégelye van. Foglalkoztat 50 munkást, készít 1,200,000 drb közönséges öblösüveget, 120,000 drb csiszolt üveget és 800,000 drb lámpahengert 3000 q összszulyban. Gyártmányaiából átlag 2000 q-t szállít el vasuton Budapest, Temesvár, Szeged, Zágráb, Szombathely, Ujvidék, Zombor, Zimony, Mitrovicz, Brod, Pécs, Villány állomásokra. A gyártásnál felhasznál 1500 q üveghomokot, 400 q üvegcserepet, 100 q szódát, 50 q hamuzsirt, 200 q tűzálló anyagot, 3000 q szenet és 4000 m³ tűzifát. Az üveghomokot a gyár Hochenbockáról az üvegcserepet Bécsből, a szódát és hamuzsirt M.-Szigetről és Győrből, a tűzálló anyagot Losonczról és a szenet Dombóvár, Karwin és Bánya állomásokról hozatja.

Berecsény községben több mészégető kemenczében dolgozzák fel az ott helyben fejtett mészkövet. Évente átlag 15,000 q mész adnak fel Magyar-Boly állomáson Eszék, Bajmok, Nemes-Militics, Zombor, Szabadka, Palics és Kelebia állomásokra.

4. Vegyészeti ipar.

Reisner Manó gyufagyára Gyulán, 9 év óta áll fenn; évente átlag 1000 q gyufát szállít az arad—csanádi vasut, az arad—temesvári és nagyvárad—szegedi vonal állomásaira. A gyár évente 300 q ként hozat Fiuméből és 1200 q fadrótot Tótváradról.

Reisner Adám gyufagyára Eszéken, fennáll 26 év óta, 150 munkást foglalkoztat, évi gyártmánya átlag 14,000 q. Vasuton mintegy 13,500 q gyufát ad fel Pécs, Mohács, Szigetvár, Szabadka, Nagy-Kikinda, Temesvár, Zombolya, Versecz állomásokra, továbbá Bosznia, Szerbia és Oláhország, Horvát-Szlavonia és Dél-Magyarország, valamint Ausztria különböző helyeire. A gyár Saldenhofenből 5 q foszfort, Fiuméből 600 q ként, Magyar-Bolyról 1000 q fatuskót és Lavoczneről 700 q deszkát hozat.

XI. Kereskedelem.

A vonal mentén elterülő vidék határozottan földművelő jellegének daczára is majd mindenütt élénk kereskedelmi szellem lüktet. Az üzérkedés fő tárgya természetesen a *gabona* s a többi mezőgazdasági termékek. Kiválóan élénk gabona kereskedést üznek a Tiszához és Dunához közel eső városokban, főleg azonban Hódmező-Vásárhelyen és Zomborban. A gabona kereskedők itt többnyire hajótulajdonosok is, azért tevékenységük nem hogy emelné, de sőt nagyban csökkenteni a vasut áruforgalmát. Békés-, Csongrád- és Bács-Bodrogvármegye más helyein a heti vásárookra be-

fuvarozott gabonanemeknek budapesti és bécsi nagy gabonakereskedő czégek részére való gyűjtése nyújt kellő tápot a helyi kereskedelem tevékenységének.

Másod sorban *sovány* és *hízott sertéssel* és *baromfival* üzérkednek a kereskedők. Szalonta, Sarkad, Gyula, Orosháza, Horgos, Bajmok, Zombor, Szonta, Dálya a sertéskereskedésnek s Hódmező-Vásárhely és Nemes-Militics a baromfi-, tojás- és tollkereskedésnek fontosabb helyei.

Gyulán az országos vásárok igen népesek. Mondhatni, hogy Gyula vásárai állnak az első helyen az országban tartott szarvasmarhavásárok között. Az 1894. évi júliusi és augusztusi vásárra összesen 40,010 drb szarvasmarhát hajtottak fel. A közel s távol környékről nagy mennyiségű nyersbort s Arad vármegyéből és a Királyhágon túli részekből sok műfát halmoznak itt fel vásárok alkalmával. A bort a vásárról hazai börgyárak részére, a műfát pedig a közeli állomásokra szállítják el. *Orosháza* a közeli környék gyűjtőhelye gyanánt szolgál csont, rongy és ócska vasra. A csontot és rongyot Csabára, az ócska vasat pedig Budapestre adják fel.

Egyes helyek, mint *Hódmező-Vásárhely*, *Zombor* és *Eszék* jó nagy területre nézve szolgálnak kereskedelmi központ gyanánt, hol a termelők terményeiket értékesítik és szükségleteiket beszerzik. Így Zomborban élénk üzérkedést folytatnak szeszes italokkal, fával, szitakéreggel, rézzel, vasárukkal, gépekkel, szövet-, rövid- és mindennemű kereskedelmi áruval. Országos vásárain nagy a sertés- és szarvasmarha-felhajtás és a bőr- és toll-felhozatal.

Látogatott heti vásárok vannak *Hódságon* és *Bácson* is. *Apatinban* kenderrel és *Szontán* náddal üznek élénk kereskedést.

Eszéken gabonaneműek, szilvaiz, pálinka, tojás, rongy, csont és ócska vas kerül a helyi kereskedelem tevékenysége révén feladásához. A szilvaizt főleg Budapestre, a tojást Bécsbe, a rongyot Bestercezbányára s az ócska vasat M. m. Bruckba és Gavosdiára adják fel. Az Eszéktől nyugatra fekvő erdőségekből durva faárukat hoznak az eszéki piacra, s keleti Szlavonia lakossága jó részben ott szerzi be szükségleteit.

XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Ósi $\frac{7}{100}$ Szent-András ... 2·5 Ósi puszta ... — Iktód „ — dülő utak.	<i>A nagyváradi r. kath. káptalan</i> 3765 h. szent-andrási birtoka.	rozs ... — — —	1200	—	—	tüzifa ... — — —	40000	Élesd, Mező-Telegd.
Less $\frac{7}{100}$ Less ... — — — 3·5 Pankota-puszta 3·0 Mácsa „ — — — 2·5 rossz utak.		buza ... — — — rozs ... — — — árpa ... — — — tengeri ... — — — tüzifa ... — — —	8700 1600 2100 1000 7000	— — — — —	— — — — —	kő és kavics ... tengeri ... vetőmag ...	15000 2500 500	Kis-Sebes. Szalonta, Csaba. Gyula, Szalonta.
Cséffa $\frac{7}{100}$ Cséffa ... — — — 2·2 „ puszta ... — — — 4·0 Tisza-Radeány p. 4·1 Püspök-Radvány p. — — — 3·9 Oláh-Szt-Miklós 7·6 Bikács ... — — — 7·6 Gyapju ... — — — 5·7 Inánd ... — — — 1·5 Rajt ... — — — 10·4 törvényhatósági, és rossz mezei utak.	<i>A nagyváradi r. kath. püspökség</i> 1925 hold és <i>Schwarcz Abrahám</i> 1783 hold cséffai ; a <i>nagyváradi r. k. káptalan</i> 1272 h. bikácsi ; <i>József kir. herceg</i> 3159 h. és a <i>nagyváradi r. k. káptalan</i> 1718 h. gyapju ; <i>Markovics Antal</i> 1824 h. inándi birtoka.	buza ... — — — rozs ... — — — zab ... — — — sertés ... — — — juh ... — — — szarvasmarha ... — — — gyapju ... — — —	17000 3000 500 5000 — 100 200	200 — — — 1500 150 —	— — — — — — —	gépek és géprészek ... kenőolaj ... kocsikenőcs ... szalonna ... köszén ...	60 20 20 100 1500	Budapest. „ „ Hódmező-Vásárhely. Petrozsény, Czer-nicz.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Gyula $\frac{7}{m}$ <i>Gyula</i> ... --- 1.5 <i>Doboz</i> ... --- 13.3 <i>Gerlapóstelek puszta</i> ... --- 11.4 <i>Gyula-Varsánd</i> 6.6 <i>Gyula-Vári</i> ... 4.7 <i>Nagy-Pél</i> ... --- 10.4 rossz községi utak.	<i>Almássy Kálmánné grófnő</i> 1847 h.; <i>Gyula város</i> 2832 h.; <i>Wenckheim Antal gr.</i> örökösei 4059 h. gyulai; <i>Wenckheim Rudolf gr.</i> 6178 h. dobozi; <i>Wenckheim Károly gr.</i> 2795 h. és <i>Wenckheim Borbála grófnő</i> és társai 2760 h. gerlapósteleki ; <i>Almássy Kálmán gr.</i> 9168 h. gyula-vári és 2627 h. gyula-varsándi ; <i>Gyula-Varsánd község</i> 1384 h. gyula-varsándi ; a nagy-péli közbirtokosok 1018 h., <i>Sternthal Adolf</i> 1743 h. és <i>Sternthal Salamon</i> 1659 h. nagy-péli birtoka.	buza --- --- 18800 czukorrépa --- --- 30000 bor --- --- 3640 sertés --- --- 70810 szarvasmarha 810 30 --- juh --- --- 350 lő --- --- 350 élő baromfi... 450 --- --- nyersbőr --- --- 500 műfa --- --- 1740 gyufa --- --- 1000 kosáráru --- 200 --- ---	2800 --- --- 1650 30 --- --- --- --- --- --- --- ---	--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	tégla --- --- --- 20000 homok... --- --- 4000 kavics --- --- 6000 zuzott kő --- --- 8000 mész --- --- 3600 szálfa --- --- 72000 tüzifa --- --- --- 12000 szén --- --- --- 20500 kén... --- --- --- 400 fadrót --- --- --- 1200	Mező-Berény, Csaba. Arad Bihar-Püspöki. Kis-Sebes. Élesd, Tótvárad erdélyi állomások, Szepesség, Gácsország. Berzova, Tótvárad, Csermő. Salgó - Tarján, Petrozsény, Lupény, Poroszoszág. Fiume. Tótvárad.		
Csorvás $\frac{7}{m}$ <i>Csorvás</i> ... --- 1.5 <i>Gerendás</i> ... --- 8.0 <i>Apácz puszta</i> 16.0 rossz utak.	<i>Wenckheim Antal gr.</i> örök. 2985 h., <i>Wenckheim Károly gr.</i> 1377 h. és <i>Wenckheim Rezső gr.</i> 1673 h. csorvási birtoka.	buza --- --- 37000 árpa... --- --- 2000 tengeri --- --- 11000 dobány --- --- 400 czirok --- --- 200 czukorrépa --- 6000 --- lő --- --- 20 szarvasmarha 125 300 --- sertés --- --- 1000 hizott ürü --- 60 240 --- liszt --- --- 2000	22100 --- 35000 --- --- --- --- 300 --- 240 ---	33000 --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	épületfa és deszka --- --- 3000 tüzifa --- --- --- 4000 mész --- --- --- 600 kőolaj --- --- 20 gazd. gépek --- 400 vegyes áruk --- 500 köszén... --- --- 5000 sör... --- --- --- 160 bor... --- --- --- 60 szesz --- --- --- 100	Szolnok, Vajda-Hunyad, Bánffy-Hunyad, Máramaros-Sziget. Kisjenő-Erdő-hegy, Borosjenő. Rév. Csaba, Orosháza. Budapest. Budapest, Csaba, Bécs, Szeged. Petrozsény, Salgó-Tarján. Szeged, Csaba. Arad, Pécs, Nagyvárad. Arad.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak		Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
				megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
					magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
					állomások					
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Orosháza $\frac{7}{m}$ Orosháza... 1.5 Pusztai-Földvár... 9.5 Pusztai-Szent-Tornya... 6.6 Szabad-Szent-Tornya... 6.6 Orosházától jókarban tartott, a többi községektől rossz utak.		Károlyi Viktor gr. 1600 h. és Geiszt Gáspár 1922 h. orosházai; br. Eötvös Józsefné báróasszony 1766 h., Schossberger Zsigmond 2356 h., Seab János 1956 h., Székács József örökösei 2093 h. pusztai-szent-tornyai birtoka.		buza ...	90000	156500	214300	deszka és épületfa... ..	40000	Szeged, Szepsi, Szászrégen, Maros-Vásárhely, Székelyudvarhely, Máramaros-Sziget, Kovászna, Lucivna, Margitfalva, Göllnitzbánya, Kolozsvár, Bánffy-Hunyad, Volócz, Lawoczne.
				dohány ...	7800	—	—	tüzifa	31000	Berzova, Tótvárad, Soborsin, Kisjenő-Erdőhegy, Gurahoncz-Jószáshely, Csermő, Boksze-Bél, Borossebes, Buttyin, Borosjenő.
				czukorrépa ...	10000	—	—	mész	4800	Elesd, Mező-Telegd, Rév, Nagyvárad.
				kövér sertés ...	1350	1200	5450	nád	7200	Gombos-Bogojeva, Priglevicza-Szt.-Iván, Verbász-Kula, Topolya.
				sovány sertés ...	2500	—	—	só	4100	Maros-Ujvár, Deés.
				élő baromfi ...	4600	500	—	czukor	850	Mezőhegyes, Nagy-Surány, Budapest.
				leölt baromfi ...	3700	2200	—	rizs	200	Fiume.
				gyapju	500	—	—	liszt	2500	Szeged.
				szalonna ...	850	—	—	sör	350	Kőbánya.
				tojás	420	2500	—	cser	620	Bánffy-Hunyad.
				csont	400	—	—	vas és vasáru ...	1830	Anina, Gavosdia, Német-Bog-sán, Ózd.
				ócska vas ...	150	—	—	cserpedény ...	600	Rimaszombat.
				rongy	250	—	—	bor	700	Györök, Ujvidék.
				tégla... ..	4000	—	—	köszén... ..	50800	Salgó-Tarján, Petrozsény, Loslau, Felső-Szilécia.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Hódmező-Vásárhely $\frac{7}{10}$ H.-M.-Vásárhely 2'0 Földeák ... 18'0 Derekegyház ... 19'0 Kenyere-Téglás puszta ... 8'0 rossz utak.	H.-M.-Vásárhely város 5254 h., Károlyi György gr. örökösei 8958 h., Károlyi Gyula gr. örökösei 6112 h. h.-m.-vásárhelyi; Návay Lajos 2114 h. földeái, Károlyi László gr. 8973 h. és Károlyi Sándor gr. 9199 h. derekegyházi; Károlyi László gr. 1522 h. kenyere-téglási birtoka.	buza ... 3000 ló ... 260 borju ... 250 hizott sertés 6000 tenyész csődör 15 élő- és leölt baromfi 15000 gyapju ... 1200 szalonna ... 50 tojás ... 1000 gyersbőr ... 30 ágytoll ... 1800 csont ... 5000 liszt, korpa, dara ... 15000 fali téglá ... 63700 cseréptégla ... 33000 fazekas áruk 2500	— — — 4000 — — 10000 — — — — — 30000 — — —	12000 — — — — — — — — — — — — — — —	köszén ... tüzifa ... kőolaj ... só ... mész ... czement ... czukor ... kávé ... kovácsolt vas ... épületfa ... ásványviz ... déli gyümölcs ... bor ... sör ... szoda ... kikészített bőr	266000 110000 3000 2000 50000 5000 2500 600 3000 50000 2000 150 1000 5000 100 50	Salgó-Tarján, Anina, Úszög, Bánya, Dombrau, Petrozsény, Tótvárad, Gurahoncz, Józsa-s-hely, Budapest, Fiume, Deés, Élesd, Ujvidék, Nagy-Surány, Triest, Resicza, Szeged, Budapest, Triest, Pécs, Kőbánya, Budapest, „	
Algyő $\frac{7}{10}$ Algyő ... 1'0 Sándorfalva ... 11'0 Sövényháza ... 26'0 rossz utak.	Magyar Imre 1566 h. sándorfalvi; Pallavicini Sándor őrnagy 52,974 h. sövényházi birtoka.	buza ... 1300 bab ... 100 káposzta ... 300 árpa ... 100 tengeri ... 1000	— — — — —	— — — — —				
Röszke $\frac{7}{10}$ Röszke-Szt.-Mihálytelek ... 2'0 rossz ut.		bor ... 110 paprika ... 6 gyapju ... 15	— — —	— — —	szén ... kő ...	200 42000	Petrozsény, Kis-Sebes, Paulis.	
Horgos $\frac{7}{10}$ Horgos ... 0'5 Rózsaházamajor puszta ... 9'0 Kis-Horgos puszta ... 3'0 homokos rossz utak.	Károly Géza 4651 h. és Károly Imre 5522 h. kis-horgosi; Horgos község 1840 h. horgosi birtoka.	tengeri ... 2000 rozs ... 3000 burgonya ... 6000 bab ... 1000 hizott sertés élő, sovány csirke ... 200 gyapju ... 100 tüzifa ... 2000 csemege szőlő 1310 bor ... 4700	— 8600 — — 1000 — — 240 200	— — — — — — — — —	szén ... fűrészelt fa ... örlemény ... rövidáru ... szövetek ...	4000 1000 1000 1200 100	Bánya, Salgó-Tarján, Máramaros-Sziget, Szeged, Nagy-Szt.-Miklós, Budapest, Bécs, „	
Palics $\frac{7}{10}$ Palics fürdő ... — jó ut.		gyümölcs ... 30 hizott lud, leölve ... 250	— —	— —	szén ... bor ... sör ...	3000 200 300	Pécs, Petrozsény, India, Baja, Arad, Szabadka.	
Szabadka		(l. a budapest—zimonyi vonal leírásánál).						

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Zombor $\frac{7}{m}$	<i>Fernbach Péter</i> 1117 h. és <i>Zombor sz. kir.</i>	buza	5000	1000	—	szén	29500	Pécs, Szabolcs, Salgó-Tarján, Vrdnik, Póroszország.
<i>Zombor</i> ... 2·3	<i>város</i> 4427 h. zombori; a <i>kir. kincstár</i>	árpa	2000	1000	—			Villány.
<i>Kupusina</i> ... 10·0	1460 h. kupuszinai és 8576 h. monostorszegi; <i>Bezdn község</i>	zab	6100	13900	—	sörárpa	1000	Rózsahegy.
<i>Monostorszeg</i> ... 15·0	2575 h. és a <i>kir. kincstár</i> 2032 h. bezdani; a <i>m. kir. kincstár</i> 4742 h. és <i>Ó-Szivác község</i> 1179 h. ó-sziváci birtoka.	tengeri	13600	16400	—	cserháj	1000	Gombos-Bogojeva, Vrbanje, Vinkovce, Eszék, Ottok.
<i>Gyulafalva</i>		dinnye	500	1500	—	tüzifa	16000	Deés, Volócz, Besztercze.
<i>telep</i> ... 19·0		nyers dohány	4000	—	—	puhafa deszka	8000	Budapest, Rózsahegy, Hódmező-Vásárhely, Vukovár, Er-dőd, Eszék.
<i>Gákora</i> ... 14·0		bab	22300	300	400	faáru	1500	Bécs, Budapest.
<i>Bezdn</i> ... 18·0		kendermag	1500	—	500			Bécs.
<i>Ó-Szivác</i> ... 15·0		rizs	2380	—	—	butorok	1000	Héjjasfalva.
<i>Új-Szivác</i> ... 15·0		bor	600	—	—	faalakok (idomok)	200 drb	Berzova, Tót-várad.
részben állami, részben rossz törvényhatósági utak.		zöldség (paradicsom, káraláb, saláta, petrezselyem, sárga répa).	60	400	—	fakéreg	500	Budapest.
		gyógyfűvek	5	—	—	faszén	300	
		vessző	—	100	—	ásványvíz	600	Trieszt.
		nád	4700	—	—	fűszer- és gyarmatáru	600	Szeged.
		szarvasmarha (hizott)	160	—	—	szesz	2000	Újvidék, Vinkovce.
		szarvasmarha (sovány)	40	—	—	pálinka	1000	Fiume, Pécs, Villány, Mohács.
		sovány sertés	1200	—	—	bor	5700	Kőbánya, Budapest, Temesvár.
		hizott „	1200	700	100	sör	9700	Csehország.
		lő	110	10	8	sörös palaczk	1100	Karlsbad.
		sovány lud	720	—	—	porcellán	600	Eszék.
		selyemgubó	73	—	82	fuvott üvegek	1000	Mezőhegyes.
		méz	60	25	—	czukor	2700	Szeged.
		gyapju	80	—	—	dohányésszivar	2500	Deés, Szamosujvár.
		disznózsir	200	300	—	só	6300	
		szalonna	250	—	—	vászon és pamutárak	1000	Brünn, Prossnitz, Bécs, Budapest.
		tojás	1100	200	—	kikészített bőr	500	Morva és Csehország.
		csont	1500	—	—	vasáru	1100	Nadrág, Gavosdia, Budapest.
		nyers bőr	600	—	—	nyers réz	500	Besztercebánya, Judenburg, Budapest.
		friss hal	—	120	—	szűrposztó	600	Temesvár, Brassó.
		sózott és száraz hal	500	—	—	cséplőgép és locomobil	20 drb	Budapest.
		toll	150	—	—	kisebb gazdasági gépek	700 drb	Bécs.
		makk	100	—	—	mész	1600	Úszög.
		tölgycsemete	300	—	—	épületkő	2000	Tárnok.
		egyéb csemeték	600	—	—	papiros	300	Budapest.
		liszt	6200	—	—	kőolaj	2500	Szabadka.
		sör	2100	—	—	liszt	15000	Szeged.
		tégla	7500	—	—			
		cserépedény	4200	—	—			
		teknő	600	—	—			
		fűszer és gyarmatáru	300	—	—			
		kosarak	350	—	50			
		juhturó	30	—	—			
		gépek	1000 drb	—	—			

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Zombor (folytatás)						gyümölcs	1300	Bród, Vinkovce, Samacz, Vukovár, Ujvidék, Pettau.
						hagyma	300	Belgrád.
						zöltség	180	Szeged, Ujvidék.
						különféle darab- áru	109500	Budapest, Szabadka, a bródi és villányi vonal állomásai.
						sovány szarvasmarha	450	Brod, Uj-Kapella-Batrina.
						borju	500	Hódmező-Vásárhely.
						sovány sertés és malacz	17000	Vinkovce, Gunja, Bréka, Sid, Mitrovicza, Strzivojna-Vrpolje, Bosna-Brod, Samacz, Vukovár, Debreczen, Vác, Nagy-Várad.
Priglevicza-Szt.-Iván ^{7/10}	A kir. kincstár 1577 h. és <i>Prigl-Szt.-Iván</i> község 1627 h. priglevicza-szt.-iváni; <i>Apatin</i> község 1360 h. és a kir. kincstár 8374 h. apatini; <i>O-Sztapár</i> község 3696 h. ó sztapári birtoka.	tengeri	1240	3000	100	kézműáru	500	Bécs.
<i>Priglevicza-Szt.-Iván</i> ... 2·0		buza	430	10	—	déli gyümölcs	10	Trieszt.
<i>Apatin</i> 8·0		zab	400	90	—	fűszer	50	«
<i>O-Sztapár</i> 10·0		árpa	150	—	—	kávé	200	«
<i>Bresztovác</i> 13·0		bab	20	—	—	czukor	300	Budapest.
részben törvényhatósági, részben rossz községi utak.		repce	30	—	—	üveg	400	«
		kender	44000	—	45000	kőolaj	200	Orsova.
		friss hal	980	2100	250	liszt	2000	Szeged.
		száritott hal	2400	—	—			
		tojás	70	—	—			
		faárúk és kosarak	1200	—	—			
		tető-cserép	7600	—	—			
		tölgfatörzsek	45000	—	—			
		bányafa	17000	—	—			
		tüzifa	25000	—	—			
		talpfa	5000	—	—			

[illegible]

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomás n feladott főbb tömegai uk				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlak	egy. b. külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Eszék $\frac{7}{10}$	<i>Pejačević</i> cs. gróf 2514	buza...	3300	1100	—	buza	65000	Bajmok, Nemes-
<i>Eszék</i> ...	h. rétfalui és a <i>Nor-</i>	tengeri	9400	—	1400			Militics, Csán-
<i>Rétfalu</i> ...	<i>mann</i> grófok 32,209	árpa...	1200	300	—			tavér, Topolya,
<i>Cepin</i> ...	h. valpói és bizo-	zab	600	600	—			Kis - Szállás,
<i>Lastovo</i> ...	váci birtoka.	repcze	3500	—	—	szén	20000	Szabadka.
<i>Valpo</i> ...		köles	2600	—	—			Dombrau, Kar-
<i>Belisce</i> ...		bab	800	—	200			win, Bánya,
<i>Dolnji-Mihol-</i>		bükköny	100	200	200	fűrészelt fa	3000	Salgó-Tarján.
<i>jác</i> ...		kendermag	100	—	100			Margitfalu, Lis-
<i>Vuka</i> ...		sovány sertés	—	4600	—	szesz	2250	ko-Lukavica.
rossz utak.		és süldő	—	—	—	pálinka	11000	Szeged, Temes-
		gyapju	150	—	—			vár, Budapest.
		zsir és sza-	—	—	—	bor	7300	Német - Bogsán,
		lonna	—	350	—			Ujvidék, Szi-
		tojás	—	2000	400			lág-Somlyó.
		nyersbőr	400	—	—			Fiume, Ujvidék,
		csont	2200	—	—			Pécs, Villány,
		tölgyfa rönk	—	10000	—	dohány	4500	Margitta.
		német kádár-	—	2000	500	mész	5000	Debreczen, Fiu-
		fa	—	—	—	vas	2000	me, Budapest.
		fenyő épület-	2100	400	—	sör	200	Magyar-Boly.
		fa	48000	—	—	kőolaj	1000	Anina, Kalán-
		tüzifa	2500	—	—	kövek	56200	Zeykálva.
		gesztenye	14900	5800	—			Kőbánya.
		liszt és korpa	1390	—	—			Fiume, Orsova.
		sör	3130	—	—			Villány, Pettau,
		gyufa	1950	—	400	czukor	1730	Magyar-Boly.
		üveg	1295	100	—			Nagy - Surány,
		faárak	150	—	—			Mezőhegyes,
		szilvaiz	2400	—	—			Budapest, Sze-
		rongy	1000	2000	—	só	8200	ged.
		ócska vas	—	—	—			Kocsárd, Vin-
						bőr	1500	kovce.
								Budapest,
						fűszer és gyar-	3500	Trieszt.
						matáru		«
						kézmű és rövid-	3400	«
						áru		Bécs, Sternberg,
								Budapest,
								Brassó,
								Dugaresa.
						gyümölcs	500	Pettau.
						kén	600	Fiume.
						foszfor	5	Saldenhofen.
						fatuskó	1000	Magyar-Boly.
						deszka	700	Lawoczne.
						donga	3600	Mikanovci, Bos-
								na-Brod, Vr-
								banje, An-
								drievci.
						kavics	3000	Samac.
						üveghomok	1500	Hohenbocka.
						üvegcsérép	400	Bécs.
						szóda	100	Máramaros-
								Sziget.
						hamuzsir	50	Győr.
						tűzálló anyag	200	Losoncz.
						tűzifa	160000	Nasicz, Bres-
								nicza-Niemač-
								ka, Koska.
						faszén	16000	Breznica-Nie-
								mačka, Nasicz.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban: állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Dárda $\frac{7}{10}$ Dárda 2·0 Laskafalu 7·6 Uglyes puszta 3·3 Albertfalva 17·1 Laskó 14·2 Kopács 11·4 Daróc 9·5 Bellye 6·6 Metze puszta 3·3 Kácsfalva 13·3 állami és rossz törvényhatósági utak	Frigyes kir. hercege 1295 h. albertfalui; Schaumburg-Lippe hercege 4510 h. dárдай birtoka.	tengeri 33000 buza 3800 zab 200 bab 2300 köles 40 bor — czirokszalma 170 nád 2300 sovány sertés és süldő 1500 hízott szarvasmarha — juh — gyapju 70 tej 180 só 7600 lőtt vad — friss hal 200	— — 1800 — — — — — 7600 — 870 — — — 120 —	3000 — — — 30 — — — — 60 240 — — — — —	szén 11500 fűrészelt fa 300 szesz 210 bor 440 só 10500 sör 570 kövek 24000 műtrágya 1000	— — — — — — — — — — — — — — —	Ü-zög, Szabolcs. Unter-Drauburg. Német-Boly. Villány. Pécs. Maros-Ujvár. Kőbánya. Villány. Eubna, Budapest, Fiume.	
Baranya-vár-Monos-tor $\frac{7}{10}$ Monostor 2·0 Baranyavár 3·9 Benge 2·9 Lőcs 6·7 Szt.-István 6·4 Bán 9·3 Iván-Dárda 8·7 Braidaföld 3·8 Főherceglak 11·9 Karancs 8·4 jó karban tartott kövezett utak	Frigyes kir. hercege 3223 h. monostori és 2174 h. szt-istváni; Schaumburg-Lippe hercege 1177 h. karancsi birtoka.	tengeri 45000 buza 6000 zab — bor 2000 szóla és szalma 2000 sertés 3000 tenyésztett szarvasmarha — selyemgubó 4000 vaj — sajt 120 gyapju — tojás 200	— — 4000 600 — 8000 70 — 240 500 300 —	— — — — — — — — — — — — — —	szén 22000 korpa és liszt 1800 olajpogácsa 2000	— — — — — — — — — — — — — —	Bánya, Szabolcs. Eszék-alváros, Budapest. Mohács, Pécs.	
Magyar-Boly $\frac{7}{10}$ Magyar-Boly 0·5 Idanajor puszta 5·5 Beremend 9·0 Illocska puszta 6·6 Bezdek 9·3 Lipora 7·9 Lapácsa 5·0 állami és rossz törvényhatósági utak.	A Schaumburg-Lippe herceg-féle 2940 h. birtok.	tengeri 39000 búza 1500 árpa 2500 zab 1500 gyapju 100 tojás 50 nyersbőr 50 juhar tuskó 1200 mészkő 40000 mész 15000	— — — — — — — — — — —	1000 — — — — — — — — — —	szén 800	—	Pécs.	

B.

SZLAVONIAI H. É. VASUT. SZENT-LÖRINCZ—SLATINA—NASICI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A m. kir. államvasutak nagyváradi—villányi vonalának Eszék állomásából ágazik el a Verőcze és Pozsega vármegyék területén keresztül, a dälja-sziszeki vonal Uj-Kapella—Batrina állomásáig megyen a szlavoniai h. é. vasut, melynek Pleternicza állomásából Pozsegáig szárnyvonal ágazik el.

E h. é. vasut Našice állomásából kiindulva, a Larcspakrácz vasut Slatina állomásáig, onnan pedig a Drávát áthidalva a m. kir. államvasutak Baranya-Szt.-Lörincz állomásáig Verőcze és Baranya vármegye területén megyen át a három vasutat összekapcsoló szt.-lörincz-slatina—nasici h. é. vasut.

A szlavoniai h. é. vasut Eszéket elhagyva a Dráva mély lapályán délnyugotnak tart s Nasice előtt eléri a Krudija és Krsztov hegyeknek a lapályba olvadó alacsony dombhullámain, majd folyton emelkedő telepen áthágja e két hegy érintkező gerincét s a déli oldalon, a Laudza völgyén jut ki a hegyvidékből a Száva medencéjéhez.

A pleternicza-pozsegai szárnyvonal az Orlava mentén nyit utat a Pozsegai, Papák, Bili vrch, Krudija, Krsztov és Dilygora hegyek által körülzárt Pozsegai medencébe.

A szt.-lörincz-slatina nasici h. é. vasut Baranya-Szt.-Lörincz állomástól egész a Dráváig észak-déli irányban halad, s a Pécsi hegység aljában fakadó vizek által termékenyített, helyenkint vizenyős sík vidéket szeli át, mely déli részén a Dráva alsíkjába olvad be. A Dráva áthidalása után némileg emelkedettebb terület esik a h. é. vasut útjába, mely Slatinánál csakhamar eléri Cserni vrch északkeleti peremét. Slatinától tovább a Cserni vrch, Papák, Bili vrch és Krudija összefüggő gerincéhez északkeleten csatlakozó dombvidék szélén halad előre a

vasut s nyugot-keleti irányát megtartva Nasicenél a szlavoniai h. é. vasutba ágazik be.

A két helyi érdekű vasut mentén csupa apró községek vannak. A lakosság összeverődését a sík vidéken a Dráva és a Drávába siető vizek évente ismétlődő áradásai, a hegyvidéken pedig a rengeteg erdők és a zord éghajlat akadályozták meg. A szt.-lörincz—slatina—nasici h. é. vasut baranya vármegyei része körül és a patakokban és folyókban gazdag s a hegyektől jól védett pozsegai medencében sűrűn következnek egymásra a kisebb községek. Ezek között az előbbi területen Baranya-Sellye, az utóbbin Pozsega város és Kutjevo, a hasonló nevű terjedelmes uradalom központja a népesebb helyek.

A községek lakossága tulnyomólag földművelésből, az erdős vidéken sertésenyésztésből, erdei munkából és fuvarozásból él. A pozsegai medencében számottevő jövedelemforrás a gyümölcstermelés is. A vasut áruforgalmában az erdőgazdaság terményei állnak első helyen. Ezek feldolgozásával néhány nagyobb ipartelep is foglalkozik a h. é. vasut tápláló területén. A kereskedelem főleg csak Nasicon és Pozsegán gyarapítja figyelemre méltó mértékben a h. é. vasut forgalmát.

II. Lakosság.

A szlavoniai h. é. vasut környékén s a szt.-lörincz—slatina—nasici h. é. vasutnak a Drávától délre eső része körül általában horvát a lakosság, de azért csak kevés községben lakja ez a nép egyedül a községeket. Főleg a Dráva lapályán s az ezt délről bezáró hegyek lankáin majd minden községben vegyes a lakosság. A horvát elem mellett számra nézve legerősebben van képviselve a

szerb. Nem egy községben az utóbbi a kizárólagos, vagy legalább is tulnyomó népfaj. A két szláv idiomát beszélő néppel többnyire vegyesen, több helyen laknak magyar és német telepések is. A szt.-lőrincz—slatina-nasici h. é. vasutnak baranya vármegyei része körül majdnem kizárólag magyar a lakosság s csakis a Dráva partján fekvő egy két községben laknak horvátok.

A lakosság tulyomó része földművelésből és erdei munkából él, kisebb része az erdőgazdaság termékeinek feldolgozásával foglalkozó gyáripár körében talál munkát s a fának az erdőségből való kifuvározásával gyarapítja bevételeit.

A földbirtok megoszlása úgy a Dráván innen, mint azon túl egyenlőtlen. A föld- és erdőterület nagy része uradalmi birtok s csak kisebb része oszlik meg a kisbirtokosság között. A birtokmegoszlás egyenlőtlensége szolgál annak magyarázatául, hogy még a termékeny sík vidékeken sem találkozzunk a kisbirtokos osztály körében jólétel, míg az erdős hegyes vidékek népe határozottan szegénynek mondható.

A szt.-lőrincz—slatina-nasici h. é. vasutnak baranya vármegyei része körül a *pécsi káptalan*, *Biedermann*, *Draskovics gr.*, *Batthyányi Erzsébet hercegazszony* és *Eszterházy hg.* a magyar földbirtokok urai.

E vasutnak Dráván tuli része mentén és a szlavoniai h. é. vasut tápláló területén a föld- és erdőterület nagy része *Schaumburg-Lippe hg.*, *Janovich*, *Péjucsevics*, *Normand* és *Majláth grófok*, a *vagyonközségek*, *Turkovich*, *Reiner dr.*, *Wagner*, *Burati grófnő*, *Guttman*, *Nagy*, *Schuller*, *Merkel* s több más nagybirtokos tulajdona.

III. Földművelés.

Az itt tárgyalt két h. é. vasut tápláló területén mindenütt, a hol azt a terep- és talajviszonyok megengedik a gabonaneműek és kapásnövények termelésével foglalkozik a földművelő nép zöme. A birtokviszonyok egészségtelen alakulása mellett mi sem természetesebb, mint az, hogy a kisbirtokos elem szűken kimért, legtöbb helyen sovány földcsékén, vagy a nagybirtokosoktól felében birt apró tagocskákon nem folytathat fejlett fokon álló földművelést. Az uradalmakban, a nagy bérleteken általában, különösen azonban a Dráván inneni vidéken a kor színvonalán álló műveléssel találkozunk. Ez utóbbi területen gőzzel és állati erővel mozgatott számos fajta gazdasági gép, mezei vasut,

alagsövezés, csatornázás stb. áll a mezőgazdasági művelés szolgálatában. A Dráva jobbpartján, bár nem ily mértékben, szintén elég fejlett fokon áll a nagybirtokok kezelése.

A szt.-lőrincz—slatina-nasici h. é. vasutnak a Drávától északra eső része körül, a kiinduló állomás közelében, a pécsi hegység oldalából idők folytán a Dráva medenczéje felé lehordott lösz alkotja a szántóföldek talaját. Dél felé a lösztalaj összetételét a Feketeviz, Okor, Pécsi viz s a Drávába siető apró erek iszapképletekkel s áradmányi kavicscsal és homokkal nagy mértékben megváltoztatták. A Dráva mindkét oldalát jókora távolságban kavics és homok szegélyezi, terjedelmes nádasokkal s az évente ismétlődő áradások által táplált mocsárokkal megszakgatva. A Drávától északra eső, mély fekvésű, vizenyős földeket több helyen csatornákkal és alagsövezéssel igyekeznek a rendszeres művelésnek biztosítani.

A Dráva jobbpartján egész a cadjavnica-noskovci—slatinai vonalrészig a nagy magyar medence mélyedménye nyulik fel, melynek a slatina-nasici vonaltól délre és nyugotra emelkedő magaslatok s a Krsztovo keleti végétől Diakovár felé ellapuló dombok szabnak délfelől határt. A slaviniai h. é. vasutnak észék—nasici szakasza e mélysíkon vezet keresztül. Itt a szántóföldek talaját iszapképletekben s növénykorhanyban gazdag fekete és kis részben sárga agyag alkotja. A sík területet a Drávába igyekvő Voljovica, Klokočevac, Karašica, Vučica, Breznica, Kravica és Vuka terjengős vizei gyakorta elárasztják s iszappal, kavicscsal és homokkal borítják közvetlen környéküket. A sík vidék agyagtalaja délfelé mindinkább vesztit televény tartalmából s a hegyláncz gerincze felé már csak sovány löszből áll. Ugyancsak lösz fedi a pozsegai medenczét határoló hegyeknek a medence felé lejtősödő oldalait s ez a földnem csak kis mértékben van keveredve a mészkövek, dolomitok, porfirok és különböző konglomeratok maladékával. A Londža és Orljava, valamint azok mellékvizei mentén s a medence középső mélyedményében jól termő fekete, televényes és homokos barna agyagföldek vannak.

A szt.-lőrincz—slatina-nasici h. é. vasutnak dráváninni része körül elterülő vidék termelési viszonyaira teljesen ráillenek azok, miket a budapest—fiumei vonal leírásánál Baranya vármegyéről mondtunk. A gabonaneműek közül a búzát termelik legnagyobb területen; ez középjó években 8-6 q termést ad k. holdankint. A buza után a zab és rozs következik, majdnem egyenlő művelési

területtel s k. holdankint 6·5 és 7·16 q terméssel. Nem sokkal kisebb területen művelik az árpát, mely átlag holdankint 8 q terméssel fizeti meg a földműves munkáját. Az egyéb gazdasági növények közül a tengeri és burgonya áll az első helyen. Termelnek még tatárkát, hüvelyeseket, repcét, czukorrépát, kendert, kölest és tönkölyt is eladásra szánt feleslegben.

A két h. é. vasut Verőcze és Pozsega vármegyei része mentén a *kalászos növények* közül a búzát, rozsot és zabot termelik nagy mértékben, míg az árpatermelés jóval kisebb jelentőségű.

Az 1893/94 gazdasági évben a főbb gabona-neműek, kapás és kereskedelmi növények és hüvelyesek termelésére fordított területek nagyságát s a holdankinti termés átlagát, illetőleg az össztermést feltüntető számokat az alábbi táblákban foglaljuk össze:

Termő terület	B u z a		R o z s		Á r p a		Z a b	
	bevetett terület kataszteri holdban	egy k. hold átlagos termése q-ban	bevetett terület kataszteri holdban	egy k. hold átlagos termése q-ban	bevetett terület kataszteri holdban	egy k. hold átlagos termése q-ban	bevetett terület kataszteri holdban	egy k. hold átlagos termése q-ban
Verőcze vármegyében	99.495	6·48	24.445	5·8	12.707	6·4	33.542	6·—
Pozsega „	60.667	5·98	18.809	4·7	8.806	5·4	16.475	4·43

Termő terület	T e n g e r i		R e p c z e		H ü v e l y e s e k	
	bevetett terület k. holdban	összes termés q-ban	bevetett terület k. holdban	összes termés q-ban	bevetett terület k. holdban	összes termés q-ban
Verőcze vármegyében	53,640	242,877	7,155	38,427	2,303	8,582
Pozsega „	67,829	346,494	.	.	3,097	13,076

A *kapásnövények* termelésére az itt figyelembe jövő két vármegyében nagy területeket fordítanak. Különösen a tengerit termelik nagy mértékben, melyet a szegény nép részben saját táplálkozására használ, részben a fejlett sertéstenyésztés körében értékesít. Pozsega vármegyében a tengeri-földek nagysága jóval felülmúlja a búzatermelésre fordított területek mértékét.

A h. é. vasutak szlavonországi részében nagy területeken előforduló kötött agyagtalaj nem kedvez a *burgonyatermelésnek*. Ezt a kapásnövényt, csakis Pozsega vármegye azon részében termelik na-

gyobb mértékben, hol az agyag lazább összetételű.

Kereskedelmi növények termelésével még az uradalmak is csak alig számottevő mértékben foglalkoznak. Ezek közül csak a repcét termelik Verőcze vármegye sik részében némileg nagyobb területen.

A *hüvelyeseket*, leginkább babot, mindkét vármegyében elég sokat termelnek.

Azon rövid idő alatt, mely a két h. é. vasut üzembe helyezése óta lefolyt, még nem lehetett kellő adatokat gyűjteni a termények feleslegének elszállítási irányaira nézve. Ma még a nép nem szokott annyira hozzá az új létesítményhez, hogy termelésének eladásra szánt feleslegét ez uton szállítaná a fogyasztó piacokra. Ez ideig leginkább csak az uradalmak és bérlők vették igénybe a helyi érdekű vasutakat, sőt ezek sem kivétel nél-

kül, míg a kisbirtokosság zöme saját alkalmatosságán fuvarozza be a terményeket Pécsre, Eszékre, Szlatinára, Nasíra és Pozsegára. A Biedermann uradalom terményeit szintén fuvarszekéren viszik be Szigetvárra, hol a nevezett nagybirtokosnak az állomással sinösszeköttetésben álló nagy rak-tára van. Élénk versenyt fejt ki a Dráván való hajózás is a h. é. vasutakkal szemben s a Dráva közelében fekvő vidék terményeinek jókora részét elvonja a vasut üzletköréből.

A nagybirtokosok s kereskedők által eddig feladott termények rendeltetési helyeiből következ-

telést vonva, azt találjuk, hogy az eszék—nasici és baranya—szt.-lőrincz—slatinai vonalrész állomásairól a *buzát* Barcsra, Eszékre, Budapestre, Fiuméba, Triesztbe, Baranya-Sellyére és a miklósi gőzmalom czimére szállítják el, míg a két h. é. vasut egyéb vonalrészein Pozsega, Nasice, Brod, Zágráb, Eszék, Sziszek, Vinkovci, Slatina, Fiume rendeltetéssel adják fel a buzát.

A *rozsküldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Slatina, Eszék, Bécs, Bród, Zágráb, Pozsega, Nasice és Fiume.

A *tengeritermés* feleslegének nagyobb részét Pécs, Barcs, Szigetvár sertéshizlalói használják fel. A felesleg többi részét Slatina, Nasice, Eszék, Pozsega, Fiume stb. állomásokra szállítják el.

Az *árpát* majd mind Barcsra, Eszékre, Sziszekre, és Fiuméba küldik el.

A *zabot* Eszék, Barcs, Slatina, Pozsega, Zágráb, Bécs, Laibach, Presztranek, Nasice és Fiume állomásokra való rendeltetéssel adják fel.

Burgonyát leginkább csak a h. é. vasutak Baranya és Pozsega vármegyei részeiről szállítanak Pécs és Eszék állomásokra.

A *czukorrépa* kizárólagos rendeltetési helye Kaposvár.

A *repezt* Győrbe, Fiuméba és Bécsbe szállítják el leggyakrabban.

A *kenderkóró* rendeltetési helye Barcs s a *kendermagé* Barcs, Fiume, Trieszt és Budapest.

A *babot* és az egyéb hüvelyeseket Barcsra, Sziszekre, Fiuméba és Triesztbe szállítják el.

A Dráva alsikjában elterülő réteken sok jó *szénát* gyűjtenek, melyből vasuti szállításra is kerül néhány kocsirakomány. Az eddig feladott szénát Zágrábba és Fiuméba küldték el.

A Dráva árterében vágott *nádat* Uj-Gradiskára szállítják.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés.

A Réka és Cserni vrch keleti előhegyein s a Cserni vrch, Papák, Bili vrch, Krindija és Krsztovo alkotta hegyláncznak a Drávalapályra dülő domboldalain s ugyanezen hegyláncnak a pozsegai medenczére ereszkedő lejtőin virágzó szőlőművelést üznek s kedvező fekvésű gyümölcsösöket tartanak fenn.

Verőcze vármegye szőlőit a fillokszera s peronoszpora egyaránt pusztítja, de Pozsega vármegyében csak az utóbbi szőlőbetegség okozott eddig károkat. Bár a talaj és éghajlati viszonyok álta-

lánban kedveznek is a szőlőművelésnek, ez a művelési ág még nincs a tökély azon fokán, melylyel a Dráván inneni országrészek szőlőművelő vidékein találkozunk. Verőcze vármegyében 8447 kat. hold szőlő van, melyben eddig 725 kat. holdon állapították meg fillokszera jelenlétét; Pozsega vármegye 7315 k. hold szőlőterülete fillokszeramentes ugyan, de azért a termés átlaga jóval alatta marad az előbbi vármegye bortermésének. Verőcze vármegyében ugyanis 68,708 hl. must, Pozsegában pedig csak 42,663 hl. must termett az 1894. évben, mi az előbbi helyen 9·2 hl., az utóbbin 5·83 hl. holdankinti átlagos termésnek felel meg.

A szőlőkben általában a kadarkát és a szlankamenkát termelik legelterjedtebb mértékben.

A két h. é. vasut üzletkörébe eső vidéken termelt bort nagyobb részben Eszékre, Sziszekre, Bródra és a megszállott tartományokba küldik el.

A *gyümölcstermelést* figyelemre méltó mértékben főleg ugyanazon területeken üzik, melyeket előbb a szőlőművelés helyei gyanánt körvonalaztunk.

A szent-lőrincz—slatina—nasici h. é. vasut baranyavármegyei része körül cseresznyét, meggyet, barackot termelnek eladásra szánt feleslegben s azt jobbára fuvarszekéren hordják be Pécs piaczára.

A két h. é. vasut Dráván tuli része körül a gyümölcstermelésnek jóval nagyobb jelentősége van. A Pozsegai medenczét körülzáró hegyek északi és déli lejtőin a nagy terjedelmű szilvások mellett az alma és körte számos faja, a cseresznye, meggy, dió sőt a déli hajlatokon a mandola is jó és bő termést hoz.

A házak körül és a szőlőkben elszórva tenyésző szilvafákon kívül majd minden község határában terjedelmes *szilvásokat* tartanak fenn, melyek termése a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben gyarapíthatná a h. é. vasutak feladási áruforgalmát, ha azok gondozására több fáradságot fordítana a nép. A pozsegai járásban 1131 k. hold s a nasici-ban 324 k. hold a szilvások területe. A h. é. vasutakra utalt két vármegyében az 1893. év gyümölcstermelésének eredményét az alábbi számok mutatják:

	Verőcze vármegyében	Pozsega vármegyében
	t e r m e t t q	
alma	22,103	6,267
körte	9,838	7,331
szilva	88,899	339,180
gesztenye	3,759	3,043
barack	2,470	591
cseresznye	5,256	1,203

A szilvát a lakosság nagyobb részben pálinkának főzi ki s kisebb részét, mint szilvaízt, friss és aszalt szilvát adja piacra. Az aszalt szilvát s a szilvaízt Budapestre, Sziszekre, Fiuméba és Bécsbe, a friss szilvát Budapestre és Bécsbe, a szilvapálinkát pedig Bécsbe, Eszékre, a megszállott tartományokba és a Dunán túl nagyobb helyeire szállítják el.

Az egyéb gyümölcsök közül még az *almának* van jelentősége a h. é. vasutak áruforgalmában. A messze földön híres *srčika* almát kiválóan a Cserni vrch, Bili vrch és a Krudija déli és északi lejtőin, Pozsega, Orahovica, Vočin, Drenovac stb. határában termelik. A *srčika*-alma válogatott példányait Budapestre, Bécsbe, Eszékre, Bródba és Pécsre adják fel leggyakrabban. Ugyane helyekre küldik el a körtét is.

A *díót* Budapestre, Eszékre, Bécsbe s a Krudija hegység *gesztenyes* pagonyainak termését Budapestre, Eszékre és Szabadkára szállítják el.

Orahovica határában Spitzer Jakab 50 hold terjedelmű *meggyfaültetvényt* tart fenn. Ez ültetvény célja pipaszáraknak és sétatotoknak való török meggyfa termelése. A legallyazott nyers botokból évente vagy 1000 q-t adnak fel Bécs rendeltetéssel.

V. Állattenyésztés. Állati termékek.

A két. h. é. vasut üzletkörében a dús kaszálók, a rengeteg tölgyesek és a bő tengeri termés kedvező előfeltételeit alkotják az állattenyésztésnek, de azért csakis a sertésenyésztés az, mely a vasuti áruforgalom szempontjából is nagyobb figyelmet érdemel.

Szarvasmarhatenyésztéssel sem az uradalmak, sem a kisbirtokok nem foglalkoznak kiterjedtebb mértékben. A nép a gazdaságban legszükségesebb számu tarka, korcsszarvasmarhát és csenevész, kis termetű magyar fajtát tart. Az uradalmak tehenészetében itt-ott tiszta nyugoti fajtákat, főleg azonban keresztezéseket tartanak. Az igás marhát többnyire más vidékről, leginkább Zalavármegyéből és Boszniából szerzik be. Az uradalmak és bérlők a kimustrált igás és tejelő állatokat meghizlalják, s úgy adják piacra.

A két h. é. vasut áruforgalmában a szarvasmarhaszállításnak nincs nagyobb jelentősége. A sovány marhát a tenyésztők többnyire lábön hajtják el Pécs, Baranya-Sellye, Eszék, Pozsega vásárait. A vasuton szállított igásmarha gyakoribb rendeltetési helyei Zágráb, Eszék, Szabadka, Buda-

pest, Dálja. A hizott szarvasmarhát Budapestre, Zágrábba és Bécsbe szállítják vasuton.

A *sertésenyésztést* úgy az uradalmak, mint a kisbirtokok igen kiterjedt mértékben üzik. A tenyésztésben legelterjedtebb a fekete, kondorszőrű szerémi, a türmezei és posavinai faj. Kisebb számban a silányabb bosznafajt is tenyésztik. A sertések legnagyobb részét makkon vagy tengerin javítva bocsátják áruba s nagy falkákban hajtják Pécs, Baranya-Sellye, Eszék, Nasice és Pozsega piacára. Sok süldőt hajtának Szigetvárra és Baranya-Szt.-Lőrinczre is, hol azokat Barcs, Bécs-Ujhely és Pécs rendeltetéssel adják vasutra. A két helyi érdekű vasut piaci csomópontjain feladott süldőt és sovány sertést Pécs, Barcs, Bécs-Ujhely, Kőbánya, Nasice, Bécs, Sopron, Zombor, Eszék, Szabadka stb. állomásokra szállítják el.

Sertéshizlalással jobbára házilag foglalkoznak a két h. é. vasut üzletkörében s csak néhány helyen találunk rendszeres kereskedelmi hízalókat. Így Okorág-Kárász állomás üzletkörében a Biedermann uradalom hízal nagyobb számu sertést, Feriencin két czégnak van nagyobb hízalója s Nasicon egy czég vagy 3500 drb sertést hízal évente. A hízalók a sovány sertést részint a környék tenyésztőitől vásárolják össze, részint a két h. é. vasut állomásairól, valamint Bródról és Vinkovciról vasuton hozatják. Az élő hizott sertések nagyobb részét Kőbányára, Bécsbe, Eszékre, Barcsra és Steinfeldre, kisebb részét pedig Pécsre, Kaposvárra szállítják. A leölt hizott sertéseket Bécs és Bécs-Ujhely rendeltetéssel adják fel.

A *lőtenyésztést* csak az uradalmakban üzik figyelemre méltó módon, de ezek tenyésztésének feleslege sem gyarapítja nagy mértékben a vasut áruforgalmát. A nép zömét az általános szegénység s az állami ménék elégtelensége gátolja meg abban, hogy e téren valamelyes eredményt érhesen el. A kutjevői méntelep osztály állománya

41 angol félvér mén	
39 lipizzai	»
19 arab félvér	»
9 angol telivér	»
4 nori	», továbbá

2—2 angol-arab, erdélyi, norfolki és Aubry mén. Ezek a tenyészapaállatok 61 fedeztetési állomáson vannak szétosztva. Ezeknek a teleposztályról és oda való el- és visszaszállítása jóformán az egyedüli a mi a két h. é. vasut áruforgalmát gyarapítja.

A *juhtenyésztés* alig érdemel említést. Mindössze néhány száz darab javított és tenyész juhot adnak fel egyes állomásokon Barcs rendeltetéssel.

A *baromfitenyésztést* kisebb nagyobb mértékben minden községben üzik.

A közönséges, legtöbb helyen silány minőségű élő baromfi nagyobb részét fuvarszekéren szállítják be a népesebb helyek piaczaira.

Baranya-Sellye állomáson a drávai halászhalka kisebb *halszállítmányokat* adnak fel, többnyire Pécs rendeltetéssel.

Megemlítjük még a *lőtt vadat*, melyet Baranya-Sellye és Pleternicza vidékéről, a vadászévadban Pécsre, Budapestre, Zágrábba és Bécsbe szállítanak.

Ugy Verőcze, mint Pozsega vármegyében sokan foglalkoznak *selyemtenyésztéssel*. Az első vármegyében 2712 termelő család 39,954 kg. gubót s az utóbbiban 3437 termelő család 41,819 kg. gubót váltott be az 1894. évben. A gubó nagy részét vagy postán küldik, vagy saját alkalmatosságukon fuvarozzák be a termelők Eszékre.

A *méhészet* eredményéből alig számottevő mennyiségű mézet adnak vasutra Pécs és Eszék rendeltetéssel.

Tejet Okorág-Kárász állomásról Pécsre szállítanak.

A *gyapjuküldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Bécs, Nagy-Kanizsa, Villány és Zágráb.

A *tojást* Eszékre, a *zsírt* és *szalonnát* Horvát-Szlavon ország különböző helyeire s a megszállott tartományokba, végül a *bőrt* és *csontot* Zágrábba, Eszékre és Pécsre küldik el.

VI. Erdőgazdaság.

Baranya vármegye déli részében, a vízekről és erektől átszelt lapályon, terjedelmes erdők borítják a szt. lőrincz—slatina—nasici h. é. vasut környékének jó részét. A Drávan túl, a Cserni vrechtől a Krsztovoig elhuzódó hegylánczot, gerinczétől le a lábaig mindkét oldalon rengeteg erdők borítják. Ez erdők észak felé messze lenyulnak a Dráva völgye felé lejtősödő sík területre is. Rengeteg erdők borítják a Pozsegai és Dilygorai hegység mindkét oldalát és gerinczét is.

A szt.—lőrincz—slatina—nasici h. é. vasut baranya-vármegyei része körül a pécsikáptalan, Draskovich gr. és Biedermann a nagyobb erdők birtokosai.

Ez erdőkben a tölgy- és cserállabok mellett feles számmal vannak a szil, éger és köris törzsek is. A tölgyerdőket e vidéken már erősen megiritkították; sok a sarjerdő, mely egyelőre csak gubacstermésével gyarapítja a vasut áruforgalmát. Az erdők régi szálás részében a környék szükségletére oszlopokat s egyéb haszonfát továbbá tölgydongát termelnek; ezt levonva, a vágásnak egész eredményét tűzifa alakjában értékesítik s Pécsre szállítják el. Ugyanoda küldik a gubacsot is.

Verőcze vármegyében 314,409 k. h. s Pozsega vármegyében 346,913 k. h. erdőség van. Az erdők nagyobb része Schaumburg-Lippe hg., Pejacsevics gr., Jankovics gr., Majláth gr., a községek, Merkel A., Guttmann testvérek, Schuller J., Fodor L., Normann gr., Turkovich testvérek, a bródi vagyonközség, a kincstár s még néhány nagybirtokos közt oszlik meg.

A Dráva lapályát borító erdőkben a kocsányos tölgy az uralkodó. Nagy területeken fordul elő a cser, hárs, gyertyán, köris, szil, juhar, valamint a bükk is. Ez utóbbi fa mind sűrűbben lép fel, a mint az erdők a Drávától a hegyláncz felé távolabb fekszenek. A hegyvonulat oldalain és gerinczén a bükk és gyertyán helyenkint már meghaladja elterjedtségre nézve a tölgy és cser állabokat. A hegyvonulat mindkét oldalán sok vadkörte és vadgesztenyefa, valamint szelid gesztenye- és diófa is diszlik az erdőségekben.

Az erdők legnagyobb része szálás, régi, ép törzsekből áll. Az erdőknek általában öserdő s kisebb részben középerdő jellege van. Hasznavehetetlen bozotos, irtvány, sarj vagy fiatal szálerdő aránylag kevés van a két h. é. vasut környékén. A községi és vagyonközségi erdők tulnyomó része még érintetlenül áll s az itt ismertetett két h. é. vasut van hivatva azok kihasználását előmozdítani.

Irtás czéljából főleg csak a Dráva jobb partján vágják az erdőket. A kiirtott erdők televes agyagtalaját szántóföldnek használják fel. Az erdőirtásnál termelt tűzifát jobbra Szabadka, Eszék, Topolya, Pécs és Baranya-Sellye állomásokra szállítják el vasuton.

Az erdők kihasználása leginkább ritkítás és kisebb részben tarvágás útján történik. A letarolt területeken sok helyen fenyőt ültetnek a bükkösök helyére. Általában a felújítást sarjnövesséssel vagy magról való ültetéssel végzik.

A vágási fordákokban ledöntött törzsek egy részét feldolgozatlan állapotban szállítják el a

termelő helyről, más részét a termelő hely közelében gyárilag fűrészárúnak dolgozzák fel, s durván kinagyolt fák, donga és talpfa készítésére használják. A haszonfának nem alkalmas anyagot szénégetésre használják, tűzifának és szőlőkarónak hasítják, vagy mint hulladékát a nasici taninyárba küldik.

A körte-, hárs- és kőrisfátörzseket jobbára Bécsbe és Budapestre küldik. A bükk-, gyertyán-, szil- és tölgytörzseket Pécsre, Gradecra, Eszékre, Sucine-Gyurgyenovacra és Ljeskovicára szállítják az ottani gőzfűrészek részére. A nyárfátörzseket az eszéki gyufagyár veszi meg fadrót-készítés céljából.

A tűzifa legnagyobb részét Szabadka, Topolya, Pécs, Eszék, Vinkovci, Uj-Gradiska, Bród, Pozsega, Zombor, Vukovár s kisebb részben Slatina és Budapest állomásokra szállítják el.

A tölgytalpfát a m. kir. államvasutak részére Baranya-Szt.-Lőrinczre, Eszékre és Uj-Kapella-Batrinára s a déli vasut részére Slatinára és Barcsra szállítják.

A táviridapóznakat a posta- és táviridagazgatóság szükségletére Horvát-Szlavonország különböző helyeire küldik el.

A tölgyfa dongát Fiuméba, a durván kinagyolt fákat Bécsbe, Pécsre, Budapestre és Fiuméba, a szőlőkarót Orahovicára, a faszenet Vordernbergbe és Leobenbe, a tölgy hulladékát Sucine-Gyurgyenovacra, a tüskeboronát Szontára, végül a gubacsot Sziszekre és Pécsre szállítják el.

VII. Őstermelés az ásványországból.

A Pozsegai medenczét északról határoló hegyláncz fő tömegét gránit, gnájsz, palák, triasz mészkövek, dolomitok, porfirok s különböző konglomerátok alkotják. Ezek a kőzetek számos, iparilag értékesíthető ásványt tartalmaznak, melyek rendszeres kiaknázása idővel fontos tényezőjévé válhat a két h. é. v. áruforgalmának. Így pl. Pleternica, Nasice és Ratkovica közelében barnaszén és Pleternicánál vasérczet tártak fel, jelenleg azonban egyiket sem aknázzák nagyobb mérvben.

Eszék közelében a Dráva medréből homokot merítenek, de abból ezideig nem adtak fel semmit a legközelebb fekvő Josipovac—Kravice állomáson.

Londjica állomás közelében utak fentartására és kiégetésre is alkalmas mészkövet fejtenek s azt egy-két szomszédos állomásra szállítják el vasuton.

Pleternica határában a bródi vagyonközség birtokán szenet tártak fel, hol eddig csekély munkaerővel, inkább csak próbaképen folytatják a szén aknázását. Az évente termelt 10—12 tonnát fuvarszekéren viszik el a bányából.

A Bogdan-Bozidor-Barbara társág barnaszénbányájában Ratkovicza mellett, az 1895. évben 5600 q szenet termeltek s azt Boszna-Bródra, Uj-Gradiskára, Pozsegára, Mikanoveira, Eszékre stb. szállították el. A tulajdonosok jelenleg alkudoznak egy belga pénzcsoporttal s ha ez a szénjogokat megveszi, úgy nagy arányú bányászati tevékenység fog megindulni e szénvidéken.

VIII. Ipar.

A két h. é. vasut környékén néhány nagyobb gőzfűrészen, egy tölgyfakivonatgyáron, néhány kisebb malmón és szeszfőzőn, valamint egy üveggyáron kívül nyoma sincs a nagyiparnak.

A kisipart szűk fogyasztó körnek dolgozó bocskorkészítők, asztalosok és egyéb mesterekből áll. Ezek közül egy josipovaci ekekovács készítményei érdemelnek említést, melyekből 100—120 db-ot adnak fel évente Villány, Magyar-Boly, Baranyavár-Monostor, Garcin, Sibin stb. rendeltetéssel. A többi kisiparos az országos vásárokról küldi készítményeit, jobbára kisebb szállítmányokban.

Háziiparral a két h. é. vasut erdős vidékein több helyen foglalkoznak. Így Nasice környékén falapátot, favillát, gereblyét stb. készítenek s a készítmények egy részét vasuton Eszékre szállítják el. Miklós állomás környékén, Veszprém vármegyéből odatelepült magyarok bükkfából mezőgazdasági és háztartási eszközöket, mint lapátot, villát, jármot, kapa, kasza, ásónyelet, kocsiodalt, sütőlapátot, kanáltartót, kanalat stb. készítenek. E cikkekből évente 500 q-t szállítanak el Nagykanizsa, Rédics, Budapest stb. állomásokra.

A háziipar egyik élénken üzőt ága a szilva- és szilvapálinkafőzés. Ez ág termelésének elszállítási adatairól már előbb szólottunk.

A h. é. vasutak körül fekvő nagyobb ipartelegeket alább ismertetjük.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

Fazekas cég gőzmalma Baranya-Sellyén, a környék szükségletének fedezésére dolgozik, évente mintegy 1000 q lisztet ad fel a h. é. vasut szlavonai állomásaira.

Schaumburg-Lippe hg. uradalmának víz- és gőzüzemű malmalma Miskolczon, évente 30,000 q őrleményt termel,

melyből 4000 q lisztet szállít el a h. é. vasut állomásaira és vagy 1000 q korpát Barcsra.

Pozsegán jelenleg épül egy nagyobb szabásu malom, mely előreláthatólag 1896-ban megkezdí működését.

A *kutjevci uradalom ferovac* és *briesti mezőgazdasági szeszgyára*, évente vagy 1900 q szeszt ad fel Pleternica és Blacko—Jákšic állomáson Sziszek és Novi-Marof rendeltetéssel. A moslékot mindkét gyárban szarvasmarha hizlalásra használják.

2. Erdőgazdasági termékek feldolgozása.

A *Neuschloss-féle nasici taningyár- és gőzfűrész részvénytársaság ipartelepe* Gyurgyenovacon, Sušine-Gyurgyenovac és Nasice állomások közelében.

A *gőzfűrész* 1879 óta van üzemben, 140 munkással dolgozik, felszerelése 7 keret, 16 kör- és 2 szalagfűrész, évi termelése 7000 m³ tölgydeszka és palló, 5000 m³ nyers szegélyfa és nyers parkéta s mintegy 30.000 akónyi hordóra való német kádárfa. A gyártmányok 75%-át Fiumén át Francia-, Angol- és Belgaországba, a többi részét pedig Németországba szállítják el. A gyakoribb rendeltetési helyek Vincennes, Liege, Bruxelles, Bécs, Prága, Budapest, Fiume. A tölgytörzseket részint fuvarszekéren szállítják be a gyárba, részint vasuton szállítják Vrbanje, Sid, Vinkovci, Okucane állomásokról és a h. é. vasut állomásairól.

A *taningyár* (tölgyfakivonatgyár) 1891 óta működik, 80—90 munkást alkalmaz, évente 40.000 q árut gyárt, melynek 50%-át Fiumén át Angol-, Francia- és Belgaországba, 25%-át Barcsra át Svájcba és Németországba, 25%-át pedig a Dráván s a Dunán Oroszországba szállítják el. A feldolgozandó tölgyfahulladékot a két h. é. vasut és a határörvidéki vasut állomásairól, a salétromot, ólom-sókat és egyéb vegyi szereket pedig Budapestről hozzadják. Az itt leirt két ipartelepet 870 m. hosszú, rendes nyomtávu vasut köti össze Sušine-Gyurgyenovac állomással. Ezenkívül a telepen és onnan kiágazólag az erdőkben összesen 20 km. keskenyvágyányu vasut szolgál a nyersanyag beszállítására s a feldolgozó helyekhez való juttatására.

A *Deutsch S slatinai cég fatelepe és gőzfűrész* Blazicopoljén Koska állomástól 8.2 km-re, évente 1700 q parkétát és 2700 q tölgyfadeszkát szállít Bécsbe és Triesztbe. Az

ipartelepről a közel jövőben tömegesebb küldemények várhatók.

A *Turkovich Milán gőzfűrész* Ljeskovica állomás közelében, 3 keret, 4 kör- és 2 szalagfűrészszel saját erdősegeinek termékét dolgozza fel s abból bükk és tölgyparkétát és egyéb fűrészárut gyárt. A bükkparkétából vagy 30.000 q-t szállít Romanshorn és Buchs állomásokra s a tölgyparkétából 20.000 q-t Zágrábba. A tölgydeszkákból vagy 1500 q-t küld évente Bécsbe.

A h. é. vasutak forgalmát ugyan eddigelé még semmivel sem gyarapítá, mindazáltal, mint Bukovica vagy Slatina üzletkörébe tartozó ipartelepet, megemlítjük a *zvečevói üveggyárat* is. A horvát üvegipar r.-t. zvečevói telepe 1842 óta áll fenn, 2 közönséges kemenczéje van s 75 munkással 1500 q közönséges és 500 q csiszolt öblös üveget gyárt. A gyártmányok legnagyobb részét Zágrábba, Bródra, Ujvidékre, Zimo yba, Belgrádba és Boszniába szállítják el.

A gyártásnál szükséges homokot, Hohenbockáról, a szódát Aussigból s a hamuzsirt Györből hozatja a gyár.

IX. Kereskedelem.

A két h. é. vasut üzletkörébe eső területen csak alig figyelemre méltó mértékben foglal helyet a kereskedelmi tevékenység az áruforgalom almentáló tényezői között.

Baranya-Sellyén élénk heti és országos vásárokat tartanak. Az előbbin a sertés- az utóbbin a szarvasmarhafelhajtás igen élénk

Našice kereskedelme jelentéktelen ugyan, mindazáltal jókora vidékre nézve szolgál e város gyűjtőhely és bevásárlási központ gyanánt.

Némileg élénkebb üzleti tevékenységgel találkozunk Pozsegán, hol 2 pénztintézet támogatása mellett a helyi kereskedelem tevékenysége főleg a gabonaneműekkel, liszttel s egyéb fogyasztási és szükségleti cikkekkel való üzérkedésben nyilvánul. Az egész Pozsegai medenczére nézve gyűjtő és bevásárlási központ gyanánt szolgál e hely.

X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Josipovac-Kravnice $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Josipovac</i> ... 1.2 <i>Kravnice</i> ... 0.5 <i>Petrijevci</i> ... 5.6 <i>Adolfovac puszta</i> ... 2.7 állami utak.	<i>Pejacsevics László gr.</i> uradalma.	tengeri ... 20 nád ... 100 hársfatörzs ... 1500 gyertyántörzs ... 600 eke ... 26				bor ... 20 szeszes ital ... 13 butor ... 33 kő ... 1000 papír ... 3 szóda ... 2 élelmi cikkek ... 6	Villány, Pécs, Erdőd. Ujvidék, Vin-kovce. Trinitás. Lukáč, Eszék. Eszék, Villány. Budapest. Budapest. Sásd.	
Bizovac $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Bizovac</i> ... 1.0 <i>Valpovo</i> ... 10.0 <i>Satnica</i> ... 7.1 <i>Haljanovci</i> ... 7.7 <i>Martinci</i> ... 13.1 <i>Brodjanci</i> ... 6.8 <i>Ladimirevci</i> ... 6.9 törvényhatósági utak.	<i>Normann Gusztáv gr.</i> uradalma.	gyapju ... 8 élelmi cikkek ... 25				bor ... 450 sör ... 120 tűzifa ... 3000 kötőrmelék ... 6000 aknaszén ... 200	Fiume, Pécs, Villány. Eszék, Pécs. Breznica Njemačka. Villány. Vrdnik.	
Koska $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Koska</i> ... 1.5 <i>Harkanovci</i> ... 7.6 <i>Ledenik</i> ... 6.9 <i>Poganovci</i> ... 11.9 <i>Budimci</i> ... 12.1 <i>Haljanovci</i> ... 17.5 törvényhatósági utak	<i>Normann Gusztáv gr. és Majláth Stefánia grófnő</i> uradalma.	buza ... 1700 parketa ... 1750 tölgydeszka ... 2700 tűzifa ... 99000 faszén ... 800 gömbfa ... 36500 galyfa ... 950 1800				szesz ... 131 bor ... 256 sör ... 43 liszt ... 147 kőolaj ... 20 kövek ... 2000 só ... 10	Arad, Eszék, Budapest. Villány, Pécs. Eszék. Eszék. Eszék. Villány. Eszék.	
Breznica-Njemačka $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Breznica-Njemačka</i> ... 0.0 <i>Jelisavac</i> ... 3.5 <i>Mariensfeld puszta</i> ... 8.8 törvényhatósági utak	<i>Pejacsevics L. gr.</i> nagyrészben erdősegekből álló birtoka.	tűzifa ... 19000 haszonfa ... 15900 faszén ... 4800 20000						

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feleadtott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Nasice $\frac{km}{m}$ Nasice 2·9 Bankovci 20·1 Bare 24·0 Gradac 14·2 Klokočevac 12·3 Markovac 0·9 Podgorje 16·3 Motičina dolnja 9·3 Noro selo 11·3 Podgorac 8·7 Pribiševac 9·9 Sapčinorci 16·1 Vukovjevi 3·3 Seliste 7·8 Sipovac puszta 5·0 Stipanovci 4·9 Zdenči 22·9 állami és törvényhatósági utak.	Pejacsevics L. gróf birtoka.	buza 15390 zab 2050 rozs 2700 repcze 50 hizott sertés 3000 sovány sertés 570 szarvasmarha 25 tölgyfa törzs 5000 tüzifa 118650 gömbfa 1960 gubacs 1210 donga 8520	— — — 50 400 — — 5740 4990 620 8000	— — — — — — — — — — — —	sör 2822 szesz 676 vasáru 1793 csemegeárúk 744 mész 1250 tetőcserép 1300 czukor 240 deszka 170 talpfa 180 gömbfa 7441 tanninfa 440 bor 195 olaj 127 üvegáru 36 liszt 854 kézműárúk 211 vászon 17 gazdasági gépek 222 ásványvizek 16 bőr 86 gyapot, pamut 2 fűszer 417 kőolaj 666 pálinka 27 trágya 300 só 341 fonalak 34	2822 676 1793 744 1250 1300 240 170 180 7441 440 195 127 36 854 211 17 222 16 86 2 417 666 27 300 341 34	Úszög, Ujvidék, Kőbánya, Eszék, Zágráb, Budafok. Temesvár, Pozsega, Bécs, Barcs, Budapest, Eszék, Ujvidék. Barcs, Grác, Budapest, Zágráb. Trieszt, Budapest, Eszék. Vukovár. Gombos. Nagy-Surány, Budapest, Eszék. Szeged. Volinja. Buksinje, Novska. Breznica-Njemacka. Villány, Eszék. Trieszt, Eszék. Eszék, Budapest. Eszék, Budapest. Eszék, Budapest, Bécs. Budapest. Budapest, Bécs, Villány. Budapest. Bécs, Eszék. Budapest. Budapest, Bécs. Budapest, Bród, Eszék. Budapest. Budapest. Bród. Bécs.	
Zoljan $\frac{km}{m}$ Zoljan 0·5 Zoljanovi 2·3 rossz utak.	Pejacsevics L. gróf uradalma.	donga 5000 talpfa 1000	— —	— —	— —			
Londjica $\frac{km}{m}$ Londjica 3·0 Granice 10·0 Šibikoveci 7·0 Stojčinovac 6·0 rossz utak.	Pejacsevics L. gr., Turkovich testvérek és Knobloch nagybirtokai.	buza 800 donga 2000 talpfa 4000 tüzifa 30000 tölgyfa 5000 gerenda 1500 fűszén 30000 tölgyfa hulladék 2000 kerítés oszlop 400 kő 400	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	szesz 30 bor 50 sör 40 liszt 100 kőolaj 30 kövek 300 szalonna 40 zsir 10	30 50 40 100 30 300 40 10	Arad, Győr, Temesvár. Pécs, Villány. Nagy-Kanizsa, Eszék. Našice, Eszék, Garčin. Fiume, Eszék. Pozsega. Eszék. »	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint							
Ljeskovica $\frac{7}{m}$ Ljeskovica ... 3:0 Turkovic ... 5:0 Duboka ... 8:0 rossz utak.		Turkovich testvérek birtoka.	tüzifa ... 100000 donga ... 2000 faszén ... 400 parkéta ... 20000 tölgyfadeszka ... 1500	—	—	—			
Čaglin $\frac{7}{m}$ Čaglin ... Ruševo ... 4:7 Porč ... 10:0 Begtež ... 6:0 Gradište ... 8:0 Pika ... 11:0 törvényhatósági utak.		Turkovich testvérek birtoka.	buza ... 120 gyapju ... 60 tojás ... 150 tölgyfa hulladék ... 6000	—	—	—			
Ciglenik $\frac{7}{m}$ Ciglenik ... 2:4 Kula ... 5:7 Kutjevo ... 14:2 rossz utak.		Turkovich testvérek birtoka.	szarvasmarha ... 60 gömbfa ... 950 tüzifa ... 900 tölgyfa hulladék ... 5000	—	—	—	szén ... 100 gépek és géprészek ... 50 eke ... 20		Bánya. Wels, Bécs. Josipovác-Kravicze.
Pleternica $\frac{7}{m}$ Pleternica ... 0:28 Ašikorci ... 6:5 Breznica ... 3:0 Buk ... 5:7 Frkljevi ... 3:6 Gračac ... 3:0 Kalinič ... 7:4 Klikun puszta ... 7:5 Kadanorci ... 4:4 Mihaljevi ... 10:2 Resnik ... 4:3 Sulkorci ... 4:1 Svilna ... 5:0 Tulnik ... 12:2 Trapari ... 10:3 Vrčin dol ... 8:7 állami utak.		A bródi vagyon község és Turkovich testvérek birtoka.	buza ... 28000 tengeri ... 10000 zab ... 5000 friss szilva ... 600 aszalt szilva ... 500 szilvaiz ... 500 alma ... 400 szarvasmarha (hizott) ... 100 ménló ... 80 gubacs ... 500 leölt vad ... 20	—	—	—	gabona ... 3000 liszt ... 250 kőolaj ... 300 cukor ... 150		Sziszek. Eszék. Bród. Eszék.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Blacko-Jakšić $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Blacko</i> ... 1.5 <i>Jakšić</i> ... 3.0 <i>Vetovo</i> ... 10.8 <i>Briest puszta</i> ... 12.7 <i>Svetinje</i> ... 4.7 <i>Orljavica</i> ... 1.3 <i>Viškovci</i> ... 4.0 <i>Eminovci</i> ... 4.0 állami utak.	<i>Turkovich testvérek</i> birtoka.	buza ... 1200 zab ... 400 árpa ... 300 repce ... 500 tengeri ... 900 sovány sertés ... 205 szesz ... 1900						
Požega $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Požega</i> ... 1.0 <i>Završje puszta</i> ... 3.0 <i>Alaginci</i> ... 4.0 <i>Marienhof</i> ... 5.0 <i>Brestovac</i> ... 7.0 <i>Krivaj puszta</i> ... 10.0 <i>Kaptol</i> ... 12.0 <i>Viličelo</i> ... 12.0 <i>Velika</i> ... 16.0 <i>Biškupci</i> ... 17.0 <i>Orljavac</i> ... 20.0 <i>Kamensko</i> ... 24.0 állami utak.	<i>Dr. Reiner, Wagner, Burati grófnő és a diakovári káptalan</i> birtokai.	buza ... 10900 tengeri ... 1600 rozs ... 1000 zab ... 200 árpa ... 300 szilvapálinka ... 1900 szarvasmarha ... 100 sertés ... 1000 gyapju ... 50 nyers bőr ... 100 csont ... 200 fatörzs ... 1600 donga ... 1200 gesztenye ... 500 zöldség ... 5 burgonya ... 5				fűszerárú ... 4000 kézműárú ... 3000 vasárú ... 730 szesz ... 800 deszka és épületfa ... 5000 tűzifa ... 54200 kőszén ... 1100 dohány ... 350 sör ... 130 kőolaj ... 800 cukor ... 100 só ... 600 kidolgozott bőr ... 80	Budapest, Bécs, Fiume, Trieszt. Budapest, Bécs. Grác, Store, Karánsebes, Varasd. Temesvár, Győr, Arad, Budapest, Cilli, Kotor-Alsó-Domború. Čaglin, Ljeskovica, Londjica. Pécs, Vrdnik, Ratkovica. Eszék. Zágráb, Slatina. Fiume, Bosznabrod. Mezőhegyes, Nagy-Surány. Eszék. Eszék, Marburg, Uj-Gradiska.	
Ratkovica $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Ratkovica</i> ... 1.5 <i>Komorica</i> ... 2.6 <i>Dragovci</i> ... 3.9 <i>Maydan</i> (szénbánya) ... 7.0 <i>Pavlovci</i> ... 8.2 <i>Lipovac dolnji</i> ... 9.7 hegyi utak.		szén ... 5100						

A szent-lőrincz—slatina—nasici h. é. vasuton ez ideig lebonyolított áru-forgalom nem nyújt kellő alapot az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetésére.

A szent-lőrincz—slatina—nasici h. é. vasúton ez ideig lebonyolított áruforgalom nem nyújt kellő alapot az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetésére.

DÁLJA—SZISZEKI VONAL

A) Dálja—sziszeki vonal és szárnyvonalai

a vukovár—borovói,
a striživojna—vrpolje—samaci,
a brod—boszna-bródi és
a sunja—doberlini vonal.

B) Vinkovce—brčkai h. é. vasut.

A.

DÁLJA—SZISZEKI VONAL.

I. Földrajzi fekvés.

A dälja-bröd-sziszeki vonal a volt alföld-fiumei vasut Dälja állomásából kiágazva Szerém, Veröcze, Pozsega és Zágráb vármegyék területén vezet át s Vukovár jelentös Dunaátrakodó helyet, valamint Brödot és Sziszeket, Szlapon- és Horvátország kereskedelmi szempontból fontos két városát köti össze s Sziszeken csatlakozik a cs. kir. szab. déli vaspályatársaságnak, jelenleg a m. kir. államvasutakkal közösen használt sziszek-zágrábi vonalához.

A vonal Borovóig a nagy magyar Alföldnek a Dráva mentén benyuló lapályán, a Dunával párhuzamosan halad. E vonalrészről Borovó és Bršadin közt szárnyvonal ágazik ki a Dunához. További útjában a Fruska-Gora legnyugatibb emelkedéseit megkerülve, az Alpok délkeleti végső ágzatának a Száva lapályára hajló lejtői szélén megyen tovább és Striživojnától Samacig, Brödtől pedig a Szávát áthidalva Boszna-Brödig ágazik el egy-egy szárnyvonala. Brödtől kezdve a vonal északról a Dilygora, Pozsegai és Szujnik-hegyek déli hajlatai és délről a Száva által határolt lapályt szeli át, majd Dubicától kezdve a Szávalapálynak a Zrinyi-hegy északkeleti lejtője által alkotott határát követve mindjobban közeledik a Szávához s Čaprag felett a Kulpát áthidalva a déli vasut vonalába szakad be.

Végül a fővonalból Sunjánál ágazik el egy szárnyvonal, mely a Sunja völgyében, majd Kostajnicától az Unna balpartján halad, Volinjánál átlépi a magyar birodalom határát s csatlakozik a banjaluka-doberlini vasúthoz.

A vonal mentén Vukovár, Bröd, Boszna-Bröd és Uj-Gradiskán kívül nincsenek figyelemre méltó helyek, mivel a Duna, Vuka és a Szávának még

manapság is gyakori áradásai nem kedveztek népesebb községek alakulásának. Az apró községek népe földművelést és állattenyésztést üz, a vasut áruforgalmát azonban csak alig említésre méltó mérvben befolyásolja termelésének feleslegével.

II. Lakosság.

A vonal által érintett vidék lakossága horvát, erősen van azonban vegyülve a Szávántuli tartományokból a török háborúk idejében bevándorolt szerb elemmel. A horvát és szerb törzslakosságon kívül Vinkovci, Mikanovci, Garcin és Oriovac környékén a Dunántulról betelepült magyar lakosság is számot tevő, míg Uj-Gradiska és Staro Petrovosele környékén cseh települőkkel találkozunk. Vukovár, Vinkovce, Ivankovo, Uj-Gradiska és Sziszek iparos és kereskedő népe közt nem csekély számmal vannak németek is.

A nép általában földművelésből, gyümölcstermelésből és állattenyésztésből él, Vukovár, Oriovac és Uj-Gradiska környékén a szőlőművelés, Uj-Kapella-Batrina, Uj-Gradiska és Jassenovac vidékén pedig az erdei munka ad a népnek kenyeret. A kereskedelmi tevékenység főleg Vukováron, Brödon, Boszna-Brödon, Uj-Gradiskán és Sziszeken összpontosul.

A földbirtok tagolódása nem éppen kedvezőtlen, mert a vonal mentén általában sok a kis birtok. Nagyobb uradalmak csak Vukovár, Vinkovci, Striživojna-Vrpolje, Andrijeveci, Uj-Gradiska és Jassenovac környékén s az okkupált tartományok szomszédos területén fordulnak elő. Ezeken kívül nagy terjedelmű erdőségek vannak a kincstár vagy a vagyonközségek birtokában.

A lakosság tulnyomó része szerény igényeihez mértelen rendezett viszonyok közt él, csakis ott

találkozunk a szegénység felöltő jeleivel, hol a területek legnagyobb részét még vágás alá nem került kincstári erdőségek borítják.

III. Földművelés.

A mezőgazdasági művelésre alkalmas területek a Duna és Vuka mentén, a Szávalapályon (Posavina) és az ezt határoló hegyvonulat lejtőin fekszenek.

A lapályon fekvő szántóföldek talaja tulnyomóan fekete homok és agyag keveréke, helylyelközzel morotvakkal és nádasokkal megszakítva. Bár a Vuka, Bigj és Száva gyakran elöntik az alacsony fekvésű, dús televény tartalmu földeket, ezek általában véve mégis bőven jutalmazták a földműves munkáját.

Az emelkedettebb helyeken a talaj már jobban kötött s nem oly gazdag humuszban, de még mindig jó termő s csak a Zrínyi hegységben a Sunja és Unna környékén vannak sovány szántóföldek.

Az okkupált tartományokban a Száva mentén szintén nagy terjedelmű televényes földek vannak.

Rendszeres művelés mellett a földek termése k. holdankint 6·5—7 q buza és 7·9—8·2 q tengeri.

Vukovár és Vinkovci környékén a földművelést serényen üzik, egyébként pedig a nép a földet általában kezdetlegesen műveli. Sok helyen csak épen akkora területet tör fel a nép, amennyi a létszükséglet fedezésére elégséges tengerit, buzát, kölest, babot stb. megtermi. Ugy a Száván innen, mint azon túl, még sok helyen szántanak faekével s a nagyobb uradalmakat kivéve csak ott találkozunk okszerűbb földműveléssel, hol a hajdan a semmittevással egyértelmű határori szolgálathoz szokott törzslakosság a letelepedett magyar és cseh bevándorlóktól kezdi eltanulni a földművelés mesteriségét.

Csaknem az összes mezőgazdasági termelési ágakat művelik, mindazáltal főleg a *tengeri* és *buza* az, melynek feleslege piacra kerül s ekként a vasuti áruforgalomnak tápot nyújt. A fő termelési ágon kívül Vinkovci és Bród környékén *repcét*, *kölest* és *lóheremagot*, Vukovár, Ivankovo és Striživojna-Vrpolje környékén *kendert* és *komlót* s az egész vonal mentén *babot* termelnek még szép sikerrel. Főleg ez utóbbi figyelembe vehető mennyiségekkel szerepel a vasuti áruszállításban. A réteken gyűjtött jól értékesíthető *szénán* kívül végül

még a *nád* emlithető meg, melyet Bršadinról szállítanak az Alföldre.

A mezőgazdasági termékek elszállítására, mindenütt, ahol vízi út áll rendelkezésre, ezt használják s csakis a hajózás szünetelése alatt és a gyors továbbítást igénylő friss tengeri elszállításánál veszik igénybe a vasutat, úgy hogy a terményeknek csak alig $\frac{1}{3}$ része alimentálja a vasut áruforgalmát.

A vonal mentéről származó termények főgyűjtő helyei: Vukovár, Eszék, Sziszek és Vinkovci.

A három előbbi helyre vizen, az utóbbira szekéren szállítják be a terményeket, honnan azokat a kereskedelmi irányzatok szerint Fiume, Budapest, Bécs és egyéb helyekre továbbítják.

Általában a *tengerit* és *babot* Sziszekre, Fiuméba és Triesztbe, a *buzát* Károlyvárosra. Zágrábba, Sziszekre, Budapestre és Bécsbe, a *repcét* Győrbe, a *zabot* Ausztriába és az okkupált tartományokba és a *kölest* Budapestre szállítják vasuton.

IV. Szőlőművelés.

A Fruska-Gora északnyugoti nyulványain: Vukovár, Sotin, Bogdanovci, Negoslavci, Vinkovci és Opatovac határában, a Dilygorai, a Pozsegai és a Szujnik hegyek délnék ereszkedő lejtőin s lassan elsimuló dombozatain, főleg Oriovac, Uj-Gradiska, Bród környékén, végül az Unna völgyében Kosztajnica környékén kedvező fekvésű szőlőket és gyümölcsösöket művelnek.

A Fruska-Gorán fekvő szőlőkben nagy pusztításokat okozott a fillokszéra, úgy hogy a jelenlegi termés alig egy harmadát teszi az előbbi évek termésének. Az utánültetés csak lassu lépésben halad előre. Az egyéb vidékeken levő szőlőkben a fillokszéra még nem mutatkozott, ellenben erősen lépett fel a peronoszpóra s az utóbbi években mindenütt nagy károkat okozott. Ezen csapás ellen hatósági felügyelet alatt végrehajtott permeteléssel védekeznek.

A vonal mentén művelt szőlőkben legelterjedtebb fajok a kadarka, mely vörös és a szlankamenka, mely jó fehér bort szolgáltat. Újabb időben az egyes szőlőbirtokosok más vesszőkkel is tesznek kísérletet. Általában mondhatni, hogy a nép, főleg Bród és Gradiska környékén nem érti kellőleg a szőlőművelést s így a bortermés sem minőségileg sem mennyiségileg nem felel meg a várakozásnak. Egyes nagyobb termelők ezt belátva, Gyöngyösről telepített vinczellérekkel tettek

ujabb időben sikeres kísérleteket s remélhető, hogy azoknak művelési módját idővel eltanulja a nép is és ekként a bor állandó tényezőjévé válik e vidéken a vasuti teherforgalomnak.

Pozsega vármegye 7315 k. holdnyi szőlőiben 42663 hl. mustot szűrték az 1894. évi szüret alkalmával.

A vonal mentén termelt bort legnagyobb részben Bosznia és Hercegovinába, valamint Sziszekre szállítják el vasuton.

V. Gyümölcstermelés.

A vonal által átszelt vidék lakosságának számavehető jövedelemforrást nyújt a gyümölcstermelés és jó termésű években a vasuti teheráruforgalmat is szép mennyiségekkel gyarapítja.

Ezen vidék gyümölcsöseiben és szőlőhegyein számos alma- és körtefaj, továbbá dió és a csontos magu gyümölcsök több faja diszlik, sőt a déli hegyfarkakon a mandula is szépen tenyész, mégis a főjövedelmet az *alma*-, *körte*- és *szilvatermelés* képezi.

Szlavonország majd minden községe mellett van kisebb-nagyobb szilvás. Így a diakovári járásban 1377 k. h., a bródiiban 2121 k. hold, az újgradskaiban 2286 k. hold s a novskaiban közel 300 k. hold a szilvafával beültetett területek nagysága. A nép nem mindenütt karolja fel kellő eréllyel a gyümölcstermelés ezen jövedelmező ágát; a régi kimerült, elvéhdedt fákat nem cseréli fel fokozatosan új ültetéssel, sem a hernyók ellen nem védekezik kellő szorgalommal és így a szilvatermés évről-évre hanyatlik, úgy, hogy már vagy 6 év óta nem volt a vonal mentén számbavehető szilvatermés. Pedig jótermésű években egy község 2000 q szilvaizt, ugyanannyi friss és legalább ötször annyi aszalt szilvát is képes volt piacra vinni s ezenfelül a selejtesebb minőségből kis üstökben szép mennyiségű szilvaszeszt főztek.

Szlavoniában a szilvatermés nagy részét friss állapotban és szilvaizzé főzve értékesítik s csak kisebb részét aszaltják meg régi kezdetleges módon. Ellenben Boszniában az izfőzés mellett nagyban üzik az aszalást is; ott az országos kormány az utóbbi időben legujabb szerkezetű francia aszalókat vásárolt és engedett át 6 évi részletfizetésre a termelőknek, kik az aszalást most már ezek segélyével végezve, mindinkább értékesebb árut képesek piacra adni.

Említést érdemel még a *gesztenye*, mely a

Krudija hegységben, de leginkább a Zrinyi hegy keleti ágain összefüggő pagonyokban diszlik, továbbá a *dió*, mely főleg Boszniából mint átmenő áru gyarapítja a vasut forgalmát. Ezen czikkekből jó termés esetén néhány ezer q-t szállítanak el vasuton. A gesztenyét csaknem kizárólag Szabadkára szállítják. Az almát s egyéb friss gyümölcsöket kisebb mennyiségekben Budapestre, Bécsbe, Ausztria egyéb helyeire és külföldi állomásokra adják fel. A friss szilva piacra Bécs és Budapest, az aszalt szilváé pedig Budapest; Bécs, és az Északi-tenger kikötői és különböző külföldi helyek; ez utóbbi czikk különben Fiumén át Amerikába is eljut.

VI. Konyhakertészet.

A vukovár—bródi vonal több állomása környékén foglalkoznak konyhakertészettel. Így Vukováron, Vinkovcin és Mikanovcin sok káposztát, zöldbabot, paradicsomot és hagymát termesztene. A konyhakertészet ezen termékeiből azonban csak néhány száz q káposzta kerül vasutra, míg a többi a fuvarszekéren és hajón viszik piacra. A vasuti forgalomra nézve sokkal jelentősebb ezen czikkeknél a Vukovár, Vinkovci és Bršadin környékén külterjes mérvben termelt, országSZerte híres vukovári dinnye. A vukovári dinnye legnagyobb fogyasztója Bosznia, hová Bródon át vasuton szállítják; azonkívül még a közeli állomásokra, Fiuméba, Zágrábba és Bécsbe adnak fel nagyobb küldeményeket.

VII. Állattenyésztés.

A nagy terjedelmű dús legelők kedvező előfeltételét képezik a szarvasmarhatenyésztésnek, amide ennek daczára is a tenyésztés csak alig terjedt a gazdaságban szükséges állatállomány határára s a feladásra kerülő csekély felesleg sem helyi tenyésztés eredménye, hanem jórészt Magyarországból és Boszniából kerül Szlavoniába.

A nép csak a legszükségesebb számú, apró szlavoniai vagy fehér magyar és színes hegyifajok keresztezéséből származó silány minőségű marhaállománnyal bír. A nagyobb uradalmak marhaállományában mind nagyobb tért hódít a színes tiroli és svájci faj. Az igaS állatok nagy részét Magyarországból (Zala vármegye) szerzik be az uradalmaK s a kihasznált állatokat felhízalva vasuton szállítják el. A vonal mentén feladott hizott szarvasmar-

hát főleg Bécsbe és Pilsenbe, a sovány állatokat pedig Budapestre, Pécsre, Szabadkára, s részben Bécsbe szállítják.

A vasuti áruszállítás szempontjából sokkal fontosabb a *sértésenyésztés*. Ennek itt a vidék gazdag tengertermésében és a makkoltatásra alkalmas rengeteg erdők dús makktermésében minden kedvező előfeltétele megvan, de azért még sem áll azon fokon, mely ily előfeltételek mellett várható volna. A határörvidéken régebben fennállott családközösség idejében egy-egy családnak 4—500 drb sertése volt, míg jelenleg nagyon megcsappant az állomány.

A tenyésztésben tulnyomó a fekete szerémi, a turopoljei és a posavinaei faj, de e mellett a bakonyi fajt és a kevésbé értékes, tüskés-boszniai fajt is tenyésztik.

Kereskedelmileg rendszeresen üzött sertéshizlalással a vonal mentén csak Vukovárral találkozunk, hol a Vuka mellett 11 czég. egyenkint 200 m² területen elhelyezett hizlalókban, összesen átlag 1800—2000 darab sertést hizlal. Ezenkívül kisebb mérvben még Jassenovácon üzik a rendszeres sertéshizlalást.

A sertések legnagyobb részét, vagy mint süldőt és sovány sertést vagy mint makkolás utján, vagy a ház körül tengerivel etetett félig hizott árut adják piacra.

A szomszédos Boszniából az ott nagyon kiterjedt mérvben tenyésztett boszna faju sertéseket nagy esordákban hajtják Samacra, Bosna-Bródra és Kostajnicára, hol a sovány vagy javított sertéseket vasutra adják. Ellenben Jassenovácon és Dubicán nem adnak fel élő sertéseket, mivel hatósági intézkedések következtében a boszna tenyésztők Doberlinben adják fel azokat. Dubicán csak mintegy 600 drb leölt boszniai sertést adnak fel Ausztriába való rendeltetéssel.

A vukovár-bródi vonalszakasz mentén feladott hizott sertéseket Kőbányára, Bécsbe és Bécs-Ujhelyre, a sovány sertéseket pedig Kőbánya-Zombor, Szabadka, Gombos-Bogojeva, Priglevica-Szt. Iván, Eszék és Bécs-Ujhely állomásokra szállítják. A bród—sziszeki vonal állomásain feladott sertések legnagyobb része Bécs-Ujhely, Steinfeld, Grác, Leoben és Sopron állomásokra megy; e helyeken a sovány és félig hizott sertések hizlalókba kerülnek. Ily czélból Bródba és Zágrábba is szállítanak néhány száz darabot.

A leölt, feltisztított sertéseket jobhára Fiuméba, Triesztbe és Boszniába szállítják.

A *juh tenyésztést* a vonal mentén csak korlátolt mérvben üzik s így a közönséges alföldi faju juhek csak alig számbavehetőleg gyarapítják a vasut áruforgalmát.

A *baromfitenyésztés* sem gyakorol érezhető befolyást a vasuti áruszállításra. A nép túlnyomólag apró közönséges faju csirkéket nevel eladásra s csakis a pulykák érdemelnék különös említést, melyekből szép példányokat adnak fel kihizlalva. Boszniából nagy farkakban adják fel a sovány pulykákat. A csirkét Zágrábba, Bécsbe és Fiuméba, a pulykákat pedig Bosna-Bródról Dubicáról és Kostajnicáról kocsirakományokban Kőbányára s ketreczekben ugyanoda, Stiriába, Cseh- és Morvaországba szállítják.

VIII. Állati termékek

Az állati termékek a vasut forgalmát csak kis mérvben gyarapítják s egyedül a tojás, gyapju és bár nem is tömegénél fogva, a selyemgubó érdemel említést.

Tojást a vonal mentén majd mindenütt adnak fel és épen a tojáskereskedők tulbuzgalmának tudható be, hogy a nép főleg Boszniában a pillanatnyi előny által elkapatva, sokkal több tojást ad el, sem mint azt az okszerű és rendszeres baromfitenyésztés követelményei megengednék. Vukovár, Vinkovci, Samac, Ivankovo és Mikanovci állomásokról a tojást Szabadkára, Budapestre, Zomborba és Nemes-Militicsre. Striživojna-Vrpoljéről szekéren Eszékre, Bródról Bécs-Ujhelyre és Triesztre, a többi állomásokról pedig Rann és Zabok-Krapina-Teplitz állomásokra szállítják, honnan a krajnai és stiriái tyukászok a válogatott árut Bécsbe és Grácba továbbítják.

Gyapjút a dálya—bródi vonal mentéről kisebb mennyiségekben Budapestre és Grácba szállítanak.

A *selyemtermelés* főleg Vukovár, Vinkovci, Ivankovo, Andrijeveci és Uj-Gradiska környékén állandóan terjed. A gubót Vinkovcra és Mitrovicára szállítják beváltás végett. A vinkovci beváltó hivatal évente 200 q gubót szállít el Udinébe, hova különben Vukovárról közvetlenül is szállítanak néhány száz q gubót, melyet hajón hoznak feladáshoz.

Vukovár, Vinkovci és Bród forgalmában rendszeres szállítmányként fordul elő a *szalonna* és *zsír*; ezeket kis részben Budapestre, nagyobb részben pedig a megszállott tartományokba és Zágrábba szállítják.

Mézet Vinkovcraól Körösre, Bródról Eszékre és Budapestre, Andrijevcraól s Kostajnicáraól Szi-szekre adnak fel kisebb mennyiségekben.

A vonal mentén feladott *bőr* és *cson*t nem szerepel rendszeres szállományokkal; a bőrt főleg Budapestre, a megszállott tartományokba, Vukovár, Eszék, Sziszek és Zágráb állomásokra, a cson-tot pedig Holleschauba szállítják.

Végül ezen pont alatt említhetők még fel a *friss hal* szállományok, melyeket Vukovár, Vinkovci és Samac állomásokról Budapestre, Szabadkára s a megszállott tartományokba irányítanak.

IX. Erdőgazdaság.

A vonal áruforgalmának jellegét az erdőgazdaság és erdőipar termékei adják meg.

Szlavonországnak ezen vasutvonal által átszelt részében, úgy a síksági, mint a hegységi erdővben még maig is helyenkint fejszétől nem érintett áthatlan őserdők vannak.

A síksági (mocsár) erdők Vukovártól Jassenováig a Duna és Száva árterének buja, iszapos talaját borítják; ezekben a kocsányos tölgy az uralkodó faem; 2—3 m. átmérőjű s 20—30 m. magas nyilegyenes törzsek nem tartoznak a ritkaságok közé. Egy-egy törzs olykor 10 m³ tiszta faárut is szolgáltat. A kocsányos tölgy mellett még a szil-, dió-, gyertyán- és körisfa fordul elő tömegesebben, hasonlóképpen ritka szép példányokkal képviselve.

A hegyi erdők a pozsegei völgykatlant körülzáró hegyeket borítják; ezekben a tölgyvel vegyesen fordul elő a juhar-, vörös bükk- és a gyertyánfa. A Krudija hegyen levő vörös bükk erdőkben nem ritkán találunk 40 m. magas törzseket is. A Zrinyi-hegységben már tulnyomó a bükk, helylyel-közel szép törzsekből álló gesztenyes pagonyoktól megszakítva.

Az erdőségek nagy része még nincsen kihasználás alatt. Egyes erdőkben, mint pl. Andrijeveci környékén, a rendszeres üzem megkezdése előtt a bozót és sarjtól járhatlan őserdőt előbb meg kell tisztítani s tervszerű ritkítás által az üzemszerű vágásnak előkészíteni. A kihasználás alatt levő erdőkben szigoruan betartott vágási terv szerint történik a tarolás s a letarolt helyeket szorgosan után ültetik. A hírhedt diakovári erdők befásítása is biztosítva van már, a felsőbb kénysszer nyomása alatt e célra létesített tartalék-alapból.

A vágás alatt levő erdők faanyagát tulnyomóan mint dongát, hajóépítésre szolgáló padlót és gömbfát értékesítik. E mellett még a fának talpfa, fűrészárúk és tűzifa alakjában való értékesítése van szokásban. A vasut fő almentáló tényezője e vonalon a *donga*.

A dongát vagy mint francia dongát 0.75—2 m. nagyságban, vagy mint német kádárfát a legkülönbözőbb méretekből készítik.

A vonal állomásaira utalt területen fekvő nagyobb erdőségek a vukovári, vrpoljei, garcini, andrijeveci, pakraci, pleternicai, cerniki, brestovac-strazemani, vetovoi és uj-gradiskai erdőségek. Ezen erdők legnagyobb része vagyonközsségi tulajdon, melyet a hajdani határörvidék felosztása alkalmával az egyes községek ajándékuul nyertek. Nagy erdőségek vannak továbbá a kincstár, a diakovári püspökség és egyes nagyobb uradalmak birtokában is.

Ugyane vonal áruforgalmát gyarapítják az okkupált tartományokban Doboj, Podlugovi, Puračić, és Sarajevo környékén üzött erdőgazdaságból Boszna-Bródon átjövő gömbfa és donga szállományok, továbbá a Boszna tartományi kormány erdőségeiből Jassenovácon és Dubicán feladott törzsek és dongák.

A vonal mentén feladott *francia donga* fő rendeltetési helye Fiume és Sziszek; a *német kádárfát* részint közvetlenül vasuton, részint a Dunán passauai átrakással különböző német állomásokra szállítják. A *gömbfa* főleg Fiuméba, Zágrábba, Sziszekre és német állomásokra megy. A *tölgy-pallók* leginkább Fiume, Vukovár, Gombos és Szeged közt oszlanak meg; a *tölgy-talpfát* a vonal különböző állomásaira, a bükk-talpfát pedig telítés végett Doberlinbe, s kisebb mennyiségben Sofiába szállítják, végül a *tűzifát* leginkább Szabadkán értékesítik.

Az erdőgazdaság egyéb termékei közül néhány kocsirakomány *makkot* adnak fel erdősítési célokra, főleg a Bakonyba s *gubacsot* Pécsre, Vukovárra, Eszékre, Vinkovcra és Fiuméba.

A vonal legnagyobb donga feladási állomásai Vinkovci, Mikanovci, Andrijeveci, Boszna Brod, Uj-Kapella-Batrina, Uj-Gradiska és Jassenovac.

X. Östermelés az ásványországból.

A dálja—bródi vonal mentén eddig még nem tartak fel ásványkincseket s e pont alatt csakis a Duna és Száva medréből meritett homokot és

kavicsot és egy-két helyen üzött köfejtést említhetjük fel. A homokot Vukovárnál meritik a Duna ágyából s a közeli állomásokra szállítják el, a kavicsot pedig a Bossutnak a Szávába torkolásánál, Samac állomással szemben aknázzák ki a folyó medréből s magas vizállásnál dereglyéken, egyébként pedig kordékkal viszik a Szávához vezető vágányhoz berakás végett. A kiaknázó vállalat évente átlag 40,000 m³ kavicsstermelésre van berendezve. A kavicsot pályafentartási célokra és közutak fentartására használják a közeli vonalakon és a környék közutainál.

Kobas és Kokočevitz környékén jó minőségű homokkővet fejtenek a szükség mérve szerint, de ezt nem igen szállítják vasuton, hanem többnyire hajókkal.

A bród—sziszeki vonal területe bővebben van megáldva ásványkincsekkel. A pozsegai völgykatlan határhegyeiben Oriovacnál vasérczek fordulnak elő, Bačindol és Petrovoselo környékén fehér márgában kőolajt, a Moslavina hegység aljában, Voloder és Miklenska közelében pedig földszurkot találtak, Kostajnica közelében gránitbánya van, míg Volinja környékén, Beslinac mellett vasérczet fejtenek. Sokkal fontosabb ezeknél azon nagy kiterjedésű barnaszén település, mely a dilygorai és pozsegai, valamint a Sujnik hegy déli lejtői mentén Raičig terjed.

A Petrova gora északi nyulványaiban s a Moslavina hegység aljában, Kravarskónál, Ponikvarinál és Kutinánál is tártak fel lignitet és barnaszén.

Eddig részben a vállalkozási kedv, részben a szükséges tőke hiánya utját állta mindezen természeti kincsek kiaknázásának s ekként a vasutvonal áruforgalmát is csak alig számbavehető ilyennemű küldemények gyarapíták.

Sziszektől 25 km.-re fekvő Kraljevčani községben Vučkovič és Löwy sziszeki lakosoknak barnaszénbányája van, de jó közlekedési eszközök hiányában a kiaknázás csak igen lányhán történik.

Oriovac közelében, Malino határában csak 4 munkás fejtí az igen fiatal lignitet a kismérvű helyi fogyasztás céljaira.

Uj Gradiska közelében Cerniken két bánya is van. Ezeket a cerniki közszenbányavállalat vette üzembe, de elégtelen tőke hiányában csakhamar abban is hagyta. Mindössze 3400 q-t adtak vasutra Budapest, Pécs, Ujvidék, Striživojna-Vrpolje, Boszna-Bród rendeltetéssel.

Beslinac és Trgove határában (Volinja) működő vaskohók 13,824 q nyersvasat termelnek, de ebből Volinja állomáson mit sem adnak fel.

Hasonlóképen nem érinti a vasut áruforgalmát a 150—180 hl. nyersolaj sem, melyet évente Bačindolban és Miklenskán szivattyuznak.

Majur közelében, Mečenčaniban jó minőségű barnaszénét tártak fel, melynek kiaknázása legközelebb várható.

A Kostajnica mellett levő gránitbányában csak utak fentartására szolgáló zuzott követ termelnek s ebből 4—5000 q-t szállítanak el Sziszekre.

Kétségtelen, hogy mindezen ásványkincseknek főleg azonban a széntelepeknek nagyobb mértékben való kiaknázása idővel rendszeres és nagy arányú forgalmat biztosítand ezen vonalnak.

A megszállott tartományokban Kohlengrube közelében szenet (tuzlai szén), Vogosćán mangánérczet és Podlugovi közelében chromérczet bányásznak, mely cikkek a B.-Bródnál átjövő forgalmat gyarapítják. A tuzlai szenet részben a m. kir. államvasutak szükségletére, részben magánfogyasztásra a vonal különböző állomásaira szállítják. A mangánérczet M.-Ostrauban és Aussigban, a chromérczet pedig Hrastnigban dolgozzák fel.

XI. Ipar.

A vonal környékén levő községekben kifejtett ipari tevékenység csakis a mezőgazdasági és erdészeti termékek feldolgozásánál ért el oly fejlettséget hogy a vasuti tömegáru-forgalmat számbavehető módon gyarapíthatja. Az egyéb iparágak, mint a mész- és tégláégetés és a börgyártás csak csekélységekkel járulnak a feladáshoz, míg a kisiparilag üzött opánka- és hordógyártás termékeit majdnem kizárólag fuvarszekereken szállítják a fogyasztó területekre.

A házi ipar szilvaszeszt és szilvaizt termel, melyek közül az utóbbi már jelentősebb mérvben gyarapítja a vasuti áruforgalmat.

A vonal mentén levő nagyobb ipartelepeket alább ismertetjük:

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

Borovic Dávid gőzmalma Vukováron, fennáll 1861 óta, 25 munkást foglalkoztat s termel évente 45,000 q lisztet és korpát; évi elszállítása 2500 q, mely mennyiség Zágráb és Sarajevo közt oszlik meg.

Engel Jakab első vinkovci gőzmalma 1865 óta van üzemben, 50 munkással dolgozik s évente 50,000 q lisztet

és korpát készít, ebből a közeli környékre, Triesztbe és Boszniába évente 23,000 q-t szállít el.

Graf F. és Bauer cég «Slavonia» gőzmalma Vinkovcin; 1891-ben alapították, évi termelése 46,000 q; ebből átlag 20,000 q-t Boszniába és a bród—sziszeki vonal állomásaira szállít el.

Khuen-Héderváry gr. család gőzmalma Nustiron, 1855 óta működik, Szlavonia legrégebbi gőzmalma, évi termelése 18,000 q örlemény, de ebből csak mintegy 2000 q-t szállít a vinkovci—brékaí vonalra és Bródra.

Fischer és Büchler cég hengermalma Vrpoljén, fennáll 1874 óta, 30 munkást foglalkoztat, évi termelése 60,000 q, ebből átlag 50,000 q-t szállít el Salzburgba, Laibachba, Sarajevoba, a zagoriai vasut állomásaira és Fiuméba.

A «*Sluga malom*» Vrpoljén, fennáll 1863 óta, évente 40,000 q örleményt termel s ebből elszállít Boszniába 10,000 q-t.

A «*Rosa malom*» Vrpoljén, fennáll 1877 óta, évi termelése 50,000 q, melyből Boszniába átlag 10,000 q-t szállít vasuton.

Bernfest Adolf fia gőzmalma Garčinban, fennáll 1879 óta, foglalkoztat 20 munkást, s termékeiből 20,000 q-t ad fel Boszna-Bród és Sunja állomásokra.

Seneljein és Mikanorcin egy egy kisebb gőzmalom működik, ezek együtt vagy 1400 q lisztet és korpát adnak fel Uj-Gradiskára és Eszékre.

Tasovac és Merkadić cég hengermalma Bródon, 30 munkással dolgozik s évente átlag 17,000 q örleményt szállít el Zágráb, Károlyváros, Fiume és Trieszt rendeltetéssel.

Ezen malmok gabonaszükségletüket közeli állomásokról, de leginkább Bajmok, Csaba, Szabadka, Topolya, Nemes-Militics, Zombor, Ó-Kanizsa, Nagy-Kikinda állomásokról s Béga menti helyekről szerzik be. Tüzelésre tuzlai, vrdniki és pécs-vidéki szenet használnak.

Lobe Frigyes sörfőzője Uj-Gradiskán, évente átlag 4000 q sört Banjalukába s 1200 q-t kisebb küldeményekben a vonal állomásaira szállít el.

2. Erdészeti termékek feldolgozása.

Lamarche belga cég fűrésztelepe a sziszeki közraktárak közelében Čupragon; a vonallal vágányösszeköttetésben áll, 5 hold területen fekszik, egyik oldalról a Száva, a másiktól a fővonal által határolva; 100 munkás segédkezése mellett 4 keret-, 5 szalag- és 3 körfűrészszel dolgozik s mindenemű tölgyfűrészárut, deszkát, butorfát, pallódeszkácskát és parkettát termel. Gyártmányainak piaca főleg Belgium, évi elszállítása 30,000 q fűrészárú. A feldolgozandó rönkfát télen vasuton, nyáron pedig a Száván hozatja.

Löwy Sámuel budapesti cég gőzüzemű cserőrlő és aprító telepe Jassenovácón, évente mintegy 7500 q félégyártmányt szállít el vasuton.

A «*The oak extract Co. limited*» angol cég tölgyfakivonat gyára Županjén, Samac állomástól 3 óra járásnyira a Száva mellett. Fennáll 1883 óta, 200 munkással dolgozik s évi 80,000 q tölgyfakivonat előállítására van berendezve. A gyártmányokat hajón szállítják a Száva-parti vágányhoz. Az évi 50,000 q gyártmányból 40,000 q Fiuméba, a többi egyéb helyekre megy.

A magyar kir. államasutak talpfátelítő telepe Raič állomás mellett, a vasut szükségletére bükkfalpfát telít.

E fejezet alatt említhető fel még a Vinkovcin üzött kádárság, melynek tevékenysége 2000 q új hordót juttat a vasuti elszállításához Sibinj rendeltetéssel, továbbá a Kostajnica környékén üzött botgyártás, mely a sétatobotokhoz szükséges félgyártmányt termeli s évi 1800 q mennyiségben Bécsbe szállítja.

3. Állati termékek feldolgozása.

Beck A. tinár ipartelepe Vinkovcin, 50 munkással évente átlag 8000 q kidolgozott bőrt állít elő, ebből 4500 q-t Boszniába és Budapestre szállít el vasuton. A nyersbőrt a vonal állomásairól szerzi be.

Boszna-Kostajnicán az 1896. évben *Dedem H. cég* kolbász-, húsrú-, szalámi- és zsiradékgyárát épített. Ez a gyár eddig még semmit sem adott fel Kostajnica állomáson.

A m. kir. selyembeváltó-intézet a beváltás végett odaszállított mintegy 200 q gubót nem dolgozza fel, hanem azokat a báboknak forró gőzzel való megölése után csak osztályozza s ennek megtörténte után Udinébe adja fel.

4. Ásványi termékek feldolgozása.

Kanitz Ignác mészegetője Vinkovcin; Villányról és Magyar-Bolyról vasuton odaszállított mészkőből átlag 8000 q meszet éget, melyből 1000 q-t ad fel vasuton Vrbanjére és Striživojna-Vrpoljére.

Philipović Ferencz téglacégetője Bródon, főleg a helyi szükséglet fedezésére dolgozik s csak a környéken folyó építkezések alkalmával szállít el 2000—2200 q téglát vasuton közeli állomásokra.

Bár a m. kir. államvasutak forgalmát nem is almentálja, de mint Sziszek végállomás forgalmában számot tevő tényező felemlíthető a Sziszekről 33 km.-re fekvő *eravovini vasolvasztó* (Ganz és társa bérletében). Ez évente átlag 43,000 q nyersvasat ad fel Sziszeken Budapestre s mintegy 10,000 q-t Ausztriába.

5. Egyéb iparágak.

A vízi átrakodás útján Vukovár állomás forgalmát a beocsini cementgyár és a palánkai zsinegygyár gyarpítja termékeivel.

A *Redlch-Ohrenstein és Spitzer-féle cementgyár* részben saját, részben a magyar folyam- és tengerhajózási társaság hajóival átlag 30,000 q cementet szállít Vukovára s onnan vasuton magyarországi s boszniai állomásokra.

Michels testvérek kötél- és zsinegygyára Polánkán, évente átlag 4500 q hajókötetet szállít vizen Vukovára s onnan vasuton Polába s Magyar- és Horvátország különböző helyeire.

A megszállott tartományokból Boszna-Bródon át szesz, rudvas, nyersvas, cukor és papír megy át a m. kir. államvasutak vonalaira.

A szezst a *Kohlengrube* mellett levő *szezsgyár* adja fel szlavoniai állomásokra, évi 2000 q mennyiségben. Nyersvasból 15,000 q-t Wittkovitzra és

Storébr, a rudvasból pedig 3300 q-t Zágráb, Eszék, Szeged és Budapest állomásokra szállítanak, a *Podlugovi* és *Vares* községekben levő *vasolvasztók* és a *zenicai vasgyár*. A *zenicai papírgyár* mintegy 3000 q papírt ad fel a bécsi államnyomda részére.

A doboji és usorai cukorgyár 8000 q cukrot szállít Bécsbe és ugyanannyi szörpöt Ó-Buda-Filatorigát állomásra.

A megszállott tartományok iparának emelésére sokat tesznek a vezető körök, így Derventben botgyár, Usorán talpfatelítő telep, Boszna-Bród mellett petroleumfinomító, Lukavacon pedig ammoniak-szódagyár van alakulóban, mely ipartelepek hatása már legközelebb érezhetővé fog válni az átmenő forgalomban.

A vonal mentén levő községek majd mindenkében szokásban van a *szilvaifőzés* és a kis üstökben való *szilvapálinka-égetés*. Az előbbi cikkből, bár az utóbbi 5—6 év gyenge szilvatermése nagyban megapasztotta a gyártást, még mindig nagyobb mennyiségeket adnak fel főleg Budapestre és Bécsbe, ellenben a szilvaszeszt nagyobbára helyben fogyasztják el vagy vizen szállítják Eszékre és Vukovárra.

XII. Kereskedelem.

A vonal által átszelt vidéken a kereskedelem; tevékenység fával és faárúkkal, élő állatokkal, gyömöleses és gabonaneműekkel való üzérkedésben nyilvánul.

A kereskedelmi tevékenység legélénkebb gócza azelőtt Sziszek volt. E város a nyugot felé vezető

víziut vég- és az ugyanazon irányban **tovább vezető** vasuti ut kezdőpontjában **feküdvén**, mondhatni az **egész Bosznia és Szlavonia** kiviteli kereskedelmét közvetíté mindazideig, míg a vasut kelet felé folytatást nem talált. Ezentul a város már nem volt ugyan képes előbbi fontosságát megőrizni, de azért — főleg a reexpeditiós tárházak segélyével — még mindig jelentékeny közvetítő kereskedelmet folytat dongával, tengerivel és aszalt szilvával.

A határörvidéki vasut kiépültével megváltozott viszonyok folyamánként élénk lendületet vett Bród és Vukovár kereskedelmi tevékenysége; az előbbi a megszállott tartományok kivitelenek közvetítésében, az utóbbi pedig az ott rendszeresített dunai átrakodásban találván kellő tápot. A Vukováron átrakott tengerit és buzát leginkább Sziszekre, Károlyvárosra, Zágrábba és Fiuméba szállítják el vasuton. Vukovárott ezenfelül még látogatott szarvasmarha- és sertésvásárokat is tartanak.

Samac állomás fel- és leadási forgalma jó formán teljesen a boszna-samaci kereskedők tevékenységének eredménye; ezek élénk üzérkedést folytatnak gabonával, szilvával, szarvasmarhával és sertéssel, továbbá mindennemű fogyasztási cikkekkel, melyeket jó nagy környék lakossága Boszna-Samacon szerez be.

Vinkovcin élénk üzérkedés folyik gabonaneműekkel, örleményekkel, épületfával és főleg dongával; itt van a bécsi Union bank nagy dongaraktára.

Az egyéb helyeken észlelhető kereskedelmi tevékenység egyedüli tárgyát a föld terményeinek és az állati termékeknek összegyűjtése és a nagyobb helyek piacaira való juttatása képezi.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Vinkovci $\frac{7}{10}$ <i>Vinkovci</i> — <i>Cerna</i> 16.0 <i>Gaboš</i> 10.0 <i>Jarmina</i> 3.0 <i>Mirkovci</i> 5.0 <i>Neudorf</i> 5.0 <i>Prilaka</i> 13.0 <i>Rokovci</i> 6.0 <i>Županja</i> 30.0 jó karban tartott törvényhatósági utak.	<i>Elitz gróf</i> 8500 holdas gaboši birtoka.	buza 24600 tengeri 21400 zab 7800 árpa 3700 repcze 5000 bab — dinnye 400 szilva 1900 szilva 1400 sovány sertés 4000 juh 2000 600 selyemgubó — 200 méz 300 gyapju 300 zsir 600 szalonna 200 tojás 700 nyersbőr 2000 csont 8000 3000 friss hal 250 gömbfa 220000 80000 donga 360000 240000 tüzifa 6000 makk 2000 örlemény 10000 35000 mész 1000	12400 — — — — — 400 1900 4000 2000 — — — 200 — — 8000 3000 — — 80000 240000 — — — — 35000 —	— — — — — — — — — — — 200 — 				

2013.03.22. 21:45:45

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Garčin $\frac{7}{m}$ <i>Garčin</i> 2·0 <i>Trnjan</i> 5·0 <i>Selva</i> 2·0 <i>Sapce</i> 2·0 <i>Oprisavci</i> 5·0 <i>Poljanci</i> 6·0 állami és rossz mezői utak.	<i>Az államkincstár</i> 19000 hold erdeje.	tengeri 1800 szilva 1000 szilvaiz 500 hajó építésre szolgáló tölgyepadló 65000 donga 1:0000 talpfa 31000 deszka 13000 gömbfa 74000 szálfa 14000 örlemények 20000	— — — — — — — — — — —	— 500 400 — — — — — — — —	szén 60000 tűzifa 15000 épületfa 5000 kavics 18000		Dolna-Tuzla. A vinkovci-bréka vasút állomásai. Szeged, Máramaros-Sziget. Samac.	
Brod $\frac{7}{m}$ <i>Brod</i> 1·5 <i>Podvinj</i> 4·7 <i>Kaniža</i> 14·0 <i>Bebrina</i> 19·5 állami és jó községi utak.		tengeri 7000 buza 750 rozs — zab 110 bab 760 repce — köles 1300 lóheremag 200 burgonya 180 bor 250 friss gyümölcs 400 szalma — széna 1000 hizott sertés élő — hizott sertés leölt 50 sovány sertés 2100 szarvasmarha 200 baromfi — selyemgubó 140 méz 150 zsir és szalonna 300 bőr, szarv 320 örlemények 16000 aszalt szilva és szilvaiz 5700	— 450 540 300 1100 400 — — — 600 250 — — — 100 40 1000 160 300 — 200 — 700 3100	400 — — — — — — — — — — 1300 —<				

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Boszna-Brod		Boszniából, illetőleg a bosznavasutról átment a m. kir. államvasutakra				A m. kir. államvasutakról átment a bosznavasutra, illetőleg Boszniába		
		aszalt szilva	43000	10300	3000	gyűjtő dijszabás alapján szállított vegyes áruk	26800	Bécs, Budapest.
		dió	2200	800	—	örlemények	21000	Budapest, Szeged.
		hizott sertés	—	4400	—			Arad, Nagy-Kikinda.
		sovány sertés	3600	10000	—			
		szarvasmarha	1600	1400	—			
		pulyka	8000 db	—	—			
		bőr	5000	—	—	vasárúk és géprészek	118000	Bécs, Grác, Store, Budapest.
		tölgy hosszfa	6600	—	12000	sör	6400	Kőbánya, Pilsen.
		talpa	3000	—	—			Uj-Gradiska.
		botfa (nyers)	—	3000	—	szalonna	500	Eszék, Vukovár, Szeged.
		gömbfa	100	—	—	cement	11000	Ujvidék, Trifail, Zágráb.
		donga	350000	—	—	szesz	300	Győr, Budapest, Temesvár.
		szén	110000	—	—	szén	26200	Úszög, Dombrav, Szabolcs.
		mangánércz	—	54000	—	bor	9000	Pécs, Budafok, Villány, Fiume
		chromércz	—	13000	—	gépek	4300	Grác, Bécs.
		szesz	2000	—	—	zsir	2000	Mohács, Pécs, Illok.
		nyersvas	—	15000	—	czukor	15000	Vulka-Pordány, Nagy-Surány, Mezőhegyes.
		rudvas	3300	—	—			
		papír	—	2700	—	gyarmat- és fűszerárú	5000	Zágráb, Budapest, Bécs.
		czukor	—	8300	—	kőolaj	6500	Fiume, Budapest, Trieszt.
		szőrplé	7800	—	—	olajok	1200	Fiume.
						só	18000	Sziget-Kamara.
						üveg	2300	Neulitschein.
						tűzmentes téglavasúti járóművek	33700	Blanskó.
						cellulose	10000	Prága, Grác, Zernest.
						zab	1500	Strizivojna-Vrpolje.
						tengeri	4500	Uj-Gradiska, Okučane, Dárda, Vinkovce.
						árpa	3500	Mohács, Pécs, Dárda, Szeged, Vinkovce.
						nyersvas	5700	Fiume.
						ócskavas	30000	Budapest, Vinkovce, Brod.
						kénsav	5100	Budapest.
						ammoniakviz	4300	Zabrze.
				spodium	4800	Bécs.		
				deszka és egyéb fanemű	1300			
				chamotte liszt	12000	Szeged, Bécs.		
					4500	Blanskó.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Sibinj $\frac{\%}{m}$ <i>Sibinj</i> ... 1·3 <i>And. ijerci</i> <i>gornji</i> ... 3·5 <i>Slobodnica</i> ... 5·2 <i>Odvorci</i> ... 10·6 <i>Slatinik</i> ... 6·5 rossz községi és mezei utak.		tengeri ... 250 buza ... 200 talpfa és gömbfa ... 600	250 200 600	— — —	— — —	szesz ... 160 Hl. bor ... 600 » sör ... 900 » fűszer- és gyarmatáru ... 40 pamutáru ... 20	160 Hl. 600 » 900 » 40 20	Ujvidék, Dálja, Zágráb. Fiume. Uj-Gradiska. Trieszt. Matzleinsdorf.
Oriovac $\frac{\%}{m}$ <i>Oriovac</i> ... <i>Noro selo</i> ... 6·5 <i>Kobaš</i> ... 7·2 <i>Bosznja-Kobaš</i> ... 8·2 <i>Dubočaj</i> ... 19·7 <i>Bebrina</i> ... 14·9 <i>Banovci</i> ... 17·6 <i>Kuti</i> ... 11·8 <i>Stupnik</i> ... 4·1 <i>Lorčić</i> ... 9·0 <i>Zagradje</i> ... 17·8 <i>Malino</i> ... 3·0 mezei-, hegyi- és kis részben kavicszott törvényhatósági utak.		buza ... 9000 tengeri ... 10000 bor ... 200 friss szilva ... 500 friss sertés-hus ... 50 szilvaiz ... 300	9000 10000 200 500 50 300	— — 400 1500 — —	— — — — — —	liszt ... 160 fűszer- és gyarmatáru ... 40 vasáru ... 30 szövött- és pamutáru ... 40 déli gyümölcs ... 15 magvak ... 10 rézgálicz ... 10 sör ... 20 czukor ... 40 disznózsir ... 50 szalonna ... 50 bor ... 20 borszesz ... 50 tüzifa ... 400 malomkő ... 300	160 40 30 40 15 10 10 20 40 50 50 20 50 400 300	Brod, Ujvidék, Eszék. Trieszt, Budapest, Uj-Gradiska, Brod. Grác. Budapest, Bécs, Dugaresa. Fiume, Trieszt. Zágráb. Zágráb. Uj-Gradiska. Mezőhegyes. Mitrovicza, Eszék. Mitrovicza, Eszék. Fiume. Arad, Temesvár. Leskovác. Ujvidék.
Uj-Kapella-Batrina $\frac{\%}{m}$ <i>Kapela nova</i> ... 1·3 <i>Batrina</i> ... 1·5 <i>Komarница</i> ... 13·0 jó karban tartott utak.		buza ... 1800 tengeri ... 600 selyemgubó ... 380 méz ... 20 tojás ... 40 német kádárfa ... 28000 francia donga ... 120000 bányafa ... 1800 talpfa ... 4400	1800 600 380 20 40 28000 120000 1800 4400	— — — — — 2600 — — — —	— — — — — — — — — —	kőolaj ... 80 vasáru ... 250 bor ... 50 czukor ... 30	80 250 50 30	Fiume. Grác. Villány. Vulka-Pordány.
Staro-Petrovoselo $\frac{\%}{m}$ <i>Staro-Petrovoselo</i> ... 1·5 <i>Vrbora</i> ... 7·0 <i>Godinjak</i> ... 5·0 <i>Stivica</i> ... 7·0 rossz utak.		buza ... 2000 tengeri ... 1000 bab ... 400 deszka és palló ... 12000	2000 1000 400 12000	— — 400 —	— — — —	bor ... 100 Hl. szesz ... 300 « zsir ... 60 czukor ... 50	100 Hl. 300 « 60 50	Pécs. Arad, Győr. Budapest. Bécs.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Uj-Gradiska $\frac{n}{m}$	<i>A Tarnóczy örökösök</i>	buza	16000	2000	—	pamutfonál	4000	Matzleinsdorf, Fiume, Dugaresa.
<i>Gradiska nova</i> —	12610 h. cerniki ; az uj-gradiskai vagyon-	tengeri	18000	4000	—			
<i>Ljupina</i> ... 6·7	község 18500 h. uj-gradiskai birtoka.	bab	4000	—	—	kidolgozott bőr	1250	Zágráb, Pécs.
<i>Koračevac</i> ... 2·2		széna	4600	—	—			Bécs, Budapest.
<i>Rešetari</i> ... 3·9		szalma	700	—	—	czukor	700	Szerencs, Lundenburg.
<i>Cernik</i> ... 2·7		selyemgubó	—	100	—	rövidáru	400	Bécs, Budapest, Prága.
<i>Mala</i> ... 1·6		tojás	100	100	—	liszt	2600	Szeged, Nagy-Kikinda, Strživojna-Vrpolje, Brod.
<i>Šmetlica</i> ... 7·5		csont	300	—	—	bor	800	Pécs, Fiume, Villány.
<i>Vrbje</i> ... 15·2		talpfa	90000	—	—	kőolaj	1700	Fiume, Trieszt.
<i>Ivandol</i> ... 20·0		tölgy donga	55000	25000	—	dohánygyártmány	730	Eszék.
<i>Giletiuci</i> ... 6·0		bükk bog-nárfa	10000	—	—	szesz	1800	Temesvár, Győr, Budapest, Szeged.
<i>Šagorina</i> ... 9·3		tölgyfahulladék	100000	—	—	fűszer, gyarmataru, déli gyümölcs	5000	Fiume, Trieszt.
jó karban tartott utak.		boróka boggyó	300	—	—	árpa	3000	Villány, Boglár, Vukovár.
		lignit	500	—	—	komló	300	Saatz.
		sör	1200	1900	—			
Medare-Dragalic $\frac{n}{m}$		buza	200	—	—	bor	130	Fiume, Sziszek.
<i>Dragalič</i> ... —		széna	2400	100	—	liszt	70	Vukovár, Brod.
<i>Medare</i> ... 1·8		pálinka	20	50	—	tégla	200	Sziszek.
<i>Šagorina</i> ... 6·0						vasáru	20	Klagenfurt.
<i>Zuberčorac</i> ... 6·0						szesz	50	Sziszek.
<i>Šmrtič</i> ... 2·6						gazd. gépek	20	Budapest
<i>Trnava</i> ... 1·8						kőolaj	20	Sziszek.
<i>Mašić</i> ... 3·0						egyéb vegyes áru	80	Különféle állomások.
<i>Poljane</i> ... 2·0								
<i>Bogičerci</i> ... 3·0								
<i>Gorice</i> ... 3·0								
jó karban tartott utak.								
Okučane $\frac{n}{m}$		buza	200	—	—	szesz	600	Szeged, Temesvár, Brod.
<i>Okučane</i> ... 1·5		tengeri	200	—	—	bor	450	Fiume, Pécs, Ujvidék.
<i>Gradiska stara</i> 17·3		élő sertés	300	200	—	só	2000	Maros-Ujvár.
<i>Čaglic</i> ... 18·0		leölt sertés	—	500	—	liszt	400	Temesvár.
<i>Rogulje</i> ... 14·7		baromfi	2000 db	—	—			
<i>Benkorac</i> ... 5·7		tojás	20	50	—			
jó utak.		donga	—	5000	—			
		gömbfa	13000	—	—			
		fenyő deszka	1500	1500	—			
		szilvaiz	300	—	—			
		szilva	1000	4000	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feldott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Raič $\frac{7}{m}$ <i>Raič dolnji</i> ... 2·0 <i>Raič gornji</i> ... 2·0 <i>Rožanik</i> ... 3·3 <i>Borovac</i> ... 4·3 <i>Jazavica</i> ... 5·3 <i>Goleši</i> ... 8·3 <i>Mraka</i> ... 12·4 <i>Jablanac</i> ... 14·1 rossz dülő utak.		buza... --- tengeri ... --- bab ... --- zab ... --- árpa... --- köles ... --- tökmag ... --- szilva ... --- tüzifa ... --- talpfa ... --- makk ... ---	3000 5000 400 400 430 150 40 400 150000 60000 600	--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	bor ... --- szesz ... ---	280 250	Fiume, Zágráb, Pécs. Arad, Temesvár.
Novska $\frac{7}{m}$ <i>Novska</i> ... 3·0 <i>Lopovljani</i> ... 12·0 <i>Banora jaruga</i> ... 16·0 <i>Katina</i> ... 32·0 <i>Medjuric</i> ... 19·0 <i>Uljanik</i> ... 29·0 <i>Garešnica</i> ... 41·0 <i>Vukovje</i> ... 37·0 törvényhatósági és mezői utak.		buza ... --- tengeri ... --- lóheremag ... --- szilvaiz ... --- sertés ... --- selyemgubó ... --- tölgyfa donga ... ---	8800 9000 20 --- --- 60 40000	--- --- --- 300 1500 --- ---	--- --- --- --- --- --- ---	szesz ... --- bor ... ---	500 1500	Temesvár, Arad, Budapest. Fiume, Pécs, Tirol, Vukovár.
Száva melletti Jasenovac $\frac{7}{m}$ <i>Jasenovac</i> ... --- <i>Krapje</i> ... 10·0 <i>Gradina</i> } azokkupált <i>Medjedja</i> } tartományaiban állami és mezői utak.	<i>Ragi Džinič bég</i> birtoka.	tengeri ... --- bab ... --- köles ... --- friss szilva ... --- sertés ... --- baromfi ... --- tojás ... --- friss hal ... --- tölgy rönkfa ... --- épületfa ... --- fűrészáru ... --- kádárfa ... --- donga ... --- makk ... ---	4260 1100 820 --- 210 20 --- 180 16400 5200 1600 15200 15800 80	--- --- --- 400 160 --- 110 --- --- --- 12000 1700 2200 --- ---	--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	liszt ... --- szesz ... --- donga ... ---	140 100 10000	Strživojna, Vrpolje, Vinkovci, Arad, Sziszek, Arad, Győr. Dubica (vizen tovább szállítatik.)

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Dubica $\frac{\eta}{m}$ Dubica ... 6.0 Boszna-Dubica ... 2.0 Čerovljani ... 2.0 Žiraja ... 3.0 Slabinja ... 6.0 Bačin ... 10.0 jól fentartott utak és Boszniából csatlakozó közlekedés.	Ahmed Beg Cerić, Rustan Beg Cerić, Aden Beg Cerić, Beg Serić és Beg Perić boszniai nagybirtokosok összesen mintegy 20 □ km. birtokai.	tengeri ... buza ... zab ... rozs ... bab ... aszalt szilva sovány sertés süldő és malacz élő baromfi méz ... tojás ... donga ... gömbfa ... botfa ... makk ... szilvaiz ...	130 1000 420 50 240 200 — 40 50 200 1600 10500 300 1460 330	60 — — — — 100 — 140 80 460 700 200 — — —	— — — — — — — — — — — — — — —	bor ... sör ... szesz ... cukor, kávé és déli gyümölcs ... liszt ... só ... kőolaj és egyéb olajok ... gyapot és pamut kézműáru ... vas ...	600 700 2700 450 1100 340 320 80 160 500	Fiume, Sziszek, Oriovac, Bród, Zágráb. Sziszek, Zágráb, Uj-Gradiska, Puntigam, Sarajevo. Kohlengrube, Bosna-Brod, Brod, Sziszek. Sziszek, Bród, Laibach, Trieszt, Zágráb. Sziszek, Ujvidék, Zágráb, Bród, Eszék. Sziszek. Trieszt, Sziszek, Bosna-Bród. Sziszek, Monfalcone, Dugaresa, Zágráb, Bécs. Bécs, Banjaluka, Zágráb, Sziszek, Eszék, Budapest. Grác, Sziszek, Varasd.
Sas $\frac{\eta}{m}$ Šas ... 14.0 Štvinjci ... 3.0 Timarci ... 5.3 Kostreši ... 4.0 Papići ... 5.0 Jassenorčani ... 5.4 Čapljeni ... 6.6 rossz községi és dűlőutak.		szilva ... szilvaiz ... sovány csirke tölgytörzs ... kádárfa ...	— — 500 db. 10000 —	400 150 — — 6000	— — — — —	szesz ... bor ...	120 300	Sziszek. Sziszek.
Sunja $\frac{\eta}{m}$ Sunja ... 2.2 Greda ... 3.7 Staza ... 6.0 Gradusa ... 6.6 Petrinji ... 3.4 Krivaj ... 5.0 kavicsolt utak.		buza, tengeri, rozs ... széna ... tökmag ... friss szilva ... sertés ... csirke ... tojás ...	12000 2000 — 1000 200 50 400	— — 500 1200 200 — 420	— — — — — — —	szesz ... só ... bor ... liszt ...	550 900 160 180	Zapresič, Sziszek, Varasd. Sziszek. Sziszek, Arad, Villány. Sziszek.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Majur $\frac{7}{m}$ Majur — Pomjani 1·7 Stubalj 1·7 Grabostani 3·9 Krčero 6·5 Hrastovac 8·1 Meminska 9·1 Mračaj 5·8 Selište 4·6 Rasovac 8·8 Utolica 11·8 Dolnja-Velesnja 5·2 Kukuruzari 7·0 Mečenčani 9·0 jó utak.		tengeri 1500 gesztenye 300 szilvaiz 1650	—	—	—			
Kostajnica $\frac{7}{m}$ Kostajnica 2·5 Bosna-Kostajnica 2·0 jó karban tartott utak.		zab, tengeri, rozs 1200 selyemgubó 20 sertés 2000 ló 1700 szarvasmarha 330 leölt borjú 100 db. tojás 500 méz 30 nyersbőr 100 szörmék 30 fatörzs 15000 talpfa és műfa 10500 donga 4500 gesztenye 300	—	—	—	liszt 1500 szesz 400 bor 3100 sör 670 fűrészelt puhafa 3600 vas és vasáru 300 fonalak 530 kézműárúk 500 só 700 dohány 600 kőolaj 500 bőr 500	Zágráb, Károlyváros, Strživojna Vrpolje. Bécs. Pécs. Grác, Sziszek. Cilli. Grác. Dugaresa, Laibach, Monfalcone. Bécs. Pirano (Trieszt). Zágráb. Fiume, Trieszt. Zágráb.	
Volinja $\frac{7}{m}$ Volinja 11·4 Divuša 11·4 Dror 21·8 Rajevac 35·0 jó karban tartott utak.		tengeri, buza, zab 500 szilvaiz 400 talpfa 17000 tüzifa 3000 gesztenye 900 gubacs 100	—	—	—	liszt 540 szesz 170 bor 100 sör 150 tégla 1560 só 1500 gyapju 30 vas 30	Sziszek. Arad, Sziszek. Zágráb. Sziszek. Sziszek. Sziszek. Sziszek. Dugaresa. Grác.	
Blinskikut $\frac{7}{m}$ Blinskikut 0·0 Brdjani 5·0 Komarevo 1·5 rossz utak.		tengeri 400 buza 750 zab 270 friss szilva — félíg hízott — sertés 7500 szarvasmarha 420	—	—	—	liszt 450 szesz 80 szilvapálinka 100	Budapest. Sziszek, Bpest. Uj-Gradiska.	

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Sziszek-tárházak <i>t/m</i> <i>Caprag</i> 0·0 <i>Sziszek</i> 2·0		gabona	51300	165800	—	gabona	151800	Tiszamenti állomások, vukovári átrakódással.	
		aszalt szilva	400	1400	—				
		donga	64700	28400	—	örlemény	2100	A sunja-bródi vonal állomásai.	
						gabona	10900	Bosznia.	
						gabona	2100	} Szerbia.	
						aszalt szilva	3100		
						donga	11400		
						gyarmatáru ...	3000	Fiume.	
						gyarmatáru ...	2800	Trieszt.	
						gabona	64200	} Szávamenti helyek.	
					donga	109700			
Sziszek	A cs. kir. szab. déli vaspályáról átment a m. kir. államvasutakra					A m. kir. államvasutakról átment a cs. kir. szab. déli vaspályára			
	á r u c z i k k					q	á r u c z i k k		q
	déli gyümölcs					25000	bor		15600
	vas, aczél és bádóg áru					35000	nyers bőr		6000
	bor					22400	érczek		27000
	sör					15000	lovak		580 db.
	sín					8000	sertés		24000 »
	épületfa					16000	szarvasmarha		4900 »
	tenyészállatok					1200 db.	donga		182000
	vegyes áruk					43900	épület- és haszonfa		96000
							cserhøj		18000
							tölgyfakivonat		40000
							friss gyümölcs		4000
							csont		3400
							örlemények		64500
							buza		92600
							tengeri		54000
							zab		55000
						nyers vas		42000	
						faszén		50500	
						aszalt szilva és szilvaiz		34500	
						vegyes áruk		72100	

B.

VINKOVCE—BRČKAI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A m. kir. államvasutak Vinkovce állomásából indul ki és Verőcze-, majd Szerémsvármegye területén Gunjáig vezet, a rengeteg tölgyerdők jobb kihasználására és az okkupált tartományokkal való közlekedés megkönnyítésére létesült vinkovce—brčkai h. é. vasut.

A h. é. vasut a Bossut, Studva és Száva által öntözött áradmányi alsíkot szeli át s egész útjában egyetlen nagyobb helyet sem érint. A kereskedelmi szempontból jelentős Brčka állomás Gunjával szemben, a Száva balpartján Boszniában fekszik. Brčka és Gunja között 1894. szeptember havában nyílt meg a vasuti összeköttetés.

II. Lakosság.

A rengeteg erdőkkel borított és vízjárta vidéken elszórtan levő apró községekben horvát nyelvű nép lakik; ennek főfoglalkozása a földművelés, erdőmunka és állattenyésztés.

A vidék legnagyobb részét kincstári és vagyonszántóföldje van, de azért korlátolt igényeihez mérten mégis tűrhető viszonyok közt él.

III. Földművelés.

Oly arányú földművelést, melynek eredménye a vasut áruforgalmát befolyásolná, nem üznek a h. é. vasut mentén. Otok és Gunja környékén vannak ugyan nagyobb szántóföldek, melyeknek egy része iszapos agyag, más része évente víztől fekete, korhanyban dús terület, Vrbanja környékén pedig a kiirtott erdők termékeny talaja ígér dús jutalmat a beléfectetett munkáért, de azért a nép

csak alig művel nagyobb területeket, mint a mennyi saját kenyér-szükségletét s az új vetőmagot megtermi. — Túlnyomólag tengerit és búzát termel a nép s ha jó termés van, úgy Vrbanjáról átlag 1000 q búzát szoktak vasuton Fiuméba szállítani.

IV. Gyümölcsstermelés.

Ugy Szlavóniában, mint a szomszédos Boszniai területen minden község határában kisebb-nagyobb szilvasok vannak, melyeknek termése jó években mondhatni egyik fő tényezője a h. é. vasut áruforgalmának.

Szlavóniában a szilvát jobbra friss állapotban adják el s Bécs és Budapest piacára szállítják, ellenben Boszniában kiterjedt mérvben foglalkoznak az aszalással és izfőzéssel. A Boszniából származó aszalt szilvát és szilvaizt leginkább Budapestre, Bécsbe és Délmetországba való rendeltetéssel adják vasutra.

V. Állattenyésztés.

A terjedelmes rétekben, a dús erdei legelőkben s a tölgyesek gazdag makk termésében kinálkozó előnyök ellenére is, sem a szarvasmarha, sem a sertésenyésztés nem áll azon fokon, melyet ily kedvező feltételek között várni lehetne.

A szűk anyagi viszonyok közt élő nép csak a legszükségesebb számú *szarvasmarhát* tartja, s a h. é. vasut forgalmában előforduló szarvasmarhák mind Boszniából kerülnek ki. A Boszniában tenyésztett apró szarvasmarhát főleg Budapestre szállítják vasuton.

A *sertésenyésztés* némileg fejlettebb fokon van, de a vasut forgalmát ez sem gyarapítja fel-tűnő módon, mert a süldőket többnyire Vinkov-

cere és Vukovárra hajtják eladás végett. A Boszniában tenyésztett sertéseket szintén mint süldőket adják el s Bécs-Ujhelyre s kisebb részben Bács-Bodrog vármegyébe szállítják.

A h. é. vasut mentén üzött *baromfitenyésztés* alig érdemel említést; a korlátolt számban tartott közönséges faju csirkékből keveset adnak fel vasuton s csakis a Boszniából áthozott és a Gunja környékén tenyésztett pulykákból szállítanak néhány q-t Budapestre és Bécsbe.

VI. Állati termékek.

Az előbb mondottak természetes folyamánya, hogy állati nyerstermények sem gyarapítják számbavehetőleg a vasut áruforgalmát. Szabadka, Gombos és Nemes Militics állomásokra feladott néhány 100 q tojás és Gunjáról Budapestre szállított 2—300 q nyersbőr az egész a mit e fejezet alatt felemlíteni lehet.

VII. Erdőgazdaság.

A h. é. vasut által átszelt terület nagy részét még jelenleg is rengeteg erdők fedik, csak Gunja környékén irtották már ki nagyjából az erdőket. Az erdők a Szávalapályban, Zimonytól Jassenováczig kisebb-nagyobb megszakítással elhúzódó mocsárerdőségekhez tartoznak. Ezekben a kocsányos tölgy az uralkodó fafaj, de e mellett a köris, hárs, szil és gyertyán is előfordul.

A faállomány ép, szálás, sok helyen túlkoros, 200 éves sőt még idősebb törzsekkel.

Az erdők nagy része kincstári birtok, kisebb része pedig a határörvidéki vagyonközségek tulajdona.

A rendszeres üzemben kezelt erdők faállományát részben mint gömblát és mint dongát értékesítik, részben pedig az erdőipari vállalatok műfává, fakoczkává és parkettává dolgozzák fel.

A *gömblát* leginkább a čapragi és barcsi fűrésztelepek részére valamint Fiuméba szállítják. Az előbbi ipartelep csak a hajózás szünetelése alatt hozatja a törzseket vasuton, egyébként pedig vizen. A barcsi gyár szállítmányai Vukovárig mennek vasuton és onnan kezdve a Dunán és Dráván.

A *francia dongát* 2—3 hl. nagyságban, a *német kádár* pedig 50 hl.-ig a legkülönbözőbb méretekben készítik az erdőségekben s az előbbi Fiumén át juttatják külföldre, míg a német kádár-

fát részint Vukováron való átrakással a Dunán szállítják el, részint közvetlenül vasuton viszik Bécs piacára.

A *durván kinagyolt fákat* és szerszámfat leginkább Fiuméba és Eszékre szállítják.

A tölgyfa feldolgozásánál a kevésbé értékes részeket *tüzifának* hasítják s ugyanígy értékesítik a bükk-, köris-, szil- és gyertyánfat is. A tűzifa az Alföld különböző helyein, nagyjából azonban Zomborban és Szabadkán talál piacot.

VIII. Őstermelés az ásványországból.

A h. é. vasut vidéke mindennemű ásványi anyagok hiányában szűkölködik s csakis Boszniából és a vízi átrakódás útján nyer a feladási forgalom e rovat alatt felemlíthető szállítmányokat.

A megszállott tartományokban, Srebrenicza mellett levő bányában termelt ónércz egy részét vizen Gunjára hozzák, Németországba való elszállítás végett; Račáról pedig ugyancsak vizen felvonatva folyó kavicsot adnak fel Gunján Vrbanjára való rendeltetéssel.

IX. Ásványvizek.

A srebreniczai Guber-forrás kútkelölése az utóbbi időben felkarolt arzénos-vasas ásványvizből átlag 800 q-t ad fel évente Gunján; a vizen oda-szállított ásványvizet csaknem kizárólag Bécsbe küldik tovább vasuton.

X. Ipar.

Az erdőipar kivételével a h. é. vasut mentén számbavehető ipari tevékenység nem található; még az erdőipar is, melynek itt a kimeríthetetlennek látszó nyersanyagban és az olcsó munkaerőben minden kedvező előfeltétele megvan, csak most kezd nagyobb arányokban fejlődni. *Vrbanján* a «*Krafft, Tükör és társa,*» továbbá a «*Société d'importation de chêne*» gőzfűrész telepe 1893. évben készült el, — e két telep teljes üzem mellett átlag 1000 munkásnak ad kenyeret s mindennemű épület-, szerszámfa és fakoczká készítésére van berendezve.

Az előbb nevezett ipartelepről 8000 q tölgyfűrészárut szállítanak el Bécsbe s 22,000 q-t Budapestre, Szegedre, Fiuméba és Temesvárra. Az utóbbi ipartelep 15,000 q gyártmányt ad fel Fiuméba, 3000 q-t Budapestre s ugyanannyit Bécsbe.

A *Baczoka és Nyers cég* gőzmalommal kapcsolatos fűrésztelepe *Vrbanján* fakoczkát és padlódeszkát gyárt s ezeket Fiumében s Bécsben értékesíti.

Az *Otokon*, *Vrbanján* és *Gunján* levő gőzmalmok csakis a helyi szükséglet kielégítésére dolgoznak s a vasut áruforgalmát semmi tekintetben nem befolyásolják.

XI. Kereskedelem.

A h. é. vasut Száván inneni része körül az üzleti vagy kereskedelmi tevékenységnek nyoma sincs. A fával és faneműekkel üzött kereskedést

nem helybeli, hanem budapesti, bécsi, barcsi, mitroviczai stb. fakeskedő cégek üzik megbízottjaik útján.

A szomszédos *Brčka* városban ellenben élénk kereskedelmi élet lüktet. A hazai és osztrák pénztézetek közül többnek van itt fiókja s a helybeli kereskedők figyelemre méltó üzérkedést folytatnak aszalt szilvával, szarvasmarhával, sertéssel, továbbá fűszerrel, gyarmatáruval és fonállal. Ez utóbbi cikkeket többnyire Sziszekén való átrakás útján Fiuméből és Triesztből szerzik be s jókora vidék szükségletét fedezik vele.

XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Otok $\frac{7}{100}$ <i>Otok</i> 1·5 <i>Komletinci</i> 4·9 <i>Njemci</i> 11·9 rossz törvényhatósági utak.	3700 h. <i>kinestári</i> erdő és 1953 h. a <i>határ-örvidéki</i> vagyonkezelési alap tulajdonában lévő erdő.	friss szilva tojás fálörzs műfa francia donga német kádárfa durván kinagyolt fa tüzifa 200 58700 3500 40000 25500 24000 2200 41000	— 200 — — — — — — — — — — — — — — —	4000 — — — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — —	szesz bor sör liszt kőolaj vasáru 195 530 100 780 35 90	Ujvidék. Pécs, Fiume. Mitrovicza. Vinkovce. Vinkovce. Eszék.	
Vrbanja $\frac{7}{100}$ <i>Vrbanja</i> 4·2 <i>Podgajci</i> 8·0 <i>Soljani</i> 9·0 <i>Drenocci</i> 10·0 <i>Strosinci</i> 17·0 rossz dülő utak.		buza friss szilva tojás kinagyolt fa tüzifa gömbfa donga szerszám- és épületfa fakoczká padlódeszka és egyéb fűrészáru 2000 2500 250 5000 122000 120000 74000 5000 3000 26500	— 2500 — — — — — — — — — — — — — — —	2500 — — — — — — — 5000 5000 11000	— — — — — — — — — — — — — — — — —	liszt bor sör cukor és fűszer kavics kő tégla vas, gép és géprészek 3800 4800 250 600 15000 5000 10000 2800	Vinkovce, Vukovár, Eszék. Pécs, Dombovár, Fiume, Arad. Kőbánya, Mitrovicza. Budapest. Gunja, Samac. Villány. Vukovár. Budapest, Diósgyőr, Bécs.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Gunja <i>Gunja</i> ... 1'5 <i>Rajecó selo</i> ... 7'4 <i>Račinovci</i> ... 9'5 <i>Drenovci</i> ... 6'7 <i>Gjurići</i> ... 5'6 <i>Jamena</i> ... 19'7 <i>Fodgajci</i> ... 14'6 rossz utak.		friss szilva... pulyka ... nyers bőr ...	-- 20 200	2500 — —	— — —	szén tüzifa	2000 2500	Vrdnik Vrbanja.
Brčka		friss szilva ... aszalt szilva ónérez ... kavics ... ásványvíz ... szarvasmarha sertés ...	— 50000 — 10000 — 3000 —	7500 60000 — — 800 — 130000	— 60000 1000 — — — —	czukor ... burgonya ... egyéb vegyes-és darabáru ...	10000 2000 1800	Mezőhegyes, Szerencs. Szabadka, Kelebia. Bécs.

BUDAPEST—LAJTA-BRUCKI VONAL.

A) Budapest—lajta-brucki vonal.

B) Esztergom—almás-füzitői h. é. vasut.

C) Dunántuli h. é. vasut.

D) Uj és épülő h. é. vasutak.

A.

BUDAPEST—LAJTA-BRUCKI VONAL.

I. Földrajzi fekvés.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun, Fejér, Komárom, Győr és Moson vármegyék területén megy át a budapest—lajta-brucki vonal, második közvetlen összekötetést létesítvén a székes főváros és Bécs között.

A vonal kezdetben a Budai hegycsoport dombjai közt kanyarog, majd Szaár és Felső-Galla között a Vértes északkeleti- s a Gerecse hegycsoport déli részének összefutó magaslatát áttörve, ez utóbbi hegycsoportnak délnyugoti — s a tatai hegységnek északkeleti dombjai között az Általér völgyében halad előre s Tata-Tóvárost elhagyva a Duna medencéjébe ér. Innen kezdve a kis magyar síkságon át a Duna, majd a Lajta folyását követi s átszelve a Pándorfi földhátat, Brucknál elhagyja az ország területét.

A budapest—lajta-brucki vonal egész hosszában gyér népességű vidéken megy át s csakis Győr közelében vannak kissé sűrűbben a helységek; így azután az állomásokat is jobbra kis községekben sőt pusztákon helyezték el. Az egész vonal mentén kereskedelmi s forgalmi szempontból egyedül Győr, a Dunántúl kereskedelmi s ipari emporiuma, a nagyobb jelentőségű hely, míg Tata, Komárom, Moson és Magyar-Óvár népesebb helyek ugyan, mint a vonal mentén fekvő egyéb helyek, de a vasuti szállításra ezeknek sincs nagyobb befolyásuk.

II. Lakosság.

A vonal mentén elterülő vidéknek nincs egy- séges nyelvű lakossága. A Vértes délkeleti részén és a Budai hegységben fekvő községeket túlnyomólag németajku nép lakja s csak Bicske kivétel, hol a magyar elem van túlsúlyban. Német még Felső-Galla is, ellenben már Bánhida lakossága

fele részben magyar, fele részben tót s Tatáé- és Tóvárosé túlszámban magyar s kis részben német. Innen kezdve a kis magyar síkságot tisztán magyar nép lakja s csak Moson vármegyében, Kimlétől kezdve lép fel újra a németség, melyhez ott még horvát elem is csatlakozik.

A népség főfoglalkozása a földművelés, ezt részben tulajdon birtokán, részben az uradalmakban napszámos munkában üzi. A földművelés mellett a Budai hegyekben és a Vértesben a köfajtás, Szaár községben a fuvarozás és erdei munka, Tata, Győr, Almás-Füzítő, Ács, Moson és Zúrányban gyáripari munka, Kimlén halászat és fuvarozás, végül mindennemű napszámos munka (pályafenntartás, dunai hajózás stb. körül) nyújt még a népség jó részének kenyérkeresetet.

A földbirtok megoszlása a vonal mentén nem elég egyenletes ugyan, de azért a lakosság vagyoni viszonyai általában mégis kielégítők. A nép még ott sem nyomorog, a hol nagyobb uradalmak vannak túlsúlyban, mivel ezek földjein s erdeiben mindig talál kellő foglalkozást. A szőlőművelésből előbb szép jövedelmet húzó hegyvidéki nép sokat vesztett ugyan a fillokszera pusztítása következtében, de a székes főváros közeli fekvése és a környező nagybirtokok ezen elemet is biztosítják a teljes elszegényedés ellen.

A vonal mentén Reitter R., Metternich hercegné Sándor Paula grófasszony, a közalapítványi és a korona uradalom, a székesfejérvári káptalan, Darányi, Brachfeld, Eszterházy M. gróf, Hoffmann, Wolfinger, József kir. hg., a klosterneuburgi Ágoston-rend, Komárom város, Solymosi br., az esztergomi érsekség, a pannonhalmi főapátság, Guta község, Lichtenstein hg., Mihályfi, a győri püspökség, Lamberg F. gróf, Bay, Lévy, Bezerédj, Khuen-Héderváry gr., Győr város, Földváry Miklósné urasszony, Wenkheim Krisztina grófasszony, Kluky,

Purgli, Strasszer, Frigyes kir. hg., Magyar-Ovár, Laminet Mária báróasszony, Harrach F. gr., Nezsider község és az ottani birtokosok, a győri káptalan, Pátfalu, Alsó-Illmitz község, a szt.-kereszti cisterciensis rend, a szombathelyi káptalan és a cs. kir. katonai kincstár az ezer holdnál nagyobb földbirtokok tulajdonosai. Ezer holdnál nagyobb területet foglalnak el Komárom-vár erődítményei is.

III. Földművelés.

A földművelést a vonal mentén mindenütt kiterjedt mértékben, de korántsem egyenlő módon és eredménnyel üzik.

A Budai hegységet és a Vértes délkeleti lejtőit jobbra lösz takaró borítja, mely a völgyületekben és a vizerek medenczéiben kisebb-nagyobb mérvben humuszzal elegyes. Budaörs és Bia-Torbágy környékén az agyagos talaj igen alkalmas volt a szőlőművelésre s a német nép betelepülése óta a fillokszera-vészig jóformán nem is művelte földjét egyéb célra; most azután nem nagy eréllyel és kevés szakértelemmel, kényszerűségből az egyéb művelési ágakra adta magát.

Herczeghalom és Bicske környékén már humuszosabb a talaj s fejlettebb a földművelés, főleg a nagyobb uradalmakban, hol sok fajta gazdasági géppel munkálják a földet.

A Vértes gerincéhez közeledve mind nagyobb területeket foglalnak el az erdők s átesapnak a hegység északnyugoti oldalára is, úgy, hogy pl. Szaár környékén az összterületnek csak mintegy 50%-a, Felső-Galla vidékén pedig csak 30%-a van művelés alatt.

A Vértes északnyugoti oldalán és a tatai hegysornak az Általér és a Duna felé eső domboldalain fellép a homok s innen kezdve a Duna medenczéjében és a kis magyar síkságnak dunántúli részén mindenütt a diluviumos hordalék talaj a túlnyomó, helyi-közzel futó homokkal és agyagos, majd kavicsos homokkal váltakozva.

A Vértes délkeleti oldala vízhiányában szűködik, ellenben az északnyugoti oldal vízben elég gazdagnak mondható, sőt az Általér Bokod környékén s alsó folyásában több helyen mocsarakat is alkot.

A homokos és többé-kevésbé lazán kötött talaj csak jó trágyázás mellett jutalmazza a földműves munkáját.

A Csallóközben, valamint Győr és Moson vármegyékben nagy területeken nem hasít barázdát

az eke, mert a Kis- és Nagy-Duna, Rába és Rábca kiöntései, bár a Rába szabályozása óta a helyzet tetemesen javult is, még mindig terjedelmes réteket és nádasokat alkotnak. Mosonban, Lébény-Szt.-Miklós és Kimle környékén a Hanság foglal el jókora területet és a Lajta kiöntései látogatják meg Hegyeshalom és Pándorf alacsony fekvésű földjeit.

A kis magyar síkság homokos, sík talaja csak az országhatár felé kezd kisé emelkedni, hol a kvarc- és mészkőhőmpölyökből álló Pándorfi földhát domborodik, valamint Magyar-Brucknál, hol a Lajta hegység végkiágazásain a brucki tábor terül el.

A vonal mentén a mezőgazdasági termelés minden ágát üzik, természetesen mindenütt túlnyomólag azt, a minek a talajviszonyok leginkább megfelelnek. Így a kipusztult hegyi szőlők helyén árpát és tengerit, a jobb, televényes talaju vidékeken búzát, árpát, tengerit, a laza talajban rozsot, burgonyát, búkkönyt s Moson vármegyében árpát és búzát termelnek túlnyomólag. A nagyobb uradalmak majd mindenikében termelnek repcét is, és csaknem az egész vonal mentén czukorrépát. A kavicsos talajban szép eredménnyel termelnek hüvelyeseket (főleg babot) s Moson környékén kölest. A széna is számba vehető jövedelemforrást képez Moson, Kimle és Lébény-Szt.-Miklós környékén, bár a Hanságon és a vele szomszédos vidéken termő sásos, csátés széna nem is a legjobb minőségű.

A holdankinti termés eredménye a talaj minősége szerint változó; a gyengébb minőségű termőföldeken buza, rozs és árpa 5—6, tengeri 7—8, a televényes földeken 6—8 s tengeri 8—10, végül czukorrépa átlag 80—100 q terem egy k. holdon.

Az uradalmakban általában fejlett fokon álló mezőgazdaságot üznek s a gabonaszállítmányok nagy része ezekből kerül a vasuti feladáshoz.

A budapest-tatai vonal mentén termelt *buza* nagy részét a budapesti malmok dolgozzák fel, a vonal másik részéről azonban már leginkább a bécsi tárházakba, Győrbe s közvetlenül a külföldre szállítják a búzát. A *tengeri* fő szállítási iránya az egész vonal mentéről Szász- és Bajorország, Szilézia és Csehország, kisebb mérvben Győr, Kőbánya és Svájc. A *rozsot* Ausztria és Svájc, az *árpát* pedig leginkább Bajorország fogyasztja. A *bab* főleg Fiumén át kerül piacra s kis részét Bécsben értékesítik. A *czukorrépát* csaknem kizárólag az ácsi czukorgyár, a *burgonyatermés* nagy

részét pedig az almás-füzítői keményítő-gyár dolgozza fel, de a burgonyából jut kivitelre is Bécsbe, egyéb osztrák állomásokra és Poroszországba. Végül a *szalmát* Bécsben, egyéb osztrák helyeken, Délnémetországban és Svájcban, a *szénatermés* feleslegét pedig leginkább a bécsi piacon értékesítik. A Pándorf határában bőven termő *nádat* Grácba szállítják el.

IV. Szőlőművelés.

A Budai hegységben, a Vértes mindkét oldalán, a tatai dombsorokon, a Gerecse hegy csoportjának a Dunára hajló oldalán, a Szt.-Mártoni hegyen s a Fertő környékén levő magaslatokon 5–8 évvel ezelőtt még virágzó szőlőművelést üztek s a bortermés sok ezer munkás kéz fáradságát jutalmazá dúsán és e mellett figyelemreméltó mérvben gyarapítja a vasuti tömegáru forgalmat is.

Manapság ezen művelési ág elszomorító képet mutat. A fillokszera és peronoszpóra mindenütt nagy pusztításokat okozott s a régi szőlők nagy részében jelenleg kapás növényeket termelnek. A nép a szükséges töke hiányában csak kis részletekben ülteti be újra a kipusztult szőlőket s évek nehéz munkájába fog kerülni, míg a szőlők teljes felújításával elkészülnek.

Az előbbi tömeges borfeladás helyett ma csak alig számbavehető borküldemények kerülnek vasuti elszállításra. Így Budaörsön, hol a lakosság még a jó termés idejéből való bor készletét Fiume, Trieszt, Zimánd-Ujfalu, Alvincz, Dabas, Budafok és Pécs állomásokról beszerzett könnyebb minőségű borral keverve adja piacra, az állomásnak ma is élénk borforgalma van. Hozzájárul ez állomás feladási forgalmának gyarapításához az is, hogy számos nagyobb budapesti és bécsi cég tart borpinczét Budaörsön. Ezek évente 2000 q bort adnak fel Budapest, St.-Pölten, Salzburg, Wels és Krems állomásokra.

Bia, Torbágy, Tök, Perbál, Tinnye, Szomor és Szaárközségekből, melyek ezelőtt évente 50–80,000 q bort szállítottak, ma már semmit sem adnak fel. Az újraültetés lassan bár, de mindenütt folyik.

Bicske, Alsó-Galla, Szöllös, Tata, Tóváros, Duna-Almás, Ács, Czenczohát szőlőiben, valamint a szt.-mártonhegyi borvidéken, Tényő, Kis- és Nagy-Baráthegy, Ménfő, Csanak, Nyul, Écs, Pázmánd, Szt.-Márton és Ság határában több-kevesebb eréllyel ültetik be amerikai vesszőkkel a kipusztult szőlőket, de évek hosszú sora fog még addig lefolyni,

míg a bor a vasuti forgalomban régi helyét elfoglalja.

Bánhida határában nagyobb terjedelmű homoki szőlőket ültettek, melyek 1894-ben már számbavehető mennyiségekkel gyarapították a feladási forgalmat.

A Fertő körül emelkedő dombokon s magaslatokon: Sátony, Nyulas, Nezsider, Gálos és Védény határában még mindig virágzó szőlőművelést üznek s a termés mérve és minősége szerint 1000–1200 q bort szállítanak évente vasuton főleg Bécsbe.

V. Gyümölcsstermelés és konyhakertészet.

Az egészen vagy részben kipusztult szőlőkben a gyümölcsstermelés minden kedvező előfeltétele megvan ugyan, mégis a czéltudatos gyümölcsstermelés a vonal mentén majdnem teljesen hiányzik. Csakis a fertővidéki szőlőkben s Duna-Almás környékén van a gyümölcsstermelés oly fokon, hogy az a vasuti szállítást is igénybe vegye. Az előbbi helyen a csontmagu gyümölcsfajok minden neme diszlik s jó termésű években több száz q *cseresznyét*, *meggyet* és *barackot* szállítanak el gyorsáru gyanánt leginkább Bécsbe. A klosterneuburgi Ágoston rendnek Duna-Almás közelében levő prépostszigeti gyümölcsöséből évente átlag 1000 q *almát*, 600 q *körtét* s 800 q *szilvát* adnak fel Budapestre. Az alocsuthi kertészet gyümölcsöt nem, hanem csakis disznó növényeket és nemes gyümölcsfákat hoz vasuti feladáshoz.

Kereskedelmi alapra fektetett konyhakertészetet a Komáromhoz tartozó Erzsébet-szigeten, Forster Géza czenczoháti mintagazdaságában, Kun-Szigeten és Győr város határában mintegy 80–100 h. területen üznek. Az Erzsébet-sziget terményeit vízi uton és fuvarszekereken viszik a fogyasztási piacokra, a czenczoháti kertészetben pedig csak *spárgát* termelnek eladásra, melyből évente mintegy 20 q-t szállítanak el vasuton Bécsbe. A győri bolgár telepen a *főzelékek* és *konyhavetemények* minden nemét termelik, de a termények nagy részét innen sem szállítják vasuton, hanem dereglyéken a Duna mentén levő helyekre és fuvarszekereken Moson és Vas vármegyébe, sőt még Stiriába is. Évente vasuton csak mintegy 3500 q-t adnak fel számos magyar állomásra, Bécsbe és Berlinbe. Végül Kun-Szigetről mintegy 800 q zöldséget adnak fel Budapestre.

Megemlíthető még a *káposztatermelés* Felső-Galla környékén s a *majoránnatermelés* Nezsiderben és

Pándorfon; ez utóbbi cikkből évente átlag 200 q. jut vasuton különböző magyar állomásokra s Bécsbe.

VI. Állattenyésztés.

A vízben szegény Budai és Vértes hegység terjedelmesebb legelők hiányában szűkölködve, a *szarvasmarhatenyésztés* korlátozott mérvű. A nagyobb uradalmak saját tehenészetük részére pinsgaui, berni és simmenthali fajokat tenyésztnek belterjesen, míg igásmarha szükségletüket Erdélyből, Horvátországból és a budapesti piacról szerzik be. A kimustrált igás- és tejelő állatokat felhizlalva Bécsben értékesítik. A nép csak a legszükségesebb számu, magyar-svájci keresztezésű igásállatokat tartja.

A Vértes északnyugoti oldalán és a kis magyar síkságon az állattenyésztési viszonyok már kedvezőbbek, az uradalmakban a belterjesen tenyésztett simmenthali faj mellett, a magyar fajt külterjesen is tenyésztik.

Győr vármegye területén különösen fejlett szarvasmarha- és lótenyésztést üznek, melyet a vármegyei gazdasági egyesület anyagi támogatással s a törvényhatóság szigorúan betartott szabályrendeletekkel mozdít elő. Itt is csak az uradalmakban tenyésztnek tiszta idegenfajú állatokat, míg a nép a magyar fajnak a legkülönbözőbb svájci fajokkal való keresztezését tenyésztői tejelési és vágási célra. A hizott marha piaca ezen vidékekről is Bécs s ugyanott értékesítik a borjukat is.

Moson vármegyében a tenyésztés kizárólag belterjes s az uradalmak tehenészetében leginkább az allgaui fajt tartják. A saját tehenészetükből kimustrált állatokon kívül még az Alföldről is szereznek be az uradalmak sovány szarvasmarhát hizlalás végett.

A vonal mentén fentartott nagyobb szarvasmarhatenyésztetek közül Metternich hercegné schwyzi és innthali tehenészeté. Bián, a bábolnai ménésuradalom simmenthali és a kis-béri ménésuradalom allgaui tehenészeté, az esztergomi érsekség magyar és simmenthali tenyészeté P.-Sándoron, Forster Géza simmenthali tenyészeté Czonczóháton, Frigyes kir. hg. és a gazdasági akadémia allgaui tehenészeté Magyar-Óváron érdemelnek különösen felemlítést.

A *lótenyésztést* néhány nagyobb uradalom ménésén kívül főleg Győr és Komárom vármegyében üzi a nép szép sikerrel, mely eredmény létre-

hozásában nagy része van a bábolnai állami ménének. A tenyésztés feleslegét a híres győri lóvásárokról messze földre elhordják a lókereskedők. Az egyes uradalmak méneseiben angol telivér versenylovakat és angol félvér hintóslovakat tenyésztnek.

A budapest-lajtabrucki vonalra utalt területen első helyet foglalja el a kisbéri és a bábolnai állami ménés. Az utóbbi ménest 1789-ben alapították magyar-erdélyi és bessarábiai kanczákkal és arab telivér ménekkel. A ménésben jelenleg az Ó-Bayan, Dsingiskan, Gazlaor és a Ben-Achmet arab telivér és a Zarif III., Shagya és Garlan-Shagya arab félvér törzsmének szolgálnak a tenyésztésre. A tenyésztésből nyert méneket a méneteleknek adják át, a felesleget magántenyésztők veszik meg.

A kis-béri állami ménésben Craig Millar, Gunnersbury, Galaor, Kisbéröcsese, Pásztor, Swetbread, Baldur, Czimer, Metallist, Montbar, Biró, Edgar és Fileu angol telivér törzsménekkel telivér és magas félvér állatokat tenyésztnek. A növedéket tulajdonképpen versenylovaknak veszik meg; ezek midőn már többé nem futnak, újlag a ménésbe kerülnek vissza tenyésztési célokra. E ménetelep a déli vasut vonala mentén fekszik s csak átmenetileg alimen-tálja a budapest-lajtabrucki vonal áruforgalmát.

A magántenyésztetek közül felemlítjük a pannonhalmi főapátság angol-arab ménését Füssön és Ölbön, Lamberg gr. ménését Ikrönyben és Kluen-Héderváry gr. ménését Héderváron.

A *juhstenyésztést* Bicske, Tata, Ujszőny, Ács, Lébény-Szt.-Miklós és Hegyeshalom környékén üzik a nagyobb uradalmakban, a sovány homokos legelők kihasználására s megjavítására. A tenyésztés középfinom fésűs-gyapjas és merinó fajokra terjed ki. A bárányok és felhizott juhok piaca Bécs. A kis-béri ménésuradalomban cotswold és a bábolnai ménésuradalomban southolown és oxfordshiredown juhászatot tartanak fenn.

A *sértésstenyésztés* a vonal mentén alig említésre méltó s a vasuti szállításban nincs jelentősége; mindössze Bicske környékéről szállítanak néhány száz darab sovány sertést Győrbe. A Győrött, továbbá Szt.-Iván és Pándorf környékén hizlalt sertéseket nem ezen a vidéken tenyésztik, hanem az Alföldről: Sarkad s Nagyvárád környékéről szerzik be. Nagyobb tenyésztést a kisbéri ménésuradalomban, a győri püspökség pinnyédi uradalmában s a magyar-óvári gazdasági akadémia gazdaságában találunk. Kis-Béren vörös szőrű szalontai fajt, Pinnyéden fekete kondorszörű sertést és Magyar-

Óváron berkshire és mecklenburgi keresztezésű sertéseket tenyésztene.

Rendszeres, nagyobb mérvű *sértéshizlalás* csak Győrött van. A város körül fekvő telkeken, rendszeres hizlalókban átlag 50—55,000 drb sertés van állandóan hizlalásba fogva. A kihizlalás átlag 6 hónapig tart, mely idő alatt egy-egy sertés átlag 5—6 q tengerit vagy árpát fogyaszt. A legnagyobb hizlaló telep a két Pfeiffer testvér hizlalója 31 akollal, gözüzemű daramalmokkal, vízmedenczékkel, csatornákkal s rakodóval felszerelve.

Az 1894. év folyamán a földművelésügyi m. kir. minister Győrött sertéskiviteli piacot engedélyezett, mely az ugyanott létesített állategészségügyi hivatal felügyelete alatt áll. A kiviteli piac keretébe a régi hizlalók közül Pfeiffer testvérek három, Halbritter Ferencz három és Niernsee Ferencz egy szállását vonták be. Ezen magánhizlalókön kívül még egy nagy átmeneti szállás tartozik a piac keretébe. Ezt a győri sertéshizlalók közösen létesítették az átmenetileg kezelendő sertések befogadására. E szállást a Back-féle malomvágányból kiágazó iparvágány köti össze az állomással. A kiviteli piac keretébe bevont magán-szállásokban ezidőszent 20,000, az átmeneti szállásokban pedig 2800 sertésre van hely. A kiviteli piac összes szállásai vágányösszeköttetésben állnak az állomással. A győri kiviteli sertéspiacz csak akkor fogja az állomás forgalmát tekintélyes mennyiségekkel gyarapítani, ha sikerülend a külföld előítéletét legyőzve, a Győrből elszállított sertésekre nézve a német piacok akadálytalan felkeresését lehetővé tenni. A kiviteli szállások állománya 1895. január hó elején 19,000 drb volt.

A Győrött kihizlalt sertések egy részét helyben és a szomszédos területeken fogyasztják el, legnagyobb részét pedig a szt.-marxi piacról Ausztriába és Németországba viszik ki.

Baromfitenyésztéssel a vonal mentén sehol sem foglalkoznak oly mérvben, hogy az a vasuti áruforgalomra jelentőséggel bírna; a tenyésztett közönséges fajok feleslegét is jobbra vándor tyukászok szedik össze s osztrák és stiriai piacokra fuvarozzák. Csak Moson-M.-Óvár és Pándorf állomáson van e czikkből némileg nagyobb feladás Bécs rendeltetéssel. Ez utóbbi helyen és Ujfaluban gyűjtik össze ugyanis a tyukászok a Moson, Sopron, Győr, Komárom és Veszprém vármegyékben összeszedett baromfit s néhány napi hizlalás után innen többnyire vasuton szállítják Bécsbe.

Elti III. s. Kereskedelmi monografia II.

VII. Állati termékek.

A vonal mentén levő számos nagy uradalom majd mindenikében több száz tehénből álló tehenészet van s így a vonal áruforgalmában figyelemreméltó tényezőt képeznek a *tej-küldemények*. A tejet a feladó állomás fekvése szerint Budapestre, Győrbe vagy Bécsbe szállítják gyorsárúként. A biai uradalom tehenészetéből nyert tej egy részét az ottani sajtgyárban dolgozzák fel.

A korlátolt mérvű juhtenyésztés csak kisebb mennyiségű *gyapju*-szállítmányokat szolgáltat a feladási forgalomnak; ezeket jobbra Szilézia, Poroszország, Budapest és Bécs rendeltetéssel adják fel.

Tőjás-küldemények szintén csak kisebb mennyiségekkel fordulnak elő az állomások feladási forgalmában, mivel az összegyűjtött áru egy részét a tyukászok fuvarozzák a bécsi piacra, más része pedig Győrött kerül fogyasztásra.

Mézet és *viaszt* a Bicske állomástól 12 km-re fekvő Vért pusztán, valamint ugyanonnan 11 km-re eső Csákvárott, továbbá Komáromban és Lébény-Szt.-Miklós környékén rendszeresen üzött méhészekből leginkább bécsi rendeltetéssel adnak fel.

Az egyéb állati termékek közül még néhány ezer q *ágytoll* Budapestre, *faggyu* Győrbe, *bőrök* Budapestre és *csont* Sopronba és Győrbe való rendeltetéssel fordul elő a feladásnál.

A győri sertésszállásokból Szt.-Jánosra adnak fel *sértéstrágyát*. Az utóbbi években egy cseh keztyűs is szállított ugyanonnan kísérletképen néhány koci rakomány sertéstrágyát Prágába, melylyel a nehezen beszerezhető kutya-trágyát kívánta pótolni.

Végül még a tatai tavakban üzött haltenyésztésből adnak fel évente néhány száz q *friss halat* a budapesti piac részére.

VIII. Erdőgazdaság.

A Budai hegységről, melyet hajdan rengeteg tölgyesek és bükkösök borítottak, ma már jórészen eltűntek a szálaskerdők, de a Vértés gerinczét és oldalait még most is nagy kiterjedésű tölgy-, cser- és bükkerdők fedik. A budapest—komárom-újszónyi vonalrész mentén Eszterházy M. gr. a legnagyobb erdőbirtokos. Ennek nagyobb erdőbirtokai Bicske, Szár, Vértés-Boglár, Vértés-Somlyó, Bokod, Oroszlány, Császár, Alsó- és Felső-Galla, Tarján, Tolna, Szöllös, Baj, Ágostyán községek határában terülnek el együttvéve meghaladják a 32,000 k. holdat

Ezen kívül a koronauradalom, a közalapítványi uradalom, Metternich hercegné, József kir. hg., Reitter R., Hoffmann, a kisbéri méneshirtok, Solymosi br. és az esztergomi érsekség birtokaihoz tartoznak közel ezer holdas vagy ezer holdnál nagyobb erdőterületek. Ez erdők Budakesz, Páty, Telki, Bia, Jenő, Perbál, Török-Bálint, Alesut, Bicske, Ó-Szöny, Germely, Gyarmat, Kis-Bér és Tordos községek határában vannak s összterületük megközelíti a 21,000 k. holdat.

A Budai hegység erdőségeiben új ültetések és helyenkint koros törzsek, ellenben a Vértes erdőségeiben fiatalabb, szálas törzsek a tulnyomók. Az erdőségeket általában rendszeres üzemből kezelik s a vágási fordákat szorgosan utánültetik. A kivágott fát a biai erdőségből kizárólag tűzifa, az egyéb erdőkben pedig tűzifa, oszlopfa, rönkök és durván faragott fák alakjában értékesítik. Mind-ezen fákat legnagyobb részben Budapestre, Bécsbe és Győrbe szállítják, a tűzifában Budapest mellett osztozik Győr és Komárom-Ujszöny nagyobb és néhány belföldi állomás kisebb mennyiségekkel.

A vonal további mentén elterülő kis magyar síkság erdők hiányában szűkülöködik s csakis Ács, Szt.-János, Hédervár és Zurány környékén, valamint a Kis- és Nagy-Duna szigetein vannak kisebb-nagyobb gesztesek és pagonyok. Ez utóbbiakban nyár-, fűz- és égerfák s kis számban kocsányos tölgyek diszlenek. A vasuti szállításra ezen erdők nincsenek befolyással.

Az erdőgazdaság termékei közül a fent felsorolt fákon kívül mást nem adnak fel, mert a csekély makktermést az erdőkbe hajtott sertések fogyasztják el. Még csakis a bábolnai és czoneczóhádi mintagazdaságok által az ország különböző vidékeire elszállított tölgy és akáczcsemeték érdemelnek említést ezen fejezet alatt.

IX. Östermelés az ásványországból.

A Budai és Vértes hegység, valamint a Gerecse hegycsoport magvát triaszféle tömött, fehér mészkövek és rétegezett keményebb, vörös mészkövek képezik, melyeket lösz és helyenkint tállyag takar. A Vértes északnyugoti oldalán, Vértes-Somló határában barnaszén települést tártak fel 1891-ben.

Az egész kis magyar síkságon semmi értékesíthető ásványanyag nem fordul elő s csakis a Fertő körül emelkedő hegyekben vannak iparilag értékesíthető kőzetek, mint mészkövek és trachit,

valamint a pándorfi földhátban vastag kavicsrétegek.

A vonal mentén üzött bányászati tevékenység tehát csakis a köfejtésre s egyellen lelőhelyen a széntermelésre szorítkozik, de koránt sincs azon fokon, hogy a vasut forgalmát nagyobb mérvben befolyásolhatná.

Mészkövek fejtésével Budaörs, Bia, Etyek és Buda-Bicske határában foglalkoznak s a durván kidolgozott épületköveket néhány alföldi állomás mellett leginkább Budapestre értékesítik.

Buda-Eörs és Szaár közelében mészégetésre fejtenek mészkövet.

Felső-Galla állomás mellett Eszterházy Miklós grófnak van nagyobb szabású *kőbányája* s gőzüzemű *kőzúzója*. Ezen telepen első sorban pályafenntartási czélokra szolgáló tört követ és kisebb mérvben épület- és burkolatkövet termelnek. A magánosok részére eladott követ Tata, Győr, Soroksár, Rákos-Csaba és Budapest állomásokra szállítják.

Tata környékén *vörös márványt* hoznak napfényre s azt sarkkövek és lépcsőfokok alakjában értékesítik Pápán és Győrött folyó építkezéseknél.

A *klosterneuburgi Ágoston rend duna-almási bányájában* termelt tetemes mennyiségű faragott és zúzott kőből csak 20.000 q mészkövet szállítanak Ácsra a czukorgyárnak és 36.000 q faragott követ Budapestre; a többi mind vizen jut rendeltetési helyére.

Hasonlóképp csak gyengén alimentálja a vasuti áruforgalmat a határszéli hegyekben üzött kőbányászat is, mivel a termelt árut leginkább fuvarszekereken szállítják Ausztriába.

Vértes-Somló község határában az Eszterházy uradalom birtokán barnaszénbányát művelnek, de a termelés még igen kezdetleges állapotban van s addig nem is várható fellendülése, míg a bánya sínösszeköttetést nem nyer Bánhida állomással. A termelést jelenleg csak egy tárnában (Corvin tárna) folytatják s a termelt csekély mennyiségű szenet Budapestre, Győrött és a közeli környéken értékesítik.

Említést érdemel még a Tata környékén előforduló jó minőségű képlékeny *agyag*, melyet ott tégláégetésre s cserépkályha gyártásra használnak, továbbá a budaörsi közbirtokosság erdeiben található *fehér agyag*. A földfesték gyanánt használt fehér agyag értékesítését néhány budapesti cég vette kezébe, kik az ország minden részében, sőt Bukovinában és Oláhországban is piacot szereztek e czikknek. A legutóbbi évben közel 10000 q fehér

földfestéket adtak fel Buda-Eörs állomáson, Zombor, Maros-Vásárhely, Szabadka, Szolnok, Temesvár, Szeged, Arad, Kolozsvár, Kassa, Brassó, Zombolya, Debreczen, Budapest, Versecz, Kecskemét, Székesfejervár, Gyöngyös, Érsekújvár, Ujvidék, Nagyvárad, Karánsebes, Pécs, Csaba, Szatmár, Bécs stb. állomásokra.

X. Ásványvizek.

A Budai hegyek aljában, a Vértesben és a tatai hegyekben több ásványos forrás fakad, de ezek közül a vasuti szállításra csak a budaörsi medenczében és Kocs község határában előforduló természetes keserűs vizeknek van jelentősége.

Budaörs község és a vasut között fekvő sikon öt keserűvíz forrás van, de ezek közül jelenleg csak Loser János «Rákóczy Ferenc» forrása és Blau testvérek «Hungária» forrása van üzemben. A budaörsi keserűvíz mostanig Olaszországban, Egyiptomban, Franciaországban és Amerikában talált kedvező fogadtatásra s kivitele emelkedőben van. Az 1894. évben 13.000 q ásványvizet adtak vasútra, mely mennyiségből 4000 q-t az ország különböző részeibe küldtek szét, a többi különböző országok közt következőképen oszlik meg:

az osztrák örökös tartományokba megy	420 q	
Oláhországba	---	« 960 «
Németországba	---	« 700 «
Franciaországba	} (Fiumén át) {	« 100 «
Egyiptomba		« 5900 «
Amerikába		« 800 «

A forrástulajdonosok vagy 1500 q ásványvizet fuvarszekéren szállítanak be a fővárosi raktárakba.

Kocs község határában Schenker és Schmidt-hauer cégnek két keserűvíz forrása van: a «Hunyady Lajos» és a «Radeczky» forrás. Ezen források termékét 50 literes ballonokban fuvarszekereken szállítják Uj-Szönybe, hol palaczkokra fejtik és raktározzák. A termelés korlátolt mérvű, évente alig 200 q kerül elszállításra főleg Fiumén át külföldre s kisebb részben a közeli környék és Ausztria különböző helyeire.

A mohai szénsavas égvényes ásványvizek csakis az átmeneti forgalomban gyarapítják a vonal áruforgalmát.

XI. Ipar.

A budapest—lajta-brucki vonal mentén egyes helyeken fejlett ipari tevékenységgel találkozunk s habár a vonal áruszállításában általánosságban a

föld terményei a fő tényezők, mégis az összforgalomnak nem csekély részét szolgáltatja a nagyipari termelés is.

A gyáripari tevékenység a nagy arányú mezőgazdasági termeléssel lépést tartva, első sorban a *mezőgazdasági termékek ipari feldolgozására* irányul. Ezen célzt szolgálják több dunai és patakmalmon és számos kisebb gözmalmon kívül a győri gözmalomok, olajgyárak és szeszgyár, a bábolnai gözmalom, az ácsi cukorgyár, az almás-füzitői keményítőgyár, a magyaróvári gözmalom és sörfőző, az egyes nagyobb uradalmakban levő gazdasági szeszgyárak és a győri nádszövetgyár.

Az *erdészeti termékek ipari feldolgozását* Győrött és Uj-Szönyben egy-egy nagyobb és Bánhidán és Tata-Tóváros üzletkörében egy-egy kisebb gözfűrésztelepen üzik.

Az *ásványország nyersterményeit* több ipartelepen dolgozzák fel. Így Buda-Eörs és Szaár határában egy-egy mészegetőben, Tatán és Uj-Szönyben egy-egy nagyobb téglagyárban s Tatán a Hardtmuth-féle kályhagyárban, továbbá Mosonban és Győrött a gépgyárakban és ércöntőkben.

Az *allati termékek feldolgozásával* a bicskei, tatai és győri bőrgyárban és győri művajgyárban foglalkoznak.

A *szőrzeti ipart* a tatai pokróczgyártás, a *vegyszeri ipart* a győri gyufagyár és mellékesen a szeszgyár, továbbá a zurányi meganítgyár képviseli.

Élelmi és élvezeti cikkek gyártására a budaörsi pezsgőgyár, a biai sajtgyár, a győri cukorkagyár és szalámigyár van berendezve, melyek mellé még a Zsámbékon üzött ecetgyártás és a győri sóórló malom sorakoznak.

A vonal mentén fekvő városokban üzött kisipar, bár a mindkét irányban közeli fekvésű két metropolis versenyétől sokat szenved, elég fejlettnak mondható; a Szaár és Felső-Galla környékén termelt bognár és esztergályos munkák, a győri és tatai fazekasok és a győri épületasztalosok és lakatosok készítményei a szűkebb fogyasztó körön túl is piaczképeseknek bizonyultak.

Felemlithető még a győri fegyházban pokrócz-, kötött- és kosárfonóárak termelésére irányuló ipari tevékenység és a győri cigánykovácsok különlegessége, a hajóeszkába-készítés.

A vasuti áruszállításra jelentőséggel bíró nagyobb ipartelepeket alább ismertetjük.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása:

Back Hermann hengermalma Győrött, létesült 1874-ben, az állomással iparvágány köti össze. Nyolcz pár kőre és 30 hengerre van berendezve, foglalkoztat 100 munkást és naponta 6—700 q őrlményt állít elő. Évente 200—250.000 q-ra rugó gabonaszükségletét részben a helyi piacon szerzi be, részben a Duna, Tisza, Béga, Ferencz-csalorna és Maros mentéről vizen szállítja Győrbe. Az előállított lisztmennyiségből körülbelül 2000 q-t a helyi piacon és a környéken értékesítenek; 116.000 q-t az osztrák örkös tartományokba s 5700 q-t a vámvonalon kívül fekvő külföldi helyekre szállítanak el. Ugyancsak osztrák tartományokba való rendeltetéssel a győr—sopron—ebenfurti vasut állomásán is ad fel a malom vagy 30.000 q. őrlményt. Az osztrák fogyasztó helyekre rendelt küldemények gyakoribb rendeltetési helyei Bécs, Wolkersdorf, Ischl, Weissenbach, St.-Gallen, Hieflau, Linz, Grác, Wilten Bozen, Trient, Tetschen, D.-Brod, Rudig, Iglau, Kolin, Prizibram, Prága, Karlsbad, Reichenberg, Tannwald, Saalfelden, Salzburg, Znaim, Teschen, M.-Budwitz, Brünn, stb. A malom szénszüksége átlag 30.000 q, melyet részben annavölgyi, részben ajkai szénnel fedez.

Jankovics Ferencz gőzmalma ugyanott, fennáll 1851 óta. Hat pár kőre s ugyanannyi hengerre van berendezve, foglalkoztat 30 munkást s évente átlag 150.000 q gabonát dolgoz fel, melyet ugyanott szerez be a hol a Back-féle malom. Évi termelése 70.000 q liszt s ugyanannyi dara. A darát a helybeli hízalókban értékesítik, a lisztet a helyi piacon s Ausztriában adják el. Évi lisztfeladása átlag 10.000 q. Évi 14.000 q szénszükségletét Ajkáról szerzi be.

A *Pfeiffer László-féle hízaló daráló gőzmalma Győrött*, saját szükségletére 100—120.000 q tengerit és árpát, a *Pfeiffer Bódog-féle hízaló daramalma* pedig ugyancsak saját szükségletére 50.000 q tengerit és árpát dolgoz fel, míg idegen hízalók részére 130.000 q darát termel.

Stirling Tibold és fia daramalma Győrött, 1884. óta dolgozik, 5 pár kőre van berendezve, évente 20.000 q. kölest hánt. A nyers kölest mintegy 4000 q mennyiségben vasuton hozatja, a többi pedig a helyi piacon szerzi be, vagy vizen szállíttatja. Terményeiből mintegy 8000—9000 q-t Ausztriába és vagy 400 q-t Porosz-Sziléziába szállít vasuton. A gyakoribb rendeltetési helyek Bécs, Krems, Znaim, Brünn, D.-Brod, Aussig, Iglau, Kolin, Trautenau, Loboschitz, Jičín, Turnau, Reichenberg, Kattowitz, Myslowitz, Bochnia stb. Évi 6—7000 q szérszükségletét Annavölgyről fedezi.

A *Bábolnai magyar kir. ménésbirtok gőzmalma Bábolnán*, saját termésű gabonát dolgoz fel s évente csak mintegy 1000 q lisztet szállít Bécsbe. A többi lisztet a környéken értékesítik, az egyéb gyártmányokat pedig a gazdaságban használják fel.

Frigyas királyi herceg hengermalma Magyar-Órávott, víz és gőzüzemre berendezve; az uradalom terményeiből feldolgoz 45.000 q gabonát. Évente elszállít vasuton 29.000 q lisztet tulnyomólag Bécsbe és kisebb részben Pándorf, Lajta-Bruck, Kapuvár-Garta stb. állomásokra.

Ugyanezen magybirtokos máriaföldi (Hegyeshalom) malma évente 4500 q lisztet szállít Sopron, Csorna és Pozsony állomásokra.

Kohn Adolf és társa cég olajgyára Győr-szigelen és Győrött a városban, fennáll 1850. és 1877. óta. A két gyár együtt termel 16.000 q repceolajt, 2000 q lenolajt és 30.000 q repcepogácsát. Az olaj egy harmadrészben az országban talál piacot, két harmadrészben pedig Ausztriába kerül kivitelre. A repcepogácsa főfogyasztója Poroszország, kisebb mérvben Ausztria s mintegy tizedrészben Magyarország. A feldolgozandó repcét jobbára vizen szállíttatja a gyár. A vasuton beszerzett repcét leginkább Hajdu-, Ung- és Beregvármegyékben vásárolják össze. A gyári kádárműhelyekben évente 4500 hordót készítenek. Fűtésre 30.000 q ajkai szenet fogyaszt a két telep.

A *kisbér-fűzitő egyesült gyári részvénytársaság keményítőgyára Almás-Fűzitő* állomás közelében, evvel sinösszeköttetésben, fennáll 1890. óta, foglalkoztat 160 munkást, burgonya- és buzakeményítő- és csirizgyártásra van berendezve. Évi termelése 30.000 q burgonyakeményítő 15.000 q buzakeményítő, 8000 q csiriz, 6000 q keményítő-hulladék és 50.000 q burgonyatörköly. A keményítő nagyobb része Ausztriába s kisebb része külföldre (Olaszországba) és az ország különböző helyeire megy, a csiriz Ausztria és egyéb külföldi helyek (Svájc) közt oszlik meg, míg a burgonyatörköly mind belföldön talál fogyasztásra. A dextrin nagyobb részét a m. kir. államvasutak szertárai részére küldi el. A gyár 200.000 q burgonyát és 33.000 q buzát dolgoz fel; az előbbi a Dunántul, a Nyírség, Felső-magyarország s Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye különböző helyeiről hozatja, a buzát Ács, Tata-Tóváros, Bánhida, Komárom-Ujszőny, Székesfehérvár, Bicske, Nagy-Igmánd, Orosháza, Szaár stb. állomásokról szerzi be. Szérszüksége 30.000 q; ebből 7500 q-t bécsi átrakodással Ostrauból a Dunán hozat, a fennmaradó mennyiségből 6000 q ugyanonnan, a többi pedig Tokodról és Annavölgyről vasuton érkezik.

Putzenhofer, Berg és társa cég nerszucorgyára Ácson, az állomással sinösszeköttetésben; fennáll 1871. óta, foglalkoztat 150 munkást, évente termel 30.000 q nyers cukrot. A nyers cukrot a czinfalvi, felszerfalvi és bükki cukorgyáraknak szállítják finomítás végett, egy részét pedig Fiumén át külföldre viszik; mintegy 1600 q nyers-cukrot Budapestre, Bécsbe és Grácba adnak el kereskedőknek. A melléktermények közül 5000 q szörplét és 2500 q szörpaljt a győri szeszgyár dolgoz fel szesznek s mintegy 400 q-t Pándorfra szállítanak. A mézszipart a közeli környék gazdaságaiban értékesítik. Répaszeletet a budapest—brucki és győr—gyanafalvi vonal állomásaira átlag 65.000 q-t szállítanak, melyből magára Herczeghalomra 38.000 q jut. A gyár répaszükségletét évi 200.000 q mennyiségben a budapest—brucki, győr—kiscelli és almás-fűzitő—esztergomi vonalak állomásairól, a mézskövet 20.000 q mennyiségben Almás-Fűzitőről, 65.000 q szérszükségletét pedig Annavölgy-Sárisápról, M.-Ostrauból és Czernitzből fedezi.

A *győri szeszgyár és finomító részvénytársaság szeszgyára és finomítója*, fennáll 1885. óta, foglalkoztat 180—200 munkást, az állomással vágány összeköttetésben áll. Czukorszőrpből való szeszgyártásra és finomításra van berendezve. Évente termel 48.000 hl. nyersszeszt és ebből, valamint az idegen gyárak termeléséből 80.000 hl. finomított szeszt. Vasuton elszállít mintegy 70.000 q gyártmányt tulnyomólag magyar állomásokra, kisebb mérvben osztrák

tartományokba, Boszniába és Trieszten át Törökországba és Afrikába. A szörplét és osmosévizet a magyarországi cukorgyárakból (s az osztrák cukorgyárak nagy részéből) vasuton szállítja; évi szükséglete 180.000 q szörplé és 33.000 q osmoséviz. A nyersszeszt a Dunántul és északnyugoti Magyarországon fekvő gazdasági szeszgyárakból szerzi be s ezenkívül még Gácsországból is hozat néhány ezer q-t. Évente átlag 28.000 q nyers szesz érkezik a gyár részére. Tüzelő anyagként a gyár 160.000 q annavölgyi és dorogi, valamint 30.000 q m. ostrai szénét fogyaszt. A gyár mellék terményeiről a vegyészeti ipar czim alatt később lesz szó.

Mezőgazdasági szeszgyárak az alábbi helyeken vannak: Melternich-Sándor hercegné p.-gyarmati uradalmában Bicske állomástól 14 km.-re, 500 hl. termeléssel; Laminet Mária bárónő szeszgyára Gátán, Zúránytól 7 km.-re, 800 hl. termeléssel; Henkel Laura grófnő szeszgyára Ürgöd pusztán, Zúránytól 14 km.-re 220 hl. termeléssel. Ezen szeszgyárak a termelt nyersszeszt Győrbe, Budapestre és Bécsbe szállítják finomítás végett.

Frígyes kir. herceg sörfőzője Magyar-Óváron, feldolgoz évente 10.000 q árpát, melynek nagy részét az uradalom szolgáltatja, kisebb részét pedig a helyi piacon szerzik be. Évente elszállít vasuton 6000 q sört Soroksár, Győr, Komárom-Ujszöny, Kőszeg, Csorna, Kapuvár-Garta, Sopron és Tata-Tóváros állomásokra.

Kuffler B. mennyezeti nádszövetgyára Győrött, 1894-ben épült, 20 munkással dolgozik. A Csallóközben bevásárolt és vizen Győrbe szállított nádból 180, 200, 220 és 240 cm. széles nádszövetet készít, melyet 20 m² nagyságu darabokban, összegöngyölve hoz forgalomba. Évi elszállítási képessége 300 kocsirakomány (4 tonnával számítva). Egyelőre csak 30 kocsirakományt szállított Bécsbe és 20 kocsirakományt Budapestre. A gyár a Dunavágány mentén a szeszgyár és az iparvágány között fekszik.

2. Erdészeti termékek feldolgozása.

Özv. Milch E.-né és Milch N. cég fűrésztelepe Uj-Szönyben, fenn áll 1881. óta, 2 keret, egy szalag- és egy körfűrészszel van felszerelve. Fűrészelt faárakat, mint deszkát, léczet, épületfát és mellékesen parkettát állít elő.

Rész Róbert gőzfűrésztelepe Uj-Szönyben, fennáll 1889. óta, 1 keret, 2 szalag- és 3 körfűrészszel épületfát és parkettát állít elő. A két telepről együttesen elszállítanak vasuton átlag 15.400 q épületfát, 20.000 q padlódeszkát, 1200 q léczet és 500 q parkettát főleg dunántúli helyekre s kisebb mérvben Bécsbe és Budapestre.

Hits testvérek gőzfűrésztelepe Győrött, fennáll 1859. óta, két keret, két körfűrész és egy gyalugéppel dolgozik; foglalkoztat 50–60 munkást. Tutajokba kötve a Vágon és a Kis- és Nagy-Dunán leusztatott és a Rábán a telepig felvontatott fenyőszálat dolgozza fel épületfává. Évente 500 tutajt dolgoz fel s a közeli környék állomásaira 3000 q kész árut szállít el a telep.

A tatai uradalomhoz tartozó kisebb méretű gőzfűrésztelep *Bánhidán*, csakis csomagolásra szánt fagyapjút termel, melyből 1800 q-t Budapestre és 200 q-t Bécsbe ad fel évenként.

Ugyanezen uradalom vízüzemű fűrésztelepe Tata-Tóváros közelében évente 1900–2000 q fűrészelt és faragott tölgy műfát küld vasuton Sopronba és 3700 q tölgy rönköket Komárom-Ujszöny állomásra.

3. Ásványtermékek feldolgozása.

Buda-Eörsön a Török-ugratóban legutóbb egy 8 kemenczés mészégető telepet építettek, melyről évente átlag 2000 q meszet szállítanak el Kis-Terenne, Mátra-Novák, Zombor, Kőbánya, Szabadka, Szegzárd, Kecskemét és Hajdu-Dorog állomásokra s más egyéb helyekre.

Vogla Adolf pápai építész négy kemenczéből álló mészégető telepe Szárv állomástól 1/2 órányira az erdőben; a mészégetést csak a megrendelés arányában eszközlik s így a telep nincs állandóan üzemben. Évente, főleg dunántúli helyekre 5700 q meszet adnak fel vasuti elszállítás végett.

A tatai uradalom téglagyára a tata-bánhidai vonalszakaszból kiágazó iparvágány mellett, fennáll 1889. óta, foglalkoztat 200 munkást; a rendelkezésre álló jó anyagból közönséges falitégltől kezdve legfinomabb sajtolt tégláig, mindennemű téglát gyárt s évente elszállít vasuton 140.000 q gyártmányt Budapestre, Győrbe, Ácsra s Pápára.

Lazsánszky József komáromi építőmester körkemenczéje Uj-Szönytől 1/2 órányira, fennáll 1891. óta, foglalkoztat 30 munkást, falitéglt és fedőcserepet termel. Évente elszállít a közeli állomásokra 6300 q téglát és 2600 q cserepet.

Hardtmuth C. L. cserépkályhagyára Tóvárosban, foglalkoztat 40 munkást s elszállít Budapestre 3000 q cserépkályhát.

Kühne Ede mezőgazdasági gépgyára Mosonban, a Dunaág mellett, 30.000 m.² területen, 8 épületből áll; alakult 1856-ban, foglalkoztat 280 munkást. A kor színvonalán álló, legújabb munkagépekkel van felszerelve, s előállít a mezőgazdaságban szükséges mindennemű kisebb gépet, de különlegessége mégis a vetőgép. A gyár évente elszállít átlag 5000 db gépet és géprészt (6800–7000 q súlyban) főleg alföldi és dunántúli helyekre, továbbá budapesti raktra részére s kisebb mennyiségeket osztrák állomásokra. A gyár feldolgoz évente 2400 q nyers vasat és 4000 q kinagyolt fát; az előbbi főleg Ózdról, az utóbbit Pápáról szerzi be. Tüzelésre sziléziai szénét használ.

Singer W. Mór mezőgazdasági gépgyára Győrött, fennáll 1890. óta, foglalkoztat 20–25 munkást, feldolgoz 500 q kovácsolt és 800 q öntött vasat, melyet Bécsből és Budapestről szerez be. Annavölgyi szénrel tüzel.

Milanovics János mezőgazdasági gépgyára Győrött, 10 munkással dolgozik s 100 q kovácsolt és 200 q öntött vasat dolgoz fel. Myslowitz szénrel tüzel.

Stadel Károly gépgyára és vasöntője Győrött; az ország legrégibb ily ipartelepe, fennáll 1845. óta, foglalkoztat 20 munkást. 250 q öntött-vasat és 100 q fát dolgoz fel; ajkai szénrel és osztrai kokszzsal tüzel. Különlegessége az írás-sokszorosító sajtó (autográf gép).

Hauzer György ércöntője Győrött; rézöntvényárakat, kazán- és gép felszerelési alkatrészeket gyárt s a közeli községeket tüzi fecskendővel látja el.

A fent felsorolt győri ipartelepek, kisebb mezőgazdasági gépeket, gépalkatrészeket, rézöntvényeket, takarék-tűzhelyeket és házi felszereléseket gyártanak, melyek nagy

részt a környéken értékesítik. Vasuton évente összesen 280 q-t szállítanak el Ács, Bécs, Budapest, Gyömrő, Enese, Komárom-Ujszöny, Kapuvár-Garta, Pápa, Eszterháza-Fertő-Szt.-Miklós, Kis-Bér, Feldbach, Csorna, Pinnye, Lövő, Mezölak, Győr-Szt.-Iván, Boba, Szt.-János, Miskolcz, János-háza állomásokra s kisebb küldeményekben a környék számos más helyére.

4. Állati termékek feldolgozása.

Deutsch Lajos borygyára Győrött, fennáll 1848. óta, gőzüzemre átalakították 1888-ban. 20 munkást foglalkoztat s Németországból behozott 900 q nedves nyersbőrt, 200 q száraz nyersbőrt, 100 q halzsirt és Köflachból beszerzett 1200 q csert dolgoz fel. Terményeit jobbra győri iparosoknak adja el s vasuton csak kisebb küldeményeket szállít.

Seftsik András bicskei timár ipartelepe átlag 80 q kész bőrt ad fel Barcsra, Esztergomba és Székes-Fejérvárra, míg *Melschmidt Gyula örököseinek* kisipari borygyára Tóvároson átlag 22.000 q juhbőrt dolgoz fel és értékesít a közeli környéken. A nyersbőrt Bécsből hozatja.

Stirling Tóbiás és fia margarinygyára Győrött, 1884. óta áll fenn s a helyi piacon, valamint Pozsonyból beszerzett friss marhafaggyuból évente 2000 q margarint állít elő, melyet külföldi művaj-gyárak részére vasuton szállít el. Pozsonyból átlag 1500 q nyers faggyut hozat vasuton.

5. Szövészeti ipar.

Wessel Pál fia Sámuel kisipari pokróczgyára Tatán, közönséges lópokróczokat gyárt; e cikkből évente átlag 8500 q-t szállít el vasuton Czegléd, Kecskemét és Eszékre.

Említést érdemel *Spiller József pokróczkallója Tóvároson*, a székes főváros kórházainak takaró pokróczait tisztítja. Évente 6000 q pokrócz érkezik ily célból címére, melyet kitisztítva Budapestre szállít vissza.

6. Vegyészeti ipar.

Neubauer Károly és fia gyufagyára Győrött, alakult 1842-ben, 150 munkással dolgozik s gyárt kén-, szalon-, díszszalon-, biztonsági-, vihar- és taplógyufát. Ezen gyár a gyártás összes részeit maga végzi s csakis nyers anyagokat, minő a fosfor, kén, puhafatörzsek, chlorsavas káli, minium stb. hozatja vasuton. A helyi szükséglet fedezésén kívül elszállít vasuton 2600 q és hajón 1300 q gyufát. Feldolgoz évente 1500 q kén és 325 q egyéb vegyi készítményt. Az előbbi Trieszten át Sziciliából, az utóbbiakat Angliából, Csehországból és Bécsből szerzi be. Doboz készítésre a tatai uradalomból 1500 q hárs- és bükkfát, csomagolásra pedig 800 q szalmapapírt hozat Klagenfurtból.

A győri szeszgyár és finomító részvénytársaság a cukorszörpből való szeszgyártás mellékterményeként 21.200 q nyers és 11.000 q finomított hamuzsirt, 3000 q kénsavas kálit és chlorkálit, továbbá 10.000 q műtrágyát és 6000 q kristály szódát termel. Ezen terményeket majdnem kizárólag vasuton szállítja el az ország különböző helyeire, és pedig a hamuzsirt főleg üveggyárak részére.

Schüker Vilmos és társa cég első magyar robbanó anyaggyára Zúrányban, fennáll 1887. óta, foglalkoztat 70 munkást; dinamitot, robbantó zselatint és meganitot termel;

ezekből évente 4000 q-t szállít el főleg hazai s kisebb részben osztrák bányáállomásokra. Mellékterményeit: a kénsavat, salétromsavat és biszulfátot hazai és osztrák műtrágyagyárakban értékesíti. Chilisalétrom szükségletét Hamburgból, a kénsavat Radnitzból és a csomagoló ládákat Bécsből szerzi be.

7. Élelmi és élvezeti cikkek gyártása.

Hölle Márton pezsgőgyára Buda-Eörsön, üzemét nagyobb arányban csak 1893-ban kezdte meg, míg előbb borkészletének gyarapításával foglalkozott. Gyártásra biai és törökbalinti borokat használnak. Küldeményeit jobbra darabáru gyanánt adja fel a gyár. Évi elszállítása 450—500 q. Ennek nagy része hazai állomásokra kerül, míg kisebb része Bécs, Troppau, Olmütz, Prága, Brünn stb. osztrák helyeken talál piacot.

Klein J. és társa sörsgyára Bián, az uradalom tehenészetéből nyert tejből és Szeleste, Szakály-Högyész, Kölesd-Tengelicz, Arad és Budapest állomásokról hozatott tehén-turóból sörsgajtót (quargel) gyárt s abból évente vagy 550 q-t szállít el kisebb küldeményekben Budapestre.

Krausmann és Redlich cég szalámigyára Győrött, 1894-ben létesült, 24 munkással dolgozik; évi szükséglete 3000 q hus, ennek felét a helyi piacon szerzi be, felét pedig Szeged, Kecskemét és Kőbánya állomásokról hozatja. A gyártás novembertől január végéig tart, mely idő alatt átlag 1500 q szalámit készítenek. A gyár piaca Ausztria, Németország, Svájc és Magyarország. Az első üzemévben 30 q-t szállítottak vasuton Bécs, Moson-Magyar-Óvár, Sopron, Pozsony és Tata-Tóváros állomásokra.

Schmiedel Lajos cukorkagyára ugyanott fennáll 1884. óta, 35 munkással évente átlag 3000 q nyers cukrot dolgoz fel, melyet jobbra alföldi városokban értékesít. A nyers cukrot Vulka-Pordányról, a csomagoló bádóg dobozokat pedig Budapestre hozatja. Évi feladása 3000 q.

XII. Kereskedelem.

A vonal mentén a kereskedelmi tevékenység legelénkebb színhelye Győr. Bár ezen kereskedelmi góczpont nem is volt képes napjainkig megőrizni azon jelentős helyet, melyet a vasuthálózat kiépülte előtt hazánk kereskedelmi életében elfoglalt, még mindig azon kevés számu vidéki kereskedelmi központok egyike, melyeknek elenyésző csekély száma következményében kereskedelmi életünk egyenlőtlen fejlődését okozta.

A győri kereskedelem fő tevékenysége úgy mint hajdan, most is első sorban a gabonaneműekkel való üzérkedést öleli fel s e mellett főleg lóvásárai hírese messze földön. A kereskedelmi tevékenység jellegzésére felelmitjük, hogy a győri kereskedelem útján mezőgazdasági termékekből 1894. évben feladatott 55.000 q hazai állomásokra, 218.800 q osztrák és 25.000 q külföldi állomásokra. Ezen közel 300.000 q azonban csak kis részét

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Herczeghalom $\frac{7}{m}$ <i>Herczeghalom pusztája</i> ... 2-0 <i>Zsimbék</i> ... 9-0 <i>Bot</i> ... 6-5 <i>Mány</i> ... 10-0 <i>Alsó-Eörs pusztája</i> ... 10-0 <i>Felső-Eörs pusztája</i> ... 13-0 <i>Anyócsa</i> ... 13-0 <i>Tök</i> ... 11-5 <i>Perbál</i> ... 14-5 <i>Szomor</i> ... 14-5 <i>Somodor pusztája</i> ... 17-0 <i>Tinnye</i> ... 21-0 <i>Bajna</i> ... 31-0 esős időben járhatatlan utak.	<i>Dárdnyi Béla</i> 1031 h. tőke; <i>Metternich Richárdné</i> hgnő 3463 h. boti, 2776 h. bajnai és 924 h. szomori; <i>Brachfeld Adolf</i> 2053 h. és <i>Brachfeld Arnold</i> 1003 h. mányi birtoka.	buza ... 19500 árpa ... 3600 tengeri ... 2300 zab ... 520 bab ... 510 czukorrépa ... 82500 gyapju ... 150 tej ... 7300 épületkő ... 10200 eczet ... 70	19500 3600 2300 520 510 82500 150 7300 10200 70	8700 850 1250 — — — — — — —	3100 210 1400 — — — — — — —	liszt ... 3800 korpa ... 3600 szén ... 3170 szesz ... 550 répaszelet ... 38200	3800 3600 3170 550 38200	Budapest. „ Salgó-Tarján, Dombrá, Segen-Gottes. Győr, Budapest. Ács.	
Bicske $\frac{7}{m}$ <i>Buda-Bicske</i> ... — <i>Felcsút</i> ... 5-0 <i>Alsút</i> ... 8-0 <i>Vértés-Boglár</i> ... 8-0 <i>Doboz</i> ... 8-0 <i>Csákvár</i> ... 11-0 <i>Ó-Barok pusztája</i> ... 3-0 <i>Uj-Barok</i> „ ... 3-0 <i>Csabdi</i> ... 3-0 <i>Acsa</i> ... 18-0 <i>Tabajd</i> ... 12-0 <i>Pusztá-Gyarmat pusztája</i> ... 14-0 <i>Csordakut pusztája</i> ... 8-0 <i>Tükrös pusztája</i> ... 10-0 állami és mezei utak.	<i>Eszterházy M. gróf</i> 4155 h., <i>Brachfeld Arnold</i> 1326 h., <i>Hoffmann Ede</i> 2142 h. és <i>Wolfinger Armin</i> 1062 h. bicskei; <i>Hoffmann Ede</i> 1252 h. felcsúti; <i>József kir. herceg</i> 6482 h. alsúti és 2338 h. acsai; <i>Eszterházy M. gr.</i> 1580 h. vértésboglári és 15498 h. csákvári birtoka.	buza ... 59000 rozs ... 4000 zab ... 2500 árpa ... 2200 tengeri ... 2200 bab ... 500 czukorrépa ... 15000 diszfa, cserjék ... 150 sovány sertés juh ... 600 juh ... — szarvasmarha (hízott) ... — méz ... 8 gyapju ... 140 tej ... 15600 épületkő ... 10100 nyers szesz ... 500 hl. kikészített bőr lőtt vad ... 80 —	59000 4000 2500 2200 2200 500 15000 150 600 — — 8 140 15600 10100 500 hl. 80 —	12000 12200 300 800 2000 200 — — 2000 200 3 — — — — 400	100 — — 7000 400 — — — — — — — — — — —	örlemények ... 17200 deszka és épületfa ... 5800 fedőcserép ... 4000 sör ... 2400 szén ... 22300 nyersbőr ... 250 őrölt cser ... 300	17200 5800 4000 2400 22300 250 300	Budapest. Skole, Volóc, Mező-Laborcz, Csáca, Komárom-Ujszóny. Sopron, Tata-Tóváros. Kőbánya. Salgó-Tarján, Tokod, M. Ostrau, Segen-Gottes. Trieszt. Józsefgőzfűrés.	
Szaár $\frac{7}{m}$ <i>Szaár</i> ... 5-5 <i>Mesterberek pusztája</i> ... 5-0 <i>Nagy- és Kis-Németegyház pusztája</i> ... 4-0 részben állami, részben mezei utak.	<i>Eszterházy M. gróf</i> 4264 h. szaári birtoka.	buza ... 1700 tengeri ... 200 rozs ... — czukorrépa ... 2100 tej ... 200 oszlopfa ... 4600 rönkfa ... 7000 tüzifa ... 47000 rőzsfa ... 700 agyag, homok ... 1400 bognáráru ... 650	1700 200 — 2100 200 4600 7000 47000 700 1400 650	1600 — 300 — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — —	répaszelet ... 500 korpa ... 200 rozs ... 380 deszka ... 400 tégla ... 500 liszt ... 1150 szén ... 100	500 200 380 400 500 1150 100	Ács. Budapest. Budapest. Komárom-Ujszóny. Tata-Tóváros. Budapest. Salgó-Tarján.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Felső-Galla 7 $\frac{1}{2}$ m Felső-Galla ... 1'0 Tolna ... 12'0 Héreg ... 21'0 Körtvélyes puszta 9'0 Tornyó puszta... 9'0 jól fentartott utak.	<i>Eszterházy M. gróf</i> 3645 h. felső-gallai és 1804 h. tolnai birtoka.	tüzifa ... kinagyolt fa ... tört kő ... terméskő ...	18400 2800 375000 56000	— — — —	— — — —			
Bánhida 7 $\frac{1}{2}$ m Bánhida ... 2'2 Alsó-Galla ... 3'7 Környe ... 6'9 Szőllős ... 4'4 Vértes-Somló ... 11'6 Kömlőd ... 14'5 Oroszlány... 10'7 Bokod ... 17'3 Gesztos ... 16'4 Majk puszta ... 14'5 Szt.-György puszta ... 5'0 állami és mezei utak.	<i>Eszterházy M. gr.</i> 1530 h. alsó-gallai, 3829 h. környei, 1581 h. szőlősi és 2810 h. vértes-somló; <i>Eszterházy M. gr.</i> 4591 h. orosz-lányi, 2087 h. vértes-somló és 5561 h. valamint a bokodi telkes gazdák 1010 h. bokodi birtoka.	rozsa ... tengeri ... burgonya ... czukorrépa ... szalma ... káka ... gyapju ... tüzifa ... rönk- és oszlopfa ... fagyapot ... bor ... méz ... tej ...	3400 600 4000 11000 900 1000 70 85000 28000 1750 1000 — 700	5700 1000 1000 — — — 30 — 10000 200 200 60 —	— — — — — — — — — — — — —	örlemények ... szesz, pálinka ... bor ... répaszelet ... köszén ...	200 — 230 1000 2000	Budapest. Budapest, Kőbánya, Budafok. Ács. Salgó-Tarján.
Tata-Tóváros. 7 $\frac{1}{2}$ m Tóváros ... 2'0 Tata ... 3'0 Szend ... 14'0 Kocs ... 13'0 Császári ... 12'0 Komárom-Tarján ... 11'0 Tardos ... 10'0 Ágostyán ... 8'0 Baj ... 5'0 jó törvényhatósági utak.	<i>Eszterházi M. gr.</i> 3409 h. tatái, 944 h. t. városi, 2964 hold tarjáni, 2109 h. baji, 2454 h. szendi és 6720 h., valamint a császári gazdaközség 1140 hold császári, az esztergomi érsekség 2381 h. tardosi birtoka.	buza ... burgonya ... czukorrépa ... szarvasmarha (hizott) ... versenylovak ... juh ... gyapju ... tojás ... tej ... kikészített bőrök ... friss hal ... kinagyolt márványárúk ... cserépkályha ... tégla, fedőcserép ... lópokrócz ... cserépedény ... takaró ... pokrócz ... szalma ... bor ... faragott fa ... rönkfa ...	9000 8200 7000 — 600 — — — 500 70 3000 4000 3000 140000 8'00 600 6000 — 200 1900 3700	3200 15900 — 300 550 1200 2000 4500 — 800 — — — — — — 4500 — — — —	200 —	rövidárúk ... rizs ... kávé és cukor ... zab ... répaszelet ... liszt és korpa ... vasárúk ... kőolaj ... deszka, épületfa ... nyers juhbőr ... takarópokrócz... köszén ...	32000 4000 4700 4000 3000 5500 10300 3000 4000 22000 6000 50000	Budapest, Bécs. Fiume. Trieszt, Nagy-Surány, Lundenburg, Bécs, Szerencs. Nagy-Káta, Abony, Oroszháza. Ács. Budapest, Győr. Csehország, Budapest, Bécs, Diósgyőr. Budapest, Orsova, Győr. Dobsina, Kassa, Gácsország, József-gözfürész. Bécs. Budapest. Salgó-Tarján, Poroszló-Szilécia.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban : állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Almás-Füzítő. $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Duna-Almás</i> ... 6.0 <i>Pusztá-Almás pusztá</i> ... 1.0 <i>Naszály</i> ... 5.0 <i>Grébics pusztá</i> ... 9.0 <i>Billeg</i> „ ... 7.0 <i>Füzítő</i> „ ... 0.4 állami és mezei utak.	<i>A klosterneuburgi Ágoston rend 1278 h. duna-almási és Eszterházy M. gr. 2710 h. naszályi birtoka.</i>	buza	---	500	10800	mütrágya	2000	Soroksár, Temesvár.
		tengeri	---	3500	3400	burgonya	200000	Dunántul, Nyírség, Felső-Magyarország.
		rozs	---	2000	6700	bor	1200	Fiume, Tapolca.
		árpa	---	---	4000	buza	18000	Ács, Tata-Tóváros, Bánhida,
		zab	---	---	1100			Komárom-Ujszöny, Bicske,
		repce	5000	1000	---			Nagy-Igmánd,
		czukorrépa	10000	---	---			Orosháza,
		bor	150	600	---			Szaár, Szarvas.
		korpa	500	---	---	köszén	22000	Osztrán, Anna-völgy-Sárisáp, Tokod.
		buzakeményítő	650	10450	3400			
		burgonya-keményítő	4300	22700	1000			
		dextrin	600	2000	4000			
		keményítő hulladék	---	2400	1600			
		burgonya-törköly	50000	---	---			
		terméskő	20400	---	---			
		faragott épületkő	36000	---	---			
		zuzott mész	20000	---	---			
Komárom-Ujszöny $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Uj-Szöny</i> ... --- <i>Komárom</i> ... 2.0 <i>Guta</i> ... 25.0 <i>Ó-Szöny</i> ... 5.0 <i>Aranyos</i> ... 14.0 <i>Mocsa</i> ... 12.0 állami, törvényhatósági és mezei utak.	<i>A cs. és kir. várerődtítmény 1214 h. és Komárom város 1872 h. komáromi; Solymosi László báró 5349 h. ó-szónyi; az esztergomi érsekség 5960 h. és a panonhalmi főapátság 2451 h. mocsai; az esztergomi érsekség 3454 h. és Guta község 6692 h. gutai birtoka.</i>	buza és rozs	20600	9000	900	szarvasmarha	890	Budapest.
		tengeri	4500	2000	800	hizott sertés	800	Kőbánya, Győr.
		bab	600	700	300	bor	4100	Erdély, Szegzárd.
		lenmag	100	---	400	szesz	1600	Budapest, Győr.
		burgonya	500	1300	500	sör	3800	Kőbánya, Bécs, Brünn, Moson-Magyar-Óvár.
		czukorrépa	4000	---	---	gazdasági gépek	450	Budapest, Moson-Magyar-Óvár.
		széna	---	600	---			Bécs, Prága, Szombathely.
		szarvasmarha	---	500	---	örlemények	5400	Budapest, Arad.
		juh	---	2000	---	köszén	12500	Magyar, osztrák és porosz bányák.
		leölt hizott lud	---	80	---			Máramaros-Sziget.
		gyapju	20	350	---			Gleisdorf, Brassó.
		bőrök	320	---	---	só	8400	Bécs.
		ágytoll	150	---	---	friss gyümölcs	1100	Kétegyháza,
		faggyu	480	---	---	vasárúk	1100	Herczeghalom.
		csont	400	1400	---	gabona	3800	Ács
		ásványvíz	200	800	1500	répatörköly	1000	Soroksár.
		épületfa	15300	---	---	mütrágya	600	Budapest, Győr.
		padló deszka	19200	600	---	kőolaj	2700	Fiume.
		léc	1200	---	---	csukor	980	Szerencs, Nagy-Surány, Ungh.
		parkotta	500	---	---			Bród, Vulkapordányi.
		tégla	6300	---	---	csont	700	Győr.
		fedőcserep	2600	---	---	tűzifa	41000	Felső-Galla,
		rongy	---	1000	---	fatörzsek	15000	Szaár, Bánhida.
		ócska vas	800	1100	---			Devecser, Bánhida, Szaár,
						faárúk	1000	Kapuvár-Gartha.
						gyarmatáru	750	Fehring, Beszter-
						kézműáru	1050	cze, Lucsivna.
						dohány és szivar	1100	Bécs.
								Bécs.
								Győr.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Komárom-Ujszőny (folytatás).		A déli vasutról átment a m. kir. államvasutakra			A m. kir. államvasutakról átment a déli vasutra			
		árucikk		q	árucikk		q	
		gabonaneműek		63600	vasáru		1600	
		tengeri		26400	szén		21000	
		bab		1300	üvegáru		23360	
		burgonya		13500	szesz		6870	
		czukorrépa		7900	bor		2500	
		köles		310	liszt		550	
		bor		13150	sör		800	
		ló		890 drb	czement		1300	
		szarvasmarha		2100 drb	ló		170 drb	
		sertés		710 drb	szarvasmarha		40 drb	
		juh		4500 drb	répaszelet		3200	
		baromfi		60	burgonya		1800	
		gyapju		1040	bab		700	
		tojás		850	burgonyatörköly		4100	
		csont		1200	vegyészeti áruk (sósav, szóda)		400	
		ásványviz		1000	faárúk		1320	
		tölglya		4050	műtrágya		1000	
		keményítő		3250	olajpogácsa		150	
		szörp		2050	tégla		1700	
					déli gyümölcs		700	
		Vizi utról átment a déli vasutra			Vizi utról átment a magy. kir. államvasutakra			
		árucikk		q	árucikk		q	
		szörp		300	lécz		1400	
		bor		1000	szálfa		28700	
		cognac		250	zsindely		4700	
		szesz		670	pózna		2800	
		örlemény		72100	szőlőkaró		1200	
		lécz		2100	deszka		9700	
		szálfa		20700	fedőcserép		1200	
		zsindely		5300				
		pózna		3100				
		szőlőkaró		2900				
		deszka		15100				
		fedőcserép		2000				
		szén		8000				

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomás n feladott főbb tömegáuk				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egy b külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Ács ^{7/10} Ács 1·0 Bábolna pusztá 8·5 Csém pusztá ... 5·0 Kis- és Nagy-Igmánd ... 10·4 állami és községi utak.	Lichtenstein János hg. 4014 h. ácsi és Eszterházy M. gr. 1790 h. nagy-igmándi birtoka.	rozs és buza 16000 tengeri 2500 árpa — zab 1000 burgonya ... 600 bab 500 spárga 20 szarvasmarha (hízott) ... — tenyésztő bika 30 „ ló 40 juh — gyapju 200 tölgy- és akáczelemele 35 nyers cukor 21000 szörplé és szörpalj ... 7500 répaszelet ... 65000 lőtt vad —	16000 2500 — 1000 600 500 20 — 30 40 — 200 35 21000 7500 65000 —	2000 — 1600 — 300 — — 150 — — 1000 — 800 — — 200 drb	— — 1000 — — — — — — — — 8900 — — —	sör 270 bor 120 örlemények 1800 sovány szarvasmarha ... 100 szén 65000 cukorrépa ... 200000 mész 20000 műtrágya ... 400	Kőbánya, Schwechat. Győr. Győr, Komárom-Uj-Szőny, Budapest. Csáktornya, Zágráb. Salgó-Tarján, Czernitz, M.-Ostrau, Annavölgy-Sárisáp. Budapest—brucki, győr—kiscelli és almásfüzitő—esztergomi vonalak állomásai. Almás-Füzitő. Lanzendorf-Pellendorf.	
Szt.-János ^{7/10} Nagy-Szt.-János pusztá 0·5 Kis-Szt.-János pusztá 3·0 Gönyő 6·0 Böny-Rétalap 10·0 Vas pusztá ... 4·0 Jeges pusztá ... 4·0 mezsei utak.	Eszterházy M. gr. 6961 h. gönyői ; Mihályfi János 2245 h. böny-rétalapi birtoka.	buza és rozs 8800 árpa 2000 burgonya ... 7600 tengeri 1600 büköny 600 zab 500 juh — szarvasmarha — hízott sertés — ló — gyapju — tej 1460 fa (akác) ... 600 lőtt vad ... 140 drb	8800 2000 7600 1600 600 500 — — — — 1460 600 140 drb	8500 1700 1400 400 — 900 750 150 300 140 — — —	1200 — — 400 — — — — — 700 — — — —	bor 500 mész 600 tégla 3500 épületfa ... 2000 szén 3200 korpa 2000 olajpogácsa 1500 sü'dő 600 műtrágya ... 400 állati trágya 1000	Sümeg, Fiume, Trieszt. Ajka. Tata-Tóváros. Komárom-Uj-Szőny. Salgó-Tarján, Tokod, Osztrák-és Porosz-Szilécia. Győr Nagy-Kanizsa, Mező-Telegd. Sarkad, Nagyvárad. Soroksár, Lanzendorf, Pellendorf. Győr	
Győr-Szt.-Iván ^{7/10} Szt.-Iván 0·5 Hecse pusztá ... 4·0 Ujmajor pusztá 4·0 Szarkavár pusztá 3·0 Róka-Szt.-Mihály 4·0 Örkény pusztá 4·0 mezsei utak.	A pannonhalmi főapátság 7119 h. szt.-iváni birtoka.	buza 1800 rozs 400 tengeri 300 árpa 200 cukorrépa ... 1800	1800 400 300 200 1800	200 — — — —	— — — — —	szén 2000 cement 800 műtrágya ... 1000 bor 60 épületfa ... 1300 tüzifa 200	Salgó-Tarján, Bánhida, Ostrau Kieftersfelden. Fiume. Sopron, Veszprém, Fiume. Szepsi, Józsefgözfűrés. Bánhida.	

[illegible]

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Győr (folytatás).		A győr—sopron—ebenfurti vasutáról és azon túlról átment a m. kir. államvasutakra			A m. kir. államvasutakról átment a győr—sopron—ebenfurti vasutra és azon túlra			
		á r u c z i k k		q	á r u c z i k k		q	
		bor	16550	bor és bormust	22600			
		tengeri	3580	czukor	30950			
		buza	4900	épület- és haszonfa	52200			
		árpa	940	göngyöletek	5400			
		rozs	500	hulladékok	7880			
		ló	70 db	mész és cement	7850			
		juh	200 «	örlemények	84100			
		szarvasmarha	415 «	só	13100			
		sertés	6920 «	szén	31860			
		épület- és haszonfa	75650	gabonaneműek	134800			
		gyanta, kátrány	710	szesz	2020			
		göngyöletek	14290	vas és aczél	20400			
		vegyészeti szerek	600	sertések	30200 db			
		kézműárúk	3200	egyéb élő állatok	2640 «			
		olajok	460	üveg, papir, zsiradékok, gépek, kézműárúk s itt külön fel nem sorolt egyéb áruk	9100			
		papir	5630					
		vasáru	22310					
		cement	2380					
		tégla	24380					
		szeszes italok	670					
		robbanó áruk	130					
		czukor és szörp	65520					
		Az állomáson átrovatoltatott:						
		tengeri	19520					
		buza	6880					
		rozs	5880					
zab	3980							
örlemények	890							
bab	700							
árpa	600							
mész	350							
vas	260							
szén	230							

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson fe'adott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Hegyeshalom <i>Hegyeshalom</i> ... 0'8 <i>Levél</i> ... 4'0 <i>Féltorony</i> ... 16'0 <i>Wittmannshof-pusztá</i> ... 11'5 <i>Márialiget-pusztá</i> 8'0 <i>Papréti-pusztá</i> ... 10'0 <i>Kleilehof-pusztá</i> 8'0 <i>Kazimér-pusztá</i> 14'0 <i>Albrechtsfeld-pusztá</i> ... 17'0 <i>Jessehof-pusztá</i> 14'0 jól fentartott utak.	<i>Frigyes kir. herceg</i> 8457 h. hegyeshalomi, levéli, miklósfalui és féltoronyi uradalma.	buza... rozs... árpa... zab... tengeri... széna... szalma... szecska... leölt borjú... élő juh... szarvasmarha... tej... liszt...	— — — — — — — — 500 — — — 4500	15500 2000 4000 1400 15000 1000 2000 50 540 450 270 48500 —	1200 — 7400 — — 600 5000 — — — — —	liszt... szén... különféle darabárak...	120 10000 3300	Trautmannsdorf. Porosz-Szilézia. Bécs.
Zurány <i>Zurány</i> ... 2'7 <i>Miklósfalu</i> ... 5'8 <i>Gáta</i> ... 6'9 <i>Német-Járfalu</i> 8'9 <i>Körtvélyes</i> ... 10'6 <i>Gálos</i> ... 13'3 <i>Ürgéd pusztá</i> ... 13'5 <i>Boldogasszony</i> 19'0 jó karban tartott utak.	<i>Frigyes kir. herceg</i> 2182 hold zurányi, német-járfalvi és gálosi; <i>Laminet Mária</i> brnő 1636 h. gátai; <i>Batthyányi József</i> gr. 1489 h. körtvélye-i; <i>Eszterházy hg.</i> 2546 h. boldogasszonyi birtoka.	buza... árpa... tengeri... czukorrépa... ló... szarvasmarha... juh... lőtt vad... sajtolt széna, szalma... gyapjú... tej... nyers bőr... meganit... kénsav... dynamit... légenysav... bisulfát... nyers szesz	1000 — — — — — — — — — — — — 1300 1336 2150 115 — 800	16400 8640 4400 2500 50 50 60 130 1100 50 1250 30 565 250 170 640 1825 210	6600 4500 2400 — — — — — 800 — — — — — 50 — — —	liszt... só... fűszerek... bor... sör... bőr... épületfa... tégla... tűzifa... gépek... zab... kőolaj... kő... vegyszer (chlorsalétrom, kénsav)... szén...	1230 100 110 320 210 85 1850 1350 300 530 1960 440 350 9250 20000	Győr, Moson— Magyar-Óvár, Nagy-Kikinda, Budapest. Győr. Győr, Bécs, Moson-Magyar-Óvár. Budafok, Pozsony. Moson-Magyar-Óvár, Bécs. Győr, Bécs. Pozsony. Sopron, Bécs. Bánhida. Bécs, Moson-Magyar-Óvár, Győr. Csorvás, Győr. Bécs, Floridsdorf. Bruck. Bécs, Hamburg. Radnitz. Felső-Szilézia.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Pándorf $\frac{7}{10}$ m	<i>Harrach Ferencz gr.</i>	buza	—	38000	2000	gyarmatárúk	1500	Triest, Bécs.
<i>Parndorf</i> ... 1·6	5180 h. parndorfi és	árpa	—	23000	3000	czukor	500	Lundenburg.
<i>Nezsider</i> ... 6·6	rohrau-pusztai ; <i>Fr.</i>	zab	—	1000	—	szövetek	400	Ausztria.
<i>Lajtafalu</i> ... 9·5	<i>gyes kir. herczeg</i>	rozs	—	300	—	szesz	600	Győr, Ausztria.
<i>Nyulas</i> ... 6·6	11083 h. nezsideri	bab	400	1300	—	liszt	1000	Trautmannsdorf, Budapest,
<i>Védény</i> ... 9·5	és nyulasi ; <i>Nezsider</i>	czukorrépa	—	3000	—			Moson-Magyar-Ovár.
<i>Pátfalu</i> ... 20·8	község 1171 h. és a	majoránna	50	150	—			
<i>Barátfalu</i> ... 13·0	birtokosok 2651 h.	bor	200	3000	—			
<i>Alsó-és Felső-</i>	nezsideri ; a <i>győri</i>	friss gyümölcs	—	400	—	olaj	300	Győr, Bécs.
<i>Umicz</i> ... 18·0	káptalan 2995 h. vé-	szalma	—	3000	—	kőolaj	500	Fiume, Bécs.
<i>Haidhof puszta</i> 3·5	denyi ; <i>Eszterházy hg.</i>	nád	250	—	1300	szén	10000	Osztrák- és
jól fentartott utak.	7672 h. alsó-illmitzi ;	lő	—	50	—	műtrágya	3000	Porosz-Szilézia.
	<i>Pátfalu község</i> 7251	hizott sertés	—	400	—			Ausztria.
	h. pátfalui ; <i>Alsó-ill-</i>	szarvasmarha	—	250	—			
	<i>mitz község</i> 1402 h.	juh	—	200	—			
	alsó-illmitzi ; a <i>szent-</i>	baromfi	—	500	—			
	<i>kereszti cisterciatarend</i>	tojás	—	100	—			
	1573 h. barátfalvi és	tej	—	470	—			
	végül a <i>szombathelyi</i>	nyers bőr	—	300	—			
	<i>káptalan</i> 4187 h. felső-	csont	—	200	—			
	illmitzi birtoka.	kő	400	200	—			
Lajta-Bruck $\frac{7}{10}$ m	<i>A cs. és kir. katonai kincstár</i> 1106	faragott kő	10000	—	—	rozs	40000	Győr, Pápa, Moson-Magyar-Ovár.
<i>Bruck-Ujfalu</i> 0·0	h. bruck-ujfalui ; az	tört kő	14000	—	—	buza	6000	
<i>Lajta-Bruck</i> ... 0·0	<i>Eszterházy M her-</i>					árpa	3000	
<i>Sásony</i> ... 6·0	<i>cegi hitbizomány</i>					zab	30000	
<i>Szélesút</i> ... 10·0	2450 h. széleskúti és					friss hus	20000	Bécs.
<i>Feketeváros</i> ... 15·0	4472 h. feketevárosi					sör	1000	Moson-Magyar-Ovár.
állami utak.	birtoka.					lő(vágóhídi célra lábon Bécsbe továbbítás végett)	800 drb	Győr, Budapest.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Lajta-Bruck (folytatás)		A szab. osztrák-magyar államvasutáról átmént a m. kir. államvasutakra			A m. kir. államvasutakról átmént a szab. osztrák-magyar államvasutára			
		főbb árucikkek	főbb származási helyek		főbb árucikkek	főbb rendeltetési helyek		
			Ausztria	egyéb külföld		Ausztria	egyéb külföld	
		q.			q.			
		komló	2170	—	tengeri	258410	140550	
		magvak	2800	1010	zab	70520	600	
		rizs	700	600	árpa	134380	49500	
		dohány	220	—	rozs	182782	10810	
		kender	900	—	buza	290500	65200	
		kávész	1800	10	dohány	148590	7620	
		téa	100	50	repeze	28200	12600	
		bor	1350	—	len	415	100	
		szőlővessző	1200	—	kender	13130	—	
		fűszer	2050	—	k mló	1500	—	
		mák	500	100	burgonya	9700	—	
		ugorka	200	—	bab	8070	22300	
		gyümölcs	450	—	lencse, borsó	5040	—	
		déli gyümölcs	390	—	konkoly	600	—	
		szarvasmarha	440 drb	—	bükköny	4520	1620	
		lő	420 «	—	köles (hántolt)	27280	5600	
		süldő disznó	1300 «	—	mák	500	—	
		nyers bőr	—	2000	magvak	7660	13790	
		kaviár	—	35	főzelék, zöldség, hagyma	1570	7620	
		fa	1600	—	szőlő	1200	—	
		kő	3100	1060	bor, must	46820	3770	
kavics	400	—	törköly	600	—			
agyag	300	—	borkő	125	—			
föld	9000	—	szilva	23630	44300			
homok	2400	—	dinnye	4620	—			
szikso	800	—	dió	200	100			
szén	49000	4500	alma	1100	—			
kőolaj	5500	600	nád	3600	100			
ólom	—	100	szecska	6500	—			
gipsz	700	—	szalma	119400	41500			
jég	10400	—	széna	101160	27800			
ásványvíz	3000	100	fűvek	800	120			
salétrom	2600	—	gyökerek	150	—			
olaj	6000	100	szarvasmarha	125500 db	850 drb			
cellulose	300	—	sértés	200450 «	770 «			
szörp	40000	—	lő	2150 «	95 «			
maláta	15000	—	juh	65350 «	300 «			
sör	31600	700	élő baromfi	12360	630			
kátrány	700	100	leölt szárnyas	420	380			
czukor, czukorka	45000	—	selyem és gubó	721	—			
liszt, keményítő, élesztő	2400	—	méz és viasz	180	—			
szesz, cognac, rum	11350	110	gyapju	16700	2900			
szappan	1900	—	zsir és szalonna	11480	140			
hamuzsir	1300	—	tojás	41820	21900			
kötél	510	300	csont, szarv, szőr	11990	1060			
szivar	100	400	toll	3640	5730			
deszka, szőlőkaró	4500	—	fagyú	860	—			
hordó	5900	330	trágya	1980	—			
üres páda, kosár	910	—	cserbáj	72470	19900			
parafa	300	—						
butor	2500	—						

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk			Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Lajta-Bruck (folytatás)		A szab. osztrák-magyar államvasutáról átment a m. kir. államvasutakra			A m. kir. államvasutakról átment a szab. osztrák-magyar államvasutra			
		főbb árucikkek	főbb származási helyek		főbb árucikkek	főbb rendeltetési helyek		
			Ausztria	egyéb külföld		Ausztria	egyéb külföld	
		q.			q.			
		fagyapot	1400	—	donga	105980	24550	
		faárúk	1880	480	erdészeti termékek	4730	—	
		gépek	31950	36400	antimon	620	—	
		vas, aczél, vas- és aczélárúk	51200	8340	manganércz	1650	300	
		réz, ércz, ágyu, czink	10470	150	kő	2330	350	
		agyagárúk, téglák	33700	100	egyéb ásványtermékek	930	—	
		czement	9100	300	ásványviz	4380	20900	
		grafit	900	—	szesz	10420	2270	
		pala, malomkő, sűrű, kréta	4350	200	cognac, likőr, rum, pálinka	4870	210	
		szurok	2200	—	élesztő	410	—	
		bőráruk, szőrme	8350	2120	pezsgő	620	—	
		enyv. faggyu, szarv, hulladék, csontliszt, viasz, zsiradék	7450	—	maláta	2300	810	
		pamut	10640	2400	kötél	1320	—	
		posztó	3630	250	keményítő, csiriz	20400	820	
		vászon	3050	140	czukor és szörp	820	—	
		fonál, czérna	6700	1500	liszt	450930	111800	
		szővött- és rövidárúk	2900	420	korpa	57840	38300	
		csipke, szőnyeg, pokrócz, szalag, selyem, bársony	350	430	dara	15450	2100	
		zsák	6600	3180	olajpogácsa	17680	15440	
		papír	10500	920	olaj	7680	—	
vaselin, paraffin	900	900	moslék	1570	300			
üveg	47420	1120	hamuzsir	600	—			
gyertya	3350	—	hordó	16370	460			
szóda	3150	—	fapapír és cellulose	8520	—			
savak	11230	240	kőolaj	1210	—			
gyufa, festék, vegytermékek	12990	810	mész	6120	—			
trágya	27100	—	érczek	7800	—			
ruha	1410	180	vas, aczél, vas- és aczélárúk	43270	770			
kocsi	878 db	—	spodium, enyv, bőr	5470	280			
kocsi-alkatrész	2200	100	agyag- és üvegáru	4970	—			
kézműáru	11490	570	gyékény	15300	—			
élelmi szerek	4830	370	kéreg	—	600			
különböző áruk	34100	7800	rongy	25300	—			
			bádogáru	1020	—			
			naftalin	2800	—			
			meganit	400	—			
			fa-szesz	—	2440			
			turó, sajt	2270	—			
			szilvaiz	6710	3140			
			sózott bél	1570	1300			
			hus	2090	570			
			leölt házi- és vadállatok	360	—			
			különböző élelmi cikkek	830	20			
			különböző áruk	12760	250			

B.

ESZTERGOM—ALMÁS-FÜZITŐI HELYI ÉRDEKŰ VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A budapest—lajta-brucki vonal Almás-Füzítő állomásából indul ki s előbb Komárom, majd Esztergom vármegye területén megyen át az esztergomi szénvidéket s márvány lelőhelyeket a fő közlekedési vonalakkal összekötő helyi érdekű vasut.

A kiágazástól kis távolságra Duna-Almásnál eléri a vasut a Gerecse hegycsoportnak a Dunára hajló magaslatait s Tokodig ezek és a Duna között halad. Tokodtól a vasut két ágra szakad, egyik ága a Malomárok völgyén a sárisápi medenczébe fut be s Annavölgy-Sárisápnál ér véget, másik ága pedig a Gele hegycsoport és a Pilisi hegység északnyugati magaslatai és a Duna közt elterülő kis lapályon át Esztergomig vezet.

A helyi érdekű vasutra utalt területen csupán apró községek vannak, melyek egyedül a határukban levő ásványtermékek által válnak a vasutra jelentőssé. Kivételt e tekintetben csak a népesebb Esztergom képez, hol a kereskedelem és kisipar is virágzik.

II. Lakosság.

A vidék lakossága általában magyar, de egyes községekben más nyelvű népség is előfordul; így Süttő lakossága német, Sárisáp népe tót, míg Nyerges-Ujfaluban vegyesen magyarok és németek lagnak.

A vidék művelésre alkalmas nagy területek hiányában szűkölködven, a népség nagy része köfetésből, bányamunkából és fuvarozásból él, tehát túlnyomó részben napszámmal tartván fenn magát, bár rendezett, de szűk anyagi viszonyok között van.

III. Földművelés.

A helyi érdekű vasutra utalt vidék legnagyobb részét a Gerecse hegycsoport magaslatai s völgyületei foglalják el. Ezen hegyvidék viz hiányában szűkölködik s a hol művelésre alkalmas terület kínálkozik is, az vagy sovány agyag vagy homokos agyag, sőt a Dunára ereszkedő alacsonyabb területeken nem ritka a futó homok sem.

A mezőgazdasági termelés szűk határok között mozog s az első sorban termelt buza és árpa a helyi szükségletre sem elég. Kivételt csak a környéken levő egy-két nagyobb uradalom képez, melyeknek elszállításra való feleslege is van s a gabonaneműeken kívül czukorrépát is termelnek; ez utóbbit az ácsi czukorgyár részére.

A termés holdankinti eredménye a magaslati és talajviszonyok szerint buzánál és árpánál 3 q-tól egész 10 q-ig változik.

A komáromi piac közelsége s a vízi ut versenyé folytán a termelés különben is kevés feleslegét csak kis részben adják fel vasuton elszállításra. A vasuton szállított küldemények jobbra Győrbe és Bécsbe mennek.

IV. Szőlőművelés és gyümölcstermelés.

A szőlőművelést a vasut mentén ugy hegyi, mint homoki szőlőkben mindenütt üzik s a fillokszera és peronoszpóra fellépte előtt szép jövedelmet nyújtott ezen művelési ág a lakosságnak.

A legjobb karban tartott szőlők Duna-Almás és Neszmély határában vannak, hol mindkét csapás ellen erőlesen védekeznek s a kipusztult területeket újra ültetik. E két község termése régebben 1200 hektolitert is elért, míg a legutóbbi

években 800 hektoliterre csökkent, de újból emelkedőben van.

Piszke, Lábatlan és Esztergom határában a kipusztult hegyi szőlőket legnagyobb részben már újból beültették, míg Nyerges-Ujfalu környékén a homoki szőlő telepítésre helyezik a fősulyt. Kenyérmező környékén is vagy 200 h. homokterületet ültettek már be szőlővel. Ezen új ültetésű szőlőkből 5—6 év múlva előreláthatólag tömeges borszállítás lesz várható.

Az itt ismertetett szőlőkben leggyakoribb fajok a sárfehér, mézes, rizling, fehér és vörös dinka, oportó, sajjó és kadarka.

A jelenleg vasuton szállított bor főleg Neszmélyről való s különböző belföldi állomásokra megy; a duna-almási szőlők termésének javarészét a birtokos klosterneuburgi apátság székhelyére szállítják, míg Dorog és Nyerges-Ujfalu termését jobbra csemege-szőlő gyanánt értékesítik s vizen szállítják el. Vasuti elszállításra csak vagy 8—900 q-t adnak fel Bécs rendeltetéssel.

Neszmély, Szt. Miklós és Nyerges-Ujfalu szőlőhegyein sok barack-, alma- és szilvafa virul s jó termés esetén a gyümölcsből a vasuti szállításnak is jut rész, legnagyobb részét azonban vizen szállítják el Bécsbe, Győrbe és Budapestre.

Konyhakertészetet csak a kenyérmezői uradalom területén, mintegy 20 holdon üznek bolgár kertészek, kik terményeiket fuvarszekereken viszik a közeli piacokra.

V. Állattenyésztés.

A helyi érdekű vasut vidéke nélkülözi a külterjes állattenyésztés előfeltételeit s nagyobb uradalmak, melyek a belterjes tenyésztést üzhetnék csak kis számmal lévén, a vidék állattenyésztése nincs azon fokon, hogy jelentős tápot nyújthasson a vasuti tömegáru forgalomnak.

A nép csak a legszükségesebb igásmarha állomány felett rendelkezik s feladnivalója nincsen. A klosterneuburgi apátság neszmélyi uradalma Tata-Tóvároson adja fel tenyésztése feleslegét, míg a kenyérmezői szeszgyárban évente hizlalt 50—60 darab ökröt lábon hajtják Győrbe.

Hasonlóképen állnak a baromfitenyésztés viszonyai is. A szűk anyagi körülmények közt élő nép csak saját szükségletére nevel silány fajú baromfit.

VI. Állati termékek.

Az előbb mondottak folyamányaként termétszerűleg az állati termékek sem alimentálhatják a h. é. vasut tömegforgalmát. Mindössze Nyerges-Ujfalun a primási uradalomból adnak fel 30—40 q gypajut s ugyanezen állomáson, Bajna környékén összevásárolt 26—28 q tojást Bécsbe.

VII. Erdőgazdaság.

A Gerecse és Gete hegycsoportoknak, valamint a pilisi hegységnek magaslatait és oldalait még jobbra erdők borítják. Ezekben a cser és gyertyán a túlnyomó, de vannak fenyvesek és tölgyesek is. Az erdők leginkább régiek, rendszeres üzemmel kezelve és sarjról utánnövesztve. A levágott fát tűzifa alakjában értékesítik.

Bár a h. é. vasut üzletkörébe több mint 13,000 kh. erdő tartozik, az állomások feladási forgalmában faküldemények vagy az erdőgazdaság egyéb termékei még sem fordulnak elő nagyobb mennyiségben, mivel a nyert tűzifát az erdőbérlok csaknem kizárólag vizen szállítják. Így a neszmélyi erdőkből évente 1000—1200 m³ tűzifát s 50—60 m³ szerszámfát Budapestre és Győrbe hajóznak el, a primási uradalom süttői és nyerges-ujfalui erdejében termelt mintegy 20,000 m³ tűzifát pedig a vágatást bérlo Luczenbacher cég saját hajóin Budapestre szállítja. Esztergom állomásról néhány ezer q bányafát szállítanak a szénvidék bányáiba.

Mint különlegesség érdemel említést a botmeggyfa termelés Esztergomban, honnan évente mintegy 2000 q nyersen elődolgozott meggyfabotot szállítanak el vasuton Bécsbe.

VIII. Őstermelés az ásványországból.

A h. é. vasut mentén élénk bányászati tevékenységgel találkozunk, melynek tárgyát a Gerecse hegycsoport méhében rejlő értékes ásványi anyagok képezik.

A nevezett hegycsoport magva fehér, tömött szerkezetű triasz-mészko, melyet vörös színű, vékonyan rétegezett mészkoek fednek. A tömött szerkezetű mészko bármily nagyságu darabokban vágható, mivel rétegei nincsenek hasadékok és közök által elválasztva s így becses épületanyagot szolgáltat. A réteges, vörös színű mészko, mint vörös márvány jön forgalomba s főleg Budapest

építkezéseinél (lépcsők, folyosó tartó-kövek és lapok, a budai rakodó-part is ilyen kőből épült) talál széleskörű alkalmazást.

A tömött szerkezetű fehér mészkövet főleg Piszke környékén, a márványt pedig Bajót, Nyerges-Ujfalu és Tardos határában levő bányákban fejtik.

A Lábatlantól kezdve Ny.-ról K.-re, majd ÉNy.-ról DK-re Buda alá huzódó hegyvonulat két oldalán, egymástól kisebb-nagyobb távolságban nagy széntelepek vannak az eocen és oligocen lerakásokban. Dorog, Tokod és Epszöny határában az eocen-, Mogyorós, Szarkás, Bajót, Miklóshegy, Csolnok és Sárísáp határában pedig az oligocen képződményben vannak a széntelepek.

Ezenkívül cementgyártásra igen alkalmas márga, édesvizi mész s képlekeny agyag is bőven található a h. é. vasutra utalt területen.

A kő- és márványbányászat több mint 4000 munkást foglalkoztat s dacára a termények elszállítása körül még mindig fennálló nehézségeknek, elég fejlettnak mondható.

A szénbányászatot már 1805 óta üzik s Dorog, Tokod, Csolnok, Sárísáp, Nagy-Sáp, Bajót, Bajna, Epszöny és Kirva községek határában tartak fel széntelepeket, mégis egész a hetvenes évek végéig a termelés szűk korlátok közt mozgott s csak a fővárosi gyáripár fellendülése óta fokozódik a széntermelés is. (1859-ben 540,690 q, 1876-ban 617,439 q, 1892-ben 1.650,000 q volt a termelés.)

Az egyes állomások környékén üzött bányászat részletes ismertetését alábbiakban adjuk.

1. Kő és márványbányászat.

A *Wiener Union Baugesellschaft* által a klosterneuburgi uradalomtól bérelt «duna-almási kőbánya» Neszmély állomástól 3—5 km.-re, 5 töréssel; évi termelése 2200 m³ faragott épületkö és mintegy 5000 m³ törmelék és darabos kő. A faragott kő egy részét Almás-Füzítő állomáson adják fel, a többit mind vizen szállítják el.

A *primási uradalom márványbányája és kőbányája* Süttő határában, Süttő állomástól 8, illetve 3 km.-re;

Hoh'dampf Sándor süttöi lakos kőbányái az állomástól 3 km.-re;

Áprili Antal és Áprili Ernő süttöi lakosok kőbányái az állomástól 3—3 km.-re;

Hausmann Sándor budapesti lakos kőbányája Piszke község határában, Süttő állomástól 4 km.-re;

Müller József süttöi lakos márványbányája Piszke község határában, Süttő állomástól 6 km.-re;

Lechner Lipót süttöi lakos pizskei márványbányái Süttő állomástól 6 km.-re;

Kelndorfer József pizskei lakos kőbányái Süttő állomástól 4 és márványbányája 6 km.-re;

Nedeczky Árpád márványbányája Süttő állomástól 6 km.-re.

Süttő és Piszke határában levő ezen bányákban évenként átlag két millió q. követ fejtenek, melyből csak mintegy 60,000 q-t adnak vasutra, míg a többit mind vizen szállítják el. A vasuton elszállított mennyiségből 58,000 q. magyarországi állomásokra, 2000 q pedig Ausztriába és Oláhországba megy. A magyarországi rendeltetési helyek közt Budapest, Csata, Győr, Kaposvár, Kecskemét, Esztergom, Nagy-Becskerek, Nyitra, Pápa, Sárvár, Szeged, Szt.-Gotthárd, Szolnok, Ujvidék, Várad-Velence, Szombathely, a külföldi rendeltetési helyek közt Bécs és Krajova szerepelnek nagyobb mennyiségekkel. A legnagyobb fogyasztó a darabos kőre nézve a Dunaszabályozás vezetősége; ennek 1.500,000 q követ szállítanak el hajón. A faragott kő nagy részét Budapesten használják fel, ide hajón 200,000 és fuvarszekereken legalább 100,000 q. épületkövet (leginkább vörös márványból) szállítanak. A Dunagőzhajós társaság elhajóz Budapesten aluli állomásokra 20,000, Komáromba 15,000, Győrbe 25,000 és Bécsbe 10,000 q követ, míg magánhajókon Komáromba 20,000 és Győrbe 50,000 q követ szállítanak. Piszke község határában levő márványbányákból különösen pedig a «Pizsnice» nevű bányából nyert márványt legnagyobb részben a pizskei kőfaragó telepekre szállítják.

Piszke község határában a fent felsorolt bányákon kívül még három nagyobb bánya van, melyekben mész és homokkövet termelnek, de ezekből vasuton nem szállítanak el semmit. Összes termelésüket, átlag 1.250,000 q követ vizen szállítják el.

Lábatlan község határában a volt urbéres gazdák és zsellérek «Berseg» nevű bányájában mészkövet és márgát, az egyesült téglá és cementgyár r. t. «Klastrombánya» nevű bányájában pedig édesvizi meszet fejtenek kizárólag cementgyártásra.

Ugyancsak cementgyártásra használják fel a pizskei határban levő «Packő ördögát» (tulajdonos Bakay Imréné és Revicky Károlyné), a

«Nyugdai oldal» (tulajdonos Nedecky testvérek) és a csillaghegyi kőbánya és lábatlani cementgyár r. t. birtokában levő «Prédai bánya» nevű bányákban fejtett mészkövet is.

Bajót és Mogyorós község határában is vannak mészkőbányák, de ezek terméke sem gyarapítja a legközelebb eső Nyerges-Ujfalu állomás forgalmát, mert azt mintegy 150.000 q. évi mennyiségben vizen szállítják el.

2. Szénbányászat

Az esztergomvidéki barnaszénbányák nagyobb részét a «*kőszénbánya és téglagyár társulat Pesten*» tartja üzemben; e társaságon kívül még kőszénbányászattal foglalkozik az «*észak-magyarországi egyesített kőszénbánya és iparvállalat részvénytársaság*» és a «*trifaili kőszénbánya társulat*» is.

Az első társaság üzemében jelenleg következő bányák vannak:

a) *Dorog község határában*, az esztergomi főkapitánai tulajdonát képező régi «Henrik» szállító akna kerületében 600.000 q. szén van feltárva s ezenkívül még körülbelül 1 millió q. tárható fel; a telep vastagsága 8 méter. Dorog község birtokán 1891-ben lemélyezett új akna eddigi feltárásai 6.000.000 q.-t képviselnek s itt még további 14.000.000 q. tárható fel; a telep vastagsága 10 méter.

b) *Tokodon* a nagyszombati papnevelő «Vilmos» aknájának kerületében eddig feltártak 2.100.000 q. szenet, a további feltárást 2.800.000 q.-ra lehet becsülni; a telep vastagsága 7 méter.

Ezen két aknában eocen szenet termelnek.

c) *Szarkáson* az esztergomi érsekség tulajdonát képező «Vilma» akna kerületében 200.000 q.-t tártak fel, továbbá feltárható még 2.200.200 q.; a telep vastagsága 1,5 méter.

d) *Csolnok-Annayölgy*, a m. kir. vállálapítványi uradalom birtoka. A «Samu» tárna és az új akna kerületében eddig 2.900.000 q.-t tártak fel s még 24.100.000 q. tárható fel. A telep vastagsága 6,5 méter.

Ezen négy bányában 1892-ben foglalkozott 1344 munkás és termeltetett:

Dorogon	---	---	---	---	359.500 q.
Tokodon	---	---	---	---	750.000 «
Szarkáson	---	---	---	---	106.000 «
Csolnok-Annayölgyön	---	---	---	---	283.000 «
Összesen	---	---	---	---	1.498.500

A csolnok-annayölgyi bányának termelése 1893-ban 800.000 q.-t tett ki, míg 1894-re, midőn a második fejtő szint is megnyitották 1.500.000 q.-ra menő termelést vettek kilátásba.

Az előbb nevezett társaságnak 60 évi időtartamra szénfejtési jogosultsága van még Sárissáp és Dágh községek határában, hol földtani észlelések szerint a csolnoki telep folytatása várható.

Az «*észak-magyarországi egyesített kőszénbánya és iparvállalat r.-társaság*» barna szénbányája Tokod állomástól 1,5 és 2,1 km.-re fekvő «várberg» és «ujakná»-ból áll, ezekben a felső oligocen rétegben települt barnaszenet aknázzák. Az új aknát vasút köti össze az állomással; ezen akna a mélyfejtet feltárására fog szolgálni s tervezett mélysége 400 m. A bányában, mely jelenleg csak 120 méterre van lemélyítve 1892-ben 29.000 q. barnaszenet termeltek, melynek legnagyobb részét vasuton szállították el Budapest, Győr és egyéb állomásokra.

A két bányatársaság együttesen 1 millió q.-t meghaladó mennyiséget szállít vasuton az ország különböző helyeire. E mennyiségből a budapesti állomásokra 661.000 q. jut, míg a többi Győr, Bicske, Almás-Füzítő, Komárom-Ujszöny, Kis-Bér, Enese, Nyerges-Ujfalu, Lábatlan, Pápa stb. állomások közt oszlik meg. A termelés többi részét vizen és fuvarszekéren szállítják el.

Még Nyerges-Ujfalu határában, a hasonló nevű állomástól 3 km.-re van egy barna szénbánya Bentum és társai cég bérletében, de ez már 1891. év szeptember 1-je óta üzemben kívül van.

Az esztergomvidéki szénterületen legutóbb 32 próbafurást végeztek, melyeknek kivétel nélkül kedvező eredménye volt s bizvást remélhető, hogy a buda-esztergomi szénvasút létesítése nagyban fogja fokozni a gazdag barna széntelepek kiaknázását s a megillető helyet fogja biztosítani ezen kiválóan tiszta, kénment és csekély hamutartalommal bíró ásványi tüzelőanyagának.

IX. Ipar.

A h. é. vasút mentén az ásványtermékek feldolgozására irányuló élénk ipari tevékenység számos embernek nyújt keresetforrást. E téren a kőfaragóipar és cementgyártás fejlett fokon áll, mindazáltal az előbbinek termeléséből a vízi- és székérvény befolyása következtében a vasútra nem hármlik oly előny, minőt ily fejlettségi fok mellett méltán lehetne várni.

Az egyéb iparágak közül még a cserépedény gyártás, legközelebb nagyobb mértékben meginduló üveggyártás és szeszgyártás alimentálja a vasut áruforgalmát; a duna-almási malmok 100—200 q. örleménynyel járulnak a vasuti szállításhoz.

A vasuti áruszállításra az alábbi ipartelepek gyakorolnak több, kevesebb befolyást:

Megyeri Krausz Izidor szeszgyára és finomítója Kenyérmező állomástól 0·5 km.-re, iparvágány összeköttetéssel; foglalkoztat 60 munkást, évi szesztermelése 6000 q., ezt részben denaturálva, részben finomítva adja piacra. Fogyasztási területe Budapest és a Dunántul. Évi feladása 4000 q. szesz és 8000 q. szárított moslék; ez utóbbi főleg Ács és Kis-Bér állomásokra megy.

A kőfaragó ipart Duna-Almásan Ney Ede és társa telepén egyelőre kézi erővel üzik, de legközelebb már munkagépekkel szándékozik a tulajdonos telepét felszerelni. Épületkö gyártmányait Almás-Füzitön adja fel.

Süttőn számos kőfaragó foglalkozik sirkő készítéssel és gyártmányaikat kisebb mennyiségekben szétküldik az ország minden vidékére. Évente átlag 800—1000 q. árut adnak vasutra.

Legfejlettebb a *márványipar Piskén*, hol számos műhelyben dolgozzák fel a vörös márványt durva, félig kidolgozott és csiszolt áruvá, melyet csak oda küldenek vasuton, a hova vízi út nem vezet, vagy a tengely-fuvar már költséges. Ezen termékek főfogyasztója a székes főváros, de ide vasuton vajmi kevés jut. Ennek főoka az, hogy a fuvaros a kőfaragó telepen felrakja és a métermázsánként 50—55 krban kialakított bérén kívül semmi más költséget nem számítva, közvetlenül a fővárosi raktárba vagy az éppen folyó építkezés helyére szállítja az árut, melynek épségéért (törés ellen) még szavatol is. Ellenben a vasuti szállításnál a vasuti szállítási díjon kívül még nem csekély oda- és elfuvarozási költségek is merülnek fel.

*Nyerges-Ujfalu*n négy műhelyben dolgozzák fel a tardosi vörös márványt s mintegy 20.000 q. épület követ állítanak elő. Ebből vasuton csak néhány száz q-t szállítanak különböző állomásokra, a többi pedig fuvarszekereken jut Budapestre.

Neszmélyben több fazekas mester gyárt mindenemű agyagedényt évi 3—4000 q. összmenyiségben; e cikket csak télen szállítják vasuton, midőn 6—700 q-t adnak fel Budapestre, különben ugyanoda vizen szállítják.

Benthum és társai cégnek Nyerges-Ujfalu határában 10.000 □öl területen nagyszabású téglagyára van,

mely 3—4 millió q. téglát termel s ezt kizárólag vizen szállítja el Budapestre. Tüzelésre 36.000 q. szenet hozat Annavölgy-Sárisáp államásról.

A h. é. vasut mentén üzött iparágak közt a a cementgyártás az egyedüli, mely nagyobb szállítmányokkal gyarapítja a vasut bevételeit. A cementgyárak ismertetését alább adjuk.

A magyar gőztégla-, cement- és gipszgyárak részvénytársaság lábatlani cementgyára, az állomástól 1·2 km.-re fekszik, s azzal sinösszeköttetésben áll. Foglalkoztat 75 munkást, fennáll 1870 óta, négy akna- és egy körkemenczében termel 200.000 q. román- és 50.000 q. portland cementet. Szén-szükséglete 30.000 q. tokodi szén és 10.000 q. felső-sziléziai koksz. Vasuton elszállít évente átlag 50.000 q. cementet Debreczen, Nyiregyháza, Miskolcz, Kassa, Kaposvár s több más állomásra; a gyártmány többi része hajón kerül Budapestre.

Az egyesült tégl- és cementgyár r. t. cementgyára Lábatlan állomástól 1 km.-re, kilencz akna- és egy körkemenczével, foglalkoztat 280 munkást. Evi termelése 100.000 q. portland- és 300.000 q. román cement. A gyár szükséglete 20.000 q. sziléziai- és 45.000 q. annavölgyi szén. Gyártmányaiból 76.200 q-t szállít vasuton magyar állomásokra, a többit pedig kizárólag vizen Budapestre.

A vasuton elszállított cement-küldemények gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Brassó, Debreczen, Diósgyőr, Győr, Gyöngyös, Hódmező-Vásárhely, Hidegkut-Gyöng, Ipolyság, Kassa, Komárom-Ujszőny, Kaposvár, Kolozsvár, Kecskemét, Moson-Magyar-Óvár, Munkács, Miskolcz, Máramaros-Sziget, Nagyvárad, Nyiregyháza, Pápa, Pécs, Ruttká, Szolnok, Temesvár, Ungvár, Versecz, Esztergom, Annavölgy-Sárisáp, Siófok, Sepsi-Szt-György stb.

Hoffmann J. C. nyerges-ujfalui lakos cementgyára 3 km.-re az állomástól, román- és portland-cement gyártásra van berendezve. Az utolsó három évben a gyártás szünetelt s csakis a raktárakban felhalmozott készletet szállították. 1894-ben feladtak Lábatlan és Nyerges-Ujfalu állomásokon 4850 q. cementet különböző belföldi állomásokra s 2000 q-t vizen Budapestre.

Az 1895. év elején *Tokod* állomás közelében *Moller Károly* budapesti cég üveggyárat épített, melyben orvosságos üvegeket s gyógyszerári üveg-edényeket és felszereléseket fognak készíteni. Az üveganyag olvasztására regenerátoros gázkemenczét használnak. A gyár előreláthatólag évente 6000 q. áruval fogja a feladási forgalmat gyarapítani.

Kenyérmező állomástól 2 km-re az *első magyar üveggyár részvénytársaság* 1894 végén nagyszabású *táblaüveggyár* építését kezdte meg, melyben 300 munkás talál majd foglalkozást. E gyárban a közeli környéken aknázott kvarcshomokot dolgozzák fel. A gyár az üvegcserepet Budapestről és Bécsből hozatja. Elszállítási viszonyai most még ismeretlenek.

X. Kereskedelem.

A h. é. vasut mentén jelentéktelen helységek fekszenek, melyekben nagyobb kereskedelmi tevékenységnek nyoma sincs; csakis Esztergomnak van némileg élénkebb üzletköre, mely a környékre nézve bevásárlási központot képez.

XI. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Neszmély $\frac{7}{m}$ <i>Neszmély</i> ... 0.8 <i>Duna-Almás</i> ... 1.2 <i>Sárvány puszta</i> 4.0 állami és dülő utak.	<i>A klosterneuburgi Agoston rendi szerzet</i> 1998 h. neszmélyi és 1270 h. duna-almási birtoka.	bor	650	200	—	mütrágya	5340	Soroksár, Budapest.
		friss gyümölcs	30	—	—	bor	100	Pinnye, Fiume.
		fazekas áru	600	—	—	sör és pálinka...	25	Moson-Magyar-Óvár, Győr.
		zab	200	—	—	gazd. gépek ...	220	Budapest, Moson-Magyar-Óvár.
		liszt	140	—	—	széna	300	Fertő-Szent-Miklós.
		faragott kő...	1100	—	—	szőlőkaró	330	József-gözfürész.
		homok	100	—	—			
Süttő $\frac{7}{m}$ <i>Süttő</i> 1.5 <i>Piszke</i> 3.0 állami ut.	<i>Esztergomi érsekség</i> 2619 h. és <i>Reviczky Károly</i> 1434 h. süttői birtoka.	épületkő ...	58200	1000	1000	bor	750	Fiume, Pinnye.
		sírkövek és márványárak	1000	—	—	sör	220	Kőbánya.
						tégla	900	Tata-Tóváros, Sopron.
						szén	230	Ostrau.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Lábatlan $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Lábatlan</i> ... 2·0 jó községi ut.		román- és portland cement kő	129000 800	— —	— —	épületfa hordófenék és dongafa tűzálló téglák géprészek, vasárúk bor sör liszt kőszén új zsákok építő és cseréptégla	300 300 1000 2100 800 4 0 200 76000 300 2600	Budapest. Würbenthal. Rimaszombat, Halbstadt. Budapest, Bromberg. Pinnye. Kőbánya, Moson-M.-Óvár. Budapest. Annayölgy-Sárisáp, Felső-Szilézia. Troppau. Sopron.
Nyerges-Ujfalu $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Nyerges-Ujfalu</i> 1·3 <i>Bajót</i> ... 5·5 <i>Bajna</i> ... 14·0 <i>Pusztá-Marót</i> ... 13·5 <i>Pusztá-Szarkás</i> ... 11·0 törvényhatósági utak.	<i>Az esztergomi érsekség</i> 3978 h. nyerges-ujfalusi és 1041 h. bajóti ; <i>hg. Metternich Richárdné</i> szül. gr. <i>Sándor Paulina</i> 2776 h. bajnai birtoka.	árpa buzs czukorrépa burgonya gyümölcs gyapju tojás márványáru csement	400 200 10000 750 — — — 2100 1800	1600 — — — 100 30 30 — —	— — — — — — — — —	bor épületfa tégla örlemény sör műtrágya vas- és aczéláru kőszén	550 200 1620 140 300 400 160 36000	Tata-Tóváros, Fiume, Pinnye. Fülek. Sopron. Budapest. Budapest, Tata-Tóváros. Budapest, Hamburg. Budapest. Annayölgy-Sárisáp.
Tokod $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ <i>Tokod</i> ... 2·3 <i>Dorog</i> ... 7·0 <i>Táth</i> ... 2·6 állami és dülő utak.	<i>Esztergomi papnevelő</i> 1177 k. h. tokodi birtoka.	szén	91200	—	—	gépek és gépalkatrészek vas, valamint vas- és aczélárúk bánya- és épületfa quarz	2500 6500 5000 300	Budapest, Salgó-Tarján, Schlau. Budapest, Salgó-Tarján, Diósgyőr. Esztergom, Ujszöny, Losoncz, Eger, Szepsi. Komotau.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Annayölgy-Sárisáp <i>Sárisáp</i> 1 ⁵ <i>Annayölgybánya</i> rosz utak.	<i>Hg. Metternich Ráczkőné szül. gróf Sándor Paulina</i> 1024 h. sárisápi birtoka.	czukorrépa 4000 szén..... 913320	—	—	—	bányafa --- 5200 répaszelet --- 4000 mütrágya --- 100 géprészek --- 300 liszt --- 230 bányasín --- 200		Losoncz, Kri-vány-Gyetva, Szepsi, Bán-hida, Magittfal, Zólyom-Brezó, Komárom-Uj-szőny, Kassa, Esztergom. Ács. Pozsony. Budapest Budapest. Salgó-Tarján.
Kenyérmező <i>Kenyérmező</i> <i>puszta</i> <i>Keszthely</i> 9 ⁰ <i>Csolnok</i> 7 ⁰ mezei utak.	<i>Az esztergomi főkép-talan</i> 1328 h. kesztölcsi birtoka.	szesz --- 4200 száritott --- moslák --- 8000 friss szőlő --- czukorrépa --- 900 szarvasmarha (hizott) ---	—	—	—	üvegcserep... 1800		Budapest, Bécs.
Esztergom <i>Esztergom</i> ... 1 ⁰ <i>Pilis-Marót</i> ... 12 ⁰ állami ut.	<i>A m. kir. közalapítvány</i> 5039 h. pilis-maróti birtoka.	bányafa... 4000 bolmeggy --- friss szőlő ---	—	2000 600	—	szén --- 500 csement --- 700 szeszes ital ... 4800 nyers meggyfa 2000 nyers bőr --- 400		Tokod. Lábatlan. Tata-Tóváros, Győr, Fiume, Kőbánya, Pinnye. Fegyvernek. Budapest, Bécs.

C.

DUNÁNTULI HELYI ÉRDEKŰ VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

Pozsony szab. kir. város keleti részén fekvő s a m. kir. államvasutak Pozsony fiók p. u. állomásával sinösszeköttetésben álló Pozsony-Ujváros állomásból indul ki és Moson, Sopron, Vas és Zala vármegyék területén, a Dunától a Drávaig vezet a Dunántuli nagy transversalis h. é. vasut-csoport.

Az egyesült h. é. vasutak egyik vonala Pozsonynál átlépve a Dunát, a kis magyar síkságon vezet át s Hegyeshalomnál a m. kir. államvasutak, Csornánál pedig a győr- sopron- ebenfurti vasut vonalát keresztezi. További útjában a Rába és Répce között, kevésé dombos vidéken halad előre s Porpácznál a m. kir. államvasutak győr—gyana-falvi vonalába szakad be.

A h. é. vasut-csoport másik tagja a m. kir. államvasutak székesfejérvár—kis-czelli vonalából Bobánál ágazik ki s eleintén a Marczal medenczéjében halad, majd a Bakony hegységbe vág be s a Balaton felé tartva Tapoleczánál véget ér.

Ezen vonalból Ukknál ágazik ki a csoport harmadik tagja s a Zalát szegélyző dombok legészakibb emelkedéseit átmetszve, Türrjtől Zala-Szt.-Gróttig szárnyvonalat boesát ki. A fővonal Türrjtől tovább a Zala folyását követi s Zala-Szt.-Iván felett keresztezi a déli vasut vonalát. Ebből a szakaszból Kis-Falud-Szt.-Ivántól Zala-Szt.-Ivánig szárnyvonal ágazik el. Innen a vonal a D-ről É-ra csapó domb-sorok közt halad, majd a Dobrai hegység nyugoti dombjain megyen át és a Kerka, tovább pedig a Lendva és Mura termékeny, széles völgyét átmetszve a Mura-közben a Vend Büchelek magyarországi kiágazásán tör keresztül, végül Csáktornyanál a déli vasut vonalába szakad be.

Pozsonytól kezdve Moson és Sopron vármegyék területén gyér népességű vidéken vezet a pálya; Vas és Zala vármegyében el'enben a népesség már sűrűbb, de Zala-Egerszeget kivéve csupán apró községeket találunk, úgy, hogy a kiinduló állomást leszámítva, a h. é. vasut egész mentén egyetlen népesebb, vagy ipari és kereskedelmi szempontból fontosabb hely sincs.

II. Lakosság.

A h. é. vasut tápláló területének lakossága általában véve magyar s csak a pálya kezdő pontja körül Moson vármegyében laknak németek és a Mura-közben vendek és horvátok.

A lakosság a vonal mentén tulnyomólag föld-művelésből él, e mellett üzik az állattenyésztést is, de ez utóbbi csak Vas és Zala vármegyében járul figyelemreméltó mértékben a lakosság jövedelméhez. A Bakonynak a Balatonnal szomszédos részében és Zalában még néhány helyen a szőlőművelés és az erdei munka nyújt kenyérkeresetet a nép egy részének. Végül a kereskedő és iparos elem Zala-Egerszezen található nagyobb számban.

A vonal mentén a földbirtok megoszlása egyenlőtlen.

Az uradalmak és uri birtokok mindenütt nagy területeket foglalnak el. Így a h. é. vasut-csoport első része körül *Batthyány gr.*, a *Pálffy grófi senioratus*, *Henkel-Kászonyi Laura gróf asszony*, *Frigyes kir. hg.*, *Zichy gr.*, *Eszterházy gr. és hg.*, a *győri püspökség*, *Khuen Héderváry gr.*, *Czirák gr.*, *Dőry*, *Fiáth*, *Radó*, *Széchenyi gr.*, *Niczky gr.*, *Bornemissza br. és Fesztetich gr.* birnak nagy területeket s e mellett számos régi és újabb nemes családnak van 2—400 holdas birtoka.

A vasut csoport második része mentén *Erődgy gr., a vallásalapítványi uradalom, a veszprémi püspökség, Eszterházy gr. és hg., Batthyáni gr., Horváth, Krassa, Szegedy, Chernel, Sümeg város, Deym gr., Hertelendy, Tapolcza város, Monostor-Apáti község, Bogay, Skublits, Kővágó-Eörs és Salfeld községek, az Inkey család és Freystadtler a nagyobb birtokok urai, de ezek mellett itt is sok 200—900 holdas uri birtok van.*

Végül az ukk—csáktornyai vonal mentén *Szegedy gr., Batthyány gr., a csornai prépostság, Harlányi, a szt.-mihályi és kapornaki Jézus társasági atyák, Erdődy gr., Bezerédy, Simonyi, Fesztetich gr., Széchényi gr., Zichy gr., Eszterházy hg. és gr., Dervarics, Andrássy gr., Széll, a szombathelyi püspökség, Szapáry gr., Csesztreg és Dobronak községek, Sina br. örökösei, és Klemens gr. a nagyobb birtokosok, kikhez még a számos kisebb-nagyobb 200—500 holdas nemesi birtok urai sorakoznak.*

Moson és Sopron vármegyék néhány községét még ily egészségtelen birtokmegoszlás ellenére is jó módú, szorgalmas nép lakja, de általában véve a lakosság szerény anyagi viszonyok közt él; szegénységgel azért még ott sem találkozunk, hol a nép semmi földet sem mondhat sajátjának, mint pl. Ligetfalun, hol a lakosság a Pálffy senioratus kiparcellázott földjeit bérlí.

A vagyoni állapot csak Zalavármegye azon részein száll a közepesen aluli fokra, hol az amugy sem dusan termő, hegyes-halmos határnak nagy részét uradalmi erdők borítják, valamint ott, hol a hajdan jövedelmező szőlőkben a fillokszera és peronoszpóra hiúsítja meg a szorgalmas művelő munkáját

III. Földművelés.

A vonal mentén levő nagy uradalmakban, valamint a számos 3—700 holdas uri birtokon fejlett földművelést üznek, minek hatása a környező kis birtokok művelésénél is észlelhető; ezeknek tulajdonosai a nagyobb birtokok művelésénél bevált módokat s eszközöket sikerrel alkalmazzák kis gazdaságukban. Különösen Frigyes királyi hg. moson vármegyei uradalmainak környékén feltűnő a jó példa hatása. Zala vármegye déli részén s a Mura-közben csak az uradalmak üznek modern földművelést, míg a kis gazdák még mindig a régi hagyományos módon művelik földjüket.

A nagy területet átszelő h. é. vasutvonalak mentén a változatos terepviszonyoknak megfelelően,

a művelés alatt levő földek minősége is felette különböző. Moson vármegyében, mint a kis magyar síkság déli részén általában az áradmány homok az uralkodó földnem, több-kevesebb löszszel és korhanyával elegyesen.

A Dunaág mentén elterülő vidéken, valamint a Hanságban s a vele határos területen nagy kiterjedésű rétek és ingoványok vannak.

A vonal sopron vármegyei része jó darabon hasonlóan homokos talaju szántóföldek közt halad, melyeket a Hanság csatorna, a Kis-Rába, Répeze és a Rába öntöznek, helyenkint nádasokat és víz-állásokat alkotván. A mint a h. é. vasut délnyugoti útjában mindinkább közeledik a keleti Alpoknak végső dombhullámaihoz, a földek is azon mértékben növekednek lösztartalommal. A folyók hajdani árterében itt-ott kavics és homok is előfordul, de általában a lapályos helyeken jó szántóföldek vannak, a löszben gazdagabb emelkedéseket pedig többnyire erdők fedik.

A h. é. vasut csoport második vonala mentén az erdők már mind nagyobb terjedelműek s a szántóföldek szűkebb termést adnak. Mindenütt a lösz foglalja el a területeket s azt csak a vizek medenczéiben váltják fel televényes, homokos és kavicsos területek, dus kaszálók és lapos rétek. Gutorföldtől kezdve a vonal egészen erdei vasut jellegét ölti fel s csak a Lindva lapályán és a Mura völgyében vannak nagyobb termékeny területek mezőgazdasági művelés alatt.

A sümeg—tapolczai vonalrész mentén a lösz-takarót sok helyt a Bakony hegységet alkotó mészközetek szakgatják meg; itt a talaj inkább szőlő-termelésre, mint mezőgazdasági művelésre alkalmas.

Moson és Sopron vármegyében a h. é. vasut mentén elterülő szántóföldek kellő megmunkálás és jó trágyázás mellett a mezőgazdasági termékek minden nemét elég bőven termik meg, mégis tulajdonképpen búzát, tengerit, árpát és kisebb mérvben rozsot termelnek ezen vidéken. Ezen terményekből egy k. holdon átlag 7—10 q terem. Az uradalmakban nagy területeket ültetnek be czukorrépával és helyenkint az olajveteményeket is szép eredménnyel termelik. E vidékről a búzát jobbra Győrbe, Szombathelyre, Pozsonyba, Hegyeshalomra, Sopronba, továbbá Bécsbe és az osztrák örökös tartományok számos helyére, valamint Svájcba szállítják el. A repcét Győrbe és Bécsbe, az árpát Meiningen, Kulmbach, Rosenheim, München állomásokra, a rozsot és tengerit Győrbe, Ausztriába és Svájcba és a burgonyát Almás-Füzítőre és Bécsbe

szállítják, míg a *czukorrépat* Eszterháza-Fertő-Szt.-Miklós, Vulka-Pordány, Nagy-Czenk állomásokra küldik s részben Angernbe adják fel a magyarfalvi czukorgyár részére.

A dunaág árterében, valamint Moson-Szolnok és Moson-Szt.-János községeknek a Hatiságba nyúló határában dus kaszálók vannak; az itt gyűjtött szénát, valamint a sajtolt szalmát és szecskát nagy részben a bécsi lóvasut-társaság részére szállítják el vasuton, de gyakran adnak fel szállítmányokat Csehországba, Svájcba és Badenbe is.

A Hanságban vágott *nád* és *gyékénykőka* is számbavehető jövedelmet nyújt a lakosság egy részének. A nádat leginkább Eszterháza-Fertő Szt.-Miklóstra, Pozsonyba és Bajorországba szállítják. Gyékénykákát Lesencze-Tomajon adnak fel Szelestére.

Vas és Zala vármegyében leginkább árpát és kisebb mérvben rozsot termelnek a vonal mentén. Az uradalmak ezen vidéken is nagy területeken művelik a czukorrépat, a tengerit és az olajveteményeket. A mészköves hegyes helyeken babot és zabot, a sümeg—tapolczai vonal mentén és a Muraközben pedig burgonyát termelnek elszállításra szánt feleslegben. A föld termőképessége a terepviszonyoktól függőleg az egyes vidékeken igen különböző. Így Vas vármegye területén átlag 8 q. buza, 8 q. árpa és 7 q. rozs, az ukk—tapolczai vonal mentén ugyanezen terményekből átlag 6 q. végül Zala vármegye egyéb részén átlag 7 q. buza és árpa és 6 q. rozs terem egy k. holdon.

A h. é. vasutak zalavármegyei vonalának felső részéről a *buzát* leginkább Bécs, Grác, Ebenfurt, Sopron, Győr és Pápa állomásokra és Svájcba, az *árpát* főleg Münchenbe, Puntigamba s a fent már megnevezett helyekre, a *rozsot* Bajorországba és Stíriába, a *repcét* Bécsbe, a *zabot* Bécsbe és Szombathelyre, a *burgonyát* Almás-Füzítőre, a *czukorrépat* Czenkre, Sárvárra, Félserfalura, Czinkfalvára és Petőházára, a *babot* Fiuméba végül a *szalmát* Bécs, Krasno, Deutsch-Landsberg, Gratwein stb. állomásokra, a *szénát* pedig Bécsbe szállítják el.

A h. é. vasut és a déli vasut keresztezésének környékéről a terményeket leginkább a déli vasut Zala-Szt.-Iván és Zala-Egerszeg állomásain adják fel, Gutorföld, Csömödér és Rédics környékéről pedig Nagy-Kanizsára fuvarozzák feladás végett.

A vonal déli részéről a vasuton elszállított termények csaknem mind Ausztriába mennek s csak ritkábban fordulnak elő szállítmányok Fiume, Trieszt és Csáktornya állomásokra. A Muraközöl

és a *Lindva* mentéről a terményeknek csak egy része gyarapítja a h. é. vasut forgalmát, mert az előbb említett vidékről Csáktornyan, az utóbbiról pedig Radkersburgon adják vasutra az Ausztriába és nyugoti külföldre rendelt terményeket. Felemlíthető még itt a *sásgyökér*; ezt Alsó-Lendva állomáson Budapest, Zágráb és Grác rendeltetéssel adják vasutra.

IV. Szőlőművelés.

Zala vármegyében a Bakonynak a Balaton közelébe eső mészköves magaslatain és hegyoldagain, továbbá egyrészt a keleti Alpok nyulányaival, másrészt a Bakonyval összefüggő emelkedéseknek napos oldalain s a Lendva és Kerka völgyére ereszkedő domboldalokon kiterjedt mérvben üzik a szőlőművelést. Bár a fillokszera sok helyen a szőlőket teljesen kipusztította, még mindig 41.000 k. holdnál több hegyi szőlő van Zalában.

A balatoni szőlővidék Sümeg és Tapolca környékén terül el. Bazsi, Prága, Szántó, Sümeg, Csab-Rendek határában a nagy gonddal és szakértelemmel ápolt szőlőkben eddig a fillokszera nem mutatkozott. A szőlőművelés iránya itt a csemege-szőlő termelés. Az évi termés jó részét Nagy-Marosra, Bécsbe, Grácba és Szombathelyre szállítják el vasuton. Lesence-Tomaj, Lesence-István, Badacsony, Németsfal, Nemes-Vid, Diszel, Balaton-Ederics, Haláp, Hegymagas, Gyula-Keszi, Kis-Eörs, Kövágó-Eörs, Mindszent-Kála, Raposka, Szigliget, Szt.-Bekál, Tördemicz, Köves-Kála, Zánka, Rév-Fülöp, Lábadi, Balaton-Henye és Tapolca községek határában nagy terjedelmű és mintaszerűen művelt hegyi szőlők vannak, de ezekben a fillokszera már évek óta pusztít, s ha valamely nem remélt módon pusztításának gátat vetni nem sikerül, úgy 4—5 év múlva ezen hajdan virágzó szőlővidék ép oly elszomorító látványt fog nyújtani, mint a Balatonnak veszprém vármegyei partja.

Az amerikai vesszőkkel való utántöltést csakis a vagyonosabb szőlőbirtokosok eszközölhetik, míg a szegényebb és már ma is nyomorral küzdő szőlőművelők kétségbeeséssel látják tönkremenni kenyeret adó vagyonkájukat. A termésnek itt csak kisebb részét adják el mint csemege-szőlőt, nagyobb részét pedig bor alakjában értékesítik. A csemege-szőlőt Grácba és Bécsbe, a bort pedig különböző belföldi, osztrák, sziléziai, cseh és szórványosan egyéb külföldi állomásokra szállítják el. A balatonvidéki borküldemények gyakoribb rendeltetési helyei Alsó-

Lendva, Zala-Egerszeg, Győr, Kis-Czell, Komárom-Ujszöny, Pápa, Szt.-Gotthárd, Várpalota, Veszprém, Budapest, Kőbánya, Selmeczbánya, Vác, Pécs, Székesfejervár, Mürzzuschlag, Pinkafő, Bécs stb. Lesence-Tomaj állomáson néhány kocsirakomány szőlővesszőt is adnak fel főleg oly alföldi állomásokra, hol új homoki szőlőket telepítenek.

Hasonlóképen érzékeny pusztítást vitt véghez a fillokszera és peronoszpóra Túrje, Szalapa, Erenye, Kis-Görbő, Zala-Szt.-Grót és Zalabér szőlőiben is. A peronoszpóra ellen, ahogy úgy, csak védekeznek, de utánültetés csak Zalabéren történt. A szűk termés eredményét Ausztriába és dunántúli állomásokra szállítják el vasuton. Szepetk, Ollár, Csács, Beseny, Boczföld, Zala-Egerszeg, Tófej, Gutorföld, Páka, Dömeföld, Szécsi-Sziget, Söjtör, Bakk, Pusztaszt.-László és Pusztaszt.-Magyarod szőlőiben fillokszera eddig nem, vagy csak igen gyengén mutatkozott, de a peronoszpóra helyenkint nagyban megapasztotta a termést. A bort ezen állomásokról Győr, Szombathely, Sopron, Grác, Bécs, Felső-Eőr, Pinkafő és Nagy-Kanizsa állomásokra adják fel. Sok bort elvisznek fuvarszekéren a szomszéd Stíriába is, a honnan a fuvarosok puhafa fűrészarut hoznak a borért cserébe.

A Lindva és Kerka völgyében Alsó-Lendva, Hosszúfalu, Csente, Völgyfalu, Dobri, Pince, Szécsi-Sziget, Kerka-Szt.-Miklós, Gyöntérháza, Lendva-Ujfalu határában a hegyi szőlőket a fillokszera még csak nagyon szórványosan támadta meg, de a peronoszpóra az utolsó években sok kárt tett. A Muraközre azonban már súlyosabban nehezült mindkét szőlőpusztító csapás és a termést a hajdaninak alig egy tizedrésszére apasztotta. A Lindva és Kerka mentén a fillokszera által kipusztított területek utánültetése serényen folyik. Az itt termelt bort főleg a szomszédos osztrák területen és hazánk dunántúli részében fogyasztják el.

V. Gyümölcsstermelés és konyhakertészet.

A h. é. vasut zala vármegyei része körül a szőlőhegyeken mindenütt sok gyümölcsfa van s azonkívül a szilva, dió és gesztenye helyenkint egész erdőt alkot, mégis a gyümölcs csak alig számbavehető mennyiségekkel gyarapítja a vasut feladási forgalmát, mert a termés legnagyobb részét a kiterjedt mérvben üzött házaló kereskedés juttatja a fogyasztókhoz. Eötvös állomásról néhány q cseresznyét, meggyet, almát, körtét, szilvát a

szomszédos állomásokra; Zala-Egerszegről 50—60 q szilvát, diót és gesztenyét Budapest, Pápa, Bécs, Zwittau és Nussdorf állomásokra, végül Bakk állomásról mintegy 10 q gesztenyét Győrbe szállítanak el vasuton.

Konyhakertészetet rendszeresen csak Ligetfalu népe üz, nagy mennyiségű petrezselymet és sárgarépat termelvény; ezen terményeket rendszeren Moson-Magyar-Óvár állomásra szállítják el vasuton.

Lesence-Tomaj környékén káposztát termelnek, de ebből vasutra nem kerül semmi, mert fuvarszekéren viszik be a termelők Keszthelyre és Tapolezára.

VI. Állattenyésztés.

A h. é. vasuti vonalak mentén csak az uradalmakban üznek oly mérvű állattenyésztést, mely a vasuti áruforgalom szempontjából is figyelmet érdemel. A nép általában csak a legszükségesebb igavonó *szarvasmarhát* tartja s csak ritkán van eladásra szánt feleslege. Az eladásra szánt marhák jó részét a versenyző győr—sopron—ebenfurti- és déli vasut állomásain adják fel.

A kiscgazdák szarvasmarhaállománya általában a vörös tarka nyugoti és a fehér magyar faj keresztezéséből áll; többnyire apró termetű kores.

Moson vármegyében az uradalmak belterjes tenyésztés mellett nyugoti fajú szarvasmarhákat vagy keresztezéseket tartanak főleg tejelési célból. A kimustrált állatokat felhizlalva jobbra Bécsbe szállítják el. Nagyobb szarvasmarha hizlalást az ürgédi pusztán és a csunyi uradalomban üznek.

Sopron vármegyében a vagyonosabb kisbirtokosok is jobbra már simmenthali keresztezésű marhaállományt birnak. A tisztavéri tenyésztésű állatokat főleg Széll és Radó simmenthali fajtenyésztése szolgáltatja Répczelakon; az innen kikerülő tenyész apaállatokat jobbra a gazdasági egyesületek szerzik meg kiosztás végett. A h. é. vasut sopron vármegyei részén csak borjukat adnak fel Bécsbe, míg a hizott szarvasmarhát Csornán és Kapuvárott adják vasutra.

Vas vármegye állattenyésztési viszonyait a győr—gyanfalvi vonal leírásánál már ismertettük; az ott elmondottak Vas vármegyének a h. é. vasut által érintett részére is ráillenek. Vasuti szállításra leginkább csak élő- és leölt borjukat adnak fel ezen vidékről Bécs rendeltetéssel.

Zala vármegyében néhány község kivételével szintén csak az uradalmak fektetnek nagyobb súlyt

a szarvasmarhatenyésztésre; a magyar és a vörös tarka nyugoti fajok keresztezése adja itt a legelterjedtebb tájfajtát, de e mellett főleg igásmarhának a tiszta magyar fajt is tenyésztik. Így Széchenyi gr. pölöskei uradalmában tartanak nagyobb magyar gulyát.

Szarvasmarhahizlalással üzletszerűen az uradalmak foglalkoznak; hizlalásra részben a saját tenyésztésükből nyert és kimustrált igásmarhákat használják, részben más vidékekről, leginkább Kőszeg környékéről szerzik be az igásmarhának szánt tinókat és a hizlalni való ökröket. A hizott szarvasmarhát Bécsbe, Passaubá, St. Margarethenbe, Münchenbe, Majna-Frankfurtba és Baden-Badenbe, a tejelő teheneket a szopós borjukkal együtt Budapestre és Bécsbe szállítják, míg a vágni való borjuk a bécsi vágóhidra kerülnek.

A vasuton elszállított sovány szarvasmarha leginkább Csehországba, Pápára, Veszprémbe, Mezőhegyesre, Kun-Szt.-Miklóstra, Galgóc-Lipótvárra, Sümegre, Hatvanba, Aszódra, Sarlaska-Üzbégre, Szigetvárra, Tornócra, Kosztolányba, Pinczehelyre, Szegedre, Győrbe, Székesfejervárra és Lébény-Szt.-Miklóstra megy.

Oroszvárott, Köpcsényben, Szil-Németi környékén és a Muraközben figyelemre méltó *lőtenyésztést* üznek; az előbbi helyen angol telivér versenylótenyésztés és versenyistálló van; Köpcsényben Batthyány gr. uradalmában félvér tenyésztést üznek; Szil-Németi környékén angol keresztezésű hintós lovakat és főleg a hadsereg részére háttas lovakat, Széchenyi gr. pölöskei uradalmában angol félvér és normandi fajt, végül a Muraközben nehéz és félnehéz igáslovakat tenyésztnek. A versenylovakat az egyes versenyek alkalmával 25—30 darabonként szállítják vasuton; a Szil-Németi vidékén tenyésztett lovak Csornán kerülnek vasutra. A muraközi lovakat a varasdi és csáktornyai országos vásárokon hazai, olasz, osztrák és német lókereskedők veszik meg és hajtják el minden irányban. A berlini nagy lóvasutársaság és a budapesti közuti vasut is ott szokta beszerezni lószükségletének jó részét.

Sopron, Vas és Zala vármegyékben egyes uradalmakban inkább csak a sovány legelők értékesítésére, sem mint jövedelmezősége végett korlátozott mérvű *juh-tenyésztést* üznek. Répczelak, Sümeg, Eötvös, Zala-Szt.-Grót és Alsó-Lendva állomásokon hizott juhokat és leölt bárányokat adnak fel Bécsbe és Párisba. A nyugoti határszél közelében fekvő uradalmakból a hizott juhokat Radkersburg állomáson Svájczba adják fel.

A h. é. vasutvonalak mentén a *sértés-tenyésztés* is általában sokkal fejlettebb, sem hogy a vasut árufeladásában számot tehetne. Zala-Szt.-Grót, Rédics, Alsó-Lendva és Sümeg környékén azonban az uradalmakban számbavehető sertés-tenyésztést üznek s a sovány sertéseket és süldőket Győr, Szemere, Dugoselo, Kőbánya, Rohonc, Sopron, Vörösvár, Felső-Eőr, Bécs-Ujhely, Fürstenfeld és Steinfeld állomásokra szállítják el.

Kereskedelmi alapra fektetett sertéshizlálók nincsenek; a szorványosan feladott hizott sertéseket házilag az egyes gazdák hizlalják. Leginkább Sümegen adnak fel hizott sertéseket, jobbra Bécs rendeltetéssel.

A h. é. vasutvonalak mentén főleg ott, hol jobbmódu magyar nép lakik, kiterjedt mérvű *baromfitenyésztést* üznek, de helyenkint Moson vármegye német községeiben is foglalkoznak ezen jövedelmező tenyésztési ággal. Leginkább ludat és csirkét tenyésztnek s ezeket jobbra sovány állapotban, élve, ketreczekben s a ludakat részben hizlaltan, leölve adják fel vasuti elszállításra. A nép általában közönséges hazai fajokat tenyészt, s csakis Lesencze-Istvádon foglalkoznak nemesebb fajok tenyésztésével is. Itt a baromfit keltő szekrényben keltik ki a tojásból s bronz pulykát, langshan, kokinkina és Plymouth faju tyukokat tenyésztnek. Ezeket leginkább mint fajbaromfit s mint kiállítási állatokat küldik szét évi 2—300 drb. összmenyiségben. A moson és sopron vármegyei vonalrészén a baromfit Pozsonyba és Bécsbe adják fel. Szill-Sárkány környékéről Csornára viszik feladás végett a szárnyasokat. A h. é. vasut Vas és Zala vármegyei vonala mentéről a baromfi nagy részét a vándorló tyukászok szedik össze és saját fuvarszekereiken Bécs, Hetzendorf vagy Alsó-Lendva gyűjtőhelyekre szállítják. A vasuti elszállítás végett feladott élő csirke és lúd is leginkább Hetzendorfra megy, míg a leölt hizott ludakat Bécsbe és Grácba szállítják.

VII. Állati termékek.

Az uradalmak tehenészetéből, juhászatából és a baromfitenyésztés révén elszállításra kerülő állati termékek csak kisebb mennyiségekkel gyarapítják a h. é. vasut feladási forgalmát.

Tejet csak Oroszvárról szállítanak vasuton míg a többi tejgazdaságokból, Beled környékéről rendszeren Kapuvár-Gartán adják fel, Ukk vidékéről pedig fuvarszekereken szállítják be Sümegre.

Festetich Andor gr. szelestei uradalmában a tejet köölajos motoru géppel vajnak és turónak dolgozzák fel. A vajat a Hungaria vajkiviteli részvénytársaságnak Budapestre, a turót pedig Klein J. és társa biai sørsajtgyára részére Bia-Torbágyra küldik el.

A *tojás* jó részét ugyan, ép úgy mint a baromfit a vándor tyúkászok szedik össze, de azért a vasuton is sokat elszállítanak. A h. é. vasut Moson és Sopron vármegyei állomásain Bécsbe, Vas és Zala vármegyeiből Hetzendorfra és Pöltschachba adják fel a tojás küldeményeket.

Gyapjút jobbra csak az uradalmak adnak fel, s nagyobb részt Budapestre szállítják a gyapjumasóba, kisebb mennyiségeket Sopron, Győr, Bécs, Bielitz és Brünn rendeltetéssel adnak fel.

Még Nagy-Szombatra és Sümegre rendelt néhány száz q. *bőr*, Beledről Bécsbe feladott 70 q. *méz* s Répczelokról és Eötvösről Bécsbe és Szombathelyre szállított *leölt vad* említhető fel e fejezet alatt.

VIII. Erdőgazdaság.

A h. é. vasut Vas és Zala vármegyei vonalai határozottan erdős vidéken mennek át s a feladási forgalomnak jellegző tényezőjét általában az erdőgazdaság termékei szolgáltatják. Ezenkívül Moson és Sopron vármegyeikben is vannak a vonal mentén nagyobb erdőségek, de ezek nem befolyásolják oly mértékben a forgalmat, mint az előbb említettek.

Ligetfalu, Köpcsény, Horvát-Járfalu, Oroszvár, Csuny és Rajka határában, a Duna mentén több mint 2.000 k. hold ártéri erdő terül el; ezekben jobbra árvizektől és jégzajlástól rongált, silány nyár-, fűz-, kőris-, helylyel-közzel szil-, tölgy- és akáczfák vannak, de jókora területeket foglalnak el az ujültetésü füzesek is. Az itt nyert *rőze*-, *tűzi*- és egyéb *fa* nagyobb részét az uradalmakban használják fel, kisebb részben pedig Pozsony, Moson és Moson-Szt.-János állomásokra szállítják.

Sopron és Vas vármegyében a Rábával egyközűen huzódó dombokon, továbbá a Rába és a Kis-Rába között Dénesfa, Kecöl, Kenyeri, Papócz határában tölgy-, szil-, juhar-, bükk-, nyár-, és kőrisfákból álló erdőségek vannak. Itt jelenleg mintegy 22 hold van vágás alatt. A fát tuskó, palló és talpfa alakjában értékesítik. A *tuskókat* Pozsonyba, a *pallókat* Győrbe és Szombathelyre és a *talpfát* Csornára szállítják. Dénesfa környékén

csak tűzifát termelnek, de sem innen, sem a Hegy-falu környékén levő kisebb uradalmi erdőségekből jelenleg nem adnak fel semmit.

Zsedény, Ölbő, Bögöte és Rába-Semjén közt elterülő agyagos magaslaton jobbra sarj s kisebb részben szálás tölgyerdők vannak, de a vasut forgalmát semmivel sem gyarapítják.

A h. é. vasut Zala vármegyei része kezdetben a Bakony erdőségeit, további útjában a Keleti-Alpok magyarországi nyulványainak erdőborított magaslatait érinti; itt a vonal mentén egy-két község határát kivéve mindenütt terjedelmes erdőségek vannak s az állomások feladási forgalmában a faküldemények állnak első helyen.

A *jánosháza—sümeg—tapolcai és ukk—zalaegerszegi vonal üzletkörében* Eszterházy herceg és a grófi család, a veszprémi püspökség, Sümeg város, a vallásalapítványi uradalom, Monostor-Apáti község, Hertelendy, Széhenyi gr., Zichy és Festetich gr. a nagyobb erdőbirtokosok. Ezeknek Nyirád, Sümeg, Káptalanfa, Zala-Erdőd, Diszel, Lesencze-István, Lesencze-Tomaj, Monostor-Apáti, Bak, Budafa, Ollár és Szepetk községek határában van egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtokuk, melyek együtvéve meghaladják a 28.000 holdat.

Az erdőségek ezen vidéken szálás tölgy-, bükk-, eser-, gyertyán- és szilfákból állanak s csak a homokos helyeken van akác és nyír is. Az erdőket rendes üzemterv szerint kezelik s kivált a grófi uradalmakban akként gondolják, hogy sokszor még az esedékes fordát sem vágják ki.

A letarolt helyeket utánültetik s így sok sarj- és fiatal erdő van; ezekből legfelebb csak a *gubacs* és *mak* gyarapítja a vasut feladási forgalmát; e cikkeket többnyire a bécsi piacra és Szombathelyre szállítják.

A fát részben mint törzset és tűzifát értékesítik, továbbá 1—5 hektoliteres német kádárfát és talpfát készítenek. Sümeg környékéről szerszámnyeleket és nyers botokat is hoznak forgalomba. A *tűzifát* a közeli állomásokra, a *fatörzseket* Komárom-Ujszőnybe, *német kádárfát* Bécsbe és Grácba, a *botokat* és *szerszámnyeleket* Bécsbe s a *talpfát* hazai vasutak részére szállítják el.

A *zalaegerszeg—csáktornyai vonalrész mentén* Nagy-Kapornak, Pölöske, Nova, Páka, Pördeföld, Szilvágy, Kebele, Külső-Sárd, Rédics községek határában Eszterházy hercegnek, a szombathelyi püspökségnek, a Jézus társaságnak és Széchenyi grófnak van egyenkint ezer holdat meghaladó erdőbirtoka, melyek összege közel 18.200 k. hold.

Zala-Egerszegtől kezdve már mind sűrűbben fordul elő az erdőkben a fenyő s a vasuti elszállításban az előbbi erdőterületnél felsorolt fanemeken kívül fenyőtoboz és fenyő táviró oszlopok is előfordulnak; Gutorföld, Csömödér, Rédics állomások környékén pedig a rengeteg tölgy-, bükk- és fenyőerdőkben tölgyepallókat s mindennemű szerszámfákat készítenek. A h. é. vasut ezen részéről a 0.3—0.2 méteres méretű *német kádárfát* Bécsbe és Münchenbe, a *talpfát* Csáktornyára és Nagy-Kanizsára, a *pallót* és *szerszámfát* Fiuméba és Bécsbe a *röngfát* Kotor-Alsó-Domboru, Bécs, Grác és Fiume, végül a *tűzfát* Zala-Egerszeg, Csáktornya, Nagy-Kanizsa, Kis-Czell, Győr, Jánosháza, Vinár és Sopron állomásokra szállítják.

Az erdőgazdaság egyéb termékei közül a fenyőtoboz, tapló, kátrány és faszén gyarapítja még az állomások feladási forgalmát. A *fenyőtobozt* Szombathely, Hajmáskér, Bécs, Innsbruck és Bécs-Ujhely állomásokra szállítják a mag kipergetése végett és erdősítési célokra; *taplót* Gutorföld állomáson adnak fel Zala-Egerszegre és *kátrányt* Rédics állomáson Zarába, végül *faszenet* a stíriai vasgyárak részére Csömödérről szállítanak.

IX. Őstermelés az ásványországból.

Az Ausztriában, Wolfsthal mellett feltárt gránit kőbánya, a Bakony mészközetei s a pandorfi fen-sík aljában és a Zala mentén lerakodott kavicsrétegek növelik a h. é. vasut áruforgalmát e fejezet alá tartozó szállítmányokkal.

A *Wolfsthalban* fejtett s gyalogjárók burkolására szánt *granit kockakövet* Ligetfalu állomáson adják fel Moson-Magyar-Óvár rendeltetéssel.

Sümeg és Prága határában levő *mészkőbányáik* oól fejtett kővekkel első sorban a sümegi mészégetők fedezik szükségletüket, azonfelül a hajmáskéri, ajkai, városlödi, veszprémi és várpalotai mészégetők részére is szállítanak el köveket. A zúzott követ utak javítására a h. é. vasut közeli állomásaira szállítják, míg az építési köveket jobbra Zala Egerszegre adják fel.

Moson-Szolnok község egész határában 1 méter mélységben nagy kiterjedésű *kavicsréteget* találtak; ezt egyelőre a vasut csak saját céljaira aknáztatja, de nagyobb mérvű kihasználásának mi sem áll útjában.

Zsigmondháza és *Kisfalud-Szt.-Iván* községek határában szintén vastag *kavicsrétegekre* bukkantak, de figyelemre méltó mérvben csak az előbbi helyen

aknázzák a kavicsot. Zathureczky zsigmondházi telepéről évente 30.000 q-t szállítanak vasuton nagyobb részben a h. é. vasut céljaira, kisebb részben pedig a közutak fenntartására Ukk, Zala-Egerszeg és Bakk állomásokra. A kavics egy részét a zsigmondházi beton és cementgyár dolgozza fel.

A Muraközi hegy aljában sok helyen akadtak kőszén- és kőolaj nyomokra; az utóbbi után Singer Vilmos bécsi cég már évek óta költséges kutatásokat folytat, de eddig igyekezetének még nem volt gyakorlati sikere.

X. Ipar.

A h. é. vasut által átszelt vidéken üzött ipari tevékenység a jobbára csak a környékbeli lakosság szükségletének fedezésére dolgozó malmokon kívül, első sorban az uradalmakban üzött szeszgyártásban, továbbá téglá- és mészégetésben nyilvánul. Ezekhez járul még néhány kisebb mérvű fűrésztelep, egy börgyár, egy kisebb üzemű sajtgyár, beton- és cementárugyár továbbá némi rabmunka és háziipar. Mindezen iparágak azonban csak kisebb küldeményekkel járulnak a vasut feladási forgalmához.

Alább ismertetjük azon ipartelepeket, melyek vasuti elszállításra is dolgoznak.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

Zschische József gőzmalma *Sümegen* fennáll 1872 óta, évente összesen 600 q lisztet szállít el a h. é. vasut állomásaira.

A *zala-szt.-gróti és a kehidai uradalmak* egy-egy *gőzmalma*, évente 15.000 q gabonát dolgoz fel s gyártmányait jobbra tengelyen Keszthelyre fuvarozza; vasuton 2 000 q-t ad fel Zala-Egerszeg, Tapolca, Jánosháza, Kisfalud-Szt.-Iván és Szepetk állomásokra.

A *gyulakeszi vízimalom* (Tapolca) évente 2.800 q őrleményt ad fel Zala-Szt.-Grót, Jánosháza, Sümeg, Zala-Egerszeg, Boba, Szombathely stb. állomásokra.

A *tüske-szt.-péteri gőzmalom* évente 230 q őrleményt ad fel Túrje állomáson Jánosháza, Szepetk, Alsó-Lendva, Sümeg, Kis-Czell, Szombathely és Német-Szt.-Mihály rendeltetéssel.

Zalabér mellett két kisebb és egy nagyobb, 40 lóerejű turbinával dolgozó *vízimalom* van; úgy ezek, mint a Szepetk közelében levő vízimalmok főleg a helyi szükséglet kielégítésére dolgoznak s csak a közeli állomásokra adnak fel néhány száz q lisztet.

Mezőgazdasági szeszgyárak *Ürgéd pusztán* (Oroszvár), Festetich gróf *szelestei* uradalmában és Krassa Manó *kelédi* birtokán (Jánosháza) vannak. Az ürgédi és kelédi szeszgyárban az uradalmak a saját terméstejükből nyert burgonyát és rozst dolgozzák fel, míg a szelestei czukorrépából

gyártja a szeszt. A mezőgazdasági szeszgyárak egyenkint évente átlag 300—600 q nyers szeszt adnak fel Győr, Pozsony és Bécs állomásokra, termelésük többi részét pedig a közeli környéken értékesítik.

Deym N. gróf cognacgyára Lesencze-Tomajon 1895. évben kezdte meg üzemét. Piacviszonyai még ismeretlenek.

2. Állati termékek feldolgozása.

Eitner Zsigmond bogyára Sümegen; fennáll 1890 óta, felső- és talpbőr készítésre van berendezve. Összesen 700 q gyártmányt ad fel dunántúli állomásokra és Bécsbe. A nyers bőrt Körnend, Bécs, Győr, Gyanafalva, Pinkafő és a szent Ajka állomásokról szerzi be.

Mikélt József wildeni lakos sajtgyára Kemény-Egerszegen (Hegyalja) gróji és csemege sajtokat készít s kisebb mennyiségekben Budapest, Petrózsény, Wildon, Matzleinsdorf, Szombathely, Alsó-Barbatény, Radkersburg s Marburg állomásokra összesen mintegy 80—100 q-t ad fel.

3. Erdészeti termékek feldolgozása.

Grossmann és társa bécsi cég kisebb gőzfűrész a novai erdőben (Csömödér) deszka és pallók előállításával foglalkozik s ezeket Fiume és Csáktornya állomásokra szállítja el. A gőzfűrész üzemét legközelebb teljesen beszüntetik.

Ujlaki Hirschler és fia cég gőzfűrész Lenti községben (Rédics), évente vagy 4.000 q deszkát fűrészrel s azt Kotor-Alsó-Domboru állomásra adja fel.

Eszterházy hg. Cwila nevű erdőbirtokán (Csömödér) Klein J. A. budapesti cég gőzfűrészlőit, mely bükk és tölgyfűrészárut fog gyártani. A gyártmányok piacra Bécs és Budapest. E gőzfűrész előreláthatólag 2—3 évig fog dolgozni.

4. Ásványi termékek feldolgozása.

Duray Antal pozsonyi lakos téglagyára, 2 km-re Ligetfalva állomástól; ezen állomáson 11.000 q téglát ad fel Bazinba és a dunántúli h. é. vasut állomásaira. Gyártmányainak többi részét jobbra Pozsonyban értékesíti.

Epstein, Steiner és társuk cég mész- és téglagyára Sümegen, az állomással sinősszekőttésben áll; egy nagy körkemenczével s négy kisebb szénfűtésű és két fafűtésű kemenczével felszerelve; foglalkoztat 60 munkást. Vasuton elszállít 40.000 q meszet Budapest, Kis-Czell, Kaposvár, B.-Szt.-György, Körmen, Gyanafalva állomásokra és a h. é. vasut állomásaira, továbbá 1.000 q téglát és fedőcserepet Zalabérre. Szénszükségletét Ajka, Salgó-Tarján Rossitz, Trifail, Ostrau állomásokról s újabb időkben porosz-sziléziai bányákból hozatja.

Zathurecky Márton és társa cementáru gyára Zsigmondháza pusztán (Türje), cementlapokat, cementcserepet s betonárukat gyárt; vasuton átlag 800 q ily árut szállít Zala-Egerszeg, Bakk és Csömödér állomásokra s ellátja a vármegye utjainál szükséges betonmunkákat. Cement-szükségletét Kirchbühl osztrák állomásról szerzi be.

Rabmunkát a zala-egerszegi fogházban üznek a balatonmelléki csemege-szőlő csomagolására szolgáló kosarakat állítván elő, e cikkből évente 50 q mennyiséget adnak fel Tapolca, Keszthely és Kőszeg állomásokra.

Háziiparilag a kosárfonást Alsó-Lendva környékén üzik, innen 8—10 q ily árut szállítanak Csáktornyára és Varasdra.

Vámosesalád állomáson 6—7 q. kenderfonalat és háziiparilag készült kenderszövetet adnak fel Budapest és Szombathely rendeltetéssel.

A Hansággal határos községekben: Moson-Szt.-Jánoson és Beő-Sárkányban kiterjedt mérvben foglalkozik a lakosság *gyékényfonással*. Beő-Sárkányban négy kereskedő és a vendéglős élelmi- és egyéb cikkekért cseréli be a néptől a gyékényt s összegyűjtve Bécsbe szállítja kereskedőknek és bútorgyárosoknak. Az előbbi községből 1500 az utóbbiból 30.000 q. gyékényt szállítanak Bécsbe.

XI. Kereskedelem.

Nagyobb arányu kereskedelmi tevékenységet csak kevés helyen találunk a vonal mentén; mégis a gabonaneműekkel, borral, szalmával, szénával és élőállatokkal való kereskedés némi figyelmet érdemel.

Rajka, Moson-Szt.-János, Beled, Jánosháza, Zala-Egerszeg élénk gabonapiacok; itt gyűjtik össze a gabonaüzérek és kereskedők a környék terményeit s vagy megbízóiknak azonnal elküldik, vagy a kedvező áralakulásokig raktározzák. Beleden öt nagyobb gabonaraktár szolgál e célra.

Rajkán még épületfával s Moson-Szt.-Jánoson szénával és szalmával folytatnak számbavehető kereskedést.

A borkereskedés főhelye Tapolca; itt tiz nagyobb cég foglalkozik bor és az utóbbi időkben pálinkakereskedéssel. Mióta a balatonvidéki szőlőket a fillokszera nagy mérvben megtámadta, azóta a kereskedők mind nagyobb mennyiségben hozatnak Olaszországból s a Zala mentéről borokat a kereslet kielégítésére. Tapolcán kívül még Lesencze-Tomajon, Szepetken, Zala-Egerszegen üznek kisebb mérvű borkereskedést. A szarvasmarhával való üzérkedést főleg Lesencze-Tomaj, Zala-Szt.-Grót, Zala-Egerszeg országos vásárain s Ukkon találunk, míg a lókereskedők főleg az alsó-lendvai, mura-szerdahelyi és csáktornyai vásárokon fejtik ki tevékenységüket.

Alsó-Lendván s Zala-Egerszegen, mely helyek a környéken fekvő községekre nézve kereskedelmi központot képeznek, még a kereskedelmi árukkal, fogyasztási, háztartási és ruházati cikkekkel való üzérkedésben találunk némi élénkséget.

XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Pozsony-Ujváros $\frac{7}{m}$ <i>Pozsony</i> <i>Föré</i> állami ut.	<i>Pozsony sz. kir. város</i> 5778 h. pozsonyi és a gróf Pálffy család 2036 h. fürévi birtoka.	zöltség és egyéb kerti velemény ... tenyészlő ... épületfa és hosszfa ... faggyu ... czukor és fűszeráru ... fedéllemez ... vashulladék ...	1400 120 11000 2800 2000 800 —	— — — — — — 1500	— — — — — — —	olajpogácsa ... bor épületfa és deszka ...	350 1300 3500	Győr. Sopron, Csorna, Kis-Marton-Száravám, Pinnye, Moór. Zwardon, Poprád-Felka, erdélyi állomások
Ligetfalu $\frac{7}{m}$ <i>Ligetfalu</i> <i>Köpcsény</i> <i>Körtvélyes</i> <i>Káptalani puszta</i> 0.6 állami utak.	<i>Pálffy gr. senioratus</i> 863 h. ligetfalui; <i>Batthyányi József gr.</i> 1942 h. köpcsényi és 1489 h. körtvélyesi birtoka.	buza és árpa tengeri czukorrépa ... burgonya ... petrezselyem és sárgarépa gránit burkolat kő ... tégla hosszfa lőtt vad	3200 100 — — 170 1400 11140 800 630 db.	— — 23400 300 — — — — —	— — — — — — — — —	tengeri buza burgonya hosszfa gépek műtrágya olajpogácsa ... járművek bor cement kőszén répaszelet	200 100 100 350 100 1500 200 130 100 400 5200 11200	Székelyfalu-Bur-Szt.-György, Hatvan. Malaczka. Nagy-Lévárd. Szt.-Gotthárd, Pinkafő. Budapest. Budapest, Bazin, Soroksár, Teschen. Győr. Komárom-Uj-szőny. Sopron, Pozsony. Bécs. M. Ostrau, Myslowitz, Richthofenschacht, Schoppinitz. An-ern.
Oroszvár $\frac{7}{m}$ <i>Oroszvár</i> <i>Horvát-Járfalu</i> 4.3 <i>Ürgéd puszta</i> 8.0 állami és dűlő utak.	<i>Henckel Laura grófnő</i> 3206 h. oroszvári birtoka.	rozs czukorrépa ... szarvasmarha (hízott) ... versenyelő ... tej tűzifa, rózse ... szesz	2300 — — 20 — 5000 550	1300 15200 100 30 400 — —	— — — — — — —	tengeri burgonya zab liszt korpa sör bor kőszén	900 500 1500 500 600 150 250 2000	Pozsony-Ujváros, Beska. Szempcz. Pozsony-Ujváros. Pozsony-Ujváros. Pozsony-Ujváros Budapest. Pozsony-Ujváros Pozsony-Ujváros. Schoppinitz.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Rajka $\frac{7}{m}$ Rajka 0·9 Kiliti 9·2 Bezenye 4·8 Csun 4·7 Német-Járfalu 6·0 Mórialiget puszta 6·7 Papréti 6·3 állami és községi utak.	Frigy's királyi herczeg 1208 h. rajkai, 1038 h. bezenvei, 765 h. német-járfalui; Batthyány József gr. 1153 h. kiliti; Henckel Laura grófnő 1703 h. csuni birtoka.	buza..... rozs..... árpa..... tengeri..... zab..... bab..... mák..... szalma..... czukorrépa..... szarvasmarha (hízott)..... szarvasmarha (félig hízott)..... élő baromfi..... nyers bőr..... gyapju..... tojás..... tüzifa..... rözse.....	1310 1200 1070 950 30 190 25 — — — — 50 20 — — 7000 400	1480 1270 1240 10160 — 310 80 910 2000 180 190 — — 35 20 — —	— — — — — — — — — — — — — — — — —	mész..... tégla..... bor..... fűszer és gyarmatárúk..... sőr..... liszt és őrlemény..... faárúk..... kőolaj..... bőr..... épületfa..... kő..... zab..... gazdasági gép..... szén..... vasáru..... szesz italok..... vetőmagvak..... kézműárúk..... cement..... kőszén..... szarvasmarha (sovány).....	850 700 470 200 130 950 85 120 20 260 2300 80 105 105 130 40 30 30 190 1700 80	Dévény-Ujfal. Dévény-Ujfal. Pozsony, Győr, Bia-Torbágy, Arad, Budafok. Pozsony, Bécs. Pozsony. Pozsony. Pozsony, Győr. Pozsony, Győr, Bécs. Pozsony. Pinkafő. Bruck. Győr. Budapest. Salgó-Tarján. Bécs. Bécs. Bécs. Bécs. Bécs. Myslovitz, Segen-Gottes. Kis-Czell, Körmennd, Csorna.
Moson-Szolnok $\frac{7}{m}$ Szolnok 1·0 Boldogasszony 25·0 Féltorony 16·0 törvényhatósági uta .	Frigy's kir. herczeg 890 h. szolnoki és 4623 h. féltoronyi; Eszterházy hg. 2546 h. boldogasszonyi birtoka.	buza..... árpa..... tengeri..... széna..... szalma..... szecska..... kavics.....	— — — — — — 10000	250 200 150 30000 15000 500 —	— — — — 5000 — —	bor..... kőolaj..... czukor, szesz, szappan, olaj, kézmű- és rövid-árúk..... szén..... tüzifa.....	400 140 1200 600 1500	Bazin. Bécs, Pozsony. Bécs, Pozsony, Budapest, Győr. Richthofen-schacht. Csákány.
Moson-Szt.-János $\frac{7}{m}$ Szt.-János 1·5 Szt.-Péter..... 1·5 Pusztá-Somorja 3·3 Tarcsa 10·0 Pusztá-Somorja puszta 6·0 Tétény 14·0 Valla 20·0 törvényhatósági és dülő utak.	Frigy's királyi hg. 6041 h. szt.-jánosi, 2746 h. szt.-péteri és 2922 h. tarcasai; Eszterházy hg. 1937 h. pusztá-somorjai és 1910 h. tétényi; a tarcasai telkes gazdák 1626 h. tarcasai birtoka.	buza..... czukorrépa..... széna, szalma gyékény.....	— — — —	9500 30000 60000 1000	— — — —	bor..... szesz..... czukor..... fűszer..... kőolaj..... liszt..... vas..... épületfa..... tüzifa..... szén..... őcska sin..... géprészecskék.....	1440 105 90 390 340 380 70 400 27500 10000 800 2300	Pinnye. Pozsony. Bécs. Bécs. Bécs. Pozsony. Bécs. Budapest. Szombathely, Csákány, Pozsony-Ujváros, Rajka, Oroszvár. Loslau, Ostrau. Budapest. Eszterháza-Gyár, Rotterdam.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Beő-Sárkány <i>h/m</i> Beő-Sárkány ... 1'2 Kapi ... 4'2 Réli ... 7'4 Czakóház ... 4'2 Markota-Bödöge 7'1 községi utak.	<i>Az Eszterházy hercegi hitbizomány</i> 1514 h. beő-sárkányi birtoka.	nád gyékény ...	10000 —	— 30000	— —	szén liszt bor cukor és fűszer szesz kőolaj	8000 300 500 30 15 20	Mährisch-Ostrau. Pozsony, Győr. Tapolca, Gyömöre. Pozsony, Győr, Csorna, Buda- pest. Győr. Győr.
Csatári major (major, 35 családból álló lakossággal) mezei utak.	<i>Eszterházy hercegi csornai uradalmának kiegészítő része.</i>	buza árpa burgonya ... cukorrépa ...	— — 1850 13950	2530 — — —	— 900 — —	répaszelet ... mész burgonya ...	3600 100 200	Eszterháza-Gyár. Ajka. Almás-Füzítő.
Szill-Sárkány <i>h/m</i> Szill-Sárkány ... 2'5 Alsó- és Felső-Pástor ... 5'0 Rába-Csanak ... 8'0 Szany ... 17'0 Egyed ... 15'0 Szt.-András ... 16'0 Arpás ... 18'0 törvényhatósági és községi utak.	<i>A győri r. k. püspökség</i> 1315 h. szanyi; <i>Egyedi Arthur dr.</i> 1437 h. egyedi és szt.-andrás birtoka.	buza árpa repcze cukorrépa ... bor friss gyümölcs szalma leölt borju ... friss hus ... leölt lud ... gyapju tojás	1400 — — 25100 30 15 1000 80 — 120 20 —	650 200 800 — — — 1300 — 100 — — 20	— — — — — — 45' — — — — —	bor pálinka épületfa tüzifa szén ásványviz ...	210 hl. 70 hl. 1180 100 2300 10	Tapolca, Sopron, Pinnye, Győr, Budafok, Veszprém. Győr, Bécs, Sopron. Győr. Szombathely. Salgó-Tarján, Brzerinka, Karoline-Grube, Myslowitz. Szeged, Feldbach.
Szill-Németi <i>h/m</i> Németi Szill Vág Sebes Kis-Tata Potyond Szilipusztá törvényhatósági és dülő utak.	<i>Az Eszterházy hercegi hitbizomány</i> 1049 h. szilli birtoka.	buza rozs árpa zab cukorrépa ... repcze leölt borju és marha szarvasmarha (hízott) elő borju ... juh gyapju	5000 400 600 — 8000 150 — 10 10 — —	2000 — — 400 — — 150 200 320 — 90	— — 2000 — — — — 50 — 440 —	épületfa és deszka ... mész cement tégla szén	2000 300 300 1300 11000	Győr, Komárom-Ujszöny, Szombathely, Pinkafő. Város-Löd. Sopron. Sopron. Ostrau, Karwin. Ajka.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Tót-Keresztur $\frac{7}{m}$ Tót-Keresztur 1.5 Zsebeház ... 1.4 Baliczmajor ... 3.0 Felerdőmajor... 3.4 törvényhatósági és mezői utak.		buza ... 800 400 —			bor ... 300 pálinka ... 6 szén ... 800 liszt... 80 gépek és géprészek ... 100 cukorrépa ... 1000 fűszeráru, cukor, kőolaj ... 120		Tapolca, Kis-Marton-Szárazvám, Győr, Budafok. Tapolca, Kapuvár, Győr. Felső-Szilécia. Pápa. Csorna, Budapest. Eszterháza-Fertő-Szt.-Miklós. Sopron, Győr.	
Beled $\frac{7}{m}$ Beled ... 1.4 Páli ... 7.0 Répócz ... 9.0 Kenyeri ... 14.0 Kecskéd ... 11.0 Győr ... 6.8 Mihályi ... 6.6 Vicza ... 3.3 Edve ... 4.2 Vásárosfalva ... 4.2 Vadosfa ... 6.1 Csapod ... 13.8 Ujhíd pusztája 6.0 törvényhatósági és községi utak.	Czirák Béla gr. 1193 h. beledi és cziráki ; Czirák János gr. 1794 h. kenyeri és 2031 h. kecskédi ; a pápóczi prépostság 2065 h. pápóczi és páli birtoka.	buza ... 600 árpa... 500 zab ... — tengeri ... — rozs ... — cukorrépa ... 26000 repce ... 600 mész ... — gyapjú ... 300 tojás ... — friss hus ... — nyers bőrök ... 20 fatuskó ... 1700 tölgyfapalló ... 500 talpfa ... 900	17000 300 1500 800 2700 — 300 70 — 110 40 — — —	3000 6000 — 400 — — — — — — — — —	épületfa ... 3500 gépek ... 500 épületkő ... 9600 mész ... 1300 örlemények ... 1300 só ... 300 szén ... 1700 répaszelet ... 2200		Győr, Gácsországy. Budapest, Bécs, Szombathely. Kis-Marton-Szárazvám, Lajtabruck. Sümeg, Városlőd. Győr, Moson-M.-Óvár. Szigetkamara. Myslowitz, Ajka. Nagy-Czenk, Pordány, Eszterháza-Fertő-Szt.-Miklós.	
Dénesfa $\frac{7}{m}$ Dénesfa ... 2.0 Czirák ... 3.0 törvényhatósági utak.	Czirák Béla gr. 2074 h. dénesfai birtoka.	buza ... — árpa ... — repce ... —	— — 200	2000 — —	— 1000 —	fűszer-, cukor- és egyéb fogyasztási cikkek ... 30	Sopron, Győr.	
Répczelak $\frac{7}{m}$ Répcze-Lak ... 0.5 Csánig ... 2.9 Répcze-Szemere 6.3 törvényhatósági utak.		buza ... — árpa ... — cukorrépa... 22000 lőtt vad és szarvasmarha ... —	— — — 1000	6500 2100 — —	— — — —	tüzifa ... 2300 szén ... 7500 gazdasági gépek ... 80	Ostfi-Asszonyfa, Felső-Eörs, Devecser. Ajka, Czernitz. Szombathely, Moson-Magyar-Óvár.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomás n feladott főbb tömegárak					Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi				
			állomások						
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Jánosháza % _m Ján-sháza ... 0·5 Karakó ... 2·0 Botfa ... 2·0 Hosztót ... 5·0 Galsa ... 7·0 Zala-Erdőd ... 4·0 Keléd ... 4·0 Kis-Somlyó ... 5·0 Hosszúfalu ... 9·0 Bögöte ... 10·0 Hosszú-Peresztég ... 9·0 Duka ... 3·0 Károlyháza puszta ... 4·0 községi és törvényhatósági utak.	Erdődy Fer. gr. 1629 h. jánosházi és 1551 h. hosszúfalusi ; Erdődy Lajos gr. 1010 h. botfai ; Batthyányi Ferencz gr. 1921 h. és Horváth György 1049 h. bögötei ; a vallásalap 2243 h. zala-erdődi és Krassó Dávid 1523 h. keléti birtoka.	buza ... 4000 árpa ... 2000 bab ... 1500 büköny ... 1000 tengeri ... 6000 czukorrépa ... 31000 szarvasmarha (hizott) ... 450 csirke, lud ... 30000 db. gyapju ... 220 tojás ... 560 nyersbőr ... 150 gubacs ... 1300 szesz ... 1000	— —						

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
	távolság méterben		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Sümeg $\frac{7}{10}$		<i>A veszprémi püspökség</i> 5152 h. sümegi, 697 h. bazsi, 1426 h. csehi és 7633 h. nyirádi ; <i>Sümeg község</i> 2124 h. sümegi ; <i>Chernel Olivér</i> 1671 h. csabrendeki birtoka.	buza	1600	2400	—	üveg és porcelán	400	Ajka, Budapest, Győr, Bécs.
<i>Sümeg</i> ...	1·0		rozsa	1200	2300	—			
<i>Bazsi</i> ...	6·2		árpa	—	1000	—	agyagáru	50	Tata-Tóváros.
<i>Csehi</i> ...	7·2		zab	1500	—	—	ásványvíz	250	Budapest, Bad-Radein, Bécs.
<i>Dedki puszta</i> ...	10·8		burgonya	2500	—	—	nyers és szárított bőrök	440	Budapest, Győr, Körmend, Bécs.
<i>Döbröcze</i> ...	9·0		szőlő	300	—	—	czukor	380	Budapest, Győr, Nagy-Surány, Pápa, Szécsény, Vülka-Pordány.
<i>Erek puszta</i> ...	10·2		bor	1800	1100	—	épületfa	6800	Weiz, Gyánafalva, Ruma, Kis-Czell, Felső-Eőr, Alsó-Domboru, Zólyom-Brezó, Besztercebánya.
<i>Kis-Görbő</i> ...	13·0		szarvasmarha (hizott)	—	400	—	fakéreg	1000	Gyánafalva, Pinkafő.
<i>Nagy-Görbő</i> ...	10·7		szarvasmarha (sovány)	200	300	—	gazdasági gépek	600	Budapest, Győr, Moson-M.-Óvár, Bécs.
<i>Kajánföld</i> ...	9·5		borjú	350	—	—	kézmű és rövid-áru	780	Budapest, Bécs.
<i>Mihályfa</i> ...	6·8		hizott juh	—	500	—	olaj	780	Budapest, Kis-Czell, Pápa, Bécs.
<i>Nyírad</i> ...	18·7		hizott sertés	—	100	—	örlemény	450	Budapest, Győr, Kis-Czell, Pápa, Sárvár, Veszprém.
<i>Nyírlak pusztja</i> ...	2·9		műfa	—	250	—	só	700	Budapest, Deés, Kis-Czell, Veszprém.
<i>Óhid</i> ...	9·7		mészkő	10475	—	—	sör	380	Budapest, Kis-Czell, Kőbánya, Bécs.
<i>Prága</i> ...	5·2		törtkő	59600	—	—	szén	23200	Ajka, Ostrava, Salgó-Tarján, Trifail.
<i>Csabrendek</i> ...	5·5		mész	40000	—	—	vas- és aczéláru	1100	Budapest, Győr, Pozsony, Vár, Bécs.
<i>Sarcal puszta</i> ...	5·4		örlemény	600	—	—	zsiradék	180	Budapest, Győr, Grác, Bécs.
<i>Szalapa</i> ...	10·7	talp- és felsőbőr	750	—	—	borjú	290	Köszeg, Körmend, Szt.-Lőrincz, Pinkafő, Alsó-Lendva, Rédics.	
<i>Zala-Szántó</i> ...	11·7								
<i>Vindornya-Szöllős</i> ...	15·0								
<i>Kis-Vásárhely</i> ...	7·0								
jó karban tartott utak.									

2013.03.22. 21:46:49

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendelkezési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Tapoleza (folytatás).						kőolaj	130	Bpest, Kis-Czell, Csáktornya.
						olajok	460	Bécs, Győr, Veszprém, Csáktornya, Zala-Szt.-Iván, Szombathely.
						őrlémények	2300	Ajka, Budapest, Fiume, Győr, Kis-Czell, Pápa, Csáktornya, Székesfejérvár, Szombathely, Pinkafő.
						papir	30	Budapest, Győr.
						só	600	Devecser, Deés, Székesfejérvár.
						sör	600	Grác, Devecser, Győr, Kis-Czell, Szombathely.
						szén	12400	Ajka, Bécs, Grác, Wieslach.
						szesz és szeszestálók	5700	Bécs, Győr, Kis-Czell, Pápa, Budapest, Csáktornya, Zala-Szt.-Iván, Szombathely. Sopron, Pinkafő.
						vas és aczél, vas és aczéláru	1200	Bécs, Grác, Budapest, Devecser, Győr, Kis-Czell. Pápa, Veszprém, Csáktornya, Zala-Szt.-Iván, Szombathely, Székesfejérvár, Losoncz, Pinkafő.
						nyers vas	100	Grác, Szombathely.
						zsiradék	500	Budapest, Devecser, Kis-Czell, Kőbánya, Csáktornya, Zala-Szt.-Iván, Sopron, Bécs.
						egyéb vegyes és darabáru	600	Ajka, Boba, Fiume, Győr, Kis-Czell, Körmen, Pápa, Veszprém, Kőbánya, Csáktornya, Zala-Szt.-Iván, Szombathely, Miskolcz, Sopron, Pinkafő, Bécs.
						szénkéneg	670	Eger, Gyulafehérvár, Santa-Sabba.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Eötvös $\frac{7}{m}$ <i>Eötvös puszta</i> 1·5 <i>Szalapa</i> ... 4·0 <i>Dergecs puszta</i> 3·5 <i>Kis-Görbő</i> ... 10·0 <i>Nagy-Görbő</i> 12·0 jó törvényhatósági utak.		buza ... 700 árpa... 400 rozs ... 400 repcze ... 300 bor ... 100 friss gyümölcs 60 lőtt vad ... 600 db. leölt bárány — szarvasmarha — juh ... 500 gyapju ... 200 tüzifa ... 400 dongafa... 1200 gubacs ... 50 makk ... 50 tégla ... 1000	700 400 — 300 100 60 600 db. — 500 db. 300 500 200 — 1200 — — —	1400 200 400 — — — — — — — — — — — — —	100 — — — — — — — — — — — — — — —	repczepogácsa... 100 préselt szén ... 100 gazdasági gépek 150 vas és aczél ... 100 deszka ... 100	100 100 150 100 100	Győr. Bárcs. Budapest, Bécs. Budapest. Kotor-Alsó-Domboru.
Türje $\frac{7}{m}$ <i>Belső- és</i> <i>Külső-Türje</i> 1·9 <i>Véged</i> ... 5·2 <i>Tekonye</i> ... 6·0 jól fentartott utak.		buza ... 300 rozs ... 100 árpa ... — zab ... — repcze ... — gyapju ... — gubacs ... — kavics ... 30000 cementgyártmány 800 őrlemények 230	300 100 — — — — — — 800 230	800 1260 400 200 200 60 100 — — — — — — — — —	— — 200 — — — — — — — — — — — — —	bor ... 300 műtrágya ... 100 épületfa ... 2110 fa- és kosáráru 80 kőáru ... 40 szesz ... 120 sör ... 70 fűszeráru és cukor ... 30 őrlemények ... 120 szén ... 3000 vasáru ... 180 kézműáru ... 50 zsiradék ... 30 cement ... 1300 kőolaj ... 50 ásványvíz ... 120 egyéb vegyes áru 70	300 100 2110 80 40 120 70 30 120 3000 180 50 30 1300 50 120 70	Fiume. Fiume. Győr, Ungvár, Pinkafő, Felső-Eőr, Kotor-Alsó-Domboru. Győr, Pápa, Bécs. Győr. Körmend, Ungvár, Pinkafő, Brunn, Bécs. Kis-Czell, Liesing, Schwechat. Pápa. Budapest, Pápa, Sárvár. Ajka, Ostrau, Segen-Gottes. Pinkafő, Grác, Linz, Bécs, Knittenfeld, Prag-Bubna, Maria-Rast, Friedland, Judenburg. Brunn, Zwittau, Bécs, Judenburg. Bécs. Kirchbichl. Bécs. Bad-Radein. Bécs, Pápa, Pinkafő.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Zala-Szent-Gróth $\frac{7}{m}$ <i>Szt.-Gróth</i> ... 1·0 <i>Zala-Koppány</i> ... 8·0 <i>Csaford</i> ... 3·0 <i>Kehida</i> ... 14·0 <i>Zala-Szent-László</i> ... 8·0 <i>Gyűlevész</i> ... 10·0 <i>Alsó- és Felső-Kustány</i> ... 14·0 <i>Zala-Csány</i> ... 16·0 <i>Alsó- és Felső-Aranyod</i> ... 3·0 jó karban tartott utak.	<i>Prímzesnich János</i> 1178 h csáfordi birtoka.	buza ... 400 rozs ... 500 árpa ... — zab ... 200 tengeri ... 200 bab ... 700 bor ... 430 szarvasmarha ... 320 sovány sertés ... 300 borjú ... 50 juh ... — lő ... 40 örlemények ... 2000	400 500 — 200 200 700 430 320 300 50 — 40 2000	7200 3500 900 500 100 1300 60 220 1200 — 400 — —	— — 1700 — — — — 150 — — — — — —	szén ... 12000 épületfa ... 2600 liszt ... 600 só ... 2000 agyagáru ... 150 szarvasmarha ... 170 bőráru ... 150	12000 2600 600 2000 150 170 150	Ajka. Unterdrauburg, Kotor-Alsó-Domboru, Pinkafő. Budapest, Győr. Győr. Bécs, Nagy-Kanizsa. Alsó-Lendva, Kőszeg, Felső-Eőr. Bécs.
Zalabér $\frac{7}{m}$ <i>Zalabér</i> ... 1·7 <i>Batyle</i> ... 2·5 <i>Pakod</i> ... 3·0 jó karban tartott utak.		buza ... — rozs ... — árpa ... 300 zab ... 200 cukorrépa ... 30000 bor ... — szarvasmarha ... — gyapjú ... — örlemények ... 100	— — 300 200 30000 — — — 100	3700 800 4500 300 — 300 160 20 —	— — 600 — — — — — —	ásványvíz ... 20 gépek és gépalkatrészek ... 230 fűszer és gyarmatáru ... 120 kézmű- és rövidáru ... 180 ciment ... 150 műtrágya ... 700 liszt ... 100 sör ... 50 kőolaj ... 110 cukor, kávé, rizs ... 50 vas ... 100 épületfa ... 1450 faáru ... 30 olajpogácsa ... 50 szén ... 300 egyéb vegyesáru ... 30	20 230 120 180 150 700 100 50 110 50 100 1450 30 50 300 30	Bécs. Budapest, Bécs. Bécs, Sopron. Budapest, Bécs. Bécs. Budapest, Bécs. Budapest. Kőbánya, Szombathely. Nagy-Kanizsa, Zala-Egerszeg. Trieszt, Fiume, Sopron. Varasd. Barcs, Kotor-Alsó-Domboru, Komárom-Ujszőny, Pinkafő. Pápa. Győr. Trifail. Szombathely, Fiume, Győr.
Szepetk $\frac{7}{m}$ <i>Szepetk</i> ... 0·0 <i>Pókafu</i> ... 1·0 <i>Zala-Istránd</i> ... 1·0 <i>Gyűrűs</i> ... 6·0 <i>Bezeréd</i> ... 8·0 <i>Kapornak</i> ... 11·0 <i>Alsó-Dabrony puszta</i> ... 9·0 <i>Közép-Dabrony puszta</i> ... 9·0 <i>Felső-Dabrony puszta</i> ... 9·0 állami utak.	<i>Bezerédj Elek</i> 1078 h. bezerédi; <i>Festetics Taszító gr.</i> 1837 h. szepetki és zalai-istváni birtoka.	buza ... — rozs ... — árpa ... — zab ... — cukorrépa ... 15000 bor ... 3000 örlemények ... 100 tűzifa ... 4600	— — — — 15000 3000 100 4600	2300 1400 2100 200 — 4000 — —	— — — — — — — —	liszt ... 2000 szesz ... 500 zeszes italok ... 500 mész és téglá ... 600 épületfa ... 100 kovácsszén ... 100 sör ... 1000 kézmű és egyéb vegyes darabáru ... 2500	2000 500 500 600 100 100 1000 2500	Pápa, Győr. Győr. Győr. Sümeg. Kotor-Alsó-Domboru. Budapest. Zala-Egerszeg. Bécs, Győr, Szombathely.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Ollár $\frac{7}{m}$ Ollár puszta ... 0.7 Kemend-Ollár ... 2.0 Nemes-Apáti ... 4.5 állami utak.	<i>Festetich Tasziló gr.</i> 2332 h. kemend-ollári birtoka.	buza... .. árpa... .. rozs... .. tengeri... .. repeze... .. tüzifa... .. é'elmi szerek gyapju... ..	— — — — — 8000 150 40	3800 1300 800 300 1200 — — —	— — — — — — — —	liszt... .. ecze'... .. bor... .. deszka... .. épületfa... .. mész... ..	2000 15 hl. 15 hl. 600 800 1200	Budapest. Pápa. Győr. Kotor-Alsó-Dom-boru. Hartberg. Sümeg.
Kisfalud-Szt.-Iván $\frac{7}{m}$ Zala- <i>zt.-Iván</i> 1.0 Kisfalud puszta 1.0 Nagyfalud puszta 1.0 jól fentartott utak.		rostált kavics tüzifa... ..	15000 300	— —	— —			
Zala-Egerszeg $\frac{7}{m}$ Zala-Egerszeg Kaszaháza ... 3.0 Neszele ... 3.4 Andráshida ... 5.0 Felső-Bagod ... 11.0 Alsó-Bagod ... 11.0 Vorhota ... 5.5 Kálizfa puszta 9.7 Zala-Lőcő ... 22.0 Nagy-Lengyel 15.0 Petri-Keresztur 17.0 Rózsászeg ... 13.0 Barabászeg ... 18.0 Győr-fiszeg ... 1.4 Pál-fiszeg ... 12.0 Kustánszeg ... 15.0 Bazita ... 6.0 Csács-Bozsik 4.0 Bozsok puszta 5.0 Botfa ... 8.0 Sárhida ... 6.5 nagyrészt állami és jó karban tartott törvényhatósági utak.	<i>Erdődy Lajos gr.</i> 1010 h. botfai birtoka.	buza... .. rozs... .. árpa... .. zab... .. bab... .. bor... .. gesztenye és dió... .. aszalt gyümölcs... .. szarvasmarha borju... .. gyapju... .. tojás... .. sovány sertés, süldő és malacz... .. nyers bőr... .. diófa törzs... .. gubacs... .. fenyőtoboz... .. kosáráru... ..	4000 1000 800 500 1500 — 200 100 850 120 — — 1200 170 300 — — 50	10000 6000 7000 1500 — 1020 300 — 260 40 400 60 — 1220 — 1500 4000 —	1000 — 1000 — — — — — — — — — — — — — — —	üveg, cserép és porcellán... .. bor és bormust czukor... .. dohánygyártmány... .. épület- és szerszámfa... .. tüzifa... .. fonál, vászon és pamutáru... .. gyarmat- és csemegeáru... .. keményítő... .. kézműáru... .. kőolaj... .. mész... .. örlemények... .. papír... .. só... .. sör... .. szesz... ..	300 800 500 800 7000 35000 100 600 100 1700 2500 12000 5000 200 3000 3000 300	Budapest, Ajka, Bács, Csehország. Tapolca, Villány. Prerau, Ung.-Hradisch. Nagy-Kanizsa. Kotor-Alsó-Dom-boru, Pinkafő, Köflach. Gutorföld, Bak, Tófej. Dagaresa, Felixdorf, Bács. Fiume, Bács, Budapest. Fiume, Trieszt. Bács, Budapest. Fiume, Trieszt. Sümeg. Budapest, Győr, Velence. Budapest, Bács, Laibach. Máramaros-Sziget. Liesing, Budapest, Nagy-Kanizsa, Grác. Szombathely, Brünn.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Zala-Egerszeg (folytatás).						tengeri... ..	800	Székesfejérvár, Győr.
						zöltség és egyéb kerti vetemény	700	Budapest, Fiume.
						szén	12000	Ajka, Köflach, Trifail, Segen-Gottes.
						butor	250	Budapest, Bécs.
						vas, aczél és géprészek... ..	2500	Store, Budapest, Grác.
						fősz... ..	5000	Mödling.
						mütrágya	11000	Lajta Bruck, Budapest.
						olaj... ..	100	Budapest, Bécs.
Bak $\frac{\text{km}}{\text{m}}$	<i>Széchenyi Béla gr.</i>	buza	—	4000	400	liszt	430	Pápa, Győr.
<i>Bak</i>	2554 h. baki és	rozs	—	2000	—	sör	190	Kőbánya.
<i>Szendsvölgy</i>	1112 h. baktütti birtoka.	árpa	—	2600	700	vasáru	630	Budapest, Bécs.
<i>puszta</i>		bor	550	550	—	olaj	70	Budapest.
<i>Liczló</i>		gyapju	—	160	—	gépek	920	Budapest.
<i>Csatár</i>		donga	8000	3000	—	bőr	50	Bécs.
<i>Boczöld</i>		tüzifa	5000	—	—	kavics	52000	Kisfalud-Szent-Iván.
<i>Baktütti</i>								
jó megyei és községi utak.								
Tófej $\frac{\text{km}}{\text{m}}$	<i>Simonyi Ferenczné</i>	buza	300	3450	—	mütrágya	100	Budapest, Bécs.
<i>Tófej</i>	1207 h. söjtöri birtoka.	rozs	60	1600	—	gypsz	200	Mödling.
<i>Lorántháza</i>		árpa	380	300	100	deszka	100	Kotor-Álsó-Dombor.
<i>puszta</i>		tengeri	50	—	—			
<i>Hencse</i>		zab	—	600	—	cement-tetöcse-rép	300	Türje.
<i>Szompács</i>		diófa törzs	—	900	—	kavics	6000	Kisfalud-Szent-Iván, Mura-Szerdahely.
<i>puszta</i>		szerszámfa	400	—	—			
<i>Túrnok-Oroklán</i>		tüzifa	39600	—	—			
<i>Pusztá-Ederics</i>		fenyőtobor	—	100	—			
<i>Söjtör</i>								
<i>Pusztá-Szent-László</i>								
<i>Váliczka</i>								
<i>puszta</i>								
<i>Pusztá-Magyaród</i>								
kavicsolt törvényhatósági utak.								
Gutorföld $\frac{\text{km}}{\text{m}}$	<i>Széchenyi Béla gr.</i>	buza	—	2000	—	bor	40	Sopron.
<i>Gutorföld</i>	1023 h. náprádai;	rozs	—	4000	—	pálinka	40	Tapoleza.
<i>Náprádfa</i>	<i>Eszterházy hg.</i> 1217	tojás	—	10	—	kézműáru	120	Győr.
<i>Mikefa</i>	hold szent-péterföldi és a szombathelyi püspökség 4559 hold novai birtoka.	tüzifa	80000	—	—	kőolaj	200	Nagy-Kanizsa.
<i>Szent-Kozmadombja</i>		szerszámfa	5000	—	—	só	300	Nagy-Kanizsa, Zala-Egerszeg.
<i>Szt.-Péterföld</i>		talpfa	4000	—	—			Puntigam.
<i>Nóra</i>		donga	8000	—	—	sör	250	Varasd, Judenburg.
<i>Kardosonyfa</i>		pallók	1000	—	—	vas- és aczéláru	200	Budapest, Nagy-Kanizsa.
<i>Rádkháza</i>		oszlópok	1000	—	—	zsiradékok	50	Budapest.
<i>puszta</i>		rönkfa	1000	—	—	őrlemények	200	
rosz utak.		fenyőtoboz	300	—	—			
		tapló	30	—	—			
		faszén	—	3000	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Csömödér		<i>Eszterházy Miklós hg.</i>	buza	1000	—	—	szesz	280	Brünn.
<i>7_m</i>		1173 h. hernyéki,	bor	3000 hl.	1000 hl.	—	pálinka	460	Varasd.
<i>Csömödér</i> ...	1.5	2303 h. pördeföldi és	gyapju	—	30	—	sör	140	Grác.
<i>Pálka</i> ...	3.0	1187 h. torma-	palló	6000	—	—	liszt	240	Győr, Marburg.
<i>Iklód</i> ...	3.0	földi; <i>Eszterházy Pál hg.</i>	tüzifa	4000	—	—	vasáru	80	Varasd.
<i>Kis-Sziget</i> ...	3.0	1011 h. pákai ;	talpfa	1100	—	—	mész	300	Sümeg.
<i>Hernyék</i> ...	6.0	<i>Andrássy Aladár gr.</i>	faszén	—	7200	—	tégla	100	Cilli.
<i>Szécsi-Sziget</i> ...	6.0	1470 h. szécsi-szigeti és Csolma							
<i>Kányavár</i> ...	6.0	pusztai birtoka.							
<i>Kámaháza</i> ...	10.0								
<i>Pördeföld</i> ...	10.0								
<i>Torma-föld</i> ...	10.0								
<i>Lispe</i> ...	12.0								
<i>Maróc</i> ...	12.0								
rossz utak.									
Rédics		<i>Eszterházy Miklós hg.</i>	buza	1400	4000	—	bor és pálinka	300	Tapoleza.
<i>7_m</i>		2521 h. rédicsi és	bor	400	—	—	mész	1600	Sümeg, Bécs, Sziszek.
<i>Rédics</i> ...	2.0	1256 h. lenti ;	fenyőtoboz	—	3000	—	tengeri	400	Barcs.
<i>Lenti</i> ...	6.0	<i>Eszterházy Pál hg.</i>	préselt	—	4000	—	bőr	150	Bécs.
<i>Baksa</i> ...	12.0	1491 h. lenti-szombathelyi ; <i>Friedmann</i>	szalma	—	35	—	kézműáru	100	Győr.
<i>Resznek</i> ...	6.0	<i>Bernát</i> 1229 h.	tenyészt juh	—	600	—	sör	150	Grác.
<i>Csesztreg</i> ...	13.0	reszneki és pörszombati ; <i>Csesztreg községe</i>	szarvasmarha	—	200	—			
<i>Baglad</i> ...	8.0	1124 h. dobronaki birtoka.	szálfa és törzsök	50000	1000	—			
<i>Pörszombat</i> ...	17.0		nyers talpfa	20000	—	—			
<i>Jakabfa</i> ...	10.0		épületfa	300	3000	—			
<i>Szt.-György-völgy</i> ...	20.0		donga	20000	23000	—			
<i>Dobronak</i> ...	8.0		fenyő kátrány	—	600	—			
jól fentartott utak.			deszka	4000	—	—			
Alsó-Lendva		<i>Eszterházy Miklós hg.</i>	buza	447	100	—	liszt	10900	Marburg, Grác.
<i>7_m</i>		3292 h. alsó-lendvai,	árpa	—	1300	—			Varasd, Budapest, Győr.
<i>Alsó-Lendva</i> ...	1.5	gyertyános, hosszúfalui, kapczi és	zab	50	1600	—	czukor	1100	Bécs, Budapest, Szerencs.
<i>Belatincez</i> ...	21.0	pincei ; <i>Sina</i>	czukoriépa	10000	—	—	bor	2440	Nagy-Kanizsa, Varasd, Budapest, Fiume, Pécs.
<i>Cserencsóc</i> ...	15.0	<i>Simon br. örök.</i>	repcze	100	1550	—	dohány	360	Nagy-Kanizsa, Budapest.
<i>Dobri</i> ...	12.0	1827 h. belatinczi,	lenmag	—	80	—	szesz	1770	Bécs, Székesfejervár, Budapest, Győr.
<i>Gumilicza</i> ...	13.0	cserencsóczi és	bor	370	370	—	agyag és cseréparu	200	Budapest, Bécs.
<i>Gyertyános</i> ...	4.0	gumiliczai ; <i>Szapáry Géza gróf</i> 1395 h.	sásgyökér	20	20	—	bőr	570	Bécs, Budapest, Nagy-Kanizsa, Grác.
<i>Hosszúfalu</i> ...	2.0	mura-szombati birtoka.	szarvasmarha	520	300	—	só	5200	Nagy-Kanizsa, Budapest.
<i>Kapczi</i> ...	6.2		sovány sert s	1670	1690	—	kézműáru	1400	Grác, Bécs, Budapest.
<i>Kerka-Szt.-Miklós</i> ...	13.0		juh	—	660	1500	gépek	1400	Bécs, Budapest, Győr.
<i>Lovászi</i> ...	14.0		lő	25	—	—			
<i>Mura-Szombat</i> ...	29.1		élő baromfi	—	370	—			
<i>Pince</i> ...	6.8		gyapju	60	—	—			
<i>Turnischa</i> ...	13.0		tojás	—	510	—			
jó karban tartott utak.			donga	5600	—	—			
			talpfa	4400	—	—			
			gömbfa	—	9800	—			
			liszt	180	—	—			
			sör	350	—	—			
			só	50	—	—			
			egyéb vegyes és darab-áru	30	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban : állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Alsó-Lendva (folytatás).						sör	940	Pettau, Grác, Kőbánya.
						fűszerárú	130	Bécs, Trieszt.
						vasárú	3850	Pettau, Grác, Bécs, Varasd, Budapest.
						mész	1700	Pettau, Sümeg.
						fa	6300	Pettau, Marburg, Varasd.
						zsiradék	280	Székesfejérvár, Budapest.
						kőolaj	7500	Trieszt, Marburg, Budapest, Győr, Fiume.
						szén	500	Zágráb, Salgó-Tarján, Karwin.
						terméskő	16000	Eötvös, Túrje, Sümeg.
Mura-Szerdahely <i>Mura-Szerdahely</i> 1'8 <i>Mura-Szt.-Márton</i> 8'0 jó törvényhatósági utak.	<i>Festetics Jenő gróf</i> 940 h. mura-szerdahelyi és mura-szt.-mártoni lirtoka.	élő baromfi tojás diófátörzs	— — —	1350 800 300	— — —	liszt... .. vas és vasárú kézműáru bor és pálinka deszka	160 220 60 70 150000	Budapest, Győr. Varasd, Grác. Bécs. Pécs, Budapest. Szt.-Lőrincz.

D.

ÚJ HELYI ÉRDEKŰ VASUTAK.

A székes főváros ipartelepeinek szénnel való ellátását van hivatva megkönnyíteni az 1895. év utolsó negyedében megnyílt *budapest-esztergomi h. é. vasut.* E vasut a székes főváros, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Esztergom vármegyék területén át, a budai és pilisi hegycsoport magaslátának terepnehézségeit leküzdve, a fővárostól az esztergomi széntelepig vezet. Az esztergomi szénvidék bányáit az almásfüzitő-esztergomi h. é. vasut leírásánál már ismertettük. Hogy az évente fokozott mérvben termelt szén mily mennyiségét fogják az új vasuton a székes fővárosba szállítani, azt a vasut eddigi pár hónapos üzeme alatt szerzett tapasztalatok alapján még nem lehet megítélni. Az agyagos, hegyes, dombos szántóföldek terméséből, a fillokszéna vész által majdnem teljesen tönkretett szőlőkből és a nagyon megritkított erdőkből előreláthatólag csak gyenge alimentációra számíthat az új vasut s valószínűleg az esztergom-almásfüzitői h. é. vasut leírásánál ismertetett kőbányák terményeit sem fogja az új h. é. vasut a vízi szállítási uttól elvonhatni.

Az ország dunántúli részében újabb időkben tervezett vagy részben már ki is épült helyi érdekű vasutak közt úgy hosszúságára, mint közgazdasági jelentőségére nézve első helyen áll a *győr—veszprém—dombovári helyi érdekű vasut.* E vasut a budapest-lajtabrucki vonal Győr állomásából indul ki, a szt.-mártoni dombsorok

között behatol a Bakony rengetegébe s a regényes Szuha völgyén keresztül, Zirczen át Kádártáig illetve Veszprémig és Hajmáskérig vezet. A magy. kir. államvasutak székesfejérvár-kis-czelli vonalának keresztezése után a Balaton északkeleti vége felett emelkedő fensik területen megyen át s Lepsénynél a déli vasut vonalát keresztezi. Innen kezdve Fejér, majd Tolna vármegye területén, hullámzatos terepen, termékeny szántóföldeket szel át s a hidegkut-tamási h. é. vasut végállomását érintve további útjában Dombovárt éri el s ott a budapest-fumei vonallal csatlakozik. A helyi érdekű vasut győr-veszprémi szakasza a Bakonynak öserdöktől borított részét teszi megközelíthetővé s az erdőgazdaság termékein kívül a különböző mészkövekben fogja fő alimentáló tényezőit találni. A veszprém-dombovári szakasz azon terület mezőgazdasági és állattenyésztési termelésének feleslegét fogja legalább részben a m. kir. államvasutak fővonalaira terelni, melyre nézve jelenleg a déli vasut lepsény-lellei szakaszán fekvő állomások szolgáltak vasuti feladó-helyek gyanánt.

A dunántúli helyi érdekű vasut Zala-Szt.-Grót állomásától kiindulva, a Zala termékeny völgyében, a déli vasut Balaton-Szt.-György állomásáig vezet a közelmúltban megnyílt *zalavölgyi h. é. vasut,* mely főleg a közvetlenül érintett vidék mezőgazdasági terményeinek elszállítását van hivatva megkönnyíteni.

GYÖR—GYANAFALVI VONAL.

A) Győr—Gyanafalvi vonal és szárnyvonalai.

B) Szombathely—pinkafői h. é. vasut.

C) Szombathely—rumi h. é. vasut.

D) Uj helyi érdekű vasut.

A)

GYÖR—GYANAFALVI VONAL.

I. Földrajzi fekvés.

A győr-gyanafalvi vonal a budapest—lajta-brucki vonal Győr állomásából kiágazva Győr, Veszprém és Vas vármegyéknek kereskedelmi s forgalmi szempontból fontosabb helyeit érinti és Stiriával létesít összeköttetést.

A vonal Győr állomást elhagyva a Bakony hegység legészakibb nyulványait képező szt.-márton-hegyi dombesort, majd alább a sokorói magaslattal végződő dombor nyugoti lejtőjén halad s Vasartól Vinárig vizek és erekben gazdag, kevésbé hullámos, termékeny vidéket szel át. Kis-Czelltől egész Kőrmendig a keleti Alpok nyulványaihoz csatlakozó domborok között és azokon át vezet a pálya, míg Kőrmendtől a Rába völgyében halad s Gyanafalva és Fehring közt átlépi az országhatárt.

A győr-gyanafalvi vonal által átszelt vidék víz- és földrajzi, valamint talajviszonyai kedvezők voltak a községek alakulására; a vonal tápláló területén tulnyomólag földmivelő néptől lakott számos kisebb-nagyobb községen kívül Pápa, Kis-Czell, Sárvár, Szombathely, Kőrmend és Szt.-Gotthard népesebb, vagy ipari és kereskedelmi szempontból jelentősebb helyek.

II. Lakosság.

A vonal mentén fekvő községeket csaknem kizárólag magyar nép lakja, csakis a stirii határ közelében eső községek lakossága vend és német, míg egyes helyeken vegyesen laknak a németek és magyarok.

A népesség zöme földművelésből él; Pápán, Kis-Czellen, Szombathelyen s Szt.-Gotthardon iparosok és kereskedők is szép számmal laknak, míg

Kőrmend, Csákány és Szt.-Gotthard környékén az erdei munka ad sok embernek kenyeret.

A földbirtok tagolódása nem előnyös ugyan, mert sok a nagybirtok de azért a népség a legtöbb helyen szerény de rendezett, sőt helyenkint jó vagyoni viszonyok között él. Vaszáron s más egyéb községekben sok a földdel nem bíró bér-munkás és zsellér nép, de az uradalmakban ezek is találnak rendszerint munkát.

A vonal környékén fekvő nagybirtokok urai a *pannonhalmi főapátság*, a *győri káptalan*, a *vallásalap*, a *győri püspökség*, az *Eszterházy grófok*, *Batthyányi Strattmann hg.*, a *Batthyány grófok*, *Erdődy gr.*, *Lajos bajor hg.*, *Szapáry*, *Cziráký*, *Festetics*, *Széchenyi és Draskovich grófok*, a *bükki cukorgyár* és a *szombathelyi püspökség*. Ezek uradalmain kívül nagy területek vannak még a zirczi cisztercita rend, a szombathelyi Szt.-Domonkos rend, valamint Vidos, Radó, Berzsenyi, Ihász, Reiszig, Széll s több más uri család birtokában.

III. Földművelés.

A vonal egész mentén, de főleg Vas vármegyében igen fejlett állapotban van a földművelés. A számos nagy uradalom okszerű gazdálkodást űz s legegyszerűbb gépektől kezdve a gőzekéig a mezőgazdasági gépek minden fajtáját használja. A nagy uradalmak példáját körülményeikhez mérten követik a kisebb földbirtok tulajdonosai is.

A vonal mentén a terület legnagyobb része szántóföld. Csakis Pápa, Kőrmend, Csákány, Szt.-Gotthard s Gyanafalva környékén vannak nagyobb erdős területek, de az erdők itt sem haladják meg az összterület $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ részét.

A szántóföldek minősége igen eltérő, úgy hogy még egyes községek határában is nagyban külön-

bőző talajviszonyokkal találkozunk. Általában uralkodó földnem a lösz; ez a magaslati viszonyok szerint többé-kevésbé homokkal vagy televénynyel van keverve.

A sokorói magaslatokkal végződő dombsor nyugoti ellapulásán s a Bakony legnyugotibb lejtőin, továbbá a Borostyánkői, Nemetújvári és Dobrai hegycsoportot bezáró dombokon, azoknak a patak-medenczékre hajló lejtőin s a halmos helyeken közepes mennyiségű, homokos agyag szántóföldek vannak. A Gerencze, Marczal, Perint, Tapolca, Gyöngyös, Lappincs, Pinka és Rába medenczéjében már jó fekete televény s dusabb humusz tartalmu agyag és árcmány az uralkodó.

A Rába alsó folyása mentén nem ritka a sovány kavicsos talaj, mely teljesen terméketlen kavicsrétegen fekszik. Koronczó vidékén futóhomok is előfordul.

A rakonezátlan Marczal folyását helyenkint buja legelők s jó kaszálók szegélyezik, míg más helyeken kiöntései posványokat s vizes réteket képeznek; ez utóbbiakban Mező-Lak környékén gyéptőzeget is vágnak.

Agabonaneműek közül a magasabb fekvésű, homokos, kavicsos földekben rozsot, zabot és árpát termelnek tulnyomó mérvben, ellenben a dúsán termő kemenesalján és a jobb minőségű lapályos földekben a kalászosok minden nemét művelik.

A kapásnövények közt a *burgonya* áll az első helyen, míg *tengerit* csak a kemenesalján s a televényben dúsabb földeken termelnek.

Kereskedelmi növényeket leginkább csak a közép- és nagybirtokosok termelnek. Az e csoportba sorozott művelési ágak közül az utóbbi években a *czukorrépatermelés* vett nagy lendületet. Termelnek még *lóhere*-, *lucerna*- és *moharmagot*, *repczét*, *lent* s Szt.-Gotthard környékén, kisebb területeken *komlót* is.

Figyelemre méltó mértékben termelik a *babot* és a határszél felé, a hegyi szántóföldeken a *kölest* és a *tatárkát*.

A művelés alatt álló területek különbözősége szerint nagyban eltérő az egyes termények holdankinti termése is. A magaslatokon fekvő földeken 1 k. holdon átlag 4—5 q árpa, rozs és buza, a lapályos televényes földeken 6—10 q árpa, buza, rozs terem. A czukorrépa átlagos termése 90—120 q a burgonyáé 35—60 q.

A vasuton szállított termények legnagyobb része az uradalmakból s a középbirtokokból kerül ki; de számot tesz az a mennyiség is, melyet a pápai és szombathelyi közvetítő kereskedelem juttat feladáshoz.

A vonal állomásain feladott *buzdát* Győr, Szombathely, Pápa, Körmend, Moson-Magyar-Óvár, Lajta-Bruck, Bécs, Grác, Grammat-Neusiedel, Himberg, Ebenfurt, Salzburg, Neunkirchen, Gleisdorf, Konstancz, Bécs-Ujhely, Gloggnitz, Baden, Payerbach, Puntigam, Leobersdorf stb. állomásokra szállítják el.

A *rozs* *küldemények* zöme Szombathely, Pápa, Körmend, Győr, Grác, Salzburg, Bécs, Prága, Lajta-Bruck, Moson-Magyar-Óvár, Götzendorf, Schwechat-Kledering, Wilfleinsdorf, Trautmannsdorf, Feldbach, Weiz, Fürstenfeld stb. állomásokra irányul.

Az *árpát* Győr, Fürstenfeld, Weiz, Grác, Puntigam, Budweis, München, Romanshorn, Konstancz, Rosenheim, Bécs, Liesing, Szombathely, stb. állomásokra adják fel leggyakrabban.

A *zab* *küldemények* gyakoribb rendeltetési helyei Sopron, Kis-Czell, Szombathely, Győr, Nemet-Szt.-Mihály, Felső-Eőr, Grác, Bécs, Prága, Puntigam, Feldbach, Jennbach, Baden, stb.

A *tengeritermés* feleslegét Győr, Sopron, Szombathely, Körmend, Grác, Köflach, Weiz állomásokra szállítják.

A *burgonyatermés* eladásra kerülő feleslegének legnagyobb részét az almás-füzitői keményítőgyárnak szállítják el, kisebb részét pedig Grácba és Bécsbe küldik.

A *czukorrépát* a győr—vinári vonalrész állomásairól Ácsra és kis részben Hatvanba, az egyéb állomásokról Bükkre és Sárvárra adják fel.

A *repczét és lenmagot* Győrbe, Grácba, Bécsbe és Szombathelyre szállítják el.

A *babot* Grácba, Szombathelyre, Triesztbe és Fiuméba való rendeltetéssel adják fel.

A *köles*, *tatárka*, *lóhere* és *moharmag* kisebb mennyiségekkel fordul elő a szállításban. E czikkeket jobbára Grácba, Szombathelyre, Bécsbe és Körmendre szállítják el.

A *komlót* osztrák és cseh ügynökök vásárolják össze s többnyire fuvarszekéren viszik ki Stíriába, honnan az áru legtöbbször mint saazi vagy stíriai komló kerül vissza az országba.

Szénát keveset szállítanak a vonal állomásairól, többnyire Bécs rendeltetéssel, ellenben a *sajtolt szalma* jelentős árucikke az állomások feladási forgalmának. E czikket Grác, Győr, Bécs, Nussdorf, Pisek, Billin, Saaz, Eger, Baaden-Brunnersdorf, Voitsberg, stb. állomásokra küldik leggyakrabban.

A határszél közelében erdei *gyógyfűveket* gyűjtenek. Ezek közül az ezerjófű (*centaurium minus*) szerepel néhány q-val a feladási forgalomban.

IV. Szőlőművelés.

A vonal mentén elterülő vidék egyes pontjain néhány év előtt még virágzó szőlőművelést űztek, jelenleg azonban ezen művelési ág a vasuti tömegszállítás szempontjából alig jön már figyelembe.

A Bakony északnyugoti előhegységét alkotó magaslatokon, Szemere, Felpéc, Kis-Péc, Kájár, Gecse, Szerecseny és Lovász-Patona határában nagyobb terjedelmű szőlőhegyek vannak, de a fillokszéra s a peronoszpóra a termést mindenütt megzizedelte. Hasonlóképen pusztulással fenyegeti a fillokszéra a Dobrai hegységnek a Rába- és Lapincs között eső magaslatain, Raks, Kristyán és Gyanafalva határában művelt szőlőket is. Utánültetés sem itt, sem az előbbi borvidéken nem történt; a kipusztult szőlőket felszántja a nép.

A lapályból kiemelkedő Saághegynek mintegy 500 holdnyi területén s a Tokorcs és Simonyi községek határában levő mintegy 600 holdnyi magaslaton főleg csak a peronoszpóra apasztja a termést már vagy 4 év óta, ellenben fillokszéra eddig még csak kis mérvben mutatkozott.

A vonal mentén még egyebütt levő szőlőknek a vasuti teherforgalomra nincs befolyása. Felemlíthető itt, hogy Körmend vidékén régebben szintén szép eredményű szőlőművelés volt, de mióta az erdőket mindinkább letarolják, azóta a zordonnabbá vált éghajlati viszonyok nem kedveznek többé a szőlőművelésnek s ma már tényleg nagy hanyatlás észlelhető e téren.

Az itt ismertetett szőlők termése jó részben mint asztali és csemegeszőlő kerül a bécsi és gráci piacra, míg a bort főleg Grácba s egyéb stíriai helyekre szállítják el.

V. Gyümölcstermelés és konyhakertészet.

A keleti Alpoknak szélétől védett lankásai s napsütötte domboldalai kedvező előfeltételeit képezik a vonal mentén a gyümölcstermelésnek. A csontos magu gyümölcsfajok egyes helyeken egész pagonyokká tömörülnek s termésük a határszéli községek több ezer lakosának képezi fő- vagy mellékjövedelem forrását. Ezek majdnem az egész éven át szállítják nagy szekereikkel az egyes községekben összevásárolt friss csontmagu és bogyós gyümölcsöket, továbbá almát, körtét, gesztenyét, diót, mogyorót és mandolát a szomszédos stíriai piacokra. Ezenkívül vannak még az egyes nagyobb

uradalmakban s számos kisbirtokos tulajdonában is minta gyümölcsös kertek; ezekben 60–80-féle nemesített alma- s körtefaj is diszlik.

A gyümölcstermelés illetőn fejlettsége ellenére is a vasuti tömegszállításban a gyümölcs csak elenyésző mennyiségekkel szerepel, mert annak nagyrészt, mint már említettük, fuvarszekerekkel szállítják a piacokra. A vonal mentén mindössze Festetich Dénes gróf bogáti kertészete és Széchenyi Tivadar gr. felső-lendvai kertészete ad fel néhány száz q almát, körtét és őszibarackot Bécsbe, Berlinbe s különböző belföldi helyekre. A termés minőségéhez képest még Gyanafalva állomás feladásában szerepel 2–300 q friss alma s vagy 100 q dió a budapesti piacra való rendeltetéssel.

Konyhakertészettel, a vasuti szállítás szempontjából is figyelmet érdemlő módon csak Pápa és Vinár határában foglalkoznak. Előbbi helyen mintegy 50 hold területen főleg téli salátát, fokhagymát, petrezselymet és sárgarépat termelnek. Ezekből évente mintegy 1500 q-t szállítanak el vasuton Stíriába. A Vinár környékén termelt fokhagymát tengelyen fuvarozzák Pápara és Kis-Czellbe.

VI. Állattenyésztés.

Bár nagyterjedelmű legelők hiányában a külterjes állattenyésztésnek nincsenek is meg a vonal mentén természetes előfeltételei, az okszerűen kezelt számos nagybirtokban és gazdaságosan gyümölcsöztetett kisbirtokon mégis mindenütt virágzó állattenyésztéssel találkozunk.

Az állattenyésztés rendszeres istállózás és vett takarmánnyal való takarmányozás mellett történik s így határozottan belterjes jellege van. A tenyésztésnél a főgondot a szarvasmarha, juh és lótenyésztésnek szentelik.

A *szarvasmarha-tenyésztés* emelésére nagy gondot fordít a törvényhatóság, mely üdvös szabályrendeletek, az apaállatok hatósági megvizsgálata, tenyészállatok díjazása stb. útján igyekszik a kitűzött cél elérésére. Nagy érdeme van e mellett a vas vármegyei gazdasági egyesületnek is, mely számos alakban nyújtott előny és buzdítás útján törekszik a tenyésztés iránt való érdeklődést és kedvet felébreszteni s még a legkisebb birtokosnak is módot nyújtani arra, hogy a vidék viszonyainak legmegfelelőbb keresztezést honosítsa meg.

A berni és simenthali piros-tarka faj a hazai fehér marhát már majdnem teljesen kiszorította,

ugy, hogy az előbbi jelenleg már állandósított fajfajtának tekinthető a vonalmenti vidék nagy részén. A határszélhez közel eső vidéken főleg stiriai, pinzgauai és mürzzuschlagi fajokat s ezek keresztezését tenyésztik.

A tenyésztés iránya tejelő és hízó állatok s az uradalmakban tenyészállatok nevelése. A nagyobb uradalmak nem kimélve a pénzbeli áldozatot, a legelső tenyésztőktől szerzik be a fajtisztá tenyészállatokat. Így Széll Kálmán rátót-héraházi simmenthali törzstenészete részére Erlenbachban, Zweisimmenben, Rentigenben, Boltigen-Oeyeban és Saanenben vette a teheneket, üszöket és bikákat s egy bikáért 5500 frankot s egy hasas üszőért 2200 frankot is fizetett. A többi nagyobb tenyészetek közül különös említést érdemel még Lajos bajor hg. allgaui és pinzgaui tehenészete Sárváron, Draskovich gr. allgaui tehenészete Német-Ujváron, Reissig Gy. simmenthali tehenészete Szombathelyen, Koller K. simmenthali tehenészete Kéttornyulakon és Széchényi F. gr. pinzgaui tehenészete Felső-Lendván.

Ugy az uradalmak, mint a kisbirtokosok a saját tenyésztésükből nyert igás marhát bizonyos idő múlva hizlalásba fogják s mint hizott vágó marhát értékesítik. Az uradalmak majd mindenikében van tehenészet is, honnan a kimustrált állatok szintén hizlalóba kerülnek.

A hizott szarvasmarhát majd mind a bécsi vágóhídra szállítják; ugyanoda s Grácba szállítják a szopós borjukat is, melyekből évente több ezer darabot adnak fel a vonal mentén, míg a fejős teheneket leginkább a budapesti majorosok (milimárik) veszik meg. A tenyész apaállatokat egyenkint, különböző belföldi állomásokra szállítják.

A *juhtenyésztést* jobbra csak az uradalmak üzik, de nem igen kiterjedt mérvben. Leginkább a merino és electoral negretti fajt tenyésztik, de előfordul southdown faj is, bár ennek tenyésztése nem bizonyult sikeresnek. A juhtenyésztés iránya is első sorban hízó állatok nevelése. A hizott juhok piaca Bécs.

A *lőtenyésztést* szintén kiterjedt mérvben üzik s a határszéli vidéken a nehéz stiriai fajt tenyésztik eladásra. Ezen tenyésztési ág alig gyakorol befolyást a vasuti árúszállításra, mert az eladó állatokat többnyire lábon hajtják fel a soproni, győri és pápai vásárookra, sőt Bécsbe és Budapestre is. Vasuti szállításra leginkább Pápáról és Körmendről adnak fel évente 2—300 lovat Bécsbe s Gyánafalváról 180—200 drbot Stiriába.

Megemlítjük itt még Erdödy gr. versenyistállóját Saágon, átlag 18 drb versenylóval.

A *sertésenyésztés* általában belterjes és a hizlalás korlátolt mérvű; leginkább a bakonyi fajt tenyésztik. Egyes uradalmakban idegen fajokkal is kísérleteznek. Így a sárvári uradalomban a hazai fajok mellett berkshire sertéseket is tartanak. A Bakony nyugoti oldalán levő községekben, hol a makkoltatás is szokásos, a tenyésztés nagyobb mérvű, itt minden gazda hizlal sertést s azt leölve, feltisztítva Bécsbe és Grácba szállítja gyorsárú gyanánt. Rendszeres nagyobb hizlalók a vonal mentén nincsenek, csakis a szombathelyi tejszövetkezet tart fenn egy 5—600 sertésre be rendezett sertéshizlalót; az ott felhízalt sertéseket azonban javarészt helyben fogyasztják el. A mi hizott sertést a vonal mentén feladnak, az Sopron, Bécs-Ujhely és Bécs piacára kerül; a sovány sertések rendeltetési helye Bécs és Bécs-Ujhely.

A *baromfitenyésztéssel* úgyszólván az egész vonal mentén foglalkoznak, de azért csakis egyes állomások feladási forgalmában fordulnak elő baromfi küldemények. Ennek oka részben az, hogy a tenyésztők szekéren hordják be az árut Győr, Pápa és Szombathely piacára, másrészt pedig az, hogy a bécsi, stiriai és soproni tyukászok folyton járvák a falvakat s az összeszedett árút részben saját szekereiken juttatják a végleges piacokra, részben egyes gyűjtőhelyeken adják vasutra. Ily gyűjtőhelyek Tüskevár, Csorna, Gyömöre, Kis-Czell, Körmend, Szt.-Gothárd és Gyánafalva. A tenyésztés főleg lúd, csirke és pulykára terjed; ezeket élő állapotban, ketreczekben adják fel a gyűjtőhelyeken Bécsbe és Hetzendorfra. A vonal mentén a legélénkebb feladási hely Kis-Czell, honnan hetenkint 2—3 kocsirakományt indítanak útnak Bécs felé.

VII. Állati termékek.

A vonal mentén feladott állati termékek között első helyen a *gyapjút* kell felemlíteni; e czikk néhány állomás kivételével a vonal valamennyi állomásának forgalmában szerepel. A gyapju legnagyobb részét megmosás végett Budapestre s ezenkívül még bécsi és pápai kereskedők részére adják fel. Közvetlenül Zsolna, Reichenberg és Jägendorfra a gyáraknak szállítják el a háton mossott gyapjút.

Az élénk baromfikereskedéssel arányban áll a *tojás* szállítása; e czikket szintén a tyukászok

adják fel Kis-Czell, Körmend, Szt. Gotthárd és Gyánafalva gyűjtő állomásokon, teljes kocsirakományokban, Bécsbe való rendeltetéssel.

Tejet az uradalmak tehenészetéből Győr és Szombathelyre szállítanak, mely utóbbi helyről Bécsbe is jut néhány száz q. tej. A sárvári uradalom rendszeresen szállít friss *tejavajat* Hennersdorfba.

Az egyéb állati termékek közül még csak a nyers *bőrök* fordulnak elő nagyobb mennyiségben Körmend, Szombathely, Budapest és Bécsbe való rendeltetéssel.

Csont Pápáról, mint gyűjtőhelyről Grác és Nagy-Mártonba, végül kisebb mennyiségű *friss marhahús* Gyömöréről és némi csekély *méz* Pápáról Bécsbe gyarapítja a feladási forgalmat.

VIII. Erdőgazdaság.

A győr—gyánafalvai vonal mentén levő erdők egyik része a Bakony hegységet borító hasonló nevű erdőterülethez tartozik, másik részét pedig a keleti Alpok nyugotmagyarországi ágait fedő erdőségek képezik.

A vonal által érintett Győr vármegyében 20421 és Vas vármegyében 268229 k. h. erdő van. Veszprém vármegye 158719 k. h. erdőségeiből csak kevés esik e vonal forgalmi körébe.

Győr vármegye erdőségének közel fele köteles erdőüzemben kezelt, kötött forgalmu birtok s az állatok 43%-a tölgy, 57%-a pedig bükk és egyéb lombfa.

Veszprém vármegye erdőségeinek 36%-a tölgy, 2,13%-a fenyő s a többi része bükk és egyéb lombfa.

A *Bakony erdővidékéhez tartozó területen* Győr-Szt.-Márton, Ravasz, Tényőfa, Lovász-Patona, Pápa-Teszér, Szücs, Ugod, Fenyőfő, Kup, Jákó, Németbánya, Farkas-Gyepű községek határában a pannonhalmi főapátságnak, Eszterházy M. grófnak, a veszprémi püspökségnek és Somogyi Ilona grófasszonynak van egyenkint ezer holdnál nagyobb, együttvéve 29400 k. holdat meghaladó erdőbirtoka. A bakonyi erdőségekben a jókora területű sarj és új ültetésű erdők mellett a régi bükkösök a tulnyomók, de nem ritkák a szép tölgytörzsek sem. Ezen erdőségekben jelenleg vágott bükkfa legnagyobb részét mint tüzfát, kisebb részét mint durván kinagyolt kerékküllöt értékesítik; a tölgyet részben törzsalakjában, részben talpfává feldolgozva adják fel. A tölgytörzsek Komárom-Ujszönybe kerülnek, a kerékküllöket a mosoni gazdasági gépgyár vásárolja meg, míg a talpfát és tüzfát Győrbe szállítják. Ezen erdőterület még néhány száz q. gubacsot szolgáltat a vasúti for-

galomnak mely cikket Sopronban s Bécsben értékesítik.

A *keleti Alpok és az azokhoz csatlakozó domb-sorokon levő erdőségek* teszik ki Vas vármegye erdőségeinek nagyobb részét. Ez erdőknek 64%-a feltétlen, 36%-a pedig feltételes erdőtalajon áll. Az állatok 24,5%-a tölgy, 50%-a tülevelű s a többi része bükk és egyéb lombfa. Az erdőknek mintegy 26%-a községi, hitbizományi s közbirtokossági erdő. Ezt köteles erdőüzemben kezelik, de a szabad forgalmu erdők kezelése is példaszerű.

Vas vármegye keleti részében a tölgy az uralkodó fafajta, mi mellett a cser és a gyertyán csak alárendelten fordul elő; a nyugot felé eső erdőségekben azonban már mind sűrűbben lép fel a fenyő s vele a bükk.

A vonal üzletkörébe eső területen Gyertyámos, Káld, Nagy- és Kis-Sitke, Szt. Péterfa, Pornó, Bögöte, Hosszu-Pereszteg, Csákány, Hegyhát-Szt.-Márton, Iváncz, Döbörhegy, Nádasd, Csörötnek, és Felső-Szölnök községek határában Batthyányi gr., Festetics gr., Batthyányi hg., Mária-Terézia hercegasszony, Káldy Gyuláné, Nagy Sándor, a zirci apátság és Erdődy F. gr. birtokosoknak van egyenkint ezer holdat meghaladó erdőbirtoka. Az erdőségek együttvéve 24.700 k. holdat tesznek ki.

A faállomány ép, szálas és tulnyomólag régi törzsekből áll, de sok az új ültetés és a sarjerdő is. A faállományt tűzifa, donga, talpfa, törzsek és deszka alakjában értékesítik. A dongát, mint német kádárfát kizárólag tölgyből hasítják; leginkább 1/2—2 akós, u. n. apró dongát készítenek, míg 20—200 akós hordók készítésére szolgáló kádárfát aránylag csak kisebb mennyiségben készítenek. A német kádárfa piacza Bécs, München és Nürnberg. A talpfát a környéken lévő h. é. vasutak és a győr—sopron—ebenfurthi vasut részére szállítják, a tűzifa, törzsek továbbá a tölgymakk és gubacs pedig főleg a bécsi piaczra kerül.

Említést érdemel még a nyírfaseprő, melyet Grácba és a fenyőtoboz, melyet a mag kipergetése végett Körmendre s Bécs-Ujhelyre szállítanak. A bakonyi erdőségekben a makkoltatás már ritkább, ellenben a nyugoti erdőségekben azt még sok helyen üzik.

IX. Östermelés az ásványországból.

A keleti Alpok magyarországi elágazásaiban iparilag értékesíthető számos ásványkincs rejlik, melyek közül elégségesnek tartjuk itt a barnaszenet,

antimont, rézkéneget, kénkovandot és kőolajt fel-
említeni. Ámde a lelőhelyek részint nem ezen vonal
üzletkörébe esnek, részint azok nagyobb mérvű
feltárása még nincs oly fokon, hogy a vasut áru-
forgalmát lényegesen befolyásolhatná.

A Bakony hegység különböző mészközeit a
nyugoti láncolatokban már vastag málladék réteg
fedi s így azok feltárása költségesebb lévén, a mész-
kőfejtéssel csak kis mértékben találkozunk a vonal
mentén. Így a Pápától 12.4 km-re fekvő Ugod köz-
ségben fejtenek csak mészkövet kiégetés céljából.
Kövek fejtésével Kis-Czell és Sárvár környékén fog-
lalkoznak; előbbi helyen a Saág hegyből bazaltot
fejtenek, mely zuzott kő alakjában alimentálja a
nevezett állomás feladási forgalmát; Sárvár határá-
ban termelt burkolatkövet jobbra Szombathelyen
használják fel.

Barnaszén után eddig csak kutatás történt
Gyanafalvától 8 km-re, Ereseny határában. Schmidt
és Marich czég eszközölte a kutatást s 2—3 m.
vastag, igen fiatal barnaszén-talált; e czég már
a közel jövőben nagy arányokban szándékozik a
szén kiaknázni.

X. Ásványvizek.

Ugod község határában, a vadkerti fürdőben
van egy savanyuvíz forrás, ennek vize azonban vas-
uti elszállításra nem kerül. Szt. Gotthard állomás
üzletkörében, Német-Ujvár szomszédságában, Sós-
kúton vasas-szénsavas-keserűsős ásványvíz fakad,
mely a koritniczaihoz hasonlít, de töke és kellő szak-
értelem hiányában ez a víz csak alig figyelmet ér-
demlő mérvben kerül piacra.

XI. Ipar.

A vonal mentén elterülő vidéken a fő gondot
a virágzó mezőgazdaságra és állattenyésztésre for-
dítják s így az ipari tevékenységnek csak másod-
rendű szerep jut a vasuti áruszállítás alimentálásá-
ban. Nehány mezőgazdasági szeszgyár, vízi- és gőzma-
lom, téglagyár és fűrésztelep, továbbá két dohánygyár
s egy cukorgyár mellett csakis Körmenten és Szom-
bathelyt találunk némileg fejlettebb ipart.

Az utóbbi időben azonban az ipari tevékeny-
ség e vidéken is öröndetes fejlődésnek indult s főleg
Vas vármegye nyugoti részében számos új ipartelep
létesült, vagy a közel jövőben fog létesülni. Fontos
szolgálatra van hivatva Vas vármegye iparának
fejlesztése terén azon nagyszabású elektromos mű,

melyet Ikerváron legutóbb létesítettek. A Rába vízi-
erejének felhasználásával fejlesztett 1200 HP. villa-
mosságát Sárvár, Porpác, Vép, Szombathely, Kajol,
Peczöl községekbe vezetik el s világítási czélokra
és gépek hajtására használják fel.

Az újabban létesült dohánygyárak és cukor-
gyár mellett említésre méltónak tartjuk a Szt. Gott-
hardon felállítani szándékolt óragyárat és csipkeverő
műhelyt, valamint a sárvári elektromos üzemű mű-
malmot.

A nagyobb ipartelepekről s az ipari tevékeny-
ségről az alábbiakban számolunk be.

1) *A mezőgazdasági termékek ipari feldolgozása*
Pápán a Tapolca által hajtott 18 vizimalomban,
a Gyöngyös és a Rába által hajtott több kisebb
nagyobb malomban s a körmendi és szombathelyi
gőz- és vizimalmokban, a Gyömöre és Vaszar kör-
nyékén levő 1—1 szeszgyárban, a pápai és szt.
gotthardi dohánygyárban és a sárvári cukorgyár-
ban történik.

A vizimalmok első sorban a helyi szükséglet
fedezésére dolgoznak, mindazáltal a pápai vizimal-
mok évente mintegy 12,000 q lisztet vasuton is szál-
lítanak a szomszédos állomásokra.

A körmendi gőzmalom Kirnbauer József bécsi cégé,
26 év óta áll fenn, 10 hengerszékkel s 45 liszthengerrel
van felszerelve. Évi termelése átlag 100,000 q. Ezen meny-
nyiség $\frac{3}{4}$ részét vasuton szállítja el a közeli helyekre és
Sűrűbe, még a fennmaradó részt tengelyen fuvarozzák
Vas- és Zalavármegyék községeibe. A megőrlendő gabonát
a malom a dunántúli vasuthálózat állomásairól s kis rész-
ben az Alföldről szerzi be.

A szombathelyi hengermalom 5100 q örleményt ad fel
a győr—gyanafalvi vonal és a szombathely—pinkafői h. é.
vasut állomásaira, valamint Ausztriába.

Gyömörén Steiner László mezőgazdasági szeszgyára Somló
környékén beszerzett szőlőtörkölyt dolgoz fel, főleg a kö-
zeli környék szükségletének fedezésére. A Vaszartól 11
km-re levő *ponyódi uradalom mezőgazdasági szeszgyára* fino-
mitásra is be van rendezve s átlag 1500 q. finomított szeszt
szállít el vasuton a környék állomásaira.

Az ilonkai bérőgazdaság mezőgazdasági szeszgyára évente
900 q nyersszeszt szállít Gyömöre állomásról a győri
finomítóba.

Az 1895. év végén üzembe helyezett *jaálki mezőgazdasági
szeszgyár* az első üzemében 350 q nyersszeszt szállított el
Kis-Unyom állomásról Győrbe.

A m. kir. dohánygyár Pápán az 1895. évi május hó 1-én
kezdte meg működését. Jelenleg 700 munkásnővel dolgo-
zik s jobbra csak 1.5 és 2.5 kros szivarokat gyárt. A gyár
részre az első évben 3544 q nyersanyag érkezett. Ugyan-
akkor 3964 q dohánygyártmányt szállítottak el a dunántúli
vármegyek különböző helyeire.

A m. kir. dohánygyár Szt.-Gotthardon, teljes üzemét csak
az 1896. év folyamán kezdi meg: egyelőre csak a munkás-
nők begyárlása céljából üzik a gyártást. A gyár eddig

Nagy-Kikindáról és Rakamazról 1500 q nyers dohányt kapott feldolgozás végett.

A vas vármegyei cukorgyár r. t. sárvári cukorgyára 1895. évi szeptember hó 1-én kezdte meg működését s az első évben 346,000 q répát dolgozott fel. Vasuton elszállított 198,500 q répaszeletet a répatermelő helyek vasuti állomásaira, 9100 q méziszapot a környékre, 9500 q nyers-cukrot Fiuméba és 1800 q cukorszörpöt Győrbe. A cukor-répát a boba-csáktornyai és pápa-szombathelyi vonalak állomásairól hozatja a gyár. A mészke Simegről s a szén Dombrauból érkezik. A legközelebbi években a gyár üzemét tetemesen növelni szándékozik.

2. Az erdészeti termékek ipari feldolgozásával az alábbi ipartelepeken foglalkoznak:

Pick Henrik czég faipartelepe Kis-Czellben; az állomással iparvágány köti össze, épületfát fűrészrel s ezenkívül asztalos munkák előállításával foglalkozik. Ezen gyártmányokból átlag 1500 q-t ad fel a telep leginkább Szombathelyre.

Holzheim Gábor fafűrészelő telepe Szombathely állomás közelében; évente mintegy 1200 q fatörzset fűrészrel fel padlódeszkává és azt Bécsbe szállítja.

Wolf Jakab és társa gőzfűrésztelepe Szombathelyen, az 1895. év közepén nyílt meg, előreláthatólag 40—50,000 q deszkát és talpfát fog a m. kir. államvasutak szertárai és műhelyei részére elszállítani.

A nyersanyagot mindkét gyár fuvarszekéren szállítja be a környék erdőségeiből.

A német-újvári uradalomban, Körmen vidékén parkéta-fa gyártást üznek, de csak alig pár száz q-ra tehető az évi feladás.

E csoportba tartozik még *Leitner János magpergető telepe Körmenen*, mely a szomszédos erdővidék fenyőtoboz termését dolgozza fel akként, hogy a tobozokból a magot kipergeti. Az üres tobozokat, mint alágyujtó fát Bécsben értékesíti a gyár. Ugyan-e czég mellékesen *katáng aszaldással* is foglalkozik. E czikkből évente 1200 q-t szállít Grácba.

Kátrányfőzés is előfordul az erdőségekben; leginkább Csákány állomástól 25 km.-re fekvő Senyeházán készítik e czikkel, de csak kisebb mennyiségben, úgy hogy 2—300 q-nál többet nem adnak fel évenként, e mennyiség nagyobb részét Bécs-Ujhelyre küldik el.

Az ásványtermékek és fémek ipari feldolgozására számos téglagyár, egy pipagyár s néhány mezőgazdasági gépgyár szolgál.

A téglagyárak közül felemlíthető:

Eszterházy Pál gr. téglagyára Szerecsenyben, Gyömörétől 5 km.-re; egy tábori- és egy körkemenczével, évi 2 millió drb termelésére van berendezve; évente átlag 50,000 q gyártmányt szállít Győrbe.

A Kis-Czell környékén levő négy téglakemence egy része köszénfűtésre van berendezve; ezek évente mintegy 15,000 q fali téglát szállítanak a közeli állomásokra, ahol épen építkezések vannak.

A szombathelyi három téglagyár mind körkemenczével, szénfűtésre van berendezve s évente 4—5 milli fali téglát és fedőcserepet állít elő. Elszállításra csak a közeli vidéken folyó építkezések mérve szerint kerül 6—700,000 drb téglá és cserép.

A körmenői két téglagyár, melyek egyike körkemenczével, szénfűtésre van berendezve, csak a közeli környék szükségletéhez képest szállít vasuton.

Schlesinger Vilmos és társa czég pipagyára Pápán; fennáll 1842 óta, foglalkoztat 60 munkást, elszállít évente 400 láda (200 q) pipát az ország különböző helyeire.

Czementárúk gyártásával a szombathelyi fafűrészelő telepen s Gyanafalván egy kisebb ipartelepen foglalkoznak, a czementlapok és gazdasági czementárúkból azonban alig 650 q-t szállítanak el vasuton a szomszédos állomásokra.

Gazdasági gépgyár és fémöntő kettő van Szombathelyen, de csak a Mayer E. fiai czég ipartelepe járul mintegy 8000 drb. gazdasági géppel a vasuti árufeladáshoz. A gyár 1875 óta áll fenn, 300 munkással dolgozik s készít mindennemű gazdasági eszközt és kisebb méretű gépet. Gyártmányait raktározás végett Budapestre szállítja.

Az egyéb iparágak következő telepekké van-
nak a vonal mentén képviselve:

Mayer Móricz gyufagyára Szombathelyen, fennáll 1867 óta, foglalkoztat 30—40 munkást, vasuton elszállít évente 350—400 q gyufát Pozsony és Győr irányában fekvő állomásokra; évente 1000—1200 q fadrótot hozat Stiriából és 400 q-ként Triesztból.

Bőrök kikészítését Szombathelyen és Gyanafalván üzik nagyobb mérvben, de vasuti szállításra csak az utóbbi helyen adnak fel kisebb küldeményeket Grác, Wildon, Fürstenfeld, Gratwein stb. állomásokra.

A szombathelyi gázgyár a feladási forgalmat nem, hanem csakis a leadási forgalmat befolyásolja külföldről érkező szén-szükségletével. A gyár évente 187,000 m³. világító gázt termel.

Házi ipart csak a Bakonyban a vonal üzletkörébe eső részén s Mezölak környékén üznek. Az előbbi vidéken a Bakony különlegességét: a durva faárúkat készítik s átlag 600 q taligát, favillát, lapátot, gereblyét, teknőt stb. adnak fel Pápa állomáson; Mezölak környékén, főleg azonban Mihályháza községben házi szövöszékeken vászonárúkat készítenek, mely gyártmányt podgyász gyanánt szállítják a győri országos vásárookra.

XII. Kereskedelem.

A hét irányból összefutó vasutak gőczpontján: Szombathelyen élénk kereskedelmi tevékenységgel találkozunk. A város nemcsak a közeli vidéknek, hanem Vas, Sopron és Zala vármegyék egy részének is kereskedelmi központja, hol a környék lakossága feleslegét értékesíti s szükségleteit beszerzi. Hasonlóképpen kereskedelmi központ Pápa és Kis-Czell is, habár üzletköre némivel kisebb területet ölel fel. Szombathelyen az üzérkedés főleg épület-fával, gabonával és élő állatokkal történik s a helyi kereskedelem látja el a vidéket majdnem

minden kereskedelmi czikkel. Pápának főleg marhavásárjai híresek; egy-egy ily vásárra 4—6000 drb szarvasmarhát is felhajtának; ezenkívül nagyban üzérkednek gabonaneműekkel és burgonyával, továbbá gyűjtő helye a vidéken összeszedett csontnak és rongynak. Kis-Czell fűszerárúrá, vasedényre

és szövetárúkra képezi a vidék bevásárlási központját.

Általában üzérkednek még úgy a fent megnevezett helyeken, mint a kisebb helységekben is gabonával, szarvasmarhával, leölt vaddal, tojással és itt ott szalmával is.

XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Szemere $\frac{7}{10}m$	<i>Pannonhalmi főapátság</i> 1785 h. tényőfalui; <i>Győri káptalan</i>	rozs	4600	9000	—	liszt és korpa	1600	Győr.
<i>Szemere</i> ... 1·8		buza	11000	900	100	szesz	1600	Győr, Budapest.
<i>Tét-Szenkut</i> ... 8·0		árpa	—	3100	400	bor	1450	Tapolca, Fiume.
<i>Koronczó</i> ... 6·0	1519 h. szemerei;	tengeri	400	—	—	szálfa és deszka	800	Győr, Komárom-Ujszöny.
<i>Ménfő</i> ... 7·0	<i>Baj Antalné özv.</i>	zab	500	—	—	szén	1800	Voitsberg, Segen-Gottes, Schoppinitz.
<i>Felpéc</i> ... 5·0	1003 h. és <i>Fischer testvérek</i> 1139 h. téti;	repcze	400	—	—			
<i>Tényőfalu</i> ... 6·0	<i>vallásalap</i> 1632 k. h.	köles	100	—	—			
<i>Hollómajor</i>	pátkai; <i>Milkovits Imre</i> 1229 h. koronczói; <i>Bezerédy István</i> 1165 h. ménfői birtoka.	burgonya	1800	—	—			
<i>puszta</i> ... 12·0		bab	200	—	—			
<i>Pátka</i> ... 15·0		szőlő	—	215	—			
<i>Józsefháza</i>		szarvasmarha (hizott)	—	140	40			
<i>puszta</i> ... 3·0		juh	—	400	—			
<i>Szt.-Pál</i> ... 2·3		gyapju	200	85	—			
<i>Hali</i> ... 6·2		tej	150	—	—			
<i>Lescár</i> ... 12·0		tüzifa	3500	—	—			
törvényhatósági és dűlő u ak.		szalma	1500	7000	—			
Gyömöre $\frac{7}{10}m$	<i>Esterházy Pál gr.</i>	buza	9630	1100	—	épület'a és deszka	2000	Komárom-Ujszöny.
<i>Gyömöre</i> ... 2·0	örök. 1687 h. gyömörei és szerecsenyi; <i>a csornai prépostság</i> 1056 h.	rozs	5370	1300	—	szén	5000	Ajka.
<i>Szerecseny</i> ... 5·0	gyarmati; <i>a pannonhalmi főapátság</i> 1598 h. kajári és 1211 h. giczi; <i>Somogyi Ilona</i> 4887 h. lovászpátonai; <i>Lerner Márton</i> 1068 h. csikvándi; <i>Jankovics János</i> 2621 h. és <i>Istász Lajos</i> 1279 h. giczi birtoka.	árpa	—	3120	900	répaszelet	5000	Ács.
<i>Gecse</i> ... 5·0		zab	950	—	—	szőlőtörköly	300	Tűskevár.
<i>Gyarmat</i> ... 5·0		tengeri	1080	300	100			
<i>Kajár</i> ... 7·0		czukorrépa	13500	—	—			
<i>Lovász-Putona</i> ... 8·0		burgonya	700	—	—			
<i>Csikvánd</i> ... 8·0		juh	—	400	—			
<i>Nagy-Dém</i> ... 10·0		élő baromfi	—	2950	—			
<i>Kis-Dém</i> ... 12·0		gyapju	100	—	—			
<i>Háhalom</i> ... 13·0		tojás	—	750	—			
<i>Gicz</i> ... 15·0		tej	100	—	—			
<i>Ilonka pusztá</i> ... 3·0		nyersbőr	150	—	—			
<i>Teke pusztá</i> ... 10·0		marhahús (fris)	80	—	—			
törvényhatósági és jó karban tartott községi utak.		tüzifa	55000	—	—			
		tölgyfatörzs	2400	—	—			
		tégla	12400	—	—			
		pálinka	870	—	—			
		nyers szesz	900	—	—			

[illegible]

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak		Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
				megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
					magyarországi	os, trák	egyéb külföldi				
állomások											
ált. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint											
Sárvár $\frac{7}{10}$ <i>Sárvár, Sár, Pén- tekfalú, Vár- mellék, Tizen- háromezer</i> } 1·0 <i>Alsó-Paty</i> ... 5·2 <i>Felső-Paty</i> ... 7·1 <i>Káld</i> ... 14·0 <i>Gérecze-Tacs- kánd</i> ... 10·0 <i>Péterfa-pusztá</i> ... 5·0 <i>Rába-Sömjén</i> ... 3·3 <i>Rába-Bogyoszló</i> ... 6·1 <i>Nyögér</i> ... 10·9 <i>Gyertyános</i> ... 14·6 <i>Ikervár</i> ... 7·6 <i>Miske</i> ... 12·8 <i>Sótó</i> ... 9·0 <i>Kis-Sitke</i> ... 6·2 <i>Nagy-Sitke</i> ... 7·6 <i>Rába-Kövesd</i> ... 8·5 <i>Czomaháza- pusztá</i> ... 12·0 jó karban tartott utak.		<i>Mária - Terézia kir. hercegnő</i> 10004 h. uradalma, Sár, Sár- vár, Vármellék, Pén- tekfalú, Káld, Gé- rece-Tacs-kánd, Rába- Sömjén és Gyertyá- nos határában; <i>Batthyányi Lajos gr.</i> 3231 h. ikervári és sótónyi; <i>Batthyányi Ödön hg.</i> 1122 h. miskei; <i>Putzenhofer és Rottermann</i> 1303 h. alsó-patyai; <i>Káldy Gyuláné</i> 1448 h. káldi; <i>Nagy Sándor</i> 4240 h. nagy- és kis-sitkei birtoka.		buza és rozs árpa... czukorrépa... bab... szalma... ló... hizott szarvasmarha sertés... friss vaj terméskő... répamag... répaszelet... mésziszap... szörpalj és osmoseviz... czukor...	5600 — 70000 — — 30 — — — 6000 2000 300000 50000 — 10000 100000	8400 29000 — 3000 4000 — 700 1000 80 — — — — — —	4700 9000 — — 1000 — 400 — — — — — — — —	vas... iparcsikkek... szesz... só... repczepogácsa... műtrágya... czukor... kőolaj... szövetek... déli gyümölcs... szén... pírszén... tégla... répamag... czukorrépa... mészke...	500 500 600 800 600 1100 500 350 150 150 80000 5000 10000 2600 650000 40000	Grác. Bécs. Győr, Bécs. Máramaros- Sziget. Győr, Matzleins- dorf. Soroksár, Bécs, Mödling, Arad. Szerencs, Vülka- Pordány. Fiume. Brünn. Trieszt. Wies, Ostrau, Annabölgy- Sárisáp, Porosz- Szilécia. Dombrau. Porosz-Szilécia Devecser. Német- és Gács- ország. A boba-csák- tornyai, szom- bathely-pinkafői és szombathely- rumi vonal álló- másai. Sümeg.	
Porpác $\frac{7}{10}$ <i>Darázs-Porpác</i> ... 4·7 <i>Bögöte</i> ... 2·2 <i>Csénye</i> ... 3·4 <i>Peczöl</i> ... 6·0 kövezetlen rossz utak.		<i>Mária - Terézia kir. hg. 1365 h. csényei és Erdődy Ferencz gr. 1325 h. peczöli birtoka.</i>		czukorrépa...	12000	—	—				
Vép $\frac{7}{10}$ <i>Vép</i> ... 1·2 <i>Nagy- és Kis-Kajd</i> ... 5·4 <i>Böd</i> ... 5·1 <i>Bozzai</i> ... 5·8 <i>Bárdos</i> ... 6·0 <i>Kenéz</i> ... 7·2 <i>Surány</i> ... 8·0 jó karban tartott utak.		<i>Erdődy Tamás gr.</i> 3195 h. vépi és szt.- lőrincz-táplánfai; <i>Putzenhofer és Rot- termann</i> 1229 h. surányi birtoka.		árpa... buza... rozs... tengeri... zab... repcze... czukorrépa... szalma... makk...	— 200 — — 300 300 40000 — 250	5000 4100 680 400 1200 250 — 2400 —	— — — — — — — — —	szén... tengeri... répaszelet... repczepogácsa...	400 680 15000 400	Stiria. Győr. Bükk. Győr.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomás n feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Szombathely ^{7/1m}	<i>A szombathelyi püspökség 1959 h. újperinti ; Mária-Terézia kir. hgnő 1607 h. porói birtoka.</i>	buza...	—	75000	60000	tüzifa	42300	Rohoncz, Gleisdorf, Körmend, Csákány.
<i>Szombathely</i> ... 1:0		árpa...	2100	10000	30000			
<i>Nárai</i> ... 10:8		zab	—	2000	—	épületfa	21000	Rohoncz, Felső-Eőr, Vörösvár, Szt.-Gotthárd.
<i>Szőlős</i> ... 2:0		czukorrépa	57000	—	—			
<i>Söpte</i> ... 9:1		szalma	—	6000	—	gabona	16000	Rohoncz, Sümeg, Körmend, Kis-Czell.
<i>Kámon</i> ... 5:8		ló	60	80	—			
<i>Herény-Sengefa</i> 7:7		szarvasmarha (hizott)	—	1500	—	fakéreg	8000	Felső-Eőr, Gleisdorf.
<i>Új-Perint</i> ... 4:3		fejős tehén	500	—	—			
<i>Zanat</i> ... 4:7		sovány sertés	800	300	—	tej	3600	Felső-Eőr, Német-Szt.-Mihály, Körmend, Csákány.
<i>Nagy-Aszonyfa</i> ... 12:4		tej	—	3300	—			
<i>Kis-Aszonyfa</i> 12:9		lőtt vad	—	6000 db	—	terméskő	42000	Sámfalva, Kis-Czell, Városlőd.
<i>Pornó</i> ... 18:0		természetes trágya	1000	—	—	fenyő talpfa	800	Vörösvár.
jó karban tartott utak.		czementlapok gazdasági gépek	200	—	—	tojás	300	Német-Szt.-Mihály.
		gyufa	9000	—	—	széna	4000	Moson-Szt.-János, Körmend.
		padló deszka és egyéb kész faáru	350	—	—	örlemények	2000	Körmend.
		örlemény	2000	500	—	nyers vas	1200	Anina.
		tégla	5500	—	—	vasáru	8000	Ternitz, Gloggnitz.
			12000	—	—	gazdasági gépek	250 db	Bécs, Prága.
						kőolaj	5000	Fiume, Trieszt.
						rizs	1200	Fiume.
						kávé, fűszerek	2600	Trieszt.
						czukor	6000	Vulka-Pordány, Csehország.
						kén, foszfor, minium	470	Liesing, Trieszt, Bécs, Klagenfurt.
						valonea	550	Trieszt, Fiume.
						cserhéz	4500	Voitsberg, Köflach, Neudorf.
						répaszelet	30000	Bükk.
						csontszén (használt)	15000	Bükk.
						műtrágya	1000	Lanzendorf-Pellendorf.
						szén	61000	Ajka, Ostrau, Sopron, Köflach.
						üveg	600	Ajka.
						fadrót	1200	a gráczi-köflachi vasút állomásai.
						bor	5000	Nagy-Kanizsa, Szt.-Mihály.
						gubacs	1000	Köszeg.
						tőzsfa	1500	Felső-Eőr.
						sör	12500	Grác.
						czement	1200	Weissenbach a/T.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk				
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei		
			magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi					
			állomások							
		átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Szombathely (folytatás).		A déli vaspályáról átment a m. kir. államvasutakra.				A m. kir. államvasutakról átment a déli vaspályára.				
		áru czikk		q		áru czikk		q		
		nyers vas		20000		tüzifa		61000		
		vasáru		20000		törzsökfa és tölgyfapalló		2200		
		papír		15000		antimon		3000		
		répatörköly		40000		szarvasmarha		75 kocsiak.		
		czement		15000		baromfi és tojás		250 «		
		műtrágya		10000		buza		54500		
		czukor		10000		czukorrépa		210000		
						gubacs		2000		
						tölgymakk		1200		
						örlemény		3000		
						bor		4000		
						mész		6000		
						szén		180000		
		Kis-Unyom 7/2 Kis-Unyom ... 2·3 Balogfa ... 1·2 Nagy-Unyom ... 2·2 Ják ... 4·6 Kis-Sároslak ... 9·4 Egyházas-Rádóc ... 9·6 Sorok-Ujfalu ... 8·0 nagyobbrészt jól fentartott utak.	A Jáki apátság 1017 h. jáki birtoka.	buza	2100	10000	100	tüzifa	2800	Csákány.
				czukorrépa	4500	—	—	épületfa	700	Grác.
sajtolt szalma	—			1700	—	répaszelet	2000	Bükk.		
fenyő tűzifa	8500			3000	—	bor	340	Tapoleza, Veszprém.		
tölgydonga	—			300	—	pálinka	30	Tapoleza.		
tölgyfatörzs	—			500	—	műtrágya	700	Wagram, Buben, Budapest.		
nyers szesz	300			—	—	tégla és kavics	2700	Sámfalva, Körmen.		
						korpa	400	Körmen, Arad.		
						zab	400	Székesfejérvár.		
						tengeri	1000	«		
						mész hulladék	900	Város-Löd.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Körmend $\frac{\text{km}}{\text{m}}$	<i>Batthyányi Ödön hg.</i>	buza	7000	47500	—	buza	21100	a volt nyugoti
<i>Körmend</i> ... 1·0	8231 h. birtoka Kör-	zab	—	500	—	tengeri	8500	vasut és az Al-
<i>Alsó-Berkifalu</i> ... 1·9	mend, Harasztifalu,	repcze	1000	—	—	só	14000	föld állomásai
<i>Döbörhegy</i> ... 9·0	Horvát-Nádalla, Né-	bükköny	—	500	—	szén	16400	Máramaros-
<i>Egyházás-Teres-</i>	met-Szecsöd. Hidas-	czukorrépa	2000	—	—	kézműárúk	4300	Sziget.
<i>tyén-Szecsöd</i> ... 5·7	Hollós, Magyar-Ná-	lőhermag	—	100	—	mész	4500	Ajka, Ausztria.
<i>Nagy-Kölked</i> ... 10·0	dalla, Molna-Sze-	asztali szőlő	—	80	—	czement	800	Bécs, Budapest,
<i>Felső-Berkifalu</i> ... 4·7	csöd, Nádasd és	széna	1000	—	—	kőolaj	2700	Grác.
<i>Halogy</i> ... 7·6	Német-Sároslak ha-	szalma	—	10000	—	vas-és aczélárúk	4800	Bécs, Grác.
<i>Harasztifalu</i> ... 7·6	tárában ; <i>Festetich</i>	ló	60	—	—	szén	1200	Bécs, Grác.
<i>Hegyhát-Hadász</i> ... 10·4	<i>Taszió gr.</i> 1029 h.	szarvas mar-	—	400	—	bőr	1000	Budapest.
<i>Horvát-Nádalla</i> ... 4·3	döbörhegyi ; <i>Nádasd</i>	ha	—	300	—	gépek	580	Bécs, Grác.
<i>Német-Szecsöd</i> ... 4·3	<i>kőzség</i> 1145 h. ná-	hizott sertés	—	400	—	papir	450	Bécs, Grác.
<i>Hidas-Hollós</i> ... 9·5	dasdi ; <i>Erdődy Fe-</i>	juh	—	400	—	czukor	1800	Budapest.
<i>Katafa</i> ... 3·8	<i>rencz gr.</i> 1327 h.	tojás	—	400	—	üveg és porcel-	1100	Bécs, Grác.
<i>Kemesmál</i> ... 6·2	taródfai és vasallai ;	tej	1000	—	—	lán	700	« «
<i>Kis-Kölked</i> ... 8·5	<i>Bach Fülöp</i> 1396 h.	baromfi	—	600	—	fa- és kosáráruk	2600	« «
<i>Kis-Sároslak</i> ... 12·4	szöcsei birtoka.	nyersbőr	—	2500	—	sör	1150	Budapest, Bécs.
<i>Rádóc-Kis-Uj-</i>		szálfa	—	2000	—	zsiradékok	3500	« Győr,
<i>falu</i> ... 9·4		donga	—	4200	—	örlemények	450	Velence.
<i>Kertes</i> ... 16·1		fenyőtörzsek	—	1200	—	olajok	1270	Budapest, Grác.
<i>Magyar-Nádalla</i> ... 5·7		tüzifa	—	10000	—	gyarmat- és cse-	1270	Bécs.
<i>Molna-Szecsöd</i> ... 7·1		tölgymakk	—	1000	—	megeárúk	1300	Budapest, Bécs,
<i>Nádasd</i> ... 6·6		gubacs	—	2500	—	gyógy- és füsze-	950	Fiume, Trieszt.
<i>Nagy-Mizolló</i> ... 5·7		örlemény	7900	70900	—	rek	900	Tapolcza, Pécs,
<i>Német-Sároslak</i> ... 12·3		üres fenyő-	—	2400	—	bor	400	Villány.
<i>Pusztá-Rádóc</i> ... 8·5		toboz	—	1200	—	mütrágya	400	Budapest, Bécs.
<i>Rempe-Hollós</i> ... 6·6		tégla	4000	—	—	friss gyümölcs	400	Grác.
<i>Szarvaskend</i> ... 7·1		aszalt katan-	—	—	—	dohány	400	Győr.
<i>Taródfa</i> ... 8·1		gyökér	—	—	—	fenyőtoboz	17000	Vas és Zalavár-
<i>Vasalla</i> ... 8·1								megyék, Karin-
<i>Zala-Lövő</i> ... 19·0								thia, Tyrol.
<i>Szöcse</i> ... 15·2								
állami és jól gon-								
dozott községi utak.								

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Csákány. $\frac{7}{100}$ <i>Csákány</i> ... 2.1 <i>Rába-Doroszló</i> ... 2.0 <i>Léucz</i> ... 7.0 <i>Gasztony</i> ... 4.0 <i>Besfa-pusztá</i> ... 3.0 <i>Puska - Mindszent</i> ... 8.3 <i>Német-Büks</i> ... 11.0 <i>Rátót</i> ... 9.0 <i>Rába-Szt.-Mihály</i> ... 10.0 <i>Ori-Szt.-Péter</i> ... 20.0 <i>Senyeháza</i> ... 5.0 <i>Prosznyákfa</i> ... 33.0 <i>Finka-Szt.-Kirdly-pusztá</i> ... 5.0 jó karban tartott utak.	<i>Battlyányi Zsigmond gróf</i> 4471 h. birtoka Csákány, Rátót, Ori-Szt.-Péter és Senyeháza határában ; <i>Sigray Fülöp gróf</i> 1665 h. ivánczi birtoka.	buza ... 2000 árpa ... — gyapju ... 20 tej ... 5000 lit. tölgyfatörzs ... 2000 tölgydonga ... — dorong és bányafa ... 4000 tüzifa ... 20000 talpfa ... 25000 kátrány ... —	2000 — 20 — — — — 40000 — 300	5000 — — — 1000 10000 — — — —	— 1000 — — 2000 — — — —	bor ... 500 gazdasági gépek ... 400 kézműáru ... 200 mész ... 1500 cement ... 150 sör ... 500 műtrágya ... 600 vas- és aczéláru ... 280	500 400 200 1500 150 500 600 280	Tapolcza, Bécs, Budafok. Bécs, Szombathely. Bécs, Budapest. Ajka. Szombathely. Grác, Szombathely. Sierendorf, Wagram, Atzgersdorf. Grác, Szombathely.
Szent-Gotthárd. $\frac{7}{100}$ <i>Szt.-Gotthárd</i> ... — <i>Felső-Lendra</i> ... 20.0 <i>Német-Ujvár</i> ... 8.0 <i>Alsó-Szőlnök</i> ... 3.0 <i>Kondorfa</i> ... 4.0 hegyi és dülő utak.	<i>Draskovics Pál gr.</i> 2016 h. német-ujvári birtoka.	buza ... — repeze ... — alma ... 1500 szarvas-marha és borjú ... — süldő ... — friss sertéshus ... — tej ... — tojás és baromfi ... — gerendák ... 5000 donga ... — tüzifa ... — nyírfa-seprő ... — fenyőtoboz ... 2000 liszt ... 600 dohány-hulladék ... 400 szivar ... 450	— — 1500 — — — — — 5000 — 2000 4000 1000 5200 — — —	15000 300 — 600 3500 5500 52000 lit. 5000 — 2000 4000 1000 5200 — — —	400 — — — — — — — — — — — — — — — —	bor ... 1200 — — — — — — — — — — — — — — — —	1200 — — — — — — — — — — — — — — — —	Tapolcza, Zala-Szt.-Grót, Szt.-Mihály. Szerencs, Czenk. Budapest, Fiume. Körmend. Grác. Grác. Nagy-Kikinda, Rakamaz.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Gyana-falva <i>7¹/_m</i>	<i>Batthyányi Ferencz gr. örök. 1634 hold birtoka Rába-Szt.-Márton, Farkasfalva, Dobra és Velike határában ; Batthyányi József gr. 1850 h. felső-szőlőnői és tót-laki birtoka.</i>	buza	—	8000	—	örlemény	2500	Körmend.
<i>Gyanafalva</i> ...		rozsa	—	4000	—	só	1000	Sziget-Kamara.
<i>Kristyán</i> ... 2·4		bab	—	3000	—	bor	1250	Tapolcza, Sümeg.
<i>Raks</i> ... 2·4		olajmagvak	—	5000	—	nyersbőr	1000	Grác.
<i>Rába-Szent-Márton</i> ... 3·3		bor	—	400 hl.	—	pálinka	200	Tapolcza, Gyö-möre, Veszprém.
<i>Ercsénye</i> ... 8·0		gyümölcs	2000	—	—			
<i>Badafalva</i> ... 4·2		gyógyfű	—	100	—			
<i>Farkasfalva</i> ... 5·7		szarvasmarha (hizott)	—	160	—			
<i>Felső-Szőlők</i> ... 16·0		szarvasmarha tenyészbordjával	200	—	—			
<i>Tótlak</i> ... 6·0		igás ló	150	—	—			
<i>Dobra</i> ... 13·3		sovány élő baromfi	—	420	—			
<i>Liba</i> ... 7·9		hizott kappan sertéshus	—	30	—			
<i>Tanka</i> ... 10·3		(friss)	—	600	—			
<i>Velike</i> ... 7·0		tojás	—	2100	—			
<i>Szent-Mátyás</i> ... 11·7		tűzifa	—	4300	—			
<i>Péterhegy</i> ... 36·8		rőzse	—	500	—			
<i>Vashegy</i> ... 5·2		czementtégla	—	600	—			
<i>Sándorvölgy</i> ... 24·6		talpbőr	—	1500	—			
<i>Vízlelve</i> ... 20·9								
<i>Máriahegy</i> ... 25·6								
<i>Pereestő</i> ... 24·7								
<i>Sereghegy</i> ... 19·1								
<i>Hegyszoros</i> ... 17·1								
<i>Rába-Keresztúr</i> ... 20·3								
a hegyi utak télen járhatatlanok ; a többi utak jók.								

SZOMBATHELY—PINKAFŐI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

A m. kir. államvasutak győr—gyanafalvi vonalának Szombathely állomásából ágazik el s Vas vármegye hegyes erdős északnyugoti részét szeli át a vidék bányászati és erdőgazdasági termékeinek előnyös elszállítását biztosító szombathely—pinkafői h. é. vasut.

A h. é. vasut a kiindulási állomást elhagyva előbb a Borostyánkői hegység délkeleti lejtőjén halad előre, majd Óvár-Vashegy állomást elhagyva a Pinka völgyében folytatja útját s közel az ország határához, Pinkafőnél véget ér.

A h. é. vasut tápláló területe a vidék határozottan hegyes jellegének daczára is sűrűn lakott terület s a népesebb Rohonczen, Felső-Eőrön és Pinkafőn elhelyezett vasuti állomások üzletkörébe számos kisebb-nagyobb község tartozik.

II. Lakosság.

Vas vármegyének az országhatár közelébe eső részét általában vegyes nyelvű nép lakja. Olad, Torony és Felső-Eőr községekben a lakosság zöme magyar, Csajtán horvát, a többi állomások környékén ellenben már a német elem a tulnyomó.

A lakosság főfoglalkozása a h. é. vasut mentén ugyan első sorban a földművelés, de ez egyes helyeken a talaj- és éghajlati viszonyok mostohasága folytán csak a legszükségesebb tápot képes a népségnek nyújtani. Ehhez járul még az is, hogy a h. é. vasutra utalt területen a földbirtok igen egyenlőtlenül oszlik meg a lakosság különböző rétegei között. A szántóföldek jókora része, az erdők pedig majdnem mind uradalmakhoz és középbirtokokhoz tartoznak. A nép zömének csak kevés föld jut s az is csak sovány terméssel jutalmazza a föld-

műves munkáját. Ily viszonyok között a nép számottevő részének a földművelés mellett más kenyéradó foglalkozás után is kell néznie. Így Óvár-Vashegy és Német-Szt.-Mihály lakosságának jórésze nap-számos és mesterember, kik nyaranta Budapestre, Ausztriába s Boszniába mennek munkát keresni s télire ismét visszatérnek tűzhelyükhöz. Rohonc, Vörösvár és Felső-Eőr körül levő erdőkben sok ember él erdei munkából; Sámfalván kötörés és mészégetésből, Pinkafőn gyári- és Német-Szt.-Mihály környékén bányamunkából. E mellett a gyümölcs-termelés, állattenyésztés és háziipar sem megvetendő jövedelmi forrást képez.

A h. é. vasut mentén elterülő földek és erdők nagy része *Ernusz K., Eszterházy gr., Rohonc községe, Szájbély Gy., Ruprecht T., Liphay br., Sághy M. örökösei, Erdődy gr., Neumayer F., Montenuovo hg., Draskovich gr. és Batthyányi gr.*, valamint számos 2—400 holdas középbirtokos tulajdonát képezi.

III. Földművelés.

A h. é. vasut mentén az összes területnek közel 45%-át erdők borítják. A mezőgazdasági művelésre alkalmas területek többé-kevésbbé sovány agyagos talaja, csak szorgalmasan megmunkálva s dusan trágyázva jutalmazza a földműves munkáját. Nehezíti a földművelő helyzetét még az is, hogy a Pinka és Galambos záporosók alkalmával kilépnek medrük-ből s eliszapolják a különben elég jól gyümölcsöző lapályos földeket.

A föld az intenzív gazdálkodás és műtrágyával való javítás ellenére is egyes helyeken nem terem annyit, hogy a létszükségletet s vetőmagot fedezze és így más termelő vidékekről kell gabonát hozatni. Ily körülmények közt azután vasuti feladásra is csak a nagyobb uradalmakból kerül némi kevés gabona

Általában búzát, rozst, árpát, a nyugot felé eső részekben pedig búzát, rozst, zabot és tatárkát majd nem egyenlő arányban; egyes uradalmakban pedig czukorrépát és repeczét is termelnek.

A szántóföldek hozaga a föld fekvésétől függően változó, általában a buza és rozsnál 5–8 q. közt változik holdankint.

A vidék gabonatermésének feleslegét részben fuvarszekereken, részben vasuton szállítják Szombathelyre. Kisebb mennyiségű gabonaneműt s a zabot Bécsben, Szombathelyen és Bécs-Ujhelyen, a czukorrépát Bükkön és Hatvanban, a repeczét pedig Győrben értékesítik.

IV. Szőlőművelés.

A szőlőművelés igen alárendelt jelentőségű a h. é. vasut mentén; fillokszerűen eddig még nem pusztított, hanem inkább az éghajlati viszonyokban rejlik ezen művelési ág természetes akadályai.

Olád és Vashegy környékén látunk nagyobb területeket szőlővel beültetve, ez utóbbi hely környékén mintegy 250 hold szőlő van, de a termés feleslegét nem szállítják vasuton, hanem fuvarszekereken a szomszédos osztrák területekre.

V. Gyümölcstermelés.

A gyümölcstermelés általában igen fejlett fokon áll. Alig van a vasut mentén birtokos, kinek ne volna kisebb nagyobb gyümölcsöse, úgy, hogy a gyümölcstermelés és a friss gyümölcszel való kereskedés főleg a nyugot felé eső helyeken egyik fő jövedelemforrását képezi a lakosságnak. Nyári és téli almát, valamint körtét számos változatban s nagy mérvben, míg egyéb gyümölcsfajt csak kisebb arányokban termelnek.

Német-Szt.-Mihály, Felső-Lövő, Alhó, Vörösvár, Pinkafő a legfontosabb gyümölcstermelő és kereskedő helyek.

A termést részben fuvarszekereken hordják eladás végett a Dunántul népesebb községeibe s városaiba, részben a gabonatermő vidékeken becsérelik gabonáért. A válogatott almából és körtéből nem csekély mennyiséget szállítanak el vasuton is Bécs, Budapest, Győr, Pápa, Veszprém s több más állomásra.

A selejtesebb almát helyben almaborrá dolgozzák fel.

A gyümölcstermelés emelése érdekében a vármegye és a vas vármegyei gazdasági egyesület váll-

vetett tevékenységet fejt ki s az előbbinek azon szabályrendelete folytán, mely szerint a közutak mentén gyümölcsfákat kell ültetni, pár lusztrum mulva a gyümölcstermelésnek és szállításnak nagymérvű fellendülése várható.

VI. Állattenyésztés.

Mint a győr-gyanafalvi vonal leírásánál már említettük, egész Vas vármegye területén fejlett szarvasmarha- és lótenyésztést üznek.

A tenyésztés iránya a *szarvasmarhánál* tenyész- és tejelő marha; legelterjedtebb faj pedig a simmenthalival való keresztezés útján nyert s már egészen meghonosult piros tarka tájfajta.

Az uradalmak a tejgazdaságból kimustrált tehenekeket felhizlalják s leginkább Bécs piacán értékesítik.

A *lótenyésztés* iránya a nehéz nóri fajú igás ló és a könnyebb pinzgauai (u. n. pinkafői) faj.

A vasuti szállításban főleg csak a tenyésztésre szánt borjuk és a tejelő borjas teheneke fordulnak elő. Ezeket legnagyobbbrészt dunántuli állomásokra s Budapestre szállítják.

A nóri és pinzgauai lovakat 6–8 hónapos csikókorokban salzburgi lókereskedők veszik meg s többnyire lábon hajtják el. A felső-eöri vásárokon igen keresett cikk a munkára már nem használható igás ló. Ezeket kolbász készítés céljára bécsi kereskedők vásárolják össze és St. Marxra hajtják. A felső-eöri lóvásárok rendes vevője a bécsi lóvasutársaság is.

A nagyobb mérvű *sértésenyésztés és hizlalás* előfeltételei hiányoznak a vonal mentén, miért is a szükségletet leginkább Szlavóniából s Horvátországból behozott sovány sertésekkel fedezik. A hízott sertéseket leölve s feltisztítva Bécsbe szállítják.

A *baromfitenyésztés* alig számbavehető. Német-Szt.-Mihály- s Vörösvárról szállítanak némi csekélyiséget Hetzendorfra és Bécsbe, s a mit még Felső Eör és Pinkafő környékén tenyésztenek, azt jobbára vándor tyukászok szedik össze.

VII. Állati termékek.

Az állati termékek forgalma az állattenyésztés irányával szoros kapcsolatban állván, az előbb mondtakból folyólag a h. é. vasut állomásain csak kevés állati terméket adnak fel. Némi kevés *gyapjút* Bécsbe és Brünnebe, néhány száz q. tejet Szombathelyre és Bécsbe, végül mintegy 500–550 q. tojást

Hetzendorfra és 4—500 q. olvasztott marhazsirt Bécsbe szállítanak el Német-Szt-Mihály, Vörösvár, Felső-Eőr és Pinkafő állomásokról.

VIII. Erdőgazdaság.

A keleti Alpok magyarországi nyulványait terjedelmes erdőségek borítják, melyekben a keleti részekeken tölgy és bükk, nyugot felé pedig a fenyő a jellegző fafajta. A faállomány jobbára ép, szálas, az erdőségek régiek, rendszeres új ültetésekkel karban tartva. Ugy az uradalmi, mint a közbirtokossági erdőségek rendszeres üzemterv szerint kezeltek, Rohonczi iparvasut is vezet az erdőségből a vasuti állomáshoz.

A h. é. vasut forgalmi körébe eső nagyobb erdőségek Rohonczi, Léka, Hosszuszeg, Röt, Rendek, Rumpod, Szalónak, Punicz, Ujhegy és Ujlak községek határában terülnek el. Itt Eszterházy hercegnek, Rohonczi községnek, Erdődy J. grófnak, Bezeredy L.-nének, Montenuovo hercegnek s Draskovich grófnak van ezer holdat meghaladó vagy közel ezer holdas erdőbirtoka. Ez erdőbirtokok együttevén 14,500 k. holdat tesznek ki.

Az erdőségekben döntött bükkfát tűzifa és talpfa, a fenyőt épületfa, deszka, zsindely, rözse és a tölgyet $\frac{1}{2}$ —8 hektoliteres donga alakjában értékesítik. Rohonczi és Felső-Eőr környékén szén is égetnek. A fenyőtörzsek egy részét Szombathelyre szállítják el feldolgozás végett.

A tűzifa főpiacza Szombathely és Bécs, az épületfát és deszkát a szomszédos vármegyékbe, a faszenet és talpfát Szombathelyre, a dongát és tölgytörzset Fiuméba és Sopronba és alöporrözset Floridsdorfba szállítják. Az épületfával, deszkával és zsindellyel azonkívül élénk fuvarozást is üznek.

Az erdőgazdaság egyéb termékei közül a fenyőtobozt Bécs-Ujhelyre, a cserhéjt és gubacsot Szombathelyre s a fenyőkérget Nagy-Kanizsára szállítják el vasuton.

IX. Őstermelés az ásványországból.

A borostyánkői hegység méhében réz-, vas- és antimonérczek s barnaszén rétegek rejlenek, de bár e vidéken már 300 év előtt kutattak rézérczek s vagy 100 év előtt antimon után, a bányászati termelés még ma is inkább csak a kutatás, mint az intenzív termelés fokán áll. Ennek részben a tőke és vállalkozási kedv, részben a jó közlekedési utak hiánya az oka.

A h. érdekű vasutra utalt vidéken egyedül az antimonbányászat van fejlettebb fokon. Német-Szt-Mihálytól 16 km. távolságra, Banya községben van Magyarország legnagyobb *antimon-bányája* és antimon-kohója, hol évente átlag 200 munkás foglalkozik az ércfejtés és a kohók körül. A bánya *Eichholzi Miller J. M. lovag és társa bécsi czégé*, áll 3 főtárnából és 4 főaknából. Az antimonércz málladékos kőzetrétegben fordul elő s rendszeren robbantás nélkül kézi erővel fejtik és mosás útján készítik elő a kohósításra. A felszínre hozott összes ércet a bányatelepen kohósítják. A nyers antimont kenyéralakba öntik és 350 kgos hordókban Bécsbe szállítják tárolás végett. Évente 3000 q. antimonfém (regulus) és 480—500 q. kénantimont (antimonium crudum) termelnek.

Ugyanezen czégnek Máriafalva határában barnaszén bányája is van; ezen bányában 11—12,000 q. barnaszenet termelnek, melynek nagyrészt a kohóknál fogyasztják el, jelenleg e mellett még ajkai szenet is használnak a kohóknál, mert a máriafalvi nem egészen megfelelő.

Buglóczi határában a buglóczi köszénbánya vállalat kutat barnaszén után, de az eddig feltárt szén még nem került vasuti elszállításra.

Német-Szt-Mihálytól 16 km.-re Üvegghuta környékén *Miller és társa czégnek kénkovand bányája* van, melyet már 1858-ban tártak fel. Ezen telep jelenleg nincs üzemben. A kénkovand itt erős rétegekben fordul elő s a tárna úgy van berendezve, hogy az üzem bármikor megkezdhető. A termény jelenlegi olcsó ára és a magas szekérfuvar nem kecsegtetők az üzem megkezdésére. Jobb közlekedés (drótkötél pálya Német-Szt-Mihályig) és mintegy 90,000 frt befektetés mellett évi 100,000 q. termelés volna várható.

Az *első pesti spodium-, enyv-, mütrágya- és vegytermékek gyár r. t. czégnek Borostyánkői határában van kénkovand bányája*, de ezideig ebből sem adtak semmit vasutra.

Megemlíthető még a *kőtörés Sámfalva* határában; itt kőzutak fenntartására szolgáló zúzott követ termelnek. Évente mintegy 100,000 q. ily követ szállítanak el a h. é. vasut állomásaira.

X. Ásványvizek.

A h. é. vasut mentén egyedül a tarcasai vasasforrások vize gyarapítja némileg a vasut forgalmát. Ezen vízből, a fürdőben gyógyított betegeknek, utókurára évente mintegy 1000 q.-t küldenek szét vasuton az ország különböző helyeire.

XI. Ipar.

Figyelemre méltó ipari tevékenységgel a h. é. vasutnak az országhatár közelében eső részén találkozzunk, de ez sem üti meg a gyáripari termelés mértékét. Ellenben a házi ipart több helyen aránylag kiterjedtebb mértékben üzik.

Az itt kérdésbe jövő területen következő ipartelegeket sorolhatjuk fel:

Özv. Bogdány Fáni rántott leves-anyag gyára Rohonczon, kizárólag rántott leves conservet gyárt s ezt az osztrák tartományokba s a katonai élelmezési rak-tárak részére, az ország különböző helyeire szállítja el. Évi termelése 780—800 q. A gyártáshoz szükséges lisztet Budapestről és dunántuli malmokból, A zsirt pedig Budapestről szerzi be.

Vörösvár, Jobbágyi, Alsó-Eőr, Felső-Eőr és Pinkafő környékén vízzel hajtott számos *fűrész* dolgozza fel a környék erdeiben nyert puhafa-anyagot épületfává, deszkává és zsindelylé, melyet a dunántuli vidék állomásaira szállítanak. Pinkafő állomás feladási forgalmában előjövő puhafa fűrész-áru egy részét osztrák területen működő fűrész-malmokból hozzák az állomásra s nagyobb részt a győr—gyanafalvi vonal és a dunántuli h. é. vasut állomásaira való rendeltetéssel adják fel.

Felső-Eőrön vízzel hajtott, kezdetleges szerkezetű *hámor* van, mely kizárólag a helyi szükségletre fejszéket gyárt.

Putsch Sándor posztó és pokróczgyára Pinkafőn, 60 lőerejű gőzgéppel s ugyanoly erős 2 turbinával és 100—120 munkással dolgozik. Évente mintegy 1000—1200 q. árut ad fel az ország különböző helyeire való rendeltetéssel.

A kisipar a helyi szükséglet fedezésére termel s csakis néhány czikkal, mint pl. a Lődösön készült kézi rostákkal s az Eőrszigeten készült, ugynevezett

eőri késekkel csinálnak szűk körben némi kis forgalmat.

A házi ipar különlegessége a *puhafa üredények* gyártása. Felső-Eőr, Dombhát, Rákosd, Waldbauern és Árokszállás lakossága serényen üzi ezen ipart s ellátja a Dunántult kádakkal, dézsákkal, vedrekkal s más ily czikkekkal. Felső-Eőrön és Pinkafőn évente mintegy 5500—6000 q. ily árut adnak vasutra.

XII. Kereskedelem.

A h. é. vasut mentén elterülő vidék német ajku lakosságának kifejlett üzleti szelleme van s élénk kereskedést üz gyümölcsessel, tojással, baromfival, gombával, vaddal, lóval és szarvasmarhával, továbbá deszkával és épületfával.

A vásároknak a vasuti forgalomra alig van nagyobb befolyása, mivel ezeknek fő üzérkedési czikkét a lovat és szarvasmarhát leginkább lábon hajtják el. E tekintetben Felső-Eőr országos és heti vásárai képeznek kivételt, melyet a budapesti, alsó-ausztriai és csehországi marhakereskedők sűrűn látogatnak s a német birodalomból is jönnek kereskedők vágómarha bevásárlása végett.

A felső-eőri vásárokról a simmenthali tenyész-marhát (borjas tehenek, üszök) Budapestre, Bécs-Ujhelybe, Matzleinsdorfra, Horazdowitzra s Bodenbachon át Szászországba szállítják el. A hizott és javított szarvasmarhát Bécsbe, Karlsruhéba és Budapestre szállítják el. A sertéseket leggyakrabban Bécs, Bécs-Ujhely, Passau, Karlsbad és Falkenau állomásokra küldik el.

Végül megemlítjük azon élelmiszerküldeményeket (kenyér, kalács, füstölthús, burgonya, bab stb.), melyeket az idegenben dolgozó mesterembereknek s napszámosoknak itthon maradt hozzátartozóik nyár-szakán elküldenek.

XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Olád $\frac{\%}{m}$ Olád 1·3 Seé 1·5 állami utak.	<i>Ernusz Kelemen</i> 1398 h. birtoka Olád és Seé határában.	buza 200 rozs 200 árpa 200 zab 300	200 200 200 300	— — — —	— — — —	zúzott kő 12900 műtrágya 400	12900 400	Sámfalva. Mödling, Wagram.	
Torony $\frac{\%}{m}$ Torony 0·5 Bucsu 3·6 Dozmat 3·1 Kis-Narda 7·5 Nagy-Narda 7·5 Ondód 2·0 részben állami, részben jó községi utak.	<i>Eszterházy Jenő gróf</i> 1973 hold birtoka Bucsu, Dozmat, Ondód és Torony határában.	buza 100 árpa 70 zab 100 czukorrépa 3400	100 70 100 3400	— — — —	— — — —	bor 360 szesz 20 répaszelet 900 épületfa 200 műtrágya 1200 tégla és zúzott kő 5600	360 20 900 200 1200 5600	Lesencze-Tomaj, Pécs, Tapolca, Veszprém, Budafok. Tapolca, Szombathely, Pécs. Bükk. Pinkafő. Lanzendorf-Pellendorf, Budapest, Bécs, Wagram, Oderberg. Devecser, Sámfalva.	
Rohoncz $\frac{\%}{m}$ Rohoncz 2·8 Alsó-Podgoria 12·6 Bándol 10·9 Bardtmajor 15·2 Bozsok 7·4 Felső-Podgoria 13·5 Kulcsárfalu 13·5 Ó-Hodász 7·8 Város-Hodász 4·8 jó kövezett utak.	<i>Rohoncz község</i> 2029 h. és <i>Szűcs Gyula</i> 1597 hold rohonci; <i>Ruprecht Taszilo</i> 1072 hold város-hodászi birtoka.	buza 2500 szarvasmarha (hízott) tenyészmарha 50 tüzifa 30000 épületfa 10000 faszén 400 rántott levesanyag (conserv) 323	2500 — 50 30000 10000 400 — 323	— 100 — 30000 — — 460	— — — — — — —	liszt 2050 zsir 150 sör 200 bor 400 fűszerárú 150 szesz 100 épületfa 2400	2050 150 200 400 150 100 2400	Pápa, Kőrmend, Budapest, Szombathely, Győr, Ebenfurth. Budapest. Szombathely. Tapolca. Bécs. Bécs. Pinkafő.	
Csajta $\frac{\%}{m}$ Csajta 1·0 Csém 3·8 Inczéd 3·8 jó utak.	<i>Lipthay Frigyes báró</i> 1881 hold birtoka Csajta, Csém és Inczéd határában.	buza 100 zab 150 árpa 650 repcze tengeri 200 czukorrépa 6500 tej 1140 tojás 145	100 150 650 — 200 6500 1140 — 145	— — — 500 — — — —	— — — — — — — —	műtrágya 430 pálinka 20 fűszerárú 10 zúzott kő 6500 szén 200 répaszelet 2400	430 20 10 6500 200 2400	Lundenburg. Veszprém. Sopron. Sámfalva. Ajka. Bükk.	

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Óvár-Vas-hegy $\frac{7}{10}$ Óvár 0·5 Ujfalva 2·0 Alsó } -Csatár 3·3 Felső } Pöszöny 4·4 Német-Lő 5·3 Magyar } -Kereszt 6·1 Német } tes Horvát-Lő 7·6 nagyobbrészt jól fentartott utak.	Sághy Miklós örök. 1230 hold felső-csatári birtoka.	hus, kenyér, kalács, burgonya és egyéb élelmi czikk —	—	1250	—	örlemény 50 bor 130 pálinka..... 20 cukor, fűszer... 40 só 50 petroleum 35 egyéb fogyasztási czikkek ... 70	70	Budapest. Varasd és Tapolcza. Bécs, Sopron. Szombathely. Szombathely. Szombathely. Rohoncz, Felső-Ór.
Sámfalva $\frac{7}{10}$ Sámfalva — jól fentartott ut.		zuzott kő ... 62000	62000	—	—	bor 120 liszt 20 sör 20	120 20 20	Tapolcza. Szombathely. Szombathely.
Német-Szt.-Mihály $\frac{7}{10}$ Német-Szt.-Mihály 16·0 Bánya 16·0 Szalónak 10·0 Vas-Kéthely 8·0 Gyepű-Fűzes... 8·0 Sárosszék..... 8·0 Pinka-Miske 6·0 Pinkóc 8·0 Pusztaszt.-Mihály 19·0 Velege..... 4·0 Karaszto 5·0 Mérem 4·0 Ujhegy 10·0 Panicz 19·0 Rábort 21·0 Gáborfalva 14·0 jól fentartott törvényhatósági és községi utak.	Erdődy György gróf 1462 k. h. gyepűfűzesi; Neumayer József 1318 hold pinkóczi; Montenuovo Alfréd hg. 1208 h. ujjhegyi és 1091 h. ráborti; Draskovics Pál gr. 2371 h. pinkóczi birtoka.	buza } rozs } 1300 repcze 1000 alma } 300 körte } fejőstehenek } és borjúk } 2000 szarvasmarha (hizott) ... — üszök 320 lőtt sertés. } (friss hus) } 1000 élő baromfi... — méz 15 gyapju 10 tej 300 tojás 330 fenyőfa 400 törzsfa 1200 donga 15000 talpfa 1800 fenyőtoboz ... — cserhéz 100 gubacs 50 kénantimon ... — fémantimon ... —	—	—	—	fűszer- és gyarmatárú 400 cukor 100 bor 1000 kőolaj 2100 só 800 gazdasági gépek 400 vas és acél 700 műtrágya 900 liszt..... 400 különböző gabonaneműek ... 5000 pirszén 1200 szén 15000 foly- és súlypát 2400	400 100 1000 2100 800 400 700 900 400 5000 1200 15000 2400	Szombathely, Sopron. Szombathely. Tapolcza, Pécs. Bécs. Máramaros-Sziget. Bécs. Szombathely. Grác és Köflach. Lanzendorf. Pellendorf. Körmend, Budapest. Szombathely, Körmend, Pápa, Győr, Székesfejervár. Ostrau. Ajka. Schwarzenfeld.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint				
Vörösvár ^{7 1/2} m	<i>Erdődy István gróf</i>	buza	300	—	—	bor	560	Tapolca, Sopron.
<i>Vörösgár</i> ... 1·8	1575 h. birtoka Vörösvár, Német-Cziklin, Órállás és Jobbágyi határában.	rozs	100	—	—	bőr	20	Pozsony, Sümeg, Sárovar, Szombathely.
<i>Alsó-Or</i> ... 3·2		bab	20	—	—	malomkő	40	Matzleinsdorf.
<i>Óri-Sziget</i> ... 1·2		alma	300	150	—	liszt	250	Körmend, Győr.
<i>Óláh-Cziklin</i> ... 3·9		szilva	—	—	—	tengeri	20	Kaproncza, Mezőlak.
<i>Német-Cziklin</i> ... 2·0		borju	200	—	—	czukor	30	Szombathely, Sopron.
<i>Órállás</i> ... 7·9		lő	10	—	—	fűszerárú	70	Szombathely, Sopron, Győr.
<i>Jobbágyi</i> ... 5·1		sovány sertés	—	30	—	burgonya	80	Kis-Cell.
nagyobbára rossz utak.		gyapju	40	—	—	sovány sertés	360	Szt.-Gotthard, Pápa, Varasd.
		tojás	—	80	—	épületfa	60	Pozsony fiók p. u.
		fenyő talpa	900	—	—	kovács-szén	200	Ostrau.
		törzsök fa	1600	—	—	kézműárúk, papír, zsir, szesz	60	Matzleinsdorf, Szombathely, Szent-Gotthard.
		épületfa	5600	—	—	szecska, pamut-hulladék	70	Matzleinsdorf.
		karácsonyfa	50	—	—			
		cserhéz	10	—	—			
		gubacs	10	—	—			
		lőtt vad	10	—	—			
Felső-Eőr ^{7 1/2} m	<i>Batthyányi Ferencz gr. örökösének Alsó-Lő, Gyimótfalva és Tarcsa határában levő 1386 h. birtoka.</i>	buza	100	—	—	liszt	18000	Körmend, Szombathely.
<i>Felső-Eőr</i> ... —		alma	22820	25050	—	rozs	3000	Pápa, Szombathely.
<i>Szent-Elek</i> ... 17·0		tenyésztés (borjastul)	410	980	168	tengeri	960	Pápa.
<i>Alhó</i> ... 10·0		vágómarha (mizlalt)	—	224	—	árpa	4200	Pápa, Szombathely.
<i>Parkasfalva</i> ... 14·7		vágómarha (sovány)	—	310	—	zab	2000	Szombathely.
<i>Hancsád</i> ... 13·3		vágómarha (javított)	—	1930	300	szén	500	Wiesen, Segen-Gottes.
<i>Felső-Lő</i> ... 6·2		sértés	—	3300	2340	só	5000	Szigetkamara.
<i>Alsó-Lő</i> ... 2·4		tenyésztés	—	—	—	czukor	3500	Vulka-Pordány, Szombathely, Pozsony, Matzleinsdorf.
<i>Tarcsa</i> ... 7·6		kancza	16	—	—	bor	26500	Tapolca, Tüskvár, Sopron, Pécs, Fiume, Moór.
<i>Gyimótfalva</i> ... 9·0		nehéz igásló	6	48	—	pálinka	2800	Tapolca, Szombathely, Sopron, Székesfejérvár, Budapest.
<i>Vás-Komját</i> ... 6·6		egyéves csikó	—	60	—	kézműárú	13500	Bécs, Szombathely, Budapest.
<i>Ór-Szt.-Márton</i> ... 2·1		olvasztott	—	4300	—	sör	6100	Grác.
<i>Stinicz</i> ... 6·0		marhazsir	—	2400	—	köölaj	750	Bécs, Szombathely.
<i>Sáshegy</i> ... 9·0		tojás	—	—	—	gyarmatárú	1800	Trieszt, Budapest, Bécs.
<i>Villamos</i> ... 4·0		tej	1500	—	—	élő sertés	3100	Slatina, Eszék, Teresovatz, Ruma, Pápa, Szombathely.
<i>Fehérpatak</i> ... 15·2		épületfa	299660	—	—	vasárú	8200	Grác, Szombathely, Budapest, Pozsony.
<i>Lődös</i> ... 8·3		tűzifa	100	97730	—	mütrágya	5600	Matzleinsdorf, Szombathely.
törvényhatósági és községi utak.		faszén	1000	—	—			
		örölt fenyő-kéreg	8000	—	—			
		rözse	—	1200	—			
		ásványvíz	1200	—	—			
		puhafa-ür-edények	1200	—	—			
		lőtt vad (nyul, őz, szalonka, fenyőmadár, fogoly, fűrj)	—	1800	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Pinkafő $\frac{70}{m}$	<i>Batthyányi József gr.</i>	alma	—	8000	—	buza	1500	} Pápa.
<i>Pinkafő</i> ... 2·0	1003 h. birtoka	tojás	—	120	—	rozs	800	
<i>Árokszállás</i> ... 7·2	Pinkafő és Rödön	épületfa	75300	—	—	árpa	700	
<i>Borhegy</i> ... 7·4	határában.	deszka	15700	—	—	tengeri	1000	
<i>Buglóc</i> ... 6·4		zsindely	11800	—	—	gyapju	150	} Budapest, Győr, Bács.
<i>Dombhát</i> ... 6·2		tüzifa	2100	11400	—	állati szőr	600	
<i>Határkö</i> ... 10·5		törzsökfa	17500	—	—	műtrágya	1200	
<i>Kicsléd</i> ... 8·0		szőlőkaró	2600	—	—	bor	2500	
<i>Lapincs-Ujtelek</i> 11·5		fenyőkéreg	1800	—	—	sör	1000	} Wagram. Tapolca. Szombathely. Szigetkamara. Körmend. Fiume. Ajka.
<i>Bükkösd</i> ... 7·0		pokrócz és posztó	2000	—	—	só	2450	
<i>Lipótfalva</i> ... 10·3		puhafa ürcédény	4500	—	—	liszt	3000	
<i>Rákosl</i> ... 9·0						kőolaj	300	
<i>Rétfalu</i> ... 4·0						szén	4600	
törvényhatósági és községi utak.								

C.

SZOMBATHELY—RUMI H. É. VASUT.

I. Földrajzi fekvés.

Szombathely állomástól délkeleti irányban, termékeny, kevésbé hullámzatos terepen, a Rába medencéjében fekvő Rumig vezet a mezőgazdasági és állattenyésztési termelés feleslegének könnyű elszállítását biztosító szombathely-rumi h. é. vasut.

A h. é. vasut egyetlen nagyobb helyet sem érint útjában, de annál számosabbak a jobbára földművelő néptől lakott apró községek. A hét irányban szertefutó vasuti vonalak góczában fekvő Szombathely közelsége magyarázza meg, hogy a h. é. vasutra utalt területen sem az ipar, sem a kereskedelem nincs oly fokon, hogy a vasut áruforgalmát növelhetné s így a h. é. vasut állomásai kizárólag csak a környező uradalmak terméneinek felvételére szolgálnak.

II. Lakosság.

A szombathely-rumi h. é. vasut környékén kizárólag magyar nép lakik.

A lakosság főfoglalkozása a földművelés.

A földbirtok megoszlása nem kielégítő ugyan, mert sok a 300–1000 holdas középbirtok, melyek mellett a lakosság nagy részének csak elaprózódott birtokai vannak, mindazáltal a szorgalmas és értelmes földművelő nép általában rendezett viszonyok közt él, bár a jómódnak azzal a fokával, melynek az alföldi lakosság zöme örvend, e vidéken nem is találkozunk. A vagyontalan elemet az uradalmi bér munkás népség képviseli.

Ezer holdon felüli birtok csak Szécsény és Rum határában van egy-egy. Az egyik *Ebergényi Istváné*, a másik *Széchenyi Imre grófé*. A többi uri birtok nem éri el az 1000 holdat. Az 500—

1000 holdas birtokok *Förster O.*, a szombathelyi káptalan, *Batthyányi L. gr.*, *Szegedy-Ensch K. br.* *Draskovich és Erdődy grófok*, *Szemenye község*, *Vég János és Festetich gr.* tulajdonát képezik.

III. Földművelés.

Mint Vas vármegyében általában, úgy e vasut környékén is fejlett fokon álló földművelést űznek. Az uradalmak és úri birtokosok a föld megmunkálásához a legujabb földművelési eszközöket és gépeket használják s a gabonaneműek mellett nagy súlyt helyeznek a kereskedelmi növények termelésére is. A kis gazdák anyagi erejükhöz mérten igekekeznek a nagybirtokosok példáját követni.

A művelés alatt álló területek talaját általában jól termő televényes fekete agyag és homokos, kavicsos sárga agyag keveréke alkotja. A kavicsos, homokos agyag főleg a Rába medencéjét szegélyező alacsony emelkedésekben lép fel nagyobb arányban.

A h. é. vasut mentén a *kalászos növények* közül a búzát és rozsot majdnem egyenlő mértékben termelik, mégis általában az előbbi a túlnyomó termelési ág. Közel egyenlő arányban termelik az árpát és zabot is. A főbb gabonaneműekből k. holdankint, közép jó termésű években átlag

9.5 q buza

7 » rozs

8 » árpa

7.5 » zab terem.

A *kapás növények* termelésével jóval kisebb mértékben foglalkoznak, mint a kalászosokéval. A kapásnövények közt első helyen áll a burgonya s másod sorban jön a tengeri. A vasut áruforgalmában jobbára csak a tengeri termés feleslege tesz számot.

A kereskedelmi növények termelésével főleg csak az úri birtokokon foglalkoznak s leginkább czukorrépát, repeczét és takarmánynövények magvait termelik. A czukorrépa holdankinti termése 80—120 q-ra tehető.

A mezőgazdasági termények piacra kerülő feleslegét nagyobbbrészt fuvarszekéren szállítják be Szombathely kereskedőinek raktáraiba s főleg a kisebb termelők csak lassan szoknak hozzá a vasuti szállításhoz. Az eddigi elszállításokból ítélve a *buzát* Szombathely, Félixdorf, Gleisdorf, Német-Szt.-Mihály, Mürzzuschlag, Grác, Brunn, Liesing, Bécs, Leobersdorf, Körmend stb. állomásokra adják fel.

A rozsküldemények gyakoribb rendeltetési helyei Kőszeg, Szombathely, Körmend, Weiz, Német-Szt.-Mihály stb.

Az *árpát* leginkább Grácba, Puntigamra, Szombathelyre, Bécsbe, Leobersdorfra s Csehország különböző helyeire adják fel.

A *zabot* Szombathelyre, Grácba és Bécsbe szállítják.

A *tengerit* és *burgonyát* Szombathelyre, a szombathely — pinkafői és szombathely — köszegi h. é. vasutak állomásaira, Stiriába és Karintiába szállítják el.

A *czukorrépát* részint Szombathelyre fuvarozzák be feladás végett, részint a termelő helyek vasuti állomásairól közvetlenül szállítják el Sárvarra, Bükkre és Nagy-Surányba.

Hüvelyeseket, lóheremagot s repeczét eddig nem szállítottak nagyobb mennyiségekben a h. é. vasuton. Az eddigi szállításokból ítélve a *sajtolt szalma* nagyobb mennyiségekkel fog szerepelni a vasut áruforgalmában. E czikket Körmend, Német-Szt.-Mihály, Leobersdorf, D. Landsberg, Grác stb. állomásokra való rendeltetéssel adják fel a h. é. vasut állomásain.

IV. Állattenyésztés és állati termékek.

A h. é. vasut körébe tartozó vidék állattenyésztési viszonyai megegyeznek a győr — gyánafalvi vonal ismertetésénél leírtakkal. A közép- és nagybirtokosoknak értékes marha- és loállománya van s a kisebb birtokosok is nagy gondot fordítanak állományuk nemesítésére.

A *szarvasmarhatenyésztésnél* a nyugoti keresztezésű piros-tarka a tenyészirány. E mellett azonban az erdélyi magyar fajtát is szép számban tenyésztik. Az uradalmak simmenthali és berni tiszta

fajokat tartanak tehenészetükben. Az ígás marhát többnyire az ország más vidékeiről szerzik be.

A nagybirtokosok s általában a rőpatermelők a czukorgyáraktól visszakupott répaszelet felhasználásával a kimustrált marhát felhizlalják.

A helyi érdekű vasut állomásain eddig csak kevés hizott marhát adtak fel Budapest és Bécs rendeltetéssel s néhány drb tenyészmarhát a déli vasut magyar állomásaira.

A *lőtenyésztés*, bár a nagyobb birtokosoknál ez is kellő figyelemben részesül, nem gyarapítja a vasut áruforgalmát, mert a tenyésztés feleslegét többnyire lábon hajtják eladás végett Szombathelyre.

Eddig a sertés- és juhtenyésztésnek sem volt nagyobb nyoma a h. é. vasut áruforgalmában.

Baromfitenyésztésnél mindenütt szorgosan foglalkozik a kisbirtokos elem. Főleg ludat, kacsát és pulykát tenyésztnek eladásra, de mindezt fuvarszekéren viszik be Szombathely piacára.

Állati termékeket jobbra csak a nagyobb uradalmakból szállítanak vasuton, bár ezeknek is nagyobb része fuvarszekéren szállítja be a *tejet*, *vajat*, *turót* és *tejfelt* Szombathelyre. A h. é. vasuton elszállított ily áruk rendeltetési helye Budapest és Szombathely.

A *tojást* Szombathely és Bécs rendeltetéssel adják vasutra.

A *lőtt vadat* Bécs, Klagenfurt és Laibach piacára küldik el.

V. Erdőgazdaság.

A h. é. vasut környékén több helyen találunk kisebb-nagyobb erdőfoltokat, melyekben éger, fenyő és tölgy diszlik, de oly nagyobb erdő, mely termékeivel a vasut áruforgalmát is gyarapítja, csak egy van a h. é. vasut üzletkörében. Ezen erdő Széchenyi gróf rumi birtokához tartozik s területe meghaladja az ezer holdat. Az erdő túlnyomó részét szálas tölgy, bükk és cser állabok alkotják, kisebb részében sarjüzemet folytatnak. Az erdőgazdaság termékei közül a nevezett erdőből csak *tűzfát* és *cserhét* szállítanak a h. é. vasuton. Az előbbi Szombathelyre, Sárvarra és Budapestre, az utóbbit többnyire Bécsbe küldik el.

VI. Ipar.

A helyi szükségletre dolgozó kisipar mellett néhány gőz- és vízimalom s két nagyobb téglagyár képviselik a h. é. vasut tápláló területének iparát.

Az egyik téglagyár Szécsény állomás közelében van; ez évente vagy 1400 q fali téglát szállít Szombathely, Szt.-Király és Szt.-Kereszt állomásokra. A másik téglagyárat Bezerédy Adorján építette s Rum állomással vágányösszeköttetésbe hozta. E gyár 4 millió drb téglát előállítására van berendezve. Várható forgalma s elszállítási viszonyai még ismeretlenek.

VII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Szt.-Király <i>Szt.-Király</i> — <i>Hermán</i> — <i>Zarkaháza-Bádonfa</i> 1·4 törvényhatósági utak.		buza — — — árpa — — — czukorrépa — — — lud — — — kacsa — — —	— — 9950 10 20	2600 600 — — —	— — — — —	répaszelet — — —	7000	Bükk.
Szt.-Kereszt <i>Szt.-Kereszt-Péteri-Borócszeg</i> 1·5 törvényhatósági utak.		buza — — — árpa — — — czukorrépa — — —	1400 700 25000	— — —	— — —	répaszelet — — —	25000	Bükk.
Táplánfa <i>Szt.-Lőrincz</i> — <i>Táplánfa</i> — <i>Nagy-Kajd</i> 3·3 törvényhatósági és községi utak.		buza — — — árpa — — — rozs — — — czukorrépa — — — félíg hizott szarvasmarha — — —	980 — — 5320 8	600 200 100 — —	— — — — —	tenyész szarvasmarha — — — répaszelet — — — bor — — —	20 6000 35	Budapest, Sárovar, Bükk, Nagy-Czenk, Sopron, Szombathely.
Szécsény <i>Szécsény</i> — <i>Lipárt</i> 1·0 <i>Kenéz</i> 3·0 <i>Bárdos</i> 2·0 <i>Kányás-puszt</i> 2·0 <i>Lesevár</i> 1·0 törvényhatósági és községi utak.	<i>Ebergényi István</i> 1437 k. h. szécsényi birtoka.	buza — — — rozs — — — árpa — — — zab — — — czukorrépa — — — gyapju — — — fali tégl — — —	3500 1200 1300 700 2300 10 200	500 800 200 300 — — —	— — — — — — —	répaszelet — — —	3500	Bükk.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Csempesz-Kopács $\frac{7}{m}$ <i>Csempesz-Kopács</i> — <i>Kolta</i> 3·0 <i>Töttös</i> 2·0 törvényhatósági és községi utak.		buza 1300 árpa 100 rozs 300 zab 100 czukorrépa .. 6000 préselt szalma 400	2000 — 100 — — 35600	— — — — — —	ásványszén ... 400 épületfa 300 czukorrépa ... 8000		Szombathely. " Bükk, Sárvár.	
Rum $\frac{7}{m}$ <i>Rum</i> <i>Balozsa-Megyes</i> 2·5 <i>Rába-Korácsi</i> 3·5 <i>Nagy-Zemnye</i> ... 2·5 <i>Kám</i> 3·0 <i>Egervölgy</i> 4·0 <i>Újlak</i> 5·0 <i>Gutaháza</i> 2·5 <i>Szemenye</i> 4·0 községi és állami utak.	<i>Széchenyi Imre gróf</i> 1978 k. h. rumi és <i>Batthyányi L. gr.</i> 898 k. h. rába-kovácsi birtoka.	buza 4400 árpa — czukorrépa .. 39000 tej 180 tüzifa 16400 cserhéz —	300 10000 — — — —	1300 — — — — 4600	kőszén 3000 deszka és épületfa 2500 szesz 12 bor 2000 sör 150 liszt 800 czukor 70 gépek és gépalkatrészek 730 vasárúk 120 kidolgozott bőr 30 zsiradék 40		Sárvár. Pinkafő. Győr. Keszthely és Balatonmellék. Grác. Szombathely. Bükk, Szombathely. Budapest, Szombathely. Szombathely. Pápa. Győr.	

D.

UJ HELYI ÉRDEKŰ VASUT.

A győr — gyanafalvi vonalat a győr — sopron —
ebenfurti vasuttal és egyuttal a dunántuli helyi ér-
dekű vasuttal köti össze a legközelebb kiépülő *pápa-
csornai helyi érdekű vasut*, mely a Tapolcza
és Marczal termékeny környékének, valamint Sop-

ron vármegye keleti részének közlekedési viszo-
nyait fogja tetemesen javítani s a mezőgazdasági
termelés feleslegének piacraajuttatását megkön-
nyíteni.

SZÉKESFEJÉRVÁR — KIS-CZELLI VONAL.

SZÉKESFEJÉRVÁR—KIS-CZELLI VONAL.

I. Földrajzi fekvés.

A Székesfejérvár — kis-czelli vonal a déli vasut Székesfejérvár állomásából indul ki s Fejér, Veszprém és Vas vármegyék területét érintve a Bakony-hegységen át összekötő kapcsot képez a déli vasut hálózata és a m. kir. államvasutak dunántúli vonalai között.

A vonal kezdetben sík vidéket szel át, majd mindjobban megközelítve a Bakonyt, a Séd- és Torna-patakok völgyében halad, míg Bobától kezdve a Marczal termékeny medencéjében északnak fordul s Kis-Czellnél a győr — gyanafalvi vonalba ágazik be.

A kiinduló állomáson kívül a vonal mentén egyedül Veszprém a népesebb és ipari, valamint kereskedelmi szempontból jelentősebb hely. A többi állomás részint a Bakonyban fekvő szegény községek, részint jobbmodu, de jobbára csak földművelő néptől lakott helységek termelési feleslegének felvételére és szűkre szabott szükségleti czikkeinek leadására szolgál.

II. Lakosság.

A vonal mentén fekvő községeket általában magyar nép lakja s csakis Herend és Város-Löd lakossága német. A lakosság főfoglalkozása földművelés, erdőmunka és télen át durva faáruk készítése. Veszprémben a kisipar és kereskedelem, Ajka környékén a bányászság, Herenden és Város-Lödon pedig az agyagipar ad a nép jó részének kenyeret.

A lakosság általában szegénynek mondható. A földbirtok tagolódása kedvezőtlen. A Bakony nagy terjedelmű erdőségei és a szántóföld legnagyobb része nagybirtokosok kezében van. A lakos-

ság zömének csak kevés művelhető földje van. ennek is nagy része sovány talaj.

A vonal üzletkörébe eső területen *Székesfejérvár város, Zichy, Nádasdy, Széchenyi, Cziráky, Károlyi, Lamberg és Esterházy grófok, Bajzát és Ludwigsdorf bárók, Vár-Palota község, Szögyény-Marich, Régl György, a székesfejérvári püspökség és káptalan, a veszprémi püspökség és káptalan, Nedeczky, Braun, Deutsch, a zirczi apátság, a rátóti prépostság, a rátóti gazdák, Veszprém város, a közalapítvány, Balaton-Füred község, a vámosi birtokosok, Freistüttler, a tanulmányi alap, a szt.-gáli közbirtokosság, Puzdor Gy., Ihász, Üchtritz br., a győri püspökség és Nagy S.* az ezer holdnál nagyobb föld- és erdőbirtokok urai.

III. Földművelés.

A Bakony hegyvidéknek ma már fában szegény fensikjain, patakmedenczéiben s völgyületeiben üzik a földművelést. Az erre alkalmas terület az egyes községek határanak csak kisebb részét teszi ki, míg nagyobb része erdő és kopár sziklás talaj. Csak a Séd és Sárvíz széles medencéjében s a Bakony nyugoti lejtőin, a Marczal völgyén kedvezőbbek a viszonyok, hol az erdők mindjobban visszamaradnak.

A szántóföldeken az uralkodó földnem a lösz, de sok helyen kavicsos, sőt helyenkint a Bakony hegység magvát képező kőzetek: bazalt, radiolit-, riolit-, kongeria- és karsztos jellegű mészkövek is keresztül tolazkodnak a vékony málladék takarón. A Séd, Torna és Marczal medencéjében a hordalék löszszel, humuszszal elegyes s itt már jó termő szántóföldek, az utóbbi víz medencéjében pedig buja kaszálók is fordulnak elő. Devecser vidékén, a Bakony nyugoti peremén kavicsos homokkal is találkozunk.

Székesfejérvártól Inotáig a költséges belvizesabályozások ellenére is még jókora területeken meggátolja a rendszeres művelést a földárja.

A termelés fő tárgya az egész vonal mentén a buza és a rozs. Harmad sorban jön az árpa s ez után a tengeri és burgonya, mely utóbbi két termény művelésére majdnem egyforma nagy területeket fordítanak. A magasabban fekvő földeken zabot is szép eredménnyel termelnek.

Aránylag nagy területeket fordítanak vetett takarmánynövények termelésére is. Ezek közül a lóhere, lucerna, zabos bükköny és a muhar a legelterjedtebb.

Az egyéb növények közül a magbükköny, a cukorrépa és a hüvelyesek érdemelnek említést. Repcét keveset, dohányt pedig épen semmit sem termelnek.

A nagybirtokosok általában modern földművelést folytatnak s a kisbirtokosok is a legtöbb helyen elég jól és okszerűen munkálják meg földjeiket. A földművelés csakis ott van kissé visszamaradva, hol a tagosítást még nem rég vitték keresztül vagy a hol a nép eddigelé kizárólag az erdőkből, helyesebben mondva, az erdők pusztításából élt.

A földek fekvése, magassági viszonyai, a talaj minősége és a megmunkálás módja nagyban befolyásolják a holdankinti termés eredményét és így csak megközelítő értékűnek mondható a termésnek átlagos összegben való kifejezése. A búzából 8·7 q, a rozsból és árpából 8 q, a zabból 7·5 q, a tengeriből 7·6 q, a burgonyából 48 q és a cukorrépából 160 q átlagos termés számítható egy kat. hold után. A kövecses fensíkokon, kedvező időjárás mellett, minőségre nézve is jó búzát termelnek.

A kisbirtokosok általában csak csekély felesleggel járulnak a vasuti szállításhoz s a terményfeladás jórészt az uradalmakból s Székesfejvár és Veszprém gabonapiaczáról kerül ki.

A vonal mentén feladott gabonaneműek fő kiviteli iránya *buzára* nézve: Svájc, Bajorország és Ausztria; *árpára* nézve: Svájc, Bajorország és Fiume; a *rozs* Ausztriában és Csehországban talál piacot, míg a *burgonyatermés* feleslegét az almásfüzitői gyár, a termelt csekély mennyiségű repcét pedig a győri olajgyár vásárolja össze. A *cukorrépát* a bükki, ácsi és sárvári cukorgyár részére fel a termelők.

IV. Szőlőművelés.

Herend, Szt.-Gál, Város-Löd, Ajka és Boba kivételével az előbbi években az egész vonal mentén virágzó szőlőművelést üztek s a bor rendes szál-

litási cikkkét képezte a vasuti forgalomnak. Az utóbbi években főleg Székesfejváron és a vele szomszédos vidéken, valamint a Balaton veszprémi és zalai partján a fillokszéra és a peronoszpóra oly pusztításokat vitt véghez, hogy a bor a tömegáruk közül csaknem egészen eltűnt. A vagyontalan népképtelen az utánültetésre s így a szőlők nagy része ma már eke alá került vagy parlagon hever. A hol újraültetés történt is, ez még csak a kezdet állapotában van s a vonal mentéről még jó ideig nem várható tömeges borszállítás.

Tüskevár, Kis-Jenő, Somló-Vásárhely, Doba, Borszörcsök és Nagy-Szöllös községek határában emelkedő Somlóhegy alsó és második párkánya köröskörül szőlővel van beültetve, melyet eddig a fillokszéra csak igen kis mértékben támadott meg, a peronoszpóra azonban itt is nagy károkat okozott. A vonal mentén feladott csemegeszőlőt és a somlói bort csaknem mind Bécsbe szállítják. Ezenkívül még a veszprémi borkereskedők adnak fel borküldeményeket különböző hazai állomásokra.

Az 1894. évben Veszprém vármegye 4729 holdnyi szőlőinek 44%-a volt teljes termésben, míg 18·6%-a elvéhédett, 14·5%-a új ültetés és 22·8%-a fillokszeralepett volt. Ugyanaz évben 9845 hektoliter must és 4292 kg. szőlő volt az össztermés.

V. Gyümölcstermelés.

A vonal mentén gyümölcstermeléssel rendszeresen nem foglalkoznak, a mi csekélység terem, az a helyi szükségletet sem fedezi. Egyedül Nádas-Ladányon van kereskedelmi kertészet, melyből mintegy 400 q élő gyümöcsfát szállítanak el vasuton a dunántúli vidék számos helyére.

VI. Állattenyésztés.

A vonal mentén üzött állattenyésztés feleslege csak alig számbavehetőleg befolyásolja a vasuti áruforgalmat. A nép szegénysége, a közlegelők hiánya nem kedveznek a külterjes tenyésztésnek s csakis az uradalmakban találkozunk rendszeres *szarvasmarha-tenyésztéssel*.

Az uradalmakban igásállatnak erdélyi magyar fajú szarvasmarhát, tejelésre pedig nyugoti fajokat tartanak. Nevesebb tenyészetek az Esterházy uradalom és Zoltán F. magyar gulyája Devecseren és Esterházy gr. allgauti tehenészete Pápán. A kisbirtokosok tulnyomólag magyar szarvasmarhát tar-

tanak. Az idegen szarvasmarhaállománynak csak 42%-a van kisbirtokosok kezén. Ez jobbára magyar és nyugoti fajok keresztezése útján nyert piros-tarka korcs. A kisbirtokosságnak számban gyenge állománya a nagyobb tenyészetből nyert magyar és nyugoti fajtisza apaállatokkal való keveredés folytán öröndetesen javul. Az uradalmak a kimustrált igásállatokat, valamint a tejgazdaságból kiválogatott teheneket felhizlalva Bécsbe szállítják. Ugyanoda kerül 100—120 kocsirakomány szarvasmarha országos vásárok alkalmával Székesfejervárról, valamint néhány száz drb. szopós borju Boba környékéről.

A *juhtenyésztést* az uradalmakban, habár nem is oly mérvben, mint előbb, de mégis figyelemreméltó módon üzik. Az uradalmak electoral negretti s merinó-fajokat tartanak. Az eladott juhek Bécsben kerülnek vágóhidra.

A *baromfi-tenyésztés* gyengén van képviselve a vonal mentén. Vár-Palotáról csirkét, Tüskevárról pedig ludat, csirkét és kacsát szállítanak Hetzendorfra. A hizott ludat Bécs piaczára szállítják. A mi csekély tenyésztés még az egyéb községekben van, annak feleslegét házaló tyukászok szedik össze s Bécsbe és Hetzendorfra fuvarozzák.

VII. Állati termékek.

Az állati termékek közül csak a *gyapju* és tej bir némi jelentőséggel. Az előbbi czikk a vonal csaknem valamennyi állomásának feladási forgalmában szerepel, főleg Budapestre, továbbá Bécsbe, Grácba és Jägerndorfra való rendeltetéssel.

A Székesfejervár környékén fekvő uradalmak tehenészetéből a *tejet* Budapestre szállítják.

Az egyéb állati termékek közül még csak a *tojás* és a *bőr* érdemel fölemlítést; az előbbiből Hetzendorfra, az utóbbiból Bécsbe adnak fel rendszeres küldeményeket.

Méz elenyésző csekély mennyiséggel Veszprém állomás forgalmában jön elő.

VIII. Erdőgazdaság.

A vonal által átszelt terület Hajmáskértől Devecserig tulnyomó részben erdős vidék. A Bakony hegységnek derekát még mindig rengeteg erdőség fedi, de a fensikok már jobbára kopárak.

Veszprém vármegye 158,719 kat. holdnyi erdőségeinek 72·2%-a feltétlen erdőtalajon, 23·6%-a

pedig nem feltétlen erdőtalajon áll. A többi részint véderdő, részint futóhomok talajt borít.

Az erdőségekben a bükk s evvel vegyesen a gyertyán és szil foglal el legnagyobb területeket. Az állabok 61·3%-a esik a bükkre és a vegyes lombfákra. Az állabok 36·4%-a tölgy és cser. Az erdőségek ez utóbbi részét már mindenütt igen megritkították s a régi őserdők helyét jókora területeken új ültetés és sarj borítja, de helylyelközzel még szép szálas tölgy állabokat is találunk. A Devecser körüli erdőkben s egyéb helyeken összesen mintegy 3400 kat. holdnyi területen fenyőültetvény is diszlik.

Veszprém vármegye erdőségének 59·3%-a egyháztartású, hitbizományi és közbirtokossági vagyon, köteles tervszerű kezelésben. Az erdők többi része jobbára szabad forgalmi nagybirtokok tartozéka, mely tulnyomólag szintén rendszeres kezelésben áll.

E vonal forgalmi körébe eső területen Iztimér, Vár-Palota, Öskü, Hajmáskér, Bakony-Nána, Bakonybél, Borzavár, Fásd, Tés, Lókut, Olaszfalva, Porva, Zircz, Veszprém, Szt.-Gál, Rátót, Bánd, Város-Löd, Markó, Kis-Löd, Ajka, Padrag, Noszlop, Magyar-Polány, Doba és Devecser határában vannak ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok, melyek Vár-Palota község, Zichy Gábor gr., a veszprémi püspökség és káptalan, Nádasdy gr., a bakonybéli apátság, Eszterházy gr., a székesfejervári püspökség, Zámory K., a zirczi apátság, Veszprém város, a rátóti prépostság, a szt.-gáli közbirtokosság, a tanulmányalap, a közalapítványi uradalom s Puzdor Gy. birtokát képezik.

Ez erdőkben a vágásra kerülő törzsek értékesítése tulnyomólag tűzifatermelés útján történik. Egy kis rész (az épebb törzsek) bükkfa pallókká fűrészelve jön forgalomba s durvább faárúk előállítására szolgál.

A szerint a mint az egyes állomásokra utalt területen levő erdőségekben kisebb vagy nagyobb erdőrészek vannak vágás alatt, vagy esetleg a vágás épen szünetel, változik az egyes állomások feladási forgalmában a tűzifa mennyisége is. Jelenleg Herend, Város-Löd és Ajka állomásokon adják fel a legtöbb tűzifát.

A vonal mentén termelt tűzifa nagyobb részét Budapestre és Székesfejervárra, kisebb részét Győrbe és Kis-Czellre s a fűrészarut Fiuméba szállítják. A gubacsot a bécsi piacon értékesítik.

A makkoltatást az erdőségekben csak kis mérvben üzik, mert a tölgymakktermést az ura-

dalmi erdőségek nagy vadállománya fogyasztja el, úgy hogy még ültetésre sem marad, hanem e célra Szlavóniából szállítják ide a makkot.

IX. Őstermelés az ásványországból.

A Bakony hegységnek e vonal által érintett részében csak kevés iparilag értékesíthető ásványanyag van feltárva s a vasuti szállításra csakis a barnaszén s a mész- és homokkövek gyakorolnak befolyást.

A különböző fajú mészköveket az alább ismertetendő mészégetés céljából fejtik, a mészkő tehát, mint ilyen, szállításra nem kerül. Épületekő gyanánt értékesítik a sötétvörös színű homokkővet, mely Vörös-Berény és Almádi környékén jön elő; ebből mintegy 3000 q-t adnak fel Veszprém-ben közeli állomásokra.

A vasuti szállítás szempontjából főleg azon barnaszéntelepülés fontos, mely a Csingervölgyben fordul elő. Ezenkívül találtak még szenet Szt.-Gál és Vár-Palota környékén is. Mindezen szenek a krétaformációban jönnek elő.

A *Csingervölgyben* a bécsi *kőszéniparegylet* üzi a kiaknázást, egymás felett vonuló két szénrétegben. A felső település vastagsága 1 m., a négy méterrel mélyebben fekvő fűtelep pedig 1.75 m. vastag. A szénréteg közvetlenül márgán fekszik, ez alatt pedig a középkrétaformációhoz tartozó globiconcha- és vadiolitmészszegek következnek, melyeket szintén fejtenek s felszínre hoznak.

A bányában 350 munkás dolgozik; a telepet Ajka állomással 7 km. hosszú vasut köti össze.

A csingervölgyi szén rövid, intenzív lánggal ég s csak kevés eléghetlen anyagot hagy vissza.

A bányában az 1894. évben 1.159,700 q szenet termeltek; ebből Ajka állomáson 955,600 q-t adtak fel a székesfejérvár—kis-czelli vonal állomásaira s a déli vasut néhány magyar állomásra. Legtöbb szén ment Győrbe, Ajkára, Bükkbe, Város-Lödre és Vár-Palotára.

A robbantáshoz szükséges dinamitot Pozsonyból s a meganitot Zúrányból szerzi be e telep.

Zichy Gábor gr. vár-palotai lignitbányájában évente 62,000 q lignitet termelnek, melynek legnagyobb részét a tulajdonos gróf mészégető- és téglakemenczéiben használják fel.

Szt.-Gál környékén a kutatás kezdetleges; eddig némi csekély lignitet találtak s evvel egyidejűleg vasércztartalmu kőzeteket is, de eddig egyiknek kiaknázását sem kezdték még meg.

X. Ásványvizek.

A Bakonyban több helyen vannak savanyu- és keserűvízforrások, de ezeknek kereskedelmi értékesítésére alig történik valami. Így Vár-Palota mellett keserűvízforrás, Balaton-Füreden pedig szénsavas-alkalis savanyuvíz fakad; ez utóbbi vizet újabb időben nagyobb mérvben szándékozik a fürdőigazgatóság forgalomba hozni s így kilátás van rá, hogy a közel jövőben ásványvízszállítványok is fognak e vonal feladási áruforgalmában szerepelni.

XI. Ipar.

A székesfejérvár-kis-czelli vonal mentén élénk ipari tevékenységgel találkozunk, mely úgy a kisipar mint a gyári és háziipar terén egyaránt észlelhető. A kisipar azonban, bár Székesfejérvárott és Veszprém-ben sok iparos van, alig számbavehetőleg foly be a vasuti szállításra.

A gyáripar főtárgya a mész- és téglaegetés, köedény- és üvegyártás és kisebb mérvben a kelmefestés, posztókészítés és a molnárság.

1. *A mezőgazdasági termékek ipari feldolgozását*, a vasuti szállítás szempontjából is figyelmet érdemlő módon az alább felsorolt malmokban és mezőgazdasági szeszfőzőkben üzik.

Első devecseri mőhenger gőzmalom, Schwarz Sámuel, Kollin Adolf és Nagy Vilmos társaságé tulajdona, fennáll 1892 óta, havonta átlag 1000 q őrleményt termel; ez eddig nagyjából helyben került piacra. Havonta átlag 800 q ajkai szenet fogyaszt; gabonaszükségletét helyben szerzi be.

Pozsgay Miklós és Kanizsai Nándor mőmalma s Veledecs Mihály malma Veszprém-ben, továbbá a Torna-patak által hajtott két nagyobb malom *Devecseren* említhető még fel, melyek azonban szintén csak a közeli környék szükségleteinek kielégítésére dolgoznak első sorban.

Freystadtler A tót-vízsonyi (Veszprém), Todesco E. br. *nagy-vízsonyi* (Ajka) és Nagel A. bérlő *nagybogdányi* (Devecser) uradalmában levő *mezőgazdasági szeszgyárak* az illető uradalom saját terményeit dolgozzák fel s tüzelésre is jobbára a környéken olcsón kapható fát használnak. Egy-egy ily gyár a hat hónapi üzemidő alatt termelt szeszből 4–900 q-t ad fel a győri szeszfinomító részére.

A pusztá-csörsi mezőgazdasági szeszgyár évente 630 q nyers szeszt szállít el Vár-Palota állomásról Győrbe és Budapestre.

2. *Az erdészeti termékek ipari feldolgozásával* az alább említendő háziiparon kívül két nagyobb telepen foglalkoznak.

Az egyik *Pick Henrik gőzfűrésztelepe és amerikai deszkácska gyára* a széki erdő «Szörteő» részében (Devecser-től 1 órányira, jó ut mentén) 1892 nyarán megnagyob-

bitották, azóta 50 lóerejű gőzgép két fűrészeretnek, négy kör- és egy szallagfűrésznek, valamint egy gyalugépnek szolgáltatja a mozgató erőt; a gyárban 37 munkás foglalkozik; fűtésre hulladékfát és fűrészpont használnak. A gyár évi feladása átlag 10,000 q tölgyfadeszkácska, pallók, deszkák és különféle műfák; ezeket Ausztriába, Németországba és Fiumén át Franciaországba szállítják.

A másik telep *Todesco br. nagy-vázsonyi uradalma*ban van s 10 km. hosszú keskenyvágányu lóvasut köti össze az ajka — csingervölgyi szénvasut végpontjával. E telepről Budapestre és Fiuméba évente vagy 3000 q tölgydeszkát adnak fel.

3. Az ásványanyagok feldolgozásával foglalkozó ipar van legerősebben képviselve a vonal mentén.

A Bakony hegységben majdnem mindenütt előforduló mész- és a helyenkint található jó minőségű fazekasagyag szolgáltatja ezen iparágak nyersanyagát.

A számos kisebb-nagyobb mész- és téglafőzetőkemencze közül a következők érdemelnek felemelítést:

Zichy Gábor gr. és Deutsch Lipót 1—1 mészégető kemencéje Vár-Palotán, évi feladásuk összesen 20,000 q mész, melynek nagyrésze Budapestre és Szegedre megy.

Klein Márkusz fiai cégy mészégetője Szt.-Gálon az állomással sinösszekötésben, 12 kemencében évente 102,500 q meszet éget. Ebből vagy 92,000 q-t ad fel Alberti-Irsa, Budapest, Bük, Czegléd, Dabas, Félégyháza, Győr, Halas, Hatvan, Jászberény, Kalocsa, Kecskemét, Kun-Szt.-Miklós-Tass, Martonvásár, Nagy-Káta, Nagy-Körös, Sárbogárd, Szabadka, Szabad-Szállás, Szegzárd, Tápió-Szele, Veszprém és még számos más állomásra. Tüzelésre ajkai szenet használnak.

Baron Jakab és társa kis-lőd-város-lődi mészgyára, Kis-Lőd határában, 11 kemencéből áll s 20 munkást foglalkoztat. A mészövet a veszprémi püspökségi uradalom területén levő köbányában fejtik, honnan mezei vasut vezet a telepre. Évi termeléséből átlag 63000 q meszet ad fel, jobbra az előbb felsorolt állomásokra. Szén szükségletét Ajkáról fedezi.

Klein Márkusz fiai mészégetője a Csingervölgyben, 11 kemencében átlag 60000 q meszet éget. Ezt a szénvasuton szállítja Ajkára továbbítás végett. A mész nagy része dunántúli állomások közt oszlik meg.

Humayer Károly mészégetője Urkuton, 12 kemencében 65000 q meszet éget, melyet lóvasuton szállít Csingervölgy állomásra, honnan a szénvasuton jut Ajkára feladás végett. A meszet kizárólag Budapestre küldik.

Az *Eszterházy grófok devecseri téglafőzető körkemencéje* 1892. év őszén épült s napi 6000 drb. téglafőzetésre van berendezve. Vasuton átlag 5500 q téglát szállít el a közeli állomásokra.

A *keramiai ipartelepek* között, ha nem is a vasuti tömegszállítás szempontjából, első helyen áll a *herendi porcelán gyár*. Ezen gyár az egyesült magyarhoni üvegyárak részvénytársaságé, fennáll 1838 óta, 50—60 munkást foglalkoztat; 1892 óta a gyárban köedényt és fajánsot is készítenek. Az előállított edények $\frac{2}{3}$ részét Budapestre

szállítják. Szén szükségletét Ajkáról, az agyagföldet pedig Karlsbadból és Grossalmerodéból hozatja a telep.

A második ily telep, *Mayer Györgyné és fiai köedény és majolika gyára Város-Lőd állomástól 1.8 km-re*, foglalkoztat 50 munkást, a mozgató erőt három vizkerék szolgáltatja. Évente mintegy 1200 q köedény és majolika árut ad fel Budapestre, Bécsbe és néhány belföldi állomásra.

Egy nagyobb szabásu üvegyár is van a vonal mentén: a *Kossuth János cégy üvegyára Ajkán*. Fennáll 1836 óta, foglalkoztat 70 munkást, három regenerátoros gázke-mencéből, közsörülő házból s több raktárból áll. Csizolt, sajtolt és fuvott öblös üveget gyárt. Évi termelése 4200 q közönséges és 1600 q finom üvegáru. Gyártmányából 2000 q-t ad fel a győr-gyanafalvi és székesfejérvár—kis-czelli vonal állomásaira, a déli vasut magyar állomásaira és Budapestre, 50 q-t Bécsbe és Tarnowba, továbbá 600 q-t a Balkán államokba főleg Salonikibe. A gyár a tüzelő anyagot Ajkáról, az üveghomokot Hohenbockáról, a szódát Hruschauról, a kovaföldet Voitiersreuthról és az üvegse-repet Bécsből és hazai állomásokról szerzi be.

Brenner és Windisch cégy cementáru gyára Veszprém-ben főleg színes fedéllemezeket gyárt a közeli környék szükségletére.

Végül *Kren Ignác világító-kályha gyára* emlithető még fel ezen csoportban. E gyár évente átlag 300 q kályhát szállít közeli állomásokra.

A Veszprém-ben és környékén régebb időben kiterjedt mérvben üzött szűrposztó és csapó ipar a külföldi erős verseny nyomása alatt mindjobban hanyatlik. A *szővészeti ipar* ezen ágát Vár-Palotán mintegy 15, Veszprém-ben mintegy 25 iparos üzi kisiparilag. Ezenkívül Veszprém-ben három nagyobb ily ipartelep van: *Ligeti és társa posztógyára*, gőz- és vízi erőre berendezve, átlag 30 munkással és *Fehér István és Fehér Sándor posztógyarai* vízüzemre berendezve 20—20 munkással. Ugy a kis iparosok, mint a nagyobb telepek durva posztót és szűrposztót készítenek, melyet magyarországi s horvát és szlavyon állomásokra szállítanak el. A kisipar átlag 600 q, a gyáripar pedig 1400 q árut ad fel vasuti elszállításra.

Kelmefestéssel a Fellmayer-féle kékfestő gyár foglalkozik *Székesfejérváron* s évente mintegy 12,000 q árut szállít különböző állomásokra, de legnagyobb részét ezen mennyiségnek Budapestre.

A *háziipart* a Bakonyban fekvő összes községekben egész télen át serényen üzik s nagy mennyiségben állítanak elő házilag különböző durva faárukat, mint taligát, favillát, lapátot, gereblyét, szekér alkatrészeket, teknőt, kézilámpa favázat stb. Ezen árut országos vásárok alkalmával Budapestre s az alföldi városokba szállítják. A legtöbb ily faárut a Bakony és környéke, továbbá Kis-Lőd és Város-Lőd szolgáltatja. Vasuton évente átlag 8000 q-t szállítanak el.

Felemlithető még a *Reinitz-féle csukorka gyár Székesfejérvárott*, mely évente átlag 400 q csukorkát szállít darabáruként különböző belföldi állomásokra.

XII. Kereskedelem.

A Székesfejérvár—kis-czelli vonal mentén fekvő helységekben figyelemre méltó kereskedelmi tevékenységnek nyoma sincs, csak Székesfejérvár és Veszprém képez e tekintetben némi kivételt; mindkét hely a körülfekvő vidékre nézve kereskedelmi

központ, hol a lakosság terményeinek feleslegét értékesíti s szükségleteit beszerzi. Székesfejérvárott a lóvásárok érdemelnek különös megemlítést, míg Veszprémben élénk üzérkedés folyik gabonával, borral, faárukkal s hulladékokkal, mint: csonttal és ronggyal.

XIII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Székesfejérvár <i>Székesfejérvár</i> 20 <i>Moha</i> 80 <i>Keresztes</i> 70 <i>Iszka-Szt.-György</i> 90 <i>Pátka</i> 70 <i>Pákozdi</i> 70 <i>Aba</i> 100 <i>Zámoly</i> 100 <i>Seregélyesi</i> 90 <i>Sár-Keresztúr</i> 130 <i>Csúsz</i> 120 törvényhatósági utak.	<i>Székesfejérvár sz. kir. város</i> 6762 h. székesfejérvári; <i>Károlyi Viktor gr. hitbizomány</i> 2093 h. keresztesi; <i>Bajzát László br.</i> 2843 h. iszka-szt.-györgyi; <i>Kégl György</i> 2246 h., <i>Lamberg Anna grófasszony</i> 1694 h., <i>Czirák Antal gr. hitbizomány</i> 3042 h. és a székesfejérvári káptalan 4426 h. pákozdi; <i>Ludvigsdorf Károlyné báróasszony</i> 4907 h. pátkai; <i>Zichy Jenő gr.</i> 4538 h. abai; <i>Lamberg Ferencz gr.</i> 1220 h. és <i>Lamberg Fülöp gr.</i> örök. 3524 h. zármolyi; <i>Zichy Hypolit gr.</i> 2766 h., <i>Zichy János gr.</i> 2829 h. és <i>Zichy Sándor gr.</i> örök. 4075 h. seregélyesi; <i>Zichy Jenő gr.</i> 1437 h. és a székesfejérvári püspökség 2889 h. sárkeresztúri birtoka.	buza... árpa... repcze... szarvasmarha... hízott sertés... lő... juh... gyapju... tej... tojás... élő baromfi... szalonna... nyersbőr... festett vászon... világító... kályha... czukorka...	13000 — 1000 60 600 260 200 5000 7000 4500 200 500 — 12000 300 400	80000 — — 140 — 160 — — — — — — 2500 — — — —	3000 7000 — — — — — — — — — — — — — — —	liszt... köszén... tüzifa... szesz... czukor... bor... kőolaj... déli gyümölcs... friss gyümölcs... fűszer és rizs...	1000 43700 10800 11000 7000 300 3000 2000 1000 2000	Budapest. Salgó-Tarján, Ajka, Wies. Herend, Ajka, Hajmáskér, Kisbér, Várpalota. Budapest, Martonvásár, Polgárdi. Rohrbach, Lundenburg, Nagysurány. Boglár, Tétény, Mór. Budapest. Budapest. Gleisdorf. Budapest, Fiume.
		A magy. kir. államvasutakról átment a cs. kir. szab. déli vaspályára				A cs. kir. szab. déli vaspályáról átment a magy. kir. államvasutakra		
		á r u c z i k k		q		á r u c z i k k		q
		gabonaneműek		8000		lő		60
		lő		60		sertés		120
		szarvasmarha		460		kőolaj		5500
		juh		1000		só		30000
		donga		2400		sör		16000
		üveg		7000		bor		1300
		gazd. gépek		8000		liszt		1100
		szén		5000		kikészített bőr		200
		tüzifa		107000		gabonaneműek		2800
		mész		18000				
		mészke		92000				
		gyümölcs		9600				
		bor		500				

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban : állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlirák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Fejér-Zichyfalva <i>Szent-Mihály</i> 3·2 <i>Zichyfalva puszta</i> 2·0 <i>Kis-Keszi</i> 0·4 <i>Nádasd-Ladány</i> 1·4 jó községi és mezői utak.	<i>Széchenyi Dénes gr.</i> 2525 h. szent-mihályi ; <i>Zichy Jenő gr.</i> 2864 szent-mihály-zichyfalvai ; <i>Nádasdy Ferencz gr.</i> 3820 h. nádasd-ladányi és 1406 h. kis-keszi birtoka.	buza... árpa... tengeri... élő fa... gyapju... bor és bor-must... tej...	2100 — 300 420 100 — 6000 630	— 600 — — — 4000 —	— — — — — — —	tüzifa... rozs... szén...	400 200 3300	Vár-Palota. Dinnyés. Köflach, Ajka.
Vár-Palota <i>Vár-Palota</i> 1·0 <i>Inota</i> 3·8 <i>Csór</i> 8·0 <i>Fés</i> 12·0 <i>Berhida</i> 12·3 <i>Ósi</i> 8·5 <i>Peremarton</i> 11·3 <i>Kis-Kovácsi</i> 13·2 <i>Merítő</i> 12·0 jól fentartott törvényhatósági utak.	<i>Zichy Gábor gr.</i> 2661 h. és <i>Vár-Palota községe</i> 3430 h. vár-palotai ; <i>Szőgyény-Mariich László</i> 1642 h. inotai és 2800 h. csóri ; a székesfehérvári püspökség 4750 h. tési ; a veszprémi püspökség 3228 h. ösi ; a veszprémi káptalan 1679 h. peremartoni ; <i>Nedeczky Agnes</i> 1310 h. és <i>Baumgarten Ignác</i> 1359 h. csóri ; <i>Deutsch László</i> 2193 h. inotai birtoka.	árpa... szarvasmarha (hizott)... élő baromfi... tojás... gyapju... tüzifa, rözse... mész... nyers szesz...	— — — — 500 20000 20000 630	— 200 1000 200 — — — —	26500 — — 200 — — — —	liszt... sör... szesz... szén...	6000 3000 2000 12000	Budapest, Martonvásár. Promontor. Győr, Szegzárd. Ajka.
Hajmáskér <i>Hajmáskér</i> ... <i>Öskü</i> 4·7 <i>Szt. István</i> 4·7 <i>Vilonya</i> 7·0 <i>Olaszfalu</i> 17·4 <i>Litér</i> 5·7 <i>Eplény puszta</i> 13·0 <i>Veim</i> 22·0 <i>Zircz</i> 19·7 <i>Lókút</i> 14·7 <i>Rátót</i> 5·2 <i>Bakony-Nána</i> 17·5 <i>Tündér-Majorpuszta</i> 23·7 <i>Pálháldás puszta</i> 26·2 <i>Gézaháza puszta</i> 29·4 <i>Imremaj r-puszta</i> 27·2 jó karban tartott törvényhatósági utak.	<i>A veszprémi püspökség</i> 4591 h. hajmáskéri ; <i>Zichy Gábor gr.</i> 5753 h. ösküi, 1689 h. szent-istváni és vilonyai ; <i>Eszterházy György gr.</i> 1540 h. és a zirczi apátság 2689 h. olaszfalui, a veszprémi káptalan 4260 h. a rátóti prépostság 2020 h. és a rátóti gazdák 1214 h. rátóti ; <i>Nádasdy Ferencz gr.</i> 4668 h. bakony-nánai birtoka.	buza és rozs... árpa... gyapju... tüzifa... szesz... faárúk... szűrposztó és pokrócz...	400 — 300 25000 650 500 150	6000 500 — — — — —	500 2000 — — — — —	sör... liszt és korpa... műtrágya... kőolaj és cukor...	500 2200 750 20	Kőbánya, Budafok, Székesfejérvár. Budapest, Székesfejérvár. Budapest. Budapest.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	állagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Veszprém	<i>A veszprémi káptalan</i>	buza	2200	1000	—	köszén	26200	Ajka, Osztrau, Richthofen-schacht, Segen-Gottes, Salgó-Tarján.
<i>Veszprém</i> 7/m	1898 h. veszprémi,	tengeri	1300	—	—			
<i>Kádárta</i> 3·7	1885 h. kádártai,	árpa	24300	15200	28300			
<i>Szent-Király-Szabadka</i> 8·0	5274 h. almádi és 1709 h. csopaki ; <i>Veszprém város</i> 2872	burgonya	900	—	—	bor	15000	Fiume, Trieszt, St.-Michael, Bozen-Gries, Fél-egyháza, Keszthely, Pécs, Arad.
<i>Vörösberény</i> 11·0	<i>Veszprém város</i> 2872	zab	—	800	—			
<i>Almádi</i> 16·0	h. veszprémi ; <i>a köz-alapítvány</i> 1855 h.	bab	100	200	—	czukor	1360	Vulka-Pordány, Budapest, Dioszeg, Győr, Bécs, Szerencs.
<i>Felső-Őrs</i> 15·0	<i>vörösberényi ; Balaton-Füred község</i> 1826	juh	—	3000	—	ezement	2800	Budapest, Bécs, Lédecz, Lábattlan, Salzburg, Ujvidék, Szombathely.
<i>Balaton-Füred</i> 18·0	h. balaton-füredi ; <i>a vámosi birtokosok</i>	szarvasmarha	—	600	—	cseréptégla	1400	Sopron, Bécs, Székesfejérvár, Komárom-Uj-szöny.
<i>Csopak</i> 15·0	2183 h. vámosi ; <i>Freistadtler Antal örökösei</i> 3567 h. tót-vázsonyi birtoka.	méz	60	—	—	épületfa	34500	Komárom-Uj-szöny, Weiz, Pinkafő, Besztercebánya, Gleisdorf, Jablunkau, Szombathely, Kotor, Alsó-Domboru, Zólyom-Brezó, Unter-Drauburg.
<i>Vámos</i> 6·0		balatoni hal	150	60	—	cserhég	100	Szent-Gotthárd, Budapest, Bécs, Lettovitz, Szombathely, Stockerau.
<i>Tót-Vázsony</i> 15·0		gyapju	1500	—	—	gazd. gépek	1400	
jól fentartott utak.		nyersbőr	—	500	—	gyapju	1550	Székesfejérvár, Barcs, Budapest, Bécs, Eger, Palota-Ujpest, Szeged, Trieszt, Temesvár.
		tűzifa	65000	—	—	gyümölcs	800	Felső-Őr, Gleisdorf, Gyanafalva, Trieszt.
		vörös homok	—	—	—	kávé	120	Székesfejérvár, Budapest, Fiume.
		kő	3000	—	—	kőolaj	2800	Budapest, Martonvásár, Szombathely, Velen-cze.
		posztó	600	—	—	liszt	5000	Fiume, Szilágy-Somlyó, Győr, Temesvár.
		durva faáru	180	—	—	pálinka	500	Deés, Sziget-Kamara.
		bor	8000	13500	—	só	6000	Budapest, Székesfejérvár, Grác, Kőbánya, Buda-fok.
		liszt	24000	—	—	sőr	5100	
		rongy, csont	—	1300	—			
		szesz	900	—	—			
		pálinka	1200	—	—			
		pokrócz és halina	1300	—	—			
		növényolaj	100	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
ált. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Veszprém (folytatás).						szénkéneg dohánygyártmányok szesz szarvasmarha üveg zöldség vasáru köleskása olajpogácsa szőlővessző mész	160 700 1500 284 200 220 2800 700 700 120 500	Gyulafehérvár. Budapest. Budapest, Győr, Ó-Buda-filatorigát. Körmend, Székesfejevárvár, Karczag, Molnári, Zala-Egerszeg. Ajka. Budapest. Székesfejevárvár, Budapest, Bécs, Grác, Ózd, Szombathely, Zólyom-Brezó. Budapest, Székesfejevárvár. Győr, Budapest. Komárom-Ujszöny, Szatymaz. Szent-Gál, Város-Lőd.
Herend $\frac{7}{100}m$ Herend 1·8 Bánd 3·6 jól fentartott utak.	A tanulmányi alap 1020 h. bándi birtoka.	buza rozs árpa gyapju tojás tüzifa porcellán kőedény	200 300 — 100 — 60000 20 120	— — 250 — 90 — — —	— — — — — — — —	liszt sör bor pálinka gipsz műtrágya porcellánföld szén	500 400 100 100 100 200 200 7200	Budapest. Moson-Magyar-Óvár. Tapolca. Tapolca. Élesd. Fiume, Budapest. Grossalmerode, Karlsbad. Ajka.
Szent-Gál $\frac{7}{100}m$ Szt.-Gál 2·5 rosz községi ut.	A közbirtokosság 16751 h. szent-gáli birtoka.	mész	92200	—	—	barnaszén terméskő mészpor talpfa géprészecskék épületfa sör tégla tüzifa tüzmentes tégla	96200 200 350 150 60 1800 225 300 200 100	Ajka. « « « « Pinkafő, Szepsi, Weiz, Práskalu, Szombathely, Körmend, Zólyom-Brezó. Moson-M.-Óvár. Ajka. Ajka. Rimaszombat.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Városlőd $\frac{7}{m}$ Kislőd 2.0 Városlőd 2.2 Csehbánya 4.6 Németbánya 11.2 Farkas-Gyepű 9.5 jó törvényhatósági utak.	<i>A veszprémi püspökség</i> 8919 h. birtoka Városlőd, Kis-Lőd, Német-Bánya és Farkas-Gyepű határában.	buza..... árpa..... rozs..... tüzifa..... mész..... köcedény és majolika..... durva faáru.....	— — — 86300 63000 — 1280 3100	3000 — 8000 — — — —	— 8000 — — — — —	örlemények sör bor szesz szén minium ólomgelét agyagföld kova földpát.....	2300 500 250 100 63000 32 340 400 200 200	Budapest. Grác. Budapest. Tapolca. Ajka. Klagenfurt. Klagenfurt. Bodajk. Ligis. Pilsen.
Ajka $\frac{7}{m}$ Ajka Bódé 2.7 Tösök-Berénd 2.8 Csingervölgyi bányatelep 4.9 Gyepes 5.6 Tösök 2.8 Úrkút 8.5 Rudray 7.6 Ajka-Rendek 3.8 Pálány 9.4 Nagy-Vázsony 27.1 Csékkút 4.7 rossz törvényhatósági utak.	<i>Puzdor Gyula</i> 2101 h. ajkai és a közalapítvány 1899 h. padragi ; <i>Nagy-Vázsony</i> község 1024 h. és a <i>Todesco örökösök</i> 11956 hold nagy-vázsonyi birtoka.	árpa..... buza..... rozs..... szalma..... szarvasmarha (hizott)..... gyapju..... tölgyfa deszka..... tüzifa..... barnaszén..... üvegáru..... szesz..... mész..... lőtt vad.....	— 1700 — — — 80 3000 50000 955550 2040 2000 Hl. 124000 —	1900 4200 600 1000 200 — — — — 50 — — 250 db.	— — — 300 — — — — — 600 — — —	épületfa szesz bor sör liszt cukor és kávé..... kőolaj repceolaj gépek és gépalkatrészek..... vasáru vasuti sinek zsiradék üveghomok hamuzsír szóda üvegcserep agyagföld chamotte téglák dynamit és gyutacs	7300 300 750 250 3800 350 130 500 100 250 160 230 4400 720 1020 120 200 300 680	Győr, Kassa, Kis-Czell, Pinkafő, Volóc, Weiz. Budapest, Eszék, Győr, Tapolca, Vaszar. Budafok, Fiume, Győr, Sopron, Villány, Tapolca. Budapest, Grác, Kis-Czell, Győr, Budafok, Veszprém, Székesfejervár. Budapest, Devecser, Körmend, Győr, Pápa, Veszprém. Bükk, Budapest, Bécs, Trieszt, Székesfejervár. Budapest, Győr, Pápa, Veszprém, Bécs. Trieszt, Bécs, Győr. Budapest, Győr, Grác, Veszprém, Bécs. Budapest, Devecser, Pápa, Szombathely, Bécs. Zeltweg. Budapest, Bécs, Sopron. Hohenbocka. Győr. Fiume, Ebensee. Bécs. Matzleinsdorf. Bécs. Pozsony.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Devecser $\frac{7}{10}$ Devecser 1·0 Lőrinc-pusztá 6·6 Pusztá-Miske 4·7 Noszlop 9·5 Nagy-Bogdány-pusztá 9·0 Nyírád 13·0 Hany 6·0 Káptalanfa 9·0 Bor-Szőrösök 4·8 Talián-Dűrög 14·0 Halimba 10·4 Kolontár 3·8 Oroszi 7·6 jól fentartott utak.	<i>Eszterházy Ferencz gr.</i> 6282 h. devecseri és 2313 h. noszlopi és kolontári; <i>Ihász Lajos</i> 1444 hold lörintei; <i>a veszprémi püspökség</i> 7633 hold nyirádi; <i>Eszterházy Pál gróf utód.</i> 4229 hold káptalanfai; <i>Üchtritz Zsigmond br.</i> 1448 hold noszlopi birtoka.	buza 20000 rozs — burgonya 3000 szarvasmarha — gyapju 600 tüzifa 20000 gubacs — nyers szesz 300 tölgy fűrész-áru — talpfa 2800 tégla 10000	— 22000 — 80 — — 300 — — 6000 —	10000 — — — — — 4000 —	örlemény 2400 vasárúk 1100 kőolaj 300 épületfa 7300 tégla és kő 1800 mész és cement 600 só 1100 sör 1600 trágyaszerek 700 szén 15200	Budapest. Budapest, Bécs, Szombathely, Grác. Budapest. Pinkafő, Felső-Ör, Weiz, Kassa. Wiener-Neustadt, Sopron, Tata-Tóváros. Városlőd, Lábatlan. Deés. Grác. Budapest, Bécs. Ajka, Wies, Segen-Gottes.		
Tüskevár $\frac{7}{10}$ Tüskevár 2·9 Alsó-Iszkáz 6·0 Csősz 9·7 Doba 7·0 Galsa 9·3 Felső-Iszkáz 6·9 Karakó-Szőrösök 4·4 Károlyháza-pusztá 9·3 Kerta 8·2 Kis-Berzseny 7·4 Kis-Jenő 2·0 Kis-Szőllős 11·0 Kömálom-pusztá 9·7 Közép-Iszkáz 6·4 Locas-pusztá 7·2 Nagy-Szőllős 6·5 Somlyó-Vásárhely 4·2 Torna 4·6 Várcsali-pusztá 9·8 Verse 9·3 községi és mezei utak.	<i>A győri püspökség</i> 1064 h. tüskevári; <i>Erdődy Ferencz gr.</i> 2029 h. dobai; <i>Zichy Lajos gr.</i> 1091 hold kertai és 1147 hold nagy-szőllői; <i>a veszprémi káptalan</i> 1305 h. lovasi; <i>a közalapítvány</i> 1133 hold somlyó-vásárhelyi birtoka.	buza 700 rozs — árpa — zab 300 köles 200 burgonya 2000 bor — szarvasmarha (hizott) — juh — szopós borju 100 baromfi 400 hizott lud — tojás 700 tüzifa 3800 ezukorrépa 24000	3000 3200 700 400 — 500 100 15 200 600 200 db. 1800 — —	— — — — — — — — — — — — — —	liszt 200 szesz 100 szén 300 répaszelet 8000	Veszprém Győr. Ajka. Sárvár.		
Boba $\frac{7}{10}$ Boba — Kocs 2·7 Egyházas-Hetye 5·7 Pálfa-Martonfa 7·4 Kis-Kamond 3·7 Nagy-Kamond 5·2 Nagy-Pirit 6·2 Kis-Pirit 7·0 Csögte 9·3 jól fentartott utak.	<i>Nagy Sándor</i> 1550 h. egyházas-hetyei és 1331 h. pálfamartonfai; <i>Erdődy Ferencz gr.</i> 2030 hold nagy-kamondi birtoka.	buza — rozs — burgonya 3000 szopós borju —	4000 2000 — 250	— — — —	különféle gazdasági gépek 100 db.	Bubna, Bécs, Moson-Magyar-Óvár, Szombathely.		

BUDAPEST—FIUMEI VONAL.

A) Budapest—fiumei vonal és szárnyvonalai:

a rétszilas—szegzárdi,
a dombovár—báttaszéki és
a dombovár—baranya-szt-lőrinczi vonal,
továbbá
a pécs—barcsi vasút.

B) Hidegkut—tamási, kaposvár—mocsoládi, balaton-szentgyörgy—somogy-szobbi, somogy-szobb—bárcsi és kőrös—belovári h. é. vasutak.

C) Csáktornya—zágrábi és varasd—goluboveci h. é. vasutak.

D) Új és épülő h. é. vasutak.

E) Fiume.

A.

BUDAPEST—FIUMEI VONAL ÉS SZÁRNYVONALAI.

I. Földrajzi fekvés.

A székes fővárost a magyar birodalom egyetlen számbavehető kikötőjével összekapcsoló budapest-fiumei vonal a székes főváros I. kerületében fekvő Budapest-Kelenföld állomásból indul ki s a főváros, majd Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun, Fejér, Tolna, Somogy, Körös-Belovár, Zágráb és Modrus-Fiume vármegyék területén áthaladva Fiumében eléri az Adria partját.

E fővonalból három szárnyvonal ágazik el s azonkívül szerves összefüggésben áll a pécs-barcsi vasutal is, melynek ismertetését e vonallal kapcsolatban adjuk. Az első szárnyvonal Rétszilastól Szegzárdig vezet. A másik kettő Dombovártól ágazik el s egyik irányban Baranya és Tolna vármegye területén Báltaszékig vezet, másik irányban pedig Baranya vármegye területén Baranya-Szt.-Lőrinczig megyen s ott a pécs-barcsi vasutba ágazik be. A pécs-barcsi vasut Baranya vármegye területén, majd Somogy déli részén át Üszögtől Barcsig vezet.

A vonal a székes főváros területét elhagyva egy darabon a cerithium-mész alkotta magaslatoknak a Dunára csapó szélén, közvetlenül a déli vasut pályatesté mellett megyen előre, majd ez utóbbitól a Duna felé távolodik s a Váli víz medencéjéig avval párhuzamosan halad. Szabolcstól további útjában mind messzebbre tér el a pálya a Dunától és a Sárviz völgyéig Fejér vármegye hullámzatos dombvidékén halad át.

A Rétszilasnál elágazó szárnyvonal a Sárviz, majd a Sió csatorna mentén megyen előre a Duna felé s a Szegzárdi hegycsoportnak a Duna vizenyős mély síkjára kikönyöklő aljában végződik.

A fővonal további útjában egész Kapos-Mérőig a Kapos kanyargó folyását követi, majd Somogy

vármegyének a Dráva völgyére ereszkedő hullámos térségét szeli át s Zákánynál áthidalva a Drávát, Horvátország területére jut.

A Dombovártól délre elágazó szárnyvonal a sásdi völgyön jut be a Mecsek magaslatai közé s a főgerincz nyugoti végén elkerülve, Szt.-Lőrincznél a hegyvidéknek a Dráva felé lejtősödő aljában végződik.

A Dombovártól keleti irányban elágazó szárnyvonal a Pécsi hegység északi részében nyíló Völgysegen s a Dunába siető patakok mentén, kanyarogva közelg a Duna lapályához, melyet Báltaszéknél ér el.

A pécs-barcsi vasut a Pécsi hegység déli peremén, majd a Dráva lapályán haladva köti össze Üszögtől Délsomogy legjelentősebb kereskedelmi gőcpontjával, Barccsal.

A budapest-fiumei vonalnak Horvátország területén haladó része Kapronczáig lapályos, mely sikon megy át, onnan kezdve pedig bejut a Réka nyugoti nyulványai és a Kálniki hegység lankái közé, majd a Glogonicza völgyén haladva egész a Szávaig vizekben és erekben dús lapályon megyen előre, hol csak a Száva közelében, Zágráb felett érnek a Szlyeme végső nyulványai a vonal közelébe.

Zágrábon alul átlépi a vonal a Szávát és a Kulpa és Száva vízvidéke közt emelkedő alacsony földhátat áthágva, a Gorjaneczi és Okiesi hegyekből a Kulpába siető vizek által öntözött lapály nyugoti szélén halad Károlyvárosig, hol a Kulpa áthidalása után Délhorvátország hegyvidékére jut.

Károlyvároson túl a Kapela erdőborított előhegyei közt, a Mresznicza buvópatak völgyén halad előre a vonal, majd az ogulini völgyet elhagyva a Dobra buvópatak mentén folytatja útját északnyugot és Skradon túl délnyugot felé. A pálya folyton emelkedve Lokve és Vrata közt éri el útjában a

legmagasabb pontot. Innen kezdve Ličig a Nagy-Kapela gerinczen halad, majd a horvát Karszt sívár közezőin át, nagy eséssel siet le a hegyvidék dél-nyugoti lépcsőzetein az Adriai tenger felé.

A Dunántul négy nagy vármegyét s Horvátország jókora részét átszelő budapest-fiumei vonal és szárnyvonalai általában véve elég sűrűn lakott vidéken mennek keresztül. Fejér, Somogy és Modrus-Fiume vármegyék □ km.-kinti lakosságának száma megközelíti, Baranya, Tolna, Körös-Belovár és Zágráb vármegyéké pedig meghaladja az országos átlagot.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye területén átfutó rövid vonalrész körül a gyáripár, kereskedés és a kőbányászat az áruforgalom elsőrendű tényezői.

Fejér vármegyében a vonaltól a Dunáig számos nagy terjedelmű, gyéren lakott pusztá van, de a számra kevés községek többnyire népesek. A puszták és községek népe általában földműveléssel s állattenyésztéssel foglalkozik s főleg csakis e két foglalkozás eredménye gyarapítja a vonalrész állomásainak feladási áruforgalmát. Kereskedő vagy iparos néptől lakott nagyobb hely egy sincs a fejér vármegyei vonalrész mentén.

Tolna vármegye, melynek egész területe az itt ismertetett vonalak üzletkörébe esik, a Dunántul 4-ik legsűrűbben lakott vármegyéje; □ km.-kinti lakosságának száma meghaladja a Dunántul lakosságának átlagát. E vármegyében 36 oly község van, melyben több mint 2000 ember lakik. A népesebb helyek részint a vonal körül sorakoznak, részint a rétszilas-szegzárdi vonaltól keletre és nyugotra esnek. A vasut áruforgalmát e vármegyében is a földművelés terményei gyarapítják első sorban. Főleg a déli hegyes vidéken az állattenyésztés, Simontornyán, Szegzárdon és Kölesd-Tengelicz körül az ipár, Szászvár és Máza körül a bányászat és Szegzárdon, Gyölkön, Pakson és Pinczehelyen a kereskedelem is jelentős helyet talál a vasuti áruforgalom tényezői között.

Baranya vármegyének itt figyelembe jövő hegyes vidéken egymást érik az apró községek, melyek népe az erdőgazdaság és bányászat s kisebb mértékben a földművelés és állattenyésztés terményeivel járul az állomások feladásához. E vármegye legnagyobb helye Pécs, hol a földművelés és állattenyésztés mellett az ipár és kereskedelem is elsőrangú tényezője az áruforgalomnak.

Somogy vármegyében a számos kisebb nagyobb község közül Kaposvár és Barcs emelkedik ki; e

két hely az ösfoglalkozás eredményein kívül ipárral és kereskedelmével gyarapítja a vasut áruforgalmát. A pécs-barcsi vasut és a dombovár-zákányi vonal állomásainak forgalmában jelentős helye van az erdőgazdaság termékeinek is.

A Dráván tuli területen Kaproncza, Körös, Zágráb és Károlyváros népesebb helyeken kívül egyetlen nagyobb város sincs, hol számottevő ipart vagy kereskedést találnánk. A Kulpától északra eső területen sűrűn következnek egymásra az apró községek, melyek lakossága szűk határok közt mozgó földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. A vasuti állomások feladási forgalmát itt az állattenyésztés és a földművelés, de leginkább az erdőgazdaság gyarapítja figyelmet érdemlő mértékben. A Kulpától délre eső hegyvidék népének kevés elszállítani való feleslege van. A Károlyváros-fiumei vonal állomásainak forgalmában jóformán csakis az erdőgazdaság és az erdészeti nyereségek feldolgozásával foglalkozó ipar termelése tesz számot. A Dráván tuli vidék bányászata alig figyelemre méltó nyomot hagy a vasut áruforgalmában.

II. Lakosság.

A Dunától a Dráváig futó vonalrész és ennek szárnyvonalai körül a lakosság zöme magyar. A honfoglaláskor Pannónia ezen részében elszórván élt népfajok nyomtalanul olvadtak be az államalkotó törzsbé. A mi idegen elem manapság e vidéken kisebb nagyobb számban a magyarság közt él, az mind későbbi évszázadokban vándorolt be az országba. A hazánkban élő nemzetiségek közül a törzslakosság mellett számra nézve a németiség van legerősebben képviselve. A szerb és horvát csak szórványosan fordul elő.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyének a vonal mentén fekvő községeiben a lakosság jókora része német. Fejér vármegyének a Duna közelében eső néhány községében (Ercsi, Érd) szerbek élnek vegyesen a magyarokkal. Szórványosan tótokat is találunk e vidéken.

Tolnában, a Duna lapályán s a Pécsi hegysegnek e vármegyébe átnyúló vidéken magyarok és németek lakják a községeket. Hidegkut-Gyölk, Tolna-Mözs, Kurd-Csibrák, Szászvár-Máza, Hidas-Bonyhád és Báttaszék állomások környékének van ily vegyes lakossága. Egyes helyeken pl. Bonyhádon s Báttaszéken a magyar és német lakosság mellett kisebb számban szerbek is élnek.

Baranyában, a hegyvidék községeit jobbra vegyesen magyarok és németek lakják. A Pécsi hegység déli aljában már kevesebb a német elem, itt azonban ezek helyébe a horvátok lépnek. E népfaj Pécs lakosságában fordul elő számbavehető arányban.

Somogyban a németiség a pécsi hegység nyugoti és északnyugoti dombvidékén, a horvát elem pedig a Dráva közelében tömörült. A vármegye többi részét tiszta magyar nép lakja, mely közé csak szórványosan ékelődnek be idegen nyelvű elemek. Így pl. Csurgón mai napig megőrizte eredeti nyelvét az a kevés cseh, kiket a Georgicon nagynevű alapítója közel egy évszázad előtt telepített oda.

A magyar birodalom Dráván tuli részében kevés egyéb nemzetiség mellett a horvát a törzslakosság. A Dráva közelében s a nagyobb városokban magyarok és németek is laknak szórványosan. A Liburni Karsznak a Quarnero öbölre ereszkedő oldalában a horvát lakosság mellett az olasz elem van számottevő mérvben képviselve.

A nép a Dráván inneni vonalrész környékén, valamint a Dráva-Száva közén s a Szávától a Kulpáig elterülő vidéken első sorban földművelésből él. Ezt a foglalkozást azonban a lakosságnak csak kisebb része üzi saját birtokán, míg nagyobb része mint uradalmi bér munkás keresi kenyerét. A külterjes földművelés mellett Budafok, Tétény, Sósut, Abaliget, Nagy-Mányok, Szászvár és Morágy környékén a köfajtás, Pécs környékén a szénbányászat, Abaliget, Bükkösd, Szt.-Lőrincz, Szigetvár, Kaposvár, Jákó, Csurgó környékén, valamint a gyékényes—károlyvárosi vonal tápláló területén az erdőmunka nyújt a lakosság nem csekély részének számbavehető jövedelmet. Az állattenyésztés, mely a dunántúli vármegyékben igen fejlett fokon áll, jobbra csak a nagybirtokosok jövedelmét szaporítja.

A Kulpától délre eső területen a talaj és éghajlati viszonyok nem kedveznek a földművelésnek. Itt a nép erdőmunkából s fafuvarozásból tengeti életét. Vrbovszko, Cameral-Moravica, Lokve s több más község férfinépe a Szlavóniába, a Királyhágón tuli részekbe, Felsőmagyarországba s Oroszországba vándorol el s fűrészével és fejszéjével, mint talpfaragó s dongahasító keresi kenyerét. Bród-Moravicza környékének népe mint déligyümölcs-házaló (kucséber) a monarchia nagyobb városait keresi fel. Plase, Méja, Fuzine és Buccari lakói közül sokan mennek ki Amerikába szerencsét próbálni.

A földbirtok megoszlása a Dráván inneni vonal mentén mindenütt igen kedvezőtlen. Fejér vármegyében az összterületnek 24.03%-a, Tolnában 29.28%-a, Baranyában 40.74%-a és Somogyban 34.76%-a kötött forgalmu birtok, a szabad forgalmu birtokra eső területek nagyobb része pedig közép- és nagybirtokosok tulajdona. Így Fejér vármegyében, hol pedig aránylag legkevesebb a korlátolt forgalmu birtok, a 722,658 k. hold összterületből 512,108 k. h. esik a száz holdnál nagyobb birtokokra, míg a kisbirtok alig 28%-a az összterületnek. A száz holdon felüli birtokok közt 110 birtok 1000—5000 holdas, 9 birtok 5000—10,000 holdas és 4 birtok 10,000 holdon felül van. Tolnában, Baranyában és Somogyban sem sokkal kedvezőbbek a viszonyok; ez utóbbi vármegyében 817 száz holdon felüli birtok közül 211 birtok 1000—10,000 hold terjedelmű, míg 3 birtok területe meghaladja a 10,000 holdat.

A földbirtok ilyen tagolódása teszi érthetővé, hogy a termékeny Fejér, Tolna és Somogy vármegyékben, valamint Baranyában a nép zöme uradalmi cselédség, napszámos, zsellér és törpebirtokos. Jómódu kisgazdát általában keveset találni. A vagyoni viszonyok rosszabbodásához nagy mérvben hozzájárult a fillokszeravész is, mely Tolna és Baranya vármegyék kisbirtokosait igen érzékenyen sújtotta s számos családot birt arra, hogy csekélyke ingatlanát pénzzé téve, Szlavóniába vándoroljon ki szerencsét próbálendő.

A budapest—simontornyai vonalrész környékén *Wimpfen gr.*, a székesfejérvári káptalan, *Dreher Antal*, *Halász V.*, *Jankovich B.*, *Bölske község*, *Hanzély Ferenczné*, *Zichy és Eszterházy grófok*, *Karsay J.*, *Viczay grófné*, a székesfejérvári püspökség, a tanulmányi alap, *Batthyányi Lajosné grófasszony örökösei*, *Károlyi Györgyné grófasszony*, *Odescalchi Ágostné hercegasszony*, *Stein N.*, a zirczi cisterciarend, *Szögyény-Marich László*, *Győry Teréz és Szapáry Gézáné grófasszonyok* az ezer holdnál nagyobb birtokok tulajdonosai.

A simontornya—dombóvári és rétszilas—szegzárdi vonalak mentén az ezer holdnál nagyobb területeket *Wimpfen*, *Apponyi*, *Zichy és Niczky grófok*, *Eszterházy hg.*, *Inkey br.*, *Montenuovo Alfréd hg. örökösei*, *Vizsolyi*, *Szluha*, *Salamon*, *Bartal*, a közalapítványi uradalom, *Hunyadi Imréné grófasszony*, *Széchenyi gr.*, *Perczel*, *Sztankoránszky*, *Szeniczey*, *Kodács*, *Rudnyánszky báró*, *Sina S. br. örökösei*, *Berezedy*, *Jeszzenszky br.*, *Drasche R. br.*, *Szegzárd város*, a *Theresianum* s *Decs és Öcsény községek* bírják.

A dombovár—baranya-szt.-lőrinczi vonal és a pécs—barcsi vasut üzletkörében *Siskovich, Majláth, Cseh, a pécsi káptalan, püspökség és papnevelő, Jeszenszky, Eszterházy hg., Wocher, Batthyány herczegasszony, Biedermann, Draskovich gr., Pécs város, Hosszu-Hetény község, Brázay Kálmán, a vallásalapítványi uradalom, Darány község, Széchenyi gr. István község, a kegyes tanítórend, a szent jakabi apátság, Sina báró örökösei, Andrassy, Festetich, Somssich és Hoyos grófok és Thassy Gy. birtokosoknak van ezer holdnál nagyobb uradalma.*

A báttaszék—gyékényesi vonalrész körül a *vallásalapítványi uradalom, Eszterházy hg., a pécsi püspökség, Montenuovo Alfréd hg. örökösei, Rézsán br. örökösei, Báttaszék és Bába községek, a Theresianum, Duna-Szeceő község, Hunyadi gr., a kegyes tanítórend, Viggázó gr., Niezky gr., Gaál, Somssich, Stein, Apponyi gr., Festetich gr., Junkovich G., Somssich gr., Batthyány grófasszony, Orczy L. br. örökösei, Nagy, Kaposvár város, Nagy-Bajom község, Sárközy, Inkey, Szegedi-Entsch br., Széchenyi gr., Ypsilanti Ilona herczegasszony, Chernel, Tallián br., Zichy J. gr. és Horváth Gyuláné a nagyobb birtokok tulajdonosai.*

A Dráván tuli területen a birtokmegoszlás s ebből folyólag a nép anyagi helyzete jóval kedvezőtlenebb, mint a dunántuli vármegyékben. A Drávától a Kulpáig futó vonalrészek körül még némileg jobbak a viszonyok, mert bár ott is sok a nagybirtok, a termékeny lapályok még kezdetleges művelés mellett is meghozzák azt, amire a szerény igényű népnek szüksége van. A Kulpától délre azonban oly kevés a termőföld, hogy a nép zöme egyedül arra a napszámra van utalva, melyet az állami vagy uradalmi erdők letarolásánál s a törzsek elfuvarozásánál és feldolgozásánál megkeres.

A vonal horvátországi része körül nagy területeket birnak a *vagyonközségek, az egyes községek, a kir. kincstár és a volt urbéresek.* Ezek mellett *Inkey br., Batthyány, Beroldinger, Draskovich és Dalmas grófok, Ozegovich br., Pongrácz, Priester, Medakovich, Kulmer gr., Jellasic gr., Edelsheim-Gyulai br., Rauch br., Fodrőczy, Rubidó, Radoslav, Leitgeb M., Hanorsky, Saj, a zágrábi érsekség és káptalan, Erdődy gr., Vraniczani M., Nugent gr., Thurn és Taxis hg., Neuburger B. és fia és Ghiczylóvág a nagybirtokok tulajdonosai.* A vonal e része körül az ezer holdnál nagyobb birtokok tulnyomó része erdő.

III Földművelés.

A budapest—fiumei vonalnak a Drávaig futó része körül mindenütt magas fejlettségi fokon álló földművelést üznek. E tekintetben csak a Pécsi hegység gerinczéhez közel eső vidék alkot kivételt, hol a talajviszonyok állják útját a földművelés nagyobb mérvű kifejlődésének.

Az ország egy részében sem üznek oly okszerű és fejlett földművelést, mint a dunántuli részekben. Fejér, Tolna és Somogy vármegyék hullámzatos sík vidéke egyike az ország legáldottabb részeinek. E vármegyékben, valamint Baranyában is úgy a nagy, mint a középbirtokosok a kor színvonalán álló művelési módokkal igyekeznek a földnek hasznát venni. Göz- és állati erővel mozgatott gépeket használnak. A föld termőképességét művi és állati trágya alkalmazásával javítják, ez utóbbinak megszerzésére nagy és válogatott marhaállományt tartanak. A termények egy részét több helyen mezőgazdasági szeszfőzőkben dolgozzák fel. A legelterjedtebb kalászos növények mellett különféle takarmány- és kereskedelmi növényeket is termelnek. A kiscgazdák, mint már előbb említettük, általában szűk viszonyok közt élnek, de azért ezek is nagy igyekezetet fejtenek ki arra a célra, hogy apró birtokoskaikból okszerű műveléssel mennél több hasznót nyerjenek.

A Drávától a Kulpáig futó vonalrész üzletkörébe eső területen a földművelési viszonyok össze sem hasonlíthatók a Dráván inneni vidék fentebb vázolt viszonyaival. A talaj és éghajlati viszonyok itt is kedveznek ugyan a kalászos és kapás növények termelésének, de a lakosság nagy részében nincsen kellőképen kifejlődve a földművelés iránti kedv és érzék. Nem ritkán találni az ország ezen részében parlagon heverő, vagy erdei bozóttal borított oly földeket, melyek rendszeres művelés mellett a jólét forrásai lehetnének. Az uradalmak és a középbirtokosok itt is eléggé fejlett művelést folytatnak s jóformán ezek az egyedüliek, kik terményeiknek feleslegével a vasuti áruforgalmat gyarapítják.

A földművelés jellege úgy a Dráván innen, mint azon túl, általában külterjes, iránya pedig első sorban a gabonaneműek és kapásnövények termelése. A Dráván inneni részekben a vetett takarmánynövények termelésére is jókora területeket fordítanak.

A vonal kiinduló pontja körül kezdetben a kelenföldi lapályos földek terülnek el, majd a dunajbbsparti cerithium hegyek következnek, melyeknek kopár, hegyes, mészkőtörmelékes földjei leginkább csak szőlőművelésre és gyümölcsösöknek alkalma-

sak. A kipusztult szőlők azon részét, hol a mészkőre vastagabb agyag vagy máladék réteg települt, jelenleg szántogatják s mint sovány földeket árpa- és buzatermelésre használják.

A budai hegycsoportnak és a Vértesnek a Duna medenczéjére ereszkedő végső nyulványai szelid emelkedésű dombvidékekben simulnak el a vonal fejei vármegyei része körül. A talaj itt általában mély termő rétegű, televényes, többé-kevésbé homokos lösz. Erd határában jókora területeken találunk mészkőbuvásokat s vékony termő rétegtől fedett, vagy felszíni kavicslerakódásokat is. A dombvidék völgyületeiben a Dunába siető patakok, a Sárvíz- és Malom-csatorna, valamint a Duna mellékén a fekete televényes alluvial talaj az uralkodó. Rétszilás, Czece és Duna-Földvár közt jókora homokos területek is vannak s itt a lösztalaj is nagyobb mértékben van homokkal keveredve.

A Sárvíz csatornától keletre Aba, Szolgaegyháza, Sárosd, Perkáta, Sár-Keresztur, Szt.-Ágota, Sárbogárd, Sár-Szt.-Miklós, Alsó- és Felső-Alap stb. községek határában a fekete agyagos és fekete televényes sík homokföldeket kisebb nagyobb terjedelmű lápok, zsombikrétek, nádasok és tócsák szakítják meg. Ezeket jó szénatermő rétek, majd korhanyban gazdag, vizenyős fekete földek környezik.

Tolna vármegyének a Siótól keletre eső részében, a vajta-szegzárdi vonalrész körül általában, a homokos lösz az uralkodó.

E két talajnem többféle keveredési arányával találkozunk a Sió és Duna által határolt területen. Az északi részben általában a laza homok a tulnyomó, délfelé a lösz aránya emelkedik, míg a szegzárdi hegycsoportnak a Duna lapályára dülő magaslatait egészen lösz alkotja. Szegzárdtól Báltaszéken át Bátáig huzódó emelkedéstől a Dunáig mély fekvésű alluvial talaj terül el, össze vissza szeldelve a Duna felé igyekvő, kanyargó erektől és belvizektől. Korhanyban dus völgyi földek terülnek el a Sió két oldalán s Duna-Földvártól Paksig a Duna medenczéjében is. A vármegye e részében jókora területet foglalnak el a rétek és legelők.

A simontornya--dombovári vonalrészről keletre a Sió medréig s nyugotra a Balaton irányában, délre és délkeletre csapó dombok barázdálják a kissé emelkedett területet. A Kapos medrét keleti oldalán Némeditől egész Csibrákig összefüggő dombor határolja, mely kisebb nagyobb halmokban, bozotos lankákban s szőlőhegyekben ereszkedik a Sió lapálya felé. A dombvidék talaja tulnyomólag lösz, több kevesebb homokkal keveredve. Egyes

helyeken a homok nagyobb mértékben lép fel, de jól trágyázva ezek a földek is kielégítő termést hoznak. Az immunis homokterületeket ujabban szőlőültetésre használják fel.

A báttaszék—dombovári és dombovár—szt.-lőrinczi vonalrészek körül a pécsi hegység gerinczéhez csatlakozó dombvidék terül el, melynek szelid emelkedésű földhátait majdnem egészen lösz alkotja. A sásdi völgytől keletre s a dombovár—báttaszéki vonaltól délre igen silány mészköves agyagföldeket találunk, melyek főleg csak szőlőművelésre alkalmasak. A pécs—szt.-lőrinczi vonaltól észak felé hasonló a talaj s a Mecsek hegy tömege meredek fokozatokban ereszkedik a hullámzatos térségre, mely a Dráva medenczéjében agyagos, homokos, hordalékos lapálylyá simul el. Szigetvártól Barcsig homokos agyag s helyenkint homok a fő talajnem. A Dráva közelében a kavicsos homokföldek és vízjárta rétek és nádasok is számot tevő területeket foglalnak el.

A dombovár—gyékényesi vonaltól északra és délre, dombos terepen a lösz és a homok az uralkodó. A pécsi hegység nyugoti dombozataiban és a Bakonyinak Csurgó táján elsimuló végső nyulványaiban a lösz mellett csak kevés homok van, de a többi vidéken a talaj fő alkotó része a homok, mely a löszszel a legkülönbözőbb arányban vegyülve, majd helyenkint minden kötő anyag nélkül csak korhanyával elegyesen fordul elő. Somogynak homokos földjeiben kitűnő buza terem, s bár e földek nem ontják oly bőven az áldást, mint az Alföld fekete agyagos, televényes buzaföldjei, de viszont nem is szenvednek annyit a csapadékviszonyok szertelen szélsőségeitől, mint amazok.

A Drávától a Kulpáig, a Dráva és a Száva völgylapályán vannak termékeny szántóföldek. E vidék talajában a lösz az uralkodó, mely főleg a két nagyobb folyó környékén bőven van homokkal keveredve. Kapronczától Körösig nehéz agyagos, márgás földek vannak, majd a Glogonicza, Csernec, Kašina és Lonja iszapja által termékenyített lapályos, agyagos, televényes, itt-ott mocsáros földek következnek, melyek sokat szenvednek az évente ismétlődő áradásoktól. A Szávától délre közvetlen a Száva mentén, valamint Zdenčínától Károlyvárosig találunk nagyobb kiterjedésű lapályos földeket. Az előbbi helyen a Száva, az utóbbi lapályon a Kulpa és a nyugati hegyvidékből a Kulpába siető Brevernica, Okičnica, Kupčina és Blatinca gyakori áradásai mocsárosítanak el jókora területeket.

A lapályos szántóföldeket körítő dombokon s hegyoldalakon nehéz agyagföldek bozótos irtványok, szőlők és köves legelők váltakoznak.

neműek termelésére fordított területek nagyságát és a holdankinti termés átlagát feltüntető számokat az alábbi táblában foglaljuk össze.

Termelő terület	B u z a		R o z s		Á r p a		Z a b	
	bevetett terület kat. holdban	egy kat. hold termése q-ban	bevetett terület kat. holdban	egy kat. hold termése q-ban	bevetett terület kat. holdban	egy kat. hold termése q-ban	bevetett terület kat. holdban	egy kat. hold termése q-ban
Fejér vármegyében...	128342	9·00	31126	8·82	55223	7·6	47505	6·1
Tolna vármegyében	104989	9·54	26419	8·89	36298	7·94	27516	7·00
Baranya várm.	110935	8·6	31689	7·16	21607	8·00	31519	6·5
Somogy várm.	143510	9·00	85106	8·38	55906	7·26	38549	8·1
Belovár-Körös várm.	35523	5·6	61880	4·76	16431	4·82	8089	4·00
Záráb vármegyében	30281	4·52	29732	4·42	20797	5·12	19271	4·00
Modrus-Fiume várm.	15892	4·36	9020	3·79	7491	3·85	10139	3·72

A Kulpától délre eső területen igen mostohák a talajviszonyok, a sziklás, sovány területen körakásokkal védett apró földcskék alig teremnek annyi, a mennyi a szerény igényű nép betevő falatjára elég. Ogulinnál a kissé kibővülő völgyületben még terem némi felesleg eladásra is, de ezen túl már nem művelésnek, hanem a természettel folytatott nehéz küzdelemnek nevezhető az a fáradozás, melylyel a szegény nép, e kietlen vidék kömezői közt összekapart máladékokat a káposzta- és burgonyatermelésre igyekszik értékesíteni.

A mezőgazdasági művelésre alkalmas területeken általában a *kalászos növények* termelését üzik legkiterjedtebb mértékben s csakis Zágráb vármegyében használnak nagyobb területeket a kapásnövények, mint a kalászosok termelésére. A Dráván inneni vármegyékben a kalászosok közt a *buza* áll az első helyen. Fejér és Tolna vármegyében a buza után az árpa, zab és a rozs, Baranyában a rozs, zab és árpa, Somogyban pedig a rozs, árpa és a zab következik. Belovár-Körös vármegyében a rozstot művelik legnagyobb területen, mely után a buza, árpa és zab következik. Zágráb vármegyében a buzát és rozstot majdnem egyenlő mértékben termelik, e két ág után szintén közel egyenlő mennyiséggel az árpa és zab következik. Modrus-Fiumében buzát, zabot, rozstot és árpát termelnek, aránylag valamennyit kis területen.

Különösen megjegyezzük itt, hogy Fejér, Tolna és Somogy vármegyékben termelt árpa keresett czikk a külföld gabonapiaczain, s minőségére nézve alig marad valamivel az ország északnyugoti részében termelt tót árpa mögött.

Az 1893/94. földművelési évben a főbb gabona-

A *kapásnövények* közül egyedül a *tengerit* termelik oly mértékben, hogy a termelés feleslege a vasut áruforgalmában jelentős helyet foglal. A Dráván inneni vármegyékben, hol főleg a kiskazdák felváltva kalászosokat és tengerit termelnek, a buza illetve a rozs után erre a művelési ágra használnak legnagyobb területeket. A Dráván túli vármegyékben a tengeri termelésnek még fontosabb szerep jut. Itt a nép saját szükségletére mindenütt, hol az megterem, tengerit termel. A vonal körébe eső horvát vármegyékben a tengeri a fő termelési ág.

Burgonyát a magyar vármegyékben, leginkább csak saját szükségletükre és a mezőgazdasági szesgyárak szükségletére termelnek a birtokosok. E tekintetben Somogy vármegye alkot kivételt, hol a nagy terjedelmű homokos földekben sok és jó burgonyát termelnek. A horvát vármegyékben, hol a nép létszükségletének fedezésében a tengeri után a burgonya áll az első helyen, aránylag elég nagy területeken termelik e kapás növényt.

Az egyéb mezei termények közül a *köles*, *tatárka* és *tönköly* emlithető fel. E terményekből a Dráván inneni vármegyékben, Fejér, Baranya és Somogy egyes részeit leszámítva, az egyéb művelési ágakhoz képest alig termelnek eladásra szánt felesleget. A Dráván túli vármegyék szegény népének élelmezésében fontos szerepe van e terményeknek, de a vasut áruforgalmát ott sem gyarapítják feltűnő mértékben.

A *hüvelyesek* termelésének is főleg csak a Dráván túli vármegyékben van nagyobb jelentősége, hol a kövecses agyag földekben sok babot termelnek. A Dráván inneni vármegyék közül csak

Baranya vármegye mészköves földjeiben termelnek a vasúti áruforgalomban is számot tevő mérvben babot, lencsét és borsót.

A kapás növények, hüvelyesek és egyéb mezei termékek művelésére fordított területek nagyságát és az évi termés eredményét feltüntető számokat az alábbi táblában állítjuk össze.

Termelő terület	Tengeri		Burgonya		Köles		Tönköly-Tatárka		Hüvelyesek	
	bevetett terület k. hold-ban	összes termés q-ban	bevetett terület k. hold-ban	összes termés q-ban	bevetett terület k. hold-ban	összes termés q-ban	bevetett terület k. hold-ban	összes termés q-ban	bevetett terület k. hold-ban	összes termés q-ban
Fejér vármegyében...	50649	258471	14955	430305	1719	6672	—	—	890	4008
Tolna vármegyében...	44633	260970	16938	568075	965	5338	—	—	872	3286
Baranya vármegyében...	79788	466670	14036	515103	898	8876	1620	4872	2506	10867
Somogy vármegyében...	67864	395017	24435	1173389	1376	5389	3426	10210	951	3507
Belovár-Körös várm.	81182	411310	19933	691242	7896	28273	8245	21599	3566	13959
Zágráb vármegyében...	146060	789257	19032	525413	25477	102644	2600	7936	6012	14231
Modrus-Fiume várm.	30799	141350	15440	386154	22596	45751	—	—	2988	10348

A *kereskedelmi és takarmány növények* termelésével leginkább csak az uradalmakban s a középbirtokokon foglalkoznak nagyobb mértékben. A nagyobb arányban művelt termények közül a repce, cukorrépa, dohány, len, kender, muhar, baltaczim, magbűkköny és a különböző herefajok érdemelnek említést.

A *cukorrépa* termelésének főleg a kaposvári cukorgyár létesítése adott nagyobb lendületet. Az 1894. évben Fejér vármegye területén 338,696 q, Tolnában 94,436 q, Baranyában 277,920 q és Somogyban 310,825 q cukorrépát termeltek. A termelésben a következő évekre emelkedés várható.

Repcét Somogy vármegyében termelnek legnagyobb területen. E vármegyében az 1894. év repcetermelése 26,043 q volt. Fejér vármegyében már csak 10,120 q, Tolnában 8614 q s Baranyában 7378 q volt a repcetermés. A Dráván túli vármegyékben csak a Dráva és Kulpa lapályán termelnek kevés repcét.

Baranya és Fejér vármegyék *dohánytermelése* alig érdemel említést, a Dráván túli vármegyékben pedig épen semmit sem termelnek. A vasut áruforgalmát csakis Tolna és Somogy vármegye dohánytermelése gyarapítja, de az sem feltűnő mértékben. Az előbbi vármegyében 5111 q, az utóbbiban 10,230 q dohány termelt az 1894. évben. Ez a művelési ág, valamint a repcetermelés is állandóan csökken.

A Dráván inneni vármegyék közül Tolna és Baranya vármegyéknek a Duna lapályában elterülő részében, valamint Somogyban, főleg Szigetvár és Darány környékén, továbbá a Dráva mentén számbavehető mértékben termelnek *kendert*. Tolna vármegye 1894. évi termése 8300 q, Baranya vármegye termése 17,655 q és Somogy vármegye 1894. évi

termése 11,200 q kenderfonalat adott. A Dráván túli vármegyékben a kender- és lentermelésre nagyobb területeket fordítanak. Így Belovár-Körös vármegyében 10,150 q kender- és 9822 q lenfonál, Zágráb vármegyében 14,949 q kender- és 8500 q lenfonál és Modrus-Fiume vármegyében 7536 q kenderfonál volt az 1894. évi kender- és lentermés eredménye.

A *takarmánynövények* termelése főleg a Dráván inneni vármegyékben állandóan emelkedik. A külföldi piacokon jó hírnévnek örvendő hazai luczerna- és heremag termelésére mind nagyobb területeket használnak fel a nagy- és középbirtokok. Leginkább e két takarmánynövény magva s a magbűkköny gyarapítja a vasut áruforgalmát. A muhar- és baltaczimmag kisebb küldeményekben és csak ritkábban fordul elő. Az alábbi számok mutatják azon területek nagyságát, melyeket a budapest—fiumei vonal üzletkörébe eső vármegyékben, vetett takarmányok termelésére fordítanak.

Fejér vármegyében	43,135 k. hold.
Tolna	27,373 „ „
Baranya	30,086 „ „
Somogy	54,257 „ „
Belovár-Körös	16,103 „ „
Zágráb	19,186 „ „
Modrus-Fiume	12,653 „ „

A vonalnak a Dráván inneni része körül termelt *buza* legnagyobb részét vagy az uradalmak maguk, vagy budapesti nagykereskedők hozzák

feladásra. A búzaszállítmányok kisebb részét vidéki gabonakereskedők vagy ügynökök a kisbirtokosoktól szedik össze s raktáraikban gyűjtve és tisztítva adják vasutra. A búzát leginkább Budapestre, Bécsbe, Déltirolba, Vorarlbergbe, Svájcba, Délnémetországba, Karintiába, Stíriába, Krajnába s kisebb részben Fiumén és Trieszten át tengeren tulra szállítják el. A gyakoribb belföldi rendeltetési helyek Budapesten kívül Barcs, Székesfejervár, Pécs, Hidas-Bonyhád, Tolna-Mözs, Fácánkert, Dombóvár, Sárbogárd, Hidegkút-Gyöng. A dombóvár—gyékényesi vonalrész mentéről a károlyvárosi és zágrábi malmok részére is sok búzát adnak fel. Adony-Szabolcs, Báttaszék és Tolna-Mözs környékéről a vízi verseny von el a vasuttól szép mennyiségű szállítmányokat. A külföldi rendeltetési helyek közt Marburg szerepel tekintélyes szállítmányokkal, melyek legnagyobb része az ottani közraktárba kerül. Nagyobb szállítmányok mennek még Görz, Feldkirch, Buchs, Romanshorn, Zeltweg, Bregenz, Klagenfurt, Strassburg, Innsbruck, Salzburg, München, Leoben, Grác, Steinbrück stb. állomásokra, valamint a kereskedelmi konjunkturák mérvadása szerint az előbb felsorolt országok és országrészek számos egyéb helyeire.

A Dráva-Száva közén termelt buza feleslegét többnyire Zágráb, Károlyváros, Fiume, Csáktornya, Grác, Spielfeld, Friedenau, Lebring, Mura-Bruck, Pettau, Hallein, Romanshorn, Lindau, Wolfsberg, Feldkirch, Trieszt, Kranichsfeld, Klagenfurt, Marburg, Pöltschach, Bécs, Laibach, Villach stb. állomásokra szállítják el.

A *rozsküldeményeket* nagyobb részben ugyanazon fogyasztó területeken értékesítik, melyeket előbb a buzaküldeményeknél felsoroltunk. A gyakoribb rendeltetési helyek Budapest, Barcs, Marburg, Wolfsberg, Klagenfurt, Villach, Feldkirch, Kranichsfeld, Walden, Spielfeld, Grác, Leibnitz, Kapfenberg, Lebring, Cilli, Friedau, Mura-Bruck, Neumarkt, Salzburg, Laube stb.

Az *árpát* leginkább Budapest, Pécs, Dombóvár, Bécs, Puntigam, Grác, München, Teisendorf, Nürnberg, Kulmbach állomásokra, a baresi és marburgi tárházba, Fiumén át Angolországba, továbbá Württembergbe és az osztrák örökös tartományokba szállítják el.

A *zabküdeményeket* a Dráván inneni vonalrész állomásairól nagyjából Budapestre, Bécsbe, Barcsra, Dombóvárra, Marburgba, Krajnába, Déltirolba, Délnémetországba, a Dráván tuli termelő helyekről pedig Vrbovszko, Gomirje, Cameral-

Moravice, Skrad, Delnice, Lokve stb. állomásokra szállítják el.

A Dráván inneni vármegyékből a *tengeri* kisebb részét a köbányai, pécsi és baresi hízalók részére adják fel. A tengeri zömét azonban úgy innen, mint a Dráván tuli termelő helyekről Isztriába, Karintiába, Déltirolba, Krajnába, Vorarlbergre, Svájcba, Délnémetországba s Trieszten és Fiumén át horvát, osztrák és olasz kikötőkbe szállítják el. A gyakoribb rendeltetési állomások Budapest, Barcs, Pécs, Dombóvár, Bécs, Romanshorn, Fiume, Trieszt, Marburg, Grác, Bregenz, Buchs, München, Leibnitz, Cilli, Krainburg, Klagenfurt, Salzburg, Innsbruck, Leoben, Steinbrück, Zágráb, Károlyváros, Zeltweg, Mura-Bruck, Lebring, Knittelfeld, Friesach, Villach, Spielfeld, Wildon, Ehrenhausen, Meran, Nebikon, Alt-Hammer, Entlebuch, Krempfen, St. Blais, Pöltschach, Feldkirch, Wolfsberg, Kranichsfeld, Traibach, Laibach stb.

Burgonyát aránylag keveset szállítanak vasuton. A feladásra kerülő felesleg jobbra ugyanazon helyekre megy mint a tengeri. A Dráván tuli vidéken a burgonyát leginkább tápszernek használják el, a mi keveset feladnak, az hasonló célból Plase, Fiume, Károlyváros stb. állomásokra kerül.

A *kőlest* Budapest, Bécs, Laibach, Grác, Zágráb, Károlyváros, Fiume, Szombathely, Degendorf állomásokra s kisebb küldeményekben Krajna, Isztria és Déltirol különböző helyeire szállítják el.

A *tönkölyt és a tatárkát* többnyire saját szükségletükre termelik a kisebb gazdák. A középirtokosok termelésének feleslegét s a kisebb birtokosoktól összeszedett árut Baranya vármegye hegyes vidékére, a gyékényes—fiumei vonal állomásaira, Triesztbe, Bécsbe, Grácba, az osztrák, horvát és dalmát tengerpartra s Krajnába és Tirolba szállítják el.

A *bükkönyt, muhar-, lóhere-, luczerna- és balta-czimmagot* a dunántúli vármegyék különböző helyeire, Budapestre, Bécsbe, Fiuméba és Stíriába szállítják el.

A *repcét* és az egyéb olajmagvakat, mint a *kender-, len- és tökmagot*, valamint a *mákot* nagyjából Budapestre, Palota-Ujpestre, Győrbe, Dombóvárra, Hidas-Bonyhádra, Grácba, Zágrábba, Triesztbe, Bécsbe, Steinbrückre, Fiuméba, Bozenba, Laibachba, Münchenbe stb. küldik el.

A *hüvelyesek* főbb rendeltetési helyei Fiume, Trieszt, Budapest, Marburg, Barcs, Romanshorn, Laibach, Bécs. Nagyobb küldemények mennek

azonkívül Franciaország, Délmetország és Svajcz különböző helyeire is.

A *kendert* és *lent* tilolva és gerebenezve hozzák forgalomba. A vasuton elszállított áru nagyobb része Budapestre, Bécsbe, Fiuméba és Priglevicza-Szt.-Ivánra megy.

A *czukorrépat* a budapest—simontornyai vonalrész állomásairól részint Hatvanra és Selypre, részint Kaposvárra, a vonal egyéb szakaszairól pedig kizárólag Kaposvárra szállítják el.

A Dunántúli vármegyékben jobbra istállózva tartott nagy marhaállomány a természetes és a vetett takarmánynövényeket legnagyobb részben felemészti s így elszállításra csak a Száva és Kulpa környékéről kerül némi csekély *széna* feladáshoz Zágráb és Fiume rendeltetéssel. *Szalmát* számottevő mennyiségekben Budapest-Kelenföldre, az ásványviz szállítványok csomagolására, továbbá sajtolt állapotban Gratwein és Zágráb rendeltetéssel adnak fel.

Tolna vármegye *dohánytermését* Tolnára és Faddra, Somogy vármegyét pedig Barcsra és Szulokra fuvarozzák a termelők beváltás végett. Tolnára és Barcsra vasuton is szállítanak nyers dohányt hasonló célból. Tolna-Mözs és Barcs állomásokról a beváltó hivatalok Grác, Kassa, Arad, Kolozsvár, Fürstenfeld, Divacca, Rovigno állomásokra s a monarchia egyéb helyeken levő dohánygyárjai és raktárai részére szállítják el a simított és válogatott dohányt.

Nádat a szolgálóházak—rétszilasi vonalrész állomásairól Pinczehely, Hidegkut-Gyöng és Palota-Ujpest állomásokra szállítanak.

Fejér és Tolna vármegye legelőin s parlag helyein a legszegényebb néposztály vadon növe *gyógyfűveket* gyűjtöget. A kis kereskedők az összeszedett pipacs-virágot, beléndeket, ürmet, pemetét, székfűvirágot stb. többnyire Budapestre szállítják el.

IV. Szőlőművelés.

A székes főváros közelében, a Duna jobbpartján emelkedő mészköves magaslatokon, s azoknak a Duna felé elhúzódó dombnyulványain, a Kapos medrét szegélyező dombosorokon a Szegzárdi hegycsoportnak a Dunára ereszkedő oldalain, a Pécsi hegység déli, nyugoti és keleti oldalágain, Somogy vármegye napsütött dombvidékén s a Dráva és Száva közén még tíz év előtt mindenütt virágzó szőlőművelést üztek s a nép jókora részé-

nek kenyeret adó ezen művelési ág számbavehető mértékben gyarapítja a vasut áruforgalmát is.

A fillokszeravész, mely hazánk hegyi és kötött talaju szőlőit még most is állandóan pusztítja, e vidék szőlőit sem kímélte meg. Az 1894. évben a szőlőterületek legnagyobb része fillokszeralepett volt. Így

Baranya vármegyében a szőlőknek 70·97%-át	
Tolna	52·46
Fejér	38·29
Somogy	35·58
Belovár-Körös	14·86
Zágráb	60·7
Modrus-Fiume	35·4

támadta meg a pusztító élősd.

A védekezés, vagyis inkább a kipusztult területek rekonstruálása mindenütt folyamatban van, de hogy a régi eredményeket sikerül-e valaha újból elérni, az legalább is kérdéses.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyének a vonal forgalmi körébe tartozó szőlőiben eddig kevés eredményt mutat fel a rekonstruálás. A kis szőlősgazdák közül csak kevésnek áll módjában szőlőjét újból beültetni s leginkább csak uri birtokosok, inkább kedvtelésből, mint jövedelmezőségre számítva telepítenek új szőlőket.

Fejér vármegye északi részében csak a nagy uradalmak s vagyonosabb birtokosok régi szőlői hoznak még termést, kik nagy áldozatok árán védekeztek a pusztítás ellen. E vármegyében az 1894. év végével több mint 2000 kat. hold immunis terület volt szőlővel beültetve s ugyanakkor közel 500 k. hold amerikai ültetvény szolgált a felújítás céljaira.

Fejér vármegyének a vonal üzletkörébe eső területén Sárosp, Czece és Vajta határában vannak nagyobb homoki szőlőültetvények. E vármegyében az 1894. évben összesen 33·205 hektoliter bor termett.

Tolna vármegyében részint homokszőlők telepítésével, részint a régi szőlőterületeknek, nemesített amerikai vesszőkkel való beültetésével igyekeznek a régi virágzó állapotokat visszaállítani. Nagy-Dorog, Nagy- és Kis-Tengelic, Tolna, Szegzárd, Decs, Agárd, Zomba, Várdomb, Alsó-Nána, Szálka, Grábóc, Rác-Egres, Kis- és Nagy-Székely, Pálfa, Duzs és Csibrák községek határában s egyéb helyeken kisebb-nagyobb homokterületeket ültettek be az utóbbi időben szőlővesszővel. Az immunis talajon diszlo szőlők területe 1894-ben meghaladta a 4530 k. holdat. A Szegzárdtól Báticaig húzódó

lősz hegyek és dombok, valamint a kaposmenti dombvidék agyag talaju szőlőinek felujítását amerikai ültetvényekkel végzik. Az 1894. évben már 570 k. hold amerikai ültetvény volt e vármegye területén. A fent megnevezett községeken kívül még Báttaszék, Alsó-Nyék, Pilis, Mucsfa, Bonyhád, Kokasd, Möcseny, Morágy, Palatinca, Apáti, Pinczehely, Gyöng, Mészla, Hidegkut, Kurd, Döbrököz s több más község határában vannak részint termőképes régi, részint felujított szőlők. Tolna vármegye közel 21.000 k. holdnyi szőlőin az 1894. évben 55.413 hektoliter bor termett.

Mint az előbb mondottakból látszik, Baranya vármegye szőlőiben okozott legnagyobb pusztítást a fillokszera. Mágocs, Mekényes, Nagy-Hajmás, Kovaczéna, Tekeres, Bános, Rákos, Bükkösd, Megyefa, Helesfa, Csárdi, Dinnyeberki, Cserkut, Kövágó-Szőlős, Boda, Bakonya, Szent-Lőrincz, Pellérd, Pécs, Töttös, Szászvár, Nádasd, Ófalu, Óbánya, Rácz-Micske, Zsibrik, Véménd, Bozsok s több más község szőlőiben alig egy negyedrésze terem annak, a mit 15 év előtt a termelők piacra adtak. A felujítás több-kevesebb eréllyel mindenütt folyik; az 1894. év végével már közel 870 kat. holdnyi amerikai ültetvényt telepítettek Baranyában. E vármegye 24.214 k. holdnyi szőlőin a nevezett évben 54.509 hektoliter bor termett.

Somogy vármegye szőlőinek javarésze a Pécsi hegység nyugoti elágazásain s a vármegye nyugoti részében emelkedő dombvidéken terül el. Az előbbi vidéken Gadács, Gölle, Igal, Büss, Kercseliget, Kapos-Keresztur, Szt.-Balázs, Simonfa, Gálosfa, Böszénfa, Mosgó, Csértő, Szuliman, Hárságy, Bécz, Patcza, Német-Lad, Szigetvár, Beczefa, Kaposvár, s több más községek határában vannak a szőlők. A nyugoti területen Porrog, Surd, Tilos-Ör, Belezna, Iharos, Zákány stb. községek határában művelnek kisebb-nagyobb szőlőket. Somogy vármegye fillokszerapusztított szőlőit serényen ültetik be újra s több helyen nagy kiterjedésű homokföldeket is fognak fel szőlőtelepítésre. Az 1894. év végével a 19.319 k. holdnyi szőlőterületből 2400 k. hold esett az immunis talaju szőlőkre. A vármegye összes szőlőin 1894-ben 49.909 hektoliter bor termett.

A Dráván tuli területen a vonal üzletkörébe eső szőlők a kázniki hegységnek Kaproncza és Ludbreg közt a Dráva lapályára ereszkedő peremén s a Glogonca völgyére hajló oldalain, a Szlyeme hegy déli és délkeleti elágazásain és az Okiesi hegységnek, Jaska és Károlyváros között a Kulpalapály

szélén emelkedő dombjain vannak. A fillokszera-lepett szőlők felujítása általában igen lassan halad előre; a kisczardák többnyire burgonyát és tengerit termelnek az elpusztult szőlőkben. A még termőképes szőlőket sem művelik kellő gondnal és szakértelemmel s az elvénhedett tőkéken többnyire szeszen szegény savanyu bor terem, mely többnyire csak egyéb vidékek termésével keverve kerül fogyasztásra. Az itt figyelembe jövő három vármegyében összesen 62,459 hektoliter bor termett az 1894. évben.

A bórától védett Vinodoli völgyben kiterjedt mértékben üzik a szőlőművelést, de azért a terméskből csak keveset szállítanak vasuton. Grižane termelői és cirkvenicai és portorei borkereskedők évente vagy 6000 q vinodoli, horvát és dalmát bort adnak fel Plase állomáson Ogulinba, Károlyvárosba, Zágrábba s kisebb mennyiségben Bécsbe, Budapestre s egyéb helyekre való rendeltetéssel. Méja és Buccari határában, a bórától védett völgykatlanokban kisebb szőlőskerteket gondoznak: ezek termése néhány száz q súlyban feladott vodicával (természetes pezsgő) gyarapítja a vasut áruforgalmát. A vodicát kisebb küldeményekben Zágráb, Ogulin, Cameral-Moravica stb. állomásokra küldik.

A Dráván inneni vidék bortermésének feleslegét jobbra borkereskedők hozzák forgalomba, de közvetlenül is adnak fel a termelők borszállítványokat. A borküldemények gyakoribb rendeltetési helyei Pécs, Budapest, Budafok, Dombóvár, Kaposvár, Szakály-Högyész, Barcs, Vizvár, Babócsa, Visont-Csokonya, Darány, Mágocs, Kis-Korpad, Hegyes-Feketehegy, Topolya, Bécs, Marburg, Klagenfurt, Prága, Brünn, Grác, Innsbruck, Villach, Leitmeritz, Liesing, Leoben, Judenburg stb. Kisebb küldeményeket a dunántuli vidék és a Tiszavidék, valamint az osztrák örökös tartományok számos helyére adnak fel.

V. Gyümölcsstermelés.

Rendes, önálló gyümölcsösöket nem találunk a vonal Dráván inneni része körül. A gyümölcsfák ültetésére a magyar nép nem fordít külön területeket, hanem csak mellékesen a szőlőkben ad azoknak helyet. A mi kevés gyümölcs itt-ott terem, azt jobbra a termőhelyen vagy annak közeli környékén fogyasztják. A Pécsi hegység lejtőin művelt szőlőkben főleg csontmagu gyümölcsöket termelnek, a Zákánytól északra fekvő szőlőhegyeken a csontmagu gyümölcsök mellett az alma és birsalma érde-

mel említést. Jó termő években e szőlőhegyekről néhány száz q gyümölcsöt (almát, cseresznyét, barackot) adnak fel Budapest és Szegzárd állomásokra.

A Dráván túli vármegyékben úgy a szőlőhegyeken, mint önálló gyümölcsösökben sok szilva és almafát találunk, de a nép nem sok fáradságot fordít a fák gondozására; sem a hernyóktól nem tisztogatja, sem az ültetvények felújítását nem végzi. Jó termés esetén néhány száz q *almát* adnak fel dunántúli állomásokra való rendeltetéssel, valamint Körös, Belovár, Zágráb és Budapest állomásokra. A szilvasok termésének nagyobb részét pálinkának főzik ki, kisebb részét pedig frissen, vagy aszalva adják piacra. A *friss szilvát* Budapestre és Bécsbe, az *aszalt szilvát* Görcz, Trieszt és Fiume állomásokra küldik el.

A Drávától a Kulpáig terjedő vidék erdőségeiben helyenkint nagy számmal találhatók a *szelidgesztenye*- és *diófák*. Az előbbieket termését Szegedre, Kaposvárra és Budapestre, az utóbbiakét Fiuméba, Budapestre és Bécsbe szállítják el.

Buccari környékén a bóralfalakkal védett kis kertecskében füge- és olajfa virul, de ezek terméséből mi sem kerül elszállításra.

VI. Kertészet.

Az egyes helyeken letelepedett bolgár kertészek, a Duna mély televényes ártéri földjeiben a kisgazdák s egy-két uradalomban a nagybirtokosok termelnek oly mennyiségben kertészeti termékeket, hogy annak a vasuti áruforgalomban is nyoma van.

Tolna-Mözs állomás környékén sok *paprikát* termel a nép s azt házilag szárítva és megőrölve hozza forgalomba. A dunántúli vidék különböző helyeire, Budapestre, Bécsbe és Prágába szállítják el rendszeren kisebb küldeményekben a paprikát.

Apponyi gr. rácz-egeresi birtokán *spárgát* termelnek s azt Simontornya állomásról Budapestre szállítják el.

A nagy-lángi uradalomban Marsovszky Kálmán saját szabadalmazott rendszerének alkalmazásával közel 300 hold területen termel *dinnyét*. A papiranyagból készült edényekbe elültetett magot melegágyakban csiráztatják s május elején az edénynyel együtt a szabadba kiültetik. E termelési mód mellett elérhető, hogy már június hóban dinnyét ad a termelő piacra. Ha a telepet teljesen munkába veszik, úgy évente 250—300 kocsirakomány dinnye fogja Sárosd állomás feladási forgalmát növelni.

Szakályban bolgár kertészek különféle konyha-kertészeti növényeket termelnek, de termelésük eredményéből csak igen kevés kerül vasutra, mert a legnagyobb részét saját alkalmatosságukon hordják szét a környékre.

Pécs, Zágráb és Ogulin határában részint a kisgazdák, részint bolgár kertészek sok *káposztát* termelnek. A Pécs és Zágráb környékén termelt káposztát a báttaszék-zákányi vonal állomásaira, főleg azonban Csurgóra, Jákóra, Kaposvárra, Szigetvárra és Somogy-Szobbra, az Ogulin környékén termelt káposztát pedig Cameral-Moravica, Vrbovsko, Plase és Fiume állomásokra szállítják el.

Zágráb határában a bolgár kertészek már az említett káposztán kívül még számos más konyhaveteményt is termelnek. Ezek közül a *hagymát* Csurgó, Jákó, Kaposvár, Szigetvár, Somogy-Szob, Balingen és Cannstatt állomásokra, a *sárgarépat* *petrezselymet*, *retket*, *zellert* stb. pedig Fiuméba küldik el.

VII. Állattenyésztés.

A budapest—fiumei vonal üzletkörébe tartozó dunántúli vármegyékben az állattenyésztés minden ága, kiváltképen pedig a szarvasmarha- és lótenyésztés igen fejlett fokon áll. A számos nagy uradalom a belterjesen, jobbára vetett takarmányon tenyésztett állatállomány megválasztására nagy gondot fordít. Sajnos, hogy ugyanezt nem mondhatjuk el a kis gazdákról is. Ezeket többnyire szűk vagyoni helyzetük akadályozza abban, hogy a nagybirtokosok példáját követhessék. A Dráván túli vármegyékben a sertés- és szarvasmarhatenyésztést üzik első sorban, mely tenyésztési ágaknak a morotvás, vize-nyős legelők, a nagy tölgyesek makktermése és a terjedelmes hegyi legelők kedveznek. Az állomány minősége azonban csak az utóbbi években kezd némileg javulni.

Fejér, Tolna és Somogyvármegyék *szarvasmarhatenyésztésében* az erdélyi magyar fajta az uralkodó, mi mellett a pirostarka hegyi fajta csak kisebb számmal van képviselve. Baranyának hegyes vidékein a szarvasmarha állomány nagyobb része nyugoti fajta s csak a déli részeken van az erdélyi magyar faj jobban elterjedve.

A lakosság zömének szarvasmarha állománya úgy számra, mint minőségre nézve silány, Fejérben az idegen szarvasmarhának fele, Tolnában 88%-a és Baranyában 86%-a kisbirtokosoké. Ez azonban nem azonos az uradalmak tenyésztéséből kikerülő

idegen keresztezésű tájfajtákkal, hanem jobbra Horvátországból és Szlavóniából beszerezett, kevés tápszert fogyasztó, apró korcs (csira) szarvasmarha. Az utóbbi időkben a nép szarvasmarha állományában is javulás észlelhető, miben nagy része van a vármegyei gazdasági egységeknek, melyek nyugoti országokból hozatott tisztavérű apaállatokat adnak jutányos áron az egyes községeknek. Nagyban hozzájárulnak az állomány felfrissítéséhez az uradalmak és nagyobb birtokosok tenyészetéből kikerülő tájfajta apaállatok is.

A nagybirtokosok a legkülönbözőbb nyugoti fajtákat tartják s részint tisztavérű állatokat tenyésztenek, részint állandó kísérletezés útján az illető vidék takarmány és éghajlati viszonyainak leginkább megfelelő tájfajtákat igyekeznek létrehozni. E tekintetben Tolnavármegyében értek el eddig legszebb eredményt; itt, főleg Bonyhád környékén az állandó jellegű tájfajtát, a *bonyhádi fajt* hozták létre a keresztezési kísérletek eredményeként.

A nagybirtokosok tenyésztői közül felemlítjük az Eszterházy grófok freiburgi tehenészetét Sárosdon, a zirczi apátság magyar gulyáját Előszálláson, Bernrieder J. magyar gulyáját Közép-Hidvégen, Szeniczey Ferencz magyar gulyáját Gerjeben, Drasche R. br. berni tenyészetét Kajmádon, Döry V. simmenthali tehenészetét Seperden, Döry Zs. simmenthali tehenészetét Kis-Dorogon, Jeszenszky br. simmenthali tehenészetét Felső-Hidvégen, Gurr L. simmenthali tehenészetét Alsó-Hencsén, Kovács L. simmenthali tehenészetét Puszta-Katalinon, Apponyi G. gróf bonyhádi és simmenthali tenyészetét Pálfán, Bisehitz Mór simmenthali tenyészetét Ozorán, Széchenyi gr. magyar gulyáját Barcsan, Dreher Antal mürzthali és hollandi tehenészetét Szt.-László pusztán, az Inkeyek magyar gulyáját Iháros-Berényben, Somssich gr. magyar gulyáját Balháson, az állami földműves iskola simmenthali tehenészetét Szt. Imrén és Márffy B. simmenthali tehenészetét Henczén. Számos más gazdaságban tartanak még pinzgauit, innthali, kuhlandi, möllthali, algaui s más egyéb nyugoti fajú szarvasmarhát.

Az uradalmak tenyészetéből többnyire tenyész apaállatokat és borjas teheneket adnak fel. A tehenészetekből és a gazdaságból kimustrált állatokat majd minden nagyobb birtokos és bérlő kihizlalva bocsájtja áruba. Az ígás szarvasmarha nagyobb részét az uradalmak nem saját tenyésztésükből fedezik, hanem az erdélyi részekből hozzadják. Az oly uradalmak, melyekben a szarvasmarhák hizlalásával üzletszerűen foglalkoznak, Stiriából, Szlavo-

niából és Horvátországból is hozatnak sovány marhát felhizlalás végett.

A Dráván tuli vármegyékben a kisgazdák marhaállományának zöme kevert hegyi fajok keresztezése útján nyert apró termelű korcs.

A nép szarvasmarhaállományának felfrissítésére ujabban fajtisztá bikákat szereztek be a dunántuli nagyobb uradalmak tenyészetéből, valamint Algauból és Selzthalról. Az uradalmak a vonal e része körül is nagy gondot fordítanak a tenyészanyag megválasztására. A kisgazdák tenyésztéséből ígás és tejelő állatok, az uradalmakból pedig hizott és ígás marhák kerülnek forgalomba.

A vonal Dráván inneni állomásain, a számos nagy uradalom tenyészetéből, az ország majd minden részébe küldenek szét tenyészapaállatokat és borjas teheneket, főleg az utóbbiakból a budapesti majorosoknak szállítanak sokat. A hizott szarvasmarhát majdnem kivétel nélkül Budapestre, Bécsbe, Münchenbe, Bregenzbe, Passaura és Feldkirchre szállítják el. A vágó borjukat Budapest és Bécs vágóhidjára küldik.

A Dráván tuli tenyésztő helyekről többnyire Kaproncza, Körös, Zágráb, Károlyváros vásáraitra hajtják be a szarvasmarhát. E vásárokról és közvetlenül a tenyésztőktől az ígás szarvasmarhát Budapest, Sesvete, Hidja-Apáti, Nagy-Kanizsa, Dombóvár, Kaposvár, Zágráb, Pinczehely, Szigetvár, Sárbogárd, Galánta, Báltaszék, Fácánkert, Nyék-Ladháza, Holics, Simontornya, Kutti, Hidegkut-Gyöng, Fiume, Lundenburg, Bécs stb. állomásokra szállítják el. A hizott és javított szarvasmarhát Bécsbe, Pólába, Triesztbe, Sessanába és Fiuméba küldik leggyakrabban. A szopós borjuk gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Bécs, Trieszt, Zágráb, Kaposvár, Bárté stb.

Ép úgy mint a szarvasmarhatenyésztést, a *lótenyésztést* is főleg csak az uradalmak és nagyobb birtokosok üzik fejlettebb módon és nagyobb mértékben. A kisgazdák tulajdonképpeni része ugyan silány lóállományt tart, de Tolna és Somogy egyes vidékein szép csikókat nevelnek, melyek nagy részét a lóavató bizottságok veszik meg. A lóállomány általában véve az utóbbi időkben tetemesen javult. Ebben nagy része van az állami méntelepeknek s a magántenyésztők méneseinek. A tenyésztés háttas és könnyű kocsilovak nevelésére irányul. Nehéz és félnehéz keresztezéseket, valamint angol és arab telivér és félvér lovakat csak az uradalmak tenyésztnek. A nagyobb tenyészetek közül említésre méltók az Eszterházy grófok angol fél-

vér ménese Sárosdon, a zirczi apátság ménese Előszálláson, a Döry féle angol-arab félvér ménes Szitvény pusztán, Nádosy István és Kálmán angol félvér ménese Baranya-Szt.-Lőrinczen, Festetich T. gróf angol félvér ménese Csurgón és Jankovich Gy. lipizzai félvér ménese Széplakon. Bár tulajdonképeni tenyésztéssel nem foglalkozik, még is itt van helyén felemlíteni a *közös hadsereg nagy-dád—sári remonda-telepét*, hol részint a hadsereg részére összevásárolt pótlovakat tartják, részint a hadicézlokra alkalmasnak ígérkező és a tenyésztőktől megvásárolt csikókat nevelik azon korig, midőn mint remonda lovak az ezredekhez beoszthatók. E telepről Pécs, Eszék, Bécs-Ujhely, Stockerau, Marburg, Bécs stb. állomásokra szállítják el a kincstári lovakat.

A Dráva-Száva közén az uradalmak s a jobb módú birtokosok az állami és magán ménék igénybevételével Percheron keresztezéseket, félnehéz muraközi, nehéz ígás és könnyű kocsí és háts lovakat tenyésztének.

A forgalomba kerülő lovak nagyobb részét lábon hajtják a vásárookra és az avatóbizottságok elé. Ez utóbbiak részint a monarchia különböző helyőrségeinek, részint a nagy-dád-sári telepnek küldik el a megvásárolt állatokat. A vásári forgalomból s az egyes tenyésztőktől a használati és tenyészlovakat Budapest, Bécs, Berlin, Nagyvárad, Szatmár, Székesfejervár, Sárbogárd, Győr, Nagy-Kanizsa, Murakirály, Csáktornya, Sárosd, Pilsen, Grác, Adony-Szabolcs, Szabadka, Sátoralja Ujhely, Kisujszállítás, Bükk, Zeliz, Laibach, Salzburg, Szigetvár stb. rendeltetéssel adják vasútra. Csurgó, Szigetvár, Kaposvár, Kaproncza, Körös országos vásárait főleg olasz lókereskedők látogatják szívesen. Ezek az összevásárolt állatokat jobbára lábon hajtják el Csáktornyaig s ott adják fel külföldi állomásokra való rendeltetéssel. A versenylovakat 1—2 darabból álló küldeményekben a monarchia különböző versenypályáira, leggyakrabban Budapestre és Bécsbe küldik.

A *sértéstenyésztést* úgy a nagy-, mint a kisbirtokosok a vonal környékén mindenütt kiterjedt mértékben üzik, de főleg Fejérvármegyének mocsáros, sárrétes vidékein, Tolnában a Duna lapályán, Somogynak a Dráva közelében elterülő lapályos vidékén, valamint a Dráván tuli vármegyékben jut e tenyésztési ág elsőrendű jelentőségre.

A Dráván inneni vármegyékben főleg a fehér kondorszőrű fajt tenyésztik; idegen fajokat több-

nyire csak az uradalmakban tartanak, ezek közül a fekete szőrű kínai keresztezések s a tiszta és kevert angol fajok a gyakoribbak. A Dráván tuli vármegyékben a túrmezei fajt s a fehér, kondorszőrű, jól hizó fajtát tartják leginkább. Ez utóbbi fajtát, szép fehér húsaért, főleg a bécsi piacon jól fizetik.

A sertések legnagyobb részét mint sovány sertést, vagy mint süldőt adják piacra s csak jóval kisebb részét hizlalják fel üzleti vagy magán hizlalókban. A vasúti szállításra kerülő sovány sertéseket és süldőket a vonal Dráván inneni állomásairól Kőbánya, Győr, Bécs-Ujhely, Bécs, Bares, Pécs, Sopron, Simontornya, Visonta Csokonya, Zákány, Szeged, Bajmok, Szabadka állomásokra való rendeltetéssel adják fel. A zákány-ogulni vonal állomásairól Bécs, Bécs-Ujhely, Sopron, Leoben, Salzburg, Nagy-Kanizsa, Puntigam, Knittelfeld, Kaproncza, Mura-Bruck, Cormons állomásokra küldik el leggyakrabban a sovány sertéseket és süldőket.

A tenyészsertéseket dunántúli állomásokra, Szatmár, Ung és Ugocsa vármegyékbe s az ország egyéb részeibe küldik el.

Sertések hizlalásával házilág számos helyen foglalkoznak, de nagyobb szabásu, rendszeres hizlaló kevés van a vonal mentén. A rácz-almási hizlalóból évente vagy 300 hizott sertés kerül ki. A pécsi serteshizlaló részvénytársaság hizlaló telepén állandóan 4000 drb sertés hizik. A szigetvári serteshizlaló 1500 drb befogadására épült és benne állandóan 5—600 sertést hizlalnak. A baresi hizlalda részvénytársaság rendes viszonyok közt évente 13,000 drb hizott sertést ad piacra s a hizlásra évente 40,000 q tengerit és 20,000 q árpát használ fel. Mágócsón egy kereskedő 3—400 drb sertést hizlal évente. Dombóváron több kisebb hizlalóban néhány száz sertést hizlalnak eladásra. A mezőgazdasági iparrészvénytársaság a kaposvári uradalomban évente vagy 1500 drb sertést hizlal. A Dráván tuli területen Kapronczán, Zágrábban, Leskovácson, Károlyvárosban és Ogulinban jobbra házi hizlalókban sok sertést hizlalnak.

A vonal Dráván inneni állomásairól a javított sertést Nagy-Kanizsa, Pécs, Mohács, Bécs, Laibach stb. állomásokra, a hizott sertést pedig Kőbányára, Bécsbe, Steinfeldre, Grácba, Puntigamra, Baranya-Szt.-Lőrinczre, Darányba, a német birodalom s az osztrák örökös tartományok különböző helyeire küldik el.

A Dráván tuli vármegyéből a javított és hizott sertések nagyobb részét Steinfeld, Bécs,

Sopron, Leoben, Salzburg, Mürrzuschlag, Nagy-Kanizsa, Puntigam, Knittelfeld, Mura-Bruck, Klagenfurt, Kranichsfeld, Buccari, Körös, Leskovác, Varasd, Delnicze, Sesvete, Passau stb. állomásokra való rendeltetéssel adják fel.

Leölt hizott sertéseket feltisztítva, november-től márcziusig leggyakrabban Sárosd és Simontornya állomáson adnak fel Budapest rendeltetéssel. Tolna-Mözs állomásról a friss és füstölt sertés-húst ugyancsak Budapestre szállítják.

Juhtenyésztéssel úgy a Dráván innen, mint azon túl jobbra csak az uradalmakban foglalkoznak oly mértékben, hogy ezen tenyésztési ág termékeinek a vasuti áruforgalomban is nyoma van. A Dráván inneni részeken a kopár dombok és sovány homokos legelők javítására, gyapjunyerés és húsuhtenyésztés céljából tartják a juhokat. A Dráván túl a terjedelmes bozótos hegyoldalak és irtványok kedveznek ezen tenyésztési ágnek. Az uradalmakban többnyire tiszta merinót, merinó keresztezéseket és electoral-negretti juhokat tartanak. A kiscgazdáknál a rövid, durvább gyapjas egy- és kétnyiretű alföldi fajta a legelterjedtebb.

Az uradalmak a juhokat rendszeren javítva vagy felhizlalva adják piacra s leginkább Budapestre és Bécsbe szállítják el, de küldenek ürüket Tirolba, Felső-Ausztriába, Isztriába és Krajnába is. Az élő bárányok gyakoribb rendeltetési helyei Budapest és Bécs.

A lakosság zömének korlátolt vagyoni helyzete, a tanyagazdálkodás hiánya és a nagy fogyasztó központok távoli fekvése szolgál magyarázatul annak, hogy a **baromfitenyésztés** a vonal mentén nincs fejlettebb fokon. A nép általában kevés baromfit tart s a fősúlyt a tojástermelésre fekteti. A tenyésztésben leginkább közönséges hazai fajtákat találunk s csak egyes nagybirtokosok és bérlok foglalkoznak nemesebb fajok tenyésztésével is. Kis-Korpadról évente vagy 1200 drb különféle fajbaromfit szállít el a baromfitenyésztési egyesület a Dunántul különböző részeibe.

A tenyésztés feleslegét a budapest-simontornyai vonal állomásairól Budapestre szállítják el, a vonal többi állomásairól pedig többnyire vándor tyúkászok szedik össze s Bécsbe és Hetzendorfra küldik el vasuton.

Horvátországban a Dráva, Száva és Kulpa lapályán üznek figyelemreméltó baromfitenyésztést. A Dráva-Száva közti részről magyarországi és osztrák tyúkászok szedik össze az élő baromfit s ugyancsak Bécsbe és Hetzendorfra küldik vasuton.

A Száva-Kulpa közti területről az élő ludat, csirkét, kacsát, pulykát Fiuméba, Buccariba, Triesztbe, Zágrábba és Ogulinba, a leölt hizott pulykát pedig Bécsbe szállítják el.

VIII. Állati termékek.

A virágzó szarvasmarhatenyésztés, a juh- és baromfitenyésztés szolgáltatja a vasuti áruforgalomban számottevő állati termékek zömét.

Az uradalmak mindenkében nagy állományu tehenészetet tartanak fenn, melyből tej- és vajküldemények kerülnek vasuti elszállításra. A juhtenyésztés a gyapjuval, a baromfitenyésztés a tojással gyarapítja a vasut áruforgalmát. Az egyéb állati termékek, minő a selyemgubó, bőr, csont, lőtt vad, friss hal, zsir és szalonna rendszerint csak kisebb küldeményekkel jönnek elő az áruforgalomban.

A nagyobb gazdaságok tehenészeiben nyert tejet oly távolságokról, honnan a tej, halmazállapotának megváltozása nélkül a vasuti szállítást kibírja, Budapestre szállítják el. A pécs-barcsi vasut állomásairól Pécsre küldik be a tejet.

Szakály-Hőgyész, Kölesd-Tengelicz, Kurd-Csibrák, Szászvár-Máza, Mágócs, Hidas-Bonyhád, Dombóvár, Kaposvár és Kis-Korpad állomások üzletkörébe tartozó uradalmakban a tej nagy részét vajnak dolgozzák fel s a *friss vajat* Budapest, Pécs, Bécs, Nagyvárad, Temesvár, Fehértemplom, Olmütz és Georgswalde-Ebersbach állomásokra küldik el gyorsáru gyanánt.

A zákány—zágrábi vonal állomásairól Zágrábba szállítják be a friss tejet.

A *gyapju* többnyire kisebb küldeményekkel szerepel a vasuti áruforgalomban. A Dráván inneni vonalrész állomásairól az elszállításra kerülő mosatlan gyapju nagyobb részét Budapestre küldik el megmosás végett. A háton mosott gyapjút leginkább Bécsbe, Brassóba, Grácba, Baranya-Szt.-Lőrinczre, Pécsre, Budapestre s Jägerndorfra szállítják el. A Dráván túli állomásokról csak igen kevés gyapjút küldenek Laibachra.

Fejér vármegyéből és Tolna vármegye felső részéből Budapestre és kisebb részben Bécsbe szállítják el a tenyésztőktől összeszedett *tojást*. A vonal többi részéről Zabok-Krapina-Teplitz állomásra, a tyúkászok pedig Bécsbe, Hetzendorfra, Rannra, Zágrábba, Károlyvárosra, Pölschachba, Triesztbe és Fiuméba küldik el az árut.

Nyers marhabőrt Budapest, Zágráb, Pécs rendeltetéssel, *juh bőrt* pedig Budapest, Szombathely, Simontornya, Dabas, Csongrád, Félegyháza,

Halas, Bécs stb. rendeltetéssel adnak fel a vonal állomásain.

Friss halat Tolna Mözs állomásról Budapestre s tavasszal és ősszel Buccariból Delnicére, Ogulinba és Zágrábba szállítanak.

A Dráván inneni állomásokról Budapestre, Pécsre, Bécsbe, Liesingbe, a Dráván túli állomásokról Liesingbe és Fiuméba szállítják el a *csontot*.

A *tollat* és *szarvakat* csaknem kivétel nélkül Budapestre küldik.

Zsirt és *szalonnát* jobbra csak a Dráván inneni állomásokon adnak fel Horvát-Szlavonország és Felső-Ausztria különböző helyeire.

A nagy uradalmak vadászterületein elejtett *vadat* (özet, nyulat, fácánt és foglyot) Bécs és Budapest piacára küldik el.

A *selyemtenyésztés* a dunántúli vármegyékben örvedetesen fejlődik, bár az eperfák elégtelensége még mindig nagy akadályt gördít ezen tenyésztési ág fellendülésének útjába. Az 1894. évben Tolna vármegyében 5042 család 70,191 kg., Baranyában 2072 család 27,212 kg., Somogyban 913 család 20,220 kg. és Fejérben 895 család 7907 kg. selyemgubót termelt. A gubót e vármegyéből Szegzárdra, Nagy-Dorogra, Szakályba, Baranya-Szt.-Lőrinczre és Szigetvárra hordják vagy küldik beváltás végett. A nagy-dorogi beváltó Szegzárdra, a szakályi, baranya-szt.-lőrinczi és szigetvári Eszékre küldi el a beváltott gubókat. A szegszárdi beváltó hivatal a gubókat Fiumén át Olaszországba küldi ki.

A Dráván túli vármegyék közül Belovár-Kőrös és Zágráb vármegyében foglalkoznak kiterjedtebb mértékben a selyemtenyésztéssel. Az előbb nevezett vármegyében 1297 család 12,218 kg., az utóbbiban 799 család 10,829 kg. gubót váltott be az 1894. évben Zágrábban és Kapronczán. E helyekről a gubót Szegzárdra szállítják el vasuton.

Méhtenyésztéssel a dunántúli vármegyékben majd minden községben foglalkoznak kisebb nagyobb mértékben, de a modern méhészet csak nehezen tud tért hódítani. Somogyban 12,317 közönséges kaptár mellett csak 1156 méhcsalád dolgozik mozgó szerkezetű kaptárban; Tolnában a 10,532 méhcsaládból 2967 s Baranyában a 9809 méhcsalád közül 1344 van mozgó kaptárakban elhelyezve. Az itt megnevezett négy vármegyében 1668 q mézet termeltek az utóbbi években.

A Dráván túli vármegyékben is sok méhcsaládot tartanak, de a mozgó szerkezetű kaptárak itt is igen lassan terjednek el.

A vonal állomásairól a *mézet* Budapestre, Bécsbe, Grácba, Nagy-Kanizsára, Marburgba, Lembergbe, Laibachba s Felső-Ausztria és Krajna különböző helyeire szállítják el.

A bari sertéshizlalóból Visonta-Csokonya állomásra adnak fel *trágyaszállítmányokat*.

IX. Erdőgazdaság.

A budapest—fiumei vonalnak úgy a Dráván inneni, mint azon túli része számottevő erdőterületeket érint útjában s egyedül Fejér vármegyének e vonal üzletkörébe utalt vidéke szűkölködik nagyobb erdők hiányában.

Fejér vármegyében e vonal körül csak Erd határában a Wimpfen grófi uradalom s Vajta határában a Zichy grófi uradalom területén van egy-egy nagyobb erdő, de a vasuti áruforgalmat egyik sem alimentálja, mert mindkettő csakis az illető uradalmak faszükségletének termelésére szolgál.

Az adony-szabolcs—czeczei vonalrészről keletre a homokos területeken több helyen találni kisebb-nagyobb akáczosokat. Akáczfásorok szegélyezik az uradalmak egyes birtoktagjait is, valamint jobbra akácültetvények nyújtanak árnyat a legelőknél a delelő barmoknak is. A mit ezekből az ültetvényekből kívágnak, az főleg az uradalmak tűzi- és szerszámfa-szükségletét fedezi s csak szórványosan adnak fel a szomszédos állomásokra néhány kocsirakomány akácza-oszlopot.

Tolna vármegyében a Kapos és Sió közötti dombvidéken, Dombóvár környékén s a Pécsi-hegység északi és keleti elágazásain vannak terjedelmes erdők. A kétharmadrészben feltétlen erdőtalajon álló erdőkben a tölgy, bükk és cser az uralkodó fafajok, de feles számmal fordul elő a gyertyán, szil, juhar és éger is. Szegzárdtól Batta-székig húzódó dombvidék szelétől a Dunáig elterülő lapályon terjedelmes füzesek s nyár- és égerpagonyok vannak. A homokos területeken vagy 200 h. akáczerdő is áll. Az erdők nagyobb része ép, szálás, helyenkint új ültetésekkel. A vármegye egész területén 54,432 k. h. erdő van; ennek 60%-a tölgy, 40%-a pedig egyéb lombfa. Az összes erdőterületnek mintegy 60%-a kötött forgalmu birtok, tervszerű kezelésre kötelezve. A többi a nagy- és középirtokosok közt oszlik meg.

A simontornya—dombovári vonalrész mentén Eszterházy hg., Apponyi gr. és Sina S. br. örökői a nagyobb erdőbirtokosok. Ezeknek Duksz, Högyész, Kis- és Nagy-Székely, Mucsi és Uj-

Dombovár határában van egyenkint ezer holdnál nagyobb vagy közel ezer holdnyi erdőbirtoka. E birtokok összege meghaladja a 12,650 k. holdat.

Báttaszék és Szegzárd állomások üzletkörébe tartozó nagyobb erdők a Theresiánium és a közalapítvány vagyonát képezik. E két birtokosnak Bába, Báttaszék, Decs, Eöcsény és Szegzárd határában vannak ezer holdat meghaladó vagy megközelítő erdősegei. Ezek összege közel 6700 k. hold.

Tolna vármegye itt ismertetett erdősegeiben majdnem kizárólag tűzifa alakjában értékesítik a vágási fordákba eső törzseket. Az uradalmak tűzfafaszükségletének fedezése után fenmaradó felesleget s a közbirtokossági erdőkben termelt tűzifát Nagy-Dorog, Hidegkut-Gyöng, Pinczehely, Gyánt, Simon-tornya, Sárbogárd, Szegzárd stb. állomásokra szállítják el.

Az utakat szegélyező, félszázados kanadai nyárfatörzsekből Alsó-Tengeliczen vándor cigányok vésett teknőket készítenek s abból évente vagy száz darabot szállítanak el Szegzárdra.

Baranya vármegyének az itt ismertetett vonalak üzletkörébe eső része határozott erdős terület. A Mecsek heggyének derekát és az északi oldalához csatlakozó fensíkot, valamint a nyugot felé elhúzódó dombokat terjedelmes tölgy, bükk, gyertyán és egyéb lombfák fedik. Ezek az erdők jókora területen folytatódnak Somogy vármegye keleti részében is. Baranya vármegye lapályos déli részében, a Pécsi viz, Okor és Feketeviz által öntözött területen is nagy erdők állanak, de ezek termékei már csak kisebb mérvben veszik igénybe a vasuti szállítást s inkább a Dráván jutnak Barcs piacára.

Baranya vármegye itt figyelembe jövő erdősegeinek nagyobb része 100 éven aluli szálas törzsekből áll. Hasonlók azok az erdőségek is, melyek észak felé Tolna vármegye területére átnyúlnak. A vármegye 145,735 k. holdnyi összes erdősegeiből 71%, mely törvényhatósági, közbirtokossági, egyházi testületi és hitbizományi birtok, köteles tervszerű kezelésben áll, de a többi erdőt is rendszeres üzemterv szerint hasznosítják s a felújításról sarjaztatás vagy új ültetés útján gondoskodnak. Az erdők 25%-a tölgy és cser, többi része bükk, gyertyán és szil. Mintegy 1200 k. holdon fenyő is diszlik.

A dombovár—báttaszéki vonal környékén Vaszar, Vékény, Apor, Váralja, Hosszu-Hetény, Pécsvárad, Óbánya, Nádasd, Várkony, Rác-Mecske, Magyar-Egereg, Mekényes, Rác-Kozár, Nagy-Ág, Feked, Véménd, Szálka, Závod községek határában

Apponyi gr., Montenuovo hg., a pécsi püspökség, Eszterházy hg. s a vallásalapítvány birják az egyenkint ezer holdas vagy ezt megközelítő erdőket. A felsorolt községek határában fekvő ezen erdőségek összege megközelíti a 24.800 k. holdat.

A dombovár—baranya—sztl.-lőrinczi és pécsi—szigetvári vonal üzletkörében a pécsi püspökség, a káptalan, a székesegyház és a papnevelő, Majláth Gy. örökösei, Engel A. és fia, Szilly L., Biedermann és Pécs város a nagyobb erdőbirtokosok. Ezeknek egyenkint ezer holdat meghaladó erdősegei, melyek összesen 21,600 k. holdat tesznek ki, Szt.-György, Bakócsa, Kán, Budafa, Mánfa, Abaliget, Orfű, Jánosi, Töttös, Kövágó-Szölös, Pécs, Somogy, Vasas, Dencsháza s Kisasszonyfa községek határában terülnek el.

Baranya vármegye erdősegeiben kivágott gyertyán-, bükk- és csertörzseket, valamint a selejtesebb tölgytörzseket hasáb tűzifának és bányafának dolgozzák fel. Az ép, értékes tölgytörzsekből dongát hasítanak s talpfát és durván kinagyolt műfát faragnak. A törzsek egy részét feldolgozatlan állapotban a gőzfűrészeknek és parkétagyáraknak küldik el.

A *tűzifa* számbavehető részét a pécsi fakereskedők veszik meg. A dorongfát a termelőhelyek közelében működő mész- és téglafőzők használják fel. A tűzifa többi részét Bánya, Szabolcs, Dombovár, Hidas-Bonyhád, Pécs, Üszög, Hidegkut-Gyöng, Sárbogárd, Sásd, Szászvár-Máza, Villány, Áta állomásokra s a budapest-kelenföld—dombovári vonal egyéb állomásaira szállítják el.

A *bányafát* a pécsi szénvidék bányáiban használják fel s a termelő helyekről vasuton Pécs, Bánya, Szabolcs állomásokra küldik el.

A *tölgytörzsek* nagyobb részét Engel baranya-szt.-lőrinczi és pécsi fűrész- és parkétagyára dolgozza fel, de számottevő mennyiségben adnak fel törzseket Barcsra és Fiuméba is.

A *tuskókat* Sásdra, Baranya-Szt.-Lőrinczre s a *dongát* Barcsra, Pécsre, Fiuméba és Sásdra küldik. A *tölgytalpfát* a m. kir. államvasutak saját szükségletére különböző rendeltetéssel adják fel s részben Barcsra küldik.

Somogy vármegye erdősegeinek nagyobb része a Pécsi hegység nyugoti végére támaszkodó dombvidéken és a vármegye nyugoti részében, a Bala-tontól a Drávaig húzódó hullámos, itt-ott magasabbra emelkedő területen áll. Somogy vármegye legnagyobb részét hajdan kevés megszakítással összefüggő őserdő borította. Ennek az őserdőnek ma

már csak egyes nagyobb uradalmakban van nyoma, hol még mindig találni szép régi tölgyeseket. Általában a tölgyerdők nagy része áldozatul esett már az elődök rablógazdálkodásának. Sok erdőt teljesen kiirtottak s területét felszántották. Az erdőtörvény hatályba lépte óta mindenütt nagy gondot fordítanak az erdők felujtására. Nagy területeken találni új ültetéseket s gondozott sarjerdőket. Az uradalmak a vadállomány ápolása kedvéért annyira kimélik az erdőket, hogy sok helyen az uradalom szükségletét fedező tűzifamennyiségnél többet nem is vágna. Nagyobb fatermelést az Eszterházy hercegi uradalomban s Festetich T. grófnak a Dráva közelében elterülő uradalmában üznek. Az előbbi birtokokon a bérlőtársaság, az utóbbin a horvát leszámítoló bank tarolja az erdőket. Ez utóbbinak Szentán van egyik nagyobb fatelepe.

Somogy vármegyének 246.942 k. hold erdőségéből 80·6% nem feltétlen erdőtalajon áll. Az állabok 55·2%-a tölgy, 42·4%-a bükk, szil, gyertyán, juhar, nyír és egyéb lombfa, végül 2·4%-a fenyő. Ez utóbbinak nagy része új ültetés.

Az összes erdők 46·4%-a, mely hitbizományok, egyházi testületek, a közalapítvány és a közbirtokosságok tulajdona, köteles tervszerű kezelésben áll, de az erdők többi részét is okszerűen hasznosítják.

A vármegye keleti és délkeleti részében Homok, Szt.-Balázs, Cserénfa, Böszénfa, Kaposvár, Zselicz-Kistalud, Töröcske, Gyarmat, Kapos-Füred, Szenna, Almamellék, Becz, Bürüs, Zselicz-Kislak, Lakócsa, Kálmánca, Magyar-Lukafa, Tót-Keresztur, Nagy-Hárságy, Barcs és Nagy-Korpád községek határában vannak ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok. Az összesen 29.430 k. holdra rugó ily erdőterületek nagyobb része az Eszterházy hercegi hitbizományhoz tartozik; kisebb részén a kegyes tanítórend, Ypsilanti hgasszony, Biedermann, Széchenyi gr., Andrássy grófasszony, Stein testvérek, a zs.-szt.-jakabi apátság és Herbecz V. birtokosok osztoznak.

A vármegye nyugoti részében Festetich gr., Inkey, Szegedi-Entsch, Somsich gr. s az esztergomi főkáptalan az ezer holdnál nagyobb erdőterületek tulajdonosai. Ezeknek Szob, Balhás, Szentá, Iháros, Iháros-Berény, Inke, Csurgó, Nagy-Márton, Antal-falu és Gyékényes községek határában összesen több mint 26.700 k. hold ilyen erdőbirtoka van.

A somogy vármegyei vonalrészre utalt erdőkben a törzsek nagyobb részéből tűzifát, bányafát, talpfát, dongát, oszlopokat, karókat és szerszámfát készítenek. A törzsek kisebb részét feldolgozatlanul

értékesítik. Jókora erdőterületeken a gubacsna és nyers botoknál egyebet nem termelnek. A faszénégetést csak kisebb mértékben üzik.

A *tűzifát* Dombóvár, Kis-Korpád, Hidas-Bonyhád, Báltaszék, Döbrököz, Pinczehely, Pécs, Czece, Jákó, Beleg stb. állomásokra szállítják el leggyakrabban.

A *bányafa* rendeltetési helyei Pécs, Bánya, Szabolcs.

A *tölgytuskókat és rönköket* Barcsra, Bécsbe és Pécsre, a *szerszámfát* Szegzárdra, Hidas-Bonyhádra, a karókat és oszlopokat Pécsre és Barcsra, a *somfabotokat* Bécsbe, a *dongát* Fiuméba, Triesztbe és Barcsra, a *talpfát* Baranya-Szt.-Lőrinczre, a *faszenet* Fiuméba és Trofayachba s a *gubacsot* Bécsbe szállítják el.

A *Dráva és Száva közén* emelkedő hegyeket s azok lankáit rengeteg bükk és tölgyerdők borítják s terjedelmes erdők fedik a zágráb—károlyvárosi vonaltól nyugatra emelkedő Gorjanczi és Okiesi hegyeket is. A *Kulpától a tengerig* elterülő fensíknak csak északi és keleti lejtőseit borítják erdők, ellenben a tengerre ereszkedő lépcsőzetekből, melyeken a száraz elején még őserdők álltak, az oktalan erdőpusztítás kopár kősvatagot alkotott. A Karst fensík lombos erdőit bükkállabok alkotják; a magasabb tetőket lucz- és jegenyefenyő s szórványosan vörös fenyő fedi, míg a mélyebb helyeken s a lankákon szil, juhar és köris virul.

A Dráva és Kulpa között elterülő erdőségek legnagyobb része a vagyonközségek, a városok, a kincstár, Inkey br., Erdödy gr., Batthány gr., Beroldinger gr., Draskovich gr., a volt urbéresek, Saj F., a zágrábi káptalan és érsekség birtokában van. A Kulpától délre elterülő erdővidék a vagyonközségek, a kincstár, Thurn-Taxis hg., Ghicz, Neuberger, Erdödy, Vraniczani E. s néhány más nagybirtokos közt oszlik meg.

Ugy az uradalmi, mint a községi és közbirtokossági erdőkben mindenütt, hol az elszállítási viszonyok kielégítőek voltak, már erősen megritkították a szulas állabokat, de a rossz utakon nehezen megközelíthető területeken még terjedelmes őserdőket találunk. Így a gyurgyevácsi vagyonközségnek Lepavinától Kapronczán, Novigrádon, Belováron, Severinen át Račáig elhuzódó erdőségeiben a bükk-, gyertyán-, tölgyállabok jóformán érintetlenek s évente csak a részes községek tűzifaszükségletét vágják. A Kálniki hegy magaslatain szép szulas erdők vannak, de a kaproncza—zágrábi vonal felé lejtősödő oldalakat tulnyomólag sarjerdő borítja.

Lepavina állomás üzletkörébe utalt területén, nehezen megközelíthető, ép, szálás tölgy-, bükk-, gertyán- és csererdők állanak; ez erdők nagyobb része állami birtok. Ugyancsak szép szálás, helyenkint túlkoros törzsekből állanak a Vrbovecz és Károlyváros környékén elterülő állami erdők, valamint a Zdenčina és Jaska állomások körébe eső állami és uradalmi erdők is. Dugoselo, Sesvete, Dugaresa stb. állomások körében sok a sarjerdő és az új ültetés. Az erdők védettebb helyein szép számmal virulnak a dió, a szelid- és a vadgesztenyefák is.

Ogulintól kezdve az erdők átlag felerészben bükkből s felerészben tülevelükből állanak. Az erdők túlnyomó része szálás erdő. Delnice és Lokve táján s azon túl egész Fužineig a bükkállabok száma folyton csökken s a fenyőnek enged tért. Az arány itt átlag 18—20% bükk és 70—72% tülevelű. A többi területeken mogyoróbokor és juhar virul.

A Drávántúli erdőségekből az itt figyelembe jövő Belovár-Körös vármegye területén 320.414 k. hold, Modrus-Fiume vármegye területén 364.895 k. hold és Zágráb vármegye területén 455.292 k. hold erdőség van.

A Dráva-Kulpa közén elterülő erdőkben döntött tölgytörzseket részint feldolgozatlan állapotban értékesítik, részint francia dongának, német kádárának, talptának, kinagyolt fáknak, távirda-póznának és pallónak dolgozzák fel.

A bükkfából talpfát és tűzifát készítenek, szenet égetnek, különféle fűrészáruvá dolgozzák fel és kis részben mint törzset adják el.

A sarjerdőkben cserhétat és gubacsot termelnek, valamint sétatobotoknak és pipaszáraknak való hajtásokat metszenek.

A diófátörzseket feldolgozatlanul adják piacra.

A Kulpától a Karst gerinczéig huzódó bükk- és fenyőerdők termékét túlnyomó részben a számos vízi- és gőzfűrészek dolgozzák fel. A ledöntött törzsek kisebb részét távolabb eső fűrészekhez szállítják el vasuton, vagy árbócfára és hajóépítőfá alakjában értékesítik.

A tölgy- és diófátörzseket Trieszt, Fiume, Zágráb, Pettau állomásokra, a bükk-törzseket Vrbovskóra, Vráttára és Fiuméba, a fenyőtörzseket Fiuméba, s a jávorfatuskókat és rönköket Woitersreuthba, Buccariba és Fiuméba szállítják el.

A francia donga rendeltetési helyei Fiume, Bécs és Trieszt, a német kádárfaé Dortmund, München, Frauenburg, Bécs, Pilsen.

A tölgyepallót, műfát, kinagyolt fákat Fiuméba, Zágrábba s az árbóc- és hajóépítőfát Fiuméba és Triesztbe adják fel.

A tölgytalpfát Fiuméba és Zágrábba, valamint a m. kir. államvasutak szükségletére a dombovár — fiumei vonal állomásaira szállítják el. A bükk-talpfá gyakoribb rendeltetési helyei a hazai helyi érdekű vasutak és másodrendű vonalak állomásai. A telített talpfá kisebb részét Laibachba küldik el.

A távirda-póznákat a m. kir. posta és távirda céljaira, változó rendeltetéssel adják fel.

A tűzifát Zágrábba, Fiuméba, Plaséra, Buccariba, Körösre, Kapronczára, Dugoselora és Zákányba küldik leggyakrabban.

A faszén gyakoribb rendeltetési helyei Zágráb, Jenbach, Werfen, Neuberg, Fiume, Buccari (tengeren való továbbszállítás végett) Udine, Vordernberg, Mürzzuschlag stb.

A fenyőtobozokat a mag kipörgetése végett Körmendre szállítják. A gubacsot leggyakrabban Steyer, Bécs, Fiume, Sziszek és Budapest rendeltetéssel adják vasutra. A makkot Fiuméba, a cserhétat Zágrábba s a vadgesztenyét és tuplót Bécsbe szállítják el.

A sétatobotoknak s pipaszáraknak való nyers botfát Bécs, München, Drezda, Prága stb. rendeltetéssel adják fel.

Zágráb állomáson vízi uton odaszállított puha épületfát adnak fel a Dráva és Száva közén fekvő állomásokra.

X. Őstermelés az ásványországból.

A magyarországi Középhegység budai csoportjának mészközei, a Pécsi hegység gazdag széntelepei s az ezeket fedő és környező mészközetek fejlett bányászati tevékenységnek nyújtanak tápot.

A Dráván túli vidék hegyei számos értékesíthető érczet és kőzetet rejtenek méhükben, így Samobor közelében Rude falunál vas- és rézérczet, Samobornál porcellántöldet, Modruspotok és Delnicze határában vasérczetet, Csabar községben higanyérczetet, Glogovac, Jagnyedovac és Lepavina környékén barnaszenet és lignitet tártak fel s aknáznak is kisebb nagyobb mérvben, de nagyobb szabásu bányászati tevékenységet sehol sem találunk a vonal Dráván túli része körül. Csazma határában, képlékeny agyag és gránit fordul elő. A Kálniki hegységnek a Dráva völgyére hajló szélén köolaj után is kutatnak, de eddig kevés eredményt értek el.

A Singerische Nafta und Bergbauunternehmung bécsi cég 10 éven át kutatott Ludbreg község határában, s 1893-ban találtak is vagy 53 hordóra való nyersolajat, melyet Orsovára szállítottak el. Azóta a kutatással teljesen felhagytak.

A Kulpától délre emelkedő hegyvidék főtömege triász-, jura- és krétamészből, dolomitból, palából, homokkövekből és márgákból áll, melyeket nem bányásznak s az egész vidéken csak itt ott találunk kisebszerű kőtöréseket.

A vonal áruforgalmában számottevő kő- és szénbányászatról alább számolunk be.

1. Kő- kavics- és agyagbányászat.

A Szármát tengerből lerakódott cerithiummész, mely a pesti síkság szélén Csömör, Főth, Rákos, Gubacs határában szelid emelkedésű dombokat alkot, átesap a Dunán s annak jobb partján Budafok, Kis- és Nagy-Tétény, Diósd, Kutyavár, Török-Bálint, Sós-kút irányában Tinnyéig elhuzódó domborozatban folytatódik. E mészlerakódás Budafok, Kis-Tétény, Berki pusztá és Diósd határában juramész rétegeken települt. Mindkét mészkőzet könnyen faragható s fűrésszel dolgozható épületkővet szolgáltat, melyet kutak kövezésére, pinczék boltozására, a fővárosban s távolabb fekvő helyeken különböző építkezéseknél, valamint a Duna szabályozás munkálatainál használnak fel.

Budafok, Kis- és Nagy-Tétény határában több *mészkőbányát* művelnek s azokban részint darabos terméskövet részint félíg vagy egészen kidolgozott épületkővet termelnek. A darabos terméskőből évente vagy 60,000 m³-t szállítanak el dereglyéken. A kidolgozott kövekből átlag 70,000 q-t adnak Budafokon vasutára Adony-Szabolcs, Budapest, Cegléd, Dombóvár, Hódmező-Vásárhely, Nagy-Dorog, Nagy-Káta, Pápa, Pinczehely, Sárospatak, Szabadka, Szeged, Szegzárd, Szt.-Gotthard, Töke-Terebes-Gálszécs és Verbász-Kula rendeltetéssel.

A *Wimpfen uradalom sós-kuti kőbányájából* évente átlag 50,000 q durván kinagyolt építőkövet, darabos és zúzott terméskövet adnak fel Érd állomáson Sárospatak, Szolgaegyháza és Adony-Szabolcs rendeltetéssel és mintegy 1500 q kidolgozott simított épületkővet Budapestre. A bányát Bernstein és Káldor cég bérlí.

Érd és Sós-kút között mintegy öt holdnyi területen átlag 10 méter vastag rétegben sárgás fehér, 93% kovásvat s kevés vasoxidot tartalmazó kvarcporréteget találtak, melynek értékesítését legközelebb megkezdik.

A Mecsekhat vagy Pécsi hegység magvát alkotó képződményeket több helyen rendszeresen aknázzák s a kőbányákban közutak fentartására szolgáló darabos és zúzott követ, építő mész- és homokkővet, valamint kiégetésre szánt, lazább szerkezetű mészköveket termelnek.

Abaliget állomás üzletkörében több *kőbányát* művelnek. Az első *Abaliget* község határában van, hol a vármegyei utak közszükségletének fedezésére darabos és zúzott mészkövet termelnek. A második bányát *Rákos* község határában művelik: itt kiégetésre szolgáló mészkövet fejtenek. *Hetvéhely* község határában szintén kiégetni való mészkövet aknáznak. Végül a negyedik bánya közvetlenül a vasut mentén, Megyefa község határában, a 117. sz. őrház mellett fekszik. Ebben Krausz bérlő közutak fentartására szolgáló darabos és zúzott követ termel.

Ezen kőbányákból csak utak fentartására szolgáló darabos és zúzott követ szállítanak vasuton. Az évi feladás 355,000 q-ra becsülhető, mely mennyiség részint Abaliget, részint Bükkösd állomáson át Baranya-Sellye, Bakócsa-Felső-Mindszent, Sásd, Dombóvár, Mágocs, Nagy-Atád, Curgó, Kaposvár, Somogy-Szob, Hidegkút-Gyöngy, Szakály-Högyész, Kis-Korpád, Barcs, Visonta - Csokonya, Pinczehely, Simontornya stb. állomásokra megy.

A *nagy-mányoki, szászvári és váraljai* szénbányák közelében s részint azokkal kapcsolatban *zúzott terméskövet*, kiégetésre szolgáló *mészkövet* és kaolin földet is termelnek.

A *zúzott mészkőből* átlag 125,000 q-t szállítanak évente a m. kir. államvasutak részére Kaposvár állomásra. Az állami és községi utak fentartására Kaposvár, Báltaszék, Dombóvár, Hidegkút-Gyöngy, Szakály-Högyész, Somogy-Szob és Nagy-Atád állomásokra összesen vagy 370,000 q zúzott követ adnak fel Szászvár-Máza állomáson.

A *kaolinföldet* 1600 q évi mennyiségben Kaposvár, Székesfehérvár, Pécs, Baja és Szeged állomásokra szállítják el.

A kiégetésre szánt mészkövet a termelés helyén dolgozzák fel.

A *Pécs* környékén fejtett darabos és zúzott *mészkőből* évente vagy 50,000 q-t adnak fel Szigetvár, Darány, Barcs rendeltetéssel s kisebb részben Bács-Bodrog vármegye különböző helyeire.

Mórly határában kisebb bányákban közutak fentartására szolgáló *zúzott követ* termelnek; ebből évente 8400 q-t adnak fel Báltaszék rendeltetéssel.

Zúkány mellett a Dráva medréből *folym-kavicsot* aknáznak, melyből évente vagy 250,000 q-t szállítanak Jákó, Kaposvár, Körös, Báté, Hidegkut-Gyöng, Pécs, Dombóvár, Zágráb, Körös, Belovár stb. állomásokra.

Kaproncza közelében *homokot* aknáznak, melyből vagy 1400 q szállítanak el évente Körösre.

Touin határában a kisbirtokosok földjeikből kavicsot és követ kapargásznak, részint, hogy földjeiket termőképessé tegyék, részint, hogy a kavicsból és köből jövedelmet huzzanak. Ezek évente 16,000 q követ és kavicsot adnak fel Károlyváros rendeltetéssel.

Drevenik község határában igen jó építőkövet fejtenek, de a termelés szűk határok között mozog. Évente vagy 2000 q-t adnak fel *Plase* állomáson, jobbra a vasut céljaira.

Meja üzletkörében is van egy köbánya, melyben a vasut céljaira építő követet termelnek.

2. Szénbányászat.

A pécsi hegység zömét alkotó képződmények között legnevezetesebbek az alsó liasz-formációba tartozó lerakódások, melyek a számos helyen aknázott és csaknem kimeríthetetlennek mondható fekete kőszéntelepeket magukban foglalják.

A pécsi feketeszénterület 13·6 km. hosszúságban Pécsről Vasas és Hosszu-Hetény községeig terjed. A szászvár-váraljai feketeszénterület a baranya vármegyei Kárász községtől kelet felé, Szászváron és Csasztán át a Tolna vármegyében fekvő Váraljaig húzódik.

A szénlerakodásegymással váltakozó, bitumenes és homokos pala, homokkő, márgapala és palás agyag rétegek közé települt; kis mérvben vasércz fekvetek is előfordulnak. Az egész rétegcsoport vagy 800 m. vastag; a szénfekvetek száma 180, ezek közt mintegy 28 lefejtésre érdemes. A szénrétegek vastagsága 0·15—4·73 m. közt változik. A pécsi szénterületen a széntelepek igen szabályosan települve, ellenben a szászvár-váraljai vidék rétegeinek települését a kitörési kőzetek helyenkint igen összekuszálták.

A pécsi szénvidéken 1807-ben kezdték a rendszeres bányászatot, de a széntermelés csak akkor öltött nagyobb mérvet, midőn az I. cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság a pécsi, somogyi, szabolcsi és vasasi szénterületek nagyobb részét megszerezte.

A pécsi szénvidék nagyobb bányáinak termelését alább ismertetjük.

Az I. cs. kir. szab. *dunagőzhajózási társaság pécsi kőszénbányája, sajtolt szén- és kokszyára* Pécs város határában *Bánya*-telepen. A saját és a Viktoria kőszénbánya társulattól bérben birt bányákban 2,600,000 q kőszén termel. A szénporból 360,000 q széntéglát s az apró szénből 20 Gobiet-féle kemenczében 50,000 q kokszt termel. A Bánya-telepen 1150 munkás dolgozik.

Ugyanazon társaság szabolcsi bányájában s a pécsi székesegyháztól bérelt bányában 950 munkással 2,000,000 q kőszén termelnek. A telepen 40 Gobiet kokszkemence van üzemben, melyben átlag 122,000 q kokszt égetnek.

Ugyanazon társaság vasasi kőszénbányájában, Vasas és Somogy községek határában, a saját, valamint a pécsi székesegyháztól bérben birt bányában 500 munkás segélyével 1,100,000 q szén termelnek.

A társaság bányáiban a széntermelés változó s állandó növekedésben van. A legutóbbi év termelése 5·8 millio q-ra tehető. E mennyiségből

1,900,000 q-t saját hajói részére,

1,200,000 q-t idegen hajók részére szállít a társaság Mohácsra s egyéb hajóállomásokra,

1,625,000 q szén a m. kir. államvasutak és egyéb hazai vasutak vesznek át,

425,000 q-t Budapestre és

280,000 q-t Pécsen és Villányon át délmagyarországi állomásokra szállítanak el, végül

320,000 q-t a bányatelepeken üzemi célokra használnak fel.

A bányafát a pécsi hegység erdősegei szolgáltatják.

Koch Ferencz Somogy, Lämpás és Pécs bányatelep határában üzemben tartott *szénbányájában* 420 munkás dolgozik és Somogyon 61,200 q, Lämpáson 73,500 q és Pécs bányatelepen 610,000 q kőszén termel. A szén nagyobb részét Somogy-, Baranya- és Tolna vármegyékben, kisebb részét Horvát-Szlavonországban használják el.

A *pécsi püspökség szászvári kőszénbányája, a Pesti kőszénbánya- és téglagyártársulat* bérletében, az állomástól 6 km. re; 260 munkással 380,000 q szén termel, melyet lőüzemü keskenyvágányu vasuton szállít az állomásra.

A *nagy-mányoki bányatársaság, Riegel és társai* cég saját bányáiban s a pécsi káptalantól bérelt bányában 127 munkással évente 70,000 q kőszén termel. Ezt 1·4 km. mozdonyüzemü vasuton szállítja Szászvár-Máza állomásra.

A *Viktoria kőszénbánya és kokszygár részvénytársaság* kőszénbányái és bányabérletei Váralja, Máza, Kárasz és Hosszu-Hetény községek határában, 40 munkást foglalkoztatnak s átlag 50,000 q szenet szolgáltatnak. A szenet fuvarszekereken szállítják be Szászvár-Máza állomásra. E társulat bányáit az 1896. év folyamán az I. cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság vette meg s a jövőben az eddiginél fokozottabb mértékben fogja azokat kiaknázni.

A fenti három bányavállalat termelésének nagy részét a m. kir. államvasutak használják el üzemi célokra. Az ily szenet a zágrábi üzletvezetőség rendelkezése szerint a budafok – fiumei vonal állomásaira küldik el. A magánosoknak eladott szén gyakoribb rendeltetési helyei Battaszék, Báté, Beleg, Budapest, Dombóvár, Hidas-Bonyhád, Hidegkut-Gyöng, Kis-Korpád, Kaposvár, Nagy-Dorog, Pinczehely, Sárbogárd, Szakály-Högyész, Mágocs, Zágráb.

A bányák részére a fenyőépületfát és szél-deszkát Kotor-Alsó-Domboru, Prevali és Szt. Lórenczen állomásokról s a bányafát Barcsról hozzátják.

Bonyhád Géza kőszénbányájában Váralja község határában, 7 munkással 4500—5000 q kőszén termelnek.

A Pécsi hegységben a gazdag feketeszen településen kívül, főleg Hidas és Nagy-Mányok határában *lignit* és *barnaszén* lerakódások is fordulnak elő, de ezeknek a szállító vállalatokra nézve éppen semmi jelentősége sincs.

Horvátország északi részében, az Ivaneczi, Kálniki és Réka hegységek összefüggő gerince által alkotott hegyvonulat mindkét hajlatán, úgy az oligocen, mint a neogen formációkban gazdag barnaszén- és lignitlerakódásokat tártak fel, de a kiaknázás mérve sehol sem áll arányban a telepek gazdagságával, minek nagy részben a szén nehéz elfuvarozási viszonyaiban s a kellő tőke elégtelenségében rejlik az oka.

A szénbányászatot a vonal üzletkörébe eső szénlelő helyeken a stiriai-horvát barnaszénbányatársulat, a kőszéniparegylet és helyenkint a vagyonközség üzi figyelemreméltó mérvben. De ezeken kívül még számos más czégnek is van jobbára művelésen kívül álló szénbányája és szénturása.

A Réka hegység északi hajlatán *Jagnyedovac* és *Glogovec* községek határában *barnaszénbányákat* művelnek, de a gazdaságos kiaknázás elé nagy akadályt gördítenek a nehéz közlekedési viszonyok. A glogoveci bánya Kaproncza állomástól 8-4 km.

távolságra fekszik s onnan a jó karban tartott novigradi úton szállítják a szenet az állomáshoz. A jagnyedovaci bánya azonban a hegyek közt van s az állomásig vezető 6-5 km utért, jó időjárás mellett is 100 km-kint 17 kr. fuvardíjt fizetnek. Télvíz idején egyáltalán lehetetlen a szenet az állomásra befuvarozni. A termelt szén nagyobb részét a bányatulajdonos gyurgyevaci vagyonközség községeinek lakossága, valamint Kaproncza és annak közvetlen környéke fogyasztja. Vasuton átlag 2800 q-t adnak fel Fiume, Góla, Körös, Gyékényes, Zágráb, Báté stb. állomásokra.

Ugyancsak Kaproncza állomás üzletkörében *Kozarevacon* lignitbánya van, melyben évente 10,000 q lignitet termelnek s azt részint Barcsból hajóval, részint Kapronczáról vasuton szállítják el Horvát-Slavonország különböző helyeire.

Lepavina állomás közelében Lepavina és Sokolovac községek határában a stiriai-horvát fénylő széntársaságnak vannak szénbányái, de ezeket csak alig hogy üzemben tartják. A termelt kevés lignitet Körös, Károlyváros, Báté stb. állomásokra szállítják el.

A *Suboticei kőszénbányatársaság prnjavori* barnaszén bányáját (Lepavina) jelenleg nem művelik.

Touin közelében több km. kiterjedésű lignittelepeket tártak fel több helyen, de a rétegeket, bár azok átlag 70—75 cm. vastagok, eddig rendesen nem aknázzák.

3. Egyéb ásványi anyagok.

Rude község határában, grauwakke képződményben pát- és vörösvaskő fordul elő. Az ércztelep 49 m vastag; a pátvaskőben 36%, a vörösvaskőben 61% fémvas van, ennek ellenére is a több száz év óta művelt bányában az utóbbi időkben a munka teljesen szünetel.

Végül még a *tengerisót* említjük meg, melyből Buccari állomáson adnak fel szórványosan vagy 40—50 q-t Skrad és Vrbovsko rendeltetéssel.

XI. Ásványvizek.

A budapest-fiumei vonalnak Dráván inneni része körül csak kevés helyen fakadnak olyan ásványvízforrások, melyeknek vizét a kereskedelmi forgalomba bevezetni lehetne.

Czece állomás üzletkörében Alsó- és Felső-Alapon konyhasós keserűvízforrások vannak. Az alsó-alapi forrás vizét fürdésre használják, a felső-alapi vízből néhány száz q mintaküldeményt szál-

litanak évente Berlinbe, Bécsbe s Hamburgon és Antwerpenen át Angliába.

A Dráván tuli hegyvidéken több helyen vannak kénes meleg források, szénsavas savanyuvizek és nátronforrások, a vasuti áruforgalomra nézve azonban egyiknek sincs nagyobb jelentősége.

Körös állomás közelében *Apatovac*on, Horvátországban közkedveltségnek örvendő nátronos savanyuvizet hoznak forgalomba, melyből évente vagy 1000 q-t szállítanak el vasuton Zágrábba, Sziszekre s a Dráván tuli vármegyék nagyobb helyeire.

Zdencina állomás üzletkörében *Jamnic*án van szénsavas alkalis savanyuvizforrás, de ennek vizét majdnem kizárólag fuvarszekéren szállítják be Zágrábba.

Károlyváros közelében fakadó lazinaí szén-savas alkalis savanyuvizforrás vizét jobbra fuvarszekereken hordják szét.

A Kamensko és Sesče határában fakadó savanyuvizek sem befolyásolják a vasuti áruforgalmat.

XII. Ipar.

A Dunától a Dráváig futó vonalrész üzletkörébe eső termékeny vidéken a munkás kezek nagy részét a föld megmunkálása köti le; ez a körülmény és az olcsó munkaerő hiánya akadályozza itt a nagyobb arányú ipari tevékenység kifejlődését. E területen csak a székes főváros közelében s néhány népesebb helyen találunk oly ipart, mely a vasut áruforgalmában is számot tesz. Aránylag legfejlettebb a mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkozó nagyipar. A Pécsi-hegységben s annak közeli környékén, valamint a Dráva mentén az ásványi termékek és az erdőgazdaság termékeinek feldolgozása körül találunk élénkebb ipari tevékenységet.

A Drávától a Kulpáig nyúló területen olcsó munkaerőben ugyan nem volna hiány, de a horvát nép nagy része idegenkedik a rendszeres munkától s inkább a dologtalan szegénységet választja mint a veritékes munkát. Horvátország e részében is csak a mezőgazdasági s erdészeti termékek feldolgozásával foglalkoznak néhány ipartelepen.

A Kulpától a Nagy-Kapela gerinceiig terjedő hegyvidék rengeteg bükk- és fenyőerdőségei fejlett ipari tevékenységnek nyújtanak tápot.

A *mezőgazdasági termények feldolgozására* szolgáló ipartelepek közül a czecei, faczánkerti, má-

gocsi, báttaszéki, kaposvári, pécsi, zágrábi, károlyvárosi és dugaresai malmokat, a dunántúli nagyobb uradalmak mezőgazdasági szeszgyárait, a budafoki és zágrábi sörfőzdéket, a pécsi élesztőgyárat, a bonyhádi olajgyárat s a kaposvári cukorgyárat és burgonyalisztgyárat említjük meg.

Állati termékek feldolgozásával Simontornyán, Zágrábban s Pécsen a bőrgyárak és timárok, továbbá Pécsen és Károlyvárosban a szappanfőzők foglalkoznak.

Az *erdőgazdaság termékeinek feldolgozásával foglalkozó ipart* számos kisebb-nagyobb telep képviseli a budapest—fiumei vonal mentén. Ezek közül fel-
említjük a simontornyai, baranya-szt.-lőrinczi, barsi, gradeci, ogulini, jaszenáki, susicai, lokvei, cabari gőzfűrészeket, az Ogulin, Gomirje, Vrbovskó, Cameral-Moravica, Skrad, Delnice állomások környékén működő számos kisebb fűrész, a pécsi, barsi, vrbovskói faipartelepeket, a vratai bútorgyárat és a pécsi kaptafagyárat.

Az *ásványországból nyert nyersanyagok feldolgozására* szolgálnak a téglagyárak Simontornyán, Kaposváron, Csurgón, Pécsen, Leskovácon, a mészégetők Abaliget, Nagy-Mányok és Szászvár-Máza környékén, a fajánsz-, porcellán- és agyagárugyár Pécsen, valamint a koesígyár, gépgyár, harang- és ércöntő műhelyek Kaposváron és Pécsen.

Élelmi és élvezeti czikkeket a budafoki és pécsi cognac- és pezsgőgyárak, a zágrábi cognac- és pótkávégyár s a nádasi és báttaszéki pálinkafőzők gyártanak.

Végül, mint a fenti csoportok egyikébe sem tartozó telepet, a dugaresai pamutfonó- és szövőgyárat említjük fel.

A *kisipar és háziipar* termelése általában nem sok tápot nyújt a vasuti áruforgalomnak. Némi figyelmet a kádárok, fazekasok és a pálinkafőzők tevékenysége érdemel. A többi ágakban a kisipar csak a helyi fogyasztás szükségleteit igyekszik kielégíteni. A házi ipar durva faárukat termel vasuti elszállításra is jutó feleslegben.

A nagy arányú borkereskedés és cognacgyártás nyomán élénk fejlődésnek indult *Budafokon a kádáripar*. Legnagyobb ipartelepe van Faber Frigyes cégnek, hol évente átlag 18.000 hl. ürtartalmu új hordó készül. Ennek előállítására évente 3000 q tölgydongát hozat Szlavóniából s északmagyar állomásokról, valamint 360 q abroncsvasat Salgó-Tarjából Említésre méltó cég Buchbauer József is, ki évente 3000 hl. ürtartalmu hordót

gyárt. Budafokon évente 65.000 hl. ürtartalmu új és javított hordó kerül hitelesítésre.

Simontornyán és *Mágyocson* több fazekas és kályhas készítő szép kiállítású, versenyképes kályhák és háztartási agyagedényeket. A Simontornyán gyártott kályhából évente 10 kocsi rakományt szállítanak Budapestre s Tolna- és Békés vármegye különböző állomásaira, a mágyocsi fazekas árukból pedig 100 q-t dunántúli állomásokra.

Grobnikban egy asztalos közönséges butorokat készít a helyi szükségletet meghaladó mennyiségben. Készítményeiből kisebb küldeményeket szállít el Buccari állomásról Lokvera és Fuzinére.

Némediben (Simontornya) Duska Pál *mamuszok* (tutyik) készítésével foglalkozik; évente 50—60 q posztoltszélű pokrócz- és szőnyeghulladékot kap Budapestről. Vasuton keveset szállít, mert készítményeit leginkább Nagy- és Kis-Székely lakossága viseli el.

A *kis üstökben való pálinkafőzést* főleg Szegzardon, Morágyon és Báltaszéken üzik. A termelt törkölypálinkát közvetítő kereskedők Budapestre, Bécsbe, Stíriába s dunántúli állomásokra küldik el.

Kapronczán környékén háziiparilag *favillát* és *falapátot* készít a nép, de a vasutat csak alig figyelemre méltó mérvben veszi igénybe készítményeinek elszállításánál.

Károlyváros állomás üzletkörében *dézsákat*, *kádakat*, *véselt teknőt*, *lapátot*, *csirokseprőt*, *kosárfonó árukat*, *botokat* stb. készítenek. E cikkekből átlag 3400 q-t szállítanak el vasuton közeli állomásokra, Zágrábba, Fiuméba és a megszállott tartományokba.

A *kaposvári kir. törvényszék fogházában* 50—60 rab foglalkozik szabó- és cipész munkával, valamint kosárfonó áruk és szalmafonatok készítésével. A készítmények tulnyomó része a helyi piacon talál vevőre s csak mintegy 400 q kosarat adnak fel Budapestre, Zágrábba és a közeli állomásokra.

Alább soroljuk fel azon ipartelepeket, melyek a vasut áruforgalmát rendszeres küldeményekkel gyarapítják.

1. Mezőgazdasági termékek feldolgozása.

a) Malomipar.

A *Velencei Anna gőzmalom* Kis-Velenczén, évente 200,000 q búzát dolgoz fel. Gyártmányainak zömét a déli vasuton szállítja el s csak mintegy 2000 q őrleményt fuvaroz Adony-Szabolcs állomásra, melyet ott Hidas-Bonyhád, Kaposvár, Dombóvár és Pécs rendeltetéssel ad fel.

A *csezei vízimalom* évente vagy 100 q őrleményt szállít a Zichy grófi uradalom alkalmazottjai részére Adony-Szabolcs állomásra.

Báró Drasche Rikárd gazdasági igazgatóságának gőzmalma Fácánkert pusztán, a vasuti kitérővel *iparvágány összeköttetésben*. Évente 5000 q lisztet szállít Szegzárdra, Bécsbe és Leobenbe. A malom és szeszgyár részére vasuton érkezik 23,500 q szén Salgó-Tarjánból s 4200 q buza Nagy-Dorog, Kölesd-Tengelicz s Szegzárd állomásokról. A szükséglet többi részét az uradalom terményei s a szomszédos uradalmak buza- és tengeritermése szolgáltatja, melyet fuvarszekéren szállítanak be a gyárba.

Flasits József gőzmalma Mágyocson, a helyi szükséglet fedezésére dolgozik, évente csak 8—900 q őrleményt szállít el a közeli állomásokra.

Weisz Lajos gőzmalma Báltaszéken, 4 hengerrel s 3 pár kövel dolgozik, naponta 160 q őrleményt termel. Ennek nagyobb részét helyben fogyasztják, vagy a Dunán szállítják el Szlavóniába. Vasuton csak 3300 q őrleményt küldenek Hidas-Bonyhád és Dombóvár állomásokra.

A *Kaposvári gőzmalom r. t. malma* évente 32,000 q lisztet ad vasutra, mely mennyiségből 11,000 q Horvát-Szlavonország, 7000 q Csehország, 10,000 q Stíria és 4200 q a dunántúli vidék különböző állomásaira megy. A szükséges buza nagyobb részét a helyi piacon szerzi be és csak keveset hozat Pinczehely, Dombóvár, Báté és Kis-Korpád állomásokról.

A *Zágrábi gőz- és műmalom*, Zágráb állomással vágányösszeköttetésben. 60 munkással dolgozik, évente 100,000 q őrleményt termel. A gyártmányokból a m. kir. államvasutak Zágráb állomásán 12,000 q-t ad fel Fiuméba, 6000 q-t Tricsztbe és 4300 q-t Károlyváros, Dugoselo, Jaska, Varasd, Krapina, Sziszek, Vrbovec, Ogulin, Banjaluka, Laibach, Rann, Krainburg stb. állomásokra. Gabonaszükségletének mintegy negyed részét Vukovár, Sziszek, Eszék, Vinkovce, Körös stb. állomásokról hozatja. Tüzelésre 20,000 q trifaili szenet hozat.

Az *első horvát turbinás hengermalom és Sliepceré Páter turbinás hengermalma Károlyvároson*, együttesen 24,000 q őrleményt szállítanak el a zágráb—fiumei vonal állomásaira és Laibachba. A búzát nagyobb részt Délmagyarországból hozatják.

Stojković Vid műmalma Dugaresdban, évente 3600 q őrleményt ad fel Fiuméba, Ogulinba és Zágrábba. A gabona nagyobb részét vasuton hozatja Sziszeckről.

Pécsen három nagyobb gőzmalom és a sertéshizláló részvénytársaság daramalma működik. Ezek majdnem kizárólag a helyi fogyasztás fedezésére dolgoznak.

b) Szesz- és sörgyártás.

Wimpfen gróf ercsi uradalmában két mezőgazdasági szeszgyár működik s az évi 2700 q terményt Budapestre küldi finomítás végett.

Wimpfen gróf érdi uradalmában az 1895. év őszén állítottak fel mezőgazdasági szeszgyárt; ez az első termelési évadban 1600 hl. nyers szeszt küldött Budapestre.

Báró Drasche Rikárd fácánkerti gazdasági igazgatóságának szeszgyára és hízlatója Fácánkert kitérővel sinösszeköttetésben, évente 700 q szeszt ad fel Budapestre és Szegzárdra és 800 drb hizott ökröt s 200 drb hizott ürüt Bécsbe, Simbachba, Passaubá, Pólába és Pozsonyba.

Sina Simon báró örököseinek gazdasági szeszgyára Simontornyán, az uradalom burgonyaterméséből évente 1300 hl. szeszt termel s azt Ó-Buda-Filatorigát állomásra adja fel a finomító részére.

A *kis-dombi mezőgazdasági szeszgyár* évente 3000 q nyers szeszt ad fel Darány állomáson Barcs rendeltetéssel.

Wéber János mezőgazdasági szeszgyára Bonyhádon, évente átlag 3400 q tengerit és 600 q rozsot dolgoz fel; gyártmányát jobbára a környéken fogyasztják.

A *mezőgazdasági iparrészvénytársaság nyíresi mezőgazdasági szeszgyára* évente 1400 hl. szeszt szállít Kis-Korpád állomásról Győrbe.

Kremzár Károly szeszgyára a belcsai pusztán, Barcson bevásárolt s a környék termelőitől összeszedett burgonyából, tengeriből és árpából szeszt termel. Ebből, valamint a környék mezőgazdasági szeszgyáiraiból beszerzett és élvezetre alkalmassá tett szeszből 4500 q-t ad fel a m. kir. államvasutak állomásaira. Évente 1400 q szeszt, 5000 q tengerit, 1700 q árpát és 11,000 q szabolcsi szemet állítanak ki külön menetekkel a szeszgyár rakodójára.

A *bozjakovinai szeszgyár* évente 840 q szeszt szállít el kisebb küldeményekben Dugoselo állomásról Belovár, Fiume, Károlyváros, Körös, Kaproncza, Kostajnica, Nasice stb. állomásokra.

Ifj. Hagenmacher Henrik sörfőzője Budafokon, fennáll 1868 óta 200 munkással dolgozik s évente 90,000 hl. sört termel. A *sörből hordókban* évente 35,000 q-t szállít el a magyar kir. államvasutak és az üzemükben levő h. é. vasutak állomásaira s a cs. kir. szab. déli vaspálya magyar állomásaira. A termelt sör egy részének palaczkokban való továbbításával Singer testvérek sörpalaczkosító intézete foglalkozik, mely évente átlag 6000 hl sört szállít el *üvegekben* főleg dunántúli állomásokra s kisebb küldeményekben az ország minden részébe. A gyár évente 30,000 q malátatörkölyt szállít Téténybe és 150 q sörelesztőt Bécsbe. Feldolgozás végett 35,000 q árpát hozat a gyár Apcz-Szántó, Budapest, Kőbánya, Vác, Vámos-Györk stb. állomásokról. Az évi 350 q komlószükségletet Saazból, az 50,000 q szemet pedig Salgó-Tarjánból szerzi be. A hordókat a telepen levő kádárműhelyben készítik; az üvegeket Ellbogen-Neusattléről, a ládákat Budapestről és Kis-Tétényből s a szalmatokokat Diósdra és Székesfejervárról szerzi be.

Idős Scholz Antal, ifjú Scholz Antal és Hirschfeld Sámuel egy-egy sörfőzője Pécsen, együtt véve átlag 31,000 hl. sört szállítanak el Baranya, Somogy és Tolna vármegye különböző helyeire s Horvát-Szlavonországokba. Az egyik sörfőző a helyi szükséglet fedezésére tejjgazdaságot tart fenn és szarvasmarhát hizlal. A sörfőzők az árpát Villány, Baranyavár-Monostor és Eszék állomásokról hozzátják.

A *zágrábi sörfőző részvénytársaság* gyára évente mintegy 26,000 hl. sört termel s ebből összesen átlag 18,000 q-t ad fel Károlyváros, Fiume, Cameral-Moravica, Brod, Bosznabrod, Banjaluka, Csáktornya, Ogulin, Varasd stb. állomásokra. Az árpát részint a helyi piacon szerzi be, részint Vukovár, Sziszek, Eszék stb. állomásokról hozzátja.

c) Egyéb iparágak.

Kohn Ábrahám és Áron, továbbá *Kohn Mayer* egy-egy *olajmalma Bonyhádon*, a környék repce-, kendermag- és lenmagtermését dolgozzák fel s ehhez a budapest-kelenföld-zákányi vonal állomásairól még vagy 5000 q repcét hoztának. Az olajból átlag 2200 q-t szállítanak Grác, Köflach, Trifail, Wiese állomásokra, 600 q-t Kanizsára, Csáktornyára és Szombathelyre és vagy 2200 q-t kisebb küldeményekben a budapest-zákányi vonal állomásaira.

A *mezőgazdasági iparrészvénytársaság kaposvári cukorgyára*, 1894 szeptember havában kezdte meg működését; első évi üzemének eredményeként 36,000 q nyerscukrot szállított Fiumén át külföldre. A répaszeletből 120,000 q-t adott fel Hidas-Bonyhád, Báté, Berki, Kaposméről, Toponár, Répás, Somodor-Aszaló, Mernye, Mocsolád stb. állomásokra, honnan a cukorrépa nagyobb része érkezik. A mézisapot 43,000 q mennyiségben nagyjából ugyanazon állomásokra küldték el. A 15,000 q szörplét Ó-Buda-Filatorigát állomásra szállítják el. A gyár részére az első üzem-évadban 500,000 q cukorrépa és 40,000 q mészke érkezett vasuton.

König János burgonyafeldolgozó gyára Kaposváron az 1896. év őszén kezdi meg működését.

2. Állati termékek feldolgozása.

Fried Bernát gözüzemű *bőrgyára Simontornyán*, fennáll 1875 óta, 24 munkással dolgozik, évente átlag 5000 drb ökr- és tehénbőrt dolgoz fel, melyet Veszprémből, Székesfejervárról és a közeli környékről szerez be. A cserzéshez hozat 3000 q fakérget Liptó vármegyéből, 800 q gubacsot Bécsből és 500 q valoneát Fiuméből. Gyártmányaiiból évente 80–100 q-t szállít el Pécs, Baja, Dombóvár, Kaposvár, Mágocs stb. állomásokra.

Kir. szab. bőrgyár Zágrábban, 100–120 munkással dolgozik, évente 7000 q felbőrt és talpbőrt, valamint 1000 q cipőárut gyárt. A kikészített bőrből 300 q-t ad fel Belgrád, Ogulin, Kostajnica, Károlyváros, Banjaluka, Vrbovsko, Lugos, Körös, Jaska, Brčka stb. állomásokra, a bakancsból 1100 q-t Budapestre. A nyersbőrt részben a helyi piacon szerzi be, részben Fiuméből, Stiriából s a közeli helyekről hozatja. Évente átlag 5500 q bőr érkezik a gyár részére, nagyobb részben Fiume, Körös, Varasd, Károlyváros és Kaposvár állomásokról. A cserhéjat a környékről szerzi be, a gubacsot Nagy-Atád, Lábod, Fiume és Prjedor állomásokról hozatja a gyár.

Müller J., Weiss József és Weiss J. szappanfőzők Károlyvárosban, évente átlag 750 q közönséges mosószappant szállítanak el a közeli állomásokra s a megszállott tartományokba. A szappanfőzők a faggyu egy részét Fiuméből, a kokuszolajat pedig Triesztből hozzátják.

Höfler testvérek és társa bőrgyára Pécsen, 80–120 munkással dolgozik, évente 10,000 drb talpbőrt, 13,000 drb tehénbőrt és 6000 drb borjubőrt dolgoz fel. Gyártmányaiiból évente átlag 3000 q-t szállít a magyar birodalom különböző helyeire, leginkább azonban a dunántúli vármegyékbe s Horvát-Szlavonországokba. A szükséges nyersbőr egy részét Győr, Budapest, Trieszt, Bécs, Hamburg állomásokról szerzi be.

Erreth, Kindl S. F. és Krautsack cégek pécsi timár telepeiről évente néhány száz q kikészített bőr kerül feladásra.

Jankovics H. és Schützer S. szappanfőzők Pécsen, együttvéve évente 600 q közönséges szappant szállítanak a dunántúli vidék és Szlavonia számos vasuti állomására. A szappanosok a szódát Leobenből, a sót Sziget-Kamaráról, a zsiradékot Barcsról hozzátják.

3. Erdészeti termékek feldolgozása.

Löwy Mór és fia ácstelepe Simontornyán, 1849 óta áll fenn, 8–10 ácsot foglalkoztat s évente átlag 10,000 q épületfát, deszkát, léczet, karót, zsindelyt stb. hozat felerész-

ben vasuton, felében (a Dunán le és a Sión fel) vizen Felsőmagyarországból. Ennek egy részét ácsmunkává dolgozza fel, más részével kereskedést folytat. Az ácstelepről átlag 2000 q árut szállítanak Tolna és Fehér vármegye különböző helyeire.

Engel Zsigmond gőzfűrész Baranya-Szt.-Lőrinczen, fennáll 1892 óta, a környék erdőiben vágott s Abaligetéről vasuton hozatott tölgytörzsekből pallókat s egyéb fűrészárut gyárt. Gyártmányaiból évente 16,500 q-t szállít Fiuméba és Budapestre s néhány száz q-t Bécsbe és Délnémetországba.

Sorger és társa cég gőzfűrész Gradec állomással sinösszekötésben, tölgyfűrészárut, parkétát és butorfát gyárt. Évi termelése 80,000 q, ezt mind vasuton szállítja el Bécs, Budapest és Fiume állomásokra.

A zágrábi parketagyár v. t. ipartelepe a déli vasut ottani állomásával sinösszekötésben áll s így termékeit is ott adja fel.

Jaska állomástól 25 km. távolságban működő fűrésztelepen tölgyfapallókat és tölgyműfát gyártanak; az előbbiből 5500 q-t szállítanak el Bécsbe és Zágrábra, az utóbbiból 1500 q-t Fiuméba.

Neuberger Bódog és fia gőzfűrész Ogulinban, az állomással sinösszekötésben, 120 munkással dolgozik, 7 fűrészkerettel s gőzfűtésű szárítóval van felszerelve. A gyár évente átlag 160,000 q fenyő-, bükk- és jávorfa deszkát és bükkdeszkácskát (tavoletti) szállít Fiuméba s kis részben Budapestre és Bécsbe.

Ugyanezen cég jaszénaki gőzfűrész, Ogulin állomástól 24 km-re, évente átlag 38.000 q fenyő- és bükkfadeszkát, léczet, pallót és jávorfa deszkát fuvaroz be feladás végett. Ez árukat is túlnyomó részben Fiuméba szállítják el.

*Ogulinból délre és nyugatra 3—4 óra járásnyira Tata-
torić, Vujnović és Rogović* cégeknek egy-egy fűrészmalma van üzemben. E fűrészekből évente együttesen átlag 20.000 q fenyő- és bükkfa fűrészárut adnak fel Ogulinban Fiuméba való rendeltetéssel.

Gomirje környékén hét fűrészmalomban dolgozzák fel a környék erdőiben döntött fenyő- és bükkfátörzseket. E fűrészek tulajdonosai együtvéve évente 90.000 q fenyő és bükk deszkát szállítanak vasuton Fiuméba.

Dr. Schlesinger R. fadrugydra Vrbovskón 170 munkással dolgozik, bükkfából déli gyümölcs csomagolására való ládák alkatrészeit és czedrusfából szivarládácskáknak való deszkát gyárt. Az Ogulin, Gomirje és Károlyváros állomá-
sokról vasuton hozatott, valamint a környék erdősegeiből befuvarozott bükkfátörzseket lehántás után 80 cm. hosszú, 30 cm. széles s 5 milliméter vastag deszkákká fűrészlik fel, melyeket gőzfűtéssel eszközölt szárítás után csomagokba kötve szállítanak el. Ily árut évente vagy 40.000 q sulyban adnak vasutra Fiumén át Szigetvárra és Olaszországba való rendeltetéssel.

A czedrusfátörzseket évi 6000 q mennyiségben Fiuméből hozatja a gyár s az abból gyártott szivarláda deszkákat részint csomagokba kötve, részint összeállítva hazai dohánygyáraknak szállítja el. Évi feladása átlag 5000 q ily áru. A czedrusfa deszkácskák csomagolására szolgáló fenyődeszkákat a gyár maga állítja elő.

Neuberger Bódog és fia cég gőzfűrész Susica községben (Vrbovsko), 3 fűrészkerettel és egy körfűrészszel felszerelve 40 munkással dolgozik, évente 32.000 q bükk- és fenyő-

deszkát szállít Fiuméba. Mintegy 20.000 q-t Delniczére fuvaroztat feladás végett.

Vrbovsko környékén öt fűrészmalom működik; ezek együttesen 5000 q bükk- és 4000 q fenyődeszkát szállítanak Fiuméba.

Cameral-Moravica állomás üzletkörében, a Dobra mentén több kisebb fűrészmalom dolgozza fel a környék erdősegeinek fenyő és bükk törzseit. A ládakészítésre szolgáló vékony deszkából évente vagy 4000 q-t szállítanak e fűrészmalombokból Fiuméba.

Skrad környékén öt fűrészmalom működik, ezek együtvéve 6000 q bükk- és fenyődeszkát szállítanak Fiuméba.

A *Delnice* állomás környékén működő fűrészmalomok együttesen átlag 23.000 q fenyő deszkát és bükkdeszkácskát adnak fel Fiuméba való elszállítás végett.

Ghyczy Iorag gőzfűrész Čabar határában az erdők közepén, 32 km.-re Lokve állomástól, bükk és fenyő fűrészárut termel, de annak nagyobb részét szekéren fuvarozza be Fiuméba. Vasuton csak akkor szállít, midőn az utakat méter magas hóréteg járhatatlanná teszi. Vasuton elszállított 3000 q terményeinek nagyjából bükkfaléc a vrátai butorgyár részére, kisebb része pedig fenyődeszka és seprőnyél Fiuméba való rendeltetéssel.

A régebben *Lokve* körül nagy számban található kisebb fűrészmalomok közül jelenleg csak öt fűrészmalom működik oly mérvben, hogy termékeivel Lokve állomás forgalmában számot tesz.

Ezek együtvéve 80.000 q fenyődeszkát, 2500 q fenyőgerendát, 2000 q bükkdeszkát és 14.000 q árboczát szállítanak évente vasuton Fiuméba és 5000 q jávorfa fűrészárut Buccariba és Prágába.

Fuzine állomás üzletkörében négy fűrészmalom működik, Fuzinén és Ličen 1—1, Vrátn pedig kettő. Ezek fenyő- és bükkfűrészárut termelnek s együtvéve évente vagy 30.000 q-t adnak fel Fiume rendeltetéssel.

A *fiumei butorgyár v. t. vrátai ipartelepén* 400 belső és 650 külső munkással bükkfából hajlított butoralkatrészeket készítenek s azokat fényezés és összeállítás végett Fiuméba szállítják be. A gyár évi termelése 140.000 drb. teljes butor. A szükséges nyersanyagot Delnicéről és Lokvéről, a széknádat pedig Fiumén át hozatják.

Engel A. és fia ipartelepe parketagyára és gőzfűrész Pécen, hajóépítéshez szükséges fákat, parkétát, épületfát gyárt. Évente 32.500 q árut szállít el Fiume, Romanshorn, Bécs és Budapest állomásokra.

Hoffmann Károly faárú- és butorgyára Pécen, leginkább butorokat, bolti berendezéseket, boltkapuzatokat stb. gyárt. Főleg a helyi piacz részére dolgozik. A restaurált bazilika összes asztalos munkái mind erről az ipartelepről kerültek ki. Évente 1000 q butorasztales munkát szállít az ország különböző részeibe.

Pintér József parketagyára Pécen, a helybeli építkezéshez és a környék szükségletére parkétát gyárt. Évente átlag 2000 q-t szállít Budapestre, Bécsbe, Fiuméba és a környék néhány állomására. A tulajdonosnak 1894. év folyamán történt elhalálása folytán az ipartelep üzeme több hónapokig szünetelt.

E három ipartelep a feldolgozandó tölgyfátörzseket Szlavoniából, továbbá Csurgó, Kaposvár, Bakóca-Felső-Mindszent és Szigetvár állomásokról a fenyő-fűrészárut pedig Stiriából és Felsőmagyarországból szerzik be.

A *Société d'importation de chêne* francia vállalat *bare* ipartelepén tölgyparkétát, tölgydeszkát, szegletfát s tölgybutorfát gyártanak. E célra a tölgytörzseket a Száva és Duna mentéről vizen hozzátják. A gyártmányok nagyobb részét Bécs, Brüsszel, Párizs, Delle, Trieszt, Fiume és Passau (átmenet) állomásokra adják fel. Az évi elszállítás 80.000 q különböző fűrészáru.

Reisch G. kaptafagyára Pécsen, évente mintegy 20 q gyártmányt szállít az ország különböző helyeire s kis részben a Balkán államokba.

4. Ásványtermékek feldolgozása.

a) Téglagyártás.

Lörny Mór és fia téglagyára Simontornyán, jobbára a helyi szükséglet fedezésére dolgozik; vasuton átlag 4200 q gyártmányt szállít Sárhógárd és Sározd állomásokra. A tüzelőfát évi 6000 q mennyiségben Morágyról és Kis-Korpádról hozatja.

Borovitz Manó téglá-, műkö- és műtéglyagyára 30—40 munkással és egy körkemenczével s ugyanazon cég *cementlap-, betonárú-, kályha- és majolikagyára Kaposváron* 15—20 munkással.

Bauer Ferencz téglagyára, körkemenczével és 30—40 munkással ugyanott.

Darnay Béla téglagyára, körkemenczével, ugyanannyi munkással ugyanott. E három téglagyár együtt összesen vagy 40 000 q téglát szállít Kis-Korpád, Beleg, Báté, Dombóvár állomásokra. A cement-, beton- és kályhaárukból csak keveset szállítanak el. A szénét Bányáról, Szászvár-Mázáról és kisebb részben Trifajlból hozzátják.

Dr. Jünker Gusztáv téglagyára Csurgón, körkemenczével s 50—60 munkással a helyi szükséglet fedezésére s a közeli környék részére falitéglat termel. Évi feladása átlag 88.000—90.000 drb., ezt Beleg, Somogy-Szob és Zákány állomásokra szállítja el.

Dus-cég téglagyára Leskocac állomás közelében. évente átlag 7000 q téglát szállít vasuton Károlyváros állomásra.

Fizner Ábrahám téglagyára Pécsen, csak alig számbevéhető mennyiségek elszállításával veszi igénybe a vasutat.

b) Mészégetés.

Pécs környékén, Pécs és Üszög között számos kisebb kemenczében évente átlag 40.000 q mészét égetnek. Ebből átlag 32.000 q-t adnak fel a dunántuli vidék különböző helyeire, Szlavóniába és Bács-Bodrog vármegyébe.

Abaliget állomás üzletkörében, Abaliget, Rákos és Hetvehely községek határában fejtett mészkőből tábori kemenczékben mészét égetnek. A termény egy részét fuvarszekereken hordják szét; vasuton évente átlag 6000 q-t szállítanak el Báté, Bakóca-Felső-Mindszent, Dombóvár, Hidegkut-Gyöng, Kaposvár, Kis-Korpád, Sásd, Szigetvár stb. állomásokra. A tüzfát a környék erdősegeiből szerzik be.

Nagy-Mányok, Szászvár és Várja környékén termelt mészkőből szintén mészét égetnek. Ebből vagy 600 q-t adnak fel Szászvár-Máza állomáson Kaposvár és Báltaszék rendeltetéssel.

c) Keramiai ipar.

Zsolnay Vilmos fajánsz-, porcellán- és agyagáru-gyára Pécsen, az állomással vágányösszeköttetésben, évente átlag

650 munkást foglalkoztat, mindennemű diszfajánsz- és majolikaárut, fényüzési és használati porcellánt, kemény terrakotta-árut, színes építőmajolika- és burkolatlemezeket, közönséges építészeti diszitményeket, porcellán elszigetelőket, kályhákat s agyagsöveket gyárt. E gyár közönségesebb agyag- és terrakotta-áruival verseny nélkül áll a belföldön, porcellán-, fajánsz- és majolika-diszáruai pedig nemcsak itthon, de a világpiaczen is kiváló hírnevet vívtak ki. A szükséges agyag és kaolin egy részét helyben, továbbá Bedekovcina, Blansko, Ungvár, Losonc, Zsaluzsány környékéről szerzi be. Az agyagsövekből s építészeti diszitményekből évente vagy 1000 q-t, a finomabb keramiai termékekből vagy 300 q-t szállít el a gyár.

d) Egyéb iparágak.

Majer Vilmos kocsigyára Kaposvárott, teljesen versenyképes, izléses kiállítású hintókat és könnyű kocikat gyárt. Gyártmányait egyes darabokban jobbára dunántuli helyekre szállítja el; fővárosi raktára részére 80—100 drb kocsi küld évente.

Rupprecht testvérek réz- és harangöntője s malomberendezési cikkek gyára Pécsen, tüzfecskendőket, malomberendezéseket, háztartási sárgaré- és épülettakatos-árut, harangöntvényeket stb. gyárt. Évi elszállítását átlag 1000 q öntött áru és vagy 100 drb. tüzfecskendő és malomberendezés.

Herczeg testvérek rézárúgyára és öntőműhelye Pécsen, vasuti műhelyek részére nyers öntvényeket, tüzfecskendőket, pinczegazdasági segédeszközöket, kerti fecskendőket, kereskedelmi rézárut, mint rézvereteket, lószerszám-felszereléseket rézből és pakfongból, mozsarakat, gyertyatartókat stb. gyárt. Évi elszállítását 600 q vegyes áru. A szükséges rézlemezeket, rézdrótot, vaslemezeket, sárgarézet, cinket, cinkt, ólmot és pakfongot Bécsből, Budapestről és Stiriából hozatja.

E két gyár termékei nagyobb részben a dunántuli vármegyékben találhatnak piacot, kisebb részüket Horvát-Szlavonországba s a megszállott tartományokba szállítják el.

König Károly rézárúgyára, Haberéngi Pál gépjárató-műhelye és Kinnl Ferencz gép-, lakatosárú-, víz- és gázvezeték- és elektrotechnikai cikkek gyára Pécsen, tulnyomólag csak a helyi szükségletre dolgozik s vasuton legfeljebb néhány száz métermázsa új árut és javított gépet szállít a közeli környékre.

5. Élelmi és élvezeti cikkek gyártása.

Törley József és társa cég pezsgőgyára Budafokon, fennáll 1881 óta, francia módszer szerint jó minőségű pezsgőt gyárt. E célra felhasznál 2000 hl. bort és 30 hl. cognacot. Mindkettőt helyben szerzi be. Évente hozat vasuton 1200 q salgó-tarjáni szénét, 250—300.000 üveget Elba-Aussigból 60 q parafadugót Trieszten át Spanyolországból, 1200 q ládának való deszkát József-gőzfűrésről és vagy 250.000 drb szalmahüvelyt Székesfejervárról. Évi elszállítását átlag 250.000 üveg pezsgő, melynek nagyobb részét a déli vasut Promontor állomásáról Prága, Lemberg, Krakó, Bécs, Trieszt, Arad, Szeged, Temesvár, Debreczen, Nagyvárad, Kolozsvár, Brassó, Miskolc, Eger, Győr, Székesfejervár, Kanizsa stb. állomásokra küldi el. Trieszten át Délamerikába is szállít

a gyár pezsgőküldeményeket. A bort erdélyrészi és alföldi állomásokról hozatja.

Louis François & Co. pezsgőgyára Budafokon, fennáll 1885 óta, francia erjesztési mód szerint évente átlag 50,000 palack pezsgőt gyárt. Ehhez hozat évente 500 hl. bort erdélyrészi állomásokról, 10 q kristálycukrot Franciaországból, 50,000 palackot Ellbogen-Neusattelről s ugyanannyi szalmahüvelyt Diósdra. Gyártmányát a déli vasut Promontor állomásán adja fel magyar és osztrák állomásokra s kis részben Trieszten és Fiumén át Amerikába.

Little L. pezsgőgyára Pécsen francia erjesztési módon keresett pezsgőbort gyárt, melynek nemcsak az országban, hanem az osztr. örökös tartományokban, Boszniában, Hercegovinában, a balkán államokban s a Földközi-tenger szigetein s az osztrák és magyar partvidéken is jó piacza van. A gyár évente 150,000 üveg pezsgőt hoz forgalomba. Ennek nagyobb részét budapesti, bécsi és prágai fióküzleteinek szállítja el. Gyártmányának egy részét Szerb-, Oláh- és Bolgárországba, valamint a megszállott tartományokba küldi el a czég.

Koglevich István gr. cognacgyára Budafokon, fennáll 1883 óta, évente átlag 3000 hl cognacot termel, melyet 1400 m. hosszú sziklapinczéjében raktároz s bizonyos idő múlva forgalomba hoz. Az elszállításnál évente átlag 200,000 drb palackra, ugyanannyi szalmahüvelyre, 5000 ládára és 25 q parafadugóra van szüksége. Borszükségletét részint a helyi kereskedők utján szerzi be, részint közvetlenül hozatja Alsó-Várad, Alvincz, Balázsfalva, Fiume, Kecskemét, Nagy-Kőrös, Szeged, Dorosma stb. állomásokról. Az üveget Ellbogen-Neusattelről, a szalmahüvelyeket Székesfejervárról, a dugót Triesztből s a ládának való deszkát és tüzelő fát Északmagyarországból hozatja a gyár. Az ellszállított gyártmány nagyobb része a magyar birodalom csaknem valamennyi nagyobb állomása közt oszlik meg, míg kisebb részét az osztrák örökös tartományokba, főleg Bécsbe és Gácsországba s szöványosan Poroszországba küldik ki.

Czaba-Durozier Co. czég cognacgyára Budafokon, fennáll 1884 óta, évente 15,000 hl. bort dolgoz fel, melyből évente átlag 200,000 palackra való cognacot párol. A bort Alvincz, Balázsfalva, Nagy-Enyed, Szászváros, Tövis stb. állomásokról, a palackokat Ellbogen-Neusattelről s a szalmahüvelyeket Székesfejervár állomásról hozatja. A forgalomba hozott cognac nagyobb részét a déli vasut Promontor állomásán adja fel Magyarország és az osztrák örökös tartományok különböző helyeire.

Schloesser E. F. cognacgyára Budafokon, fennáll 1886 óta, évente átlag 7000 hl. bort dolgoz fel s közel 1000 hl. cognacot termel. A bort erdélyi állomásokról s a budapest-szegedi és budapest-zimonyi vonal állomásairól hozatja. A cognacot hordókban Franciaországba és a német birodalomba s palackokban Budapestre és Bécsbe szállítja.

A budafoki cognacgyarak az 1895. évi termelési évadban 1179 q cognacot adtak fel magyar állomásokra, 1002 q-t Bécsbe, 873 q-t Csehországba, 602 q-t Gácsországba, 341 q-t egyéb osztrák helyekre és 1241 q-t a vámsorompón tuli külföldre, legnagyobb részben Németországba.

Weber János pálinkafőzője Nádudt községben (Hidas-Bonyhád), évente 4000 q pálinkát ad fel a zánkány-budapesti vonal állomásaira, Kotor-Alsó-Domboru, Kanizsa, Murakirály, Légrad, Csáktornya állomásokra s a pragerhof-grácsi és grác—köflachi vonalra.

Schwarz Mátys czég nagyobb és négy más czég kisebb pálinkafőzője Báltaszéken, törkölyből és borseprűből összesen vagy 1300 q pálinkát főz, melynek kisebb részét Budapestre, Baranya-Szt.-Lőrinczre és Döbrökőzre, nagyobb részét pedig Stiriába küldik el.

A *cognacgyár v. t. zágrábi* ipartelepén évente vagy 4000 hl. cognacot párolnak. A szükséges bort a környékről és Fiumén át Olaszországból szerzik be. Vasuton 7—800 q cognacot szállítanak el Budapestre, Bécsbe, gács, cseh és morva állomásokra.

A zágrábi pótkávégyár a m. kir. államvasutak Zágráb állomásán nem ad fel semmit.

6. Szövészeti ipar.

Jerusalem József szab. pamutfonó és szövőgyára Dégvársáiban, nyers, fehérített és festett pamutfonalat továbbá pamutszöveteket, mint molinoszt, barhentet, batisztot stb. hoz forgalomba. A gyárban, mely 17000 orsóval és 432 mechanikai szövőszékekkel van felszerelve, 432 munkás dolgozik. A pamut fonalból évente 5133 q-t ad fel Temesvár, Brassó, Segesvár, Nagy-Szeben. Lőcse állomásokra, továbbá Magyarország számos más helyére, Krajnába, s Alsó- és Felső-Ausztriába. A pamut szövetekből évente 3361 q-t szállít el kisebb küldeményekben Magyarországba és az osztrák örökös tartományok majd minden nagyobb helyére, nagyobb küldeményeket Illavára, Budapestre, Pozsonyba és Königinhofba adnak fel. A pamuthulladékot Grác, Trifail, Mark-Tüffer, Ehrenhausen stb. állomásokra szállítja el a gyár. Feldolgozásra s az üzem szükségletére 9400 q nyerspamutot Fiuméből, 300 q keményítőt Almás-Füzitőről és Lábodról, 100 q csodasót Bécsből, 525 q szódát Ebenseeből, 120 q klórmeszet és 110 q kénsavat Aussigból s 40,000 q szenet Trifailból hozat a gyár.

Végül megemlítjük, hogy *Zágráb* állomás közelében avval vágányösszeköttetésben nagyszabású papirgyár épül, mely 1896-ban kezdi meg működését.

XIII. Kereskedelem.

A budapest—fiumei vonal Dráván inneni része körül főleg a mezőgazdasági termények és a bortermelés feleslegének piacra juttatása képezi az egyes helyeken figyelemre méltó mértékben üzött kereskedés fő tárgyát. Oly nagyobb központokat, melyekben a közel-távol vidék gazdasági életének minden ága összefutna, az egy Pécsen leszámítva, nem találunk a vonal e része körül.

A Dráván tuli vonalrész mentén hasonlóképen a mezőgazdaság és állattenyésztés feleslege szolgáltatja az üzérkedés fő anyagát.

A gabonával való kereskedést a dunamenti helyeken Pécsen, Barcsen, Pinczehelyen, Szilas-Balháson, Bonyhádon, Dombováron, Kaposváron, Szigetváron, Zágrábban, Károlyvároson üzik oly mértékben, hogy az a vasuti áruforgalomban is nyomot hagy.

Fával főleg Pécsen, Barcsen, Zágrábban és Károlyvárosban kereskednek figyelemre méltó mértékben.

A borkereskedés székhelye Budafok és Pécs.

Az egyes nagyobb helyeken, a fontosabb árukkal üzött kereskedést alább ismertetjük.

Az év nagyobb részében *Barcsig* hajózható Dráva és az onnan négy irányban elágazó vasutak találkozási pontjában az utolsó két évtized alatt a dunántúli vidék egyik legvirágzóbb kereskedelmi góczpontja fejlődött ki.

A magyar leszámítoló és pénzváltó bank, Dorner, Picker és Weisz helybeli, Strasser és König és Bischitz budapesti és Schapringner pécsi gabonakereskedők tevékenységének köszöni Barcs piacza első sorban azon jelentős helyet, melyet ma a hazai *gabonakereskedő piacok* közt elfoglal. Czégek és több más gabonakereskedő a baresi nyilvános tárházakban s több magánraktárban gyűjtik, tisztítják és osztályozzák a Tisza, Dél-Duna, Száva és Dráva mentén, Baranyavármegye déli és Szlavonia keleti és északkeleti részében termelt buza és tengeri tekintélyes részét. A betárolt gabonát legnagyobb részben stiriai, karintiai, tiroli, svájci, olasz és francia rendeltetési helyekre szállítják tovább. Sok gabonát szállítanak el a marburgi tárházak czimére is. A gyakoribb osztrák rendeltetési helyek Pernegg, Mura-Bruck, Saldenhofen, Unter-Drauburg, Bleiburg, Klagenfurt, Villach, Bozen stb. Lisztet főleg a szegedi és eszéki gőzmalombokból hoznak vizen uton Barcsra betárolás végett.

A Barcsen lebonyolított gabonaüzletek mérvének megítélésére alább felsoroljuk a magyar leszámítoló és pénzváltó bank tárházának forgalmára vonatkozó adatokat.

1. Készlet 1895 január 1-én különféle gabonaművekben ... 113,650 q
Beraktározás különféle gabonaművekben... 592,404 »
összesen különféle gabonaművekben ... 706,054 »
2. Elszállítottak a tárházból 1895. folyamán ... 619,025 »
Készlet maradt 1895 december 31-én ... 87,029 »
3. A tárházak 1895. évi összforgalma volt ... 1.211.429 q

A Dráva, Száva és Dél-Duna erdővidékéről vizen uton szállított *fatörzsekre* s egyéb *fákra* nézve Barcs a legfontosabb gyűjtőhely a piacon.

A Dráva vidékéről származó fák nagyobb része Gelsei Gutmann belistyei czégé, ki a fákat,

dongát és egyéb műfát saját rakhelyein tárolja, osztályozza s gondos válogatás után Fiuméba és Triesztbe szállítja el. E czég évente vagy 8000 q tölgyfakivonatot is hozat a Dráván s továbbit vasuton.

A Dunáról vizen érkező fák legnagyobb részét a Societé d' importation de chène czég dolgozza fel, kisebb része pedig néhány helyi czég rakhelyére kerül, honnan kisebb nagyobb részletekben Német- és Franciaországba szállítják el.

A Száva erdővidékéről leginkább tölgytörzsek érkeznek vizen. Ezek tulnyomó részét ugyancsak a Societé d' importation de chène dolgozza fel, kisebb részét pedig egy német czég Passaun át Németországba szállítja ki.

Barcs felvirágoztatásában fontos szerepe van a dunagőzhajózási társaság, de méginkább a volt dravahajózás, jelenleg délnémet gőzhajózási vállalat működésének. Főleg ez utóbbi társaság, sok esetben kimutatható anyagi károsodás mellett is Barcsra terel oly szállítmányokat, melyeknek természetes és legrövidebb szállítási ut gyanánt a vasutak szolgálnának.

Pinczehelyen Mandel Zs. és fiai, egyesülve Kopstein F. siófoki és Kálnoki és társa budapesti czégekkel élénk gabonakereskedést üznek. Utazó ügynökeik bejárják az egész környéket s Pinczehelyen gyűjtik össze a buza-, árpa- és tengeri-termés feleslegét. Az összegyűjtött terményeket Budapestre, Kőbányára, Svájcba, a déli vasut osztrák állomásaira, a cs. kir. osztrák államvasutak állomásaira, valamint Münchenbe és Strassburgba szállítják el.

Kaposváron 3 pénzintézet támogatásával a helyi kereskedelem élénk üzérkedést folytat gabonával, lisztel, épületanyagokkal, kereskedelmi árukkal s gazdasági gépekkel. A város kereskedelmi árukra és fogyasztási czikkekre nézve jókora vidékre nézve központi jelleggel bír.

Báttaszéken gabonával és pálinkával, *Dombóváron* gabonával és élőállatokkal üzérkednek. A környékről összegyűjtött gabonaműveket a kereskedők raktározzák, tisztítják s többnyire a cs. kir. osztrák államvasutak állomásaira küldik el.

Bonyhádon élénk szarvasmarhavásárokat tartanak s gabonával, hulladékokkal s terményekkel figyelemreméltó üzérkedést folytatnak. Az összegyűjtött rongyot Salzburgba és Fiuméba, az ócskavasat Grácba, a csontot Bécsbe és Budapestre, a borkövet Bécsbe s a kőcot Priglevicza-Szt.-Iván, Pécs, Zenta, Szabadka és Zombor állomásokra

szállítják el. Az országos vásárookra felhajtott 1800—2000 drb szarvasmarhát lábon hajtják tovább.

Pécsen öt pénztintézet s két bankház szolgál a kereskedés támogatására. Gabonával Schapringer, Krausz, Münz stb. czégek kereskednek. Ezek raktáraiban gyűjtik össze a környék uradalmainak termését. A dombovár—baranya-szt.-lőrinczi vonalrész körül elterülő erdőségekben döntött törzseket, dorong- és bányafát nagyobbbrészt Engel, Steiner, Pintér, Ráth stb. fakeskedők hozzák forgalomba. Az állóállatokkal való kereskedés is igen élénk. Pécs országos és heti vásárait sok sovány sertést hajtának fel a Dráva vidékéről, valamint szarvasmarhát Szlavoniából és Bonyhád vidékéről.

Mielőtt Bács kereskedelme jelenlegi fejlettségét elérte, *Szigetvár* egyike volt Dél-somogy legélénkebb kereskedő helyeinek. Az ottani kereskedők tevékenysége ma már főleg a környék gabonaneműinek s erdőgazdasági terményeinek gyűjtésére szorítkozik.

A fillokszeravész előtt a virágzó bortermelő vidékek központjaiban Budafokon, Szegzárdon, Báltaszéken, Bonyhádön és Pécsen élénk *borkereskedés* fejlődött, mely a változott viszonyok ellenére mind maig megtartá jelentőségét, sőt épen a változott viszonyok következtében a vasúti áruforgalom gyarapításához még jelentősebb mértékben járul, mint a régebbi időkben. Mig ugyanis régebben a borkereskedők főleg csak a környék termésének értékesítésére szorítkoztak, addig jelenleg messze vidékről kénytelenek a bort beszerezni s így nemcsak az elszállításnál, de az áru beszerzésénél is igénybe veszik a vasutat.

Budafokon Abeles Dávid és fia, Brückner József, Dietzl József, Gruber L. és fia, Gara és Blau, Kannermayer Károly és társa, Neugebauer Miksa s Nord és Zerkovitz fővárosi nagyobb kereskedők foglalkoznak borkereskedéssel. Ezeknek, valamint számos fővárosi vendéglősnek és koresmárosoknak, mint Frischauf, Gruber, Hell Haim, Herzog, Gundel, Kramer, Petanovics, Weingruber, Wassermann stb. czégeknek s több kisebb borkereskedőnek terjedelmes sziklapinczéi vannak Budafokon, melyekben az ország minden bortermő vidékéről összevásárolt borok kezelését, keverését és raktározását eszközlik. A budafoki borkereskedők és vendéglősök évente átlag 125,000 q bort, 36,300 q üres hordót és mintegy 9000 q pálinkát adnak fel a m. kir. államasutak Budafok állomásán. A bor, a Királyhágón túli részeket kivéve, az ország majd minden nagyobb helye, a megszállott tartományok s az osztrák örökös tartományok számos állomása közt oszlik meg.

Edrei Illés: Kereskedelmi monografia. II.

Finomabb borokat kisebb küldeményekben a német birodalom nagyobb városaiba is szállítanak.

Az évente vasuton Budafokra érkező 240,000 q bornak jelentékeny részét, 115,200 q-t Fiumén át Olaszországból, Isztriából és Dalmátországból, a többi pedig az ország különböző részeiből hozatják a kereskedők.

Az üres hordókat Alsó-Várad, Abaliget, Almás-Füzítő, Alvincz, Arad, Aszód, Balázsfalva, Bánhida, Báltaszék, Bazin, Bicske, Budaörs, Czepléd, Eresi, Erzsébetváros, Párkány-Nána, Fiume, Fülöpszállás, Gyorok, Gyöngyös, Gyulafehérvár, Héjjasfalva, Hidas-Bonyhád, Kecskemét, Kis-Körös, Kis-Kapus, Lászka-Tolesva, Maros-Vásárhely, Medgyes, Mikeszásza, Miskolcz, Modor-Senkvecz, Nagy-Dorog, Nagy-Salló, Nagyvárad, Nagy-Enyed, Nagy-Káta, Nagy-Selyk, Pécs, Pozsony, Sáros-Patak, Segesvár, Simontornya, Szászváros, Szeged, Szegzárd, Tarczal, Tövis, Vác, Temesvár, Vadkert-Tázlár, Váralja-Hátszeg stb. állomásokra küldik el *borral* vagy *szeszes italokká való megtöltés végett*. Hozatnak ezenkívül Radna-Lippáról, Bécsből, Kanizsáról és Fiuméből is szeszes italokat. A szeszes italokat jobbra kisebb küldeményekben az ország számos helyére, Gácsországba s az osztrák örökös tartományok egyéb részeibe szállítják el.

Szegzárdon a hajdan virágzó borkereskedés nagyot hanyatlott a fillokszerapusztítás következtében. Jelenleg csak néhány czég folytat kisebb körű kereskedést borral és törkölypálinkával. Hajdan a helyi kereskedelem a környék termeléséből igen sok bort szállított vasuton és hajón; jelenleg az évi elszállítás allig 8000 hl, melyet Bécsbe, Budapestre s az ország különböző helyeire szállítanak. A törkölypálinkából évente vagy 7000 q-t adnak fel jobbra Budapestre és északmagyarországi állomásokra.

Högyészen két borkereskedő olasz, dalmát a hazai borokkal üzérkedik s kis hordókban évente összesen vagy 1200 q-t szállít el a dunántúli vidék különböző helyeire.

Pécsen Engel J. és fia, Neumann J., Littke, Tauszig, Schwabach, Weiller, Oblath, s több más czég folytat élénk borkereskedést. Mióta a villány-pécsi borvidéket a fillokszera elpusztította, azóta az ottani borkereskedők jobbra alföldi és olasz borok keverékét hozzák forgalomba s kis mértékben a régi készletek eladásával foglalkoznak. A pécsi borkereskedők leginkább Császártöltés, Halas, Izsák, Nádudvar, Kecskemét, Debreczen környékéről szerzik be a könnyű homoki borokat s azokat részint Medgyes, Alvincz és Gyulafehérvár vidékén összevásárolt borokkal nemesítik, részint fehér és vörös

olasz borokkal keverik. Az olasz boron kívül még dalmát, isztriai, tiróli és horvátországi borokat is használnak a hazai homoki borok keverésére. A pécsi borkereskedők részére évente mintegy 120,000 q hazai, olasz és egyéb bor érkezik. A helyi kereskedelem révén évente 80,000 q bor kerül feladásra, nagyobbrészt belföldi s kisebb részben osztrák és egyéb külföldi állomásokra való rendeltetéssel.

Báttaszéken szintén nagyot hanyatlott a borkereskedelem, mely manapság főleg gyengébb minőségű hazai homoki és olasz boroknak a még meglevő készlettel való feljavítására s ily kevert boroknak értékesítésére szorítkozik. A báttaszéki kereskedők évente vagy 6000 q bort hozatnak Fiéméből s vagy 5000 q-t alföldi és erdélyi állomásokról. A bort nagyobbrészt a Duna, Tisza és Ferencz csatorna mentén fekvő helyekre hajón szállítják el. Vasuton csak vagy 700 q-t szállítanak Brünn, Prága, Liesing, Bécs, Leoben stb. külföldi állomásokra.

Kapronczán két nagyobb gabonakereskedő vásárolja össze a környékről befuvarozott gabonaneműeket. Az áruforgalomban előjövő terményeket majd

mind ezek adják vasutra. Az évente hatszor tartott országos vásárookra felhajtott sertés és szarvasmarhajó részét vasuton szállítják tovább a helybeli kereskedők.

Zágráb igen kiterjedt vidék kereskedelmi központja. Hat pénzintézet támogatása mellett számos kereskedő üzérkedik itt mindennemű terményekkel, kereskedelmi árukkal, borral, liszttel, háztartási cikkekkel, tüzfával, és élőállatokkal. A helyi kereskedelem tevékenysége főleg csak a leadási forgalmat gyarapítja, mert a túlnyomó részben piacról élő lakosság a behordott és beszállított áruk nagy részét helyben fogyasztja el.

Károlyváros gyűjtőhelye a környékről behordott fának, méznek, diónak, aszalt szilvának, rongynak, tollnak, nyersbőrnek, tojásnak és vajnak. Élénk országos- és hetivásárait sok szarvasmarhát és sertést hajtanak fel. Itt szerzi be a környék községeinek lakossága minden szükségletét. Az összegyűjtött élelmi szereket jobbára Bécsbe és Fiuméba szállítják el a helybeli kereskedők.

Körös és Ogulin kereskedelme a vasuti áruforgalom szempontjából itélve kevés jelentőséggel bír.

XIV. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Budafok $\frac{7}{100}$ <i>Budafok</i> ... 1.5 <i>Albertfalva</i> ... 3.5 <i>Kis-Tétény</i> ... 2.5 <i>Nagy-Tétény</i> ... 6.5 <i>Diósd</i> ... 7.0 állami és jó törvényhatósági utak.		bor 32700 szarvasmarha 180 versenyiló — kövek 19740 sör 34166 cognac 1200 pálinka 6500 élesztő — szénkéneg 830 maláta-törköly 30000	73400 — 7 — — 2800 2300 150 — —	18000 — — — — 1250 280 — — —	bor 245100 gabonanemű 70 sör 900 szesz 5530 maláta 7300 zab 500 árpa 36500 tüzifa 9500 épületfa 200 komló 350 cement 900 üveg 500 tégla 5200 donga 3200 gépek 1200 szén 60000 szénkéneg 1300	Fiume, isztriai, dalmát és belföldi állomások Érd. Bécs. Budapest, Nagykanizsa, Fiume. Szombathely. Adony-Szaboles, Nagy-Dorog, Simonytornya. Apcz-Szántó, Budapest, Kőbánya, Vámos-Györk. Szaár, Bánhida, Aszód. Zólyom-Brezó. Saaz. Ujvidék. Ellbogen-Neusattel. Rákos, Ó-Buda-tilatorigát. Budapest, Mitrovicza, Zimony. Brünn, Prága. Salgó-Tarján. Gyulafehérvár.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
	%		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Érd $\frac{7}{100}$ Érd 4·0 Tárnok 7·0 Sósút 9·0 Batta 6·5 törvényhatósági jó utak.		<i>Wimpfen gr.</i> 7277 h. érdi és 1281 h. tárnoki ; <i>a székesfehérvár káptalan</i> 2490 h. sósúti birtoka.	buza 18000 gyapju — tej 510000 kő, kavics 50000 szesz 1600	4000 70 — — —	— — — — —	bor —	1200	Pécs, Villány.	
Ercsi $\frac{7}{100}$ Ercsi 3·0 Rácz-Keresztúr 5·4 Rácz-Szt.-Péter 7·0 Rácz-Almás 9·0 Bölcske 5·2 törvényhatósági és községi utak.		<i>Wimpfen gr.</i> 18319 h. ercsi ; <i>Dréher Antal</i> 2650 h. és <i>Halász Vince</i> 1172 h. ráczkeresztúri ; <i>Jankovich Béla</i> 1892 h. ráczalmási ; <i>Bölcske község</i> 1020 h. bölcskei és <i>Hannely Ferenczné</i> 1592 h. pusztasz.-andrási birtoka.	tengeri 2260 buza — rozs 500 czukorrépa 4500 juh 4000 szarvasmarha — gyapju — tej 28000 nyers szesz 2700	1000 800 — — 1000 60 70 — —	— 600 — — — — — — —	liszt — czukor — só — szesz — kézműáru — szén — komló — gazd. gépek — vasáru —	4000 30 30 280 130 5800 20 80 70	Budapest. Budapest. Budapest. Budapest. Budapest, Bécs. Salgó-Tarján, Szabolcs. Pilsen. Budapest. Budapest.	
Adony-Szabolcs $\frac{7}{100}$ Szabolcs 1·6 Adony 8·0 Fénkes 7·2 Rácz-Almás 15·0 Nagy-Perkát 8·0 Felső-Czikola 3·7 Csongrád pusztája 5·8 Alsó-Besnyő 2·7 Felső-Besnyő 7·0 Hypolit pusztája 8·0 állami és rosz mezei utak.		<i>Zichy Nándor gróf</i> 10658 h. szabolcsi és 4398 h. adonyi birtoka.	buza 9500 zab 700 tengeri — szarvasmarha 225 sertés 300 gyapju 200 tej 10800 liszt 2000	— — 1000 75 — 200 — —	— — 500 — — — — —	liszt — korpa — vas és aczéláru 250 gazdasági gépek és gépalkatrészek — szek 200 kőolaj 160 só 100 czukor 30 pálinka 100 sör 100 bor 570 szén 12100	600 1000 250 200 160 100 30 100 100 570 12100	Budapest „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ Budafok Pécs, Szegzárd. Salgó-Tarján, Bánya, Roszdin.	
Sárosd $\frac{7}{100}$ Sárosd 1·6 Pusztasárosd 1·0 Csillag pusztája 5·0 Jakabszállás 3·6 Sándor major 13·6 Sárkeresztúr 10·9 Szt.-Ágota 16·0 Szilfajár 9·8		<i>Eszterházy László gr.</i> 4004 h., <i>Karsay Ignác</i> 2246 h. és <i>Viczay Antonia grófnő</i> 1315 h. sárosdi ; <i>Zichy Jenő gr.</i> 1437 h. és <i>a székesfehérvári püspökség</i> 2889 h. sárkeresztúri ; <i>Battányi Lajosné grófnő örökösei</i> 2576 h.,	buza 31300 árpa 3700 rozs 600 tengeri 2500 zab 12100 lenmag 1000 repcze 200 köles 1600 czukorrépa 6200 dinnye 2000 nád 3000	4800 5100 2700 1800 6600 — — — — — —	500 600 — — — — — — — — —	vas és vasáru 230 fűszer és czukor 80 olaj 80 kőolaj 120 kézműárak 90 liszt és őrlmények 3600 konkoly és búk-köny 3900 gabona 700	230 80 80 120 90 3600 3900 700	Budapest, Bécs. „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ Esztergom, Mezőkövesd.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Czecze $\frac{m}{m}$	<i>Szluha Benedek</i> 1103 h. és <i>Szluha István</i> 1769 h. czeczei ; <i>Zichy Nándor gr.</i> 6911 h. pusztá-egresi ; <i>Szluha Benedek</i> 2161 h. alsó-szt.-iváni ; <i>Salamon Zsigmond</i> 1468 h. és <i>Bartal Pál örök.</i> 1478 h. alapi és a <i>kőzalapítvány</i> 1563 h. német-keéri birtoka.	buza... .. rozs... .. zab... .. bab... .. czukorrépa... .. szalma és széna... .. repcze... .. burgonya... .. gyógyfű... .. szarvasmarha... .. borju... .. sertés... .. ürü... .. gyapju... .. tojás... .. nyers bőr... .. liszt... .. élő baromfi...	6000 3000 1000 200 5000 300 400 300 100 200 200 1200 200 500 300 500 100 1000	1000 3000 1000 — — — — — — 100 — 400 — — 200 — — —	5000 — — 300 — — — — — — — — — — — — — —	liszt és korpa... sör... .. — — — — — — — — — — — — — — — — — —	2000 900 — — — — — — — — — — — — — — — — — —	Budapest. Kőbánya, Budafok. Budapest. Budapest. a mohács-pécsi vasut bányái, Salgó-Tarján. Budapest. Tiszolez, Zólyom-Brezó, Nagy-Bicske-Predmér. Somogyszob. Budapest.
Vajta $\frac{m}{m}$	<i>Zichy Nándor gróf</i> 2414 h. vajtai ; <i>Hunyady Imréné grófnő</i> 3709 h. tápéi birtoka.	buza... .. rozs... .. czukorrépa... .. szarvasmarha (hizott)... .. juh... .. gyapju... .. élő baromfi... .. tojás... .. tej... .. szalma... ..	1400 700 7000 100 300 100 40 120 1200 400	1200 — — — — 100 — — — —	— — — — — — — — — —	liszt... .. czukor... .. bor... .. pálinka... .. sör... .. — — — — — —	500 50 90 60 300 — — — — —	Budapest. » Szegzárd. » Eresi, Kőbánya, Budafok. Pécs, Salgó-Tarján. Hatvan.
Nagy-Dorogh $\frac{m}{m}$	<i>Széchenyi Sándor gr.</i> 3668 h. nagy-doroghi és 3334 h. földesi ; <i>Perczel István</i> 1441 h. és <i>Sztankovics</i> János 2538 h. kajdacsai ; <i>Szeniczey Ferenc</i> 2503 h. ; <i>Kordás István</i> 1066 h. ; <i>Kordás Sebestyén</i> 1226 h. ; <i>Rudnyánszky István</i> br. 1424 h. kis-paksi ; <i>Sina Simon</i> br. örök. 2080 h. nagy-székelyi és 2876 h. kis-székelyi birtoka.	buza... .. rozs... .. zab... .. árpa... .. tengeri... .. repcze... .. magvak... .. burgonya... .. bab... .. bor... .. borju... .. juh... .. szarvasmarha... .. hizott sertés... .. sovány sertés... .. baromfi... .. selyemgubó... .. gyapju... .. tojás... .. tej... ..	5000 — — 100 1800 200 100 100 1000 4500 250 1130 440 60 110 30 150 400 250 4000	3800 1300 400 400 4000 — — — — — — 130 20 400 — — — — 50 —	— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —	sör... .. mész... .. — fa... .. — — — — — — — — — — — — — — — — —	250 12500 — 10100 — — — — — — — — — — — — — — — — —	Kőbánya. Szt.-Gál, Ajka, Budapest. Hidja-Apáthi, Abaliget, Budafok. Budapest. Sárbogárd. Lábatlan, Újvidék. Arad. Zólyom-Brezó, Kolozsvár, József-gözlőrész, Eperjes, Budapest. Szászvár-Máza, Salgó-Tarján, Úszög, Bánya. Budapest. Fiume, Szegzárd.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Kölesd-Tengelicz <i>Kölesd</i> 8'0 <i>Alsó-Tengelicz puszta</i> 1'5 <i>Felső-Tengelicz puszta</i> 6'9 <i>Közép-Tengelicz puszta</i> 5'0 <i>Hangos puszta</i> 9'8 <i>Kis-Tornás</i> 10'0 <i>Felső-Hidvég puszta</i> 3'0 <i>Katalin puszta</i> 3'0 <i>Kis-Tengelicz puszta</i> 6'0 <i>János-major puszta</i> 4'5 <i>Medina</i> 9'0 állami és községi utak.	<i>Zichy Miklós gr.</i> 2495 h. tengeliczi ; <i>Jeszenszky Kálmán br.</i> 1526 h. és <i>Jeszenszky József br.</i> 1248 h. hidvégi birtoka.	buza..... 10600 árpa..... 3000 zab 1200 tengeri 500 juh 2000 szarvasmarha 160 gyapju 280 tej 3600 vaj 40 teknő 400 db. faáru 6000				liszt 100 borszesz 40 bor 110 szörplé 70 vasáru 120 kőolaj 160 gépek 70 gyógyfüvek 40 kézműáru 30 faáru 170		Budapest. Budapest. Hidas-Bonyhád. Budapest. « « « « « «
Hidja-Apáthi <i>Szedres</i> 2'5 <i>Medina</i> 6'0 <i>Apáti puszta</i> 2'5 <i>Jegenyés puszta</i> 2'5 <i>Páczánkert puszta</i> 0 <i>Kápolna puszta</i> 6'0 <i>Kis-Hidja puszta</i> 4'0 községi és mezői utak.	<i>Rézsán János br.</i> örök. 1986 h. és <i>Apponyi Károly gr.</i> 2150 h. apáti és ez utóbbinak 1418 h. medinai ; <i>Bezerédy Pál</i> 2969 h. hidjai birtoka.	buza..... 1800 tengeri 800 zab 1200 árpa..... 100 cukorrépa 63000 szesz 700 liszt..... 2200 hizott szarvasmarha 90 hizott ürü 170 gyapju 130 vaj 90 tűzifa 800		1300 — — — — — 2800 — 200 160 90 —	— — — 200 — — — 500 — — — —	szén 20500 szarvasmarha..... 600 korpa 1500 buza 8000 repecefogácsa... 600 műtrágya 3000		Salgó-Tarján, Szászvár-Máza. Nagyvárad, Nagy-Kanizsa, Zágráb, Kaproncza, Zala-Egerszeg, Goricza, Grác, Kolozsvár. Budapest, Nagy-Kikinda. Nagy-Dorog, Kölesd-Tengelicz, Szegszárd, Czece. Budapest. Egeres, Stassfurt, Budapest.
Tolna-Mözs <i>Tolna</i> 4'5 <i>Mözs</i> 1'0 <i>Duna-Szt.</i> <i>György</i> 9'0 <i>Füdd</i> 7'0 <i>Janya puszta</i> 14'5 <i>Simon major</i> 5'5 állami és mezői utak.	<i>Drasche Rikárd br.</i> 3351 h. tolnai ; <i>Bartal Györgyné</i> 1473 h. faddi birtoka.	buza..... 10000 árpa 10700 rozs 700 tengeri 7400 zab 480 bab 100 burgonya 270 dohány 270 bor 270 paprika 70 szarvasmarha 1560 ló 20 juh 400 sovány sertés 450 tojás 300 szárított bőr 300 hal 20 pálinka 400 friss és füstölt sertés hus 200		2500 6000 300 — — — 90 — 80 — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — — — —	liszt..... 1000 korpa 500 vasáru 400 faáru 300 kőszén 4600 egyéb vegyes- és gyorsáru 2500		Budapest. « « « « Salgó-Tarján, Szászvár-Máza, Karoline-Grube, Kunigunden-weiche. Budapest, Bécs.

[illegible]

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Pinczehely <i>h. m</i> Pinczehely ... 1.0 Ozora ... 9.0 Tamási ... 15.0 Görbő-Belecska ... 5.0 Némédi ... 9.0 Adorján puszta ... 11.0 Füged ... 14.0 Tóti puszta ... 10.0 Döbrönte puszta ... 10.0 Kecsége puszta ... 7.0 Martincza puszta ... 7.0 Sáári puszta ... 11.0 Tót-Keszi ... 19.0 Felső-Leg ... 19.0 nagyobbára községi és mezői rossz utak.	<i>Eszterházy hg. 3134 h. pinczehelyi és 2711 h. ozorai; Wimpfen gróf 2080 h. nagy-szekelyi; Eszterházy hg. 7679 h. kecsége-pusztai és 4609 h. medgyes-pusztai; Montenuovo Alfréd hg. örökösei 6742 h. tót-keszi birtoka.</i>	buza... rozs... árpa... zab... tengeri... repcze... bab... gyógyfűvek... lő... szarvasmarha... juh... sovány sertés... gyapjú... tojás... tej... nyersbőr...	7000 300 5000 600 2200 500 1400 20 90 360 2300 560 100 50 2650 80	53000 800 12000 1000 16000 — 200 — 80 670 1100 — 150 — — —	1700 — 4400 — — — — — — 330 — — 60 — — —	liszt... gabonanemű... 		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Szakály-Högyész $\frac{7}{10}$ m	<i>Apponyi Károly gróf</i> 3367 h. högyészi. 848 h. kalaznói és 1155 h. dursi; <i>Eszterházy hg.</i> 3732 h. csurgó-pusztai birtoka	buza	14800	400	—	kézműáru	500	Budapest, Bécs.
<i>Szakály</i> 0·25		rozs	—	4100	—	rövidáru	250	Bécs, Budapest.
<i>Úrgeréar puszta</i> 0·25		árpa	7700	3600	—	fűszer	700	Budapest.
<i>Tárkány</i> « 0·25		zab	600	400	—	czukor	100	«
<i>Högyész</i> 4·0		Tengeri	1700	900	—	liszt	1300	Budapest, Adony-Szabolcs.
<i>Csernyéd puszta</i> 4·0		lencse	50	—	—	só	2400	Deés.
<i>Szállás</i> « 4·0		bab	1300	—	—	sör	1600	Pécs, Budafok, Kőbánya.
<i>Csicsó</i> 4·0		lenmag	—	200	—	bor	1600	Olaszország, Dalmátia.
<i>Gyula-Jovánca</i> 8·0		kendermag	900	—	—	gyümölcs	100	Styria.
<i>Durs</i> 5·0		repcze	18800	—	—	épületfa, deszka és lécz	14800	A kassa-oderbergi vasut állomásai, felső-magyarországi állomások, Kotor-Alsó - Domboru, Styria.
<i>Tercel</i> 10·0		czukorrépa	3500	—	250	vasárúk	700	Budapest, Salgó-Tarján.
<i>Díás-Berény</i> 6·0		borju	2750	—	—	potroleum	720	Fiume, Budapest.
<i>Kalaznó</i> 6·0		sovány sertés	200	—	—	széntégla	1000	Bánya
<i>Kéty</i> 10·0		juh	350	—	—	szén	25600	Salgó-Tarján, Bánya, Szabolcs, Szászvár-Máza.
<i>Csurgó puszta</i> 10·0		ló	40	20	—	gabonanemű	800	Szomszéd állomások.
jó karban tartott utak.		selyemgubó	100	—	—	cserhéz	600	Felső-magyarországi állomások, Styria.
		gyapju	380	100	—			
		tojás	—	100	—			
		tej	300	—	—			
		vaj	250	—	—			
		csont	50	—	—			
		ócska vas	—	500	—			
		rongy	800	—	—			
		épületfa	800	—	—			
		bányafa	11400	—	—			
Kurd-Csib-rák $\frac{7}{10}$ m	<i>Eszterházy hg.</i> 2959 h. kurdi; <i>Apponyi Sándor gr.</i> 1136 h. mucsi és 1711 h. závodi birtoka.	buza	—	1800	—	liszt	300	Budapest.
<i>Kurd</i> 4·0		árpa	—	1200	—	czukor	60	«
<i>Csib-rák</i> 9·0		zab	—	200	—	fűszer	50	«
<i>Závod</i> 10·0		tengeri	—	500	—	vasáru	200	«
<i>Lengyel</i> 9·0		bab	—	100	—	szén	8000	Szászvár-Máza, Bánya.
<i>Lepert puszta</i> 10·0		hízott sertés	—	400	—	sör	240	Budafok, Kőbánya.
nagyobbára rosz utak.		szarvasmarha	1080	—	—	só	60	Szakály-Högyész.
		borju	1000	—	—	bor	150	Pécs
		hízott göböl	—	200	—	deszka	400	Unter-Drauburg.
		gyapju	—	350	—	trágyafősz	400	Egeres.
		tojás	30	—	—			
		vaj	10	—	—			
		lőtt vad	160 drb	—	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Döbrököz $\frac{7}{10}$ m Döbrököz ... 1.0 Nagy-Hajmás ... 5.7 Mekényes ... 10.0 Sütőny pusztája ... 6.0 Vörösgyűház pusztája ... 9.5 Szarvaskő pusztája ... 5.5 mezei és községi utak.	<i>Eszterházy hg.</i> 1112 h. mekényesi birtoka.	buza ... 6400 rozs ... 1100 árpa ... 300 zab ... 600 tengeri ... 870 czukorrépa ... 4300 bab ... 200 repcze ... 170 széna ... 2500 szarvasmarha (hízott) ... 40 szarvasmarha (sovány) ... 200 borjú ... 280 hízott sertés ... 100 juh ... 770 élő baromfi ... 530 gyapjú ... 20 tej ... 300 tojás ... 440				liszt ... 120 cukor ... 70 vasárú ... 140 sör ... 200 só ... 200 friss gyümölcs ... 200 tüzifa ... 1000 szén ... 2500	Budapest. « « Kőbánya, Budafok. Deés. Stiria. Somogy-Szobbb. Szabolcs.	
Sásd $\frac{7}{10}$ m Sásd ... 1.0 Magyarcsanak ... 12.6 Oroszló pusztája ... 4.8 Vásáros-Dombó ... 6.0 Gödre ... 15.2 Jenő ... 5.8 Bakócsa ... 10.6 Felső-Mindszent ... 5.4 Varga ... 4.7 Liget ... 10.2 állami, törvényhatósági és községi utak.	<i>Liskovits Tamás</i> 1245 h. gödrei ; <i>Majláth György örök.</i> 2478 h. bakóczai ; <i>Cseh Ede</i> 1132 h. ligeti birtoka.	buza ... 3100 rozs ... 2300 árpa ... 500 zab ... 600 tengeri ... 800 czukorrépa ... 8300 szarvasmarha hízott göboly ... 200 gyapjú ... 10 tojás ... 100 tej, vaj, túró ... 50 Bányafa ... 30000 Tüzifa ... 4000				só ... 400 szén ... 4500 épületfa ... 2800 Terméskő ... 23000	Deés. Bánya, Szászvár-Máza. Unter-Drauburg Wuchern, St.-Lorenzen, Stubnya, Kotor-Alsó-Domboru. Abaliget, Bükösöd.	
Abaliget $\frac{7}{10}$ m Abaliget ... 4.0 Hetcséhy ... 4.0 Szent-Katalina ... 5.0 Okorölggy ... 2.0 Husztót ... 6.7 Kis-Hajmás ... 8.0 Kovácsné ... 6.2 Tekeres ... 6.0 Szakál ... 6.0 Orfű ... 5.0 Bános ... 6.5 Rákos ... 6.0 Kovácsodfa ... 5.5 mezei utak.	<i>A pécsi káptalan</i> 1229 h. abaligeti ; <i>a pécsi papnövelde</i> 1673 h. orfűi birtoka.	buza ... 600 rozs ... 200 árpa ... 150 zab ... 150 tüzifa ... 48800 haszonfa ... 10200 terméskő és kavics ... 354500 mész ... 6000				liszt ... 200 kézműáru ... 20 fűszeráru ... 40 kőolaj ... 20	Budapest, Mohács, Eszék. Budapest. Pécs. Pécs.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezés:	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Bükkösd $\frac{7}{100}$ <i>Bükkösd</i> 1-4 <i>Megyefa</i> <i>Helesfa</i> <i>Cserdi</i> <i>Ibafa</i> 2-5 <i>Dinyeberki</i> <i>Szt.-Domján puszta</i> részben jó, részben rossz községi és mezői utak.	<i>A pécsi káptalan</i> 1399 h. bükkösi; <i>Jeszen-szky Tódor</i> 1105 h. ibafai birtoka.	buza..... árpa..... bor..... tüzifa..... bányafa.....	2600 1600 750 4200 12000	— — 50 — —	— — — — —	liszt..... sör..... szesz és pálinka..... fűszer és czukor kézműáru..... vasáru..... épületfa.....	350 240 330 30 30 40 1000	Pécs. » Pécs, Hidas-Bonyhád, Budapest. Pécs. Budapest. Budapest, Pécs. Unter-Drauburg, St.-Lorenzen.
Baranya-Szt.-Lőrincz $\frac{7}{100}$ <i>Szt.-Lőrincz</i> 1-0 <i>Szabad-Szt.-Király</i> 7-0 <i>Szt.-Dienes</i> 8-0 <i>Szt.-Iván</i> 5-0 <i>Szt.-Gál</i> 5-0 <i>Nagy-Peterd</i> 7-0 <i>Kisasszonyfa</i> 14-0 <i>Bicsérd</i> 10-0 <i>Töttös</i> 17-0 <i>Kővágó-Szöllős</i> 18-0 <i>Nagy-Vágy</i> 8-0 <i>Boda</i> 9-0 <i>Kacsóta</i> 3-0 <i>Csonka-Mindszent</i> 3-0 <i>Varjas</i> 8-0 <i>Velin</i> 10-0 <i>Kis-Telek</i> 12-0 <i>Bagota</i> 10-0 <i>Zók</i> 12-0 <i>Leányi</i> 30-0 <i>Kis-Peterd</i> 9-0 <i>Ózd</i> 16-0 <i>Rónódfa</i> 11-0 <i>Gerde</i> 7-0 <i>Rugásd</i> 8-0 <i>Tárcsa puszta</i> 5-0 <i>Keresztes</i> » 4-0 <i>Csakadta</i> » 7-0 <i>Gusztávutca</i> » 7-0 <i>Rónódfa</i> » 8-0 <i>Csoboka</i> » 12-0 <i>Szt.-Erzsébet</i> » 9-0 állami, törvényhatósági és jó községi utak.	<i>Eszterházy hg.</i> 3130 h. szt.-lőrinci; <i>Biedermann Erzsébet</i> 1151 h. szt.-dienes; <i>Biedermann Gusztáv</i> 1343 h. szt.-iváni; a pécsi káptalan 1102 h. kővágó-szöllősi birtoka.	buza..... árpa..... zab..... tengeri..... repce..... bor..... sovány sertés kővér sertés hízott marha selyemgubó gyapju..... bányafa..... tüzifa..... farönk..... fűrészelt cser-, hárs- és tölgyfa.....	7000 1100 400 500 1500 4000 4680 840 420 150 160 20000 5000 3200 16000	25000 700 1200 5300 — — 1650 250 120 — — — — 200	— — — — — — — — — — — — — 300	sör..... szesz..... czukor..... épületfa..... kőolaj..... vasáru..... gazd. gépek..... kézműáru..... örlemények..... butor..... szén..... műtrágya..... farönk.....	1000 400 30 400 200 2000 12000 2500 1000 400 8000 60000 20000	Pécs, Budapest. Szeged, » Szerencs, » Kotor-Alsó-Domboru, Unter-Drauburg. Bács, Budapest Resicza, Budapest, Anina, Grác. Szombathely, Prága, Budapest Bács. Bács, Budapest. Szeged, Ujvidék, Budapest. Budapest, Pécs, Bács. Bánya, Szabolcs. Eperjes, Soroksár Abaliget, Vukovár, Darány.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Pécs <i>7/1m</i>	<i>Pécs szab. kir. város</i>	buza	7400	16300	—	agyagföld	15000	Bedekovčina, Blansko, Ungvár, Losoncz, Rimaszombat.	
<i>Pécs</i> 0·6	5213 h. pécsi; <i>Benyovszky Lajos</i> 1509	rozs	700	—	—	szén	110000	Bánya, Szabolcs, Ostrau, Karwin.	
<i>Árpád</i> 4·4	h. baksai, 1015 h.	zab	100	—	—	szóda	1500	Leoben.	
<i>Arányos</i> 15·3	h. harkányi és 2103 h.	tengeri	7000	18200	—	ásványvíz	1000	Stiria, Moha.	
<i>Baksa</i> 22·8	harkányi és 2103 h.	köles	100	—	—	bor	150000	Fiume, Erdély, Mehádia, Isztria.	
<i>Czinderi-Bogárd</i> 29·2	siklósi; <i>a pécsi püspökség</i> 3647 h. és	bor	40000	25000	15000	szesz	25000	Győr, Szeged, Arad, Budapest.	
<i>Cserkut</i> 10·2	<i>Hosszu-Hetény község</i> 1455 h. <i>Hosszu-Hetény</i> 15·7	kövér sertés	—	4500	—	nyersbőr	6000	Trieszt, Hamburg, Bécs.	
<i>Görcsöny</i> 18·6	<i>Hosszu-Hetény község</i> 1455 h. <i>Hosszu-Hetény</i> 15·7	szarvasmarha	700	280	—	butor	3000	Bécs, Budapest.	
<i>Hosszu-Hetény</i> 15·7	1455 h. <i>Hosszu-Hetény</i> 15·7	lő	500	60	—	puhafa	5000	Stiria, Felső-Magyarország.	
<i>Harkány</i> 26·7	tényi; <i>Brázay Kálmán</i> 1542 h. <i>Pellérdi</i> 10·0	gyapju	—	1800	—	cserháj	20000	Lucsivna, Kassa, Stiria.	
<i>Gyűd</i> 9·4	<i>a vallásalap</i> 1289 h.	zsir és szalonna	—	5300	—	czement	5000	Vukovár.	
<i>Kölkény</i> 9·9	<i>a vallásalap</i> 1289 h.	csont	—	1500	—	czukor	10000	Vulka-Pordány, Budapest, Nagy-Surány, Lundenburg, Botfalu, Mezőhegyes.	
<i>Kis-Hird</i> 10·0	pécsvárad	durván előkészített fa	5000	—	—	deszka	100000	Kotor-Alsó-Domboru, Unter-Drauburg, St.-Paul, Prevali, Ettendorf.	
<i>Keszű</i> 8·4		kő	50000	—	—	dinnye	3000	Vukovár.	
<i>Málom</i> 5·4		mész	32000	—	—	dohány	5000	Debreczen	
<i>Magyar-Szék</i> 18·5		kidolgozott	—	—	—	tüzifa	300000	Pivnica, Slatina, Barcs, Abaliget, Sásd.	
<i>Magyar-Ürög</i> 4·5		bőr	3000	—	—	mű- és épületfa	20000	Pivnica, Slatina, Barcs, Abaliget, Sásd.	
<i>Pellérd</i> 9·9		agyagcső	1000	—	—	faszén	10000	Pivnica.	
<i>Pécsvárad</i> 17·6		kőedény	300	—	—	gabonanemű	30000	Mohács, Dárda, Német-Boly, Eszék.	
<i>Patacs</i> 6·2		fűrészelt fa és parketta	23000	9000	500	gépek és géprészek	5000	Sopron, Budapest, Bécs.	
<i>Siklós</i> 29·4		tüzi fecskendő	100 db.	—	—	glycerin	4000	Moson-Magyar-Óvár.	
<i>Szalánta</i> 14·7		malom berendezési tárgyak	1000	—	—	friss gyümölcs	2000	Budapest, Trieszt, Liesing.	
<i>Somogy</i> 9·4		rézáru	100	—	—	hering	500	Lailbach, Gleisdorf, Grác.	
<i>Vasas</i> 10·8		sör	40000	—	—	pótkáv	1000	Bécs, Budapest.	
állami, törvényhatósági és mezői utak.		szappan	600	—	—	kőolaj	5000	Linz, Budapest, Bécs.	
		butor	1000	—	—	köső	1500	Fiume, Budapest.	
		pezsgő	1000	500	500	liszt	5000	Máramaros-Sziget, Deés.	
		kaptafa	20	—	—	déli gyümölcs	1000	Eszék, Budapest, Adony-Szabolcs, Trieszt.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Pécs (folytatás).						olajok	600	Bécs, Budapest, Trieszt.
						üvegáru	2000	Francia- és Csehország.
						pálinka... ..	500	Különböző bel-földi állomások.
						pirszén... ..	3000	Bánya.
						porcellán	1000	Karlsbad.
						rizs	1000	Fiume.
						rongy	3000	Mohács.
						sör	5000	Pilsen, Kőbánya.
						kömlyő	60	Saaz.
						tej	2000	A mohács-pécsi és a pécs-baresi vasút állomásai.
						vas és aczél ...	10000	Grác, Bécs, Budapest, Anina, Karánsebes.
						zsir és faggyu...	1500	Bares.
Darány $\frac{7}{10}$ m	<i>Darány község</i> 2284	buza	35000	7200	—	gyapot	60	Ausztria.
<i>Darány</i>	h. darányi ; <i>Eszterházy hg.</i> 1677 h. és	rozs	5000	—	—	pamut	50	Oszták és bel-földi állomások.
<i>Istvándi</i>	<i>Istvándi község</i> 1256	zab	4500	300	—	—	—	—
<i>Kálmáncsa</i>	h. istvándi ; <i>Széchenyi Dénes gr.</i> 6686 h.	tengeri	500	—	—	czukor	60	Bécs.
<i>Nagy-Dobsza</i>	h. istvándi ; <i>Széchenyi Dénes gr.</i> 6686 h.	ló	150	50	—	kávé	40	Bécs.
<i>Kis-Dobsza</i>	h. istvándi ; <i>Széchenyi Dénes gr.</i> 6686 h.	sovány sertés	4000	—	—	fűszer	80	Bécs.
<i>Gyöngyösmellék</i>	kálmáncsai ; <i>a kegyesrendi szerzet</i> 1632	süldő	—	50000	—	bor	1300 III.	Pécs, Szt-Lőrincz.
<i>Potony</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	juh	—	800	—	pálinka... ..	200 III.	Eszék, Pécs.
<i>Záldor</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	csirke	—	200	—	sör	500 III.	Pécs, Nagy-Kanizsa, Budafok.
<i>Lakócsa</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	méz	30	—	—	—	—	—
<i>Kastélyos-Dombo</i> 7.3	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	viasz	20	—	—	—	—	—
<i>Dráva-Tamási</i> 6.3	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	gyapju	30	—	—	—	—	—
<i>Homok-Szt.-</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	ojás	—	250	—	—	—	—
<i>György</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	tej	50	—	—	—	—	—
<i>Vitézi puszta</i> ... 16.3	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	bányafa	10000	—	—	—	—	—
<i>Szt.-Mihályfa</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	tüzifa	15000	—	—	—	—	—
<i>puszta</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	nyers szesz...	3000	—	—	—	—	—
<i>Drávafok</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	—	—	—	—	—	—	—
<i>Dráva-Keresztúr</i> 31.0	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	—	—	—	—	—	—	—
<i>Gárdony</i>	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	—	—	—	—	—	—	—
törvényhatósági és községi rossz utak.	h. kis- és nagy-dobszai ; <i>a szent-jakabi apátság</i> 1304 h. potonyi és 3439 h. lakócsai ; <i>Sina Simon br. örök.</i> 1712 h. záldori ; <i>Széchenyi Dénes és Imre grófok</i> 5504 h. homok-szt.-györgyi ; <i>Thassy Gyula</i> 1178 h. dráva-tamási birtoka.	—	—	—	—	—	—	—

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Szigetvár $\frac{7}{10}$ m	<i>Andrássy Aladár gr.</i>	buza...	25000	35000	—	bor ...	300	Pécs.
<i>Szigetvár</i> ...	1233 h. szigetvári	rozs ...	2000	4000	—	czement ...	700	Kirchbüchl.
<i>Hobol.</i> ... 3·5	és 1372 h. teklafalui;	árpa ...	4000	1000	—	fenyőfa ...	6100	Unter-Drauburg.
<i>Görögül puszta</i> 7·5	<i>Biedermann Ottó</i>	czukorrépa ...	50000	—	—			St.-Lorenzen.
<i>Csertő</i> ... 7·6	1568 h. hoboli, 4150	tengeri ...	4000	5300	—			Maria-Basl, Cilli.
<i>Pata</i> ... 4·0	h. dénesházai és	kömő ...	—	200	—			Reifnig-Fresen.
<i>Apáti</i> ... 7·0	1953 h. endrőczi;	bab ...	—	4200	—	tölgyfa ...	360	Barcs.
<i>Német-Lad</i> ... 19·0	<i>Biedermann Simon</i>	repce ...	500	400	—	fakéreg ...	500	Pécs.
<i>Mozsgó</i> ... 10·4	örök. 2348 h. mozs-	mák ...	—	100	—	föld és homok ...	1100	Darány.
<i>Botyka</i> ... 4·7	gói és 5912 h. alma-	tökmag ...	—	300	—	árpa ...	900	Pécs.
<i>Almaszellék</i> ... 16·1	melléki; <i>Festetich</i>	kenderkóró ...	1000	—	—	tengeri ...	1100	Pécs.
<i>Basal</i> ... 4·0	<i>Imre gr</i> 1265 h.	bor ...	200	—	—	vas- és aczéláru	480	Store, Grätz.
<i>Becze</i> ... 4·2	csertői; <i>Hoyos</i>	ló ...	110	10	—	czukor ...	650	Lundenburg.
<i>Dénesháza</i> ... 7·6	<i>Mikstné grófné</i> 2126	szarvasmarha	—	740	—			Budapest, Nagy-
<i>Bodorfa puszta</i> 6·8	h. német-ladi; <i>Som-</i>	juh ...	—	700	—			Surány, Sze-
<i>Balogasszonyfa</i> 17·1	<i>sich gróf</i> 1343 h.	hízott sertés	—	2230	—			recens.
<i>Domolcs puszta</i> 6·7	patosfai birtoka.	élő baromfi	—	300	—	terméskő ...	34200	Bükkösd, Pécs.
<i>Endrőcz</i> ... 17·3		selyemgubó	60	—	—	liszt ...	1350	Pécs, Budapest.
<i>Hatvan</i> ... 11·4		méz ...	200	—	—	só ...	3000	Décs.
<i>Katádfa</i> ... 8·8		viasz ...	50	—	—	olajpogácsa ...	650	Pécs, Budapest.
<i>Molcsány</i> ... 5·7		gyapju ...	110	—	—	kőolaj ...	900	Trieszt, Fiume,
<i>Patosfa</i> ... 5·7		tej ...	2000	—	—			Budapest, Pécs.
<i>Teklafalu</i> ... 13·3		nyersbőr ...	200	—	—	műtrágya ...	650	Budapest.
<i>Zsiból</i> ... 6·6		csont ...	200	—	—	bőrök ...	460	Zimony, Buda-
<i>Csertő</i> ... 7·6		bányafa ...	11600	—	—			pest, Pécs,
<i>Péterfa puszta</i> 11·4		tüzifa ...	14600	—	—			Trieszt, Bécs.
<i>Káráz puszta</i> 18·0		tölgyfatuskó	1000	—	—	déli gyümölcs ...	20	Trieszt.
<i>Molcsányhida</i>		kádárfa ...	400	—	—	gyertya és		
<i>puszta</i> ... 5·7		gubacs ...	300	—	—	szappan ...	70	Budapest, Eszék,
<i>Lajosfa puszta</i> 5·2								Pécs.
<i>Szent - Mihályfa</i>						kávé ...	100	Trieszt, Budapest
<i>puszta</i> ... 12·2						kőzműáru ...	300	Bécs, Pécs, Buda-
<i>Turbék puszta</i> 3·5								pest.
<i>Adorján puszta</i> 8·0						üveg és porcel-		
<i>Diós puszta</i> ... 14·0						lán ...	140	Budapest, Eszék,
<i>Szent-Márton</i>								Pécs.
<i>puszta</i> ... 16·1						szén ...	7000	Bánya, Szabolcs.
állami és törvény-						répaszelet ...	15000	Kaposvár.
hatósági utak.								
Barcs $\frac{7}{10}$ m	<i>Széchenyi Imre és</i>	gabona ...	4000	—	—	sovány sertés...	8000	Horvát- és Szla-
<i>Barcs</i> ... 1·0	<i>Dénes grófok</i> 3890 h.	szesz ...	4500	—	—	gabona...	126000	vonország.
<i>Kertésztelep</i>	barcsi birtoka.	sertésrágya	15000	—	—	dohány...	1300	Pécs-barcsi vasút
<i>puszta</i> ... 3·0								Somogy-Szobbb.
<i>Belesa</i> ... 4·0						szén ...	11000	Tolna és Somogy
rossz utak.						szesz ...	1400	vármegyék.
								Szabolcs.
								Nagy-Atád.
Az egyéb árukat a csász. kir. szab. déli vasút-társaság állomásán adják fel s ugyanannak vonalain szállítják tovább.								

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint				
Mágocs $\frac{7}{m}$ Mágocs ... 4·6 Bikál ... 6·4 Gerényes ... 4·8 Köblény ... 8·1 Rác-Kozár ... 9·9 Mekényes ... 16·6 Nagy-Ag ... 2·8 Szalatna ... 7·5 Vaszar ... 5·7 Nemerő-puszta ... 9·0 törvényhatósági rossz utak.	A vallásalap 2053 h. mágoesi; Eszterházy hg. 1337 h. rác-kozári, 1112 h. mekényesi, 1043 h. nagyági és 2483 h. vaszari birtoka.	árpa... 2800 buza ... 3000 zab ... 1500 bab ... 500 hajdina... 1200 méz ... — tojás ... — vaj ... 500 nyersbőr ... 40 tüzifa ... 1000 liszt ... 900 ecet ... 500	— — 1500 — — — 100 500 — — — —	2300 — 1400 — — — — — — — — — —	kőszén ... — fűrészelt fa ... —	4300 5000	Bánya, Szászvár-Máza. Unter-Drauburg, Reifling, Kotor, Alsó-Domboru.	
Szászvár-Máza $\frac{7}{m}$ Máza ... 2·0 Váralja ... 4·0 Nagy-Mányok ... 5·0 Szászvár ... 3·0 Császa ... 2·0 Vékény ... 5·0 Kárasz ... 8·0 Magyar-Egregy ... 10·0 Györe ... 2·0 József-puszta ... 10·0 Izmény ... 5·0 Mucsfa ... 9·0 Lengyel ... 12·0 nagyobbára jól fen-tartott utak.	A pécsi püspökség 1319 h. váraljai és 2037 h. magyar-egregyi birtoka.	buza ... 15000 rozs ... 3000 árpa ... — tengeri ... 2000 zab ... 2500 burgonya ... 10000 hajdina ... 6000 bor ... 250 gyapju ... 40 tüzifa ... 600 kőszén ... 486000 kő és kavics ... 368000 kaolinföld ... 1600 mész ... 600 vaj ... 130	— 3000 — 2000 2500 — 2000 500 — — — — — — —	— — 8000 — — — — — — — — — — — —	liszt ... — zsir ... — sör ... — czukor ... — só ... — épületfa ... — szél deszka és bányafa ... —	2000 40 70 120 50 1200 7500	Budapest, Báltaszék, Mágocs. Pécs. Kőbánya. Budapest. Budapest. Kotor-Alsó-Domboru. Bares, Prevali, St-Lorenzen, Kotor-Alsó-Domboru.	
Hidas-Bonyhád $\frac{7}{m}$ Bonyhád ... 3·0 Belacz ... 10·0 Czikó ... 4·0 Grábóc ... 9·0 Hidas ... 2·0 Kokas ... 16·0 Kis-Dorog ... 17·0 Majos ... 5·0 Nádas ... 13·0 Ó-falu ... 8·0 Rác-Mecske ... 14·0 Varasd ... 14·0 Zomba ... 14·0 Zsibrik ... 6·0 Ó-Bánya ... 12·0 állami és részben jókarban tartott községi utak.	A pécsi püspökség 2419 h. nádasdi és 1001 h. ó-bányai; a vallásalap 2098 h. rác-mecskei birtoka.	buza ... — árpa... 10000 rozs ... — zab ... 400 czukorrépa ... 6000 bab ... — borsó ... 1000 burgonya ... 3000 büköny ... 1500 bor ... 5000 ló ... 480 szarvasmarha (hizott) ... — méz ... — pálinka ... 2600 repczeolaj ... 600 vaj ... 850 csont ... 600 rongy ... 3000 ócska vas ... — kőcs és kender... 400	8000 — 1000 — — — — — — 50 200 300 1200 2200 160 300 1000 2000 — —	1200 — — — 3000 3000 — — — — — 100 — — — — — — —	liszt ... 3500 sör ... 300 bor ... 5000 haszonfa ... 16000 czukor ... 660 kőolaj ... 2500 só ... 350 gyümölcs ... 470 kőszén ... 3300 üvegáru ... 5000 porcellán és agyagáru... 3000 fakéreg ... 4000	Budapest. Budapest. Fiume, Olaszország. Végles-Szalatna, Kotor-Alsó-Domboru, Unter-Drauburg. Nagy-Surány, Szerencs. Fiume. Sziget-Kamara. Peggau. Trifail, Pécs, Szászvár-Máza. Losoncz, Rima-bánya. Eger. Trieszt.		

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
	Az állomás körny-		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint						
Báté $\frac{1}{2}$ m		<i>Vigyázó Sándor gr.</i>	buza	16900	17000	—	köszén	20000	Bánya, Szászvár-Máza.
<i>Báté</i> —	—	2044 h. nagy-berki;	rozsa	100	1700	—			
<i>Mosdós</i> —	2·5	a kegyes-rend 1736	árpa	700	600	400			
<i>Nagy-Berki</i> —	2·5	h. tászári; <i>Eszterházy hg.</i> 1347 h. és	zab	300	—	—			
<i>Csoma</i> —	6·3	<i>Niczky Lajos gr.</i>	czukorrépa	46000	—	—			
<i>Fonó</i> —	6·0	1124 h. zimányi;	szarvasmarha	—	200	—			
<i>Tuszdó</i> —	6·3	<i>Gál Dénes</i> 1026 h.	bárány	—	1500	—			
<i>Gyalán</i> —	9·0	bátéi birtoka.							
<i>Zimány</i> —	13·0								
<i>Rákó-pusztá</i> —	2·0								
<i>Kisgút puszta</i> —	4·0								
mezei utak.									
Kaposvár $\frac{1}{2}$ m		<i>Somsich Imre</i> 1333 h.	buza	400	34800	—	gahonanemű	10000	Pinczehely, Dombóvár, Báté, Kis-Korpád.
<i>Kaposvár</i> —	—	bárdi; <i>Stein testvérek</i>	rozsa	—	21000	—			
<i>Bárd-Szeréslő</i> —	16·0	3187 h. bőszenfai;	árpa	—	12700	—			
<i>Szt.-Benedek</i> —	15·0	<i>Apponyi Sándor gr.</i>	zab	—	9500	—	liszt	20000	Budapest, Losonc.
<i>Felső-Bogát puszta</i> —	20·0	2795 h. rácz-egresi;	tengeri	2700	27400	—			
<i>Alsó-Bogát puszta</i> —	17·0	<i>Festetics Pál gr.</i>	bor	1200	—	—	bor	8400	Fiume, Pécs, Hidas-Bonyhád.
<i>Kis-Albert p.</i> —	15·0	1432 h. gáloslái;	gyümölcs	500	—	—	szesz	2850	Budapest, Szászvár-Máza, Hidas-Bonyhád.
<i>Bőszenfa</i> —	16·0	<i>Jankovich Géza</i> 1716	szalma	—	1260	—			
<i>Magyar-Egres</i> —	12·0	h. geszti; <i>Somsich József gr.</i> 2348 h.	szarvasmarha	—	1720	—	sör	6800	Kőbánya, Pécs, Grác.
<i>Rácz-Egres puszta</i> —	14·0	hetesi; <i>Batthyányi</i>	juh	—	3170	—	ásványvíz	950	Moha, Parád, Borszék, Rohics, Güssübel.
<i>Felső-Egres puszta</i> —	6·0	<i>Filippin gfnő</i> 1812 h.	sovány sertés	5040	—	—	zsiradék	1100	Budapest, Pécs, Trieszt, Laibach.
<i>Gálosfa</i> —	16·0	jutai; <i>Örczy László</i>	hizott sertés	—	1500	—	só	6850	Deés, Máramaros-Sziget.
<i>Geszti</i> —	17·0	b. örök. 1160 h. orezi;	baromfi	—	210	—	czukor	2460	Szerencs, Nagysurány, Vulkapordány, Lundenburg.
<i>Gyarmat</i> —	18·0	<i>Kaposvár város</i> 1319	tojás	—	1500	—	bőr	850	Bécs, Budapest.
<i>Kis-Hárságy telep</i> —	19·0	h. kaposvári; <i>Eszterházy hercege</i> 1125	zsir	720	—	—	gyümölcs	5130	Fiume, Trieszt, Wolfsberg, Szt.-Gál, Felső-Kör.
<i>Hedrahely</i> —	33·0	h. magyar-egresi,	tej	800	—	—	mütrágya	2300	Fiume, Prága.
<i>Hetes</i> —	11·0	1331 h. gyarmati,	méz	—	300	—	rongy	370	szomszéd állomások.
<i>Jád</i> —	19·0	2516 h. jádi, 2485 h.	selyemgubó	30	—	—	gépek	1270	Budapest, Bécs, Sopron.
<i>Szt.-Jakab</i> —	3·0	szennai, 3041 h. töröcskei,	gyapju	560	570	—	gépalkatrészek	7000	Budapest, Bécs, Sopron.
<i>Juta</i> —	7·0	2839 h. zselicz-kisfaludi, 2143 h.	nyersbőr	900	—	—	deszka, lécz, szálfa	44530	Stiria, Felső-Magyarország.
<i>Zselicz-Kislak</i> —	5·0	cserénfai birtoka.	bükkfa-törzs	25000	—	—	kő és kavics	102000	Bükkösd, Pettau, Trieszt, Süttö.
<i>Órczi</i> —	10·0		bánafa	5000	—	—	mész	8900	Cilli, Köflach, Sümeg, Abaliget, Sagor, Zepesic.
<i>Simonfa</i> —	12·0		talpfa	3000	—	—			
<i>Szenna</i> —	8·0		cserfa-karó	10000	—	—			
<i>Szerdahely</i> —	6·0		gömbfa	6000	—	—			
<i>Töröcske</i> —	5·0		tüzifa	5000	—	—			
<i>Zselicz-Kisfalud</i> —	15·0		diófa-törzs	2000	1000	—			
<i>Szt.-Imre puszta</i> —	20·0		szerszámfa	500	—	—			
<i>Patalom</i> —	16·0		gubacs	1100	—	—			
<i>Cserénfa</i> —	13·0		somfa-bot	—	300	—			
<i>Órs puszta</i> —	19·0		faszén	—	600	—			
<i>Múrczadó</i> —	22·0		ásványvíz	80	—	—			
jól fentartott állami és törvényhatósági utak.			liszt	15500	16000	—			
			tégla és cserép	40000	—	—			
			vesszőkosár	400	—	—			
			nyers czukor	36000	—	—			
			répaszetet	120000	—	—			
			mésziszap	43500	—	—			
			szörplé	15000	—	—			
			különféle koci	100 db	—	—			
			lőtt vad	180	50	—			

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Beleg $\frac{7}{10}$ <i>Beleg</i> 1-0 <i>Kutas</i> 4-8 <i>Szabás</i> 6-3 <i>Kónyi</i> 6-3 <i>Kozma puszta</i> 7-4 <i>Kis-Bajom</i> 9-1 <i>Nagy-Körpád</i> 8-2 jó karban tartott községi utak.	<i>Tallán János báró</i> 1136 h. szabási, <i>Festetich Taszilo gróf</i> 2380 h. belegi és 1338 h. kónyi ; <i>Ypsilanti Ilona hercegnő</i> 3600 h. nagykorpádi birtoka.	buza rozs árpa zab repce tengeri burgonya szarvasmarha leölt bárány sertés gyapju haszonfa donga	5000 1300 2600 1500 — — — — — — 100 — —	14000 9600 2200 2500 4000 100 400 120 1000 db. 550 — 20800 2000	4500 1000 2100 — — — — — — — — — — —	kőszén műtrágya mész cement kavics haszonfa liszt gazd. gépek	6000 1500 500 600 2000 1000 — 500 150	Szászvár-Máza. Budapest, Fiume. Sagor. Kufstein. Zákány. Kotor-Alsó-Domboru. Budapest. Budapest.	
Somogy-Szobb $\frac{7}{10}$ <i>Szobb</i> 1-0 <i>Baráti puszta</i> 2-0 <i>Bollás</i> 3-8 <i>Kassó puszta</i> 5-7 <i>Ótös</i> 5-6 <i>Szt.-Lászlópuszta</i> 9-7 <i>Marton puszta</i> 9-9 <i>Darcas puszta</i> 10-5 <i>Vése</i> 14-8 <i>Inke</i> 16-1 <i>Antalfalu telep</i> 16-3 nagyobbára rossz utak.	<i>Festetich Taszilo gr.</i> 1584 h. és <i>Somsich József Imre gr.</i> 2826 h. bollási ; <i>Inkey Kálmán</i> 1515 h. vései ; <i>Szegedi Eutich Károly br.</i> 4434 h. és <i>Szegedy György s Béla</i> 1082 h. inkei ; <i>Inkey József</i> 3733 h. antalfalui ; <i>Chernel Gyula</i> 1309 h. ötvösi birtoka	buza rozs árpa zab repce dobány sajtoltszalma lő juh szarvasmarha gyapju nyersbőr fatörzs tüzifa gubacs lőtt vad	3500 — 300 — — 200 — 2) — — — 50 — 25000 — —	5000 600 1200 400 600 — 200 — 700 — 300 400 — 2000 200 60	— 200 — — — — — — — — — — — — — —	bor pálinka — — cukor liszt gyarmat- és fűszerárú szén	— 100 — — 70 100 40 — 3500	Fiume, Hidas-Bonyhád, Pécs. Hidas-Bonyhád, Boglár, Barcs. Nagy-Surány. Budapest. Budapest, Nagy-Kanizsa. Szászvár-Máza.	
Csurgó $\frac{7}{10}$ <i>Csurgó</i> <i>Alsók</i> 3-2 <i>Sarkad</i> 3-2 <i>Aras puszta</i> 3-0 <i>Ujmajor puszta</i> 5-0 <i>Szenta</i> 6-6 <i>Nagy-Marton</i> 3-8 <i>Porrog-Szt.-Király</i> 5-0 <i>Csicsó</i> 6-6 <i>Iharos</i> 7-6 <i>Porrog</i> 7-2 nagyobbára jól fenntartott utak.	<i>Festetich Taszilo gr.</i> 4317 h. csurgói, 800 h. alsóki, 1215 h. nagy-martoni és 10380 h. szentái ; <i>Inkey József</i> 2031 h. csicsói, 2837 h. iharosi és 6728 h. iharos-berényi birtoka.	buza rozs tengeri árpa zab büköny szarvasmarha gyapju nyersbőr tölgyfatörzs donga tégla	— — — — — — — 100 — 6000 — 88000	8500 5000 5000 3500 2000 1000 70 100 140 — 5000 —	— — — — — — — — — — — — —	épületfa — mész kőszén bor — — cukor liszt kézműárú kavics	5000 — 2500 5000 500 — — 300 1600 200 5000	Stiria, Kotor-Alsó-Domboru. Stiria. Trifail. Hidas-Bonyhád, Morágy, Báltaszék, Fiume. Nagy-Surány. Budapest. Budapest, Bécs. Zákány.	
Gyékényes $\frac{7}{10}$ <i>Gyékényes</i> 6-0 <i>Porrog-Szt.-Pál</i> 7-6 <i>Nagy-Berki</i> 5-2 törvényhatósági és mezeti utak.	<i>Festetich Taszilo gr.</i> 1212 h. és <i>Zichy Ödön gr.</i> 1103 h. gyékényesi ; <i>Vágyzó Sándor gr.</i> 2044 h. nagy-berki birtoka.	tölgyfatörzs kavics	1000 250000	— —	— —	szén tégla	4800 400	Kaproncza, Trifail. Csurgó.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Kaproncza $\frac{7}{m}$	<i>Inkey Nándor báró</i>	buza	—	5200	600	barnaszén	7000	Hrastnig.
<i>Kaproncza</i> ... 1·5	3565. h. brunikai és	rozs	4500	12200	100	kovácsszén	700	Szabolcs, Bánya.
<i>Peterancs</i> ... 6·3	8009. h. rásinjai ;	árpa	400	200	—	mész	6700	Sagor, Zágráb, Pölschach.
<i>Noripad</i> ... 15·1	<i>Batthyány Gusztáv</i>	tengeri	300	4200	700	deszka	12400	Unter-Drauburg, Kotor-Alsó-
<i>Molte</i> ... 24·8	gr. 6428 h., <i>Beroldinger Pál</i> gr. 2480	tökmag	1000	500	200			Domboru, Mária-Rast, Reiffing, Wuchern-Mahrenberg, Pölschach, Saldenhofen, St.-Lorenz, Pragerhof, Altendorf.
<i>Ferdinandovac</i> ... 37·7	h. és <i>Draskovich Pál</i>	bükköny	1200	1800	—			
<i>Gyurgyercs</i> ... 26·1	gr. 2011 h. ludbriegi	bab	11400	13400	300			
<i>Kloster</i> ... 36·7	birtoka.	hajdina	400	300	—			
<i>Pitomača</i> ... 44·2		köles	300	600	200			
<i>Virje</i> ... 18·5		repce	—	1100	—			
<i>Gjerekovec</i> ... 11·2		bor	800	200	—			
<i>Rasinja</i> ... 11·5		alma	300	—	—			
<i>Ludbrieg</i> ... 20·0		szalma	1700	600	—			
jó karban tartott utak.		szarvasmarha	350	1630	—			
		borjú	3000	20	—	liszt	10000	Ujvidék, Nagy-Kikinda, Zombor, Losonez, Barcs, Velenceze, Budapest.
		hízott sertés	6300	21200	—			
		lő	30	10	—			
		elő baromfi	—	1600	—			
		selyemgubó	40	—	—			
		méz	—	250	—	só	6100	Deés, Sziget-Kamara, Terezo-vac-Suhopolje.
		tojás	—	2000	—			
		donga	4100	8300	400			
		talpfa	3700	—	—	vas és vasárú	3500	Grác, Budapest, Bécs, Store, Nagy-Kanizsa, Vunasd.
		diófa törzs	—	400	—			
		tölgyfa törzs	1650	1900	—			
		durván kinyagolt tölgyfa	1800	—	—			
		tölgyfa padló	1600	—	—			
		faszén	100	—	—			
		gubacs	—	400	—			
		barnaszén	6000	—	—			
		homok	1400	—	—			
Lepavina $\frac{7}{m}$		talpfa	67500	—	—	sör	250	Körös, Pécs, Bruck, Puntigam.
<i>Lepavina</i> ... —		tüzifa	6700	—	—	bor	400	Körös, Kaproncza, Zágráb, Fiume, Üszög, Német-Boly, Boglár, Ogulin, Leibnitz.
<i>Sokolovac</i> ... 3·0		faszén	—	300	—			Körös.
rossz utak.						tégla	600	»
						faggyu	20	Kaproncza, Zágráb, Budapest.
						liszt	270	Kaproncza, Leibnitz, Ujvidék.
						pálinka	20	Kaproncza, Trieszt.
						kőolaj	20	Kaproncza, Brod.
						tengeri	80	Zágráb, Budapest, Pécs, Bécs.
						szalonna és zsír	80	Budapest, Bécs.
						olajok	20	Trieszt.
						gyanta	70	Trieszt.
						cynkchlorid	260	Leobersdorf.
						burgonya	60	Jákó.
						eczet	30	Leibnitz.
						egyéb vegyes áru	50	Kaproncza, Körös, Trieszt, Bécs.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
				átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint				
Kőrös $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ Kőrös ... 1·8 Opatorac ... 11·3 Bogačevac ... 8·2 Kalinik ... 15·5 Sveti-Petar ... 10·8 Riska-Gornja ... 18·0 Gušćerovac ... 10·0 állami utak.	Ožegović Lajos br. 1500 h. gušćeroveci és Kippach József 1990 h. körösi birtoka.	buza ... 500 búkköny ... 1100 bab ... — köles ... — tökmag ... 700 alma ... 700 szilva ... 300 szarvasmarha ... 80 gyapju ... — donga ... 35000 tüzifa ... 20000 szálfa ... 3000 gubacs ... 900 ásványviz ... 1000	500 1100 — — 700 700 300 80 — 35000 20000 3000 900 1000	300 — 300 400 300 — — 160 600 — — 2000 — —	— — — — — — — — — — — — — —	tengeri ... 500 zab ... 500 só ... 1000 liszt ... 2500 sör ... 800 nyersvas ... 1000 üvegpalaczk ... 50	500 500 1000 2500 800 1000 50	Kaproncza. Banjaluka. Máramaros-Sziget. Budapest, Losonc. Grác. « Krapina, Zaprešić.
Gradec $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ Gradec ... 1·0 Pavlovec ... 2·5 Potočec ... 3·5 Podjales ... 3·5 Pokasin ... 7·5 Repinec ... 5·5 Fišćinec ... 4·5 Brezovec mali és veliki ... 2·5 Čugovec ... 2·5 Hagenj ... 4·0 Lubena ... 5·0 Fuka ... 4·5 Habjanovac ... 6·5 Zabrđe ... 6·5 Koritinja ... 7·5 Dubrava ... 10·0 Mostari ... 13·0 jól fentartott utak.		tüzifa ... 100000 faszén ... 20000 tölgyfatörzs ... 20000 tavoletti és tölgyfűrész-áru ... 80000	100000 20000 20000 80000	— — — —	— — — —			
Vrbovec $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ Vrbovec ... — Breza ... 8·6 Celin ... 1·4 Mlaka ... 14·1 Negovec ... 10·9 Gaj ... 4·6 Lovrečina ... 4·8 Lojnica ... 8·0 Novo mjesto ... 15·5 Rakovec ... 10·0 Salnik ... 16·0 Pogančec ... 14·0 nagyobb a jó karban tartott utak.	Draskovich grófnő 1984 h. bisagi ; Dalmas gróf 1893 h. lovrecinai ; Hanorski Zsigmond 1369 h. rakoveci birtoka.	buza ... 800 rozs ... 2400 árpa ... 400 zab ... 400 bab ... 300 hajdina ... — lóheremag ... 30 köles ... 400 búkköny ... 200 szarvasmarha ... — borju ... 100 sertés ... — selyemgubó ... 100 méz ... — tojás ... — tej ... 150 faggyu ... 50 tüzifa ... 60000 faragott tölgyfa ... 10000 faszén ... 2600 makk ... 1000	800 2400 400 400 300 — 30 400 200 — 100 — 100 — — 150 50 60000 10000 2600 1000	— 800 — — 200 300 — — — 120 — 600 — 120 20 — — — — 5100 — —	— —	bor ... 1300 pálinka ... 90 szesz ... 200 liszt ... 1650 czukor ... 100 sör ... 200 kézműáru ... 340 szalonna ... 180 fenyődeszka ... 2500 különféle darab-áru ... 1500 szén ... 100	1300 90 200 1650 100 200 340 180 2500 1500 100	Fiume, Bécs, Trieszt. Szegeárd, Eszék. Budapest. Budapest, Zágráb. Sopron, Budapest. Zágráb. Bécs, Budapest. « Kotor-Alsó-Domboru, Unter-Drauburg. Zágráb. Trifail.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint					
Dugoselo $\frac{7}{m}$ <i>Dugoselo</i> ... 1·0 <i>Ivanič Kloštar</i> ... 22·0 <i>Ivanič vár</i> ... 26·0 <i>Križ</i> ... 35·0 <i>Božjakovina</i> ... 6·0 jó karban tartott utak.	<i>Saj Ferdinand</i> 3306 h. božjakovinai, dvojaštei és ostruui; <i>Draskovich Tivadar</i> gr. 1610 h. dugoseloi birtoka.	buza tengeri bab sovány sertés szarvasmarha tojás tej dongafa műfa tűzifa szesz	— 350 — 180 — — 1100 1500 2000 3200 800	300 — 500 900 500 1500 — — — — 40	— — — — — — — — — — —	posztó fonal vas- és aczéláru petroleum bőr bőr kézmű- és rövidáru zsiradék liszt olaj gyarmatáru kőszén tengeri	50 70 300 100 840 — 90 360 60 1250 30 100 11200 4000	Brassó. Matzleinsdorf, Zágráb. Zágráb, Varasd. Zágráb. Fiume, Cormons. Villány, Pécs, Laibach. Bécs, Zágráb. Bécs, Nagy-Kanizsa, Budapest. Budapest, Zágráb Budapest, Sziszek, Zágráb. Trieszt. Trieszt, Laibach. Krapina, Trifail. Sziszek.
Sesvete $\frac{7}{m}$ <i>Sesvete</i> ... 1·0 <i>Popovec</i> ... 14·0 <i>Kašina</i> ... 17·0 <i>Sveti-Ivan Zelina</i> ... 22·0 jó karban tartott utak.	<i>A zágrábi káp'alan</i> 4146 h. kraljeveci és <i>a zágrábi érsekség</i> 1458 h. lascinai birtoka.	bor sertés fatörzs talpfa tojás	— — 3000 1500 120	3000 500 — — 260	— — — — —	eczet liszt	20 80	Varasd. Budapest.
Zágráb $\frac{7}{m}$ <i>Zágráb</i> ... 2·5 <i>Podsused</i> ... 14·0 <i>Stenjevec</i> ... 8·0 <i>Trnje</i> ... 2·0 <i>Remetinec</i> ... 6·0 <i>Maksimir</i> ... 4·0 <i>Crnomerec</i> ... 4·0 jó karban tartott utak		káposzta vörös hagyma zöldség gesztenye szarvasmarha sertés ló kikészített bőr és kész cipő bőrhulladék örlemények cognac sör selyemgubó donga műfa	600 500 50 200 690 900 30 1100 800 13800 290 14300 — 1200 3100	— — — — 1220 1600 10 — — 8500 430 4000 — — —	— 300 — — — — — 300 — — — 50 — — —	bor kőolaj só sózott bőr buza és egyéb gabona kőszén liszt tűzifa kővek szesz sör borju	40000 1600 3200 5700 48500 98000 20700 61000 15000 6000 1000 780	Fiume. Fiume. Fiume. Belovár, Körös, Varasd, Kaposvár, Károlyváros, Fiume. Vukovár, Sziszek, Eszék, Szeged, Vinkovcze, Körös, Ruma. Szászvár-Máza, Trifail, Domb-rau. Kaposvár, Budapest, Sziszek. Jaska, Zdenčina, Lepavina, Novimaróf. Generalski-Stol. Budapest, Temesvár, Szeged. Kőbánya, Sziszek. Kaproncza, Kostajnica.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Zágráb (folytatás).						sertés --- --- ---	3540	Uj-Gradiska, Uj-Kapella-Batrina, Kostajnicza, Bosna-Brod.
						szarvasmarha ---	1130	Doberlin, Novi, Bosna-Bród, Károlyváros, Kostajnicza, Prjedor.
						nyersbőr --- ---	1500	Horvátország, Stiria.
						gubacs --- --- ---	6000	Prjedor, Lábod, Fiume.
						cellulose --- ---	1000	Leoben, Zernest.
						dohány --- --- ---	10000	Budapest, Debreczen.
						chamotte téglá	3500	Bedekovčina.
Leskovac <i>n/m</i> Stupnik --- --- 4·8 Samobor --- --- 16·0 Brezovica --- --- 4·0 Demerje --- --- 1·6 jól fentartott utak.		sertés --- --- donga --- --- talpfa --- --- műfa --- --- tégla --- ---	— 22000 18000 1100 7000	2070 — — — —	— — — — —	sertés --- --- --- tengeri --- --- --- donga --- --- --- kőszén --- --- ---	2050 7000 3000 3000	Körös, Kaproncza. Sziszek. Sziszek. Trifail, Krapina.
Zdenčina <i>n/m</i> Zdenčina --- --- 5·0 Lasinja --- --- 20·0 Pisarovina --- --- 15·0 Kupinec --- --- 4·0 Okič --- --- 10·0 jó törvényhatósági utak.	Bischütz testvérek 4000 h. zdenčínai birtoka.	szarvasmarha bor --- --- --- égerfa törzs tüzifa --- --- donga --- --- talpfa --- ---	500 270 6200 58000 1000 14000	— — — — 400 —	— — — — — —	liszt --- --- --- czukor és kávé	80 30	Zágráb. Zágráb.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Dugaresa $\frac{m}{m}$ <i>Dugaresa</i> ... 1'0 községi út.		tojás ... pamutfonál... molinos... pamuthulladék ... örlemény ...	— 5130 2000 — 3000	100 — 1360 700 —	— — — — —	rozs... szén ... nyers pamut ... pamutfonal ... keményítő ... glaubersó ... chlormész ... kénsav ... ammoniak-szóda ... caolin föld ... csomagoló- és lemezpapír ... kenőolaj ... deszka (csomagoló ládáknak) ... tüzifa ... kátrány ...	2700 41000 9000 300 300 100 120 110 530 100 420 200 300 4300 1100	Sziszek, Kaproncza. Trifail, Fiume, Szászvár-Máza, Novimaro. Fiume. Leoben. Alma-Füzítő. Matzleinsdorf. Aussig. Aussig. Ebensee. Trieszt. Neusiedel. Trieszt. Ogulin. Jaska, Zdencina. Zágráb, Steinbrück.
Generalski-Stol $\frac{m}{m}$ <i>Generalski-Stol</i> ... Lipa ... 10'0 Lešće ... 9'0 Zvečaj ... 4'0 Bosiljevo ... 15'0 Perjasica ... 16'0 Cеровac ... 16'0 Dubrave dolnje 5'0 állami és községi utak.		tojás ...	30	80	—	bor ... liszt... tengeri ...	1500 170 80	Fiume. Károlyváros, Zágráb. Károlyváros.
Tounj $\frac{m}{m}$ <i>Tounj</i> ... 4'0 jó karban tartott út.		kő ... bűkkgömbfa	16000 45000	— —	— —	tengeri ...	2500	Sziszek.
Ogulin $\frac{m}{m}$ <i>Ogulin</i> ... Otočac ... 53'0 Gospić ... 79'0 Josipdol ... 10'0 Bošt ... 3'0 Jasenak ... 24'6 Kunić ... 27'8 Latin ... 28'4 Medvedak ... 25'5 Plaškaglava ... 31'5 Salopekselo ... 5'0 Sveti-Jakov ... 2'3 Vitunj ... 8'4 Vojnovac ... 19'5 Žegar ... 1'0 Turković selo 5'4 Vučić selo ... 2'0 állami és községi utak	Az állomának 40000 h. és a ragyonköz-ségnek 45000 h. erdőbirtoka.	zab ... káposzta ... sertés ... élő baromfi ... szálfa ... hajó eszközök bűk kfából ... bűkk gömbfa ... bűkkfa deszka bűkkfa tavoletti ... fenyő deszka fenyő lécz ... fenyő palló... jávorfá palló	3000 4000 2000 200 20000 10000 50000 70000 10000 130000 10000 10000 5000	— — 2000 — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — —	tengeri ... liszt ... bor ... sör ... fűszerárú ...	4000 8000 10000 100 1000	Sziszek, Prjedor, Mitrovicza. Fiume, Zágráb. Fiume. Grác. Zágráb, Fiume, Károlyváros.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Gomirje $\frac{7}{m}$ Gomirje ... 2·0 Ljubosina ... 6·0 jó községi utak.		szálfa és fatörzsök ... 3500 fenyő és bükk-fadeszka ... 90000	—	—	tengeri ... 600 liszt ... 150		Sziszek. Budapest.	
Vrbovsko $\frac{7}{m}$ Vrbovsko ... 1·5 Šušica ... 11·2 Hambaršće ... 3·2 Severin ... 13·2 Plemenitaš ... 14·8 jó karban tartott utak.	Vraniczani Emdnuel 4242 h. severini és Nugent Artur gr.3015 h. osojniki birtoka.	bükk deszkákácska ... 4000 szivarláda ... 5000 bükffa deszka fenyőfa deszka ... 33000	—	—	bükk gömbfa ... 105000 cedrusfa ... 4000 égerfa tuskó ... 7000 bor ... 1500 tengeri ... 4000		Károlyváros, Ogulin, Gomirje, Tounj. Fiume. Zdencina. Mitterburg-Pisino. Sziszek.	
Cameral-Moravica $\frac{7}{m}$ Komorske-Moravice ... 4·0 Vučinić selo ... 5·1 Radigojna ... 2·3 Čarevići ... 1·8 Vučkovići gornji ... 2·4 Matići ... 1·2 Tići ... 2·5 Žakule ... 1·6 Radoševići ... 2·0 állami és hegyi utak.		deszka ... 5000 tüzifa ... 3000	—	—	bor ... 60 sör ... 40 élelmi szerek ... 300		Fiume, Károlyváros. Fiume, Károlyváros, Zágráb. Zágráb, Károlyváros.	
Skrad $\frac{7}{m}$ Skrad ... 1·0 Kupjak ... 7·7 Zalesina ... 11·0 Dobra gornja ... 7·2 Lokveica ... 11·4 Stari laz ... 14·8 Dirjake (Bukov vrh) ... 3·3 Tusti vrh ... 3·0 Gorica ... 3·1 Selo ... 11·0 Brod-Moravice ... 9·9 Sela ... 11·0 Završje ... 21·0 Podstena ... 14·8 Šepci ... 15·0 Brod (na Kupi) ... 7·8 állami és roszsz községi utak.		tüzifa ... 12000 deszka ... 6000 haszonfa ... 1000	—	—	liszt ... 6200 tengeri ... 6900 bor ... 1330 czukor ... 360 fűszeráru ... 400 vasáru ... 630 kőolaj ... 550 déli gyümölcs ... 120 só ... 1100 sör ... 220 kézműáru ... 150		Fiume, Károlyváros. Károlyváros, Sziszek. Fiume. « « « « « « Grác. Bécs.	

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Delnice $\frac{7}{m}$ Delnice Račna gora 13·5 Kuželj 16·5 Čabar 35·0 állami utak.	<i>Herczeg Thurn és Taxis</i> -féle 75000 h., <i>Neuberger Bódog és fia</i> -féle 20000 h., a <i>Ghiery</i> -féle 35000 h. és végre 12000 h. <i>községi</i> erdő.	burgonya bab szalonna tüzifa tavoletti és deszka	1200 50 150 79000 43200	— — — — —	— — — — —	liszt..... tengeri zab bor sör rizs, cukor és kávé	1300 500 150 900 100 90	Sziszek, Vukovár, Vinkovce, Károlyváros, Fiume. Sziszek, Kaposvár, Vinkovce, Vukovár. Sziszek, Károlyváros. Varasd, Körös. Zdenčina, Jaska, Fiume. Grác, Kőbánya. Fiume.
Lokve $\frac{7}{m}$ Lokve..... 4·0 Sungeri 8·0 Mrkopalj 10·0 Crni lug 16·0 Gerovo 36·0 Mrzla vodika..... 9·0 Begovo razdolje 20·0 jó karban tartott utak.	<i>Hg. Thurn és Taxis</i> -féle 4500 h., a <i>Ghiery</i> -féle 15000 h. és a <i>kir. kincstár</i> 25000 h. erdeje.	puhafa deszka fenyőgerenda bükksfa deszka bükk gömbfa javor gömbfa fenyőárbócfa tüzifa fenyőtoboz	45000 2500 40000 5000 3000 14000 8000 200	— — — — — 1500 — — —	— — — — — — — — —	tengeri, liszt és korpa tengeri zab liszt szén bükksfa törzs széknád	200 100 20 200 1500 2500 50	Sziszek, Károlyváros, Vukovár. Vukovár. Károlyváros. Fiume. Trifail. Delnice, Lokve. Fiume.
Fužine $\frac{7}{m}$ Fužine Lič 5·0 Vrata 5·0 állami utak.		bükk- és fenyő deszka hajlitott fabutor	30000 20000	— —	— —	tengeri zab liszt szén bükksfa törzs széknád	100 20 200 1500 2500 50	Vukovár. Károlyváros. Fiume. Trifail. Delnice, Lokve. Fiume.
Plase $\frac{7}{m}$ Zlobin 6·0 Grizane 15·0 jó karban tartott utak.		bor nyersbőr mészke	6300 150 2000	— — —	— — —	tengeri liszt bab káposzta	5500 4000 5000	Fiume. Delnice. Laibach.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q ban ; állatok darab szerint								
Buccari $\frac{7}{m}$		bor	50	—	—	kézműáru	90	Bécs, Laibach, Grác.
Bacar	5·7	méz	—	40	—	gyufa	90	Grác.
Skrljevo	1·2					vasáru	350	Grác.
Krasica						tengeri	2300	Fiume.
Kukuljanovo						liszt	320	Fiume.
Sr. Kuzma						pótkávé	60	Linz.
Zala draga						kőszén	300	Trifail.
Kostrena						bab	50	Delnice.
Mtaka						káposzta	1500	Ogulin, Laibach.
Čavle	7·8					bor	80	Zágráb, Lepavina, Körös.
Cernik	6·8					faszén	4000	Horvát-Szlavon állomások.
Grobnik	7·2					pálinka	20	Fiume, Grác.
Meja	10·7					épület-, gömb- és tűzifa	15200	Delnice, Skrad, Lokve, Fuzine.
nagyobbára jókarban tartott törvényhatósági és állami utak.						sértés	2400	Ogulin, Károlyváros.
						bárány- és borju	400	Ogulin.
						lő	10	Károlyváros.

B.

HIDEGKUT—TAMÁSI, KAPOSVÁR—MOC SOLÁDI, BALATON-SZENT-GYÖRGY—SOMOGY-SZOBBI, SOMOGY- SZOBB—BARCSI ÉS KÖRÖS—BELOVÁRI H. É. VASUTAK.

I. Földrajzi fekvés.

A budapest—fiumei vonalból öt helyi érdekű vasut ágazik el, melyek közül négy a szorosabb értelemben vett Magyarország, egy pedig Horvát-Szlavonország területén épült.

A *hidegkut—tamási h. é. vasut* Hidegkut-Gyöngyös állomástól a Koppány mentén, Tamásiig vezet, hol a gyöngyös—veszprém—dombóvári h. é. vasutal csatlakozik. Az eredetileg csak a közvetlen környék mezőgazdasági terményeinek elszállítására szánt vasut ezen csatlakozás által jelentőségében némileg növekedett.

A kaposvár—mocsoládi, balaton-szt.-györgy—somogy-szobbi és somogy-szobb—barcsi h. é. vasutak a vasuti hálózat előnyeit oly hosszú ideig nélkülöző Somogy vármegye szállítási és közlekedési viszonyainak javítását célozzák. A két utóbbi összeköttetést létesít a déli vasut két vonala és a magyar kir. államvasutak fővonala között.

A *kaposvár—mocsoládi h. é. vasut* Kaposvár állomáshozól indul ki s agyagos, homokos dombvidéken, jelentéktelen községek érintésével Mocsoládig megyen.

A *balaton-szt.-györgy—somogy-szobbi h. é. vasut* a cs. kir. szab. déli vaspálya társulat buda—pragerhofi vonalából Balaton-Szt.-Györgynél ágazik el s előbb a Balatonra dülő homokos, agyagos emelkedések szélét érinti, majd Balaton-Keresztúrtól Boronkáiig mély fekvésű turfás vidéken halad át. Marczalitól kezdve szelid emelkedésű hullámos dombvidéken megyen tovább s Böhönyétől kezdve egészen sík területen halad a m. kir. államvasutak Somogy-Szobb állomásáig.

Ez állomáshozól ágazik el az előbbi vasut folytatása gyanánt a *somogy-szobb—barcsi h. é. vasut*,

mely alacsony homokhalmoktól megszaggatott sík vidéken megyen Barcs felé, hol a déli vasut és a pécs—barcsi vasut közös állomásába ágazik be.

A *körös—belovári h. é. vasut* a m. kir. államvasutak közös állomásától keletre ágazik el s a Czerni vrh erdőborított agyagos nyulványain át Belovárig vezet.

Az itt felsorolt öt helyi érdekű vasut Belováron kívül egyetlen nagyobb helyet sem érint s csak földművelő néptől lakott apró községek és puszták esnek a h. é. vasutak útjába. Ennek megfelelően az első négy h. é. vasut áruforgalmának zömét a mezőgazdaság és állattenyésztés szolgáltatja, a körös—belovári h. é. vasut forgalmában ezek mellett az erdőgazdaság termékeinek jut fontosabb szerep.

II. Lakosság.

A budapest—fiumei vonalnak dráváninnyi részéből kiágazó h. é. vasutak környékén a lakosság kizárólag magyar. Csak Barcsen találunk a kereskedő és iparos nép között idegen ajku elemeket is. A körös—belovári h. é. vasut körül fekvő apró községeket horvát nép lakja, a népesebb Belováron azonban igen vegyes a lakosság. A számrá nézve legerősebb horvát nép, vegyesen lakik ott magyar, morva, szerb és német nyelvet beszélő elemekkel. A környék földművelő népe közt a bevándorolt cseh és magyar települők képezik az idegen elemet.

A lakosság általában földműveléssel foglalkozik, de ezt főleg a Dráváninnyi részen aránylag csak kevesen üzik saját birtokukon. A földbirtok megoszlása ugyanis igen kedvezőtlen a négy helyi érdekű vasut mentén. A területek legnagyobb része

nagy uradalmakra és kötött birtokokra esik. Ezek mellett sok a 100—800 holdas középirtok is. A nép részint elaprózott törpe birtokosokká, részint arra van utalva, hogy a nagy uradalmakban mint bér munkás keresse kenyerét.

A körös—belovári h. é. vasut mentén nincs ugyan sok nagyirtok, de a vagyonszösségi birtokok jókora területeket foglalnak el.

A hidegkut—tamási h. é. vasut üzletkörébe eső területen *Tamási község, a veszprémi püspökség, Schossberger Zs. és H., Zichy J. gr. és Eszterházy hg* a nagyobb birtokosok. Egyedül az Eszterházy hercegi uradalomnak több mint 31,000 k. h. birtoka esik ezen h. é. vasut alimentáló körébe.

A kaposvár—mocoládi h. é. vasut mentén az ezer holdnál nagyobb birtokok *Eszterházy hg., Festetich, Hunyady, Niczky, Zichy és Széchenyi grófok, Orczy L. br. örökösei, Gál Gusztáv, Jankovics G., a kegyes tanítórend, a veszprémi püspökség, Sina S. br. örökösei, Rackovics S., Békeffy J., Butthyány grófasszony, Basch, az Inkey család és Wodianer A.* uradalmához tartoznak, melyek mellett még *Igal község* nagyirtoka s számos 200—800 holdas uri birtok említhető fel.

A balaton-szt.-györgy—somogy-szobbi h. é. vasut tápláló területén *Hunyady gr., Festetich és Széchenyi grófi családok, Kund, Sina S. br. örökösei s az esztergomi főkapitány* a nagyobb birtokok urai.

A somogy szobb—barcsi h. é. vasut mentén elterülő nagyirtokok *Meller M., Yppsilanti hercegasszony, Festetich, Széchenyi, Wenckheim és Somsics grófok, Visonta és Csokonya községek és Kremsier K.* birtokosok közt oszlanak meg. A két utóbbi h. é. vasut mentén is sok a 200—900 holdas uri birtok.

A h. é. vasutak áruforgalmát első sorban a mezőgazdasági termelés feleslege alimentálja. Jelentőségre másodsorban következik az állattenyésztés és erdőgazdaság. Az ásványország termékei közül csak a Drávából meritett kavics és némi kevés turfa gyarapítja a h. é. vasutak áruforgalmát. A gyáripárt csak néhány kisebb telep képviseli.

III. Földművelés.

Az itt ismertetett h. é. vasutak közül az első négy a Dunántúl oly vidékeit érinti, melyeken a földművelés általában igen fejlett színvonalon áll. A Horvátország területén fekvő ötödik h. é. vasut üzletkörében a talaj- és éghajlati viszonyok szintén kedveznek a külterjes földművelésnek s bár

ez nem is éri el a Dráván inneni vármegyék földművelésének színvonalát, mégis a többi horvát vármegyékhez képest elég fejlettnak mondható.

A Dráván inneni h. é. vasutak üzletkörében a nagyirtokosok mintaszerűen művelik földjeiket; úgy ezek, mint az Eszterházy hercegi hitbizomány birtokait bérelő mezőgazdasági iparrészvénytársaság, mindent elkövetnek a föld termőképességének okszerű fokozására. A belterjes állattenyésztés útján nyert állati trágya mellett széles körben alkalmazkodik a különböző műtrágyákat, a föld megmunkálására gőzeket s gőz- és állati erővel mozgatót egyéb gépeket használnak, a nagyobb birtoktesteket mezei vasutak hálózattá be stb. A kisbirtokok tulajdonosai önkéntérthetőleg nem részesülhetnek az ily költséges beruházások előnyeiben, de azért tehetségükhöz mértén ezek is igyekeznek megfelelni a kor követelményeinek.

A körös—belovári h. é. vasut mentén jóval nagyobb az eltérés a nagy- és kisbirtokok megművelése között.

A földművelés jellege mind az öt h. é. vasut környékén külterjes.

A hidegkut—tamási és kaposvár—mocoládi h. é. vasutak környékén, a szelíd emelkedésekkel változatos vidék talajában a lösz az uralkodó földnem, mely kisebb nagyobb mértékben homokkal és televennyel van keveredve. A Koppány csatorna mentén s az egyéb vizek és erek környékén növénykorhanyban s iszapképletekben dús, fekete televenyes, homokos agyagföldek is vannak.

A balaton-szt.-györgy—somogy-szobbi h. é. vasut körül a kiinduló állomástól egész Marczallig nagy területet foglalnak el a Balaton mocsárai és bozótos posványai. Ezeket már a múlt század végén megkísérlették lecsapolásokkal kiszáritani, de bár az 1821—1835. években végzett munkálatok a Balaton víztükrét 1 méterrel leaszották s mintegy 64,500 k. hold terjedelmű posványságot csapoltak le, a fonyódi magaslattól délre és délnyugotra a h. é. vasut vonaláig, még napjainkban is bozótok, berkek, turfamezők, turfás kaszálók s nyirkos legelők teszik ki az összterületnek jókora részét. E h. é. vasut több része körül, valamint a somogy-szobb—barcsi h. é. vasut környékén a homokos lösz a legnagyobb területen előforduló földnem. Az emelkedettebb terepen a kemény agyagos föld a túlnyomó, de a dombhullámok közt elnyúló mélyedésekben s a lapályos helyeken a löszszel igen kis mértékben elegyes sárga, fehér és barna homok teszi ki a talaj nagyobb részét, sőt

egyes helyeken jókora nagyságu futóhomok területeket is találunk. E két h. é. vasut vidéke általában homokosnak mondható. Itt a földek jóval kevesebb termést adnak, mint az alföld televényben dús szántóföldjei, de a termés eredménye nincs is annyira kitéve az esélyeknek, mint amott. E vidéken úgy a szertelen bő, mint az inséges aratási eredmény egyaránt a ritkaságok közé tartozik.

A körös—belovári h. é. vasut környékén szintén agyag az uralkodó földnem. Ez az emelkedettebb területeken sárga színű homokban és televényben szegény szántóföldeket alkot, a lapályosabb helyeken a talaj humuszban gazdagabb, lazább szerkezetű, fekete vagy barna agyagos homok.

Az itt ismertett h. é. vasutak közül az első Tolna, a második, harmadik és negyedik Somogy és az ötödik Belovár-Körös vármegye területén fekszik, mely vármegyéknek földművelési viszonyait a budapest—fiumei vonal leírásánál már kellőképpen megismertettük. Ismételésekbe bocsátkoznánk tehát, ha e helyen a nagyobb mértékben termelt gabonaneműeket, kapás és kereskedelmi növényeket felsorolni s a terméseredményeket ismertetni akarnók. Elégészesnek tartjuk tehát, ha itt csupán a termés feleslegének elszállítási viszonyaira terjeszkedünk ki s a fővonal leírásánál mondottak kiegészítése gyanánt legfeljebb még azt említjük meg, hogy a körös—belovári h. é. vasut környékén az utóbbi években a katáng-termelés nagyobb lendületet vett.

A h. é. vasutak környékén termelt gabonaneműek és egyéb mezőgazdasági termények elszállításánál több helyen élenken nyilvánuló székérvényesnyel kell a h. é. vasutaknak megküzdenni, mely az utóbbi időben leszállított tarifák ellenére is még mindig jelentékeny szállítmányokat von el a vasutaktól. Toponár környékéről Kaposvárra, Mocsolád környékéről Boglárára, Balaton-Keresztur és Kéthely környékéről Balaton-Szt.-Györgyre, Segesd környékéről Belegre és Somogy-Szobbra, Nagy-Atád környékéről Babócsára és Vizvárra, Somogy-Tarnócza környékéről Baresra, Szt.-Iván-Zabnó környékéről pedig Körösre fuvarozzák be a termények számottevő részét feladás végett.

A h. é. vasutak állomásain feladott termények közül a *buzát* Grác, Pettau, Liesing, Cilli, Marburg, Laibach, Bares, Budapest, Fiume, Keszthely, Károlyváros, Sopron, Zágráb, Nagy-Kanizsa, Krainburg, Trieszt, Mura-Bruck, Jarse-Mannsburg, Schwatz, Bozen, St.-Michael, Kallwang, Spital, Romanshorn, Inichen, Kranichsfeld stb. állomásokra szállítják el.

A *rozst* Budapest, Grác, Görz, Zapresic, Cilli, Marburg, Krainburg, Trieszt, Zágráb, Fridau, Balaton-Szt.-György, Bares, Reifnig-Fresen, St.-Michael, Laibach, Bécs, Marczali, Csáktornya, Pettau, Leoben, Nagy-Kanizsa, Szombathely és Budapest állomásokra szállítják el leggyakrabban.

Az *árpa* gyakoribb rendeltetési helyei Budapest, Hidegkut-Gyöng, Fiume, Dombóvár, Marburg, Laibach, Grác, Csáktornya, Zágráb, Trieszt, München, Kaposvár, Zapresic, Balaton-Szt.-György, Innsbruck, Mura-Bruck, Nagy-Kanizsa, Bares stb.

A *tengeri* feleslegét leginkább Üllő, Kőbánya, Bares, Körös, St.-Michael, Bécs, Krainburg, Marburg, Pettau, Laibach, Mura-Bruck rendeltetéssel adják fel. A körös—belovári h. é. vasut feladási forgalmában a tengerinek nincs nagyobb jelentősége.

A *zabot* Bécs, Deutsch-Landsberg, Kaposvár, Fiume, Zágráb, Trieszt, Csáktornya, Grác, Görz, Nagy-Kanizsa, Bares stb. állomásokra szállítanak.

A *kölest* Baresra, a *repszét* Baresra, Marburgba, Bécsbe és Steinbrückbe, a *hajdinát* Baresra, Zágrábba és Zákányra, a *bükkönyt* pedig Budapest, Léva, Dubica, Verőcze, Balassa Gyarmat, Zágráb, Trieszt, Sopron, Kaposvár, Csáktornya, Körös stb. állomásokra szállítják el.

A *dohányt* leginkább Szulok község határában termelnek. Az itt termelt híres szuloki dohányt, valamint Somogy vármegye egyéb községeiben termelt szintén jó minőségű dohányt részint Baresra fuvarozzák be, részint vasuton szállítják el ugyanoda. A baresi beváltó Magyarország és Ausztria dohánygyarai részére küldi tovább az osztályozott árut.

A hüvelyesek közül főleg csak a *bab* jön elő nagyobb mennyiségekben a feladási forgalomban. E cikket Fiume, Trieszt, Romanshorn, Zágráb,

a *burgonyát* részint a lábodi keményítőgyár czimére adják fel, részint Simongátra, Baresra, Budapestre és Fiuméba szállítják el.

A *czukorrépit* a kaposvári czukorgyár, a *katángot* pedig a zágrábi pótkávégyár czimére adják fel.

A *szalmát* Zágrábba és Gratweinba szállítanak.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés.

A budapest—fiumei vonal ismertetésénél ugyanő fejezetek alatt elmondottak az itt tárgyalt helyi érdekű vasutak környékére is ráillenek s csakis egy két megjegyzéssel egészíthetjük ki azokat.

Tamási-Miklósvar állomás környékén a fillokszera nagy pusztításokat tett, melynek nyomait csak hosszú idő múlva fogják eltüntetni a lassu menetű utánültetések. Somogy vármegyében a bőven előforduló immunis homokterületeket ültetik be szorgalmasan szőlővesszővel, de e mellett a kötött talaju szőlőkben is szépen halad előre az új ültetés. Balaton-Keresztur határában nagy terjedelmű új szőlőt telepítettek állami segítséggel. Mesztegnyei állomás üzletkörében Hunyady gr. és Ypsilanti hg. örököseinek birtokán évente 4—6 holdat ültetnek; az 1894. év végével itt már 26 hold volt szőlővel beültetve. Lábod környékén a Széchenyi grófi uradalomban is nagyobb terjedelmű homoki szőlőt telepítettek. Kisebb nagyobb terjedelmű homoki szőlőt vagy amerikai ültetvényt majd mindenütt találunk a somogy vármegyei h. é. vasutak mentén.

A körös—belovári h. é. vasut mentén csak lassan halad a szőlők felujtása.

Jelenleg a h. é. vasutak forgalmában a borküldeményeknek nincs nagyobb jelentősége, valószínű azonban, hogy egy lusztrum lefolyása után már számot fog tenni a bor a feladási tömegárak között.

Friss gyümölcsöt, mint almát, körtét, cseresznyét és szilvát csak alig figyelemre méltó mértékben szállítanak a körös—belovári vasut állomásairól a dunántúli vidék közeli helyeire.

V. Állattenyésztés. Állati termékek.

A h. é. vasutak környékén úgy a kisgazdák, mint az uradalmak eléggé fejlett állattenyésztést üznek. A Dráván inneni részen az uradalmaknál a belterjesen üzött ló- és szarvasmarhatenyésztés és a külterjes sertésenyésztés, a jobb módú kisbirtokosoknál a ló- és sertésenyésztés és a kevésbé jómóduaknál a sertésenyésztés a főág. A Dráván túl az apró termelű kores riska szarvasmarha tenyésztése mellett a sertésenyésztésre fektetik a főszűlty.

A tenyésztésben legelterjedtebb fajokra s a tenyésztés módjára és céljára nézve a fővonal leírásánál elmondottak nem sok kiegészítésre szorulnak.

A Dráván inneni h. é. vasutak környékén számos nagyobb tenyésztő foglalkozik magyar és nyugati faj *szarvasmarha* tenyésztésével. Ezek közül említést érdemel Heller és Hirsch magyar gulyája Nagy-Atádon, Széchenyi P. gr. allgauti tehenészete Lábodon, Széchenyi S. gr. magyar gulyája Nagy-Atádon, Széchenyi F. gr. wipphali

tehenészete Tarnóczán és Zichy Nep. János gr. simmenthali tehenészete Lengyel-Tótiban.

Az uradalmak és nagy bérlők istállóiból ki-kerülő hizott *szarvasmarhát* Bécs, Budapest, Sopron, Simbach, Passau, Buchs, Bécs-Ujhely stb. állomásokra, a *tenyészállatokat* pedig a Dunántul különböző helyeire szállítják el. Az *igás* és *sovány mustarmarhát* többnyire lábon hajtják Nagy-Atád, Siófok, Kaposvár, Boglár, Légrad, Körös, Kaproncza, Belovár és Sopron szarvasmarhavásárait. A borjukat jobbra Bécsbe és Budapestre szállítják.

A körös—belovári h. é. vasut végállomásáról az apró termelű szarvasmarhát Bécs, Bécs-Ujhely, Trieszt, Brünn, Horazdowitz, Zágráb, Budapest, Klattau, Sopron, Gleisdorf, Marienbad, Fehring, Zala-Szt.-Iván, Körös, Prága, Falkenau, Szombat-hely stb. állomásokra küldik el. Ugyanonnán a *borjukat* Bécs, Póla, Trieszt, Budapest, Zágráb, Klattau, Horazdowitz, Kaproncza, Brünn stb. rendeltetéssel adják fel.

A jobb módú kisgazdák az állami méntelepek apa-állatainak igénybevételével szép *lovakat* tenyésztenek, de vasuton csak ritkán szállítanak lovat, mert a piaczképes vagy katonai célokra alkalmas példányokat többnyire lábon hajtják a vásárookra és a loavatóbizottságok elé. A nagybirtokosok tenyésztői közül Sina S. br. örököseinek simongáti angol félvér ménesét, Széchenyi F. gróf tarnóczai angol félvér és igáslótenyésztését, Széchenyi J. gr. csokonyai angol és Percheron félvér ménesét, Széchenyi P. gr. lábodi angol félvér tenyésztését, továbbá Hunyady gr. mesztegnyei versenystállóját és idomitótelepét említjük fel. E tenyészetekből néhány darab versenylovat szállítanak hazai és osztrák gyepekre és ugyancsak egyes darabokban háttas és fényüzési lovakat az ország különböző részeibe. A körös—belovári vasuton jobbra csak katonai lovakat szállítanak Varasd és Nagy-Kanizsa rendeltetéssel.

Juhtenyésztéssel a Dráván inneni részen jobbra csak az uradalmak foglalkoznak. A nagyobb tenyészetek közül felemlithető Széchenyi Imre gr. electoral-negretti juhászata Csokonyán és Széchenyi D. gr. örököseinek electoral-negretti juhászata Somogyváron. Számos uradalomban tartanak merinó és merinó-keresztelésű juhokat is. Az uradalmak a juhokat meghízalva bocsájtják áruba. Az ily állatokat Bécsbe és Budapestre szállítják.

Ugy az uradalmakban, mint a kisbirtokosoknál leginkább fehér kondorszőrű és szlapon fajta

sértéseket tenyésztenek, s csak egyes uradalmaiban találunk angol és kínai sertéseket is. Így Somogy-Tarnóczán angol sertéseket tenyésztenek s az uradalom tehenészetéből nyert tej nagyobb részét a malacokkal etetik meg. Nagy tenyészetek vannak a mesztegnyei uradalomban, Barcsen és Nagy-Atádon. A sertések legnagyobb részét mint sovány sertést vagy süldőt adják el s jobbra lábon hajtják a környék nagyobb helyeinek heti- és országos vásáraitra, továbbá a pécsi és barcsi hizlalóba. A vasuton szállított malacok, sovány sertések és süldők gyakoribb rendeltetési helyei Kőbánya, Steinfeld, Leoben, Bécs, Skalitz-Boskowitz, Judenburg, Puntigam, Bécs-Ujhely, Knittelfeld, Brünn, Kaproncza, Barcs, Pécs, Sziszek stb.

Rendszeres nagyobb hizlalók csak az uradalmaiban vannak, de az egyes gazdák házi hizlalóiból is szép számmal kerülnek ki hizott sertések. Ezeket Bécsbe, Kőbányára s kisebb mennyiségben Stírnia, Karintia és Krajna különböző helyeire szállítják el.

A *baromfitenyésztés* kevés tápot nyújt a h. é. vasutak áruforgalmának. A kiskisgazdák tenyészetéből kikerülő közönséges fajta csirke s egyéb baromfi nagy részét tyúkászok szedik össze s fuvarszekéren szállítják el. Ugyanezek szedik össze a *tojás* nagyobb részét is és vagy fuvarszekereiken viszik el a fogyasztó-helyekre, vagy vasuton szállítják Zabok-Krapina-Teplicz, Rann, Pöltschach, Bécs stb. állomásokra.

A *gyapjút* leginkább Budapestre, Bécsbe, Székesfejervárra, Pécsre és Jägerndorfba szállítják el. A hidegkut—tamási h. é. vasut környékéről Siófokra, Mocsolád környékéről Boglára viszik a gyapju egy részét feladás végett. A körös—belovári vasut környékéről Laibachba és Gottscheeba szállítják a gyapjút.

Száritott nyersbőrt Székesfejervár, Pécs, Budapest, Pápa, Marezali, Dombóvár, Nagy-Atád, Komárom, Nagy-Kanizsa, Kaposvár és Szigetvár állomásokra szállítanak többnyire kisebb küldeményekben.

A *selyemgubót* a termelők többnyire postán küldik a beváltókba, de vasuton is szállítanak némi keveset Nagy-Atád, Zágráb, Szigetvár, és Varasd állomásokra.

A Dunántul nagy uradalmaiban rendezett vadászatokon *elejtett vadak*, mint őzek, szarvasok, nyulak, foglyok, fücsánok, szalonkák számottevő részét Budapest és Bécs piacára szállítják.

Mézet és sonkolyt csak a somogy—szob—barcsi és a körös—belovári h. é. vasut állomásain adnak fel; az előbbi jobbra Körösre, az utóbbit pedig Darányra szállítják el.

A *csontot* Zágrábba s a faggyut Kaposvárra küldik.

A balatoni halászat bérleje Balaton-Keresztur állomáson rendszeresen ad fel *friss hal*-szállitmányokat Budapest, Székesfejervár, Pécs, Sopron, Grác, Bécs stb. rendeltetéssel. Ugyanannan a *száritott sózott halat* Aradra, Temesvárra és Oraviczára szállítják el.

VI. Erdőgazdaság.

Somogy vármegye erdőségeinek nem csekély része áll azon területen, melyet az itt tárgyalt h. é. vasutak érintenek. Hasonlóképen erdős vidéken megy át a körös—belovári h. é. vasut is, ellenben a hidegkut—tamási h. é. vasutnak csak végállomása körül állnak még nagyobb szálerdők.

Az erdők minőségéről, kezelési módjáról, az állatok fanemeiről s a birtokviszonyokról a fővonal leírásánál kimerítően szólottunk s az ott mondottakat csak az alábbi néhány megjegyzéssel kívánjuk még kiegészíteni.

Tamási-Miklósvar állomás üzletkörében fiatal szálal erdők és cserjések vannak. Ezekben bányafát és tűzifát termelnek. Az előbbi Pécsre, az utóbbit pedig Sárosd, Pinczehely és Pécs állomásokra szállítják el.

A kaposvár—mocsoládi h. é. vasut üzletkörében Acsa, Igal, Kis-Bár, Mernye, Szil, Szt.-Gáloskér, Gamás, Somogyvár és Karád községek határában vannak egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtokok. Ez erdők a veszprémi püspökség, Igal község, a kegyes tanítórend, Eszterházy hg., továbbá Hunyady, Jankovich, Széchenyi, Zichy és Festetich grófok birtokaihoz tartoznak s együttvéve meghaladják a 13,000 k. holdat. Az erdőkben leginkább csak az uradalmaik szükségletére tűzifát termelnek; egyes helyeken, hol még nagyobb számmal állnak régi ép tölgytörzsek, *dongát* is hasítanak. Ez utóbbi cikket Hidas-Bonyhádra és Marburgba szállítják el. Mernye állomáson *díófátörzseket* adnak fel Budapestre, ezt azonban nem lehet rendszeres szállitmánynak tekinteni.

A Balatontól a Drávaig menő két h. é. vasut környékén Festetich, Széchenyi, Hunyady és Som-

sich grófok, Kund, Sina S. br. örökösei, Ypsilanti herceg, az esztergomi főkapitány, Csokonya község és a veszprémi püspökség a nagyobb erdőbirtokok. Ezeknek Balaton-Szt.-György, Böhönye, Fajs, Gadány, Kéthely, Libicz-Kozma, Marczali, Mesztegnyc, Szenyér, Tapsony, Alsó- és Felső-Segesd, Besenyő, Csokonya, Görgeteg, Henész, Homok-Szt.-György, Kivadár, Lábod, Mike, Rinya-Szt.-Király, Rinya-Ujlak, Tarany, és Tarnócza községek határában fekvő, egyenkint ezer holdnál nagyobb erdőbirtokai együttesen megközelítik az 50.000 k. holdat. Ezekben az erdőkben első sorban tűzifát, kisebb mértékben pedig dongát, talpfát, faragott tölgyfát, bányafát, szerszámfát és különböző műfákat termelnek. A ledöntött törzsek egy részét feldolgozatlanul adják el.

A *tűzifa* nagyobb részét az erdőbirtokok uradalmak használják el; a felesleget Székesfejervár, Keszthely, Sopron, Szigetvár, Pécs, Kaposvár, Barcs, Budapest, Marczali, Polgárdi stb. állomásokra küldik el vasuton.

A *nyárfatörzseket* Stainzba és Deutsch-Landsbergbe küldik a gyufagyárnak.

A *gyertyán- és kőrisfa rönköket* Bécsbe és Lichtenwaldera, a *tölgytörzseket* Gradecra, Pécsre és Barcsra, a *díófátörzseket* pedig Bécsbe és Pettauba szállítják el leggyakrabban.

A *durván kinagyolt mű- és szerszámfát* Bécs, Boglár, Simontornya, Fiume, Budapest állomásokra szállítják.

A talpfát Belegre, Barcsra, Zákányba, Fiuméba és Zágrábba küldik.

A *donga* leggyakoribb rendeltetési helye Fiume és Barcs, a bányafát pedig Pécs.

Kosárfonórőzsét Budapest, Lemberg és Bécs rendeltetéssel adnak fel vasutra.

A *tölgytuskókat* többnyire Lichtenwaldera küldik el.

A *gubacsot* Nagy-Atádra, Bécsbe, Zágrábba és Pécsre szállítják el.

A körös—belovári h. é. vasut környékén a vagonközségek az erdők nagyobb részének tulajdonosai. Itt az erdőkben talpfát, dongát, faragott tölgyfát és tűzifát termelnek.

A *francia dongát*, a *német kádárfát*, a *faragott fát* és a *tölgytörzseket* Fiuméba, a talpfát ugyanoda és Zákányba, a *tűzifát* Zágrábba és Belovárra, a *gubacsot* Bécsbe és a *makkot* Bécsbe, Mocsoládra, Nagy-Atádra, Tapolezára, Boglárra és Csurgóra szállítják el a körös—belovári h. é. vasut állomásairól.

VII. Őstermelés az ásványországból.

A Dráván inneni területen fekvő h. é. vasutak környékén nincsenek oly ásványi kincsek, melyeknek kiaknázása rendszeresen üzött bányászatnak nyújthatna tápot s e fejezet alatt csakis a Balaton régi mocsáraiban vágott tőzeget és a Dráva medréből meritett kavicsot és homokot említhetjük fel. A Drávántúli vidék több helyén feltárt barnaszén lerakódások közül egyet a körös—belovári h. é. vasut üzletkörébe tartozó területen aknáznak.

A balatoni mocsárvidék nagy kiterjedésű tőzegtelepeit ma még alig figyelemre méltó mértékben használják ki. A környék erdőségeiben bővelkedvén, most még nem szorult rá a tőzegre, mint tüzelő anyagra; mint trágyaszernak pedig csak akkor lesz a tőzegnek nagyobb jövője, ha a vidéki népesebb városokban a talajt és talajvizet megfertőztető s az értékes ürülék-trágya elpazarlásával járó pöczegödör-rendszerrel felhagyva, a mind e hátrányokat megszüntető tőzegszóró árnyékszékeket fogadják el. Jelenleg az ily célra szolgáló *tőreztőzeget* Losoncra, Temesvárra és Budapestre, az *alomtőzeget* Budapestre és Barcsra és a *tüzelésre szánt tőzeget* Balaton-Szt.-Györgyre szállítják. A több száz holdas tőzegtelepen jelenleg évente alig 11.000—12.000 q tőzeget vágna.

A Dráva medréből meritett *kavicsból* 1200 q-t adnak fel Somogy-Tarnóczán, Lábod, Szigetvár, Darány rendeltetéssel, a *homokból* pedig 300 q-t Lábodra.

Belovártól 11 km.-re, Veliko-Trojstván az első horvát országos termelési részvénytársaság *lignitbányát* művel. Az évente termelt 12.000 q lignitet nagyrészt a társulat ipartelepein fogyasztják. E lignitlep gazdaságos kiaknázása csak a tervezett belovár—verőczei vasut kiépítése után várható. Ha a termelést nagyobb eredménnyel üzik, akkor a m. kir. államvasutak fogják a lignit számbavehető részét elfogyasztani.

VIII. Ipar.

A majdnem kizárólag földművelő néptől lakott vidéken a gyáriparnak nincs kedvező talaja. Néhány kisebb-nagyobb gőzmalom és szeszgyár mellett egy gőzfűrés, néhány téglagyár, egy keményítőgyár, egy cementárugyár s egy bőr- és egy szappan gyár képviselik a h. é. vasutak mentén a nagyipart.

A kis- és háziipar ugyszólván semmivel sem gyarapítja a h. é. vasutak áruforgalmát.

Alább ismertetjük azon ipartelepeket, melyek főbb-kevesébbé rendszeres küldeményekkel járulnak a h. é. vasutak áruforgalmához.

Az *első horvát országos termelési részvénytársaság* gözmalma Belováron az 1896. évben kezdte meg üzemét. Feldolgozásra évente 30.000 q buzát szándékozik hozatni Temes és Torontál vármegyéből. A liszt elszállítási viszonyai még ismeretlenek.

Ypsilanti hg. örökösének mezőgazdasági szeszgyára Rinya-Szt.-Királyon, évente 1400 hl. szeszt termel s azt vastartányokban Görgeteg és Lábod állomásokról Barcsra szállítja el a Kremsier-féle szeszgyár részére.

Biss Adólf bécsi cég keményítőgyára Lábod állomással sinösszeköttetésben, az 1893. év végén kezdte meg működését. Évente 5000 q burgonyakeményítőt ad fel Bécs, Perchtoldsdorf, Nagyvárad, Arad, Budapest, Nagy-Kanizsa, Alvincz, Dugaresa stb. állomásokra. A burgonyatörkölyt évi 1000 q mennyiségben Visonta-Csokonya, Somogy-Tarnócza és Barcs állomásokra szállítja. A burgonyát évi 25.000 q mennyiségben Visonta-Csokonya, Barcs, Görgeteg, Kis-Korpád állomásokról hozatja, a többit helyben és a környéken vásárolja össze. Tüzelésre pécsvidéki szenet használ.

Az *első horvát országos termelési részvénytársaság* gőzfűrésze és ácsstelepe Belováron első sorban a helybeli építkezések szükségletére dolgozik, de olykor vasuton is szállít el ácsmunkákat. Így a bu'apest—esztergomi vasutnál szükséges ács- és épületasztalosmunkák jó része e telepről került ki.

Az *Erdős féle szappangyár Marczaliban* évente átlag 150 q közönséges mosószappant szállít el kisebb mennyiségekben Tolna, Zala és Somogy vármegyék különböző helyeire. A gyár a zsiradékot Fiuméből, a maró nátront pedig Budapestről hozatja.

Krausz József és fia gépszijgyára Marczaliban évente 250 q gépszijat ad fel belföldi és 50 q-t külföldi állomásokra. A gyakoribb rendeltetés-helyek Slatina, Alkenyér, Kis-Korpád, Czepléd, Hódmező-Vásárhely, Fiume, Trieszt, Budapest, Beregszász, Baja, Szabadka, Nagy-Kanizsa, Boglár, Szeged,

Zernest, Szombathely, Miskolcz, Zenta, Dobrest, Fužine, Görz, Villach, Szántód, Wuchern-Mährenberg, Pécs, Ronchi stb.

Nagyobb *tégla gyárak* Barcson és Nagy-Atádon működnek, vasuton azonban mindkettő csak keveset szállít. A téglát a környéken folyó építkezések mérvadása szerint a h. é. vasutak állomásaira szállítják el.

Széchenyi Ferencz gróf tarnóczai uradalmának cementárúgyára fedőlapokat, vályukat, lépcsőfölköket, sirkereszteket stb. gyárt. Leginkább az uradalom és a közvetlen környék szükségletére dolgozik s vasuton csak vagy 230 q cementlapot és egyéb cementárut szállít Báté, Barcs, Lábod, Kaposvár, Zdenčina, Lepoglava stb. állomásokra. A gyár a cementet Kufsteinből és Kirchbühl állomásokról hozatja. A fel nem dolgozott cementet Báté, Barcs, Lábod, Kaposvár állomásokra küldi el az uradalom.

IX. Kereskedelem.

Az itt ismertetett öt h. é. vasut üzletkörében csak Nagy-Atádon és Belováron találunk oly kereskedelmi tevékenységet, mely a h. é. vasutak áruforgalmában is nyomot hagy.

Nagy-Atádon élénk üzérkedés folyik épületfával, mészszel, vasárúkkal, lisztel, köolajjal, fűszerekkel, rövid- és kézműárúkkal stb. Jókora kiterjedésű vidék népe szerzi be e helyen e czikkeken való szükségletét.

A heti és országos vásárookra sok sertést, lovat és szarvasmarhát hajtanak fel s nagy mennyiségű gabonát és egyéb terményeket fuvaroznak be a környékről. A helyi kereskedelem támogatására egy pénzintézet szolgál.

Belovár ugyan szintén népes vidék bevásárlási és piaci központja, mindazáltal a vasuti áruforgalomra csak a sertés- és szarvasmarhavásároknak van nagyobb jelentősége. Az évente 12-szer tartott vásárokat szorgalmasan látogatják a cseh, morva, stíriai, olasz és hazai marhakereskedők.

X. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	oszlárak	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Tamási-Miklósvár Tamási 7 ¹ / ₂ Pári 7 ⁶ / ₁₀ Kónyi 7 ⁶ / ₁₀ Szántó 15 ² / ₁₀ Felső-Ireg 11 ⁴ / ₁₀ Nagy-Szokoló 11 ⁴ / ₁₀ Kánya 22 ⁸ / ₁₀ Értény 15 ² / ₁₀ Török-Koppány 17 ⁶ / ₁₀ Szemesi puszta 3 ² / ₁₀ Ság 6 ⁸ / ₁₀ Fornád 6 ⁰ / ₁₀ Bence 13 ⁴ / ₁₀ Csehi 8 ¹ / ₁₀ rossz utak.	A veszprémi püspökség 1415 h. szántói ; Schossberger Zsigmond br. 4392 h. csehi és 1153 h. kányai ; Schossberger Henrik 2301 h. csehi birtoka.	tengeri 2300 rozs 4000 árpa 5300 buza 3300 zab — bab 200 szarvasmarha — juh — borjú 300 gyapjú — bányafa 3500 tüzifa 700	— 2600 7000 18400 600 — 500 2000 — 250 —	— — — — — — — — — — — —	köszén 9800 fűrészelt fa 6400 szesz 350 bor 1100 sör 600 liszt 400 kőolaj 400 cukor 150 só 2500 gépek 350 vasárúk 500 kidolgozott bőr 40 kövek 2500	Bánya, Salgó-Tarján, Szászvár-Máza. Unter-Drauburg, Ágostonfalva, Murány, Lúpkow, Eperjes. Győr, Budapest. Dombóvár, Pécs, Villány, Fiume. Kőbánya, Budapest. « Fiume. « Máramaros-Sziget, Szigetkamara. Budapest. « Diósgyőr. « Bécs. Bükkösd, Abaliget.		
Toponár Toponár 1 ⁴ / ₁₀ Orczy 3 ⁴ / ₁₀ Kis-Iván puszta 4 ⁰ / ₁₀ Zaránd 5 ⁰ / ₁₀ Fészertak 4 ⁰ / ₁₀ törvényhatósági és rossz mezői utak.	Eszterházy Miklós hg. 1034 h. és Fesetich Dénes gr. 4129 h. toponári ; Orczy László br. örök. 160 h. orczyi birtoka.	rozs 300 préselt szalma — cukorrépa 1800 szarvasmarha — sertés 80	— 1200 — 60 —	— — — — —	bor 60 zab 175 épületfa 100 tengeri 150 kavics 100 terméskő 200 trágya 500 répaszelet 4000	Bükkösd, Fiume, Keszthely, Mohács, Kurd-Csibrák. Dombóvár, Szigetvár. Dombóvár. Gyékényes. Kaposvár. Répás, Mernye. Kaposvár.		
Répás Répás Magyar-Atád 6 ⁰ / ₁₀ Rácz-Egres puszta 4 ⁰ / ₁₀ Fata'om 7 ⁵ / ₁₀ jó községi utak.	Sina Simonné báró asszony örök. 1611 h. magyar-atádi birtoka.	buza — árpa 700 cukorrépa 57000 burgonya 1200 szarvasmarha (hizott) —	7400 1650 — — 350	— — — — —	répaszelet 40000 műtrágya 1500 thomassalak 200 terméskő 17500 kavics 4800 köszén 1800	Kaposvár. Fiume. « Bükkösd, Abaliget. Szászvár-Máza. Szászvár-Máza, Banya.		
Somodor-Aszaló Aszaló 3 ⁰ / ₁₀ Somodor 5 ⁰ / ₁₀ rossz utak.	Eszterházy Miklós hg. 2519 h. aszalói ; Batthyányi Fülöp gróf asszony 3003 h. somodori birtoka.	buza 5000 árpa 2000 cukorrépa 22300 juh — donga 150	— — — 800 300	— — — — —	répaszelet 63200 műtrágya 2800	Kaposvár. Fiume.		

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk					Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi				
									állomások
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Mernye $\frac{7}{m}$ Mernye ... 1:3 Gesztő ... 6:0 Szent-Gáloskér ... 7:0 Ráksi ... 12:0 Igal ... 13:3 Igapa pusztája ... 10:5 Ors ... 2:9 Diós ... 5:4 törvényhatósági és rossz községi utak.	<i>Festetich Imre gr.</i> 1105 h. mernyei ; <i>Jankovics Géza</i> 1716 h. gesztő ; <i>Eszterházy Miklós hg.</i> 2082 h. szent-gálos-kéri ; <i>a veszpremi püspökség</i> 1046 h. ráksi ; <i>Igal község</i> 1072 h. igali birtoka.	buza... 200 árpa... 600 czukorrépa... 10800 diófa... 200 makk... 50 liszt... 30 lőtt vad... 10	2300 100 — — — — —	— — — — — — —	répaszelet ... 10000 kőszén ... 4300 széna ... 700 épületfa ... 380 bor ... 70 gazdasági gépek ... 30 műtrágya ... 100	10000 4300 700 380 70 30 100	Kaposvár. Szászvár-Máza, Trifail. Bacsstelep. Kaposvár. Gombos-Bogojeva, Mórág. Budapest, Moson-Magyar-Óvár. Fiume.		
Mocsolád $\frac{7}{m}$ Mocsolád... 1:8 Ecsény ... 5:0 Polány ... 5:5 Kis-Bár ... 6:0 Fiad ... 6:0 Gamás ... 8:0 Szl.-Miklós pusztája ... 2:5 Sándor pusztája ... 3:0 Vadé pusztája ... 5:7 Jazsina pusztája ... 8:0 Toldi pusztája ... 10:0 ro sz községi utak.	<i>Kacsóvics Sándor</i> 1392 h. mocsoládi ; <i>Békffy János</i> 1119 h. polányi ; <i>a veszpremi püspökség</i> 2234 h. kis-bári ; <i>Inkey Zsigmond</i> 1219 h., <i>Jankovich Gyula gr.</i> 3845 h., <i>a kegyesrendi szerzet</i> 1113 h. és <i>Zichy János gr.</i> 1816 h. gamási birtoka.	buza... 400 árpa... 1000 zab ... 100 czukorrépa... 12000 hizott szarvas-marha ... 35 süldő ... 250 hizott ürü ... 150 gyapju ... 40	1000 — — — 24 — 400 —	— — — — 80 — — —	kovács szén ... 300	300	Szászvár-Máza.		
Balaton-Keresztúr $\frac{7}{m}$ Balaton-Keresztúr ... — Balaton-Ujlak ... 3:7 jó törvényhatósági utak.	<i>Festetich Tasziló gr.</i> 10274 h. balatonkeresztúri birtoka.	friss hal ... 300 sózott hal ... 150 czukorrépa ... 8000 turfa ... 2500	— — — —	— — — —					
Kéthely $\frac{7}{m}$ Kéthely ... 1:3 Tót-Szent-Pál ... 6:8 rossz utak.	<i>Hunyady Imre gr.</i> 8049 h. kéthelyi ; <i>Eszterházy Miklós hg.</i> 3031 h. tót-szentpáli birtoka.	buza... — árpa... — czukorrépa... 35000 tüzifa ... 5000 tőzeg ... 6000 szalma ... 1000 nyersbőr ... 200	4000 4500 — — — — —	— 1000 — — — — —	liszt... 1200 vásárak ... 50	1200 50	Budapest. Budapest.		

Az állomás neveaz ; állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomás- tól való távolsága, az állomáshoz ve- zető utak minősége		Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk			
Az állomás környé- kén levő nagyobb uradalmak		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyi- sége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei	
			magyar- országi	osztrák	egyéb külföldi				
			állomások						
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint							
Marczali $\frac{7}{10}$ <i>Marczali</i> <i>Boronka</i> 2·8 <i>Csömend</i> 6·4 <i>Gomba</i> 2·8 <i>Horvátkút</i> 7·5 <i>Nemes-Vid</i> 19·6 <i>Nikla</i> 8·2 <i>Pusztá-Koröcsi</i> 15·7 <i>Sámsón</i> 12·3 <i>Szőcsény pusztá</i> 14·1 <i>Varjaskér</i> 12·2 <i>Nemes-Déd</i> 17·1 <i>Buzsák</i> 18·9 <i>Somogyvár</i> 18·9 <i>Öreglak</i> 19·3 állami és rossz mezei utak.		<i>Széchenyi Gyula gr.</i> 7605 h. marczali és 1384 h. csömendi ; <i>Hunyady Imre gr.</i> 1895 h. varjaskéri ; <i>Jankovics Gyula gr.</i> 5437 h. buzsaíki ; <i>Jankovics József</i> 1863 h. öreglaki ; <i>Széche- nyi Dénes gr.</i> 5288 h. somogyvári bir- toka.	buza... .. árpa... .. tengeri... .. rozs... .. burgonya... .. bab... .. hizott szarvas- marha... .. sovány sertés juh... .. selyemgubó gyapju... .. gépszij... .. szappan... ..	— 4000 — — 400 1000 — — — — 30 — 250 150	4500 14300 50 11000 — — 40 60 400 — 400 — —	6700 17800 600 600 — — — — — — — 50 —	bor... .. fűrészelt fa... .. tüzifa... .. sör... .. liszt... .. kőolaj... .. cukor... .. só... .. gépek és gép- részek... .. vasárúk... .. kidolgozott bőrök zsiradék... .. szóda... ..	2000 2000 2000 200 2000 700 1200 500 2000 2550 900 60 200	Fiume, Sármel- lék. Kotor-Alsó- Domboru. Mesztegnye. Budafok. Budapest. Fiume. Lundenburg, Budapest. Szigetkamara Budapest. Budapest, Bécs, Grác. Budapest, Bécs, Marburg. Fiume. Budapest.
Mesztegnye $\frac{7}{10}$ <i>Mesztegnye</i> 1·9 <i>Szakácsi</i> 13·3 <i>Fajsz</i> 10·8 <i>Libicz-Kozma</i> 8·3 <i>Bize</i> 4·3 <i>Gadány</i> 4·2 <i>Keleviz</i> 2·2 rossz utak.		<i>Hunyady Imre gróf</i> 6230 h. mesztegnei ; <i>Kund Béla</i> 2320 h. fajszí ; <i>Sina Simon br.</i> örök. 4669 h. libicz- kozmai ; <i>Széchenyi</i> <i>Gyula gr.</i> 1925 h. gadányi birtoka.	rozs... .. buza... .. árpa... .. tengeri... .. zab... .. cukorrépa... .. burgonya... .. hizott juh... .. szarvasmarha (hizott)... .. versenylo... .. gyapju... .. tüzifa... .. nyár-, gyer- tyán- és kőrisfa... ..	— — 800 — 300 13500 500 — — 10 — 20000 —	3500 2500 1000 500 — — — — 40 — 400 — — 25000	— — — — — — — 800 — — — — —	só... .. liszt... .. kézmű- és fűszer- áru... ..	150 300 100	Szigetkamara. Budapest. Székesfejervár.
Böhönye $\frac{7}{10}$ <i>Böhönye</i> 1·5 <i>Nagy-Bajom</i> 9·5 <i>Nemes-Kisföld</i> 11·0 <i>Kis-Bajom</i> 15·7 <i>Vése</i> 8·0 <i>Nemes-Déd</i> 13·0 <i>Tapsony</i> 13·0 <i>Inke</i> 16·9 <i>Kutas</i> 11·1 <i>Szenyér</i> 7·3 jól fentartott utak.		<i>Festelich Pál és</i> <i>Andor grófok</i> 12188 hold uradalma Böhönye és Nagy- Bajom határában ; <i>Nagy-Bajom község</i> 1044 hold, <i>Nagy</i> <i>Sándorné</i> 2486 hold, <i>Sárközy Dénes</i> 1904 h. és <i>Somsich Andor</i> 2789 h. nagy-bajomi ; <i>Inkey Kálmáné</i> 1515 h. vései ; az <i>eszter- gomi főkapitány</i> 3951 h. tapsonyi és 1944 h. szenyéri ; <i>Szegedi</i> <i>Entsch Károly br.</i> 4434 h. és <i>Szegedy</i> <i>György és Béla</i> 1082 h. inkei birtoka.	buza... .. rozs... .. árpa... .. zab... .. repce... .. cukorrépa... .. szarvasmarha (hizott)... .. hizott juh... .. gyapju... .. élő baromfi... .. lőtt vad... .. nyers talpfa durván ki- nagyolt fa... .. tölgytörzsfá	4300 1300 4100 200 — 11800 140 700 40 — — 2000 900 6000	4800 900 900 3700 200 — 70 1750 50 1000 2630 db. — 2300 —	— — — — — — — — — — — — — —	korpa... .. liszt... .. gépek és gép- részek... .. cukor... .. fűszeráru... .. kőszén... .. répaszelet... .. gabonanemű... .. fűrészelt fa... .. szesz... .. bor... .. sör... .. széna... ..	100 300 70 80 150 250 7900 100 1600 100 200 220 800	Debreczen. Marczali, Buda- pest. Budapest, Szombathely. Budapest. Nagy-Kanizsa. Szabolcs, Banya. Kaposvár. Boglár. Kotor-Alsó- Domboru. Bács, Győr. Keszthely, Pécs. Marczali, Keszthely. Keszthely.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége		Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
			megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
				magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Segesd $\frac{7}{10}$ <i>Alsó-Segesd</i> --- <i>Felső-Segesd</i> 2·6 rossz utak.		<i>Széchenyi László gr.</i> 2538 h. alsó-segesdi és 5288 hold felső-segesdi birtoka.	buza --- rozs --- árpa --- zab --- tengeri --- cukorrépa --- gyapju --- nyersbőr --- diófa törzsek --- talpfa --- gubacs ---	1500 --- 400 500 100 1000 130 30 --- 700 100	8000 500 400 300 300 --- --- 40 --- ---	200 --- --- --- --- --- --- --- ---	épületfa --- --- vas --- só --- --- liszt --- bor --- makk ---	400 --- 250 100 --- 150 100 300	Kotor-Alsó-Domborn. Budapest, Grác. Máramaros-Sziget. Budapest. Keszthely, Pécs. Sziszek.
Nagy-Atád $\frac{7}{10}$ <i>Nagy-Atád</i> 0·5 <i>Bodvicza</i> 3·0 <i>Henész</i> 2·0 <i>Tarany</i> 8·6 <i>Döbrögy puszta</i> 3·6 <i>Simongát</i> 2·0 <i>Kivadár</i> 6·7 <i>Szt.-László</i> 5·6 jó karban tartott utak.		<i>Meller Manó</i> 3234 h. nagy-atádi; <i>Ypsylanti Ilona hgnő</i> 2962 h. henészi; <i>Festetich Tasszilo gr.</i> 6288 h. taranyi és <i>Somsich Adolf gróf</i> 3688 h. kivadári birtoka.	búza --- rozs --- árpa --- zab --- tengeri --- repcze --- cukorrépa --- bab --- szarvasmarha --- juh --- sertés --- gyapju --- selyemgubó --- lőtt vad --- dongafa --- gubacs --- szalma --- szesz ---	2500 500 500 600 200 --- --- --- --- --- --- --- 100 --- 7500 400 --- 1400	11400 5300 2200 3400 1300 1300 2000 1500 150 500 5000 60 --- 700 db. --- 800 2000 ---	--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	liszt --- épületfa s deszka --- --- mész --- kőolaj --- pálinka --- bor --- sör --- vasáru --- --- kávé --- rizs --- cukor --- --- kikészített bőr --- kézmű-srövidáru --- só --- szén --- terméskő ---	6100 50000 --- 18000 6000 500 1000 540 1650 --- 50 100 200 --- 300 200 1000 1300 5000	Budapest, Eszék. Nagy-Kikinda. Pragerhof, Prevali, Unter-Drauburg, Kotor-Alsó-Domborn. Sagor, Ritzdorf. Budapest, Fiume. Bares, Boglár, Hidas-Bonyhád. Fiume, Pécs, Vilyány, Kaposvár. Grác, Budafok. Kőbánya, Kaposvár, Úszög. Grác, Störé, Loson z, Karánsebes. Trieszt. Fiume, Trieszt. Ostrau, Nagy-Surány, Lundenburg. Budapest, Zágráb, Bécs, Pécs. Budapest, Bécs. Deés, Akna-Slatina. Szászvár - Máza, Bánya, Pécs. Szászvár-Máza.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Somogy-Tarnócza $\frac{7}{m}$ <i>Tarnócza pusztá</i> 1·5 <i>Szentés</i> 2·5 <i>Komlósd</i> 6·0 rossz utak.	<i>Kremsier Károly</i> 995 h. és <i>Széchenyi Ferencz gróf</i> 14161 h. tarnóczeai birtoka.	buza 1300 rozs 1200 zab 100 tengeri 70 kétszeres 50 burgonya 2600 tüzifa 16000 donga 250 fatörzs 700 czementlap... 120	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	pálinka... 150 mész 100 fenyődeszka ... 300 bor 50 sör 30 burgonyatörköly 600		Marczali. Pöltschach. Kotor-Alsó-Domboru. Szt.-Lőrincz, Szigetvár, Balaton-Szt.-György. Pécs, Budafok. Lábod.	
Barcstelep	<i>Széchenyi Dénes és Inre grófok</i> 3890 h. baresi birtoka.	burgonya 9300 dohány 2300 tégla..... 1000	— — —	— — —	bor 500 pálinka 100 czukor 70 dohány..... 1600		Fiume, Hidas-Bonyhád. Hidas-Bonyhád, Mágocs, Szászvár-Máza. Mezőhegyes, Bécs. Lábod, Görgeteg.	
Sv.-Iván-Zabno $\frac{7}{m}$ <i>Sveti-Ivan-Zabno</i> 2·0 <i>Brezovljani</i> ... 4·4 <i>Buzadovac</i> ... 9·3 <i>Cepidlak</i> 8·0 <i>Crkvena</i> 4·0 <i>Cubinec</i> 10·0 <i>Kenjetovec</i> ... 7·5 <i>Kušani</i> 5·9 <i>Ladinec</i> 7·4 <i>Markovec</i> 8·8 <i>Poljane</i> 6·6 <i>Pradavec</i> 3·0 <i>Remetinec</i> ... 5·8 <i>Glog stari</i> ... 9·3 <i>Trčnik</i> 8·6 állami és törvényhatósági utak.		buza és tengeri bab katáng 700 műfa 1700 padló 400 talpfa 6800 gömbfa 60000 tüzifa 80000 selyemgubó 50 méz 100	— — — — — — — — — —	500 500 — — — — — — — —	kőszén 600 fűrészelt fa ... 4000 bor 500 liszt 1700 kőolaj 100 czukor 200 só 500 gépek és géprészek... 400 vasárúk 2000 sör 200 terméskő 2000 homok 2500 mész 200 eczet 100 egyéb vegyes áru 1700		Kaproncza. Kotor-Alsó-Domboru. Fiume, Eszék. Budapest, Eszék. Zágráb. Budapest. Terezovac. Bécs, Blansko, Budapest. Grác. Körös és Grác. Generalski-Stol. Gyékényes. Reichenburg. Varasd. Budapest, Zágráb.	
Rovisće $\frac{7}{m}$ <i>Rovisće</i> 2·3 rossz ut.		buza 600 bükköny 500 pohánka 200 donga tölgyfatörzs 3000 katáng 6000	— — — — — —	— — — 3000 — —				

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Belovár $\frac{n}{m}$		bükköny ---	1500	100	—	kőszén ---	5000	Trafail,
<i>Belocvár</i> ---	0·8	buza ---	5200	750	—			Hrastnigg,
<i>Sredice</i> ---	2·0	rozs ---	100	600	—			Adony-Szabolcs
<i>Gudovac</i> ---	7·0	bab ---	600	600	—	fűrészelt fa ---	14600	Kotor-Alsó-
<i>Narta</i> ---	8·0	katáng ---	6000	—	—			Domboru,
<i>Rača</i> ---	14·0	szarvasmarha	360	2640	—			Unter-Drauburg,
<i>Topolovac</i> ---	18·0	borju ---	1220	510	—			Wuchern.
<i>Parkoševac</i> ---	15·0	ló ---	30	—	—	szesz ---	8000	Arad, Temesvár,
<i>Secevin</i> ---	10·0	élő baromfi	—	1000 db	—			Győr, Dugoselo.
<i>Kapela</i> ---	11·0	sovány sertés	20	440	—	bor ---	11000	Fiume, Dalmátia,
<i>Icanska</i> ---	15·0	malacz ---	530	2630	—			Német-Poly,
<i>Trojstvo</i> ---	11·0	méz ---	250	—	—	sör ---	8300	Villány, Pécs.
rossz utak.		tojás ---	1500	4200	—			Graz, Nagy-
		gyapju ---	—	3200	—			Kanizsa, Zág-
		durván ki-						ráb, Kőbánya,
		nagyolt fa	6000	—	—	liszt ---	8400	Pilsen.
		makk ---	2000	—	—			Budapest, Kapos-
								vár, Losoncz,
						kőolaj ---	3300	Zágráb, Eszék.
						homok és kavics	6000	Fiume.
						czukor ---	5750	Zákány.
								Nagy-Surány,
						só ---	1000	Vulka-Pordány,
						gazdasági gépek	300	Lundenburg.
								Deés.
						vasáru ---	4100	Budapest, Bécs,
								Prága.
						kidolgozott bőr	200	Grác, Marburg,
						zsir ---	200	Blansko.
								Bécs.
						ásványviz ---	200	Budapest, Pécs,
								Brassó.
						kézműáru ---	3200	Különböző hazai
								állomások.
						zab ---	4000	Bécs, Grác,
								Brünn, Krain-
								burg, Dugaresa.
								Barcs, Sziszek.

C.

CSÁKTORNYA—ZÁGRÁBI ÉS VARASD—GOLUBOVECI H. É. VASUTAK.

I. Földrajzi fekvés.

A cs. kir. szab. déli vaspálya társulat buda—pragerhofti vonalának Csáktornya állomásából ágazik el és kezdetben Zala, majd Varasd vármegye hegyes dombos területén megyen keresztül a Zagoria erdőgazdasági és ásványi termékeinek könnyű elszállítását biztosító csáktornya—zágrábi h. é. vasut.

E vasutból Varasdnál nyugoti irányban ágazik el a hasonló czélt szolgáló varasd—goluboveci h. é. vasut; ez Lepoglaván alul két ágra szakad, melyek közül az egyik Szt.-Jakabnál, a másik Golubovecnál ér véget.

Az első h. é. vasut Csáktornyát elhagyva, a Muraköznek a Dráva mély síkjában fekvő részét szeli át, majd áthalad a Dráván s a Bednja medrétől a Dráva felé lejtősödő dombvidékbe jut be, hol csakhamar eléri az Ivaneci és Kálniki hegységek gerinczének érintkezését s azt Novi-Marof és Budinsčina közt áthágva, a Zagoria kies dombvidékétől szegélyezett Krapinavölgybe ereszkedik le. További útjában e víz folyását követi a helyi érdekű vasut s annak a Szávába szakadása közelében, Zapresičnél a déli vasut vonalával egyesül. A helyi érdekű vasut Zabok—Krapina—Teplíc állomásából szárnyvonal ágazik el, mely a Krapinicza völgyén, az Ivaneci hegység lábánál fekvő Krapinaig vezet.

A varasd—goluboveci h. é. vasut Varasd közelében sík területet szel át, majd az Ivaneci hegység északi elágazásai szélén erdőkben és szénben gazdag vidéken éri el a két végállomást.

Mindkét helyi érdekű vasut sűrű népességű vidéken halad át, de azért az egyetlen Varasdon kívül nem esik útjába nagyobb hely. Az egymást sűrűn követő községek mind apró helyek, melyekben szegény földműves, fuvaros, erdő- és bányamunkás nép lakik. Csáktornya és Varasd állomások feladási

forgalmát számottevő mennyiségben gyarapítják a mezőgazdaság termékei, de a többi állomások forgalmában az erdőgazdaság, állattenyésztés és bányászat termékei állnak első helyen.

II. Lakosság.

A csáktornya—zágrábi vasut kiinduló állomása körül vegyesen magyarok, horvátok és németek laknak, kik földművelést, kereskedést és kisipart üznek s általában kielégítő vagyoni viszonyok közt élnek. Varasd lakossága kereskedést és földművelést űző horvát és német nép.

A két h. é. vasut tápláló területének többi részén kizárólag szegény horvát nép lakja az apró községeket. Ezek földművelésből, fuvarozásból, erdőmunkából, köfajtésből és szénbányászatból élnek.

A helyi érdekű vasutak mentén a birtokmegosztás igen kedvezőtlen. Az erdő- és földterületek nagy része *Dráva-Vásárhely község, Osegovich br., Bedekovich, Josipovich, Beroldinger grófasszony, Rauch br., Draskovich és Erdődy grófok, a zágrábi káptalan és érsekség, Zichy-Rubido gr., Rukavina br., Keglevich gr., Vraniczányi br., Raner J., Kulmer, Salm, Brandis és Pálffy grófok, Schlippenbach grófasszony, Taussig A. G., Jellasic, a varasdi káptalan* s több más birtokos tulajdonában van. A népnek kevés művelhető föld jut s ezt sem gondolzza kellőképen, úgy, hogy a kedvezőtlen vagyoni viszonyok nem annyira a birtokmegosztás egyenlőtlenségének, mint inkább a nép hanyagságának tudhatók be.

III. Földművelés.

A Muraközi hegység és az Ivaneci és Kálniki hegységek közt elterülő vidéken úgy a kis-, mint a nagybirtokosok elég fejlett földművelést üznek,

ellenben a Kálniki hegység gerinczétől délre a földet általában elmaradt módon művelik s még az uradalmakban is ritkaság számba mennek a gözerövel mozgatott mezőgazdasági gépek. A nép a h. é. vasutak ezen szakasza körül alig termel többet mint mennyi szükségletének fedezésére elégséges, sőt nem egy helyen csak jól termő években nem szorul a lakosság zöme más vidékek termelésének feleslegére.

Csáktornytól a Bednja völgyét szegélyező dombokig televényes agyagföldek terülnek el, váltakozva terjedelmes rétekekkel és kaszálókkal. A vonal azon része körül, mely a Dráva vízvidékét a Krapina völgyétől elválasztja, az összterületnek csak kisebb része szántóföld, többnyire sovány agyagos, mészkő törmelékes talajjal, míg a nagyobb része erdő, rét, legelő, irtvány, kevés szőlő és sziklás talaj. A Krapina völgyében televényes fekete és sárgagyagföldek vannak, de ezek sokat szenvednek az árvizektől, melyek évente többször is iszappal és kavicsos hordják tele a szántóföldek és rétek nem csekély részét. A lejtőkön fekvő földek talajában a sovány kavicsos agyag az uralkodó. A Krapina völgyében jókora területeket foglalnak el a vízjárta rétek is.

A varasd—goluboveci vasut körül a talajviszonyok nagyjából megegyeznek az előbb elmondottakkal. Cerje-Tuznóig agyagos, dombos, majd tovább hegyes-völgyes agyag talaj következik. Az Ivaneci hegység oldalán hegyi legelők, völgyeiben rétek, kaszálók és szántóföldek váltakoznak, de ez utóbbiak csak kisebb részét teszik az összterületnek. Golubovec táján már csak igen kevés oly föld van, mely a kenyérnövényeket kellő mértékben megteremné.

A mezőgazdasági termények közt a két h. é. vasut környékén a *tengeri* áll az első helyen. Varasd vármegyében 86.290 k. hold területen termelik ezt a kapásnövényt, melyből az 1894. év folyamán 4.55 q termelt egy k. holdon. A tengeri elsőrendű létszüksége a két h. é. vasut környékén lakó népnek. A mit maguk nem fogyasztanak el, vagy sertéseikkel nem etetnek meg, azt kereskedők szedik össze elszállítás végett. Ámde a kisgazdák termésének feleslege mindössze sem sok s a mi a vasuti áruforgalomban számot tesz, az nagyjából az uradalmakból kerül ki. A két h. é. vasuton szállított tengerit leginkább Marburg, Leibnitz, Grác, Laibach, Sagor, Klagenfurt, Varasd, Csáktornya, Krapina, Fiume s Trieszt állomásokra küldik el.

A termelési terület nagyságát tekintve a tengeri után a *rozs* következik. E kenyérnövény terme-

lésére Varasd vármegyében 18,878 k. hold földet használnak. Az évi átlagos termés a nevezett évben holdankint 5.1 q volt. A rozs nagyobb részét a csáktornyai kereskedők adják vasutra. Ezekből, a vidéki kiskereskedőktől s a nagyobb termelőktől feladott rozsküldemények gyakoribb rendeltetési helyei Marburg, Grác, Klagenfurt, Varasd, Fiume, Zágráb.

Harmadik helyen a *burgonya* következik: ezt 10,814 k. hold területen termelik, de a termésből csak alig észrevehető mennyiségeket adnak vasutra a két h. é. vasut állomásainak egymás közt való forgalmában.

Buzát a két h. é. vasut üzletkörébe eső Varasd vármegyében 7532 k. h. területen termelnek. E vármegyében egy k. holdon átlag 5.2 q buza terem. A Drávától északra, Csáktornya körül a buzát kiterjedtebb mértékben és jobb eredménnyel termelik. A buza küldemények nagyobb része e vidékről, helyesebben mondva Csáktornyáról kerül feladásra. A buzát rendszerint Marburg, Trieszt, Grác, Villach, Sagor, Zágráb rendeltetéssel adják fel.

Zabot Varasd vármegyének főleg hegyes vidékein termelnek, de a termés alig valamivel haladja meg a szükséglet mértékét. A nevezett vármegyében az 1894. évben 6980 k. holdon termeltek zabot s a holdankinti átlagos termés ugyanakkor 5.54 q volt. A zabtermés feleslegét Varasdra és Marburgba szállítják el.

Árpát jobbra csak Csáktornya és Varasd környékén termelnek eladásra szánt feleslegben. Varasd vármegyében 5756 k. h. területet fordítottak e kalászos növény termelésére s ennél érték el a legkedvezőbb termési eredményt; az 1894. évben ugyanis holdankint 6 q volt az átlagos termés. Az árpaküldeményeket Puntigam, Grác és Marburg rendeltetéssel adják vasutra.

Az egyéb termények közül még a repeczét tártárkát és hüvelyeseket említjük meg, mint melyekből kisebb küldemények a két h. é. vasut áruforgalmában előjönnek. *Repeczét* a Dráva lapályán termelnek s a termés feleslegét Zágrábba és Bécsbe szállítják el. *Tártárkával* az 1894. évben 954 k. hold volt bevetve Varasd vármegyében. E kis terület termését jobbra a termelők s a közeli környék népe fogyasztotta el. A *hüvelyesek* termelésének igen kedvező a sok mészköves föld, mely a Muraközi hegység déli lejtőin s az Ivaneci hegység mindkét oldalán elterül. Varasd vármegyében 1482 k. holdon összesen 5787 q *bab* termelt az 1894. évben. Ababot, melyet a hüvelyesek közül leginkább ter-

melnek, többnyire Fiume, Trieszt, Steinbrück, Marburg és Grác rendeltetéssel adják fel.

A varasd—goluboveci h. é. vasut környékén *katángot* is termelnek, melyet kivétel nélkül Zágrábba szállítanak el.

A két h. é. vasut környékén elterülő dus kaszálók és rétek *széna* termése mesze felülmúlja a termelő vidék szükségletét s így évente számottevő szénaküldeményeket szállítanak el vasuton főleg Leobenbe, Bécsbe, Zágrábba, Fiuméba s kísérletképen néhány kocsirakományt Bajorországba.

Szalmát Csáktornyáról Gratweinba szállítanak.

Megjegyezzük itt, hogy a varasd—goluboveci h. é. vasut üzletkörébe eső területről a termények feleslegének legnagyobb részét Friedauba szállítják feladás végett.

IV. Szőlőművelés. Gyümölcstermelés,

A Bednja völgyét északról határoló dombosor oldalai, főleg azonban az Ivaneci hegység déli aljában, a Krapinára s annak mellékvizeire ereszkedő hegyek lejtőin jó bortermő szőlők s terjedelmes gyümölcsösök diszlenek.

Varasd vármegyében, melynek majdnem egész területe e két h. é. vasut üzletkörébe tartozik az 1894. évben 10,030 k. hold szőlőt műveltek. A szőlőknek nagyobb részét megtámadta már a fillokszeras s nem egy helyen teljesen el is pusztította. Az 1894. év végével 5829 k. h. szőlő volt fillokszeralepett. A kipusztult szőlőket eddig csak a nagybirtokosok ültették be újra amerikai alanyba oltott nemes vesszőkkel. Lassanként a kisgazdák is kezdik elpusztult szőlőiket felujítani, de még sok idő és fáradság kell ahhoz, hogy a régi virágzó állapotok visszatérjenek. Varasd vármegyében az 1894. évi szüret eredménye 18,861 hektoliter must volt.

A két h. é. vasut mentén termelt *bort* nagyobb részben Zágrábba, Eszékre, Csáktornyára, Varasdra, Steinbrückre, Leobenbe szállítják el. Kisebb küldeményeket Stiria és Krajna valamint Horvátország különböző helyeire szállítanak.

A két h. é. vasut üzletkörében ugy a szőlőkben, mint külön e célra fentartott gyümölcsösökben sok nemes gyümölcs terem. A gyümölcstermelésre ugy a nagy-, mint a kisbirtokosok elég gondot fordítanak. Az utóbbi években több helyen gyümölcsfákkal ültették be a kipusztult szőlőket.

A gyümölcsösökben a szilva, alma- és körtefák a legelterjedtebbek. Az utóbbi években Varasd

vármegyében átlag 30,000 q szilva, 8000 q alma és 4000 q körte termett évente. A *szilva* nagyobb részét friss állapotban adják a termelők piacra s többnyire Laibach, Villach, Bécs, Varasd, Marburg, Zapresic stb. állomásokra szállítják el. Az *aszalt szilvát* Bécsbe és Zapresicra küldik. Az *almatermés* értékesebb részét Budapestre, Bécsbe, Tolna-Möcsre, Kaposvárra s a Dunántúl egyéb helyeire szállítják el. A bornak való almát Bajorországba, Badenbe és Württembergbe küldik ki.

Körtét csak keveset szállítanak vasuton, jobbra ugyanazon rendeltetési helyekre, mint az almát.

Említést érdemel még az *őszi- és kajszimbarack* s a *cseresznye* és *meggy*. Az előbbiből átlag 2300, az utóbbiból 1100 q az évi termés. A barackból, sikerült termés esetén Budapestre és Bécsbe, valamint Krajnába szállítanak kisebb küldeményeket.

Az Ivaneci hegy déli lejtőit borító erdőkben szép *szelidgesztenye* állatok vannak, melyek évi termése megközelíti az 1400 q-t. A termés egy részét fuvarszekéren Pöltschachba és Csáktornyára fuvarozzák, más részét vasuton Budapestre, Szabadkára, Várpalotára, Székesfejervárra, Győrbe stb. szállítják el.

V. Állattenyésztés.

A dús kaszálókban, a buja rétekben, a tölgyesek gazdag makktermésében s a bő tengeri-termésben a nagy arányú állattenyésztés minden kedvező előfeltétele feltalálható ugyan a két h. é. vasut környékén, mégis az állattenyésztésnek csak egyetlen ága, a sertésenyésztés ért el oly fejlettségi fokot, hogy a vasuti áruforgalom rendszeres alimentáló tényezői közt számot tesz.

Szarvasmarhatenyésztéssel a nép csak szűk határok közt foglalkozik. Állománya alig haladja meg a gazdaság szükségletét. A tenyésztésben az apró, elkorcsosult magyar fajta mellett feles számmal található a különböző nyugoti fajok nemkülönben silány minőségű keveréke. Az uradalmaknak némileg jobb minőségű állománya van. Ezeknél a nyugoti keresztezések a túlnyomók. Sovány, ígás szarvasmarhát alig adnak fel a két h. é. vasut állomásain, mert ugy a kisgazdák, mint az uradalmak lábön hajtják el a tenyésztés feleslegét az országos vásárokra. Az uradalmak a kimustrált ígás marhát felhízalva adják el. A hizott marhát vasuton szállítják el Bécsbe, Triesztbe és Polába. A borjukat Goriczára adják fel.

A *sértés-tenyésztést* a két h. é. vasut mentén nagy mértékben üzik. Ez a tenyésztési ág a kisczardák elsőrendű jövedelemforrása. Az uradalmak a belföldi fajok mellett angol és kínai keresztezésű sertéseket is tartanak, ellenben a nép csak különböző hazai fajokat, mint a turmezeit, fekete szerémit, posavinait és bakonyit tenyészt.

A sertéseket részint mint süldőt, részint mint makkolt, vagy tengerin javított sertést adják piacra. Teljesen kihizlalt sertést jobbra csak leölve és feltisztítva szállítanak. A süldőket, a javított és sovány sertéseket főleg Bécs-Ujhely, Grác, Gr.-Florián, Glognitz, Voitsberg, Salzburg, Bregenz, Bécs, Leibnitz, Puntigam, Bludenz, Prága, Zágráb, Varasd, Leoben, Bleiburg, Buchs, Mitterburg-Pisino, Pram-Haag, Ospitaletto-Bresciano, Knittelfeld, St.-Andrea, Hallein, Gmunden, Judenburg, Klausen, Brixen, Klagenfurt, Borst, Divacca, Sessana, Szt.-Péter, Pinguenta, Dornegg-Feistritz, Görz stb. állomásokra szállítják el. Sok süldőt hajtának lábba is Varasd, Pettau és Zlatár Bistrica piacára. Ez utóbbi helyen jókora környék tenyésztéséből gyűjtik össze a kereskedők a sertéseket. A leölt hizott sertések gyakoribb rendeltetési helyei Bécs, Bécs-Ujhely és Puntigam.

A *lótenyésztést* főleg csak a Muraközben üzik figyelemreméltó mérvben. Itt leginkább felnehéz muraközi fajt tartanak, melyet a csáktornyai vásárokról leginkább Bécsbe, Berlinbe és Budapestre szállítanak el a lóvasutak részére. A Dunántul egyéb helyeiről is sok lovat hajtának Csáktornyára, honnan a kereskedők Laibach, Trieszt, Bécs, Linz, Salzburg, Bukarest, Budapest és Berlin rendeltetési helyekre szállítják tovább vasuton.

A *baromfi-tenyésztést* mindkét h. é. vasut környékén elég kiterjedt mértékben üzik. A tenyésztésben legelterjedtebb állatnem a *tyúk* és *pulyka*, mindkettőből leginkább csak közönséges fajokat tartanak. Erdődy gróf novi-marofi uradalmában kevés fajbaromfit is tenyésztnek. A baromfi nagyobb részét élve ketreczekben szállítják, vagy lábba hajtják a piacokra, kisebb részét pedig leölve és feltisztítva értékesítik. A baromfi gyűjtő állomásai Csáktornya és Zabok-Krapina-Teplicz. Az élő baromfit e két helyre, onnan pedig Grác, Merán, Pöltschach, Klagenfurt, Varasd, Bécs, Trieszt, Zágráb állomásokra szállítják el. Ugyanez állomásokra tenyésztőktől közvetlenül is szállítanak küldeményeket. A pulykát Csáktornyán s még néhány helyen rendszeresen hizlalják s leölve és feltisztítva a belga és németalföldi kikötőkön át

Angliába, leginkább Leedsre szállítják el. Kisebbs mennyiségű leölt csirkét és pulykát Bécsbe is szállítanak.

Ludat általában keveset szállítanak vasuton. A mi keveset feladnak az jobbra Puntigamra megy.

A varasd—goluboveci h. é. vasut környékéről sok pulykát hajtának lábba Pöltschachba és Pettau.

VI. Állati termékek.

A két h. é. vasut áruforgalmában csakis a fejlett baromfi-tenyésztés terméke, a *tojás* szerepel nagyobb mennyiségekkel, míg az egyéb állati termékek csak kisebb szállítmányokkal gyarapítják az áruforgalmat.

A Dráva közelében s a Muraközben fekvő községek tojás termelését kis kereskedők és ügynökök szedik össze s gyűjtés és osztályozás végett Csáktornyára szállítják vagy fuvarozzák. Csáktornyáról Grácba, Pöltschachba, Majna-Frankfurtba, Baselba és Svajcz egyéb helyeire szállítják el a tojást. A két h. é. vasut egyéb állomásairól kis részben közvetlenül Pöltschachba, Innsbruckba, Grácba és Varasdra szállítják el a tojást, nagyobb részben pedig Zabok—Krapina—Teplicz állomásra küldik gyűjtés végett. E gyűjtőhelyről Svajczba és a németalföldi és belga kikötőkön át Angliába küldik el a tojást.

A *selyemtenyésztés* csak igen keveset juttat vasutra. A gubót jobbra postán szállítják be Zágrábba beváltás végett.

A *vajat* Fiuméba és Varasdra, a *turót* Zágrábba, a *faggyut* Storéba és Passauba, a *csontot* Grácba, az *állati trágyát* Novi-Marofba s a *nyersbőröket* Krapinára küldik el. Nemi csekély *mézet* Varasdra adnak fel.

VII. Erdőgazdaság.

Az Ivaneci, Kostely, Macel és Slyeme hegységek oldalait nagy terjedelmű lombdők fedik, a gerinceken pedig tülevelű növényzet diszlik.

A lombdőknek nyolcztizedrésze bükk és gyertyán, a többi része pedig tölgy, egyéb lombfa és fenyő. Az erdők talnyomó része ép szálas, jobbra régi erdő, míg átlag egy negyed része fiatal szál-erdő, sarj és ujltetés.

A jó közlekedési utak közelében s a könnyen megközelíthető területeken az erdőt erősen meg-

ritkították, sőt helyenkint egészen letarolták, úgy hogy a régi, szálas erdők helyét mostan bozót és sarj borítja.

Varasd vármegye 158 506 k. hold erdőterületének legnagyobb része uradalmi, egyházi, kincstári és közbirtokossági vagyon, de jókora területek oszlanak meg 50--200 holdas darabokban a közbirtokosok közt is.

A vágási fordákba eső törzseket részint feldolgozatlanul értékesítik, részint talpfának, dongának s fűrészárúnak dolgozzák fel. A selejtesebb anyagot tüzfának hasítják vagy szénégetésre használják.

A két h. é. vasut állomásain feladott *tüzfát* Csáktornyára, Zágrábba s Varasdra szállítják el.

A *diófatörzseket* Pettauba küldik.

A *tölgytalpfát, faragott tölgyfát, pallót és tölgyműfát* Fiuméba szállítják el. A *bükkitalpfát* a cs. kir. szab. déli vaspálya részére Csáktornyára küldik.

A *faszén* gyakoribb rendeltetési helyei Krumphenthal, Vordrenberg, Trieszt, Bécs, Udine, Pola, Zágráb, Prevali.

A *francia dongát* Fiuméba és Romanshornba, a *bükk dongát* pedig Liesingbe küldik.

Az erdőgazdaság egyéb termékei közül még csakis *fenyő tobozt* adnak fel a körmendi magpergető gyár czimére.

VIII. Őstermelés az ásványországból.

A két h. é. vasut környékét a természet bőkezűen látta el ásványi kincsekkel s csakis a vállalkozási kedv és a tőke hiányán mulik, hogy Varasd vármegyét nem számíthatjuk a magyar birodalom első rangu bányavidékei közé.

Az Ivaneci hegység tömegét alkotó triaszféle és fiatalabb mészkövek, werfeni palák és trachitok különféle értékes ásványanyagokat rejtenek magukban. Így a hegyláncz északi oldalában gálmaérczet, déli oldalán pedig kéntelepét tártak fel. Előfordulnak e hegységben még vasérczek és különféle, iparilag értékesíthető kövek is. A legfontosabb ásványanyag mégis a barnaszén, melyet az Ivaneci hegység mindkét oldalán, az ország határától kelet felé, több mint 50 km. hosszú vonalon már több helyen feltártak. Leggazdagabb a széntelepülés a Krapina völgyében, hol néhány nagyobb bányában aknázzák ezt a becses tüzelőanyagot.

Dumičić Péter zágrábi lakos *Beletinec* községben *barnaszénbányát* művel, de csak igen korlátolt

mértvben, úgy hogy évente alig 800 q próbaküldeményt szállít el Varasd-Teplicz állomásról Varasd, Zágráb, Lepsény, Neunkirchen, Budapest, Miskolcz stb. állomásokra.

Ugyanez a czég Felső Konscínán és Mareticen is folytat kutatásokat s bár a szén e vidéken lépten-nyomon található, még sem mutathat fel nagyobb eredményt, mert az utak teljes hiánya s a tőke elégtelensége gátat vet a szénbányászat nagyobb fellendülésének. A konscínai kutatások eredményéből évente vagy 1000 q próbaküldeményt szállít különböző helyekre.

A *kálniki kőszénbánya-társulat* Ljubesničan, Kalnikon és Lubl községben két-két tárnát nyitott s a bányáktól az országuton 10 km. iparvasutat épített, de mivel az országut és Novimarof állomás között igen rossz az összeköttetés, a szén elszállítása nagy nehézséggel jár. A társulat bányáinak évi termelése 27,800 q barnaszén, melynek nagyobb részét a m. kir. államvasutak fogyasztják el.

Zlatár-Bistrica állomás üzletkörében is több helyen tártak fel barnaszén, de a kiaknázás mindenütt pang.

Sonnenberg Mór és János barnaszénbányájában Krapinán és Radobojon évente 15,000 q barnaszén termelnek.

A *trifaili kőszénbánya-társaság* Krapina, Hlevnica, Putkovec, Gjurmanec, Hum és Plemenščina-Dolnja községek határában fekvő szénterületén 3800 q barnaszén termelnek.

Sonnenberg József lupinjáki, humi és prišlini bányáiban évente 36,000 q barnaszén termelnek.

E három bányából évente vagy 6000 q barnaszén adnak fel Krapina állomáson Zapresić, Zágráb, Fiume, Zabok-Krapina-Teplicz, Leskovac, Bedekovčina, Dugoselo stb. állomásokra.

Ivanec határában az *Unio bank* folytat feltárási munkálatokat. Az itt feltárt barnaszén és lignit mennyiségét 80 millió q-ra becsülik. A vállalat eddig vagy 500 q szenet szállított Csáktornyára és Nagy-Kanizsára.

A *goluboveci kőszénbánya részvénytársaság* a Petravagorán termelt 18,000 q barnaszénből átlag 15,000 q-t szállít Cerje-Tuzno, Varasd és Csáktornya állomásokra. A többi fuvarszekéren viszik Lepoglavára.

A *Société Anonyme Metallurgique Austro Belge* horganyfényle- és gálmbányája s horganykohója Jerovecen és Kanizsán, évente 100 q gálmat termel, melyet Ivanec állomásról külföldre szállít.

Bedekovčina és Bračak határában részint egyes gazdák saját földjeiken, részint Kulmer gr. és Jurinič nagybirtokosok nagyobb arányban *agyagföldet* aknáznak. A képlékeny fazekasagyagtól kezdve a földfestékeknek alkalmas szürke, barna, sárga és vörös agyagig nagy változata lelhető itt az agyagföldeknek. A kisbirtokosok együttvéve évente átlag 6000 q földet szállítanak el Bedekovčina állomásról Pécs, Donawitz, Kapfenberg, Laibach, Leoben, Cilli, Zágráb és Boszna-Bród állomásokra. A két nagybirtokos Zabok-Krapina-Teplicz állomáson évente vagy 10,000 q mintázó- és fazekasagyagot ad fel Kapfenberg, Donawitz, Store, Prevali, Pécs és Zágráb állomásokra. A Bedekovčina környékén aknázott agyag egy jó részét helyben dolgozzák fel nagyiparilag.

Krapina állomáson épületköveket, kidolgozott vagy kinagyított *homokkővet* adnak fel Zágráb rendeltetéssel.

Lepogláváról *zuzott követ* szállítanak Varasdra.

A Golubovec és Budinsčina határában termelt krétamészkövet mésznek égetik ki.

IX. Ásványvizek.

Varasd vármegye területén számos ásványos forrás fakad, melyek vizét vagy hasznavehetetlenül hagyják elfolyni, vagy többnyire kezdetleges fürdőkben használják. Az ásványos vizek legnagyobb része kénhydrogenes hévíz. Ilyen források fakadnak Krapina-Toplicán, Varasd-Toplicán, Stubičke-Toplicán és Sutinjskón. A fürdők közül leglátogottabb a zágrábi káptalan varasd-toplicai fürdője.

Az ásványvizek egyikét sem szállítják vasuton.

X. Ipar.

A két h. é. vasut áruforgalmának alimentálásában az ipari tevékenységnek nem jut fontosabb szerep. A nagyipar több helyen foglalkozik ugyan az erdőgazdasági, ásványi és mezőgazdasági termékek feldolgozásával, mindazáltal nagyobb szabásu ipartelepét csak keveset találunk a két h. é. vasut mentén.

A kisipar majdnem kivétel nélkül a legszűkebb körre szorított fogyasztó terület szükségletét elégíti ki.

A *háziipar* főleg Krapina és Lepoglava állomás feladási forgalmát gyarapítja faedényekkel, mint teknőkkel, kádakkal, dézsákkal, csöbrökkel stb., valamint szalma- és sásfonatokkal. Mind e háziipari termékeket Zágráb rendeltetéssel adják fel.

Rabipart a lepoglavai fegyházban üznek. Itt állandóan vagy 700 rab foglalkozik kötélverő áruk, szövetek, paplan, butor, faáruk, szalmafonatok, szabó- és vargamunkák készítésével. A készítmények egy részét fuvarszekéren viszik Varasdra és Zágrábba s évente csak mintegy 750—800 q különböző árut adnak fel Horvát-Szlavonországek, Karintia és Krajna különböző állomásaira és Bécsbe való rendeltetéssel.

Alább ismertetjük azon nagyobb ipartelepeket, melyek a két h. é. vasut állomásainak feladási forgalmát rendszeres küldeményekkel gyarapítják.

1. Erdészeti termékek feldolgozása.

Bačič R. A. fiumei czég *gőzfűrésze* a zágrábi káptalan drenoveci erdejében, *Varasd-Teplicz* állomástól 12 km-re, 4 fűrészkerettel, két körfűrészszel és 75 munkással bükk deszkácskát és hajlitott butoralkatrészeket gyárt. A távolettiből évente 26,000 q-t szállít Fiuméba; a hajlitott butoralkatrészeket Varasdra fuvarozzák be fényesítés és náddal való befonás végett.

A Bisag községben (Končina) működő gőzfűrészt évente 10,800 q bükk távolettit szállít Fiuméba s kisebb részben Triesztbe. A fűrésztelepen tölgyparkétát is gyártanak s azt Fiuméba szállítják.

Krapina állomástól mintegy 2 óra járásnyira *Gross testvéreknek hajlitott butorgyára és gőzfűrésztelepe* van. E telepen főleg székeket gyártanak s kevés diófacallót fűrészelnek. A gyár évi feladása 30,000 drb szék és vagy 500 q diófacalló. Mindkét árut Budapestre szállítják el.

Pušća-Kupljenovo állomás közelében Carion urasszony fűrészmalma bükk távolettit, parkétát és tölgy műfát fűrészel. Évi feladása 7500 q fűrészáru, Fiume, Trieszt, Cormons, Udine rendeltetéssel.

Taussig G. fűrészmalma Ivanecen, évente 3000 q bükk-távolettit szállít el Triesztbe.

Brandis N. gróf fűrésztelepe Klenovnikon bükk, tölgy és fenyő fűrészárut gyárt. Évente 1500 q fűrészárut ad fel Kotor-Alsó-Domboru állomásra és 600 q fűrészpont Varasdra.

2. Föld és kövek ipari feldolgozása.

Grünwald és Schwarz téglagyára Varasd-Teplicz állomás közelében, 1896-ban kezdi meg nagyobb arányokban a gyártást. Évente átlag 18,000 q feladás várható a h. é. vasut állomásaira való rendeltetéssel.

A Wienerberger Ziegelfabriks und Baugesellschaft bécsi cég agyageső- és téglagyára Bedekovčínán, kilencz körkemenzében 200 munkással falitéglat, fedőcserepet, keramit burkolat lemezeket, járdaköveket és agyagesőveket gyárt. A gyár évente mintegy 20,000 q gyártmányt ad fel Zágráb, Laibach, Pottendorf, Budinsčina, Varasd, Belovár, Trieszt, Károlyváros stb. állomásokra. A gyár részére a szén Krapináról és Trifailból, az agyagföld Károlyvárosból és Wallenradból érkezik.

Čerje-Nebojse községben (Čerje-Tuzno) Rittner Hugó téglaegető körkemenzéből évente 3 millió darab téglá kerül ki. Évente átlag 3300 q fali téglát szállítanak el Varasdra.

Budinsčina állomástól 5 km-re fekvő Podrute községben Roth és Böhm bécsi cég nagyobb szabásu mészégető telepet létesít, melyen ezideig csak egy körkemenzét helyeztek üzembe, míg más két kemence most épül. A telep teljes kiépítése után a napi termelést 6000 q-ra szándékoznak fokozni.

Golubovec állomás közelében, Očura megállóhelynél az 1895. év folyamán létesült egy mészégetőtelep, melyről előre láthatólag évente 30,000 q meszet szállítanak majd el magyarországi állomásokra.

3. Egyéb ipartelepek.

Hochsinger A. eczetgyára Csáktornnyán évente 1400 hl. eczetet ad fel vasuti elszállításra.

Hermann A. eczetgyára Varasdon, évente 20,000 hl. eczetet szállít el vasuton.

Mindkét gyár jobbára kisebb küldeményekben Grácza, Marburgba, Nagy-Kanizsára, Eszékre, Vinokovcra, a megszállott tartományokba, a két h. é. vasut és a duna—drávai vonal állomásaira szállítja el az eczetet.

Krapinán Farkas szappanfőző közönséges mosószappant gyárt s abból vagy 3000 q-t szállít a két h. é. vasut állomásaira.

Pust Antal műmalma Ivanecen, terményeit jobbára fuvarszekéren szállítja Varasdra, Pöltschachba és Friedauba. Vasuton a közeli állomásokra szállít némi keveset.

XI. Kereskedelem.

A zagóriai vasut üzletkörébe eső területen élénk kereskedelmi tevékenységgel csak kevés helyen találkozunk s ha egyik másik népesebb községben a kereskedelmi életnek némileg szembe-tűnő jeleit észlelhetjük is, úgy az ott üzött kereskedés alig terjed tovább a közvetlen környéken fekvő számos apró község korlátozott mérvű szükségletének fedezésén s nyers terményekben való feleslegének összegyűjtésén.

Csáktornnyán élénk kereskedést üznek gabona-neműekkel, baromfival, élő állatokkal és hüvelyesekkel. A kereskedés ez utóbbi ágának czéljait szolgálja az ottani tárház r.-t. reexpeditiós joggal felruházott tárháza. Csáktornnyán élénk lóvásárokat tartanak. Itt adják vasutra a Muraközben és Somogy, valamint Baranya vármegyék déli részében összeszedett lovak külföldre menő részét.

Varasd népes környék bevásárlási központja. Élénk üzérkedés folyik itt borral, pálinkával és vasárukkal. A bort és pálinkát Zagóriából s a vasárukat Anina és Zólyom-Brezó állomásokról hozatják a kereskedők. A bort leginkább Laibach, Sagor, Littai, Fraundorf, Leoben, Leibnitz, Rakek, Salloch, Trifail, Villach stb. állomásokra, a *pálinkát* Laibach, Foderlach, Rakek, Saldenhofen, Welden stb. állomásokra s a *vasárukat* Prjedor, Novi, Sarajevo, Banjaluka, Doberlin, Doboj stb. állomásokra szállítják el a kereskedők.

Zlatáron sertésekkel kereskednek. Jókora környék sertéstenyésztői hajtják ide eladás végett hizott és javított sertéseiket és süldőiket.

Krapina-Teplien Koritschan Lipót cég nagy aranyu tojáskereskedést folytat. Az egész Zagóriából, a zákány—károlyvárosi, a duna—drávai és a határörvidéki vonalakról, sőt még a Tisza-Maros szögből is sok tojást szállítanak e cég czimére. A tojást megfelelő osztályozás és átesomagolás után Svájcba és Angliába szállítja el a nevezett kereskedő.

Végül még *Ivanec* emlithető meg, hol a környék apró községeinek lakói vásárolják be szükségleteiket.

XII. Az egyes állomások forgalmának számszerű ismertetése.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint								
Csáktornya $\frac{7}{10}$ <i>Csáktornya</i> ... 2·0 <i>Dráva-Vásárhely</i> 4·0 jókarban tartott utak.	<i>Dráva-Vásárhely község</i> 1492. h. dráva-vásárhelyi birtoka	tengeri ...	—	78000	—	buza ...	10000	Barcs, Pincehely, Boglár, Kaposvár, Rédics.
		buza ...	—	22000	—			
		rozs ...	—	18000	—			
		árpa ...	—	11000	—	árpa ...	2100	Barcs, Pincehely, Boglár, Kaposvár, Rédics.
		bab ...	1400	2500	—			
		szalma ...	—	600	—			
		ló ...	—	1670	—			
		sertés ...	—	18200	—	tengeri ...	4000	Barcs.
		tojás ...	—	2200	2800	rozs ...	1000	Kaposvár.
		eczet ...	320	1100	—	zab ...	1000	Rédics.
Varasd $\frac{7}{10}$ <i>Ludbreg</i> ... 13·0 <i>Petrijancec</i> ... 11·0 <i>Marniseec</i> ... 17·0 <i>Vinica</i> ... 13·0 <i>Vidovec</i> ... 8·0 <i>Senacec</i> ... 9·0 <i>Jalsabet</i> ... 7·0 <i>Biskupce</i> ... 2·0 <i>Nedeljancec</i> ... 6·0 <i>Bartolorec</i> ... 9·0 <i>Hrasinja pusztá</i> 4·0 <i>Stefanec</i> ... 8·0 <i>Bela</i> ... 16·0 <i>Opeka</i> ... 6·0 jól gondozott községi utak.	<i>Bedeković Kálmán</i> 1688 h. stefaneci ; <i>Kusevič Mária báróné</i> 1040 h. jalzabeti ; <i>Ožegović Metel br.</i> 1717 h. belai ; <i>Bombelles Márk gr.</i> 1291 h. opekai birtoka.	tengeri ...	—	5600	—	szesz ...	6000	Budapest, Győr.
		rozs ...	—	1100	—	vas ...	4000	Store, Anina, Csáktornya, Zólyom-Brezó.
		repeze ...	—	800	—			
		bab ...	730	—	—	liszt ...	11000	Budapest, Eszék.
		friss szilva ...	—	1200	—	faáru ...	770	Laibach, Unter-Drauburg.
		bor ...	—	17700	—	só ...	3900	Deés, Máramaros-Sziget.
		sertés ...	—	31800	—			
		tojás ...	—	450	—	rövidáru ...	100	Bécs.
		csont ...	—	1100	—	bor ...	5000	A csáktornya-zágrábi vasut állomásai, Trieszt.
		faggyu ...	—	30	—			
trágya ...	4000	—	—					
tüzifa ...	2500	—	—					
eczet ...	17000	300	—					
fűszeráru ...	200	—	—					
liszt ...	570	—	—					
rövidáru ...	20	—	—					
száritott bél ...	80	—	—					
pálinka ...	—	2600	—					
vasáru ...	—	900	—					
Varasd-Teplisz $\frac{7}{10}$ <i>Varaždinske-Toplice</i> ... 9·6 <i>Beretincec</i> ... 6·5 <i>Beletincec</i> ... 10·6 <i>Sveti-Ilja</i> ... 5·0 <i>Knežinec</i> ... 2·5 <i>Seketin</i> ... 5·6 állami és községi rossz utak.	<i>A zágrábi káptalan</i> 4618 h. varasd-teplizsi birtoka.	rozs ...	60	—	—	bor ...	70	Fiume.
		tengeri ...	300	—	—	deszka és épületfa ...	900	Fiume, St.-Paul.
		katáng ...	1600	—	—	gépek és gépalkatrészek ...	200	Bécs.
		alma ...	130	—	—	gyarmatáru ...	30	Bécs.
		tojás ...	150	—	—	gyógyáru ...	60	Bécs.
		bor ...	—	700	—	kézműáru ...	90	Bécs.
		diófatórzs ...	—	1500	—	örlemény ...	850	Budapest.
		tölgytálpa ...	1600	—	—	papir ...	50	Bécs.
		tüzifa ...	100	—	—	sör ...	200	Grác.
		fűrészelt bükkfa ...	26000	—	—	műtrágya ...	40	Bécs.
		faszén ...	—	4350	—	vas- és aczéláru ...	190	Bécs, Budapest.
		tégla ...	18000	—	—	olajok ...	40	Fiume.
						zsiradék ...	50	Budapest.
						czukor ...	20	Szerencs, Budapest.
						pálinka ...	30	Budapest.
						fűszer ...	120	Budapest.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Novimarof 7 ¹ / ₂ m	Gr. Erdődy Rudolf 3981 h. novimarofi birtoka.	tengeri ...	1500	—	—	liszt...	500	Budapest.
Novimarof ...		szarvasmarha	—	80	—	fűszer ...	100	Budapest.
Ljubecica ... 7·0		hizott	—	—	—	épület-, bányafa	—	—
Breznica ... 16·0		bükkfalpfa ...	100000	—	—	és deszka...	1000	Cilli, Reichenberg.
Bisag ... 20·0		tölgyfalpfa ...	10000	—	—		—	Bubencz.
Gornja-Ricka ... 14·0		tűzifa ...	35000	—	—	műtrágya ...	600	—
Remetinec ... 2·0		faszén ...	—	10000	—		—	—
Magjarevo ... 3·0		kőszén ...	60000	—	—		—	—
jó karban tartott utak								
Budinščina 7 ¹ / ₂ m	Rauer József 2206 h. beleci birtoka.	bor ...	500	—	—	tengeri...	5000	Varasd.
Belec ... 6·0		alma és szilva	2500	3200	—	sör ...	200	Grác.
Hraščina ... 4·5		pulyka ...	20	—	—		—	—
Pačurovec ... 3·0		tojás ...	3000	200	—		—	—
Gotalovec ... 7·0		talpfa ...	64000	—	—		—	—
Kamenica gorica ... 5·5		tűzifa ...	30000	—	—		—	—
Podrute ... 5·0		faszén ...	—	40000	—		—	—
Zaježda ... 4·5		kőszén ...	300	—	—		—	—
jól fentartott utak								
Konščina 7 ¹ / ₂ m	A zágrábi érsekség 1098 h. konščinai birtoka.	buza...	—	200	—	liszt...	400	Budapest, Varasd, Zágráb,
Konščina ... 1·6		burgonya ...	100	—	—		—	Gorica.
Konščina gornja ... 5·6		bor ...	—	1000	—	tengeri ...	2400	Csáktornya, Szi-szek, Varasd.
Zitomir ... 9·0		friss szilva...	300	500	—		—	—
Jertovec ... 3·5		szarvasmarha	—	80	—		—	—
Peščeno ... 1·6		sértés ...	—	900	—		—	—
Husinec ... 3·6		baromfi ...	—	1000 d	—		—	—
Turnišće ... 3·5		tojás ...	200	—	—		—	—
Bočaki ... 2·2		tűzifa ...	18600	—	—		—	—
Bedenica ... 11·2		műfa...	800	—	—		—	—
jó karban tartott utak.		talpfa ...	2000	—	—		—	—
		tölgyfa palló	300	—	—		—	—
		bükkfa donga	—	1800	—		—	—
		bükkfa	—	—	—		—	—
		deszkácska	10000	800	—		—	—
		faszén ...	100	7400	—		—	—
		faeczet ...	—	20	—		—	—
		famész ...	—	150	—		—	—
		aszalt szilva	12	—	—		—	—

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint					
Zlata-Bistrica $\frac{n}{m}$ Zlata ... 5·8 Mače ... 9·6 Ladislavec ... 8·3 Lahor ... 13·6 Sutinsko ... 23·7 Morija-Bistrica 6·3 törvényhatósági jó utak.	Gróf Keglerich Oszkár 2349 hold lobori birtoka.	friss gyümölcs ... sertés ... elő pulyka ... tojás ... marhazsír ...	— 1500 4000 db. 100 400	4000 17000 — — —	— — — — —	tengeri ... burgonya ... tengeri só ... liszt ... disznózsír ... fűszer- és gyarmatárú ...	10000 2000 1500 3000 100 2000	Sziszek. Varasd. Zágráb. Budapest. « Fiume, Triest.
Bedekovčina $\frac{n}{m}$ Bedekovčina ... Orehovica ... 9·0 jó karban tartott utak.		friss gyümölcs ... járdalemezék és agyagcsövek ...	— 15600	400 4000	— —	tégla ... tengeri ... agyagföld ... só ... kőszén ...	3100 3800 900 100 32000	Zágráb. Sziszek, Csáktornya, Bares. Károlyváros. Maros-Ujvár. Krapina, Trifail.
Zabok-Krapina-Teplić $\frac{n}{m}$ Krapina-Teplić ... Pregrada ... 26·5 Klanjec ... 28·0 Desinić ... 26·0 Kraljevec ... 40·0 Dubrava ... 24·0 Gubašev ... 7·0 Stubica donja ... 8·0 Stubica gornja ... 15·0 Stubica-Teplić ... 7·0 Oroslovje ... 6·0 Hum ... 2·5 jó karban tartott utak.	A zágrábi káptalan 4146 h. kraljeveci birtoka.	alma ... friss szilva ... sertés ... tojás ... leölt pulyka ... fenyőtoboz ... agyagföld ... só ... kőolaj ... örlemények	400 400 — — — 150 — 1350 700 1500	200 400 15900 — — — 10000 — — —	— — — 16000 180 — — — — —	tojás ... liszt ... kőolaj ... só ...	8300 3000 1400 2600	Horvátországi állomások, Temesvár, Budapest, Dombóvár, Gyékényes, Nagyvárad. Sziszek, Budapest, Zágráb, Károlyváros. Fiume. Zágráb.
Sv. Križ $\frac{n}{m}$ Sv. Križ ... 0·7 Pačetina ... 3·5 Mirkoec ... 3·5 Ves velika ... 6·2 Temovec ... 7·5 Sennica donja ... 7·9 jó karban tartott utak.	Schluppenbach Henrietta grófasszony 1387 h. sv. križi birtoka.	friss gyümölcs ... tojás ... tüzifa ... rongy ...	— 70 3800 80	— — — —	1800 — — —	bor ... fonalak ... sör ... vasárú ... tengeri ... liszt ... gyarmatárú ...	40 60 80 80 250 600 160	Fiume. Matzleinsdorf. Grác. Grác. Sziszek. Strizivojna-Vrpolje, Zágráb. Zágráb, Pettau.

Az állomás neve ; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárúk				Az állomásra érkező főbb tömegárúk		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
		átl. évi mennyisége q-ban ; állatok darab szerint						
Krapina $\frac{7}{10}m$ <i>Krapina</i> ... <i>Gjurmanc</i> ... 4.0 <i>Popovec</i> ... 4.0 <i>Petrovsko</i> ... 5.0 <i>Vidovec</i> ... 5.0 jó karban tartott utak.		rozsa ... bab ... katáng ... sertés ... borjú ... marhazsír ... tojás ... tüzifa ... fenyő deszka ... szén ... homokkő ... hajlitott fa-butor ... szappan ... kikészített bőr ...	100 — 600 — 35 — 150 3000 8000 35000 1000 30000 db 4000 60	— 150 — 1500 — 500 — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — —	kézműáru ... bor ... őrlemények ... dohány ... tengeri ... só ... gyufa ... nyersbőr ... köolaj ... olajok ... vasáru ... szén ... cement ... szesz ... tégla és cserép disznózsír ... gyanta ... cukor ... marhazsír ... buza ... sinek ... ásványvíz ... aszalt szilva ... agyagesövek ... mangánércz ... szóda ...	160 280 4240 740 3600 2400 80 800 760 270 600 2600 400 270 250 60 260 78 280 300 400 40 450 50 100 220	Bécs. Fiume, Sopron. Strizivojna-Vrpolje, Zágráb, Budapest. Zágráb. Sziszek. Zágráb. Leibnitz. Károlyváros, Laibach. Fiume, Zágráb. Trieszt. Bécs, Grác. Szászvár-Máza. Zapresic. Steinbrück. Zapresic, Grác. Budapest. Bedekovčina. Budapest. Trieszt. Fiume, Trieszt. Laibach. Budapest. Trifail. Körös. Brod, Sziszek. Bécs. Trieszt. Trieszt.
Veliko-Trgovište $\frac{7}{10}m$ <i>Trgovište veliko</i> ... <i>Tuhelj</i> ... 14.0 <i>Jakovlje</i> ... 7.0 jó karban tartott utak.		süldő és sovány sertés elő és leölt baromfi ...	— 120	20000 80	— —	liszt ... só ... bor ... sör és pálinka ... tengeri ...	50 120 50 20 50	Zágráb, Budapest Fiume Fiume. Grác. Sziszek.
Pušća-Kupljenovo $\frac{7}{10}m$ <i>Kupljenovo</i> ... 1.0 <i>Pušća</i> ... 1.8 <i>Brdoec</i> ... 6.0 jó karban tartott ut.		frissgyümölcs tüzifa ... talpfa ... palló, deszka és egyéb fa-nemű ...	— 6000 1700 7500	4000 — — —	— — — —	tengeri ...	3000	Sziszek.

Az állomás neve; az állomás üzletkörébe tartozó helységek, azoknak az állomástól való távolsága, az állomáshoz vezető utak minősége	Az állomás környékén levő nagyobb uradalmak	Az állomáson feladott főbb tömegárak				Az állomásra érkező főbb tömegárak		
		megnevezése	főbb rendeltetési helyei			megnevezése	átlagos évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint	gyakoribb származási helyei
			magyarországi	osztrák	egyéb külföldi			
			állomások					
átl. évi mennyisége q-ban; állatok darab szerint								
Cerje-Tužno $\frac{7}{m}$ Cerje-Tužno ... 2·0 Maruševce ... 5·0 Varasd-Bela ... 7·0 Cerje-Nebojse ... 3·0 Družkovec ... 3·0 Jurketinec ... 4·5 jó karban tartott utak.		katáng ... 1250 leölt sertés ... — tojás ... — diófatorzs ... — talpfa ... 1200 tégla ... 3300	— — — — — —	— 560 db. 120 700 — —	— — — — — —	sör ... 100 szesz ... 100 bor ... 90 liszt ... 20		Grác. Grác. Csáktornya. Budapest.
Ivanec $\frac{7}{m}$ Ivanec ... 1·2 Jerovec ... 0·6 Višnjica ... 15·6 jó karban tartott utak.	Tauszig G. A. 1009 h. ivaneci birtoka.	széna ... 1200 szelid gesztenye ... 600 tojás ... 90 talpfa ... 3000 tüzifa ... 1500 tavoletti ... —	— — — — — —	200 — 120 — — 3000	— — — — — —	liszt ... 1500 sör ... 400 vasáru ... 80 köolaj ... 20 szalonna ... 60 buza ... 3200		Budapest. Grác. Grác. Varasd. Budapest. Dombóvár, Siófok, Komáromváros, Lepsény.
Lepoglava $\frac{7}{m}$ Lepoglava ... 0·7 Bednja ... 7·6 Klenovnik ... 6·0 jó karban tartott utak.	A varasdi róm. kath. káptalan 3000 h. lepoglavai; Brandis Ferdinand gr. 4000 h. klenovniki birtoka.	bor ... 300 tojás ... 60 deszka ... 1500 fűrészpor ... 600 kavics ... 6400 kötélverő áruk ... 200 takácsáru ... 130 faáru és butor ... 150 szalmagyékény ... 40 szabógyártmányok ... 50 kefekötő áru ... —	— — — — — — — — — — —	— — — — — 60 20 60 — — 20	— — — — — — — — — — —	tengeri ... 600 papir ... 60 posztó ... 120 szesz ... 20 zsir ... 50 liszt ... 270 takácsáru ... 40 rizs ... 20 bőr ... 50 vas ... 160 faeczet ... 150 festék ... 10 juta ... 120 sör ... 60 kender ... 230 egyéb vegyes áru ... 200		Varasd. Csáktornya, Bécs, Zágráb. Csáktornya, Zágráb, Károlyváros. Budapest, Csáktornya. Budapest, Bécs, Csáktornya. Budapest. Bécs. Csáktornya, Budapest. Csáktornya, Bécs. Csáktornya, Bécs. Dugaresa. Bécs. Csáktornya, Zaprešić, Bécs. Csáktornya. Gombos-Bogojeva. A pécs-baresi és a déli vasút állomásai (via Csáktornya).
Golubovec $\frac{7}{m}$ Golubovec ... 6·6 Petrova gora ... 7·0 Mihovljan ... 6·6 Radoboj ... 10·0 jó karban tartott utak.	Rauch Levin br. 2222 h. goluboveci birtoka.	szén ... 14500	—	—	—	tengeri ... 2000 bab ... 60 liszt ... 1000 só ... 150 épületfa és deszka ... 100		Varasd. « « « «

D.

ÚJ ÉS ÉPÜLŐ H. É. VASUTAK.

A budapest—fiumei vonal üzletkörébe eső területen két nagyobb szabásu helyi érdekű vasut megvalósítása várható a közel jövőben, az egyik a kaposvár—fonyódi h. é. vasut, a másik a fejér és tolna vármegyei h. é. vasuthálózat.

A *kaposvár—fonyódi* h. é. vasut Somogy vármegye szellemi és gazdasági központját a vármegye északi szélén fekvő Fonyóddal köti össze s egyuttal kapcsolatot létesít a m. kir. államvasutak és a szab. déli vaspálya vonala között. E vasut Kaposfüred, Jaád, Osztopán, Somogyvár, Öreglak és Lengyeltóti községek határán megy keresztül s hivatva van a mezőgazdaság terményeinek a fővonalakra való juttatását, főleg pedig a cukorrépának Kaposvárra leendő szállítását megkönnyíteni. E vasuttol várható a balatoni mocsárok nagy értékű tőzegtelepeinek jobb értékesítése és a nemrég létesült Béla-Telep balatoni fürdő látogatottságának fokozása.

Fejér és Tolna vármegyéknek a Duna lapályán fekvő részeit a *fejér és tolna vármegyei h. é. vasutak* fogják a föld durva terményeinek gyors elszállításából folyó előnyökben részesíteni. E vasutak egyik tagja Börgönd, Seregélyes és Pusztajfalu határán át a cs. kir. szab. déli vasut Székesfejérvár állomását köti össze a budapest—fiumei vonal Adony-Szaboles állomásával, másik tagja pedig ez állomástól Adonyon, Rácz-Almásán, Duna-Pentelén, Nagy-Venyimen, Herczegfalván, Barcs-Ménemajoron, Előszálláson, Duna-Földváron, Böleskén, Duna-Kömlődön át Paksig vezet. E vasut a nagy uradalmak mezőgazdasági termelésében és állattenyésztésében fogja fő almentáló tényezőit találni s hivatva lesz a nevezett vidékről jelenleg nagy részben a vízi úton szállított ily áruk megnyerése céljából a Duna-hajózással a versenyt felvenni.

E.

FIUME.

I. Földrajzi fekvés

A Quarnero öböl északi csucsában, a Liburni Karsztnak meredeken a tengerre ereszkedő déli lejtőjén fekszik a *separatum sacrae regni coronae adnexum corpus*, *Fiume*, hol a magyar kir. államvasutaknak, a világforgalmat közvetítő tengerig nyúló vonala a vízi utban közvetlen folytatást talál a távol országok és világrészek felé.

Fiume vasuti állomása a város és a tengerpart közt terül el s négy, többé-kevésbé elkülönített pályaudvarból áll. Az egyik a *főpályaudvar*, a felvételi épülettel, a raktárakkal, tárházakkal és az elevátorral. Ebbe ágazik bele a cs. kir. szab. déli vaspálya társulatnak Szt.-Péter felől Fiuméba vezető vonala is. A másik pályaudvar a város keleti szélén, a tengertől elhódított *Deltaterületen* fekszik s a városon keresztülvezető kettős vágány köti össze a főpályaudvarral. Az ipartelepek áruforgalmának lebonyolítására szolgáló harmadik pályaudvar, a *Fiume-ipartelepek* a főpályaudvartól nyugatra, a rizshántoló és köolajfinomító előtt terül el. Végül a negyedik pályaudvar, a *Rendező pályaudvar* a főpályaudvar délnyugoti szélén, a tengertől elhódított területén létesült.

A Fiumében véget érő vonalak áruforgalmának alimentálásában önkéntérthetőleg a tengeren tulra menő és az onnan jövő áruk szerepelnek első rendű tényezők gyanánt. Fiume város maga csak avval gyarapítja az áruforgalmat, a mit gyárai a szárazföldre elküldenek s a mit 29,500 leiket számláló lakossága élelmi és fogyasztási cikkekben az ország belsejéből vasuton hozat.

Fiume állomás üzletkörébe még a városhoz tartozó *Cosala* (Belvedere, Brascina, Krassa, Calvaris, Mihaceva, Draga, Pulaz, Rastocine, Recina,

S. Catarina, Zenikovich), *Drenova* (Grahovo, Kablari, Lopaza, Patersko, Podberg), *Plasse* (Mlaca, Rujeviza, Scurigne, Stranga, S. Nicolo) tartoznak, melyeket inkább kisebb nagyobb lázcsopotoknak, mintsem községeknek nevezhetünk.

Az állomásra utalt terület a kikötőváros és csatolt részeinek szűk határán túl Isztriába és Horvátországba terjed ki. Az előbbi területen Cantrida, Castua, Jurčič, Mattuglie, Abbazia, Voloska, Ika, Lovrana, Svilno, Grobnik, Jelenje, Carle községek sorakoznak a kikötőváros körül, az utóbbi országban Sussak, Trsat, Cuculjanovo, Buccari és Portoré községek adóznak Fiume áruforgalmának. A Fiumével szemben fekvő Veglia és Cherso szigeteken Veglia, Cherso, Castelmuschio, Dobrigno és Verbenico népesebb helyek számíthatók még Fiume forgalmi körébe.

II. Lakosság.

Azon háromezer esztendő leforgása alatt, melyre Fiume története visszavihető, számos különböző néptörzs és nemzetiség adott egymásnak helyet a cselekvés színpadán. A tengeri közlekedésnek és kereskedésnek alapját lerakó fenicziaiakat a pelazgok követték, ezek nyomába léptek a görögök és etruszkok. A görögök után, a Karsztnak az Adriával határos részeit benépesítő drákó-illir törzs, a liburniak uralkodtak hosszú ideig a Quarnerót környező szárazföld és vizek felett. Augustus uralma alatt az Adria egész környéke római gyarmattá vált. Ez a két néptörzs, az illir és a latin nyomta rá legerősebben faji bélyegét a Quarnero környékének népére. A római birodalom bukása után gótok, horvátok, olasz és germán elemek szivárogtak be Fiume őslakossága közé. Az

1768. évben 82 görög család települt át Török-Boszniából, kik kereskedelmi társaságot alapítottak. Fiume közjogi helyzetének legutóbbi rendezése után a kormányzati és közlekedési hivatalok személyzete révén a magyar elem kezdett tért foglalni.

Fiume mai lakosságában a történeti fejlődés majd minden időszaka képviselve van. A 29,494 lelket tevő összlakosságból 13,012 olasz, 6995 illir, 3766 horvát, 2750 vend, 1062 magyar, 1495 német, 69 tót, oláh, ruthén és szerb.

Fiume lakossága kereskedelemmel, iparral, halászáttal, hajózással s a kikötőben napszámos és bér munkával keresi kenyerét. A városban székelő számos hivatalnál az összlakosság figyelemreméltó százaléka talál alkalmazást. A lakosság legkisebb hányada foglalkozik földműveléssel és állattenyésztéssel.

A lakosság vagyoni viszonyait tekintve nagy szélsőségeket találunk. Az általános vagyonosság azért mégsem áll igen alacsony fokon, mit Fiume adózási viszonyai kellőképp megvilágítanak. Állami egyenes adók címén ugyanis évente 404,659 frt s fogyasztási adók címén 3,331.863 frt folyik be, melyből azonban mintegy 3 millió forintot maga az ottani kőolajfinomító gyár fizet az államnak a a feldolgozott nyers kőolaj után.

III. Földművelés. Állattenyésztés. Erdőgazdaság.

Fiumét északról, keletről és nyugotról a Karszt terméketlen, mészköves talaja veszi körül. Az erektől, üregektől, hasadékoktól át meg átlukgatott sziklás talaj elnyeli a légköri csapadékot s az csak a tengerparton fakadó forrásokban kerül napfényre. A szilaj Bóra pedig még azt a kevéske elmállott kőzetet s vasoxyd tartalmu vörös agyagot is elsöpri, amit az októberi, novemberi és áprilisi Scirocco-esőzések le nem sodortak.

A Karszt éghajlata nagy szélsőségeket mutat fel. A hőmérsék változásokat és a csapadéki viszonyok szertelen szélsőségeit mérséklő erdőket teljesen kiirtották. A Karszt fensíkon 6 – 7 hónapig tart a hóesés, míg nyáron 40 R°-ra is felmelegsenek a kopár sziklák. Fiumében a nyári meleg már áprilisban beáll s majdnem öt hónapig tart.

Ily viszonyok között külterjes földművelésről Fiume környékén szó sem lehet. Az esőzések és szelek által a kerek vagy töleseralaku völgyekbe, a dolinákba összehordott termőföldet zöldség, szőlő, füge, olajfa termelésére használják. A tágasabb

völgyekben árpát is vetnek. Ez azonban korántsem elég arra, hogy a lakosság legszűkebben kimért szükségletét is fedezze. Ugy a hegyvidék, mint a városi nép más vidékről kénytelen élelmi szereit beszerezni.

A mily mostoha anyja e kösivatag az embernek, ép oly szűken táplálja a házi állatokat is. Itt ott egy-két csenevész kecskét, juhót, nagy ritkán tehenet, vagy lovat látunk a sivár mészköves lentsíkon tengődni.

A hajdan sűrű erdőséggel borított Karszt ma kopár, kietlen, sivatag kömező. A Velenceiek erdőpusztításáról közszájon forgó történet mese. A század első tizedében a Lujza-ut mentén még rengeteg erdők diszlettek. Jelenleg nagy költséggel és fáradsággal, de kevés eredménnyel igyekeznek a Karszt befásításán. Most még ott is, hol ezt az igyekezetet legnagyobb siker koronázta, csak bozótokat és cserjéket találunk. A legjellemzőbb fánemek a bükk, cser, köris, gyertyán, éger stb. Fiumében a platán, hárs, juhar, fenyő, ciprus és babér diszlik.

A Draga-völgyben, az elszórtan fekvő házak körül néhány eperfa tengődik. A szegény nép itt szűk méretek közt selyemtenyésztéssel foglalkozik. A gubókat parti hajókon szállítják el Olaszországba.

IV. Őstermelés az ásványországból.

A Karszt főtömegét alkotó, össze-vissza repezett, triasz korbelti mészkő nem alkalmas ipari feldolgozásra. A Fiume közelében művelt nagy kőbányákban főleg csakis a kikötőépítkezésekhez szükséges feltöltőanyagot termelik. Ily kőbányák vannak Martinschizzán, Zurkovóban, Preluccában, Cantridában, a Zvir mellett, Ponsalban és Fiumében.

Istriában, Fianona közelében csekély értékű szenet aknáznak. Ezt parti hajókkal hozzák Fiuméba, hol magánosok fűtésre s néhány gyár üzemi czélokra használja, de az angol szén mellett nem tud tért hódítani.

V. Ipar.

Fiume közjogi helyzetét rendező 1868. évi XXX. t.-cz. 66. §-ának végrehajtása előtti időkben Fiume nagyiparát a papírgyáron és a dohánygyáron kívül egyedül a vitorlás hajók gyártása képviselte. A városban üzött egyéb ipari tevékeny-

ség csak a helyi szükségletre dolgozó kisipar szűk határai közt mozgott.

Fiume nagyiparának fellendülése akkor vette kezdetét, midőn a város az anyaországhoz vissza-csatoltatott és megkezdődött az állampénztár millióinak szakadatlan áramlása a Quarnero partja felé, hogy Fiuméből a magyar birodalom tengeri kiviteli kereskedelmének méltó góczpontot létesíteni segítsenek. Fiume kikötői forgalmának emelkedésével lépést tartott nagyiparának fejlődése is és ma már számos nagyipari vállalat élénkíti a ki- és beviteli forgalmat s nyújt biztos keresetet az erre nagyon is ráutalt szegény lakosság tetemes részének.

A fiumei iparvállalatok közt alig van kettő-három, melyet a helybeli tőke s vállalkozási kedv létesített. A két legnagyobb gyár budapesti tőkének köszöni létrejöttét; egyik-másiknál idegen országbeli pénz jött segítségül, míg viszont mások az állam hathatós támogatása mellett alakultak csak meg. Általában a helybeli tőke csak úgy bírható vállalkozásra, ha az állam anyagi vagy erkölcsi biztosítékot nyújt a jövedelmezőségre. Még az oly biztos fogyasztóra dolgozó vállalat is, mint a hordógyár, csak abban találta fennállásának alapját, hogy a pályaudvar egy raktárában kapott bérbe olesó gyári helyiséget.

A fiumei ipartelepek általában kielégítő üzleti eredménynyel dolgoznak. Termékeiket jobbra a magyar-horvát és az osztrák tengerparton, a Földközi-tenger partvidékén és Levantében értékesítik. Vasuton a dohánygyár, a rizshántoló, a petroleumfinomító és a papirgyár küldenek el nagyobb szállítmányokat az ország belsejébe.

A vitorlás fahajók korában a Bergudi öböltől a Fiumára torkolatáig csaknem az egész partot a hajóácsok telepei foglalták el. Az 1840-től 1856-ig terjedő időszakban évente 20—30 vitorlás hajó épült Fiumében. A hatvanas években a hajóépítő ipar már hanyatlóban volt. Még 1862-ben 12 hajógyár működött, de 1883-ban már végleg megszűnt ez az iparág és a hajdani hajóépítő telepések helyét, a költséges feltöltésekkel létesített pályaudvar s a rakodó partok foglalták el.

A hajóépítő-ipar, tíz éves szünetelés után, a Bergudi öbölben államsegélyvel létesített nagy hajógyár alakjában jelent meg újra Fiume nagy iparának küzdő terén. Ez a vállalat (Howald és társa cég) már is több gőzhajón dolgozik s hovatovább Fiume egyik legjelentősebb ipartelepévé fog megizmosodni.

Fiume egyéb gyáripari telepei közt első helyen áll a *Fiumei első magyar kőolajfinomító gyár r. t.* 1883-ban létesült ipartelepe. E vállalat egy saját és több bérelt gőzösén feketetengeri kikötőkből hozatja a nyers kőolajt. A tankhajók, a gyárral szerves összefüggésben álló petroleum-kikötőben kötnek ki s közvetlenül a hajók tartányaiból szivattyúzás útján jut a nyers kőolaj az ipartelepre. A megfelelő hőfoknál eszközölt, többszörös lepárlás útján nyert, kénsavval mosott s szódával neutralizált világító olajt, benzint, különböző sűrűségű kenőolajakat s a paraffint a gyár Magyarországból s Ausztriában értékesíti.

A mosótornyokban visszamaradó kénsavas anyagokat, Laibach állomásról beszerzett csontliszttel keverik s az így nyert műtrágyát, valamint a petroleumkokszt Budapestre s dunántúli állomásokra szállítják el.

A petroleum elszállítása részint tartánykocsikban, részint hordókban, kis részben pedig 12,5 kgos bádgedényekben történik. A hordókat a telepen készítik, a visszaérkező üres hordókat ugyanott tisztítják, javítják, enyvezik stb.

Tartánykocsikat jobbra csak Budapestre, Nagyváradra, Szabadkára s egyéb nagy forgalmu központokba szállítanak. A többi állomásokra hordókban küldik a gyártmányokat. A bádgedobozos küldeményeket hegyes vidékekre, Tirolba, Boszniába, Hercegovinába szállítják, hol a vasuti végpontokról csak öszvéreken vagy lovakon lehet az árut továbbszállítani.

A gyár évente átlag 500,000 q világító olajt, 40,000 q ásványi kenőolajt, 500 q paraffint, 20,000 q műtrágyát és 1000 q petroleumkokszt hoz forgalomba.

A világító olajból 300,000 q-t szállítanak magyar s 200,000 q-t osztrák és egyéb külföldi állomásokra. A kenőolaj ugyanazon arányban oszlik meg a bel- és külföldi állomások között. A paraffint Budapesten és Bécsben értékesítik.

A gyár úgy a kénsavat, mint a szódát tulajdonlag osztrák termelő helyekről hozatja.

Fiumének egy másik nagyszabású ipartelepe a *rizshántoló és rizskeményítőgyár*. E gyárat 1882-ben építették. A rizst többnyire teljes hajórakományokban Indiából s igen kis részben Olaszországból hozatják. Hántolt rizst, töredék rizst, rizshéjat s rizslisztet hoz forgalomba. A rizst Magyarország és Ausztria majd minden helyére, a hulladékokat pedig jobbra Angol- és Franciaországba küldik szét.

A töredékrizsből és a rizspor egy részéből elismert finomságu keményítőt gyártanak, mely a jól ismert fehér elefánt védjeggyel eljut az osztrák-magyar monarchia minden részébe.

A gyár évi termelése 400,000 q rizs és 22,000 q keményítő. Ebből magyar állomásokra megy 210,000 q rizs és 9000 q keményítő. A többi az osztrák örökös tartományok különböző helyei közt oszlik meg.

Fiume egyik legrégibb ipartelepe a *Smith és Meynier-féle papírgyár*. Ez a Recsina szakadékos, szűk völgyében víz- és gőzüzemre berendezve, 1827-ben épült fel. Évi termelése 16,000 q mindennemű író-, rajz-, nyomda-, csomagoló- és szivarkapapír. Kitűnő gyártmányait Angliába és Amerikába is szállítja. Magyarországra átlag 8000, Ausztriába 5200 q gyártmányt küld el évente vasuton. A rongyot nagobbára magyarországi állomásokról, a vegyi szereket és gyantát pedig a helyi piacon szerzi be a gyár.

A *malomipar* nem tud gyökeret verni az Adria partvidékén. A Recsina szakadékban épült Zakaly malom, mely a hordókba sajtolt liszttel először kereste fel az egyenlítő alatt fekvő országokat s még az 1892. évben is közel 100,000 q örleményt gyártott, üzemét a legutóbbi évben beszüntetni volt kénytelen. De ez a jelenség nem egyedül álló, mert a görzi Strazig gözmalom is csak nem rég szüntette be üzemét.

A *m. kir. dohánygyár 1851-ben* létesült a régi czukorgyár helyén. E nagyszabású ipartelepen 2270 munkás dolgozik s 56 millió különféle szivart, 250 millió szivarkát, 83 q burnótot és 900 q pipadohányt készít. A gyár különlegessége a virginia szivar. A gyárban évente 220 q belföldi 5500 q levantei s 7000 q közép- és délamerikai dohányt dolgoznak fel. A gyártmányok legnagyobb részét vasuton szállítják el az ország majd minden dohány elárúsító nagyobb helyére.

A *Whitehead és társa cég torpedó gyára* az egész világon ismeretes, 1865-ben létesült, kizárólag a hadi tengerészet céljaira szolgáló torpedókat gyárt. A nyers anyagot Angliából s kisebb részben Stíriából hozatja. Az aczélszövetek nagyobb része Neubergből érkezik. Az aczél- és vassforgácsot Asslingba s Mura-Bruckba szállítják el vasuton. A kész gyártmányt hajókon viszik szét a megrendelő államokba.

A *Fiumei butorgyár r. t.* 1884-ben alapult. A főgyár Vrata megállóhely közelében van; Fiumében csak fióktelepet tartanak fenn, hol a Vratáról

beszállított butoralkatrészeket összeállítják és fényezik. A butorokat Braziliába, Hamburgba, Rotterdamba, Angliába, Spanyolországba, Portugalliába s Levantéra küldik el.

A *légszeszgyár* a város és a magánosok által fogyasztott világító gázt Newcastle-on Tyneből és Csehországból hozatott szénből gyártja. A kokszt és a kátrány nagy részét helyben értékesíti s csak kevés kátrányt szállít el Budapestre.

Ossojnak Lajos hordógyára a pályaudvaron fekvő XIII. számú raktárban berendezve, Horvát-Szlavonországból beszerzett deszkát, bükk- és tölgyfadongát dolgoz fel. Évente 400 kádat, 500 hordót, a Braziliába kiviendő lisztnek 100,000 drb bükkfahordót, végül 9000 drb ládát készít, melybe a rizskeményítőt és a bádogdobozokban szállításra kerülő köolajküldeményeket csomagolják.

Ruzič György bőrgyára Fiumében, 1873 óta dolgozik, talpbőrt, bélésbőrt és kevés felbőrt készít. A nyersbőrt Olaszországból hozatja s kisebb részben a helyi piacon szerzi be. Évi feldolgozása 5000 drb könnyű és nehéz bőr. A gyártmányokat Isztriába, Dalmáciába, Karintiába s Krajnába szállítja el.

A hasonló termelési képességű *Baccareich és Simonich féle bőrgyár* Sussakon. Ezek a gyártmányokat ugyanoda szállítják hova a Ruzič-féle gyár.

A *fiumei téztagyárak* évente összesen 8—10,000 q tézstaneműt állítanak elő, melynek nagy részét helyben adják piacra. Nevezetesebb ily gyárak a *Cartesio Curti és társa*, Clementi L., Reisner H. és Bonni L. gyárak. Ezek magyarországi buzalisztet s kis részben kukoriczalisztet dolgoznak fel.

A torpedógyáron túl, az országhatár közelében fekszik a *vegyigyár*. Ez évente 32,000 q kén-savat, 15,000 q kén-savas agyagföldet, 300 q légenysavat, 500 q sósavat és 1500 q egyéb vegyi terményt gyárt. Az agyagföldet és kén-vitorlásokon hozatja Olasz- és Görögországból. A kén-sav nagy részét a köolajfinomító, a kén-savas agyagföldet pedig a papírgyár használja el. Vasuton évente vagy 2000 q kén-savat szállít osztrák állomásokra s néhány száz q kén-savas agyagföldet magyarországi papírgyárak részére.

Zsiradékok feldolgozásával a *Heindlhofer cég szappangyára* foglalkozik. E cég évente 3800 q szappant, 200 q müvaját és 500 q margarint hoz forgalomba. A szódát Angliából, a fagyut Olasz-, Magyar- és Horvátországból s az osztrák tengerpartról kapja.

Gairard J. B. M. fiumei fakereskedő nagy czég legutóbb egy *hordódonga kiegyenesítő* telepet létesített, melyben a Fiumén át évente kivitelre kerülő sok millió drb donga közt található hibás minőségű darabokat mesterségesen kiegyenesítik.

Pfau és Túrta cognacgyára a Brajdján, az osztrák és magyar partvidékről, valamint Olaszországból beszerzett borból cognacot párol s azt Quarnero-Brandy név alatt hozza forgalomba. A lepárló készülékek akként vannak berendezve, hogy azokkal évente 1000 hl. bor dolgozható fel. A Quarnero-Brandy-t többnyire kisebb küldeményekben az osztrák örökös tartományokba, Magyarországra, Svájcba, Német- és Olaszországba és Levantéba szállítják el.

Wortmann A. czég eczetgyára Sussakon, 1886 óta működik, az eczetgyártás mellett likőr- és pálinka-gyártással is foglalkozik. Évente 1500 q szeszt hozat Aradról s 300 ballon eczetsavat Németországból. Évi termelése 6000 q eczet és néhány 100 q likőr és pálinka. Mindezt a Quarnero partvidéken értékesíti.

Skull M. vasöntője és gépgyára 2100 q öntött vasat, 600 q kovácsvasat és 100 q egyéb fémeket dolgoz fel. Leginkább a helybeli gyárak gépeinek javítását végzi s hajó felszerelési cikkeket gyárt.

Rühr és Binofszky csontlisztgyára, a Recina völgyében, fönnáll 1890 óta, évente 26,000 q csontlisztet, 2000 q csontzsirt s 1000 q csontolajt állít elő. A csontot Magyarországból és Fiume környékéről szerzi be. Gyártmányait Krajnába küldi el vasuton.

Sirota J. hajókötélgyára évente 1500 q kender- és manillakenderkötetet gyárt. A kender Olasz- és Magyarországból, a manillakendert a Philippinákról kapja. Gyártmányainak helyben s a közeli partvidéken akad vevője.

Említést érdemelnek még az *egyesült eczetgyár,* továbbá a *Pessi L.* és a *Rudan C.*-féle viaszgyertyagyárak. Mindhárom ipartelep a közeli környék és a helyi piac részére dolgozik.

A közel jövőben létesítendő ipartelepek közül felemlítjük a *vasgyárat* és *szerszámhámort,* mely főleg hajólánczot, kapát, ást, kaszát, sarlót s egyéb kisebb méretű vaseszközt fog gyártani, továbbá a *műjéggyárat,* a *csokoládé- és kakaógyárat,* valamint a *műtrágyagyárat.*

VI. Kereskedelem.

Azon helyen, hol jelenleg a magyar birodalom tengeri kereskedelmének élénk gócpontja fekszik, már három ezer esztendővel előbb is kereskedő

népek tanyáztak. A feníciaiak, a görögök s később a rómaiak s az illir törzsek kiterjedt parthajózást üztek s az akkori viszonyokhoz mértén élénk forgalmat bonyolítottak le a dalmát olasz és isztriai partok kikötőivel.

Fiume ujabbkori kereskedelme s tengeri forgalma sokat köszönhet III. Károly király atyáskodó gondoskodásának, ki különösen szíven viselte a magyar tengermellék gazdasági fejlesztésének ügyét. Az ő uralkodása alatt létesült a levantei és földközi tengeri hajózást üző keleti társulat, alatta épült a Karolina-ut, mely az ország belsejéből a terményeknek a kikötőbe szállítását elősegíté. Az 1766. évben nagyszabásu kereskedelmi kikötő építését is tervezték, de ez nem valósult meg.

Mária-Terézia királynő követte atyja gazdasági politikáját. Az ő uralkodása alatt vándorolt be 1768-ban 82 óhitű kereskedő család Boszniából. Ő kapcsolta vissza Fiumét 1779-ben Magyarországhoz.

Fia és utóda II. József császár a szerb települőknek megengedte, hogy 200,000 frt tőkével kereskedelmi társaságot alapítsanak. Ez a társaság, az akkori viszonyokhoz mért tekintélyes pénzerejével s élelmes kalmár szellemével nagyot lendített Fiume kereskedelmének megizmosodásán.

I. Ferenc király uralkodása alatt 1800-ban épült ki a 129 km. hosszú Lujza-ut, mely Károlyvárost és közvetve a Dráva—Száva és Duna—Dráva közét hozta összeköttetésbe Fiumével, utat nyitván e vidék termékeinek a tenger felé. Fiume ki- és beviteli áruforgalma ez időben meghaladta az egymillió q-t. A kivitelben akkor is, úgy mint jelenleg a tüzi- és épületfa, a donga, dohány, repce, gabona, a behozatalban pedig a gyarmatárúk, fűszerek, olaj, déligyümölcs játszták a főszerepet. Fiume kereskedelme a jelen század negyvenes éveinek elejéig alig változott. Az ötvenes években némi fellendülés volt ugyan észlelhető, de ez csak addig tartott, míg a déli vasut hálózatát leletre egész Sziszekig kiterjeszté s így Szlavóniából s Török Boszniából a Száván Sziszekre felvontatott árukat teljes mértékben hatalmi körébe vonhatta és egyrészt saját vonalának, másrészt a versenyző trieszti kikötő forgalmának alimentálására fordíthatta. A hazai kikötő károsítását célzó ezen verseny azóta folyton fernáll, s hogy Fiume a hetvenes évektől kezdve azzal mégis sikerrel megküzdeni képes és az akadálytalan fejlődés útján örövendetesen halad, azt csakis a czéltudatos államvasuti forgalmi politikának s az állam részéről hozott áldozatok és anyagi támogatás szakadatlan láncolatának köszöni.

A Fiume érdekében hozott áldozatok sikerességét s a követett díjszábsísi politika helyességét eléggé igazolja azon tény, hogy Trieszt forgalma 24 év előtt *tizennyolcszor* akkora volt, mint Fiuméé s ma csak 2-8-szer nagyobb annál.

A fiumei kikötő kiépítésére nézve 1868-ig számos terv készült, de a valóságban nem sok történt. Az ötvenes években helyezték át a Fiumara torkolatát s rendezték be a régi torkolatot kikötőnek. A nagy kikötőt 1847-től kezdve igen lassu menetben építették, úgy hogy 1868-ban csak az Adamich-moló, a Lido, a keleti rakpart s a Mária Terézia-molóból vagy 250 méter hosszú darab volt kész.

Fiume kereskedelmének legujabb korát, helyesebben mondva rohamos felvirágzását az 1868. évtől számíthatjuk, midőn mint a szent koronához csatolt külön test végleg visszakertült Magyarországhoz.

Azon hathatós tényezők között, melyek közremunkálása folytán az anyaországhoz visszacsatolt Fiume forgalma példátlan gyors felvirágzásnak indult, a kikötő kiépítése, rakhelyek és raktárak létesítése, a vasuti összeköttetés tökéletesítése és ezzel összefüggőleg inaugurált helyes díjszábsísi politika és a Fiumét érintő hajójáratok rendszeresítése állnak első helyen.

a) Kikötő és tárházak.

Fiume kikötőjébe az 1868 előtti időkben leginkább csak a közeli partvidékkel való forgalmat közvetítő vitorlások futottak be, míg messzebb vidékről való gőzösök megjelenése esemény számba ment.

A magyar kormány kezdettől fogva odatörekedett, hogy a berendezések tökélye, a nagy befogadási képesség s a helyi költségek apasztása által Fiume kikötőjét a Földközi-tenger első rangu kikötőinek színvonalára emelje s a Földközi-tengert járó kereskedelmi hajókat a hazai kikötő rendszeres látogatására rászoktassa.

A fiumei kikötő építését 1872-ben kezdték meg s az 1879-ig terjedő, első építési időszakban 5,637.141 forintot költöttek e célra. Ez időszakban épült ki 12 m. szélességben s 725 m. hosszúságban a *Mária Terézia-moló*; 170 m. hosszúságban a *Szápáry-* és 65 m. hosszúságban a *Sanita-rakodópart* s 150 m. hosszúságban s 80 m. szélességben a *Zichy-moló*. Ezenkívül nagy arányu feltöltéseket is végeztek. A kikötő építésével egyidejűleg raktárak építéséről is gondoskodtak s ez

időszakban emelték a Zichy-molón a II. és III. számú tárházakat közel 200.000 frt költséggel.

A kikötő építésének második időszaka 1880-tól 1888 ig terjedő időre esik. Ekkor épült a 250 m. hosszú *Stefánia-rakodópart*, az egyik oldalon 200, a másik oldalon 160 m. hosszú és 80 m. széles *Rudolf-moló* s a *kőolajkikötő*. Ekkor töltötték fel a Deltát és a későbbi Ferencz Salvator - rakpart helyét s ekkor hosszabbították meg 300 m. rel a hullámgátat. Ezek a munkálatok 7.284.803 forintot emésztettek fel. Egyedül a *kőolajkikötő* 1.243.281 forintba került. A 80-as évek elején váratlanul megindult repce-, buza- és árpakivitel újabb raktárak építésére serkenté a vezető köröket. A második időszakban épült a Zichy-molón a IV. és V. sz. tárház 180.537 forint költséggel és a Stefánia-rakparton a VI., VII., VIII. számú hatalmas nagy tárház 804.502 frt költséggel.

A kikötő építkezések harmadik sorozatát 1889-től 1894-ig végezték. Ez időben 5 $\frac{1}{2}$ millió forintot adtak ki e célra. Ebből építették a *Baross Gábor-fakikötőt*, a két forgó hidat, a 350 méter hosszú *Ferencz Salvator-rakodópartot*, a 120 m. hosszú és 80 m. széles *Mária Valéria-molót*, a Lidóból kiágazó kis molot s a keleti rakpart kiszélesítését. Ez időben töltötték fel a Brajdiczát, továbbá a m. á. v. pályaudvarának kibővítésére vagy 84.000 m² területet foglaltak el 650.000 frt költséggel a tengerből. Az 1894-ig terjedő időszakban épült a Rudolf-molón a IX. és XII. sz. tárház 350.000 frt költséggel, egy kisebb raktár a Rudolf-molónak a parttal érintkező végén s egy 100 m. hosszú, 50 m. széles zárt fahangár a Mária Valéria-molón és a XIII. sz. kétemeletes gyarmatáru-raktár a Ferencz Salvator-molón 280.000 frt költséggel.

Az építkezések legujabb sorozatába a Brajdicza kiépítése, a hullámgátnak 400 m.-rel való meghosszabbítása, a Mária Valéria-molótól nyugotra a 300 m. hosszú VI. számú rakodópart és a 120 m. hosszú s 80 m. széles VI. számú moló, ettől tovább a 100—120 m. hosszú VII. számú rakpart és a 190 m. hosszú ideiglenes zármoló építése s számos nagy raktár emelése van felvéve, összesen 12 millió forint költséggel. De a kikötő építése még ezzel sem lesz befejezve, mert már most tervbe vették az ideiglenes zármolón túl két rakodópart és két nagy moló kiépítését; e munkálatok azonban egész önálló sorozatát fogják alkotni a kikötő építkezéseinek.

Megemlítjük itt, hogy a VI., VII. sz. tárház helyett, mely 1894 nyarán leégett, a VI. számú

tárház helyén és a XIII. sz. tárház mellett fából, ideiglenes raktárakat emeltek. Ugyanakkor a Baross Gábor fakikötőben is létesítettek ideiglenes raktárt.

A Rudolf-molón 1895-ben kezdték meg a XI. sz. tárház építését, melyet időközben be is fejeztek és a közforgalomnak átadtak. Ugyanazon molón épül jelenleg a X. sz. kikötői tárház is, mely egyemeletes, szilárd épület lesz. Az 1896. évben kezdték meg a leégett VII. sz. kikötői tárház felépítését. E tárházban a pinczében, földszinten és két emeleten összesen 5130 m² rakterület lesz, mintegy 3200 tonna áru befogadására.

A fiumei kikötő építkezései, beletudva a régibb építkezések mintegy 750.000 frtnyi értékét is, 1894 végéig mintegy 24 millió forint állami vagyont emésztettek fel.

Fiume kikötőjében 1894. évben a forgalomnak átadott rakodópartok hossza 4809 m., a hullámgátak hossza pedig 2085 m. volt. Ugyanekkor a kikötő vízfelülete 52 hektár volt, melyhez még 15,5 hektár előkikötő számítható. A kikötőben 44,1 hektár feltöltött terület van, melynek nyílt rakodásra alkalmas részén 600,000 q áru helyezhető el.

A *kikötő berendezése* a legfokozottabb igényeknek is minden irányban megfelel. A kikötő vízmélysége a legnagyobb hajóknak is lehetővé teszi a közvetlen rakodást. Legkisebb mélysége 6,5 m. A vízfelület nyugodtságát az 1419 méter hosszú, 12 m. széles s a tenger felől védő fallal bíró Mária Terézia-hullámgát biztosítja. A kikötő vízzelvezetékkel és villamos világítással van felszerelve. Van a kikötőben 33 rakodó hid, 3 álló és egy nagy uszó gözdaru, továbbá a hajók javítására egy uszó dock, melyet az 1894. év folyamán létesített egy részvénytársaság, végül a hajók vontatására két állami gözös.

A *tárházak* vasvázak, vasfedelű, egy- és kétemeletes kő- és téglapitványok, részint pinczével, részint anélkül. Különösen említésre méltó a XIII. számú tárház; ez tűzmentes válaszfalakkal több részre van osztva s bőven fel van szerelve felhúzókkal. E raktár hivatva van a gyarmatáru forgalomnak Fiuméba való terelését elősegíteni. A II. és III. számú tárházban vannak azon berendezések, melyek segítségével Ossoinak L., a budapesti malmok képviselője, a Braziliába s az egyenlítőn alul fekvő egyéb helyekre rendelt lisztszállítmányokat bükkfahordókba sajtolja. Az 1894. évben a lángoknak martalékaul esett VI. VII. számú tárházban vízerővel hajtott emelőgépek szolgáltak a gabonaküldemények beraktározásának megkönnyítésére.

Ugyanazon raktárban voltak elhelyezve a Bayerthal és Lewy cég kiviteli árpaküldeményeinek tisztítására és osztályozására szolgáló gépek is.

A *kikötői illetékek*, a tárházakban bérelt *tárrészek bérleti díja* s a betárolt áruk raktárdíja oly mérsékelt összegben van megszabva, hogy e tekintetben Fiumét bizvást a Középtenger legolcsóbb kikötőjének tekinthetjük. A helyi költségek csökkentéséhez nagyban hozzájárul az is, hogy a kikötői tárházakban, vasuti raktárakban s a kikötő egész területén végzett összes árumozgatási munkákat szerződéses vállalkozó, igen mérsékelt egyezmény árakon köteles ellátni, továbbá az, hogy az összes kiviteli és behozatali áruk úgy a kikötői tárházakban, mint a vasuti raktárakban és a szabad rakodó helyeken 21 napig díjmentesen fekdhetnek.

A kikötő építkezésekkel egyidejűleg indult meg azon tevékenység, mely az anyaország és Fiume közt való vasuti összeköttetésnek a déli vasutól való függetlenítését és a versenyző osztrák kikötővel szemben a díjszabási eszközökkel folytatott küzdelemnek sikeres felvehetését célozta.

b) Vasuti és díjszabási intézkedések.

A vasuti és díjszabási politika terén Fiume érdekében tett intézkedések sorát a zágráb-károlyvárosi vonal megvétele s a rendkívüli terepnehézségek legyőzésével létesített károlyváros-fiumei vonal kiépítése nyitotta meg. E két vonal segítségével az ország szívéből jóval rövidebb út nyílt meg a déli vasut eddig kizárólag használt kanizsa-pragerhof-szt.-péter-i vonalánál.

Ez utróvidítésből származó előnyt a m. kir. államvasutak nem késték a déli vasutal szemben érvényre emelni. A budapest-fiumei forgalom méltányos megosztását nyomon követte a sziszek-fiumei és sziszek-trieszti díjtételek olyatén szabályozása, hogy a trieszti díjtételeknek a legolcsóbb fiumei díjtételeknél bizonyos százalékkal magasabbnak kellett lenni. Hasonlóképen számottevő disparitásokat létesítettek Fiume előnyére és Trieszt hátrányára a Budapest és Villány megett fekvő magyar állomásokról a két kikötőre megszabott díjtételek között is.

A budapest-pécsi vasut kiépültéből folyó előnyöket saját pénzügyi érdekei előmozdítására s Fiume forgalmának emelésére és megkönnyítésére a déli vasutal 1881. szeptember hó 8-án kötött

kartelben juttatta érvényre a m. kir. államvasutak vezetősége.

A sunja—bródi vonalnak 1889. szeptember 18-án történt befejezése s megnyitása és a budapest—pécsi vasut államosítása újabb alkalmul szolgált a Fiume érdekében folyton szem előtt tartott díjszabási politika továbbfejlesztésére. A sziszek—zágrábi vonal közös használatára nézve kötött szerződéssel (peage) kapcsolatban, a sziszek—fiumei és sziszek—trieszti, valamint a Budapest és Sziszek megett fekvő forgalmi területekről Triesztre létesítendő díjtételek képzésének s a diszparitások szabályozásának kérdése újból rendeztetett s a díjtételek elosztására nézve a m. kir. államvasutak pénzügyi érdekeit előnyösen érintő újabb módok létesültek.

Az adriai kikötők és Gácsország közt való forgalomnak a 90-es évek elején történt újabb szabályozása s az ugyanakkor kiadott új, olcsó közvetlen díjszabás tekintélyes mérvben megváltoztatá az eddigi helyzetet a hazai kikötő javára.

Messze túlhaladná e munka szűk keretét, ha mindazon kivételes díjszabási intézkedéseket felsorolni akarnók, melyek az utolsó két évtized lefolyása alatt a hazai kikötő forgalmának fellendítése s a tengerentúli kivitelre szánt áruknak, valamint gyarmatáru behozatalunknak Fiumén át való telerelésére hozattak. Kétségtelen, hogy a fiumei ki- és beviteli áruforgalom példátlan megnövekedése nyolcz tizedrészben a helyesen megválasztott díjszabási intézkedések eredményének tudható be.

A cél tudatos és eredményteljes díjszabási politika folytatása mellett nem feledkeztek meg a vezető körök arról sem, hogy Fiume állomás berendezéseit összhangba hozzák a rohamosan fejlődő kikötő igényeivel.

Az 1873. szeptember hó 23-án megnyílt károlyváros—fiumei vonallal egyidejűleg épült fiumei állomás és raktárak csakhamar szűknek bizonyultak.

A folyton erősödő forgalom akadálytalan lebonyolítás érdekében újabb és újabb területeket kellett a pályaudvar céljaira fordítani s újabb és újabb raktárakat építeni. A Delta feltöltése után a faküldemények raktározását teljesen ott összpontosították.

A pályaudvar területén kezdetben csak egy szilárd szerkezetű raktár állott, az I., II., III., IV., V. és VI. számú, egybeépített raktár. E raktárt jelenleg jobbra a darabáru küldemények elhelyezésére használják. Az évről-évre fokozódó raktárhiányon kezdetben ideiglenes jellegű, faraktárak építésével

segítettek. A pályaudvarnak a Corsia Deák felé eső részén emelték a VII., VIII., IX., X., XI., XV., XVI., XIX., XX. számú faraktárakat. Ezek közül az új felvételi épület s egyéb újabb építkezések következtében a IX., X., XVI. és XX. sz. raktárakat később lerombolták. A Rudolf-móló végén emelték a XVII. és XVIII. sz. faraktárakat. Ezek közül a XVIII. számú raktárt 1895. folyamán lebontották, hogy a tengerészeti hatóság XI. sz. tárházának adjon helyet, melyről már előbb szóltunk. A Mária-Valeria mólótól nyugatra, a sinhalózat és a tengerpart között épült az összefüggő XXI. és XXII. számú raktár. Mlakán részint új építkezés útján, részint kisajátítások révén a XII., XIII., XIV. és XXIII. számú raktárak létesültek, melyekhez ugyanott, a Curro & Figlio cég által bérelt területen épült két nagy faraktár csatlakozik. A XIII. számú raktárban jelenleg Ossoinak cég hordógyára van berendezve. A 80-as években a Ferencz-Szalvátor rakodó parttal párhuzamosan az I. és II. számú két hatalmas tárházat emelték a m. kir. államvasutak. Ezek emeletes, alapincézett, mintaszerűen berendezett szilárd épületek, melyeknek építése 528,158 frtba került. E raktárak egyikében vannak elhelyezve a m. kir. államvasutak raktárainak kezelésével megbízott magyar leszámítoló és pénzváltó bank hivatalhelyiségei is.

A szilárdan épült raktárakban lisztet, cukrot, jutát, aszalt szilvát, rizst szoktak rendesen betárolni. Az ideiglenes raktárakban főleg a gabonaműveket, az ásványvizet és a hüvelyeseket helyezik el s a gabonaműveknek kézi gépekkel való tisztítását végzik. Ezekbe csak a ki- és beviteli áruk tetemes felhalmozódása esetén raknak be aszalt szilvát, cukrot stb. A borküldemények részint a szilárd raktárak pinczéiben, részint egyes faraktárakban és a szabadban tárolnak.

A gabonakivitel előmozdítása céljából nemcsak raktárakra, hanem oly helyiségekre is élénk szükség nyilvánult, hol a gabonaküldemények szakszerű kezelése, tisztítása, a nyugoti piacokon keresett szokványok előállítása stb. végezhető legyen.

A pályaudvar és kikötő ebbeli hiányán 1890-ben segítettek a m. kir. államvasutak azon nagyszabású elevátor létesítése által, mely a Ferencz-Szalvátor rakodó parton, közvetlenül a tenger mellett emelkedik. Ez elevátort a m. kir. államvasutak számlájára a magyar leszámítoló és pénzváltó bank 300,000 frt költséggel építette s 20 évig, vagyis addig, míg az építési költséget a tulajdonos m. kir. államvasutak kamatmentes részle-

tekben letörlesztik, a nevezett bank saját üzemében is kezeli. Az elevátor, melynek 68 tartánya 133,000 q gabona befogadására elégséges, villamos erővel mozgatott emelő, tisztító, szellőztető, osztályozó gépekkel s önműködő mérlegekkel van felszerelve. Az épületnek tenger felőli oldalán alkalmazott emelő gépek a hajókból, valamint az azokba való közvetlen rakodást eszközlik.

Fiumében a vasúti raktárak építése még mindig nincs befejezve. Így a Rudolf molón legutóbb lebontott faraktár helyett a vámterületen egy sokkal nagyobb raktárt emeltek, mely szintén XVIII. számot kapott. A gyártelepen, Mlakán nem rég fejezték be a XX. számú tágas raktár építését. Új raktárak építését tervezik a pályaudvar területén is, melyeket fokozatosan már a közel jövőben megvalósítanak.

A m. kir. államvasutak raktárait, mint már említettük, a m. leszámítoló és pénzváltó bank kirendeltsége kezeli. E vállalat egyuttal előlegezési és szállítványozási üzletet is folytat. A 21 napi fekbérmentesség letelte után el nem szállított áruk igen mérsékelt fekbér alá esnek. A raktárakban, a rendelkezésre álló hely mérvadása szerint kereskedők és bizományosok hosszabb-rövidebb időre, kisebb-nagyobb tárrészeket bérelhetnek. A pályaudvaron, a Deltán és Brajdicán szintén számos czégnek van állandóan bérelt rakhelye s az utóbbi két területen magán raktárakat is építettek, melyek idővel a m. á. v. tulajdonába mennek át.

A tengerészeti hatóság számlájára épült kikötői tárházak, valamint a m. kir. államvasúti raktárak rakterületét és befogadó képességét, az alábbi összeállítás mutatja:

Államvasúti raktárak száma	Rakterülete m ² -ben	Befogadó képessége tonnában	M e g j e g y z é s
I	825	290	Szilárd építmény
II	960	960	» »
III	960	960	» »
IV	960	960	» »
V	960	960	» »
VI	750	750	» »
VII	480	460	Fából épült raktár
VIII	864	830	» » »
IX	684	680	» » »
X	480	480	» » »
XI	612	590	» » »
XII	1504	1500	» » »
XIV	1952	1350	» » »
XV	1938	1860	» » »
XVI	2517	2500	» » »
XVII	1387	1330	» » »
XVIII	684	680	» » »
XIX	680	650	» » »
XX	4440	4440	» » »
XXI	3060	3060	» » »
XXII	480	480	» » »
XXIII	1200	1150	» » »
Máv. tárház I.	7814	6070	Szilárd építmény pinczével
« « II.	7484	6070	« « «
Elevator	—	13300	Részben falazott, részben cinklemezzel borított faépület
I. Összesen	43675	52360	

Kikötői tárházak száma	Rakterülete m ² -ben	Befogadó képessége tonnában	M e g j e g y z é s
II	859	770	Szilárd épület pinczével
III	1718	1460	» » »
IV	957	810	» » »
V	2089	1580	» » »
VI	3876	2500	Ideiglenes fabódé a leégett raktár helyén.
VIII	7141	5210	Szilárd épület pinczével
IX	3852	2970	» » »
X	3558	3300	» » »
XI	3558	3300	» » »
XII	3852	2970	» » »
XIII	6602	6600	» » »
XIV	5000	4500	Fából épült raktár
XV	1955	1900	» » »
XVI	1839	1800	» » »
Impresa Fiume Venezia raktára	1995	1990	Fabódé.
II. Összesen	48891	41660	

Fenti táblázat szerint a vasuti raktárakban összesen 43,675 m² rakterület 52,360 tonna áru befogadására és a tengerészeti hatóság tárházában „ 48,891 „ „ 41,660 „ „ „
tehát ezidőszent a fiumei kikötőben --- összesen 92,566 „ „ 94,020 „ „ „
áll rendelkezésre.

A punto francoban egyes raktárakat belföldi raktárak jellegével ruháztak fel, más raktárakban irodahelyiségeket rendeztek be, s így a punto francoban levő fedett rakhelyeknek közel fele nem szolgálván tulajdonképeni célját, a punto franco raktárai már valamivel élénkebb forgalom mellett is elégteleneknek bizonyultak. Ily esetekben a vámterületen álló raktárakat kell vámzáros áruk részére elfoglalni.

A hazai kikötőn át irányuló ki- és beviteli forgalom nagy arányú növekedése mellett a punto franco jelenlegi területe és berendezése már manapság is csak alig felel meg rendeltetésének s hova előbb tetemes kibővítése válik szükségessé.

A fiumei kikötőben szabadon tárolható áruk részére az alábbi összeállításban feltüntetett területek állnak rendelkezésre:

A Vasuti szabad rakhelyek:	m ² terület	tonna árura
a) Sikló --- ---	3,860	2,040
b) Rudolf-moló ---	7,000	4,660
c) Nagy farakodó ---	14,790	5,900
d) Mlaka --- ---	10,680	4,270
e) Delta --- ---	47,703	23,850
f) Braidica --- ---	26,188	13,090
Összesen ---	110,221	53,810

Érték: Illés: Kereskedelmi monografia II.

B A tengerészeti hatóság területén:	m ² terület	tonna árura
a) Zichy-tér --- ---	1,000	660
b) Baross Gábor fakikötő	12,765	6,380
c) Delta északi része	12,830	6,410
	26,595	13,450
Az A) és B) összege---	136,816	67,260

A fiumei kikötőben tehát fentiek szerint, a fedett raktárakban és a fedetlen rakhelyeken összesen 161,280 tonna áru befogadására van hely.

A fiumei áruforgalom gyors lebonyolításának s a kiviteli évadban nem ritkán előforduló árutorlódásoknak egyik főoka az, hogy a fa- és dongaszállítmányokat, melyek az érkező áruknak közel egy harmadát teszik ki, a főpályaudvarról külön vonatokkal kell a városon át, a távol fekvő Deltára és Brajdica kiszállítani s az üres kocsikat onnan ismét a főpályaudvarra visszahozni. Ennek a hátránynak megszüntetésére, legezéltárazatöbbsnek látszott oly létesítményekről gondoskodni, melyek segítségével a Fiuméba érkező faküldeményeket a főpályaudvar elkerülésével közvetlenül lehessen a farakodó helyekre szállítani. E cél elérésére készült négyféle terv közül már a közel jövőben valószínűleg azt fogják megvalósítani, mely szerint a faküldeményeket Buccariban a rendes vonatból kiválasztják és külön vonatokkal Susakon, a 121. sz. örháztól elágazó s a Tersato hegy méhében

furandó, közel 1900 m. hosszú, forduló alaguton át közvetlenül a Brajdicára vezető szárnyvonalon hozzák le a farakodó helyekre. E nagy horderejű terv megvalósítása után a főpályaudvar jelenlegi sinhálózata előreláthatólag hosszú időre elegendő leend az áruforgalom zavartalan lebonyolítására.

c) A hajózás támogatása. Hajóforgalom.

A fiumei kikötő fejlődésének hosszú ideig komoly akadálya volt az, hogy a kikötőbe szállított áruk elhajozására nem állott oly teljesítményképes hajózási társaság rendelkezésre, mely egyrészt a tengeri viteldijaknak megszabásában, a hazai kivitel érdekei által vezéreltetve, a nagy díjmérsékléseket nyújtó vasuttal karöltve járt volna el, másrészt pedig kellő számú hajóival az elszállítását mindig akadálytalanul végezhetette volna. Fiumében hosszú időig majd a raktárak voltak túltömve s a hajó volt kevés, majd viszont üresen vagy félrakománnyal hagyták el a kikötőt az angol gőzösök. A kereslet és kínálat esélyeihez szorosan alkalmazkodó hajó-viteldijak ily körülmények közt folytonos, nagymérvű hullámszárnak voltak kitéve, kivitelünk nem csekély hátrányára.

Az önrendelkezési jogát csak nem rég visszanyert magyar államra kezdetben oly terhes és oly sokoldalú kötelezettségek háramlottak, hogy csak lépésről-lépésre haladva kisérlelheté meg ezen állapotok orvoslását. A Lloyd-társulat 408,200 frt, az Adria kezdetben 150,000 frt, majd 250,000 frt évi állami segélyben részesült évente, de míg a Lloyd állandóan a versenyző osztrák kikötő érdekeit tartva szem előtt, Fiume érdekében vajmi keveset

tett, addig az Adria hajóinak elégtelensége miatt nem volt képes feladatának megfelelni.

A jelen évtized elejéig a fiumei kikötő forgalmának zömét angol gőzösök bonyolították le. Ez időben egy nagy szállító cég, saját számlájára bérelt gőzösökkel több árut hajózott el évente Fiuméből, mint a két segélyezett vállalat együttesen.

Ezen tarthatlan helyzetet, az állam e célra fordított kiadásainak növelése nélkül oly módon változtatta meg a közlekedési ügyek akkori erélyes vezetője, hogy a Lloydal fennálló szerződést felbontva az előbb annak fizetett állami segéllyel az Adria évi segélyösszegét 570,000 frtra emelte fel, melyért számos egyéb kötelezettségen kívül a nevezett társulat évente 911,400 mérföld-járatot tartozik teljesíteni.

Hogy az Adriával 1892. év elejétől 1911. év végéig kötött s az 1891. évi XXX. törvényezikkbe iktatott szerződés üdvös eredménnyel járt a magyar tengerhajózás fejlődésére és a hazai kikötő forgalmának emelésére, az oly általán ismert tény, hogy itt bátran mellőzhetjük annak bizonyítását.

Az Adria m. kir. tengerhajózási részvénytársaságnak jelenleg 25 nagy gőzöse van s a szerződés utolsó évében már legalább 46,000 brutto register tonna tartalommal bír, kizárólag első osztályú, 30 magyar gőzös fogja tengeri forgalmunkat a távoli országokkal s világrészekkel közvetíteni.

Az Adria m. kir. tengerhajózási r.-t. 1883-tól 1895-ig terjedő 13 év alatt, részint saját hajóin, részint bérelt idegen hajókon az alábbi táblában feltüntetett árumennyiségeket vitte ki a fiumei kikötőből illetve hozta be oda:

Év	A j á r a t o k s z á m a			K i v i t e l		B e h o z a t a l	
	Fiuméből	Fiuméba	együtt	tonna	m ³	tonna	m ³
1883	129	112	241	101,743	7,237	19,626	—
1884	110	105	215	79,091	13,679	18,954	40
1885	130	100	230	121,810	26,678	10,220	—
1886	129	101	230	116,436	25,042	13,688	—
1887	139	116	255	115,703	16,017	16,941	—
1888	159	99	258	193,891	16,169	10,234	13
1889	170	116	286	177,238	20,708	13,014	453
1890	193	125	318	171,923	25,404	18,683	—
1891	178	132	310	165,099	15,329	14,566	—
1892	185	171	356	147,166	—	44,546	—
1893	243	223	466	195,487	—	68,908	—
1894	307	304	611	222,648	—	76,762	—
1895	264	259	523	182,926	—	63,448	—

A Lloydtól elvont állami segély egy részét a parti gőzhajózás, kisebb részét pedig a vitorlahajózás támogatására fordítja az állam.

A magyar, horvát, dalmát, istriai, albán, hercegovinai s montenegroi kikötőkkel való forgalommal a *Magyar-horvát tengerhajózási r.-t. tartja fenn*. E társaság évi 150,000 frt állami segélyt élvez s 18 gőzhajót járat, melyek teljes tonnatartalma 45—520 közt változik.

E társaság 18 hajóval az 1895. évben 428,422 q árut hajózott el Fiuméból s 214,382 q árut hozott be oda.

Ugyancsak a parthajózási forgalom emelését célozza a vitorlahajózásnak 1893 óta biztosított állami támogatása is.

Évi 35 000 frt állami segélyzésben részesül az *Impresa—Fiume—Ancona—Venezia* (Schwarz Lipót) vállalat, mely Fiume—Velence és Fiume—Ancona közt járat két gőzöst. E vállalat jelenleg épített a fiume—velencei vonal részére egy minden kényelemmel berendezett, nagyobb szabású új gőzöst.

E vállalat a két hajóvonalon összesen mintegy 160,000 q árut szállít el a fiumei kikötőből s 26,000 q-t hoz be oda.

Az *Orient*. magyar gőzhajózási társulatnak jelenleg három szép nagy gőzőse van, a 2004 tonnás Burma, az 1496 tonnás Orient és a 2034 tonnás Siam. E hajókkal szabad hajózást üznek s néha a fiumei rizshántoló és keményítőgyár részére Keletindiából rizst is hoznak.

Szabad hajózást üz Fischer és Brüll cég is *Marguerita* nevű gőzösével és egy fiumei tőkepénzesekből alakult hajós-vállalat *Azore* nevű gőzösével.

Még a *kőolajfinomító részvénytársaság* 2373 tonnás tankhajóját említjük meg a fiumei kikötőben lajstromozott hajók között.

Fiumében mintegy 80—85 hajótulajdonos lakik, kiknek hosszujáratu és parthajózásu vitorlásaik s kisebb gőzőseik a hazai kikötő hajóforgalmát gyarapítják.

Az osztrák és egyéb külföldi hajós vállalatok közül az osztrák *Lloyd* gőzősei négy vonalon érintik a hazai kikötőt. A trieszt—konstantinápolyi és trieszt—smyrna—fiumei vonalon közlekedő gőzősök 14 naponként futnak be a fiumei révbe. A trieszt—alexandria—konstantinápolyi vonal gőzősei minden negyedik héten érkeznek. A trieszt—sanghai vonalat járó hajók évente 6-szor érintik Fiumét, végül az Adriával közösen fentartott braziliai járatok gőzősei évente 8-szor költnek ki Fiumében.

Seraino Topie és társa gőzhajói hetenkint egyszer közlekednek a Fiume—Zara—Trau—Spalato—Milna—Gelsa—Cittavechia—Lissa vonalon.

A *Ragusai gőzhajóstársulat* hetenkint egy hajót bocsát utnak Fiuméből Ragusa és Spalato érintésével Pugliába és onnan vissza, továbbá havonta egyet Fiuméből Ragusán és Spalaton át Szieziliába és vissza.

A *Thomas Wilson Son and Co.* havonta 2—3 hajót járat a hull-fiumei vonalon.

A *Frederik Leyland and Co. Line* Fiume és Liverpool közt közlekedő gőzősei havonta 2—3-szor futnak be a fiumei révbe.

Ugyancsak 2—3-szor érintik havonta a fiumei kikötőt a fiume—new-yorki vonalon járó *Anchor Line* angol társaság gőzősei is.

A *Cunard Steamship Companie Line* Fiume—Liverpool közt járó hajói 2—3-szor keresik fel havonta Fiume révét.

Ugyanily gyakran jelennek meg a *Bailey Leetman Line* London és Fiume közt közlekedő gőzősei is.

Navigazione Generale Italiana és a *La Veloce* hajói szabálytalan menetekkel gyakorta látogatják kikötönket.

Fiume és az olasz kikötők közt közlekedő *Adriatica* hajói hetenkint 2—3-szor érkeznek Fiuméba.

A Fiume—Bari—Barletta—Brindisi—Trau—Biseglie—Molfetta—Monopoli—Gallipoli—Taranta vonalon közlekedő *Puglia*-társulat hajói hetenkint egyszer látogatják meg a hazai kikötőt.

A magyar tengeri kereskedelmi hajók száma az utolsó husz évben állandóan csökken, azonban a minőségben lényeges átalakulás állott be. Mig ugyanis 1871-ben összesen 386 *kizárólag csak vitorlás hajó* volt belajstromozva, 83,420 tonna tartalommal, addig az 1894. év végén a magyar kereskedelmi hajórajban már csak 181 vitorlás volt 28,882 tonna tartalommal, ellenben a gőzősök száma 66-ra szaporodott fel, összesen 36,952 tonna tartalommal.

Nagy átalakulás tapasztalható a fiumei kikötő hajóforgalmában is.

Az 1851. évben 7167 hajó, 112,029 tonna tartalommal érkezett a kikötőbe, s ugyanakkor 7274 hajó 118,579 tonnával indult onnan. Tizenegy évvel később az érkező hajók száma már csak 6436, az elindultaké 6546 volt, de az érkezésnél a tonnatartalom 134,926-ra, az indulásnál pedig 138,673-ra emelkedett. Az 1871. évben az érkező

hajók száma 2169-re, az indulóké 2162-re csökkent, ellenben a tonnatartalom az érkezésnél 137,461-re, s az indulásnál 143,458-ra emelkedett.

A hetvenes évek elejétől a legközelebbi 10 évben már a hajóforgalomban is észlelhető volt azon nagy áldozatok hatása, melyeket az állam a kikötő-építkezések s a díjszabási intézkedések terén a hazai kikötő érdekében kifejtett. Az 1881. évben a hajók számának csökkenése megszűnik sőt az előző tíz év eredményéhez képest még emelkedést is mutat fel; s ugyanakkor a tonnatartalom a tíz év előtti mennyiség háromszorosára emel-

kedik, világos jeléül annak, hogy a hazai kikötőt számos nagy gőzös kereste már fel az időben. Az 1881. évben 2679 hajó futott be a fiumei révbe, 398,318 tonna tartalommal s 2716 indult el onnan 406,089 tonnával.

A hajók számának csökkenése s a tonnatartalom emelkedése természetes következménye azon küzdelemnek, melyet a világtengereken a gőz a vitorla ellen fényes sikerrel folytatott.

Hogy e küzdelem eredménye Fiume hajóforgalmában, mily mértékben érvényesült azt az alábbi két tábla számadatai világítják meg.

A kikötőbe érkezett rakodtan és üresen.

A hajó neve	1890		1891		1892		1893		1894	
	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma
Gőzös...	2947	739384	3618	780834	3918	696494	3922	872412	4399	956135
Vitorlás...	2524	144201	2666	149755	2405	113710	2365	114246	2771	114490
Összesen ...	5471	883585	6284	930589	6323	810204	6287	986658	7170	1070625

A kikötőből indult rakodtan és üresen.

A hajó neve	1890		1891		1892		1893		1894	
	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma	hajók száma	tonna-tartalma
Gőzös ...	2933	734448	3599	776520	3887	695600	3910	870345	4413	957244
Vitorlás...	2502	140105	2639	148117	2400	112123	2346	112068	2783	114932
összesen ...	5435	874553	6238	924637	6287	807723	6256	982413	7196	1072176

Fiume hajóforgalmának az utolsó 24 évben való fokozatos növekedését az alábbi összeállítás világítja meg:

Év	A rakodtan és üresen		A rakodtan és üresen	
	érkezett hajók		elindult hajók	
	száma	tonna- tartalma	száma	tonna- tartalma
1871	2.169	137,461	2.162	143,458
1872	2.647	162,156	2,630	162,960
1873	2,756	172,622	2,795	180,013
1874	2,786	181,029	2,783	184,160
1875	2,595	166,995	2,570	169,458
1876	2,619	158,173	2,535	159,269
1877	2,717	167,036	2,724	163,502
1878	2,721	211,793	2,742	215,720
1879	2,636	325,669	2,601	325,631
1880	2,682	342,643	2,660	339,287
1881	2,679	398,318	2,716	406,089
1882	3,049	487,423	3,074	482,314

Év	A rakodtan és üresen		A rakodtan és üresen	
	érkezett hajók		elindult hajók	
	száma	tonna- tartalma	száma	tonna- tartalma
1883	3,456	581,859	3,424	578,940
1884	3,807	641,739	3,749	630,934
1885	4,315	719,490	4,304	723,100
1886	3,791	653,548	3,742	661,933
1887	4,948	687,693	4,926	691,785
1888	5,152	780,784	5,114	774,543
1889	5,158	814,632	5,145	825,948
1890	5,471	893,585	5,424	864,409
1891	6,284	930,589	6,239	924,637
1892	6,323	810,204	6,287	807,723
1893	6,287	986,658	6,256	982,413
1894	7,170	1,070,625	7,196	1,072,176

A fiumei kikötő hajóforgalmában a magyar és osztrák lobogójú hajók szerepelnek legnagyobb számmal. A Fiuméba érkező és onnan elinduló osztrák és magyar hajók tonnatartalma ugyan évről-évre állandóan növekszik, mindazáltal lassankint több és több tért hódítanak az összforgalom lebonyolításánál az idegen hajók is. Az osztrák magyar hajók forgalmának emelkedését, s az összforgalom lebonyolításában való szerepét az alábbi összeállítás világítja meg:

Az osztrák és magyar hajókra esett:

Év	az összes hajók tonna-tartalmának	az összfor-galomnak
1872	60·43%-a	70·18%-a
1877	71·99 „	74·95 „
1882	66·59 „	64·66 „
1887	77·83 „	55·70 „
1892	83·89 „	61·73 „
1893	80·48 „	63·21 „
1894	81·07 „	68·94 „

Az összes hajóforgalomnak mintegy 18—19%-át kitevő egyéb hajók között a vitorlások nagyobb része olasz, a gőzösöké pedig angol.

A 1893. és 1894. évi hajóforgalomban részes hajók lobogó szerint következőleg oszlottak meg:

d) Helyi és átmeneti kereskedelem.

A hazai kikötőnek a fentiekben ismertetett nagy arányú anyagi támogatásával első sorban azon czélt sikerült elérni, hogy az aránylag csekély kereskedelmi értékű hazai nyersterményeknek a tengeren túlra való olcsó szállítása lehetővé vált. Sokkal fontosabb azonban ennél az, hogy Fiumén át hazánkba a nyugoti államokba oly kiviteli ut nyílt meg, melyen sem az esetleg kitörhető tarifa-vagy vámháborúk, sem a szomszédos államokkal fennálló gazdasági viszonyunkban esetleg beállható feszültség nem állja útját többé nyersterményeink akadálytalan kivitelének.

Fiume, mint a magyar birodalom kiviteli kereskedelmének biztonsági ventilje s a szomszédos nyugoti államokkal fennálló barátságos tarifális és kereskedelmi viszonyok egyik lényeges tényezője folyton fokozódó kivitelével teljesen megfelelt a hozzáfűzött várakozásoknak.

Sajnos, hogy Fiume behozatali forgalmáról, mint azt a később következő számadatokból látni fogjuk, nem lehet ugyanazt elmondani. A behozatal, dacára a vezető körök e célra irányult tevékenységének, igen lassan fejlődik s csak az utolsó 3—4 évben lehet némileg gyorsabb menetű emelkedést észlelni.

A behozatali kereskedelem, ha nem is épen pangásának, de lassu fejlődésének oka abban rejlik, hogy mindeddig nem sikerült oly nagy keres-

Mely állam lobogójával	1893								1894							
	Érkezett				Indult				Érkezett				Indult			
	gőzös		vitorlás		gőzös		vitorlás		gőzös		vitorlás		gőzös		vitorlás	
	száma	tonna	száma	tonna	száma	tonna	száma	tonna	száma	tonna	száma	tonna	száma	tonna	száma	tonna
Osztrák-magyar ...	3604	560463	1455	61496	3591	560668	1444	61446	4124	683014	1688	56803	4135	680160	1699	57248
Dán ...	—	—	1	206	—	—	1	206	—	—	—	—	—	—	—	—
Görög ...	2	2270	12	2363	3	2296	11	2196	2	2146	19	4049	2	2146	18	3821
Francia ...	1	629	—	—	1	629	—	—	6	7366	—	—	6	7366	—	—
Német ...	9	7072	—	—	9	7072	—	—	12	7488	—	—	12	8381	—	—
Angol ...	170	239045	2	386	169	236863	2	386	153	210232	1	139	154	213008	1	139
Olasz ...	119	50133	886	48266	120	50017	878	46156	94	40932	1050	51975	96	41226	1049	50935
Montenegrói ...	2	2157	2	60	2	2157	2	60	—	—	3	85	—	—	4	471
Norvég ...	14	9633	1	713	14	9633	1	713	6	2956	1	687	6	2956	1	687
Hollandi ...	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1580	—	—	1	1580	—	—
Török ...	—	—	6	756	—	—	7	905	—	—	9	752	—	—	11	1631
Spanyol ...	1	1010	—	—	1	1010	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svéd ...	—	—	—	—	—	—	—	—	1	421	—	—	1	421	—	—
Összesen ...	3922	872412	2365	114246	3910	870345	2346	112068	4399	956135	2771	114490	4413	957244	2783	114932

kedőházakat a hazai kikötőben való letelepedésre bírni, kik tevékenységükkel s tőkájukkal a kereskedelem ezen ágát fellendítenék.

A fiumei kereskedő elem, mely régebben csak a közeli partvidékkel üzött szűk határok közt mozgó kereskedelmet, csak igen kevés kivétellel tudta magát a gyökeresen változott új viszonyokba beletalálni. Fiume kiviteli s behozatali kereskedelmének jellegző czikkei nem sokat változtak ugyan, de az azokkal való nagyban kereskedelmet budapesti és trieszti kereskedők ragadták magukhoz, kik az üzletek lebonyolítására jobbára ügynökök, bizományosok és szállítók közvetítését veszik igénybe.

Fiume helyi kereskedelmének működési tere főleg az isztriai félsziget keleti partjára, az Adria szigeteire, a horvát partokra s a szárazföldön Károlyvárosig terjedő vidékre szorítkozik.

A fiumei kereskedőházak tevékenysége csak igen kis mértékben járul hozzá azon nagy arányú árumozgalomhoz, mely a Fiuméba vezető vasutaknak s a révnek forgalmát állandóan nagy tömegekkel alimentálja.

Fiumei kereskedelmének támogatására szolgáló intézetek közül a kereskedelmi és iparkamarát, a tőzsdét, kereskedelmi muzeumot, az osztrák magyar bank fiókját, a fiumei hitelbankot, a magyar leszámítoló és pénzváltóbank fiókját, a városi takarékpénztárat, a népbankot és a fiumei bankot említjük fel.

A *fiumei hitelbank* a banküzlet minden ágán kívül élénk kereskedelmi tevékenységet fejt ki don-gával, mü- és haszonfával, gabonával, hüvelyesekkel, cukorral, szilvával.

Fiume ki- és beviteli kereskedelmének terén az 1895. év folyamán egy új czég, a *Lloyd kereskedelmi társaság* kezdte meg tevékenységét:

A gyarmatáru behozatal meghonosításán fáradozik a nem rég alakult *magyar kereskedelmi r.-t.*, mely bár a behozatalt Fiumén át eszközli, inkább

Budapest, mint Fiume kereskedelmi tényezői közé számítható.

Az üzleteiket Fiumében lebonyolító kereskedők közül főleg a fa-, bor- és gabonakereskedők tevékenysége szerepel nagyobb mennyiségekkel a ki- és bevitelben, bár a legnagyobb forgalmat ez árucikkekkal is idegen kereskedők bonyolítják le.

A *fakereskedők* közül *Schadelook F.* azon trieszti nagy házak egyike, melyek először keresték fel a hazai kikötőt. Egyik nagyobb fakereskedő czég *Gairard J. B. M.* továbbá *Curro & Figlio* és *Gaffinel K.* Mind a négyet bizományos képviseli a fiumei piacon. Figyelemre méltó czég *Neu'erger Bódog* és *fia*, ki az általa letarolt hervát, szlavon és boszna erdőségek faanyagát kizárólag a hazai kikötőn át viszi ki. Élénk üzleteket bonyolítanak le *Pagan J.*, *Berger A. zágrábi czég*, *Scarpa J.*, *Mohr és társa*, *Kemény D.*, *Klein és Milch*, *Minach G. és társa*, *Dušan Vilchar*, *Marasich G.*, *Baccareich A.*, *Bačič* és *Kopaitich*, *Bedini* s több más kereskedő.

Az utóbbi évek élénk *borb behozatalában* nagy része van *Burič M.*, *Riboli J.*, *Ruzička B.*, *Ruzič és társa*, *Wolf Lipót fia* nagyobb és még vagy 15—16 kisebb borkereskedőnek.

Gabonaneműekkel, hüvelyesekkel, olajmagvakkal főleg *Bayerthal és Lewy* czég, *Cunardi E.*, *Mayländer J.* s *Neumann Károly* üzérkednek számbavehetőleg. *Bayerthal* és *Lewy* csaknem egyedül bonyolítja le a Fiumén át irányuló árpakivitelt, míg *Neumann* főleg a hüvelyesek kivitelével foglalkozik. Nagyobb gabonakereskedő czégek még *Fürst M.*, *Heller L.* és a *fiumei hitelbank*.

Részint a Fiumében nem lakó czégek üzleti megbízásait, részint a Fiumében való árufováro- zást végzik a nagyszámu *szállítók*. Ezek közül *Csillag*, és *Pick*, *Gerbaz testvérek*, *Cunradi*, *Fischer és Brüll*, *Gondrand testvérek*, *Hoffmann S. és V.*, *Ossoinak A.*, *Padovani F.* és *Sterk F.*, *Perussich J.* és *Schenker és társa* czégeket említjük meg.

e) Vasuti áruforgalom.

Az utolsó kilencz évben vasuton Fiuméba érkező s onnan vasuton elszállított fontosabb tömeg-
árak forgalmát az alábbi táblázatok tüntetik fel:

Fiuméba érkezett vasuton:

Árucikk	Év	Magyar állomá- sokról, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsből s egyéb külföldi helyek- ről	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásairól			
q						
Hüvelyesek	1887	26,278	3,736	8,904	3,171	50,189
	1888	37,889	5,390	9,538	5,871	58,688
	1889	38,275	7,316	9,674	8,149	63,414
	1890	110,519	6,568	14,331	6,652	138,180
	1891	208,928	12,949	25,609	6,147	253,633
	1892	132,600	12,406	11,506	5,916	161,065
	1893	251,891	70,260	17,176	5,916	345,243
	1894	181,434	52,995	12,231	5,756	252,416
	1895	149,601	32,452	4,701	10,209	196,963
Olajvetemény	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	7,326	870	205	1,099	9,500
	1894	8,996	—	—	406	9,402
	1895	2,112	284	—	—	2,396
Buza	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	116,896	11,740	1,420	3,190	133,246
	1894	61,732	6,651	—	306	68,689
	1895	85,962	10,360	—	100	96,422
Árpa	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	329,258	167,054	7,986	1,612	505,910
	1894	334,783	154,837	9,225	100	498,945
	1895	37,481	49,191	6,343	1,000	94,024

Árucikk	Év	Magyar állomásokról, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsből s egyéb külföldi helyekről	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásairól			
q						
Gabona (egyéb)	1887	499,155	180,358	17,525	8,218	705,256
	1888	1.063,863	271,344	32,831	22,278	1.390,316
	1889	625,900	85,982	10,538	4,778	727,198
	1890	691,949	167,416	16,276	1,629	877,270
	1891	616,681	84,419	7,892	1,633	710,625
	1892	618,365	77,404	7,926	7,400	710,395
	1893	157,963	13,673	859	22,575	195,070
	1894	66,055	14,831	4,288	16,820	101,994
	1895	56,422	3,228	2,737	10,693	73,080
Örlemény	1887	875,766	2,534	11,006	9,466	898,772
	1888	1.374,655	5,683	10,413	14,020	1.404,771
	1889	1.189,573	2,214	7,414	20,980	1.220,181
	1890	1.001,306	6,242	6,022	12,383	1.025,953
	1891	835,067	3,225	7,737	22,793	867,406
	1892	720,372	10,500	6,860	6,685	744,417
	1893	997,043	31,559	3,738	11,572	1.043,912
	1894	964,016	35,178	20,277	9,621	1.029,092
	1895	1.063,641	38,921	16,153	10,810	1.129,525
Donga	1887	876,572	8,888	7,356	2,713	895,529
	1888	963,048	10,310	2,100	3,163	978,621
	1889	1.268,568	3,121	2,220	12,009	1.285,918
	1890	936,343	1,126	1,728	3,756	942,953
	1891	770,476	4,939	13,501	2,166	791,082
	1892	1.285,308	32,891	7,073	14,915	1.340,187
	1893	1 039,721	107,422	5,603	134,730	1 287,476
	1894	1.027,661	106,400	11,271	139,189	1.284,521
	1895	575,357	933	1,472	243,838	821,600
Haszonfa	1887	881,379	47,958	125,562	33,848	1.088,747
	1888	884,347	24,132	160,249	20,142	1.088,870
	1889	893,221	11,219	160,490	21,202	1.086,132
	1890	1.053,797	15,255	214,318	26,305	1.309,675
	1891	1.109,140	6,480	185,607	8,819	1.310,046
	1892	1.051,345	72,482	142,834	14,890	1.281,551
	1893	972,733	179,368	206,843	100,728	1.359,672
	1894	1.072,313	167,683	228,632	54,214	1.522,842
	1895	1.125,314	148,020	300,820	163,927	1.738,081
Szilva	1887	105,613	308	609	2,019	108,649
	1888	72,927	100	1,195	901	75,123
	1889	81,744	—	115	—	81,859
	1890	89,371	—	82	300	89,753
	1891	25,579	—	1,277	—	26,856
	1892	51,732	—	67	5,544	57,333
	1893	27,361	—	100	15,330	42,791
	1894	31,141	—	—	12,748	43,889
	1895	18,263	—	—	6,764	25,027

Árucikk	Év	Magyar állomá- sokról, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsből s egyéb külföldi helyek- ről	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásairól			
q						
Szesz	1887	17,285	1,324	336	283	19228
	1888	3,598	—	12	639	4,249
	1889	8,632	—	24	278	8,934
	1890	6,976	—	587	410	7,973
	1891	20,239	—	1,748	474	22,461
	1892	14,244	—	902	150	15,296
	1893	26,479	507	1,582	63	28,631
	1894	11,635	1,038	114	—	12,787
	1895	8,834	1,172	523	—	10,529
Szén	1887	12,176	3,225	41,071	13,401	69,873
	1888	27,106	100	39,486	4,422	71,114
	1889	40,066	8	69,946	2,959	112,979
	1890	72,867	—	75,446	3,476	151,789
	1891	69,910	403	61,775	4,305	136,330
	1892	67,508	—	37,631	4,032	109,471
	1893	98,816	—	43,362	6,100	148,278
	1894	90,959	100	34,225	5,604	130,888
	1895	22,610	—	37,779	3,900	64,289
Bor	1887	52,413	1,312	1,517	2,084	57,326
	1888	37,421	906	2,259	1,737	42,323
	1889	13,838	100	9,792	1,323	25,050
	1890	7,521	564	2,435	2,761	13,281
	1891	5,458	81	13,644	1,932	21,115
	1892	3,978	838	12,126	6,284	23,226
	1893	1,485	484	11,936	11,330	25,235
	1894	1,297	196	7,246	17,453	26,192
	1895	1,279	260	6,071	9,412	17,022
Czement	1887	—	704	13,772	—	14,476
	1888	794	207	11,026	820	11,847
	1889	330	—	10,590	421	11,341
	1890	243	—	10,028	1,232	11,494
	1891	201	—	12,252	100	12,753
	1892	4,072	—	14,770	628	18,570
	1893	1,516	—	13,994	100	15,610
	1894	3,611	300	30,007	1,600	35,518
	1895	1,013	—	34,046	1,400	36,459
Czukor	1887	2584	9,536	1,290	18,540	31,950
	1888	756	4,661	2,788	17,115	25,320
	1889	193	3,822	623	20,134	24,772
	1890	65,509	7,472	1,852	27,803	102,636
	1891	113,813	37,365	6,787	32,465	190,480
	1892	107,583	19,692	4,909	48,289	180,473
	1893	158,467	26,731	735	166,012	351,945
	1894	198,872	24,077	305	81,075	304,329
	1895	255,366	13,832	3,712	54,349	327,259

Árucikk	Év	Magyar állomá- sokról, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsből s egyéb külföldi helyek- ről	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásairól			
q						
Ásványviz	1887	22,757	—	—	—	22,757
	1888	29,256	12	7	104	29,379
	1889	39,375	133	213	927	40,648
	1890	36,915	100	132	1,300	38,447
	1891	24,105	200	312	1,310	25,927
	1892	35,681	9	1318	334	37,342
	1893	33,509	—	350	1,036	34,895
	1894	32,843	—	513	1,121	34,477
	1895	40,981	—	130	1,383	42,494
Cserlé	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	73,481	—	3,203	225	76,909
	1890	73,175	—	1,336	300	74,811
	1891	66,870	—	1,297	102	68,269
	1892	61,889	14,654	2,980	4,030	83,553
	1893	70,602	39,857	1,692	1,502	113,653
	1894	83,604	32,529	1,212	6,482	123,827
	1895	102,751	8,097	799	3,048	114,695
Papir	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	1,378	148	1,950	532	4,008
	1891	876	154	1,726	375	3,194
	1892	3,735	53	2,433	2,146	8,367
	1893	2,704	—	1,661	418	4,783
	1894	1,037	58	493	81	1,669
	1895	1,658	—	1,551	359	3,568
Keményítő	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	4,557	—	100	451	5,108
	1891	8,330	—	220	1,013	9,343
	1892	6,083	—	432	411	6,926
	1893	8,661	134	100	—	8,895
	1894	8,623	—	117	204	8,944
	1895	9,858	—	100	54	10,012
Cellulose	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	1,566	—	11,844	4,120	17,530
	1891	6,126	—	15,591	2,685	24,402
	1892	17,147	11	10,997	9,043	37,199
	1893	27,462	—	19,541	713	47,716
	1894	9,529	—	24,181	319	34,029
	1895	5,668	514	16,414	100	22,696

Árucikk	Év	Magyar állomásokról, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsből s egyéb külföldi helyekről	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásairól			
			q			
Vas	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	9,440	—	12,922	11,146	33,508
	1891	7,582	106	8,761	5,230	21,679
	1892	6,952	165	8,462	9,981	25,560
	1893	12,544	1,151	14,663	7,578	35,936
	1894	29,204	389	11,864	6,827	48,284
	1895	19,946	30	10,782	6,415	37,173
Rongy	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	11,386	560	1,545	323	13,814
	1891	11,253	404	1,361	257	13,275
	1892	8,246	864	3,226	492	12,828
	1893	13,084	1,344	2,518	403	17,349
	1894	12,008	610	6,031	296	18,945
	1895	7,977	1,215	5,227	321	14,740
Sör	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	13,638	5,535	19,173
	1891	994	85	14,253	5,582	20,914
	1892	3,495	—	11,721	1,252	16,468
	1893	7,066	—	13,246	856	21,168
	1894	8,409	15	13,681	592	22,697
	1895	2,774	2,581	18,970	915	25,240
Dohány	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	6,606	—	1,901	43	8,550
	1891	5,278	—	18	13	5,309
	1892	10,423	—	105	2	10,530
	1893	11,139	205	—	84	11,428
	1894	10,183	—	56	237	10,476
	1895	6,814	—	9	369	7,192
Ércz	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	25,818	—	12,280	2,632	40,730
	1891	20,460	—	4,249	—	24,709
	1892	1,163	—	—	—	11,63
	1893	300	—	—	—	300
	1894	—	—	—	850	850
	1895	205	—	4,419	876	5,500

Árucikk	Év	Magyar állomá- sokról, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsből s egyéb külfö'di helyek- ről	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásairól			
q						
Üres hordó	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	24,965	3,196	5,203	6,961	30 325
	1894	79,496	11,378	22,271	26,050	135,195
	1895	66,231	13,486	28,644	35,573	143,934
Különtéle	1887	185,509	9,161	101,879	79,902	376,451
	1888	182,400	6,606	114,270	53,052	356,328
	1889	100,782	3,547	105,661	51,009	260,999
	1890	56,844	1,533	53,442	21,310	133,079
	1891	64,707	2,484	66,865	18,550	152,606
	1892	106,867	5,439	93,119	39,088	244,513
	1893	163,810	14,025	125,375	50,684	353,892
	1894	71,551	7,020	126,648	32,442	237,661
	1895	66,845	10,479	160,070	29,560	266,954
Összesen	1887	3.557,187	269,044	330,147	173,645	4.330,023
	1888	4.678,060	329,451	385,174	144,264	5.536.949
	1889	4.173,988	117,462	390,503	144,516	4.826,469
	1890	4.264,086	207,194	454,296	134,399	5.059,975
	1891	4.506,905	153,294	452,282	115,991	5.228,482
	1892	3.792.573	248,713	380,355	181,147	4.602,788
	1893	4,561,827	669,582	501,401	550,586	6 283,396
	1894	4.400,992	616,285	564,888	420,393	6.002,558
	1895	3.734.963	335,055	661,472	595,384	5.326,874

Fiuméből elszállítottak vasuton:

Árucikk	Év	Magyar állomásokra a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsbe s egyéb külföldi helyekre	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásaira			
q						
Rizs	1887	105,996	—	—	69,642	175,638
	1888	128,637	—	183	111,084	239,954
	1889	103,689	—	2,399	99,134	205,222
	1890	116,394	—	1,824	130,269	248,485
	1891	142,484	—	699	170,001	313,184
	1892	128,379	963	8,681	74,993	213,316
	1893	249,663	6,751	50,170	55,215	361,799
	1894	206,619	5,083	51,210	65,283	328,195
	1895	263,829	6,504	35,612	90,608	396,553
Kávé	1887	13,264	—	—	10,463	23,727
	1888	10,948	—	1	2,567	22,516
	1889	1,391	—	22	910	2,323
	1890	289	4	154	4	451
	1891	430	—	104	618	1,152
	1892	2,480	89	1,839	6,304	10,602
	1893	2,230	305	2,621	6,477	11,633
	1894	2,544	254	3,479	5,148	11,425
	1895	3,083	140	5,889	4,720	13,832

Árucikk	Év	Magyar állomásokra, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsbe s egyéb külföldi helyekre	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásaira			
q						
Kőolaj	1887	313,169	—	—	302,377	615,546
	1888	302,280	—	218	367,452	669,950
	1889	326,399	1,137	6,614	328 470	662,613
	1890	300,630	—	1,331	300,652	602,620
	1891	277,259	—	740	302,805	590,804
	1892	356,756	10,113	55,714	246,186	670,769
	1893	374,884	44,475	169,893	190,826	780,078
	1894	323,989	40,676	156,462	162,964	684,091
	1895	279,192	40,438	159,473	156,042	635,145
Vas	1887	11,744	129	8,520	2,936	23,329
	1888	5,353	114	9,962	3,024	18,453
	1889	8,000	—	13,305	6,824	28,129
	1890	9,257	2	17,216	6,761	33,236
	1891	8,150	—	14,796	11,104	34,017
	1892	9,751	305	21,993	5,115	37,164
	1893	26,032	1,039	11,806	5,683	45,150
	1894	138,752	2,695	50,934	26,175	218,556
	1895	163,644	2,732	70,836	25,771	262,983
Só	1887	68,040	—	13	70	68,123
	1888	69,902	—	114	211	69,727
	1889	72,569	26	47	—	72,642
	1890	84,299	—	173	8	84,480
	1891	56,733	—	187	100	57,060
	1892	53,079	414	66	122	54 681
	1893	60,009	—	46	—	60,055
	1894	55,667	—	100	—	55,767
	1895	133,688	200	304	104	134,296
Kőszén	1887	656	102	197	133	1,088
	1888	1,177	—	310	105	1,592
	1889	—	—	—	101	101
	1890	281	—	—	—	281
	1891	24,097	—	4,452	113	28,662
	1892	2,246	—	—	600	2,856
	1893	4,831	—	205	—	5,036
	1894	18,229	—	500	200	18,929
	1895	26,165	—	1,331	—	27 496
Bor	1887	6,253	1,213	11,696	3,431	22,593
	1888	18,153	1,439	20,485	7,758	47,835
	1889	37,701	1,179	13,655	32,101	84,636
	1890	76,753	3,135	16,540	47 201	143,639
	1891	162,312	7,029	16,952	53,813	240,086
	1892	401,251	24,502	52,030	57,515	536,198
	1893	752,565	68,474	97,412	83,871	1,022,342
	1894	667,265	46,248	72,364	81,695	867,572
	1895	528,576	54,673	60,142	67,354	710,745

Árucikk	Év	Magyar állomásokra, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsbe s egyéb külföldi helyekre	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásaira			
			q			
Őrlemény	1887	20,160	385	7,458	2,238	30,241
	1888	21,065	153	9,560	1,263	32,041
	1889	18,226	210	8,124	1,137	27,697
	1890	21,710	1,145	9,434	2,160	34,449
	1891	19,556	1,137	31,413	846	52,952
	1892	22,748	490	14,606	6,918	44,762
	1893	30,439	308	18,806	11,135	60,323
	1894	43,792	5,528	35,111	20,469	104,900
	1895	53,615	5,121	23,200	11,055	92,991
Donga	1887	—	—	1,567	—	1,567
	1888	434	—	455	100	989
	1889	233	—	941	5	1,179
	1890	537	—	3,299	—	3,836
	1891	181	—	2,557	635	3,373
	1892	632	—	3,892	400	4,924
	1893	238	—	5,926	310	6,474
	1894	348	—	8,236	1,200	9,784
	1895	106	—	11,492	420	12,018
Keményítő	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	2,911	92	633	5,064	8,700
	1891	2,098	—	998	4,095	7,181
	1892	7,101	1,331	2,843	6,456	17,731
	1893	9,903	1,098	6,816	5,776	23,593
	1894	7,451	776	5,055	5,991	19,273
	1895	8,414	657	6,369	6,450	21,890
Dohány	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	21,196	443	682	7,093	29,424
	1891	20,704	407	150	7,321	28,582
	1892	22,927	571	116	1,889	25,503
	1893	29,469	1,685	392	4,414	35,960
	1894	37,899	1,031	79	1,220	40,229
	1895	35,262	895	97	2,949	39,203
Papír	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	5,182	20	316	1,924	7,442
	1891	5,116	127	1,596	1,382	8,221
	1892	5,934	40	2,268	1,294	9,536
	1893	7,113	—	2,622	626	10,361
	1894	8,167	6	4,960	670	13,803
	1895	9,600	4	4,689	604	14,897

Árucikk	Év	Magyar állomásokra, a déli vasút állomásait kivéve	A déli vasút		Bécsbe s egyéb külföldi helyekre	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásaira			
			q			
Kénsav	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	1,787	4	8,419	1,992	12,202
	1891	2,114	26	9,369	1,875	13,424
	1892	1,329	14	8,385	948	5,784
	1893	1,499	—	1,137	716	3,352
	1894	7	105	681	1,433	2,226
1895	308	103	1,546	1,031	2,988	
Juta	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	43,490	420	844	41,854	86,608
	1892	40,591	8,414	16,750	24,021	89,776
	1893	36,835	24,355	70,512	—	131,702
	1894	47,867	45,337	76,908	3,479	173,591
1895	40,711	54,620	70,481	9,455	175,267	
oszfát	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	7,915	—	116	—	8,031
	1894	101,663	7,290	760	305	110,018
1895	169,812	4,469	1,861	638	176,780	
Chili salétrom	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	333	8	—	—	341
	1894	5,325	506	684	236	6,751
1895	13,466	1,981	1,047	947	17,441	
Narancs és citrom	1887	—	—	—	—	—
	1888	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—
	1890	—	—	—	—	—
	1891	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—
	1893	12,392	14	—	8	12,414
	1894	63,072	257	105	160	63,594
1895	72,879	169	472	442	73,962	

Árucikk	Év	Magyar állomá sokra, a déli vasut állomásait kivéve	A déli vasut		Bécsbe s egyéb külföldi helyekre	Összeg
			magyar	osztrák		
			állomásaira			
			q			
Különféle	1887	98,800	6,874	71,808	28,587	206,069
	1888	94,876	2,918	62,194	24,209	184,197
	1889	116,889	2,894	51,530	61,067	232,380
	1890	92,394	5,051	50,876	48,980	197,301
	1891	76,131	3,218	47,045	39,876	166,270
	1892	107,642	6,860	44,273	37,739	200,406
	1893	257,956	11,335	108,933	77,520	456,027
	1894	125,859	12,389	133,912	60,454	332,614
	1895	154,712	15,641	140,822	47,083	358,318
Összesen	1887	638,082	8,703	101,259	419,877	1.167,921
	1888	652,375	4,624	103,482	517,773	1.287,254
	1889	685,097	5,474	96,637	529,744	1.316,952
	1890	733,620	9,896	110,907	552,108	1.406,531
	1891	840,829	12,364	131,902	636,438	1.631,573
	1892	1.163,146	55,006	233,456	472,400	1.924,003
	1893	1.865,131	159,847	548,183	442,877	3.016,044
	1894	1.854.515	168,181	601,540	437.082	3.061,318
	1895	1.957,062	188,347	595,723	425,673	3.166,805

A vasuton Fiuméba szállított áruk közt tömegére nézve a haszonfa, donga és az örlemények állnak az első helyen.

A *haszonfa* nagy részét négyszögre faragott tölgytörzs, tölgydeszka, tavoletti, hajóépítő fak, butorfa és vasuti kocsik készítésére szolgáló fak, nyers és kidolgozott parkéta s kisebb részben tölgytörzsek teszik ki. Ezen fak tulnyomó részét a horvát-szlavon őserdők és a megszállott tartományok erdőségei szolgáltatják. A magyar birodalom egyéb erdőségeiből a tölgyfa fűrészárak csak részben kerülnek a fiumei kikötő útján a külföldi piacokra.

Számottevő mennyiségben érkeznek még *bükk fűrészárak* mint deszkák, pallók, deszkácskák, négyszögfak és gerendák a fiumei kikötőbe. Ezek jobbra északi és északkeleti magyar állomásokról s a magyar erdélyi határhegység erdőövéből kerülnek a kikötő farakodó helyeire.

A nagy mennyiségben érkező *puhafa-fűrészárak* tetemes része a Vág völgyéről, Máramarosból, a keleti határhegységből s Turóc, Liptó, Szepes és Zólyom vármegyék rengetegeiből kerül ki. Számbavehető mennyiséget szállítanak Gácsországból s Krajna és Stiria fenyveseiből is.

A *dongaküldemények* nagyobb része tölgy-

fából hasított francia donga; kisebb része német kádárfa.

A francia dongát Horvát-Szlavonországból s a megszállott tartományokból, a német kádárfa jobbra az ország északi és északkeleti erdőségeiből szállítják. A száraz tárgyak (liszt, cukor, szilva, babérlevél stb.) csomagolására való hordók készítésére szolgáló bükk dongák nagyobb részét Máramaros és Szatmár vármegyék szolgáltatják.

Az *örleményeket* tulnyomólag magyar malmok szállítják a hazai kikötőbe. Ezek közt első helyen állanak a budapesti malmok. Ezek az 1894. év folyamán 472,543 q lisztet adtak fel Fiuméba. A többi a vukovári, nagykikindai, aradi, váci, szegedi, kaposvári, hatvani, vrpoljei, zágrábi, zombori, temesvári, eszéki, csabai, szigetvári, czeplédi, debreczeni, dombóvári, tapolezai, nagyváradi, szolnoki stb. malmok közt oszlik meg. Az osztrák malmok közül főleg csak a krajnai malmok vesznek részt a Fiumén át való kivitelen.

A *gabonaneműek* kivitelen a Fiumén át vezető ut soha sem játszott elsőrangú szerepet. Az 1888. évi tetemes kivitelen az azóta nem ismétlődött kedvező termésben találja magyarázatát. Egyedül az Angliába irányuló *árpaküldemények* veszik utjokat rendszeresen a hazai kikötőn át. Az árpát

Magyarország északnyugoti és északkeleti vidékéről s Fejér vármegyéből szállítják tulnyomólag Fiuméba. Az egyéb gabonanemek közt a *tengeri* és a *rozs* érdemel figyelmet. A buzát jobbra a dunántuli vidék szolgáltatja.

Kivált az utóbbi években mind nagyobb mennyiségben szállítják a hüvelyeseket, főleg a *babot* a hazai kikötőbe. Az ország fensik fekvésű, mészköves vidékein, a Duna és Tisza közén, az elpusztult szőlők területén s a délkeleti Felföldön termelt hüvelyeseket budapesti, kolozsvári, miskolci, kassai stb. kereskedők küldik Fiuméba.

Fiume leadási forgalmában tekintélyes mennyiségekkel szerepel a *czukor*. Ennek nagyobb része nyersczukor, míg kisebb része finomított czukor. A feladásban a hazai gyárak szerepelnek nagyobb mennyiségekkel. Az osztrák és morva gyárak a fiumei olcsó helyi költségek s a fiume-anconai kedvező tengeri viteldij által kecségetve, az utóbbi években mind nagyobb mértékben veszik igénybe a fiumei utirányt.

A *cserlé* is azon áruk közé tartozik, melyek évről évre nagyobb mennyiségekben érkeznek a hazai kikötőbe. A modern erdőkihasználás ezen termékét majdnem kizárólag a horvát-szlavon s boszna erdőségekből szállítják Fiuméba.

A *szén* tulnyomó része a pécsvidéki bányákból kerül ki. Az osztrák széntermelő helyek közül Trifail szerepel számottevő mennyiségekkel. A fiumei ipartelepek különben majd mind angol és fianonei szenet használnak.

Az *ásványvíz* legnagyobb része budai keserűviz. A *szilvát* Boszniából, Szerbiából s Krajnából szállítják Fiuméba.

A *szeszkiüldemények* gyakoribb feladó állomásai Budapest, Arad, Nagyvárad, Temesvár. A *bort* bécsi s egyéb osztrák borkereskedők küldik Fiuméba.

A *cementet* Ujvidék és Lédecz állomásokról s osztrák tartományokból, a *vasat* pedig Budapest, Salgó-Tarján, Ózd, Zólyom-Brezó állomásokról a szab. osztrák-magyar államvasutársaság délmagyarországi vasműveiből, továbbá Stiriából szállítják Fiuméba, jobbra az ott folyó építkezésekhez.

A *Papírt* az első magyar papiripar r. t. s a hazai egyéb gyárak és kereskedők szállítanak.

A *keményítő* nagyobb része Budapest, Párkány-Nána, Arad, Almás Füzítő állomásokról s a kassa-oderbergi vasut állomásairól érkezik Fiuméba.

Éleli III. és: Kereskedelmi monografia II.

A *cellulose* kisebb részét a tordai, zernesti, horkai stb. hazai gyárak, nagyobb részét pedig osztrák ipartelepek szállítják a kikötőbe.

A *dohányt* a hazai dohánybevéltők és rakárak, a *sört* pedig a köbányai, temesvári, gráci, puntigami, schwechati és pilseni sörfőzők küldik Fiuméba.

A *rongy* nagyobb része hazai gyűjtő állomásokról kerül kivitelre.

A *Fiume feladási forgalmában* az ottani ipartelepek termékei, a bor, juta, foszfátok, keményítő, dohány, kávé, nyersvas, só és a déli gyümölcs a jellegző árucikkek.

A fiumei rizshántoló, petroleumfinomító, papirgyár és vegyigyár küldeményeiről már az V. fejezet alatt szóltunk.

A *borfeladás* a fillokszeravész rohamos terjedése következtében évről évre nagyobb mérvet öltött s 1893-ban érte el tetőpontját, midőn meghaladta az 1 millió q-t. A feladott olasz és dalmát borok tulnyomó része homoki borokkal való keverés céljából Magyarországra jön be és számos állomás közt oszlik meg. Legtöbb meg Budapest, Budafok, Pécs, Pozsony, Sátoralja-Ujhely, Kassa, Arad, Sopron, Esztergom, Vác, Gyöngyös, Eger, Kis-Marton-Szárazvám, Pinnye stb. állomásokra. Az osztrák állomások közül Bécs, Grác és Bécs-ujhely a legnagyobb fogyasztók.

A *kávét* Budapestre, Bécsbe s Magyarországra és Ausztria nagyobb helyeire küldik. A *jutát* Budapest, Palota Ujpest, Lajta-Ujfalu, Pozsony állomásokra s osztrák gyárak részére adják fel. A *foszfátok* és a *chilisalétrom* legnagyobb része a budapesti műtrágyagyárba kerül.

A Fiumén át behozott *dohányt* magyar s kisebb részben osztrák dohánygyárak kapják. A piranói eredetű *sót* a megszállott tartományokban s Horvát-Szlavonországokban fogyasztják.

A hazai vasgyárak folyton fokozódó termelésével az utóbbi időben a belföldi nyersvastermelés már csak alig tudott lépést tartani s így az angol nyersvas behozatala évről évre emelkedik. A *nyersvasat* a budapesti, zólyomi, zólyom-brezói, salgótarjáni s a hazai egyéb vas- és gépgyárak kapják Fiumén át.

A *kőszén* a Fiumével szomszédos állomásokra megy. Az *őrlemények* közül a magyar állomásokra eső mennyiség nagyobb része rizsliszt és rizskorpa. A külföldre szállított mennyiség gabonaliszt. Ezt jobbra az osztrák Karsztvidékre s Comons átmenetre adják fel.

A *déli gyümölcsöt* Budapest árverő csarnokába szállítják el. Némi keveset egyéb magyar állomásokra s Gácsországba is adnak fel.

A külön meg nem nevezett áruk közt a gyar-

ugyanazon időben, hasonló módon elszállított áruk forgalmát, valamint a kikötői összforgalom értékét az alább következő táblázatban foglaljuk össze :

É v	Kivitel		Behozatal		Az összes forgalom	
	q	értéke forintban	q	értéke forintban	q	értéke forintban
1880	2.189,541	19.362,498	667,736	7.851,655	2.857,277	27.214,153
1881	2.257,620	22.323,810	806,480	12.179,211	3.064,100	34.503,021
1882	3.296,753	29.149,865	1.112,898	14.828,127	4.409,651	43.977,992
1883	4.296,880	43.011,562	1.482,547	21.712,293	5.779,427	64.723,855
1884	4.228,920	44.950,026	2.085,530	23.224,335	6.314,450	68.174,361
1885	5.277,076	54.333,479	2.183,383	21.882,325	7.460,459	76.215,804
1886	4.478,233	54.931,288	2.010,823	20.841,027	6.489,056	75.772,315
1887	4.946,172	54.459,675	1.933,963	20.719,611	6.880,135	75.179,286
1888	6.038,861	68.204,551	2.171,813	23.723,477	8.210,674	91.928,028
1889	5.807,569	62.319,470	2.285,570	26.202,627	8.093,139	88.522,097
1890	5.468,360	60.059,021	2.678,783	28.666,265	8.147,143	88.725,286
1891	5.865,701	59.012,000	2.779,289	34.283,000	8.644,990	93.295,000
1892	4.181,812	51.195,000	3.074,743	41.549,000	7.255,555	92.744,000
1893	5.764,427	68.324,000	4.295,490	58.819,000	10.059,917	127.143,000
1894	5.872,108	66.422,000	4.641,381	60.506,000	10.513,489	126.928,000
1895	5.082,097	58.246,119	4.688,427	63.375,439	9.770,524	121.621,558

matárak, fűszerek, cserzőanyagok, vegyszeti áruk, kenő olajok stb. szerepelnek nagyobb mennyiségekkel.

f) A kikötő ki- és beviteli forgalma.

Fiume területére 1880-tól 1894-ig terjedő 16 év alatt tengeri szállítóeszközökön behozott s onnan

A fiumei kikötő tengeri kiviteli és behozatali forgalmának pénzértéke a kivitelben és behozatalban részes országok között az alábbi két táblázatban feltüntetett összegekkel és %_o-os arányban oszlott meg.

Az ország, melybe a kivitel történt	K i v i t e l									
	1890		1891		1892		1893		1894	
	é r t é k									
	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban
Magyar tengerpart	1·901	3·17	2·265	3·84	2·442	4·77	2·067	3·82	2·888	4·35
Osztrák tengerpart	7·023	11·69	6·946	11·77	7·175	14·02	7·047	10·31	7·057	10·62
Északamerikai egyesült államok	3·469	5·78	2·512	4·26	3·693	7·21	3·234	4·73	2·856	4·30
Argentína	—	—	—	—	0·054	0·10	—	—	—	—
Ausztrália	0·020	0·03	—	—	—	—	—	—	—	—
Tunis	0·069	0·11	0·041	0·07	0·106	0·21	0·201	0·29	0·164	0·25
Belgium	0·451	0·75	1·344	2·28	0·940	1·84	0·872	1·28	1·030	1·55
Brazília	3·711	6·18	1·728	2·93	1·335	2·61	2·008	2·94	1·914	2·88
Egyiptom	0·635	1·06	0·647	1·10	0·315	0·61	0·240	0·35	0·136	0·21
Franciaország	12·626	21·02	18·346	31·09	10·187	19·90	16·140	23·62	16·488	24·82

Az ország, melybe a kivitel történt	K i v i t e l									
	1890		1891		1892		1893		1894	
	é r t é k									
	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban
Algír	0·739	1·23	0·476	0·81	0·469	0·92	0·290	0·42	0·299	0·45
Franciaország ázsiai gyarmatai	0·008	0·01	—	—	—	—	—	—	—	—
Németország	—	—	—	—	0·048	0·09	0·157	0·23	0·091	0·14
Angolország	20·123	33·51	14·308	24·24	13·006	25·40	18·617	27·25	16·973	25·55
Gibraltár	0·155	0·26	0·140	0·22	0·286	0·56	0·651	0·95	0·421	0·63
Malta	0·070	0·12	0·039	0·07	0·200	0·39	0·160	0·23	0·059	0·09
Angolország ázsiai gyarmatai	0·056	0·09	0·017	0·03	0·023	0·04	—	—	0·049	0·08
Görögország	0·625	1·04	0·476	0·81	0·153	0·30	0·131	0·19	0·176	0·27
Olaszország	3·417	5·69	4·576	7·75	7·50	14·67	11·739	17·18	11·421	17·19
Montenegro	—	—	—	—	—	—	—	—	0·004	0·01
Hollandia	2·146	3·57	1·818	3·08	1·273	2·49	1·723	2·52	1·909	2·87
Hollandia ázsiai gyarmatai	0·013	0·02	0·010	0·02	0·010	0·02	—	—	—	—
Portugália	1·238	0·06	0·104	0·18	0·107	0·21	0·073	0·11	0·071	0·11
Oláhország	0·047	0·08	0·026	0·04	0·046	0·09	0·053	0·08	0·112	0·17
Oroszország (Fekete tenger)	0·025	0·04	0·015	0·03	0·025	0·05	0·019	0·03	0·023	0·03
Spanyolország	0·353	0·59	1·164	1·97	0·445	0·87	0·415	0·61	0·241	0·36
Spanyolország ázsiai gyarmatai	—	—	—	—	0·006	0·01	0·013	0·02	—	—
Törökország	1·086	1·81	2·007	3·40	1·335	2·61	1·930	2·83	2·034	3·06
Zanzibar	0·045	0·08	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyéb országok és gyarmatok	0·008	0·01	0·007	0·01	0·004	0·01	0·004	0·01	0·008	0·01
Összesen	60·059	100	59·012	100	51·195	100	68·324	100	66·422	100

Az ország, melyből a behozatal történt	B e h o z a t a l									
	1890		1891		1892		1893		1894	
	é r t é k									
	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban
Magyar tengerpart	0·387	1·35	0·713	2·08	0·365	0·88	0·499	0·85	0·507	0·84
Osztrák tengerpart	10·282	35·87	13·579	39·61	13·278	31·98	14·334	24·37	14·168	23·37
Északamerikai egyesült államok	1·265	4·41	0·549	1·60	0·555	1·30	1·491	2·53	1·473	2·43
Belgium	—	—	—	—	0·044	0·11	0·011	0·02	0·095	0·16
Brazília	0·010	0·04	0·293	0·85	0·463	1·11	0·891	1·51	0·922	1·52
Egyiptom	0·011	0·04	0·307	0·89	0·046	0·11	0·319	0·54	1·462	2·41
Franciaország	0·091	0·32	0·246	0·72	0·086	0·21	0·396	0·67	0·878	1·45
Algír	0·050	0·17	0·290	0·84	0·075	0·18	0·029	0·05	0·518	0·85
Németország	—	—	—	—	0·136	0·33	0·410	0·70	0·388	0·64
Japán	—	—	0·754	2·20	0·374	0·90	0·875	1·49	0·292	0·48
Angolország	3·927	13·70	3·627	10·58	5·274	12·69	5·079	8·64	6·461	10·68
Malta	0·014	0·05	0·025	0·07	0·020	0·05	0·011	0·02	—	—
Görögország	0·638	2·22	0·314	0·92	0·090	0·22	0·155	0·26	0·321	0·53
Kelet-India	6·106	21·30	6·002	17·51	5·722	13·77	8·894	15·12	9·258	15·27

Az ország, melyből a behozatal történt	B e h o z a t a l									
	1890		1891		1892		1893		1894	
	é r t é k									
	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban	millió frtokban	o/o-ban
Olaszország	1·083	3·78	1·926	5·62	8·962	21·57	19·096	32·47	16·504	27·23
Hollandia	—	—	—	—	0·007	0·02	—	—	—	—
Hollandiai-Guajana	—	—	—	—	0·029	0·07	0·032	0·05	—	—
Oláhország	—	—	—	0·18	—	—	—	—	0·066	0·11
Oroszország (Fekete tenger)	3·888	13·56	3·592	10·48	3·705	8·92	4·933	8·39	3·972	6·55
Spanyolország	—	—	—	—	0·495	1·19	0·330	0·56	1·024	1·69
Norvégia	—	—	—	—	0·045	0·11	—	—	—	—
Törökország	0·914	3·19	2·005	5·85	1·778	4·28	1·034	1·76	2·275	3·75
Uruguay	—	—	—	—	—	—	—	—	0·016	0·03
Egyéb országok és gyarmatok	—	—	—	—	—	—	—	—	0·006	0·01
Összesen :	28·666	100	34·283	100	41·549	100	58·819	100	60·506	100

A kikötő kiviteli és behozatali forgalmában is jobbra ugyanazon tömegárak játszik a főszerepet, melyek a vasuti fel- és leadási forgalom zömét alkotják.

Az utolsó öt évben a hazai kikötőn át külföldre elhajózott főbb tömegárak mennyiségét az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

Á r u c z i k k	K i v i t e l				
	1890	1891	1892	1893	1894
	q				
Buza	172,870	210,452	52,803	54,254	58,424
Rozs	1,692	1,394	528	1,298	274
Árpa	452,079	229,020	191,591	472,979	477,502
Zab	15,329	9,822	7,661	7 443	8,942
Tengeri	54,234	99,417	252,816	85,214	30,481
Bab	69,570	194,310	215,235	308,961	282,355
Burgonya	7,580	9,193	4,667	3,831	6,488
Hántolt rizs	32,342	58,410	38,896	77,129	36,477
Buza liszt	1.032,037	814,526	680,741	905,212	869,243
Tengeri liszt	10,225	16,213	15,744	15,820	11,106
Rizs liszt	5,922	210	105	4,470	1,162
Keményítő és keményítő liszt	9,844	13,781	10,067	10,546	13,094
Buza korpa	20,727	16,513	11,514	17,350	21,792
Rizs korpa	11,076	6,332	20,360	11,024	10,552
Cukor	78,776	158,040	172,324	355,235	299,732
Aszalt szilva	98,424	15,532	55,320	21,274	33,965
Bor hordókban	30,312	18,445	19,140	12,926	15,695
Sör	7,642	8,890	4,345	5,434	4,999
Szesz	6,770	20,200	22,134	31,417	12,074
Ásványvizek	45,209	31,176	36,946	34,355	34,653
Maccaroni	3,525	3,795	3,736	4,558	4,162

Á r u c z i k k	K i v i t e l				
	1890	1891	1892	1893	1894
	q				
Mangánércz	58,270	13,724	26,628	1,918	663
Cserháj- és tölgyfakivonat ...	89,335	73,914	84,393	107,595	104,891
Cellulose	8,493	12,526	21,674	34,092	21,284
Papir	14,855	13,832	11,358	11,760	10,727
Butorok fából	8,059	7,289	7,805	6,387	6,604
Nyers bőrök	1,079	975	557	422	452
Faszén	12,381	11,066	10,917	14,411	12,713
Finomított kőolaj	13,177	11,715	15,903	21,254	21,257
Papir lemez	2,994	6,241	1,454	813	214
Nyers faárúk	1,320	2,339	1,422	716	672
Kádak, hordók stb.	1,957	2,003	690	255	573
Közönséges szappan	1,801	2,122	2,357	2,262	2,948

Á r u c z i k k	K i v i t e l				
	1890	1891	1892	1893	1894
	d a r a b				
Tölgyfa donga	48.617,700	38.966,600	33.198,700	53.247,600	52.258,400
Szegély deszkácskák	258,400	626,400	530,900	457,800	369,500
Tölgytalpfa	367,200	332,500	126,800	102,400	36,700
Bükkfa padló	4,100	20,700	14,700	10,000	4300
Bükkfa deszka	64,800	109,900	196,300	34,700	149,100
Bükkfa deszkácska	6.888,900	6.738,700	4.873,700	6.358,700	7.869,600
Bükkfa donga	6.046,000	5.412,000	2.232,000	2.769,000	3.515,000
Bükkfa karók	108,400	128,500	193,900	95,200	128,300
Evező	33,600	26,800	28,200	46,100	26,400
Távirdaoszlop	10,301	7,797	957	638	937
Fenyő padló	113,400	82,300	22,400	32,000	50,900
Fenyő deszka	1.055,000	1.353,600	1.037,800	1.131,400	1.461,900
Lécz (közönséges)	425,000	289,100	239,200	349,700	430,800
Lécz (□)	701,100	600,900	466,000	550,700	534,000
Fenyő donga	840,000	1.041,000	455,000	783,000	1.070,000
Fenyő árbocz	1,463	966	2,264	1,542	1,538
Tető- és fali téglá	1.717,000	996,000	506,000	595,000	894,000
	m ³				
	1890	1891	1892	1893	1894
Tüzifa	2,287	1,453	2,695	605	447
Tönkfá	8,308	9,776	12,927	18,911	14,792
Műfa	5,051	4,540	4,982	13,648	21,742
Különféle fűrészelt fa	10,952	11,191	13,802	17,409	22,447
Fenyő hosszfa	28,866	30,362	12,456	20,930	16,056
Fenyő gerenda	11,885	13,492	7,481	9,836	12,784

Czukorkivitelünk legnagyobb része Olaszországba megy. Az 1894. évben 220.296 q nyersczukrot vittek Olaszországba. Törökországba ugyanakkor 30.093 q, Angliába pedig 32.115 q piléhomok- és süvegcukrot vittek ki.

Az *árpakivitel* szoros összefüggésben áll az ország mindenkori árpatermésének minőségével és mennyiségével és így gyakori hullámzásoknak van alávetve. Így az 1885. évben 493.347 q, 1888. évben pedig 499.042 q árpát vittek ki Fiumén át. Ez utóbbi évben érte el a kivitel a maximumot. A rá következő évben azonban a kivitel már majdnem félszázzal hanyatlott. Ez a, mondhatni két évenként ismétlődő hanyatlás és emelkedés az utóbbi években is folyton tart. Kivitelünk nagyjából Angliába, Belgiumba, Hollandiába és Gibraltárba irányul.

Még nagyobb szélsőségek között mozog a *tengeri* kivitele, mely leginkább az osztrák és magyar tengerpartra irányul.

A Fiumén át mozgó *buzakivitel* állandóan és nagy arányokban csökken. A legnagyobb kivitel az 1880. évben volt, midőn Braziliába, Angolországba és Egyiptomba vittek ki nagy mennyiségeket. Ezeket a kiviteli piacokat már évek óta nem látják el Fiumén át búzával. Az 1888. évben még 616.391 q volt a hazai kikötő buzakivitele, 1894-ben azonban már 58.424 q-ra szállott alá. A buzakivitel csökkenésének megérthetéseire megjegyezzük, hogy azon országok, melyek a fiumei kikötőn át érhetők el előnyösen, gabonaszükségletüket, természetesen túlnyomó részben ugyancsak az olcsó tengeri szállítás előnyeiben részesülő amerikai, orosz és indiai buzapiacokról fedezik. Ha mindennek dacára Fiume a buzakivitel terén is mutatott fel egyes években nagyobb eredményt, úgy az a rendkívüli jó belföldi termésnek, a versenyző gabonapiacokon beállott valamely váratlan eseménynek, az árviszonyok előre nem számított alakulásának, szóval számos kedvező tényező véletlen szerencsés összetalálkozásának róható fel.

A *babkivitel* évről-évre emelkedik s ha egyes években némi visszaesés észlelhető, úgy az a belföldi termés minőségbeli és mennyiségbeli eredményével áll szoros összefüggésben. A Fiumén át irányuló babszállítmányok főbb piacai Délamerika, Francia-, Olasz- és Angolország, továbbá Németalföld.

A *lisztkivitelről* úgy általában, mint a Fiumén át mozgó kivitelről különösen, már a be-

vezetés XXVIII—XXXI. oldalain, valamint a budapesti malom-ipar ismertetésénél, az I. kötet 16. oldalán kimerítően szólottunk.

A *hántolt rizst* az osztrák tengerpartra és Olaszországba viszik ki. E cikk kivitele azóta hanyatlak tetemesen, mióta Triesztben egy nagyobb szabású rizshántoló létesült.

Az *aszalt szilvának* Fiume nem természetes kiviteli útja. A németalföldi és belga piacokat leszámítva, aránylag csak kis fogyasztó terület fedezi aszalt szilvában való szükségletét a hazai kikötőn át. Az előző évek nagyobb kiviteli mennyiségei nagyjából szállítási díjleengedések eredményének tudhatók be.

Borkivitelünk csökkenésének okaival e munka folyamán több helyen foglalkoztunk. A hazai kikötőből elhajózott bor jó része Dalmáciából s a horvát tengerpartról kerül a kikötő városba.

A hazai kikötő legfontosabb cikkeinek, a *dongának* s a *mű-* és *haszonfának* kivitele szélsőségekbe csapó ingadozásoknak van kitéve. Így az 1875. évben 62.2 millió drb *tölgydongát* vittek ki Fiumén át, a következő 1876. évben már 29.2 millió drb-ra csökkent a kivitel, majd az 1881-ig terjedő években 31, 22, 14 és 45 millióra emelkedett s 1881-ben 63.2 millió drbot ért el. Az 1882. év dongakivitele már ismét nagyot hanyatlott s alig érte el a 20 millió drbot, az 1883—1889. közti években 27 és 39 millió drb közt ingadozott a kivitel, míg 1889-ben 48 millió drbra emelkedett. Az 1890—1894. évek dongakivitelének hullámzását a fenti táblázat számai mutatják.

A dongakivitel hullámzásának fő oka azon túltermelésben keresendő, mely volt a határörvidék, de még inkább a megszállott tartományok erdőségeinek rohamos letarolásával természetesen velejár. Ehhez járultak még a külföld szüreti- és vámviszonyainak alakulásai is. A dongafogyasztás természetes szabályozója ugyanis mindenkor Görög-, Olasz- és Franciaország szüreti kilátásai lévén, természetesen nagy mértékben hanyatlottak a dongaárak akkor, midőn a dongatermelők, nem számítva ez országok megközelíthetőleg előrelátható dongakeresletére, egyszerre nagy tömegeket dobtak piacra. A dongaárak hanyatlása azután tartózkodóvá tette a termelőket s ezek nagy készleteket hevertettek rakhelyeiken a kedvező áralakulásokig. A francia beviteli vám felemelését megelőző időben a francia dongakereskedők még az alacsonyabb vámtétel mellett nagy készleteket igyekeztek beszerezni, mi a kivitel tetemes emelkedését

idézte elő. Természetes, hogy míg ezek a készletek el nem fogytak, addig a Franciaországba irányuló kivitel ismét csökkenő irányzatot mutatott fel. A kivitel időleges emelkedésének egyik oka volt a nagy arányokban megindult olasz borbéhozatal is, bár az Olaszországba irányuló donga-kivitel még jelenleg is túlnyomó részben Trieszten át veszi útját. A donga összkivitelnek átlag 89%-a Fiumén s 11%-a Trieszten át kerül a külföldi piacokra. A Fiumén át kivitt donga következőképen oszlott meg a több fogyasztó országok között: Franciaország 48,146.100, Olaszország 1,982.100, Algir 629.000, Anglia 120.400, Tunisz 24,300, Görögország 15.400, Málta 8.900, Ausztria 584.400, Hollandia 288.100, Portugália 322.300, Spanyolország 135.200 drb.

A *tavoletti* kivitele 25 év óta állandóan emelkedik, mint azt az alábbi összeállítás mutatja:

1868-ban kivittek...	1.4 millió drbot
1878-ban „	1.8 „
1882-ben „	3.3 „
1888-ban „	6.7 „
1891-ben „	6.4 „
1894-ben „	7.9 „

A tavolettit kevés kivétellel Olaszország narancs- és citromtermő vidékeire, Görögországba és Franciaországba szállítják el.

Állandóan emelkedik a *fenyőfa fűrészárak* kivitele is. E cikket jobbra Görög-, Spanyol-,

Olasz- és Délfranciaországba szállítják el a hazai kikötőn át.

Az egyéb fanemek a földközi tenger európai, ázsiai és afrikai kikötői, Franciaország, Németalföld, Belgium, Angolország és Spanyolország kikötői között oszlanak meg.

A *budai keserűvíz* s az egyéb *ásványvizek* főbb kiviteli piacai Angolország, Észak-amerika, Algir, Olasz- és Franciaország. Az 1894. évben Fiumén át kivitettek:

Angolországba	11.976 q-t
Északamerikába	11.127 „
Olaszországba	3.329 „
Algirba	4.287 „
Franciaországba	3.038 „

A *tölgyfa- és cserhékivonat* kivitele szintén emelkedő irányzatot mutat fel. Az 1894. évi kivitelnek az egyes országok közt való megoszlását az alábbi összeállítás mutatja:

Belgiumba	33.696 q-t
Franciaországba	5.963 „
Németországba	4.057 „
Gibraltárba	3.900 „
Olaszországba	3.322 „
Németalföldre	2.107 „

A *finomított kőolaj*t az osztrák partvidékre hajózzák el.

Az utolsó öt évben a fiumei kikötőn át *behozott* főbb tömegárak mennyiségét az alábbi tábla adatai mutatják.

Á r u c z i k k	B e h o z a t a l				
	1890	1891	1892	1893	1894
	q				
Kávé	6,006	10,418	15,890	19,050	20,594
Déli gyümölcs	4,303	5,942	10,274	51,407	83,591
Colofonium és gyanta	2,464	5,874	18,007	32,883	33,769
Nyers juta	86,602	93,083	67,125	145,034	219,807
Nyers rizs	332,003	377,176	359,050	516,623	389,409
Hántolt rizs	4,774	8,608	8,919	6,993	6,326
Bor hordókban	212,997 hl.	332,787 hl.	638,280 hl.	989,456 hl.	885,799 hl.
Köszén	336,910	503,280	469,630	566,490	742,240
Nyers kőolaj	680,674	649,676	653,910	807,710	649,202
Finomított kőolaj	3,004	7,541	3,924	30,166	—
Buza	30,873	21,161	9,728	16,883	198
Tengeri	28,389	10,318	2,511	14,519	59,584
Levantei nyers dohány	9,211	25,353	16,190	18,748	26,550
Amerikai nyers dohány	6,402	2,637	7,402	3,628	2,151
Nyers vas és acél	17,528	10,124	27,326	30,902	194,893
Nyers bőrök	2,821	4,120	5,316	6,828	8,295
Kövek	128,158	103,759	104,966	191,000	121,942
Érczek	9,947	611	9,000	38,491	35,938

Á r u c z i k k	B e h o z a t a l				
	1890	1891	1892	1893	1894
	q				
Santorin- és agyagföld	129,955	56,700	32,483	34,015	48,191
Foszfátok	—	—	19,690	58,103	105,037
Valonea	961	14,303	8,664	15,861	14,406
Kenő olajok	1,027	1,721	537	9,470	24,027
Ólom	78	160	18,853	5,862	16,817
Tégla	11.807,000 db.	12.632,000 db.	12 469,000 db.	14.169,000 db.	24.916,000 db.
Tengeri só	80,204	65,543	56,347	62,200	63,938
Maró nátron	1,371	1,831	5,190	3,054	8,528
Aszfalt	—	3,625	6,185	600	1,069
Pamut fonalak	8,127	6,513	12,987	11,681	10,619
Pamut áruk	2,095	3,618	1,074	997	1,277
Kén	9,336	8,161	4,203	1,516	1,304

A *kávét* általában Braziliából hozzák be a fiumei kikötőbe. Az 1894. évben 4241 q kávét a trieszti kikötőn át hoztak be, míg a többi közvetlenül a braziliai kikötőkből érkezett.

Az I. kötet 35. oldalán részletesen ismertetett szállítási kedvezmények és könnyítések eredményeként a hazai kikötőn át irányuló a *déligyümölcs-behozatal* soha nem remélt emelkedést ért el. Az 1894. évi behozatal majdnem huszszorosa az 1890. évi behozatalnak. A behozott déligyümölcs zöme Olaszországból érkezik. Az 1894. évi behozatalból 79,556 q esett ez országra.

A belföldi kocsikenőcsgyártás folyton növekvő *gyantaszükségletét* főleg Északamerika rengeteg fenyőerdősegei szolgáltatják. A fiumei alacsony helyi költségek hatásának tudható be, hogy az ily szállítmányokkal terhelt vitorlások mind sűrűbben keresik fel a hazai kikötőt.

Örvendetes emelkedés tapasztalható a *nyers juta* behozatalánál is. E cikket régebben kizárólag a versenyző osztrák kikötő útján szerezték be úgy hazai, mint az osztrák gyárak. Az első ily szállítmány 358 q súlyban az 1883. évben érkezett Fiuméba, azóta a helyesnek bizonyult díjszabási intézkedések folytán a jutabehozatal folyton növekszik s 1894-ben már 219.807 q-t ért el, Sajnos, hogy még mindig csak két hazai gyár, a budapesti és a lajta—ujfalui szerzi be a fiumei kikötőn átjutta szükségletét, míg a többiek az osztrák kikötő érdekeit szolgálják.

Nyers rizst csak azóta hoznak be a fiumei kikötőn át, mióta a Fiumei Első magyar rizshántoló- és rizskeményítőgyár megkezdte működését. Az első rizsszállítmány az 1882. évben 67,408 q súlyban érkezett Fiuméba s az 1893. évben már 516,623 q-ra emelkedett a behozatal. Az utolsó 3 év behozat-

alának nagy arányu emelkedésében bizonyára része van a 90-es évek elején Budapesten épült rizshántoló malom működésének is. A nyers rizst közvetlenül Indiából hozzák be a fiumei kikötőbe.

A hazai rizshántoló malmok üzemének fokozatos fejlődésével lépést tart a *hántott rizs* behozatalának csökkenése. E cikket Olaszországból és az osztrák tengerpartról hozzák be.

Az osztrák-magyar-olasz kereskedelmi szerződés borvámzáradékának életbeléptetése óta a fiumei kikötőn át irányuló *borbehozatal* nemcsak mennyiségében, de a származási hely tekintetében is nagy változáson ment át. Míg az 1889. évben az osztrák tengerpartról 120,658 hl. s Olaszországból csak 829 hl. bort hoztak be, addig az 1893. évben az olasz borbehozatal majdnem kétszeresére emelkedett az osztrák tengerpartról származó borbehozatalnak. Az 1890. évtől fogva nagy arányokban emelkedő olasz borbehozatal az 1893. évben érte el zenitjét, míg az 1894. és 1895. években a behozatal már tetemesen hanyatlott. Ugy látszik, hogy a csekély értékű olasz borokból, a borvámzáradék életbeléptetése előtti időkben, piaczkok hiányában felhalmozódott nagy borkészletek már fogytán vannak. Ehhez járul még az is, hogy a hazai új homoki szőlők termése már figyelemre méltó részét fedezi az ország könnyű borokban való szükségletének. Az 1894. évi borbehozatalban Olaszország 507.574, az osztrák tengerpart 347,184, Törökország 19,702 s Görögország 8877 q-val vett részt.

Az 1894. évi *szénbehozatalban* Anglia 530,990, az osztrák tengerpart 181,770 és Olaszország 29,480 q-val volt részes. Az angol szén nemcsak Fiuméből és annak közeli környékéről szorította ki az osztrák és hazai szeuet, de az

ország belsejében is felveszi azzal a versenyt. Így az 1895. évben a kaposvári cukorgyárnak mintegy 1500 q angol szénét küldtek Fiuméből.

A *nyers kőolaj* behozatala, a kőolajfinomítók működésével s a petroleum-cartellekkel szoros összefüggésben, nagy hullámzásoknak van kitéve. E czikkből az 1883. évben 247,770 q-t, 1885-ben 775,502 q-t, a többi években pedig 543,000—731,000 q közt ingadozó mennyiségeket hoztak be. A behozatal 1893-ban volt legmagasabb, midőn a fiumei kőolajfinomító r. t. oderbergi gyárát is Fiumén keresztül látta el nyers olajjal. A kőolajt legnagyobb részben Oroszországból hozzák be.

A *finomított kőolaj* behozatala folyton csökken. Az 1882. évben még 208,345 q-t hoztak be Amerikából, az 1885. év óta azonban már nem hoztak be finomított kőolajt a hazai kikötőn át.

A *kukoriczabehozatalban* Törökország 22,647, Olaszország 19,151, Oláhország 8240, Oroszország 2958, az osztrák tengerpart 6120 és Montenegro 850 q-val vett részt.

Buzát Orosz- és Oláhországból hoztak be nagyobb mennyiségekben, de mióta a Zakalj malom csödbe jutott, a buzabehozatal majdnem egészen megszűnt.

A *nyersvas* igen csekély részét Franciaországból, legnagyobb részét pedig Angliából hozzák be. E cikk behozatalának növekedésével már a bevezetés LXIII. oldalán foglalkoztunk.

A *nyersbőrt* jobbra az Impresa-Fiume Venezia hajói s kisebb vitorlások hozzák Olaszországból.

Durván kidolgozott *márványt* és *lávakövet* Olaszországból, *homokkövet* és *karszti márványt* pedig az osztrák tartományokból hoznak be. Az előbbi helyről 15,537 q az utóbbiról 106,405 q jött be az 1894. évben.

A *kénköladot* Spanyolországból, a *santorinföldet* és *agyagföldet* pedig Görög- és Olaszországból hozzák be. A santorinföld mint természetes cement a kikötő építésnél nyer széles körű alkalmazást, az agyagföldet pedig a helybeli vegyészeti gyár dolgozza fel.

A műtrágyák alkalmazásának nem épen gyors, de állandóan növekvő elterjedésével lépést tart a *foszfátok* behozatalának emelkedése. Az 1894. évben 68,550 q-t az Egyesült Államokból, 550 q-t Máltából és 35,937 q-t Spanyolországból hoztak be a fiumei kikötőn át.

A *valoneát* Törökországg kikötőiből, az *ásványkenőolajokat* a Feketetenger orosz kikötőiből az *ólmot* pedig Spanyolországból hajózzák be

Közönséges építő *téglát* az 1894. év folyamán Olaszországból és Ausztriából hoztak be. Az előbbi országból 2.471,500 drb. az utóbbiból 191,000 drb. volt a behozatal. A *tűzállótéglát* Francia- és Angolországból hozzák be.

A *tengeri sót* Piranóból az Impresa-Fiume Venezia hajóin hozzák Fiuméba.

A *maró nátron* legnagyobb része Angliából érkezik a hazai kikötőbe.

Az 1896. év folyamán egy újabb behozatali cikk, a *hagyma* járul nagyobb mennyiségekkel azon árukhoz, melyek a hazai kikötő átmeneti forgalmát számottevő mértékben gyarapítják. E czikkből az 1896. év első felében 38—40,000 q érkezett Egyiptomból és ment tovább Németországba és az osztrák örökös tartományokba.

Fiume kikötő forgalma, mint az eddig mondottakból kitűnik, folytonosan növekszik.

Hogy a hazai ipar és kereskedelem jelenlegi örvendetes fellendülése mellett ezen növekedés egyhamar nem fog a pangásnak, vagy épen a visszaesésnek helyt engedni, azt minden valószínűséggel állíthatjuk. Nem mellőzhetjük azonban hallgatással azt sem, hogy a közel jövőben a fiumei kikötőnek több rendbeli erőteljes versenytényezővel kell majd megküzdeni.

Ezek közt nem csekélylendő helyen áll az okkupált tartományok vasuti hálózatának fokozatos kiépítése és az osztrák Lloydnak Trieszt erősítésére irányuló állandó igyekezete. Ekét tényező együttes hatása a Metkovichon át Trieszt felé irányított forgalom állandó emelkedésében már jelenleg is eléggé érezhető.

Az osztrák vezető körök azon igyekezete, hogy a trieszti raktárdíjak s egyéb helyi költségek csökkentése terén, az osztrák kikötő versenyképességét Fiume hátrányára növeljék, eddig nem hagyott nyomott Fiume forgalmában.

A Vaskapunak s a székely vasutaknak a közel jövőben várható megnyitása és a legutóbb elkészült csernavodai összeköttetés tetemesen fogja növelni a feketetengeri kikötők felé vezető utirányok versenyképességét a hazai kikötővel szemben.

A fiumei kikötőben folyó nagy arányú építkezések, a pályaudvar tervbe vett s részben már végre is hajtott kibővítése, a brajdica rendező pályaudvar kiépítése, kapcsolatban a forgalom biztosítására szolgáló befektetésekkel s az eddig folytatott éber díjszábsísi politika biztos zálogát nyújtják annak, hogy a hazai kikötő az itt ismertetett tényezőkkel való versenyküzdélemből is győzelemmel fog kikerülni.

AZ ÁLLOMÁSOK ÉS VONALAK BETŰSOROS JEGYZÉKE.

AZ ÁLLOMÁSOK ÉS VONALAK BETŰSOROS JEGYZÉKE.

	Oldal			Oldal	
	I.	II.		I.	II.
A.					
	kötet.			kötet.	
Abaliget	—	506	Arad	—	104
Abony	—	189	Arad—temesvári vonal	—	69
Ada	—	296	Aranyos-Gyéres	337	—
Adony-Szaboles	—	499	Aranyos-gyéres—tordai vonal	279	—
Adorján-Kishegyes	—	296	Aranyos-marót—kis-tapolcsányi h. é. v.	138	—
Ajka	—	464	Aranyos-Medgyes	—	61
Ajnácskö	182	—	Aszód	177	—
Akna-Szlatina	—	67	Ács	—	380
Alberti-Irsa	—	187	Ágostonfalva	354	—
Algyő	—	317	Ákos	—	58
Alibunár	—	245			
Alkenyér	—	114	B.		
Almás-Füzítő	—	378	Baja	—	276
Alsó-Árpás	396	—	Baja—zombor—ujvidéki h. é. v.	—	299
Alsó-Barbatyény	—	136	Bajmok	—	318
Alsó-Lendva	—	417	Bak	—	416
Alsó-Mislye	258	—	Balassa-Gyarmat	98	—
Alsó-Porumbák	396	—	Balaton-Keresztur	—	533
Alsó-Rákos	353	—	Balaton-szt.-györgy-somogy-szobbi h. é. v.	—	525
Alsó-Sajó	188	—	Balázsfalva	346	—
Alsó-Szombatfalva	397	—	Balla	205	—
Alsó-Szopor	—	58	Balmaz-Ujváros	—	43
Alsó-Várad	93	—	Balogfalva	182	—
Alsó-Vist	397	—	Banicza	—	113
Alvincz	—	114	Baranya-Szt.-Lőrincz	—	507
Andrievci	—	349	Baranyavár-Monostor	—	324
Anina	—	220	Barátos	408	—
Annavölgy-Sárisáp	—	395	Barcs	—	510
Apa	—	61	Barestelep	—	537
Apáca	354	—	Barcza-Rozsnyó	411	—
Apahida	336	—	Batajnica	—	285
Apát-Keresztur	368	—	Bavaniste	—	246
Apcz-Szántó	179	—	Bazin	126	—

	Oldal			Oldal	
	I.	II.		I.	II.
	kötet.			kötet.	
Bács-Almás	—	275	Bicske	—	376
Bács-bodrog vármegyei h. é. v.	—	293	Bihar	367	—
Bács-Martonos	—	295	Bihari h. é. v.	363	—
Bács-Petrovószello	—	297	Bihar-Diószeg	367	—
Bács-Topolya	—	277	Bihar-Püspöki	328	—
Báld	381	—	Bikity-Borsod	—	275
Bánffy-Hunyad	333	—	Bizovac	—	333
Bánhida	—	377	Blacko Jakšić	—	336
Bánócz	260	—	Blinskikut	—	356
Bánréve	186	—	Bodrog-Keresztur	256	—
Bánréve—dobsinai vonal	139	—	Bodvavölgyi h. é. v.	211	—
Bánréve—nádasdi vonal	139	—	Bossány	105	—
Báránd	326	—	Boszna-Bród	—	351
Bárczika	189	—	Botfalu	355	—
Báté	—	513	Bóba	—	465
Bátöny	180	—	Bögöz	405	—
Báttaszék	—	512	Böhönye	—	534
Bátyu	266	—	Brassó	356	—
Bátyu—királyházi vonal	213	—	Brassó-Bertalan	410	—
Báziás	—	221	Brassó—háromszéki h. é. v.	398	—
Bedekovčina	—	548	Brátka	331	—
Bekova	—	295	Brčka	—	362
Beled	—	407	Breznica-Njemačka	—	333
Beleg	—	515	Bród	—	350
Belényes	377	—	Bród—boszna-bródi vonal	—	337
Belincz-Kiszető	—	224	Bršadin	—	347
Bellus	115	—	Bruck L/m	—	345
Belovár	—	538	Brunóc	112	—
Bene	352	—	Buccari	—	524
Beodra	—	239	Bucsa	331	—
Beő-Sárkány	—	406	Budafok	—	498
Beregszász	267	—	Budaörs	—	375
Bereg-Szt. Miklós	269	—	Budapest-dunaparti t. p. u.	1	—
Beregszó	—	205	Budapest—esztergomi h. é. v.	—	419
Berettyó-Ujfalu	327	—	Budapest-Ferencváros	1	—
Berzova	—	109	Budapest-Ferencváros marhavásár	1	—
Beska	—	280	Budapest—fiumei vonal	—	469
Beszkid	270	—	Budapest-fővámház	1	—
Besztercebánya	193	—	Budapest-fővárosi közraktárak	1	—
Bettlér	188	—	Budapest-Józsefváros	1	—
Békés	—	102	Budapest-Kelenföld	1	—
Békés-csanádi h. é. v.	—	116	Budapest-keleti pályaudvar	1	—
Békés-Földvár	—	101	Budapest-kitérő	1	—
Békés-földvár—békési vonal	—	69	Budapest—lajosmizsei h. é. v.	—	287
Békés vármegyei h. é. v.	—	116	Budapest—lajta-brucki vonal	—	365
Bélabánya	196	—	Budapest-Lipótváros	1	—
Bély	263	—	Budapest—marcheggi vonal	55	—
Bény	91	—	Budapest-nyugati p. u.	1	—
Bia-Torbágy	—	375	Budapest—predeáli vonal	279	—

	Oldal	
	I.	II.
	kötet.	
Budapest—ruttkai vonal	139	—
Budapest—székes főváros vasuti hálózata	1	—
Budapest—verciorovai vonal	—	141
Budapest—zimonyi vonal	—	153
Budatelke	382	—
Budinsőina	—	547
Buság-Misztótfalu	—	62
Bustyaháza	—	33
Büd-Szt.-Mihály	—	42
Bükkösd	—	507

C.

Caglin	—	335
Cameral-Moravica	—	522
Cerje-Tužno	—	550
Ciglenik	—	335
Csaba	—	102
Csaba-Csüd	—	127
Csajta	—	443
Csantavér	—	276
Csap	264	—
Csap-ungvári vonal	213	—
Csata	91	—
Csatári-major	—	406
Csákány	—	437
Csákó	—	127
Csákovár	—	244
Csákovár-bókai h. é. v.	—	248
Csáktornya	—	546
Csáktornya-zágrábi h. é. v.	—	539
Csány	252	—
Csege	—	44
Cseklész	122	—
Csemesz-Kopács	—	450
Csengöd	—	270
Csetnekvölgyi h. é. v.	208	—
Csécs	275	—
Cséffa	—	313
Csikéria	—	274
Csongrád	—	193
Csorvás	—	315
Csömödér	—	417
Csucsá	332	—
Csurgó	—	515
Czecze	—	501
Czegléd	—	187
Czegléd-szolnoki vonal	—	139
Czenter	186	—
Cziffer	126	—

D.

Dabas	—	291
Darány	—	509
Dálja	—	322
Dálja-sziszeki vonal	—	339
Dános	350	—
Dárda	—	324
Debreczen	—	21
Debreczen-derecske-nagy-létai h. é. v.	—	35
Debreczen-füzes-abonyi h. é. v.	—	35
Debreczen-hajdu-nánási h. é. v.	—	35
Debreczen-szerencsi vonal	—	1
Debreczen-Vásártér	—	41
Dejtár	97	—
Delnice	—	523
Demecser	—	26
Derecske	—	49
Derestye-Hétfalu	357	—
Detrekő-Csütörtök	130	—
Delta	—	216
Devecser	—	465
Dénesfa	—	407
Déva	—	111
Dévaványa	—	130
Dévénýtó	129	—
Dévénýtó-szakolczai vonal	55	—
Dévéný-Ujfalu	128	—
Diósgyőr	250	—
Diószeg	121	—
Dobrest	376	—
Dobsina	189	—
Dombóvár	—	512
Dombóvár-baranya-szt.-lőrinczi vonal	—	467
Dombóvár-báttaszéki vonal	—	467
Döbrököz	—	506
Dömsöd	—	268
Drág-Cséke	376	—
Dráva-Szarvas	—	322
Drégely-Palánk	97	—
Dubica	—	355
Dubnicz	114	—
Dugaresa	—	521
Dugoselo	—	518
Dunakesz	87	—
Dunántuli h. é. v.	—	396

E.

Egbell	132	—
Eger	246	—

		Oldal				Oldal	
		I.	II.			I.	II.
		kötet.				kötet.	
Egeres	---	324	—	Fülöpszállás	---	—	270
Eger-Farmos	---	—	46	Füzes-Abony	---	245	—
Egyek	---	—	44	Füzes-abony—egri vonal	---	213	—
Ellemér	---	—	242	Füzes-Gyarmat	---	—	133
Emöd	---	248	—	G.			
Enyiczke	---	275	—	Galánta	---	108	—
Eötvös	---	—	413	Galánta—zsolnai vonal	---	55	—
Ercsi	---	—	499	Galgócz-Lipótvár	---	110	—
Erdőd	---	—	322	Garadna	---	252	—
Erdőtelek	---	205	—	Garam-Berzencze	---	195	—
Erked	---	352	—	Garam-berzencze—lévai h. é. v.	---	138	—
Erzsébetváros	---	350	—	Garam-berzencze—selmeczbányai vonal	---	139	—
Eszék	---	—	323	Garam-Kövesd	---	89	—
Eszék-alváros	---	—	322	Garčin	---	—	350
Esztergom	---	—	395	Gattaja	---	—	214
Esztergom-almásfüzitői h. é. v.	---	—	388	Gavosdia	---	—	225
Élesd	---	330	—	Gány	---	108	—
Érd	---	—	499	Gátér	---	—	193
Ér-Mihályfalva	---	—	28	Generalski-Stol	---	—	521
Érsekújvár	---	101	—	Gertenyes	---	—	213
Ér-Selind	---	368	—	Gilvács	---	—	30
F.				Gjeletovci	---	—	284
Fegyvernek	---	324	—	Glogovác	---	—	108
Fehértemplom	---	—	221	Golubovec	---	—	550
Fehér és tolnavármegyei h. é. v.	---	—	—	Gombaszög	---	188	—
Fejér-Zichyfalva	---	—	461	Gombos—Bogojeva	---	—	321
Fekete-Ardó	---	—	32	Gomirje	---	—	522
Feled	---	182	—	Göd	---	87	—
Feled-tiszolci vonal	---	139	—	Gödöllő	---	177	—
Felek	---	396	—	Görgeteg	---	—	536
Felek-fogarasi h. é. v.	---	390	—	Gradec	---	—	517
Felső-Eör	---	—	445	Gunja	---	—	362
Felső-Galla	---	—	377	Gutorföld	---	—	416
Felső-Sebes	---	396	—	Gyanafalva	---	—	438
Felső-Szrnye	---	114	—	Gyapoly	---	367	—
Felvincz	---	343	—	Gyál	---	—	290
Félegyháza	---	—	192	Gyertyámos	---	—	204
Félegyháza-csongrádi vonal	---	—	139	Gyékényes	---	—	515
Fényes-Litke	---	—	27	Gyires	---	369	—
Fiume	---	—	552	Gyoma	---	—	101
Fogarás	---	397	—	Gyorok	---	—	108
Folyás	---	—	44	Gyömöre	---	—	430
Forró-Encs	---	251	—	Gyöngyös	---	243	—
Földvár	---	355	—	Győr	---	—	381
Frigyesfalva	---	269	—	Győr—gyanafalvi vonal	---	—	423
Fužine	---	—	523	Győr-Szt.-Iván	---	—	380
Fülek	---	181	—	Győr—veszprém—dombóvári h. é. v.	---	—	419
Fülek—miskolci vonal	---	139	—	Gyula	---	—	315

	Oldal
I. II.	kötet.
Gyulafehérvár	115
Gyulafehérvár—zalatnai h. é. v.	137

H.

Hadház	22
Hajdu-Bagos	49
Hajdu-Böszörmény	41
Hajdu-Dorog	42
Hajdu-Nánás	42
Hajdu-Szt.-György	41
Hajmáskér	461
Halas	272
Halmaj	251
Halmi	32
Haraklány	60
Hatvan	178
Hatvan—beszki di vonal	213
Hátszeg—karánsebesi vasut	137
Hegyes-Feketehegy	277
Hegyes-feketehegy—palánkai h. é. v.	299
Hegyeshalom	384
Hegyfalva	408
Herczeghalom	376
Herend	463
Herkulesfürdő	229
Heves	206
Héjjasfalva	352
Héjjasfalva—székely-udvarhelyi h. é. v.	398
Hidas-Bonyhád	511
Hidas-Németi	252
Hidegkut-Gyöng	504
Hidegkut—tamási h. é. v.	525
Hidja-Apáti	502
Hodász	48
Holics	132
Homok	124
Homonna	261
Homoród-Köhalom	353
Horgos	317
Horka	187
Hosszmező	34
Hódmező-Vásárhely	317
Hricsó	118
Huszt	33

I.

Ihráz	371
Illava	115

Élelvi Illés: Kereskedelmi monografia. II.

	Oldal
I. II.	kötet.
Imecsfalva	410
Ináres-Kakucs	291
India	281
India—vinkovei vonal	251
Ipoly-Pásztó	94
Ipolyság	96
Isaszeg	177
Ivanec	550
Ivánka	103
Ivankova	348

J.

Jablanicza	228
Jankovci	285
Jasenovac Száva mellett	354
Jaska	520
Jassenova	217
Jassenova—aninai vonal	139
Jákó	514
Jám	218
Jánosháza	409
Jánoshegy	197
Jánosida—Boldogháza	320
Jász-Apáti	362
Jászberény	320
Jász-Kisér	362
Jász-Ladány	361
Jászó	276
Josipovac-Kravice	333
József-gözfürész	197

K.

Kaál-Kápolna	245
Kaba	20
Kacza	353
Kalocsa	271
Kalán-Zeykfalva	112
Kaposvár	513
Kaposvár—fonyódi h. é. v.	—
Kaposvár—mocsoládi h. é. v.	525
Kaproncza	516
Karácsond	244
Karácsonfalva	345
Karánsebes	226
Karzag	325
Karzag—tíza-füredi h. é. v.	412
Kardoskut	129
Karlócza	280
Karlova	239

		Oldal				Oldal	
		I.	II.			I.	II.
		kötet.				kötet.	
Kassa	—	253	—	Kisujszállás—dévaványa—gyomai h. é. v.	—	116	—
Kassa—tornai h. é. v.	—	271	—	Kis-Unyom	—	435	—
Kavaran-Szákul	—	—	225	Kis-Várda	—	26	—
Kálló-Semjén	—	—	47	Kiszács	—	278	—
Károlyfalva	—	—	245	Kocsárd	339	—	—
Károlyváros	—	—	520	Kocsárd—maros-vásárhelyi vonal	279	—	—
Kecsed	—	382	—	Kolozs Kara	336	—	—
Kecskemét	—	—	190	Kolozsvár	335	—	—
Kecskemét—fülöpszállási h. é. v.	—	—	248	Komádi	370	—	—
Keczel	—	—	271	Komárom-Ujszőny	—	378	—
Kelebia	—	—	273	Komját	103	—	—
Kemeese	—	—	25	Konop	—	109	—
Kenderes	—	207	—	Konščina	—	547	—
Kengyel	—	—	124	Kornia	—	228	—
Kenyérmező	—	—	395	Koska	—	333	—
Kerelő-Szt.-Pál	—	342	—	Koskócz	261	—	—
Keresztényfalva	—	411	—	Kostajnicza	—	356	—
Keresztes-Nyárad	—	247	—	Kosztolány	111	—	—
Keresztur-Apaj	—	128	—	Kovászna	409	—	—
Kerlés	—	383	—	Kozma	258	—	—
Kéménd	—	91	—	Kót	371	—	—
Kétegyháza	—	—	103	Köbölkút	99	—	—
Kéthalom	—	—	131	Kölesd-Tengelicz	—	502	—
Kéthely	—	—	533	Körmend	—	436	—
Kétútköz	—	—	46	Körmöczbánya	197	—	—
Kézdi-Vásárhely	—	410	—	Körpa	—	227	—
Kimle	—	—	383	Köbánya-alsó-pályaudvar	1	—	—
Királyháza	—	—	32	Köbánya-felső-pályaudvar	1	—	—
Királytelek	—	—	24	Köbánya-hizlalda	1	—	—
Kis-Bocskó	—	—	68	Kőhid-Gyarmat	90	—	—
Kis-Czell	—	—	432	Körös	—	517	—
Kisfalud-Szt.-Iván	—	—	415	Körös—belovári h. é. v.	—	525	—
Kis-Kapus	—	347	—	Körös-Ladány	—	131	—
Kis-Kapus—nagy-szebeni vonal	—	279	—	Krapina	—	549	—
Kis-Korpád	—	—	514	Krassova	—	220	—
Kis-Köre	—	206	—	Krivadia	—	113	—
Kis-Körös	—	—	270	Krivány-Gyetva	191	—	—
Kis-Körös—kalocsai vonal	—	—	251	Kubin-Dunapart	—	247	—
Kis-Kun-Dorosma	—	—	194	Kukujevei-Erdővég	—	283	—
Kis-küküllővölgyi h. é. v.	—	412	—	Kumán	—	241	—
Kis-Majtény	—	—	30	Kunhagyes	207	—	—
Kis-Sármás	—	382	—	Kun-Szt.-Márton	—	125	—
Kis-Sebes	—	332	—	Kun-szt.-márton-szentesi h. é. v.	—	116	—
Kis-Szállás	—	—	273	Kun-Szt.-Miklós-Tass	—	268	—
Kis-Szénás	—	—	127	Kurd-Csibrák	—	505	—
Kistelek	—	—	194	Kurtics	—	104	—
Kis-Terenne	—	180	—	Kutti	132	—	—
Kisujszállás	—	324	—	Kürt	99	—	—

	Oldal			Oldal	
	I.	II.		I.	II.
L.	kötet.			kötet.	
Laczháza	—	268	Maros-Illye	—	110
Ladamos	347	—	Maros-Ludas	340	—
Lajosmizse	—	292	Maros-ludas—besztercei h. é. v.	378	—
Lajta-Bruck	—	385	Maros-Ujvár	343	—
Lamacs	128	—	Maros-Vásárhely	342	—
Lábatlan	—	394	Maros-Vásárhely felsőváros	388	—
Lábod	—	536	Maros-vásárhely—szászrégeni h. é. v.	384	—
Legenye-Mihályi	258	—	Martfü	—	124
Legenye-mihályi—kassai vonal	213	—	Martinci	—	283
Lekencze	383	—	Mágocs	—	511
Lepavina	—	516	Máramaros-Sziget	—	34
Lepoglava	—	550	Máramarosi sóvasút	—	63
Lesencze-Tomaj	—	411	Mária-Pócs	—	47
Leskovac	—	519	Mártély	—	126
Less	—	313	Mátészalka	—	48
Lébény-Szt.-Miklós	—	383	Mátrai h. é. v.	200	—
Lédecz	116	—	Mátra-Mindszent	204	—
Léva	94	—	Meczenzéf	276	—
Ligetfalu	—	404	Medare-Drágalič	—	353
Lissava	—	219	Medgyes	349	—
Liszka-Tolcsva	256	—	Mehádia	—	229
Ljeskovica	—	335	Mellencze	—	241
Lokve	—	523	Melsicz	113	—
Londjica	—	334	Mende	318	—
Losoncz	190	—	Merczifalva	—	107
Lócz Bresztovány	127	—	Mernye	—	533
Lónyabánya	191	—	Mesztegnye	—	534
Lökösháza	—	103	Mező-Berény	—	101
Lőrinczi	178	—	Mezőhegyes	—	129
Luezatő	194	—	Mező-Keresztes	328	—
Lueziabánya	276	—	Mező-Kövesd	247	—
Ludány	104	—	Mező-Laborcz	262	—
Ludas	244	—	Mezőlak	—	431
Lugos	—	224	Mező-Méhes	381	—
Lukač	—	—	Mező-Tárkány	—	46
Lupeny	—	136	Mező-Telegd	330	—
			Mezőterem	—	57
			Mező-Túr	—	100
			Mező-Túr—szarvasi vonal	—	69
			Mező-túr—turkevei vonal	—	116
			Mező-Záh	380	—
			Mikanovci	—	348
			Mikeszásza	346	—
			Mikola	—	31
			Mindszent	—	126
			Miskolcz	249	—
			Miskolcz—diósgyőri vonal	213	—
			Mitrovicza	—	282
			Mitrovicza—Szávapart	—	282
M.					
Macs	—	43			
Maglód	318	—			
Magyar-Boly	—	324			
Magyar-Nádas	334	—			
Majur	—	356			
Malaczka	130	—			
Marczali	—	534			
Margita	369	—			
Maros-Csapó	341	—			

		Oldal				Oldal	
		I.	II.			I.	II.
		kötet.				kötet.	
Mocsolád	---	---	533	Nagy-Szeben—nagy-disznódi h. é. v.	---	390	---
Modor-Senkvicz	---	126	---	Nagy-Szeben—vöröstoronyi h. é. v.	---	390	---
Mohol	---	---	297	Nagy-Szénás	---	---	129
Mokrin	---	---	202	Nagy-Szt.-Miklós	---	---	200
Monor	---	---	186	Nagy-Szombat	---	127	---
Monostor-Pályi	---	---	50	Nagy-Szöllős	---	268	---
Moson—Magyar-Óvár	---	---	383	Nagy-Talmács	---	395	---
Moson-Szt.-János	---	---	405	Nagy-Tapolcsány	---	105	---
Moson-Szolnok	---	---	405	Nagyvárad	---	329	---
Mórág	---	---	512	Nagyvárad—belényes—vaskohi h. é. v.	---	372	---
Móriczföld—Soósd	---	---	214	Nagyvárad—villányi vonal	---	---	303
Mramorak-Deliblat	---	---	246	Našice	---	---	334
Munkács	---	269	---	Nemes-Keresztur	---	---	409
Murányvölgyi h. é. v.	---	208	---	Nemes-Militics	---	---	318
Mura-Szerdahely	---	---	418	Nemsova	---	114	---
N.				Nereznice	---	---	67
Nagy-Atád	---	---	535	Neszmély	---	---	393
Nagy-Állás	---	---	269	Német-Bogsán	---	---	216
Nagy-Bánya	---	---	62	Német-Szt.-Mihály	---	---	444
Nagy-Becskerek	---	---	243	Nógrád vármegyei h. é. v.	---	138	---
Nagy-Bélicz	---	106	---	Novimaro	---	---	547
Nagy-bélicz—privigyei h. é. v.	---	138	---	Novska	---	---	354
Nagy-Bicse-Predmér	---	117	---	Nyáradtő	---	342	---
Nagy-Bocskó	---	---	68	Nyerges-Ujfalu	---	---	394
Nagy-Borosnyó	---	408	---	Nyék-Ládháza	---	248	---
Nagy-Czég-Budatelke	---	382	---	Nyirbátor	---	---	47
Nagy-Disznód	---	395	---	Nyiregyháza	---	---	24
Nagy-Dorog	---	---	501	Nyiregyháza—csapi vonal	---	---	1
Nagy-Enyed	---	344	---	Nyiregyháza—mátészalkai h. é. v.	---	---	35
Nagy-Hortobágy	---	---	43	Nyitra	---	103	---
Nagy-Ida	---	275	---	Nyitra-Zsámbokrét	---	106	---
Nagy-Kálló	---	---	46	Nyustya-Likér	---	184	---
Nagy-Károly	---	---	29	O.			
Nagy-Káta	---	319	---	Ogulin	---	---	521
Nagy-Kikinda	---	---	202	Ohát-Kócs	---	---	43
Nagy-Kikinda—nagy-becskereki h. é. v.	---	---	232	Okučane	---	---	353
Nagy-Kondoros	---	---	127	Olád	---	---	443
Nagy-Körös	---	---	189	Ollár	---	---	415
Nagy-Léta-Vértess	---	---	50	Oravica	---	---	219
Nagy-Lévárd	---	130	---	Orczfalva	---	---	107
Nagy-Majláth-Ambrózfalva	---	---	128	Oriovác	---	---	352
Nagy-Maros	---	89	---	Orosháza	---	---	316
Nagy-Mihály	---	260	---	Oroszka	---	91	---
Nagy-Salló	---	93	---	Oroszlámos	---	---	199
Nagy-Selyk	---	347	---	Oroszvár	---	---	404
Nagy-Surány	---	102	---	Orsova	---	---	230
Nagy-Szaláncz	---	258	---	Ostfi-Asszonyfa	---	---	432
Nagy-Szeben	---	348	---	Ottok	---	---	361

	Oldal	
	I.	II.
	kötet.	
Ó-Becse	—	297
Ó-Bessenő	—	200
Ó-Buda-Filatorigát	1	—
Ócsa	—	290
Ó-Kanizsa	—	296
Ó-Kanizsa-Szállás	—	295
Ó-Kér	—	278
Ó-Pazua	—	285
Óvár-Vashegy	—	444
Ózd	186	—
Öreg-Csertő	—	271
Öttevény	—	383
Örkény	—	292
Örményes	—	227
Örmező	261	—
Ósi	—	313

P.

Palics	—	317
Palota-Ujpest	86	—
Pancsova—petrovoszellói h. é. v.	—	249
Pap-Tamási	367	—
Parád	205	—
Paulis	—	108
Pálfalva	181	—
Pálmátér	—	128
Pándorf	—	385
Pápa	—	431
Pápa—csornai h. é. v.	—	451
Párkány-Nána	90	—
Párkány-nána—léva—balassa-gyarmati vonal	—	55
Pászika	270	—
Pásztó	180	—
Pátroha	—	26
Pelsőcz	187	—
Perbenyik	263	—
Perbete	100	—
Perjámos	—	201
Petrozsény	—	113
Petrozsény—livazsény—lupenyi h. é. v.	—	134
Pécs	—	508
Pécs—barcsi vasút	—	467
Péczel	176	—
Pétervárad	—	280
Pilis	—	187
Pinczehely	—	504
Pinkafő	—	446
Piski	—	111

	Oldal	
	I.	II.
	kötet.	
Piski—petrosényi vonal	—	69
Piski—vajda-hunyadi vonal	—	69
Pitvaros	—	128
Plase	—	523
Pleternica	—	335
Pocskáj	276	—
Polgár	—	44
Poroszló	—	45
Porpác	—	433
Pozsega	—	336
Pozsony	123	—
Pozsony—dunaszerdahelyi h. é. v.	138	—
Pozsony-fiókpályaudvar	125	—
Pozsony—galgóc-lipótvári vonal	55	—
Pozsony-Ujváros	—	404
Pöstyén	111	—
Prázsmár	406	—
Predeál	356	—
Priglevicza-Szt.-Iván	—	320
Puchó-Kocskócz	116	—
Puj	—	112
Pušća-Kupljenovo	—	549
Pusztá-Ecseg	—	130
Pusztá-Kürt	361	—
Pusztá-Monostor	321	—
Pusztá-Páka	—	191
Pusztá-Péteri	—	193
Pusztá-Poó	—	99
Pusztá-Tenyő	—	99
Pusztá-tenyő—kun-szt.-mártoni h. é. v.	—	116
Pusztá-Túrpásztó	—	126
Putinci	—	281
Putnok	189	—
Püspök-Ladány	325	—
Püspök-ladány—körösmezői vonal	—	3

R.

Radna-Lippa	—	108
Radvány	261	—
Raié	—	354
Rajka	—	405
Rakamaz	—	24
Rakasdia	—	218
Ratkovica	—	336
Rác-Szt.-Péter	—	201
Rákó-Pribócz	198	—
Rakos	1	—
Rakos-Csaba	176	—
Rakos-Keresztur	176	—

		Oldal				Oldal	
		I.	II.			I.	II.
		kötet.				kötet.	
Remete	---	---	223	Selmeczbánya	---	196	---
Reszege-Piskolt	---	---	28	Selyp	---	179	---
Récse	---	125	---	Sepsi-Szt.-György	---	407	---
Rédics	---	---	417	Sesvete	---	---	518
Répás	---	---	532	Sibinj	---	---	352
Répczelak	---	---	407	Sid	---	---	284
Rétszilas—szegzárdi vonal	---	---	467	Sikarló	---	---	62
Réty-Eresztevény	---	408	---	Simontornya	---	---	503
Rév	---	331	---	Skrad	---	---	522
Rimabánya	---	183	---	Soborsin	---	---	110
Rimaszécs	---	186	---	Som	---	266	---
Rimaszombat	---	183	---	Somodi	---	277	---
Rohonecz	---	---	443	Somodor-Aszaló	---	---	532
Román-Bogsán	---	---	213	Somogyszobb	---	---	515
Rovišće	---	---	537	Somogyszobb—bárcsi h. é. v.	---	---	525
Rozsnyó	---	188	---	Somogy-Tarnóca	---	---	537
Röszke	---	---	317	Somos-Ujfalu	---	181	---
Rum	---	---	450	Sorok-ár	---	---	266
Ruma	---	---	281	Sólyom	---	376	---
Ruma—vrdniki h. é. v.	---	---	298	Staro-Petrovoselo	---	---	352
Russ	---	---	112	Stomfa	---	129	---
Ruttka	---	199	---	Strizivojna-Vrpolje	---	---	349
S.				Strizivojna-Vrpolje-samaci vonal	---	---	337
Saág	---	---	213	Stubnya	---	197	---
Saáp	---	326	---	Sunja	---	---	355
Sajó-Szt.-Péter	---	190	---	Sunja—doberlini vonal	---	---	337
Salgó-Tarján	---	181	---	Süly-Sáp	---	318	---
Samac	---	---	349	Sümeg	---	---	410
Sarkad	---	---	314	Süttő	---	---	393
Sarluska-Üzbég	---	104	---	Sveti-Ivan-Zabno	---	---	537
Sarmaság	---	---	58	Sveti-Križ	---	---	548
Saš	---	---	355	Szaár	---	---	377
Sámfalva	---	---	444	Szabadka	---	---	273
Sámson	---	---	316	Szabadka—bajai vonal	---	---	251
Sárafalva	---	---	201	Szabadszállás	---	---	269
Saránd	---	---	48	Szajol	---	323	---
Sárbogárd	---	---	500	Szajol—arad—tövisi vonal	---	---	71
Sáromberke	---	388	---	Szakácsi	---	---	57
Sárosd	---	---	499	Szakálháza	---	---	205
Sárospatak	---	257	---	Szakáll	---	370	---
Sárvár	---	---	433	Szakállos	---	95	---
Sásd	---	---	506	Szakály-Högyész	---	---	505
Sátoralja-Ujhely	---	257	---	Szabolcsa	---	133	---
Sátoralja-ujhely—vidrányi vonal	---	213	---	Szabolcs-Taskony	---	206	---
Segesd	---	---	535	Szalonta	---	---	314
Segesvár	---	350	---	Szaniszló	---	---	28
Segesvár—szt.-ágotai h. é. v.	---	412	---	Szarvas	---	---	100
Sellemberk	---	394	---	Szatmár	---	---	31
				Szatmár—nagy-bányai h. é. v.	---	---	51

[illegible]

	Oldal			Oldal	
	I.	II.		I.	II.
	kötet.			kötet.	
Temesvár—módosi h. é. v.	—	248	Udvard	100	—
Temesvár—nagy-szt.-miklósi h. é. v.	—	248	Udvari	—	61
Tepla-trencsén-teplicz—vlarapassi vonal	55	—	Uj-Arad	—	107
Tepla-Trencsén-Teplicz	114	—	Ujfehértó	—	23
Teregova	—	228	Uj-Gradiska	—	353
Tereselpatak	—	67	Uj-Kapella-Batrina	—	352
Técső	—	33	Uj-Pázua	—	285
Thuzsér	—	27	Uj-Péteri	—	290
Tisza-Földvár	—	124	Ujszász	319	—
Tisza-Füred	—	45	Ujszász—hatvani vonal	279	—
Tisza-Lucz	255	—	Ujszász—jászapáti h. é. v.	359	—
Tisza-Polgár	—	44	Ujvidék	—	278
Tisza Ujlak	268	—	Uj-Zsolna	119	—
Tiszolcz	185	—	Ukk	—	409
Tokaj	—	25	Ulma	—	244
Tokod	—	394	Ungvár	265	—
Tolna-Mözs	—	502	Upor	259	—
Toplecz	—	230	Uzon	407	—
Topolovecz	—	223	Üllő	—	186
Topolya	—	277			
Toponár	—	532			
Torda	338	—	V.		
Torna	277	—	Vadkert-Tázlár	—	272
Tornalja	187	—	Vadna	189	—
Tornócz	107	—	Vajda-Hunyad	—	111
Torontál-Petrovoszellő	—	246	Vajta	—	501
Torony	—	443	Valkány	—	199
Touin	—	521	Valkány—varjasi vonal	—	139
Tovarnik	—	284	Varasd	—	546
Tófej	—	416	Varasd—goluboveci h. é. v.	—	539
Tót-Keresztur	—	407	Varasd-Teplicz	—	546
Tót-Komlós	—	127	Varjas	—	202
Tótmegyer	102	—	Vaskoh-Barest	377	—
Tótmegyer—nagy-béliczi vonal	55	—	Vaszar	—	431
Tótvárád	—	109	Vác	88	—
Tömös	356	—	Vág-Besztercze	117	—
Török-Becse-Aracs	—	240	Vág-Sellye	107	—
Török-Szt.-Miklós	323	—	Vág-Ujhely	112	—
Tövis	345	—	Vámoscsalád	—	408
Tőke	—	125	Vámosgyörk	243	—
Tőke-Terebes-Gálszécs	259	—	Vámosgyörk—gyöngyösi vonal	213	—
Trencsén	113	—	Vámos-Pécs	—	27
Trencsén-Isztebnik	113	—	Várad-Velence	329	—
Tura	178	—	Váralja-Hátszeg	—	112
Turócz-Szt.-Márton	198	—	Város-Löd	—	464
Turkeve	—	126	Vár-Palota	—	461
Türje	—	413	Vecsés	—	186
Tüskevár	—	465	Vedres-Ábrány	369	—
			Velejte	259	—

	Oldal			Oldal	
	I.	II.		I.	II.
	kötet.			kötet.	
Veliko-Trgovište	—	549	Z.		
Verbász-Kula	—	277	Zabok-Krapina-Teplicz	—	548
Verciorova	—	231	Zalaba	94	—
Verőcze	88	—	Zalabér	—	414
Verpelét	205	—	Zala-Egerszeg	—	415
Versecz	—	217	Zala-Gógánfa	—	409
Versecz—gattajai h. é. v.	—	249	Zala-Szt.-Grót	—	414
Versecz—kubini h. é. v.	—	232	Zalavölgyi h. é. v.	—	419
Veszprém	—	463	Zágráb	—	518
Vesztény	395	—	Zám	—	110
Végles-Szalatna	192	—	Zdenčina	—	519
Vép	—	433	Zabegény	89	—
Vésztő	—	133	Zeliz	92	—
Vidrány	262	—	Zenta	—	296
Vinár	—	432	Zentai szállások	—	296
Vinga	—	107	Zernest	411	—
Vinkovce—brčkai h. é. v.	—	359	Zilah	—	60
Vinkovci	—	348	Zimony	—	285
Virágosvölgy	337	—	Zlatár-Bistrica	—	548
Visk	95	—	Zohor	129	—
Visonta-Csokonya	—	536	Zolján	—	334
Vizakna	348	—	Zólyom	192	—
Vlajkovecz	—	244	Zólyom—zólyom-brezói vonal	139	—
Vogány	—	282	Zólyom-Brezó	194	—
Vojtek	—	213	Zólyom-brezó—tiszolczi h. é. v.	211	—
Vojtek—német-bogsáni vonal	—	139	Zólyom-Lipese	194	—
Volinja	—	356	Zombor	—	319
Volócz	270	—	Zurány	—	384
Vócsi	270	—	Zsadány	—	30
Vörösvár	—	445	Zsebely	—	213
Vrbanja	—	361	Zsebely—csákovári h. é. v.	—	232
Vrbovec	—	517	Zsidovin	—	213
Vrbovsko	—	522	Zsitvavölgyi h. é. v.	134	—
Vrdnik	—	298	Zsoleza	250	—
Vukovár	—	347	Zsoleza—kassai vonal	213	—
Vukovár—borovói vonal	—	337	Zsombolya	—	204
Vulkán	—	136	Zurány	—	384

